

MAGYAR REMEKÍRÓK

PÁZMÁNY PÉTER MŰVEI

A VÁLOGATÁS, A SZÖVEGGONDOZÁS
TARNÓC MÁRTON MUNKÁJA

TARTALOM

FELELET AZ MAGYARI ISTVÁN SÁRVÁRI PRÉDIKÁTORNAK, AZ ORSZÁG ROMLÁSA OKAIRÚL ÍRT KÖNYVÉRE

A KERESZTYÉN OLVASÓNAK!

AZ MAGYARI ISTVÁN ÍRÁSÁNAK ÉS AZ FELELETNEK SUMMÁJA

HOGY AZ ORSZÁGBAN VALÓ VESZEDELMEKNEK NEM MI VAGYUNK OKAI, HANEM AZ LUTHERISTÁK

AZ MOSTAN TÁMADT ÚJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TÍZ NYILVÁNVALÓ BIZONYSÁGA ÉS RÖVID INTÉS A TÖRÖK BIRODALOMRÚL ÉS VALLÁSRÚL

AZ LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA OLVASÓNAK ISTENTŐL MINDEN JÓT KÍVÁNOK

EZ KÖNYVBEN FOGLALT TUDOMÁNYNAK SOMMÁJA

EZ KÖNYV RÉSZEINEK RENDI

HOGY AZ MOSTANI ÚJ TANÍTÓK ELSŐ MESTERE AZ POKOLBÉLI ÖRDÖG VOLT

HOGY AZ LUTHERISTA HITNEK ELSŐ PLÁNTÁLÓJA AZ ÖRDÖG VOLT

RÖVID TANÚSÁG MINT ISMERHESSE MEG AKÁRMELY EGYÜGYŰ EMBER IS AZ IGAZ HITET

MI INDÍTOTT ENGEM EZ ÍRÁSOSKÁRA?

MINEMŰ KÉSZÜLETTEL KELLJEN AZ IGAZSÁG KERESÉSÉRE KÉSZÜLNÜNK?

MELY SZÜKSÉGES AZ IGAZ HIT?

CSAK EGY AZ IGAZ VALLÁS, MELYBEN ÜDVÖZÜLHET AZ EMBER

MIBEN EGYEZÜNK MINDNYÁJAN A HIT DOLGAIBAN?

MIBEN LEGYEN GYÖKERE MINDEN VISSZAVONÁSNAK?

TARTOZIK A KERESZTYÉN EMBER OLY DOLGOKAT IS HINNI, MELYEK AZ ÍRÁSBAN NINCSENEK

ELSŐ DOLOG, MELYET ÍRÁS NÉLKÜL TARTOZUNK HINNI

HA EZ EGY DOLOGBA BÉVESSZÜK, EGYEBEKBE IS BÉ KELL VENNÜNK AZ ANYASZENTEGYHÁZ TRADÍCIÓJÁT

MÁS RENDBÉLI DOLGOK, MELYEKET ÍRÁS NÉLKÜL TARTOZUNK HINNI

AZ SZENTÍRÁS ÉS A RÉGI SZENTATYÁK MIT TANÍTANAK E DOLGOKRÚL?

EZEN IGAZSÁGNAK KÉT BIZONYSÁGA

AZ ÚJÍTÓK TUDOMÁNYÁNAK BIZONYSÁGI MEGRONTATNAK

A SZENTÍRÁSNAK IGAZ ÉRTELMERE BIZONYOS MÓDOT RENDELT AZ ÚRISTEN

AZ ÍRÁS IGAZ ÉRTELME NEM EMBERI, HANEM ISTENI TANÍTÁSBÓL ESMÉRSZIK MEG

CSAK ÖMAGÁBÓL A SZENTÍRÁSBÓL MEG NEM TANULHATJUK AZ ÍRÁSNAK IGAZ ÉRTELMÉT

A HIT DOLGAIRÚL VALÓ VISSZAVONÁSBAN CSAK Ő MAGA AZ ÍRÁS NEM LEHET BÍRÓ

HOGY AZ ÍRÁSNAK IGAZ MAGYARÁZÓJA ÉS A VISSZAVONÁSOK BÍRÁJA AZ ANYASZENTEGYHÁZ

HOGY A SZENTÍRÁST IGAZ MAGYARÁZÓ ANYASZENTEGYHÁZ NEM EGYÉB, HANEM A RÓMAI GYŐLEKÖZET

KERESZTYÉNI IMÁDSÁGOSKÖNYV, MELYBEN SZÉP, ÁJTATOS KÖNYÖRGÉSEK, HÁLAADÁSOK ÉS TANÚSÁGOK FOGLALTATNAK

ELŐJÁRÓ LEVÉL

AZ IGAZ HITÉRT

A REMÉNYSÉGÉRT

A KÉTSÉGBEESÉS ELLEN

ISTENI FÉLELEMÉRT

A SZERETETÉRT

HÁBORÚSÁGINKNAK ÉS NYAVALYÁINKNAK CSENDESSÉGGEL SZENVEDÉSÉÉRT

A KEVÉLYSÉG ELLEN

A FŐSVÉNYSÉG ELLEN

A TORKOSSÁG ELLEN

A FAJTALANSÁG ELLEN

AZ IRIGYSÉG ELLEN

A HARAGTARTÁS ELLEN

A JÓRA VALÓ RESTSÉG ELLEN

AZ ÖRÖK BOLDOGSÁGNAK KÍVÁNSÁGA

A BETEGSÉGNEK BÉKESSÉGGEL VALÓ SZENVEDÉSÉÉRT

HALÁLRA ÍTÉLT EMBER KÖNYÖRGÉSE

SZÜLEINKÉRT

JÁMBOR HÁZASOK EGYMÁSÉRT

SZÜLÉK MAGZATJOKÉRT

RABOKÉRT

BETEGEKÉRT

KESEREDETTEKÉRT

ELLENSÉGINKÉRT

ÚTONJÁRÓK KÖNYÖRGÉSE

KERESZTYÉNI FELELET A MEGDICSŐÜLT SZENTEK TISZTELETIRÚL, ÉRTÜNK VALÓ KÖNYÖRGÉSEKRŐL ÉS SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSOKRŐL

A KERESZTYÉN OLVASÓNAK ISTENTŐL MINDEN JÓT KÍVÁNOK
E KÖNYVNEK SOMMÁJA
A MEGDÜCSŐÜLT ANGYALOK IMÁDSÁGOKKAL SEGÍTIK A VITÉZKEDŐ HÍVEKET
SZABAD AZ ANGYALOKAT KÉRNI, HOGY SEGÍTSENEK MINKET
A MEGDÜCSŐÜLT SZENTEK SZERETNEK MINKET, KÖNYÖRÖGNEK MIÉRETTÜNK ÉS GONDOT VISELNEK MIREÁNK

EGY KERESZTYÉN PRÉDIKÁTORTUL S. T. D. P. P. AZ KASSAI NEVEZETES TANÍTÓHOZ, ALVINCI PÉTER URAMHOZ ÍRATOTT ÖT SZÉP LEVÉL

ELSŐ LEVÉL AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRŐL

AZ NAGY CALVINUS JÁNOSNAK HISZEK-EGY-ISTENE AZAZ AZ CALVINUS ÉRTELME SZERÉNT VALÓ IGAZ MAGYARÁZATJA AZ CREDÓNAK MELY AZ CALVINUS TULAJDON KÖNYVEIBŐL HÍVEN ÉS IGAZÁN EGYBESZEDETTETETT AZ KÁLVINISTA ATYAFIAKNAK LELKI ÉPÜLETEKRE ÉS VIGASZTALÁSOKRA

AZ CALVINUS VALLÁSA KÖVETŐ EVANGELIKUS ATYAFIAKNAK ISTENTŐL SZENT LELKET ÉS KEGYELMET KÍVÁNOK
AZ CREDÓNAK ELSŐ ÁGAZATJA

ALVINCI PÉTERNEK SOK TÉTOVÁZÓ KERENGÉSEKKEL ÉS CÉGÉRES GYALÁZATOKKAL FELHALMOZOTT FELELETINEK RÖVID ÉS KERESZTYÉNI SZELÍDSÉGGEL VALÓ MEGROSTÁLÁSA

MI AZ OKA, HOGY MOST NEM ÖRÖMEST FELELEK ALVINCINEK?
AZ ALVINCI SZITKAIT MIÉRT BOCSÁATOM CSAK FÜLEM MELLŐL?
AZ ELSŐ LEVÉLNEK TITULUSÁN ÉS KEZDETIN VALÓ AKADOZÁSI ALVINCINEK
ÖT BIZONYSÁGIMRA VALÓ ÍZETLEN FELELETI ALVINCINEK
AZ KÉPEK TISZTELETIRÚL
AZ SZENTEK TISZTELETIRÚL

ISTENI IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAÚZ MELYET ÍRT PÁZMÁNY PÉTER JEZSUITÁK RENDIN VALÓ TANÍTÓ

ELŐJÁRÓ LEVÉL
RENDI ÉS SOMMÁJA E KÖNYVBEN FOGLALT TANÚSÁGNAK
AZ EMBERI OKOSSÁGNAK ÉS A KERESZTYÉN HITNEK AZ ISTENI TERMÉSZETRŐL ÉS TISZTELETRŐL EGYESSÉGE
ELSŐ RÉSZE: A TEREMTETT ÁLLATOK SZÉP RENDI, AZ EMBERI TERMÉSZET INDULATI, AZ IGAZ OKOSSÁG VEZÉRLÉSE, ISTEN ISMÉRETIRE VISZEN
MÁSODIK RÉSZE: MINT KELL A VILÁGI SZÉP ALKOTMÁNYOKBAN AZ ISTEN HATALMÁT ÉS BŐLCSESSÉGÉT SZEMLÉLNI
1. HASZNAI A TEREMTETT ÁLLATOKRŐL VALÓ ELMÉLKEDÉSNEK
2. A MENNYEI EGEKRŐL
3. A LEVEGŐÉG ÉS VIZEK CSUDÁI
4. A FÖLD ÉS OKTALAN ÁLLATOK ALKOTÁSÁRŐL
5. AZ EMBERRŐL
6. HÁROM TANÚSÁG

AZ KÁLVINISTA PRÉDIKÁTOROK IGYENES ERKÖLCSŰ TÖKÉLETESSEGÉNEK TÜKÖRE MELYET AZ FELFÖLDŐN NYOMTATOTT LELKI ORVOSSÁGNAK ELŐJÁRÓ BESZÉDÉBŐL SZERZETT LETHENYEI ISTVÁN

ELŐJÁRÓ LEVÉL
MI ADOTT OKOT EZ ÍRÁSOSKÁRA?
CÍMERES HAZUGSÁGI AZ KÁLVINISTA BESZÉLŐNEK
RAVASZ ÁLNOKSÁGA AZ BESZÉDSZERZŐNEK
MELY BOLONDUL BIZONYÍTTJA AZ BESZÉDSZERZŐ KÁLVINISTA, HOGY AZ SZENTEKET NEM KELL SEGÍTSÉGÜL HÍNUNK

CSEPREGI MESTERSÉG AZAZ HAFFENREFFERNEK MAGYARRÁ FORDÍTOTT KÖNYVE ELIBEN FÜGGESZTETT LEVELEKNEK CÉGÉRES CIGÁNYSÁGI ÉS ORCASZÉGYENÍTŐ HAZUGSÁGI, MELYET AZ IGAZSÁGNAK ÓTALMÁRA ÍRT: SZYL MIKLÓS

AZ TEKINTETES, NEMZETES, NAGYSÁGOS ÚRNAK, GRÓF NÁDASDY PÁLNAK ETC.
SOMMÁJA AZ KÖNYVBEN FOGLALT DOLGOKNAK
AZ CSEPREGI TANÍTÁS SZERÉNT TÁVUL ESETT AZ APOSTOLI IGAZSÁGTŐL AZ LUTHER HIT

HAMIS VÁDOLÁSOKAT NEM IGAZÁN FOGNAK AZ *KALAÚZ*-RA
AZ ATYAFIAK ELLEN TÁMASZTOTT ÍRÁSOKAT MEG NEM HAMISÍTJA AZ *KALAÚZ*
VESZEDELME DOLGOT NEM TANÍT AZ *KALAÚZ*

**CSEPREGI SZÉGYENVALLÁS AZAZ RÖVID FELELET, MELYBEN AZ CSEPREGI
HÍVSÁGOKNAK KÖSZEGI TOLDALÉKIT VERŐFÉNYRE HOZZA: PÁZMÁNY PÉTER**

ELŐLJÁRÓ LEVÉL EZ ÍRÁSRA HONNAN ADATOTT OKOM, ÉS HÁNY RÉSZRE OSZTATIK EZ KÖNYVECSKE
HAMIS VÁDOLÁSOKAT NEM IGAZÁN FOGNAK AZ *KALAÚZ*-RA
MI OKBÓL ÍRTAM, HOGY LUTHER FAJTALANSÁGRA VISZI AZ EMBEREKET?
AZ MORGÓK FELELETI MEGROSTÁLTATNAK
AZ *KALAÚZ* BOTRÁNKOZÁST NEM SZEREZ SENKINEK
HAMISAN HAZUDTOLJÁK AZ *KALAÚZ*-T AZ MORGÓK
AZ MORGÓKNAK HIVOLKODÓ PÁNTOLÓDÁSIRÚL
AZ *KALAÚZ* MÉLTATLAN SENKIT NEM RÁGALMAZ
IGAZ-É, HOGY PÁZMÁNY PÉTER NEM PÁPISTA?
AZ *KALAÚZ*-RÚL ROSSZ ÍTÉLETET TETT EGY ESZEFORDULT DE KAN

**RÖVID FELELET KÉT KÁLVINISTA KÖNYVECSKÉRE MELYEKNEK EGYIKE OKÁT ADJA,
MIÉRT NEM FELELNEK AZ KÁLVINISTA PRÉDIKÁTOROK AZ *KALAÚZ*-RA? MÁSIKA
ITINERARIUM CATHOLICUM-NAK NEVEZTETIK**

MIÉRT NEM FELELNEK AZ KÁLVINISTA PRÉDIKÁTOROK AZ *KALAÚZ*-RA?
OKA ÉS RENDI AZ KIS ÍRÁSNAK
AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK ELSŐ ÉS MÁSODIK OKÁRÚL
AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK HARMADIK ÉS NEGYEDIK OKÁRÚL
AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK ÖTÖDIK ÉS HATODIK OKAIRÚL
UTAVESZTETT ÚTMUTATÓNAK ÚTRA VEZETÉSE
EZ ÍRÁSOSKÁNAK RENDI
LUTHERISTA-E VAGY KÁLVINISTA AZ *ITINERARIUS*?
MÉLTÁN MONDATIK ÚJNAK AZ LUTHER ÉS CALVINUS VALLÁSA
MINT BIZONYÍTTATOTT MAGYARI ELLEN AZ MOSTANI VALLÁSOKNAK ÚJSÁGA
AZ *ITINERARIUS*-NAK EGYNÍHÁNY HÍVSÁGI
ELSŐ FELELETI AZ *ITINERARIUS*-NAK
MÁSODIK FELELETI AZ *ITINERARIUS*-NAK
AZ RÓMAI EKLÉZSIÁT MÉLTATLAN TERHELI AZ *ITINERARIUS*
AZ SZENTÍRÁS ELLEN NEM TANÍT AZ RÓMAI EKLÉZSIA
SEM ÚJSÁGOT, SEM KÁROMLÁST NEM TANÍT AZ RÓMAI EKLÉZSIA

**KEMPIS TAMÁSNAK KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL NÉGY KÖNYVEI, MELYEKET MAGYARRA
FORDÍTOTT PÁZMÁNY PÉTER ESZTERGOMI ÉRSEK**

A MAGYARORSZÁGBAN LEVŐ KERESZTYÉNEKNEK ISTENTŐL MINDEN JÓT KÉVÁNOK
AZ ÚR KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL ÉS E VILÁG HIÚSÁGINAK MEGUTÁLÁSÁRÚL
EMBERNEK ALÁZATOS MAGA ISMÉRETIRŐL
AZ IGAZSÁGNAK TANÍTÁSÁRÚL
A CSELEKEDENDŐ DOLGOKNAK ESZES RENDELÉSÉRŐL
A VISSZAFORDULT ÉS KERESZTÜL ÁLLOTT KÍVÁNSÁGOKRÚL
A FELETTÉBB VALÓ BARÁTSÁGNAK ELTÁVOZTATÁSÁRÚL
A LELKI BÉKESSÉGNEK MEGNYERÉSÉRŐL ÉS A JÓBAN VALÓ NEVEKEDÉSNEK IGYEKEZETIRŐL
A KÍSÉRTETEKNEK ELLENE ÁLLÁSÁRÚL
A SZERETETBŐL SZÁRMAZOTT CSELEKEDETEKRŐL
A JÓ SZERZETESNEK FOGLALATOSSÁGIRÚL
AZ EGYEDÜLLÉTELNEK ÉS HALLGATÁSNAK SZERETETIRŐL
AZ EMBERI NYOMORÚSÁGNAK SZEMLÉLÉSÉRŐL
A HALÁL RÚL VALÓ ELMÉLKEDÉS RÚL
A JÓ BÉKESSÉGES EMBERRŐL
A TISZTA SZŰVRŐL ÉS EGYÜGYŰ SZÁNDÉKRÚL
A JÓ LELKIISMÉRETNEK VIGASSÁGÁRÚL
A TERMÉSZETNEK ÉS AZ ISTEN MALASZTJÁNAK KÜLÖNBÖZŐ INDULATIRÚL
HOGY A FELSÉGES DOLGOKAT ÉS AZ ISTENNEK TITKOS ÍTÉLETIT NEM KELL VIZSGÁLNI
A SZENTSÉGNEK NAGY MÉLTÓSÁGÁRÚL ÉS A PAPI RENDRŐL

**A SETÉT HAJNALCSILLAG UTÁN BUJDOSÓ LUTHERISTÁK VEZETŐJE, MELY
ÚTBAIGAZÍTJA A WITTENBERGAI AKADEMIÁNAK FRIDERICUS BALDUINUS ÁLTAL
KIBOCSÁTOTT FELELETIT A *KALAÚZ*-RA**

OKA ÉS CÉLJA ENNEK AZ ÍRÁSNAK
ELŐLJÁRÓ LEVÉLÉBEN MIVEL VÉTKESÍTI A *KALAÚZ*-T BALDUINUS

A HARMADIK KÖNYVNEK HARMADIK BIZONYSÁGÁRÚL
A HARMADIK KÖNYVNEK TIZENEGYEDIK BIZONYSÁGÁRÚL
A SZENT KÖNYVEK ISMERÉSÉBEN MI MÓDOT AD BALDUINUS
A SZENTÍRÁS BŐTÜJÉNEK BIZONYOS VOLTÁRÚL MIT BESZÉL BALDUINUS
A SZENTÍRÁS ÉRTELMÉRŐL MINT HABOZ BALDUINUS
A SZENTÍRÁSRA VALÓ TUDOMÁNYÁT A RÓMAI EKLÉZSIÁNAK MINT GYALÁZZA BALDUINUS
A KALAÚZ-NAK NEGYEDIK KÖNYVE ELLEN MIT MOND BALDUINUS
AZ AUGUSTAI CONFESSIONAK HAZUGSÁGIRÚL
AZ ÚJÍTÓK ELLENVETÉSI POZDORJÁK
EPILOGUS EZ ÍRÁSOSCKÁNAK BÉFEJEZÉSE

BIZONYOS OKOK MELYEK EREJÉTŰL VISELTETVÉN EGY FŐEMBER AZ ÚJ VALLÁSOK TÖRÉBŐL KIFESLETT ÉS AZ RÓMAI EKLÉZSIÁNAK KEBELÉBE SZÁLLOTT

AJÁNLÓLEVÉL

EGY FŐEMBERNEK LEVELE: MELYBEN OKAIT ADJA VALLÁSA VÁLTOZTATÁSÁNAK
ELSŐ OK: MERT AZ LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA VALLÁSOK KÖZÜL SEMMI SINCS AZ SZENTÍRÁSBAN
MÁSODIK OK: MERT BÁTORSÁGOS, HOGY A PÁPISTA HITBEN ÜDVÖZÜLHETÜNK
HARMADIK OK: MERT A HIT DOLGAIRÚL BIZONYOST NEM TUDHATNI A LUTHER ÉS CALVINUS TÁBORÁBAN
NEGYEDIK OK: MERT A LUTHER ÉS KÁLVINISTA GYÖLEKEZET NEM IGAZI EKLÉZSIA
ÖTÖDIK OK: MERT A RÓMAI EKLÉZSIÁNAK IGAZSÁGA TAGADHATATLAN
HATODIK OK: MERT A LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA HITNEK HAMISSÁGA NYILVÁNVALÓ
HETEDIK OK: MERT A LUTHER ÉS CALVINUS KÖVETŐI HAMIS KÖLTÉSEKKEL GYŰLÖLTETIK A RÓMAI
EKLÉZSIÁT
NYOLCADIK OK: AZ ÚRVACSORÁNAK KÉT SZÍN ALATT VÉTELET OK NÉLKÜL ÁLLATJÁK A SZAKADOZÓK
EPILOGUS

A RÓMAI ANYASZENTEGYHÁZ SZOKÁSÁBÓL MINDEN VASÁRNAPOKRA ÉS EGYNÉHÁNY INNEPEKRE RENDELT EVANGELIOMOKRÚL PRÉDIKÁCIÓK

A KERESZTYÉN OLVASÓKHOZ

NÉGY DOLOGRÚL TUDÓSÍTTATNAK AZ OLVASÓK

A KERESZTÉNY PRÉDIKÁTOROK OKTATÁSA

A KERESZTÉNY PRÉDIKÁTOROKHOZ INTÉS

AZ UTOLSÓ ÍTÉLETNEK RETTENETESSÉGÉRŐL

MELY ÜDVÖSSÉGES A MAGUNK ISMÉRÉSE

A KERESZTYÉN ÖZVEGYASSZONY TÜKÖRE

A FIAKNAK ISTENES NEVELÉSÉRŐL

A RÉSZEGSÉGNEK VESZEDELMEKES UNDOKSÁGÁRÚL

A KERESZTYÉN URÁK ÉS SZOLGÁK TISZTIRÚL ÉS AZ ALACSONYRENDŰ EMBEREK SZENTSÉGÉRŐL

A KRISZTUS HAJÓJA, AZ IGAZ EKLÉZSIA, GYŐZHETETLEN

A BUJA FAJTALANSÁGNAK VESZEDELMESSÉGÉRŐL

A FŐSVÉNYSÉG GONOSZSÁGÁRÚL

AZ ÖRDÖGI KÍSÉRTETEKÉRŐL

AZ ÉTELZEN VALÓ DOBZÓDÁSNAK VESZEDELMEKES ÁRTALMIRÚL

A KRISZTUS SZENVEDÉSÉNEK EGÉSZ RENDIRÚL

A KRISZTUS FELTÁMADÁSÁNAK ÖRVENDETESSÉGÉRŐL

AZ IGAZSÁGRÚL ÉS BÍRÁK KÖTELESSÉGÉRŐL

A BŰNNEK RŰTSÁGÁRÚL ÉS VESZEDELMÉRŐL

A GYILKOSSÁGRÚL ÉS HARAGRÚL

A NYELVNEK VÉTKEIRŐL

AZ ÉTELZEN ÉS ALUVÁSBAN VALÓ MÉRTÉKLETESSÉGRŐL

MINT KELL EMBERNEK MAGÁT VISELNI BETEGSÉGÉBEN?

A FESLETT TÁRSÁK ÉS HÍZELKEDŐK BARÁTSÁGA VESZEDELMEKES

AZ HALÁLIRÚL

AZ ISTENI SZERETETRŐL

MINT KELL A KERESZTYÉN LEÁNYT NEVELNI

A KERESZTYÉN VITÉZEK KÖTELESSÉGÉRŐL

FELELET
AZ MAGYARI ISTVÁN SÁRVÁRI PRÉDIKÁTORNAK,
AZ ORSZÁG ROMLÁSA OKAIRÚL ÍRT KÖNYVÉRE

Nagyszombatban
Anno MDCIII.

A KERESZTYÉN OLVASÓNAK!

Két dologról akaralak, Keresztyén Olvasó, ez könyvnek elein inteni. Először, hogy sok helyen az nyomtatásban fogyatkozások estek az ígiknek és bötűknek elváltoztatásában, megszaggtatásában, öszvefoglalásában, elhagyásában, hozzáadásában. Kinek oka lön, nemcsak hogy az könyvnyomtató magyar nyelvet nem tud, de az is, hogy én magam távul lévén az tipográfustúl, nem vigyázhattam úgy reá, amint akartam volna. Ennek okáért, mivelhogy vöttem eszembe, hogy igen haszontalan dolog az könyvben történt fogyatkozásokról hosszú lajstromot csinálni, holott ezt senki meg sem tekinti: csak kézírással korrigáltatám meg az derék fogyatkozásokat; sok aprólék vétkeket, melyeket akárki is eszébe vehet, helyén hagyván. Másodszor: Ne csudálkozzál, ha az régi szent doktoroknak sok deák szentenciáit látod; mert ezeket hogy deákul írnám, az kételenség mívelteté, tudván, hogy nagyobb ereje és böcsületi legyen, mikor azon szókat olvassuk, melyeket az régiektől vöttünk, hogysem ha mi magunk más nyelvre fordítanók.

AZ MAGYARI ISTVÁN ÍRÁSÁNAK ÉS AZ FELELETNEK SUMMÁJA

Nem héjába hagyták vala meg régen az athénásbéli ítílmesterek, hogy akinek valami dolga volna előttök, elhagyván az exordiomot, vagy előljáró beszédet, mindjárt az derék dologhoz szólna, és azt erősitené meg bizonyysággival; mert jól veszik vala eszekbe, hogy efféle exordiomokban sok heábavaló, hízelkedő, és az ellenség gyűlöltetésére való hamisságokat szoktak vala az emberek minden bizonyyság nélkül előszámlálni, ezekkel akarván megháborítani az bírák értelmét.

Ugyanezen törvényt szabhatnák méltán az mostani új tanítóknak is, kik mikor valamely könyvet nyomtatnak, minekelőtte az derék dologról kezdenek szólni, az előljáró levélben iszonyú, oktalan kezes-lábos szitkokat és hazugságokat fűznek egy hosszú koszorúba, melyekkel az pápa és az igaz tudomány gyalázatjával, még az harc előtt, csak könnyű csatával, le akarják tapodni az ellenséget. És miképpen a kígyó, minden mérgét a fulákjában bocsátja, mikor valakit meg akar sérteni: azonképpen ezek is, az ő ártalmas mérgeket, szidalmazó és káros hazugságokat az praefatióba taszítják.

Ez hogy így legyen, könnyen eszébe veheti akárki is, ha nemcsak az Hunnius, de az Magyarai István írásának is kezdetit megtekinti, melyben (mivelhogy bűdös és nyúló bornak poshadt káposzta cégére) tapasztalható hamisságokat hord nagy rakásba, hogy innen eszünkbe vehessük, minémű legyen az tudomány, melynek ily cégért emel.

Hogy pedig jobb renddel ez könyvben foglalt dolgokat megrostálhassuk: lássuk summában, micsoda újságot hoz Afrikából az Fertő melléki tanító.

Az ország veszedelmének okát mutatja meg ez könyvecskében: és rövid szóval mondván azt tanítja, hogy az romlásnak nem egyéb az oka, hanem az bűn, melyért ostoroz Isten bennünket. De az bűnök között legnagyobbnak mondja lenni az mi hitünkön valóknak hamis tudományokat. És annak okáért azt mondja, hogy nem ők, hanem mi vagyunk ez ország veszésének okai. Sőt ők mint egy Atlaszok, vállokon tartották eddig is az eget; mert régen nyakunkba szakadt volna, régen mind elvesztünk volna, ha ők nem oltalmaznának.

Ezeket hogy elhitethesse az emberekkel, négy rendbéli dolgot akar megmutatni.

Először. Hogy méltatlan mondják örölok, hogy az ő vallások új. Mert ez, úgymond, igen régi és nem mostan támadott vallás, kit azzal bizonyít, hogy ők semmiben el nem szakadtak amaz régi, négy szent conciliumoktól, semmit ezek ellen, tudniillik az Nicaea, Konstantinápoly, Efésom és Chalcedonbéli gyűlekezet, vagy a Szent Athanasius vallása ellen nem tanítanak. Annak fölötté azoktól az harmincegy római pispököktől (kiket, úgymond, most pápáknak híznak), kik Linustól fogva Melchiádesig voltak, nem különböznek, hanem ezekkel ők egyetértnek; ezektől pedig elszakadtak, úgymond, az után következő római pispökök. Végezetre Ádám, Séth, Noé, Ábrahám és az próféták ugyanazon hiten voltak, úgymond, melyen ők, és annak okáért az ő tudományok új nem lehet.

Másodszor. Azt mondja, hogy az pápisták hiti új, és az pápáktól egyszer is, másszor is tataroztatott és faragtatott. Mert, úgymond, az mise új találmány. Hogy csak egy szín alatt adatnék az Úr vacsorája, Innocentius találta. Hogy másszorra is megtartassék az Úr vacsorájából kenyér, Innocentius tertius parancsolá. Honorius tertius gondolá, hogy az misében az ostya felmutattatnék; azután Innocentius quartus azt parancsolá, hogy az emberek akkor térdre esnének. Az hetedik Alexander gondolá, hogy az misében az borhoz vizet öntenének. Az papoktól az házasságot Siricius, Pelagius secundus, Gregorius septimus tiltá meg. Az első Gergely pápa szerzé, hogy böjtnapokon húst és tejet ne egyenek az emberek, az apostol ellen, ki ezt ördögi tudománynak mondja lenni. Az harmadik Innocentius találá az sűgva való gyónást, melyet Nectarius konstantinápolyi pátriárka megtilta. Az negyedik Félix szerzé az halálra betegülteknek olajjal való kenéseket. Ennek fölötté az lélekváltságot és halottakért való misét is az misefaragó papok szerzék, úgymond, hogy több pínzt nyerhetnének. Ezenkívül egyéb rendtartásokat és ájtatos szokásokat hoz elő, melyek az hitet nem illetik, tudniillik: az viaszból csinált báránképeket, az szenteltvizet, az zsoltosmát; az Boldogasszony és több szentek innepe ülését; és ezeket mindennapi újságoknak mondja lenni.

Harmadszor. Az pápák és több egyházi emberek életét és magokviselését hozza elő, és rágalmazza. Az pápák, úgymond, magok felől azt hirdetik, hogy ők nem emberek, hanem Istenek, kiknek az apostolok ellen is szabad akármit cselekedni, és az természetet is elváltoztatni, és az hamisságból igazat csinálni. Sokan közülök fajtalanok, ördöggel társalkodók, szentséggel kufárkodók voltak, és annak okáért az Salisburgi Eberhard érsek Antikrisztusnak híjja az pápát. Az papok és egyházi emberek is az gonoszságnak és fösvenységnek és tobzódásnak adták magukat, mivelhogy az váltságot is pínzen adják, mert egy könyv vagyon, *Taxa sacrae poenitentiariae*, melyben meg vagyon írva, minden bűnt mennyi pínzen kelljen megváltani.

Az egyházi emberek gazdagsága is igen áll gyomrán Magyar uramnak. Szent Péter, úgymond, hálóját elhagyta, és mindenét; nem volt országa és három rend koronája, mint az pápának; az fejedelmekkel lábát nem csókoltatta: tehát bizonyára Szent Pétertől nem vette az pápa az ő birodalmát és uralkodását, melyet tilt nemcsak Szent Péter, de Krisztus Urunk is. Sőt Szent Pál (2. Thess. 2. v. 10.) efféle uralkodást Antikrisztus jelének mondja lenni. És ez okon Szent

Bernárd, kit Magyarai (fol. 143.) szentnek hí, Eugénius pápának így ír: *Petrus nescitur aliquando processisse, vel gemmis ornatus, vel sericis; non tectus auro, non vectus equo albo, nec stipatus milite, &c. In his successisti non Petro, sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito.* És ez előtt egy kevésbé, így írt vala: *Inter haec tu pastor procedis deauratus, tam multa circumdatus varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere, daemonum magis, quam ovium pascua haec. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat?* Másutt is így szól Szent Bernárd: *Factum te superiorem, dissimulare non possumus; sed enim ad quid, omnimodis attendendum. Non enim ad dominandum opinor. Nam et Propheta, cum similiter levaretur, audivit: Ut evellas et destruas &c. Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris schemate quodam labor spiritualis expressus est.* És egy kevés szó után, szólván ez világi uraságról: *Esto ut alia quacunque ratione haec tibi vendices, sed non Apostolico jure. Nec enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit; quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias. Numquid dominationem? Audi ipsum: Non dominantes in clero. Vox Domini est: Reges gentium dominantur, vos autem non sic. Planum est: Apostolis interdictum dominatum. I ergo tu, et tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatam, aut Apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque.*

Azon is törődik Magyarinus Deák, hogy megvizsgálja, honnan került légyen az pápa kezében az uraság. Mert Constantinus azt nem adta néki, mivelhogy afféle donációról nem emlékezett sem Eusebius, sem Socrates, Theodoretus, Ruffinus, Eutropius, Orosius, Zonaras, Niceforus &c. Sőt nem is adhatta Sylvesternek, mert immár meg is holt volt Sylvester, mikor Constantinus keresztyénné lőtt, és az nicodemiabéli Eusebius püspöktől megkereszteltetett, azmint sok régi fő doktorok megmutatják.

Azon is panaszkodik, hogy az katolikusok üldözik és kergetik a lutheristákat. Még az földből is kiássák, úgymond, tetemüket, maga az hitért nem kellene egymást felmészárlani, mert Krisztus nem azt parancsolta, hogy aki az Evangeliumot nem veszi, azt öljed, vágjad.

Negyedszer. Azt mondja, hogy mi bálványozók vagyunk, Istentelen hamisságokat tanítunk, és ezt tizenkét dologgal bizonyítja, melyeket ez könyvnek negyedik részében előszámlálok. Ez rendi és rövid sommája az Magyarai írásának.

Ezekre, Isten segítségével, ilyen renddel felelek meg. Ez könyvnek második részében szemlátomást megmutatom, hogy az tőlünk elszakadt lutheristák és kálvinisták vallása oly új, hogy soha csak egy ember sem volt az apostoloktól fogva Luther és Calvinusig, ki azt vallotta volna az hit dolgaiban, azmit ezek, úgy értette és magyarázta volna a Szentírást, mint ezek; arra kötvén magamat, hogy egész ezerötszáztizethét esztendeig, az apostolok után, csak egy embert sem mutathatnak, aki vélek egyetértett légyen.

Az harmadik részében azt mutatom meg, hogy az mi hitünk nem új, és nem emberi találmány.

Az negyedik részében megbizonyítom, hogy az egyházi emberek gonosz élete semmit nem árt az igaz vallásnak; az lutheristáknak pedig önnönmaguk írásból megmutatom, hogy sokkal gonoszb és feslettebb életük ők az régi hiten való keresztyéneknél.

Az ötödik részében megmutatom, hogy mi bálványozók nem vagyunk.

Végezetre az hatodikban megmutatom, hogy nem mi, hanem az lutheristák okai minden nyomorúságinknak és kárvallásinknak.

HOGY AZ ORSZÁGBAN VALÓ VESZEDELMEKNEK NEM MI VAGYUNK OKAI, HANEM AZ LUTHERISTÁK

Mondám ezelőtt is, hogy nekünk szinte úgy vagyunk tivéletek, mint Krisztus Urunknak az zsidókkal: vagy sírunk, vagy nevetünk, veszély. *Cantavimus vobis & noluitis saltare, ploravimus & non estis lamentati.* Vithakérus abból akarja megmutatni az mi gyülekeztünknek hamis voltát, hogy megáldatott mindenkor minden jókkal, bőséggel, békességgel, dicsőséggel: mert ez világ szerént való jószerencsés állapot, úgymond, az ördög gyöleközeti-nek jele, holott az Isten az ő híveinek siralmat, üldözést, zarándokságot ígért ez világon, és azért hasonlítja az anyaszentegyházat a kösziklában lakozó galambhoz, idestova hányatott hajóhoz; az gonoszoknak pedig jószerencséjek vagyunk ez világon.

Másfelől Magyarai azt kiáltja, amit Ácháb Illyés prófétának: *Tu es qui conturbas Israel*, hogy mi vagyunk az okai minden szerencsétlenségnek és háborúságnak. Ők zavarják fel az vizet, és az bárányra fogják. Józsefre fogja Putifár, és Zsuzsánnára az ő gonoszságát. Nem veszik eszekbe az ostoba emberek, amit igen szépen előnkbe ad Szent Ágoston, ilyen szókkal: *Placuit divinae providentiae praeparare in posterum bona justis, quibus non fruuntur injusti: & mala impiis, quibus non cruciabantur justis. Ista vero temporalia bona & mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quae mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur.*

Nem veszik eszekben, hogy noha az anyaszentegyháznak kezdetiről azt mondja Üdvöztőnk, hogy üldözésbe, budosásba kell lenni: mindazáltal azt is mondja, hogy annak utána minden jókkal megáldatik.

Ha azért szabad embernek az Isten titkos ítéletiről valamit szólani, nyilván mi is azt mondhatjuk ez új atyafiaknak, amit Achábnak Szent Illés: Nem mi ejtjük háborúságba az népet, hanem ti, kik elhagytátok az Istent. Kit hogy jobban eszében vehessen minden ember: Legelőször azt kell megértenünk, hogy az Isten kétképpen szokta ostorozni az embereket. Mert níha atyai ostorozással sanyargatja az ő fiait, avégre, hogy a szenvedés által tisztuljanak bűnökből, megpróbáltassék állhatatosságok, és az isteni félelemben öregbödjenek. És efféle ostorozásról szólván az Isten, azt mondja, hogy amely fiat szeret, azt megostorozza, úgyannyira, hogy az Szent Pál mondása szerént: *Si extra disciplinam estis, adulteri, non filii estis; omnes enim, qui pie vivere volunt, persecutionem patiuntur.*

Az Istennek pedig efféle ostorozása nemcsak nem káros, de fölötté igen hasznos, gyönyörűsége és vigasságos ostorozás; és azért intik az apostolok az híveket, hogy örüljenek, mikor az Istennek ilyen ostorát érzik magokon: *Omne gaudium existimate, cum is varias tribulationes incideritis. Communicantes passionibus Christi, gaudete.* Mert az Isten *Cum tentatione facit proventum*, miképpen Jeremiás azt nyilván jelenti: *Castigasti me, & eruditus sum, quasi indomitus juvenculus.*

Másféle ostorozása vagyunk az Istennek, mellyel szokta az ő ellenségét ostorozni ez világon is, az emberek tanúságára, noha őket sokáig szájokra bocsátja. És efféle ostorozásról így szól Jeremiás: *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli. Quid clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus, & insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.* Másutt efféle ostorozást oly szélnek nevez, mely által nem tisztítatik ki az búza az polyva közül, hanem elragadtatik; és megmagyarázván, mi módon: azt mondja, hogy oly nemzetséget küld reájok, mely olyan lészen, mint az kő, és akinek lovai oly gyorsak, mint az sasok. Avagy, amint más próféta mondja: *Leviores pardis equi ejus, velociores lupis vespertinis, equites namque ejus de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum.*

Efféle kegyetlen ostromozással az Isten, jóllehet egyéb bűnökért is (mint az Sodoma vesztéséből eszünkbe vehetjük), de kiváltképpen az hitben való újításért és tévelygésért szokta megverni az embereket. Így látjuk, hogy az zsidó nép között, noha sok, több bűnök is valának, mindazonáltal efféle ostromozásoknak az bálványozást, az hamis vallást mondja az Szentírás okának, mint te sok példákkal megmutatod, Magyar István: noha ebben nem volt volna szükség fáradságnak, melyet csak az nem tud, aki az Bibliát soha fel nem nyitotta. Mert nyilvánvaló dolog, amit Achior mondott Nabuchodonozornak, hogy senki addig győzelmet nem vehetett az zsidókon, míg az Istent el nem hagyták: senki az környül való nemzetek közül nem merte soha őket háborgatni, valamíg Istennek szolgáltak, amint az Szentírás mondja. És igen szépen megígérte azt az Isten Dávid által: *Si dormiatis inter medios cleros, pennae columbae deargentatae & posteriora dorsi ejus in pallore auri (suboudi: eritis).*

Az syrusok, kik az zsidókkal határosok valának, az fehér galambot, mint istent, úgy imádják vala. Nem vala senkinek szabad azt megháborgatni is, mert azt hiszik vala, hogy az ő első királyné asszonyok, Semiramis, fehér galambbá változott volna, és azért mondja az poéta: *Alba Palaestino sancta columba Syro.* Az Szentírás is ezen okon az szíriai hadat galamb fegyverinek nevezi. Azt ígéri tehát az Isten az zsidóknak, hogy míg őket tisztelik, ha az ő sors szerint jutott határokon minden gondviselés nélkül élnek is, mintha aludnának, úgy megrémíti az ő szomszédságokban lakozó népeket, hogy szinte úgy nem merik őket bántani, mint az fehér galambot. Mert az *columba deargentata* annyi, mint az fehér galamb, miképpen az poéta is az fehér ludat *argenteus anser*-nek nevezi: *Atque hic auratis volitans argenteus anser Porticibus &c.*

Az mi sanyarúságunkra térvén immár: nyilván akinek szeme vagyon, eszébe veheti, hogy az mi nemzetségünkön az Istennek bosszúálló, haragos ostora vagyon. És nemcsak úgy sanyargat minket, mint az jó fiakat, hanem mint gonosz szolgákat.

Ha ki megtekinti romlásunkat, magunktól, külső nemzetségtől, ellenségtől szerzett sok ínségünket; ha ki az erdélyi iszonyú, rettenetes pusztítást, rablást, gyalázatot meghányja magában; ha ki az éhséget, döghalált, hadat, baromnak veszedelmét, és rövid szóval, megtekinti az mi vesztett országunknak sөprejét: nyilván azt mondhatja felöle: *A planta pedis ad verticem non est in eo sanitas, vulnus et livor et plaga tumens.* És nyilván igen vakok vagyunk, ha mégis eszünkbe nem vesszük, hogy ez az Isten ostromozása *plaga inimici*, haragos büntetés és nem csak fiúi ostromozás: látván, hogy az gazdag, teljes, bő, dicsőséges és nevezetes ország csaknem árnyékká lött, csaknem teljességgel elfogyott.

Hogy pedig nem mi, hanem ti légyetek nagyobb okai, az ti újonnan toldozott-foldozott, sok régen kárhoztatott eretnekségekből öszvetataroztatott vallástokkal, mely (mint az vipera-kígyófiakról szokták mondani) megemésztí azokat, akik őket szülték és tartották, igen könnyű megmutatnunk.

Mert ez az Istennek ostora, avagy az egyéb rendbéli bűnökért vettetett mireánk, avagy az hit dolgaiban való tévelygésért, az hamis tudományért, eretnokségért. Tagadhatatlan dolog, hogy mióta ti ez világra hozátok az új tudományt, mióta az ti tudományoknak veszedelmes és ártalmas almáját megövék az emberek, azóta felnyitatték az emberek szeme minden gonosságra és istentelenségre. Úgyannyira, hogy azútától fogva még csak az tízesztendő gyermek is több latorságot és gonosságot tud, cselekszik, hogysen azelőtt az negyvenesztendő ember. Ezt az tinnen vallástokon való vénemberekkel bizonyítom, kik még jól említik, minémű állapot volt az ti hitetek elhatalmazása előtt.

Az mi nemzetségünk azelőtt oly tekeletes, együgyű, ájtatos nemzetség volt, hogy hozzáfoghatót nagy földig nem találtak volna. Az lopás és ragadomány, az fajtalan és feslett élet, az

szitok és átok csak hírrel is alég hallatott között. De mióta ti támadatok, nemcsak azokat, akik titeket követnek, olyanokká tevétek, mint az zabla nélkül való vadlovakat és kegyetlen tigriseket, de még azokat is, kik töletek különböznek (mivelhogy *qui tangit picem, inquinatur ab ea*), az véletek való társalkodással, mint az baziliszkusz az ő látásával, ugyan elváltoztattatok, úgyhogy az, kit most legjámborb és tekéletesb erkölcsűnek tartunk, ezelőtt száz esztendővel igen gonosz embernek látszott volna. Ezeket ha nem hiszed, tudakozzál azoktól, kik ezelőtt hatvan esztendőről emlékeznek, avagy annál többről is, és meglátod, hogy én igazat mondok. Oka pedig ennek nem egyéb, hanem hogy az ti vallástok, az keresztyéni szabadságnak palástja és árnyéka alatt, fölötté igen nagy nagy szabadságot adott és kaput nyitott mindennemű gonosz s feslett életre, amint más könyvecskében az tinnen vallástokból bőségesen megbizonyítottam. Annak okáért néktek köszönhetjük, hogy ennyire eláradott ez világon mindennemű gonoszság: és ezekért való Isten ostorit is ti gyümölcsötöknek nevezhetjük. De mivelhogy te magad sem alítod, hogy egyéb vétkekért vettetett légyen ez az ostor reánk, hanem az hitben való tévelygésért:

Mutassuk meg röviden, hogy az ti tévelygéstek, és nem az mi vallásunk (melyet te káromlóul bálványozásnak nevezsz) oka ennek az csapásnak.

Legelőször az te írásodból ezt így mutatom meg. Azt mondod, és igazán is mondod, hogy Magyarország ötszáz esztendeig erős, és az törököknek rettenetes ország volt, melyben sok jó fejedelmek voltak, úgymint Hunyadi János és Mátyás király &c., kik által Isten fel akarta emelni az mi nemzetségünket. Ez ha így vagyon, Magyar Uram: Ha az magyar nemzetséget Isten ezelőtt szerette, oltalmazta és felmagasztalta: Ha dicsőségben, bőségben, békességben tartotta mindaddig, míg az mi hitünkön és vallásunkon volt: Ha akkor kezdett romlani és pusztulni, mikor az ti új tudománytok tálada: Hogy mered azt mondani, hogy az mi vallásunk oka ez romlásnak? Hogy mered azt tanítani, hogy eddig is elveszett volna az ország, ha az ti tudománytok nem tartotta volna? Csak azóta kezdtétek-e ti tartani, mióta le kezde dőlni? Nyílván ti magatok megláthatjátok, hogy erősebb gyámola és támasza volt országunknak tielőttetek, mert akkor volt virágjában. De jól értem, mit akarsz mondani. Azt akarod jelenteni, hogy az ti hitetek szinte úgy támogatta az romlandó Magyarország bástyáit, mint az megszállott vár oldalát az ágyugolyóbisok.

Az te magad vallásából megtetszik tehát, hogy addig volt az Istennek áldása rajtunk, addig volt országunk, míg az mi hitünk virágjában volt: akkor kezdett romlani, mikor ti támadtatok, Lajos király idejében. Mert amint megmutatám az könyvnek első részében, soha senki az apostolok idejétől fogva egész ezerötszázötvenhét esztendeig azt nem vallotta, amit akkor kezdte Luther tanítani. Ha azért addig volt boldog az ország, míg az mi vallásunkban maradt; akkor kezdett romlani, mikor erről el kezdett térülni: nyilvánvaló dolog, hogy ez nem lehet oka az Istennek újonnan ellenünk felgerjedt haragjának: mert, amint te magad is mondod, *Posita causa, ponitur effectus*. Ha azért az mi hitünk volna ennek az veszedelemnek oka, nyilván Szent István királytól fogva lött volna veszedelmünk: mert azóta soha egyéb hit és vallás nem volt az mi vallásunknál Magyarországon.

Annak okáért, ha jól akarsz okoskodni, az te magad írása szerint így okoskodjál: *Ubi est novus effectus, ibi debet esse nova causa; sed clades regni Ungarici est novus effectus, qui ante, totis 500 annis non fuit: ergo debet dari nova causa illius. Ergo si aliqua doctrina & religio est huius causa, cum sola Lutherana religio sit nova, non autem Catholica, sola Lutherana religio erit causa ruinae & non Catholica*. Ha így okoskodol, helyén tapogatsz.

De talán azt ítéled, hogy amíg Magyarország bódog lőn, addig nem az mi vallásunkon volt, hanem az tiéteken: Hogy Hunyadi János és Mátyás király is az Luther lova farkát tartotta.

Ha ezt ítéled, megérdemled tudatlanságodért, hogy az prédikálószékből záp tyúkmonyokkal kergessenek ki. Ím rövideden Bonfiniusból megmutatom, minémű hitek volt az régi, bódog állapotban uralkodó magyaroknak.

Mikor azért az magyar nemzet másodszor kijöve Szkítiából, Krisztus Urunk születése után 744-ik esztendőben, az Attila halála után 303 esztendővel: csakhamar azután Carolus Magnus az magyarokra jöve, és Szent Mártonnak segítségével az magyarokat meggyőzé, az keresztyén hitre téríté, Fejérváratt az Boldogasszony szentegyházát építé, és abban katolikus papokat hagyta. De azután ismét az pogányságba esének. Géza király lön első az királyok közül, ki nyilván keresztyénnek mutatá magát. Ennek felesége mikor nehézkes volna, megjelenik néki Szent István első mártír, és megmondá, hogy egy fia lenne, kit Istvánnak nevezne, kit ő oltalma alá vészen. Így 969-ik esztendőben, Esztergomban szülé Szent István királyt, kit Adalbertus püspök az keresztyén hitben szépen felnevele. Szent István azokat, kik ellene támadtak vala az keresztyén hitért, meggyőzvén Szent Márton segítségével, az Szent Márton hegyén való egyháznak adá az egész Szerémség dézsmáját. Ennek utána Rómába küldé, és az római Benedek pápátul királyi nevet és koronát nyere, mert amely koronát az pápa az lengyelországi királynak készített vala, Istennek jelentéséből meghagyaték néki, hogy az magyar királynak adná; és így az római pápátul vagy on országunknak koronája. Az esztergomi érsekséget akkor szerzé: akkor tisztelé fel azokkal az jószágokkal, melyeket te csak látván is, irigyszel. Az pápát úgy tisztelé, hogy még csak mikor említenéjek is őtet, süveget vetne. *Certabant*, úgymond Bonfinius, *Rex & Regina pietate & in Ecclesias liberalitate, quas simulacris &c. argento pustulato, obrizoque confectis, ornabant*. Boldogasszonyt Magyarország patrónájának fogadá ezen király, sok szentegyházakat építé, és végre 1034-ik esztendőben, Boldogasszony mennybevitale napján (mely napot hogy az magyar nemzet mindenkor megillené, azelőtt erősen megparancsolta vala) meghala. Halála után is angyali énekszókat hallottak az ő koporsójánál, betegek gyógyultak és halottak is támadtak fel.

Ezután az magyar nemzetben mindenkor megmaradt ez a vallás, melyet Szent László király igen öregbíte, sok szentegyház és klastromépítéssel. És több dolgai között, mikor vadászna, egy angyal által megjelenté Isten néki, hogy Váradon Boldogasszonynak emlékezetire szentegyházat és várast építeni. Ezután 1095-ik esztendőben meghala, és mikor az ő testét Váradra vinnéjek, és aluván azkik viszik vala, az szekér ömagátul, lovak nélkül, szinte Váradig méne az testtel, mely test által az Isten számtalan sok csudákat cselekvék, úgymond Bonfinius.

Ez után való királyoknak is tekéletes vallását és mivélünk az hitben való egyezségét megírja Bonfinius, kik az római pápához annyira hallgattak, hogy az első Lajos király az pápa oltalmáért és az jubileumért, szinte Rómába fáradna. Csudatételekkel is gyakran az Isten megerősítette az magyar nemzetben ezt a vallást. Mert Zsigmond király idejében, úgymond Bonfinius, mikor Losonczit megverték volna az oláhok, három esztendő múlván, az harc helyén való tetemek között mennek vala némely emberek, és az rakás csont között hallák, hogy Jézus Máriát kiáltának; odamenvén, felhányák az csontokat, egy fejet találának, mely azt mondá, hogy Boldogasszony könyörgéséért (mivelhogy az ő hét innepének böjtét mindenkor megböjtölte vala) az Isten megtartotta őtet, hogy meggyónhatnéjek, és kéré, hogy egy papot hoznának. Eljöve az pap, meggyónék, és mindjárt meghala az kiáltó fő.

Hunyadi János, akit te emlegetsz, nyilván nem volt Luther katonája, hanem Boldogasszonyé. Mikor Nándorfejérvár oltalmára méne, Capistránus János barátot vivé el véle, kinek könyörgésével győzé meg az törököt. És mikor ugyanottan betegségbe esett volna, nem akará, hogy az ő házához vinné Capistránus az Urat, hanem az Boldogasszony templomába viteté magát az nagy beteg ember, és az Capistránus miséjét meghallgatván, áldozék: azt mondván, hogy ő nem méltó, hogy az Urat hozzá vinnék. Mátyás király minémű hiten való ember volt, csak

abból is megtetszik, hogy mihelyt királlyá tövék, mindjárt Joannes Pannóniust, pécsi püspököt az pápához küldé: *Pontifici legitimum obsequium, viresque & animum, in quavis re obtemperandi paratissimum obtulit*, úgymond Bonfinius.

Az királyok decretomát ha megtekinted, ugyanezent eszedbe veheted. Lásd meg, minémű büntetése volt Szent István és Szent László király idejében annak, ki az kántorokat meg nem böjtölte. Az misérül mind Kálmán király és mind Szent László mit mondjon, ugyanott megláthatod. Hogy azki gyónás nélkül meghal, azért nem kelljen imádkozni, az Szent László király decretomiban megtalálod. És végezetre megmondám ez könyvnek negyedik részében, minémű végzési légyenek az országnak tiellenetek.

De azt alítom, te magad sem alítod, hogy Magyarországnak csak egy lutherista vagy kálvinista király lött volna is. Mert bizonyos dolog, hogy mindnyájan az mi hitünkön voltak, és ezelőtt kilencven esztendővel tinétek Magyarország híreteket sem hallotta. És így meggondolhatod te magad, hogy akkor ti nem tartottátok az országnak boldog állapotját, melyet most megháborítottatok.

Másodszor. Az keresztyénségben, nyilvánvaló dolog, sok királyok és császárok, sok országok és birodalmok voltak boldog, hatalmas és békességes állapotban, kik közül csak egy sem volt az ti vallástokon, hanem az miénken. Soha, Magyar István, egy római császár, soha egy hispaniai, galliai, magyar, lengyel, németországi király nem volt az ti tévelygésteken, és mindazáltal boldog állapotú fejedelmek voltak. Sok számtalan országok és fejedelmek példájából megmutatja Thomas Bozzius, hogy az császárok és fejedelmek közül legboldogbak voltak mindenkor azok, kik az római eklézsiában, a mi vallásunkon voltak. Ezeknek békességek nagyobb és állhatatosb volt, hogysen egyéb fejedelmeknek. És végre, minden nemzeteknek históriájából megmutatja, hogy szerencsétlen és boldogtalanok voltak mindenkor azok a fejedelmek, mind magokban, mind maradékokban és országokban, melyek elszakadtak az mi vallásunktól. Én nem érkezem hozzá, hogy ezeket kiírd, mint te Peucerust, hanem olvasd meg te magad.

De rövid szóval csak azt mondom, hogy az mi eklézsiánkban teljesedett bé amaz Istennek mondása: *Laetamini cum Jerusalem, & exultate in ea omnes, qui diligitis eam, gaudete cum ea, ut repleamini ab ubere consolationis ejus, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus, quia haec dicit Dominus: Ecce, ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis*. Ebben teljesedik bé amaz Isten ígireti: *Afferentur ad te Reges gentium. Gens et Regnum, quod non servierit tibi, peribit*. Azmely ország nem szolgál néked, úgymond, el kell annak veszni. Mert bizonyára, az Ábrahámnak adott ígireti szerént, az Isten áldotta azokat, kik ezt az mi eklézsiánkat megáldották; megátkozta, azkik ezt elátkozták, úgyhogy eleitül fogva az országok romlása és veszése mind ez mai napig akkor származott, mikor az régi keresztyén hittől elszakadtak és ezen kül újítást csináltak.

Noha azért az katolikusok birodalmában is voltak hadak és háborúságok, melyekkel Isten ostromozta az ő vétkeket, és oktatta az ő parancsolatinak megtartására: mindazáltal az keresztyéneknek iszonyú veszedelmes, és országok változtatásával való hadakozási mind azokon az nemzetségeken voltak, melyek az mi religiónktól elszakadtak, amint ezent Bozzius megmutatja.

Merthogy az Arrius eretnekségén elkezdjük, mikor ez hatalmat vőn, sok keresztyén nemzeteknek veszedelme következik. Hatalmat vőn nemcsak Görögországban, Lombardiában, Pannóniában, de az gótusok között is. Az Úristen azért feltámasztá az magyarokat, kik legelőször az gótusokat (kik, úgymond Theodorétus és Sozoménus, Ulfilás által az Arrius eretnekségébe

vitetének) kiűzők országokból. Pannóniában is ariánusok valának az üdőben, amint megtetszik az szerémi *Arrianum Conciliom*-ból; annak okáért ezen magyarok által teljességgel elrontá az Isten ezeket az népeket. Azonképpen Ariminum táját is, és az egész Lombardiát, ahol fészkek vala az ariánusoknak. De az római Leó pápa, eleibe menvén Attilának, eltéríté őtet, hogy Olaszországba beljebb ne menne. Megelégedjél (azt mondá Leó, úgymond Bonfinius) véle, hogy megostoroztad azokat, kik az Arrius tévelygésében voltak; ha tovább még, el kell veszned! És ő maga Attila, Szent Pétert és Szent Pált az pápa mellett látá, kik fenyegetik vala őtet, ha tovább menne. Ezután is Olaszországnak sok veszedelme lőn a gótusoktól, vandalusoktól, longobardusoktól, efféle hit dolgaiban való újítások után.

Mikor Hispániában az priscilliánusok elhatalmazának, az vandalusok rablásába esék az ország. Mikor Afrikában az donatisták támadának, Szent Ágoston idejében, az vandalusok kegyetlen rabságra hozák Afrikát. Az Napkeleti Birodalmat akkor alázák igen meg az perzsák, mikor a Nícéforus írása szerint az jakobiták, georgiánusok, monophysiták és több számtalan eretnkségek uralkodnak vala ott. Végezetre, mikor Heráclius az ő birodalmának nagy részével az monotheliták tévelygésébe esék, akkor támada Mahomet. Ezután az görögországi császárok az ő birodalmokkal egyetemben visszat kezdének vonni velük, és elszakadának tőlünk, annak okáért az Isten őket lassan-lassan szüntelen ostromozá. Coprónymus idejében az török Arméniát és az egész Afrikát elvoná tőlök. Monomachus idejében Ázsiát; Andronicus Paleologus idejében Thráciába jöve az első ottomanus császár. Végre Konstantinápolyt is elvővé, és az görögök birodalma füstbe méne, mindazokkal egyetemben, kik az anyaszentegyház ellen való pártolásban követék az görögöket, tudniillik Rác-, Bolgár-, Cyprus és több országokkal.

Az mi országunk régútától fogva hadakozik az török ellen. És jóllehet, níha igen megverettek az magyarok, úgymint 1444-ik esztendőben Várnánál, holott Uladislaus király elvész: azután 1448-ik esztendőben az Rigómezején; de mindazáltal úgy eltérítette Isten az ellenségnek erejét és esztét, hogy az országba belé nem kaphatna. Mióta pedig ti támadatok, ugyan kitúr országunkból. Mert legelőször 1526-ik esztendőben (mikor immár az lutherség belépett vala országunkba, mint az 1523-ik és 1525-ik esztendőbeli artikulusokból, melyeket előhozék nemrégén, megtetszik) megverék Mohácsnál hadunkat, de még akkor is visszatéríté Isten az ellenséget, pusztán hagyatá az országot véle, noha mind Buda és mind az több házak kezébe jutottak vala. Ebből nem tanulánk, hanem megízéltvén azt az testi kívánság szerint való szabadságot, melyet ti béhozatok, beljebb gázolánk az hitnek újításába, mely miatt látjuk, mire jutánk. Az több szomszéd országok is (melyekre az Isten mirajtunk csinál utat) végre mire jussanak, ha az mi példánkból nem tanulnak, csak az Isten tudja.

Voltak azért Luther előtt is az keresztyének között hadak, visszavonások és ínségek, melyekkel Isten tisztította az ő szolgálait. Mindazáltal az keresztyénségben csak egy példát sem talállok, hogy az Isten pogány népet vitt volna valamely keresztyén nemzetre, azáltal rontotta volna országokat, és kirekesztette volna földökből, hanem csak akkor, mikor elszakadván az római igaz vallástól, valamely új tévelygésbe esett. Mert miképpen ez világi jókról szólván Krisztus Urunk, azt mondja, hogy aki keresi Istennek igazságát (azaz igaz tudományát), azt ez világi jókkal is megáldja: szinte azonképpen azt is mondja, hogy azmely ország nem hallgatja az anyaszentegyházat, elpusztul és elvész. És azért mondja Vincentius Lirinensis Szent Ambrussal egyetemben: *Satis claret, eos, qui violaverunt fidem, tutos esse non posse*. Mert az eretnkség oly szűfereg, mely megeszi minden erejét az hadakozó embernek, elveszi szívét és bátorságát.

Adja az mennynek földnek Ura, az ő Szent Fiának érdeméért, hogy mind te, Magyar Uram, mind pedig azok, kik veled egy hajóban eveznek, az igaz keresztyén egyezésre térhessenek: hogy egy szívvel, egy lélekkel, és mint az próféta mondja, *humero uno* szolgálhassunk az mi Istenünknek. Enyhíthessük az ő mireánk felgerjedt haragját: az ő éles és megköszörült kardját rejtse el. *O mucro Domini, usquequo non quiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.*

AZ MOSTAN TÁMADT ÚJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TÍZ NYILVÁNVALÓ BIZONYSÁGA ÉS RÖVID INTÉS A TÖRÖK BIRODALOMRÚL ÉS VALLÁSRÚL

Graecii Styriae
per Georgium Widmanstadium
Anno MDCV

AZ LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA OLVASÓNAK ISTENTÚL MINDEN JÓT KÍVÁNOK

Gyakran panaszkodnak az anyaszentegyház doktori a régi tévelygők ellen, hogy sokan közülök pökték és szidalmazták a keresztyén hitet, noha miben állana az igaz tudomány, mégcsak ingyen érteni sem akarták. Az közönséges keresztyéni vallás, úgymond Tertullianus, tudván hogy jövevény ez földön, és az idegenek közt könnyen ellensége találkozik: csak azt kívánja, hogy azoktól ne kárhoztassék, kik őtet nem értik. De sokan érteni nem akarják (mert ugyanis ha értenék, nem kárhoztatnák), hogy könnyebben gyalázhassák az igazságot. Nincs hamisabb dolog, mint mikor az ember azt gyűlöli, amit nem ért, ha szinte gyűlölségre méltó volna is. Mert akármi is akkor méltó gyűlölségre, mikor megismerjük méltó voltát: mely isméret nélkül nincs igaz mentsége az gyűlölségnek. Ha jól megértenék, semmiképpen nem gyűlölhethének. De csak ebben restül meg az emberi elmének nyughatatlan volta; érteni sem akarják, amit egyszer mód nélkül meggyűlöltek.

Szinte ezenképpen panaszkodhatunk mi is némely keresztyén atyafiak ellen, kik csak ingyen érteni sem akarják az régi közönséges gyülekezet vallását, melyet ha derékképpen értenének, tudom bizonyly, hogy önnönmagok minden gyalázatos szidalomtól megmentenének. De hogy bátrabban és nagyobb torokkal rágalmazhassák az igazságot, ők is bédugják fülöket, mint akik Szent Istvánt kövezik vala. És elébb elvégzik magokban, mit akarnak hinni s mit nem: azután osztán azon mesterkednek, hogy értelmeket akaratjokhoz szabják. Szinte mintha valaki elébb sokat vásárlana, és azután akarná megítélni, ha jó-é, vagy semmirekellő, amit vásárlott. Mértékletlen, úgymond Szent Hilárius, az eltekéllett szándéknak vakmerősége és meggyőzhetetlen az visszavonásnak kívánsága, mikor az értelem alá nem vettetik az emberi akarat, és nem avégre tanul, hogy tanuljon, hanem amit immár elvégzett, annak bizonyoságit keresi: az tudományt ahhoz szabja, amit akar. De ha az okosság előtt nem járna az akarat, hanem az igazság értelméből indíttatnék az igazság szeretetire; ha nem keresnénk tudományt az mi akaratunknak, de sőt inkább az tudománytól indíttatnék az akarat: minden visszavonás nélkül feltalálnók az igazságot; mivelhogy nem amit mi akarnánk, azt vitatnók igaznak lenni: hanem amit igaznak ítélnék, azt akarnók.

Nyílvá ez mostani hitek sokaságának egyik fő oka ez, úgymond Calvinus, hogy: Némelyek vakmerőül akarván követni, amit tudatlanságból kezdettek, az Isten ígében keresik oltalmát tévelygéseknek. Itt, felséges Isten, mit nem mívelnek? Mit nem változtatnak el, hogy az önnön tetszésekre nem lágyan hajtsák, hanem ugyan erővel csigázzák az Írást? Igazán mondá az poéta: *Furor arma ministrat*; az megdühült harag akárhonis fegyvert talál. Ez-é az igazság isméretinek útja, az Írást fel s alá forgatni, hogy az mi kívánságunknak szolgáljon, és az mi

értelmünk alá vettessék? Ó, ártalmas dögletesség! És mégis csudálkozunk, honnan legyen ennyi visszavonás azok közt, kik az Evangéliomot és az mostan született Isten igjét hirdetik?

Hogy azért te is így meg ne csalatkozzál, Keresztyén Olvasó, arra kérlek, és ha kérésem nem fog, lelked üdvösségére kényszerítlek: hogy ne szánjad lelkedért s üdvösségedért ez kevés munkát, hanem csendes elmével és isteni félelemmel, félretévéen egy ideig minden vakmerőséget, megrögzött és eltekéllett vélekedést, olvasd el mindvégig ez rövid írásocskát. Értsd meg jól először mind az te vallásodat, s mind az mi tudományunkat: azután szidalmazd, amit káromlásra méltónak alítasz.

De minekelőtte olvasni kezdjed ez könyvecskét, rövideden két dolgról akarlak inteni.

Először arról: hogy valamit ez könyvben előhozok az új tanító atyafiak írásiból, azt én magam az önnön saját könyvökből írom le; úgyannyira, hogy én is méltán azt mondhatom, amit Eusebius az régi tévelygőknek: Nem az mi gondolatinkat és beszédinket, hanem azoknak tulajdon szavát írom, kik ököztök az isteni tudományban fővezérek voltak; hogy senki azt ne ítélje, hogy magunktól költött regét és álmodt beszélünk. Titkos és elrejtett dolgokat nem írok, hanem csak amit önnönmagok nyilván tanítottak és nyomtatott könyvek által mind az egész világ előtt mondtak. Ennek fölőtte, nem valami tudatlan paraszt tanító tudományát, hanem az újonnan támadt vallások közönséges értelmét és az ő fő kezdőinek derék tudományát hozom elő, és a Tertullianus mondása szerint: *Etsi varietate innoventur regularum facies, mihi tamen cum archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passivorum discipulorum.*

Tudom, hogy sok dolgokat találsz ez könyvben, melyeket soha az lutherista vagy kálvinista tanítók prédikációiban nem hallottál. Mert ugyanis természet szerint, senki az maga rúttságát nem fitogtatja, hanem elhálólja és befödözi. Az mérget sem örömben, hanem édes mézben szokták adni. De azt bizonynyal elhiggyed, hogy az új tanítók írásiban oly iszonyú tudományok vannak, hogy mikor valamely okos ember ezeket olvassa, elálmélkodván ugyan nem hiheti, hogy efféle dolgok eszékbe juthassanak még az fenevadak közt nevelt embereknek is. Annak okáért, mivelhogy az régi bölcsek ítéleti szerint *Nosse haereses refutasse est*; aki az tévelygéseket jól megérti, ezeknek hamisságát is mindjárt észbe veszi: az új hitszerző fő tanítók tulajdon könyvökből, tisztán és igazán, előhozom derék fundamentomit az mostani vallásoknak. Senkire semmit nem fogok, hanem amit én magam az önnön írásokból feljegyeztem, csak azt írom. Ha valamelyik könyve kezembe nem jutott, feljegyzem, holott és minémű írásban olvastam, amit előhozok; és ha valaki különben találja, ezután is bár orcámra térjen. Mert ugyanis sok üdőtől fogva olvasom az új tanítók írásait: avégre, hogy minden tudományoknak és rókalyukoknak végére mehessek; tudván, hogy a Szent Irenaeus mondásaként: Aki meg akarja téríteni az eltévelyedteket, szükség, hogy jól megértse minden mesterségeket és bizonyságokat; mert lehetetlen, hogy meggyógyítsuk a beteget, ha nyavalyáját nem tudjuk.

Azt pedig senki ne ítélje, hogy ezek az új tanítók könyvei, melyekből bizonyságokat támasztok, nem tulajdon Luther, Calvinus, Melanchthon írási légyenek: hanem (mint valamely sült tudatlan gondolhatná) mi szerzettük ő nevekkal, avagy elváltoztattuk. Mert az Úristen, ki fejünk fölött áll, tudja: és ebben bizonyságim ők magok is, az új tanítók, hogy soha még csak ki sem nyomtatták ezeknek írásit a régi hiten való keresztyének; hanem, amint ők magok Lipsiában, Wittenbergában, Jénában, Genévában nyomtatták, mi is úgy olvassuk. Az tévelygők szokása ez, hogy más ember nevével könyveket írjanak, és elváltoztassák az hívek írásit. Így olvassuk, hogy az pelagiánusok a Sixtus Pythagoraeus pogány könyveit Szent Sixtus mártírnak tulajdoníták. Az korinthusbéli Szent Dienes is panaszkodik, hogy az ő könyveit megszagatták és elváltoztatták az tévelygők. Mi üdönkben is Calvinus 1534-ik esztendőben az ő *Institutió*-it Alcuinus, az első Károly császár mestere neve alatt nyomtatá ki, hogy

nagyobb böcsületi lenne az tudatlanoknál. Conradus Schlüsselburgius, lutherista superintendens és generalis inspector előszámlál 1525-ik esztendőttől fogva egész 1582-ik esztendőig számtalan könyveket, melyeket az kálvinisták avagy név nélkül, avagy egyebek nevével nyomtattak minden esztendőben. Az lutherista doktorok is gyakran vetik egymás szemére, hogy ők az Luther írásiból halála után sokat letörlöttek, sokat elhagytak, sokat elváltoztattak. Luthernek egy fő barátja így ír ez dologról: Szükség, hogy igen fényes okulárt tégyen fel, aki az Luther tudományát és a Smalchaldiai Articulusokat tisztán, igazán és változtatás nélkül fel akarja találni. Más atyjafia Luthernek így szól: Az Wittenbergában nyomtatott Luther tomusiból némely könyveket elhagytak, letörlöttek és elváltoztattak, hogy meglágyítanak az ő mondasit. De ezeknél bővebben szól e dologról Schlüsselburgius. Philippus, úgymond, Luthernek csak egy könyvéből is egy egész arcusnál többet hagyta el. És szántsándékkal letörlé, valamit Luther a zvingliánusok ellen, Filep mentségére írta, mikor azt hirdetik vala, hogy Melancthon vélek egyetértene. Ez nem titok, hanem ez világ előtt nyilván vagyon; mert Amsdorffius doktor egy német könyvecskében, melyet 1549-ik esztendőben írta, reábizonyítja ezt Filepre és az ő társaira az egész anyaszentegyház előtt. És ugyanottan sok dolgokat előszámlál, melyeket kivakara az Luther könyveiből. Rescius is bőbeszéddel megmutatja az Illyricus, Wigandus, Gallus, Heshusius, Amsdorffius írásiból, hogy Melancthon, az ő pártosival egyetemben, rútul szaggatta, toldozta-foldozta az Luther könyveit. Annak okáért szükség lőn, hogy minap Torgáviában két öreg könyvben külön nyomtatnák Luthernek sok apró német írásit, melyeket az Wittenbergában és Jénában nyomtatott tomusokban szántsándékkal, csalárdul kihagytak vala az újítók. A centuriátorok is panaszolkodnak, hogy az galliai kálvinisták meghamisították az ő írásokat. És amint ezután megmondom: még amaz rövid *Augustana Confessio*-t is: az Melancthon *Locos Communes*-it egynéhányszor megújították, elváltoztatták, tatarozták, aggatták, szaggatták az újító atyafiai. De efféle csalárd mesterség nem szükség az igazság oltalmára.

Másodszor: jó lelkiemérettel tudományt tészek, hogy senkit akaratom szerént nem igyekezém írásomban szidalmazni és gyalázni. Mivelhogy nem az lutherista és kálvinista atyafiai személye ellen: hanem az ő tudományok és vallások ellen írtam valamit írtam, csak evégre, hogy az hamisságról levonassék az álorca, és az üdvösségnek útja megismeressék.

Tudom, hogy az új tanító atyafiai igen nehéz néven veszik, mikor valaki igazat mond nekik: és akármely lágy dorgálást is szitok gyanánt vesznek: de ők emellett oly iszonyú szitkokat s káromlásokat szórnak fejünkre, hogy az emberi elme nagyobbakat ugyan nem is gondolhat, úgyhogy mi is méltán azt mondhatjuk nekik, amit Optatus a donatistáknak: Tekintsétek meg atyámfiai az ti kevély beszédeket, az ti prédikációtokat. Nincs senki közületek, ki tanítását az mi gyalázatunkkal meg nem egyelítené. Az Isten ígijét kezditek magyarázni, de prédikációtokat az mi szidalmunkra térítitek: az Evangéliomot olvassátok, de az távul való atyafiaitok szidalmán végezitek. Az ti hallgatótok lelkibe gyűlölséget öntötök és tanítástok által haragot indítottok.

Azok közül, kik Magyarországon az régi keresztyén vallás ellen írtak, alég olvastam, ki mértékletesbnek tettetné magát Magyar Istvánnál: de hogy megértsed, mely tisztességesen szoktak nekünk szólni még azok is, kik csendesbnek tettetik magokat, hallhadsza, mely böcsületes neveket és titulusokat ad ő is az régi hiten való keresztyéneknek. Az pápisták, úgymond, Evangéliom ellenségi és igazságnak gyűlölői. Az pápisták foltos hitiről a Szentírás semmi böcsületes emlékezetet nem téssen. Hittől-szakadtak az pápisták, kik lassan teljességgel kiszabák az igaz tudományból magokat, és végre amaz nagy Antikrisztusnak kezdék magokat jelenteni. Az pápa Antikrisztus. Az pápistaság teljes istentelenséggel, szentségtöréssel, fertelmességgel, ámulósággal és sok több cégéres vétkekkel. Kompolárkodnak a szentségekkel. Fejekre rakhatunk az pápához hallgató sovány és ízetlen sokaságnak hatszázféle

tévelygő bálványozásokat. A pápát iszonyú lelki és testi paráznának, átkozott bálványnak, minket fejenként bálványimádó, idegen istent tisztelő embereknek nevez. Az keresztyén fejedelemkről azt írja, hogy gondviseletlenek. Az pap uraknak így szól: Ti kövér nyakú, vérben telhetetlen és kétségbeesett emberek. Noha nagyságosoknak hívattnak, de csak egy halászó horgot is alég kellene reájok bízni, nemhogy lelkeket, oly tudatlanok. És azt meri mondani, hogy az papok tanácsa oka országunk romlásának. Az barátok, úgymond, csak Istent bosszantják, kiknek Istenek az ő hasok. Kész kenyérevő, hashizlaló, lélekvesztő, csalárd atyák, országárulók, fejedelemétetők. És egyszóval: az klastromokban kész kenyérevő herék, és kétlábú számárok vannak.

Ilyen szép, böcsületes nevekkal ékesget minket fejenként egy tudatlan kolozsvári taligás. És efféle, mind édes méz az újító atyafiaknál. Ha penig mi egy nehéz szót ejtünk, mindjárt füstölög sokaknak az orrok, és azt akarják, hogy mint az Úr emberének, nekik minden szabad legyen, mi pedig csak vállat vonítsunk.

De jóllehet azokat, kik együgyűségek miatt megcsalattak, gyengén kell és keresztyéni szeretettel, *in spiritu lenitatis*, tanítani és szelíden dorgálni: mindazonáltal az tévelygések tanítóit tartozunk a Szent Pál apostol parancsolatja szerint keményen megfeddeni, és a Salamon mondásaként: Néha a bolondnak is az ő bolondsága szerint kell felelni, hogy a mi csendes hallgatásunkból magának nagyot ne tulajdonítson. Ez az oka, hogy néha-néha a Szentírás igen kemény szókkal illeti az hamis tanítókat: úgyanynira, hogy őket ebeknek, néma oktan állatoknak, csalárdsággal teljeseknek, ragadozó farkasoknak, az Krisztus kereszti ellenséginek nevezi. Az ő gonosz erkölcsöket bőbeszéddel megírja nemcsak Szent Júdás apostol, de Isaiás próféta is; nem szidalmazásnak okáért, hanem avégre, hogy megismerjék az emberek, mely ártalmas és veszedelmes legyen az hamis tanítók és az tévelygések csaplári csalárdsága. Az régi szentatyák is gyakorta igen keményen szólottak az újítóknak. Merthogy most egyebekről semmit ne szóljak, Szent Irenaeus mártír a valentiniánusokat tököknek és ugorkáknak nevezi, Marciont ördög első szülöttének, az tatiánusokat ördög prókátorinak, *Pandorae perversissimos sophistas*, nem embereknek, hanem emberi ábrázat alatt barmoknak. Közönségesen pedig az tévelygőket hagymázban feküvőknek nevezi, kik mentül inkább nevetnek és nem értik betegségeket, annál veszedelmesebb nyavalyában hevernek. Másutt azt írja, hogy ezek az Evengeliom méziben az áruló kígyónak mérgét osztogatják: és tej gyanánt árulják az krétával megfejértett vizet. Az ég ostromló óriásokhoz hasonlítja őket másutt, kik, úgymond, annyira megszelesedtek az felfuvalkodott kevélység miatt, hogy ez világ helleborusa sem tisztíthatná meg fejeket. Másutt hasonlítja őket azokhoz, kik étetővel halásznak: mert ők is, úgymond, a szokott és kedves eledel alatt étetőt rejtenek el: és az ő sárból csinált vallásokat fényes arannyal befödözik.

Ezt avégre hozom elő, szerelmes atyámfia, hogy ne csudálkozzál, ha néha mi is megélesítjük az penna orrát, megmelegítjük az téntát, mikor ez mostani új tanítókról szólunk: és kerek szóval az hamisságot hamisságnak, az hazugságot hazugságnak nevezzük. De ha tanító nem vagy, magadra ne végy effélét. Mert az tudja, aki lát mindeneket, hogy efféle nehéz szók csak az vak tanítókat illetik, kiknek felfuvalkodott dagályokat néha meg is kell vágni, hogy kifolyjon az gennyedtség: port is kell az feneötte sebekbe vetni, hogy megemésztessek az vadhús: a rozsdát is fővennyel kell ledörgölni. Ha azért, úgymond Epifánius, néha az eretnységek ellen való igaz haragból, némelyeket csalárd és eltévesztőknek nevezünk, megbocsássatok. Az kételenség volt oka efféle szóknak, melyekkel el akartuk az mi olvasónkat idegeníteni az hamisságtól, és megmutattuk az tévelygések ellen való szabadságunkat. Néhult meg is kell csúfolni az hamisságot, azt írja Tertullianus, az önnön érdeme szerint. Mert ugyanis sok dolgokat csak nevetséggel illik meggyőzni, hogy ne láttassunk nagyra böcsülleni az hívságos dolgokat, melyek csak nevetségre méltók. Az igazsághoz is hozzáfér az nevetség, mert víg: és

illik, hogy az ő ellenségivel néha játszó is, mivelhogy bizonyos az győzelemről és bátorságos.

Mindazonáltal, ha ezzel meg nem elégszel, Keresztyén Olvasó, és nehezled, hogy nehűlt meg is sértettem az te tanítóidat, halld, mit felel erre én képmében Optátus: A szabó, ha az elszakadt ruhát régi épségére akarja vinni, szükség, hogy az ép posztót is meglyuggassa. De azért nem illik panaszolkodni a szabóra, hanem arra méltóbb nehezleni, aki elszakasztván az ép ruhát, okot ada a szabó munkájára. Jóllehet eltekélt szándékom ez, hogy minden szitkot és átkot félrehagyván, csendességgel és isteni félelemmel erősítsem az igazságot; és (amint Szent Ágoston szól) azoknak hagyom, hogy keményebb szókkal és haraggal írjanak az tévelygők ellen, kik nem értik, mely nehéz, és tisztán csak Isten dolga légyen az belső szemnek megnyilatkoztatása, az igazságnak isméreti.

Engedje az mennynek, földnek Istene, az mi Urunk Jézus Krisztus szent véréért, hogy az igazságot megismervén, minden tévelygések labirintusából kifeszéljél, Amen.

EZ KÖNYVBEN FOGLALT TUDOMÁNYNAK SOMMÁJA

Mivelhogy oly szükséges minden rendbéli embernek az igaz tudomány és igaz vallás, hogy e nélkül lehetetlen, hogy senki ez világon az Istennek megszentelő malasztjában, az másvilágon az örök boldogságban részes lehessen: eleitűl fogva azon incselkedett és mesterkedett legfőképpen az emberi nemzetnek ellensége, hogy tévelygésnek konkolyát hintené az Úr mezejébe, és az üdvösségnek fundamentomát, az igaz tudományt, felbontaná.

De viszontag, az mi kegyes Üdvözítőnk, az ő jóvoltából minden üdőben oly bizonyos módot adott az igaz és hamis vallás ismémentire, hogy nemcsak az írástudó bölcsek, de az együgyű parasztok is, ha akarták, nyilván megismerhették az igazságot. Mert ugyanis ha minden ember köteles az igaz vallásra, holott az Úristen senkit lehetetlen dologra nem kényszerít, kétség nélkül az ő kegyelmes gondviseléséhez illendő, bizonyos módot is adott az igazságnak bizonyos ismémentire.

Hogy azért minden tudománynak szelétűl ide s tova ne hordoztatnánk: legelőször a Szentírást adá előnkbe, mint az Egyiptomból kimenő zsidók eleibe az tüzes oszlopot. De mivelhogy az Írást az ő mélységes bölcsessége miatt sokan az önnön veszedelmekre, hamisra fordítják, és lehetetlen, hogy valaki az önnön tulajdon magyarázatjából végére mehessen a Szentírás igaz értelmének: előlött doktorokat és pásztorokat rendele az Úristen az ő nyája eleibe, és azt ígéré, hogy mind világ végezetig az anyaszentegyház az ezek által minden igazságra vezérli. Azt pedig erősen megparancsolá, hogy mindnyájan engedelmes fiai legyünk az anyaszentegyháznak, mely minden igazságnak oszlopa és erőssége lévén, soha az pokolnak hatalmasságátűl meg nem győzethetik.

De minthogy minden tévelygő az ő eszeveszett és elszéledt nyáját Krisztus nyájának és anyaszentegyházának nevezi: hogy az együgyűek meg ne csalatnának, két igen könnyű és bizonyos módot ada az Úristen az igaz tudománynak és anyaszentegyháznak az tévelygők hamisságátűl való elválasztásában.

Először. Bizonyos és nyilvánvaló tulajdonságait és jeleit adá az ő anyaszentegyházának, melyeket isteni bölcsességes gondviselése szerént soha nem szenvedí, hogy más gyöleközet magának tulajdoníthasson. Ezekrűl más könyvecskében bőségesen emlékeztem és megmutattam: hogy csak az római gyöleközetben táltanak ezek a jelek; az mostan támadt új gyöleköze-

tekben pedig sem jele, sem nyomdoka nincs az Krisztus nyájának: és szinte úgy illenek hozzájuk az igaz anyaszentegyház jelei és tulajdonsági, mint bot a tegezhez.

Másodszor. Hogy az tévelygések almát és istállóját a Krisztus aklátul elválaszthassuk: az mi Üdvözítőnk néminemű bizonyos és nyilvánvaló tulajdonságait, gyümölcsit és jegyeit adá előnkbe az tévelygéseknek és az tévelygő pásztoroknak avégre, hogy valaki szemlátomást nem akar a kárhozatra menni: megismérvén, eltávoztassa az lélekvesztő farkasokat, az ő veszedelmes tudományok ragadó gyümölcsét csak meg se kóstolja.

Szándékom azért ez mostani írásomban ez: Hogy az Isten igéjéből, az emberi értelemnek természet szerént való okosságából, az bölcseknek és régi szentatyáknak közönséges ítéletiből előszámlálván egynéhány bizonyos tulajdonságait az hamis tudománynak és tanítónak, szemlátomást megmutassam, hogy ezeket ugyan kézzel is megtapasztalhatjuk az új atyafiakban.

Mert ugyanis, kétképpen esmérhetjük meg az hamis tudományt. Először: Ha ennek minden részit és cikkelyit fundamentomából meghányván meghamisítjuk. De ez véghetetlen munka és alkotmatlan az együgyűk tanúságára, kik teljes életekben sem gázolhatnának által minden cikkelyén ez új tudományoknak. Másodszor: Ha rövid és értelmes beszéddel közönséges jeleit és bélyegit előszámlálván az hamis tudománynak, győzhetetlen bizonyosságokkal megmutatjuk, hogy ezeket feltaláljuk az új vallásokban. Kí, Isten segítsége velem lévén, bőségesen megmutatok e könyvecskében.

EZ KÖNYV RÉSZEINEK RENDI

Mivelhogy az gonosz fát az ő rothadt és odvas gyökeréről könnyű megesmérni: ez mostani tévelygések gyökerén elkezdvén:

Először megmutatom az újító atyafiak tulajdon írásiból, hogy mind az Luther s mind az Calvinus tudományának első fő mestere és gyökere az emberi nemzetnek ellensége, az pokolbéli ördög volt.

Másodszor. Minthogy az fát gyümölcséről is szoktuk megesmérni: megmutatom bőségesen, hogy ezek az új vallások, tulajdon természetek szerént, szabadságot adnak közönségesen mindennemű feslett erkölcsre, tévelygésre, istentelenségre.

Harmadszor. Hogy *in specie*, rész szerént is, ennek a fának gyümölcsiről szóljunk: megmutatom, hogy az új tudományfaragó tanítók, követvén az ő első mestereket, az hazugságnak atyját: iszonyú, hallhatatlan hazugságokkal akarják az együgyű nép előtt gyűlölségessé tenni az igazságot. Annak okáért oly dolgokat kennek mireánk, melyekben nincs sem hírünk, sem tanácsunk.

Negyedszer. Ugyanezen vad fának második gyümölcsét hozom elő, mely a kerengő léleknek tulajdona; tudniillik: hogy az új vallások tanítói iszonyú visszavonásban, állhatatlanságban és egyenetlenségben élnek. Sem egymással, sem önnönmagokkal nem egyeznek; mennyi fejek, annyi értelmek, annyi tévelygések vagyón.

Ötödször. Megmutatom, hogy ez mostani tévelygések az régen kárhoztatott eretnekek iskolájából származtak.

Hatodszor. Nyilván megbizonyítom: hogy mindnyájan közönségesen az új tanítók oly nyilvánvaló hamisságokat tanítanak, melyek az keresztyénségnek fundamentomait teljességgel elrontják; és ha az emberi okosságnak valami szikrája megmaradt benne, önnönmagok sem tagadják, hogy ezek Isten ellen való hamisságok.

Hetedszer. Megmutatom, hogy az új tanítók nemcsak hamis magyarázattal megrútították az Isten ígését: de sok egyéb módon is megmarcongották, elváltoztatták, megförtöztették az Istennek testamentumát. Efölött az sacramentumokat és szentségeket, az credót, az keresztyéni tudománynak fő ágazatit felbontották.

Nyolcadszor. A Szentírásból és a régi szent doktorok könyveiből előszámlálom az hamis tanítóknak sok tulajdon festéket és erkölcsit, melyeket avégre jegyzete fel az Isten, hogy ábrázatját képekről megismérvén az kiszánó béreseknak és farkasoknak, eltávoztathassuk őket. Ezeket pedig az hamis tanítók tulajdonságait, megmutatom, mint kelljen megtapasztalnunk az új tanítóknak.

Kilencedszer. Az is egyik bizonyos jele leszen az új tanítók hamis tudományának: hogy míg önnönmagok is, akik kezdék és gyarapíták az új vallásokat, lelkiismeretek ellen oly dolgokat tanítanak, melyeket valóban magok sem hisznek vala.

Utolszor. Megbizonyítom, hogy sem emberek előtt, sem az Istennek ítélőszéki előtt elégséges okát nem adhatják az Luther és Calvinus követői: miért szakadtak el az megrögzött, régi keresztyéni vallástól: és új kutat ásván, inkább akartak a zavaros tócsából, hogysen az megállapodott, tiszta vízből inni.

Ez rendi és sommája e könyvecskének. Az Atya Mindenható Isten, az ő egyetlenegy szent Fiáért, az mi Urunk és közbenjáró Jézus Krisztusunk szent vére hullásáért, adjon Szentlelket szívedbe, hogy az tévelygések köteléből kifeszélvén, az igazságnak igyenes ösvényén, az örök boldogságba juthass.

HOGY AZ MOSTANI ÚJ TANÍTÓK ELSŐ MESTERE AZ POKOLBÉLI ÖRDÖG VOLT

Nem hejába nevezi Szent Pál apostol ördögi tudománynak az tévelygést: mert ugyanis amaz hazugságnak atyja, a Sátán az, aki konkolyt hint az Úr vetése közé: és minden kétség nélkül, úgymond Szent Athanasius, Tertullianussal egyetemben, az eretnekség atyja nem egyéb önánál.

Ez az oka, hogy eleitől fogva eszékbe vették az hívek, hogy az eretnekségek kezdői az ördögösökkel, varázslókkal, égbenezőkkel társalkodtak: és mivelhogy az apostoli parancsolat szerint az hitben való állhatatosság által ellene nem állottak az ördögnek, nemcsak lélek szerint, tévelygések által, de test szerint is az ördöggel társalkodtak: és mivelhogy az igazságnak győzhetetlen köoszlopától, az anyaszentegyházától nem akarának tanulni, a Sátántól tanulának. Maga a Szentlélek Istentől kellene az igaz pásztornak tanulni, nem az hazugság atyjától, kinek ellenmondván az keresztyén ember, és az keresztség által a Krisztus zászlója alá adván magát, köteles arra, hogy semmi frigyet és társaságot ne tartson a Sátánnal, hanem szüntelen viaskodjék ellene, tudván, hogy nem fér össze az Isten az ördöggel, Dágon az Úr szekrényével: és amint szépen mondja Tertullianus: a Sátánnal semmi egyéb frigye és végezése nem lehet az keresztyénnek, hanem csak az, melyre fogadást tölt az keresztségben: ellene mondván néki, az ő pompáinak és angyalinak. Ez a te végezésed, keresztyén ember. Meglásd,

hogy fogadásodat meg ne másoljad, és amit egyszer hited kötelességével megvetettél, ahhoz ne nyúlj: mert az te ellenséged bévádol tégedet az igaz ítélő Isten előtt, ha megmáslod kötésedet. Ez lőn oka, hogy az mi Üdvözítőnk, mihent megkeresztelteték, az bajvívó helyre a pusztába méne, és ottogyen a Sátánnal viaskodék; akarván példájával tanítani, hogy bajvívás a mi életünk ez világon.

Simon, kit vezetékneven ördögösnek hívunk, apja lőn és kezdője az eretnkségeknék, amint Irenaeus írja. Erről azt olvassuk az régi doktorok írásiban, hogy teli vala ördögös mester-ségekkel: és minekutána azon a pínzen, melyen a Szentlelket meg akarja vala venni, egy Ilona avagy Selená nevű tisztátalan személyt vőtt volna, szemfényvesztő csudáival és csalárd mesterségivel, melyeket az Sátán erejével cselekszik vala, oly igen megcsalá az embereket, hogy végre Rómában, Claudius császár idejében, egy köoszlopot állatnának az ő tisztességes emlékezetire, melyen ez vala írva: *Simoni Deo Sancto*.

Menander támada Simon után, ki még Simont is fellyülhaladá ördögi mester-ségekkel: és Antióchiában sokakat eltévelyíte. Saturninus következők Menander után. Ez is ördögös-séggel, varázslással és kötésekkel szokta vala tudományát támogatni. Basilides támada Saturninus után, ki mind holtig üzé az ördöggel való társalkodást. Carpocrates is pártot üte Basilides után, kinek mind tanítványival egyetemben, oly szövetsége vala az ördöggel, hogy véle egy székbén ülne a Sátán, kinek erejével fajtalan szeretet-szerző s álomlátó italokat csinál vala: és ezzel ugyan kérkedik vala is. Marcus nevű eretnek támada ezután, ki az Anaxilaus szemfényvesztő csalárdságival elegyítván az ördögtől vőtt mesterségét, sokakat megcsala. Az gnosztikusok is, úgymond Epifánus, ördögös mester-ségekkel tötték kedvesekké magokat, és a Sátánnal társalkodtak. Apelles egy Filuména ördögös asszonyállatot hordozván magával, mindeneket az ő tanácsából cselekeszik vala. Montanus, bosszúságában, hogy az kívánta méltóságra nem emelteték, az Sátánhoz köté magát. Buddas, aki Mánes mestere vala, kitől az manichaeusok származának, ördögös vala, úgymond Szent Cyrillus. Eutychesről ezent írja Teodorétus, Bogomilusról Euthymius. Az ördög is ő maga, sok emberek hallottára, megvallá: hogy Arrius és Eunomius által ő kezdette az mi Üdvözítőnk ellen való tévelygéseket. És jól-lehet az Sátán hazug lévén, gyakran hamisat mond: mindazáltal néha az Istentől kényszerítettik maga gyalázatjára igazat is mondani; és ez okon az régi keresztyének még az ördög tulajdon bizonyágtételével is hadakozni szoktak a pogányok ellen. Berengariusról (ki a szakramentáriusok apja) azt írja egy lutherista superintendens, hogy gyakran látták őtet egy iszonyú ördöggel együtt. És amint Feuadentius megbizonyítja Lanfrancus, Guitmundus, Algérus, Antonius, Sabellicus írásból, mikor Szent Fulbertus, carnoti püspök, halálos ágyában fekszik vala, kiüzeté Berengáriust előle, mivelhogy egy iszonyú ördögöt láta mellette. Mahometről Zonaras és Paulus Diaconus ezent írnák: az több régi tévelygések előjáróiról az több régi doktorok.

HOGY AZ LUTHERISTA HITNEK ELSŐ PLÁNTÁLÓJA AZ ÖRDÖG VOLT

Luther Mártonról azt olvasom: hogy az ő anyja fürdőházban szolgáló leány vala, ki az ördög-től megnyomatván, Luthert nem természet folyása szerint firfiúttól, hanem az ördög mester-ségéből szülé. Erről nemcsak egy lipsiabéli böcsületes asszonyállat, ki jól esmérte az Luther anyját, de Cochlaeus is bizonyágot téssen. És noha Cochlaeus nyilván, Erasmus titkon, szemére veté ezt Luthernek: mindazonáltal soha nem meré eltagadni, holott ezt az anyja ő maga megvallotta volna.

Ennek utána, mikor megöregbölt volna, és az barátok közt volna Luther: a néma és siket ördögről való evangéliomot hallván az templomban: mintha az földhöz csapták volna, leesék, és azt kezdé kiáltani: Nem én vagyok, nem én vagyok.

Ezután, 1518-ik esztendőben, mikor immár valami szikrája támadt volna az ő visszavonásának: Augustába az Első Maximilián császár palotájába béméne ebédkor. Mihent meglátá Luthert a császár, egy Erpach nevű úrnak meghagyá, hogy jól megnézné ezt az barátot, és mondaná meg, mit látna mellette: mert én, úgymond, egy iszonyú ördögöt látok körüle. Ezt pedig sokan hallották a császár szájából.

De hagyjunk békét egyéb bizonyságoknak: halljuk, mit mond ő maga felől. Egy éjfélkorban, úgymond, egyszer nagy hertelen felserkenem, holott az ördög milyen disputációt kezd vélem: Hallod-é, Luther, bölcsességes doktor, jut-é eszedbe, hogy tizenöt esztendeig, csaknem mindennap, magadnak való misét mondottál? S metczesz, ha efféle mise iszonyú bálványozás? Ha a Krisztus teste s vére ott nem volt, hanem csak a kenyeret és bort imádtad és egyebekkel is imádtattad? Kinek én azt felelém: Az püspöktől felszentelt és megkent pap vagyok; amit cselekedtem, az én előttem valók parancsolatja engedelmeből cselekedtem. Holott azért a Krisztus ígjét valóban reá mondottam, mint magad jól tudod, a kenyérre és borra miért nem áldoztam volna? Ez mind igaz, úgymond az ördög; de az török és pogány az ő templomában engedelmességből és valóban cselekeszi, amit cselekeszik. S mit mondanál, ha az te felszentelt rendelésed hamis volna, mint az töröké? Mert először, sem igaz hit, sem a Krisztus esméreti nem volt benned, mikor felszenteltettél. Az hitet ami illeti, a törököt ezzel felül nem haladtad. Mert mind a török, s mind az ördög hiszi az Krisztus históriáját; hogy született, megfeszített, megholt. De a török és mi, kárhozott lelkek, nem bízunk az ő irgalmasságában, nem tartjuk őtet üdvözítőnknek és közbenjárónknak, hanem félünk tőle, mint kegyetlen bírótól. Ilyen hited vala mind néked, s mind az téged szentelő püspöknek. És ez okon Krisztustól, mint kegyetlen bírótól, Máriához és a szentekhez futtok vala: ezek valának a ti közbenjárótok: és így megfosztottátok Krisztust az ő méltóságától. Olyanok voltatok azért, mint a pogányok. Hogy áldozhattatok tehát, és mint mondhattatok igaz misét? Nyílvá itt nem találsz (noha a ti vallástok szerint enélkül nem lehet) oly személyt, melynek hatalma volna az áldozásra. Másodszor, a Krisztus rendelése és akaratja ellen szolgáltattad a misét. Mert Krisztus azt akarta, hogy ez a szentség az hívek között elosztassék az egyházi szolgától, mint a végvacsorának igéiből megtetszik. Ennek okáért communionnak hitták a régiek ezt a szentséget, mivelhogy nemcsak egyedül a papnak kell ezt felcsapni, hanem az községnek is részt kell tenni. Te pedig tizenöt esztendeig csak egyedül csaptad a misébe, egyebeknek nem osztogattad. Harmadszor, Krisztus rendelése az is, hogy az Úr vacsorájában az ő halálát hirdessük: te pedig magadnak misézvén, soha csak egyszer sem prédikállottál mind ennyi misédben is: soha Krisztusról vallást nem töttél. Negyedszer, avégre szerzé Krisztus ezt a szentséget, hogy az község is részesüljön benne: te pedig nem avégre kenettél meg, hogy ezt osztogassad, hanem hogy ezt megáldozzad; mert így szól az püspök, mikor papot szentel: *Accipe potestatem Consecrandi* &c. Ötödször, azt rendelte Krisztus, hogy ez a szentség elosztogattassék: te pedig ezt csak magadnak tulajdonítottad. Most azért csak azt vitatom: Hogy a te misédben nem igazán áldoztál, csak a kenyeret és bort imádtad és imádtattad egyebekkel is, mivelhogy keresztyén nem voltál. Minekutána pedig sok tétovázással, csavargással, kiáltással, amplificatiókkal ugyanezen bizonyságokat egynéhányszor ki- s béforgatta volna az ördög: végre előszámlálván az anyaszentegyház sacramentomit; ezek, úgymond, az ti hét szentségtek, melyek közül ha csak egyet sem szolgáltathat senki ömagának, mi az oka, hogy az Úr vacsoráját csak egyedül te magadnak szolgáltattad? Én pedig, úgymond Luther, így megszoríttatván, kapám a régi fegyvert, melyhez szoktam vala az pápistaságban, és kezdém mondani: Hogy az anyaszentegyház hiti és akaratja szerint mondottam az magam-

nak való misét. De az ördög itt keményben kezde szorongatni. Nosza, úgymond, mutasd meg, hon vagyon megírva, hogy az hitetlen ember áldozhatik az anyaszentegyház hitiben? És minekutána az ördög megmondotta volna mondóját, így szól Luther (kit Justus Jonas, deákul fordítván ezt a Luther könyvét, csalárdul kihagyta a deák könyvekből): Itt nékem az egész testem veritékezik, szívem reszket és dobog vala. Fölötte jól tudja az ördög bizonyoságit előrendelni s urgeálni kemény és temérdek szóval. Akkor értettem, honnan történik, hogy sokan reggel halva találtnak. Mert az ördög nemcsak megfojthatja az embert, de az ő lelkét is annyira szorongathatja bizonyosággal, hogy csaknem meghal egy szempillantásban, amint gyakran magamban próbáltam. Végezetre így fejezé bé a disputációt: Itt netalán azt fogják mondani a pápisták: Nem tudod-é, hogy hazug az ördög? Vajha ti is az ördög ütésit érzenétek és disputációit hallanátok, bizony nem sokáig énekenétek az anyaszentegyházról és a régi megrögzött szokásról való éneket. Hallhatatlan, amint szorongatja a Sátán az ember szívét: és én kétség nélkül elhittem, hogy Oecolampadius, hozzá hasonlókkal egyetemben, efféle iszonyú ütések miatt, hertelen múltak ki ez világból.

Ím látod az Luther hivataljának és vallásának első mesterét. Nemes természethez illendő dolog, úgymond Plinius, hogy igazán megvalljad, kitől tanultad, amit tudsz. Ennek okáért, mint amaz régi pogány bölcs az ő tanítványitól egyéb fizetést nem kíván vala annál, hogy nyilván megvallanak mindenek előtt, kitől vették tudományokat: úgy Luther is, hogy háládatlan és paraszt tanítványnak ne ítéltnék, kerek szóval megírja, ki által és mi módon kapta az ő elrejtett bölcsességét. Ennek fölötte, mivelhogy az ördög a bölcsességtől neveztetik démonnak, miképpen az emberi nemzet vádolásáért diabolusnak, az Isten ellen való pártütésért Sátánnak: ilyen bölcs és tudós mesterét adván tudományának, inteni akarja, azt ítélem, az ő követőit, hogy jó kedvvel fogadják és szorgalmason gyakorolják az ily tudós doktor leckéjét, holott a Szent Ambrus mondása szerint: A mesternek nemessége nagy ösztön az tanulásra. Annak okáért, miképpen Szent Pál méltán mondja a korinthusbélieknek, hogy nincs nálánál több apjok, mert az igaz tudomány által őtőle születtek: szinte ezenképpen az ördög is ezent mondhatja Luthernek. Krisztus Urunk pedig azt mondhatja: Ti az ördögtől, mint atyátoktól származtatok; és amint Szent Ágoston szól: Ha az ördögtől vöttek, amit mondasz, és az ördögnek hittél, hazug és csalárd vagy.

Nyílván, ha efféle dolgot írna magáról valamely tudatlan avagy eszefordult gyermek; ha részeg és borittas korában, ha csúfalkodván és tréfabeszéd közben mondaná valaki, hogy amit tanít, az ördögtől tanulta, kinek megfeythetetlen bizonyosággal meggyőzetett: méltán kételkedhetnénk efféle tudományról, és ilyen derék dologban, mely az üdvösségnek fundamentomát, a hitet illeti, nem adnánk mindjárt helyt efféle tudománynak. Luther pedig nem tudatlan gyermek, hanem doktor vala, az ő tanítványi ítéleti szerint Isten embere és prófétája vala, mikor ezt írja; nem hagymázban fekszik vala: nem erőszakból, hanem önkínyen írja; nem titkon, nem hertelenségből, nem asztal fölött, nemcsak eleven szóval mondja: hanem tudván, elvégezett tanácsból könyvben írja, kinyomtatá, hogy nagyobb hitele és megmaradó bizonyosága lenne minden nemzeteknél ennek a históriának. Az ő tanítványai közül Amsdorffius, nyomtatott levelében igen meg is dicsíré ezt az Luther könyvét: Valami ebben írva vagyon, nékem mind igen tetszik: és szükséges mostani üdőben. Azért, ha ki nem nyomtatták volna is, ki kellene nyomtatni ez könyvecskét, úgymond.

Ha más idegenről írna efféle dolgot Luther, holott az harag és bosszúság hazugságra tanítja az embert, méltán kételkedhetnénk mondásában. De mivelhogy maga ellen mond bizonyoságot, melynél ez világon erősebb és hihetségesb bizonyoságtétel nincsen, méltán mondhatjuk mi is az újító atyafiaknak: Higgyétek el magáról mondott igaz beszédét, kinek még hazugságit is el szoktátok hinni. Senki nem hazud maga gyalázatjára, hanem tisztességére. Méltóbb az maga ellen való vádolást, hogysem az maga mentésére való tagadást elhinni. Mert ugyanis, noha

sokan hazudnak magok dicsőretire vagy ellenségek gyalázatjára: de kételenség nélkül senki magára hazugsággal gyalázatos nevet nem költ, hanem inkább, ha lehet, hazugsággal is béboronálja kisebbségét. Így olvassuk, hogy Numa az ördöggel társalkodik vala és ettől vővé amaz iszonyú tudományt, melyet ő maga mind könyvestül az földbe ása, de sok esztendő múltán, az rómaiak feltalálván, megégetének: mindazáltal azt hirdeti vala, hogy Aegeria nevű Istenasszony tanítá őtet. Filuménát is, amint mondám, a Sátán tanítá: noha azt hirdeté magárúl, hogy Krisztus Urunk, Szent Pállal egyetemben szokott hozzá járni. Mahumet Gábrriel angyaltúl mondja, hogy az ő tudományát vőtte, nem az ördögtől, ki angyali ábrázatban jár vala hozzá. És rövid szóval: soha senki Luther előtt ily nyilván meg nem vallotta, hogy az ördögtől vőtte volna az ő hitit és vallását.

Azt ne vélje pedig senki, hogy ezt a Luther históriáját mi írtuk ő nevével. Mert aki fejünk fölött van, az Isten, látja, hogy önnönmaga írta ezt Luther: soha az katolikusok ki nem nyomtatták az Luther könyveit: soha semmit ezekhez nem írtak, semmit le nem töröltek; noha hallom, hogy az újonnan nyomtatott Luther könyveiből kihagyták ezt az ördöggel való disputációt a lutherista atyafiak, melyet az régi nyomtatásokban mindenütt feltalálok. Ennek fölötté, mihelyt ezt az magának-való misérül írt könyvét kinyomtatá Luther, ottan mindjárást ellene íra Cochlaeus, *Libro de Missa & Consecratione Sacerdotum*, és szemére veté Luthernek, ki még akkor él vala, hogy az önnön saját vallása szerint, ördögtől vött tudomány az ő tudománya. Ezután is számtalanszor szemekre vetették ezt a lutheristáknak Hosius, Lindánus, Súrúus, Duraeus, Ederus, Nasus, Perpiniánus, Cópúus, Bellarminus, Ulemborgius és egyebek is. Sőt a szakramentáriusok is, úgymint Volfius, Tossanus és egyebek azt írják: Hogy az ördögtől indított Luther a szakramentomról való visszavonásra. Az tigurinusok pedig: Luther Krisztus apostolának nevezi magát, de bizony az ördög apostola, kitől, disputálván, meggyőzeték: és úgy viseli magát, úgymond Zwinglius, mintha megszállotta volna őtet az ördög. Calvinus a Luther tudományát ördögi gondolatnak s költésnek nevezi; a lutheristákat az ördögnek iszonyúképpen megigézett rabjainak. Kik Béza ítéleti szerint az ördögi lélektől hordoztatnak. Vajon ha ezt a históriát hamisan költötték volna, oly csendes és mértékletes volt-e Luther, tanítványaival egyetemben, hogy meg nem mordultak volna? De még eddig soha nem merték megtagadni ezt az új tudománynak gyalázatos kezdetit, sőt mikor erre az árokra jutottak az atyafiak, a halaknál is némábbak voltak, mindaddig, míg Schimedilinus jól meg nem vakará homlokát.

Azért legelőször Schimedilinus, azután, tavaly esztendőben, egy Fridericus Balduinus, Hunnius tanítványa menteni akarván Luthert, úgy járának, mint a madár a lépben vagy a szarvas a hálóban: mert mentül inkább vergődnek, annál inkább békötelőznek.

Nem tagadhatja azért Balduinus, hogy ezt az ördöggel való beszélgetést önnönmaga írta Luther: és nem álmot beszél, hanem valóban és bizonynyal történt dolog. Ennek fölötté azt is megvallja, hogy Luther helyén hagyta és javallotta, valamit az ördög monda néki: de Luther mentségére három feleletet ád. Először azt mondja: hogy valamit a Sátán monda Luthernek, azt ő, mivelhogy azelőtt olvasta vala a Szentírásban, nyilván hitte és vallotta, még minekelőtte az ördöggel beszélgetne is. Amit pedig a Sátán Luthernek monda, az nem ördögi tudomány, hanem a Szentlélek oktatása: és az ördög bizonyságit oly nyilvánvalóknak mondja, hogy semmiképpen ezeket meg nem fejthetik az pápisták. Másodszor azt mondja: hogy ebben az vetekedésben nem azon mesterkedett az ördög, hogy elhitesse Luthernek az pápista vallásnak hamisságát (mivelhogy ezt immár Luther tudja vala): hanem azt akarja vala, hogy meggondolván az elébbi tévelygő vakságát, kétségbeesnék. Harmadszor azt írja: hogy az római pápák közül is voltak, kik az ördögnek adták magokat, és ővéle társalkodtak, úgymint az második Sylvester, az hetedik Gergely &c. Ezeket, jer, hányjuk meg rend szerint; mert nem kell szen-

vednünk, hogy efféle hálóból avagy fügelevélből csinált gatyával befödözzék az atyafiak az ő atyjok undok szemérmét.

Először. Örömet érteném Balduinustól: honnan tudja és mivel bizonyítja, hogy az ördögi disputáció előtt azt hitte és vallotta Luther a miséről, a Boldogasszony tiszteltéről, az egyházi rendről, amit az ördög akkor eleibe ada? Tudom bizony, hogy semmiképpen meg nem bizonyíthatja; annak okáért meg kell vallani, hogy ez csak tévő és üdövesztő fogás. Én pedig hat erős, győzhetetlen bizonyossággal nyilván megmutatom, hogy ezeket nem hitte Luther, minekelőtte az ördöggel beszélgetne. Ezután pedig, mint jó tanítvány, nemcsak elméjében tartotta az ő tudományát és bizonyágát: de pontról pontra, valamint eleibe adá az leckét a Sátán, semmit hátra nem hagyván benne, helyén hagyá, hívé és tanítá: kárhoztatván, amit azelőtt vallott és tanított vala. Kiből nyilván következik, hogy az ördög volt mestere Luthernek.

Mikor azért szólni kezde Lutherrel az ördög, azt veté szemére: Hogy ő az Úr vacsorájában nem vötte és imádta a Krisztus testét, hanem csak a puszta kenyeret. Luther ezt mindjárt tagadá: mert én, úgymond, törvény szerint emeltetem és az püspöktől megkenettem az papságra. Mi az oka tehát, hogy nem áldoztam volna? Ihon azért, mikor az ördöggel kezde szólni, azt hiszi vala, hogy a püspöki kenet igaz pappá szenteli az embert: és hatalmat ad, hogy az misét Isten szerint szolgáltatassa: melyben nem az kenyeret, hanem az jelenvaló Krisztust imádja. De az ördög azt kezdé támogatni bizonyossággal, hogy ő fel sem szenteltetett a papságra, és a misét sem szolgáltatatta törvény szerint. Ezeket pedig úgy elhitetvé vele, hogy ő maga is azt helyén hagyá, amit ez vetekedés elein tagad vala, tudniillik: hogy az misében bálványt imádott. Úgyannyira, hogy ezután azt meré írnia az utálatos ember: hogy inkább akarná, ha kerítő vagy ördögös lőtt volna abban a tizenöt esztendőben, melyben misét monda, hogysem pap. Ennek fölőtte, ezen vetekedésben azt veti az ördög szemére Luthernek, hogy ő hét sacramentomot hiszen vala. Ezek, úgymond, a ti hét szentségtek: a ti szentségtek közül senki magának nem szolgáltatathat csak egyet is. Sőt azt is mondja, hogy Luther misét mond vala még akkor is. Nyilván vagy on tehát, hogy még akkor az evangéliom fnyessége úgy meg nem vakította vala Luthert, hogy mind a hét sacramentomot ne láthatná. Továbbá: ha immár akkor elszakadt vala Luther teljességgel az pápista vallástól, mikor az ördög hozzá méne, mi az oka, hogy a régi fegyvert kapá, melyhez a pápistaságban szokott vala? Ha immár akkor, mint egy új kovács, új hitet kalapált vala: miért nem nyúla valamely újonnan csinált éles kardhoz? Ily nagy félelemben, ily veszedelmes bajvívásban, ha egyszer elvetette vala, mint semmirekellőt, a pápista fegyvert, legnagyobb szükségében miért kap ismét hozzá? Ennek fölőtte: ha Luther mindezeket tudta és vallotta ezelőtt, mi szükség vala, hogy az ördög ennyi bizonyosságokkal, ennyi amplifiációkkal erősítene és elhitetné, amit immár hiszen vala Luther? Vajon szokott dolog-e, hogy azt nagy kiáltással, sok bizonyossággal erősítsük, amit jól tudjuk, hogy régen elhitt, akivel beszélünk? Ha ezeket vallotta Luther: miért nem mondá az ördögnek, hogy ő ezt régen megtanulta az Írásból; nem szükség, hogy őtet erre tanítsa: keressen tanítványt magának? Miért hallgatá ennyi ideig, ily figyelmesen, ily bőbeszéddel való bizonyágat az ő mesterének, ha mindezeket hiszi és tudja vala? Ha azért méltán hisszük, hogy a kígyó csalá meg Évát, mivelhogy eleibe adván az almaételnek hasznát, és hogy ebből semmi nyavalyája nem következne, arra vivé őtet, hogy az tilalmas fához nyúlna: nyilván méltábban hihetjük szent Lutherről, mivelhogy bővebb beszéddel s nagyobb epeséggel adá eleibe azt a tudományt, melyet ezután taníta. Az is nagy és derék bizonyága ennek, hogy mikor ez az ördögi vetekedés történék, tizenöt esztendeje vala immár, mióta Luther az misének kezdett vala szolgálni. Az misének pedig akkor kezdett szolgálni, úgymond Balduinus, mikor a szerzetesrendben a misemondásra választaték, és az egyházi rendben részes kezde lenni. Tudjuk pedig, hogy Luther huszonkét esztendő korában, 1504-ik esztendőben lön barátta

Erfordiaiban: első misét 1507-ik esztendőben monda: annak okáért az ördög computusa és a Balduinus magyarázatja szerint ez a látás 1518-ik esztendőben történt. Luther pedig, noha 1517-ik esztendőben indítá az búcsú ellen való visszavonást, mindazáltal 1518-ik esztendőben, Pünkösöd után való első vasárnap imígyen írta Leo pápának: Szentséges Atyám, a te lábaid előtt leborulván, magamat, tehetségemet és mindenemet kezédbe bízom. Te ölj, avagy eleveníts engem; kárhoztass, avagy megmentss engem, valamint akarod. Az te szódat, mint a teáltalad szóló Krisztus szavát, úgy vészem. Sőt ezután való esztendőben is így írta ezen pápának: Szentséges Atyám, a kételenség viszen erre, hogy én, az emberek sөpreje lévén, Szentségednek szóljak. Atyai és Krisztus helytartó füleidhez bocsásd a te juhocskádnak szavát. Ihon, Szentséges Atyám, az Isten és az ő teremtetett állati előtt bizonyosságot tészek, hogy én nem akartam s nem is akarom az római anyaszentegyház méltóságát megsérteni. Sőt teljességesen vallom, hogy ez az Anyaszentegyház mindene fölött vagyon. Sőt még ezután is sokáig, mind Luther, s mind az ő tanítványi misét mondogtak, csuklyában jártak, Katus asszony nélkül éltek. Annak okáért, ha amaz tizenöt esztendőt, melyben Luther misét mondogt, az ő pappá szentelésétől fogva akarjuk számlálni: alkalmatosban végére mehetünk, mikor történt ez az ördögi disputáció: és azt is megértjük, hogy mindaddig misét mondogt Luther, tanítványaival egyetemben. Mert, amint Sleidánus írja: mikor 1521-ik esztendőben látta volna a pápa, hogy semmit nem fog vala a szép szó, kiátkozá és kárhoztatá Luthert. A saxóniai Fridrik herceg is félreállatá egy ideig (azaz szinte 1522-ik esztendőnek kezdetéig) Luthert, félvén valami zenebonától. Mikor pedig így lappongana, akkor írta azt a könyvet, melyben az ördögi szövetséget feljegyzé: és legelőször is akkor kezdék (úgymond Sleidánus) az misemondást elhagyni. Nem heába szokta tehát Luther Pathmos szigetnek hínia az ő lappangó helyét: mert miképpen Szent János Pathmosban látá az ő látomásit: úgy Luther is ott érdemlé az ördögi látást, mikor megháborodott elmével és megdühült haraggal, nagy dűlva-fűlva fegyverkezik vala az pápa ellen. Végezetre: nyílván az ördög heába és ok nélkül nem fáradna ennyi sok bizonyosságok előszámlálásában: nincs pedig egyéb oka, miért hánta ily igen epességét, hanem csak ez, hogy elhitesse Lutherrel az régi vallás hamisságát: mert a kétségbeesésről emlékezetet sem tött beszédében.

Másodszor. Hogy ebben a disputációban az ördög nem a kétségbeesésre, hanem csak az hitváloztatásra ingerlé és szorgalmaztatá Luthert, igen könnyű megbizonyítani. Mert noha ebben az hosszú disputációban sok bizonyosságokat támaszt az Sátán: de sohult csak egy szóval sem emlékezik a kétségbeesésről. Az argumentomnak és bizonyosságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy amiről nincs semmi emlékezet a bizonyosságokban, lehetetlen, hogy az megbizonyítottassék. Holott azért csak egy szóval sem emliti az ördög a kétségbeesést az ő argumentomiban, lehetetlen, hogy ezekkel azt akarta elhitetni, hogy kétségbeessék Luther. Ennek fölötté, mikor az ördög valakit kísirt: avagy nyilván megmondja, mit akar, mint Krisztus Urunknak; avagy emlékezetet téssen arról, amire akarja vinni az embert, mint Éva kísirtetiből megtetszik. Itt pedig Lutherrel csak azt hiteté el, hogy a pápista tudomány bálványozás, és ezzel megelégedvén, egyebet sem kívána tőle. Ha én azt mondanám, hogy ebben a disputációban azt akarja elhitetni a Sátán, hogy a püspököt, aki őtet felszentelte vala, megölje: vajon nem nevetné-e ezt Balduinus, látván, hogy erről semmit nem emlékezik az ördög? maga a kétségbeesésről szintén annyit emlékezik, mennyit a gyilkosságról. Továbbá, nemcsak kétségbeesésre nem ingerlé az ördög Luthert, de az én ítéletem szerint, felfuvalkodott merészségre indítá. Mert aki kétségbe akar ejteni valakit: meg nem elégszik az ő bűneinek előszámlálásával, hanem azt igyekszik elhitetni véle, hogy az igaz ítélőbíró ezeket meg nem bocsátja. Mert ha valaki azt ítéli, hogy megbocsáttattak az ő vétkei: nemcsak kétségbe nem esik, gondolkodván az ő elebbi gonoszságiról, de sőt inkább vigad és örvendez, hogy ily nagy veszedelemből kihozott. Ha azért Luther elhagyta vala immár az pápista vallást (amint Bolondinus ítéli), mikor az ördöggel vetekedék: és azt hiszi vala, hogy az ő bűnei megbo-

csáttattak: nyilván nem kétségbeesésre, hanem hálaadó örömeire indítottak volna az előbbi vakságnak emlékezetivel. Efölött: aki mást kétségbe akar ejteni, nemcsak elő kell számlálni gonoszságait, de annak is, akitől kegyelmet kellene nyerni, kemény és kegyetlen voltát, vékony könyörületességét és irgalmasságát eleibe kell adni. Mert, ha azt mondja néki, hogy noha sokat vétkezett, mindazáltal oly kegyelmes fedelme van, hogy még ellenségével is jót téstzen: biztatja és bátorítja, nem kétségbeesésre viszi a bűnös embert. Az ördög pedig szinte így cselekvék; mert nemcsak nem exaggerálá és öregbíté az Istennek kemény ítéletit: de sőt inkább szidalmazá azokat, kik Krisztus Urunkról úgy gondolkodnak, mintha kemény ítélőbíró volna. Végezetre, mi szükség szót szaporítani: ő maga az ördög nyilván megmondja, mit akar és mi végre vetekedik Lutherrel. Most azt vitatom, úgymond, hogy a te misédben nem áldoztál, hanem a pusztá kenyeret és bort imádtad. Ihon érted, szándéka csak ez vala, hogy elhítené Lutherrel, hogy az ő papsága és misemondása bálványozás vala. De jobban tudja Balduinus az ördög akaratját és szándékát, hogysem önnönmaga Lucifer.

Látván azért Balduinus, hogy haszontalanok az ő exceptiói, az ördögöt kezdi ótalmazni, és azt írja, hogy valamit ő Luthernek monda, a Szentlélek Istennek igaz tudománya, melyet győzhetetlen bizonyságokkal, fejthetetlen kötésekkel meg is bizonyítja. Kellemes prédikátort talált Luther, kitől a Szentlélek tudományát megtanulá. Azt vélem, egyéb dologban voltak akkor foglalatosok az angyalok, hogy más követet nem küldhetett a Szentlélek: ugyanis, az igaz tudományt az ördög szokta, pokolból, éjjel kihozni, és az ágyban heverőknek hirdetni. Azt írja Plutarchus, hogy Lacedemonban egy Démoszthenész nevű lator ember igen hasznos és alkalmas tanácsot ada; de a tanácsadónak méltatlanságáért nem akará ezt követni a város, hanem egy böcsületes polgárt választá, hogy ezt újonnan, mint maga tetszését, a tanács eleibe adná, és így gyalázat nélkül követhetnék az hasznos tanácsot. *Mores enim dicentis sunt, qui persuadent, non oratio.* De ez igen eszes gondolat volna Luthertől; és ha anglyalt akart volna várni, kitől új tudomány taníttatnék, soha ennyi újságot nem kezdhett volna.

Harmadszor azért, mutassuk meg, hogy az ördög bizonyági teljességgel erőtlene, melyeket akármely gyermek is könnyen megfejthet. Az igaz keresztyén embernek, ha szinte elibe menne is az mi nemzetünk örökös ellensége, a Sátán, nem kellene disputációra adni magát: hanem a szent kereszt jelét homlokára vetvén, szót nem szaporítani azzal, kinek ellenemondott a keresztségben. Mert ha az régi szent jámborok még az ördög szolgálait is eltávoztatták, úgyannyira, hogy Szent János apostol, mikor Efésomban Cerinthussal egy házban volna, megismervén őtet, mindjárt kifuta az házból, félvén, hogy le ne szakadna az ház az Isten ellenségére: mentül inkább méltó, hogy az ördöggel való trécselést és társalkodást eltávoztassa az ember, tudván, hogy ha szinte igazat mondana is, nem méltó, hogy az Isten ellenségétől tanuljuk az igazságot; miképpen nem illik, úgymond Szent Ágoston, hogy az Aristoteles írásnak igaz értelmét az ő ellenségétől várjuk. De talán nem tudja vala ez előtt az ördöggel való szövetség előtt Luther, amit eszébe vött azután, mikor így ír: Soha nem hittem volna, ha meg nem próbáltam volna, hogy ily hatalmas legyen az ördögnek, hogy még a hazugságot is ily hihetővé tegye, és annyira hasonlóná tegye magát Krisztushoz, hogy lehetetlen ezt eszébe venni az kísértett embernek.

De mindazonáltal, mivelhogy szóba elegyedék Luther, lássuk, ha erősebbek-e az oláhectnél a Sátán bizonyági, melyeket ily nagyra böcsül Balduinus. Az első bizonyágba egynéhány iszonyú hazugságot egyelít a Sátán. Először, mikor azt mondja, hogy akinek igaz hiti nincsen, nem szolgáltathatja az Úr vacsoráját és nem áldozhatik. Mert aki egyszer felszenteltetett, ha szinte azután eretnokségbe esett is, el nem veszthette az Úr áldozatjára való hatalmat, mint ő maga is megvallja Luther ugyanezen könyvben; sőt azt meri mondani, hogy még az ördög is áldozhatik és kereszthet, noha az ördög azt mondja a Lutherrel való vetekedésben, hogy nincs néki erre hatalma. Az Úr vacsoráját is azért, nemcsak a keresztséget, igazán szolgáltat-

hatják a gonosz papok is, holott a szentségek nem az ember hititül és tekéletességétül, hanem az Krisztus igíjtül vésznek erőt: ennek okáért nemcsak Csehországban, de itt Stáerországban is sokan vannak az tévelygők közül, kik soha nem akarják az Úr vacsoráját egyébtül venni, hanem csak olytül, kit a római hiten való rend szerént pappá szenteltek, és azután eltévelyedt. Másodszor; nem tudom, ha olyan volt-e a Luther hiti, mint az töröké (miképpen az ördög szemébe mondá, és maga sem meré megtagadni előtte): de azt bizonynal tudom, hogy hazuda, mikor azt mondá, hogy a török is hiszi az mi Üdvözítőnk halálát és kínszenvedését. Mert Mahomet az Alkoránban nyilván írja, hogy hazudnak a zsidók, azt hirdetvén, hogy ők megfeszítették Krisztust: mert nem őtet, hanem egy hozzá hasonló embert ölének meg őhelyében. Hazud abban is, hogy mi Krisztus Urunkat kegyetlen és irgalmasság nélkül való bírónak, nem kegyes és irgalmas közbenjárónak valljuk. Hazud, mikor azt mondja, hogy Krisztustúl Boldogasszonyhoz futunk: mert sőt, inkább Boldogasszony által Krisztushoz járulunk, mint régen a zsidók Mózes által Istenhez.

Az második bizonyság is csak csupa hazugságból tóldozott csavargás. Mert hazud az ördög, azt ítílvén, hogy amely egyházi szolga nem igazán jár el tisztiben, az nem igaz pap: és ebből akarja kihozni, hogy Luther nem volt igaz pap. Mert ha az egyházi szolga hivatalja ellen cselekszik is (úgymint, ha latrul él, ha az isteni szolgálásban tunya és tudatlan &c.), ugyan rajta marad a papi méltóság. Hazud abban is, hogy valaki csak egyedül veszi az Úr testét, Krisztus törvénye ellen veszi: mert soha Krisztus Urunk azt nem mondta, hogy mindenkor sokan légyenek, kik egyszersmind ebben részesüljenek. Az lutheristák gyakran csak egy betegnek is szokták az ő kenyereket adni: a régi keresztyének is, gyakran olvassuk, hogy misét mondottak csak magoknak, nem az egyházban, hanem valamely keresztyénnek tulajdon házában. Csak ez tehát az Úr parancsolatja: hogy mikor annak helye, ideje s módja, részessé tégyen egyebeket is az egyházi szolga az Úr vacsorájában: és ezt mindenkor megcselekedték az római hitnek tanítói.

Az harmadik hamis bizonyságban hazud az ördög, mikor azt mondja: hogy a misében nincs az Krisztus halálának emlékezeti és hirdetése. Mert nem tudom, ha Luther, mikor misét mondott, emlékezett-e a Krisztus haláláról, avagy Bora mátkájáról gondolkodott: de azt bizonynal tudom, hogy az egész misében számtalanszor vagy on emlékezet a Krisztus haláláról. Sőt minden öltözeti, minden cselekedeti az misemondó papnak, nem egyéb a Krisztus halála emlékezetinél.

Az negyedik szemfnyvesztő bizonyságban hazud, mikor azt mondja: hogy a Krisztus végezésétül eltávozik, aki áldozatnak vallja lenni az misét. És látván az ördög, hogy ezt semmiképpen meg nem bizonyíthatja, ingyen nem is igyekezik megbizonyítani: noha Luther, figyelmetes tanítvány lévén, csak egy szóval sem akará az ördög leckéjét félbeszakasztani. Minden bizonyság helyett elég lön, hogy ezt az bölcsességes ördög mondá.

Az ötödik csavargásban hazud a hazugságnak atyja, azt mondván, hogy mi csak magunknak tulajdonítjuk az Úr vacsoráját: mert noha mi szolgáltatójuk, de nemcsak magunk hasznára, nemcsak magunknak szolgáltatójuk, hanem a községnek is, valamikor akarja. De Luther talán az lapiczkát látja vala mester ura kezében, és azért nem mere kételkedni az ő beszédiben.

Negyedszer. Holott Balduinus azt mondja, hogy a római pápák közül is voltak, kik az ördöggel társalkodtak: Legelőször, ámbár úgy légyen, amint ő mondja, mindazáltal ezek és Luther közt nagy különbség vagy on. Ha a pápák közül némelyek gonoszak voltak, nem csuda, holott a Krisztus schólájában is, a tizenkét ember közül, egyik ördög vala. De ezek a gonosz életű pápák nem tanultak az ördögtül új tudományt, melyet őutánok az római gyöleközet követett volna. Mert szemlátomást megmutathatjuk, hogy ezek, akiket ördögi társalkodásról vádol Balduinus, semmi új tudományt nem hoztak az római eklézsiába: hanem valamit most

hiszen, a második Sylvester, az hetedik Gergely pápa előtt is hitte és tanította. Luther pedig új tudományt vőn az ördögtől, melyet az őtet követők ez mai napon is vallanak és tanítanak; mert az misérül, az egyházi rendről, az Úr vacsorájáról, az Boldogasszony tiszteletéről most is azt hiszik a lutherista atyafiak, amit Luther az ördögtől tanula, és amit őelőtte sohult senki ez világon nem hitt és tanított vala. Másodszor: amit a hetedik Gergely pápáról ír Balduinus, tiszta hazugság, mint Magyar István ellen megmutatám az régi historikusok írásából. Azonképpen amit Sylvesterről ír, az is hazugság, mint bővön megmutatja Baronius. Mindezekből tehát nyilván megtetszik, hogy az Luther homályos és lágy hitinek kezdeti éjjel volt, az ágyban, az ördögtől.

RÖVID TANÚSÁG MINT ISMERHESSE MEG AKÁRMELY EGYÜGYŰ EMBER IS AZ IGAZ HITET

Greczbe 1606

MI INDÍTOTT ENGEM EZ ÍRÁSOSKÁRA?

Ha oly szorgalmatos gondjok volna az embereknek az ő lelkekre, mint evilági dolgokra, fölötte könnyű volna az igazságnak ismereti, holott erre nemigen szükséges a mély bölcsesség, hanem a jó lelkiismeret és igazság szomjúhozó akarát. De mivelhogy lenyomja és szemfínyesztő babonájával megcsalja a hamisság az embereknek homályos értelmét, ennek okáért sokan, noha az igaz útból kitértek, de mégsem akarják az utánok kiáltó szavát hallani, hanem inkább bédugják fülöket.

Három rendbéliek pedig (amint eszembe vettem), akik a hit dolgairól való tusakodást igen eltávoztatják.

Elsők azok, kiknek minden eszek, kedvek e világhoz ragaszkodott, melyben, ha lehetne, mindörökké akarnának maradni. Ezek, mivelhogy kisebb dolgok is nagyobb az üdvösségnél, azzal mentik magokat, hogy falut vagy feleséget vettek, és nem akarják érteni a jót, hanem a Szent Jób mondásaként, ugyan elkergetik az igazság esméretit maguktól. Maga elébb az Isten országát kellene keresni, mert mit használ, ha mind e világ miénk volna is, ha lelkünk elvesz, és az ideig való vígasságot örök siralom követi. Az Írás bizonyára minden evilági dücsöséget és gazdagságot olyannak nevez, mint az álomban látott dücsőség és gazdagság, kit mi is, mikor halálunk óráján felébredünk, nyilván, noha későn, eszünkbe vesszük.

Más rendbéliek azok, kik noha lelkekről is gondolkodnak, de azt mondják, hogy a papok dolga a hit dolgairól való versengés; ők ebbe nem ártják magokat, lelkesméreteket nem akarják megháborítani, hanem amiben egyszer megnyugodtak, abban akarnak maradni. De ezek, ha az igazságnak keresetét csak másra bízzák, az igazság esméretit és a mennyországba való menést is másra bízhatják. És ha elég nekünk is azt mondanunk, amit az oláhok mondanak: „Tudja a pap, mit hiszek, és mi az igaz”; könnyen mind prédikáció hallástúl, s mind egyébtől megmenekedhetünk. Nyílván, Szent Pál azt parancsolja, hogy mindeneket jól megszórjunk, rostáljunk, és úgy ragaszkodjunk az igazsághoz, és hogy gondot viseljünk magunkra, tudakozzunk az Isten akaratajáról és az igazságról; mert kinek-kinek magáról számot kell adni. Azért méltó, hogy mint számadó szolgál, úgy viseljük magunkat; ne támaszkodjunk csak másra, csak a más ember szájával ne együnk, tudván, hogy nem életünkben vagy tisztességünkben, hanem örök kárhozatunkban járó dolog az igaz hitnek ismereti. Ha azért bolond ember volna, aki életébe vágó dolgát teljességgel másra bízna és maga semmi gondját nem viselné: mentül inkább esztelennek kell ítélnünk efféle üdvességére gondviseletlen embert? Nyílván, ha ez a mentség elég volna Isten előtt, hogy a tanítók tisztá az igazságról való tudakozás, és elég a juhoknak, ha az ő pásztorokat követik, sem a török, sem a Krisztus-tagadó eretnek el nem kárhoznék, mert ők is az ő tanítójokat követik. De nem így vagyon a dolog. A Krisztus juhainak okosoknak kell lenni, hogy a pásztortól megtudják választani a gyapjába

öltözött farkast, kit nem cselekedhetnek, ha mint a vak vezetőjét, úgy követik szembekötve a tanítókat, magok semmit nem akarván érteni.

Harmad rendbéliek azok, kik örömet akarnak érteni az igazságot, de e sok visszavonásokat látván azt ítélik, hogyha ennyi tudós emberek meg nem alkudhatnak az igaz hiten, ők vagy együgyűségek, vagy evilági foglalatosságok miatt, ha szinte akarnak sem mehetnének végére az igazságnak. Mert nemhogy a hit dolgaiban való különbözésnek megrostálására, de még csak arra is, hogy megértsük: miben különbözzön egyik vallás a másiktól, teljes életek sem volna elégséges az együgyűeknek. Annak okáért, noha ezek örömet kívánnak az isteni igazságot érteni, de meggondolván az ő elméjük gyenge voltát, nem látják módját; mint kelljen ennyi visszavonások közt a tiszta búzát a konkolytól megválasztani.

Rövideden azért csak azt akarom megmutatni: mint ismerhesse meg akármely tudatlan, együgyű ember is az igaz vallást. Ha pedig ebben a te értelmednek és kívánságodnak eleget nem teszek, keresztény olvasó, azt bizonynyal tudjad, hogy ez nem az igaz vallás fogyatkozásából, hanem az én tudatlanságomból származik.

MINEMŰ KÉSZÜLETTEL KELLJEN AZ IGAZSÁG KERESÉSÉRE KÉSZÜLNÜNK?

Aki valóban igyekezik az igazság ismételére és az ő lelke üdvösségére, szükség:

Először, hogy az Istennek mindennap nagy óhajással könyörögjön, hogy ő szent felsége világosítsa meg értelmét, gerjessze fel akarátját, és az Szentlelkével igazgassa minden útját.

Másodszor szükség, hogy kövesse evilági igaz bírakat, kik személyválogatás nélkül, mind a két fél igazságát meghallgatják, és ami az igazságot illeti, abban sem atyafiságért, sem barátságért egy félnek sem kedveznek. Azért az igazságkereső ember is úgy viselje magát, hogy egyik résznek se kedvezzen inkább a másiknál, hanem szinte úgy viselje mind a két fél közt magát, mintha ez óráig egyik valláson sem lött volna, hanem most akarná újonnan megismerni az igazságot, és abban magát megerősíteni, mert ha eltekéli üdönnap előtt magában, hogy emez igazb amannál, lehetetlen, hogy igaz ítéletet tegyen a két fél közt.

Tudom, sokan vannak, kik gyermekségektől fogva a Luther vagy Calvinus vagy Dávid Ferenc hitiben nevedtek és teljességgel eltekéllették magokban, hogy a régi római vallás Isten ellen legyen, úgyanynira, hogy képtelen dolognak ítélik ennek hamisságáról csak könnyű gondolat-tal is kételkedni, mivelhogy (azt mondják), számtalan bálványozást tanít. Kiknek én rövideden azt mondom, hogy ha mind mi vallásunk volna, amit rágalmazván és gyalázzván a régi hitet, mireánk okádnak az új prédikátorok; én is mondanám, hogy sok nyilvánvaló hamisság volna a régi vallásban. De jó lelkiismerettel mondom, hogy oly hamisságokat és isteni káromlásokat kennek ezek mireánk, melyek csak szűnkbe sem ütköztek. A mi mondásinkat pedig oly idegen és a mi értelmünktől különböző értelemre csigázzák, hogy csak elálmodom rajta, mint hitethetnek efféle dolgokat el az okos emberekkel. Ebben ha valaki kételkedik, tekintse meg *Az mostan támadt új tudományok hamisságáról* írt könyvemnek harmadik részét, melyben egynéhány ezer hazugságiról emlékezem az új tanítóknak, melyekkel gyűlölségesse akarják tenni a mi tudományunkat. Ne hidd azért, atyámfia, ezeknek minden szavát, hanem az alperest is meghallgasd. És gondold meg azt is, hogy a keresztyénségnek színe, azaz a nagyobb és jobb része, ennyi sok istenfélő fejedelmek, ennyi értelmes nemzetségek, ennyi bölcs emberek, eleitől fogva a régi hitben állhatatosan megmaradtak, kiknek mely nagy gondjok legyen lelkek üdvösségére, csak abból megtetszik, hogy lelkekért, megfosztván őmagokat, ennyi számtalan,

gazdag iskolákat rendelték, ennyi templomot építettek, ennyi egyházi ékességet és jószágot adtak az isteni szolgálatra, ennyi érsekséget és püspökséget fondáltak, ennyi számtalan jószágos cselekedettel tündöklöttek. Ha azért oly nyilvánvaló hamisságok volnának a régi vallásban, mint némelyek elhitték, hihetséges dolog-é, hogy akik természet szerint való okossággal, elmének éles voltával és bölcsességgel felülhaladják az új tanítókat; akik oly szorgalmasan keresték üdvösségeket, hogy lelkeket, mindeneket a szegényeknek osztanak és az isteni tisztességre fordítanak: ezek meg nem tapasztalhatták volna e nyilvánvaló hamisságokat? Ne ítélj az okos ember, hanem érts meg előbb minden dolgot, és ne higgy mindenben a te prédikátorid kiáltásának.

Harmadszor, aki az igazságot szereti, eltekélje magában, hogy senki kedvéért vagy barátságáért, semmi gyalázatért vagy kárvallásért, a megismert igazságot hátra nem veti, hanem azt minden tévútról nélkül követi, tudván, hogy inkább illik félni a kárhózzát, hogysem az emberek ítéletétől és gyalázatjuktól. Aki így fel nem fegyverkezett az emberek szava és ítélet ellen, lehetetlen, úgymond Krisztus Urunk, hogy hihessen; sőt a dücsőség és gazdagság kíváncsi még a megismert igazságból is gyakran kiesnek, úgymond Szent Pál. És adná Isten, hogy sokan evilági tekintetért és nyelvrágalmazásnak félelméért el ne titkolnák a megismert igazságot. De mi időnkben is vannak, akik tudják az igazat, nem akarnak erről vallást tenni, inkább szeretvén az emberek tisztességét, hogysem az Istenét, és hogy állhatatlanoknak ne ítéltessenek, avagy házastársokat meg ne bántsák, az igazságot eltitkolják. Aki azért Istenét, lelkét, üdvösségét meg tudja becsülni, efféle külső tekinteteket letapodván, ne féljen a világ szavától és gyalázatjától, hanem azért, aki miérettünk a keresztfán meggyaláztaték, örömet szenvedjen mindeneket.

MELY SZÜKSÉGES AZ IGAZ HIT?

Miképpen a ház fundamentum nélkül, a termőfa gyökér nélkül fel nem nevelkedhetik: szinte úgy az igaz hit nélkül senki az igazságba fel nem állapodhatik, a boldogságra fel nem nevelkedhetik; mert az igaz ember hitből él, lehetetlen a hit nélkül, hogy Istennek kedvébe juthassunk, és aki nem hiszen, immár megítéltetett, azaz, amint Szent Márk magyarázza: elkárhozik, aki pedig üdvözülni, a hit által üdvözülni, úgymond Szent Pál, és ezáltal jegyzi az Úr magának a mi lelkünket. Mert noha a hit megholt és elégtelen a szeretet nélkül, mindazonáltal oly szükséges az igaz hit, hogy e nélkül az üdvösségre senki nem juthat.

Nem egyéb pedig a hit, hanem a reménylendő dolgoknak állatja, és a nem látott dolgoknak erős bizonyossága, avagy, amint Szent Ágoston olvassa: *convictio*, győzödelmes bizonyítása. Mert ugyanis a hit meggyőzi és rabságra veti az emberi okoskodást és bölcsességet úgyannyira, hogy akár mint rugoldozzék is az embernek külső érzékenysége vagy belső értelme, de azért a hit dolgaiban ugyan zablón tartatik; és valamit előnkbe ad az Úristen, annak oly bizonyos vallására köteleztetik, hogy Szent Péter mondása szerint, még a szemünkkel látott dolognál is bizonyosan hisszük ezeket; és amint szól Szent Ágoston, könnyebben kételkednék az igaz keresztyén magáról, ha él-e vagy nem, hogysem mint a hit dolgairól, melyekről nem szabad (amint ezen Szent Ágoston írja), ama kételkedő ígít, a talámat mondani, mert aki ezekről kételkedik, hazuggá teszi az Istent, kinek bizonyágtételén fondáltatik az igaz hit.

Mert ugyanis, hogy jól megértse a hit dolgait: nem valami egyéb okért hisszük, csak az igaz Istennek mondásáért, melyet az apostolok és az anyaszentegyház előnkbe adnak. Annak okáért írja Szent Pál, hogy az ő szavát nem úgy hallgassák a hívek, mint emberi szót, hanem mint az Isten szavát; és meg akarván mutatni, hogy az ő tanításának nem ötle vagy bizonyossága, azt

parancsolja, hogy ha szinte ő maga különbet tanítana se higgyék. Mert amint az Írás mondja, az Istennek szája szól a próféták által, avagy amint másutt olvassuk: az Isten szól a próféták és apostolok szája által, és csak olyanok, úgymond Szent Dávid, a próféták, mint a penna az íródeák kezében; avagy, amint Hieronymusról olvassuk: mint aki az írott könyvből csak azt olvassa, amit benne talál. Mivelhogy azért nem emberi gondolaton és akaraton fondáltatik az igaz hit, hanem az Isten ígésén és szaván; az Isten pedig sem meg nem csalatkozhatik, sem meg nem csálhat minket: nyilvánvaló dolog, hogy valamit az Isten nekünk mond, vagy kicsinyt, vagy nagyot, azt mind egyaránt sokkal bizonyosan kell hinnünk, hogysem akármit is egyebet, mert az ég és föld elmúlik, de az Úrnak mondása örökké megmarad.

CSAK EGY AZ IGAZ VALLÁS, MELYBEN ÜDVÖZÜLHET AZ EMBER

Sokan a régi pogányok közül, úgymond Szent Ágoston, azt tanították, hogy ki-ki üdvözülhet az ő hitiben, és ugyanezent tanítá Mahomet is. A mostani új tanítók is, hogy az ő kifolyó, sebes lelkiismeretüknek valami flastromot találnának, mellyel ha meg nem gyógyíthatnák is, imígy-amígy, Ádámmal együtt, falevélből csinált gatyával befödözik undokságokat; azt ítélték, hogy a Krisztusban hívők mind egyaránt üdvözülhetnek, mert ezek közt csak valami aprólék dologról vagy a visszavonás, mely az üdvösségnek nem árt. Azért mondja az *Augustana Confessio*, hogy a hit dolgaiban nem különböznek a konfesszionisták a római közönséges gyölegezettől, hanem csak némely számos gonosz szokásokban, és ez okon nyilván vallják, hogy a pápisták üdvözülnek az ő vallásukban, amint másutt megmutatám. Ennek fölötté a hitet kétféléknek ítélik lenni. Egyiket históriás hitnek nevezik, mely hiszi, valamit előszámlál az Írás história módjára; másikat üdvösséges hitnek neveznek, mellyel az ember hiszi, hogy Krisztus által megbocsáttattak az ő bűnei és az örök életre választott; és azt tanítják, hogy valakiben ez a hit legyen, az el nem kárhoztatik. Kiből nyilván következik, hogy mind lutheristák, kálvinisták, ariánusok etc. egyaránt üdvözülnek, mert mindnyájan hiszik üdvösségeket. Végezetre Bullinger (*in firmo fundam.* part. I. cap. 3., *Musculus in locis cap. de haeres.* 2.), azt mondják, hogy a hit dolgai közül némelyek fundamentomi a keresztyén vallásnak, némelyek nem fundamentomi, és a fundamentomban való tévelygés kirekeszti embert az üdvösségtől, de az egyéb dolgokban való egyenetlenség nem árt az üdvösségnek; és csak effélének ítélik a kálvinisták és lutheristák közt való egyenetlenséget.

Ennek okáért sokan, mikor a hit dolgairól emlékeznek, azt mondják, hogy ők hiszik a *Credo*-t és a Szent Athanasius *Symbolom*-ját, és ezzel megelégesznek, mintha valaki ezeket hiszi, mind üdvözülhetne, akármit higgyen egyéb dologról.

De ezek nyilvánvaló hamisságok, mert az Írás azt mondja, hogy egy az Isten és egy az üdvösséges hit is, és ha ki csak egy dologban megveti is Isten akaratját és tanúbizonyságát, szinte úgy elkárhozik, mintha mindenben megvetette volna. Ennek fölötté, ha minden ember üdvözülhet az ő vallásában, miért mondja Szent Pál, hogy akármely kis kovásza is a hamis ítéletnek, az egész tésztát mind megveszi? Miért parancsolja az Isten, hogy akik üdvözülni akarnak, egyetértsenek, egy szüvel és szájjal dicsíriék az Istent? Miért kívánja azt tőlünk az Írás, hogy jól reá vigyázzunk azokra, akik valami újságot, visszavonást és különbséget kezdenek, és ezeket eltávoztassuk s még csak ingyen se köszöntsük? Nyilván, ha minden ember üdvözülhetne az ő vélekedésében, haszontalan és heábavaló parancsolatok volnának ezek. Igazán mondja tehát Szent Athanasius és Szent Ágoston, hogy nem üdvözülhet, aki épen és mindenben nem követi a közönséges keresztyéni vallást. És eleitül fogva, úgymond Szent Hieronymus (lib. 3. *cont.*, *Ruff.* ca. 7.), sok eretnokségeket kárhoztatott az anyaszentegyház,

csak egy szóért is; mert ugyanis, jobb meghalni embernek, úgymond Szent Basilius, hogysen megvetni csak egy bötűben is az isteni tudományt. Mert az isteni bizonyágtételnek, mind kicsiny s mind nagy dologban, egyenlő böcsületinek kell lenni.

Nem méltán biztatják tehát némelyek magokat azzal, hogy ők megleégesznek a *Credo*-val és Athanasius *Symbolom*-ával. Mert legelőször, a hitnek sok szükséges ágazatiról nincs ezekben emlékezet, úgymint a keresztségről, az oltáriszentségről, a keresztyéni erkölcsnek és rendtartásnak módjáról. Ennek fölötte, noha bötű szerint vallják a *Credo*-t az atyafiak, de amint másutt megmutatám, ennek igaz értelmét nem hiszik. Végezetre, ha egy dologban tartozunk az anyaszentegyház által kijelentett isteni bizonyágtételnek helyt adni, kétség nélkül tartozunk egyéb dolgokban is ezt bevenni, és ez okon, aki vakmerőül megveti akármely részét is az isteni tudomáynak, méltán kárhoztatik, mert valaki az Istennek bizonyágtételét megveti, az egész hitnek fundamentomát megveti, mivelhogy a hitnek nincs egyéb fundamentoma az Istennek bizonyágtételénél; és bizony örömet érteném, hon olvasták az atyafiak az Írásban, hogy a hit dolgai közül némelyek fundamentomok, némelyek nem? Honnan tudják, hány és mely cikkely fundamentomi a hitnek?

MIBEN EGYEZÜNK MINDNYÁJAN A HIT DOLGAIBAN?

Négy dologban egyezünk mindnyájan, akik keresztyén nevet viselünk.

Először abban, hogy a hit csak egyedül az Istennek szaván és bizonyágtételén fondáltatik, úgy, hogy csak azt kell igaz keresztyén hittel vallani, amit az Isten az ő igéi által megjelenített. Mert nemrégén megmutatám, hogy valamit keresztyén hittel hiszünk, azt egyedül csak az Istennek szaváért és bizonyágtételéért hisszük, és nem az emberek szaváért.

Másodszor, azt is egyenlőképpen hisszük, hogy valami a Bibliában, a Szentírásban meg vagy írva, az épen és minden cikkelyében igaz és Isten mondása, aki a próféták és apostolok által, úgymint cancellariusok által írta, valami ebben a könyvben foglaltatik, amint csak imént megmondám, és amint Szent Ágoston írja, ha ki azt mondaná, hogy feledékenységből vagy tudatlanságból valamiben hamisat írtak a Bibliában; bizonytalanná tenné az egész keresztyéni vallást.

Harmadszor, abban is egyetértünk, hogy valaki a Szentírással ellenkezik, valaki az ő tudományát, akármely kicsiny dologban is vakmerőséggel megveti, az nyilvánvaló eretnek és istentelen ember.

Negyedszer, azt is bizonyosan valljuk, hogy az Isten igijét csak az ő igaz értelme és magyarázatja szerint kell bevennünk. Mert aki az Isten igijét hozná elő, de ennek az önnön saját elméjéből származott, hamis értelmét akarná követni, ez nem az Isten igijét, hanem az önnön saját gondolatját és tetszését követné, mivelhogy nem bötűben, hanem ennek igaz értelmében áll az Isten igije.

Ezekről a négy dologról nincs, amint mondám, semminemű visszavonás miköztünk, és közönségesen az újító atyafiak közt, noha a libertinusok ezeknek is némely cikkelyben keresz-tülállottak.

MIBEN LEGYEN GYÖKERE MINDEN VISSZAVONÁSNAK?

Számtalan dolgokban ellenkeznek mind egymással, s mind mivelünk az új tanítók, melyeket fundamentomából megérteni és megrostálni igen nehéz, sőt ugyan lehetetlen is az együgyűktől. Aki azért bizonyosan és kevés munkával meg akarja az igazságot ismerni, szükség hogy azt cselekedje, amit a parasztember, mikor valamely fát ki akar irtani; ki nem kopácsol az apró ágbogakon, hanem a gyökerét vágja ki, és egy munkával az ágat is ledőjti. Így mi is a visszavonások gyökerét tekintsük meg, és ha ezeket valóban ledőjthetjük, egyszersmind vége lesz a vetélkedésnek. Csak két dologban áll azért minden különbségeknek fundamentoma.

Először abban: Ha csak az az Isten igije, ami nyilván meg vagy írva a Bibliában, avagy pedig a Biblia kívül is vannak oly kézzől kézre adott tudományok, melyek szinte olyan Isten igiji, mint a Bibliában felírt dolgok.

Másodszor, mivelhogy a Szentírást, hamis magyarázattal, sokan magok kárhozatjára térítik, és ugyan nincs, sőt nem is lehet a keresztyének közt oly eretnecség, mely az Írásra nem bizonyítana, avagy ez el nem múlt időkben nem bizonyított volna: abban vagy minden különbség; honnan és mi módon kelljen az Írásnak igaz értelmét megismernünk. Mert noha mi különbözünk attól a Szentírás magyarázatjától, melyet a lutheristák és kálvinisták előhoznak, de, azt mondjuk, hogy a Szentírástól és az ő igaz értelmétől csak egy puntban sem távozzunk el. Azt kell azért meglátnunk: honnan ismerhetjük meg az Írásnak igaz értelmét. Ha e két dologban megalkudhatunk, szent a békeesség.

TARTOZIK A KERESZTYÉN EMBER OLY DOLGOKAT IS HINNI, MELYEK AZ ÍRÁSBAN NINCSENEK

Megmondám ezelőtt, hogy a hit az Isten igijén fondáltatik, mert ugyanis az Isten titkait senki nem tudja egyéb az Istennél, és akinek őfelsége megjelenti. De mivelhogy azoknak, kiket emberek által tanít az Isten, kétképpen jelentheti meg az ő akaratját: avagy kézzől kézre, írás nélkül adott tudomány által, mint az Ótörvényben, szinte Mózesig, írás nélkül tanítottak a hívek, az Újtörvényben is sokáig Krisztus Urunk halála után sem írtak semmit az apostolok; avagy írás által. Ennek okáért abban van közbevetés: Ha az Úristen az Újtörvényben csak írás által jelentette-e meg a hiendő és cselekedendő dolgokat, avagy pedig az anyaszentegyház eleven tanítása, tradíciója, kézzől kézre adott tudománya által is?

Abban pedig mindnyájan egyezünk, hogy ha valamely tudományt az apostolok által írás nélkül hirdettetett az Isten, annak szinte oly böcsületinek kell lenni, mint az írott tudománynak; mert ennek nem az írástól, a tentától, a papirosától vagy ereje és tekéletes igazsága, hanem az Istentől, ki az apostolok által szólt. És ez okon a keresztyénségnek zsengéje, az Isten igije által gyarapodott Krisztus Urunk halála után, még minekelőtte semmit sem írtak volna is az apostolok.

Abban is egyetértünk, hogy a Szentírás ellen való tudományokat és tradíciókat, mint Isten ellen való dolgokat, átkozni kell és kárhoztatni, amint az Írás gyakran mondja. Sőt az is nyilvánvaló dolog, hogy ha szinte az Írással nem ellenkezik is valamely Írás kívül való tudomány, mindazáltal nem tartozunk ezt úgy bevenni, mint Isten igijét, valamíg bizonyosan meg nem esmérjük, hogy ez apostoli és Istentől vött tudomány, mint ezennel megmutatom.

Mi azért azt mondjuk, hogy sok dolgokat tartozunk keresztyén hittel vallani, melyek nyilván, és amint a deákok mondják: *explicite, in specie* nincsenek az Írásban, hanem a keresztyéneknek eleitől fogva való kézről kézre adott tradícióiból ismertetnek meg, és ez okon az Isten ígje nem foglaltatik csak az Írásban, hanem az anyaszentegyháznak írás nélkül való tanításában is.

ELSŐ DOLOG, MELYET ÍRÁS NÉLKÜL TARTOZUNK HINNI

Sok dolgokat hisznek a keresztyének, melyeket aki tagadna, nemcsak eretnek volna, hanem az egész keresztyéni hitet felbontaná, noha ezek az Írásból meg nem bizonyíthatnak.

Nem igaz tehát, hogy csak azt kell hinni, ami az Írásban vagy. Mert legelőször: aki azt nem hinné, hogy valamit a Bibliában olvasunk, az tisztán és igazán Isten ígje, nem emberi tudomány, nyilvánvaló eretnek volna, a keresztyén hitnek fundamentomát és a fundamentommal együtt az egész hitet mind felbontaná. Sohult pedig az Írásban fel nem találjuk, hogy ennek a Bibliának minden cikkelye a Szentlélektől származott, és épen, változtatás nélkül megmaradt. Következik tehát, hogy kell valamit hinnünk, amit az Írással meg nem bizonyíthatunk.

Hogy e bizonyásnak ereje jobban kinyilatkozzék, azt kell megértenünk, hogy noha a Szentírásnak nem egyebünnen vagy ereje és méltósága, hanem csak az Istentől, ki az Írás által szól, és annak okáért, ha senki annak nem hinne is, ugyanannyi ereje és méltósága volna, mint most; mert a gyöngy, ugyan gyöngy, ha azt senki nem böcsüli is. De mindazáltal, hogy mi valamely írást Isten ígje gyanánt bévegyünk:

Először azzal kell bizonyosokká lennünk, hogy aki ezt írta, abban az Istennek lelke volt akkor, mikor ezt írta, és őáltala a Szentlélek szólt. Mert ha ezt bizonyosan nem hisszük, nem ítéltjük Isten ígjének az ő írását.

Másodszor, nem elég, hogy bizonyosok legyünk, hogy Szent Pál által az Isten szólt; de hogy valamely írást Isten ígjének valljunk lenni, szükség, hogy bizonyosan higgyük, hogy ezt a levelet vagy könyvet nem egyéb írta, Szent Pál nevével, hanem önnönmaga.

Harmadszor, azt is bizonynyal kell hinnünk, hogy oly épen és tisztán maradt ez a levél vagy könyv, amint Szent Pál írta, és hogy senki őutána keze szennyét rajta nem hagyta, vagy hozzáírással, vagy elváltoztatással, vagy egy nyelvről másra fordítással; tudván vagy tudatlanul meg nem fertőztette. Mert valamíg mindezekről bizonyosok nem vagyunk, mindaddig nem lehetünk bizonyosok, hogy a Bibliában igaz, isteni tudomány foglaltatik. Ezekről pedig különben bizonyosok nem lehetünk, hanem csak a római anyaszentegyház tanításából és tradíciójából. Mert noha nem az anyaszentegyház bizonyossága ad méltóságot az Írásnak, mindazáltal ő mutatja meg, melyik légyen az Isten ígje. És az Írás ő maga ezt meg nem mutatja, mert hon vagy megírva, hogy Salamonban, ki annyi bálványozásban leledzett, az Isten lelke volt akkor, mikor az ő könyveit írta? Ugyanezent mondhatjuk arról, aki a *Királyok könyvé*-t, a Paralipomenát írta, kirúl még csak azt sem tudjuk, ki lött légyen. Régenten nemcsak a tizenkét apostol, de Szent Máté és Szent Tamás, sőt Szent Bertalan és Nikodemus nevével is, hamis evangéliumi könyveket szerettek vala, honnan tudjuk egyebünnen, ha nem az anyaszentegyház eleven tanításából, hogy nem azokat, hanem ezeket, melyeket most olvasunk, a négy evangéliumokat íratta a Szentlélek? Ennek fölötté mutassák meg az Írásban, melyek legyenek szám szerént azok a könyvek, melyekről bizonyosan kell hinnünk, hogy apostolok és próféták írásai? Hon vagy az Írásban ezeknek lajstroma és kánonja? Avagy hon vagy írva, hogy egyik könyvnek is egyik részét is el nem változtatták, hamisra nem térítették avagy a zsidók,

avagy azok, kik egy nyelvről másra fordították? Amint másutt megmondám, sokan a régi tévelygők közül sok részeit megvetették mind az Ó- s mind az Újtestamentomnak, mert azt ítélték, hogy ezeket megvesztegették a keresztyének. És a zsidókról bizonyosan tudjuk, hogy egy pontnak avagy bűtűnek elváltoztatásával gyakran az Írást elváltoztatták. És a mazoreta zsidók (kik a jeruzsálemi templom elpusztulása után 436-ik esztendőben, azaz Urunk születése után 476-ik esztendő táján rendelék a zsidó nyelvnek punctit avagy vocalesit), nyolcszáz helynél többször igazíták meg az Ótestamentomot, melyet sok helyen elváltoztattak vala, mely változtatásnak nyolc okát adja Raphelingius. Az újító atyafiakról is megmutatám másutt, hogy mikor a Bibliát más nyelvre fordították, számtalanszor elváltoztatták és hamis értelemre térítették az Isten igijét, úgyannyira, hogy a kálvinisták angliai Bibliájában a londoni püspök, Cutbertus Tonstallus kétezer hamis fordításnál többet talál. Akik azért azt akarják, hogy semmit ne higgyünk, valami az Írásban nincsen, mutassák meg, hon vagyon megírva, hogy azok az apostolok és evangelisták írták ezeket a Bibliában foglalt könyveket, akiknek nevek a könyv eleibe íratott? Avagy hogy ezek a könyvek éppen úgy maradtak, amint az apostolok írták. És ha szinte ezt megmutatnák is az Írásnak valamely részéből, afelől az Írás része felől is, mely a több könyvekről bizonyosságot tenne, méltán azt kérdehetnék: honnan tudhatja valaki, hogy az Isten igije legyen, és nem a Szentíráshoz varrott folt? És mivelhogy egyik Írást véghetetlenül a másikkal meg nem bizonyíthatjuk, oly részére kell jutnunk az Írásnak, melyet más Írással meg nem bizonyíthatunk, hanem csak az anyaszentegyház tanításával.

Erre azt felelik az atyafiak, hogy ezeket nem egyebűnne tanulhatjuk meg, hanem a Szentléleknek belső oktatásából és bizonyágtételéből. De ha ez így vagyon, tehát immár megengedik, hogy valamit bizonyosan és keresztyén hittel hiszünk, ami a Szentírásban nyilván nincs megírva. Mert megvallja az a felelet, hogy nincsenek a fellyül előszámlált dolgok megírva, és mindazáltal tartozunk azokat hinni. Ennek fölötté ő maga, aki ezt a feleletet találá, másutt megvallja, hogy nem egyebűnne, hanem az anyaszentegyháznak kézről kézre adott tudományából tudjuk, melyik légyen az apostoli Írás; és erősen kárhoztatja azokat, kik a hit dolgaiban csak az önnön tetszéseket (melyet a Szentlélek tanításának hínak) akarják követni, kik közül némelyek annyira jutottak vala, hogy a Szentírással ugyan semmit nem gondolnak vala, hanem csak az ő tetszéseket követik vala, kiket ő maga Calvinus igen szépen megfedd. Mert honnan tudhatom én avagy te, hogy ez a lélek, aki tenéked megsúgta, hogy ezt a levelet Szent Pál írta, hogy éppen ez igazán úgy maradt meg, amint Szent Pál írta: Istennek lelke legyen, és nem a gonosz lélek, mely gyakran eltűnik és álorcát vevén magára, isteni tudománynak tetteteti a hamisságot? És ha bizonyosan hiszed, hogy a Szentlélek az, aki téged belől tanít, tehát immár hiszesz valamit, ami nincs az Írásban. Ennek fölötté, miért rendelt az Úristen pásztorokat és doktorokat az ő egyházába, ha efféle belső indulatok bizonyossá tehetnek minket az igazságról? Honnan esmérjem meg, hogy tégedet a Szentlélek indít arra, hogy Isten igijének ítéljed a Bibliát, a törököt pedig más gonosz lélek tanítja, hogy az Alkorán igaz? Avagy ha tenéked vagy énnékem ilyen igaz, ítélő Szentlelket ad az Isten, miért ne higgyem, hogy az egész anyaszentegyháznak is ad ilyen lelket?

De azt mondják, hogy az Isten igijének oly nyilvánvaló finyessége és méltósága vagyon, hogy mindjárt megismerszik ő magát. Én pedig azt kérdelem, hon vagyon ez megírva a Szentírásban? És ha ezt a feleletet az Írásban fel nem találják, nyilván hisznek valamit, mi az Írásban nincsen. Ennek fölötté, ha ez így vagyon, csudálom, hogy a török és zsidó meg nem esméri az evangéliomot; csudálom, hogy a keresztyének közt sokszor kételkedés támadt a Szentírásnak némely részeiről, és most is, Luther s Calvinus közt nagy különbözés vagyon erről; csudálom, hogy a régi gyöleközetek ilyen szorgalmatosak voltak az igaz Isten igijének kiválasztásában; csudálom, hogy mikor szóla az Isten Gedeonnak, Manuének, Salamonnak, Fáraónak, Szent Pálnak; meg nem esmérek mindjárt szavárul az Istent, sőt mikor Krisztus Urunk és az aposto-

lok prédikállottak is, csudatételekkel kelle elhíttetni, hogy Isten ígje volna az ő tanítások. Ha azért ugyanazon Isten ígjét, mikor élő nyelvvel prédikálák az apostolok, szükség vala erős bizonyságokkal megmutatni, hogy igaz Isten ígje volna; ha a tentátul és papírostul nagyobb erőt nem vött a Szentírás, hogysem a Krisztus vagy apostolok nyelvétül: nyilván, most is szükség, hogy az anyaszentegyháznak megvethetetlen bizonyságával megmutattassék nekünk, melyik legyen az Írás. Mert noha nem az anyaszentegyház tanúbizonyosága ad erőt és méltóságot az Isten ígjének, mint az apostolok idejében nem a csudatételek adtak méltóságot az Isten szavának, de mindazáltal minékünk ezek által mutattatik meg, hogy ezek az élő Istennek ígjei.

HA EZ EGY DOLOGBA BÉVESSZÜK, EGYEBEKBE IS BÉ KELL VENNÜNK AZ ANYASZENTEGYHÁZ TRADÍCIÓJÁT

Valaki az anyaszentegyháznak az Szentírás kívül csak egy tradícióját beveszi is a hit dolgaiba, szükség, hogy hasonlóképpen bevegye a több közönséges tradíciókat is.

Mert azt kérdem az atyafiaktul: lehetséges dolog-e, hogy az anyaszentegyháznak kézzel kézre adott tradíciója tévelygés legyen; avagy lehetetlen? Ha lehetetlen, tehát az anyaszentegyháznak közönséges tradíciói mind egyaránt igazak. Ha pedig lehetséges, hogy hamisság legyen az ő megrögzött tradíciója; azt kérdem, honnan tudhatom, hogy nem hamis ez a tradíció is, mely előmbbe adja, hogy ezt a levelet épen, tisztán Szent Pál írta? Soha bizony ennek végére nem mehetek, és így bizonytalan leszen az egész keresztyéni tudomány. Ennek fölötté, ha ilyen fő és derék dologban, mely a hitnek fundamentuma, tudniillik a Szentírásról való bizonyosságba bévesszük az anyaszentegyház tradícióját, miért ne vennők be egyik dologba is? Nemde nem azt mondhatnája-e nekünk is Szent Ágoston, amit a manicheusoknak, kik úgymond, ahon tetszik, hisztek a Szentírásnak (az anyaszentegyháznak), ahon nem tetszik, nem hisztek; nem az Írásnak hisztek, hanem timagatoknak. Ugyanezen Szent Ágoston másutt így ír az eretnekeknek: Válassz a kettő közt: higgyek-e a közönséges anyaszentegyháznak vagy ne higgyek? Ha azt mondod, hogy ennek ne higgyek, nem bizonyíthatsz énellem a Szentírással, mert én az evangéliomnak nem hinnék, ha az anyaszentegyház tanítása engem arra nem vinne. Ha pedig azt mondod, hogy higgyek ennek: neked tehát nem hiszek, mert ez kárhoztat téged. És miért ne higgyem el a szavát ebben, ha elhittem, mikor arra tanított, hogy az evangéliomnak higgyek? Ha pedig azt mondod: jól cselekedted, hogy elhitted az ő tanítását az evangéliomról, de ne hidd, amit tanít Manicheusrul. Oly bolondnak ítílsz-e engem, hogy bizonyos ok nélkül, amiben te akarod, higgyek neki, amiben akarod, ne higgyek? Énvelem azért sokkal könnyebben elhithetted, hogy Krisztusnak ne higgyek, hogysem minthogy ő róla valamit egyébtul tanuljak azon kívül, akitul megtanultam a Krisztust. Ugyanis kitul tanulhatom jobban meg, mit tanított Krisztus, azon kívül, akinek tanúbizonyosságából tudom, hogy Krisztus valamit tanított? Vajon s te jobban megmagyarázod-e, mit tanított Krisztus, kit soha el nem hinném, hogy e világon volt, ha ezt csak tetőled hallanám. Eddig Szent Ágoston.

Ezekből azért nyilván megtetszik, hogy ha egy dologban helyt adunk az anyaszentegyház tradíciójának, egyebekben is helyt kell adnunk. És azért mondja Szent Ágoston, hogy az ellen vetekedni, amit az egész anyaszentegyház bévött, nem egyéb, hanem felfuvalkodott bolondság; és akkor követjük a Szentírást, mikor azt cselekezzük, ami az egész anyaszentegyháznak tetszik. Azokban pedig, melyekről az Írás nem emlékezik, az anyaszentegyház szokását törvény gyanánt kell tartanunk. Ugyanezent írja Hieronymus (*cap. 4. cont. Luciferian*).

MÁS RENDBÉLI DOLGOK, MELYEKET ÍRÁS NÉLKÜL TARTOZUNK HINNI

Második dolog, melyet tartozunk hinni, noha az Írásban nyilván nincsen, a Szentírásnak igaz értelme. Mert mikor az Írásnak értelméről visszavonás támad, mint a lutheristák és kálvinisták közt visszavonás van ama Krisztus szavának értelméről: *Ez az én testem*, az Írás előnkbe nem adja, melyik magyarázat legyen igaz, s melyik hamis; ha figurate avagy a bűtűnek tulajdon értelmében kelljen-e venni valamely szót vagy nem? Azért, amint ezennel bőven megbizonyítottam, csak a Szentírásból a Szentírás igaz magyarázatját meg nem érthetjük, noha tartozunk a Szentírást az ő igaz értelme szerént hinni, hogy olyanok ne légyünk, mint a zsidók, kik a bűtűhöz ragaszkodván, az ő igaz értelmét megvetik. De erről ezennel többet szóljunk.

Harmadik dolog ez: Tudjuk, hogy az Isten megparancsolá a Tízparancsolatban, hogy a szombat napot iljük meg. A keresztyének pedig a szombatot elhagyván, a vasárnapot illik, és zsidónak ítélik, aki a szombatot ilné. Azt kérdem azért, honnan tudják, hogy a Tízparancsolatnak egyikét szabad megvetni, noha a többinek megtartására köteleztetik? Nemde nem az anyaszentegyház szokásából és tradíciójából tudjuk-e, hogy az apostolok tanításából a szombat helyett vasárnapot kelljen megilleni?

Hasonlatosképpen, honnan tudjuk, hogy a húsvét, pünkösd, karácsony napját, és egyéb innepeket is meg kelljen illeni, melyeket eleitől fogva megillettek a hívek?

Negyedik dolog: Az apostolok megparancsolák a keresztyéneknek, hogy a vért és fojtott állatot meg ne ennék, mely parancsolatot annyira megtartották a régiek, hogy mikor meg akartak valakit próbálni, hogy keresztyén-e vagy nem: véreseket adtak enni. Mert a keresztyének, úgymond Minutius (*in Octavio*), nemcsak emberhúst nem esznek, de még az oktan állatok vérért sem kóstolják meg. Ezt a parancsolatot nem a zsidóknak, hanem a pogányokból lött keresztyének adák az apostolok, noha annak előtte ő maga az Isten szabadságot adott vala, hogy az Istennek minden teremtet állattal élhessenek a hívek. Sohult pedig nem olvassuk ezután, hogy az apostolok szabadságot adtak legyen a fojtott és véres állatok ételére. Honnan tudják tehát az atyafiak, hogy ez a parancsolat nem kötelez minket is? Nemde nem az anyaszentegyház szokásából és tradíciójából-e, mely azt adja előnkbe (noha erről az Írás nem emlékezik), hogy ideig való és nem mindenkor az ő erejében megmaradó parancsolat volt ez az apostolok parancsolatja, és csak addig kellett ezt megtartani, míg hasznos és szükséges volt, a zsidókból és pogányokból lött keresztyének egyezségére? Mert szinte úgy cselekvének akkor az apostolok, mint a kőműves, ki hogy egy kőfalt jobban öszvefoglalhasson a másikkal, ahol öszve kell ragasztani, nem rakja egyaránt fel, hanem némely téglát kijjebb ereszt a kőfalból, hogy ezek által öszveköttessék a két fal. Így a zsidó szokásnak némely részeit beereszték a keresztyénségbe az apostolok egy ideig, hogy így jobban öszveoltatnának és csatoltatnának.

Ötödik dolog: Hogy az úrvacsoráját nem este és vacsora után kelljen venni, amint Krisztus Urunk szerzé, hon vagyon megírva? Hon olvasod az Írásban, hogy a keresztséget nem szabad egyszernél többször hozzánk venni; mint hisszük, hogy az úrvacsorájához többször is járulhatunk? Ki írta meg azt is az Újtestamentomban, hogy nem szabad embernek egy feleségnél többet venni, mint szabad volt az Ótestamentomban? Hogy aki megházasodik, megesküdjék feleségével? Honnan tudjuk, hogy a *Credo*-t az apostolok szerzették?

Több számtalan hasonló dolgokat hozhatnék elő, de az írásnak rövid volta nem engedi.

AZ SZENTÍRÁS ÉS A RÉGI SZENTATYÁK MIT TANÍTANAK E DOLGOKRÚL?

Az apostolok idejétől fogva, mindenkor közönséges értelme volt ez a szent doktoroknak, hogy sok dolgokat kell a híveknek bevenni, melyek az Írásban nyilván nincsenek feljegyezve. Tertullianus nyilván írja, hogy eleitől fogva Írás nélkül, csak tradícióból, sok dolgokat tartottak a hívek, tudniillik úgymond, hogy a keresztség előtt ellene mondunk az ördögnek, a halottakért áldozunk, az vasárnapi böjtöt eltávoztatjuk, minden cselekedetünk előtt magunkat a szent kereszt jegyével megjegyezzük. Sőt másutt azt írja, hogy az eretnekekkel nem kell a Szentírásból vetekedni, hanem csak annak kell végére menni, kinél maradt meg igazán az Írás és az apostoli tradíció. És ugyanezent adá tanácsul Sisinus avagy inkább Nectarius, amint Sokrates írja Theodosiusnak, hogy az eretnekektől csak azt kell kérdeni, ha helyén hagyják-e a régi doktorok értelmét vagy nem. Basilius sok dolgokat számlál elő, melyeket csak tradícióból hisznek a keresztyének, és végre azt mondja, hogy: ha az Írás kívül való tradíciók megvettettek, az evangeliumot is meg kell vetni. Eusebius (*lib. 1. Demonst. Evang. cap. 8.*) azt írja, hogy az apostolok sok dolgokat írás nélkül hagytak a híveknek. Ezent írja Epiphanius (*Haeres. 61. et 55.*), Irenaeus pedig, minekutána megmutatta volna, hogy az Írás kívül való tradíciókat is meg kell tartani, végre így fejezi be tanítását: Vannak most is sok keresztyén nemzetek, melyek írás nélkül, csak a tradíciókat követvén, igaz hitben vannak. Ha azért valamely dolgról visszavonás támad, azokhoz a gyölekezetekhez kell folyamunk, melyekben az apostolok tanítottak, és azoktól kell az igazságot megtanulnunk. És hogy egyebekről emlékezzem, Ágoston, kinek az újítók is sokat tulajdonítanak, nemcsak azt tanítja, amint megmondám, hogy balgatagság az anyaszentegyház szokása és tradíciója ellen való tusakodás. De ennek fölötté az anyaszentegyháznak kézről kézre adott tradíciójából mutatja meg Faustus ellen, hogy ez az evangélium, melyet Szent Máté neve alatt olvasunk, ugyan valóban Szent Mátétól íratott; hogy az eretnekektől keresztesztelt embert nem szabad újonnan keresztesztelni; hogy a keresztség szolgáltatásában exorcizálni kell a sátánt, reájok kell lehelleni a gyermekeskékre; hogy az úrvacsoráját nem étel után, hanem éhjomra kell vennünk. *Ab apostolo ordinatum esse illum agendi ordinem quem universa per orbem servat Ecclesia, datur intelligi*; hogy a halottakért áldozni és könyörögni kell, *hoc enim a patribus traditum universa observat Ecclesia*.

A Szentírás nyílvá arra int, hogy megtartsuk a tradíciókat, melyeket vagy írás által, vagy eleven szó által tanultunk. Mely intésből a régi szentatyák egyenlő értelemmel azt hozzák ki, hogy az Írás kívül is sok dolgokat kell vallanunk és megtartanunk. Másutt azt írja Szent Pál, hogy ne legyen semmi szövetségünk azokkal, kik az ötöle vött tradíció szerint nem járnak. És ismét arra köti magát, hogy mikor Corinthusba megyen, akkor elrendel mindeneket az úrvacsorája szolgáltatásáról, mely rendelések az Írásban nincsenek, hanem az anyaszentegyház tradíciójában. Mert azt nyilván olvassuk az Írásban, hogy sok dolgokat nem akartak írásba foglalni az apostolok, hanem eleven szóval adták a hívek eleibe, melyeknek megtartásáért dicsíri Szent Pál a corinthusbélieket, kiknek azelőtt nem írt vala, hanem csak eleven szó által tanította vala őket.

Erre azt feleli Hunnius, hogy Szent Pál csak azokról a tradíciókról szól, melyek az anyaszentegyházban való rendtartást és a sacramentumok kiszolgáltatását illetik, nem a hit dolgairól; avagy pedig ha a hit dolgairól szól is, csak addig volt helye a Szent Pál intésének, míg az egész Szentírás épen a hívek kezébe nem adatott; mert mindaddig szükség volt sok dolgokat írás nélkül hinni. De minekutána ezeket épen beírák levelekbe az apostolok, nincs helye a Szent Pál intésének.

De mivelhogy a Hunnius ítéleti szerint semmit nem kell a hit dolgaiban hinnünk, amit a Szentírásban fel nem találunk, én ennek a feleletnek helyt nem adok, mindaddig, valámíg a

Szentírásból meg nem mutatja, hogy Szent Pál, mikor az írás nélkül adott tradíciók megtartására int, csak az egyházi rendtartásokról való tradíciókról szóljon, kit soha bizony az Írásban fel nem találhat. Azt is kívánom érteni, hon olvassa a Szentírásban, hogy azokat a hit dolgairól való tradíciókat, melyeknek megtartására int Szent Pál, épen és cikkelyenként megírta azután vagy ő maga Szent Pál, vagy a több apostolok? Kit soha bizony az Írásban fel nem találhat. És bizonyos példákkal megmutatók nemrégen ennek hamisságát. Ennek fölötté, ha az egyházi rendtartást, írás nélkül, tradícióból kell megtartanunk, amint Hunnius megengedi: mi az oka, hogy megvetették az újítók az anyaszentegyháznak eleitől fogva szokott ceremóniáit és rendtartását? Avagy ha csak a ceremóniák és rendtartások tradíciójáról szól Szent Pál, miért parancsolja meg, hogy aki az őtől vett tradíció szerint nem jár, azzal még csak ingyen se beszéljenek, holott az nyilvánvaló dolog legyen, hogy külső rendtartások és szokások különbsége fel nem bontja a keresztyéni szeretetet és egyezséget, mint bővön megbizonyítja Szent Ágoston.

EZEN IGAZSÁGNAK KÉT BIZONYSÁGA

Ha a keresztyén hitnek egyik ága az, hogy semmit nem kell hinni, ami a Szentírásban fel nem találhatik, amint az atyafiak ítélik, azt kérdem: Krisztus Urunk és az apostolok idejében hitték-e ezt a keresztyének vagy nem? Ha ők ezt nem hitték, mi is ellehetünk e nélkül. Ha pedig hitték, nyilván hamis volt az ő hitek, mert Krisztus Urunk idejében, sőt az apostolok tanításakor is, avagy nem volt semmi része az Újtestamentomnak megírva, avagy igen kevés része, és valamíg az Újtestamentomnak utolsó könyve ki nem költ, mindaddig sem volt igaz, hogy semmit nem kelljen hinni, ami nincs megírva. Ha azért azt akarják az atyafiak, hogy ezt elhitessék velünk, meg kell a Szentírásból mutatniok, hogy annak előtte, minekelőtte a Bibliának utolsó része kikölt, nem volt senki köteles, hogy semmit ne higgyen az Írás kívül, hanem akkor kezdett ez a köteleesség, mikor az utolsó könyv kikölt, és hogy akkor adatott ez a törvény, hogy senki semmit az Írás kívül ne higgyen, mert ha azelőtt adatott volna, nem kellett volna azután semmit írniok az apostoloknak. Ez pedig hogy megmutattassék, szükség először, hogy az Írásból megbizonyítsák: melyik része íratott legutolszor az Újtestamentomnak. Másodszor, hogy ebben a részében az Írásnak meg vagyon parancsolva, hogy semmit ne higgyünk azon kívül, ami az egész Bibliában írva vagyon. Avagy azt kell megmutatni, hogy még az utolsó könyvnek írása előtt meg volt parancsolva, hogy minekutána épen kikelnek az apostoli könyvek, azután senki semmit ne higgyen, ami nincs írva, noha azelőtt tartozik sok dolgokat hinni Írás nélkül is. Végezetre azt kell megmutatniok, hogy azok a Szentírás részei, melyek elvesztek, noha ezekről emlékezik az Írás, semmi szükséges dolgot nem foglaltak magukban. De ezeket fel nem találják a Szentírásban.

Ennek fölötté, ha helyén hagyjuk az új tanítók ítéletit, kétség nélkül, mind a Szentháromság tagadóknak, s mind a pogányoknak erős fegyvert adunk ellenünk. Mert ha semmit nem kell hinni, ami megírva nincsen; ha a közönséges anyaszentegyház ítéletinek nem kell helyt adnunk, hanem csak mikor a Szentírásban olvassa; ha az Írás nyilvánvaló, és ezt minden ember megértheti s ítéletet tehet a hit dolgairól: tehát hagyjuk el a Szentháromság nevét, a személyt etc., mert az Írásban sohult nincs a Trinitas, Persona, Hypostasis, Notio, Relatio, Essentia etc.

És ha oly könnyű a Szentírás, hogy minden ember könnyen megértheti ezt, hagyjunk békét tehát a Szentháromságnak és a több fellyül előszámlált dolgoknak, melyeket meg nem érthetünk. És rövideden azt fogják mondani a Szentháromság tagadók, ha mit Maximus: Ha valamit előhozsz a Szentírásból, azt örömet hallom, de hagyj békét efféle szóknak, melyek az

Írásban nincsenek, mert mód nélkül tisztelnek engem, akik emberi tudományt tanítanak. Így végre az egész keresztyén tudomány fundamentomi füstbe mennek, amint másutt megmutattam, ha ennek az atyafiak vélekedésének helyt adunk.

AZ ÚJÍTÓK TUDOMÁNYÁNAK BIZONYSÁGI MEGRONTATNAK

Azt vitatják az újítók, hogy valamit hinnünk kell, avagy Isten tiszteletire cselekednünk, azt mind épen és nyilván feltaláljuk az Írásban. Ezt pedig imígyen bizonyítják.

Először: Az Isten megtiltja, hogy semmit se hozzá ne adjunk, se el ne vegyünk az Írásból. Aki pedig valamit hiszen avagy az isteni tiszteletre cselekeszik valamit az Írás kívül, az Íráshoz ad valamit. Ennek fölötté az Isten azt parancsolja, hogy csak azt cselekedjük, amit ő parancsol. Nem kell tehát semmit a Szentírás parancsolatja kívül cselekedni. Végezetre az Úristen azokat, kik az igazságot akarják érteni, az Isten törvényéhez igazítja, és aki eszerént nem cselekeszik, úgymond, a világosságra nem jut. Ez okon az Ótörvényben, valamikor az igaz tudományt és igaz isteni tiszteletet helyére akarták vinni, a szent jámborok az Írásból vitték helyére, mint olvassuk Dávidról, Jozafátról, Ezekiasról, Josiasról, Ezsdrasról. Mert a Szent Pál mondása szerént, hasznos az Írás a tanításra, a bűnösök és tévelygők megfeddésére, és minden igazságra való vezérlésre, hogy az Isten embere tekéletes legyen. Kiből nyilván következik, hogy elegendő az Írás ő maga, minden tekéletességre. Annak okáért ő maga is, Krisztus Urunk, csak azt parancsolja, hogy arra tanítsuk a híveket, amit ő megparancsolt, Szent Pál pedig átkozza, aki azonkívül tanít, amit ő tanított.

Másodszor: Senkit az Írás sem az Ó-, sem az Újtestamentomban bűneiért meg nem fedd, hanem csak azt, aki az Istennek írott törvényét megszegi, avagy aki a Szentírás kívül valamit cselekeszik az isteni tiszteletre, úgymint: Áron fiait, kiket azért vere meg az Úr, mert oly dolgot cselekvének, melyet az Isten nem parancsolt vala. Megtetszik tehát, hogy az Írás elégséges mindenekben.

Harmadszor: Ha valamit kellene az Írás kívül hinnünk és cselekednünk, az Írás fogyatkozott és csonka-bonka volna, kiből igen meggyaláztatnék a Szentlélek; mert ha méltán gyaláznók azt, aki valamiről egy nagy könyvet írna, melyben sok szükséges, derék dolgokat elhagyván, némely aprólékot számtalanszor rázna fülünkbe: nyilván a Szentlelket gyalázza, aki azt hirdeti, hogy abban a könyvben, melyben az üdvösséges tudományt előnkbe adja, sok szükséges dolgokat elhagyott.

Negyedszer: Ha az Írás kívül a tradíciókat is be kell vennünk, nemcsak szükséges nem leszen az Írás, holott anélkül, csak a tradíciókkal is minden lelki szükségünket beérnök, de szabadság is adatik, hogy ki-ki az ő feje álmát tradíciónak nevezze és számtalan tévelygéssel megelegítse az igazságot; és meg nem ismerhetjük az igaz apostoli tradíciót a hamisságtól, kiváltképpen azt tudván, hogy még az apostolok idejében is sok hamisságot hirdettek az apostolok nevével, és azután is, amint írja. És bizonyára veszedelmes dolog lőtt volna, ha a hit dolgait az embernek feledékeny értelmére bízta volna az Isten, mely még e világi aprólék szokásokat sem tarthatja meg írás nélkül.

Ötödször így okoskodnak: Ha a római egyháznak minden tradícióit be kell venni, mivelhogy a Szentírás könyveiről való tradícióit bevesszük: tehát a zsidók gyöleközetinek is minden hamis tradícióit be kell vennünk, mivelhogy az Ótestamentumról való tradíciókat bevöttük.

De ezeket könnyű megfejteti:

Az első bizonyosságra azt mondom, hogy azt meg kell fejteniek az újtóknak is. Mert ők is hiszik, hogy Szent Pál írta, és nem egyéb valaki az ő nevével, azokat a leveleket, melyeket a Bibliában olvasunk; és hogy ezek épen, változtatás nélkül megmaradtak. És így ők is hisznek valamit az Írás kívül, és tartoznak az első bizonyosságnak megfejtésére. Azt mondom azért, hogy a Szentírás két dolgot tilt. Először, hogy semmit az Isten ígjéhez ne adjunk, semmiben ezt el ne változtassuk, semmit le ne töröljünk, kit mi megtartunk, mert a Bibliába semmit magunktól nem írunk, semmit ebből le nem törölünk, mint Luther. Másodszor azt tiltja az Írás, hogy Isten parancsolatjával ellenkező dolgot be ne vegyünk. De az előhozott helyeken nem tiltja az Isten, hogy semmit az Írás kívül ne higgyünk vagy cselekedjünk, mint ezekből megtetszik. 1. Mert az Isten Mózes és Salamon által azt nem mondja, hogy csak azt cselekedjünk, amit megíratok, hanem amit én parancsolok, tudniillik vagy írás által, vagy a pásztorok eleven tanítása által. Sohult pedig az Írásban nincsen, hogy valamit az Isten parancsolt, azt mind megírták, és az előhozott helyeken egy szóval sem emlékezik Mózes az Írásról, hanem csak az Isten parancsolatjáról, mely Írás nélkül is kiadathatik. 2. Mikor Mózes és Salamon azt mondá, amit az atyafiak előhoznak, akkor még az apostolok és próféták nem írtak vala semmit is. Ha azért azt tiltja Mózes, hogy semmit a Szentíráshoz ne adjanak, nem vala szabad őutánok semmit írnia. Hogyha te ezeknek írásit csak az előbbi írásk magyarázatjának nevezed, én is a tradíciókat a Szentírás magyarázatjának hívom, mert amint ezennel megmondom, az Írásnak közönséges mondási minden tudományt magokba foglalnak, melyeket a tradíciók számszerint és nyilvánban előnkbe adnak. 3. Ha szinte minden parancsolati megíratok volna is az Ótörvénynek, nem következnek, hogy az Újtestamentomban is mindenek írva legyenek, mert az egyházi rendtartásokról kevés dolog vagyon megírva az Újtestamentomban. 4. Nyilvánvaló dolog, hogy Mózes azt nem parancsolta az előhozott helyeken, hogy az isteni tiszteletre senki semmit ne cselekedjék azon kívül, ami meg vala írva. Mert szabad vala fogadást tenni Istennek, és a borított elhagyni, szabad vala az Isten templomába dobosokat, trombitásokat rendelni, az Isten templomát szép képekkel felékesíteni, noha ezekről parancsolat nem vala. Szabad vala Mardocheus idejében közönséges innepnapot rendelni. A Machabaeusok egyházi innepet rendelének, melyet ő maga is Krisztus megüle. Másutt azt végezik, hogy szombat napon szabad legyen harcolni az ellenséggel. Ezechias azt rendelé, hogy aki húsvétet szokott üdöben meg nem ülte vala, az második hónapban ülné meg maga. Az Írás nem ezt parancsolja. Ama Szent Anna asszony is éjjel és nappal a templomban böjtöl vala, kiről parancsolatja nem volt. Szent Jánost is dicsíri Urunk, az ő sanyarú életéért, noha az Írásban meg nem parancsolta vala. És tagadhatatlan dolog, hogy a zsidóknak is sok Írás nélkül való tradíciójuk volt, úgymint, hogy ezek a könyvek éppen Mózes könyvei legyenek. Ennek fölötté miképpen a törvény előtt bizonyos orvosságok volt a híveknek az ő kisderek eredendő bűne ellen: úgy (úgymond Szent Ágoston) a törvény után is, mind a leányzók s mind azok üdvösségére, kik nyolcadnap előtt, a környülmétélés előtt meghalnak vala, bizonyos orvosságok volt, noha írva nem volt. A szentegyházban az asszonyállatoknak feje befödözve kellett lenni a zsidóknál, úgymond Tertullianus. Végezetre nemcsak a halottakért való áldozatról, melyről a Machabaeusok históriája emlékezik, de arról is tradíciójuk volt a zsidóknak, hogy az Isten szekrénye előtt való kenyeret szabad vala egyebeknek is adni a papokon kívül, mikor szükség kívánta; és hogy szombat napon szabad vala embernek marháját veszedelemtől megmen-teni munkával is, amint Urunk mondja.

Szent János csak az ő látásának próféciaíról szól, és azt mondja, hogy Isten átkába esik, aki ahhoz valamit ad vagy abból elveszen. Mely mondással azt nem jelenti, hogy semmit nem kell azon kívül hinni, ami abban a prófécia-könyvben meg vagyon írva. Szinte azonképpen tehát, mikor Mózes és Salamon hasonlóképpen szólnak, semmibe mivelünk nem ellenkeznek.

Ennek fölötté, Isaias és Ábrahám a törvényre igazít, de azt egyik sem mondja, hogy az Írásban nyilván feltaláltatnak minden szükséges dolgok, sőt az Írásról csak ingyen sem emlékeznek, hanem csak a törvényről, melynek nagy része írás nélkül is megtartathatik. És végre, másutt az anyaszentegyházhoz és a lelkipásztorokhoz igazít minket.. Kiből nem következik, hogy az Írást hátra kell hagynunk. Tehát abból is, hogy az Íráshoz igazít az Isten, nem következik, hogy az anyaszentegyház eleven tanítását félre kell tenni.

Továbbá akarnám tudni, hon olvasták az atyafiak, hogy Ezechias, Josias és egyebek csak az Írásra néztek, mikor az isteni tiszteletet helyre vitték. Mert noha az Írás mondja, hogy az Isten törvényére néztek, de hogy *csak* arra néztek, és hogy *csak az írott* törvényre néztek, azt nem mondja; sőt nyilván azt mondja, hogy a papok tanítására is néztek, mint meg vala parancsolva. Ennek fölötté Ezechias a hűsvét üléséről oly dolgot végeze, mint megmondám, mely majd úgy tetszik, ugyan ellenkezik is az Írással. Végezetre, mikor a zsidók, megvetvén az Isten törvényt, latrul éltek, csak az Úr törvényt hozták elő a próféták, és annak megtartására intették a népet; kiből nem következik, hogy a törvényben mindennek meg voltak írva.

Szent Pál csak arról az Írásról szól, melyet gyermekségétől fogva tanult vala Timotheus, azaz az Ótestamentumról, melyről azt mondja, hogy megtaníthatja Timotheust Krisztusra, mert aki Mózesnek hiszen, Krisztusban is hiszen, kiről szólott Mózes. Annak fölötté azt írja, hogy minden Írás hasznos a bűnösök feddésére és az igazak épületire. De ezekből sem az nem következik, hogy az Ótestamentom, avagy az Írásnak akármely része is elégséges legyen az üdvösséges tudományra, sem hogy az Írás kívül semmi egyéb hasznos ne legyen ezekre. Mert ezen Szent Pál a kegyességet mindenre hasznosnak mondja, a pásztorokat és doktorokat is hasznosoknak mondja arra, hogy hamis tudományoktól ne ragadtassunk; de ebből nem következik, hogy ezek csak ő magok elégségesek legyenek, holott nem minden ami hasznos, elégséges is csak ő maga.

Urunk azt parancsolja, hogy az parancsolati megtartására tanítsák a híveket az apostolok. De azt nem hagyja, hogy minden parancsolatit írásba foglalják. Szent Pál is csak azt átkozza, aki valamit az ellen tanít, amit az apostoloktól tanultak vala. De hogy csak a megírt tudományról szóljon, nincs az Írásban, sőt az Írásról ott emlékezet sincsen, hanem csak az apostolok tudományáról, melyet a galatabéliek nem írás által, hanem eleven tanítás által vettek vala, mivelhogy azelőtt csak egy levelet sem írt vala egy apostol is öhozzájok.

Végezetre, mindezekre a Szentírásból vött bizonyosságokra azt mondom: Ha szinte azt mondaná is az Írás, hogy valami szükséges az üdvösségre, mind meg vagy írva, mégsem ellenkeznék mivelünk. Mert mi is azt mondjuk, hogy az Írásban minden üdvösséges tudományt feltalálunk. Avagy nyilván, *explicite, in specie*; avagy pedig némely közönséges mondásokban, és amint a deákok mondják: *mediate, implicite, in generali*. Mert oly közönséges tudományra tanít minket az Írás, hogy ha azt bévesszük, könnyű minden igazságnak esméreti. Mikor azt megmutatja az Írás, hogy az anyaszentegyházról kell minden igazságot megtanulnunk, mert ez a Szentlélektől vezéreltetik és el nem tévelyedhetik, ha szinte semmit ennél egyebet nem tanítana is, elégségesen megtanítana minket minden igazságra és szükséges dolgokra. Azért mondja Szent Ágoston, hogy akkor hiszünk igazán a Szentírásnak, mikor az anyaszentegyházat hallgatjuk, és aki meg nem akar csalattatni, tartozik ezt hallgatni, melyet az Írás parancsol, hogy hallgassuk. És ilyen értelemmel méltán mondhatjuk, hogy az Írásban foglaltatik minden igazság, és hogy elégséges az üdvösségre a Szentírás.

A több bizonyosságokra azt felelem, hogy azok csak Írás nélkül való okoskodások; és ez okon, ha semmi helyt nem kell adni az Írás kívül való dolgoknak, nem kell azokkal gondolni. Mindazáltal: az második bizonyosságra azt mondom, hogy az Isten gyakran megbüntette azokat is, kik az Írás kívül való dolgokban vétkeztek. Mert valakiket Mózes előtt megbüntettet, az

Írás kívül való törvények megszegéséért büntette azokat. Írás nélkül adott törvény vala az is, melynek megszegéséért megölette az Isten ama prófétát, mely Samariába jött vala. Ezechiást is megveré, és Dávid királyt az Isten, noha az Ótörvényben meg nem íratott vala, hogy tárházokat meg ne mutatnák másnak, és hogy népeket meg ne számlálnák. Végezetre, az Úristen nyilvánvaló büntetést vet azokra, akik a papi fejedelmet és az anyaszentegyházat nem hallgatják, akik a fejedelmek parancsolatinak nem engednek, akik elszakadnak a híveknek egyenlő vallásától. Noha azért az Írásban olvassuk, hogy megbünteti Isten azokat, kik az írott törvényt megvetik, de sohult azt nem olvassuk, hogy *csak azokat* bünteti meg. És ha szinte azt olvasnójok is, nem volna miellenünk, mert azt mondjuk, hogy aki az anyaszentegyháznak tradícióit megveti, az írott törvényt is megveti. Örömet érteném azt is, aki tagadná a római-béliekhez írt levélnek igazságát, érdemlene-e büntetést? És melyik írott törvény ellen vétkeznék? Az Áron fiai kétség nélkül vétkeztek valamely Istentől adott törvény ellen, mert aki valamely törvényt által nem hág, nem vétkezik. Abban vétkeznék pedig ezek, úgymond Szent Ágoston, hogy másunнан hozott tűzzel áldozának és nem azzal, mely szüntelen az Úr előtt ég vala, melyből kell vala meggyújtani, valami meggyújtatik vala az Úrnak sátorában. Ezt pedig csak kézzel kézre adott tudományból tudták a papok, mert az Írásban ezt nem olvassuk.

A harmadik bizonyásra azt mondom, hogy az Írás nem csonka-bonka. Mert bizonyos tanítót mutat, s tudniillik az anyaszentegyházat, melytől minden igazságot megtanulhatunk. Továbbá, nem gyaláztathatik azzal a Szentlélek, ha szinte szám szerint és nyilván, *explicite*, mindeneket az Írásba nem foglalt is. Miképpen azzal sem gyaláztathatik, hogy nem vötte oly nyilván eleit az Írásban minden tévelygésnek, hogy senki ezután semmi eretnokséget ne kezdhetne; kit az ő bölcsessége szerint megcselekedhetett volna. De ki volt az ő tanácsában, hogy végére menjen, miért nem akarta ezt cselekedni? Miért akarta annyi esztendeig, szinte Mózesig, Írás nélkül tanítani az ő híveit? Miért nem akarta, hogy az mi Üdvözítőnk valamit írna? Elégsegesen felmagasztaltatik pedig az isteni bölcsesség azzal, hogy az ő anyaszentegyházát oly bizonyosan vezérli, hogy soha tévelygésre nem bocsátja.

A negyedik bizonyásra azt mondom, hogy mint. Mózes előtt és Krisztus Urunk halála előtt, úgy azután is, minden Írás nélkül az igazságban megtarthatta volna Isten az övéit. Nem adatik pedig szabadság a tévelygésre a tradíciókból; mert ha jól megtekintjük, eleitől fogva sokkal több tévelygés támadott, mely a Szentírással támogatta tanítását, hogysem amely a tradíciókkal. Miképpen azért meg nem vethetjük az Írást, noha ezt is könnyű hozzáírással vagy elvétellel meghamisítani; és még az apostolok idejében is sok dolgokat írtak hamisan az apostolok nevével: szinte úgy a tradíciókat sem vethetjük meg ezekért az okokért. Szinte olyan bizonyos módunk vagyon pedig az igaz tradícióknak megismerésében, mint az igaz Írás esméretiben, tudniillik ugyanazon anyaszentegyház tanítása, mely mind egyiket s mind másikat előnkbe adja. Azért csak azokat a tradíciókat kell bévenni, melyeket, amint Szent Ágoston írja, a keresztyéni gyöleközet eleitől fogva bévött, és az ő pásztori s doktori mindenkor tanítottak. És így nem nyitnak kapu az újságokra. Mert miképpen az Istennek oly gondja volt az anyaszentegyházra, hogy az igaz Szentírásnak a hamis írásoktól való megválasztásában, épen megtartásában soha el nem tévelyedett: szinte azonképpen az igaz tradíciók megőrzésében sem tévelyedik el, hanem amely Isten megoltalmazta Mózes előtt az övéiben Írás nélkül az igaz tudományt, most is megoltalmazza az anyaszentegyház által, mind az Írást s mind a tradíciókat. Méltán írja tehát Szent Ágoston, hogy nem méltó bevenni azokat a szokásokat, melyeket az anyaszentegyház be nem vött, hanem inkább, ha mód nélkül való dolgok, méltó azokat teljességgel eltemetni.

Az ötödik bizonyásra azt mondom, hogy mi keresztyének nem a zsidók zsinagógája tradíciójából, hanem az anyaszentegyháznak Krisztustól és az apostoloktól vött tradíciójából

tudjuk Isten igéjének lenni az Ótestamentomot. Urunk eljövetele előtt pedig a zsidó hívek a zsinagógának közönséges tradíciójából tudták, melyik könyv legyen Isten igéje. És annak okáért, amint dologba tartoztak az ő gyöleközetek közönséges tradíciójának helyt adni, szinte úgy tartoztak bevenni egyéb tradíciókat is, melyeket a közönséges anyaszentegyház bevött ő idejekben, noha nem tartoztak helyt adni azoknak a tradícióknak, melyeket némelyek vagy fősvénységből, vagy egyéb okokból az Isten törvénye ellen találtak vala.

Hoznak az atyafiak elő a régi szentatyákból is valami bizonyságokat, és amint a vízbehalók, még a habokhoz is kapdosnak. De rövideden azokra is azt felelem, hogy ők csak azt tanítják, hogy nem kell minden tradíciót bevenni, hanem csak azt, melyet az anyaszentegyház bevött. Mert a szentatyák közül is, senki ő maga egyedül nem elégséges minden igazságnak tanítására. Avagy azt írják, hogy sok némely eretnekek ellen nem akarnak egyéb bizonysgot támasztani, hanem csak a Szentírást. Avagy azt mondják, hogy az Írás elégséges minden igazságnak megtanítására, mert az Írásból megismerhetjük az igaz anyaszentegyházat és ezáltal minden igazságot. Ezekből azért nyilván megtetszik, hogy ha igaz hittel kell hinnünk, hogy vagy Szentírás, és hogy a Biblia legyen a Szentírás; ha ezeket egyebűnnen meg nem tanulhatjuk, hanem csak az anyaszentegyház tradíciójából; ha az igaz hit az Isten igijén és bizonysgtételén fondáltatik: kétség nélkül az anyaszentegyház tradíciójában Isten igije foglaltatik. De ideje immár, hogy a Szentírás értelméről is szóljunk.

A SZENTÍRÁSNAK IGAZ ÉRTELMÉRE BIZONYOS MÓDOT RENDELT AZ ÚRISTEN

Ha gondot visel az Isten mireánk, úgymond Szent Ágoston, kétség nélkül higgyük, hogy bizonyos módot adott az igazságnak esméretiben, mely által az Istenhez jussunk. Mivelhogy azért a keresztyénségben támadt visszavonások fundamentoma a Szentírásnak különböző értelméből származik, annak okáért szükség, hogy az Istennek gondviselése a Szentírásnak igaz értelmére is bizonyos módot rendelt legyen. Mert a Szentírás igazgató kötél és próbakő, sőt oly kétélű pallos, mely minden tévelygést elronthat, de úgy, ha ezzel nem valami kótyagos fejű ember él az ő tetszése szerint, kinek mint részeg embernek kettőzik a szeme, kereng az agya; hanem ha az ő igaz értelme és magyarázatja szerint vétetik. Mivelhogy azért az Írás csak az ő igaz értelmében lehet bizonyos próbakő, annak okáért, ha az igazságnak esméretire akarta az Úristen vinni az Írás által az embereket, kétség nélkül bizonyos módot kellett adni annak igaz értelmében, holott az Írás, ha igazán nem magyaráztatik: hamisságra, nem igazságra viheti az embert.

És jóllehet, ebben nem lehet semmi visszavonás, mindazáltal rövideden így bizonyítom meg, hogy a Szentírás igaz értelmét bizonyosan megértheti minden ember. Az Úristen mindeneket arra kötelez az ő parancsolatjával, hogy az igaz hitben megmaradjon, az eretnkségeket eltávoztassa, és hogy mindnyájan egyetértsünk, a visszavonásokat eltávoztassuk. Ezekre az Úristen nem kötelezne minket, ha meg nem tarthatnók ezt az ő parancsolatját. De lehetetlen, hogy ezeket megtarthassuk, ha az Isten bizonyos és eltévelyedhetetlen kalauzt nem mutatott volna a Szentírás igaz értelmére. Mert ha az, aki az Írás értelmét előnkbe adja, megcsalatozhatik és eltévelyedhetik, *egy az*, hogy soha lelkiismeretünk meg nem nyughatik az ő magyarázatján, mivelhogy tudjuk, hogy ebben a magyarázatban eltévelyedhetik, és így felbomlik a hit, mely minden kételkedést kirekeszt; *más az*, hogy ettől az Írás értelmének megcsalatozható mesterétől, tévelygésre s eretnkségre is vitethetünk, és ami legveszedelmesb, módunk sem leszen benne, hogy megismerjük tévelygésünket.

Holott azért jól látjuk, hogy mind a régi, s mind az mostani tévelygések az Írásnak hamis értelméből származtak, ha bizonyos és megcsalhatatlan mód nincs az Írásnak igaz értelmében, sem az egyezés meg nem tartatik, sem az eretnységek meg nem esmérthetnek és el nem távoztathatnak, sem a hívek lelkiismerete meg nem nyugthatik, hanem szüntelen rettegésben és kételkedésben marad.

AZ ÍRÁS IGAZ ÉRTELME NEM EMBERI, HANEM ISTENI TANÍTÁSBÓL ESMÉRSZIK MEG

Az Írásnak bizonyos értelme az embernek tulajdon magyarázatjából nem lehet, úgymond Szent Péter, mert ugyanis valamíg az Írásnak oly bizonyos és tekéletes magyarázatot nem találunk, mely szinte úgy el nem tévelyedhetik, mint szinte a Szentírás; soha bizonyosok nem lehetünk az Írásnak igaz értelmében, az igazságban.

De a kálvinista avagy helvetista atyafiak azt mondják, hogy az igazságot és az Írás igaz értelmét ki-ki az öbenne szóló léleknek belső bizonyágtételéből megismeri. És így, noha ők azzal csúfolják a régi, igaz keresztyéneket, hogy a pápa mellyének szekrényébe rekesztik az igazságot; de ők a gerendát nem látván magok szemében, minden bolond ember tetszésére (melyet Szentlélek tanításának hínak) és kótyagos elméjére bízzák az Írás igaz értelmét. Én pedig erre azt mondom, hogy ezt az ő tudományokat az Írásban fel nem találjuk, hanemha azokkal a Szentírás mondásával akarnák bizonyítani, melyekkel a libertinusok azt bizonyítják, hogy egy cseppnyire sem szükséges a Szentírás, mert azt olvassuk, hogy a Szentlélek tanítja az ő híveit. Ennek fölötté honnan és mint tudhatom én vagy te, hogy mely lélek téged tanít, az igaz lélek legyen? amely a lutheristákat, hamis? Mert meg kell a lelkeket próbálni. Mert a sátán is néha igaz angyal képébe öltözik, és gyakran a Szentlelket emlegetik, kik az ő magok lelkét követik. Ki nem látja, hogy ha mindennek szabad az ő belső tetszését Szentlélek tanítása gyanánt követni, szabadság adatik minden tévelygésre és egyenetlenségre? Mert ez a kálvinisták feleleti: *Id unum agit, ut suus cuique spiritus auctor fiat, quid in unaquaque scriptura probet, quid improbet, id est, ut non autoritati scripturarum subiiciantur ad fidem, sed sibi scripturas ipsi subiiciant.* Nyilván a zsidó és török is az ő lelkiismeretnek belső bizonyásával szinte úgy bizonyíthat, mint az atyafiak. És nem ítélek oly okos embert, aki elhihesse, hogy most egy helvetista atyafinak az Úristen efféle tanító lelket ad, az anyaszentegyháznak pedig, és az ő fődoktorinak eleitől fogva nem adott volna. Maga ha Szent Ágoston és a több régi szentatyák magyarázatját a kálvinista atyafiak eleibe vetjük (noha tudjuk, hogy azoknak Isten előtt való kedves voltokat csudatétellel is megmutatta az Isten, bölcsességeket pedig ma is csudálja a világ), azt mondják, hogy ezek emberek voltak, eltévelyedhettek. Mintha emberek nem volnának a kálvinisták, kik a léleknek belső tanításával dicsekednek. Végezetre, mi szükség volt az anyaszentegyházban doktorokat és pásztorokat rendelni, kik a tévelygéstől megóalmaznák a híveket? Mi szükség volt megparancsolni, hogy ezeket hallgassuk, engedjünk ezeknek, ha minden embert ő maga az Isten megtanít mindenekre? Bizony örömet érteném az atyafiaktól, ha ki azt tanítaná, hogy aki sarut visel, avagy akinek két öltöző ruhája vagyon, pokolba megyen, mert az Úr parancsolatja ellen cselekszik, és azt mondaná, hogy erre ötlet a Szentlélek tanítja; mint mutatnák meg, hogy az a hamis lélek tanítása?

CSAK ÖMAGÁBÓL A SZENTÍRÁSBÓL MEG NEM TANULHATJUK AZ ÍRÁSNAK IGAZ ÉRTELMEÉT

Eszekbe vönék a lutherista atyafiak, mely veszedelmes dolog legyen, az Írás értelmének magyarázatját, csak az emberi tetszésre bízni: és ez okon azt tanítják, hogy nem kell az Írásnak igaz értelmét másunnan venni, hanem ő magától a Szentírástól, mert noha az Írásban sok elrejtett, nehéz dolgok vannak, de mindazáltal valami szükséges a mi üdvösségünkre, oly nyilván vagyon az Írásban, hogy ezeknek értelmére senki bizonyágtétele és tanítása nem szükséges. Ezt azzal bizonyítják, mert Szent Dávid és Szent Péter az Isten igijét égő lámpásnak nevezi; másutt finyességnak nevezetik. Miképpen azért, a világosság látására nem szükséges más világosság, úgy nem szükséges semmi egyéb az Írásnál az Isten igijének értelmére, mely csak a hitetleneknek homályos. Ennek fölötté, ha az Írás értelme nehéz és homályos volna, nem intene az Úristen mindeneket ennek olvasására, mivelhogy haszontalan az értelem nélkül való olvasás. Mindeneket int pedig közönségesen az Isten ennek olvasására, mind tudóst s tudatlant, és dicsíri az Beraeabélieket ennek olvasásáért. Igazán mondja tehát Szent Ágoston, hogy valami a hitre és jó erkölcsre szükséges, azt az Írás nyilván előnkbe adja.

De ez a vélekedés egy cseppet sem különböz a kálvinisták vallásától. Mert azt tanítja, hogy aki nem kárhoznak fia, azaz akit a belől tanító lélek vezérel, ő magától megértheti az Írásnak igaz magyarázatját. Annak okáért a fellyül előszámlált bizonyságok ezt a vélekedést is meghamisítják. Ennek fölötté az Írás ő maga mondja, hogy homályos az Írás értelme azoknak, akik elvesznek, és a testi ember nem érti az isteni dolgokat, hanem az Írást is, az ő kárhoztájára, hamis értelemre csigázza. Hogy azért bizonyos lehessen én a te magyarázatod igazságáról, szükség legelőször; bizonyos legyek, hogy te nem vagy testi ember és kárhoznak fia. Ez pedig az Isten igijében nincsen, és én erről bizonyos nem lehetek, tehát a te magyarázatod igazságáról sem lehetek bizonyos. Ennek fölötté, ha az Írás ily nyilván tanít: hogy higgyem el tehát, hogy ezeröttszáz esztendeig az apostolok után, senki Luther Mártonig, igazán nem értette az Írást, holott Szent Ágoston, Cyprianus, Basilius és egyszóval mindnyájan a régi, szent doktorok, az egész anyaszentegyházzal egyetemben, a halottakért való könyörgésről, a szenteknek értünk való esedezéséről azt tanították, amit most bennünk kárhoznak az atyafiak? Hihet-séges-e, hogy az új tanítóknak oly nyilvánvaló az Írás, a régi szenteknek oly homályos? Továbbá ha ily nyilvánvaló az Írás, miért könyörög oly szorgalmasan Dávid, hogy megtanítsa őtet az Isten a törvények értelmére? Mi szükség prédikációk által tanítani azokat, akik olvasni tudnak, ha ők is szinte úgy megérthetnek minden szükséges dolgot az Írásban, mint a tanítók? Miért nem elégesznek meg ha csak elolvassák a község előtt az evangéliomot? Mi az oka, hogy sem a kálvinistákkal, sem egymás közt meg nem alkodhatnak az igaz tudományról az atyafiak, ha mindenek oly nyilván megvannak az Írásban? Krisztusnak ama rövid mondásáról: *Ez az én testem*, kétszáz különböző magyarázatot olvastam az atyafiak írásiban. Luther így magyarázza: Ez alatt a kenyér alatt vagyon az én testem; Calvinus pedig így: Ez a kenyér az én testemnek jele. Mutassák meg, hon mondja az Írás, melyik magyarázat igazb, és mindjárt vége szakad a vetekedésnek. De az Írás sem egyik, sem másik értelemről nem szól nyilván. Ha pedig más írást hoznak elő, mellyel erősítik az ő magyarázatjokat, annak az írásnak is igaz értelméről, szinte olyan visszavonás támad, és egyik írásról másra ugorván, soha semmi vég nem lehet a visszavonásban. Sőt mivelhogy véghetetlenül, egyik mondását az Írásnak, más nyilvánban való mondással meg nem erősíthetjük, végezetre oly szentenciára kell jutnunk, mely igaz értelmét más, nyilvánban való írással meg nem bizonyíthatjuk, és ennek igaz magyarázatjáról leszen a visszavonás, melynek soha végét nem érhetik. Amit Calvinus és Luther visszavonásáról mondok, azont mondom a miellenünk való egyenlenségről, mert ez is csak az Írásnak különböző értelméből származik; az Írásban pedig nyilván nincs megírva, melyik értelem és magyarázat legyen bizonyos.

Végezetre, ő maga az Írás azt mondja, hogy sok nehéz értelmű dolgok vannak az Írásban, melyeket a tudatlanok magok kárhozatjára térítenek: ez okon a Szentírást bépecsételt könyvnek nevezi a Szentlélek, mert noha Szent Pál a Rómaiakhoz írt levélben tractálja a keresztyén hitnek fő fundamentumait, mindazáltal oly nehéz ennek a levélnek az ő értelme, hogy noha kétszáz fődoktorok írtak ennek magyarázatjáról, mindazáltal most is sok tudós emberek értelme fárad ennek magyarázatjában. Ez pedig az Írásnak homályos volta nem származik a Szentlélek tanításában való nem jó rendtartásból, hanem a mi értelmünk fogyatkozásából és azoknak a dolgoknak, melyekről az Írás szól, mélységes voltából. Örömet érteném pedig az atyafiaktól, ha az Írás értelme ily könnyű: mi az oka, hogy a zsidók szeme előtt homályosnak írja Szent Pál lenni az Írást? Mi az oka, hogy az apostolok, noha immár sokáig laktak vala a Krisztus iskolájában, nem értik vala az Isten ígijét? Mi szükség vala, hogy Krisztus tulajdon ajándékkal megnyitná az apostolok elméjét az Írásnak értelmére? Miért nem alkhatnak meg egymás közt a Luther és Calvinus katonái, ha mindenen meg vannak írva, és ha az Írás értelme ily nyilvánvaló? És mivelhogy vélte találunk oly szót, mely különb-különb dolgot nem jegyezhet, vagy *proprie* vagy *figure*; honnan tudhatjuk, melyik jegyzésében kelljen ezt venni?

Végezetre, ha oly könnyű az Írás értelme, mondja meg egy tudatlan, hogyhogy nem ellenkezik a Szentlélek ő magával, holott együtt azt mondja, hogy hét nap teremte Isten e világot, másutt azt mondja, hogy: *creavit omnia simul*? Együtt azt olvassuk, hogy megtilta Urunk, hogy vesszőt se vigyenek kezekben az apostolok, másutt, hogy parancsolatot ada, hogy vesszőt vigyenek kezekben. Együtt azt olvassuk, hogy három órákor, másutt, hogy hat órákor feszítették meg Urunk. Együtt azt olvassuk, hogy Szent Pál fordulásakor az ő útítársai a szót hallották, de senkit nem láttak, másutt, hogy szót nem hallottak, de világosságot láttak. Számtalan efféle dolgokat találunk az Írásban, melyeknek igaz értelme oly szükséges az üdvösségre, mely szükséges, hogy bizonyosan higgyük, hogy a Szentlélek nem ellenkezik magával.

Azért végre ő maga is Luther, csak halála előtt azt írta, hogy aki meg akarja érteni a Virgilius *Bucolicá*-it, öt esztendeig pásztor legyen, és mégannyi ideig legyen szántóember, ha a *Georgicá*-t meg akarja érteni; az Írást pedig, úgymond, csak meg sem kóstolta, aki száz esztendeig az apostolokkal gondját nem viselte az anyaszentegyháznak. A régi szentatyák is egyenlő értelemmel tanítják, hogy igen nehéz az Írásnak igaz értelme.

De azt mondják az atyafiak, hogy ha egyik mondását az Írásnak a másikkal conferáljuk, összevetjük: úgy érthetjük meg az Írást. De ez csak tévódás. Mert a más mondásnak értelméről szinte olyan visszavonás lehet, mint az elsőről, mert nincs oly hely az Írásban, melyet *figure* magyarázván vagy *proprie*, különb-különbképpen nem érthetünk. És amint mondtam, ha végtelen egy mondást más nyilvánvaló írással nem támogathatunk, végre oly helyre kell jutnunk, melyet más nyilvánvaló írással nem conferálhatunk. Ennek fölötté, meggyünk, ha oly helyről leszen visszavonás, mely csak egyedül emlékezik arról a dologról, úgymint mikor Szent Pál a halottakért való keresztségről szól? Végezetre, mikor egy nyilvánvaló mondással akarunk más, homályos írást magyarázni, honnan tudjuk, hogy azon dologról szól az Írás mindkét helyen? Mert mind a két helynek magyarázatját érteni kell annak, aki megismeri, hogy mind a két helyen azon dologról szól az Írás. Ha pedig immár tudja értelmét az Írásnak, mi szükség, hogy egy helyt mással conferáljon, ha immár efféle *collatio* nélkül megérthette az Írás értelmét? Annak fölötté, ha arról támad visszavonás, ha ugyanazon dologról szólt-e az Írás vagy különbrül; honnan szakaszthatjuk végét vetekedésünknek? Végezetre, honnan tudod, melyik írás nyilvánvaló és melyikkel kelljen a más homályos mondást megmagyarázni? Mert az ariánus azt mondja, hogy nyilvánvalóan szól Urunk, mikor azt mondja, hogy nagyobb az Atya önánál, hogysem mikor magát egynek mondja lenni az ő Atyjával, és ezt amaz első mondásból akarja magyarázni.

A Hunnius bizonyági erőtlenek. Mert ugyan finyesség és égő lámpás az Írás, de úgy, ha igazán érted, ha az anyaszentegyház gyertyatartójába helyhezteted, és nem tészed a te tulajdon értelméd vékája alá. Ezt jelentvén Szent Péter, az Írást finyos lámpásnak nevezé, de mindjárt utána veté, hogy nem kell magunk tulajdon értelméből magyaráznunk az Írást. Jóllehet, nem azért mondatik finyességnak az Írás, hogy az ő magyarázatja könnyű, hanem hogy megvilágosítja és igazgatja azt, aki igazán érti az Írást. Hasznos és szükséges, hogy az együgyűek is hallgassák vagy olvassák az Írást, de úgy, hogy ennek igaz értelmét azoktól várják, kiket az Úristen pásztorokká rendelt, hogy el ne hagyják minden tudomány szeleitől ragadtatni a híveket. Mert ugyanis haszontalanok volnának ezek, ha minden ember csak ő magától mindeneket nyilván megtanulhatna az Írásból. Szent Ágostont is csak úgy kell érteni, hogy az Írásban meg vannak a szükséges dolgok íratva, ha ennek értelmében az anyaszentegyház tanítását követjük.

A HIT DOLGAIRÚL VALÓ VISSZAVONÁSBAN CSAK Ő MAGA AZ ÍRÁS NEM LEHET BÍRÓ

E világi dolgokban a bírónak a törvény szerint kell ítélni, de azért az írott törvény nem lehet ítélmester és törvénytévő bíró a peresek közt. Azonképpen a hit dolgaiban is, az Írás szerint kell ítéletet tenni a visszavonók közt, de azért csak ő maga az Írás nem lehet ítélmester, és végét nem szakaszthatja a tévelygéseknek.

Először: A bírónak olyannak kell lenni, ki minden visszavonásnak végét szakaszthassa. Az Írás pedig, csak pusztán ő maga, nem szakaszthatja végét minden visszavonásnak. Mivelhogy ha oly dologról támad vetekedés, melyről az Írásban semmit nem olvasunk, tudniillik ha Szent János látása, a Machabaeusok könyve, a Szent Pál levelei szent írások-é? épen megmaradtak-é? Lehetetlen, hogy az Írásból ennek végére menjünk. Hasonlóképpen az Írás igaz értelméről támadt egyenetlenségnek sem szakadhat vége az Írásból, mert abban fel nem találjuk, a különböző magyarázat közt melyik legyen igazb; azt sem találjuk fel, ha tulajdon értelmében vétetik-é valamely szó és szentencia az Írásban avagy *figure*. Valamíg pedig ennek bizonytalanság végére nem megyünk, mindaddig sem lehetünk bizonyosok az Írás értelméről.

Másodszor: Minden jó módjával szerzett birodalomban szükség, hogy az írott törvény mellett ítélobírák is legyenek, kik törvény szerint ítéletet tegyenek, mikor szükség, a törvényt megmagyarázzák és kényszerítsék a pereseket, hogy a végzett szentenciát megtartsák, mert enélkül soha semmi perpatvarnak vége nem szakadna. Szükség tehát, hogy a Krisztus országában is, az írott törvény kívül, ítélmester is legyen, mely a visszavonók közt ítéletet tegyen és a törvénynek igaz értelmét, melyről vetekednek, megmutassa. Mert enélkül soha vége nem szakadna a hitben való visszavonásnak.

Harmadszor: A visszavonók közt olynak kell lenni az ítélobírónak, ki vagy szóval, vagy írással oly nyilván mondjon szentenciát, hogy egyik fél nyilván megismerhesse, és ha a szentenciát hallja, megismerje, hogy ő elvesztette a perit, a bíró ítéleti szerént. Mert ha ilyen szentenciát nem mondana, haszontalan volna az ő ítéleti, és vége nem lenne a perpatvarnak. Ha azért az Úristen is az igazságnak esméretire, az eretnokségek eltávolztatására bizonyos tanítót és bírót rendelt, amint rendelt is, szükség, hogy ez is ilyen szentenciát adjon. Az Írás által pedig nem adatik ilyen szentencia, sőt minden eretnokség az Írással dicsekedik és azzal támogatja álmát. Avagy mutassák meg az atyafiak az Írásban nyilván ezt a szentenciát, melyből a lutheristák peresi, a kálvinisták nyilván megismerjék, hogy ez a bíró, tudniillik a Szentírás, őket kárhoztatja és azt tanítja, hogy ama Krisztus szavát: *Hoc est corpus meum*, nem *figure*, hanem *proprie* kell érteni. Több bizonyságokat is támaszthatnák ennek az igazságnak erősségére, de ezekkel most megelégszem.

HOGY AZ ÍRÁSNAK IGAZ MAGYARÁZÓJA ÉS A VISSZAVONÁSOK BÍRÁJA AZ ANYASZENTEGYHÁZ

Ama pogány bölc, Aristoteles, az ő könyveiről azt mondta régen, hogy ő ezeket ki is eresztette, s ki sem eresztette, mert senki azokat meg nem érti, aki ezek értelmét őtől nem veszi. Ugyanezt mondja Szent Péter az Írásról, hogy senki azt ömagától meg nem érti, hanem a Szentlélek tanításából. Annak okáért, aki a Szentírás igaz értelmét előnkbe adja, és a hit dolgaiban ítéletet télesen, szükség, hogy a Szentlélektől vezéreltessék, és Istentől ígreti legyen, hogy e dologban el nem tévelyedhetik. Mert ha efféle ígreti nem volna, bizonyosok nem lehetnének az igazságról, hanem az ő magyarázatjáról is méltán kételkedhetnének.

Mi azért azt mondjuk, hogy ugyanazon anyaszentegyház, mely bizonyoson előnkbe adja; melyik legyen az igaz Szentírás és az igaz apostoli tradíció, az Írás értelmének is bizonyos és megcsalhatatlan mestere; mert az Úristen ígretivel kötötte arra magát, hogy el nem hagyja tévelyedni az ő anyaszentegyházát.

Ezt először azzal bizonyítom, hogy amint mondom, ha az Isten ígijének esméretiben el nem tévelyedhetik az anyaszentegyház, az ő magyarázatjában sem tévelyeghet; és ha ebben tévelyeghet, amabban is hamisat taníthat; és így bizonytalan lesz a keresztyén hit, amint megmutattam.

Másodszor: Ha az újítók ítéleti szerént, minden ember ő maga, az Istennek belső tanításából megesmérheti az Írás igaz értelmét, sokkal inkább megesmérheti az anyaszentegyház, mivelhogy ennek sokkal bőségesb ajándékokat ígért az Isten, hogysem mint emennek vagy amannak.

Harmadszor: Mind az Ó-, mind az Új testamentomban az anyaszentegyházhoz és az ő főpásztorához igazítja Isten az ő híveit, és azt parancsolja, hogy ezt hallgassák s ennek ítéletin megálljanak, és aki ezt nem hallgatja, olyannak tartsuk, mint a pogányt. És hogy bizonyosok lennénk az ő tanításáról, azt ígéri Isten, hogy soha az anyaszentegyházon győzelmet nem vesz a sátán, azaz semmi eretnkségből és tévelygésből nem esik; mert ha ebbe esnék, kétség nélkül az ördög hatalmat venne rajta, és így nem volna az anyaszentegyház az igazságnak közsála, és nem is tartoznánk mindenben engedni neki. Urunk sem jól parancsolná, hogy amit a papi fejedelmek tanítanak, azt megtartsuk; Szent Pál sem igazán mondaná, hogy azért adott doktorokat és pástorokat az anyaszentegyházba az Isten, hogy hamisság szelétől idestova ne hordoztassunk. Mert ha ő maga is az anyaszentegyház hamis ítélettel és tévelygő magyarázattal megcsalhat minket; nem őrzünk, hanem eltévelyítünk ő minékünk. Ha pedig ez úgy nincsen, szükség, hogy amit az anyaszentegyház tanít, arról méltán azt mondhasa: *Visum est Spiritui Sancto et nobis*.

Negyedszer. A keresztyénségnek eleitől való szokásából megbizonyíthatjuk ezt, mert valamikor eretnkség támadott, akár mint hányá-vetné az Írást is az eretnek tanító, akár mint támogatná vallását az Isten ígijével, akár mint fejtegetné éles elméjével gondolt feleletivel az őellen hozott bizonyságokat is; de ha az anyaszentegyház főpásztorinak gyöleközete kárhoztatá az ő tudományát, mindnyájan a keresztyének eretneknek ítélték őtet. És noha a Szentírás szerént teszen vala ítéletet őrá az eklésia, mint az igaz fejedelem is, a törvény szerént ítélt, de azért ennek vizsgálását nem bízzák vala a kárhoztatott tévelygőre, hanem egyenlőképpen a keresztyének beveszik vala az anyaszentegyház ítéletit. Nyilvánvaló dolog tehát, hogy a keresztyéneknél mindenkor bizonyos dolog volt, hogy az anyaszentegyháznak a hit dolgairól való ítéleti, bizonyos és megcsalhatatlan; és hogy őhöz kell folyamunk minden vete-

kedésben, kit a régi szentatyák egyenlő értelemmel, közönségesen tanítanak, amint megmutatja Bellarminus.

De hallhaddsza, mint írnak e dologról a tudós emberek. *Hieronymus: Evangelium non in verbis scripturae, sed in sensu ait esse. Cum igitur non ad verba, sed ad sensum referatur fides, si Ecclesia scripturam habet sine legitima interpretatione, non habet verum Evangelium. Atqui Dei promissio est, non recessura Dei verba de ore Ecclesiae, quae a Spiritu Sancto ad omnem veritatem edocetur. Deinde cum non de scriptura, sed de eius sensu est controversia, si Ecclesiae interpretatio non esset certa intelligendi norma, nullus esset Iudex in exploranda scripturae intelligentia; quod si ita est, audeo dicere, Rempublicam fuisse nullam stultius constitutam, nullus enim erit dissidiorum finis, nulla fidelium consensus, nulla unitas fidei, qua sublata, non charitas modo et pax, sed et fides ipsumque Ecclesiae nomen tolletur. Ad haec Ecclesia columna est veritatis, nec errare in fide potest, et veritas proprie in sensu scripturae est, nec quidquam magis ad fidem spectat, quam vera intelligentia scripturae. Praeterea Apostoli, quibus Christus aperuit sensum scripturarum, non verba solum, sed in primis sensum praedicarunt Evangelii, in eo enim est Deis Verbum, et Psitacorum, non Apostolorum est doctrinam absque intelligentia sonare, et nemo novit rectius, quem sensum et qua verba ab Apostolis acceperit Ecclesia, quam ipsa quae accepit Ecclesia. Ab illa igitur sensus legitimus peti debet. Denique iubemur a Christo controversias ad Ecclesiam deferre, eiusque iudicio acquiescere. Ergo ne inutilis sit haec delatio, et interminabilis controversia, non subiicietur examini eius, qui accusatur, iudicium Ecclesiae. Si enim fas sit litiganti sententiam Ecclesiae examinare, an sit conformis scripturae, nec illi acquiescere tenetur, nisi evidentur convictus de hac conformitate, sine contumacia partium, nullus erit finis controversiarum, nulla huius iudicii utilitas, cum nec Calvinistae, de Eucharistia, nec alii, se evidenter convictos fateanter. Quod vero probanda omnia iubet Apostolus, recte id; sed regula data est ad quam probanda, lapis scilicet lydius Ecclesiae, communisque eius sensus et consensus; qui enim ab hac regula declinant, qui dissensiones et profanas novitates, praeter doctrinam quam accepimus, invehunt, fugiendi sunt.*

Ezekből azért megtetszik, hogy noha amit egy vagy kettő a régi doktorok közül az önnön saját vélekedéséből és tetszéséből tanít, nem tartozunk bévenni; de mindazáltal, amit az egész anyaszentegyház, amit közönségesen az ő pásztori és doktori az ő idejekben való gyöleközetnek közönséges vallásából tanítanak, azt minden okvetetlen böcsülnünk, tisztelnünk és bé kell vennünk.

HOGY A SZENTÍRÁST IGAZ MAGYARÁZÓ ANYASZENTEGYHÁZ NEM EGYÉB, HANEM A RÓMAI GYÖLEKÖZET

Azt kellene immár megmutatni, hogy ez az igaz anyaszentegyház a római anyaszentegyház. De mivelhogy ezt bőségesen megmutatám Vithakerus és Hunnius ellen, az anyaszentegyházról írt könyvemben, most rövideden szólok a dologról.

Megmondám azért abban a könyvben, hogy a római gyöleközetben nemcsak a Róma kőfala közt lakozó híveket értjük, hanem azokat, kik a római pápával egyetértenek, mert régentén is az igaz keresztyéneket rómaiaknak hitták. Ennek fölötté megmutatám, hogy Krisztus igaz anyaszentegyházának olynak kellett lenni, mely minden tévelygések ellen győzedelmet vevén, örökké megmaradott; sem a poklok ereje tévelygésbe nem vihette ezt, és eretnokségbe nem ejthette. Ennek fölötté mindenkor nyitva volt az ő kapuja mindennek, valaki üdvözülni akart, mivelhogy e kívül, mint a Noé bárkája kívül, senki nem üdvözülhetett, és annak okáért, aki

üdvözülni akart, mindenkor megesmérhette ezt, és ennek tagja lehetett. Megmondám azt is, mely hamis módot és jelt adjanak az atyafiak ennek esméretire, és minémű jelekből esmérhesse meg minden ember az igaz anyaszentegyházat. Végezetre megbizonyítám, hogy ezek a jelek nem illenek sem a Calvinus, sem a Luther aklához, hanem csak a régi keresztyén anyaszentegyházhoz.

Ezeket azért most elhagyván, csak rövideden két bizonysgot hozok elő, melyekből eszébe veheti ember, hogy a római gyöleközet igaz anyaszentegyház, és hogy ettől kell a Szentírás igaz értelmét megtanulnunk.

Először: Az az igaz anyaszentegyház, és attól kell az Írásnak igaz magyarázatját vennünk, amelytől a Szentírást vöttük, amint igen szépen megbizonyítja Szent Ágoston, az imént előhozott helyen. Mert akinek tanítását bevettük, mikor előnkbe adta, melyik legyen a Szentírás, annak az Írás magyarázatjáról való tanítását is bé kell vennünk, amint ezelőtt megmutattam. Tagadhatatlan pedig, hogy Luther és Calvinus a római anyaszentegyháztól vették a Bibliát. Mikor ők a római hittől elszakadának, akkor immár a Bibliát bevették vala a római gyöleközet tanításából. Azt pedig nem mondhatjuk, hogy ők nem a római eklézsia tanításából, hanem csak az előtt való anyaszentegyháznak egyenlő vallásából tanulták meg, hogy ez legyen a Szentírás. Mert a régi gyöleközetek egyenlő vallását nem egyebűn ismerték meg, hanem a jelenvaló anyaszentegyháznak bizonysgtételéből. És ha valaki tagadná a régi tradíciókat avagy Írásoknak igaz voltát, az jelenvaló anyaszentegyháznak tanításából kellene az ő tévelygését megrontani. Bizonyos dolog tehát, hogy csak a római gyöleközet az az igaz gyöleközet, melytől az Írásnak igaz értelmét megtanulhatjuk.

Másodszor: Ha a római gyöleközet nem igaz anyaszentegyház, és az ő tudománya tévelygés, nyilván következik, hogy az apostolok halála után egész 1517-ik esztendeig nem volt e világon igaz hit és igaz anyaszentegyház, és így mindnyájan a szent mártírok, doktorok és keresztyének az anyaszentegyház kívül levén, elkárhoztak, a pokol kapui hatalmat vettek az igaz anyaszentegyházon. Ezek pedig nyilván ellenkeznek az Isten ígretivel és atyai gondviselésével. Lehetetlen tehát, hogy a római gyöleközet kívül más igaz anyaszentegyház legyen. Ennek a győzhetetlen bizonysgnak csak az első részét kell megmutatni, melyet sok nyilvánvaló erősségekkel megmutaték a fellyül említett könyvben. Azért ennek bizonyításában nem akarok most munkálkodni, mert csak az is elég bizonysga ennek, hogy soha senki az újító atyafiak közül csak egy embert sem mutathat, az apostolok után, aki ővélek egyetértett volna a hit dolgaiban, és aki az anyaszentegyházban lőtt volna, ha a római gyöleközet nem igaz anyaszentegyház. Mert ha valakit neveznek: avagy olyat neveznek, ki egy vagy két dologban ővélek egyezett, emellett száz articulusban különbözött, melyekért magok is kárhoztatják őket; avagy olyat, mely sem kálvinista, sem lutherista nem volt, hanem egyéb kárhozott eretnkségekbe esett.

De amint mondám, mivelhogy erről másutt bőségesen szólék, és ez írásnak rövid volta nem szenvedí, hogy tovább nyújtsam írásomat azért.

Az Atya mindenható Istent kérem, az ő Szent Fiának érdeméért, adjon Szentlelket azoknak, kik e könyvecskét olvassák, ki szent malasztjával az ájtatosságra és istenes életre felindítsa őket, minden tévelygésnek homályát vegye el szűvökről, vigasztalja szomorúságokban és meghallgassa minden könyörgésekben. Amen.

Dücsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek.

KERESZTYÉNI IMÁDSÁGOSKÖNYV, MELYBEN SZÉP, ÁJTATOS KÖNYÖRGÉSEK, HÁLAADÁSOK ÉS TANÚSÁGOK FOGLALTATNAK

Greczbe 1606

ELŐLJÁRÓ LEVÉL

Az nemzetes és böcsületes Kapi Anna asszonynak,
az tekintetes Hethesi Pethe László, Ormosd vára szabad ura,
és császár öfelsége mezei hadnagya szerelmes házastársának,
nekem tisztelendő asszonyomnak,
az Úristentől bódog, hosszú életet és örök dicsőséget kívánok.

Az felséges Isten, Zakariás próféta által régen azt ígérte, hogy akinek szívét Krisztus által kiöntött Szentlélek Isten megszállja, azt isteni könyörgésre, ájtatos és buzgó imádkozásra tanítja, s felgerjeszti; mert ugyanis szinte miként a termőfa, vízi nedvesség nélkül semmi jó gyümölcsöt nem teremt; mint a tagok, testi eledel nélkül megszakadoznak; mint a lép méz nélkül; a kőfal mész nélkül, és a test éltető lélek nélkül erőtlen és haszontalan: szinte úgy, a keresztyén ember lelke is, semmi jószágban nem gyarapodhatik, semmi gyümölcsöt nem teremthet, semmi állhatatos tevékenységet nem nyerhet könyörgés és imádság nélkül.

Ezt a Szentlélek Istentől ígért ajándékot Kegyelmedbe nyilván megtapasztalom, nemzetes és böcsületes asszonyom; mert minekutána az élő Istennek véghetetlen jó volta Kegyelmedet még az anyja méhében magának választván a régi keresztyén vallásnak igaz esméletire hozá, az igaz vallással egyetemben oly ájtatosságot és imádságnak lelkét oltá és plántálá szívedbe, hogy a könyörgésnél és isteni szolgáltnál nagyobb lelki vigasságod és gyönyörűséged ne lenne; mely ájtatosság által a Kegyelmed lelke is, mint a Mózes orcája az Istennel való beszélgetés által, úgy megtisztítatik és megvilágosíttatik, hogy abban, mint valami acéltükrében és szép, eleven ábrázatban, akárki is könnyen megláthatja az igaz tudománynak és ezzel beoltott Szentlélek Istennek erejét és indulatját.

Ennek okáért minap Kegyelmed itt Grazban létében panaszkodván, mind maga s mind a több magyarországi keresztyének nevével, mely szűkös és ritkán találtnék a mi nemzetünk közt keresztyén imádságoskönyvecske, engemet arra inte Kegyelmed, hogy efféle ájtatos keresztyén könyvecskét írnék.

És jóllehet sok mindennapi, külön-külön foglalatosságim vannak ez helyben, mindazáltal a Kegyelmed és több ájtatos keresztyének kérésének helyt adván, több dolgaim közt egynehány ájtatos könyörgéseket és hálaadásokat szedék össze, nemcsak a régi szentatyák írásiból, de legfőképpen az Szentírásból, hogy az Istennek szájából származott igékkel könyörögnénk. Mert noha a könyv szélire fel nem jegyeztem mindenütt a Szentírás helyeit, de mindazáltal e könyvbe foglalt imádságoknak csaknem minden része a Szentírásból vétetett.

Mivelhogy pedig a Kegyelmed intése és kívánsága lön fő oka ez munkácskának, a te Kegyelmed nevének akarám ez imádságoskönyvet ajánlani és írni, Kegyelmed által pedig a több

Magyarországban lakozó keresztyéneknek, avégre, hogy miképpen a Szentírásban két Anna asszony adatik például minden rendbélieknek az imádkozásban, egyik az Ótörvényben, mely magtalan lévén, könyörgése által Istentől Sámuelt nyeré; másik pedig Krisztus Urunk idejében, mely szüntelen való imádkozásával azt nyeré, hogy a testbe öltözött Isten szemeivel meglátná: azonképpen Kegyelmed is, ezeknek nevét viselvén, ájtatosságokat is kövesse, és miképpen azok tüköri és példái voltak régen az ájtatos imádkozóknak, úgy Kegyelmed is a mi nyomorult hazánkban tüköre légyen az ájtatos asszonyállatok rendinek.

Az felséges Isten Kegyelmedet, szerelmes házastársával, édes magzattal és minden keresztyén rendekkel egyetemben tartsa meg az igaz hitben végig, és áldja meg jó, egészséges, békességes, jó szerencsés, hosszú élettel e világon, a másvilágon örök dűcsőséggel és boldogsággal.

Grazban, 1606-ik esztendőben, Szent György havának 25-ik napján.

Kegyelmednek örömet szolgál

Pázmány Péter

AZ IGAZ HITÉRT

Hála légyen néked, én mennyei szent Atyám, hogy ennyi számtalan pogány nemzetek és hittől szakadott tévelygők közül kiválasztván engem nem az én érdememért, hanem csak a te jóvoltodért, igaz isméretedre, régi keresztyén vallásra vezérlettél. Mert ugyanis, mit használna világra születnem, ha igaz hitnek fényességével nem világosítanál engem? Mivel a hit nélkül lehetetlen üdvözlőm.

Oh én lelkemnek világossága, mely az Istennek foghatatlan fényességétől származol! Oh megcsalatkozhatatlan igazság, mely Isten ajándékából adatol zárandokságunk vezérlésére! Kövesse, Uram, az én lelkem a te igaz tudományodat, e tudatlanságnak setét völgyében, hogy ezáltal örök boldogságnak napjára juthassak.

Áldott légy én Istenem, ki az igaz hit által megmutattad gazdagságodnak gondolhatatlan kincsét, és Krisztus által minden lelki áldomásokkal megáldottál minket. Erősítsed, Uram, végig, amit elkezdettél bennem; oktasd az én tudatlanságomat, világosítsd vakságomat, vastagítsd gyarlóságomat, öregbítsd hitemet. Őrizd meg igaz vallásodnak drága kincsét énbennem; segéllyed gyenge hitemet, hogy igazán és minden kétség nélkül higgyem valamit terólad, a te dűcsőségedről, a Szentháromság egy Istenségről, a te szent fiadnak testesüléséről és az igaz hitnek minden ágazatiról előmbbe adott az anyaszentegyház; és ez ellen semmi okoskodásnak helyt ne adjak, hanem a hitnek engedelmessége alatt fogva tartsam értelmemet és érzékenységimet.

Hogy pedig hasznos és gyümölcsös légyen bennem ez a te ajándékod, adjad szent malasztodat, hogy teelőtted mennyegzős ruha nélkül, pusztán ne találtassék az én hitem, hanem szeretet által munkálkodván, jószágos cselekedetekkel ékesíttessék; és nemcsak szóval, de cselekedettel, sőt ha szükség, halálommal az igaz hitről bátorságos vallást tégyek mindenekelőtt; tudván, hogy aki megtagadja az igazságot emberek előtt, megtagadtatik tőle az ítélet napján.

Hiszem és tekéletesen vallom, én Istenem, valamint az anyaszentegyház által, az apostolok helytartói által előmbbe adtál. Ebben a hitben akarok ítélőszéked eleibe menni. Tarts meg, Uram, engem végig az igaz tudományban. A te szent fiad, a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

A REMÉNYSÉGÉRT

Mennynek és földnek kegyelmes Ura, tebenned vagyom reménységem, meg ne szégyenüljek. Tebenned bízom, mert te gondviselésed alá vettettem, még anyám méhében. Uram, irgalmas vagy a tebenned bízókhoz, és el nem hagyod, akik benned vetik reménységeket: erősítsd szívemet az igaz reménységnek erős vasmacskájával, hogy evilági háború, szélvész között mindenkor állhatatosan bízzam benned, és a te szent igéd vigasztalása minden nyavalyáimban biztasson engem.

Tebenned bíztak a mi atyáink, és megszabadítottad őket minden veszedelemtől: tebenned bíztak, és meg nem szégyenültek. Jobb tebenned bízni, hogysen az emberek fiaiban és fejedelmekben, kik meg nem szabadíthatnak. Átkozott, aki testben bízik, és emberi erőben veti bizodalmát: ennek reménysége, mint a pókháló, könnyen elvész.

Noha azért, Uram, mikor gyarlóságunkat megtekintjük, méltán rettegünk; de a te véghetetlen jóvoltod és irgalmasságod, mely fellyülhaladja a mi gonoszságinkat, bátorít minket. A mi Urunk, Jézus Krisztusnak drága sebei és szent vére hullása oka a mi bátorságunknak: ezek a mi kincsünk, reménységünk, bátorságunk, és győzhetetlen hajlékunk. Ugyanis miért nem bíznám tebenned, Uram, ki énérettem a keresztfán megfeszítettél? Oh én oltalmam, oh én reménységem, ki a te szent kezedre írtál engem, hogy ha az anya elfeledkezik is egyetlenegyről, soha te el ne feledkezzél rólam. Noha azért az én bűneim rettegtetnek, de a te bővséges váltságod biztat. Mert te vagy ama véghetetlen jó, kinek legkedvesb cselekedeti az irgalmasság; és csak azon nem könyörölsz, aki venni nem akarja ajándékodat. Ha azért engem meg nem utáltál, mikor tőled szántsándékkal elszakadtam, hanem mint eltévelyedett juhót, szorgalmasan kerestél és válladra vettél: most sem utálsz meg, tudom, mikor a te ajándékokból felindítatván, alázatosan keresem szent felségedet. Adj, Uram, állhatatos reménységet nékem, hogy minden nyavalyáimban, minden betegségimben benned bízzam, irgalmas Atyámban. Szent fiad által, a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

A KÉTSÉGBEESÉS ELLEN

Tudom és megvallom, Úristen, hogy számtalanszor megszegtem törvényidet, sok gonoszságokkal megrútítottam életemet, kiért fél és retteg az én szívem.

De te, irgalmasságnak Atyja, kinek tulajdona, és minden cselekedetit fellyülhaladja az irgalmasság; ki a bűnös embert hozzád fogadod, valamely órában megtér, és meg nem emlékezel álnokságiról: fogadd hozzád a te tékozló fiaidat. Vétkeztem, Atyám, az ég ellen és teellened. Ha álnokságimra számot tartasz, meg nem menekedhetem. De Uram, a megszáradt falevél ellen fel ne indítsd haragodat, és a por ellen ne mutasd hatalmadat, hanem irgalmasságodat. Ne nézd az én bűneimet, de tekints a keresztfára emelt Krisztus orcájára, és az ő bővséges váltságára, kinek, noha csak egy csepp vére elég volt az egész világ váltságára, mindazáltal, hogy az ő bűnös fiait bátorítaná, utolsó cseppig kiönté érettünk drágalatos, szent véré.

Nagyobb, Uram, a te kegyelmességed az én gonoszságomnál; hatalmasb az igaz Ábel vérének kiáltása, hogysen az én álnokságim. Bízzál azért Istenben, én lelkem; nézd a te üdvösségednek bővséges kincsét, melyet teéretted az Istennek bemutatva Üdvözítőd.

Ha szent Fiad vállára raktad, én Istenem, az én bűneimet, és őbenne megostoroztad minden álnokságinkat, ne büntesd újonnan az én gonosz életemet, hanem szent Fiadat nekünk adván, öntsd ki véle egyetemben irgalmasságodat reánk. Sokszor igen megbántottalak téged; de te,

irgalmasságnak atyja, nem raktad-e szent Fiad vállára az én terhemet? Nem gyógyítottad-e szent testének vérről folyó kékivel lelki nyavalyáimat? Annyira kiterjesztéd, Uram, jóvoltodat, hogy midőn eleget nem tehetnénk bűneinkért, tennen Fiadat adád érettünk; hogy az ő alázatossága megorvoslaná kevélységünket: az ő kínja eleget tenne testi gyönyörűségünkért; az ő engedelmes szelídsége haragos engedetlenségünket megtisztítaná. Miért esném tehát kétségbe? Miért nem bízám az én megváltómnak véghetetlen érdemében, és a te nagy szerelmedben? Ha gyilkosidnak kegyelmet kérél a keresztfán; ha Szent Pétert, ki megtagada téged, ha a keresztfán könyörgő latort, ily könnyen hozzád fogadád: most sem változott meg irgalmasságod; és mivel kegyes ígérekkel hívod magadhoz a bűnnel terhelteket, és könnyebbséget ígírsz nekik: én is, szegény bűnös szolgád, hozzád folyamom reménységemmel, mint erős vasmacs-kával; tehozzád, mint erős kőszálhoz ragaszkodom. Ha soha ezelőtt meg nem utáltad a benned bízókat; ha soha senki meg nem szégyenült, aki benned vetette reménységét: ne utáld meg az én szegény fejemet is.

Én Atyám, ki engemet színed látására teremtél, és az igaz hit által Krisztusban plántálál: ne szenvedd, hogy bűneim miatt elvessek, és énbennem haszontalan légyen szent Fiadnak vére hullatása. Bátorítsad az én szívemet, és mondd azt néki: Én vagyok a te üdvösséged; valaki énbennem bízik, el nem vész. A te szent vérednek drága érdeme, a te üdvösséges Jézus neved, és hozzánk való eleven szereteted gerjessze fel bennem az igaz reménységet: hogy tebenned, ki mind ítélő bírám, s mind kegyes szószólóm és oltalmazóm vagy, minden háborúságimban teljes szívvel állhatatosan bízam. Ki élsz és uralkodol. Amen.

ISTENI FÉLELEMÉRT

Igaz és szent Isten, kérlek téged, öntsd szívembe az igaz bölcsességnek kezdetit, tekéletes életnek fundamentomát, és minden jószágos cselekedeteknek erős oltalmát, a te szent félelmedet: hogy megismervén gonoszságimat és a te csudálatos, igaz ítéletidet, rettegjek minden cselekedetemben, féljek haragodtól mint fejem felett való haboktól, tudván, hogy büntetés nélkül nem hagyod a gonoszszágot.

Úristen, ki előtt a csillagok sem tiszták, és angyalidban is fogyatkozást találsz: ki nem rettegtelettél, látván a bűnösök ellen való kemény ostorodat, az isteni szolgálatban megrögzötteknek naponként való eseteket, e világnak és az ördögnek számtalan incselkedését, melyekkel az emberi gyarlóságot szünetlen ostromolják?

Végy ki, Uram, az én szívemből minden világi félelmet, hogy ne rettegjek azoktól, kik csak a testnek árthatnak: hanem tetőled rettegjek, aki testemben, lelkemben megölhetsz. Szeresselek téged, Uram, véghetetlen jóvoltodért; féljek tetőled, felséges méltóságodért és az én számtalan bűneimért, melyekről igaz ítélőszéked előtt a mennyei seregek láttára számot kell adnom. Ha azért az igaz is csak alig üdvözülni a te ítéletedben: medgyen, s hová légyen a bűnös ember?

Légyen az én lelkemnek és érzékenységimnek erős őrzője a te félelmed, én Istenem, hogy nemcsak a bűnt, de a bűnre vivő társaságot és eszközt eltávoztassam. Uram, meg ne ostorozz engem haragodban; ne menj ítéletbe szolgáladdal, mert senki telettél, irgalmasságod nélkül, nem igazul és bűneiből ki nem tisztul. Gyógyíts meg azért engem, Úristen, és meggyógyulok; szabadíts meg engem, és megszabadulok. Mert te vagy az én reménységem. Ki élsz és uralkodol, örökkön örökké. Amen.

Szent neved félelmét és szerelmét öntsd szívünkbe Úristen; mert soha azokat atyai gondviselésed el nem hagyja, kiket szeretetednek erősségén építettél. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.

A SZERETETÉRT

Úristen, ki annyira szeretél minket, hogy egyetlenegy Fiadat értünk adnád, az ő nyavalyái, fáradsági, kinszenvedési által minket, háládatlan és pártos szolgálodat megváltottál. Ezért a te véghetetlen szerelmedért kérlek, gerjeszd fel szívemben ama tüzet, melyet szent Fiad a világra hozott. Írd és oltsd bé lelkembe új parancsolatodat, melyben azt hagyád, hogy téged mindekfelett, felebarátinkat, mint magunkat és azon egy élő testnek tagjait, szeressük, nemcsak szóval és nyelvvel, hanem valósággal és cselekedettel.

Adjad, Uram Isten, hogy nemcsak jóakaróimat, de teéretted, ellenségimet is szeressem, és a te szent Fiad példáját követvén, imádkozzam tiszta szívvel gonoszakaróimért. Végy ki, Uram, énbőlölem minden gyűlölséget, irigységet és felebarátom ellen való nehézséget, hogy a tekéletségnek kötele, az igaz szeretet lakozzék bennem: és miképpen te megbocsátod vétkeinket, úgy mi is igazán megbocsássunk ellenünk vétetteknek.

Téged pedig, Uram, oly állhatatos és buzgó szívvel szeresselek, hogy sem élet sem halál, sem szegénység sem gazdagság, sem öröm sem háborúság el ne szakasszon szerelmedtől. Ki nem szeretne téged, Uram, aki minden szépségnek, vigasságnak, gazdagságnak, gyönyörűségnek elfogyhatatlan kútfeje vagy? Csak kicsiny árnyéka a te szépségednek minden világi szépség; csak asztalodnak apró morzsaléki evilági állatok jóvolta, melyben sok fogyatkozások vannak, és meg nem elégíthetik lelkemet. Azért térülj a te nyugodalmadhoz, oh én lelkem, és csak azt szeressed, aki minden jóval bétölt és megalégít; aki téged öröktől fogva szeretett, és sokkal inkább szeretett, hogysem az anya szereti egyetlenegy fiát. Ha még a fene oroszlánok is szeretik véle jótévőket: miért nem szereted tehát, oh én háládatlan és kemény szívem, a te Uradat Istenedet, ki téged a földnek, tengernek és minden teremtetett állatnak urává tett? Ki az ő egyetlenegy Fiának iszonyú kínjával megszabadított téged? Ki önnönmagát ígerte jutalmául szeretetednek? Szeresselek téged, Uram, ki elébb szeretté engem, örökkévaló szeretettel szeretté engem és tennenmagadért teremtél engem; mikor elestem volna, felemeltél engem; mikor meghóltam volna, viszont megelevenítél engem, amaz igaz pelikán madárnak, a mi Urunknak drága vérével. Mindezekért, Uram, tartozom, hogy teljességgel néked adjam szívemet: és nem egyszer, hanem számtalanszor tartozom. Adjad azért, én édes Istenem, hogy az én lelkem gerjedezen és megemésztessék szerelmedtől: és igazán azt mondhassam Szent Pállal: Élek én, de immár nem én, hanem él énbennem Krisztus. Uram, mit kívánok egyebet tőled e földön vagy az égben? Elolvad az én szívem és testem, oh én szívemnek Istene, a te szerelmedben. Oltsd el, Uram, a te szerelmed tüzével bennem evilági kívánságoknak tüztét. Lágyítsd meg akaratomat a te akaratra, keményítsd meg evilági kívánságokra. A mi szerelmes Urunk és Megváltónkért, ki él és uralkodik, &. Amen.

HÁBORÚSÁGINKNAK ÉS NYAVALYÁINKNAK CSENDESSÉGGEL SZENVEDÉSÉÉRT

Úristen, ki a gyarlóknak erőssége, az elfáradtaknak és megterhelteknek nyugodalma, a megkeseredteknek vigassága, az elhagyottaknak őrzője és oltalmazója vagy: te minden vigasztalásnak Istene, látod az én gyarló és gyenge voltomat. Látod, hogy háborúságimat, melyeket bűneimért reám bocsátál, el nem hordozhatom szent malasztod nélkül. Jól tudod a sárból csinált edénynek gyenge voltát, mint a kis porocska elragadtatik a forgószéltől, úgy az én erőtlenségem meggyőzetik a háborúságoktól, ha te nem segítesz engem.

Azért alázatosan könyörgök szent felségednek, adj énnékem oly bátorító malasztot, hogy aminémű nyavalyával ostorozod engedetlen fiadat, jó néven és hálaadással vegyem; teljes hittel, csendes szenvedéssel hordozzam csapásidat; az én ítéletemet és akaratomat szent akaratodhoz szabjam mindenkben.

Megvallom, Uram, hogy az én álnakságimért többet érdemlettem ennél, amit most szenvedek: és hálát adok néked, hogy nem fizetsz érdemem szerint, hanem a büntetésben is megmutatod atyai irgalmasságodat, és mint fiadat, kegyesen dorgálsz és ostorozol, hogy a hízelkedő világnak csalárdságától el ne ragadtassam. Légyen áldott, Uram, mindenben a te neved, ki megsebesítesz, és ismét meggyógyítasz; megostorozol, és ismét megvigasztalsz.

Oh én megváltó Istenem, csendes tűrésnek igaz mestere, ki a te körülmetélésedről fogva szent halálodig számtalan fájdalmat, szidalmat, csúfságot, sebhést, ostorozást szenvedél: adj nékem oly állhatatos szívet, hogy minden kárvallást, gyalázatot és szidalmat csendesen szenvedjek.

Irgalmas, kegyelmes Isten, kinek könyörületessége fellyülhalad egyéb cselekedeteket, adjad, hogy szent malasztod által, amaz istenfélő Jóbnak példáját követvén, minden háborúságinkat csendesen viseljük; mivelhogy ezeket bűnünk szerint szenvedjük, kik a tőled adott békességet és jó szerencsét nem a te szolgálatodra, hanem testi gyönyörűségünkre fordítottuk.

Uram, Jézus Krisztus, ki énérettem a keresztfán megfeszítettél, gyarlóknak gyámola, szomorúknak vigasztalója, lenyomottaknak erőssége, sírángzóknak öröme, elhagyottaknak oltalmazója, megededteknek segítője, minden vigasztalásnak Istene: gyámolíts és bátoríts engem, hogy minden ostoridat és atyai látogatásidat békességgel szenvedjem. Nem panaszkodhatom, Uram, ellened, ostorozásidért; mert tudom, hogy ha érdemem szerint büntetnél, sokkal nagyobb csapásokat bocsátanál reám. Hanem csak azon kérem szent nevedet, hogy e mostani háborúságom légyen lelkem üdvösségére, szent nevednek tisztességére; és ne szenvedd, hogy erőm felett reám tóduljanak a világ habjai. Látod, Uram, hogy a mi gyarlóságunk e világi sok háborúságot meg nem győzheti: azért adjad nekünk szent malasztodat, hogy bűneinkkel érdemlett ostoridat békességgel szenvedjük. Irgalmazz, Uram, irgalmazz nekünk; és noha szüntelen vétkeink szüntelen csapásokat érdemlenek: mindazáltal adjad, hogy életünk jobbítására, nem örök kárhozatunkra légyen minden háborúságunk. A mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

A KEVÉLYSÉG ELLEN

Uram, Jézus Krisztus, alázatosságnak igaz tüköre, ki azt akarád, hogy az alázatosságra tőled vennénk példát, és a te sok gyalázatos kínaidból alázatosságot tanulna a por és hamu; kinek sem testében, sem lelkében nincs kevélységre való oka: távoztasd el éntőlem a felfuvalkodott kevélységet, melyet te gyűlölsz. Mindenható és igaz Isten, ki az angyalok kevélységét szörnyűképpen megaláztad, alázatos szolgálóleányodat pedig anyáddá választád, vedd el az én szívemnek

felfuvalkodását, és adjad, hogy semmiben ne dicsekedjem, hanem csak tebenned; senkit meg ne utáljak, semmit magamnak ne tulajdonítsak, hanem ami jó bennem vagyon, megismervén, hogy tőled, minden jóknak véghetetlen kútfejétől vagyon, ebből nem nékem, hanem a te szent nevednek kívánjak minden dicsőséget. Ki az Atya és Szentlélek Istennel élsz, &. Amen.

A FÖSVÉNYSÉG ELLEN

Minden jóknak bővségesen megadó Istene, ki a te nevedért való alamizsnálkodást gyakran parancsoltad: nyisd meg az én fülemet parancsolatid értelmére, nem a fősvénységre; és adjad, hogy tőled vett javaimmal jól sáfárkodjam szegényidnek. Vedd ki szívemből e világi gazdagságnak kívánságát, mely gyökere minden gonoszságnak. Adjad, hogy az enyímmel megelégedjem, másét ne kívánjam: ajándékból vett jószágomat pedig örömet és vígan osztogassam azoknak, kik az örök nyugodalomnak hajlékába befogadjanak engem. A mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

A TORKOSSÁG ELLEN

Uram, Jézus Krisztus, ki az emberi testnek kényességét és tobzódását akarván zabolázni, életednek példájával nemcsak negyven egész nap éhezél érettünk, de haláloed óráján is szomjúságod oltására ecetet és epét választál: adjad, hogy én is minden tobzódástól, részegségtől és testemnek gyenge, kényes táplálásától megoltalmazzam magamat; és a mennyei boldogságnak édességét megköstolván, ne légyen nagy gondom a férgek eledelének hizlálására, hanem minden erőmmel csak a te mennyei lakodalmodba kíváncsozzam. Ki élsz &c. Amen.

A FAJTALANSÁG ELLEN

Oh tisztaságszerető Isten, ki a fertelmességért vízőzönt bocsátál e világra, hogy a fajtalanságnak lángját eloltanád: tekintsd meg az emberi testnek gyarlóságát, és a gonosz indulatoknak erejét oltsd meg szent malasztoddal; mert a te ajándékod és segítséged nélkül tisztán nem élhet az emberi erőtlenség. Ne szenvedd, én Istenem, hogy az én testemet, a te templomodat, melyet tisztaságos szent tested és véred vételével magadnak szenteltél, megfertéztessen; hanem adjad, hogy néked testi-lelki tisztaságban végig szolgáljak: és a házi ellenséget meggyőzvén, e világ gyönyörűségét megutálván, a te örömedben, mely fellyülhalad minden gyönyörűséget, részesülhessek. Ki élsz, &c. Amen.

AZ IRIGYSÉG ELLEN

Irgalmas, kegyelmes Isten, ki a te törvényedet a szeretetnek parancsolatjában foglalád: adj igaz keresztyéni szeretetet szívembe, hogy szent véreddel megváltott atyámfiait szeressem, mint magamat, és azon egy testnek tagját: örüljek az ő javokon, mint magamén; bánkódjam nyavalyájokon, mint tulajdon nyomorúságimon; és csak azt gyűlöljem, aki irigysége által bűnbe ejté az emberi nemzetet. Amen.

A HARAGTARTÁS ELLEN

Kegyes és kegyelmes Megváltóm, ki mint az ártatlan bárány, úgy vitetél halálra, fel sem tátván szádat; ki ennyi számtalan kínaidért és gyalázatidért nem fizetél gonosszal a gonoszért, hanem inkább ellened vétettekért könyörgél szent Atyádnak: oltsad szívünkbe a te csendes, nagy tűrhető szelídségedet, és zabolázd meg a mi haragos, bosszúálló kívánságinkat.

Adjad, én Istenem, valóban és igazán megismérnem, hogy az én bűneimért sokkal többet érdemlettem annál, amit szenvedek felebarátomtól: és a haragnak dühösségét megfojtván, a rajtam esett bosszút jóban győzzem meg; gyűlölőimet szeressem; és hálaadással szenvedjem, valamit szent kezéd reám bocsát; hogy evilági szenvedés által a te dűcsöségednek örömeiben részes lehessenek. Ki az Atya és Szentlélek Istennel egyetemben élsz, &c. Amen.

A JÓRA VALÓ RESTSÉG ELLEN

Uram, Jézus Krisztus, ki énérettem nem szántad semmi munkádat és fáradságodat; énérettem éhezted, szomjúhoztál, teljes éjszakákon imádkoztál: Vedd ki szívemből az isteni dolgokra való restséget; adjad, hogy örömmel szolgáljak néked, böjtölésben, vigyázásban, szünetlen imádkozásban. Felebarátomat jóakarattal segítsem szükségében, tápláljam fogyatkozásiban, vigasztaljam keserűségében, oktassam tudatlanságában, örömet hordozzam az ő terhét, és mindenekben szorgalmasan munkálkodjam: tudván, nemcsak hogy rövid üdöm vagyok, és azután nem munkálkodhatom, de azt is, hogy dűcsöséges gyümölcse vagyok a mi munkánk-nak. Segéts azért, én Istenem, és vastagíts engem. Ki az Atya és Szentlélek Istennel egyetemben élsz, &c. Amen.

AZ ÖRÖK BOLDOGSÁGNAK KÍVÁNSÁGA

Örvendeztem azon, amit hallottam, hogy az Úr házába megyünk, holott nincs semmi nyavalya, semmi bánat, semmi szomorúság: mert eltörli az Isten könnyhullatásinkat, és elkergeti minden fájdalunkat. Miképpen kívánczik a szarvas a kútfőhöz, úgy kívánczik az én lelkem tehozzád, Uram; mert tudom, hogy nincs itt maradandó városom. Mely gyönyörűségesek, Uram, a te sátorid! Kívánczik és elbágyad az én lelkem a te hajlékidba. Ki szabadít meg engem e halálnak tömlöcéből és fogságából? Jaj nékem, mert meghosszabbított az én zarándokságom; kívánom, hogy megoldoztassam és Krisztussal legyek: mert jobb egy nap a te házában, hogysem ezer esztendő e világban.

Örvendezz, oh én lelkem, mert az Úr házába mégy, melyben semmi kísértet, semmi hadakozás, semmi félelem nincsen, hanem csendes és bátorságos öröm: holott nincs semmi irigység, semmi visszavonyás, semmi gonosz kívánság. Oh áldott óra, melyben vígan éneklek én is Szent Dáviddal, hogy tűzön és vízen általvittél engem és nyugalomra jutottam. Akkor én is örömdetesen mondom a szentekkel: Uram Isten, királyokká tettél minket, és uralkodunk örökkön-örökké; nem ezen a földön, melyen rövid és mulandó minden öröm és birodalom, hanem amaz élők földén, ahol sem tudatlanságnak setétsége nem léssen, mint az egyiptombéli homályban, mert Isten és a Bárány igaz világossága annak a városnak; sem nyughatatlan kívánságok nem találtnak, mert az Úr mindenekben minden, és megrészeget minket házában

gyönyörűségével, mely annyira fellyülhaladja a mi kívánságunkat, hogy az a vigasság csak szívébe sem ütközhetik embernek, melyet Isten készített híveinek.

Örülj te is, oh én testem, mely a halál által, mint jó mag, földbe hintetel, hogy kikeletkor sokkal ékesben kizsendülj. Mert most rothadandó vagy, de akkor rothadatlan lészesz; most gyarló és undok vagy, de akkor hatalmas és dücsőséges lészesz; mert a léleknek fényessége, gyorsasága, hathatósága és megsérthetetlen volta reád is származik.

Kezedbe ajánlom, én Istenem, lelkemet: te váltottál meg engem, igazságnak Istene. Tudom, hogy az én megváltóm él, és az utolsó napon feltámadok, és ismét bőrömben öltözvén, meglátom az én üdvözítő Istenemet. Ez a reménység elrejtett az én szívemben, és ezzel mégyek az én Uram eleibe.

A BETEGSÉGNEK BÉKESSÉGGEL VALÓ SZENVEDÉSÉÉRT

Én Istenem, e világon ostorozz, e világon látogass csapásiddal, csak az örökkévaló jóktól meg ne fossz, és az örök kárhozatra ne vess. Meg szoktad Uram ostorozni, akit kedvedbe fogadsz, és a nyavalyának kemencéjében próbálsz a tiéidet. Legyek azért, én Istenem, azok közül én is, kiket te szeretsz: mivel azok közül vagyok, kiket ostorozsz.

Te vagy, Uram, háborúságinknak vigasztalása, gyarlóságunknak erőssége. Azért vagy könnyebítsd nyavalyáimat, vagy Szentlelked által erősítsd szívemet, hogy békelességgel szenvedjem látogatásodat. Megvallom, én Istenem, hogy bűneim szerint nemcsak evilági ostoridat, de az örök kárhozatot is megérdemlettem; de ne cselekedjél énvelem bűneim szerint, hanem a te véghetetlen irgalmasságod szerint.

Hála néked, Uram, hogy az örökkévaló büntetést, melyet érdemlettem, ideigvaló fájdalmokra változtattad, és mint szerelmes Atyám s jó gondviselő orvosom, ostorozsz engem: hogy a bűdös testhez és csalárd világhoz ne bízzam, hanem hozzád térítsem minden kívánságimat, ki igaz erőssége és bátorítója vagy betegidnek. Adjad, én Istenem, hogy a te látogatásodat oly csendesen szenvedjem, mint te hív szolgálid: Jób, Tóbiás, József, Dávid; és az bátorítson engem minden nyavalyáimban, aki énérttem nagy békelességgel szenvedé a keresztfának iszonyú kínját, a mi Urunk, Jézus Krisztus. Amen.

HALÁLRA ÍTÉLT EMBER KÖNYÖRGÉSE

Irgalmas, kegyelmes Isten, ki a te véghetetlen bölcsességeddel választott híveidet csudálatosképpen vezérled, légyen áldott a te szent neved mindenekben. Tudom, én Istenem, hogy az én undok bűneimért megérdemlettem nemcsak a testi halált, de az örök kárhozatot is; mert számtalanon, kisebb vétkekért, mind testekben-lelkekben örökké elvesztek. De te, irgalmasságnak Atyja, mind ez óráig vártál engem; és mikor a gonoszságban elmerültem volna, nem szenvedted, hogy ellenségimtől vagy véletlen nyavalyától, hirtelen, penitenciatartás nélkül meghalnék, mint sokan egyebek; hanem üdőt adtál bűneim siralmára, és azt is megengedted nékem, amit nagy fohászkodva kívánt Dávid próféta, hogy halálom óráját megjelentetted nékem, hogy evilági gondolatoktól elszakasztván elmémet, az én utolsó bajvívásomhoz készülnek.

Légyen áldott, Uram, a te neved, ki az én bűneimet e világon akarod ostorozni, hogy az örök kárhozattól megszabadíts engem. És mivel ez a te szent akaratod, hálaadással vészem

látogatásodat: csakhogy, én Uram s én Istenem, ki a latrok között nagy gyalázattal és szidalommal megfeszítettél énérettem, adjad, hogy csendesen és békességgel szenvedjem a megérdemelt halált, és elégedjék meg a te méltó haragod, ezzel az én kínommal.

Emlékezzél, én üdvözítő Istenem, haláloed előtt való véres verítékedről, a gyarló testnek rettegésiről, és bátorítsad az én gyarlóságomat, hogy bűneimért és igazságodnak megelégitéséért örömet szenvedjem ezt a halált, mely igaz életre való útja az én lelkemnek.

Oh mint akarnám, én Istenem, ha ezt a halált nem az én bűneimért, hanem az igazságért, a keresztyén hitért, a te szent nevedért szenvedném! De mivel erre méltó nem voltam, és az én bűnimmel sokakat gonosz példa által, megbotránkoztattam: engedd, hogy az én halálom által sokan kitisztuljanak vétkekből. Vedd jó illatú áldozatul, Uram, ezt az én szenvedésemet; és miképpen a veled megfeszített latornak halála óráján megkegyelmeztél, légy irgalmas, kegyelmes énnékem is, szegény bűnös szolgáltnak. Amen.

SZÜLEINKÉRT

Mennynek és földnek Ura, ki azt parancsolád, hogy ha e világon nyomosok akarunk lenni, tiszteljük atyánkat és anyánkat, kiktől életünket vettük: kérlek, oltalmazd meg az én szerelmes szüleimet, minden testi-lelki nyavalyáktól. Fogadásod tartja, én Istenem, hogy meggyalázod, aki atyját, anyját nem tiszteli: aki pedig böcsüli, meghallgatod minden könyörgésében és hosszú életűvé teszed e földön maradékát. Adj azért nékem csendes és szelíd elmét, hogy szüleimet és gondviselőimet tiszteljem, engedelmesen szavokat fogadjam, meg ne háborítsam: vénségeket és fogyatkozott erejeket meg ne utáljam, mint amaz istentelen Kám; hanem reám való gondviselésekért és fáradságokért holtig úgy szolgáljak nékik, mint uraimnak, tudván, hogy elégségesen meg nem hálálhatom az ő sok fáradságokat és velem való bajlódásokat.

Uram, Jézus Krisztus, minden tekéletes erkölcsöknek igaz példája és fényes tüköre, ki a te szent anyádnak nagy engedelmességgel szavát fogadtad, és keserves kínodban is gondot viselvéen reá, szerelmes tanítványodnak ajánlád őtet, mennybe meneteled után pedig Szentlélek ajándékival meglátogatád: adjad, hogy én is teljes életemben engedelmesen gondot viseljek szerelmes szüleimre; kéréseket és kívánságokat semmiben meg ne szegjem. Bocsásd meg, Uram eddig való engedetlenségimét és háládatlan voltomat; meg ne emlékezzél ifjúságom vakságáról és gonoszságáról. Őrizz engem minden gonosz társaságtól, fajtalanságtól, tobzódástól: és adjad, hogy nemcsak üdőben, de tudományban, istenes életben, és minden tekéleteségben nevededjem, mind Isten előtt, s mind emberek előtt. Amen.

JÁMBOR HÁZASOK EGYMÁSÉRT

Irgalmas, kegyelmes Isten, ki világ kezdetin rendeléd, és emberi testben öltözvén, jelenlétteddel és első csudatételeddel megszenteléd a házasságot, melyet a régi szent pátriárkáknak böcsületessé tettél, hogy ezáltal a te néped szaporodnék és a választottak száma bételjesednék: adjad szent nevedért, hogy ebben az állapotban híven szolgáljunk néked. Ne légyen az ördögnek semmi hatalma rajtunk, mint a Sára férjein: hanem Szentlelked által, és a mennyei angyalok oltalma által úgy igazgass minket, hogy házastársommal egyetemben csendes és szelíd elmével hordozzam a szent házasságnak terhét. Tartsd meg és öregbítsd köztünk a

szeretetet, hogy minden visszavonyás, gyanúság, háborgás és egyenetlenség nélkül éljünk, tisztán és igaz keresztyéni szeretettel, végig egy szívvel, egyenlő akarattal szolgáljunk néked.

Oltalmazd, Uram minket minden testi-lelki veszedelemtől, és szent neved dicsíretire, az anyaszentegyház épületire adjad, hogy maradékunk is szolgáljon szent felségednek. Ne nézd, Uram, az én bűneimet, és szerelmes házastársomnak nyavalyájával vagy halálával ne ostorozz engem: hanem véghetetlen jóvoltodért tarts meg minket szent nevednek dicsíretire. A te szerelmes szent Fiad által, a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Amen.

SZÜLÉK MAGZATJOKÉRT

Örök, mindenható Úristen, ki a gyermekeket nagy szeretettel hozzád hívad, és a kisdéd csecsszopók által akarád, hogy dicsíreted bételjesedjék: kérlek téged, drágalátos szent véred hullásáért, tartsd meg és áldd meg ezeket a te ajándékodat, melyekkel engem a szent házasság által meglátogattál; és adjad, szent nevedért, hogy a te félelmedben, igaz hitben és minden jó erkölcsben úgy nevedjenek, hogy ezek által dicsírtessék a te szent neved, épüljön anyaszentegyházad.

Mivel pedig első atyánk eseti után ifjúságátúl fogva hajlandó ember a gonoszra; és a gyermek szívébe ugyan beléoltatott a gonoszra vivő balgatagság: oltalmazd, Uram a te szolgálid maradékát minden gonosz társaságtól, részegségtől, fertelmességtől: hogy a te szent nevednek félelme végig megőrizze benne a keresztségben vett ártatlanságnak tiszta ruháját. A mi Urunk, Jézus Krisztus által, ki az Atyával és Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik, örökkön-örökké. Amen.

RABOKÉRT

Mennynek földnek Ura és Teremtője, nincs ki ellenállhasson a te akaratodnak és felbonthassa végezett tanácsodat. Kérünk téged, a te véghetetlen jóvoltodból, tekintsd meg nyomorult szegényidet, kik ártatlanul a pogányok tömlőcében hevernek, és a kemény szolgálatban hozzád fohászkodnak, mint régen az egyiptomi rabságban nyomorgó Izráel népe.

Adj, Úristen, Szentlelked által, vigasságot szívökbe, hogy a te nevedért békével szenvedjék a reájok bocsátott csapást: és véghetetlen hatalmad s bölcsességed szerént, adj módot szabadságokban. Hallgasd meg, Uram, a vasba verettek fohászkodását, oldozd meg köteleket, add meg szabadságokat; hogy vígan dicsírlessék szent nevedet, és megismerjék a pogány népek, hogy te vagy egyedül a szabadító Isten.

Ha pedig ennél is tovább akarja felséged ostorozni a bűnös fiakat: vigasztald nyavalyájokat, könnyebbítsd igájokat, oltalmazd lelkeket az ördög rabságátúl, tartsd meg őket az igaz hitben: hogy se világi nyavalyák és szükségek, se pogányok csalogatása, se ördög álnoksága ne árthasson nekik. A te szerelmes, szent Fiad által, ki minket ördög rabságából megszabadíta. Amen.

BETEGEKÉRT

Hatalmas Isten, emberi gyarlóságnak erős gyámola és oltalmazója, ki kezében vannak életünk határai: könyörgünk felségednek a te beteg szolgáláidért: vigasztald őket, bátorítsad és erősítsed, hogy jó néven vegyék és csendeszen szenvedjék látogatásodat. Gyógyítsd meg őket, szent nevedért, a reájok bocsátott csapásból, hogy megismérvén hozzájuk való jóvoltodat, méltó hálát adjanak irgalmasságodért, és atyai ostromozásod által öregbüljenek szerelmedben és félelmedben.

Ha pedig véghetetlen bölcsességed szerént hasznosnak látod az ő mostani kimúlásokat: adj Szentlelket nekik, hogy az igaz penitencia által, bűnök bocsánatját nyerhessék, és teelötted kedves kimúlások legyen e világból. Adjad szent malasztodat nekik, hogy megismérjék a testi nyavalyáknak és csapásoknak ostromit atyai kezedből származni. Mivel akaratod nélkül csak hajunk szála sem eshetik el, és azért ostromozsz minket, hogy bűneinkből tehozzád térjünk, ki igaz élet és igaz boldogság vagy. Oh áldott Jézus, ki meggyőzted a halál fulákját, légy segítségemmel beteg szolgálidnak. Ki az Atya és Szentlélek Istennel egyetemben élsz és uralkodol. Amen.

KESEREDETTEKÉRT

Uram, Jézus Krisztus, a te véres verítékedért, szent halálod óráján való epeségedért kérek, légy segítségem keseredett és megháborodott szolgálidnak: bátorítsad és vigasztaljad Szentlelked által őket, hogy mindenekben akaratodhoz szabván magokat, békességgel szenvedjenek minden háborúságokat.

Nám, te ígérted Uram, hogy nem hagyod szolgálidat erejek felett kísértetni, hanem terheket megkönnyebbíted. És noha elszenveded, hogy az ördög megrostálja szolgálidat, és a háborúság tüzeiben megpróbálja őket; de mindazáltal megzabolázod, hogy a te búzádat el ne tapodja és porrá ne tegye, hanem mint Szent Jóbot, csak megrostálja, épen megtartsa. Adj azért, én Istenem, Szentlelket megkeseredett szolgálidnak, töröld el könnyhullatásokat, vigasztald szomorú szívöket: hogy a külső háborúságok és belső keserőségek miatt, valami vétekbe ne essenek, hanem jóvoltodból örömmel fordulván siralmok, szent felségednek véghetetlen hálaadással szolgáljanak. Ki élsz és uralkodol &c. Amen.

ELLENSÉGINKÉRT

Nagy-tűrhető Jézus Krisztus, élő Istennek egyetlenegy Fia, ki egyenlőképpen mind jóknak, s mind gonoszoknak mennyei fényességet adsz; ki halálod óráján gyilkosidért ájtatosan könyörögsz szent Atyádnak; nekünk is parancsolád, hogy szeressük ellenséginket és imádkozzunk rágalmozóinkért, csak tereád hagyván a bosszúállást: öregbítsed bennünk a keresztyéni szeretetet, a lelki szelídséget és békességgel való szenvedést, hogy ellenünk vétetteknek tiszta szüüből megbocsássunk, és minden háborúságot csendeszen, békével szenvedjünk.

Bocsásd meg, Uram, az én ellenségim vétkeit, és reám törő gonosz akaratjokat jóval fizess nekik. Adj igaz szeretetet nekik, hogy bűnöket megismérvén, és kitérvén gonoszságokból, tőled kegyelmet nyerjenek. Engemet is, szegény bűnös szolgálidat, őrizz minden testi-lelki ellenségim gonosz szándékától, jóra fordítván ellenem való törekedéseket. A te szent halálod által. Amen.

ÚTONJÁRÓK KÖNYÖRGÉSE

Irgalmas, kegyelmes Isten, ki az Izráel fiait a tenger közepin száraz lábbal víd által, és a három szent királyt csillagod által vezérléd; adj nekünk és a mi útonjáró atyáinkfiainak jószerencsés utat, és csendes üdőt; hogy a te szent angyalod vezérléséből, ahová indultunk, és végre az örök életnek nyugodalmába boldogul juthassunk.

Úristen, ki a te szolgálodat, Ábrahámot a pogányok közül, a kaldeusok tűzéből kihozván minden utaiban megőrzéd: kérünk téged, hogy minket is, te szolgálodat, oltalmazz! Légy nekünk készülletünkben segítségünk, utunkban vigasztalásunk, melegben árnyékunk, esőben és hidegben hajlékunk, fáradságunkban nyugodalmunk, szerencsétlenségben oltalmunk, gonosz utunkban istápunk, veszedelmünkben gyámolunk: hogy teáltalad, ahová igyekezünk, békével juthassunk, és ismét egészségben jöhessünk házukba.

Hallgasd meg, Uram, könyörgésünket, és a te szolgálid útját üdvösséges oltalmaddal igazgassad: hogy e világnak, és az útonjáróknak számtalan veszedelmi között, a te segítségeddel megőriztessünk.

Adjad, kérünk téged, mindenható Úristen, hogy a te szolgálid az üdvösségnek útján járjanak, és előljáródnak, Szent Jánosnak intésit követvén, a mi Urunk Jézus Krisztushoz bátorsággal juthassanak.

Uram, Jézus Krisztus, emberi nemzetnek hűv és szorgalmatos oltalmazója, kérlek téged, értünk való sok fáradságidért és zarándokságidért: bocsásd alá magas mennyből angyalodat, ki őrizzen és oktasson engem minden utaimban, miképpen megőrzé Ábrahámot, Jákobot, Tóbiást zarándokságokban. És engedd, szent halálod által, hogy mindnyájan megismérjük e világban való jövevény voltunkat, és e földhöz ne ragaszkodjunk, hanem tiszta szívvel-lélekkel tehozzád kívánczunk, és a megígért boldogságba juthassunk. Ki élsz és uralkodol &c. Amen.

KERESZTYÉNI FELELET A MEGDICSŐÜLT SZENTEK TISZTELETIRÚL, ÉRTÜNK VALÓ KÖNYÖRGÉSEKRÚL ÉS SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSOKRÚL

Graecii Styriae
per Georgium Widmanstadium
Anno Domini MDCVII

A KERESZTYÉN OLVASÓNAK ISTENTÚL MINDEN JÓT KÍVÁNOK

Szent Pál apostol szólván azokrúl, kik megismervén az Istent hamissággal behálólák és megtömlöcözék az igazságot, azt mondja felölök, hogy méltán az Istennek igaz ítéleti szerént, elmélkedésekben hiúságosokká váltak, megsetétedett az ő esztelen szívök, és bölcseknek alítván magokat, bolondokká löttek.

Ugyanezen büntetést az Istennek csudálatos, de igaz és kemény ítéleti szerént kezünkkel megtapasztaljuk a mostani új hitfaragó tanítókbán is, kik minekutána az igaz és meggyökerezett keresztyéni tudományt, az ő kicsiny elméjekkel akarván fontolni, sok esztelen hamisságokkal kezdék béboronálni: oly megvakult értelemben és ítélet nélkül való elmélkedésben köteleddének, hogy aki józan fővel ezeket megtekinti, nyilván eszébe veheti, hogy örölok mondhatjuk, amit Izsaiás által monda az Isten Egyiptusrúl: az Úr, úgymond, közikbe elegyítette a szédítő lelket, és úgy tántorognak s csavarognak minden munkájokban, mint egy okádó, részeg ember járásában.

Ezt jöllehet közönségesen az újítókrúl nyilván megmutatám *Az új tudományok hamisságárúl* írt könyvben; de rész szerént is igen könnyű megtapasztalni és szemlátomást megmutatni, akármely új tanító írását kezünkbe vegyük is, kiváltképpen pedig a Gyarmathi Miklós írásában, melyben (hogy az ő maga szép, ékes mondásit, ő maga szavaival, az önnön fejére térítsük) pirulatlan és szemtelen orcával, hamis és csavargó értelemmel marcongja és rútítja a keresztyén doktorok írásit; rágalmazza az éleletes, régi jámborok tetszésit; álnakul és csalárdul ki akarja tekerni markunkból, sok csavargások és hamis magyarázatok által, a Szentírásból vött éles töröket, melyekkel megszagattatik az hitetlenség; agyafűrt embernek tévelygő gondolattal avagy inkább antalkodással akarja meghomályosítani, behálólni és eltitkolni az igazságot; sok undok és nyilvánvaló hazugságokkal gyűlölségessé akarja tenni a mi tekéletes vallásunkat, s azon mesterkedik, hogy a mi győzhetetlen ellenvetésinknek köteliből vagy egyképpen, vagy másképpen ki láttassék feselni.

Ezt azért a Gyarmathi írását, barátim intéséből, kezdém rostálgatni ez elmúlt napokban, és noha csak könnyű kézzel s igen ritka rostával pallám ezt az ötvennégy árkus papirosra nyomtatott abajdócot; de mégis annyi gaza esék és hulladékja, hogy a maradékával száz pénz ára borsót bé nem takarhatnánk; azaz, ha mind kiszaggnánk a Gyarmathi könyvéből, ahol hazugságok, mód nélkül való csavargások, szitkok, káromlások, ahol a mi vallásunknak gonosz, és a mi értelmünk ellen való magyarázati vannak: két árkus papiros meg nem maradna az egész könyvben.

De minthogy ezt ő magoktól eszékbe nem vehetik a megkötött szemű és megveszett szájjú atyafiak, felvőm ezt a fáradságot, hogy röviden meghányogatnám írásomban a Gyarmathi okoskodásit; kire majd ugyan a kételenség is vín, mivelhogy a boldog emlékezetű veszprémi püspök, Monoszlói András Uram, e világból kimúlván, véghez nem vihette a feleletre való eltekéllett szándékát.

Hogy pedig írásomnak célját, és elvégzett szándékomat megértsed, Keresztyén Olvasó, legelőször, nincs szándékomban, hogy a Gyarmathi mocskos, rút és (amint ő maga szól) embertelen szidalmira, gyalázatra, rágalmazásira, káromkodására, melyekkel orcátlan pennájával szurkálja a pápát, Monoszlait és közönségesen a régi keresztyéneket, rend szerint megfeleljek, fantom-fanttal fizessek; mert ez nem fér emberségemhez. És itt ugyan nem is akarok apológiát, oltalmazó írást szerzeni, melyben vagy Monoszlói uramat és az ő írást, avagy bizonyoságit, vagy egyéb embert oltalmaznak (az ő magok írási elégségesen megoltalmazzák minden rágalmozó nyelvnek mardosási ellen); hanem csak a római anyaszentegyháznak a szentekről való közönséges tudományát akarom óltalmazni, és rövideden megbizonyítani.

Ennek fölötte, noha sok helyen okot adna Gyarmathi, hogy nemcsak a szentekről, hanem a mi hitünknek egyéb cikkelyiről is szólnánk; de mindazáltal ez írásocskában nem akarom a derék dolognak célját elugrani, és egyéb idegen dolgokat egybeelegyíteni. Annak okáért sem a mi jó cselekedetinknek érdeméről, melyet gyakran piszkál Gyarmathi; sem a képek tiszteletiről, sem egyéb efféle másuvá tartozó, és a szentek tiszteletit nem illető articulusról, nem vetekedem. Hanem mentül rövidebben és kerekb szóval lehet, csak a szentek böcsületiről való vetekedéshez kötelezem e könyvecskét. Mert ugyanis gyakran a dolog kívül kellene spaciálnunk, ha egyéb idegen dolgokat is akarnánk ebbe az vetekedésbe elegyíteni.

E KÖNYVNEK SOMMÁJA

Jó renddel való tanúságnak okáért e könyvet tizennyolc részre osztom. Első részében, hogy jó idején minden ember eszébe vegye, mely nagy mód- és keresztyéni szeretet nélkül tusakodik az igaz vallás ellen Gyarmathi Miklós: három nagy és igaz panaszolkodást támasztok őellene, és ezeknek igaz és méltó voltokról a keresztyén olvasóra bízom az ítéletet.

Második részében, hogy jól megértsük miben légyen miközöttünk a különbözés és visszavonás: rövideden megmagyarázom, mit tanítson és higgyen a régi keresztyén anyaszentegyház a Krisztusban elnyugodt szentek állapotjáról, tiszteletiről, értünk való könyörgéséről, és az ő segítségül hívásokról. Ezekből pedig kitetszik ez jelenvaló vetekedésnek feje és fő célja. És ugyanottan megmutatom, hogy az élő és a megholt szenteket szabad teremtet állathoz illendő imádással tisztelni.

Harmadik részében, minekelőtte a Gyarmathi bizonyoságit rend szerint előhozom, hogy megértsük, mely csalárd és álnok ördög bánt Gyarmathival: három álnok és csalárd mesterségit hozom elő, melyekkel szépegeti az ő bizonyoságit és felálorcázza.

Negyedik részében a Gyarmathi bizonyoságinak három nyilvánvaló, derék fogyatkozását szám-lálom elő. Ennek utána megmutatom rend szerint, mely erőtlen, sőt oktalan csavargások, palástolások, színlelések, pókhálolások, szemfínyvesztések legyenek azok az erősségek, melyekkel Gyarmathi a keresztyéni vallást rontani akarja, és mint egy Circe, barmokká akarja változtatni az embereket, oktalan bálványozókká az igaz keresztyéneket. Mely bizonyságokban noha, mint Góliát fegyverében, merészen dicsekedik Gyarmathi; de bizonyára annyi ártalmunkra vannak ezek nekünk, mennyi ártalmára lön Dávidnak a Góliát fegyvere. Azért e

könyvnek ötödik részében megfelelek a Gyarmathi első és legfőbb bizonyására, mellyel azt alítja, hogy ellövi a tárgyat, bedugja szájunkat. És megmutatom, hogy ha a pogányoknál némely hasonló dolgot találunk a keresztyének szokásához, nem következik, hogy ezt a pogányoktól vötték az hívek. Azt is megbizonyítom, hogy az Istennek csuda és titkos ítéleti szerént, némely szentek által némünemű tulajdon javaival látogatja az Isten az ő híveit. Végezetre Gyarmathinak sok tétovázó csavargási ellen nyilván megmutatom, hogy mi semminemű isteni tiszteletet nem tulajdonítunk a szenteknek; és hogy a szentekre való esküvés szabad a keresztyének között.

Hatodik részében megmutatom, hogy mi a pápából bálványt nem csinálunk, és semmi isteni tiszteletet néki nem tulajdonítunk, akármit károgjon Gyarmathi.

Hetedik részében a Gyarmathi második és harmadik bizonyását megrostálom.

Nyolcadik részében megfelelek a Gyarmathi negyedik bizonyására; és megmondom, mint kelljen érteni azokat a Szentírás mondásait, melyekben azt olvassuk, hogy a megholtak nem tudnak semmit evilági dologban.

Kilencedik részében a Gyarmathi írásának első részében foglalt gaz bizonyításoknak erőtlen voltát megmutatom.

Tizedik részében a Gyarmathi írásának második részében foglalt bizonyások férges voltáról szólok; és megmutatom, mely hamisan írja Gyarmathi, hogy mi vagy Szent Ferencet *In libro conformitatum*, vagy egyéb szentet, Krisztushoz hasonlóvá tegyünk.

Tizenegyedik részében megmutatom, hogy az Istennek megdicsőült szentit mi méltán tiszteljük, Calvinus pedig istentelenül szidalmazza.

Tizenkettődik részében megbizonyítom, hogy a szent angyalok segílik imádságokkal ez földön viaskodó híveket.

Tizenharmadik részében az angyalok segítségül hívásának istenes voltát megmagyarázom.

Tizennegyedik részében győzhetetlen bizonyságokkal megpróbálom, hogy a megdicsőült szentek szeretnek minket, könyörögnek értünk, és gondot viselnek mireánk. -

Tizenötödik részében megmondom, mely mód nélkül feleljen Gyarmathi ezekre a győzhetetlen bizonyságokra.

Tizenhatodik részében a Szentírásból kilenc bizonyással megmutatom, hogy a szentek tudják és értik e világi dolgokat.

Tizenhetedik részében kilenc győzhetetlen bizonyságokkal megmutatom, hogy a szentektől szabad segítséget kérünk. És ugyanottan Gyarmathinak ezekre való sok tétovázó nyálaskodásit és mód nélkül való pántolódásit meghányom-vetem.

Tizennyolcadik részében meglátjuk, mint turkálja és marcongja Gyarmathi Miklós Monoszlói uramnak egy-néhány bizonyágait.

Mivelhogy pedig számtalan hazugságokat, káromlásokat és kábaságokat ejtett Gyarmathi az ő könyvében, én restelltem azokat mind szám szerént feljegyezni; mindazáltal rövideden, az ő írásának egyik részéből, melyben a miellenünk való bizonyágait előhossa, kerek szám szerént csak száz hazugságit cifrákkal a könyv karéjára feljegyezem, noha tízannyit is jegyezhettem volna, ha szándékom lőtt volna az ő hazugságainak számvetésére.

A MEGDÜCSÓULT ANGYALOK IMÁDSÁGOKKAL SEGÍTIK A VITÉZKEDŐ HÍVEKET

Noha a magdeburgi historikusok a régi szentatyák szümölcsői és vétkei közé számlálják, hogy az angyalokról azt tanítják, hogy ők mutatják be Isten előtt a mi könyörgésinket, és segélnek minket imádságokkal; de mindazáltal bizonyosan hiszi a keresztyén anyaszentegyház, hogy az Istennek angyali imádkoznak érettünk. Sőt az *Augustana Confessio* is ezt nyilván tanítja: *Largimur et hoc, quod et Angeli orent pro nobis, exstat enim testimonium Zachariae*; kit Calvinus sem tagad, mert az angyalokra, úgymond, a mi üdvösségünk gondviselését bízta az Isten.

Ez pedig oly nyilván vagyon az Írásban, hogy aki éppen teljességgel meg nem veti az Írást, semmi módon nem tagadhatja ezt. Mert Zakariás próféta nyilván írja, hogy az angyal imígy könyörge az Istennek: Seregeknek Ura, Istene, meddég nem könyörölsz Jeruzsálemen és a Juda várasin? És mindjárt az Úr vigasságos feleletet adott az angyalnak, - És nemcsak azt írja Szent Dávid, hogy az Úristen az angyalokra bízta a mi gondviselésünket; de Dániel próféta is nyilván írja, hogy Szent Mihály angyal az Izráel népe mellett volt, azaz, őérettek törekedett. A Tóbiás és Sára könyörgését is az angyal mutatá be Isten előtt. Az Újtestamentomban is azt olvassuk, hogy örülnek az angyalok a bűnösök megtérésén. Ha örülnek, tudják tehát és kívánják a mi megtérésünket; mert a kívánt jónak a megnyerésén szoktunk örülni. Ez pedig az ő jókívánságok, könyörgés Isten előtt. Végezetre Szent János látásában olvassuk, hogy a szentek imádságának drága illata az angyal által mutattaték be Isten előtt. Mert ugyanis a hívek oltalmára rendelt vigyázó angyaloknak egyik tiszték ez, úgymond Szent Ágoston, hogy Isten eleibe vigyék a mi könyörgésinket. Nem avégre, hogy ezeket tudtára adják Istennek, ki öröktől fogva mindeneket látott; hanem hogy az ő könyörgésekkel együtt, fogatosb légyen a mi imádságunk. Mert az Írás mondja, hogy ha léssen egy angyal az ezerek közül, aki őérette szóljon, hogy megjelentse az embereknek az ő igazságát, könyörül őrajta és azt fogja mondani: szabadítsd meg őtet, hogy a veszedelemre ne szálljon; találtam, akiben önéki kegyelmes legyek. Holott nyilván mondja az Írás, hogy az angyalok könyörgéseért megkegyelmez az Isten az embernek.

Erre Gyarmathi csak azt mondja: Ha szinte könyörögnének is az angyalok miértünk, ugyan nem következik, hogy őket imádnunk kell. Túllóttek s ide áll az aljával! Bezzeg ebből az nem következik, s mi sem akarjuk ebből azt kihozni, ha felnyitván szemedet, meg akarnád érteni, mi végre hozzuk mi ezt a Szentírás bizonyosságát elő; hanem csak azt bizonyítjuk ezzel, hogy az angyalok imádságokkal segélnek minket, és Istentől könyörgések által sok jókat nyernek minékünk. Ami pedig az ő imádásokat illeti, arról ezelőtt bőségesen szólottunk.

Azt is mondja Gyarmathi, hogy itt nem a teremtet angyalról, hanem Krisztusról vagyon szó. De mód nélkül mondja, és az önnön saját gondolatját mondja. Mert Krisztus Urunk nem egy az Istennek ezer angyali közül, hanem az ezer angyalok feje; itt pedig az Írás az ezer angyalok közül egyikről szól. Ennek fölötte, Krisztus Urunk isteni természete szerint angyalnak nem nevezetik, hanem csak emberi természete szerint; akkor pedig, mikor Jób ezt mondá, nem volt még Krisztus Urunk emberi természete szerint.

Miképpen azért, noha az angyali őrzés nélkül is gondját viselhetné az Úristen az ő választottinak; mindazáltal, az ő hozzánk való jóvoltának bizonyosságára azt rendelé, hogy az angyalok munkálkodnának az hívek őrzésében, és Tóbiást, Jakabot, Szent Pétert az angyalok által akará mególtalmazni. Azonképpen azt akará, hogy az angyalok a híveknek úgymint postái lennének, és az ő tiszta, buzgó és hatalmas könyörgéseket a mi hideg és gyarló imádságainkkal egyetemben Isten eleibe vinnéjek, és az ő módjok szerint közbenjárók lennének az Isten és ember

közt, mint Mózes közbenjáró vala az Isten és emberek közt; noha olyan közbenjárók nem lehetnek, mint Krisztus Urunk, ki megváltá és megbékéltet az embert Istennel.

Szinte úgy cselekesznek azért az angyalok, mint valami főember a fejedelem udvarában, ki nemcsak bemutatja a szükölködők supplicációját, de kéri is a fejedelmet, hogy könyörüljön a megnyomorultakon. És azért mondja Szent Hilarius: *Intercessione Angelorum non natura Dei indiget, sed nostra infirmitas*. És miképpen az ördög nemcsak számot tart a mi vétkeinkre, de ezekkel Isten előtt vádol is minket, és káromlya a híveket, hogy az Istennek haragját hozza fejekre: szinte úgy a jó angyal is a mi könyörgésünk mellett könyörög Istennek értünk. Noha azért méltán kárhoztatja Szent Ágoston a pogányokat, kik azt tanították, hogy az ördög által kell Isten eleibe bocsátani a mi könyörgésünket; de mindazáltal, kétség nélkül a jó angyalok nemcsak őrzik a híveket, de az ő könyörgéseket Isten eleibe is viszik.

Ezt Gyarmathi sem tagadja, sőt nyilván írja, hogy az angyalok imádságáról vagyón írásunk és példánk. Annak okáért nem szükség sok beszéddel rontani az ő feleletit, mellyel a Szent János látásának 8. részéből vött bizonyosság előtt csavarog, mikor azt mondja, hogy ez az angyal nem egyéb Krisztus Urunknál, ki Szent Atyja előtt szószólónk lévén, bemutatja az élő szentek könyörgését. Mert egy az, hogy ugyanezen feleletben megvallja Gyarmathi, hogy a hitnek analógiája, egyenessége szerint az angyalok viszik be az élő szentek könyörgését az Isten eleibe, kiknek meghallgatása felől gyakorta választ is hoznak, mint megtetszik Dan. 9., Tob. 12., Lucae. 1., Actor. 10. Nem szól azért ez a locus a megholt szenteknek értünk való imádságokról, hanem az élő szentekéről, kiket az angyalok, úgymint szolgák, bévisznek Isten eleibe. Mi is ennél egyebet most ebből a helyből nem akarunk bizonyítani; ha azért ezt megengedi és nyilván vallja Gyarmathi, mit fárasztja elméjét azon, hogy csak egyedül ama nagy tanácsú Angyalról, Krisztusról kelljen érteni ezt helyet? Nem tagadom én is, hogy Krisztus a fő közbenjáró, aki által bemutattnak az élő szentek könyörgési Isten előtt; de emellett azt is kell vallanunk, hogy a teremtetett angyalok is, úgymint szolgák, bemutatják Krisztus által a mi könyörgésinket. És mivelhogy a Szentírás csak egy bötűvel sem jelenti, hogy ezt a helyet egyedül csak Krisztus Urunkról kelljen érteni, s nem a teremtetett angyalról is, mihelyt nem adhatunk a Gyarmathi magyarázatjának, hogy ezt a locust csak egyedül ő magáról magyarázzuk, Krisztus Urunkról; hanem inkább a Szentírásnak analógiája, sok egyéb helyeken való egyenlő értelme szerént azt kell mondanunk, hogy a teremtetett angyal is bemutatja Isten előtt az élő szentek könyörgését. Sőt nemcsak az élő szentekét, de még a megdicsőült szentekét is, mint Szent János írja, hogy minden szentek imádságát mutatá be az angyal. Ha *omnium Sanctorum*, minden szentek imádságát: tehát a dücsöséges szentekét is. És így nyilván következik, hogy a boldog szentek is imádkoznak Istennek; nem ömagokért, mivelhogy immár nem szükölködnek: tehát az ő vitézkedő szolgatársokért, miérettünk. Ezt ő maga is megengedi Gyarmathi, csakhogy azt veti utána, hogy a mennyei szentek könyörgése nem egyenként miérettünk való imádságok. De most mi ezzel megelégszünk. Ennek utána az egyenként való imádságról is szólunk, ahol annak helye lészen; mert ugyanis, nem kell mindent minden Szentírás mondásával bizonyítani.

Másutt hozza elő Gyarmathi, hogy Leleszi János páter, ki Erdélyben pironkodott Erratorral egyetemben, ilyen bizonyosságot támasztott: Mikor az ördögöt csak suttogva híják is az ördögösök, ottan jelen vagyón és segíti őket; miért nem segítené tehát a jó angyal a híveket? Erre Gyarmathi csak azt feleli, hogy az ördögök és a megdicsőült lelkek dolga különb; mert az ördög környüllök vagyón a hitetleneknek, a mennyei lelkek pedig messze vannak tőlünk. Mely feleletben nem tagadja Gyarmathi azt, amit most bizonyítunk, tudniillik, hogy a jó angyalok is hallják a mi kérésinket, segítenek minket; hanem csak a hívek boldog lelkeknek mondja, hogy különben vagyón dolga. De e könyvek XVII. része végén megmutatom, hogy ha szabad az angyalokat segítségül hínunk, szabad légyen a szenteket is.

Hazud pedig abban Gyarmathi, hogy Leleszi János pironkodott Erdélyben; mert híven és böcsületesen eljárván tisztiben, minden botrányozás nélkül viselte magát mind Arator Istvánnal egyetemben. És noha ez az Istennek két jó szántója kemény és kösziklás földre akadott, mely az ekét nem szenvedhette; de mindazonáltal az ő verítékekkel öntözvén, annyira megjobbították vala azt a Krisztus mezejét, hogy mind neked s mind a te társaidnak fájna szemetek rajta.

SZABAD AZ ANGYALOKAT KÉRNÜNK, HOGY SEGÍTSENEK MINKET

Calvinus nem tagadja, hogy az angyalok gondunkat viselik és segítenek minket, mindazáltal nem akarja, hogy őket segítségül híjuk; mert jól látta, hogy ha egyszer megengedi, hogy szabad az angyalokat, kik teremtett állatok, segítségül hínunk, mindjárt erőtlének, sőt csúfosak lesznek azok a bizonyságok, melyekkel megcsalják az együgyűeket, elhitetvén vélek, hogy a szentek segítségül hívása bálványozás, és hogy a Krisztus közbenjárásának méltóságos tiszti ezzel meghomályosíttatik. Mert ha egyszer megengedik, hogy szabad a teremtett állattól segítséget kérni, kétség nélkül semmirekellők ezek a fogások.

Calvinust követi ebben Gyarmathi is, ki nyilván írja, hogy az angyalokat nem kell imádnunk és segítségül hínunk. Gyalázatos tudomány az, úgymond, hogy valakit egyebet, az egy Isten kívül, kelljen segítségül híni.

De bizonyára a Szentírásban sok nyilvánvaló példáink vannak, melyekből nyilván kitetszik, hogy szabad az angyaloktól könyörgésink által valamit kérnünk. Teremtett angyalok valának ama két angyalok, kik Sodomába menének, hogy Lótot megmentenék, amint ő maga is Gyarmathi nyilván megvallja, Calvinussal egyetemben, mert ő magok az angyalok megvallják, hogy őket az Úr küldötte, és hogy addig semmit nem cselekedhetnek, míg Lótot békességes helybe nem helyhezteszik. Ezeknek pedig a teremtett angyaloknak könyörge Lót, és azon kéré, mutatnák meg irgalmasságokat, és tartanák meg azt a kis várost, melyet Segornak nevezének, hogy ott lakhatnék. És az angyalok meghallgatván könyörgését, megtarták a várost.

Ennek fölötté Tóbiás és Raguel így könyörögnek: Az Istennek angyala légyen veletek az úton, és vigyen oda titeket egészségben. Jákob pátriárka, mikor az ő unokáit megáldaná, így könyörge: Az Isten, akinek színe előtt jártak a mi atyáink; az angyal, mely engemet kimentett sok veszedelmekből: áldja meg ezeket a gyermekeket. Holott nyilván az angyalon nem érti az Istent, hanem teremtett angyalt, mivelhogy minekelőtte az angyalról emlékezett volna, emlékezetet tőn az Istenről; és így, ha az angyalon ő magát értené az Istent, mód nélkül való volna a Jákob könyörgése. És bizonyára, ha teremtett angyal volt, amely által az Isten Mózesnek adá a törvényt a pusztában, mint ezelőtt Szent Pálból megbizonyítám: sokkal inkább el kell hinnünk, hogy az is teremtett angyal volt, akinek szolgálatja által kimentette az Isten Jákobot nyavalyáiból.

Ugyanezen Jákobról azt olvassuk másutt, hogy mikor az angyalal küzdék, sírva könyörge néki, hogy megáldaná őtet. Végezetre az Újtestamentomban Szent János apostol, az ő titkos látásának elein, köszöntvén az ázsiai gyöleközetet, így ír: Kegyelem és békesség néktek attúl, aki vagyon, aki volt és eljövendő; és a hét lelkektől, melyek az Isten széki előtt vannak; és Jézus Krisztustól. Holott Szent János nem valami látást ír; hanem levelének elein azoknak, akihez ír, minden jót kér és kíván az Istentől, Krisztus által, és az Isten angyalitól, kik könyörgések által kegyelmet és békességet nyernek nekünk. Mert itt Szent János, mikor a hét

lelkekről emlékezik, nem szól a Szentlélek Istenről, amint Gyarmathi, Coelius Pannoniussal egyetemben alítja; hanem a teremtet és az Isten széki előtt álló lelkekről. Mert a Szentlélek Isten csak egy, nem hét; és ő nem áll az Isten széki előtt, mint szolga, hanem az isteni méltóságnak egyenlőségében uralkodik. Azonképpen nem szól Szent János a Szentléleknek hét ajándékiról; mert a Szentlélek ajándéki nem eleven és értelmes állatok, hogy ezektől kelljen valami jót kérnünk. Tehát a teremtet lelkektől kér Szent János kegyelmet és békességet, nem úgy, mintha önnön saját erejéből adhatnának isteni gráciát, kegyelmet és malasztot, holott egyedül az Úr az, aki ő maga erejéből kegyelmet és üdvösséget ad; hanem csak úgy, amint azelőtt sokszor mondtam, hogy Szent Pál írja, hogy ő üdvözíti az embereket, és az emberek megszentelik magokat. Ugyanezen dolgot az is erősíti, hogy Szent Pál az angyalokat hja tanúbizonyságul; kit soha nem cselekedett volna, ha őket szabad nem volna kérnünk és segítségül hínunk. Ezekből azért nyilván megtetszik, hogy a Szentírásban nyilvánvaló példáink vannak az angyalok segítségül hívásáról. Gyarmathi is a Lót példájára semmit nem felelhet; a Szent János példájára, amint megmondtam, esztelen feleletet ad.

A Jákob példáját ami illeti, arra azt mondja Gyarmathi, hogy az angyal, akinek Jákob könyörög, az Istennek Fia volt, az Úr Jézus Krisztus. Ezt azzal bizonyítja: Mert az Írás Istennek nevezi azt, aki Jákobbal küzdött, és aki Jákobot kimentette minden veszedelemből. De ez semmirekellő bizonyosság; mert ezelőtt is mondtam, hogy noha Mózesnek angyal által adá Isten a törvényt, mindazáltal ugyan Istennek neveztetik az, aki a törvényt adta. Amit az apostolok írtak, azt Isten igijének nevezzük, noha az Isten az apostolok által adta azokat az igiket. És e világi dolgokban is, amit más által cselekeszünk is, igazán mondjuk, hogy azt mi cselekedtük. Mit csudálkozik tehát Gyarmathi, ha amit az angyalok az Isten parancsolatjából cselekesznek, az Isten mondatik azt cselekedni, és ő szent felségének adnak ezekért hálát az emberek?

De ha szinte semmi példánk nem volna is a szent angyaloknak való könyörgésben, csak az emberi okosság szerint szólván is a dologhoz, ki nem látja, hogy ha a mi őrzőangyalink szeretnek minket, örülnek javainkon, tudják szükségünket, könyörgenek érettünk (amint azelőtt megmutatám), mi is méltán kérhetjük, hogy könyörögjenek érettünk? Kérhetjük e zarándokságban bujdosó szolgatársainkat, hogy könyörögjenek érettünk; s miért nem kérhetnők tehát a mi őrzőangyalinkat?

Végezetre, a régi szentatyáknál igen szokott dolog volt az angyaloknak való könyörgés. Szent Ágoston nyilván könyörög Szent Mihály, Szent Gábel angyalnak, és közönségesen a több angyaloknak is, hogy az ő bűneiért esedezzenek Isten előtt. Victor Uticensis Afrikának a vandalusoktól való megszabadulásért az angyali karoknak könyörög. Nazianzenus a konstantinápolybéli eklézsiát az ő őrzőangyalának imádsággal ajánlja; Origenes ömagát. Szent Ambrus pedig: az angyaloknak, úgymond, közönségesen imádkozni kell, de főképpen a mi őrzőangyalunknak. Ezent írja Basilius in Psalm. 33. Hilar. in Psalm. 129. Leo Serm. 5. de Epiphan., és a több régi szentatyák is, kiknek istenes szokásokat az anyaszentegyház követi az ő litániáiban. Tudom, hogy Szent Pál apostol Coloss. 2. v. 18. tiltja az angyalok tiszteletit; de minemű tisztelet légyen ez, megmagyarázám ezelőtt.

A MEGDÜCSÓULT SZENTEK SZERETNEK MINKET, KÖNYÖRÖGNEK MIÉRETTÜNK ÉS GONDOT VISELNEK MIREÁNK

A hamisságnak oly természeti vagy on, hogy soha egy nyomban meg nem marad; hanem hon ide kap, hon amoda. Ez az oka, hogy az újító atyafiak, noha törrel-pajzzsal azt vitatják, hogy csak egyedül Krisztus Urunk a mi Isten előtt való szószólónk; és nagy torokkal amazt éneklék

a szentekről: mert ők megholtak és mind földdé lőttek, ez földiekről meg sem emlékeznek: mindazáltal, másfelől meggyőzötven az igazságtól, nyilván vallja mind Gyarmathi, mind Calvinus és az *Augustana Confessio* (mint megmutatám e könyvnek második részében), hogy a boldog szentek imádkoznak miérettünk az Istennek színe előtt. Mely dolog hogy nyilvánban megbizonyodjék, először azt mondom, hogy a megdűcsöült lelkekben még nem hűlt a keresztyéni szeretet: hanem az ő zárandókságban vitézkedő atyafiokat igaz és tiszta szeretettel szeretik. Tudom, hogy Calvinus azt írja, hogy semmi képtelen dolgot nem mondunk, ha szinte azt mondjuk is, hogy a szeretet az ítélet napján léssen örökkévaló, úgyhogy a közbevetett üdöhhöz az illjék, *nihil pertinere ad tempus medium*, amit Szent Pál a szeretetről mond; most pedig a megholtaknak semmi köze, *nullum commercium*, nincs mihozzánk; és kételen azt kell mondani Luthernek is, mivelhogy az ő ítéleti szerént, a lelkek alusznak ítélet napja előtt, amint e könyvnek második részében megmondám. De az bizonyos dolog, hogy a boldog szentekben legfőképpen tündöklék az isteni szeretet; mert Szent Pál nyilván mondja, hogy noha a prófécia, a tudomány megszűnik is, de soha a szeretet el nem vesztetik. Másutt azt írja, hogy sem az élet, sem a halál el nem szakasztja őtet az isteni szeretettől. És ha őbennek szeretet nem volna, nyilván Isten nélkül volnának, sőt az Isten haragjában, bűnben volnának. Mert az Írás nyilván mondja, hogy az Isten szeretet, és aki a szeretetben vagyon, az vagyon az Istenben; akiben pedig nincs atyafiúi szeretet, halálban lakik, gyilkos az, setétségben lakik, nincs örök élete. És aki nem látja, hogy a boldogságban tekéletesb léssen az isteni szeretet; mivelhogy akkor színről színre látván az Istent, és tekéletesen megismervén az ő hozzánk való jóvoltát és isteni méltóságát, és sem a test, sem a világ, sem az emberi gyarlóság hátra nem vonson s meg nem késlel minket: teljes lélekkel, minden tehetséggel a mi Istenünk szerelmével gerjedezzünk. Ennek fölötte, ha meghűlt a szentekben a keresztyéni szeretet, ha semmi közök nincs immár nekik mihozzánk, miért írja tehát ezt Calvinus: Mikor a Crédóban azt valljuk, úgymond, hiszem a közönséges anyaszentegyházat, azt nemcsak a láthatandó eklézsiáról kell érteni; hanem az egész választottakról, kiknek számában foglaltatnak a megholtak is. A választottak mindnyájan úgy öszveköztettek Krisztusban, hogy miképpen egy főtől függenek, szinte úgy egy testté lőttek, és mint egy testnek tagjai öszveforrasztattak, egyek lőttek, egy szeretetben, azon Isten lelkében élnek. Ha azért ebben áll a szenteknek egyessége, hogy azon egy testnek tagjai vagyunk és együnk a másik tagja; ha azon testnek tagjai mind fájdalmát s mind vigasságát érzik az ő tagoknak; mint hihetjük tehát el, hogy a szentekben az ő tagokhoz való szeretetek meghűlt légyen?

Másodszor azt mondom, hogy a szentek könyörögnek az ő viaskodó tagokért. Ezt, amint mondám, mikor reáfogják valóban az atyafiakat, ő magok sem tagadják. Sőt az *Apologia Confessionis Augustanae* azt mondja, hogy noha az Írásban erről egyéb emlékezet nincs, hanem csak a Makabeusokról írt könyvben; de mindazáltal valljuk, hogy imádkoznak a szentek közönségesen az élőkért. Calvinus is azt írja, hogy noha megengedi, hogy a szentek közönségesen imádkoznak miérettünk, de azért ezzel el nem veszti csendes boldogságokat. És ismét: a szenteknek értünk való esedezése helyén marad; mert az Isten látván a mi szükségünket, nemcsak azt akarta, hogy ki-ki magáért imádkozzék, hanem egyiknek a másikért való imádságát is befogadja. Noha másutt, a gazember, azt írja, hogy a szentek semmiről egyébről nem gondolkodnak, hanem csak az Istenről, úgy elmerülnek az Isten színe látásában. Maga jól tudja Calvinus, hogy az Isten színe látásával együtt lehet a földi dolgokra való gondviselés is, mint az őrzőangyalok példájával könnyű megmutatni; és nyilván tanítja Beza, imígyen írván: *Si haec duo, quiete coelesti frui et humana curare, inter se pugnant: neque Deus, neque Angeli, neque Christus ipse censendi sunt curare humana.*

De hogy a bódogságos szentek miérettünk könyörögnek Istennek, azzal bizonyítom:

I. Mert azok a szentek szeretnek minket, úgymint önnön tagokat, mivelhogy egy test, egy ország az anyaszentegyház. Sőt anyánk minékünk a mennyország, polgártársaink a szentek, és mi is a mennyei gyülekezetnek seregi közibe íratunk; kiből nyilván következik, hogy jónkat kívánják nekünk a szentek, és mint tagokat, fiokat segítnék minket. És bizonyára, ha az angyalok imádkoznak miérettünk, amint nyilván megmutatám: nem látom, mi az oka, hogy a szentek nem imádkozhatnak. Mert ha a Krisztus tisztí és az ő közbenjárása meg nem gyaláztatik az angyalok könyörgésével: miért gyaláztatnék meg a szentek imádságával? Azonképpen, ha e világon élők imádkozhatnak egymásért, miért nem imádkoznának a szentek, kik noha nekünk megholtak, de amint Krisztus Urunk mondja: Élnek mindnyájan az Istennek.

Erre Gyarmathi azt feleli, hogy noha Szent Pál anyánknak nevezi a mennyei Jeruzsálemet; de azt nem mondja, hogy a szenteknek szorgalmatosságok van mireánk. És noha egy testnek tagjai velünk a szentek, a tagok pedig egymást segílik, ótalmazzák, amint Szent Pál írja Ephes. 5, 29. 1. Corinth. 12, 25., 26.; mindazáltal azt mondja Gyarmathi, hogy csak mikor a tagok együtt vannak velünk a földön, akkor segítnék minket könyörgésekkel. Sőt még e világon, de messze földön lévő szentekhez is, úgymond, nem illik egyéb egyesség, hanem csak a hit által, holott mi is ezekről soha szorgalmatosok nem voltunk.

De ezek csak habozások; mert soha nyilvánban nem jelenthette volna Szent Pál a boldog szenteknek reánk való gondviselését, mint jelenté, mikor őket anyánknak, velünk egy testnek nevezé, és előnkbe adá, hogy a tagoknak oly természetek vagyunk, hogy az ép részek gondot viselnek a sérült tagra. Ezt pedig a szükölködő tagról való gondviselést soha Szent Pál csak tisztán a jelenvaló és a világon viaskodó tagokra meg nem határozza. Akinek pedig esze vagyunk, nem ad oly hatalmat Gyarmathinak, hogy amit a Szentírás közönségesen tanít, azt ő, csak tisztán az önnön agyaskodási szerént, meghatározza és megmocskolja.

II. Mivelhogy a szentek egy lélekké lesznek az Istennel, azt kívánják és tiszta szüüből akarják, amit az Isten kíván és akar. Tudják pedig, hogy az Isten a mi üdvösségünket, jónkat, tevéletességünket kívánja: tehát a szentek is ezt teljes akarattal kívánják. Nyilvánvaló dolog pedig az, hogy a tiszta és tevéletes akarattal való jónak kívánsága, Isten előtt buzgó könyörgés. Így olvassuk az Írásban, hogy noha Mózes semmit nem szól vala, mindazáltal az Isten, az ő kívánságát látván, azt mondja néki: Mit kiáltasz énhozzám? Szent Dávid is azt írja, hogy a szegínyek kívánságát meghallgatja az Úr, és az ő szívök készületit meghallja az ő füle. Mert Szent Ágoston mondása szerént: hangos szó az Istennek irgalmasságára a lélek csendes gondolatja és kívánsága.

III. Az Írásban nyilván olvassuk, hogy Jeremiás halála után sokat imádkozék a zsidó népért és a szent városért, Jeruzsálemért.

IV. Szent Hieronymus és Szent Nazianzenus ilyen bizonyossággal erősítik ezt az igazságot: Az apostolok, mártírok és a több szentek, mikor még e világon magokról is szorgalmatosok valának, imádkoztak egyebekért; és oly hasznoson imádkoztak, hogy Mózes egy könyörgésével a zsidó népnek bocsánatot nyert; Szent Pálnak hetvenöt lélek ajándékoztaték egy kérésére: mentül inkább imádkoznak tehát most.

V. A Szent János látásában olvassuk, hogy a szent mártírok kéri az Istent, hogy bosszút álljon az ő ellenségeken, kik ártatlan vért ontottak. Gyarmathi erre azt feleli, hogy ez látás, melyből való dolgot nem bizonyíthatunk. Mely szép feleletből azt tanulhatjuk, hogy sem az Izsaiás próféciájából (melyet a próféta írásának első igéjében látásnak nevez), sem a több próféták látásából semmi bizonyosságot nem vehetünk; és így nem jól cselekedtek az apostolok, sőt ő maga is Krisztus Urunk, hogy a Gyarmathi Miklós iskolájában meg nem tanulták volt,

hogy a látásból való dolgot nem bizonyíthatunk; és ennek okáért gyakran az Izsaías és egyéb próféták látásiból vettek bizonytságot. Sőt ő maga is Gyarmathi gyakran bizonyít ezzel a Szent János látásával.

De azt mondja Gyarmathi, hogy *imperfectio*, fogyatkozásból való vétkes indulat volna a szentekben, ha bosszúállást kérnének Istentől, holott inkább imádkozniok kellene az üldözőjökért, a Krisztus tanítása szerint. Az első feleletben Krisztust és az apostolokat tanítja Gyarmathi, most immár a boldog szenteket iskolázza és oktatja. De örömet hallanám tőle, mennyiszer olvasta a zsoltárban és a prófétákban (kiket a Szentlélek vezérlett a Szentírásoknak bötűjében), hogy az Istent kérték, hogy megostorozza a bűnösöket? Vajon azt ítéli-e Gyarmathi, hogy az Istentől való bosszúállásnak kérése mindenkor fogyatkozásból, vétkes indulatból származik? Ha ezt ítéli, nyilvánvaló tudatlan, és az önnön ítéleti szerint kárhozatra méltó; mert ő is, a több Luther-kiáltókkal egyetemben, az ő káromló prédikációja után azon könyörgött napoként, hogy az Isten megrontsa, megostorozza, megbüntesse a pogány ellenséget, kiöntse haragját az ő nevének ellenségire. Noha azért haragból, gyűlölségből, bosszúságállásból nem szabad másnak, még a nyilvánvaló latornak és gyilkosnak is gonoszt kívánnunk; mindazáltal az igazság szeretetéből, az ártatlanoknak oltalmára, a gonoszoknak tanúságára, és egyéb Isten szerint való jó végekre szabad, nemcsak halálát kívánnunk, de annak, akinek erre való hatalma vagyon az Istentől, törvény szerint meg is ölni a gonosztévőket: És így olvassuk, hogy Szent Pál azt kívánja, hogy elmetszessenek, akik környülmétkedésre akarják vala vinni a híveket. A papi fejedelemnek pedig így szóla: *Percutiet te Deus, paries dealbate*. De megvakította Gyarmathit a Calvinus szele, és akármit mondjon, nem gondol véle, csak mondjon valamit miellenünk.

Mindazáltal, végezetre látván, hogy nem csavaroghat az igazság elől, azt írja: hogy ebből a helyből csak az bizonyíttatik meg, amit immár egynéhányszor megengedtünk, tudniillik, hogy közönségesen a szentek az egész eklézsiának jót kívánnak. Elég ez most nekünk; mert itt nem azt akarjuk bizonyítani, hogy a szentek valami szóval való imádságot formálnak, amint te alítod; mert tudjuk, hogy ők, test nélkül, e világi mód szerint való szókat nem faragnak, és az ő könyörgések nem egyéb az ő jó gondolkodással való kívánságoknál, mint a mi lelki könyörgésünk sem egyéb ennél. Csak azt bizonyítjuk azért ezzel a locussal, hogy valami gondok vagyon a szenteknek e világi emberekre is, és hogy ha a másvilágon bosszúállást kérnek Istentől a gonoszok ellen, sokkal inkább az ő fiokért és vitézkedő szolgatársokért könyörögnek az Istennek. Kiből megtetszik, hogy az a locus nem úgy illik a mi tudományunkhoz, mint az aranyperec a disznó orrába, amiképpen mérges nyelvének rágalmazó fullánkjaival vitatja Gyarmathi. Mert noha ebből csak pusztán ő magából nem következik, hogy egyenként imádkoznak a szentek miérettünk, hogy értik a mi kívánságinkat, hogy nekünk is őket segítségül kell hínunk; de az igen szépen következik, hogy valami gondok vagyon nékiek e világiakra, és hogy közönségesen imádkoznak az élőkért. Mi pedig (mivelhogy nem vagyunk oly bölcsek, mint a lutheristák, kik mindenből mindent meg tudnak bizonyítani, vagy illik öszve, vagy nem) csak ezeket akarjuk ebből a Szentírás bizonyosságából megerősíteni; kit mivelhogy az ellenség ő maga is megenged, nem szükség ennek oltalmára most többet szólanunk.

VI. A boldogságban uralkodó szentek nem alábbvaló renden vannak a kárhozott lelkeknél; de amaz elkárhozott gazdag könyörge az ő atyjafiaiért: miért nem könyöröghet tehát Lázár is az ő atyjafiaiért? Hogy pedig ez az gazdag és Lázár históriája nem példabeszéd, hanem ugyan valóban lött dolog, sokan a régi szentatyák közül nyilván tanítják; és csak abból is megtetszik, hogy mikor az Írás valami példabeszédet hoz elő, nem nevezi neveken az embereket, mint itt Krisztus Urunk nevéen nevezi Lázárt és Ábrahámot.

VII. Az Írásban azt olvassuk, hogy az Isten széki előtt álló szentek, kik Krisztus által megváltattak minden nemzetségből és országból, jó illatot mutatnak be Isten előtt, mely nem egyéb, úgymond az Írás, a szentek imádságánál. Bemutatják tehát a mi könyörgésinket, és imádkoznak a megboldogult szentek Istennek. Nem ő magokért; mert immár minden veszedelemtől megszabadultak, és tudják, hogy az ő útjoknak határára jutván, nincs helye sáfárságoknak és újabb jutalmoknak, hanem ahová esett a fa, ott marad mindörökké. Szükség tehát, hogy miérettünk imádkozzanak, és a mi könyörgésinket az ő buzgó kívánságokkal egyetemben bemutassák az Úrnak. Mivelhogy, amint e könyvnek XII. részében mondtam, nem egyéb a szentek imádságának Isten előtt való bemutatása, hanem az ő imádságokkal való segítése, kik azon kérik az Istent, hogy megengedje nekünk (kiket az Írás szenteknek nevez), mint e könyvnek XVI. részében, az első bizonyásban megmutatom), amit őtőle kérünk.

VIII. Ezennel megmutatom, hogy a szentek gondot viselnek e világi hívekre; tehát kétség nélkül szinte úgy imádkoznak miérettünk, mint szinte az angyalok, kikről nyilván olvassuk az Írásban, hogy imádkoznak érettünk.

IX. A régi szent doktorok, szent gyölekozetek és közönséges anyaszentegyház egyenlő értelméből megbizonyítatik ezen igazság; mert amint ezennel megmutatom, megrögzött, bizonyos vallás volt ez eleitől fogva a keresztyének között.

X. Az Istennek nyilvánvaló és tagadhatatlan csudatételivel megmutattatott eleitől fogva, hogy a szentek segítik az őhöz folyamó keresztyéneket, mint ezelőtt megmondtam, és ezennel bővebben megbizonyítom. A csudatétel pedig nem egyéb, hanem az Istennek nyilvánvaló bizonyágtétele, amint olvassuk az Írásban. Tehát az Isten bizonyágot tölt arról, hogy az ő szenti segítik könyörgések által a híveket.

Harmadszor azt mondom, hogy a bódog szentek tudják a mi dolgainkat és könyörgésinket, mint megmutatom e könyvnek XVI. részében; ennek pedig a tudásnak módját ezelőtt is bővön megmagyarázóok.

Negyedszer és utolszor azt mondom: hogy a megdűcsöült szentek gondot viselnek az ő vitézkedő szolgatársokra. Tagadja ezt Calvinus, és azért mondja, hogy az angyalok imádkoznak érettünk, mivelhogy az Isten rendeléséből gondot viselnek mireánk, tanítanak, vigasztalnak minket. Ezek pedig a szentekhez nem illenek. De igen könnyű ezt a keresztyén vallást megbizonyítani.

1. A szentek könyörögnek az élő emberekért Istennek, amint nyilván megbizonyítók; tehát valami gondjok vagyon az élő emberekre. Mert nyilván akinek javokra igyekezünk, és akikért másnak könyörögünk, arra valami gondunk is vagyon.

2. Az Isten széki előtt álló szent lelkek malasztot és békességet szerezhetnek minékünk Istentől, amint nyilván írja Szent János apostol, midőn ezektől az ő módjok szerint malasztot kér a híveknek. Vagyon tehát valami gondjok mireánk. Szent Péter is azt írja, hogy gondja léssen reá halála után is gyakran, hogy ezekről megemlékezzenek a hívek. Mely mondtást Oecumenius a Szent Péternek halála után való gondviseléséről magyarázza; és noha ennek a helynek más értelme is lehet, de ez is igen alkalmas, és helyén maradhat.

3. Azt ígéri Krisztus Urunk, hogy aki győzedelmes, mindvégig megmarad az ő parancsolatiban, annak hatalmat ad az országokon, hogy azokat bírja vasvesszővel, és mint a cserépedényt elrontsa, miképpen őneki is, hatalom adatott az ő atyjától. Holott Krisztus Urunk, amennyire közölheti az emberekkel, közli az ő híveivel e világi országokra való gondviselést is az ő módjok szerint. Mert miképpen hatalmat ada az embereknek, hogy Isten fiai lehetnének; hogy az emberek bűnét megbocsáthatnák Krisztus képében; hogy csudákat cselekedhetnének: itt is azonképpen, amit őrá mondott vala Szent Dávid a második zsoltárban, az ő megdűcsöült

szentivel közli. Mert a zsoltárban az Isten így szól Krisztusnak: Én fiam vagy te, ma szültelek én tégedet. Népeket adok néked örökségül, és a te birodalmad alá vetem e világnak határait, és bírod ezeket vasvesszővel, és mint a fazakas edényét, elrontod őket. Ím hallod azért a mi Urunk fogadását, hogy azoknak, kik győzelmeseek és végig megmaradnak az isteni cselekedetekben, azaz, akik immár a harc után a boldogságban vannak, azoknak e világi népeken hatalma lésson. Holott oly nyilvánvaló szókkal ígéri azt Krisztus Urunk, hogy ha szántsándékkal Calvinus ellen az mi igazmondásunkat meg akarta volna erősíteni, nyilvánban nem szólhatott volna. Erre a bizonyásra iszonyú szitkokkal felel Gyarmathi. Antalkodik, sőt bolondoskodik, úgymond Monoszlói, nyakaszegezve tekervén az Írást. Nagy istentelenül és tolvajul megfosztja Monoszlói Krisztust az ő méltóságától. Ezt pedig azért mondja, mert azt ítéli, hogy Monoszlói uram szinte azon módon és oly méltósággal tulajdonítja a szenteknek e világra való gondviselést, mint szinte Krisztus Urunknak. És ez okon sok szép bizonyságokkal megmutatja Gyarmathi, hogy Krisztus Urunkhoz teljességgel hasonló nem lehet sem angyal, sem egyéb teremtetett állat. De a jámbor ezen bár ne fáradott volna; mert ez oly nyilvánvaló dolog, hogy még a gyermekek is tudják, és akár mint káromkodják lelkiismereti ellen Gyarmathi, de ő maga is tudja, hogy csak eszébe sem jutott Monoszlói uramnak vagy a római eklézsiának, hogy a szenteket egyenlőképpen való méltóságba helyeztetné Krisztus Urunkkal.

Csak azt mondja azért Monoszlói uram, amit az Istennek fia mond, tudniillik, hogy amint néki hatalom adatott, hogy gondot viseljen, és bírja e világot: úgy az ő módjok szerint, nemcsak az élő pásztorok igazgatják az anyaszentegyházat; de a végig jó bajvivó szentek is bírják, igazgatják, segítik a híveket. De, amint mondom: az ő módjok szerint. Mert, amint ő maga Gyarmathi igazán írja: Krisztus Urunk autoritáíve, méltóság szerint, úgymint Istennek fia, ez világnak királya, fejedelme, ítélőbírája, jóknak és gonoszoknak jutalmok fizetője fog ítélni; de a szentek Krisztus után és őtől vőtt hatalommal fognak ítélni. És ismét: Nagy különbség vagyon a szentek és a Krisztus ítéleti közt; mert Krisztus Urunk ítél mint Úr és a szentek feje, a szentek úgy, mint tagok; Krisztus Urunk tulajdon és saját méltósága szerint, mi az ő érdemből és kegyelméből. Neki, saját és tulajdona az ő ítélő hatalma, amely minékünk az őbenne való hit által közöltetik. Ezek mind úgy vannak, és amint ezelőtt számtalanszor megmonddtam, mi ezent hisszük; de ezekkel meg nem erőtlenedik a mi bizonyságunk, hanem inkább erősítetik. Mert ha a Krisztus méltósága ellen semmit abban nem tanít Gyarmathi, hogy a szenteknek is Krisztus Urunktól vőtt méltóságot tulajdonít az elevenek és holtak ítéletire, miképpen Krisztus Urunk az eleveneket és holtakat ítéli: mi sem cselekeszünk semmit a Krisztus méltósága ellen, sem az ő böcsöletit teremtetett állatnak nem tulajdonítjuk, mikor azt tanítjuk, hogy a szentek nem az ő természet szerint való erejeből, hanem a Krisztus érdeme által adatott isteni ajándékból, tudják a mi dolgainkat, segítnek minket, gondot viselnek mi-reánk. És ha ők is eleveneknek és holtaknak bírái, miképpen Krisztus Urunk is ítélőbírája ezeknek (noha böcsületesb és sokkal feljebbvaló az ő ítélőbíráóságának módja, hogysem a szenteké): nyilván következik, hogy a szentek látják és tudják azoknak igyeket és dolgokat, melyekről ítéletet tesznek; mert nem tehetnének ítéletet rólok, ha nem tudnák dolgokat.

Noha azért igazán mondja Gyarmathi, hogy ama *sicut*, miképpen nem jegyez teljességgel való és mindennemű hasonlatosságot, és itt sem jegyzi az ítéletre való hatalomnak egyenlő voltát, mivelhogy nagy különbség vagyon a szentek és a Krisztus ítéletinek módjában; de mindazáltal, abban van a hasonlatosság, hogy miképpen Krisztust az ő atyja elevenek és holtak ítélőjévé tőtte, úgy Krisztus Urunk is az ő szenteivel, az ő módjuk szerint, közli ezt a méltóságot.

Másutt azt feleli Gyarmathi, hogy ez az ítélet és uraság az ítélet napján tulajdonítatik a szenteknek; mert akkor ki-ki az ő idejében levő emberekről bizonyság szerint ítéletet fog tenni, és példa szerint is. És a Szentírásnak egyenlő helyét hozza elő, melyben olvassuk,

hogy az ítélet napján lésszen uraságok és ítéletre való méltóságok a szenteknek: Matth. 19, 25. Rom. 8, 1. Johan. 3. I. Corint. 6. etc.

Mi sem tagadjuk, hogy az ítélet napján a szentek Krisztussal együtt meg nem ítélnék a gonoszokat, és őrajtok uralkodnának. De emellett azt is mondjuk, először, hogy ha a szenteknek az utolsó napon való ítéleti és uralkodása meg nem kisebbíti a Krisztus méltóságát, és az ő tisztinek semmit nem derogál; szinte azonképpen az ő mostani uralkodások és birodalmok sem derogál semmit a Krisztus Urunk dücsőségében. Másodszor azt mondjuk, hogy a Szentírás sohult ezt a szentek uralkodását csak csupán az ítélet napjához nem kötelezte, sem erre az üdőre meg nem határozta; sőt nyilván jelenti, hogy mind az ítéletkor, s mind mostan uralkodnak. Mert azt mondja az Írás, hogy a szenteknek úgy adatott hatalom (az ő módjok szerint, és amennyire a teremtet állattal közöltethetik a hatalom), amint Krisztusnak hatalom adatott az ő atyjától. Krisztus Urunknak pedig nemcsak az ítélet napján lésszen hatalma és uralkodása, hanem most is uralkodik. Tehát a szentek is, az ő módjok szerint, uralkodnak. Ennek fölőtte, azt mondja az Írás, hogy a szenteknek hatalmok vagyon az országokon, és uralkodnak e földön. Az ítéletnap után pedig sem országok nem lésszenek, sem e földi emberek, melyeken hatalmok és uralkodások lehetne. Szükség tehát, hogy a Szentírás folyása szerint, ez mostani üdőben uralkodjanak e földön, és Istentől engedett s teremtet állathoz illendő hatalmok légyen az országokon.

4. Másutt Krisztus Urunk azt ígéri: Aki győzödelmes lésszen, az én királyi székembe, *in throno meo*, ültetem őtet, miképpen én is meggyőztem, és az én atyámmal az ő királyi székibe ültem. Mely királyi székbe való ülés, valami hatalmat és birodalmat jegyez, amint az Írásnak állhatatos szokásából megtetszik. Tehát a szenteknek hatalmok és birodalmok vagyon, mellyel az Istentől reájok bízott hívekre gondot viselnek.

5. Ő magok is, a szentek, azt nyilván megvallják, hogy ők Krisztus által uralkodnak e földön. Mi szükség tehát erről kételkedni?

6. Szinte úgy okoskodhatunk e dologban is, mint a fellyül megmagyarázott dologban. Mert ha az élő emberek az ő tagokra, fiokra, polgártársokra gondot viselnek; ha ama kárhozott gazdag gondot viselt az ő atyjafiaira: miért nem viselnének tehát gondot mireánk a mi megdűcsöült atyánkfiái? Miért feledkeznék el a mi anyánk mirőlünk?

7. Ezen igazságot az Istennek a szentek által való sok csudatételi, az anyaszentegyháznak és a régi szentatyáknak egyenlő értelme, győzhetetlen bizonyossággal megerősítik.

**EGY KERESZTYÉN PRÉDIKÁTORTUL
S. T. D. P. P.
AZ KASSAI NEVEZETES TANÍTÓHOZ,
ALVINCI PÉTER URAMHOZ ÍRATOTT
ÖT SZÉP LEVÉL**

Nyomtatott Pozsonyban
MDCIX

ELSŐ LEVÉL AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRÚL

Az ékesen szóló és szokatlan bölcsességgel tündöklő,
böcsületes Alvinci Péter uramnak adassék

Az Jehova Istentől az ő szerelmes szent fia, az egy üdvözítő Jézus Krisztus által, kegyelmednek Szent Lelket kívánok.

Továbbá, mivelhogy ez háború üdö állapotjának tartóztatása miatt személyem szerint meg nem kereshettem kegyelmedet, kételenítettém levelem által megtalálnom méltóságodat, kit hogy jó néven végyen uraságod, ugyan az Adonai nagy Istenre is kényszerítlek, mivelhogy ez írásra semmi egyéb okból nem indítottam, hanem csak az igaz isteni tiszteletnek gyarapodásának és az utálatos bálványozásoknak gyökerestül való kigyomláltatásának buzgó szível való kívánságából.

Az elmúlt napokban azért, sok böcsületes emberekkel való nyájas beszédek között, hozák elő azokat az kívánságokat, melyeket az hajdúvitézek az ő fő tanítójokkal és hív tanácsokkal, Foktői Mátéval egyetemben, az Nemzetes, Tekintetes és Nagyságos Báthori Gáborhoz, az nyomorult magyar nemzetnek fínyes és tündöklő csillagához, Debrecenből küldöttek volt ez elmúlt napokban. Melyekben az több dolgok között, az pápisták egyhányszor bálványozóknak neveztetnek. Történetből egy pápista ember is vala ott jelen, ki mikor az bálványozók nevét hallotta volna, mindjárt megváltozék a színe, és keserves tekintettel szemét az égre fordítván, nagy fohászkodással azt mondá: Úristen, te tudod, hogy méltatlan és lelkiismeretek ellen gyaláznak ilyen utálatos névvel minket. Mert ez csak *calumnia*, gyalázatos és gyűlölségből reánk kenetett név, mellyel mód nélkül terhelnek minket mind személyünkben, mind tudományunkban, és az mi nemzetségünknel gyűlölségben akarnak ejteni.

Azután arcul fordulván hozzám, mondá: Prédikátor Uram, tudod-é, mely iszonyú, gyalázatos név az bálványozó név? Tudod-é, hogy az emberek nagyobb gyalázatba nem keverhetik nyelvekkel felebarátjokat, mintha őket bálványozóknak nevezik? Kinek én azt felelém: Jó Uram, énnálam tudva vagyom, hogy az bálványozás az legelső és legfőbb parancsolattal ellenkezik; mert az Istennek ujjával a két kő táblára íratott tízparancsolatban, az első tábla, legelől tiltatik meg az bálványozás, mivelhogy ez *directe*, igyenesen az Istent ő magát fosztja meg tiszteletitül, és tehetsége szerint, dicsőségének székből kitaszítván Őfelségét, mást ültet helyébe, kinek isteni tiszteletet és tehetsége szerint ugyan istenséget is tulajdonít. Annak okáért, miképpen az országban *crimen laesae majestatis humanae* az, mikor valaki az igaz fejedelem kívül mást valakit akar fejedelemmé tenni: azonképpen az bálványozás ugyan nem

egyéb, hanem *crimen laesae majestatis divinae*. És ennek okáért az teljes Szentírásnak folyásából nyilván kitetszik, hogy semmit gyakrabban meg nem tiltott, sem keményben meg nem ostromozott az Ótörvényben is az Úristen az bálványozásnál; melyről ilyenformán ír Tertullianus, amennyire magyarul bötű szerént hozzáférünk: Legfőbb, úgymond, az emberi nemzetnek vétkei közt az bálványozás. Mert az bálványozó ugyan gyilkos vérszopó is. Ha kérded, kit öl meg? azt mondom, hogy nem valamely idegent, nem ellenséget, hanem tulajdon ő magát. De minémű csalárdsággal öli meg? Az tévelygéssel. Micsoda fegyverrel? Az Istennek megbántásával. Az paráznaságot és házasságtörést is megtapasztalod az bálványozóban. Mert aki hamis Istennek szolgál, lelki paráznája az igazságnak; és ez okon az Szentírás, pírongatván az bálványozókat, paráznáknak nevezi őket. Végezetre, lopó az, aki a másét elkapja, vagy meg nem adja adósságát. És bizonyára nagy, rettenetes véték az emberek ellen való hamisság; de az bálványozás az Istent lopja meg, az ő tiszteletit meg nem adja néki, sőt ezeket másnak tulajdonítja, hogy az lopással együtt gyalázattal is illesse az Istent. És kerek szóval: minden vétkek az hatványozásban vannak rekesztve.

Ihon hallod, minémű festékekkel adja előnkbe a bálványozást ez az régi tudós ember, ki Urunk születése után kétszáz esztendőben élt. Azért jó Uram, méltán iszonyodol ettől az bálványozó névtől. De nem elég ez hozzá, hanem szükség, azon mesterkedjél, hogy ezt az nevet méltán ne viseljed, hanem minden bálványokat megutálván, az Úr Jézus Krisztushoz és az őtőle kinyilatkoztatott igaz tudományhoz ragaszkodjál.

Ezeket nagy szomorú szívvel és feje mozgatásával végig hallá az pápista ember, és imígyen szóla: Mivelhogy jól érted az bálványozásnak iszonyú rútságát, te magad ítéltire hagyom, mely nagy számadással tartoztok az élő Istennek igaz ítélőszéki előtt, ha minket méltatlan és érdemünk nélkül ilyen iszonyú káromlással és gyalázattal illeltek. Kire én így felelek:

Bezzeg, ha méltatlan kennénk ilyen rút bűzben titeket, nemcsak az másvilágon, de még ezen is nagy büntetést érdemlenénk. Mert, ha nyelvél megöli, aki bűzbe kever egy jámbor asszonyt, mit érdemlene tehát, aki méltatlanul bálványozónak nevezne egy egész gyöleközetet? De bár úgy volna, hogy ti pápisták ezt az nevet méltatlan viselnétek; igen könnyű volna minékünk letennünk ezt az gyalázatos nevet, ha ti elhagynátok azokat, melyekért mi ezt a rút nevet fejetekhez sújtjuk.

Ezeket hallván, mintha ugyan megpozsdult volna az vér benne, egy kevésbé megpirosodván, így felele az pápista ember: Szerető Uram, kérlek az Istenért is, tégy félfelé minden *prae-judiciomot* és üdönnap előtt tölt ítéletet, és csendes keresztyéni szeretettel tekintsd meg, ha lehetséges-e, hogy az római hiten való keresztyének oly iszonyú bálványozók légyenek, amint ti ítélitek.

Legelőször: Az Szentírásban én azt olvasom, hogy az mi édes Üdvözítőnknek ez világra jövele után úgy kigyomláztatik az bálványozás, hogy azok közt, kik a Krisztusban hisznek, nem találtatik semmi bálványozás, Ezt Izsaiás nyilván írja. Mikor, úgymond, amaz hegy felnevekedik minden hegyek fölött, és minden nemzetek őhöz folyamnak, akkor az bálványok teljességgel elrontatnak. Holott Izsaiás amaz hegyről szól, melyről írja Dániel, hogy a kéz nélkül elmetszetett kövecskéből nevedék, és befogá ez világot. Zakariás pedig azt mondja, hogy mikor az Dávidnak élő kútját felnyitandja az Úr az bűnöknek elmosására, akkor az bálványok neve elrontatik és csak ingyen, emlékezetben sem lészen, és ugyenezent mondja Ozseás próféta is. Ezékiel próféta által pedig így szól az Úristen: Akkoron tiszta vizet öntök tireátok, megtisztítottok minden álnokságtól, minden bálványtól megtisztítlak titeket. Ihon hallod, hogy akikre az Úristen a keresztségnek tiszta vizét és az Krisztusban való hitnek tisztaságos folyamját kiönti, azt ígéri, hogy minden bálványozástól megmenti azokat. Ha pedig oly iszonyú bálványozók voltak ezer esztendőtil fogva az római gyöleközetben, hogy amint ti

mondjátok, ugyan megelőzi és meghaladja az pogányok bálványozását, hová lesznek el ezek az Istennek szép ígéreti? Nemde nem hamisíttatnak-e meg, ha most is azok közt, akikre kiöntetett az kerestségnek tiszta vize, akik Krisztusban hisznek, oly nagy oktan bálványozók vannak, amint ti kiáltjátok?

Másodszor: Tagadhatatlan dolog az, hogy ezelőtt egynéhány száz esztendővel, sőt még az ti vallástok szerint is, ezelőtt egész ezer esztendővel Luther Márton előtt, annyira elterjedett és hatalmat vőtt vala ez az vallás, melyet ti most iszonyú bálványozásnak ítélték, hogy amint ő maga írja Calvinus, minden királyokat, nemzetségeket, kicsinytől fogva nagyig, megszedített. És ugyanezen Calvinus azt írja másutt, hogy ezer esztendőtől fogva úgy elhatalmazott az pápa tudománya, hogy minden igaz tudomány ledőlne. Luther Márton is nyilván írja, hogy ő volt első, aki elszakadott az római vallástól: És hogy mikor az szakadást kezdé, akkor csak egyedül volt. És hogy egyéb országokról ne emlékezzem: Magyarországon, mióta az keresztyén hitre tértek az mi eleink, egyéb hit nem volt, egész 1530-ik esztendeig, az római hitnél, amint megtetszik az magyarországi articulusokból, históriákból; az régi templomokból, klastromokból, apátúrságoknak, káptalanoknak, püspökségeknek, érsekségeknek fondálásából és életemes, régi jámboroknak nyilvánvaló bizonyosságokból.

Ez azért így lévén: Ha ilyen oktan bálványozás az római tudomány, két dolog következik nyilván:

Egyik az, hogy valakik ezer esztendőtől fogva Luther Márton előtt éltek, mind bálványozók voltak, és így elkárhoztak, mivelhogy az Írásban nyilván és igen gyakor helyen olvassuk, hogy az bálványozók elkárhoznak. Még eddig nem találkozott senki oly szemtelen ember, aki az régi szenteket mind pokolra igyekezett volna hányni, sőt az *Augustana Confessio Apológiája*, articulo 4. Szent Bernárdot, noha barát volt, de ugyan szentnek nevezi. És ugyanottan Szent Domonkost is szentnek híja. Sőt Luther *Libro de votis monasticis*, Szent Ferencet szentnek, csodálatos és lelki buzgósággal gerjedezőnek mondja, és ugyanezen Szent Ferencet Vithakérus is *Quaest. 5. de Eccles. cap. 14. folio 583.* szentnek nevezi. Illyricus pedig *in Catalogo Testium Veritatis*, Szent Bernárdot, ki barát volt, Sénásbéli Szent Katalint, ki apáca volt, Szent Brigittát etc. szenteknek írja. Nem voltak tehát bálványozók, noha pápisták, sőt barátok és apácák voltak.

Második dolog, mely nyilván következik, ha az pápista vallás bálványozás, emez: tudniillik, hogy az Istennek amaz igen szép fogadási meghamisíttatnak, melyekben azt fogadá, hogy az Krisztustól fondáltatott anyaszentegyház ellen, az pokol ereje diadalmat soha nem vehet, hanem mint az igazságnak erős köoszlopa, győzhetetlen megmarad, és mint egy nagy hegyen épített város, el nem rejtetik, hanem amint Izsaiás mondja, őbenne szüntelen megmarad az igazságnak prédikálása, mivelhogy amint Szent Pál írja, mind világ végezetig doktorok és pásztorok lesznek az Krisztus jegyesében, az anyaszentegyházban, kik tanítsák az juhokat, legeltessék az nyáját, melyet Isten őreájok bízott. Ezek azért, és több efféle ígéretek mind cserben maradnak, ha az pápisták bálványozók. Mert amint mondám, egész ezer esztendővel Luther előtt, úgy elhatalmazott volt az pápista tudomány, hogy sohult ez világon csak hírrel sem hallotta senki az ti hiteteknek gyöleközetit. Egy templomotok, egy doktorotok nem volt, aki veletek egy értelemben lőtt volna. És életemet kötöm mellé, hogy sem Illyricus *in Catalogo Testium Veritatis* nem nevezett, sem senki nem nevezhet az apostolok halálától fogva Luther Mártonig csak egy tanítót, csak egy embert is, aki azt hitte és tanította volna, amit ti. Mert noha némelyek, akiket sok egyéb tévelygő tudományokért ti magatok is eretnekeknek ítélték, egy avagy két dologban veletek egyeznek, úgy mint Husz János, Wicleph, Waldenses; noha némelyek azok közül, akiket Illyricus említ, szidalmazták és gyalázták az pápák feslett erkölcsét: de ezt az *corpus doctrinae*-t, az ti vallástoknak ép testét, a Szent-

írásnak ilyen értelmét és magyarázatját, aminéműt ti forgattok, soha senki hírrel sem hallotta régenten. Ha az pápista vallás bálványozás, és ez úgy lenyomotta egész ezer esztendeig a ti tudománytokat, hogy ennek csak hírét sem hallották az keresztyének: nyilván kitetszik, hogy az fellyül előszámlált isteni ígíretekből semmi sem költ, hanem az pokol kapuja meggyőzte és lenyomta az Krisztus országát, elrejtette az hegyen épített várost, megfosztotta az Isten ígíjének zengésétől és az igaz pásztoroktól az anyaszentegyházat.

De mi szükség erről többet szólni? Nemde nem azt írja-e az *Augustana Confessio*, hogy az ti eklézsiátok csak egyetlenegy hitágazatjában sem különböz a római ekléziától, csak úgy mond, egynéhány kevés *abususokat*, gonosz szokásokat hagyjanak el. Hogy pedig ezt ne ítéljed csak az *Augustana Confessio*-ra kent dolognak, ihon vagyon az könyv, olvasd mit mond: *Haec summa est doctrinae nostrae, in qua nihil inest quod discrepet a scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. Dissensio est de quibusdam abusibus, qui irreperunt. És ismét: Ecclesiae apud nos, de nullo articulo fidei dissentiunt ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusos omittant, qui novi sunt, et contra voluntatem Canonum, vitio temporum recepti.* Nyilván, ha az római eklézia bálványozó volna, nemcsak valami mód nélkül való rendtartásokban, de ugyan az hitnek ágazatjában is közbevetés volna miközöttünk. Azért, ha az *Augustana Confessio* (melyet ti mind fejenként béveszték) nem hazud, nyilván szemtelen hazugság az, hogy az római eklézia bálványozó volna.

Végezetre, két dolgot tanít Calvinus, melyek ha igazak, lehetetlen dolog, hogy az mi vallásunk bálványozás légyen. Elsőt azt, hogy Urunk születése után ötszáz esztendeig virágzott az igaz tudomány az ekléziában, és Szent Ágoston idejéig semmit az apostoli tudományban el nem változtattak. Másodikat azt tanítja Calvinus, hogy aki valamit igazán meg akar érteni az régi, igaz vallásból, Szent Ágostont tekintse, ki igen hív bizonyosága az régi igazságnak. Hogyha ez így vagyon, nem lehet tehát bálványozás, amit Urunk halála után ötszáz esztendő alatt tanítottak az hívek, és amit Szent Ágoston is állhatatosan vallott. Az pedig tagadhatatlan dolog, hogy valamit ti most mibennünk kárhoztattok, azokat mind feltaláljuk azokban a szent doktorok könyveiben, melyeket Szent Ágoston és az őelőtte valók írtanak. És hogy ennek egyéb bizonyoságit most félretegyük, önnönmaga Calvinus együtt azt mondja, hogy az régiek mindnyájan, valakiknek írásai nálunk vannak, megbotlottak. Okát azt adja: mert az ő vallása ellen, mivelünk egyetértettek az bűnökért való elégtételben. Másutt nem tagadja, hogy ezerháromszáz esztendővel ezelőtt szokott dolog volt, hogy az halottakért imádkoztak. Azonképpen szokott dolog volt, úgy mond, az anyaszentegyház kezdetitől fogva, hogy szükségnek idején, akárki is megkeresztelte az gyermekeket. Az Úr vacsorájáról való tudományt is, úgy mond, az apostolok idejétől fogva megfogta a rozsdá. Szent Ágostont is egynéhány helyen mardossa írásban, hogy mimellettünk, tiellenetek támadott. És mindezekkel tanúbizonyosságunk minékünk, hogy amely tudományt ti most mibennünk pótkok, azt javallották Szent Ágoston előtt is az igaz keresztyének, kikben (amint Calvinus is megvallja), nem az bálványozás, hanem az igaz apostoli tudomány tündöklött.

Ezeket, mikor elvégezte volna az pápista ember, egyik azok közül, kik velünk együtt valának, mondá nagy felszóval: Esküszöm Istennek, mond valamit ez az jámbor, és bár amaz légyen az anyja, valaki ennek utána bálványozóknak nevezné az pápistákat.

Én pedig, igazán mondom, egy kevésbé megháborodtam vala. Mert hertelen nem jut vala eszembe, mint expedáljam, mint fejtsem ki magamat az gonosz embernek hálójából, és ugyanott eltekéllem magamban, hogy mentül hamarébb lehet, ezeknek megfejtésére Te Kegyelmedtől kérjek segítséget, böcsületes és tisztelendő Péter Uram. De azért, hogy ne láttatnám megnémulni és meggyőzetni, nékibátorítám magamat és mondék néki: Szerető Uram,

sok dolgokat kerengtetél össze a te szemfényvesztő és tetszés szerint való bizonyágidban, és nyelvednek vitorláját megeresztvén, igen nyakunkba akarnád rándítani az hálót, ha szerét tehetnéd. De mindazokra rövid szóval csak egy az felelet: *Est fallacia petitionis principii*. Mert te azt akarnád, hogy mi titeket bálványozóknak ne mondanánk, kit mi ugyan még most sem akarunk cselekedni, hanem a kapát ugyan kapának híjuk és az fűrút fűrúnak, az bálványozókat bálványozóknak nevezzük. Valaki pedig az Írást, az Isten könyvét, melyben az Istennek elváltozhatatlan igazságának regulája kijelentetett, keresztyéni józansággal és alázatossággal olvassa, napfénynél világosban megláthatja, hogy az pápisták nyilvánvaló bálványozók. Mert ki volna oly homloka feltörlött, alávaló értelmű ember, hogy csak tétovázó beszéddel is merné tagadni, rejtegetni és fődözni a ti lelki paráznaságtokat és bálványozástokat. Holott nyilván nagyon ez széles világnál, hogy ti az képeknek imádkoztok: az szenteket pedig, és legfőképpen Szűz Máriát, üdvözítőnek, reménységteknek tartjátok és az Istennek ez világ vezérlésében és gondjaviselésében való méltóságos forgódását ezekre, úgymint újonnan találtatott Istenekre osztottátok: maga az teljes Szentírásban azt olvassuk, hogy idegen Istenünk ne legyen, hanem csak egyedül az mi Urunkat Istenünket tiszteljük, böcsüljük és imádjuk. Szedd bé azért bátor nyelvednek vitorláját, fald bé a sípot, rántsd meg szájadnak zabláját e helyen, és az út kívül való haszontalan csavargásoknak és heábavaló csácsogásoknak békét hagyván, ha szerét teheted, kezd másutt; azaz, ha ugyan valóban mered, és bízol emberségedhez, azt mutasd meg, hogy bálványozók nem vagytok.

Ezt mikor elvégeztem volna, egy az jelenvaló jámbor főemberek közül mondá: Bezzeg tisztességemre mondom, jó helyen vetéd itt meg az hálót, prédikátor uram, és nem csekély vízben tapogatsz, hanem ugyan a derék Szentírásból feszegeted ki beszédedet.

Más egy főember is így szóla: Igazán mondom, prédikátor uram, az fellyül előhozott bizonyágoknak megfejtését eszembe nem vehetém. És jó lelkiismerettel mondom, hogy énnékem elegendő és győzhetetlen jelenségeknek tetszenek, melyekből elhitesse magammal, hogy ezután soha bálványozóknak ne nevezzem az pápistákat.

Kinek én csak azt felelém: Nem csuda, jó uram, ha te meg nem értetted az én feleletemet, mert deákul sem tudsz, és az dialektikát sem tanultad, melyben szépen megmagyaráztatik, micsoda legyen az *Fallacia petitionis principii*.

Azmely pápista ember jelen vala, alattomban, róka módjára mosolyogván, így szóla: Prédikátor uram, mind az tennen saját lelkiismeretetre, mind pedig ez egész világ ítéletire, hagyom annak meglátását, ha elégséges feleletet adtál-e az előszámlált, győzhetetlen bizonyágokra, melyeket látom, csak füled mellől akarsz elbocsátani, és ugyan semmit nem akarsz avagy nem tudsz reá felelni, és abban bizonyos vagyok, hogy ezután is patvarkodó beszédekkel tétovázhattok ezek előtt, de úgy meg nem fejthetitek, hogy az istenfélő embernek lelke megnyughassék rajta.

Én pedig erre csak azt mondám: Jó uram, mi szükség erről szót szaporítani és az ti elhanyagolt, sőt elesett igyeteket támogatni, holott az Isten könyvéből nyilván reátok rakám, és nagy fenn megmutatnám, hogy az képek és az halottak tiszteletiben nyilvánvaló bálványozásban heverték.

Az pápista ember viszontag így felelte: Bizonyára nem hitvány renden kaszálnál, szeretű uram, ha amit ily bátran mondasz, reánk is rakhatnád. De félek rajta, hogy szinte úgy jársz, mint sokan a ti rendeteken való tanítók, kik mentül tudatlanbak, annál bátrabban kiáltnak akármit is miellenünk, úgyhogy szabadon gondolhatjuk felőlök, hogy ugyan jól feltörlötték homlokukat arra, *ut loquerentur grandia*, hogy az igazság ellen szörnyűségeket és minden méltatlan hamisságokat, vádlásokat és káromlásokat szórjanak reánk. De mikor az bizonyí-

tásra jutnak, csak füstbe mégyen minden csácsogások. Mert csakhamar reteszt vetnek, meg-némulnak, és semmit reánk nem rakhatnak, hanem róka módra a kert alatt kullogván, oly dolgokat forgatnak, melyek nemcsak az derék dologhoz igyenesen semmit nem szolgálnak, de sőt szinte úgy illenek hozzá, mint amaz te *Fallacia petitionis principii* az fellyül előhozott bizonyságokhoz, azaz, mint az bot az tegezhez, az aranyos kantár az számár fejéhez. És azért az jelenvaló főemberek kedvéért, semmi halasztást nem tévén a dologban, mindjárt nyilván, minden tétovázás és kerengő beszéd nélkül megfelelek, és ha szerét tehetem, napvilágnál fínyesben megmutatom, hogy az tetőled előszámlált bálványozásokban nincs nekünk semmi részünk, kiből reménylem, hogy aki mind testében-lelkében nem vak, eszébe veheti az igazságot; ez legyen azért bátor fundamentom, ez légyen az kövár, melyen először is megvíjjunk. De minekelőtte az dologhoz fogjunk, egy dologra kérlek, prédikátor uram.

Gyakorta történik az, hogy ti az tinnen fejetek találmányával és tulajdon elmétek alkotmányával és chimérájával hadakoztok, mikor azt alítjátok, hogy az mi tudományunk ellen vitézkedtek. Mert az tagadhatatlan dolog, hogy sok hamisságokat kennek mireánk az ti pártos társaitok, melyeket gyakor kiáltásokkal úgy beléoltják az emberek szívébe, hogy teljességgel gyökeret vet benne, és semmiképpen el nem hitethetni vélek, hogy különb az mi vallásunk. Mert az mi rendünkön való tanítók írásit nem akarják olvasni, hogy abból értenék meg a mi vallásunkat, hanem amint az ő tanítójok vagy tudatlanságból, vagy álnokságból eleikbe adják az római tudományt, azt hiszik, hogy ugyanolyan. Oly dolgokat írnak pedig és hirdetnek ők az pápista vallásról, hogy enmagam is gyakran, mikor olvastam írásokat az tiféléteknek, azt mondtam, hogy nem csudálom, ha gyűlöli az római hitet, aki ezeket elhiszi, mert ha azt tanítaná az római gyöleközet, amit a ti tanítótok írnak hogy tanít, igazán mondom, én is megátkoznom és utálnám az római tudományt. Azért, hogy az heábavaló versengésnek véget vessünk és az keresztyéni szeretet és tekéletesség ellen hamisat mireánk senki sem foghasson: azt kívánom kegyelmedtől, hogy ne az ti vélekedésekből, hanem mitőlünk értsed, mit hiszünk és mit tanítunk mi azokról az dolgokról, melyekben mondád, hogy mi bálványozók vagyunk; és ha szinte ezelőtt elhittették volna is véled, hogy különb az mi vallásunk annál, amit éntőlem hallasz: inkább elhiggyed az én vallástételemet, ki jobban tudom mit hiszek, hogysem másvalaki.

Erre én azt felelém: Hogy méltó kívánság ez, mert az Írás mondja, hogy senki jobban nem tudja, mi légyen az emberben, önnönmagánál. És az keresztyéni szeretet is azt kívánja, hogy szűnek vizsgálójává ne tégyük magunkat. Azt is tudom, hogy a hit dolgában senkinek nem szabad hazudni, amint Tertullianus írja. Mert a Szent Ágoston mondásaként: *Fides a nobis officium exigit et cordis et linguae*, az hit azt kívánja, hogy mind szűvel, mind szájjal igazak legyünk a hit dolgaiban; és az pápák is azt írják: *Proditor est veritatis, qui pro veritate mendacium loquitur*, árulója az igazságnak, aki az igazságért hazugságot mond. És tudom, hogy ti is, mint nyilvánvaló eretnekeket kárhoztatjátok Basilidest, Priscilliánust és a helceseitákat, mivelhogy azt tanították, hogy szabad embernek hitit megtagadni. Ugyan nincs is pedig okom, miért akarnék valamit erővel reátok fogni, holott inkább azon örvendőznék, ha oly vallásban találtatnátok, mely tiszta volna minden bálványozástól. És ha szinte ezelőtt valamiben tévelygettetek volna is, gyönyörködném benne, ha most annak ellene mondanátok, és az igazsághoz ragaszkodnátok.

Az pápista ember megköszönvén, hogy emberségesen és okosan szólnék az dologhoz, monda: Itt az utcán alkotmatlan helyen vagyunk: ha tetszik, jer, lépjünk bé a házba, holott csendesben is beszélhetünk, és könyveket is találunk, melyeket mondásimnak bizonyságira mindjárt reáforgathatunk.

Ezt mindnyájan, akik jelen valának, jóváhagyák, és bémenvén az házba, így kezdé el beszédét az pápista ember:

Legelőször is azért azon egyenesedjünk meg: Mi legyen az bálványozás és az bálvány? Ezt pedig előnkbe adja az Szentírás. Mert Szent Pál apostol az Rómabélieknek cap. 1. v. 23 et 25. azt mondja, hogy azok az bálványozók, akik az Istennek tiszteletit teremtett állatoknak adták, és inkább szolgáltak ezeknek, hogysen az teremtőnek. És amint Salamon írja, az Istennek elcserélhetetlen nevét a kőnek és fának adták: a tüzet és élető eget Istennek ítélték. És rövid szóval megmondván, valahol az Írás emlékezik az tulajdon bálványozásáról, azt mondja, hogy a bálványozók elhagyván az Istent, teremtett állatnak adják az isteni tiszteletet. Ezt olvassuk Hier. 2. v. 11. Cap. 44. v. 18. Psalm. 105. v. 20. és számtalan egyéb helyeken is: kiből az követközik, hogy az bálvány nem egyéb, hanem oly teremtett állat, melyet a bálványozó Istennek ítél és isteni tisztelettel illet. És annak okáért mondja az írás 1. Corinth. 8. v. 4. Cap. 10. v. 19. Isaiae 41. v. 24., hogy az bálvány semmi, és az zsidó bötű szerént is az bálványnak neve ELIL, *hoc est vanitas, inane, nihil minus quam quod putatur*, hívság és csak az ember agyának alkotmánya, holott az emberi gondolat kívül sohult nincs oly teremtett állat, mely Isten volna.

Igen szépen megmagyarázza pedig Szent Ágoston, minémű volt az régi pogányok bálványozása; előhozván az régi *Mercurius Trismegistus* írását. Azt ítélték, úgymond, az pogányok, hogy az látható ábrázatok nem egyebek, hanem a láthatatlan isteneknek testi. Ezekben azért az testekben oly lelki állatokat ismértek, melyek mind árthatnak s mind használhatnak azoknak, kik isteni tisztelettel illetik őket. Ezeket pedig, úgymond, az láthatatlan, lelkes állatokat csuda mesterséggel az látható ábrázattal egybecsatolják az tudós főemberek, úgy, hogy mint valami lelkes testekké válnak az ábrázatok, melyekhez köteleztetik az lelki állat. És ez, úgymond, amaz csudálatos tudomány és mesterség, mellyel isteneket csinálnak az emberek. Mert, úgymond, mivelhogy az emberi nemzetség lelki állatot nem teremthet, kiszólván az ördögöt, az képbe béplántálja ötet szent és csudálatos titkok által, és így az ördög lélek gyanánt vagyon az ábrázatban, úgymint testben. Azt is utána veti Szent Ágoston, hogy akik mesterségekkel az képekbe rekesztették az ördögöt, azoknak nevekre nevezték a bálványokat.

Ez sommája annak, amit ott bőbeszéddel előhoz Szent Ágoston az *Mercurius Trismegistus* írásból. Kiből nyilván megtetszik, mely igaz legyen, amit Szent Pál apostol és Szent Dávid mond: Hogy valamit áldoztak az pogányok, az ördögnek áldozták azt, és az pogányok isteni mind ördögök voltak. Mivelhogy az ő bálványok nemcsak az pusztá külső ábrázat volt, hanem az ördög is, melyet az ördöngösök az ördöggel való szövetségnek ereje által az bálványhoz kötöznek vala; miképpen mostan is halljuk, hogy az ördöngösök gyűrűben avagy üvegben hordozzák az sátánt.

Másutt ugyanezen Szent Ágoston az bálványozóknak más ilyen vélekedéseket hozza elő, melyet amaz bölcs Marcus Varro is javallott: tudniillik, hogy az Isten nem egyéb, hanem ez világi állatoknak lelke; mert miképpen, úgymond, az ember testből és lélekből áll, azonképpen az világ is az látható állatokból, úgymint testből, és az láthatatlan Istenségből, úgymint lélekből áll. És így minden teremtett állatot Istennek ítélték lenni.

Noha azért, amint a bölcs írja, a bálványozásnak első kezdeti az volt, hogy mikor valakinek szerelmes gyermeke megholt, faragott ábrázatot csinált néki, és mintha ebben jelen volna, avagy meg nem holt, hanem az istenek közibe vitetett volna, az ő háza népével imádtatja vala ötet; azután pedig, amint ezen bölcs írja, a napnak, csillagoknak, elementomoknak szépségét és hasznát látván, ezeket is kezdék tisztelni: de mindazáltal, mivelhogy valamit az pogányok Isten gyanánt imádtak, azoknak faragott ábrázatokat csináltak, melyek ördögökkel valának rakva, és ezeket az ördögöket, kiket, amint meghallók, az faragott ábrázatok lelkének ítélték lenni imádták: az okon méltán mondja az Írás, hogy az pogányok isteni mind ördögök voltak,

és minden áldozatot az ördögnek adtak az pogányok. Meg sem könnyebbíti vala pedig az ő vétkeket, hogy ők bolondul vélték, hogy ezek igaz istenek és ezekben az igaz Istent akarták tisztelni, szinte mint nem volna az országban mentsége annak, aki az király ellenségét elégséges okok nélkül királynak ítélné és királyi tisztelettel illetné. Mert az pogány bálványozók szinte úgy cselekedtek, mintha valaki *sitié diligenti inquisitione*, szorgalmatos tudakozás és vizsgálás nélkül, a községből egy parasztembert előrántana, és az őtőle vött jótéteményekért, őtet királyi tisztelettel illetné.

Azért mindezeket egy csomóba kötvén és egy summába foglalván: nyilván megtetszik, hogy noha a Szentírásban *per metaphoram* bálványozásnak neveztetik a fősvénység és az részegség; mivelhogy aki valamely teremtetett állathoz úgy ragaszkodik, hogy ezért hátraveti az Istent és az ő akaratját, azt jelenti, hogy nagyobbra böcsüli ezt az Istennél, és annak okáért Isten helyett választja a teremtetett állatot: mindazáltal az tulajdon bálványozó csak az, aki teremtetett állatot isteni tisztelettel illet, és az isteni méltóságot az egy igaz Isten kívül egyébnek tulajdonítja. Az bálvány pedig nem egyéb, hanem oly teremtetett állat, melynek az bálványozók isteni tiszteletet tesznek. És így nem nevezhetünk minden képet bálványnak, holott az mi Üdvöztönk is az Atyaistennek képe, amint Szent Pál írja Coloss. 1. v. 15. Hebr. 1. v. 3. Az Isten sátorában és templomában is képek valának, amint az írásban olvassuk, Exod. 25. v. 18. Num. 21. v. 8. 3. Reg. 6. v. 23. 29. 32. 35. et 3. Reg. 7. v. 35. 36. 2. Paralip. 3. v. 7. 11. De azért sem az mi Üdvöztönket, sem az Isten templomában való képeket bálványnak nem nevezhetjük semmiképpen. Az Isten is nemkülönben tiltja az képeknek csinálását, hanem csak úgy, amint ő maga megmagyarázza, hogy avégre ne csináljunk képeket, hogy azokat imádjuk; noha az fellyül előszámlált helyeken ugyan megparancsolá, hogy képeket csináljanak az ő templomába.

Immár azért az első felvetett célnak bizonyításában nem fárasztom sok beszéddel magamat, hanem egyáltalában azt mondom, hogy mi az isteni tiszteletnek semmi részét a képekre nem hárítjuk, és így semmi okon bálványozóknak nem ítéltethetünk. Hogy ezt nyilván és bizonyoson megértse: ihon halljad az *Tridentombéli Conciliom*-ból, mit higgyen és tanítson az római gyölekezet az képekről *Sessione 25*. Holott minekutána megparancsolá, hogy az községnek jól eleibe adják, hogy nem azért íratjuk képét a Szentháromságnak, mintha testi szemmel látható volna az istenség, avagy festékekkel az ő állatja kiábrázthatnék, hanem csak olyan ábrázatit íratjuk, aminéműben méltóztatott megjeleni, vagy az prófétáknak, vénembernek ábrázatjában; avagy az mi Urunk keresztelesekor, galamb képében; avagy pedig az felvött emberi természetben, az megtestesülésben. Minekutána mondok ezt rövideden előnkbe adta volna az Conciliom, így szól: A képeknek illendő böcsületet és tiszteletet kell adni, nem azért, mintha ezekben valami istenség, avagy erő volna, melyet böcsülleni kellene, avagy tőlök valamit kérni: hanem csak azért, hogy akit jegyeznek, azt tiszteljük ezek által. És mikor ezek előtt süveget vetünk, térdet hajtunk, Krisztust imádjuk, akit jegyez az kép. Ez az igaz keresztyéni tudomány a képekről, melyet magában foglal ama régi két vers is:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa,
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

És ennek okáért egy poéta így felele nemrégén azoknak, kik azt kiáltják, hogy mi az képeket Isten gyanánt tiszteljük:

Signa cofunt, inquis, de ligno et marmore: falsum.
His etiam credunt numen inesse: furis.

Mi azért az képekben semmi isteni erőt, méltóságot, hatalmat nem ismerünk, semmit azoktól nem várunk, sőt az minémű tiszteletet az képek előtt teszünk, nem a fának, festéknek tesszük, hanem Krisztus Urunknak; avagy ha az kép valamely szentet jegyez, a kép előtt csak az szenthez illendő tiszteletet teszünk.

Nemkülönben cselekeszünk mi a képekkel, mint a régiek az Istennek szekrényével, mely előtt, olvassuk, hogy leborultak a földre, noha ugyan nem imádtak egyebet, mint az egy élő Istent. Csak azt cselekeszünk mi a képek előtt, amit az Szent Pál parancsolatja szerint minden keresztényen cselekeszik, mikor az Jézus nevét említik előtte; mert süveget vetünk, térdet hajtunk az névnek emlékezetire, de nem azoknak az *sonusoknak* és szóknak hajtunk térdet, melyeket füllel hallunk, hanem annak, akit ez az szó jegyez. Végezetre, csak azt cselekeszünk mi a képek előtt való tisztelettel, amit cselekvék Izsaiás, Dániel és az több próféták, mikor az Isten látható ábrázatban megjelenék nekik. Mert ők is leborulának az előtt az elementomokból formált, látható ábrázat előtt, de azért nem az látható ábrázatot, hanem az Istent imádnak, akit jegyez vala az ábrázat. Mi is azért az képeket nemcsak az egyházak ékességére, hanem arra is tartjuk, hogy eszünkbe juttassák és ugyan szemeink előtt hordoztassák szüntelen az mi Üdvözítőnk cselekedetét és az szentek életét. Mikor pedig ezek előtt tisztességet teszünk, annak tesszük az böcsületet, akit az kép jegyez, mint mikor ti is süveget vettek az Evangéliom olvasásakor, avagy az Jézus nevének említésére, nem az teremtet szótátot imádjátok, hanem azt, akit jegyez és akitől származott ez az Evangéliom. Bizony mikor a Szent Péter árnyékát annyira böcsülik vala az hívek, hogy erre kitennék az betegeket; és miképpen a Szent Pál térdkötője és kis keszkenője illetésével, úgy a Szent Péter árnyékával is meggyógyulnak vala az kórbetegek, nem tisztelik vala az árnyékképet Isten gyanánt az hívek: szinte úgy mi sem tiszteljük az faragott képet Isten gyanánt, noha ez előtt Istennek könyörgünk.

Ihon halljátok kerek és egyáltalában való magyarázattal az képek felől való tudományát az római gyöleközetnek; ennél különbet, aki fejünk fölött áll, az tudja, hogy sem hitt, sem tanított soha az római eklézsia. Akarnám azért érteni, ha ebben találtok-é valami bálványozásnak árnyékát lenni?

Amely főemberek jelen valának, azt kezdék mondani: Mi bizony ezt soha ennyire nem értettük, sőt mind különben adták ezeket mielőnkbe. De ha csak ebben áll az pápisták vallása a képek felől, erre semmi szín alatt nem kenhetjük az bálványozás nevét. Egyik pedig ezek közül ezt is utána veté: Ha ennél egyebet semmit nem tanítanak az pápisták az képekről, magamnak sem tetszik ez bálványozásnak. Mert ha az ember nyelvével formált Jézus nevének hallására térdet hajtunk annak, akit a szó jegyez, miért nem hajthatnánk térdet, mikor kézzel formált nevét avagy ábrázatját látjuk az mi Urunknak? Annak okáért fogadást tések, hogy ennek utána bálványozásnak nem nevezem az pápisták cselekedetét.

Ezeket én hallván, mondék: Úgy vagy, ebben az tudományban nincs afféle bálványozás, hogy a teremtet állat Isten gyanánt imádatnék. De amint bölcsen tanítja Calvinus János: Mind bálványozás az, valamivel az ember tiszteli az Istent az ő parancsolatja kívül. A zsidók is, mikor az pusztában imádták a borjút, nem valának oly bolondok, hogy ezt Istennek ítélnék, hanem a borjú-kép által az Istent imádnak. De mégis bálványozóknak neveztetnek; mivel-hogy parancsolat kívül való tisztelet volt ez, mert nem hagyta vala az Úr, hogy öt képekben tiszteljék. Hasonlóformán tehát az pápistákat is ezen okból bálványozóknak nevezhetjük.

Az pápista ember itt elmosolyodván: Ti, úgymond, szinte olyanok vagytok, mint amaz szolga, melynek az ő ura írásban adott vala instrukciót, mihez tartsa magát az ő szolgálatjában. Történék pedig egyszer, hogy az ura egy nagy sikeres sárba dölne mind lovastúl, és mikor a szolgáját híná segítségre, kikapá a szolga zsebéből az instrukciót, és sok forgatása után azt felelé, hogy nincs instrukciójában, hogy a sárból kivonja az urát, és ott hagyá nyavalyást. Ti is

semmit az Istennek tisztességére nem akartok cselekedni, valami írva nem adatott előtökbe. Soha még én oly ostoba, vad, barbarus urat nem láttam, akinek semmi szolgálat nem lött volna kedves, valamelyet feje vesztében nem parancsolt volna szolgájának. Nyílvá Szent Pál apostol azt mondja, hogy az Úr parancsolatot arrúl nem adott, hogy valamely özvegy vagy leány férjhez ne menjen, de azért azt írja, hogy jobban cselekeszik, aki férjhez nem mégyen, és boldog lészen. De erről a harmadik beszélgetésünkben többet szóljunk.

Amit pedig a zsidókról mond Calvinus, az nyilvánvaló hamisság, mert Deuter. 32. Psalm. 105. Actor. 7. v. 41. nyilván olvassuk, hogy akkor a zsidók az ördögnek, nem az Istennek áldoztak, sőt az Istenről teljességgel elfeledkeztek. És bizonyára, ha az Istennek akartak képet csinálni, nem látom, miért öntöttek borjú-képet, holott az Isten soha borjú-képben meg nem jelent vala nékik, hanem tűz- avagy felhőoszlopban. Annak okáért, a zsidók látván, hogy Mózes késik vala a hegyen, és visszakíváncozván Egyiptusba, az egyiptombéliek főistenét, Apist akarák engesztelni, és mivelhogy ezt az egyiptusok ökör-képbe írták, amint Herodotus és egyebek is előnkbe adják, annak okáért öntetének borjúképet néki.

Ha pedig mégis azt kérde: Hon vagyon parancsolat arrúl, hogy az képek előtt is tisztességet tégyünk az mi Urunknak? Én is azt kérde: Hon vala Izsaiásnak, Dánielnek etc. parancsolva, hogy az látható ábrázat előtt leborulván, imádná az Istent? Hon vagyon néked is parancsolva, hogy süveg vetve halljad az Evangéliomot? Miképpen azért az Istennek tisztességét illeti, hogy mikor az Jézus nevét említjük, térdet hajtunk, és ezzel bálványozók nem vagyunk: szinte azonképpen, mikor az képét látván térdet hajtunk az Istennek, ugyancsak ő szent felségét tiszteljük, és semmi bálványozást nem cselekeszünk. Avagy ha úgy nincs, add okát, miért szabad süveget vetni és térdet hajtani, mikor az Jézus nevét halljuk, és nem szabad térdet hajtani, mikor az Jézus képét látjuk? Az apostolok tisztességét illetve, hogy az keresztyének még az ő árnyékokat is úgy böcsülленék, hogy amint az Írás mondja, erre kitennék az betegeket; miért nem illetné tehát az Krisztus tisztességét az ő képének böcsületi? De erről az harmadik levélben többet szóljunk.

Az apostoli eklézsia is cselekedetivel példát adott nekünk erről. Amely asszonyállatot Urunk a véri betegségből kigyógyíta, egy réz képet csinála az mi Urunk emlékezetire, mely alatt egy füvecske szokott vala nőni, és mihelyt annyira felnőtt, hogy az kép ruhájának prémit megilletné, az véri betegségekől kigyógyította az embereket, amint írja Euseb. 7. cap. 14. alias 18. Sozom, lib. 5. cap. 20. Niceph. lib. 6. cap. 15; lib. 10. cap. 30., és egyebek is. Szent Athanasius írja *Lib. de Passione Imaginis Christi*, hogy Nicodémus maga kezével egy feszületet csinált vala, mely mikor Szíriában a zsidók kezébe akadott volna, az zsidók szinte úgy megpögdösék, rútiták, mint szinte Urunkat, és az feszület oldalát is meglyukasztván, mindjárt bőséges vér folya ki az oldalából, és ennek oly ereje vala, hogy vakokat és egyéb rendbéli betegeket megilletvén véle, meggyógyítana, kit a zsidók látván, megvallák bűnöket és mindnyájan keresztyének lőnek. Szent Lukács evangelista is önnön kezével mind az Urunk képét, mind az Boldogasszonyét és az apostolokét szépen megírta, amint bővön előhossa Nicephorus libro 2. cap. 43. lib. 6. cap. 16. lib. 14. cap. 2. lib. 15. cap. 14. Szent Ágoston is tom. 4. lib. 1. *de consensu Evangel.* cap. 10. Tertullianus *lib. de pudicitia* cap. 7 et 10., és az több régi doktorok is böcsületes emlékezettel bizonyosságot téznek, hogy az apostoli eklézsiában elein böcsületesen tartották a képeket.

Ezek az pápista ember beszédi énnékem mind újságoknak tetszenek vala, és annak okáért így felelek néki: No, jó uram, ezt hagyjuk ebben; de ami a szentek tiszteletit illeti, abban teljességgel bálványozóknak ítélek titeket; mivelhogy semmi szín alatt nem menthetjük bálványozástúl azokat, akik az teremtetett állatban bíznak, és őtőle várnak minden testi-lelki jókat, melyeknek megadója nem egyéb az egy Jehova Istennél.

Alattomban itt egybeüték fejeket az jelenvaló főemberek, és nagy nevetséget indítanak, és egyik mondá nékem: Prédikátor Uram, igen könnyen elugrad az árkot. Ha ezt ebben nem hagyod vala, nyilván megbotlol vala.

Az pápista ember is mosolyogván, mondá: Ez bezzeg az második felvetett célunk. De itt is hatható és győzhetetlen feleletekkel megmutatom, hogy a szentek tiszteletiben nem bálványozó az római gyöleközet. Mert mi is tudjuk, hogy az Isten emésztő tűz, és valaki praktikál, avagy társ akar lenni az ő tiszteletiben, megemésztetik őfelségétől. A ti szereteken való tanítók pedig itt is számtalan figmentomokat és az önnön agyok hívságos gondolatit, számtalan fabulákat, aggnő beszédekét és csalárd hazugságokat fognak mireánk. Azért, hogy az igazság kitessék: igazán, Isten szerént és lelkem szerént megmondom, minémű vallásban légyünk mi a szentek tiszteletiről és segítségül hívásáról.

Azt hisszük azért a megdűcsöült szentekről, hogy ők önnön saját erejéből és tehetségekből sem az embernek szíve gondolatját és kívánságát nem láthatják, sem az mi bűnünk bocsánatjára, lelki és testi jóknak megadására nincs hatalmuk; hanem amit e világi dologban tudnak, az egy Istennek jelentéséből tudják, miképpen az régi próféták tudták a távol való dolgokat. Minket pedig nemkülönbén segítenek a szentek, hanem Istennek való imádságok által, úgy, hogy valamit a szentek által várunk, nem egyébtől várjuk, hanem csak az egy élő Istentől, az ő szent fia által. A szentektől pedig csak azt kérjük, hogy ők imádságok, könyörgések, esedezések által nyerjék meg az Úristentől, amit magok erejéből meg nem adhatnak.

Annak okáért minden könyörgésünknek, melyekkel a szentek segítségét kérjük, csak ilyen értelme vagyon, amint a mi doktorink nyilván tanítják, hogy a szentek nem magok erejéből adják azt, amit kívánunk, hanem könyörgések által nyerjék meg az Istentől. És rövid szóval megmondván, csak szinte úgy, és nem különben kérünk az megdűcsöült szentektől segítséget, oltalmat, vigasztalást, amint az élő szenteket kéri Szent Pál Rom. 15. vers. 30. 2. Corinth. 1. v. 11. Coloss. 4. v. 3. 1. Thessal. 5. v. 25. 2. Thessal. 3. v. 1. 1. Timoth. 2. v. 1. Hebr. 13. v. 18., hogy segítsék őket Istennél könyörgésekkel; és amint ti is mindnyájan kértek minden vasárnapi prédikációban az községet, hogy imádkozzék az betegekért, rabokért, bűnben és hitelenségben heverő emberekért. És miképpen az élő embereket ezzel az Krisztus székibe nem ültetjük, hogy az ő imádságok által Istentől az mi Üdvözítőnk érdeméért testi-lelki jókat kívánunk: azonképpen az megdűcsöült szenteknek sem tulajdonítunk azzal semmi isteni méltóságot, ha azon kérjük őket, hogy imádságokkal segéljenek minket. És mikor az szenteket reménységeknak nevezik némelyek, csak olyan értelemmel nevezik, minéművel Szent Pál az őtöle Krisztushoz térítettett híveket ő reménységinek nevezi. Mikor *mediatrix*-nak, közbenjárónak nevezik Boldogasszonyt, nem oly közbenjárónak nevezik, aminéműnek csak egyedül Krisztus Urunkat nevezi Szent Pál 1. Timoth. 2. v. 5., tudniillik, aki nemcsak tisztí és hivatalja szerént közbenjáró, de ugyan természetiben is igaz Isten és igaz ember, és aki minket az Istennel megbékéltet, nemcsak könyörgése által, hanem az mi váltságunkért bőséges elégtételével és adósságunknak megfizetésével, kit a szentek semmiképpen nem mívelhetnek. Mert az nyilván megbizonyodik az Írásból, hogy semminemű teremtetett állat eleget nem tehet Istennek az őellene való bűnért. Miképpen azért az Krisztus közbenjárásának böcsületit meg nem rontja, hogy az Írás Mózeszt is közbenjárónak nevezi; hogy az angyalok és az élő emberek imádkoznak miérettünk: szinte azonképpen az boldogok könyörgése semmi kisebbséget nem hoz az Krisztus közbenjárására, hanem inkább ennek méltóságát kinyilatkoztatja. Merthogy az szentek könyörgése kedves és foganatos Isten előtt, az nem egyebűnven vagyon, hanem az Krisztus érdeméből és közbenjárásából. Miképpen azért az Istennek mindenható ereje meg nem kisebbedik azzal, hogy az teremtetett állatoknak is erőt adott, mellyel munkálkodhassanak az Istennel együtt: azonképpen az Krisztus érdemének nagy volta abból is kitetszik, hogy még az ő tagjainak is erőt adott, hogy Istentől sok jót nyerhessenek az ő érdeme által, mivelhogy

ugyan valamit az boldogok, avagy az világon vitézkedő hívek nyernek, az Krisztus érdeme által nyerik, és ez fő ok az megnyerésben, kit az anyaszentegyház jelenteni akar, mikor a szentekhez való könyörgésit az misében mindenkor ilyenképpen fejezi bé: *Per Christum Dominum nostrum*, az mi Urunk Jézus Krisztus által, Amen.

Végezetre, miképpen ez világi gyarló, bűnös szolgatársunkat nem azért kérjük, hogy az Istennek irgalmasságában és hozzánk való jóakarójában kétesek volnánk: szinte azonképpen az dücsőséges szenteket is nem azért fogjuk mellénk, hogy az Krisztusnak kegyelmességében kétesek volnánk, hanem csak azért, hogy az mi méltatlanságunkat meggondoljuk, és megismervén, hogy nem vagyunk elégséges készüllettel az Isten ajándékinak elvételére, a szentekhez folyamván, őáltalok is alázatos könyörgésünket bémutassuk az Istennek, és így a szenteket is tiszteljük, magunkat is megalázzuk Isten előtt.

Az jelenvaló főemberek közül egy, nagy felszóval kezdé mondani: Emberségemre mondom, hogy ha ez a pápisták vallása, egy mákszemnyi bálványozás sincs vallásokban. Mert nemcsak az isteni méltóságot, hatalmat és böcsületet nem tulajdonítják a szenteknek, de sőt inkább, ugyan nem is könyöröghet ember olyanformán az Istennek, amint ők a szenteknek könyörögenek, tudniillik hogy imádjon Istent érettünk. Annak okáért, ha a szenteket csak azon kéri a pápisták, hogy Isten előtt való imádságokkal mellettek támadjanak, ezzel semminémű isteni méltóságot nekik nem tulajdonítanak. És aminémű bolond volna, aki azt ítélné, hogy az Istennek ilyenformán könyöröghessen az ember; Úristen, könyörögj énérettem: szinte olyan eszefordult az is, aki azt ítéli, hogy isteni tiszteletet tulajdonít a szenteknek, aki azon kéri őket, hogy Isten előtt való imádságival segítse őtet.

Igazán mondom, Tisztelendő Alvinci Péter Uram, magamat is ugyan megtántoríta ez az felelet. És rövideden így szólanék: Ha csak ezt hiszik és tanítják a pápisták a szentek felől, igazán mondom, én magam sem ismérék semmi bálványozást ebben az tudományban. Mert látnivaló dolog, hogy ebben semmi isteni méltóság nem tulajdoníttatik a szenteknek. El is hittem pedig (noha ekkoráig más ítéletben voltam), hogy ugyan valóban és minden kendőzés és álorcázás nélkül ez légyen a pápisták vallása. Annak okáért ezután nem bálványozásnak, hanem bolondoskodásnak hívom ezt a pápisták vallását. Mert jóllehet bálványt nem imádnék én, ha most erősen esedezném annak, aki százmélyföldnyire távuly vagyton tölem, és azon kérésem, hogy Isten előtt való imádságival segítene engem: de azért szinte oly eszesen cselekedném, mintha valamely eszefordult ember a siketnek beszéllene. Mert a szentek meghóltak és nem hallják a mi könyörgésinket.

Az pápista ember erre viszonttag így felele: Megköszönöm, hogy az tennen ítéleted szerént is csak káromló hazugság az, amit teli torokkal reánk szórnak a te pártodon való tanítók, tudniillik hogy mi a szentek tiszteletiben bálványozók vagyunk. Mert ha választanom kellenék kettő közt, mégis inkább akarnék titőletek bolondnak ítéltetni, hogysem bálványozó lenni. Ami pedig ezt a fogást illeti, nem szükség erről most sokat szólnunk, mert csak e minap egy könyvet láték, melyben Gyarmathi Miklósnak a szentek tiszteleti és segítségül hívása ellen való sok káromlásit, hazugságít, csélcsapásit délszínre hozta egy keresztyén atyánkfia, ki világosan megmutatta azt is, hogy a szentek tudják az élő embernek dolgait és kívánságait, amennyire az Istennek titkos tanácsa szerént szükséges; és ezzel az ő boldogságok szintén úgy meg nem háboríttatik, mint az boldogságos angyaloknak Isten után ez világi dolgokra való gondviselésekkel, az ő dücsőségeknek öröme meg nem csekélyedik. És az ítélet napján, és annak utána is mindörökben, látják az boldogok a kárhozottak kínját, de azért ugyan meg nem háborodnak az ő csudálatos nyugodalminak örömeiben; mert, amint Béza szépen írja: *Si quiete coelesti frui et humana curare, inter se pugnant, nec Deus, nec angeli, nec Christus ipse, censendi sunt humana curare*. Ha, úgymond, ellenkezik az dücsőséggel az világi dolgokra

való gondviselés, sem az Isten és angyalok, sem Krisztus ő maga nem visel gondot mireánk. De amint mondtam, erről nem szükség szólnunk; mert csak arról volt most közbevetésünk: ha a szentek tiszteletiben bálványozó legyen az római gyöleközet. És amiképpen megértétek, hogy ez két dologban méltatlan ítélnék minket bálványozóknak a ti tanítótok, szintén azonképpen csak mód nélkül akarnak gyűlöltetni minket, mikoron egyéb dologban is bálványozóknak híznak, mert avagy ingyen sem értik, avagy szántszándékkal tettetik, hogy nem értik a mi vallásunkat, mikoron sok heábavaló patvarkodással ebben bálványozást vizsgálnak.

Előszólván egyik az jelenvalók közül; no, úgymond, látom én, hogy eszünkön kell járnunk a hit dolgaiban, és egy félnek vádolására nem kell ítéletet tenni, hanem a más félt is meg kell érteni; mert könnyű azt kiáltani, hogy bálványozók a pápisták, de nehéz megbizonyítani. Hagyjuk ebbe azért ezt, mivelhogy az üdő elmúlt.

És így emberséggel elbúcsúzáván, egymástól elválánk. Ihon Tisztelendő Alvinci Péter Uram, igazán, minden cikkelyenként megírom kegyelmednek az mi beszélgetésinknek rendit és folyását, avégre, hogy a Te Kegyelmed bölcs tanításával élven, ha lehet, reájok rakhassam a pápistákra, hogy az előhozott két dologban bálványozók legyenek; mert azt én magam látom, hogy ha a két articulust megmentik az bálványozásnak undokságátúl, sokkal könnyebben megmenthetik egyéb rendbéli tudományokat is, és így mind ez világ előtt, mind az élő Istennek igaz ítélőszéki előtt nagy gyalázat száll fejünkre, ha ekkoráig mód nélkül és hamisan hittuk őket bálványozóknak.

Mivelhogy azért az Úristen Te Kegyelmedet ily igen elővitte, és még az fejedelmeknél is annyira böcsületessé tőtte, hogy szép jószágokkal, sok drága marhákkal ugyan meg is tisztelték uraságodat: az Istenért is kérem uraságodat, tanítson és oktasson engemet, mint kellessék az pápista embernek előszámlált bizonyágait és feleletit megrontani. Mert ha ezeket nyilván, bizonyosan és mentül hamarébb meg nem fejthetjük, bizonyos vagyok benne, sokan gonosz ítéletet téznek felőlünk, hogy ily mód nélkül bálványozóknak nevezzük az rómaiakat.

Az Úristen adjon Szentlelket és igaz isteni isméretet kegyelmednek, mind az kegyelmed hallgatóival egyetemben.

**AZ NAGY CALVINUS JÁNOSNAK HISZEK-EGY-ISTENE
AZAZ
AZ CALVINUS ÉRTELME SZERÉNT VALÓ IGAZ MAGYARÁZATJA
AZ CREDÓNAK MELY AZ CALVINUS TULAJDON KÖNYVEIBŐL
HÍVEN ÉS IGAZÁN EGYBESZEDETTETETT AZ KÁLVINISTA
ATYAFIAKNAK LELKI ÉPÜLETEKRE ÉS VIGASZTALÁSOKRA**

Nyomtatott Nagyszombatban
MDCIX. esztendőben

**AZ CALVINUS VALLÁSA KÖVETŐ EVANGELIKUS ATYAFIAKNAK
ISTENTŰL SZENT LELKET ÉS KEGYELMET KÍVÁNOK**

Mivelhogy az elrejtett kincsnek és az titkon tartott bölcsességnek nincs semmi haszna: méltó és illendő dolognak ítélem, hogy az nagy Calvinus János írásiban foglalt, mélységes setétséggel megkörnyékeztetett tudományokat mindnyájan olvassák és ugyan kezekben is hordozzák. Mert én soha nem javallottam azoknak az tanítóknak tetszését, kik azt ítélik, hogy nem illik az Calvinus titkos tudományának minden ágait az község előtt nyilván hirdetni és cikkelyenként kifejtegetni, holott ezekben netalán sokan megbotránkozhatnak, és más útról is gondolkodhatnak. Sőt én oly vélekedésben vagyok, hogy az igazság nem szeret rejteket és setétséget, hanem annál kedvesb, mentül nagyobb világosságra hozatik és nyilvánban kimagyaráztatik.

Annak okáért, híven és igazán, az nagy Calvinusnak tulajdon könyveiből egybeszedém az ő értelmét és magyarázatját az apostoli vallásnak sommájárául, az Credórul, feljegyezvén az könyvnek karéjára, minémű könyvben és mely helyen találtam Calvinusban, amit előhozok, hogy ebből okoskodhassanak az kálvinista atyafiak, és meggondolhassák nagy lelki nyugalomokra és üdvösséges vigasztalásokra, minémű lélektől vezéreltetett az kálvinista tudománynak első hadnagya, ki ily mélyen bégázolhatott az isteni tudománynak meglábolásában, és ennyi sok új értelmekeket kovácsolhatott az együgyű igazságnak nyilvánvaló bötűjéből.

Engedje az mennynek-földnek teremője, hogy nemcsak néktek, kálvinista tanító atyámfiak kiknek vigasztalására írtam legfőképpen ez könyvecskét, hanem mindazoknak is, kik Calvinus után indultak az Evangéliom értelmében, igaz világosságtokra és lelki nyugalmatokra legyen az én kicsiny fáradságom. Ámen. Ámen.

AZ CREDÓNAK ELSŐ ÁGAZATJA

Hiszek egy Istenben, mindenható atyában, mennynek és földnek teremőjében

Hogy Calvinus János nagyobb szabadsággal forgathassa az Credónak minden cikkelyit, legelőször is azt tanítja, hogy noha az régi doktorok egyenlő értelemmel vallják, hogy az Credót az apostolok szerzették, és noha amennyire az emberi emlékezet hátra gondolkodhatik, az üdőtől fogva mindenkor nagy méltóságban volt az Credó az ekléziában: de mindazáltal ő

senkivel azért üstököt nem vonszon, ki szerzette legyen az Credót. Azért ha ki tagadja, hogy az Credót az apostolok szerzették, amint tagadták Brentius, Artopaeus és egyebek, azok ellen Calvinus semmit nem perlekedik. *Apostolicum nuncupo, de authore interim minime sollicitus. Apostolis certe magno veterum scriptorum consensu adscribitur. Undecunque tandem initio fuerit profectum, de authore vel anxie laborare vel cum aliquo digladiari nihil attinet.* Hasonlóképpen ítélem, hogy nem versengene, sem patvarkodnék semmit Calvinus azok ellen, kik az Bibliában foglalt könyveket tagadnák Mózes és az apostolok írásnak lenni. Mert, amint Calvinus mondja: hogy ezek az könyvek Mózesről és az apostolokról íratottak, abból tudjuk, hogy az régi atyák kézről kézre úgy adták az ő fiok eleibe. *Certo certius est, omnem simul Scripturam non aliter pervenisse ad posteros, quam de manu in manum, perpetua annorum serie a patribus traditam.* Ha azért szabad kételkedni az Credónak szerzőiről, noha mindnyájan az régiek egyenlő értelemmel azt tanították, hogy az apostolok műhelyéből költ: szinte ezenképpen szabad lészen az Szentírásnak méltóságáról is kételkedni. Sőt mivelhogy, amint Calvinus tanítja 4. c. 8. num. 8., nem kell egyébnek helyt adni az eklézsiában, hanem ami az próféták és apostolok írásában vagyon: jó következőssel mondhatjuk, hogy az Calvinus tetszése szerint, az Credónak ugyan nem kell helyt adni az eklézsiában. *Esto hoc firmum axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in ecclesia locus, quam quod lege et prophetis, deinde scriptis apostolicis continetur.*

Továbbá az Credónak első ágazatjában négy dologról teszünk vallást: 1. hogy hiszünk Istenben, azaz bizonyosan és minden kételkedés nélkül bévesszük és valljuk az Istent és az Istentől megjelentetett dolgokat; 2. hogy csak az egy igaz Istenben hiszünk; 3. hogy ez az egy Isten nemcsak az teremtetett állatoknak atyja, hanem az ő természet szerint való egyetlenegy fiának, az teljes Szentháromságban második személynek is igaz atyja legyen. 4. hogy ez az egy Isten *El schaddai*, azaz mindenható Isten, *El Elohim*, azaz erős Isten legyen, kinek hatalmas ereje az mennyet és földet, benne való állatokkal egyetemben, alkotta.

Először. Calvinus ezt mind különben forgatja. Azt írja, hogy az igaz hit nem egyéb, hanem az Istennek hozzánk való jóakarátjának bizonyos ismértei. *Justa fidei definitio nobis constabit, si dicamus, esse divinae erga nos benevolentiae firmam certamque cognitionem.* Ha ez az igaz hitnek mivolta és természeti: következők, hogy valamit az Istennek hozzánk való jóakarátja kívül vallanak az kálvinisták, azt nem hiszik. Mert *definitione latius patere non debet definitum*, amint az dialektikusuk mondják, csak az mondathatik igazán hitnek, amihez hozzá illik az hitnek definitiója. És annak okáért az isteni természetnek egyességet, az ő mindenhatóságát, és hasonló dolgokat nem hisznek igaz hittel az kálvinisták, ha igaz Calvinus hitinek definitiója, természetinek és mivoltának kimagyarázása.

Másodszor. Calvinus az ördögöt Istenné változtatván, nem egyebet hiszen Istennek lenni, hanem az pokolbéli ördögöt, amint az könyvnek elein Doktor Lutherből megtanulók, és az Calvinus írásából szemlátomást kinyilatkozik. Mert azt írja együtt Calvinus, hogy az libertinusok, mivelhogy azt tanítják, hogy az Isten authora, oka az bűnnek, az Istent ördöggé változtatják. *Deum authorem omnium etiam scelerum faciunt ideoque nullum inter Deum et diabolum discrimen faciunt, ita revera Deus quem nobis fabricant, idolum est, diabolis ipsis deterius.* Mert az bizonyos dolog, hogy az Szentírás az Istenről azt mondja, hogy ő az bűnt nem akarja Psal. 5. v. 5.; gyűlöli az gonosztságot Sap. 14. v. 9. Psal. 44. v. 8., noha az maga cselekedetiben semmit nem gyűlöl Sap. 11. v. 25.; senkinek pedig ő nem parancsolja, hogy gonoszt cselekedjék Eccles. 15. v. 21. Hier. 19. v. 5., senkit az gonoszra nem kísért Jacob. 1. v. 13. Eccles. 15. v. 12.

Viszontag az ördögnek ezek tulajdon festéki, hogy ő bocsátja az ember szívébe az árultatást Joan. 13. v. 2.; ő kísérti az embereket az gonoszra Matt. 4. v. 3. Act. 5. v. 3. I. Corinth. 7. v. 5.; ő az hazugságnak és gyilkosságnak atyja és izgatója.

Calvinus pedig azt tanítja, hogy az ő Istene authora, oka és megszerzője minden bűnnek és gonoszságnak, és az ördögnek mindent tulajdonítja. Mert ezt írja együtt: azon latorságnak authora, oka az Isten és az ördög is, de az ördög csak *instrumentoma*, eszközi az Istennek. *Idem ergo facinus Deo, Satanae, homini assignari non est absurdum. Idem opus ad Deum, Satanam, hominem authorem referimus; Deus agere dicitur, quod Satan ipse (instrumentum quum sit irae eius) pro eius nutu et imperio se inflectit.* És ismét így ír másutt: *Non sinendo tantum et connivendo Deus homines permittit labi: sed iusto iudicio sic ordinat, ut in rabiem agantur; minister irae Dei Satan, et quasi carnifex, non dissimulatione, sed mandato Judicis in nos armatur.* Holott nemcsak az cselekedetnek, de (facinoris) az gonoszságnak authorának nevezi az Istent, és annyival nagyobb authorának az ördögnél, hogy az ördög csak eszköz, de az Isten fő ok. Másutt azt írja, hogy az Isten cselekeszi, valamit az gonoszak cselekesznek: Az Isten cselekedeti volt, hogy Absolon az ő atyjának ágyasházát megförtözteté: Valamit az ördög, vagy az gonosz ember cselekeszik, arra az Isten téríti szívöket, ő akarja és ő parancsolja; eltekélt szándékkal arra taszítja az embert, és egy szóval: minden vétéknek az Istentől vagy onnan ereje. *Eius probationis, cuius Satan et scelesti latrones ministri fuerunt, Deus author fuit. Quicquid ergo agitent homines vel Satan, Deus clavum tenet et ad exequenda sua iudicia convertit eorum conatus et executionem mandat ministris. Absolon incesto coitu patris torum polluit, Deus tamen hoc opus suum esse pronunciat. Certa destinatione Dei flectuntur, impelluntur reprobis: Eius impulsu Satan ipse suas partes agit. A Deo ipso manat efficacia erroris. Deus proicit homines in foedas cupiditates, quia iustae suae vindictae praecipuus est author; Satan vero tantum minister.*

És ismét: Az Isten, úgymond, az ördög által az gonoszak akaratját felindítja és oda téríti, ahová akarja. Az ördögnek az Isten parancsolja, hogy az embereket megvakítsa, és így az ördögök csak szolgálnak az dologban. *Excaecat Deus reprobos, quod ad exequenda sua iudicia per ministerium irae suae Satanam, et consilia eorum destinat quo visum est, et voluntates excitat, et conatus firmat, et obstinatione pectus eius obfirmandum Stanae mandat.* Végezetre, hogy nyilván megmutassa Calvinus, hogy nemcsak az külső cselekedetnek, de az cselekedetben való gonoszságnak is oka az Isten, azt írja, hogy még annak is authora, oka az Isten, amiről az pápisták azt mondják, hogy csak az Istennek elszenvetéséből leszzen, noha ő azt nem cselekeszi. *Deum omnium eorum authorem esse ostendi, quae isti (censores) volunt otioso tantum eius permissu contingere.* Az pedig nyilván vagy onnan, hogy az pápisták nem mondják semmiről egyébről azt, hogy annak nem oka, hanem csak elszenvetője az Isten, hanem csak az bűnről: tehát az Calvinus ítéleti szerént az bűnnek is authora az Isten.

Ezek fölött azt mondja Calvinus, hogy amit az Isten nem akar és megtilt, ugyanazont akarja és javallja. *Fieri vult Deus, quod facere vetat, licet non capiamus, quomodo idem diverso modo nolit fieri et velit.* De az is bizonyos, hogy az Isten az bűnt tiltja és nem akarja: tehát ugyanazon bűnt akarja és javallja is. Mely dolog, amint az írásból megtanulók, nem az igaz Istent, hanem az ördöghöz illik; mert az igaz Isten *Non Deus volens iniquitatem*, nem bűn-akaró Isten, sőt ő maga is, Calvinus, megvallja, hogy mind jó az, valamit az Isten akar és parancsol. *Quicquid Deus vult, eo ipso quod vult, iustum habendum est. Eius enim voluntas unica est iustitiae regula.* Kiből következik az is, hogy minden cselekedet bűn nélkül vagy onnan, mivel-hogy az Calvinus tetszése szerént mindezeket az Isten akarja és parancsolja. Mindezekből tehát méltán azt hozhatjuk ki, hogy az Calvinus Istene nem egyéb az pokolbéli ördögnél, és méltán éneklék néki az poéták emez verseket:

1. Adstruere esse Deum, caussamque hunc esse malorum:
Id Calvine, Deum, nil nisi destruere est.
2. Tu Calvine, Dei qui suadet crimina coelum
Solus habe: istius gaudia nolo Dei.
3. Abelis caedem: furias Davidis et ignes,
Perfidiam Judae vult Deus: et Deus est?
4. Quis stygias metuat Calvino iudice poenas?
Si Deus omne nefas conflatus, et ipse luat.

Ha azért sommában akarjuk foglalni az Calvinus mondását, hat articulusba foglalhatjuk: I. Hogy az Isten akarata és rendelése volt, hogy az mi első atyánk, és mi általa bűnbe esénk. *Dei voluntate decidimus. (Calv. lib. 3. c. 23. n. 4.) Ideo praescivit Deus lapsurum Adam, quia horribili decreto suo sic ordinavit. (Ibid. num. 7.)* II. Az több bűnök is nemcsak az Isten engedelmségéből, de ugyan rendeléséből és akaratjából lesznek, és ez az rendelés ugyan kételeníti az gonoszokat, hogy egyebet se cselekedhessenek. *Tergiversatio est, tantum permissu, non etiam voluntate Dei fieri peccata; nihil enim efficiunt homines, nisi arcano Dei nutu, et quod ipse decrevit, arcana directione constituit. (Lib. 1. c. 18. n. 1.) Ordinatione et nutu Dei omnia eveniunt. Ex hac ordinatione iniicitur necessitas peccandi reprobis, quam evadere nequeunt. (Lib. 3. c. 23. n. 6. 9.)* III. Az Isten parancsolja az sátánnak, sőt őtet ugyan taszítja arra, hogy hazudjon, minket az bűnre vigyen, úgy, hogy az sátán csak szolgál és eszköz ebben, de az Isten az kormányos. *Quicquid agit Satan, Deus clavum tenet; mittitur a Deo cum certo mandato, ut sit spiritus mendax; decernit quid fieri velit, mandat executionem ministris; Sathan minister, Deus author est. (Calv. lib. 1. c. 18. n. 1.) Dei impulsu Satan agit partes suas. A Deo manat efficacia erroris, quo Satan excaecat. (Ibid. v. 2.) Deus agit, quod Satan instrumentum irae Dei pro eius nutu ac imperio se flectit. (Calv. lib. 2. c. 4. n. 2.) Spiritus impurus ad Dei nutum respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quam a seipso author. (Ibid. v. 5. IV.)* Az Isten ő maga is titkos erejével izgatja, taszítja, kételeníti az embert az gonoszra. *Certa destinatione Dei flectuntur, impelluntur. (Calv. lib. 1. c. 18. n. 2.) Impulsu Dei agit homo, quod sibi non licet. (Ibid. n. 4.) Peccandi necessitatem evadere nequeunt, quae ex Dei ordinatione illis iniicitur. (Lib. 3. c. 23. n. 9.) Necessario obsequuntur diabolo. (Lib. 2. c. 4. n. 1. V.)* Az Isten vélünk együtt cselekeszi valami gonoszt cselekeszünk, és sokkal inkább cselekeszi minálunknál, mivelhogy mi csak eszközi vagyunk ebben önéki. *Fures et homicidae instrumenta sunt divinae providentiae, quibus ipsa utitur. (Calv. lib. 1. c. 17. n. 5.) Dei opus fuit incestus Absolonis. (Calv. lib. 1. c. 18. n. 1.) In unoquoque facinore specialis Dei actio elucet. Ideo facimus idem Deo, Sathanae, homini assignatur. (Lib. 2. c. 4. n. 2. VI.)* Az Isten egyáltalában authora, oka az bűnnek. *Deus eorum omnium author vocatur, quae isti volunt eius tantum permissu contingere. (Calv. lib. 1. c. 18. n. 3.) Causae damnationis Deus est author. (Calv. lib. 3. c. 23. n. 3.) Cuius Sathan et scelesti homines ministri fuere, eius Deus author fuit. (Illo c. 18. v. 1.)* És ugyan nem is mondható ennél egyebet Calvinus az imént felvetett fundamentumok szerint, mert azki izgatja, taszítja, kételeníti az embert, kétség nélkül ő oka annak, azmire kételeníti, kiváltképpen ha az ember csak *instrumentum*, csak eszköz az dologban.

Ezek pedig az istenkáromló articulusok teljességgel ellenkeznek az Szentírással, amint nemrégén meghallók. Nyílván Jeremiás próféta által azt mondja az Isten, hogy ő nem parancsolta, sőt csak meg sem gondolta, hogy parancsolná az gonoszt; mert az bölcs mondása szerint: Senkinek nem parancsolta az Isten, hogy hamisan cselekedjék; és az ördög mikor hazugságot szól, az önnön tulajdonából szól, úgymond Krisztus Urunk; és mikor valaki gonoszt cselekszik, az Írás azt mondja, hogy az Istennek ellene áll, és nem követi az ő izgatását. Az emberi okosság is azt tanítja, hogy azmit az Isten nyilván, valóban és nagy fenyegetéssel megtilt, azt

nem kívánja, és arra nem izgathat senkit, hanem ha ellenkező akaratja volna, avagy csak képmutatásból tiltaná, azmit akarja hogy cselekedjünk. Sőt ha az Isten akarná, hogy vétkezzünk, ugyan nem is volnánk bűnösök az gonosz cselekedetben, amint nemrégén megmutatám tulajdon az Calvinus tetszéséből is. Azt is senki egyéb az kegyetlen tirannusnál nem szokta megbüntetni, amit ő maga rendeléséből, akaratjából, kételenítésből cselekeszik valaki. Végezetre Calvinus ő maga is más helyen azt nyilván írja, hogy az bűnnek egyéb oka nincsen az ember tulajdon akaratjánál. *Flagitiorum causa extra humanam voluntatem quaerenda non est.* Másutt is dorgálja Lyconidest, ki mikor vétkezik vala, azt szokta vala mondani: *Deus impulsor fuit; credo Deos voluisse.* (Calv. lib. 1. c. 17. n. 3.) És hogy az Istennek végezése senkit nem kételenít az bűnre, azt is nyilván tanítja; mert noha azmint nemrégén hallók, azt írja, hogy az Ádám Istennek rendeléséből vétkezék, de azért ugyan az is ő mondása, hogy ez a rendelés nem kételenítette őtet, hanem ha akarta volna, megmaradhatott volna az jóban. *Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit.*

Tudom mivel támogatja Calvinus az ő káromlásit; mert az Írás mondja, hogy az Istennek végezéséből árultatott el József, és ő maga Krisztus Urunk. Másutt azt mondja az Isten, hogy ő cselekeszi az gonoszt: És hogy ő parancsolt Semeinek, ő indította fel Dávidot az gonoszra. Végezetre ő keményíti meg szívét az embernek, ő vakítja meg értelmeket az gonoszoknak.

De ezeknek sokkal különb értelme vagyon az Calvinus magyarázatjánál. Mert azt mondja az Írás - amint Tertullianus, Szent Ágoston és egyebek is magyarázzák -, hogy az Istennek oly nagy bölcsessége és jóvolta vagyon, hogy azmely gonoszt nem akarná hogy cselekednék az ember, azt is jó végre tudja fordítani, és az méregből is orvosságot tud csinálni. És amint Szent Ágoston szól: *Praescientia Dei peccatores praenoscit, non facit.* Azért az ő véghetetlen bölcsességével látván az József bátyjainak és az zsidóknak, Semeinek, Dávidnak gonosz szándékokat és cselekedeteket, mindezekből jót hozza ki, tudniillik az József felmagasztaltatását, az emberi nemzetnek megszabadulását, Dávidnak sanyargatását. És ő maga József így magyarázza ezt az dolgot; ti, úgymond, gonoszt gondoltatok énrolam, de az Isten ezt jóra fordította, hogy engemet felmagasztalna. Mikor azt olvassuk, hogy az Isten cselekeszi az gonoszt, az gonoszon nem kell az bűnt érteni, hanem az gonosz szerencsétet, ostromozásokat, csapásokat, melyeket az Isten cselekszik, amint magyarázza szent Hieronymus (Thren. 3. vers. 37.), Tertullianus (2. contra Marcion. c. 14.) Damascénus (4. de Fide c. 20.). Annak okáért, noha az Úristen látván az Absolon gonosz akaratját, ezáltal bünteté Dávidot, de azért ezt az gonosz akaratot nem az Isten adá Absolonnak, sem ő nem indítá az gonoszra, hanem csak reá bocsátá. Hogy pedig az Isten mondatik megkeményíteni avagy megvakítani; nem egyébért mondatik ezeket cselekedni, hanem csak azért, hogy az ő malasztjával eleit vehetné az emberi gonosságnak, melyre szabad akaratja szerént mégyen az ember, és nem akarja eleit venni, hanem szájára bocsátja, mint háládatlan szolgát; és azért mondja Szent Ágoston: *Non obdurat Deus impertinendo malitiam, sed non impertinendo misericordiam.* És másutt: *Non instigando, sed deserendo.* És az Írás is, mikor magyarázza, mint keményíti meg az Isten az embernek szívét, azt mondja, hogy szájára bocsátja őtet: *Dimisi eos secundum desideria cordis. Dimisit gentes ingredi vias suas.* Ennek fölött megkeményíti az embert, mert sok dolgokat cselekszik, melyekből látja, hogy az gonoszak alkotmatosságot és okot vésznek az ő eltekéllett gonoszságokra; és ekképpen az Istennek hosszú tűrése és az ostromozásra való késedelmes indulatja sokaknak okot ad, hogy bátran latorkodjanak, amint olvassuk (Eccles. 8. v. 11. Job. 24. v. 23. Rom. 2. v. 4.), és azmint az bölcs mondja, az Istennek cselekedeti és teremtett állati mintegy egérfogók, olyanok az esztelenek lábainak.

De mivelhogy ezeknek mélyebb magyarázatját más helyre halasztjuk: mindezekből kitetszik, hogy az Calvinus Istene nem egyéb az pokolbéli ördögnél. Mert igazán és valóságosképpen ördög az, aki az embert izgatja és kísírti az gonoszra, amint nemrégén megmutatám az Írásból.

Ilyen pedig az Calvinus Istene, mivelhogy ő izgatja és ingerli, sőt ugyan taszítja az embert az bűnre. Ennek fölötté, senki nem egyéb az hazugságnak atyja, hanem csak az ördög, amint Szent Jánosnál olvassuk. Ilyen pedig az Calvinus Istene; mert az ő vallása szerént, mikor valaki hazud, azért hazud, mert az Isten indítja erre ötét, és őtöle vagy parancsolatja az ördögnek, hogy hazudjon, amint meghallók az Calvinus tulajdon szavából (Lib. 1. cap. 18. n. 1).

Harmadszor. Miképpen Calvinus az Istent ördöggé változtatá: azonképpen az mi Atyánkat mostohaatyává, sőt kegyetlen tirannussá és hóhérrá változtatá sokképpen. Mert azt tanítja Istenről, hogy ő ugyan kételeníti az embert mindenre. *Voluntas Dei est rerum necessitas, ideoque necessario futurum, quod ille voluerit*, és ez okon az ember kételenségből vétezik. *Necessario peccat homo, et diabolo se ad omnem ductum obsequentem necessario praebebat*. Az vétezésre való kételenséget is el nem kerülhetik, úgymond, mivelhogy az Istennek rendeléséből kételenítettnek. *Reprobi evadere nequeunt peccandi necessitatem, praesertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas*, és amint meghallók Calvinusból, az Isten akarja s nem akarja az bűnt; tiltja és reá is izgat az gonoszságra. Ennek fölötté, az Calvinus ítéleti szerént ez az kálvinisták atyja oly törvényt adott az ő fiainak, melyet lehetetlen megtartani. *Legis obedientiam nullibi reperire est. Quod autem impossibile legis observationem diximus, id est paucis explicandum*. És mindazáltal örök kárhozat alatt megparancsolta, hogy ezeket által ne hágjuk. És hogy nagyobb oka lehetne az ő fiainak örök kínzására, akármely hertelen és akarunk ellen való gonosz indulatokat is örök kárhozattal büntet. *Ego ne subire quidem posse dico cupiditatem sine deliberato assensu, nisi ob defectum eorum, quae in lege requiruntur: pungit nos animi aliquod desiderium, iam rei tenemur ut legis transgressores. Concupiscentia etiam stimulari lex vetat, non est igitur, quod vel levissimas cupiditates iudicio mortis eximamus*. Végezetre, az Calvinus Istene, akiket pokolra vet, nem azért rendelte és végezte az ő kárhozatjokat, hogy látta volna gonosz érdemeket, hanem csak egyáltalában, jóakaratajából, az ember cselekedetire való tekintet nélkül, pokolra rendelte az kárhozandókat. *Irascitur Deus suis creaturis, a quibus nulla ante offensa provocatus fuit. Nudo arbitrio, citra proprium meritum, in aeternam mortem praedestinantur. Ubique vero regnat hoc Dei placitum, nullam in considerationem veniunt opera*. Hogy pedig ezt az ő rendelését ne láttassék ok nélkül véghezvinni, azmi halálos ellenségünket, az sátánt felindítja ellenünk és az ő titkos hatalmasságával taszítja az embert az vétekre, melyért osztán ötét kárhozatra veti. Mert mindezeket hallók nemrégén hogy tanítja Calvinus. Sőt, úgymond Calvinus, noha az Isten inti az gonoszokat, de avégre inti, hogy megkeményüljenek, noha világot gyújt eleikbe, de azért gyújtja, hogy inkább megvakuljanak, noha orvosságot ad nekik, de avégre adja, hogy ők meg ne gyógyuljanak. *Vocem ad eos dirigit, sed ut magis obdurescant, lucem accendit sed ut reddantur caeciores, doctrinam profert sed qua magis obstupescant, remedium adhibet, sed ne sanentur*.

Ezek mind így lévén, nem látom kit nevezhessünk kegyetlen tirannusnak, Neronak, Busirisnek, Mezentiusnak, ha ez az Calvinus Istene az atyai nevet érdemli. Mert soha ezek közül senki efféle dolgokat nem cselekedett az ő ellenségivel, aminéműt az Calvinus Istene cselekszik az ő fiaival, az kálvinistákkal. De el nem múlathatom, hogy itt bővebben elő ne hozzam cikkelyenként, és rövideden meg ne rostáljam, mely botránczó és kétségbeesésre vivő dolgok ezek, melyeket tanít Calvinus az Istennek végzéséről és praedestinációjáról. Azért Calvinusnak erről való vélekedése három articulusban foglaltatik.

I. Az Úristen öröktől fogva, csak az maga tulajdon jóakaratajából, semmit nem tekintvén az embernek gonosz avagy istenes életére, némelyeket az kárhozatra, némelyeket az boldogságra rendelt, csak avégre, hogy ezek által ő irgalmasságát és igazságát megismertetné. *Non pari conditione creantur omnes, sed in alterutrum finem conditus quisque est, ad vitam vel ad mortem*. (Calv. lib. 3. c. 21. n. 5.) *Nulla humanae dignitatis respectu electi iusti ad salutem, et*

damnationi addictis incomprehensibili iudicio vitae aditus praeclusus. (Ibid. n. 7.) Nulla in considerationem veniunt opera in hoc Dei decreto. (lib. 3. c. 22. n. 3.) Solum Dei arbitrium reprobatur; aliud non habemus cur reprobatur, quam eius voluntatem. (Ibid. n. 11.) Deus consilio nutuque suo ita ordinavit, ut inter homines nascantur ab utero certae morti devoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. (Calv. lib. 3. c. 23. n. 6.) Reprobatur non alia de causa, nisi quia illos vult excludere. Praeparatio ad interitum alio non est transferenda, quam ad arcanum Dei consilium. (Calv. lib. 3. c. 23. n. 1.) Exitio devovet quos placet. Nudo eius arbitrio, citra proprium meritum ad aeternam mortem praedestinantur. (Ibid. n. 2.) In exitium eunt, quia Deus sic vult. (Ibid. n. 5.) Maga az Szentírás mindenütt azt kiáltja, hogy az ördög incselkedéséből az bűn által jött az halál ez világra: Sap. 1. v. 13. Sap. 2. v. 23. Rom. 5. v. 12. És nemcsak azt mondja az Szentlélek, hogy az Isten senkinek halálát és veszedelmét nem akarja, hanem azmi őrajta áll, azt kívánja, hogy mindnyájan üdvözljünk: Tobiae 3. v. 22. Ezech. 18. v. 23. 1. Timoth. 2. v. 4. 2. Petri 3. v. 9. De ennek fölött mikor okát adja, miért vesznek el az gonoszok, azt mondja, hogy az önnön hitetlenségekért: Oseae 13. v. 9. Rom. 9. v. 32; cap. 11. v. 20. Sőt Calvinus ő maga is azt mondja, hogy nem az Istentől vagy, hanem az mi saját bűneinktől, hogy elkárhozunk: *A nostra culpa, non a Deo est perditio nostra; homini tantum suum exitium adscribendum apparet. (Calv. lib. 2. c. 1. n. 10.)*

II. Azt mondja Calvinus, hogy minekutána immár valakit egyáltalában, cselekedetire való tekintet nélkül pokolra rendelt az Isten, azután ugyan ő maga az Isten authora, hogy okot adjanak az veszedelemre, és azért esnek sok különb-különbféle vétkekbe az gonoszok, hogy az Isten véghezvihesse az ő eltekélt szándékát, és őket pokolra vethesse, és amint nemrég meghallók, ugyan izgatja, ingerli, taszítja őket az bűnre. *Causae damnationis Deum esse authorem, centies verum esse confiteor. (Calv. lib. 3. cap. 23. n. 3.) Defectionis reprobatorum causa alia non potest adduci, quam reprobatio. (Ibid. n. 4.) Quos in exitium creavit, ut irae suae organa forent et severitatis exempla, ut in finem suum perveniant, excaecat eos et obstupefacit. (Calv. lib. 3. c. 24. n. 12.) Ideo reprobi in malitiam cordis addicuntur, quia iudicio Dei suscitati sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. (Calv. lib. 3. c. 24. n. 14.) Ideo non credunt impii, quia exitio destinati sunt. (Lib. 3. c. 23. n. 14.)* Ezt azért noha igaz, de nem kell az község előtt mondani, úgymond Calvinus. És ismét: *Dei ordinatione iniicitur reprobis peccandi necessitas. (Calv. lib. 3. c. 23. n. 9.)* Azért noha az bölcs azt mondja, hogy senki azt ne vitassa, hogy öt az Isten ejtette el, mert nem szükségesek néki az gonoszok: de az Calvinus ítéleti szerént azt mondhatják az gonoszok, hogy Isten ejti meg őket, mert szükségesek néki, hogy őbennek megmutassa igazságát.

III. Azt mondja Calvinus, hogy ez az Istennek végezése teljességgel úgy elvész az mi szabad akaratunkat, hogy nincs semmiképpen az mi tehetségünkben, hogy üdvözljünk vagy elveszünk, hanem kételen üdvözlnek némelyek, és némelyek elkárhoznak. *Immutabili consilio Deus constituit quos salvet, quos exitio devoveat. (Calv. lib. 3. c. 21. n. 7.) Non permittente, sed volente Deo pereunt impii. Voluntas autem Dei est rerum necessitas, atque ideo necessario futura sunt, quae Deus voluit. (Ibid. c. 23. n. 8.)* És itt nagy cigányul Szent Ágostont forgatja Calvinus, mintha öt követné, maga az ötöle előhozott helyen Szent Ágoston csak azt mondja, hogy nem állott az embernek akaratján, hogy az Istentől teremtetnék, hanem csak az Istennek jó kedvén és az ő akaratjából vagy, hogy szükség volt valaminek lenni. Az Calvinus mondásából pedig ilyen argumentumot formálhatunk: Valamit az Isten akar, annak kételen meg kell lenni; az Isten pedig mindeneket akar, valamik ez világon történnek: tehát mindenek kételenségből *necessario* történnek. Ebből hallhadsza mi következők. Ha az Isten csak az ő jókedvéből pokolra rendelt tégedet, és az ő rendelése kételenséggel kötelez az elveszésre, mindegy tehát akár mint rendeljed életedet; haszontalan tehát minden jó igyekezeted, mert el nem kerülheted az veszedelmet. Ne tusakodjál az Istennel, ne igyekezzél

felbontani rendelkezését, vedd néki az te kívánságidnak az zablát, mert akár meggy is, de csak azt cselekedsz, amit el nem kerülhetél. Efféle és ennél iszonyúbb gondolatok is ütköznek mindjárt szívében annak, aki az Calvinus vélekedését hiszi, amint ő maga sem tagadja Calvinus, noha szitkozódik és hagyja s parancsolja, hogy efféle gondolatokat kirekesszen ember szívéből. De igen nehéz, hogy az szemes ember felnyissa szemét nappal, és ne lásson. Mert az Calvinus vallása szerént nemcsak megfeythetetlen, de teljességgel kétségbeesésre vevő argumentum amaz, amelyet az tudatlanok mindennap szájokban forgatnak, tudniillik ez: Avagy én az Istentől az boldogságra választattam cselekedetemre való tekintet nélkül, és így semmit nem árt, akár jól, akár gonoszul éljek, mert ugyan üdvözülök; avagy az kárhozatra rendeltetem, és így is, akármit igyekezzem az jámborságra, el kell vesznem: mivelhogy fel nem bonthatom az Istennek rendelkezését. Azért békét hagyok egyéb gondolatnak, és kedvem szerént élek, mert mindegy az haszna, akár meggyek, holott az Calvinus vallása szerént: *In hoc decreto nulla in considerationem veniunt opera*. És ez az argumentum egy eszefordult barátanak annyira megtévelyítette elméjét, hogy amint Szent Ágoston írja, emiatt ugrék ki az szerzetből és az ő okádására visszatért. És nem kételkedem benne, hogy most is sokan az Calvinus iskolájából ezért az argumentumért *Desperantes tradunt se impudicitiis*, kétségbeesvén, minden gonosszágra hanyatt-homlok mennek. Igyekezik Calvinus, hogy ezt a botránkoztató argumentumot megfeytse, és azt feleli, hogy az kárhozandók nem jól mondják, hogy heába igyekeznek az jó életre; mert ha kárhozandók, úgymond, ugyan nem is igyekeznek az jó életre. De ezzel Calvinus nagyobb kétségbeesésre viszi az embereket; mert ha ugyan nem is igyekezhetnek az kárhozandók az jóra, hanem kételen el kell veszniek, méltó tehát, hogy ingyen ne is gondolkodjanak az jó életről. Az választottakról pedig azt mondja Calvinus, hogy ezeknek igyekezni kell az jóra, és ne henyéljenek, hanem felébresszék magokat. De ez is csak kákogás; mert ha mindenkben kételenítettik az Istentől, mint ébreszti tehát ő magát? Ha az választásban semmit nem nézett az Isten az cselekedetre, mi szükség ebben fáradni? És ha igaz, amit Calvinus tanít, hogy az választottak akármit cselekedjenek, sem tulajdonítja az Isten azt bűnnek: *Fidelium peccata venialia sunt, non quia mortem non mereantur, sed quia non imputantur*. Mi szükség az választottaknak az gonosztól futni? És ha minden jó cselekedetek halálra való bűnök, miért fáradjunk sokat ezekben? Haja, huja, uzmi, kopori, ahol mit kaphatsz.

De nem úgy kell az igaz keresztyénnek erről gondolkodni, hanem imígyen. Az Isten az egész emberi nemzetet avégre teremte, hogy ha ő szabad akaratjával az Istentől el nem szakadott volna és öellene pártot nem ütött volna engedetlenségével, az örök boldogságban részesé tenne mindeneket, mivelhogy ő szent felsége nem akarja senkinek veszedelmét, ami őrajta áll benne. De mivelhogy látta, hogy az ő parancsolatja ellen az első ember, és őbenne az ő maradéka szántsándékkal az bűnbe esik, és ezért méltó az örök kárhozatra és haragra: az ő véghetetlen irgalmassága abból az rút sárból némelyeket kiválaszta, hogy dücsöséges edények lennének és az ő malasztjával istenes életben foglalván magokat, és az új törvényben őtőle rendelt szentségek által megújítatván, a boldogságba jutnának; némelyeket pedig, avagy ugyanazon első vétekért az kárhozatban hagyva, úgymint azokat az gyermekcséket, kik az eredendő bűnben meghalnak: avagy az ő háládatlanságokért, melyekkel akaratjuk szerént megbántják az Úristent, az pokolnak kinyára rendele. Annak okáért, holott az Úristen az Ádámiban való esetünkért mindnyájan bennünket az kárhozatra vethetett volna, nem a mi cselekedetünkől indíttaték arra, hogy némelyeket magának akarna választani, hanem csak az ő jóvoltából; de azért akit magának választja, nem úgy választá, hogy akármit cselekednék is, ugyan az boldogságba vinné, hanem azt akará, hogy őtőle adatott malaszttal, szent és jámbor élete által menne a boldogságba (ha kisded korában az keresztség után mindjárt meg nem halna), és azért adná néki az ő országát, mert táplálta, ruházta, meglátogatta őtet, és amint Szent Péter mondja, az ő választását bizonyossá tőtte az jó erkölcsök által, azon az úton

járván, melyet az Isten megkésztetett az övéinek. Azonképpen akiket kárhozatra rendele, nem egyébért rendelé arra, hanem az önnön vétkekért; mert amint nemrégén mondám, Oseás próféta és Szent Pál apostol azt mondják, hogy mi vagyunk okai az mi veszedelmünknek, és az mi gonoszságunkért kárhozzat minket az Isten.

És ebből immár könnyű az Calvinus kétségbeejtő argumentomát megfejtenünk, melyet igen szépen megfejt egy orvosdoktor egy főúrnak, akit az az argumentom eltévelyített vala; mert mikor betegségében az doktort hittá vala, hogy megorvoslaná, azt felelé az orvos néki: Heába hittál engem ide, mert ha eljött az te órád, meg kell halnod, nem segíthetek; ha pedig el nem jött az te határod, nálam nélkül is meggyógyulsz. És akkor vövé eszébe magát az főember. Azonképpen mondhatnók, hogy haszontalan az szántás-vetés, haszontalan az mi életünket testi eledellel táplálni, mert ha az Isten elvégezte, hogy sok búza légyen, és hogy éhhez meg ne haljunk, ha szinte semmit nem vetünk és nem eszünk is, az Isten végezése fel nem bomlik. Azért mindezekre s mind az Calvinus tudományából előhozott kétségbeejtő bizonyosságra egyáltalában ez az felelet: Ha az Isten örök életre rendelt tégedet, bizonyos eszközök által akarta, hogy ez az ő végezése beteljesedjék, mely eszközök az te tehetségedben vannak, és annak okáért, ha azokkal az eszközökkel akarsz élni, bizonyos üdvözlés, miképpen az jó esztendőben elég búzát ad az Isten, de úgy, ha szántani-vetni akarsz, ha pedig egybe-kulcsolod kezedet az vetéskor, búza nélkül maradsz. Azonképpen: ha az Istentől kárhozatra rendelttél az te bűneidért, melyekben szabad akaratom szerént heversz, egyáltalában elkárhozol, ha azokból a bűnökből ki nem térsz, amint kitérhetnél. És ez a felelet teljességgel megnyugotja és csendesíti az embernek lelkét, és azt sem ejti kétségbe, aki bűnben vagyon, azt sem teszi restté, aki megigazult, hanem mind egyiket s mind másikat tanítja, hogy szorgalmatosan, félelemmel és rettegéssel forgódjanak az üdvösségnek dolgaiban. És mikor az ütközik szívében, hogy ha ő az választottak vagy az kárhozandók közül való légyen-é? Mindjárt eszébe jut, amit az Isten parancsola; tudniillik, hogy ami fellyülhaladja értelmet, azt te ne vizsgál, hanem abban forgasd elmédet, amit parancsolt néked az Isten, és elhiggyed, hogy ő hív minden ígretiben. És ezen megnyugodván, nem vizsgálja az Istennek titkait, hanem azon serénykedik, hogy az ő választását bizonyossá tegye az istenes élet által.

És mindezekből nyilván kitetszik nemcsak az, amit Calvinus ő maga mond, hogy szívekben ütközik az embereknek, mihent az ő tanítását hallják, tudniillik, hogy az Isten nemcsak nem szerelmes atya, de sőt inkább hasonló az kegyetlen tirannushoz, aki csak jóakaratajából ítéli halálra az embereket, holott az igaz fejedelem senkire az halálnak szentenciáját ki nem adja, akiről nem bizonyos, hogy meg nem érdemlette gonoszságával: de az is következik, hogy az Calvinus Istene különb az apostolok és evangelisták Isténénél. Mert az Calvinus Istene lehetetlen dolgokat parancsolt az ő szolgálóinak: az apostolok Istene pedig könnyű és az Istennek malasztjával elhordozható törvényt szerzett, amint olvassuk 1. Joan. 5. v. 3. Deut. 30. v. 11. Matth. 11. v. 30. Philip. 4. v. 13. Az Calvinus Istene izgatja, taszítja, kételeníti az embert az bűnre, és ő oka, authora minden undokságnak: az apostolok Istene tiltja, gyűlöli, nem akarja az bűnöket. Az Calvinus Istene csak jókedvéből rendeli az embereket az örök kárhozatra, és hogy az ő rendelését véghezvihesse, az ördögöt izgatja és néki parancsolja, hogy megcsalja az embereket: az apostolok Istene senkinek veszedelmét nem kívánja, senkinek nem parancsolja, hogy gonoszt cselekedjék. Végezetre, amint nemrégén mondám, az Calvinus Istene az pokol-béli ördög: az apostolok Istene pedig az ördögök kárhozzató Istene. Azért méltó probléma lehet, melyet az kálvinista prédikátorok az ő zsinatjokban megdisputáljanak: Melyik légyen tűrhetőbb az két gonosz között: az-é, hogy olyan Istent higgyen valaki, minéműt Calvinus hitt; avagy inkább az, hogy ugyan Istent se higgyen? Én bizony azt ítélem, hogy nemcsak az keresztyéni értelemtől, de ugyan az közönséges okosságtól is megfosztatott, valaki érti és tudja az kálvinista vallásnak fő gyökerit, és mindazáltal kálvinista marad.

Negyedszer. Calvinus az Atyaistent nem hiszi hogy igaz atya légyen az Fiúistennek. Mert azt írja, hogy az Fiú nem vötte az Atyától az isteni természetet, hanem önmagától részes ebben. *Quomodo creator, qui omnibus dat esse, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? nam quisquis essentiatum a patre filium dicit, a seipso negat esse. Filium ergo bene et proprie a se esse asserimus.* Ez ha így vagyon, következik, hogy az Atyaisten nem igazi atya az Fiúistennek. Mert az semmiképpen atya nem lehet, valaki az ő fiának hasonló természetet nem ad az maga természetihez: miképpen fiú sem lehet, aki az ő atyjától nem vészi természetit és állatját.

Annak fölötté azt írja Calvinus, hogy bolondul mondják az pápisták, hogy az Atya nemcsak öröktől fogva szülte, de most is szüli az ő fiát. *Quid attinet disputare, an semper generet pater? quando stulte fingitur continuus actus generandi.* Ez ha bolondság, nyilván következik, hogy az Atyaisten soha nem szülte az ő fiát. Mert ez az isteni személyeknek szülése nem *actio transiens*, nem magán kívül való cselekedeti az Istennek, melyet az Isten csak az külső állapotoknak változtatásával szokott cselekedni, hanem *actio ad intra et immanens*, az Istenben marad. És mivelhogy az Isten elváltozhatatlan, következik, hogy valami most az Istenben nincsen, azelőtt sem volt soha őbenne; és ez okon ha most az ő fiának nemzése őbenne nincsen, sohasem volt azelőtt is őbenne.

Ötödször. Az Istennek mindenhatóságárául azt tanítja Calvinus, hogy az Isten azt nem cselekedheti, hogy az Krisztus teste éppenséggel egy kis ostyácskában lehessen; maga Krisztus Urunk azt mondja Szent Máténak 19. részében, vers 24, hogy noha az emberektől az lehetetlen, hogy egy nagy tevét egy kis tőfokon általvonjanak, de az Isten ezt is megcselekedheti. Abba is meghatározza Calvinus az Istennek mindenható erejét, hogy lehetetlennek ítéli, hogy azon egy test egyszersmind több helyen lehessen. *Talem Christi praesentiam statuere oportet in Coena, quae nec mensuram illi auferat, nec pluribus locis simul distrahat, haec enim humanae naturae veritati repugnant. Et cur, inquis, non faciat Deus, ut caro eadem diversa loca occupet? Insane quid a Dei potentia postulas, ut carnem faciat simul esse et non esse carnem?*

Végezetre azt mondja, hogy az Istennek hatalma, mely ez világi dolgok folyásának határhoz nem kötöttség, hanem az természet fölött is szokatlanul cselekszik valamit, mely hatalmat az pápisták *absoluta potentia*-nak neveznek, csak álom és csalárd gondolat. *Neque commentum ingerimus absolutae potentiae, quod sicut profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet.* Annak okáért, mivelhogy az természet szabott törvénye fölött vagyon, hogy az ember vízen járjon, hogy az tűzben meg ne égjen, hogy az száraz bot egy éjjel megvirágozzék, hogy az víz mint egy kőfal, úgy megálljon és alá ne folyjon, hogy az vas az víz hátán ússzon, hogy az százesztendő magtalan asszonynak fia légyen, hogy az vessző kígyóvá, az ember kőbálvánnyá, az kő vízzé, az víz vérré vagy borrá változzék: ezeket és ezekhez hasonló dolgokat az Isten meg nem cselekedhetik, ha Calvinusnak hiszünk, noha az Szentírás bizonyságunk, hogy mindezeket megcselekedte az Isten.

Hogyha azért az Calvinus magyarázatja szerint ezt az első ágazatot *paraphrastice*, nyilvánbb értelemnek okáért, ki akarnók mondani, így kellene ezt fordítani: Hiszek az pokolbéli ördögben, minden ocsmány vétkeknek alkotójában, kegyetlen mostoha atyában, erőtlen nem istenben.

**ALVINCI PÉTERNEK
SOK TÉTOVÁZÓ KERENGÉSEKKEL ÉS CÉGÉRES
GYALÁZATOKKAL FELHALMOZOTT FELELETINEK RÖVID
ÉS KERESZTYÉNI SZELÍDSÉGGEL VALÓ MEGROSTÁLÁSA**

Nyomtatott Pozsonyban
az MDCIX. esztendőben

MI AZ OKA, HOGY MOST NEM ÖRÖMEST FELELEK ALVINCINEK?

Három derék okok állottak előttem, melyekért gondolkodva és késedelmesen is kezdek az te feleletidnek megrostálásához. Első az, hogy amint te magad az olvasóhoz írt leveledben megvallod, amit te itt forgatsz, az régen kérődve megrágott dolog, melyet tudománytok mocskos szennyének eltörléséért kellett kibocsátanod. Nyílvá nem gyönyörködöm az te kegyelmed kérődésével való mocskolódásban, és oly éles lúgom sincs mostanában, mellyel a te szennyedet teljességgel lemoshatnám, mert ha megsértenélek, talán az vármegyéket mind elfutnád mérgebben. Látom azt is, hogy az te pajkos tréfákkal és ló faránál kohlott, paraszt szidalmazásokkal feltetézett könyvedben egyéb nincsen, hanem (amint te szólasz) nádmézes, jó illatú juhlépnél édesben folyó beszédek, és az szép szó alatt minden aloésnél keserűbb méreg, mély emberségből származott, ízetlen böcsületekkel egyetemben, és hogy egyszóval megmondjam, ez egész írásodban (jó lelkiismérettel mondom és ezennel magaddal is megtapasztaltatom) semmi egyéb nincsen egyénihány jó módjával ejtett magyarizmusnál, Aesopus beszédinél, korcsomárul költ kajtor tréfáknál, istállóhoz illendő poshadt szitkozódásoknál, melyekben csuda mely igen elvészted mindenekelőtt az pályát, de emellett egy cikkelyecske sincs írásodban, melyben vallásodnak csak egy tőhegynyi vagy szalmaszálnyi erőssége volna, hanem *ad populum phalerae*, nagy pompával és buborik módjára felfutott szókkal való nyelveskedések minden írásid; úgyannyira, hogy terólad is azt mondhatjuk, amit az trücsökrül: *Totus es vox*, csak csupán szó vagy, és minden okosságod az nyelvedbe szállott.

Második ok, mely az mostani felelettől megtartóztat vala, emez, hogy az te könyvecskédnek kezdetin arra kötöd magadat, hogy mind az öt levélre megfelelsz, de mikor olvasni kezdém írásodat, vöm eszembe, hogy csak az két első levelet turkálod szegül-végül. Azért úgy gondolkodom vala az dologról, hogy ezek még csak idéetlen ívások, és talán az több kákumbákomot is el kellene várnom, hogy egyszersmind vinném az próbakőre minden foltos nyálaskodásodat.

Harmadik és mindezeknél nagyobb ok az vala, hogy netalán ha ez a felelet kedved szerint nem esnék (s ki tudná pedig néked szájad ízeit feltalálni?), az vármegyéket vagy te magad elfutnád, vagy prédikátortársaid által sok istenkedéssel és gyűlöltető panaszolkodásiddal felindítanád ellenem, és ha most életem vesztését, az *duo*-nélkül való hagyást emlegeted, mélyebb szándékidat is végtére kifakasztanád és az pennák helyett kardot köttetnél ellenem. Végezetre azt is gondolom vala, hogy ezután nem szükség semmin vetekednünk, mert te magad Sisiniusnak okos tanácsára igazítasz, ki oly könnyű és bizonyos módot ada az tetőled előhozott helyen (noha te azt eltitkolod), hogy ha azt követjük, minden versengésnek végét szakaszthatjuk. Mert azt mondja, hogy nem kell az heterodoxusokkal disputálni, hanem csak azt kell kérdeni, ha megállanak-e a Szentírás magyarázatjában azoknak tanításán, kik az

visszavonás előtt fínylettek az eklézsiában? Mert ha ezeknél feljebb akarnak héjazni, méltók, hogy az magokfélétől is kihurrogattassanak. Ha pedig ezeknek tanításához ragaszkodnak, könnyű az ő írásokból az ő értelmeiket megtanulni. Ez lőn az Sisinus tanácsa, melyet minthogy te is javallasz, úgy gondolkodom vala az dologról, hogy sok írások nélkül, hamar eligazíthatnánk minden különbségeket.

De végre ugyan azt találám, hogy rövid feleletet adjak írásodra, melyből kitessék, hogy sem mire egyébre nem nézek, hanem csak az igazságnak oltalmazására. Ezután, ha elérkezik az több társaidnak sok vigyázással kisotult álma Debrecenből, azt is, Isten segítségével, megrázogassuk. Ami pedig életem vesztését illeti, ha az én Istenemnek úgy lészen kedves, kellemetes, hogy az igazságnak oltalmáért véremlen mosdjanak az reám bérlett zelóták, akár az te ingerlésedből, s akár honnan légyen eredeti, légyen áldott az én Uramnak szent neve. Én is az világ előtt, az egek előtt, az igaz ítélő és minden szűvek által látó Isten előtt tudományt tések, hogy az közönséges Római Anyaszentegyház vallását, melyet számlálhatatlan sok mártírok véremlen is bépecsétlettek, kész vagyok életemmel is megerősíteni. Noha talán nem karddal hanem pennával, nem vérrel hanem téntával kellene énellenem hadakoznod. Ahhoz sem bízható, hogy az Sisinius tanácsán megállapodjál, mert szégyen volna, ha az Szentírás értelmében szemesb nem volnál Szent Ágostonnál, Cypriánusnál, Szent Ambrúsnál és az több régi írástudóknál.

AZ ALVINCI SZITKAIT MIÉRT BOCSÁTOM CSAK FÜLEM MELLŐL?

Egyébképpen, amint írásodból ismérlek, Alvinci Uram, beszélhetünk egymással; de bezzeg azmi illeti az káromló szidalmazást, gyalázattal illető, mezei, bokorszökő tréfákat, Aesopusból vött és magadtól gondolt beszédeket: ezekben nem merek ujjat vonni véled, megadom itt magamat; nyertes légy ezaránt bár énmiattam. Ne is adja az Isten, hogy vén kofa módjára senkivel szembeszökjem és morgolódjam, mert az igazságnak oltalmazása nem szűkölködik az emberek sőprejéhez illendő trágár tréfák és mocskos szidalmazások nélkül.

Nincs könnyebb dolog, mint az szidalmazással elegyített rágalmazás, ha ki ugyan arra adja magát, hogy káromkodni akar. De az én Istenemnek szent neve dicsírtessék, semmi gyalázatos dolgot nem találtál életemben és magamviselésében, melyet szememre vetnél, hanem minden szitkaid csak megbúsult elmédnek mértékletlen szelességi. Tudod pedig (azt alítom), mit felele Hieronymus egy ilyen jó sültnek, mint te vagy: *Non doleo de maledictis tuis, quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari. Quid me, bene tibi consulentem, quasi phreneticus morsu laceras?* Én csak azt sem fordítom most reád, hanem minden szitkaidat fülem mellől bocsátom, mert engemet nem illetnek az te házad szeméti.

Mindazonáltal hogy egyebek is megértsék, mely nagy bőséggel terem az te kertedben az rágalmazó nyelvnék szidalmazó bojtórjánja, az te böcsületes nevednek örökkévaló dicsíretes emlékezetire, csak egynéhány rendbéli gyalázatos szitkaidról emlékezem, mert ugyanis minden gyalázatidat különben fel nem jegyezhetem, hanem ha az egész könyvet mind leírom. Csak arra intlek, hogy ha másszor kinyomtatod ezt az poshadt írást, ne írjad *Feleletnek*, hanem *Szidalmazó trágárságnak*.

Először azért, szidalmidat az megdűcsöült szenteken kezded el, Szent Ferencet, sok ízetlen tréfáid után, Fent Ferencnek nevezed és azt mondod, hogy mikor ti szentnek nevezitek Katalin asszonyt és az többit, csak csúfságban *mimesissel* szólotok. Szent Bonaventúráról így beszéllesz: Ez nyomon foly mind az több bolond kábasága Bonaventúrának.

Másodszor az egész római eklézsiát nemcsak elhanyagolt és sok isteni dücsőséget megmocskoló emberi találmányokkal, rút és kárhuzatos tévelygésekkel terhes anyaszentegyháznak, de sokszor bálványozónak is nevezed.

Harmadszor az barátokat közönségesen így szidalmazod: Ez az rend, aki még az ördögöket is felülmúlta álnoksággal.

Negyedszer az apácákat anyácáknak hívod, és azt hirdeted, hogy minap Pozsonyban inkább mind viselősön találtatának az apácák, melyért kapu nélkül való kőkertbe is rekeszték őket. Ha ezt meg kellene bizonyítanod, Alvinci Uram, vajon s hová kapnál? Én az egész várassal bizonyítom, hogy semmi nincs ebben, sőt az ittvaló apácák oly tisztán és szentül viselik magukat, hogy senki sincs, aki gonoszt mondhasson rólok. Nem is igaz, hogy kapu nélkül való kertben rekesztettek, hanem az ő módjuk szerint való klastromban laknak, és szinte úgy laknak, mint egyéb keresztyén országokban szoktak regulájok szerint lakni, kinn nem sétálnak, bé sem bocsátnak egyebeket az klastromba. Ha fogadást nem töttem volna, hogy lágyan bánom véled, jól megtorkolnám itt az te nyelveskedésedet és megtanítanálak, hogy másszor az tisztességes személyeket nem gyaláznád és az apácáknak békét hagyván, anyácádra viselnél gondot.

Végezetre énreám mindenféle szitkokkal agyarkodik Alvinci Uram, és mint az sebes esőt, úgy szórja reám az ő nyelvének mérgét. Én önéki patvarkodó, hipokrita, számár, ördögi irigységgel és ördögtől tanult mesterséggel rakva vagyok: mint az vak eb az árkot, mint az Gál ebe az medvét, úgy kerülöm az igazságot: bérletten ravasz vagyok: az szemtelen ördöghöz hasonló vagyok: orcámra ültem: az farizeusoknak igyenes lineán fajzati vagyunk mi: én szemtelenül hazudok: rázom, mint az disznó az bársonyt: Az házasság szentség, úgymond, de nem olyan latornak való, mint tü: tetétől fogva merész és orcátlan patvarkodónak, deli palástú Pilátusnak, süldisznóhoz, majomhoz, számárhoz, rókához hasonlónak nevez, és azt mondja, hogy mint tengeren egyik hab az másikat tolja, szinte úgy tolong egymás után sok hívságom.

Ezekre és több számlálhatatlan szitkaidra éntőlem csak ez az válasz: Hálákat adok az én édes Üdvözítőmnék, hogy az én sok vétkeimre nem tekintvén, az ő méltatlan szolgáljával ezt az irgalmasságot cselekedte, hogy az ő igazságának oltalmazásáért szidalmaztassam. Nem haragszom ezért az szidalmazásodért reád, Alvinci Uram, sőt gyaláztatnak tartanám, ha dicsírne engem az az ember, aki szidalmazza az római eklézsiát, megpögdösi Szent Ferencet és Bonaventúrát, káromlya közönségesen az barátokat. És talán azt is mondhatnám, amit Tertullianus: *Talibus damnatoribus nostris etiam gloriamur, qui enim scit vos, intelligere potest, nonnisi grande aliquod bonum a vobis damnari*; de ezt is elhagyom mostan.

Tudom, hogy nem akaratoddal, dicsírsz is engem egynéhányszor: sok tudományú, jártasköltes, látott-hallott főembernek nevezsz. Másutt jelengeted, hogy az ti tudománytok ellen való viaskodásban olyan vagyok, mintha egy erős vitéz az hívságos árnyékkal harcolna; avagy mintha egy erős cica az bűdös egérrel játszadoznék. Végre mikor azt írod, hogy alakot adsz kacsómba, talán azt jelengeted, hogy valamit te énelőmbbe adsz, olyan mint az alak, melyben sem élet, sem okosság nincsen, hanem csak tettetes színek; érted az többit. Írásomat is minden jó illatú juhlépnél édesben folyónak mondod. Efféle dicsíretid nekem fölötte terhesek volnának, ha te magad együtt azt nem írnád, hogy mind vissza kell érteni az Pázmány Uram encomiomit; ezen megelégszem. Nem kívánom dicsíretedet, nem félek szidalmidtúl, meg nem ijedek bölcsességedtúl, sőt barátságodért azt is megcselekszem, hogy mind visszaértem szidalmazásodat és tanításodat is.

Ahol pedig egynéhányszor csigázod nevemet és Pázmány helyett Námzáp-nak írsz és záptyúkmonyhoz hasonlítász: arra csak azt mondom, hogy ha szabad volna az derék dolgokban

játszani, az te nevedben is feltaláltatik az Niálciiv, és ha én is gyermek ésszel volnék, azt hoznám ki belőle, hogy te csak nyálaskodásnak cíve vagy csatornája vagy. Azonképpen az te nevednek cégére Ál, megdisputálhatnám, ha Álorca-é, Álkulcs-é, Álajtó-é? Végezetre azt mondhatnám, hogy az nagy Calvinus nevében öltöztél és az te neved Calvini, és diskurálhatnék felőle, ha reád is nézzen-é, amit Calvinusról írtak régenten:

Sic capite obstipo es, sic calvo et tabe pereso,
Ne pilum frugi possis habere viri.

De efféle játékok énhozzám nem illenek. Nincs is tehetségedben, hogy az én nevemet elváltotasd, mert noha ez világi böcsületre és genealógiára nem szaggatok és inkább akarok az én Istenem házában kicsiny és elvetett, hogysem azon kívül böcsületes lenni: de annak könnyen végére mehetsz, hogy az én eleim ezelőtt háromszáz esztendővel is böcsületes főemberek voltak ez országban; azért későn serkentél az Pázmány névnek elváltotatásához, az magadét könnyen akármely faluban elváltotathatod. Intlek azért, hogy efféle tréfákat akkorra tarts, mikor farkasnyakat vonsz az lutheránusokkal, kik közül tirólatok így ír egy superattendens: *Tute nosti multis sacramentariis esse nomina ominosa. Sic Cinglius habet nomen apo tu kinklizin, quod Graecis sonat crebro agitare et movere, quia Cinglius magnos motus et turbas in Ecclesia Dei excitavit. Vel dicitur Zvinglius a vertigine, von dem Schwindel, fuit enim percussus spiritu vertiginis et coecitatis, more omnium haereticorum. Ita Bullingerus rectissime nomen gerit a Bullis, qui nil nisi ampullas et sesquipedalia verba iacit. Beza dicitur a Boza, quod Hebraeis vulnerare significat, nam suis calumniis diabolicis multorum corda vulneravit, vel a germanico Beist, significat Bestiam furente etc.* Mikor azért efféle kölcsönt meg akarsz adni, akkorra tartsad ezt az mesterséget. És te magad ítéletre hagyom, mit vehetnék én itt az te szemedre, holott magad azt írod, hogy lator tolvajhoz illik az nevek változtatása.

AZ ELSŐ LEVÉLNEK TITULUSÁN ÉS KEZDETIN VALÓ AKADOZÁSI ALVINCINEK

Hogy jó feneket kerekítsen Alvinci Uramnak forgószerűhöz hasonló, gyors elméje és az ő elálmétkodtató eszeskedésinek legelől azt magyarázza meg; mi légyen az *calumnia*, az patvar, mely nem egyéb, úgymond, hanem *rei alicuius malitiosa interpretatio*, valamely dolognak álnakul való magyarázatja, és Aquinás Tamást hozza bizonyságul. De legelőször, Szent Tamásban azok a szók nincsenek, amelyeket te előhozsz, hanem ő csak azt írja, hogy *calumniatur, qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit*. Másodszor, nem igaz az is, hogy mind *calumniator* az, valaki álnakul magyaráz valamit; mert ha *proprie* akarunk szólani, amint Aquinás Tamás és az egész *Ius Civile* tanítja L. I. ff. ad S. c. Turpil. L. Quamvis adult. Ad. L. Jul. de Adult., csak az más embernek álnakul és hamisan való vádlása az tulajdon *calumnia*. De mivelhogy utoljára eszedbe vészed magadat és megvallod, hogy az *calumnia* nem egyéb, hanem véteknek hamis és álnakul való költése: ám menj el véle az első definíciódnak férgecségével.

Azért, hogy engem patvarkodóvá tégy, jó Alvinci Uram, azt kell megmutatnod, hogy én tudván, álnakul vádlottam valakit, magamtól költött hamissággal. Kit semmiképpen reám nem rakhatsz, mert az én lelkiismeretemet te nem láttad; és ha hitedre hagynám sem mérsz megesküdni rajta, hogy én ezeket lelkiismeretem ellen, tudván hamisan írtam. Én pedig az Isten előtt, az egész világ előtt kész vagyok megesküdni rajta, hogy semmit egyebet nem írtam az *Öt levél*-ben, hanem csak amit igaznak ítéltam és most is igaznak ítélek. *Ez az árok, itt*

szököllyél, és ha ezt által nem ugorhatod, valld meg te magad, hogy méltatlanul, elégséges bizonyság nélkül nevezsz engem *calumniator*-nak, és ha ezt megvallod, én is az *talionis poenam* megengedem néked.

De amint eszembe vészem, írásodnak folyásában csak meg sem emlékezel arról, mi legyen az *calumnia*, hanem akármiből is mindenkor azt hozod ki, hogy én patvarkodó vagyok. Mert így fejezed bé szép, értelmes okoskodásidat: 1. Nevedet eltitkoltad; ezért patvarkodó vagy. 2. Egy keresztyén prédikátortól mondod hogy íratott az *Öt levél*; tehát rajtad sül, hogy patvarkodó vagy. 3. Hallgatással mulatod el Calvinusnak némely mondását; tehát merő patvarkodó vagy. Mintha azt mondanád: Az bot az tegezben vagy; tehát Alvinci Péter merő sült patvarkodó. Ha ellened nem volna, azt mondanám: *Nego consequentiam*. De efféle darabos felelettel nem sebheterem füledet; tudom, hogy régen kimosdottál az iskolaporból, nem akarod magadat efféle aprólékba ártani. Csak azt juttatom eszedbe, amit Aquinas és az törvénytudó bölcsek tanítanak, hogy az *calumnia* különben nem lehet, hanem az hamis és álnok vádolásban; azért midőn az ember magát menti, vagy mástól kérdezkedik, *calumniator* nem lehet; te pedig, mikor az mi vallásunkat oltalmazom ellenetek, mikor téged böcsületes szókkal, szép istenes köszönetekkel illetlek, kakukk módra azon egy regét hüvelyezed és patvarkodónak nevezsz. Intlek azért, hogy ezután meggondold, mit irkálsz, és ne töröld az magad szennyét másra. Ha nékem is csak olyan szándékom volna mint néked, azaz csak szitkozódni és rágalmazni akarnálak, nagyfenn megmutathatnám, hogy az te könyvednek részeit méltán nevezted patvaroknak; de ebben nem veszteksz üdőt: *Res ipsa loquatur*.

Másodszor, nem szenvedheti Alvinci uram, hogy keresztyén prédikátornak nevezem magamat. Mert, úgymond, ezzel különböztetitek ti pópások az evangélikusoktól magatokat, hogy minket prédikátoroknak, magatokat papoknak nevezitek.

De ebben semmi sincs, jó Péter uram. Noha titeket papoknak nem nevezünk, de ugyan prédikátornak nevezzük miköztünk is azt, aki prédikál, kit ha eddig nem tudtál, igen jövevény voltál az mi dolgainkban; mert az papság és az prédikátorság nem ellenkezik egymással. Ne aggódjál azért, jó uram, azon, kit értettem én az keresztyén prédikátoron. Mert nem kegyelmedet, hanem én magamat értettem, mert én is keresztyén prédikátornak tartom magamat, és az Istentől adott kis girával, az én Istenemnek kedvesen igyekezem szolgálni hivatalom szerint.

Harmadszor, törődik azon is Alvinci, hogy Calvinusnak az pápistákról való temérdek hazugságát előhozom, melyben azt írja, hogy az pápa, az egész kardinálok kollégiomával egyetemben, régtől fogva mind ez mostani üdőkig, három dologban helyheztesik fundamentumát az ő vallásoknak. Először abban, hogy Isten nincsen. Másodszor abban, hogy valami megíratott Krisztusról, az mind hazugság. Harmadszor, hogy az feltámadásról és örök boldogságról való tanítás csak beszéd. Ezeket mind Calvinus írja, melyek oly temérdek hazugságok, hogy ő maga sem mentheti Alvinci. Mit mivel tehát? Azt mondja, hogy elhallgatom azt, ami Calvinus mentségére való, mert utána véti Calvinus, hogy nem mindnyájan ezt vallják, és kevesen merik ezt kifakasztani.

De szerető Alvinci Uram, miért nem olvasád te is tovább Calvinust. Nem azt veti-é viszontag utána: *Iam pridem tamen ordinaria haec esse coepit Pontificum religio*: Régútától fogva szokott és megrögzött vallási ezek az pápáknak. Nyilván mindnyájan az pápisták egy vallásban, egy religióban vannak az pápákkal; azért te lássad, mint fér egybe az Calvinus mondása, hogy az pápák szokott vallása legyen az előszámlált három cikkely, de azért az pápisták nem mindnyájan ezt vallják. Ennek fölötté, mikor én vagy másvalaki Calvinusnak temérdek hazugságait előhozzuk, nem vagyunk kötelesek arra, hogy ha mit igazat vét hazugsága után, azt is előhozzuk. Igaz azért, hogy az pápisták nem mindnyájan hiszik azokat az három istentelen articulusokat, sőt igaz, hogy senki az pápisták közül semmit azokban nem hiszen. De nem

ebben fordul meg az dolog; hanem abban, hogy ha igazán mondotta-é Calvinus, hogy az pápák és az kardinálok kollégioma azokat az három temérdek atheizmusokat *ordinaria religio* gyanánt tartották és tartják? Alvinci pedig itt ezaránt, ahol az tárgynak fejére volna, az halálnál is némább, és békét hagyván az Calvinus mentségének, csak azt mondja, hogy nem mind egy lében sózta Calvinus az pápistákat. Jókor adták és jól esett. Ha mind így forgódol az több dolgokban is, elhited vélem, hogy csak álmot hüvelyezsz.

Negyedszer. Calvinusnak magárul és az ő követőiről egy szép mondását írtam vala az levelek eleiben, melyben így szól Calvinus: Mi Krisztust csak testi szemmel nézzük, innen vagy, hogy őbenne minékünk semmi olyas méltóság nem láttatik lenni; mert az mi eltévelyedett értelmünkkel, valami őbenne és az ő tudományában vagy, azt mind hamisra fordítjuk.

Itt Alvinci nem tud hová lenni, nagy lélektelenül kérdezi, ha aludtam-é jóízűvet azulta, miúltá ezt írtam? Azt hiszem-é, hogy ők Calvinussal együtt *ex professo* azt vallják, hogy csak testi szemmel nézik ők Krisztust, és hamisra fordítják az ő tudományát? Ha azulta jóízűvet öttél, ittál, aludtál, úgymond, miúltá azt írad, nincs nyilván lelkiismereted. Igazán mondod, Alvinci; nincs nékem kálvinista lelkiismeretem, s ne is adja az Isten, hogy légyen, mert nagy iszákot és feneketlen kast hordoznék nyakamon. Az én ítéletemet kérded felöletek? Különben meg nem mondom, hanem ha felfogadod, hogy megállasz rajta. De azt bizonynal mondom, hogy az Úristen szinte úgy cselekedett Calvinussal, mint Baalámmal: maga ellen prófétáltata véle és gyakran kijelentette véle, amit vallott, noha *ex professo* az község előtt nem merte azt hirdetni. De végre az kerengéseknek békét hagyván, azt mondja Alvinci, hogy Calvinus ott azaránt feddi az zsidók tudatlanságát; azután applikálja azt az üdőt az ő idejére és feddi az népet, hogy csak test szerént gondolkodnak az mi megváltónk felől. Itt immár bezzeg én is az lapicka alá nyújtom kezemet, mert az grammatikát nem jól tanultam volt; ezután tudom, mint kell az deákból magyarrá fordítani az ti mondástokat; így tudniillik: *Nos* az zsidók, vagy az köznép, *non aspicimus Christum nisi carneis oculis*, nem nézik Krisztust különben, hanem csak testi szemmel. *Nobis in ipso nihil magnificum apparet*, nekik őbenne olyas méltóság nem tetszik. *Vitioso enim nostro sensu, quicquid in ipso eiusque doctrina est, pervertimus*, mert az ő eltévelyedett értelmekkel, valami őbenne és az ő tudományában vagy, azt mind hamissá fordítják etc. Tetszik-é néked is ez az szép magyarázat? Csudálnám ugyan, ha itt körmödet meg nem marnád gondolatlanságodért. Te magad megvallod, hogy amit Calvinus az zsidókról monda, azt az ő idejére applikálja. Azt sem tagadhatod, hogy emez szók: *Nos, Nobis, Nostro, pervertimus* etc. Calvinusra és az ő társaira is ugyanazont applikálják. Mit kötődöl tehát énvelem, és miért indítasz tengeri háborúhoz hasonló habokat az egy kalán vízben? Nyílvá azt alítom, hogy az te lelkiismereted furdalásit akartad itt is énreám kenni.

Ötödször. Bánod, hogy ékesen szóló, szokatlan bölcsességgel tündöklő embernek nevezlek, és intesz, hogy ezután méltatlan dolgokat reád ne fogjak. Ha szidnálak is bännád, ha dicsírlek is sajnálod, sem táncénekünk, sem sírásunk nem kedves előtted, mindent méreggké változtatsz. Hallottam mástól, hogy nyelved jó vagy; tudományod felől is jobb ítéletben voltam, minekelőtte ezt az írásocskádat olvastam volna. De ha bánod és, méltatlan reád fogott dolognak ítéled, hogy ékesen szóló, tudós embernek neveztelek, könnyű tenned erről. Add tudtomra, mint nevezzelek ezután, és az tévő lészek, amit parancsolsz. Talán azt kívánod, hogy magadhoz hasonló morgó társot találj, és én is ezután éles fülakú basiliscusnak, ékesen szidalmazó momusnak, mérges gyalázatokkal teli tegző barbarusnak, szokatlan álnaksággal tündöklő rókának etc. nevezzelek? Ezt éntőlem bizony meg nem nyered. Mód nélkül való fogásidat, tétovázó rókalyukaidat az igazságnak pörölyével, ha szerét tehetem, megrontom: személyednek szemetivel nem mocskolódom, szitkodba nem elegyedem. Jóllehet, látván, hogy ily jó nyomós vagy, ítélem, megszagolhattad, hogy az te szép titulusidnak, melyek az *Öt levél*-ben vannak, lehet szép lelki értelme is.

Hatodszor. Az első levélnek köszöntésében is olyakat botlik Alvinci, hogy ugyan orrán szedi fel magát. Mert mikor azt írom, hogy az Jehova Istentől, az ő szerelmes szent Fia által, az egy üdvözítő Jézus Krisztus által, szent lelket kívánok, látván Alvinci uram, hogy ezt ő magában nem gyalázhathatja, azt mondja, hogy mint az édes must, ha penészes edényből foly ki, elveszti ízét: így, minthogy megsebesedett, feneötte lelkiismeretű embertől jött ez az köszönet, *Deo gratias*-t érette nem mondhat. Naponként több és nagyobb virtusodat vészem eszembe, Alvinci uram. Ezelőtt csak azt sem tudtam én, hogy az emberek *conscientiáját* is általlássad és ezekről ítéletet tudj tenni. Azt sem ítélted, hogy ha mi jót mondok, sem jó, mikor én mondom.

Továbbá két dologgal terhelsz itt engemet. Egyikkel, hogy az kálvinista prédikátor nevével írván ezt az köszönetet, csúfolom őtet; mert egy pápista úrtól azt hallottad, hogy az Jehovának gyakor emlékeztetiről megismérszik az lutheránus prédikátor. Én pedig azt mondom, hogy ha ez az ti szokott köszöntések, *servato decoro personae*, különbet én sem cselekedhettem, hanem ezzel kellett élnem, midőn az prédikátor nevével írtam. Más az, hogy sem az Istennek nevét mi nem csúfoljuk, sem az nem igaz, hogy imádságunkban gyakrabban emlegetjük Szent Pált, Szent Pétert, hogysen az Istent. De azt én nem tagadom, hogy gyakran nevetségre indították magamat is az ti prédikátoritok, mikor magyarul prédikálván vagy beszélgetvén, zsidóul nevezik az Istent, noha nem is értik néha, mit tégyen az Jehova. Azért nem az Istennek nevén nevetkezünk, ha az magatok mutogatásán mosolygunk. Mi azért az Istennek mind a *Tetragrammaton*, s mind egyéb neveit böcsüljük, tiszteljük, de azt nevetjük, mikor csak *propter longum quoniam* zsidóul szóltok.

Második gáncsot ezen köszöntésben azt találod, hogy úgy kívánok én néked szent lelket, mintha nálad Istennek Szentlelke nem volna, és ezt azzal bizonyítom: Mert azt senki mástól nem kéri, ami nála vagyon, hanem ha csúfságban, amint *fol. 77. in margine* feljegyeztem. És itt nagy hosszú prédikációt kezd Alvinci uram, melyben magyarázza, mint kérhessen Szentlelket még az is, akiben már immár Szentlélek vagyon. *Cum larvis luctaris*, az magad álmával viaskodol ezaránt, jó uram. És legelőször, ahol az ti szentségek bizonyos voltát forgatod, arra én csak azt felelem, amit Calvinus együtt monda: *Tot vanitatis recessus habet, tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi tectum est, ut seipsum saepe fallat. Experientia ostendit, reprobos interdum simili fere sensu atque electos affici, ut ne suo quidem iudicio quicquam ab electis differant.* Az ember szüvében, úgymond, annyi hiúságos rejtek vagyon, annyi hazugságnak szurdékival pozsg, oly csalárd képmutatással befödöztetik, hogy magát is gyakran megcsalja. És próbált dolog az, hogy az megvetettek is hasonló indulatokat éreznek az választottakhoz, úgyhogy az magok ítéleti szerént sem különböznek semmit az választottaktól. Látjuk, hogy nemcsak az lutheránusok, kik az kálvinistákat kárhozott eretnekeknek nevezik, amint az helvéciai *Tigurina Confessio*-ból feljegyzém az első levélnek *postscriptuma*-ban *fol. 30.*, de az ariánusok is szinte úgy dicsekednek az ő üdvösségük bizonyos voltában, mint szinte te, és ugyanazon írásokat forgatják, melyeket te. Azért mindaddig sem hiszem, hogy azok az írások tégedet illessenek, valamíg az Szentírásból meg nem bizonyítod, hogy amit Calvinus próbált dolognak nevez, terajtd az nem esett, és úgy nincs dolgod, mint az őtőle említett megvetetteknek.

Továbbá csak te tészed azt én szómmá, hogy nem kérheti az a Szentlelket, akiben immár benne lakozik az Szentlélek. Mert az Szentlélek Isten, ki az ő állatja szerént mindenütt jelen vagyon, az ő gráciája és ajándéka által adatik az híveknek. És minthogy az ő isteni tárházában számtalan ajándékok vannak, ha valamellyel meglátogat is minket, ugyan kérhetjük, hogy öregbítse és tartsa meg ezt az ő ajándékát, és hogy újabb ajándékokkal látogasson bennünket. És így igazán s Isten szerént kérhetjük, hogy az igaz hitben megtartsa az Isten, *adaugeat nobis fidem*, öregbítse az hitet bennünk, és *qui iustus est, iustificetur adhuc*, az ki Isten előtt

kedves, naponként kedvesb legyen. Ezek az keresztyén hitnek elementomi. Nem volt azért szükséges, hogy ezeknek bizonyításában fáradnál.

De azt mondja Alvinci, hogy én *fol. 77. in margine* ezeket írtam: Senki azt nem kéri, ami nála vagyon, hanem ha csúfságban. Ezt írtam bezzeg, és azért írtam, mert ti egy énektekben mindenkor azt kéritek, hogy az Isten néktek adjon igaz hitet. Ebből az következik, hogy nincs még igaz hitetek. Mert noha az, kinek igaz hiti vagyon, kérheti az Istent, hogy megtartsa és öregbítse benne az igaz hitet, de nem kérheti azon, hogy igaz hitet adjon néki. Oka ennek az, mert csak egy okos ember sem kéri azt mástul, ami kezében vagyon és birtokában.

Erre te csak azt mondod: Húj, oktalan okoskodás! De jó uram, eszesb volt tenáladnál Szent Ágoston, az Pelagius ellen egybegyűlt conciliomokkal egyetemben, kik meg akarván mutatni, hogy nincs az Istennek segítő malasztja nélkül az ember tehetségében és birtokában, hogy az Istennek törvénye szerint élhessen: azt mondják, hogy ha ez az embernek erejében volna, csúfoson kérnök az Istent, hogy erőt adjon és segítsen minket; mert azt senki mástul nem kéri, ami nála és tehetségében vagyon, hanem ha csúfságban. Hallhaddsa Szent Ágostont az egész afrikabéli püspökökkel egyetemben, mit ír Innocentius pápának: *Istorum sacrilegas disputationes necessario sequitur, ut nec orare debeamus, ne intremus in tentationes etc. Si enim in possibilitate naturae et arbitrio voluntatis in potestate sunt constituta: quis non videat, ea a Domino inaniter peti, et fallaciter orari, cum orando poscunt, quae naturae viribus obtinentur?* És másutt: *Prorsus non oramus Deum, sed orare nos fingimus, si non ipsum credimus facere, quod oramus.* És miképpen csak csúfság volna, ha valakinek, aki soha semmit nem adott, igen megköszönnéd, hogy megajándékozott: azonképpen, úgymond Szent Ágoston, csak csúfoljuk az Istent, ha őtöle azt kérjük, ami immár birtokunkban vagyon. Ezt ha nem hiszed, Alvinci uram, menj mindennap az kassai böcsületes Tanácshoz és kérjed nagy epeséggel, hogy tégyenek téged kassai prédikátorrá, s meglátod, ha nem fognak szánakozni rajtad, mint szélről ütött emberen. Midőn ezért befejezed írásodat, és azt mondod, hogy ha nem tök az agyam, megérthetném az te írásodból, miért kérjétek ti az Szentlelket, kit ha ezelőtt nem értettem, számár voltam: köszönöm az szép szókat, de hogy megértsetd, soha énnálam nem volt titkon, miért kérjétek az Szentlelket, mert jól tudtam, hogy vagyon szükségtek reá; hanem én csak azt mondtam *fol. 77.*, hogy az hitet sem egyébért kéritek, hanem azért, hogy szükségtek vagyon reá. Én is véletek együtt kérem az Úristent, hallgassa meg könyörgéseteket; magamért pedig alázatosan könyörgök szent Istenségének, nem azon, hogy igaz hitet adjon újonnan, hanem azon, hogy az megismert igaz hitben megtartsa és naponként öregbítse bennem ezt az igaz vallást, melyben vagyok. *Cum credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus.* Mikor immár igazán hiszünk, úgymond Tertullianus, nem kívánunk tovább hinni; mert első dolog, amelyet hiszünk, ez, hogy nincs ezen kívül, amit kelljen hinnünk.

ÖT BIZONYSÁGIMRA VALÓ ÍZETLEN FELELETI ALVINCINEK

Öt közönséges bizonytságot hoztam vala elő, melyekből világosan megtetszik, hogy mi bálványozók nem vagyunk. Első ez vala, mert Isaiás próféta azt mondja, hogy mikor az Messiás eljő és az nemzetségek őhozzája térülnek, akkor az bálványok teljességgel elrontatnak. Zakariás és Ezékiel próféták által azt fogadja az Isten, hogy mikor az Dávid kútfejét megnyitja az bűnnek lemosására, úgy kiveszti az földről az bálványokat, hogy soha többé emlékezetben sem lésszenek. Ezek az ígérek helyen nem maradnak, ha igaz, amit hirdetnek az kálvinisták, tudniillik, hogy gorombább és temérdekb bálványozás uralkodik az pápisták közt, hogysen

Jeroboám idejében az zsidók között: *Papistae idololatriam crassiorem habent, quam fuerit sub Jeroboam. Ergo etc.* Második: Calvinus maga megvallja, és tagadhatatlan dolog is, hogy ezer esztendőtől fogva annyira elhatalmazott vala az pápista vallás, hogy csak ez uralkodott nyilván az keresztyénségben. Tehát ha az pápistaság ily iszonyú bálványozás, mind elkárhoztak, akik Luther előtt ezer esztendővel éltek, mivelhogy az bálványozók az Isten országába nem mennek. Hihetetlen pedig, hogy mindezek elkárhoztak volna, és az *Augustana Confessio*, Luther ő maga az több atyafiakkal együtt, szenteknek nevezik Szent Bernárdot, Ferencet, Brigittát, Sénásbéli Katalint etc. Ergo etc. Harmadik: Az Istennek igaz ígíreti tartja, hogy az ő eklézsiáját soha az pokol ereje le nem nyomja, hanem mint az hegyen épített város, fnylik és mindenkor doktori és pásztori léznek, kik legeltessék. De ezekben az ígíreteken semmi sem költ volna, ha az pápisták bálványozók voltak; mert Luther előtt ezer esztendővel csak egy vallás sem tündöklött több ennél, soha egy doktor, egy tanító nem volt, aki azt hitte és tanította volna, amit Luther és Calvinus. Mert noha egy vagy két dologban egyezett valaki vélek, minthogy az török is egynéhány dologban egyez, de ez okból ugyan nem mondhatják, hogy az ő hiteket követték.

Negyedik: Az *Augustana Confessio* azt mondja, hogy az római eklézsiától az ő vallások nem különböz az hit dolgában. Ha mi bálványozók volnánk, fölöttébb nagy különbség volna miközöttünk az hit dolgaiban.

Ötödik: Calvinus azt tanítja, hogy Urunk születése után ötszáz esztendeig, szinte Szent Ágoston idejéig, megmaradott az igaz tudomány az eklézsiában; és hogy aki igazán meg akarja érteni az régi keresztyének hitit, Szent Ágostonból tanulhatja azt meg. De mind ő maga Calvinus megvallja, s mind mi megmutathatjuk, hogy Szent Ágoston, és ő idejében az hívek, ugyanazont hitték és tanították az szentek segítségül hívásokról, és az több közbevetett dolgokról, amit mi most hiszünk. Ezekre, lássuk, mit felel Alvinci!

Először azt mondja, hogy az első bizonyosságban előhozott próféták Krisztusról szólnak. Köszönöm, jó Péter uram, hogy erre megtanítál, senki teelőtted ezt hírral sem hallotta volt.

Másodszor azt mondja, hogy ezekből az prófétákból nem következik, hogy széles ez világon valahol az Úr Krisztus nevét hallják, bálványozás nincsen; mert az Dávid Ferenc hitin valók is, az anabaptistákkal igaz keresztyének volnának. Ám ítíld meg, jó Péter uram, ha néked kell-é inkább hinni, hogysem az prófétának, ki által így szól az Isten: Kivesztem az bálványok nevét ez földről, és soha többé emlékezetben nem léznek. Annak is csak magadra hagyom ítéletit, ha jó konzekvencia légyen-é emez: Ha bálványozás nincs azok közt, kik Krisztus nevét vallják; tehát igaz keresztyének az Dávid Ferenc követői. Ez egy mákszemnyire sem következik, hanem csak az következik, hogy noha Dávid Ferenc követői hamis tévelygésben vannak, de azért még ököztök sincs olyan bálványozás, minémű az zsidók és pogányok közt volt, tudniillik, hogy valamely teremtetett állatnak isteni tiszteletet tulajdonítanak. Ezt kell vala kihoznod az próféták mondásából, nem azt, amit te rebesgetsz. Mert hamis tévelygésben is lehet, de emellett pogány módra való bálványozás nélkül is lehet az ariánus.

Harmadszor azt mondja Alvinci, hogy azok közt az keresztyének közt nincs semmi bálványozás, kik az Úr Krisztussal és az ő érdemes áldozatjával megelégesznek. Az pápisták bálványozók; mert úgy vagyon, vallják Krisztus Urunkat egy üdvözítőnek lenni, de azonban az ő érdemes áldozatjával meg nem elégesznek, melynek elégséges voltát tanítja Szent Pál (Hebr. 9. v. 28. cap. 10. v. 14.) Bellarminus pedig és Soarius azt mondják, hogy az mise is áldozat. Én itt négy dologra kérlek tégedet, Alvinci uram. I. Ha az pápisták bálványozók és Isten gyanánt teremtetett állatot imádnak, amint te káromlod: miképpen vallják tehát Krisztust egy üdvözítőnek lenni? II. Hol olvastad az Írásban, hogy azok az bálványozók, akik Krisztus Urunknak egy érdemes áldozatjával meg nem elégesznek, mert én az bálványozásnak ilyen

definícióját soha nem hallottam? III. Melyik pápista ember írta valaha, hogy nem elégséges az mi megváltásunkra Krisztus Urunknak egy véres áldozatja? Vajon s mikor azt mondjuk mindnyájan, hogy hasznos és szükséges üdvösségünkre az keresztség, az igaz hit etc, ezzel az Krisztus áldozatjának elégséges voltát felbontjuk-e? IV. Olvastad-e valaha, mint magyarázzák az tetőled előhozott mondásit Szent Pálnak az régi szent doktorok? Nem írom itt fel mind-azokat; tekintsd meg Aranyszájú Szent Jánost (Homil. 17. in Epist. ad Hebraeos), Szent Ambrust, az több doktorokat, s megérted, hogy az véres áldozat csak egy is elégséges volt, de ez az mostani, vér nélkül való áldozat annak az keresztfán való áldozatnak emlékezeti és hasznának hozzánk kapcsolása. Azt is feltalálod, hogy az Krisztus áldozatja csak egy, mert ugyanazon test és azonegy bárány, mely az keresztfán vérontás és halál által megáldoztaték, itt pedig annak az áldozatnak emlékezetire vérontás nélkül és halál nélkül áldoztatik. De ez dologról másutt kell bővebben szólnunk.

Negyedszer azt vitatja Alvinci, hogy magammal ellenkezem: Egyfelől azt mondod, hogy azok nem bálványozók, kik az Krisztus hitit vallják; másfelől minket ide alább (fol. 119.) bálványozóknak mondasz. Nem kételkedem, hogy itt is tapsoltak az te követőid, és vígan kiáltották: Lásd mint megrontja az jezsuitát Alvinci uram. Én pedig fölötte szánlak tégedet és az utánad tódult községet, látván, hogy lelkiisméreted ellen is fortélyokat keressz, csak hogy az igazat terhelhessed. Semmit én erre nem felelek, hanem csak ide írom, amit írtam vala az ötödik levélben (fol. 119): Azt akarám eszetekbe juttatni, minthogy az Szentírás azt nyilván tanítja, hogy az keresztyénségben nem léssen olyan bálványozás, mint az régi pogányok közt volt, és aminéműt álmodoznak az luther tanítók az szentek tiszteletiben és az képek böcsületiben: nem kell senkinek azt várni, hogy én efféle bálványozást vizsgáljak az lutherista és kálvinista val-lásban. Csak azt bizonyítom azért meg, hogy az ő tudományok és vallások ágaiból oly dolgok következnek, melyekből kitetszik, hogy ők némineműképpen részesek az bálványozásban.

Ítélje meg ebből akármely értelmes olvasó, ha én magam ellen harcolok-e itt ezaránt, vagy csak te akadozsz rajtam, mint az bojtorján.

Ötödször: Itt immár meg akarom vala mutatni, úgymond, hogy Luther előtt is volt ez az igaz evangéliomi tudomány az római elhanyatlott anyaszentegyházban. De ezt az derék dologhoz hagyom. Nagy kárt vallottunk volna, ha ezt az te akaratodat meg nem jelentetted volna. Nem elég akarni. De kérlek, tartsd meg lovad száját; nem szükség azt megmutatnod, hogy az igaz evangéliomi tudomány volt Luther előtt is: elhittük ezt. Sőt, mivelhogy öelötte az igaz evangéliomi tudomány volt; ő pedig az elébbvaló tudománytúl elszakadt és azt meri írnia (in Praefatione Tom. 1.), hogy egyedül kezdette ezt az vallást, melyet senki öelötte el nem mert vala kezdeni: azt is elhittük, hogy az ő tudománya nem igaz evangéliomi tudomány. De azt kérdem tőled, ha az római anyaszentegyházban volt Luther előtt az igaz evangéliomi tudomány, mint lehetett elhanyatlott anyaszentegyház az római? Ha anyaszentegyház volt, elhanyatlott nem volt; ha ebben az anyaszentegyházban volt az igaz evangéliomi tudomány, elhanyatlott nem volt. Igazán mondom, Alvinci Uram, szánom az időt az te gondolatlan feleletidbe vesztegetni, és ha nem restelleném, ilyenkor az orcád bőrét jól megtörlőszűröztetném.

Hatodszor azt mondja, hogy Szent Bernárdot szentnek mondhatjuk, mert az pápák, kardinálok, papok vétke ellen sokat panaszkodott: Szent Ferencet, Katalint csak *mimisissel*, csúfalkodva mondjuk szentnek, kit ha nem tudtál, tudatlan számár vagy. Megbocsáss, jó Alvinci uram, nem tudtam, hogy ily csúfosok vagytok. Olvastam vala az Luther írásában imilyen szókat: *Sanctus Franciscus, vir admirabilis et spiritu ferventissimus, sapientissime dixit regulam suam esse Evangelium Jesu Christi*. Olvastam vala Illyricusban (in *Catalogo Testium Veritatis*), hogy az Luther igazságnak bizonyági Sénásbéli Szent Katalin és Szent Brigitta etc. Én azt tudtam, hogy miképpen Szent Bernádról, azonképpen ezekről is ugyan

valóban szóljatok. Tudom immár mesterségteket, és ezután semmi szótokat nem hiszem, hanem ha megírátok, hogy ugyan valóban, nem csúfságban szóltok. És mivelhogy te sohult ezt nem írtad feleletedben, nem hiszem, hogy *ex animi sententia*, ugyan igaz lelkiismereted szerint írtál semmit abban. Továbbá az én bizonyságomnak győzhetetlen voltára elég az, amit te megengedsz, hogy Szent Bernárd, noha barát volt, noha Boldogasszonyt segítségül híttá, noha az római pápát minden eklézsiáknak főpásztorának nevezte, noha szinte olyan pápista volt, mint én, de azért ugyan szent volt, bálványozó nem volt. Szent Ferencnek az disznókkal való lakásáról és egyéb marconaságokról amit beszéllesz, nem tudom honnan vötte, mert egyéb könyvet bizonyságul nem támasztasz, hanem *Ugyanottant*: ki légyen ez az *Ugyanottan*, nem tudom, mert te azelőtt semmi könyvet nem említettél. Az pozsonyi apácákról amit szemtelenül költesz, válaszd lőn reá nemrégén.

Hetedszer és utolszor, azt mondja Alvinci, hogy az *Augustana Confessio*, aminémű szokatlan dolgokat mibennünk helyén nem hágy, azok nem aprólék dolgok, noha ezeket az *Augustana Confessio modeste* csak *abususoknak* mondja. Nem ez az kérdés, jó Péter uram, én ilyen bizonysgot támasztottam: Az *Augustana Confessio* azt mondja, és nem egyszer mondja, hogy az hit dolgaiban nem különböztök ti az római eklézsiától: de ha mi bálványozók volnánk, ez semmiképpen igaz nem volna; tehát vagy az *Augustana Confessio* hazug, vagy mi nem vagyunk bálványozók. Erre te csak egy kukkot sem mondasz, sőt az második, az harmadik, az ötödik bizonysgnak is hallgatással vészed eleit; és mégsem szégyenled ezt az te rút írásodat *Feleletnek* nevezni! Nem is ítélem, hogy feledékenységedből hallgattad el ezeket; az *Nescio* marta béledet. No, nem bolygatlak több szóval, csak intlek, térj eszedre, és tudva, szemlátomást ne csald meg az szegíny községet, mert bizony nagy számadásod leszen Isten előtt érette.

AZ KÉPEK TISZTELETIRÚL

Hogy az képek tiszteletiben méltatlan álmodoznak bálványozást az evangélikusok, sokképpen megmutatnám az első levélben; és legelőször fundamentomul három dolgot veték. I. Hogy nem minden képet mondhatunk bálványnak, mert az mi Üdvözítőnk is képe az ő szent atyjának. Az Isten sátorában és az Salamon templomában is képek valának. És ez okon nem mondhatjuk, hogy az Isten egyáltaljában minden képeket megtiltott, hanem csak azt tiltotta, hogy képeket avégre ne csináljunk, hogy ezeket imádjuk, amiképpen olvassuk (Levit. 26. v. 1.). II. Az *Concilium Tridentinum* tanításából és az Szentírásból nyilván kitetszik, hogy az isteni természetet őmagában sem testi szemmel nem láthatni, sem festékkal ki nem ábrázthatni, hanem csak olyan ábrázatot írhatunk, aminéműben az Isten megjelent, úgymint Dánielnek és Isaiásnak vénember képében, Keresztelő Jánosnak galamb képében, és az Ige emberi testben öltözvén, az mi ábrázatunkban. III. Ugyanazon Conciliom vallásából megtetszik, hogy az képeket nem azért kell tisztelni, mintha ezekben valami erő és istenség volna, és ezektől valamit kellene várni, hanem minden tisztelet csak arra néz, akit az kép jelent. *Imaginibus debitus honor et veneratio impertienda, non quod credatur inesse illis aliqua divinitas vel virtus, vel quod ab illis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in illis sit figenda, sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae repraesentant.*

Ezeket mikor bővön megmagyaráztam volna: hat bizonysggal erősíteném meg rövideden, hogy az képek tiszteletiben nincs semmi bálványozás. I. Az a bálványozó, aki valamely teremtet állatban isteni erőt és méltóságot ítílvén, isteni tisztelettel illeti az teremtet állatot. Mi pedig (kik jobban tudjuk, mit hiszünk és mit cselekedünk, hogysem az mi szidalmazóink), Isten előtt és ez világ előtt mondjuk, hogy az képekben semmi isteni erőt nem hiszünk lenni,

semmit ezektől nem várunk, isteni tiszteletet magoknak az képeknek nem adunk, hanem csak az Istennek, akit jelentnek, mint az *Concilium Tridentinum* szavából meghallók. II. Mikor az zsidókat megverték volna, Jósue és az főnépek az Isten szekrényéhez menének, az szekrény előtt és az kerubinok képei előtt, melyek az szekrényen valának, leborulván könyörgének. Ebben semmi bálványozás nem volt, mert nem az szekrénynek és képeknek, amelyek előtt leborulának, hanem az Istennek könyörgének. Tehát mi is, mikor az képek előtt térdén állva az Istennek könyörgünk, nem vagyunk bálványozók. III. Aki az Jézus nevének említésére, vagy az Evangéliom olvasására süveget vet, térdet hajt, nem bálványozó, mivelhogy azt tiszteli, akit az szó jegyez, és akitől származott az Evangéliom. Tehát az sem bálványozó, aki látván az képet, süveget vet annak, akit jegyez az kép. IV. Mikor Isaiásnak, Dánielnek és az több prófétáknak látható ábrázatban megjelenék az Isten, leborulának és imádák az Istent, akit jelent vala az ábrázat. De azért ugyan nem voltak bálványozók. Tehát mi sem vagyunk, ha az kép előtt az Istent imadjuk is. V. Az Szent Péter árnyékképét annyira böcsülék az első keresztyének, hogy ugyan kívánják vala, hogy az betegeket csak megilletné az úton. És meg akarván mutatni az Isten, hogy az ő apostolit tisztelték ezek által, meggyógyítja vala az árnyéktól megilletett betegeket. Ha azért bálványozás nem volt az árnyékhoz böcsülettel való járásban és illetésben: tehát mi sem vagyunk bálványozók, midőn hasonló indulatból böcsüljük az képeket. VI. Az apostolok idejétől fogva való eklézsiának szokását támasztám bizonyságul, és sok példákkal az régi főemberek írásból megmutatám, hogy eleitől fogva az ekléziában böcsületesen tartattak az képek. És miképpen amaz asszonyállat, mikor az Urunk ruhájának prémét megilletné, remélvén, hogy ezáltal az illetés által meggyógyíttatnék, nem az ruhába veté reménységét, hanem abba, aki viseli vala az ruhát: azonképpen mi sem várunk semmit az képtől, hanem attól, akit jelent az kép, és akit tisztelünk az ő képében. Mert az természet szerint való okosság is arra mutat, hogy aki böcsületben tartja az király képét, a királyt böcsüli, miképpen aki ezt elszaggatná, nagy gyalázattal, vagy az váras piacán megégetné, *crimen laesae maiestatis*-ba esnék. Ezeket bővebb beszéddel hoztam vala elő az első levélben.

Lássuk azért, mit felel ezekre Alvinci. Először megengedi, hogy az a bálványozó, aki teremtett állatot isteni tisztelettel illet, és az isteni méltóságot az egy igaz Isten kívül egyébnek tulajdonítja. Az bálvány pedig az a teremtett állat, melynek az bálványozók isteni tiszteletet térsnek. Hála Istennek, hogy egyszer kedved szerént szólhattam, és az bálványozást igazán definiálhattam.

Másodszor azt mondja, hogy nem minden kép bálvány, mert az Isten ő maga mesterségnek tudományával ajándékozta meg Beseleelt, hogy az kerubin képeket ékesen felépítené. Itt is az én nyomdokomba lépél. De mivelhogy az több bizonyságok közt, melyekkel én ezt megerősítém, azt is mondtam vala, hogy Szent Pál Krisztus Urunkat az Atyaisten képének nevezte, azért ha minden kép bálvány volna, az mi kegyes Megváltónkat is bálványnak kellene mondani: ez az egy cikkely nem tetszik Alvinci uramnak; mert Krisztust nem avégre nevezi Szent Pál az Atyaistennek képének, amennyiből látható emberi testet vött vala fel, hanem az ő isteni erejére képest. De ha felnyitottad volna szemedet, jó uram, megláttad volna, hogy én az Szent Pál mondását sem az Krisztus emberi természetire meg nem határoztam (noha eszerént ő is vélünk együtt *ad imaginem et similitudinem factus* volt), sem az isteni természetet ki nem rekesztettem, hanem az *argumentum* csak ez vala: Ha minden kép bálvány: tehát mikor Szent Pál Urunkat képnek nevezi, bálványnak nevezi őtet. Ez az *argumentum* mind egyaránt szolgál, akár isteni s akár emberi természeti szerént mondjuk őtet az Atyaisten képének. De te soha meg nem tekinted, hová nézzen az dolog, hanem csak *Belé Balázs*.

Harmadszor azt mondod, hogy bálvány az a kép, aki előtt, mint Isten előtt, az emberek leborulnak, néki, mint Istennek, térdet-fejet hajtnak. Igaz és helyes mondás ez is, mert, amint te magad írod, ezt az én magyarázatomból vötte. És noha ezt az bálványképeknek definícióját

helyén hagyod, látván hogy ezt én sok győzhetetlen bizonyságokkal megpróbáltam vala: de eszembe vévén, hogy ez semmit nem szolgálna az te elvesztett igyednek, minthogy jó szájú lovad vagy, más karba ütteted az dolgot, és azt mondod, hogy bálvány az a kép, melyet avégre öntnek, faragnak, írnak, szőnek, hogy abból vagy azáltal Istent lássák, és abban vagy azáltal tiszteljék. Ez immár bezzeg te találmányod és ellenkezik azokkal, amiket eddég mondál; mert helyén hagyád azt, amit én erősen megbizonyítottam vala, tudniillik, hogy csak az a bálványozó, aki isteni tisztelettel illeti az teremtetett állatot, isteni méltóságot tulajdonít néki, öelötte úgy borul le, mint Isten előtt. Ez ha így vagy: tehát lehetetlen, hogy bálványozó légyen, aki egyebet nem tulajdonít az képeknek, hanem csak azt, hogy ezek által lássa az Istent, azaz, hogy az képek megemlékeztessék az isteni cselekedetekről és lelki szemeinket az Istenhez felindítsák, és hogy ezekben és ezek által tiszteljék az Istent. Ezt a következő szemlátomást így bizonyítom: Mert nemcsak nem tulajdonít isteni méltóságot az képeknek, valaki csak azt hiszi felőlők, hogy emlékeztető jelek az képek, melyekben és melyek által úgy tiszteljük az Istent, mint mikor a Jézus nevének, az Evangéliomnak süveg vetve és fennállva való hallgatásával böcsüljük őtet: de sőt inkább oly dolgot tulajdonít az képnek, mely az Istenhez semmiképpen nem illendő, mivelhogy semmiképpen nem fér az isteni természethez, hogy emlékeztető jele légyen az Istennek, és őáltala és őbenne tiszteltessék az Isten. Vagyon ám itt is árok előtted, Péter uram, ha tudsz ugrani.

De lássuk, mely csúfoson bizonyítja Alvinci, hogy bálvány légyen az a kép, mely által az Istenről megemlékezünk és őtet tiszteljük. Először, úgymond, az Isten természetiben lelki állat, láthatatlan, megfoghatatlan, ahhoz az maroknyi állathoz csatoltatik avagy abban foglaltatik, hogy azáltal láttassék. Ez mind így volt, Péter uram? s mi süle ki belőle? Te ennek konzekvenciáját ki nem hozád. Talán vöd eszedbe, hogy nem ide való dolog, mert ha mind úgy volna is, amit mondasz, nem követköznék, hogy bálvány az a kép, mely által megemlékezünk az isteni dolgokról és tiszteljük az Istent. Jóllehet, mi az Istent nem csatoljuk, sem foglaljuk az maroknyi állathoz, hanem ha ti is az maroknyi szóhoz csatoljátok, midőn az Jézus nevét hallván, megemlékeztek az mi Urunkról és őnéki, az ő nevének emlékezetiben tisztességet téstek; mert mi csak szinte annyi tiszteletet teszünk az szemmel látott jelnek, mennyit ti téstek az füllel hallott jelnek, az Jézus nevének és az Evangéliomnak, midőn olvassák előttetek.

Tovább lépik Alvinci, és másodszor, úgymond, megtiltotta az Úristen, hogy semminémű képekben ne tiszteljük őtet, mint az bálványozó pogányok cselekesznek vala, és megtiltja, hogy semminémű képbe őtet ki ne írják, mert nem is láttak az Horeben semmi hasonlatosságot, firfiú vagy asszonyállat képét. Ebből az Szentírás mondásiból sem hozza azt ki Alvinci, és semmi színnel ki sem hozhatja, amit akar vala bizonyítani, tudniillik, hogy bálvány légyen az a kép, mely által az Isten tiszteltetik. Ezt vetted vala célul, de elfeledkeztél magadról; és csak azt hozád ki mindezekből, hogy nagy lelki vakságban kell annak lenni, aki ebből meg nem érti, hogy az képek csinálása Isten hasonlatosságára meg vagy tiltva. Nem ez a dolog, Alvinci! Ha szinte úgy volna is (ki úgy nincsen), hogy mi az Isten parancsolatja ellen csinálnánk képeket az Istennek emlékezetire: de azért ebből ugyan nem sutulhatnád azt ki, hogy bálványozók vagyunk, hanem ha azt is megengednéd, hogy te is mindennap bálványt imádsz, mivelhogy mindennap vétkezel az Isten parancsolatja ellen. Más az, hogy mi nem úgy tiszteljük az képeket, mint az bálványozó pogányok cselekedték, mint bővön megmagyarázám az első levélben. Végezetre, az Újtörvényben nem adatott újabb parancsolat arról, hogy képeket ne csináljunk, hanem csak az Ótestamentomban adott parancsolatokat hozod elő; azokban pedig nem volt megtiltva mindenestül, hogy semmi képet ne csinálnának, sőt megparancsolá az Isten, hogy kerubin képeket csináltasson Mózes, és ezek előtt leborulván könyörge Jósue az Istennek. Ha pedig akkor tilalma lött volna is egyáltaljában, hogy az Istent

képben ki ne jegyzenék, csak addég tartott volna ez a tilalom, míg az Úristen ő maga külső ábrázatban meg nem jelent vala; és csak *caeremonialis* törvény vala, mely az több caeremoniákkal egyetemben megszűnt az mi Üdvözítőnk halála által.

Negyedszer ugyanaz derék dologhoz kezd Alvinci; és azt bizonyítja, hogy mi az képeket mint eleven állatokat, isteni tisztelettel illetjük.

Ez nagy dolog, Alvinci uram, hogy az *Concilium Tridentinum*-nak és minden katolikus embereknek nyilvánvaló tudománytétele ellen ezt fogod reánk, maga hiszem, mi tudjuk jobban, mi vagyunk szűnken, hogysen te. De lássuk bizonyágodat. I. Bellarminus azt mondja, hogy nemcsak ékességért és emlékezetért kell az képeket tartani, hanem isteni tiszteletnek is okáért. Menj tovább; mit hozsz ki ebből?! Azt-é, hogy az képeknek isteni tiszteletet tészünk? Ezt akarnád, látom, kitekerni, de szégyenletedben nem merted kifejezni, látván, hogy ez semmi okon nem következik. Ha én így okoskodnám: Az vasárnapot nemcsak nyúgodalomnak okáért illik az kálvinisták, hanem az Istennek tisztességére is; tehát az kálvinisták az vasárnapot Isten gyanánt tisztelik, vajon s nem amazt kiáltanád-é: Hűj, oktalan okoskodás! Ezent kiáltsad temagadnak is. Szent Pál arra int, hogy mindeneket az Istennek tisztességére cselekedjünk, de azért ugyan nem int arra, hogy mindeneket Isten gyanánt tiszteljünk. De lássuk az második bizonyágot. II. Azt mondjátok, úgymond, hogy nem imádjátok az faragott képet, hanem azt, akit jegyez. Ha az kép jegyzi az Istent, hasonlónak kell hozzá lenni; mert az jegy nem jegy, ha semmi hasonlatossága nincsen rajta az jegyzendő dolognak.

Ez immár feneketlen mélység. Nem érkezik ennyire az én rövid értelmem. Péter uram, néha alább is röpjöl, hogy mi is megérthessük mélységes okoskodásodat. De kérlek, fejtsd meg ez kis kérdésemet: Miképpen lehessen, hogy ez a szó, Isten, az Istent jegyezze tinálatok is, és mindazáltal ezt a szót nem tartjátok Istennek? Miképpen lehessen, hogy az zöld ág, melyet cégérül kitésznek, az bort jegyzi, noha nem folyó, mint az bor? Menj az iskolába, jó Péter uram, és tanuld meg, mit különbözzön az *similitudo in essendo et similitudo in repraesentando*. Jóllehet, amint mondtam ezelőtt, mi az képeket nem oly jegyeknek mondjuk, melyek az isteni természetet úgy jegyezzék, mint ömagában vagyunk, hanem csak amint külső és látható ábrázatban megjelent az prófétáknak, és az megtestesülés után minden rendeknek. III. Az képeknek annyi erőt tulajdonítotok, úgymond, hogy titeket az üdvösség dolgában az Isten ismételten megtaníthat, mint szintén az Biblia. De először, ha szinte azt mondanók is, hogy úgy, sőt hogy jobban megtanítaná az együgyűeket az kép, hogysen az Biblia, de ugyan nem következne, hogy az képeknek isteni méltóságot tulajdonítanánk. Mert te sem tagadhatod, hogy az prédikátortól jobban megtanulhatják az együgyűk az hit dolgait, hogysen ha csak ömagok otthon olvasnák az Bibliát; mivelhogy ha jobban meg nem tanulhatnák, nem volna szükség prédikációt hallgatni. De mivelhogy ez csak *ex defectu subiecti* vagyunk, nem következik, hogy az prédikátor Istenné változzék és az Bibliánál jobb légyen. Más az, hogy Bellarminus ott nem szól *absolute*, egyáltalában, sem az Bibliáról nem emlékezik, hanem csak azt mondja, hogy néha az kép jobban tanít az írásnál; és akárki is magában megtapasztalhatja, hogy néha egy ájtatos képnek tekintetiből inkább felgerjed az isteni szeretetre, hogysen az könyvek olvasásából. IV. és utolszor, azt írja Alvinci, hogy annyit tulajdonítunk mi az képeknek, mintha élők volnának, mert Bellarminus azt írja, hogy nem holtak az szentek képei. Másutt azt írja, hogy tisztelendők az szentek képei önmagokban is. Soárius pedig tetemesben szól, és azt mondja, hogy imádandók az képek. És itt osztán, mint egy jól örlött, nagy vígan tapsol, meg sem fogta s igen mellyeszi, hazudtol engem, és csak el nem fordul esze örömében Alvinci uramnak. De lassan járj, s hamarébb elérkezel. Az fejünk fölött vigyázó Istennel bizonyítottam, ki szűnket látja, és most is bizonyítom, hogy mi semmit az egy Isten kívül tisztelettel nem illetünk. Hallhaddsa, mit ír Bellarminus az tetőled előhozott helyen: *Experientia docet, imagines, quae non habentur pro diis, neminem licet rudissimum ita decipere, ut putentur*

vivere et spirare. Próbált dolog, úgymond, hogy az képek, melyek Isten gyanánt nem tartanak, senkit, akármely tudatlant sem csálnak úgy meg, hogy őket valaki élőknak ítélje. Mikor pedig azt mondja Bellarminus, hogy az szentek képét nem kell holtaknak nevezni, megmagyarázza, mint érti. *Imaginis vita est repraesentatio; illae ergo sunt mortuae, quae nihil repraesentant*. Nincs az képnek egyéb eleveisége, úgymond, hanem csak az jegyzés; azért csak azok az holt képek, melyek semmit nem jegyeznek. Ez az Bellarminus mondása, de te csak kapsz kétfelé az habokhoz is, mint az vízben haló ember, és az dolognak sem eleit, sem utolját meg nem tekinted. Azonképpen, noha az képekről azt írja Bellarminus, hogy tisztelni kell ezeket, de azt nem írja, hogy isteni tiszteletet kell nekik adni; sőt azt írja Szent Damascénussal egyetemben, hogy eretnek az, valaki ömagoknak az képeknek isteni tiszteletet ad, valaki azoktól valamit vár, valaki azokba veti reménységét. Azt írja, hogy nem isteni, hanem kisebb tisztelettel kell az képeket tisztelni: *Imago non est Deus, sed imago Dei, inde sequitur non deberi imagini honorem qui debetur Deo, sed minorem*. Végezetre (cap. 22., 23., 24.) oly bővön és oly nyilván megmagyarázza Bellarminus, hogy az képek ömagok semmi isteni tisztelettel nem illethetnek, hogy álmélkodom rajta, minemű orcával merte Alvinci Bellarminusból bizonyítani, hogy mi az képeknek isteni tiszteletet teszünk. Soárius is hasonlóképpen szól, mert noha azt írja, hogy imádni kell az képeket, de olyan imádról szól, aminéműről szól Szent Dávid, mikor azt mondja, hogy imádjuk az ő lábának zsámolyát, és Szent Pál is, mikor azt írja, hogy Jákob imádá az József vesszejének végét. Azaz, nem mondja Soárius, hogy ömagát az képet isteni imádással tiszteljük, hanem az isteni tisztelet arra néz, akit az kép jegyez: *Nam cum imagines res inanimatae sint, non habent in se, unde propter se colantur*. Mert az képek lelketlen állatok lévén, úgymond, nincs semmi öbennek, amiért ömagokban imádtassanak.

Felnyisd másszor az szemedet, jó Alvinci uram, mikor énellenem valamit támasztasz, mert úgy nézz szemembe, hogy nyomodban lések és torkodba verem, amit helyén nem ejtesz.

Kitetszik azért mindezekből, hogy Alvinci csak egy szót sem felele amaz hat bizonyságokra, melyekkel megbizonyítottam vala, hogy mi az képek tiszteletiben bálványozók nem vagyunk, és ez okon méltatlan nevezé ezt az haragos szitkokkal bemocskolt írását *Feleletnek*.

AZ SZENTEK TISZTELETIRÚL

Hogy az szentek tiszteletiben semmi bálványozást mi nem elegyítünk, két derekas bizonyságot hoztam vala elő az első levélben. Első ez vala: Mi semminémű isteni méltóságot és tulajdonságot nem adunk a szentekre, mivelhogy azt tanítjuk, hogy az mi könyörgésinket, szűnk indulatját etc, nemkülönben látják, hanem csak úgy, mint az próféták látták, tudniillik az Istennek jelentéséből. Nemkülönben kérünk testi-lelki jókat tőlök, hanem csak úgy, hogy könyörgésekkel nyerjék ezeket minékünk, miképpen az élő hívek is egymást könyörgésekkel szokták segíteni. Nem olyan közbenjáróknak hisszük őket, minémű az mi Üdvözítőnk csak egyedül, tudniillik, akik eleget tehetnének Istennek az mi bűnünkért, hanem csak olyanoknak, minéműnek nevezi az Írás Mózeszt, és aminémű közbenjáró egyik élő ember az másikért, midőn Istennek könyörög. Mindezekben pedig nyilvánvaló dolog, hogy semmi isteni méltóság nem adatik az szenteknek: tehát nincs ez ilyen tiszteletben semmi bálványozás.

Második bizonyság ez vala: Ha szinte az szentek nem tudnák is az mi kérésünket, ha szinte nem segíthetnének is minket: mindazáltal nemcsak bálványozók nem volnánk, az szentek segítségét kérvén, hanem inkább az könyörgésnek módjával is megjelenenők, hogy mi az szenteknek nemcsak isteni tiszteletet nem teszünk, de sőt inkább oly dolgot tulajdonítunk

nékik, mely az Istenhez semmi formán nem illik. Mert csak azon kérjük őket, hogy könyörögjenek Istennek értünk; ezen pedig az Istent semmiképpen nem kérhetjük. Tehát csak oly tiszteletet tészünk az szenteknek, mely ugyan nem is férhet semmi módon az Istenhez.

Ezekre kell vala megfelelni Alvincinek, ő pedig távul kerül. Akarod, úgymond, glossálni, mint mondjátok Máriát közbenjárónak, de belésül, inkább hiszem, nem volt elég porod, valamihez kezdeni pedig és félbehagyni szégyen volna, ha orcád volna. Ítélje meg akárki, ha félbehagytam-é, amit elkezdtem, mikor Isten szerént, lelkem szerént megmondottam, hogy Boldogasszonyt nemkülönbön mondjuk közbenjárónak, hanem amint Mózeszt az Írás közbenjárónak nevezi, és mi is az élő embert, mikor másért könyörög, közbenjárónak mondhatjuk. Te vagy az, Alvinci uram, aki mindent félbeharapsz és az olvasót Bézára, Bullingérusra, Musculusra igazítod, annak bizonyosságára, hogy mi az szenteket ugyan Isten gyanánt imádjuk. De mi tudjuk, jobban nálatoknál, mint tiszteljük az szenteket, és bátran azt mondjuk, hogy átok legyen, valaki Isten gyanánt imádjá az szenteket. Mit akarsz egyebet? Mivelhogy pedig az levélben is az Gyarmathi Miklós ellen írt könyvemre igazítalak, most is arra igazítlak. Melyben megmutatám, hogy az szenteket nem szabad imádni különben, hanem csak olyan imádással, minéművel imádá Náthán Dávidot, azaz csak teremtet állathoz illendő böcsülettel és tisztességgel kell őket illetni. Emellett pedig vélünk egyetemben Epifánius és az több régi szentek igazán tanítják, hogy az isteni *adoratio* sem Boldogasszonyt, sem senkit az Isten kívül nem illet. Ugyanazon helyen megmutatám, hogy Bonaventura az Mária psaltériomában semmi isteni tiszteletet nem tulajdonít Máriának.

És mikor Szűz Máriát azon kérjük, hogy könyörüljön rajtunk, az bűnösöket megtérítse, vigasztalja az szomorúkat etc., csak azon kérjük, hogy könyörgésével nyerjen kegyelmet nekünk az Istentől. Feliciánust hozod elő, mintha azt írná, hogy aminémű imádassal imádtatik az Jézus Krisztus, azonnal imádandó Szűz Mária. Nálam ez az Feliciánus nincsen, nem láthatom meg, ha igazán hozod elő vagy hamisan; de azt mondom, hogy ha ő szava ez, amit te reáfogsz, nem jól szólott, nem az római anyaszentegyház vallása szerént szólott, nem igazat mondott, és ebben senki közülünk ötet nem követi. Jóllehet én nem hiszem, hogy sem Feliciánus, sem senki egyéb azt mondotta volna, amit te rebesgetsz. Mert ha az pozsonyi apácákról oly nyilván merél hamisat mondani, amint ezelőtt megmutatám; ha Bellarminust és Soáriust csak ím nemrégen oly méltatlanul akarád hasonló gyalázattal illetni az képek tiszteletiben: nem okoson cselekedném, ha itt az te szavadat *exceptio* nélkül való igazságnak ítélném.

Holott pedig dicsekedel azzal, hogy ti az szenteket igen tisztelitek, megmutatám az Gyarmathi ellen írt könyvben és egyébütt is, mely szépen tiszteli Calvinus az szenteket. Ha az gyalázat és szidalmazás tisztesség tinálatok, Calvinus is, az te atyád, igazán tiszteli az szenteket.

Itt sem felel azért Alvinci az én bizonyságimra, kiváltképpen az másodikra egy szót nem szóla; mert *ubi non est*, ott ne keresd.

Azért béfejezván ezt az első levélre való szitkozódásit, azt írja, hogy irigylem én az ő állapotját és hízelkedem néki, mikor böcsülettel illetem ötet. Nincs miért hízelkedjem, mert sem várok, sem tartok tőled, hanem csak az én emberségem vitt reá, hogy tisztességesen szólnék hozzád, mivelhogy nem az te gyalázatodra írtam, azt mit írtam, hanem az igazság oltalmára. Ha gyalázni akarnálak, talán olyakat mondanék, hogy az mustármag megráncoltatná az orrod. De csak az igazság maradjon helyén, nem kívánom gyalázatodat. Irigységre való dolgot sem ismérek semmit benned, mert ebben az egész írásodban tudós emberhez illendő mondást csak egyet sem látok. Azért *res tuas tibi habeto*.

ISTENI IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAÚZ MELYET ÍRT PÁZMÁNY PÉTER JEZSUITÁK RENDIN VALÓ TANÍTÓ

Nyomtatták Pozsonyban
MDCXIII

ELŐLJÁRÓ LEVÉL A Kegyes Olvasónak Istentől üdvösség, tőlem tisztesség

Az Úristentől elfajult és undok bálványok után hanyatt-homlok rohant sokaságot útra akarván hozni Ezechias király, országának minden szegeletire gyors követeket bocsáta, és atyai intésekkel serkengete mindeneket, hogy esetöket megismérvén, vétkeket elhagyják, és az igaz Istent méltó tisztelettel uralják. Gyümölcstelen nem lennének némelyekben a szent király fáradsága; de sokan a szép igyekezetet fél kedvvel fogadák: sőt gyalázatos tréfákkal csúfolák.

Aligha most is így nem járunk, mikor a hitnek útjavesztettit üdvösséges ösvényekre akarjuk vezetni. Mert noha némelyekben foganatos tanításunk; de sokan az eltévelyedtek és töretlen utakra szakadtak közül haraggal fenik és agyarkodva köszörülnek fogokat ellenünk. Oltalmazák a keresztyénség egyenletlenségének gyújtogatóit; mardossák azokat, kik oltani akarják az égő tüzet. Dicsérik és kedvelik, akik dögletes tanításokkal mérgezik az Izráel kútját, a tiszta igazság forrását; szidalmaznak pedig, és mint közönséges békesség bontogatóit, gyűlölik, gyalázzák, akik a mérget megmutatják és az embereket intik, hogy abban ne igyanak, ha veszni nem akarnak. Sajnálják, hogy az ártalmas szakadásokat hegyes írásokkal sértegetjük, noha azokra kellene neheztelni, kik szakadást szerezvén, okot adnak a varrogatásra: *Sartorae artifex, dum scissam vestem vult in antiquam faciem revocare, vicina fila compungit. Displicet tibi Sartor, qui, scissuram dum sanat, vulnerat? Ille tibi magis displiceat, qui fecit, ut Sartor peccare potuerit.*

Ezek így lévén, ha csak embereknek akarnánk kedveskedni és evilági nyugodalmat űzni, szaporább volna kezünket egybekulcsolván hallgatni és Istenünkhöz fohászkodni, hogysem igazsághirdetéssel gyűlölséget szerezni. De mivel nekünk a Krisztus juhái oltalmára rendelt személyeknek nem bőrünkben, hanem lelkünkben jár, hogy az igazság mellett kitámadjunk, az isteni tudományért bajt álljunk, a báránybőrrel bélelt farkasok ellen mind nyelvünkkel, mind szeges írásunkkal vitézkedjünk: én is, egyházi hivatalomnak hívségéhez illendő kötelességemet szemem előtt viselvén, noha sem elmémben, sem csekély és fogyatkozott tudományomban nem bizakodom, de az igazságnak győzhetetlen oszlopához és a jó igynek mozdíthatatlan erősségéhez támaszkodván, az igazság oltalmáért kiszállok: hogy az ellenünk támasztott sok hamis fondorlásokat és káromló nyelveskedéseket, amennyire Isten tudnom adja, megfojtsam, és a régi igazságtól elszakadott találmányok alkalmatlanságát szem és világ eleibe terjesszem.

Hogy pedig készületlen és (amint szokták mondani) mosdatlan kézzel ne nyúljunk a dologhoz, tudósítani akarom ezekről a kegyes olvasót.

I. Nem merészem magamnak tulajdonítani, hogy az emberek kívánságainak és elméjüknek eleget tegyek írásomban. Azért, ha az igazságot vagy homályosban, vagy gyengébben, hogysem a

dolognak érdeme kívánná; ha tőheggyel nem illetem mindenütt a tárgyat: senki ebből meg ne jegyezze az igaz tudományt, mivel nem ennek erőtlenségéből, hanem az én késedelmességemből és vékony értékemből esik fogyatkozás: *Quisquis, cum legerit haec, dicit: Hoc nen bene dictum est: locutionem meam reprehendat, non Fidem.*

II. Új találmányokat és magam fejből költött dolgokat tőlem senki ne várjon. Mert tudom, hogy a pókháló nem jobb a lépes méznél; noha a pók béliből szövö légyfogó hálóját, a méh pedig virágokról szedegeti mézét. Azért igyekeztem azon, hogy a régiek nyomából ki ne lépjem, hanem az ő fegyverházokból vegyek diadalmas kardokat, melyekkel a régi tévelygések nyaka szakasztatott. Azoknak való az újság, kik vagy elmefuttatásért, vagy a bölcsességben való élességnek mustrálásáért írogatnak. De az igazságszeretők, *quae didicerunt, ita docent, ut dicant nove, non dicant nova*; noha az írás módjában és formájában, vagy a bizonyságok állatásában és világosb magyarázatjában, vagy erősebb vastagításában újítást tehetnek; de új tudományt nem hirdethetnek; hanem arra kötelesek, hogy a régi igazságot újonnan rágják az emberek fülébe: *Utile est plures a pluribus fieri Libros, diverso stylo, non diversa fide, etiam de Quaestionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat.* Azért írja Szent Pál, hogy nem kell restelleni a megmondott dolgokat másszor is előhozni; *Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* Mert ez nemcsak azért szükséges, hogy az elmének feledékenységet gyakran emlékeztető írásokkal segítsük; hanem azért is, hogy a hamis tanítók álnaksága megtessék, kik mesterséges hallgatással elnyegik és fülök mellől bocsátják, amit gyakran szájukba rágunk. Olyakat kérődnek ellenünk az együgyű község előtt az új tanítók, hogy ha azok igazak volnának, semmi tudomány nagyobb gyűlölséget nem érdemlene a miénknél. És noha számtalanszor heveny torkokba verjük az ő hazugságokat; mindazáltal ők azt csak elhallgatják, és azonegy régi bakot nyúzván, a szegény tudatlan községet hazugsággal kötve tartják. Azt hirdetik felőlünk, hogy mi a Szentírást utáljuk, és az emberi találmányokat böcsületesbnek tartjuk, sőt a községet a Szentírástól eltiltjuk. Azt írják, hogy nálunk a hitnek és a Krisztus érdemének emlékezete sincsen, hanem magunk érdemében bizakodunk. Azt mondják, hogy nem Krisztus Urunktól, hanem a szentektől várjuk javainkat, faképektől kérünk segítséget. Ezer ilyen hamisságokat fognak reánk. És noha szám nélkül pirongattatnak efféle költségekért, mégis naponként újítják a gyűlöltető hamisságokat. Azért szükség nekünk is gyakran újítanunk, ellenek való írásunkat.

III. Hogy az új tudományokat voltaképpen megismértessem, oly dolgokat is ki kell fejeznem, melyek tudom, nehezen férnek az elidegenültek fogára. De ezeket sem gyomroskodásból, sem avégre nem írom, hogy valakinek tormát törjek orra alá; hanem igyekezem azon, hogy az új tanítók szívére tegyem kezemet, és az elámíttatott községet intsem, hogy szembékötve ne rohanjon a mételyre. Tudom, hogy az igazmondás gyűlölséget szerez azoknál, kikben a vadhús nyughatatlankodik; de az Isten dolgában senkinek nem kedveskedhetünk; könnyebb is írásunkért emberek haragját viselnünk, hogysem hallgatásunkért lelkiisméretünk vádolását éreznünk.

IV. A pártos tanítók írásiban oly féktelen és képtelen gazságok vannak, hogyha ezeket szemmel nem olvasnám a magok könyvében, elmémbe sem tűnnék, hogy eszes és józan ember efféleket gondolhatna. Azért, ha neked is, keresztyén olvasó, csudásoknak tetszenek némely tanítások, melyeket az új prédikátorok könyveiből feljegyzék, eszedbe jusson, mit ír Epifanius és Irenaeus a tévelygések tanítóiról: *Talia habent ipsorum libri, ut, si quis prudentia praeditus legat, admiretur, et stupeat: et non credat, quod haec ab hominibus fiant, non solum his, qui civitatem nobiscum inhabitant, sed etiam qui cum bestiis.* Elhidd azért bizonyoson, hogy amit írok, újomból nem szoptam, és hamisan sem költöttem: hanem, a Luther, Calvinus, és egyebek tulajdon könyveiből szedtem. Melyben ha kételkedel: lelked üdvösségére kényszerítlek, hogy az elszakadott tanítók könyveiben keresd utánam a feljegyzett helyeket: reáfelelek, hogy kü-

lönben sem találod. Arra nem felelek, hogy ennyi citációkban, feljegyzett számokban, a nyomtató esetiből, vagy kezem, szemem, emlékezetem fogyatkozásából, véték nem esett valahol; mert csak az tudja, aki nyomtat, mely nehéz távoztatni minden efféle vétkeket. De arra bátran és igazán felelek, hogy hamisan senkire semmit nem fogtam; sőt azzal dicsekedhetem, amivel Eusebius: *Scribam non mea, sed eorum ipsorum verba, qui apud ipsos studiosissimi rerum Divinarum fuerunt; ut nemo, a nobis commentam, fictamque fabulam narrari, suspicari possit.*

Némely tudatlanok azt beszélik: hogy amit Luther vagy Calvinus írásából előhozunk, azt mi toldottuk az ő könyvökhöz: mi írtuk ő nevökre. De ezt csak az igen sült parasztok beszélik: mert a tudósok bizonyosok abban, hogy mi a tévelygők könyveit soha ki nem nyomtattuk; nem is szűkölködik az igazság, efféle cigánymesterségek nélkül. A régi és mostani tévelygők szokása az, hogy egyebek nevére könyveket írnak. Hallhaddsza, mint panaszkodik Szent Jerónimus, Pelagius ellen: *Illam insaniam, quis digno possit explicare sermone, quod librum Sixti Pythagoraei, hominis Ethnici, nomine Sixti martyris, & Romanae Ecclesiae Episcopi, praenotavit? Fecerat hoc & in Sancti Pamphili martyris nomine, ut librum Defensionis Origenis, Eusebii Caesariensis (quem fuisse Arianum, nemo est qui nesciat), nomine Pamphili praenotaret.* Ezen dologról így ír Szent Kelemen: *Scimus, Simonem & Cleobium, venenatos libros, nomine Christi, & Discipulorum ejus composuisse: atque etiam priscis temporibus quidam Libros scripserunt, Moysis, Enoch, Adam, Eliae.* Panaszkodik Szent Gergely és Corintusi Szent Dienes, hogy az ő írásokat megmocsokolták, és eretnek konkollyal behintették a tévelygők. Mi üdönkben Calvinus az ő *Istitutió*-ját, Alcuinus neve alatt bocsátá ki, noha Alcuinus a Nagy Károly császár mestere volt; és Urunk születése után 791. esztendőben, Páris városában kezdője volt az ott lévő nevezetes Universitasnak: *Vidimus* (úgymond Feuardentius) *Institutiones Calvinii, editas anno 1534. nomine Alcuini, Praeceptoris quondam Caroli Magni. Vidimus & Homilias, de re Sacramentaria, editas a Beza, titulo Nathanaëlis Neseonii.* Más könyveit Lucianus neve alatt nyomtatá Calvinus; kirül így szól egy tudós ember:

Alcuinus voluit, voluit Lucianus esse:

Versus Calvinus, sed Lucianus erat.

Schüsselburgius lutherista superattendens, nagy panasszal említi, mely farsangos álorcáson járnak a kálvinisták, hosszú lajstromban írván idegen név alatt kibocsátott könyvöket. A lutheristák is (noha ily szemesek az egyebek szemetén), hasonló csalárdságban részesek; amint maga sem tagadja Schüsselburgius, imígyen írván: *Philippus, ex libro Lutheri, quod verba Filii Dei adhuc constant; plus quam integrum folium, cum aliquot paragraphis, studiose expunxit. Haec vero, non sunt privata et arcana, sed publica & notoria. Nam Doctor Amsdorffius, libro germanico, in quarto edito, anno 1549. Philippum de ista librorum Lutheri falsatione, publice convicit.* Hasonlóképpen panaszkodik Flacius, Vigandus, Heshusius, Amsdorffius, hogy az *Augustai Confessió*-t gyakran változtatták a lutheristák. Sőt a Luther könyveit is egynéhányszor koholták, csáválták, tisztogatták, mosogatták a lutheristák: sokat kitörölvén írásból; mint Balduinus ellen való írásunkban megmutattuk.

Aki miben tudós, abban gyanós. Azért, magokrúl ítélvén minket az újítók, vélekednek, hogy mi a Luther vagy Calvinus könyveit megvesztegettük. De kivegyék abból kétségöket: mert soha ezeknek könyveit a katolikusok ki nem nyomtatták; hanem, amint Lipsiában, Wittenbergában, Jénában, Torgában, Genevában, Basileában magok kibocsátották, úgy olvassuk, és úgy hozzuk elő.

V. Aminémű tanúkat e könyvben állatok, azoknak tulajdon szavait, melyek a dologhoz illenek, rövideden kiírom deákul: de úgy, hogy amit ezek nem szintén egymás után írnak is, együvé hordom, hogy nyilvánban kitessek értelmök. Amit pedig Szent Ágoston magáról írt; azt én is követni akarom; és az elébb kibocsátott könyveim részeit, mostani írásomban alkal-

matos helyekre rendelem: *Haec ex alio Libro meo, in istum transtuli, quia facilius hoc a me recenseri potuit, quam idipsum alio modo eloquendum fuisset.* Meg is tartom ezekben, mint saját munkáimban igazságomat: és tetszésem szerint megjobbítom, megrövidítem, megtoldom, ahol helyesnek álítom lenni. Sőt ugyanezen könyvnek is mostani nyomtatásában, sokszor világosb értelemmel, jobb renddel, ékezebb szólással, újabb bizonyságokkal hosszabbítom vagy rövidítem írásomat.

VI. Bizonyágimat, melyekkel vagy az új tudományokat ostromlom, vagy a régi igazságot állatom; nagy részre a dialektikusok törvénye szerint, *in forma*, rövid kötésbe és bizonyos formába foglalom, hogy nyilvánban kitéssék erősségök. Akik a Krisztus igája járomszegét kitörték, nem szeretik az ilyen szoros korlátban való harcolást; *Prohibent argumentari, cum de rebus agitur quae pertinent ad Jesum.* De mi sem akarunk ebben hátra állani; mivel ő maga, Krisztus, sokszor követte az ilyen bizonyítás formáját. Együtt, egész szillogizmussal bizonyítja, hogy ő nem üz ördögöt, ördög hatalmával. Másutt, ilyen szillogizmussal mutatja, hogy Ábrahám eleven: Isten nem holtak Istene, hanem eleveneké. De Isten Ábrahám, Isaák, Jákob Istene. Tehát Ábrahám, Isaák, Jákob nem holtak, hanem elevenek. Azt is szillogizmussal állatja; hogy a zsidók nem Istentől való: mert Isten ígését nem hallgatják. Szent Péter is próféták mondásinak nevezi, amit noha szórúl szóra nem írtak, de *Per bonam consequentiam*, jó következéssel kihozott a próféták szavaiból.

VII. Két nagy akadékot említnek a régi doktorok, mely az embereket tartóztatja, hogy az igazságra ne hajoljanak: Elsőt Tertullianus jegyzette fel; midőn azon panaszkodik, hogy az emberek, fülöket bedugván, nem akarják az igazságot voltaképpen érteni; félvén attól, hogy ha ezt úgy értik, amint magában vagy, nem gyűlölhettek: *Scit se peregrinam in terris agere; inter extraneos, facile inimicos invenire. Unum gestit, ne ignorantia damnetur. Sed audire nolunt, quod auditum damnare non possint: inauditam condemnare malunt veritatem. Nihil iniquius, quam ut oderint homines quod ignorant, etiamsi res mereatur odium, tunc enim meretur quum cognoscitur an mereatur. Vacante meriti notitia, nulla est odii justa defensio. Simul ut desinent ignorare, cessabunt & idisse. Hic tantum humana Curiositas torpescit. Maiunt ignorare, quia jam oderunt. Adeo quod nesciunt, praejudicant id esse: quod si sciant, odisse non poterunt. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes de Prudentibus judicantes, quam immuscos de Musicis?* A második akadékot Szent Hilárius hozza elő; dorgálván az embereket, hogy a hit dolgainak követésében nem indulnak okosság után: hanem átkodott akaratjuk tetszésén megkötik magokat. Noha az akaratnak okosság után kellene járni: és nem illenék addig megkeményíteni az akaratot, míg az okosság mindeneket jól meg nem vizsgál: *Immoderata est omnis susceptarum Voluntatum pertinacia, et inflexo motu adversandi studium persistit, ubi non Rationi Voluntas subijcitur, nec studium doctrinae impenditur; sed his, quae volumus, rationem conquirimus; et his, quae studemus, doctrinam captamus. Ceterum, si non praeiret Rationem Voluntas, sed per Veri intelligentiam, ad velle id, quod Verum est, movetur; nunquam Doctrina Voluntati quaereretur, sed Voluntatem omnem Doctrinae ratio commoveret: esset omnis sine contradictione Veritatis sermo; quum unusquisque, noti quod vellet, id verum esse defenderet, sed quod Verum est, id velle coepisset.*

Ez a két akadék nyilván találtatik a tőlünk idegenült vizsálykodókban. Mert a községnek nagyobb része nem okkal, hanem átkodott vakmerőséggel ragaszkodik az újságokhoz: úgy, hogy érteni sem akarja tanításinkat; mintha félne, hogy az igazságot meg kellene ismérni, ha tanításunkat meg kezdené érteni. Azért nem akarják tőlünk venni, mit hiszünk és tanítunk: hanem reánk fogják, hogy azt valljuk, amivel nem is álmodoztunk, mivel az ő rendeken való álnak tanítók oly dolgokat csepegetnek hallgatójuk szívébe a mi tanításunkról, melyek, ha igazaknak találtnának, méltán idegenednének tőlünk.

Ha igazságszeretők az új tanítók, azt kell cselekedniük, amit az Izráel fiai cselekedének: kik megértvén, hogy a Ruben és Gad maradéki oltárt emeltek, gyanúságba esének, hogy talán bálványozásra hajlottak; és felfegyverkezének, hogy egy lábíg levágják őket. Minekelőtte reájok rohannának, megkérdeék: Mi okon emelték az oltárt? És értvén, hogy emlékezetre, nem idegen istenek tiszteletire raktak oltárt: nagy örömmel hálákat adának Istennek, hogy az ő atyjokfiai üresek attúl a vétektől, melyről gyanakodnak vala. Így kellene bezzeg velünk is bánni az újítóknak: nem kellene magok agyából, temérdek bálványozásokat reánk fogni, melyek gondolatunkba sem tűntek. De ők, amit cselekesznek, adjanak Isten előtt számot róla. Én minden keresztyén olvasót arra kérek, sőt az élő Istenre kényszerítek, hogy egyebet annál reánk ne fogjon, amit tőlünk hall. Senki nálunknál jobban nem tudja, mi vagyunk szívünkben. Nem is titkoljuk vagy rejtegetjük senki előtt, amit hiszünk. Sőt hitünk szerint azt tartjuk; hogy igazság árulója, valaki az igazságot hazugsággal oltalmazza: *Proditor est veritatis, qui pro veritate mendacium loquitur*. Mivel azért a hit nem csak szüvet; hanem száját is kíván tőlünk; *Fides a nobis officium exigit, & Cordis, & Linguae*: innen vagyunk, hogy a szent mártírok, noha egy tagadással megtarthatták volna életüket, inkább halált szenvedtek, hogysem szájukkal különbet mondanának annál, amit szívökben viseltek; tudván, hogy senkinek nem szabad hitiben hazudni: *Non est fas ulli, in sua Religione mentiri*. Annak okáért a Római Ecclesia kárhoztatta a Priscillianus és Helchesiták tévelygését, kik szabaddá hagyták az embereket, hogy szükség idején megtagadják hitüket: *Etenim qui, quod est, esse se negat: aut id, quod est, negando condemnat; aut se ipsum ea re indignum sciens, Confessionem fugit, quorum nihil in vero Christiano reperitur*. Azért Szent Jerónimus eretnokség jelének mondja azt, hogy amit hiszen, szégyenli kimondani: Ecebolushoz fér tehát, nem mihozzánk, hogy az emberek tetszéséhez szabván magát, hitit úgy változtassa, amint látja kedvesbnek: *Ecebolus, mores imperatorum sequens, sub Constantino quidem ferventissimum se finxit Christianum; sub Juliano, Paganus celeriter est effectus; & rursus, post Julianum, volebat esse Christianus: Prosternens etenim semetipsum ante januas Ecclesiae primum, magna voce clamabat; Conculcate me, sal insensatum*. Arhetorius, Apollinaris, Themistius balgatag vélekedése az; hogy akárki mit valljon, nem árt az üdvösségnek. A Dochiták és Abailardus gázsa; hogy a keresztyén hit, csak vélekedés. A lutheristák és kálvinisták dolga, hogy vallásokat és tudományokat rejtegetvén, képmutatásból mást tetszenek, hogysem amit valójában javallanak; mint ezt majd nyilván megismértetjük.

Efféle palástolást nem szenved a római eklézsia: sőt nagy véteknek tart egyéb dologban is, de főképpen a hitben, minden képmutatást; és azt tanítja Szent Ágostonnal: *Simulata innocentia, non est innocentia: simulata aequitas, non est aequitas, sed duplex iniquitas, quia & iniquitas est, & simulatio*. Azért a római eklézsia nyilván, Isten igazában kifejezi és napvilágra terjeszti vallását. Nem is fél egyébtől, hanem hogy voltaképpen ne értsék az emberek tanítását: tudván, hogy azok gyűlölik az igazságot, akik nem értik; *Nihil Veritas erubescit, nisi solummodo abscondi*.

Mindezekről avégre emlékezem ennyi szóval, hogy ha az elhasznolt prédikátorok különbet beszélnek a mi vallásunkról, hogysem amit mi mondunk: bizonynyal tudja minden ember, hogy fejökre és lelkekre hazudnak.

Végezetre; ha feledékenységem vagy tudatlanságom miatt, nem szinte helyén ejtek valamit írásomban: az anyaszentegyház ítéletire hagyom, és engedelmességre kötelezem magamat; és Szent Bernárddal azt mondom: *Romanae Ecclesiae autoritati, atque examini, totum hoc, sicut & cetera quae ejusmodi sunt universa, reservo; ipsius, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare*.

RENDI ÉS SOMMÁJA E KÖNYVBEN FOGLALT TANÚSÁGNAK

Bűneinknek igaz érdeme szerint szemünkkel látjuk, kezünkkel tapasztaljuk azokat a dolgokat, melyeket ha hírrel hallanánk, talán el nem hinnénk. Mert minekutána a szünetlen veszedelmekben epedett, és csaknem hamuvá lett szerelmes hazánkban, a keresztyéni egyességnek kötele elszakada, és minden gonoszság elárada: oly temérdek vakságra jutának az emberek, hogy utolsó és legkisebb dolgoknak tartják immár az igaz hitnek ismertetit, és a keresztyéni tekéletességre való igyekezetet. Azért sokan olyanokká lettek, mint ama nem régen említett Ecebolus. Főrenden való emberrel szólottam, ki azt vítatta; hogy mind török, mind zsidó vallásban üdvözülhet ember. Tudós úrembert ismértem; ki minekelőtte a régi igaz hitre térne, arra jutott, hogy Szentírás nélkül, az Aristoteles *Ethicá*-ját elégségesnek ítélte az embernek tekéletességére. Ebből megismérszik, mely igazán mondotta Lirinensis, hogy aki egy cikkelyben megveti az anyaszentegyház tanítását, az egész keresztyéni tudományt bizonytalanná teszi: *Abdicata qualibet parte Catholici dogmatis, alia quoque, atque item alja; atque deinceps alia, & alia, jam quasi ex more, & licito abdicabuntur. Porro autem, singulatim partibus repudatis: quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur?* Mert a hit olyan, mint a gyűrű; mely ha egy helyen megszakad, jól nem állhat az ember ujjában: olyan, mint a harang; mely elveszti hangosságát, egy kicsiny hasadással. A tévelygés pedig, akármely kicsiny légyen is, olyan mint az ék, melynek hegye vékony, és mikor a fába ütik, nem nagy hasadást szerez: de mennél tovább verik, annál nagyobb nyílást hágy; és végre, akármely öreg gerendát kettéhasít.

Mikor azért magamban sokat hánytam-vettem volna, mint kell az eláradott hamis vélekedések folyását meggátolni: juta eszembe a Szent Ágoston mondása: *Contra Rationem, nemo sobrius; contra Scripturam nemo Christianus; contra Ecclesiam, nemo pacificus senserit*: Az okossággal (ügymond), nem tusakodik, aki józan; sem a Szentírással, aki keresztyén; sem az anyaszentegyházzal, aki békességszerető. Azért én is e három rendbéli bizonyságokra vetém szemeimet: ezeknek erősségét, az új tudományok rontására fordítám: és írásomat e könyvben három részre osztám.

Első részében a természetbe oltatott okosság vezérléséből megmutatom; hogy a világnak egy teremő Istene vagyon, kit igaz hittel és religióval tartozunk tisztelni: ez pedig az igaz hit, a keresztyénység kívül nem találhatik. De mivel a keresztyénység zászlója alatt sok ellenkező szakadások pártolkodnak: azt is világosan megbizonyítom; hogy az emberi okosság vagy maga vezérléséből, vagy azokból a Szentírás fundamentomiból, melyeket jóváhagynak valakik keresztyén nevet viselnek, világosan kijelenti, hogy a római gyölegezettől elszakadott vallások igazak, és Isten előtt kedvesek nem lehetnek.

Második részében megmagyarázom; elsőben a keresztyének között való igyenetlenségek gyökerét. Annak utána bizonyos módot mutatok, ezeknek leszállításában. És az eklézsiának méltóságát kifejezván megbizonyítom, hogy egyedül a római gyölegezet igaz eklézsia; melynek tanítása ellen senkinek nem szabad tusakodni. A római pápának méltóságát is, derék bizonyságokkal állatom.

Harmadik részében, egynéhány nevezetes dolgokban, melyekről főképpen versengések támadtak, megmutatom; hogy semmit az újítóknak nem kedvez a Szentírás: sőt ha ezt okoson egybehordjuk, és nem facsarjuk tétova agyaskodásunk szerint, hanem ingyenes folyásában, és eleitől fogva meggyökerezett értelmében hagyjuk, mindenekben a mi tanításunkat erősíti.

AZ EMBERI OKOSSÁGNAK ÉS A KERESZTYÉN HITNEK AZ ISTENI TERMÉSZETRŐL ÉS TISZTELETRŐL EGYESSÉGE

ELSŐ RÉSZE

A TEREMTETT ÁLLATOK SZÉP RENDI, AZ EMBERI TERMÉSZET INDULATI, AZ IGAZ OKOSSÁG VEZÉRLÉSE, ISTEN ISMÉRETIRE VISZEN

Az tekéletes erkölcsnek és minden jóságos életnek gyökere és kútfeje az Istennek igaz ismérete. Mert a Lactantius mondása szerint: *Non potest, nec Religio a sapientia separari; nec sapientia a Religione secerni: quia idem Deus, & intelligi debet, quod est Sapientiae; & honorari, quod est Religionis. Sed sapientia praecedit, Religio sequitur.* Válszhatatlanul együtt jár az Istennek igaz tiszteleti a bölcsességgel. Mert ismerni kell Istent; és erre bölcsességgel jutunk. Tisztelni kell őtet, és ez a religiótul vagyon. De elől jár a bölcsesség és Isten ismérete: abból fakad és következik az isteni tisztelet.

Annak okáért, valaki Istenhez akar járulni, és az ő igaz tiszteleti s szolgálatja által üdvösséget kíván nyerni; elsőben a mennyei bölcsességnek vezérléséből hinni és tudni kell, hogy e világnak vezérlő ura, gondviselő fejedelme, teremtő Istene vagyon; ki mindenható erejével e világot alkotta, bölcsességével vezérli, gondviselésével szent nevének dicsőségére igazgatja. Azután azt kell érteni, hogy ez az igaz Isten mind hív szolgáinak, s mind ellene rugóldozó engedetlen pártosoknak, érdemek szerint, igaz jutalommal fizet.

Azért a keresztyén hitnek és üdvösséges tudománynak felbonthatatlan fundamentomául kell azt vetnünk, hogy egy igaz Isten vagyon; kit azért neveznek a görögök THEOS-nak, mert általlát mindeneket, általhat mindeneket: *THEOS dicitur a Theorin, quod est, speculari, quasi speculator & spectator omnium. Dicitur praeterea a Thin, hoc est, percurrere. Deus enim semper et ubique adest.*

Ezt a mi hitünk első fundamentomát nem volna talán szükség a természet tanításával támogatni; mivel a pogány Aristóteles azt tanácsolja, hogy pálcával kell ütögetni, nem bizonyosságokkal oktatni az istentagadókat. Mindazáltal, a híveknek lelki vigasztalására lészen, ha értik, mely szépen egyez, és ingyenes bizonyóságot téssen a hit és az okosság a keresztyén igazságrúl. Azoknak pedig, kik nyelvekkel vallják, de feslett életekkel, és rút erkölcsökkel tagadják az Istent, esztene és ébresztője lészen a természet az isteni tiszteletre és szolgálatra.

Azért nemcsak a Szentírásból, de a teremtett állatoknak módos és bölcs rendeléséből, csudálatos erejéből, álmélkodásra indító ékességiből, hasznaiból, cselekedetekből és az emberi természetnek tulajdon indulatjából oly nyilván ismérhetjük a világ urát és gondviselő kormányosát, hogy Szent Pál, ugyan látásnak meri nevezni ezt az isméretet: *Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus & divinitas.* Ez okon mondja a Szentírás, hogy mentségek nem lehet, akik Istent nem isméri. Sőt bolondoknak nevezi, akik csak szívökben is azt merik mondani, hogy nincs Isten. Mert: *Omnes homines vident eum; unusquisque intuetur procul.* Nincs oly vad, goromba ember, ki Istent nem látná a teremtett állatok tükörében; mivel a mennyei és földi állatok nem egyebek szép renddel egybeszerkesztett garádicsoknál, melyeken a nagy Isten isméretire juthat az értelmes emberek okossága.

És hogy ama mély bölcsességek fundamentomiból eredett bizonyságokrúl ne szóljunk, melyek noha a tudós emberek előtt foganatosbak, mert értelmeket világosan meggyőzik, és az igazság engedelme alatt kötve tartják; de a községnek értelmét felülmúlják, és nagy úton hátrahagyják.

Először: A világ részeinek szép, ékes renddel való alkotásából, így okoskodik Eusebius: *Quoniam neque a lapidibus, casu unquam sine artifice domus aedificari, neque pannus absque texente fieri, nec navis sine gubernatore navigare potest: cum substantiis animatis atque inanimatis, plenum hunc mundum viderent (Hebraei), non absque sapientia Dei haec omnia facta putantes, a magnitudine & pulchritudine creaturarum, Creatorem omnium congnoverunt.* Ez, amit röviden Eusebius monda, annyit téssen, mintha azt mondaná: Ha egy vadon erdőnek, kősziklás puszták barlangi között módosan épített palotát látnánk, mely csinoson ékesített és drága kárpitokkal bévonatott volna; minden szegeleti arany és ezüst házieszközzel tündöklene; kedves gyönyörűsége és szükséges táplálásra tartozó alkalmatosságokkal bévelkedne: efelett öböne szép vetett asztalokat, fényesen égő szövétnekeket; körül renddel ültetett gyümölcsösfákat, kedvesen illatozó virágokat, csatornákon és csévéken folyó hűvös forrásokat látnánk; és a mulató helynek ékességén csudálkozván, tudakoznánk: Ki alkotmánya ez a királyi fáradságok könnyebbségére rendelt épület? Vajon ha ki azt felelné, hogy emberi kéz nélkül, a közel való hegyeknek történetes szakadásából, és az ő részeinek szélről egybehordásából kerekedett a szép palota: nem azt ítélné-e, hogy megelőz minden goromba esztelenséget oktan feleletit?

Ismét: Ha egy bordában, mesterséggel rendelt belfonalat látnál; ha egy tengeri nagy hajónak külső belső alkotmányait szemlélné: nemde mindjárt azt gondolná-e, hogy történetből nem lettek ezek; hanem okos ember mestersége szerkesztette ezeket ily jó módjával?

Mivel azért e világnak szépséges nagy volta, minden ékes épületek cifráit messze meghaladja; mind fundamentomának, azaz a földkerekségének állandó erejével; mind boltozatjának, azaz a kerek szép égnek hajlásával; mind fényes fáklyáinak: a napnak és holdnak világosságával; mind ékes kárpitoknak, a mezei szép virágoknak és zöldellő fának szemlegeltető különbözésével: kétség nélkül, ennek a díszes épületnek (melynek mind a görögök, mind a deákok, nevet a szépségtől adtak: *Quod enim Graeci KOSMON, ornamentum nomine, hoc nos, a perfecta, absolutaque elegantia, Mundum appellamus*), bölcs és hatalmas alkotója vagy; ki nem egyéb az egy igaz Istennél, kit hiszünk, tisztelünk, imádunk.

Másodszor: E világ vezérléséből, ilyen bizonyosságot támaszt Nazianzenus: Ha valahol gyönyörűsége nótára igazított hegedű- vagy lantszót hallunk; általértjük, hogy okos és tudós ember kezétől vagy annak eredeti. Ha megeresztett zászlók alá rendelt szép seregekre tekintünk; ha jó rendtartással vezérelt várasnak sokaságát látjuk: nyilván tudjuk, hogy fejek és vezérek vagy ezeknek, miképpen Sába királyné, látván a Salamon épületit és udvarának rendit, megismeré a bölcs király eszességét. Végezetre, ha egy forgó órának állhatatos folyással járó kerekét látjuk: ottan tudjuk, hogy értelmes igazgatója vagy, ki megoltalmazza bontakozástól, és kerekének forgását a nap forgásához igazítja.

Mivel azért e világnak minden részei ily kimagyarázhatatlan szép renddel, ennyi ezer esztendeig ily nagy állhatatossággal viseltetnek: nem lehet kételkedése az okos embernek, hogy bölcs gondviselő ura és vezérő Istene vagy a világnak. Azért írja Lactantius, hogy nincs oly vad természetű ostoba ember, aki (bár ne tudja is, ki legyen az Isten, kinek gondviselésével igazgattatik e világ) szemét égre fordítván a teremtett állatok nagy voltából, rendiből, szépségéből, állhatatosságából és hasznáiból meg ne ismérje, hogy vagy oly Isten, aki mindezeket hordozza és vezérli, mivel sem történetből, sem a teremtett állatok tulajdon erejéből és rendeléséből ezek nem származhatnak: *Nemo est tam rudis, tam feris moribus; quin oculos in caelum tollens, tametsi nesciat cujus Dei providentia regatur hoc omne, quod cernitur, non aliqua tamen esse intelligat, ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, utilitate, pulchritudine: nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio majore aliquo sit instructum.* Ugyanis, mi lehet oly nyilvánvaló és látható, minthogy mikor az egek és

csillagok állhatatos rendit és változást tekintjük; a természetnek belénk oltatott indulatjából, eszünkbe jusson, hogy igazgató vezére és gondviselő fejedelme vagyon e világnak? *Quid potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum caelum suspeximus, caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen praestantissimae mentis, quo haec regantur? Quod qui dubitat; haud sane intelligo, cur non idem, Sol sit, an nullus sit, dubitare possit, quid enim est hoc, illo evidentius? Quod nisi cognitum, comprehensumque animis haberemus: non tam stabilis opinio permaneret; nec confirmaretur diuturnitate temporis; nec una cum saeculis, aetatibusque hominum inveterare potuisset.* Annak okáért mondja Szent Dávid; hogy az egeknek nyelve vagyon, mellyel az Isten dicsőségét hirdetik: az ő szavakat pedig megértik minden nemzetek. Másutt azt mondja; hogy az egek királyi sátorának kiterjesztése által az Isten, mint valami szép fényes ruhába öltözik. Mert midőn a teremtetett állatokban, és főképpen az egeknek csudálatos alkotásában, hatalmasságát és bölcsességét mutogatja, úgy tetszik, mintha látható öltözetet venne magára, melyben megismértessék tőlünk: mivel a teremtetett állatok ereje, szépsége, gyorsasága és nagysága, csaknem kézen fogva viszen az Isten ismétire. Azért mondja Szent Pál, hogy Isten nem hagyta magát tanúbizonyság nélkül, jót cselekedvén velünk: az égből esőt adván és a földi gyümölcsök termésére alkalmas üdöket rendelvén. A bölcs pedig ezen okból írja, hogy az Isten lelke minden teremtetett állatnak szólást adott, mellyel az Isten bölcsességét hirdesse.

Harmadszor: Hogy kívül messze ne bujdossunk, csak ne restelljünk magunkba tekinteni, könnyen az Isten ismétire juthatunk; és amint Szent Pál mondja, megtapasztalhatjuk őtet: mivel őbenne élünk, mozgunk, és az Isten orcájának bélyege és jele rajtunk vagyon. Miképpen azért, szívünkbe plántálta Isten a szüléknek a magzatokhoz való szerelmét: úgy az egész emberi természetbe, oly mélyen oltotta az ő ismérői szikráját, hogy világ kezdetitől fogva nem volt oly nemzetség, mely isteni tisztelet nélkül lett volna. Ha azért, *Consensus omnium gentium, lex naturae putanda est*, amiben minden különböző nemzetségek egyetértének, azt nem emberi gondolatnak és találmánynak (mely mint a pára és tajték, hamar elenyészik), hanem természetnek szívünkbe öntött törvényének kell ítélni: kétség nélkül arra is a természet oktat, hogy Istennek gondviselő ereje alá vettetett minden ember. Ezt a bizonyosságot ilyen szókkal említi Seneca: *Apud nos, veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri. Deos esse, inter alia sic colligimus; quod omnibus opinio de Diis insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra Leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.*

A pogányok bálványozása is erősíti, hogy Istene vagyon e világnak. Mert noha tudjuk és érezzük, mennyire ellenkezik a mi dölyfös és fennhéjázó természetünk dagályosságával, hogy más alábbvaló teremtetett állatnak fejet hajtson és meghódoljon: mindazáltal inkább akartak a pogányok követ és fát, sőt barmokat imádni, hogysem Isten nélkül lenni. Ezzel bizonyították, hogy könnyebb a természetnek felfuvalkodott akaratossága ellen akármely elvetett állat szolgálatjára állani, és azt Istennek ítélvén feje felibe helyeztetni, tisztelni, hogysem Isten nélkül lenni.

Tovább: Hogy ugyan természetünkbe gyökerezett az Istennek gondviseléséről és nyomorúságunkban segítségéről való tudomány, ez a jelensége. Mert noha találkoztak oly eszefordult és agyafűrt emberek, kik sok gonoszságok miatt, elidegenedvén az Isten igazságától, azon mesterkedtek, hogy az Istent tagadván, bátrabbak lehessenek minden gonoszságra, úgymint Diágoras, Protágoras, Plinius és egyebek; kik midőn csendesesen eveztek, nagy fenn pöktek, és csúfos mardosásokkal játszottak az istenfélőkkel: de midőn visszafűjt a szél, és félelmes igyekbe estek; a természet kiszűréséből indítatván Istenhez fohászkodtak; minden falevél cserdülésétől féltek, kik Istentől nem akartak félni; és fogyott igyekben égre vetvén szemeket, Istentől kértek segítséget. Azért mondja Szent Dávid; hogy az Isten ellenségi, mikor érzik az ő hatalmas erejét, hazudozva hízelkednek néki. Így olvassuk, hogy Caligula császár, tagadván az

Istent, magát hívatta Istennek: de a mennydörgésekben, nagy félelemmel, ágy alatt bujdoklott: *Qui Deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua & fulgura connivere, caput obvolvere; ad vero majora, proripere se e strato, sub lectumque condere solebat.*

Ismét: Természetünknek hirtelen és gondolkodás nélkül való indulatjából érezzük azt mindnyájan, amit Jósafat király mondott; hogy midőn nyavalyánkban nincs sehonnan reménységünk, mindjárt Istenhez fordítjuk szemeinket. Ezt a bizonyosságot, ilyen szókkal adja előnkbe Tertullianus és Cyprianus: *Vultis, ex animae ipsius testimonio comprobemus? quae licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet concupiscentiis, & libidinibus evigorata, licet falsis Diis exancillata: cum tamen respiscit, ut ex crapula, ut ex somno; & sanitatem suam patitur, & Deum nominat; hoc solo, quia proprie verus hic unus Deus, bonus & magnus. Et quod Deus dederit, omnium vox est: Judicem quoque contestatur illum; Deus videt & Deo commendo & Deus nihi reddet. O testimonium animae naturaliter Christianae! Denique pronuntians haec, non ad Capitolium, sed ad caelum respicit; novit enim sedem Dei vivi.*

Ennek felette, az emberi kívánság, a teremtett állatokkal soha meg nem elégedhetik: hanem akármennyi gazdagságra, böcsületre, kincsre, hatalomra, bölcsességre jusson; nyughatatlan, és mint az égő tűz, ha olajt öntesz reá, inkább fellobban: úgy a mi kívánságink szomjúsága meg nem oltatik, hanem gerjed, e világi jóknak bévelkedésével. Szükség tehát, hogy valami nagyobb és jobb légyen teremtett állatnál, akivel bételjesedjék ez a természetnek nagyobbra vágyódó kívánsága, mely heában és haszontalanul belénk nem plántáltatott. Ez pedig, akiben megnyugszik kívánságunk, nem egyéb Istennél: kiben minden jó vagyon; mint maga jelenti Mózesnek, így szólván: *Ostendam tibi omne bonum.* Szent Dávid is azt énekli, hogy akkor elégszik meg, mikor az Úr dücsöségét látandja. Ugyanerre néz Szent Ágoston, mikor azt írja, hogy Isten kívül semmiben nyugodalmat nem találunk: *Fecisti nos ad te, Domine; & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Egyéb bizonyosságot erről ne keressünk Salamonnál: ki birodalmát nagy messze terjeszté; istállójában negyvenezer szekereslovat és tizenkétezer hátaslovat tartott; aranya, ezüstje oly béven volt, mint a piacon heverő kövek; hétszáz királynét tartott, és háromszáz ágyast; asztalára mindennap tíz hizlalt és húsz mezei ökör, száz ürü költ, a sok vadmadár kívül; épületekben, jóllakásban, muzsikában, valami gyönyörűségeket meggondolhat ember, mindenekben eleget tett kívánságinak: de mind-ezekben hiúságnál és nyughatatlankodásnál egyebet nem tapasztalt. Mert szinte mint az ember teste, sem a levegőégben, sem a vízben meg nem nyugszik, mivel nem ezek az ő centromi és természettől rendelt helyei: úgy a mi lelkünk, az egy Istenen kívül, semmiben elégséget nem talál. Azért szól így Istennek Szent Dávid: *Quid mihi est in caelo, & a te quid volui super terram? Deus cordis mei; pars mea Deus in deternum.* Sem mennyországban, sem a föld szí-
nén, nincs egyéb jóm náladnál. Azért, *quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum: & se mihi det;* valamit akar Isten adni, bár mind elvegye tőlem: csak magát adja nékem.

Végezetre: Az emberi okosság tanít arra, hogy az értelmes lélekkel ékesített ember nem lehet alábbvaló és elvetettebb egyéb teremtett állatoknál. Ha pedig hívságos találmány a Religio, és Istentől való tudomány: sem balgatagb, sem nyomorultabb állat nincs az embernél. Mert egy az, hogy sokan az emberek közül vagy mindenestül, vagy nagy részből, megvonszák magokat e világi gyönyörűségek és alkalmatosságok örömetül, az Isten kedvéért. Más az, hogy a lelkiismeret furdalási, az Isten haragjának és a kárhozatnak félelmi, csak egyedül az embert faggatják. Azért Szent Pál mondása; hogy: Mindennél boldogtalanb az istenes jámbor, ha Isten nincsen; és ha csak e világon vagyon határa reménységünknek.

Negyedszer: A természet ereje felett való csudák és jövőmondások, melyeket Isten elein cselekedett, és most is újít, mikor kedves előtte bizonyságok, hogy e világnak vezérlő Istene

vagyon; ki az ő hívei segítségére és oltalmára, a gonoszok fenyegetésére és büntetésére, szokatlan, és teremtetten erőnek folyása szerint lehetetlen dolgokat cselekeszik. Ezekről pedig, a csudákról és jövődölésekről, ezennel béven szólnunk.

Ötödször és utolszor: Az emberi elmének bölcs okoskodása az igaz Isten ismeretire mutat és igazít.

I. Mert, amint Szent Ágoston írja, akármely tudatlan, vak pogány nemzetségek, mikor Istent említene, az Isten nevén azt értik, kinél nagyobb, főbbet, böcsületesbet, jobbat nem gondolhatni: *Cum ille unus cogitatur Deorum Deus, ab his etiam qui alios suspicantur Deos, ita cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius sit, atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere.* Erről Szent Bernárd így szól: *Quidquid illud est quod Deus sit, id sine dubio est, quo non possit aliquid majus cogitari.* Seneca azt írja, hogy azt kell Istennek vallani, *quo nihil majus excogitari potest*; akinél semmit nagyobb, főbbet és böcsületesbet nem gondolhatunk; lehetetlen, hogy csak emberi elmének hívságos gondolkodása és Chimaerája legyen: mivel nagyobb, böcsületesb és jobb, ami való, hogysem amit csak elmélkedéssel farag gondolatunk. Tehát lenni kell annak, akinél főbbet és nagyobbat nem gondolhatni.

II. Ezek e világi állatok eleitől fogva való teljes sokaságában, ha oly találunk, mely mástól nem származik, és nem függ; az, akit Istennek nevezünk. Ha pedig ebben a sokaságban semmi nincs, ki mástól nem függ, mint alkotójától, hanem mindenek mástól származnak és függenek: mivel az egész és teljes sokaság kívül, nincs semmi oly, melytől a teremtetten állatok sokasága függ és származik; következik, hogy a világi állatok teljes sokasága, valakitől olytól függ, ki ebben a sokaságban foglaltatik; és így nem egyébtől, hanem vagy önnönmagától, vagy a maga saját alkotmányától függ. Ez pedig teljességgel lehetetlen, mint ezennel megbizonyítom. Tehát azt kell állatnunk, hogy e világon nagyon oly böcsületes természet, mely mástól nem függ, és nem származik; hanem ettől nagyon eredeti egyéb állatoknak: és ez az igaz Isten.

III. Ha a világ az őbenne való fő részeivel egyetemben, öröktől fogva nem volt, hanem üdőszerűen kezdetű: kétség nélkül oly alkotója volt, kinek ereje által kezdetű újonnan, ami nem volt annak előtte. De bizonyos, hogy e világ, a benne való állatokkal, öröktől fogva nem volt. Tehát hatalmas autora, kezdője, teremője volt a világnak, kinek erejéből kezdetű újonnan lenni. Ez a világ teremője Ura, az egy igaz Isten. A bizonyosság első részét, *maorem propositionem*, így erősíti Szent Ágoston: Semmi állat nem alkothatja önnönmagát; *Nulla enim omnino res est, quae seipsam gignat, ut sit*; mivel, aki valamit teremt vagy alkot, annak lenni kell, és erejének, hatalmának, tehetségének kell lenni: mert ezek nélkül semmit nem cselekedhetnék. Tehát, ami előbb nem volt, hanem újonnan kezd lenni, másnak ereje és hatalma által kell kezdeni. Második részét a bizonyoságnak, *minorem*, győzhetetlenül bizonyítja Szent Ágoston, ilyen formán: Valamint nem lehetséges, hogy az ember öröktől fogva legyen, ha mind teste, mind lelke öröktől fogva nem volt; mivel az emberi természethez, mind egyik, s mind másik szükséges: szinte úgy az egek forgása, az üdő részeinek következése, a világi állatoknak egymástól származása, nem lehet öröktől fogva; hanemha az előbbvaló, és utóbban következő részek öröktől fogva voltak. Mert szintén mint az emberi természethez szükséges a test és lélek: úgy az üdőhöz, az egek forgáshoz, a teremtetten állatok egymás után születéséhez és romlásához; egyszóval a rész szerint mulandó és folyó dolgokhoz (melyeket a deákok *successivumoknak*, egymás után következő részekből állóknak mondanak) szükséges, hogy előbb és utóbb való részt foglaljanak magokban. Annak okáért, ha az egek forgása, az emberek egymás után születése öröktől fogva volt: természetekhez illendő részek nélkül, azaz előbbi és utóbb következő részek nélkül nem lehettek. Tehát előbb és utóbb való részek voltak öröktől fogva. Teljességgel lehetetlen pedig, hogy mind az előbb való, mind az utóbb következő részek öröktől fogva legyenek: mert, ami előtt valami volt, az nem lehet öröktől fogva.

Ezt a bizonyosságot világosb értelemért így erősíthetjük. Ha mostani állapotja a világnak kezdet nélkül, öröktől fogva úgy volt, mint most; ha az emberek egymás után születtek, bizonyos számú esztendőig éltek, és azután megholtak: következik, hogy nemcsak az emberek születése, de halála is öröktől fogva volt. Az pedig nem lehetséges: mert az emberek születése csak egynéhány bizonyos számú esztendővel volt halálok előtt. Azért, ha a születés előbb volt a halálnál, nem lehetett öröktől fogva a halál. És mivel csak bizonyos számú esztendő folyt a halál és születés között, mint szintén most: ha öröktől fogva nem lehetett az emberek halála, születések sem lehetett kezdet nélkül. Ebből kerekedik ki, hogy e világ nem lehetett kezdet nélkül mindenkor, ilyen formán és módon, mint most vagy.

Végezetre azzal is vastagíthatjuk ezt az igazságot. Mert az öröktől fogva való állatnak nem határozott üdőkig, hanem örökké abban az állapotban, változás nélkül kell maradni, melyben volt elein: mert ha változnék, nem lehetne ez a változás öröktől fogva; mivel a változó állat létele után kellene következni a változásnak. Szükség tehát, hogy ami öröktől fogva való változása előtt örökké, azaz végtelen ideig, változás nélkül előbbi állapotban maradjon: mert ha a változás előtt csak bizonyos üdővel kezdett lenni, nem volt öröktől fogva. Ebből világosan következik, hogy az egek forgási, és az emberek nemzési; egyszóval a világnak ilyen állapotja, mint most vagy, nem lehetett öröktől fogva; akár mint habozzon ebben Aristóteles: ki midőn a csípát szemérül letörölvén, bizonyoságának töredelmes pozdorjáját megismerte volna, igazán megvallotta, hogy a világ kezdetiről bizonyost nem tud mondani.

Ezt, aki teremtette e világot, mely azelőtt nem volt, mi Istennek és világ urának valljuk. Ezt tiszteljük, mint teremtő és gondviselő fejedelmünket.

De ezeknek, és több mély bizonyosságoknak most békét hagyván, vegyünk a megmondott igazságból két hasznos tanúságot. Elsőt azt: Mely veszedelmes vakságra viszi embert a bűn, és az Isten törvénye ellen való feslettség. Szent Pál mondja, hogy aki vétkezik, megtagadja Istent cselekedetivel: mert nem egyéb a gonoszság, úgy mond Szent Jób, hanem a felséges Isten tagadása. Ugyanis, aki bátran elmerül, és torkig úsz minden gonoszságban, úgy viseli magát, mintha nem volna kinek engedelmisséggel tartoznék; és aki látná, vagy megbüntethetné álnakságát. Azért, aki nemcsak szájjal, hanem erkölccsel is akarja ismertetni, hogy az Istent hiszi; ne légyen olyan, mint akikről olvassuk, hogy hasonlóak az erdei számárokhöz, és *Liber Báróknak*, vagy *Exlexeknek* alítván magokat, szabadoson vétkeznek, mintha menedéklevelek volna az isteni szolgálattól: hanem szünetlen szeme előtt hordozza, hogy birodalom alatt született, és nagy büntetések fenyítékével köteles teremtőjének szolgálatjára, és szófogadó engedelmisségre.

Másodikat azt tanuljuk: Mely méltó okokból parancsolja Isten, hogy soha semmi dolgainkban el ne feledkezzünk, és lelki szemeinket el ne fordítsuk Istenünkről: mivel nagyobb szabadságot semmiből nem vehet az emberi gyarlóság a gonoszságra, mint abból, hogy kiveti Istent elméjéből. Miképpen az országokban nem lehet nagyobb bontakozása az igazságnak, sem eláradása a gonoszságnak, mint mikor az emberek azt vélik, hogy sem fejedelmek, sem bírások nincsen: azonképpen nem lehet azokban zabolája a gonoszságnak, akik gyakran nem emlékeznek az Istenről. Aki pedig szünetlen Istenre függeszti szemeit, nemcsak esztene vagy minden tekéletes, jó erkölcsre, de e világi veszedelmek és háborúságok között, csudálatos vigasztalást talál; mint Szent Dávid, ki midőn e világnak felháborodott habjai között ugyan megepedett volna, azt mondja, hogy megemlékezvén az ő édes Istenéről, örömdetes gyönyörűséggel beteljesített szíve.

MÁSODIK RÉSZ

MINT KELL A VILÁGI SZÉP ALKOTMÁNYOKBAN AZ ISTEN HATALMÁT ÉS BÖLCSESSÉGÉT SZEMLÉLNI

Isaiás írja, hogy Isten három ujjára függesztette a földkerekségét: akarván ezzel jelenteni, hogy e világ gondviselésében Istennek három csudálatos tulajdonsági tündöklenek: tudniillik atyai jóvolta, mellyel jót akar cselekedni teremtet állatival; gondviselő bölcsessége, mely utat talál jóakarójának véghezvitelében; mindenreható hatalma, melynek erejével megszerzi, valami szükséges e világnak hasznos vezérlésére. És hogy ezeket az isteni tulajdonságokat ájtatos szeretettel ismerné minden ember, gyakran int a Szentírás, hogy az Isten alkotmányait szorgalmas gondolkodással szemléljük: sőt jajt kiált azokra, kik ebben megfogyatkoznak. Az Isten, akarván Szent Jóbbal ismertetni hatalmasságát, és isteni félelemre s szeretetre igyekeztén gerjeszteni lelkét, sok szóval eleibe rakogatja, sőt pompával mustráltatja a teremtet állatokban tündöklő bölcsességét és hatalmas erejét. Először az egek csudáiról emlékezik; azután az esőt, havat, szeleket, mennyköveket; végre az égi madarakat, vízben úszó állatokat, földön lakó vadakat előszámlálván, úgy mutogatja: mely világos tüköri mindezek az ő bölcs hatalmának. Szent Dávid is, isteni dicsőre és szeretetre serkegetvén magát, szép énekléssel előszámlálja az Isten teremtet állatit. Szent Ágoston pedig magáról azt írja, hogy mikor üdöt vehet foglalatosságát, az Isten alkotmányait gyönyörűséges elmélkedéssel vizsgálja; és ezzel úgy felgerjed isteni szeretetre, hogy a reménylett boldogságnak előjáró zsengejét láttatik érezni: *Saepe istud facio: hoc me delectat; & ab omnibus actionibus necessitatis, quantum relaxari possum, ad istam voluptatem refugio: Neque in his omnibus quae percurro, reperio tutum locum animae meae, nisi in te, quo colligantur sparsa mea. Et aliquando intromittis me in affectum multum, inusitatum, introrsum, ad nescio quam dulcedinem: quae si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit.*

1. HASZNAI A TEREMTETT ÁLLATOKRÓL VALÓ ELMÉLKEDÉSNEK

A bölcs mondása szerint a teremtet állatok egérfogó kelepcek a balgatagoknak: *Factae sunt in muscipulam pedibus insipientium*. De az okos embernek garádicsok és lajtorják, melyeken Istenhez járul. Azért a teremtet állatokról való mélyebb gondolatból három rendbéli haszon származik az emberben.

Első: Az Isten ismereti. A Hercules lába nyomdokát fővényben látván Pitágoras, minden egyéb tagjainak öregségét feltalálá az egy láb helyből. Apelles egy vékony vonítást tén a Protógenes elkezdett képén, melyből megismérte az okos ember, hogy Apelles volt házájánál. Mi is, a világ részeinek szép, rendes állapotjából, az egek forgásának, az esztendő részeinek állhatatos és alkalmas változásából nyilván ismerhetjük a végtelen hatalmú és bölcsességű Istennek gondviselését.

A teremtet állatok nagy volta, Istenünk végetlenségét; ékessége, szépségét; erőssége, hatalmát; fényessége, dücsőségét; édessége, sok vigasztalásokkal bévelkedő jóvoltát adja értenünk: mivel valami a kút föből származik, azzal bévelkedni kell a kútnak. És senki azt másnak nem adhatja, ami magában nincsen, vagy tulajdon neme szerint, vagy *eminenter*, felsőbb és méltóságosb állapotban. Azért mondja a bölcs; hogy akik a napot és holdat szépségeikért isteneknek alították, bolondul cselekedtek: mert ezeknek szépségéből azt kellett volna tanulni: mentül szebb Isten, aki ezeket alkotta: *Quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator, haec omnia constituit*. Méltán írja tehát Szent Basilius; hogy e világ nem

egyéb szép írott könyvnel, mely az Isten dicsőségét és felségét hirdeti: *Nam et totus hic mundus, quasi conscriptum quoddam volumen est, praedicans gloriam Dei*. Ugyenezent mondá Szent Antal egy pogány bölcsnek, ki azon tudakozék tőle: Mint lakhatik a pusztában könyvek nélkül? *O Philosopho, meus codex natura Creaturarum est*. Másutt ezen Basilius azt írja; hogy e világ olyan, mint egy iskola, melyben a teremtetett állatok Isten ismételre tanítanak: *Mundus revera officina est discendi et locus erudiendi ad cognitionem Dei, per visibilia manuductionem menti exhibens ad invisibilium speculationem, quemadmodum Apostolus ait*. Mert, úgymond, a látható állatok szépsége és nagysága az Isten erejét és szépségét szemünk előtt hordozza: úgyhogy, noha legkisebb részét érthetjük a teremtetett állatok titkainak; de azok is, amiket szemünkkel látunk, oly csudálatosok, hogy akármely éles elme sem álmélkodhatik elégségesen az Istennek ezekben tündöklő bölcsességén: *Ex pulchritudine eorum quae videmus, eum, qui omnem pulchritudinem excedit, mente concipiamus; et ex magnitudine sensibilibus horum, infinitum illum et omnem magnitudinem superantem, omnemque intelligentiam in multitudine potentiae suae excedentem reputemus. Etenim, etiamsi naturam eorum quae facta sunt, ignoremus: tamen id, quod sensuri nostro subjacet, tantum miraculum habet, ut etiam attentissima mens, minor appareat eo, quod minimum est in mundo, ut aut pro dignitate ipsum enarrare valeat, aut Creatori debitam laudem referre*. Miképpen azért a mennyei boldogságban Isten a dicsőültek tüköre, melyben a teremtetett állatokat szemlélik: úgy a világon a teremtetett állatokat tükörök gyanánt kell néznünk, melyek az Isten jóvoltát, hatalmát, bölcsességét ismértetik; és mint garádicsok, Isten ismételre emelnek. Mivel minden állatok azt kiáltják: *Ipse fecit nos, et non ipsi nos*; hogy Isten teremtetete őket, és nem magoktól lettek. Azért miképpen ama nevezetes képíró, Fídius, oly mesterséggel béírta a Minerva képébe maga ábrázatját, hogy ezt különben le nem törölheték, hanem az egész képet egyberontván: úgy az Isten minden teremtetett állatban oly jelenségit hagyta bölcs hatalmának és hatalmas istenségének, hogy nem különben, hanem ez egész természet romlásával lehet ezeknek titkolása.

Második haszna a teremtetett állatok ismételre az, hogy ezek által gerjed bennünk az isteni szeretet, és hálaadásra indítatunk. Azért mondja Szent Basilius; hogy mikor egy füvecskét látunk, isteni szeretetre indítatunk, ha meggondoljuk, hogy ezt Isten nem magáért, sem az angyalokért vagy oktan állatokért, hanem: *Herbam servituti hominis*; a hegyek tetején zöldellő füvet emberek szolgálatjára teremtetete. Mert az ember szűkölködik az oktan állatok nélkül, hogy húzával tápláltassék, bőrével és gyapjával ruháztassék, erejével földét szántsza, terhét hordozza, gyalog járástól megmentse. Ezek pedig az oktan állatok füvel tápláltatnak: a füvek nem nőnek különben, hanem ha esővel öntöztetik a föld: az esők másképpen nem lehetnek, hanem ha a tengerből és folyóvizekből pára emeltetik, a földből pedig gőzölgő füstök támadnak, és szelet indítanak, mely a felhőket elterjeszti a föld kerektségére: ezek a párák és füstök különben fel nem emelkednek, hanem a nap és csillagok erejével. Annak okáért mind az egek az ő szép forgásával, mind az esők és mezei virágok az ember szolgálatjára, hasznára és tisztességes vigasztalására teremtetettek. Azt kívánja azért ez a Szent Doktor; hogy midőn egy szép virágot kezünkbe veszünk, egy árnyéktartó zöld ágat megtekintünk, Istenhez emeljük lelki szemeinket; és: dicsőítsük őtet, ki ennyi szépséggel ékesítette az elhervadó virágot, hogy a mi szemünket gyönyörűségesen legeltesse; ily szép illattal megáldotta, hogy jó szagával minket vigasztaljon; ennyi különb ízű jó gyümölcsöket adott, az üdők állapotjához képest, hogy torkunknak kedveskedjék.

Egyszóval, nem úgy bánt velünk Isten, mint mi béresinkkel, kiknek temérdek és vastagító eledelt rendelünk; csemegére és nyalánságra nem szoktatjuk őket: hanem szükségünk felett, érzékenységünk gyönyörködtetésére, sok szépséget teremtetett. Mivel a Szent Ambrus szavaként: *Nescias, utrum species amplius florum, an vis odora delectat*; a virágok szaga és ékessége

ge, gyönyörűségére szolgál az embernek. Erre nézve írja Seneca, hogy Isten miérettünk sokat teremtett: *Oculos, Aures, animum mulcentia. Neque necessitatibus tantum nostris provisum est: usque in delicias amamur*; melyek nem szükségre, hanem gyönyörűségre valók. Melyből ítélet téssen Szent Ágoston, mennyi jót tartott Isten híveinek a boldogságban, ha ennyi áldomását terjeszti e földön az elveszendőkre is: *Quid dabit eis quos praedestinavit ad vitam, qui haec dedit etiam eis quos praedestinavit ad mortem?*

Ezeket megértvén, nem illik, hogy hasonlók légyünk amaz oktalan állatokhoz: melyeknek midőn a pásztor makkot vagy galagonyát vér a fárúl, mohón zabállanak; egymást orrokkal taszigálják; de szemeket fel nem emelik, hogy megköszönjék pásztorok jótéteményét. A gyermekekhez se hasonlítsuk magunkat, kiknek ha szép aranybötűkkel írt könyvet adnak, gyönyörködnek ugyan a bötűk tettetés ékességében, de nem értik mi fekszik azok alatt, és a benne való mélységes tudományra nem igyekeznek. Hanem azon legyünk, hogy e világi szépség által, Istennek szerelmére; jótéteményiért hálaadásra induljunk: és megemlékezzünk a bölcs mondásárúl; hogy midőn Istentől jót vészünk, hálaadást térítsünk vissza ő Szent Felségének. Ugyanis, amint Szent Ágoston írja, bolondság volna, ha azok a szépségek elvonnának Istentől; melyek nem is vólnának, ha Istenben nem vólnának; *Serò te amavi, pulchritudo tam antiqua, et tam nova; serò te amavi. In ista formosa, quae fecisti, deformis irruebam. Ea me tenebant longè à te: quae si in te non essent, non essent. Cùm inhaesero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor et labor, et viva erit vita mea, tota plena te: Nunc autem, quoniam quem tu imple, sublevas eum; quia tui plenus non sum, oneri mihi sum.*

Harmadik haszna a világi állatok vizsgálásának az, hogy ezek példája hivatalunkról és kötelességünkéről emlékeztet; és néma nyelvekkel erkölcsünket tekéletességre izgatja és igazgatja. Ez az oka, hogy a Szentírás néha hangyákra, néha héjákra, sőt ökrökre és számarokra mutat, hogy ezektől tanuljuk, mint kell hivatalunkban járnunk. Azt mondja azért Szent Basilius és Szent Ambrus; hogy midőn egy szép virágot megtekintünk, ne csak úgy nézzünk erre, mint a barmok; hanem eszünkbe jusson életünk gyarlósága, rövid öröme, múlandó vigassága. Mert miképpen a szép virág hamar meghervad; és noha Salamonnál frissebben öltözött, de nagy gyorsan elveszti ékességét, és elszárad: azonképpen te is, akármely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedjél, rövid üdö alatt meghervadsz és megrothadsz: *Volo, ut tibi Creatoris miraculum firmius insideat, ubicumque reperiaris: et cuicumque generi terrâ nascentium adstiteris, evidentem Conditoris memoriam conserves, et capias de ipso admonitionem. Cùm igitur videris herbam florentem, ad meditationem venias de humana naturâ: in memoriam revoces imaginem Isaiae; Omnis caro foenum et omnis gloria ejus ut flos. Brevitas enim vitae et in modico tempore gaudium humanae prosperitatis, aptissimam apud Prophetam imaginem adepta est. Hodie floridus corpore, florulentum habens colorem, aetatis vigore validus et concitatus: cras idem hic, miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo dissolutus. Ille conspicuus in divitiis, multitudo circa ipsum adulatorum; amicorum fictorum, gratiam ipsius venantium; multitudo cognitionis, ejusque fictae; adde divitiis, politicam aliquam potestatem, aut ex Regibus honorem, exercitus imperium, gentis gubernationem: Ecquid postea? Una nox, aut una febris hominem, non rapti ab hominibus posse putatum, aufert, omnem scenam circa ipsum denudans; et majestas illa, velut insomnium, redarguta evanescit.*

Hasonlóképpen más helyen ezen szent doktorok arra tanítanak; hogy midőn a szőlővesszőt látjuk, eszünkbe jusson állapotunk: hogy noha minket Isten, mint szép szőlőt bégyepelt, bérkolt, megmetszett, megkarózott malasztjának és szent példájának vastagító támaszival: de viszontag azt kívánja tőlünk, hogy a szőlőtőben maradjunk, nevedekdjünk, gyümölcsözzünk; és midőn homlítás által bévermeltetünk, föld alá bújtatunk, örömmel szenvedjük: *Sufficit Vitis ipsa, visui tuo diligenter aspecta, ut te de Natura admoneat. Meministi enim, quòd Dominus Vitem se appellat, et nos palmites: provocans ad fertilitatem; ut ne ob inutilitatem damnati, in*

ignem mittamur. Humanas scilicet animas, Vineam dicit; quibus sepem circumdedit, munimentum ex praeceptis et custodiam Angelorum. Deinde, velut perticas nobis affixit, positos in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, et Doctores: et antiquorum Exemplis, mentes nostras in altum evehens, non dimisit ipsas humi prostratas, et conculcatu dignas. Vult autem nos, velut pampinis quibusdam circumvolutos, dilectionis amplexibus propinquos amplecti; quò semper sursum versus impetum habentes, altissimis apicibus nosipsos adaequemus. Exigit insuper à nobis, ut sustineamus, dum defodiemur: defoditur autem anima, in depositione curarum mundi, quae oneri sunt cordibus nostris. Quare, qui carnalem dilectionem deponit, et amorem erga pecunias, aut, erga miseram hanc gloriam affectum, contemptibilem ducit; velut defossus est.

Másutt arra tanítanak, hogy mikor látjuk az oktan állatoknak magokra való gondviselését, megemlékezzünk, hogy lelkünkre mi is szorgalmatos vigyázással gondot viseljünk. Mert nagyobb kárhozatunk leszen, ha a barmoknál oktanbnak találtatunk magunk dolgaiban: *Si percurramus, quanta sit brutis super vita ipsorum cura, citra doctrinam: aut ad salutis animarum providentiam commonebimur, aut ampliùs condemnabimur, cum inventi fuerimus brutis inferiores.* A fiakat a gólyák példájával tanítja Szent Basilius, mint kell tisztelni koros, megért szülőjeiket. Mert a gólyák, úgymond, midõn elvénhedik szülőjeik, melegítik hideg tete-mit tollokkal; eleselt hordanak néki; röpülésében, szárnyokkal felemelvén, segítik: *Ciconiae, patrem, prae senio defludio laborantem pennarum, circumstantes, propriis pennis confovent; et alimentum abundè suppeditantes, etiam volandi auxilium quantum valent praebent, utrinque alas leviter allevantes. Quod sufficebat, ut pueros, si advertere vellent, ad Parentum amorem excitarent. Omnino enim nullus adeò insanus est, ut non pudore dignum judicet, brutissimis volucris virtute posteriorem esse.* Végezetre, midõn sokféle virágokat látunk, melyek napkelettel kinyílnak, napnyugattal egybemennek; vagy a napra fordítván virágok kinyílt kebelét, véle együtt forognak, mintha ismérnék legeltető és alkotó mestereket, és szolgálni akarnának néki, tehetségek szerént. Mi is azon legyünk, hogy szemeinket Istenrül el ne vegyük, hanem õtet, mint javaink kútfejét, kövessük, és hálaadó szolgálattal kedveskedjünk néki.

2. A MENNYEI EGEKRŐL

Efféle szép tanúságok mélyebb elmélkedését most elhagyván, röviden tekintsük a teremtett állatok csudálatos rendit, ékességét, alkalmatosságát és szép bölcsességgel vezérlését; melyek-ből az Istennek hatalmas ereje, bölcsessége és jóvolta kinyilatkozik: és világosan ismértetik, hogy: *Opus naturae est opus intelligentiae;* a természet cselekedete, értelmes gondviselő cselekedete, melyben fénylik az Isten bölcsessége. Erre a Szentírás álmétkodtató szókkal tanít, Ecclesiastici 43. És azt mondja, hogy a mezei barmok és az égi madarak, sőt minden teremtett állatok nyilván kiáltják, hogy ők nem teremtették magokat, hanem Isten alkotta õket.

Mivel azért avégre alkotta Isten az embert igyenes, szép, sugár termettel, hogy az egeket szü-netlen szemlélje; *Caelum intuemini, ad cujus spectaculum vos excitavit artifex operis Deus;* és Istennek az egekben tündöklõ hatalmas bölcsességét megismerje: méltó, hogy mi is ezeknek szépségét figyelmetesen megtekintsük.

Elsõben: Csudálatos az egek magassága és nagysága; *Altitudinis firmamentum, pulchritudo ejus est.* Mert, amint Basilius és Seneca írják, noha nekünk a nap és a csillagok kisebbeknek tetszenek a földnél, az õ távullétek miatt; szintén, mint az öreg emberek, sőt a magas hegyek és tornyok kicsinyeknek látszanak, midõn messze vannak; de azért a nap sokkal nagyobb a föld kerektségénél: *Solem, quem toto Orbe terrarum majorem probat ratio, acies nostra sic*

contraxit, ut sapientes viri pedalem contenderent. És annyira nagyobb, hogy a matematikusok számvetése szerint százhatvanhatszor annyi, mint a föld. Egy szikrázó vagy ragyogó csillaghoz képest, olyan az egész föld, mint egy kis punctocska. Mert a matematikusok tanítása szerint, a nyolcadik égben való ezer és huszonkét csillagok közül, melyeket szemünkkel megjegyezhetünk (a többinek, mint a tenger fövényének számát, csak Isten tudja), oly nagyok vannak, hogy százhétszer nagyobbak a földnél, noha a nagy messzeség miatt kicsinyeknek látszanak. A csillagos égnek kerektségét, a föld és tenger kerekségénél huszonkétezerszer, hatszáztizenkétszer nagyobbak írják a matematikusok: és azt mondják, hogy az egész föld kerekége, melynek bizonyos mértékét egyedül Isten tudja (noha a Ptolomaeus vélekedése szerint huszonkétezer és ötszáz olasz mértföldet, azaz közel hatezer magyar mértföldet foglal magában), a firmamentomhoz képest annyi, mint egy mákszemecske. Ebből mutatja Seneca és Plinius, mely bolondok, akik felfuvalkodnak e világi birodalmocskában; holott ha mindenestül övék volna is a föld, keskeny határral környékezett birodalmok volna: *Mundi punctus (neque enim est aliud Terra in universo) est materia gloriae nostrae. Hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic tumultuatur humanum genus, hic mutuis caedibus laxiorem facimus terram. Detrahe huic puncto, quantum circumfluit Oceanus occupat, quantum mensura tot fluminum, tantarum paludum; adde lacus etiam, et stagna: detrahe non solum frigore rigentia, vel exusta flammis, ac cremata, sed elata quoque in caelum, et aspectu ipso ardua juga, sylvas vallesque praeruptas, et solitudines mille causis desertas: quota Terrae parte gaudet, qui latissimè rura, vel ad mensuram avaritiae suae propagavit? Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur. O quàm ridiculi sunt mortalium termini!* És bizonyára kigondolhatatlan az egek nagy volta, melyekben oly sok és oly nagy csillagok csak úgy látszanak, mint imitt-amott hintetett apró fáklyák.

Mindezek az Isten nagy voltaához képest semmik. Mert Isaias írja, hogy Isten, markával megméri minden vizeket, araszával az egeket befogja. Az Istennek arasa, tenyere és marka nincsen: de az ilyen hasonlatosságokkal ismérteti a próféta, mennyivel nagyobb Isten az egeknél; úgyhogy, *Caeli caelorum ipsum non capiunt*, az egek egei ötlet meg nem foghatják.

Ebből, a föld körül forgó egek nagy voltából, azt hozza ki Aristoteles; hogy meg nem gondolhatja az emberi elme, mely sebes gyorsasággal forog a firmamentom, megkerülvén huszonnégy óráig az egész földet. Mert a matematikusok tanítása szerint, a firmamentomnak akármely része egy órában oly messze mégyen, hogy ha valaki mindennap tíz magyar mértföldet menne, kétezerkilencszáznégyszáz esztendő kellene hozzá, hogy oly messze mehetne: és annyi üdő alatt, amennyiben egy Miatyánkot mondunk, a firmamentomnak akármely része annyit megyen, mennyit menne egy madár, ha azon üdő alatt hétszer az egész földet megkerülné. Ennek pedig a foghatatlan gyorsaságnak egyéb oka nincsen, hanem az Isten parancsolatja; *Magnus Dominus, qui fecit illum, et in sermonibus ejus festinavit iter.*

Ezekből az Istennek hatalmas felségéről ítéletet tehetünk: mivel Isten ezt a nagy eget araszával által fogja; és őhöz képest a kiterjedett kék ég olyan, mint semmi. Kitészik ezen dologból az Isten jóvolta, ki ezeket a nagy alkotmányokat, a háládatlan emberi nemzet szolgálatjára teremtette, mint Mózes írja.

Ennek felette: Az egek oly csudálatos forgással, oly állhatatos és alkalmas renddel viseltetnek, hogy aki ezek vizsgálásában forgott, álmélkodva szemlélheti benne az Isten bölcsességét. Azért írja Szent Basilius; hogy e világ vezérlőjének bölcsessége ugyan villámlik a napnak föld körül való szünetlen forgásában, mely az éjszakák és világos napok változásival hasznosan ékesíti a földet; és néha hozzánk feljebb jövén, nyarat szerez; néha eltávozván, telet hagy. Ugyanis, ha a nap után éjszaka nem következne, és a földi gyümölcsök az éjjeli mértékletes hűvösségtől és harmatoktól nem újulnának, kiégnének a hévség miatt: Az emberi

testnek sem lehetne egészsége és csendes nyugodalma. Azonképpen, ha a nap néha feljebb, néha alább nem járna; ha az esztendőt négy részre nem osztaná; ha a nyár és tél közibe őszt és tavaszt nem vetne, hogy a nagy melegekről lassú garádcson jutnánk a hidegre, és a hidegekről viszont lassan térnénk a melege: sem földi gyümölcsünk termése, sem magunk egészséges maradása nem lehetne. Miképpen azért a bölcs arra tanít, hogy valamennyiszer a napot, az Istenek csudálatos edényét megtekintjük, dicsőítsük a teremtőt: azonképpen Szent Basilius arra int, hogy midőn a napot és a fényes csillagokat látjuk, nemcsak meggondoljuk, mennyivel szebb ezeknél a teremtő: de azt is eszünkbe vévén, mely szép ajándékokkal látogatta Isten számkivetett, bűnös szolgálait; ítéletet tegyünk, mennyivel böcsületesebb szépségeket ad szent országában választott híveinek: *Per has, quas iam nobis tribuit, divitias, etiam promissorum nobis fidem facit, et experimento praesentium, ea quae speramus confirmat. Si enim temporaria, talia sunt; qualia censenda sunt aeterna? Et, si, qui corruptioni subjacet Sol, adeo pulcher est, adeo magnus, velox ad motum, et ordinatos circuitus faciens, moderatam et congruentem habens mensuram ad universum; pulchritudine autem, velut oculus quidam perlucidus naturae, decorans creationem: si insatiabilis est hujus aspectus; quali putas pulchritudine praeditus est Sol Justitiae? Si caeco poena est, hunc non videre; qualis poena est peccatori, vera luce privari?* Másutt azt mondja, hogy ha az Isten házának pitvara; ha a vadak barlangja, a számkivetett bujdosók hajléka ily szépen felékesített; megítélhetjük, minémű a mennyországbeli királyi palota: *Si sanctorum atria talia sunt, et templi vestibula adeo gloriosa, adeo fastu superba, ut abundantia pulchritudinis suae, veluti fulgetris, oculos mentis obruat: qualia quaeso sunt ipsa Sancta Sanctorum?*

A holdnak fogyása és nevekedése, melyet a Szentírás csudáltat; az ő ereje és cselekedeti, az Isten hatalmát és bölcsességét nyilván mutatja. Mert, amint Szent Basilius írja, a holdnak erejével indítatik a tenger, hogy néha egyfelé, néha másfelé folyjon. A víziállatok, úgymint: a rákok, osztrigák, csigák, sőt még az emberek agyaveleje és a fák völgye és béli, teljesebbek holdtöltére. A szeleken és üdők változásán is nagy urasága vagyon a holdnak. Végezetre azzal fejezi be mindezeket Basilius; hogy a hold változást látván, az emberi állapotok állhatatlansága eszünkbe jusson, és a hamar változástól félvén, mértékletesen viseljük magunkat jó szerencsénk teljességében: *Aspectu Lunae, nostrarum conditiones rerum perdiscamus, in mentemque celerrima rerum humanorum nobis mutatio veniat: ac non multum nobis, ob vitae prosperitatem, tribuamus; non ob incertum fortunae flatum effferamur: despiciamus carnem, in qua potissimum versatur mutatio; curam Animae habeamus, cujus duntaxat hona immobilia esse constat.*

Az eget ékességének, a sok csillagoknak erejét ki tudná csak meg is gondolni, nemhogy előszámlálni? A többi között, csudálatos szép hasznok ezeknek; hogy a tengeren evezőknek nincs egyéb kalauzok a csillagoknál: kiváltképpen az északi csillagnak oly ereje vagyon, hogy nemcsak a mágnes, de a vas nyelvecskének mágneshez dörgölt hegyecskeje is, igyenesen arra a csillagra fordul; azáltal mutatja a compas az órát; azáltal hordozzák egynéhány ezer mértföldre a tengeren a hajókat, oly bizonyos utakon, mint a jó kocsis a szép térföldön kocsiját.

3. A LEVEGŐÉGI ÉS VIZEK CSUDÁI

A levegőégnek nagy hasznai: bölcs teremtőnek ismételten igazítanak, és valamennyiszer lélegzetet vévén, szellőztetjük ezzel szívünk hévséget, annyiszor kellene teremtőnknek hálákat adnunk.

Első csudája a levegőégnek a szelek, melyek honnan és mint indulnak, a világ bölcsessége fel nem találja. Mert, a Salamon mondása szerint, *Ignoras quae sit via Spiritus*; Senki nem tudhatja a szelek útját. Hanem azt tudhatjuk, hogy Isten tárházából hozza ki a szeleket, és *In voluntate ejus aspirat Notus*, az ő akarata szerint fújnak.

Második csudája a levegőégnek az esők, harmatok, havak, melyek öntözik a föld szárazságát. Ezekről azt mondja a Szentírás, hogy Isten tárházából kelnek, és Isten apja az esőknek. Mert ő parancsolja az esőknek és hónak, hogy meginduljanak: és oda terjednek, ahová Isten fordítja gyepelőjüket. Jeremias írja, hogy Isten emeli fel a földből a fellegeket. Amos prófétánál azt olvassuk, hogy a tenger vizét szólítja Isten, és azzal öntözi a földet.

Mikor a teli fazék forró víz párája megütközik a földön, és apró cseppekké sűrűsödik; mikor rózsavizet vésznek, vagy égett bort csinálnak: a nedvességnek gőzölgő párája felemeltetvén a melegségtől, megütközik, meghidegedik, megsűrűdik, és azután cseppenként alászivárogzik. Hogy az esők, ezen formán, cseppenként esnének, Isten a levegőégnek középső részét hidegen teremtette; mint megérzi, aki nyárközépben magas havasok tetejére mégyen. Mikor azért a földből és vizekből a nap melegsége gőzt és párát emel a levegőégnek hideg részéig: ott meghűvösödnek és cseppenként aláesnek. Ha napkelet tájban oly vékony párák támadnak, melyek fel nem mehetvén, az éjjeli hűvösségtől megsűrűdnek: harmatot vagy deret szereznek, az üdők állapotja szerint.

Ezekben Istennek két csudáját látom: Elsőt, hogy noha a naphoz közelebb vagyon a levegőégnek középső, hogysen alsó része, mégis hidegebb a középső része. Másikat, hogy nem szakad egyszersmind alá az eső, hanem cseppenként esik. Mely dologról a Szentírás sokszor emlékezik, és magasztalja abból az Isten hatalmát és bölcsességét, hogy a vizeket és felhőket égben függeszti, és mint rostán, úgy szűri, szitálja, és cseppenként ereszti a vizet. Ezt megfontolván egy pogány bölcs azt mondotta; hogy annál nagyobb csudának nem tart semmit, minthogy a fellegekben és felhőkben függesztetnek a vizek: *Quid mirabilius aquis in caelo stantibus?*

Az égbéli több csudákon ki győz eleget álmélnodni? Ki érti, mint lesznek az iszonyú villám-lások a víz között; a rettenetes mennydörgések? melyektől Caligula császár úgy rettegett, hogy ágy alá bújt féltében. Augustus bujdoklott a mennydörgések előtt: *Tonitrua & fulgura paulo infirmius expavescebat, ut semper & ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio; atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem, in abditum & concameratum locum se reciperet.* A mennykövek ereje, a hónak és jégesőnek alkotása sem egyebet hirdet, hanem az Isten hatalmát és bölcsességét.

A tengerről és folyóvizekről mit mondjunk? Tengerbe folynak minden vizek, és a tenger meg nem árad; kijjebb nem terjed, hanem azon állapotban marad: maga, ha egy folyóvíz eleibe hegyeket hánynának, nincs oly nagy ország, melyet rövid idő alatt el nem fogna, más tengerre nem tenne. Ennek felette, noha oly iszonyú hajai és háborodott folyási vannak a tengernek, hogy szörnyűség reá nézni; sőt noha a Veres-tenger sokkal magasabb a mellette való Egyiptumnál, és el kellene természet szerint Egyiptomot fogni: de az Istennek hatalmas ereje nem magas partokkal és kösziklás hegyekkel, hanem gyenge és ilyenes fővennyel, ágyában és fészkeiben tartja; és mint a vadlovat, zabolán hordozza, hogy kijjebb ne terjedjen, mivel a Szentírás szerint Isten markában szorította a tengert; és öelötte nagy dorongokkal bétámasztotta az ajtót, hogy kijjebb ne jöhessen. Ezt a tengernek határban tartását sok helyen említi a Szentírás: és ezzel nemcsak az Isten erejének nagyságát ismérteti: de minket is izgat isteni félelemre: mivel a felháborodott tenger is retteg az Istentől. *Me ergo non timebitis, ait Dominus? qui posui arenam terminum mari, praeceptum sempiternum, quod non praeteribit: & commovebuntur, & non poterunt: & intumescunt fluctus ejus, & non transibunt illud.*

A folyóvizek csudái ennél is nagyobbak. Mert ha valaha egy kifolyó kútnál megállottál, úgy-
mond Szent Basilius, eszedbe vévén ennek szünetlen folyását, nem gondolkodtál-e magadban,
honnan vagyon annak eredeti? Hol tartatik annyi víz, hogy ennyi esztendeig el ne fogyjon?
Mint legyen, hogy bé nem töltheti azt a helyet, ahová szünetlen folyását igazítja? Ebből az
Isten erejét megértheted, akinek szava cselekeszi ezeket: és amint az angyal kiáltja, méltó
félni, dicsőíteni és hálaadással tisztelni az Istent, aki alkotta a forrásokat.

A tengerben és folyóvizekben úszó állatok sokaságát, nagy voltát, erejét és hasznát, egész
könyvekben sem számlálhatnók elő. Mert Plinius csak ételre való halaknak hetvennégy
különböző nemét említi; a kemény héjúk kívül, melyek harmincan vannak. Csudára méltó,
nemcsak a torpédó nevű tengeri hal, melyet ha kezedbe vészesz, megaluttya karodat, mint ma-
gunk próbálván, láttuk: De ama kis halacska is, mely (úgymond Szent Basilius) az isteni hata-
lomnak bizonyos tanítója: ezt echineisnek vagy remorának nevezik, melynek oly ereje vagyon,
hogy midőn a tengeri nagy hajók, kiterjesztett vitorlák szárnyain sebességgel röpködnek, és sem
kötelekkel, sem láncokkal, sem vasmacskákkal, emberi erő ezeket meg nem állathatná; mihent
ez a kis halacska a hajóhoz ragaszkodik, úgy megköti és megállatja, mintha erős kőszálhoz
ragadott volna.

4. A FÖLD ÉS OKTALAN ÁLLATOK ALKOTÁSÁRÚL

A földben és a földi gyümölcsökben metszett pecsétit az isteni bölcsességnek és hatalmas-
ságnak csak az láthatja által, aki ezeket alkotta és felékesítette. Csudáltatja a Szentírás, és csu-
dálták minden üdöbéli bölcsek, hogy *Appendit terram super nihilum*; a föld, e világ közepe,
fondamentom és támasztó oszlop nélkül felfüggesztetett. Mert amint Aristoteles írja, okatlan
barom, aki nem csudálkozik, honnan legyen, hogy ha a földből egy marokkal felemelünk,
alárohan; az egész föld pedig, mozdulatlan áll egy helyen, minden stömpöly és támaszték
nélkül? Ennek oka nem egyéb, hanem, hogy az Isten hatalma tartja a föld határit: *Deus
firmavit orbem terrae, qui non commovebitur. Fundasti terram super stabilitatem suam; non
inclinabitur in saeculum saeculi*. De amint Szent Basilius írja, ha okát adhatnók is a nehéz
földnek fundamentom nélkül való állandóságának, abból az Isten bölcsessége világosan
fénylenék, mely így rendelte a világ állapotját: *Non enim minor redditur stupor, cum modus,
juxta quem fit aliquid eorum, quae praeter opinionem fiunt, fuerit inventus*. Ebből nevededik
Istenünkhöz való bizodalmunk. Mert ha Isten a nehéz földet vastagon tartja a világ közepin:
mibennünk is a gonoszra hajlandó természetet úgy megerősítheti, hogy helytáll és Istentől el
nem szakad gyarlósága.

Hogy ne szóljunk a föld gyomrában termett ércekről; ama lassú és fogyhatatlan tüzekről,
melyek a hévizeket melegítik a föld alatt: egy kis füvecske, egy termő fának állapotja meg-
ismérteti az Isten bölcsességének hatalmát. Tekintsd meg, úgymond Szent Basilius, a búza-
szárnak mennyi csomója vagyon, hogy elbírja a teli búzafejet! A zabszalmának ilyen térdec-
kéi nincsenek, mivel a zab könnyű, és nem kell nagy erő fenntartására. Lásd, mennyi polyvába
takarta, és mely hegyes kalászkok kopjáival, mint latorkertekkel, körülfogta a búzaszemet,
hogy a madarak és férgek hozzá ne férjenek! Gondold meg a nagy álló fák ágbogú gyökerének
erős fundamentomit, melyek a szelek és égháborúk ellen helyben tartják a nagy fát, melyet
sok száz ember sem tarthatna ilyenesen! Jusson eszedbe, mi módon zöldülnek kikeletkor a
fák; mint szíják az ágak titkos és megfoghatatlan csatornákon a nedvességet; ebből mi formán
nevelnek vesszőket, leveleket és gyümölcsöket!

Az okatlan állatokban ennél is nyilvánban tetszik az Isten bölcsessége és gondviselése. Mert
noha okossággal nem élnek, eleit utoljárt dolgoknak meg nem gondolhatják, mikor valamihez

kezdenek: mindazáltal táplálások, szaporodó nemzések és oltalmazások rendit oly jó móddal követik, mintha bölcs okossággal bévelkednének. Mert a bölcs Isten természetekbe oltotta, mit kell művelniük: és amint Szent Tamás írja, Isten izgatja és vezérli őket, hogy oly alkalmason eljárjanak dolgokban, mintha okossággal élnének. Azért ismertetni akarván Szent Jóbbal az Úristen bölcs gondviselését és erejét, mintha dicsekednék és magát mutogatná, sok szóval előszámlálja a földi és tengeri állatok tulajdonságát, erejét, gondviselését, fiók felnevelését.

Ugyanis ki nem csudálná, mi módon táplálja Isten az égi madarakat? Mikor a téli ferge-tegekben mindeneket bélepett a temérdek hó, és úgy elszáraztott minden füveket a sütő dér, hogy sem zöld füvet, sem magocskákat nem találni a földön; mikor az emberi okosság meg sem tudná gondolni, mint kellene csak egy madárkának ételt keresni a mezőben: Isten, aki az ő népét negyven esztendeig kenyér nélkül táplálta a pusztában, csudálatosképpen táplálja az égi madarakat. Bátorítván ezek példájával a híveket, hogy meg ne fogyatkozzanak az isteni gondviselésnek bizodalmaiban. Mivel a keresztyén ember, bizvást így szólhat Istenének, midőn szükségbe esik: Uram, ha az oktan állatra ily gondot viselsz, elfeledkezel-e a te hasonlatosságodra teremtett fiaidról, kiket Szent Fiad vérével megváltottál és dűcsöséged örökösivé tettél? Ha a kisdéd állatokra ily gondod vagy, mentül nagyobb vigyázásod vagy az emberekre?

Csudálkozik Szent Basilius a hangyákon, kik a következő téltre oly gondot viselnek, mintha jövendőről gondolkodnának: oly fáradhatatlanul munkálkodnak az élésszerzésben, hogy holdtöltekor, éjjel-nappal egyaránt takarnak. Az élésnek pedig föld alatt szép tiszta helyt szereznek, holott mint egy szószerében, téli profontjokat tartják. De hogy a búza ki ne csíráz-zék a földben, elharapdálják púpját és tetécskéjét, melyen ki szokott fakadni; és így magta-lanná teszik a megerített búzát. Hogy pedig meg ne rothadjon takarmányok nedvesség miatt, szép tiszta üdőt várnak, kihordják, verőfényre terítik, és megszáraztják búzájokat. Mindezeket meggondolván (úgymond Szent Basilius) álmélkodva azt kiálthatom Szent Dáviddal: Bezzeg csudálatosok, Uram, a te cselekedetid! Mindeneket bölcsen rendeltél felséges Isten.

Másutt ezen Szent Doktor, csudálkozik a méhek rendtartásán. Ezeknek (úgymond) mint szép rendes országnak, minden szertartások helyesen vagy. Egy király közöttök, melynek noha fullánkja vagy, de senkit ezzel meg nem sért: mintha intené a fejedelmeket és hatalmasokat, hogy késedelmesek légyenek a büntetésre. Sőt a méhek között is, akik nem követik királyok szelídséget, hamar megbánják: mert marások után ottan meghalnak. Ezzel is a bosszúállások kívánása megfojtatik bennünk; és a békességes egyezsége izgatunk. Mikor kasba szállanak, először királyoknak öregb és temérdekből töltéssel erősített palotát csinálnak: azután, noha geometriát nem tanultak, de szép egyformán hatszegeletű házacsákat raknak lábokkal és szájjakkal; melyekhez hasonlókat sok méregetéssel kellene a bölcs matematikusoknak csinálni. Ilyenformán pedig azért csinálják cellájokat, hogy több házacska férjen a kosárba; és börtönök is legyenek, hogy egyik a másik alatt le ne szakadjon. A munkát úgy elosztják egymás között, hogy némelyek terhet hordanak a mezőről; némelyek azt lerakják a terhes méhekről; némelyek lépet csinálnak, simítják és fundálják a cellákat; némelyek pedig, mint zsákmányosok, italt visznek a munkásoknak, nemcsak szájjokban, de szárnyokat is megnedvesítvén. Az égháborút idején megérzik és hazatakarodnak, s vesztegségben vannak. Mikor eljő az étel ideje, egy-szersmind esznek; együtt nyugosznak el; együtt kelnek fel, mert estvefelé, midőn nagy dön-gésben vannak, egy, aki erre rendeltetett, körülroplál, két vagy három temérdek döngéssel jelt ád, és ottan mindnyájan hallgatnak, s elnyugosznak: reggel hasonlóképpen ébresztetnek a munkára. És jóllehet, az egész emberi okosság sem tudna sem viaszat, sem mézet csinálni: de ez a kis férgecske könnyen megcsinálja. Sőt az emberek a mai napig sem tudják, miből és mi módon gyűjtik a méhecskék a mézet. Aristoteles és Plinius azt írják; hogy a levegőégből, vékony harmattal együtt esik alá hajnalban az édes nedvesség, melyet a méhek behordanak

kosárokba. Egyebek azt írják; hogy a virágok nedvességét szíják, és abból érlelik a mézet. De akárminthé legyen, nagy bölcsessége tündöklék Istennek a kis férgecskében; melybe oly természetet oltott, hogy azt meg tudja csinálni, amit az okos ember meg sem tud érteni. Mely gondolattal, méltó, hogy lebocsássa szárnyát (mint a páva, rút lábait látván) az emberi dagályosság, és az ő tudományában s bölcsességében fel ne fuvalkodjék; egyebek felett magának valamit ne tulajdonítson, látván, hogy megelőztetik a férgecskéek mesterségével.

Végezetre, álmélkodik Szent Basilius, mely jól tudják az égi madárcák az üdők változását: télre kelve meleg országot keresnek; nyárra visszajönnek. Megisméri sok ezer juh között a bárány az anyját: és ha soha azelőtt farkast nem látott is, megijed és elfut előtte, mihent látja. A fecskék, házat akarván építeni, szájokban szalmát visznek a gerendához: de mivel szájokban kevés sárt vihetnének, szárnyok sugárát megvizesítik, azután szép vékony porba keverik, és úgy tapasztják fészkeket.

Hogy az elefántokról és egyéb nagy állatokról ne szóljunk, ki tudná meggondolni, mely nagy bölcsesség kellett ahhoz, hogy Isten egy szúnyogocskának, egy bolhácskának szemet, száját, gyomrot, több szükséges tagokat adna, melyek a mi szemünk előtt el vannak rejtve? Ezenkívül oly szívárványt adott Isten nekik, mellyel igen hamar az ember bőrét általfúrják, vérét kiszíják. Erre nézve írja Szent Ágoston; hogy *Plus habent admirationis, quae molis minimum: Plus enim Formicularum & Apicularum opera stupemus, quam immensa corpora Balaenarum*; az apró állatokban csudálatosb sok dolog, hogysem az öregekben. Mindezekben azért, és a több állatoknak sok titkos és csudálatos erkölcsiben, erejében, gondviselésiben, melyeket az ember elő sem számíthat, nemcsak megismérhetjük, de álmélkodva dicsőíthetjük Istenünk bölcsességét és hatalmasságát, ki csak egy szavával ily kisded állatokban ily nagy dolgokat cselekedett.

5. AZ EMBERRŐL

Ha az oktan állatokban fénylik az Isten hatalma és bölcsessége: mentül inkább az emberben? kit Isten maga ábrázatjára és hasonlatosságára azért teremtett, hogy öbenne, mint eleven tükörben, szemlélhethetők az isteni tulajdonságok felségét. Annak okáért méltán írja Szent Dávid; hogy az Istennek mérhetetlen bölcsessége csudálatoson kinyilatkozik mibőlölünk. Mert vajon minémű erő és bölcsesség kellett ahhoz, hogy először az agyagos földből; azután anyánk méhében egy kevés vérből, ily sok külső és belső tetemekkel, szépen ékesített test formáltatnák? Vajon ki mehet végére, mint épül, és kilenc hónapig mint tápláltatik anyánk méhében testünk? Micsoda bölcsesség kellett ahhoz, hogy ennyi ezer emberek, sőt oktan állatok között is, kettő nem találhatik, ki testében, szólásában, járásában, mindenestül hasonló volna egymáshoz? Igazán mondja a Machabaeusok anyja, hogy ő nem tudja, mint építették fiai anyaméhében: mert nem ő adott lelket és életet nekik; a tagokat sem ő szerkesztette egybe, hanem a világ teremtője és emberi születésének formálója. Azért mondja Szent Jób; hogy az Isten az, aki csonttal és hússal, bőrrel és inakkal felépítette az embert: *Manus tuae fecerunt me, & plasmaverunt me*. Szent Dávid is imígyen szól az Istennek: *Tu formasti me &c.*

Minémű bölcs hatalmasság kívántatott az ember teremtéséhez, abból kitetszik; hogy noha a több állatok teremtésében Isten csak azt mondá: Légyen világosság! Teremtsen gyümölcsöt a föld! De mikor az ember teremtésére jutta, elébb mintha tanácskoznék, azt mondá: Jer, teremtsünk embert! Azután maga kezével formálá a sárt: végre reálehellék. Ezekkel akarván ismertetni, hogy nagyobb jeleit és mélyebben reájametszett pecsétit hagyta az ő hatalmas bölcsessége az embereken, hogysem egyéb állatokon. Azért írja Szent Ágoston; hogy az ember minden csudáknál nagyobb csuda: *Quamvis miracula visibilium naturarum, videndi*

assiduitate voluerunt: tamen, cum ea sapienter intuemur, inusitatissimis, rarissimisque majora sunt. Nam & omni miraculo, quod fit per hominem, majus miraculum est homo.

Végtelen volna rendszerént előszámlálni az emberi testnek és léleknek épületiben tündöklő bölcsességét Istennek, ki a rút földből ily szép testet, ennyi különböző tagokkal, ékesen formált, csudálatos érzékenységekkel meggazdagított, és minden cselekedetre szükséges eszközökkel úgy felépített, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása vagy változása lenne is, ottan alkalmatlanság találatná bennünk valamely munkára és hasznos cselekedetre. Nem győz Galenus eleget csudálkozni az ember szemének, agyavelejének, szívének mesterséges rendelésén: álmélkodik az emberi test táplálásának módján; a gyomornak emésztő erején; a vérnek sok erecskéek csatornáján minden tagokra elosztásán.

Ki tudná megmondani, honnan legyen egy kis arterianak szünetlen pulzusa, mozgása; melyből egészségünk állapotjáról ítélet tésszék az orvosok? Hogy az agyunk veleje mindenkor leveg és dobog; hogy a szívünk hegye, soha meg nem szünnén, fáradhatatlanul ki- s bevonódik; hogy a tüdő éjjel-nappal mozog, mint a fűvő: látjuk és érezzük; nincs is annyi tehetségünk, hogy megállathassuk: de okát és módját nem tudhatjuk.

Szent Ágoston meg nem foghatja az emberi elmének erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magában kapcsol; és mikor szükség, megemlékezik rólok. Az aluvásban mint kötöztetik meg az emberek külső érzékenysége; mint vigyáz belől értelme, és sok különböző álmokkal fárasztja vagy vidámítja embert. Ezeket és több számlálhatatlan dolgokat érzünk magunkban, de nem tudhatjuk, mint lesznek: mindazáltal, megtanulhatjuk ezekből, hogy az emberi okosság felett való, bölcs és értelmes teremtnök vagy, ki ezeket alkotja, melyeket mi csak meg sem érthetünk. Mivel pedig egész könyveket kellene írnia az ember testének csak egyik részecskéjéről is, ha minden mesterségét gyökeréből ki kellene fessegetni: ezeknek békét hagyván, három szép és üdvösséges tanúságot hozok elő Szent Basilius doktorból, melyek ébresztői lehetnek a mi tunyaságunknak és feledékenységünknek.

6. HÁROM TANÚSÁG

Első tanúság az legyen; hogy noha Isten semmiből teremthette volna a mi testünket, de azt akarta, hogy földből legyen kezdeti: avégre, hogy a föld, melyet szünetlen tapodunk, megemlékeztessen kicsiny állapotunkról, és fel ne fuvalkodjunk javainkban; hanem a mi akaratosságunk dagályát, a föld emlékezetivel megfojtván, gyakran azt mondjuk magunkban: Miben kevélykedhetik a por és hamu? Mit zúgolódhatik a fazekas ellen a cserép és földedény? Mi oka vagy, hogy egy szóért haragudjék felebarátja ellen a föld; mely csak azt érdemli, hogy emberek lábaival tapodtassék? *In promptu adest nobis monumentum nostrae vilitatis, ex his quae pedibus calcamus. Inclina te ad terram, & cogita, quod ex terra formatus es. Quid magis contemptibile, quam nos sumus? Quid magis merito vili pendimus, quam nos ipsos? Vidisti aliquem veste florida indutum; gemma & sericis ornatum? ne abalienent te imagines. Cogita, quod formavit Deus hominem ex limo terrae: Prope habes commonefactionem tuae humilitatis. Convitiator & iracundus, unde est tibi ira? Ex ignominia? non sustines audire ignobilis? Demitte oculos & quiescet ira. Respice terram & cogita: Ignobilem me dixit; eum, quid de terra factus sum: minus dixit, quam ego sum.*

Második tanúságot azt adja Szent Basilius; hogy midőn embernek, az oktalan állatok termetitől különböző állapotját tekintjük, eszünkbe jusson, hogy minket igyenesen fennálló termettel azért teremtett Isten, hogy ebből kitessek életünk célja és hivatalunk kötelessége. Mert az egek felé igyenes felserdült állapotot avégre adott Isten, hogy elménket, gondolatunkat, akaratunkat

és minden kívánságunkat Istenhez, mennyei jókra igazítsuk; és ne nézzük csak a földet, mint az oktalan állatok: *Formavit Deus hominem erectum. Electam tibi hanc formationem, praeter alia animalia dedit, quia electam etiam actionem daturus erat: cetera animalia humi pascentia sunt, & ad quae a natura destinata sunt, ad ea constructionem habent. Genita est Ovicula ad pastum: caput habet inclinatum, ut ventrem inspiciat, & ea quae sub ventre sunt, quoniam finis foelicitatis illius, est repletio ventris et voluptas: Homo autem non in ventrem aspicit, sed caput est illi sursum versus erectum, quo supernam cognationem intueatur. Ne igitur te ipsum praeter naturam geras; ne terram circumspicias, sed caelestia, ubi Christus est. Ipsa formatio, documentum est finis, ad quem factus es, ut Deum videas, non ut bestialem habeas voluptatem.*

Harmadik tanúságot azt adja ezen szent doktor; hogy az embert az Isten urává tette minden oktalan állatoknak: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut praesit piscibus maris, volatilibus coeli & bestiis universaeque terrae.* Sőt azt írja Mózes, hogy a napot és holdot az emberek szolgálatjára teremtette. Azért minden tehetségünkkel azon legyünk, hogy állapotunk méltóságát megtartsuk, és oktalan állatokhoz hasonlók ne légyünk erkölcsünkben; mint azok, akikről írja Szent Dávid; hogy barmokhoz hasonlítottak: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Mert aki elragadtatik a haragosságtól, dühödt ebbé változik. Aki ragadoz a másén, farkassá lesz. A buják és fajtalanok méltán neveztetnek ménlovoknak: mert ezek erkölcsébe öltöztek, szabad akaratjokkal: *Quid igitur dicis? Ego feras & bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira cum latrat in corde, nonne omni Cane ferocior existit? Qui velox ad contumelias, nonne est Scorpius? Qui clam ad vindictam concitatur, non est Vipera saevior? Avarus, non est Lupus rapax? Mulierum amore furens, non est Equus insaniens? Equi enim, inquit, facti sunt, feminarum amore furentes, unusquisque ad uxorem proximi adhinnivit: transposuit se ipsum ad naturam brutorum, per affectionem.* Az is keresztyén emberhez illendő gondolkodás, melyet Macrobiusnál olvasunk; Hogy e világ Isten temploma: azért úgy kell élnünk e világon, mint a papok szoktak a templomban: *Quidquid humano aspectui subjicitur, templum ejus vocatur, qui sola mente concipitur: sciat ergo, quisquis in usum hujus templi inducitur, ritu sibi vivendum sacerdotis.*

**AZ KÁLVINISTA PRÉDIKÁTOROK IGYENES
ERKÖLCSŰ TÖKÉLETESSÉGÉNEK TÜKÖRE
MELYET AZ FELFÖLDÖN NYOMTATOTT LELKI
ORVOSSÁGNAK ELŐLJÁRÓ BESZÉDÉBŐL SZERZETT
LETHENYEI ISTVÁN**

Nyomtatták Bécsben
anno 1614

ELŐLJÁRÓ LEVÉL

Alvinci Péternek egészség, üdvösség

Juta kezemhez egy írásocska, melyet az régi keresztyének gyűlöltetésére az Felföldön nyomtattanak és *Lelki orvosság*-nak neveztenek. Noha pediglen neve- (csak ne tisztessége-) vesztett, aki az *Előljáró beszéd*-et koholta, és helye sincs az nyomtatásnak feljegyezve, mindazáltal, akik ebet szőrin s embert beszédin meg szoktak ismérni, azt csergetik, hogy az te humanitásod vinnyéjéből költ ez írásocska.

Nem tagadom, hogy amennyire tőlem lehetett, mentegtetlek tégedet, szerető Alvinci uram, és azt feleltem erre az vádolásra, hogy egyszer néked az kása megégette szádat, és magaddal is megismértették, hogy másra termettél te, nem az tudós emberekkel való disputációra. Azért a király-kenéshez (tudod-é?) és az fejedelmek testamentomosságához nagyobb kedved vagon, hogysen az hitnek igazgatásához és az bölcs írásokhoz. Sőt azt is mentségedre előhoztam, hogy volna most is fontodnyi szösződ, csak érkezniél hozzá, mert még fenn vagon ígíretek amaz pápista levelekre való feleletre. Azt is emellé vettem, hogy amennyire ismérlek, nem szinte oly értetlen aggyal bírsz, hogy az írásodat te magad beszédnek neveznéd, aminthogy előljáró beszédnek írja ez a neveveszett paraszt az ő berbetéjét.

De viszontag ezekre azt felelik az értelmes emberek, hogy szinte ugyanis ez az oka, hogy noha ezelőtt másban sem javallottad, hogy név nélkül írt, de most magad is azt cselekeded, amit egyebekben gyaláztál: mert tudod, hogy gyalázatját vallanád, ha nevedet értetlen írásid eleiben függesztenéd; azért név nélkül akartál pironkodni.

Én ez dologhoz bizonyost nem tudok mondani, noha gyanúperrel hozzászólhatnék, hanem azt bizonnyal tudom, hogy ha eltekélt szándékkal az kálvinista prédikátorok ravasz tekéletlenségét ki akarta volna ábrázni, aki szerzette ez beszédet, nemkülönben kellett volna írnia ily rövid fabulában, hanem csak így, amint írt.

Annak okáért ez rövid feleletet két okból akarnám hozzád igazítani, szerető Alvinci uram. Először azért, hogy engemet mentül hamarébb tudósíts, ha ugyan fajod-é ez az Beszéd. És ha te csemetédnek isméréd, intenélek, hogy az beszédszerzést hagynád Aesopusra, és ezután igazat szólnál, mert efféle beszédcsinálókat rút bélyeggel sütögeti Szent Pál apostol. Másodszor azért, hogy te magad légy ítélőbíró benne, mely szemtelenül cigánykodnak az kálvinista prédikátorok, mikor az régi keresztyének tudományáról beszélnek. És intsed őket, hogy ha Istentől nem félnek, és teljességgel elvetemedtek az csalárdságra, ámbár csak az emberektől való

szégyenletekben megrántsák néha az fékemplőt, és csínyábban beretváljanak. Azt ne ítéljük, hogy az régi hiten való, igaz pásztorok csak siketségre veszik az dolgot és hallgatásokkal hitelt adnak az eszeveszett prédikátorok trágárságának. Mert elköltünk arrúl. Eszekben vötték az katolikusok, hogy az gyors hamisság lenyomja az rest igazságot, azért bizony utánatok nyomoznak, csak úgy gondolkodjatok róla.

Mivelhogy azért ily derék okokból kételenítettém ez írásocskának hozzád való igazítására, tudom az régi ismeretséget kedvesen vészed ajándékomat. Légy egészségben!

MI ADOTT OKOT EZ ÍRÁSOCSKÁRA?

Mikor az hosszú zarándokságok és sok erős bajvívások után diadalmassá tőtte volna, és az ígirt földön letelepítette volna fogadása szerint az Úristen az Izráel fiait: visszabocsátván Jósue az Ruben, Gád és rész szerint az Manasses nemzetségét arra az földre, melyet az Jordán vizén túl magok választottanak vala örökös lakóhelyül, azt mondja az Írás, hogy egy igen nagy oltárt építének az Ruben és Gád maradéki az Jordán-parton. Ezt megértvén az Izráel fiai, gyűlést hirdetének Silóba és fegyverkezének, hogy az Isten oltára ellen más oltárt emelő atyafiakat tüzzel-vassal fogyatnák, és az föld színérül letörölnék. De minekelőtte reájok rohannának, követőket bocsátván, érteni akarák, micsoda indulatból, mi okon és mi végre emeltek volna szentségtörő oltárt az Istennek parancsolatja ellen? Az Ruben és Gád nemzetsége erős esküvéssel megmondá rajta, hogy az oltárt nem azért építették, hogy az Isten parancsolatja ellen azon áldoznának, hanem csak emlékezetre és jelül akarták, hogy az Jordánon innen maradjon, és bizonyoságul légyen az ő maradékok szeme előtt, hogy noha ők az vízen túl telepedtek és szakadtak az Izráel fiaitúl, de azért ők is azon ágból származtak, és azonegy igaz Istennek örökös szolgálatjára az több zsidósággal egyaránt kötelesek.

Megértvén az Izráel fiai ezt az igaz mentséget, nagy örömmel fogadák, és az Istennek hálákat adának, hogy vélekedésekben megcsalatkoztak, mivelhogy jobb és szentebb indulatból csinálták az Ruben és Gád fiai az oltárt, hogysem ők alították vala.

Bezzeg ha egy csepp keresztyén vér volna az kálvinista prédikátorokban, ha az igazság szereteti úgy szűvőkbe avott volna, amint tettetik, így kellene nekik is bánniok az régi hiten való, igaz katolikusokkal. És midőn valamit olyat látnak vagy hallanak, amit ember jóra is magyarázhat, de gonoszra is fordíthat, ne lenne oly sebes porok, hogy mindjárt fellobbanna, hanem értenék meg először, mi végre? mi okon? minémű elmével és értelemmel mondanak avagy cselekesznek efféle dolgokat. És ha az magok saját vallásából megértenék, hogy az keresztyénségnek igyenes útjátúl el nem távoznak: szeretettel, örömmel, isteni hálaadással kellene fogadni az igaz mentséget. De nem így jár most az dolog; hanem ezek az tisztos prédikátorok akármit erővel reánk fognak és elhíttetik bátorságos kiáltásokkal az szegény községet, hogy mi azt hisszük, valljuk, tanítjuk, amit ők reánk kennek, noha nekünk abban sem hírünk, sem tanácsunk.

Ennek világos példáját láthatod, keresztyén ember, abban az félárkus papírosacskán nyomtatott Beszédben, melyet egy nevevesztett kálvinista prédikátor minap kibocsáta *Lelki Orvosság* neve alatt. Melyben noha ő maga megvallja, hogy csaknem földet-mennyet egybetévén tagadjuk, hogy mi az Istennel uralkodó szenteknek isteni tiszteletet és méltóságot tulajdonítanak, és így az undok bálványozásban részesek volnánk: mindazáltal erővel, hatalommal el akarja velünk hitetni, hogy azt hisszük, amit nem hiszünk, és az utálatos bálványozásnak moslékában akarja keverni az Istennek győzhetetlen eklézsiáját. Hogy pedig valami színt adjon mocskos

hazugságának, és elhitesse, hogy mi Boldogasszonnyal és az több szentekkel az egy élő Istennek saját tulajdon méltóságát, tisztit, cselekedetét úgy közöljük, hogy majd egyenlőkké tégyük őket az egy örök, felséges Istenhez: nem tudom micsoda *Lelki Orvosság*-ot német nyelvből fordított magyarrá. Ebben pedig (úgymond) az orvosságban, Bonaventurával egyetemben, az pápisták Boldogasszonyról azt írják, hogy ő bünt bocsát: megelevenít: szíveket vizsgál és megújít: őáltala engeszteltetik meg az Atya etc. Maga (úgymond) ezek az teremő Atyát, az megváltó Fiút, és az megszentelő Szentlelket illetnék.

Itt osztán, mint egy jól őrlött, pöki markát és Pázmány Pétert gyalázza, mivelhogy az *Igazságra vezérlő Kalaúz*-ban azt hirdette, hogy az pápisták semmi olyat nem tulajdonítanak az szenteknek, ami tulajdona az Istennek. Sőt hogy udvarosnak mutassa magát és trágársággal is trágázza írását, az *Igazságra vezérlő Kalaúz*-t *Pokolra vezérlő Kalaúz*-nak nevezi. Ítélem, azért, hogy az kálvinista prédikátorokat pokolra taszította.

Hogy azért ennek az nevevesztett, nyálaskodó prédikátorkának körmét megkoccantsam, és az sípot befalassam véle: az Istennek szent nevét segítségül híván, világosan megmutatom, mely álnok, szemfínyvesztő, csalárd tékéletlenségekkel szokták az prédikátorok terhelni az mi igaz vallásunkat.

CÍMERES HAZUGSÁGI AZ KÁLVINISTA BESZÉLŐNEK

Soha nem fér elmémbe, honnan jutottak erre az iszonyú vakságra az kálvinista prédikátorok, hogy ily szemlátomást és bátran mernek az nyilvánvaló dolgokban is hazudozni. Ha Istentől nem félnek, csak ez világi tisztességet és szemérmességet gondolnak meg, és mind magok s mind vallások állapotját ne gyaláznák efféle tékéletlenséggel. De megvakította őket az világ-nak ura, és mivelhogy az tagok fő után járnak, az hazugságnak atyjától vezetettvén, nem lehet semmi írárok hazugság nélkül; és mihent megszűnnek az hazudozástól, ottan az egész világ előtt böcsületi lészen a régi keresztyén hitnek, és szárnya szegik az új tévelygéseknek.

Először azért azt írja az nevevesztett prédikátor Beszédében, hogy az könyv-koholó jezsuiták tagadják, hogy ők az megholt szenteket segítségül hínák. Alvinci Péter, te légy bírő benne, ha ezaránt nem nagyot hazud-é, aki ezt Beszédet koholta? Nemcsak neve-, de tisztességevesztett áruló légy, akárki vagy, mindaddig, valamíg meg nem nevezed, melyik jezsuita?! mely könyvben?! micsoda helyen?! minémű szókkal írta és tanította, amit te reá kérődöl?! Hittől szakadt tévelygő volna, valaki azt mondaná, hogy az megholt szenteket nem kell segítségül hínunk. Azért senki, soha az katolikusok közül nem tagadta, és világ végezetig soha, senki nem is tagadja, hogy mi az üdvözült szenteket segítségül híjuk. Pázmány Pétert emlegeti az tékéletlen Calvinus czenke, és az *Kalaúz*-nak tizenharmadik könyvét jegyzi, melyben sok erős bizony-ságokkal megmutattatik, hogy szabad az megdűcsöült szenteket segítségül híni.

Bizony, ha én kálvinista volnék és efféle képtelen hazugságokat látnék az én eszeveszett vezérim írásiban, soha azután semmi szavok előttem böcsületes nem volna. Mert az Szent Ágoston mondása szerint, ha az evangélisták írásiban csak egy hazugság találtatnék is, az egész Evangéliomnak minden hitele, böcsületi, méltósága felfordulna; mentől inkább tehát az csácsogó prédikátorok szava és írása böcsületlen lészen az okos emberek előtt, mivelhogy efféle nyilvánvaló dolgokban is ily merészen hazudnak. Hiszem az egész világ előtt tudva vagyom, hogy az több közbevetések között, abban vagyom nagy különbözés az katolikusok és az újítók között, hogy ezek tagadják, amazok pedig erősen állatják az megdűcsöült szenteknek segítségül hívását. Mint meri tehát ez a kálvinista darab írnia, hogy mi tagadjuk, hogy az

megholt szenteket segítségül hínök? Ha ezt csak nyelve botrányozásából, ha hertelen és csak szóbeszéd közben mondotta volna: talán mentegethetnőjük nyelve botlását. De hogy gondolkodva, írásban, sőt nyomtatva röpítette az emberek szeme eleibe, ez immár bezzeg az ördögi szemtelenséget is megelőzi, és az ellenkezésre vetemedett vakságnak jelensége.

Másodszor, azt beszéli beszédszerző prédikátorunk, hogy az könyvek koholó jezsuiták tagadják, hogy az Szűz Máriát imádják. Hogy kerengő beszéd nélkül, magyarul megmondjam, ami gyomromon vagyon: hazudál ebben. Mert amely írást emlegetsz, tudniillik ez *Kalaúz*-nak tizenharmadik könyvét, abban feltalálhattad, hogy mi Boldogasszonynak Istenhez illő imádást nem nyújtunk, de oly imádással, minéművel Ábrahám tisztelé az föld népét, Jákob az bátyját, és sokan egyebek az prófétákat és királyokat, mi is imádjuk Boldogasszonyt. Azért egyáltalában azt nem mondjuk, hogy Boldogasszonyt és az szenteket nem kell imádni. Mert teremtett állathoz illendő imádással illetjük őket, noha olyan imádást, mely az Istennek tulajdona és az ő isteni felséges méltóságának böcsületes ismeretiből származik, teremtett állattal nem közlünk. De mivelhogy az igaz hitre vezérlő *Kalaúz*-t és az Alvincihez íratott leveleket örömet olvassa, aki ezt az kálvinista beszédet írta: ezeknek bővebb magyarázatjáért én is csak odaigazítom mestert.

Harmadszor, tudatlan és orcátlan hazugság az is, hogy sohult nem olvasunk ilyenformán való segítségül hívást: Hallgass meg engemet, Úristen az Ábrahámért. Mindenkor hallottam, hogy merész az tudatlanság, és akármiről is hamar fecseg; sült paraszt prédikátor, nem olvastad-e ezt az könyörgést az Szentírásban: *Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui*: Az te szolgádért, Dávidért, ne fordítsd el orcáját az te Krisztusodnak? Nem így könyörge-e Dániel az Úristennek: *Ne auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum et Isaac servum tuum et Israel sanctum tuum*: Meg ne vond (ügymond) mitőlünk az te irgalmasságodat, az te kedvesedért, Ábrahámért; az te szolgádért, Izsákért; az te szentedért, Izráélért? Mózes vajon nem ilyenformán könyörge-e az Istennek: *Quiescat ira tua et esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac etc.* Szünjék meg (ügymond) Uram a te haragod, és engeszteltessél meg az te népednek álnokságin. Emlékezzél Ábrahámról, Izsákról.

Mindezek az feljegyzett hazugságok oly nyilvánvalók, hogy ha nevét kifejezte volna, aki azt az Beszédet írta, törvényben sem kellene szavát elővenni. Mert aki ez világ előtt, nyomtatott írásban, ily szemtelenül mer hazudozni, nem méltó, hogy semmi bizonyosága böcsületes legyen.

RAVASZ ÁLNOKSÁGA AZ BESZÉDSZERZŐNEK

Aki fnyesen akarja látni az kálvinista tanítók álnokságát, egyéb tükört bár ne keressen ennél az *Orvosság* eleibe függesztett Beszédnél. Abban vagyon pedig ennek az tekéletlen álnokságnak gyökere s fundamentoma, hogy noha elszámálja az nevevesztett kálvinista, amit Bonaventura Boldogasszonynak tulajdonít az ő zsoltáriban, és azt is feljegyzi, hogy Pázmány Péter az *Kalaúz*-ban mentegeti Bonaventurát: de azért sem azt fel nem jegyzi, minémű értelemmel tulajdonítja azokat Bonaventura az szeplőtelen Szűznek, sem pedig az *Kalaúz* mentségét elő nem hozza. Mert veszi eszébe, hogy ha ezeket kifejezné, semmi helye nem lehetne káromkodásának, és szint sem adhatna annak az reánk kérődött hazugságnak, hogy mi az isteni méltóságnak valami részét Boldogasszonyra hárítanók.

Ezt hogy nyilvánban megmagyarázzam, te légy bíró, Alvinci Péter, és Istennek tartó lelkedre mondd meg igazán, ha nem álnok, tekéletlen, patvarkodó ember-é, aki tudván és elszánt szándékkal felebarátjának szavát különféle értelemre csigázza, hogysem amint értette s magyarázta, aki szólott? Nem cigány-é, aki tudja, micsoda értelemmel szólott az ő atyafia, és látván, hogy gyűlötségben nem hozhatja, ha mondása mellé veti értelmét is, eltitkolja és elnyegi az ő magyarázatját: csak oly szavait kapja, melyeket gonoszra is magyarázhatni. Az Ruben fiainak oltár-csinálását, melyről előbb emlékezem, jóra s gonoszra is magyarázhatták az emberek, mivelhogy az oltárépítők szándékából és igyekezetiből függött ennek jó vagy gonosz volta. De minekutána erős hittel megesküvének, hogy ők nem áldozatra, hanem az Istenhez való kötelességeknek jelére emelték azt az oltárt, bizony nagy tekéletlenség lőtt volna, ha valaki csak az oltáremelést forgatván, az oltár-csinálóknak igaz mentségét elhallgatván, gyűlöltetni akarta volna az ártatlanokat. Szinte így bántuk mivélünk az beszédszerző kálvinista. Tudva és szántszándékkal eltitkolja az mi igaz értelmünket és mentségünket, hogy színesb módja lehessen gyalázásunkban. Mivelhogy ha az mi igazságunkat is előhozta volna, okot nem kaphatott volna az mi szidalmunkra.

Előhozza beszédében, hogy Bonaventura Boldogasszonynak azt mondja, hogy bűnt bocsát: megelevenít: megújít: megengeszteli az Istent; de melléje nem veti, hogy mind Bonaventura s mind az több katolikus doktorok ezeket és több hasonló cselekedeteket nem oly formán tulajdonítanak Boldogasszonynak, mintha maga erejével és tehetségével ezeket cselekedhetné, hanem csak úgy, hogy ezeknek megnyerésére könyörgésével, szent fia előtt való esedezésével, alázatos imádsággal segíti az híveket. Az Istennek pedig sokkal különféle formán, nagyobb és felsőbb méltósággal tulajdonítjuk mindezeket; úgymint akiről vallást teszünk, hogy az mi üdvösségünknek, igazulásunknak, újulásunknak legfőbb és mástól nem váró oka, megszerzője, alkotója. Mihent ezt az mi értelmünket és megmagyarázásunkat feljegyzette volna az kálvinista, ottan ő maga megtapasztalta volna, hogy semmi isteni méltóságot, erőt és tulajdon cselekedetet nem tulajdonít Bonaventura az szeplőtelen Szűznek.

Ha valaki ezt az kálvinista prédikátor cigányságát akarná követni, és csak az szókon akadozna, de azoknak értelmét elnyegné, szinte olyan formán bálványozóvá tehetné az prófétákat és apostolokat, mint szinte minket bálványozóvá akar tüntetni szemfényvesztésével ez az kálvinista darab. Mert az ő bizonyításának nyomát követvén, ilyenformán okoskodhatnak:

Az bűnök bocsánatja, az megigazítás, az üdvözítés, az szívnek vizsgálása nem egyebet illet, hanem az Teremtő Őristent.

Szent Pál apostol pedig, Szent János, Szent Lukács, Salamon és az több szentek ezeket az cselekedeteket az emberekkel közölték. Mert Szent János azt írja, hogy akiben reménység vagyon, megszenteli magát: *Qui habet hanc spem, sanctificat se. Qui timent Deum, sanctificabunt animas suas.* Szent Pál azt írja Timotheusnak, hogy ő üdvözíti magát és egyebeket is: *Attende doctrinae, hoc enim faciens et teipsum salvum facies, et eos, qui te audiunt.* Ezekiel azt írja, hogy aki bűnéből kitér, megeleveníti az maga lelkét: *Cum averterit se impius ab impietate sua, et fecerit iudicium et iustitiam, ipse animam suam vivificabit.* Urunk azt mondja, hogy az apostolok bocsátják meg az ember bűnét: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Sámuel azt mondja, hogy Saulnak minden szüve gondolatját tudja: *Omnia quae sunt in corde tuo, indicabo tibi.* Sok több hasonló dolgok vannak az Szentírásban. Vajon, kálvinista uram, ezekért babonás és bálványozó írásnak mered-e mondani az próféták és apostolok írásit? Ha ezeket megmented, és méltán s igazán is mented minden bálványozástól, mivelhogy nem oly formán, sem oly módon tulajdonítják az lélek üdvösségét, az megszentelést, az bűnbocsátást embereknek, mint az Istennek; hanem sokkal is alábbvaló rendben, úgymint eszközöknek, szolgálóknak, Isten után dolgozóknak az üdvösség és szentség szerzésben: mi az oka,

hogy ugyanezenformán nem mentheted bálványozástúl Bonaventurának hasonló mondását? Bezzeg kálvinista eszesség volna, ha bálványozókká akarnók tenni az prófétákat és apostolokat, mivelhogy sok helyen teremtett állatnak adják még azt is, amit az Szentírás csak egyedül az Istenhez illendőnek mond lenni. Vajon nem azt mondja-é az Szentírás, hogy egyedül az Istennek adassék tisztesség és dicsőség; hogy csak az Isten jó; csak ő kegyes; csak ő az mi atyánk és mesterünk? Nem azt parancsolja-é az szent Isten, hogy egyedül őnéki szolgáljunk? Mindazáltal az próféták és apostolok ezeket teremtett állattal is közölték. Tisztesség és dicsőség, úgymond Szent Pál, mindennek, valaki jót cselekszik. Másutt az embereknek való szolgálatot javallja. De mivelhogy nem oly méltósággal és böcsületes tekéletességgel illenek ezek az teremtett állatokhoz, mint az Istenhez, igazán mondja az Szentírás, hogy csak egyedül Istené az tisztesség, dicsőség; az is igaz, hogy Istenhez illendő szolgálattal csak szinte őnéki kell szolgálunk.

Aki azért csak szinte az szókra néz és azoknak értelmét nem tekinti, szinte úgy bálványozókká teheti az prófétákat és apostolokat, mint szinte minket bálványozókká akar tenni az beszédes kálvinista. Aki pedig nemcsak egy vagy két szót kap elő, hanem annak értelmét is megtekénti: szinte úgy megmentheti Bonaventurát az bálványostúl, miképpen menti Szent Pált, mikor magáról Timotheusrúl azt írja, hogy ők az embereket üdvözítik: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos faciam. Teipsum salvum facies, et eos, qui te audiunt.*

Tudta jól ez a beszédcsináló kálvinista, és az *Kalaúz*-nak feljegyzett helyén jól megolvasta, hogy az katolikusok, akárminémű szókkal és formákkal kérnek is segítséget az szentektúl, soha egyebet ötőlök nem kérnek, hanem csak azt, hogy könyörgések által nyerjenek Istentúl egészségét, üdvösséget, lelki és testi jókat. Azt is jól tudta, hogy noha Szent Bonaventura, botrányozástúl nem félvén (mivelhogy az Calvinus és Luther pártosi még akkor nem születtek vala, az katolikusok pedig mindnyájan megtanulták vala, hogy Boldogasszonytúl és az több szentektúl semmit egyebet nem szabad kérni, hanem hogy könyörgések által nyerjék meg Istentúl, amit kívánunk), kerülő beszéd nélkül Boldogasszonytúl kérte mindazokat, valamiket az ő könyörgése által Istentúl akart nyerni. Mindazonáltal ő maga is, Bonaventura, világosan kifejezte és megmagyarázta, hogy ezeket nemkülönben kívánja az Szűztúl, hanem csak úgy, hogy imádkozásával Istentúl megnyerje, amint ezt az beszédszerző is feljegyezte az ötödik zsoltárnak ötödik versében. Holott így könyörög Bonaventura: Mosd el, ó, szent Asszonyom, az te esedezésed által, minden vétkeinket.

Ládd-é, hogy nem úgy kéri az bűnnek bocsánatját Boldogasszonytúl, mint az Istentúl szoktuk kérni! Vajon s isteni méltósághoz illendő-é, hogy vétkeinket elmossa esedezésével?

De az nyilvánvaló dolognak magyarázásában többet nem mulatok. Elég, hogy az kálvinista prédikátor tekéletlen álnoksága itt igen megismértetik. Először abból, mert noha azokhoz, amelyeket Bonaventura Szűz Máriának monda, hasonló dolgokat mondanak az próféták és apostolok az élő emberekrúl, mindazonáltal Bonaventurát bálványozóvá akarja tenni az Calvinus pereputtya, és az apostolokat megmenti. Maga szinte olyan mentséggel kitisztíthatná Bonaventurát is minden gyanúságból, mint az apostolokat kitisztítja. Másodszor abból tetszik ki az álnokság, hogy az Bonaventura szavait előhossa, de az ő szavainak értelmét ő magátúl nem vészi, hanem ezt eltitkolván, gonoszra magyarázza, amit jól érthetne. Eridj, szégyenvallott prédikátor, az zsidókhoz, és tanulj ötőlök, hogy nemcsak az oltárcsinálást nézzed, hanem annak célját és végét tekintsed, és örülvén, adj hálát Istennek, hogy mi sem oly balgagat vélekedésekben vagyunk, amint az te eszefordult agyadnak álmos fantáziája jelentgeti.

MELY BOLONDUL BIZONYÍTJA AZ BESZÉDSZERZŐ KÁLVINISTA, HOGY AZ SZENTEKET NEM KELL SEGÍTSÉGÜL HÍNUNK

Vészem eszembe írásodból, nevéfeledett kálvinista, hogy az *Kalaúz*-t olvasgattad, melyben az te erőtlén bizonyágid világosan földhöz verettetnek, és az szentekhez bocsátott könyörgésnek hasznos volta győzhetetlen bizonyságokkal megerősítettet. Ha tekéletes és igaz ember volnál, elő kellett volna az te bizonyágidnak fejtegetését állatnod; és ha szerét tehetted volna, azokat kellett volna rontanod. Merthogy te csak azonegy bakot nyúzzad, és azzal semmit ne gondolj, mit mond más teellened, nem okosság tőled.

De minekelőtte az te bizonyágid rontásához kezdjek: Elsőben is azt kívánom tőled, mivel-hogy arra tanítasz, hogy semmit ne higgyek, valamit az Szentírásban meg nem mutathatsz, mutasd meg, hol vagyon írva ez a ti tudománytok: Nem szabad az szenteiket kérni, hogy éret-tünk imádkozzanak. Ha ezt az Szentírásban feltalálod, ma mondok ellene az pápistaságnak. Ha fel nem találod, ne bánd, hogy szódat fogadom, és el nem hiszem, amit az Írásban nem olvasok. Az te okoskodásod, elmélkedésed, konzekvenciád pedig nem Szentírás; azért, ha ezeken fondálod vallásodat, kitérsz immár az felvett fundamentomból, és oly dolgokat is tanítgatsz, melyek az Írásban nem találhatnók.

Továbbá, hiszem, azt te sem tagadod, hogy ha az üdvözült szentek tudják és értik az világi dolgokat, szinte oly hasznosan kérhetjük őket, hogy imádkozzanak érettünk, amely hasznosan Szent Pál kérte az élő híveket, hogy ötöt segítsék könyörgésekkel. Mert az atyafiúi szeretet őbennek meg nem szűnt, hanem az mennyei dücsőség által tekéletessé lőtt: ésők is vélünk egy főnek tagjai lévén, ha tudják és értik az mi nyavalyánkat, és őhozzájok való óhajtásunkat, kétség nélkül segítenek is minket könyörgésekkel. Hogy pedig az megdűcsöült szentek, noha nem az természet erejéből, hanem az Istennek jelentéséből, mint régen az próféták értik és tudják ez világi dolgokat, oly nyilván és világosan feltaláljuk az Szentírásban, mint akármely igazságot.

I. Mózes, Urunk születése előtt sok száz esztendővel megholt vala. Mégis azt mondja Szent Lukács, hogy tudta és értette az Jeruzsálemben történendő dolgokat, és az apostolok hallatára az Tábor hegyén, Urunk színeváltozásakor, az mi Urunknak Jeruzsálemben való kimúlásáról beszélget vala. Tudta tehát Mózes: ebben az városban, ennek az embernek, ilyen kimúlását, noha ez jövőendő és nem jelenvaló dolog vala.

II. Az Lázár históriáját, melyet Szent Lukácsnál olvasunk, Calvinus méltán igaz históriának, és nem valami példabeszédnek vallja lenni, és sok bizonyságokkal erősíti tanítását. Ebből az históriából három dolgot tanulunk. Elsőt, hogy Ábrahám, aki régen megholt vala, tudta Lázár-nak és az gazdagnak evilági életét, erkölcsét, magaviselését; és azért mondja, hogy egyik el-vőtte javát, másik pedig gonoszát az földön. Másikat, hogy noha Ábrahám között és az gazdag között nagy mélység vala, de azért értette és tudta Ábrahám az gazdagnak kiáltását, azaz kívánságát és akaratját; mert az testtől elvált léleknek egyéb kiáltása nincsen az kívánságnál. Ha azért az kálvinisták nem alábbvalók az pokolban kárhozott lelkeknél, bizony szinte úgy az ő könyörgések és szübeli óhajtások is az szentek eleibe juthat, mint az kárhozott gazdagé. Harmadikat, hogy ha az pokolban kínlódó lélek is gondot viselt könyörgése által az földön lakozó atyafiaira, és kérte Ábrahámot, hogy Lázárt hozzájuk küldje: mentül inkább tehát az mennyországban uralkodó szentek gondot viselnek és könyörgésekkel segítenek minket!

III. Szent János az ő Látásában azt írja, hogy az Istennel uralkodó szentek tudták, hogy ez földön dühösködnek az istentelenek, és kérték az Úristent, hogy bosszút álljon azokon. Ugyan-ezen Szent János azt írja, hogy mikoron az földön lakozó emberek áldanak és dicsőítenék az Úr Krisztust, az Isten széki előtt álló vének Ament kiáltnak vala. Tehát értették, tudták és

hallották az földieknek szavát. Mert az Szent Pál mondása szerint, nem mondhatja az Ament más szava után, aki nem érti az más szavát. Elég ez mostan. Ha több bizonyóságot akarsz, lám eléggé olvastad az *Kalaúz*-t, találsz ott eleget.

De lássuk immár, mit beszél az mi tisztos kálvinistánk, és mivel akarja rontani az szentekhez való könyörgést. Semmit újat nem mond, hanem amit ezerszer láb alá tapodtak az katolikusok, azt szedegeti fel.

I. Így okoskodik: Pál apostol nyilván mondja, hogy egy az közbenjáró Isten között és emberek között, az ember Krisztus Jézus; senki különben az Atyához nem mehet, hanem őáltala. Tehát megmocskolják az Üdvözítőnek tanítását, valakik csupa teremtettt állatot állatnak esedezőül és közbenjáróul.

Felelet: Fordítsd ezt az argumentumot Szent Pál ellen, és mivelhogy ő szinte oly formán esedezőül állatja Isten előtt az híveket, mint mi az szenteket, mondván: *Orate pro nobis; Orate pro nobis, ut sermo Dei currat*, mondhaddsza azt Szent Pálnak, hogy megmocskolja az Krisztus tanítását. Valamint megfejtenéd te magad az te bizonyoságot, midőn ezeket valaki Szent Pál ellen igazítaná: szinte úgy megfelelhetsz magadnak mi képünkben. Vajon Szent Pál apostol Mózeszt nem nevezi-é közbenjárónak? Veszeds egybe tehát Szent Pált őmagával, és amit egyszer állatott, rontasd el magával! Vak prédikátor, hogy nem olvasád tovább az Szent Pál mondását, melyben egy közbenjáróról emlékezik. Egy, úgymond, az közbenjáró Isten között és emberek között, az ember Krisztus, *qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*, aki magát váltságul adta mindenekért. Látod-é, minémű közbenjáróul szól Szent Pál? Bezzeg ilyen közbenjáró csak egyedül az megváltó Krisztus Jézus. De oly közbenjárók sokan vannak, kiknek Szent Pállal azt mondhatjuk: *Orate pro nobis*, könyörögjetekek érettünk. Kiknek könyörgéseket kérvén, nem azt jelentjük, hogy Krisztust elhagyván, más által menjünk Istenhez. Vajon mikor Szent Pál az híveket kéré, hogy őérette könyörögjenek, elhagyá-é Krisztust és egyebek által akara az Istenhez menni? Hogy azért rövid sommában foglaljam az egész feleletet: Mivelhogy mi csak azt kérjük az szentektől, amit Szent Pál kéré az földön lakó, bűnös emberektől, tudniillik, hogy imádkozzanak érettünk: ha Szent Pál ez ilyen könyörgéssel Krisztust meg nem fosztotta méltóságátul, bizony mi sem fosztjuk. Ha pedig Krisztus ellen vagy az mi könyörgésünk, szinte úgy Krisztus ellen volt az Szent Pál kérése is. Mert akár holt s akár eleven embernek tulajdonítsa valaki azt az közbenjárást, mely egyedül Krisztust illeti, mind egyaránt vétkezik.

II. Ilyen bizonyóságot támaszt: Isaiás így kiált az Istennek: Te vagy mi Atyánk. Ha Ábrahám nem tud is, és Izráel nem ismér is, mindazáltal Uram, Te mi Atyánk vagy.

Felelet: Ha így szólnának az Írás szavai, amint előhozod, nyilvánvaló, hogy semmit ebből nem bizonyíthatnál. Mert nem egyáltalában mondaná az Írás, hogy Ábrahám nem tud minket, hanem csak *há*-val. *Ha nem tud is*. De bár ugyan az *há* nélkül így olvassuk is az Isaiás mondását: *Ábrahám nem tud minket*, ugyan semmit ezzel nem bizonyíthatsz. Mert az Hieronymus doktor magyarázatja szerint, csak úgy kell azt érteni, amint értjük Urunk szavát, midőn az a gonoszoknak azt mondja: *Nescio vos, non novi vos*. Nem tudlak, nem ismérlek titeket. Azért, valamint te magyarázod az Urunk szavát, úgy magyarázzad ugyanazon szókat Isaiásnál, és ottan eszedbe veszed, mely erőtlens az te bizonyításod. De ez dologról többet tanulhatsz az *Kalaúz*-ból, ha nem restelled.

III. Azt beszéli az kálvinista prédikátor, hogy Szentírás kívül való tisztelet efféle és az régi szent próféták és patriarkák idejében nem volt az emberek segítségül hívásoknak emlékezeti.

Felelet: Szinte ugyanezen formán Szent Pált is vétkezzé tehetnéd. Mert midőn Szent Pál azon kéri a híveket, hogy őérette könyörögjenek Istennek, hogy kedves légyen az ő áldozatja, és az

Isten igéje terjedjen, azt mondhatta volna egy ilyen agyafűrt prédikátor Szent Pálnak: Hallod-é, hol vagyon parancsolat arról, hogy másnak könyörögj az Isten igéjének terjedéséért és az te áldozatodnak Isten előtt való kedves létéért? Meg vagyon parancsolva, hogy egymásért könyörögjünk, de az sohult törvényben nem íratott, hogy egymástól kérjünk efféle könyörgést, aminéműt te, Szent Pál, kívánsz: sőt még az patriarkák sem kértek efféle dolgot egymástól. Valamint megmentenéd Szent Pált efféle káromkodó fogásoktól, szinte úgy ment emberek lehetünk mi is az mi dolgunkban. Ennek fölötté, mivelhogy az kálvinisták is egymást kéri, hogy imádkozzanak Istennek érettek, mutassák meg, hol vagyon parancsolat arról, hogy az élő szenteket segítségül híjuk. De hogy ezeknek békét hagyjunk, meghallád ennek előtte rövideden és az *Kalaúz*-ból bőségesben megtanulhatod, hogy az Szentírásnak világos tanításán fondáltatik az szentek segítségül hívása. Ennek fölötté ha te oly babonás vagy, beszédes prédikátor, hogy semmit hinni és cselekedni nem akarsz, amit parancsolva nem találsz az Szentírásban: fölötté kérlek, mutasd meg az Szentírásban, hogy az *Hiszek egy Istent* el kell mondanod az Istennek tisztességére; avagy hogy ezt valaha az próféták és apostolok elmondották. Mutasd meg az Írásban az sacramentomnak definícióját és mivoltát. Mutasd meg az Isten könyvében, hogy csak két sacramentom vagyon. Keresd fel azt is, hogy mikor megházasodol, pap adjon egybe benneteket és megesküdtessen. Azt is találd fel, hogy komákat kell fogadni az keresztségben, és hogy ő maga az apja s anyja nem tarthatja gyermekét, midőn megkeresztelik. Ezer efféle dolgok vannak, melyeket ti cselekesztek az Szentírás kívül, és amelyekről emlékezet nincs az próféták és apostolok írásában: mégis azt akarjátok, hogy senki semmit bé ne vegyen, amiről neme és nevezeti szerént emlékezet nincs az Szentírásban. Azért az te bizonyoságodra először azt mondom, hogy az szentek segítségül hívásának sok nyilvánvaló fundamentoma vagyon az Szentírásban. Másodszor, hogy ha szinte erről emlékezet nem volna is az Írásban, nem követköznék, hogy meg kellene vetni. Elég az, hogy az apostolok idejétől fogva az egész keresztyén világ az szenteket segítségül hította. És ha ez nem elégséges bizonyosága az igazságnak, bátran merem mondani, hogy az egész keresztyén vallásnak mind füstben kell menni. Merthogy az rómagabéliekhez szóló levelet Szent Pál írta; hogy az Szent Máté neve alatt kiadott evangéliomot voltaképpen Szent Máté írta és nem valaki egyéb, ő nevével: másképpen nem tudhatjuk, hanem az egész keresztyénségnek eleitől fogva bévött és megerősödött tanúbizonyosságából. Ha ezt az tanút kétséssé tesszük, azaz ha azt mondjuk, hogy megcsalhat és hamisságot bizonyíthat: kétség nélkül az egész Szentírás könyveinek hitele kétes és bizonytalan lészen. Ha pedig ez a tanú meg nem csalatkozhatik bizonyágtételében: igaz, elég az ő bizonyítása az mi vallásunknak erős és meggyőzhetetlen igazságára.

Tudom, hogy az több újító atyafiak egyéb bizonyságokat tataraznak az szentek segítségül hivatása ellen, de mivelhogy az én kálvinista beszédesem ezekről nem emlékezik, én is hallgatással mulatom. Hanem az élő szent Istent, az mi Urunk Jézus Krisztusnak drágalátos vére hullásáért kérem, hogy ezeket az megvakult, veremre és örök kárhozatra vezető kálvinista prédikátorokat világosítsa meg Szent Lelkével: és az ellenköző s káromkodó álnokságot, mellyel az együgyű népet elámítják, vegye ki szűvökből, hogy akiknek ezideig halálra vezetői voltak, ennek utána azoknak üdvösséges, régi, tört és járt utat mutassanak. Amen.

CSEPREGI MESTERSÉG
AZAZ
HAFFENREFFERNEK MAGYARRÁ FORDÍTOTT KÖNYVE
ELIBEN FÜGGESZTETT LEVELEKNEK CÉGÉRES CIGÁNYSÁGI ÉS
ORCASZÉGYENÍTŐ HAZUGSÁGI, MELYET AZ IGAZSÁGNAK ÓTALMÁRA
ÍRT: SZYL MIKLÓS

Nyomtatták Bécsben
1614. esztendőben

AZ TEKINTETES, NEMZETES, NAGYSÁGOS ÚRNAK,
GRÓF NÁDASDY PÁLNAK ETC.

az szent Istentől boldog, hosszú életet és örök dűcsőséget kívánok

Hogy ez kicsiny munkám ajándékának bémutatásával Nagyságod eleiben mennék, két erős okoktól viseltettem. Egyik az Nagyságod úri személyének böcsületes méltósága, mely az magyar nemzetség között nevezetes úri gyökérből származván, sok szép jószágoknak gyümölcsöző vesszejével naponként nevededik és országunknak dűcsőséges magasztalására való szolgálatokat ifjúságának zsengejében mutat. Másik az igazságnak felfordíthatatlan erősségéhez való bizodalmom. Mint az pálmafából csinált gerendák az terh alatt le nem hajolnak, sőt felemelkednek; és az arany meg nem emésztetik, sőt megtisztítatik az égő tűzben: úgy az igazság is annál győzödelmesben felemelkedik, mennél erősb igyekezettel lenyomatik; annál világosban tündöklök, mennél nagyobb gyűlölséggel szorongattatik. Annak okáért, noha sok ravasz mesterséggel, csalárd találmánnyal és viperafullánkból származott mérges szitkokkal terhelik naponként az római anyaszentegyház tudományát, az mostani újságokba zabállott prédikátorok: de az Istennek szent neve legyen áldott, effélékkel meg sem homályosítják s gyűlölségessé sem tészik az igazságot, sőt az magok gondolatlanságát és eláltalkodott s hanyatt-homlok veszedelemre hajlott nyavalyás igyeket megismértetik.

Nem kell ehhez messzünnen keresgetett jelenség; csak az Nagyságod böcsületes nevének ajánlott Haffenreffer könyve eleiben függesztett levelekből is nyilván lehet. Mely leveleknek sok bojtortánnal egybecsoportozott üstökét rövideden megfűsölöm: és az tekintetes magyar nemzetséggel szemlátomást megismértetem, hogy az új prédikátorok cselefindi habahuriája csak ravaszság, csavargás, hamisság, szemfínyvesztés: melyben sem igazság, sem okosság, sem szemérmetesség nem találhatik. Ennek pedig ítéletit Nagyságodra magára hagyom; kérem is Nagyságodat, hogy ezt az Nagyságod nevének ajánlott kis munkát, úri erkölcséhez illendő kegyességgel, kedvesen fogadja, és egyéb foglalatosságaitól üresedvén, sőt (mivelhogy lélek-üdvösségben járó dolog) egyéb külső dolgainak hátrahagyásával is, figyelmetes elmével megolvassa, az ellenköző írással egybevesse, kiért az Istentől meghervadhatatlan koronát várjon Nagyságod; engemet pediglen ezzel minden háládatossággal való, köteles szolgálatra adóssá téssen magához Nagyságod. Az Isten Nagyságodat éltesse és boldogítsa.

Nagyságodnak böcsülettel szolgál

Szyl Miklós

SOMMÁJA AZ KÖNYVBEN FOGLALT DOLGOKNAK

E napokban egy csepregi prédikátor, valami csuda nevű Hat-fél-réf ember írását magyarrá fordította. Az könyv eleiben, cégér gyanánt, rút, hosszú toldalékokat ragasztottak egymáshoz; melyekben azon törődnek, hogy az *Igaz hitre vezérlő Kalaúz* körül csiripelvén, ennek hitelét és böcsületit, az római hitnek méltóságával egyetemben, megkisebbsítsék és gyalázzák. Azért igen árulják az medvebőrt, melyet le sem vontak, nem is oly könnyen adják, amint ők gondolják: láncozzák az rabot, kinek csak porában sem kaptak, és csúfosan az könyv karéjára ilyen szókat mázolnak: Lesre veszik az *Kalaúz*-t. Ütik az *Kalaúz*-t. Agyazzák az *Kalaúz*-t. Iramtatják, megragadják itt és kötözik az *Kalaúz*-t. Kötve viszik az *Kalaúz*-t. Több hasonló gyermekeskedéssel alakoskodnak. Mintha egy álló fát egy csapással ledöjtöttek volna, melyben fejszéjeket sem vágták. Hogy pedig ne láttassanak színetlenül nyálaskodni, azt írják, hogy az *Kalaúz* I. Hamisan gyalázza őket hitekben. II. Nem igazán bizonyít ellenek az írásokkal. III. Alattomban veszedelmes dolgokra tanít.

Kemény vádolások. És ha ugyan való s nem költött dolog, amit hallok, méltán szidalmazza az *Kalaúz*-t. Minthogy viszontag, ha ezek csak rágalmazó pántolódások és hamisan költött hírhordozások, orcapirulást, sőt ennél nagyobbbat érdemel, aki ilyen taknyos tajtékkal áztatja ajakát, és az igazságtól megfosztatván, hazugsággal akarja elővinni ügyét.

Annak okáért, az Úristennek Szent Lelkét segítségül híván, hogy világosan és jó renddel szóljunk mindenekről: Elsőben is arrúl tudósítom az keresztyén olvasót, hogy aminémű szitkokat, bizonyosság nélkül való, hívságos káromlásokat és az kőszegi kufárok tárházából vött trágár rágalmazásokat elegyítnek írásokban az szájtátott prédikátorok, azokat, mint láncra vetett kuvaszugatásokat fül mellől bocsátom: sőt meg is bocsátom; bocsássa meg az Isten is. Magát gyalázza, ki bizonyosság nélkül mást rágalmaz; sokan rágták az mi botunk végét, de fogok tört benne.

Írásomat azért négy részre osztom. I. Megbizonyítom ezekből az Haffenreffer könyve eleiben függesztett levelekből, hogy az csepregi prédikátor tanítása szerént az igaz apostoli tudománytól elhanyagolt az lutheristák vélekedése. II. Világosan megmutatom, hogy csalárdul és hazugul fogják az *Kalaúz*-ra, hogy hitekben és életekben hamisan vádolja az lutherista tanítókat. III. Szemlátomást megismértetem mindennel, hogy cigányul fogják az *Kalaúz*-ra az ellenek támasztott írásoknak hamisítását. IV. Meghamisítom az *Kalaúz* ellen támasztott utolsó vádolást is, mely az vala, hogy alattomban veszedelmes dolgokat tanít. Igyekezem pedig azon, hogy írásomat ne terjesszem: sőt mentül rövidebben lehet, sommába foglaljam. Akik bővebben akarnak értekezni, az *Kalaúz*-ra igazítom. Emellett az egy élő Istent kérem, adjon Szentlelket azoknak, kik ez írásocskát olvassák, hogy igaz ítéletet tehessenek mindenekről.

AZ CSEPREGI TANÍTÁS SZERÉNT TÁVUL ESETT AZ APOSTOLI IGAZSÁGTÓL AZ LUTHER HIT

Bálám avégre vitetett vala az zsidók táborához, hogy őket megátkozná: de az élő Istennek bölcsessége megfordítá nyelvét és megáldatá véle az Izráel seregét. Ezen irgalmasságát mutatja az Úristen mihozzánk. Mert az csepregi Domine az igazságnak romlására igyekezett: állatni akarta pedig az Luther szelességét. De akarátja ellen is jelenségét adatja az Úristen véle, hogy az apostoli tudománynak lineája mellől messze estek az Luther ívási. Azért az maga szavaiból ilyen bizonytságot támasztok:

I. Minden üdőben voltak, úgymond az csepregi prédikátor, kik az igaz és apostoli tudománynak káromlói ellen paizsul vetették magokat, és azt nagy elmével és bő beszéddel oltalmazták és magyarázták. Ehhez az csepregi igaz mondáshoz adjuk hozzá emez igazságot: Nem voltak pedig minden üdőben, akik az halottakért való könyörgésnek, az purgatóriumnak, az szabott böjtöknek, az szentek segítségül hívásának, az római pápa méltóságának etc. paizsul ellene vetették magokat, és az *Augustai Confessio*-nak ezekről való vélekedését oltalmazták: Tehát az *Augustai Confessio*-nak ezekről való vélekedése nem igaz apostoli tudomány. Az bizonyosság jó formában vagyon. Első része szórúl szóra Csepregen és igazán is íratott, mert az Szent Pál tanítása szerént, világ végezetéig kell lenni az igaz pásztoroknak, kik az Krisztus eklézsiáját építsék, és az hamis tudományok szelétül oltalmazzák. Második része oly világos, mint az nap délben. Mert Aëriust kiválasztom, kit az egész keresztyénség, Szent Ágostonnal és Epiphaniussal egyetemben, eretnek névvel illetett azért, hogy az holtakért való könyörgést, és az szabott böjtöket nem javallotta, de ezen kívül senki az apostolok idejétül fogva paizsul nem vetette magát azért, hogy az halottakért nem kellene imádkozni. Maga Szent Ágoston azt írja, hogy az egész anyaszentegyház szokása, hogy imádkozzanak az halottakért. Az régiek is, úgymint Cyprianus, Eusebius, Chrysostomus, úgy imádkoztak az halottakért: úgy hitták segítségül az szenteket: úgy hirdették minden rendek fölött felsőbbbségét az római pápának, mint szinte mi. És azt Calvinus sem tagadja. Luther pedig az maga tudományáról (melyet azután sommában foglala az *Augustai Confessio*) azt írja, hogy egyes-egyedül kezdé ő ezt a dolgot, melyet öelőtte senki csak meg sem mert érinteni. De majd jobban kitetszik ennek az bizonyásnak erőssége.

II. Az anyaszentegyház minden üdőben élt ilyen rövid írásokkal, melyekben az egész mennyei tudomány rövideden, jó renddel, világosan és nyilván mutattatott. Ehhez is az csepregi prédikátor mondásához adjuk hozzá emez igazságot: Nem élt pedig az anyaszentegyház soha olyan rövid írásokkal, melyekben az luther vallás, vagy az *Augustai Confessio* világosan megmutattatott volna: Tehát az Luther vallása nem mennyei tudomány. Ez az argumentom is igaz formában vagyon, az dialektikusok regulája szerént. Első része Csepregből költ: én úgy veszem, amint adták. Második részét különben sem bizonyítom, hanem ha minden üdőben élt az anyaszentegyház ilyen írásokkal, melyekben az *Augustai Confessio*-nak tanítása foglaltatott, kezdje el csepregi bátyánk, és rendről rendre, az apostoli üdöktől fogva, minden száz esztendőnként mutasson oly írásokat, melyekben az anyaszentegyház eleiben adatott: hogy nem kell könyörgeni az halottakért: nincs purgatórium: csak két sacramentum vagyon etc. Miképpen az római anyaszentegyház fiai, és nevezet szerént Iodocus Coccius, *Thesauro Catholico*, az ő vallásokat minden üdő folyásában kiterjedett keresztyén írásokban megmutatják. Soha bizony ezt az atyafiak nem cselekedhetik. Azért megvallják az tót lutheránus superattendensek, hogy egy láncot ők nem csinálhatnak, melynek összefoglalt szemei az apostolokig felvitethessék; sőt egy embert az apostolok idejétül fogva Luther Mártonig nem nevezhetnek, aki vagy szóval, vagy írással, épen és teljesen azt a tudományt tanította volna, melyet az *Augustai Confessio* tanít. Ezekből azért az felvetett fundamentumokból nyilván következik, hogy mennyei tudománynak nevét nem érdemli az luther vélekedés.

III. Azt tanítja Haffenrefferrel együtt az csepregi Hodzsa, hogy Isten ellen való hamis vélekedésben vagyon, aki valamit hiszen azon kívül, ami írva vagyon az Bibliában. Az csepregi szemfnyvesztő, az ő pártján valókkal egyetemben, hiszen oly dolgot, mely az Szentírásban nem találhatik: Tehát Isten ellen való, hamis vélekedésben vannak. Ez is az bizonyosság jó formában öntetett. Első részét ezen könyvben (fol. 36., 37.) az atyafiak vitatják. Második része abból megtetszik: mert az csepregi kiáltó tanítja, hogy az apostolok, minekelőtte eloszolnának, az ő teljes tudományokat sommában foglalák, és az *Apostoli Symbolum*-nak, azaz jelnek nevezék. Ezt én az Szentírásban sohasem olvastam: az *Credo*-t is szórúl szóra ott nem

találtam. Ha nálamnál szemesbek az atyafiak, igazítsanak reá minket is, hol vannak ezek az Bibliában.

IV. Hamisan hiszen, aki azt tanítja, hogy az Szentírás kívül valamely tudomány szükséges az üdvösségre. Ezt tanítja az csepregi prédikátor. Ergo. Első része az bizonyásnak feltaláltatik ezen Haffenreffer könyvében fol. 32., 33. Második cikkelye Csepregről jött. Mert szólván az *Credó*-ról, mely az Szentírásban nincsen, azt írja Zvonarits harangozónk, hogy igenis szükséges és hasznos volt az *Credó*-nak kiadása. Maga ez a Szentírásban nem találtatik.

V. Az *Credó*-nak hasznos és szükséges voltát azzal bizonyítják Csepregen, mert élt ezzel, és még mostan is él az Istennek anyaszentegyháza, mind az apostolok idejétől fogva. Ha ennek az bizonyásnak helye vagyon, nyilván következik, hogy az Luther tanítása: hamisság. Mert ilyen erős kötést csinálhatunk: Amivel az anyaszentegyház élt az apostolok idejétől fogva, hasznos az, és szükséges; de az halottakért való könyörgéssel, az szabott böjtök megtartásával etc. az apostolok idejétől fogva élt azon eklézsia, mely az *Credó*-t megtartotta: tehát ezek hasznos és szükséges dolgok. Ki ha úgy vagyon, ártalmas és veszedelmes a Luther tudománya, mely az hasznos és szükséges dolgoknak megvetésére viszen.

Ezekkel az bizonyásokkal most megelégszem, mivelhogy nem akartam másunнан vött erősségeket ide elegyíteni, hanem csak az csepregi harangozónak ajánlóleveléből vétetett fundamentomokból igyekeztem az maga tudományát hihetetlené tenni.

HAMIS VÁDOLÁSOKAT NEM IGAZÁN FOGNAK AZ *KALAÚZ*-RA

Nem mertek magok az Luther prédikátorok az *Kalaúz*-ba harapni: hanem egy csácsogó, nyalka mesterkét taszítottak elő, és ezáltal turkálnak három vagy négy cikkelykét az *Kalaúz*-ban, azaz, egy nagy erdőben két vesszőszálat akarnak levágni, hogy az erdő ligetes légyen. Ez pedig az nyelves haris, fölöttébb elment az emberség mellől, és torkig merült az szemtelenségben. Azért gyermekdéd korában erős zabolát rántok szájába, talán ezután nem leszen ily hörcsökös. De nem szidalommal, mint ő, hanem vakmerő balgatagságának igaz feddésével, ha lehet, észére hozom nyavalyást: és megismértetem véle, hogy különb az gyermekek kákumbákomiban szeleskedni, és az tudós emberek írásán akadozni. Hogy pedig szégyenvallását könnyebben szenvedje, nevéül sem emlékezem, csak sóczének hívom.

Azt írja azért, hogy az *Kalaúz* hamisan gyalázza az lutheránusokat hitekben és életekben. Azmi illeti az életben való gyalázatot, arról semmi bizonyásot nem támaszt, maga azt fogadta vala, hogy ezek mellől el nem múlik bizonyások nélkül. De amit ő elfelejtett, az superattendens, seniorival egyetemben, helyre vivé. Azt sajnálják, hogy aminémű tanúbizonyásot töttek sok esztendőig az prédikátorok gondviselésében forgott emberek, Bornemisza Péter és Böythe István, az alattok való luther prédikátoroknak iszonyú latorságirúl, nem más szavaival, hanem amint amazok kinyomtatták és világ eleibe terjesztették, feljegyeztetett az *Kalaúz*-ban. De vajon ebben mi vétke az *Kalaúz*-nak? Magátúl költött dolgot beszél-é? Ha Bornemisza vagy Böythe hazudott, mi az oka, hogy ezeket meg nem keresték, akikre méregosztogatást, házasságrontást és egyéb szörnyű latorságokat nyomtatott írásokkal hirdettek? Nem találá azért az lépést az superattendens, amikor azt ír, hogy, az *Kalaúz* magátúl talált rútságokat ír az prédikátorokra. Mert noha sok bizonyos dolgokat írhatott volna, melyek nemrégén történtek, de ugyan tudományt tött, hogy egyébrül sem emlékezik, hanem csak amit a prédikátorok gondviselői az alattok való prédikátorok erkölcsérül nyomtatott könyvekben kifejeztenek. Azt sem igazán írja az attendens, hogy az *Kalaúz* sok jezsuitáknak egyenlő munkájából készítte-

tett. Mert bizonyos légyen, hogy abban senki keze szennye nincsen, hanem egyedül csak azé, akinek nevét viseli: ki efféle dolgokban nem szűkült más ember cimborájára. Abban is botlik az attendens, hogy az *Kalaúz* oltalmazza az bordélyokat. Vagyon-é orcád, hogy ezt mered írnia? Két helyen emlékezik az *Kalaúz* e dologról: sohult nem oltalmazza, sőt gyalázza efféle undokságokat, és ezen szókat írja: Navarrus szép, és az én ítéletem szerint győzhetetlen erősséggel megbizonyítja, hogy jobb volna az bordélyokat teljességgel kigyomlálni. Az is szarvas hazugság, hogy valakit fenyegetett és valaki ellen fenekedett volna, aki arra intette az prédikátorokat, hogy jól fúvó szelekben magokat el ne higgyék, mert kerék az szerencse, meg is fordulhat. Mely dologról bővebben nem szólok, minthogy az *Kalaúz* végében elégséges feleletet találhat erre superattendens uram, ha nem restelli.

Végezetre abban is Szentírás-vesztegető hamisságot mond az attendens, hogy Szent Pál ezeket a szókat írja: *Revelabitur ille iniquus Antichristus*. Mert Szent Pálban nincs az Antichristus neve kiírva.

Ami illeti az vétkeket, melyekről Mantuanus és Palingenius emlékeznek, azokra egyebet nem felelek, hanem amit régen felelt az *Kalaúz*.

De térjünk az mi garázdás, nyalka sóczénkra, ki azzal bizonyítja, hogy hamisan gyaláztatik tudományok az *Kalaúz*-tól, mert azt írja az *Kalaúz*, hogy bujaságra tanít Luther és az *Concordia*. Ő pedig megesküszik, hogy sem Luther, sem más ezt öközülök nem tanította, és hazudtolja az *Kalaúz*-t, hogy fel nem jegyzette ezaránt az *Augustai Confessio* mondását. Meggyünk efféle emberekkel, kik szemlátomást, lelkiisméreték ellen cigánykodnak, hogy az tudatlanok szemét békössék. Álnok, ravasz sóczé, miért nem hozod elő, amit bizonyságul támasztott az *Kalaúz* Luther Márton írásából? Azt írja Luther: Ha feleséged nem akarja, az szolgálóleány jöjjön elő. Nem tagadhatod, ez Luther írása. Menteni sem tudod az éktelen baromságot, hanem elnyeged, és hamisan megesküszöl Luther mellett. Annak fölötté Luther szava az is, hogy lehetetlen az firfiúnak és asszonyembernek egymás nélkül lenni: és oly szükséges az szaporodás, mint az étel, ital és aluvás. Vajon ez nem bujaságra kizsátozó azokat, kiknek társok beteg vagy messze vagyon? avagy akik örömet férjhez mennének, de nem találkozik férjek? Ezt sem említi az csalárd sóczé, maga ha igaz ember volna, vagy azt kellett volna mondani, hogy ezeket Luther nem írta, vagy pediglen meg kellett volna magyarázni, miképpen lehessen, hogy ezek bujaságra ne gyűjtsanak. De efféle választételhez értelmes okosság kellene, melyet *ubi non est*, ott ne keresd. Nem jámborul hazudtolja pedig az *Kalaúz*-t, hogy fel nem jegyzette, mely helyen írjon az utolsó mondáshoz hasonlót az *Concordia*; mert ezek az szók vannak az könyv szélire íratva: libro 4. cap. 1. Mendac. 5. Et cap. 1. Mendac. 5. Et. cap. 5. Contradict. 8., mely szókkal jelentetik, hogy ugyanazon *Kalaúz*-nak, 334., 356. levelén előhozatik az *Concordia*-nak hasonló tanítása. Ezekből kitetszik, hogy csak hazugság s cigányság, valamit az iskolamester e dologban az *Kalaúz* ellen kérődik.

De semmiképpen az mi tisztas sóczénknak egy tetemes hazugságát el nem hallgathatom. Híven előhozta vala az *Kalaúz* Luthernek tulajdon szavait, melyekben azt beszéli, hogy az mi lelkünk halhatatlanságáról való articulushoz, az pápa kamoraszékén költött portentum, szörnyűség: kiből megtetszik, hogy az mi lelkünknek halhatatlanságát kamoraszékre való szörnyűségnek tartotta Luther Márton. Nem igaz, úgymond az mi sóczénk, hogy Luther tagadta az lélek halhatatlanságát. Hők, uramfia: mit mondasz az Luther írásából előhozott mondásra? Tátsd fel szádat, lássuk, mi sül ki belőle! De erre sóczénk csak fülel, mint egy bagoly, és hallgat: maga ha esze volna, vagy azt mondaná, hogy nem Luther szavai az előhozott igék; vagy oly értelemre csigázná azokat, hogy az lelkek halhatatlanságának articulusa gyalázatosná ne tétetnék. Ez pedig az tudatlan vakmerőségnek söpreje, csak szitokkal és garázdálkodással akar nyertes lenni.

Haffenrefferről oly ítéletben vagyon az *Kalaúz*, hogy egyfelől támasztja, de másfelől elrontja az mi lelkünknek halhatatlanságát, mivelhogy azt vitatja, hogy az ember lelke az szüléktől nemzettetik. Az ember lelke az testtel együtt az atyáktól származik. Itt elsőben ugyan tájékozik szája az sok rút szitok miá sóczénknak. Szitkait tartsa magának: azokra szitkokkal kellene megfelelni, de nincs kedvem az morgáshoz: magához hasonló morgó társot keressen. Sajnálja, hogy rossz könyvnek neveztetett az Haffenreffer írása. Azt hiszem, efféle iskolapor-szedő sóczéknál drága dolog ez az könyv, de az én ítéletem szerint nem méltó, hogy az tudós emberek csak kezekbe is vegyék. És igazán tudatlan közembernek kell lenni, aki ebből valamit tanulhat. Végezetre ekképpen álmodik az mi sóczénk: Ilyen azért az *Kalaúz* okoskodása eziránt: Valaki azt tanítja, hogy az lelkes atyától s anyától lelkes magzat származik, tehát azt vallja, hogy az ember lelke halandó. Haffenreffer ezt tanítja. Tehát halandónak vallja az ember lelkét. Nem tudom, hon kaptad ezt az argumentomot, mert az *Kalaúz*-ban jelensége sincs ennek. Ha jámbor vagy, ne fogd másra az magad esztelenségét. Mindnyájan tudjuk, hogy az lelkes atyától lelkes magzat származik: és ezzel az lélek nem tétetik halandóvá. De Haffenreffer nemcsak azt tanítja, hogy lelkes magzat születik az atyától, anyától: hanem azt mondja, hogy az okos lélek szüléktől nemzetik és származik, mely dologból majd megérted, mint jó ki az léleknek halandósága.

Hogy pedig ez az hamisság messze ne terjedjen, rövideden bizonyítsuk meg, hogy az ember lelkét az Isten alkotja, és nem az atyák nemzik. 1. Ezt jelenti az első teremtésnek formája; mert az több élő állatoknak lelkét nemcsak magán teremte az Úristen, hanem azt hagyta, hogy az vizek és az föld hozzanak élő állatokat: madarakat, vadakat. Az ember lelkét pedig egyedül ő maga lehellé az testbe. Tehát az Úristen nyilván megismerteté, hogy az emberek és az barmok lelkének nem egyenlő eredetek és alkotások vagyon. Zakariás próféta az Úristenről mondja, hogy ő formálja az embernek lelkét az emberben. Salamon is azt írja, hogy midőn meghal az ember, ami az földből vétetett, földdé lesz: a lélek visszamegyen Istenhez, aki ezt adta. Itt az test és az lélek eredeti között azt az különbséget veti az Szentírás, hogy az lélek Istentől adatott, az test földből alkottatott. Tehát máskülönb formán adatik Istentől az lélek, hogysen az test. Ennek pedig az különbségnek helye nem lehet, ha az atyától úgy alkottatik az lélek is, mint az test. Mert tudva vagyon, hogy az testet is az Isten formálja, amint olvassuk (Jób. 10. vers. 9; cap. 31. v. 15. Jerem. 1. vers. 5.), de az különbség abban vagyon, hogy az testet nem egyedül ő maga formálja az Úristen, hanem az atya és anya is ok ebben a formálásban. Az lelket pedig egyedül az Isten alkotja, és azért mondatik az lélek Istentől adatni, az test pedig földből vétetni. Annak okáért Szent Hieronymus doktor, magyarázván ezt az Salamon mondását, imígyen szól: *Ex quo satis ridendi sunt, qui putant animas cum corporibus seri, et non a Deo, sed a corporum parentibus generari. Cum enim caro revertatur ad terram, et spiritus revertatur ad Deum, qui dedit illum, manifestum est Deum patrem animarum esse, non homines.* Ezekkel kirekesztetnek azok az csavargások, melyekkel Haffenreffer szaladni akar ez előtt az Szentírás bizonyosága előtt. 2. Krisztus Urunk azt mondja, hogy ami a testtől származik, test az. De az lutheristák tanítása szerint, az mi lelkünk testtől származik, azaz atyánktól, anyánktól: tehát az új tanítás szerint, az mi lelkünk test; és mivelhogy az testnek meg kell rothadni, az mi lelkünk is megrothad. 3. Legfőbb ok, melyért Haffenreffer vitatja, hogy az mi lelkünk embertől származik, az, hogy különben eredendő bűnbe nem esnénk. Mely ok Szent Ágostonnak is gondot adott. De ez igen erőtlen fogás. Mert ha azért mocskoltatik meg az lélek, hogy embertől származik, e kettő közül egyik következők: vagy hogy Krisztus Urunk lelke is bűnben fogantatott, ha anyától származott; vagy hogy az ő lelke és embertől való származása nem hasonló az mi lelkünkhöz és származásunkhoz, ha az ő lelke anyától nem származott, hanem Istentől teremtetett. 4. Hogy azt az természet folyásából vétetett bizonyosságot elhallgassam, melyről Alfonsus Castro emlékezik: az emberi okosság is megmutatja, hogy ha atyáktól születik az lélek, testi és halandó állatnak kell lenni. Mert az

teremtett állatok semmit nem teremthetnek, hanem valamit alkotnak, matériából alkotják, és az ő alkotmányok az matériától függenek. Ez az oka, hogy *ex nihilo nihil fit*: az teremtetett állatok semmiből semmit sem csinálhatnak. Ha azért az mi lelkünk atyáktól származik, és az anyai nemzésből kezdetik, szükség, hogy matériából alkottassék és attól függjön, úgymint az ő lételére szükséges dologtól. Ezt ha megengedjük, nemcsak az jó ki belőle, hogy szinte oly *corporea forma*, testi állat az mi lelkünk, mint szinte az barmoké, de ennek fölötté következik az is, hogy az mi lelkünk oly halandó, mint az barmoké: mivelhogy szinte úgy függ az matériától, mint az oktan állatok szele. És valaminémű okot feltalál Haffenreffer, melyért az barmok szelének el kell veszni az halálban, ugyanazon okát találja az ember lelkében is, ha ezt az atyák alkotják.

De lássuk, mivel támogatja Haffenreffer az ő hamisságát. I. Az Isten az teremtésben az embert is megáldá az ő nemének nemzésére és szaporítására: Tehát mint az ló lovat, úgy nemz az ember is embert. Felelet: Hogy az ember embert mondassék nemzeni, nem kívántatik hozzá, hogy lelkünk is embertől alkottassék; hanem igaz elég, hogy az ember megkészítse az testet és az lelket *uniat*, egybekapcsolja az testtel. Abban vétkezik azért Haffenreffer, hogy egy hamis mondáson fondálja bizonyágát, melyet ki sem mer fejezni. Ezen tudniillik: hogy aki embert alkot, szükség, hogy mind testét-lelkét alkossa. Mely mondás nem igaz: mert az feltámadáskor újonnan embert alkot az Úristen; maga az lelket újonnan nem alkotja, hanem csak megkészíti az testet és az lélekkel egybefoglalja. Azonképpen az ló lovat fajz, noha az lónak egy részét, az matériát, nem az ló alkotja.

II. Az Éva teremtésében nem olvassuk, hogy Isten új lelket teremtett volna őbelé. Mert lelkes csontból teremtetett: azért nem volt szükséges az új lélek. Felelet: Ez immár nem bizonyág, hanem eretnek bolondság. Sok dolgok felől nincs emlékezet az teremtésben, úgymint az angyalok alkotásáról, az ő esetekről etc, kiből nem következik, hogy meg nem löttek. Annak fölötté azt ítéli-é Haffenreffer, hogy az ember lelke feldaraboltathatik, és egy darab csonttal, egy darabja elszakasztatik? Hány lélek volt vajon Ádamban, hogy egyikét Évára terjeszthette? Avagy ha csak egy részét adta néki, nem egész ember volt egyik is. Ha pedig azonegy lélek volt mindkettőben, egyik az másik nélkül sem vétkezhetett, sem kárhozhatott. De ha ugyanúgy volna is, amit Haffenreffer mond, hogy Évába más lélek nem adatott: ebből nem következik, hogy az atyák, anyák nemzik az lelkeket, hanem hogy az atyák lelke száll az fiakra; és így keresztyénekből averroisták lehetünk, ki azt tanította, hogy csak egy lelke vagyon az egész emberi nemzetnek.

III. Ádám Séthet az ő ábrázatjára szülte. Itt az bűnös Ádám ábrázata az Isten ábrázata ellen vettetik. Tehát nemcsak az testnek, de az léleknek szüléséről kell ezt érteni. Felelet: Nagy dolog, ha józan volt, mikor ezt írta Hat-fél-réf ember; az mi sóczénk is alkotmas dialektikus, ha ezekből az terminusokból egy argumentomot tud önteni. Rövideden azt mondom: hogy magától gondolta és bizonyág nélkül bőfögi Haffenreffer, hogy az Ádám ábrázata az Isten ábrázata ellen vettetik. De bár úgy volna is, ebből nem következne, hogy az Séth lelkét Ádám nemzette: hanem csak az jöhetne ki belőle, hogy az bűnös Ádám bűnös fiat szült.

IV. Az első szülésben éppen az atyáktól születik, ami az lelki újításban újonnan építtetik. Az egész ember testestül-lelkestül újonnan építtetik: Tehát testestül-lelkestül az atyáktól nemzetetik. Felelet: Az első mondást, ha bizonyág nélkül, csak ingyen akarja, hogy megengedjük, az más dolog: de sem meg nem bizonyította, sem meg nem bizonyíthatja.

V. Ha az lélek atyáktól nem származik, meg nem érthetjük, miképpen száll reánk az eredendő bűn. Annak fölötté: Ha az Isten tisztátalanul teremti az lelket, ő lészen oka az bűnnek. Ha pedig tisztán teremti, kegyetlen, hogy az tisztátalan testbe önti, melytől megrútítatik. Felelet: Hogy hallgatással múlassam, amiket ír erről Szent Ágoston doktor, azt mondom Szent Tamás-

sal: hogy az eredendő bűnben keverednek az emberek, noha lelkeket Istentől veszik. Mert Ádámnak vétkéért, a nélkül az igazság nélkül születnek, valakik az Ádám magvából természet szerint származnak, mellyel születtek volna, ha Ádám nem vétkezett volna. Azért, ha az Istennek kiváltképpen való malasztja eleit nem veszi, az eredendő bűnnek reánk szállására elég az, hogy Ádamtól származott magból, az természet folyása szerint születettünk. Megmondók pedig az első bizonyoságnak fejtegetésében, hogy az embernek embertől való származására nem szükséges, hogy az lélek is atyánktól alkottassék. Azért az embernek lelke Istentől bűnbe nem kevertetik: hanem az mi első atyánk vétkével megfertőztetik, mihent az testhez csatoltatik. Abban pedig, hogy oly lelket teremt az Úristen, mely az testtel való egyesülésben megfertőztetik, csak annyi kegyetlenség vagyon, mint abban, hogy oly angyalokat teremtett az Isten, melyeknek esetit annak előtte látta. Ezekből fejtegetve maradnak azok is az alkolmatlanságok, melyeket mond Haffenreffer, hogy következnek az mi tanításunkból.

AZ ATYAFIAK ELLEN TÁMASZTOTT ÍRÁSOKAT MEG NEM HAMISÍTJA AZ *KALAÚZ*

Gyalázatos, ha igaz, amit az kőszegi sóczé beszél az *Kalaúz*-ról: tudniillik, hogy nem igazán bizonyít az írásokkal; vagy ellop benne, vagy ahová igazít, ott nem találod; vagy más idegen értelemre csigázza. Azt fogadád, sóczé, hogy ezek mellől el nem mulsz, bizonyosság nélkül. Azért, ha nem hazudsz, csak egy példával meg kellene mutatnod, hogy az *Kalaúz* ellopott valamit az tiellenetek támasztott írásokban; és hogy valamit idegen értelemre csigázott. De szerét nem tehetvén, hallgatással bizonyítottad fecsegésedet. Tudom bizonyval, hogy szántszándékkal semmit el nem lopott az *Kalaúz* azokban az írásokban, melyeket tiellenetek fordított. Noha rövidségnek okáért elhagyott valamely írásban olyat, mely nem illeti az elővött dolgot, avagy arra szükségesnek nem ítéltetett. De ebben az okos emberek semmi gáncsot nem találhatnak: mert aki sommában sokat akar foglalni, nem írhat bé egész könyveket; elég, ha rövideden az derék dologról emlékezik.

De hogy ne láttassék teljességgel csak habozni, egy helyt nevez, melyből kitetszik, hogy ahová igazít az *Kalaúz*, ott nem találhat, amit említ. Azt mondja az *Kalaúz*, hogy ördög bagzott lidérc módjára Luther anyjával, és annak csinálmanya. Szent Ágostonra fogja, mintha azt vallotta volna, hogy meglehet az ördögtől az emberi természetnek alkotása (lib. 5. de Civit. Dei. cap. 23.). És itt erősen pöki markát, hogy ezt Szent Ágoston nem írja.

Nyalka sóczé, látszik, hogy tenálad is kevesen laknak az felső várban. Nem igazán fogod az *Kalaúz*-ra, hogy Luthert ördög csinálmanyanak mondotta volna. Nyisd fel szemedet s olvasd meg az *Kalaúz*-t, és meglátod, hogy magátul semmit erről nem mond, hanem csak azt írja, hogy *ezt olvassa Luther felől*: fel is jegyzi, minémű tudós főemberek írásában olvassa. Sokkal különb pedig minálunk, mikor valaki azt mondja, hogy ő ezt olvasta: és mikor azt maga is valónak mondja. Aki eszén jár, csak annyiban szól a dologhoz, amennyiben tudós. Azért, aki az *Kalaúz*-t írta, bizonyos lévén, hogy sokan Luther életében is írással hirdették, hogy ördögi munkával fajzatott Luther Márton: csak azt mondotta, hogy ő ezt olvasta. Erről való ítéletet az értelmes olvasókra hagyta.

Azt is hazugul írod, hogy az *Kalaúz* Szent Ágostonra fogja, mintha azt vallotta volna, hogy meglehet az ördögtől az emberi természetnek alkotása. Töröld le az csipát szemedről, és olvasd meg az *Kalaúz*-t, melynek szavai ezek: És jóllehet az ördögnek teste nincsen, de az levegőégből és egyéb elementomokból formált testben latorkodhatik az asszonyi állatokkal, mint Szent Ágoston megbizonyítja. Ládd-é, szégyenvallott sóczé, hogy az *Kalaúz* Szent

Ágostonra nem azt fogja, amit te mondasz, tudniillik, hogy az emberi természetnek alkotása meglehet az ördögtől: hanem csak azt bizonyítja Szent Ágostonnal, hogy az ördög latorkodhatik efféle elvetett asszonyállatokkal, kik magokat néki ajánlják. De te, éretlen elméjű csélcsepő, kapsz kétfelé, mint egy eszeveszett.

Végezetre azt igazán írod, hogy Szent Ágostonnál (5. de Civit. Dei cap. 23.) nincs írva, amit én mondtam vala, tudniillik, hogy az ördög latorkodhatik: hanem ezt Szent Ágoston (lib. 15. de Civitate Dei cap. 23.) ezen szókkal írja: *Creberrima fama est, multique se expertos, vel ab iis, qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Sylvanos et Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos saepe exstitisse mulieribus et earum appetisse ac peregissee concubitus. Et quosdam daemones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assidue immunditiam et tentare et efficere, plures talesque affirmant, ut hoc negare impudentiae videatur.* Ím hallád, hogy Szent Ágoston szemtelennek nevezi, aki tagadja, hogy latorkodik az ördög némely elvetett, magokat ördögre bízó asszonyi állatokkal. Erre a helyre nézett az *Kalaúz*: jóllehet az nyomtatónak fogatkozásából Szent Ágostonnak tizenötödik könyve helyében ötödik könyve íratott. De sóczéságod ebben az két dologban bizonyos lehet: I. Hogy aki az *Kalaúz*-t írta, csak egy írást sem támasztott bizonyosággal, melyet az maga szemével nem olvasott volna: senki pennája és szeme után nem szokott az az ember járni; mert jól tudja, hogy ha szemesnek való az játék, sokkal szemesbnek való az isteni dolgoknak forgatása. II. Hogy tudva és akarva senkire semmit hamisan nem költött. Mert amint ezen *Kalaúz*-ban megbizonyítja, nemcsak emberek előtt gyalázatos, de Isten előtt is gyűlölséges, aki hazugsággal akarja támogatni vallását. És nemcsak az emberi tanítást, de az evangelisták és apostolok tudományát is kétséssé tennéje, ha csak egy hazugság találatnék az ő írásokban. Emellett azt sem tagadja, sőt az *Kalaúz* végében megvallja, hogy az számoknak változtatásában esett néhult az nyomtatásban fogatkozás. Mert az igen szemesen vigyázók sem kerülhetik el, hogy az nyomtatásban, és kiváltképpen ennyi sok ezer *citáció*-ban valami vétek ne essék. Az *Kalaúz*-nak mindjárt első levelében Eusebius említettik (lib. 7. de Praeparat. Evang. c. 2.); az betűszedő az hét helyett kettőt vetett. Azonképpen másutt Szent Ágoston előhozatik (lib. 2. contra Julian, c. 17.); az nyomtató kettőt írt az tizenhét helyében. Egyebütt is esett néha efféle véletlen fogatkozás, de szántsándékkal nem esett. Szép dolog volna, ha az magyarrá fordított Haffenrefferből azt akarná valaki bizonyítani, hogy az ördögök dücsőségben vannak: mert hogy már az ördögök dühösségéről szólván, azt mondja, hogy az ő dücsőségének bizonyos határt vetett Isten. Vagy pedig azt vitatná, hogy az Szentírást meghamisítja: mert azt írja, hogy az ördögök Szent Márknál azt mondják, hogy nekik *Légy jó* nevek, holott Szent Márk *legiót*, nem *légy jó*t említett. Avagy végezetre azt akarná elhítenni, hogy az csepregi százat nem tud olvasni: mert az levelek számában 71 után 60. számot vetett. Ezer efféle nyomtatásbéli fogatkozások vannak abban az könyvben; de nem eszes emberhez illendő, hogy ezekben akadozzon. Itt is azért, mint szinte az első vádolásban, cserben marad sóczénk.

VESZEDELMES DOLGOT NEM TANÍT AZ KALAÚZ

Ez immár az dandár és utolsó reménység: ha itt is kuhit mond szégyenvallott sóczénk, nem tudom micsoda orcával mer ennek utána emberek szeme előtt forgani. Lássuk azért, mint hányja az gyorsát. Veszedelmes tudományoknak hintegetésével gyalázza az *Kalaúz*-t. Mert az kálvinisták táborában beszökök, úgymond, és megtagadja a mindenható ember-Krisztust. Jó ez egynek: többet ilyent, ha az hazugságmondásban *laureatus poëta* akarsz lenni.

Elsőben: nem igaz, hogy csak egy cikkelyében is azoknak az Krisztus királyi és papi méltóságának gyalázatiban egyetértene az *Kalaúz* Calvinussal, melyet az Calvinus vallásából előszámlált az tetőled nevezett helyen. Azért maga sem nevez csak egyet is azon az helyen említett dolgok közül, melyben az *Kalaúz* Calvinussal cimborálna.

Másodszor: nem igaz, hogy az mindenható ember-Krisztust megtagadja az *Kalaúz*. Távuly legyen, hogy az ember-Krisztust mindenhatónak ne higgyük. Erősen hisszük és keresztyén hittel valljuk, hogy ez az ember-Krisztus igaz Isten, öröktől fogva való, mindenható, minde-nütt jelen vagyon. Ha ebben megmaradtok, nem volna közbevetés az dologban. De tovább mentek: és azt vitatjátok, hogy az Urunk emberi természeti mindenható. Mi pedig azt hisszük, hogy ez az ember-Krisztus nemcsak igaz ember, hanem igaz Isten is. Azért szükség, hogy miképpen az emberi természetnek tulajdonsági igazán hozzá illenek, azonképpen az isteni természetnek tulajdon méltósági is öbenne találtassanak és igazán őróla mondassanak; de úgy, hogy ez emberi tulajdonságok nem az istenségről, az isteni méltóságok is nem az emberségről: hanem erről az isteni és emberi természetből álló személyről mondassanak. Azért igazán mondhatjuk, hogy az Fiúisten Boldogasszonytól született, megholt, mennybe ment: nem mondhatjuk pedig, hogy az Fiúnak istensége született és megholt; mert az Fiúistenhez csak az felvött emberi természet szerint illik az időben való születés és halál. Viszont erről az ember-ről, Krisztusról, igazán mondhatjuk: hogy Ábrahám előtt volt, hogy öröktől fogva volt, hogy mindenható Isten etc.; de nem mondhatjuk, hogy az Krisztus embersége öröktől fogva való, és mindenható. Mert ezt az embert, Krisztust, az isteni tulajdonságok csak az emberi természettel egyesült isteni személye szerint illetik. Ezeket az *Kalaúz* megmagyarázta és megbizonyította bő beszéddel: de mivelhogy az bizonyosságok fejtegetését nem érte fel az festékkal sócénk, nem is igyekezett azoknak ódoztatására, hanem az *Kalaúz*-ra fogja hamisan, hogy tagadja az mindenható ember-Krisztust. Maga nem az ember-Krisztusnak mindenhatóságát, hanem csak az emberségnek mindenhatóságát tagadja az *Kalaúz*. Szinte úgy bánik azért az *Kalaúz*-zal, mintha valaki azt fogná az lutheristákra, hogy az Isten fiának Boldogasszonytól való születését tagadják, mivelhogy az isteni természetet nem hiszik Boldogasszonytól születettnek lenni. Aki ezt mondaná, bizony nagy hamisat tenne az lutheristáknak; szinte olyan hamisunk vagyon nekünk is, midőn azt fogja ránk az sóczé, hogy megtagadjuk az mindenható ember-Krisztust, mivelhogy az ő emberi természetit mindenhatónak nem valljuk: mert emellett erősen hisszük, hogy ez az ember-Krisztus mindenható az ő istensége szerint. De ha szabad az Krisztus emberségének tulajdonítani mindazokat, valamelyek ehhez az ember-Krisztushoz illenek, örömet értem, miért nem mondják az lutheristák, hogy az Krisztus embersége öröktől fogva volt?! hogy kezdet és emberi születés nélkül való? sőt miért nem mondják, hogy az emberi természet Isten? De erről az *Kalaúz* bővebben szólott; elég az, hogy itt is markában kaptuk hamisságát sócénknek.

Harmadszor: az sem igaz, hogy az *Kalaúz* Krisztus Urunkat nyomorult, gyarló, gyűszűs szabóhoz, csiszárhoz, bodnárhoz hasonlítja. Örök Isten, hová lőtt az szérmetesség, hová lőtt az okosság az lutheristáknál? Gaz sóczé, nem gondoltad-é, hogy az te fecsegésed és vakmerő írásod emberek kezébe kerül? Nem féltetted-é tisztességedet, nevedet, böcsületedet, hogy ily nagy dologban, tudós ember gyalázására igazított fondorlásban, ilyen képtelen és szemtelen hazugságot mertél írnyia? Ha az magad kisebbségét semminek tartottad, nem jutott-é eszedbe, hogy az egész lutherséget kétesse, bizonytalanná, hamisságnak gyanúságával terhessé tészed, ha ennyi kezes-lábos hazugságokat egybefűsz ily kis írásocskában? Nem igazán írod, hogy az *Kalaúz* Krisztus Urunkat nyomorult, gyarló, gyűszűs szabóhoz, csiszárhoz, bodnárhoz hasonlította. Esztelenül cselekedtél, hogy ezt az *Kalaúz*-ból akarván bizonyítani, oly szavait jegyzetted fel, melyekből megtetszik, hogy nem hasonlítja Krisztus Urunkat ezekhez, hanem két mondást hasonlít egymáshoz, midőn azt írta, hogy egy olyan formán nemmen mondhatjuk az

egy személyről, hogy ez az ember Isten, amint szoktuk mondani azonegy emberről, akiben sok mesterségek vannak, hogy ez az orvos jó szabó: ez az csiszár jó bodnár; mely tudomány nem hasonlítja Krisztus Urunkat az szabókhoz vagy bodnárokhoz, hanem csak két mondást hasonlít rész szerint egymáshoz. Végezetre, bár ugyan hasonlította volna is az *Kalaúz* Urunkat szabóhoz vagy csiszárhoz, bolondul hoznád ki abból, hogy Urunk meggyaláztatik. Mert Urunk önnönmagát samaritanushoz, szántó-vető emberhez hasonlította, minden kisebbség nélkül. Azért, szerető sóczém, ha annyit tudsz az deáksághoz, mennyit az igazmondáshoz és az okoskodáshoz, bár meggyónjál, és elhadd az sóczéságot: ásó, kapa, csépkasza címered. Ha pedig te csinálmányod amaz fűzfapoétához illendő vers, melyet az Haffenreffer könyve végéhez ragasztottak, lapicka tenyerednek. Ki olvasott valaha ilyen lábú verseket:

Pascere livor meus, rabido saturare furore,
Mors tua sancta Deum facta timentis erunt.

Tök az agyad, s más az agyad veleje, ha te csináltad ezt az verset, melyben magadat megdühödt haraggal teljesnek vallodd és istenfélő cselekedetnek írod, ha ki ezt az te dühösségedet megzabolázza. Én ezt cselekedtem, amennyire tőlem lehetett. Vedd jó néven; és az Pythagoras iskolájában több ideig hallgass, ha eszesen akarsz szólani.

Valék oly szándékban, hogy az Hat-fél-réf ember írását is rövideden megrostáljam: de tudja Isten, szánom az üdőt ily elvetett könyvre vesztegetni, holott kiváltképpen azmi olyas tévelygés ebben taláztatik, azt elégségesen meggereblyélte és csöpűjéből kirázogatta az *Kalaúz*. Azért meglelégszem most az bűdös bor cégérinek, azaz a magyar sóczék és prédikátorok dedikációjának, praefatiójának, protestatiójának rázogatóásával.

De minekelőtte véget vessek írásomban: Az felséges, mindenható Istennek véghetetlen hálákat adok, hogy noha ilyen nagy könyvben, mint az *Kalaúz*, válogatva, csak egy vagy két példát szorgalmasan keresgettek az atyafiak, melyből vagy hamisan költött vádolást, vagy írásvesztegetést, vagy éktelen vallást mutathatnának benne: mindazáltal csak egyet effélét sem találtak. És semmi egyéb úton nem gyalázhatták az *Igazságra vezérlő Kalaúz*-t, hanem csak hamisan reá költött dolgokkal, zsibvásáros kufárokhoz illendő paraszt szitkozódással; azért nagyobb hitelt, böcsületet és méltóságot senki nem adhatott volna az *Kalaúz*-nak, mint az sóczéval egyetemben adtak az luther tanítók. És méltó, hogy ez az vers légyen az *Kalaúz*-nak *arcus triumphalis*-ra íratott dicsíreti: *Nagy igyekezettel sem találtak ebben egy megfeddhető példát.* Másfelől azon kapura ez az vers írássék: *Hazugsággal hozzá, ha gyalázatossá akarod ezt tennie.* Bizony, ha bűn nélkül lehetne, kíváncsatos volna, hogy sokan írnának ilyen formán, mint ezek az sóczék. Mert az ő elhanyaglott igyeket semmivel úgy meg nem esmértethetik, mint midőn az igazság ellen hamis rágalmazással, álnokul gondolt, magok agyából költött és reánk fogott vádolásokkal csatáznak. Hatalmas Isten, ha nyomtatott írásban, világos és kezekben tapasztalható dolgokban ily bátran és szemtelen orcával mernek hazudozni: mit nem mívelnek, midőn az együgyű község előtt kérődnek, és valami torkokra jó, bátran kibőfentik? Ha az Isten el nem vette volna ezeket, tudnák, hogy nem tőkével vagyon igyek, és ha mit mód nélkül kákognak, orcájokra fordul: mindazáltal, mintha ezeket kölcsön adták volna, ily nyilvánvaló dolgokban, mint ezelőtt meghallók, ennyi hamisságot mernek elegyíteni.

Tégedet pediglen, valaki ezt olvasod, kérlek és üdvösségedre kényszerítlek, hogy megtapasztalván csak ebben az írásban is, mely hamisan szokták az római hitet káromlani az atyafiak, eszeden járj: és az ő eláltalkodott bátor kiáltásoknak ne higgy. Mert látod, mint járnak, mikor az próbakőre vonszák őket.

Végezetre, az Atya, mindenható, szent Isten, az ő egyetlenegy fiáért, az közbenjáró Jézus Krisztusért, szüből kérem, öntse az ő Szentlelkének világosságát ezekre az igazság káromló prédikátorokra, hogy megismervén az ő atyjoktól tanult mesterségnek veszedelmes voltát, az igazságra megtérjenek, és velünk együtt az régi atyáinknak nyomdokán és törött útján, az örök boldogságba jussanak. Amen. Amen.

Finis

CSEPREGI SZÉGYENVALLÁS
AZAZ
RÖVID FELELET, MELYBEN AZ CSEPREGI HÍVSÁGOKNAK
KŐSZEGI TOLDALÉKIT VERŐFÉNYRE HOZZA:
PÁZMÁNY PÉTER

Nyomtatta Prágában Sessius Pál
MDCXVI. esztendőben

ELŐLJÁRÓ LEVÉL
EZ ÍRÁSRA HONNAN ADATOTT OKOM,
ÉS HÁNY RÉSZRE OSZTATIK EZ KÖNYVECSKE

Együtt írásomban emlékeztetvén arról, hogy Luther Márton az mi lelkünknek halhatatlanságát az pápa sterquiliniomában, ganéjtartó helyén, vagy kamoraszéken tojtott portentumnak, iszonyatos szörnyűségnek nevezi: azt vettem vala e mellé, hogy az mostani martinista tanítók sem messze esték fájoktól. Mert alattomban vermet ásnak az mi lelkünk halhatatlanságának, midőn azt hirdetik Haffenreffer után, hogy nem az Isten teremti újonnan fogantatásunkban az okos lelket, hanem valamint egy ló más lovat nemz, úgy az embertől is testestül-lelkestül származik az ő magzatja.

Két vagy három esztendővel azután, hogy ezeket írtam vala, magyarul fordíták Csepreg vidékén az Haffenreffer könyvét, és hogy az bűdös bor cégér nélkül ne maradjon, az könyv eleiben valami szakadozott toldalékot függesztének, melyben az én írásomon kezdének szegezkedni. Mindjárt válaszok lőn: és henyében torkokba vereték éretlen kérdések. Most azért viszontag két Morgó (más nevek sem lészen az én írásomban) egybecimborálván, valami szurkos papirosat undok téntával, olvashatatlan rút bötűkkel, éktelen és tisztességbeli ember szájából kiejthetetlen, rút morgásokkal bémocskolván, énreám, mint feltött társokra, mesterségeknél szokott nyilaival, szitokkal és hamissággal lövöldöznek. Vélem, azt alították, hogy eszembe jut az régi mondás: *Nec Hercules contra duos*, Herculesnek sem kell egyszersmind kettővel megütközni s bajt vinni, és ez okon reménylették, hogy az két bajnoktól megijedvén, hátat adok. De tudva légyen náluk, hogy *Plures nobiscum sunt, quam cum illis*. Többen vannak énmellettem, hogysem övélek: és az győzhetetlen igazsághoz bízván, ha szarvasbak és fogasbak volnának is ezeknél, ki nem ugornám az korlátból előtök. Hiszem is Istent, hogy az énreám agyarkodókon telik a Szent Pál mondása, hogy elő nem mennek dolgokban, mert az ő balgatagságok nyilván lészen mindeneknél.

Szinte úgy vagyunk dolgok ezeknek az Morgóknak, mint midőn az erdeit megűzik, megfárasztják, és megsebesítvén, inárul leverik. Nékibúsul az fene marha; nagy röhögéssel csattogatja fogát, és rút tajtékot túrván, undokul agyarkodik, vergődik: maga ezzel csak magát fárasztja, sebet öregbíti, és életét fogyatja. Ezek is, az Morgók, érezvén magokban az erős bizonyságok lövöldözésinek szaggatását, igaz oltalomban megfogyatkozván, szidalmazó tajtékot túrnak: agyokat trágár csattogással köszörülik: maga ezzel nemhogy kitepernék az igazságnak mélyen beléjük veretett dárdáját, de sőt inkább öregbítik sebeket és versengésekkel verőfényre hozzák veszett igyeknek gyalázatját.

Aki erkölcsét nem vette az hamisságnak, és efféle idétlen, sőt csírájában megposhadt írásokat tekint, alíthat valamit az Morgókról. De aki velejét az dolognak megvizsgálja, eszébe veszi, hogy efféle írások nem igazságmutatásra valók, hanem csak szemfínyvesztések, melyekkel az együgyűket veszítik, sillyeszti. Mert az községnek nagyobb része előtt az lutheristaságnak igazságára elég, ha azt mondhatják, hogy az prédikátorok immár megfeleltek az *Kalaúz*-ra. De igazán-é vagy hamisan? Helyesen-é vagy helytelenül? Eszesen-é vagy csélcsapóul? Okkal-é vagy szidalmakkal? Méltó mentségekkel-é vagy trágársággal? Az derék dolgokra adtak-é választ vagy csak csiripeltek imitt-amott valami aprólékon? Keveset gondolkodik az népség arról. Maga nem elég, hogy az prédikátorok kiáltsanak; mert az hagymázban tébolygók is sokat csevegnek. Nem elég, hogy morogjanak; mert az nép söpreje is eleget szitkozódik. Hanem ha feltettek, igaz okokkal kellene viaskodni; kiben mely kevés módjok legyen, ezennel meglátjuk.

Minekelőtte pedig lajstromba írtam részeit ez kis könyvecskének, arról akarám tudósítani az híveket; hogy aminémű sok hívságos trágárságot, szitkot, moslékot elegyítnek írásokban az Morgók, noha heven alájok önthetném és torkokba verhetném, de nem mívelem; hanem szitkokat rajtok hagyván, az embertelenségnek pályáját nekik engedem. Nem is bánom, harapdálják bátor az követ, mellyel őket kergetik, csak az igazságnak ne ártsanak, mely énáltalam döföli az farkasokat. Annak okáért csak úgy bánom én ezekkel, mint az hagymázban lévőekkel, kiket annál inkább szánunk és szelíden gyógyítunk, mennél szörnyebben dühösködnék ellenünk. Azt nevettem magamban, hogy mint az Aesopus kuvasza, az koncot elszalasztván, az árnyékon kapdosott: úgy ezek is az én nevemen akadoznak, és mintha ezen akarnának az hóhérságban apród esztendőt tölteni; csigázzák, darabolják, rombolják nevemet. Petrus, Terpus. Az Pázmányból nem tudván szitkot faragni, sokképpen toldozzák, foltozzák nevemet, hogy ebből szitkot fondálhassanak. De bár igen verjék árnyékomat, csak magam legyek békével. Fogadást tészek, hogy effélével meg nem haragítanak, sem arra nem visznek, hogy morgó társok legyek és fántum-fánt az kölcsönt megadjam. Elég nekem, ha győződelmesen megmutatom, hogy az Morgók feleletiben semmi okosság, semmi tudomány, semmi igazság, semmi szemérmetesség nem található; kit az Szent Istennek segítségével majd reájok rakok. Jól veszem eszembe, hon jár és miben mesterkedik az Sátán őáltalok. Mint az török, viadalra menvén, oly szörnyű kiáltásokat tészek, hogy embernek hajaszála feláll belé, és gyakran megremíti s meggyőzi kiáltással, akiket meg nem győzhetett hatalommal: úgy ezek is az Morgó kajtorok, erővel fel nem érvén, magokhoz illendő undok ordításokkal akarnak megijeszteni. De ki nem sül belőle. Mert azt én régen tudtam, hogy aki ördöggel viaskodik, káromlást, szidalmat, hamis vádlást kell annak szenvedni. Hogy azért mindenneknél nyilván legyen, hogy nem oroszlánordítás, hanem szélindító rívás az Morgók nyelveskedése, mellyel az *Kalaúz*-nak hitelt szerezvén, magokat szégyenítik: ezt az rövid írást hat részre osztom.

I. Részében megbizonyítom, hogy Csepregben felvetett fundamentomokból igazán kifakad az luther vallásnak hamissága.

II. Részében megismértetem mindenekkel, hogy az *Kalaúz* hamisan nem vádolta az lutheristákat.

III. Részében fejekre rakom az Morgóknak, hogy meg nem hamisítja az *Kalaúz* az írásokat.

IV. Részében minden veszedelmes tanításoknak árnyékátúl megmentem az *Kalaúz*-t.

V. Részében az ember lelkének eredetiről szólok.

VI. Részében az Morgóknak hivolkodó pántolódások toldalékit megrázogatom.

Az teljes Szentháromság egy bizony Istent pedig azon kérem alázatos szívvel; hogy ezeknek igazságostromló és lelkiisméretek ellen tusakodó, hamis tanítóknak, kik az hit dolgához csak úgy szólnak, mint egy ökörpásztor az ország dolgához; világosítsa szívöket, józanítsa elméjüket, törje meg eláltalkodott akaratjokat, hogy mégismervén az igazságot, oly nagy igyekezettel oltalmazzák azt ennek utána, mely vakmerőséggel ezideig ellene tusakodtak. Amen.

HAMIS VÁDOLÁSOKAT NEM IGAZÁN FOGNAK AZ KALAÚZ-RA

Ha szidalommal és gyalázatokkal, ha csintalan és fajtalan beszédek moslékával lenyomathatnék az igazság, tagadhatatlan volna az Morgók győzödelme: kik, azt hiszem, ugyan megrótták magokat, és valahol valami trágárságot, csélesapást, susnyaságot találtak, ebben az rövid írásnak szemetében kapcsolták. De mivelhogy az szitokkal csak dühösségeket bizonyítják az Morgók, nem mocskolódom vélek, tartsák magoknak embertelenségeket.

Minekelőtte pedig tovább lépünk, azt eszünkbe vegyük, hogy az Krisztus Urunk hatalmától és az mi lelkünk származásától megválva, valamiket az Morgók írásoknak második részében forgatnak, azok nem az közönséges római hitet illetik, hanem csak szinte az én írásomat. Mert noha az *Kalaúz*-ban sok erős bizonyságokat támasztottam az luther vallásnak hamisítására, de azok közül csak egyikbe sem mertek harapni az Morgók, hanem azon mesterkednek, hogy az én írásomban vagy tudatlanságból, vagy gondolatlanságból történt fogyatkozásokat mutassanak.

És jóllehet magamnak annyit nem tulajdonítok, hogy fogyatkozás nélkül valónak ítéljem írásomat, mivelhogy: *in omnibus inemendabilem esse, divinae utique solius, non autem mortalis est constantiae ac roboris*. Istenséghez illik, hogy mindeneket tudjon és semmiben ne vétkezzék: mindazáltal, Isten vélem lévén, megmutatom, hogy csak merő balgatagság, szelesség, tudatlanság, hamisan költött enyeltés, csélesapás, trágárság valamit az Morgók ellenem bőfögték. Maga ha ugyan valamiben az én tudatlanságomat megérték volna is, ezzel egyebet nem nyernének, hanem hogy én sem vagyok oly szemes, ki mindent lássak, botlás nélkül járjak. *Quandoque bonus dormitat Homarus. Namque opere in longo fas est obrepere somnum*.

MI OKBÓL ÍRTAM, HOGY LUTHER FAJTALANSÁGRA VISZI AZ EMBEREKET?

Az Haffenreffer könyve előtt azzal vádoltak vala engem az Morgók, hogy Luthert hamisan gyalázom, hogy ő az embereket fajtalanságra szabadítaná. Mely dologról, hogy fundamentomból szóljunk, azt értsük, hogy miképpen az ördög mondatik embert pokolba vinni, mert noha nyilván és igyenesen azt nem vitatja, hogy ember pokolba vágyódnék, de oly dolgokra vezeti az embert, melyekből okvetetlen következik az veszedelem: azonképpen, hogy Luther igazán mondassák fajtalanságra vinni, nem szükség, hogy igyenesen, világos szókkal kiáltssa szabadosnak az paráznságot, hanem igaz elég, ha oly fundamentumokat vet tanításában, melyekből szükségképpen következik az fajtalanságra való felszabadítás. Hogy pedig Luther ebben az hajóban evezzen, két rendbéli bizonyságokkal erősítettem az *Kalaúz*-ban, melyekről csak rövideden emlékezzünk.

Első rendbéli bizonyságok azok, melyekből kitetszik, hogy oly dolgokat hagyott szabaddá Luther, melyek vagy semmiképpen nem lehetnek paráználkodás nélkül, avagy erős kételen-

séggel sokakat paráznaságra vonsznak. I. Szabaddá hagyja Luther, hogy akinek felesége magát vonogatja, és sem kéréssel, sem fenyegetéssel nem lágyul, az szolgálóleányhoz nyúljon, mint Asvérus. II. Ha valamely asszonynak férje erőtlén (mint gyakran történik vénség vagy betegség miatt), megengedi Luther, hogy elszökjék az asszony és máshoz menjen. III. Ha az házasság megháborodnak, és egyik fél nem akarja az békességet, szabadságot ad Luther, hogy az haragos helyett szelídet keressen. IV. Ha valaki feleségét lopásra vagy egyéb vétkekre tanítja, felszabadítja Luther az asszonyt, hogy más férjet keressen, és ekképpen tízszer is új társot váltson, míg jóra nem akad. V. Ha egyik az házasságok közül távol vagy, nem szükség (az pápisták szokása szerint) halálát vagy megtérését várni, hanem az Luther tanácsa szerint, társot kereshet, aki hon maradott. Ezekről Luthernek saját szavait igazán előhoztam az *Kalaúz*-ban. Oly dolgok pedig mindezek, hogy szemlátomást fajtalanlásra szabadítanak; mert ezennel megmutatom az Urunk szavaiból, hogy az házasságtöréstől megválva, semmi okból nem szabad elválni, és aki elválván mással lakik, paráználkodik. VI. Noha az Úristen is megtiltotta, és Szent János is nyilvánmondta, hogy nem szabad embernek bátyja feleségéhez nyúlni: de Luther szabaddá hagy az bátyád özvegyére. VII. Az Ótörvényben is megtiltatott vala, hogy senki el ne vegye atyjának vagy anyjának húgát, öccsét, vagy nényjét: de Luther ezekkel is egybeereszti hallgatóit. VIII. Oly fundamentomot vetett Luther tanításában, melyből Ochinus és Leidensis azt hozzák ki, hogy annyi feleséget tarthatnak az emberek, amennyit akarnak. Mert így okoskodott Ochinus az Luther fundamentomából: Tudva vagy, hogy az Ótörvényben az pátriárkák egyszersmind több feleséget tartottak. Az Újtörvényben ez meg nem tiltatott, mivelhogy az Bibliában efféle tilalmot nem találunk. Ha azért igazak az Luther fundamentomi, hogy semmit nem tartozunk az üdvösségre szükséges dolgokban hinni, ha az Bibliában fel nem találjuk; és hogy az keresztyén embert törvényével vétkekre nem kötelezheti az eklészia: igyenesen következik, hogy az feleségek sokasága nem oly dolog, mely üdvösségünknek ártalmára lehessen. IX. Az is Luther szava, hogy úgy nincs emberi tehetségben, hogy az különböző nem egymás nélkül légyen, mint hatalmunkban nincsen, hogy férfiak legyünk és nem asszonynepek. Azért ételnél, italnál, álomnál szükségesb, hogy az férfiú és asszonyállat együtt légyenek: és egyáltalában lehetetlen az megtartóztatás. Ezt pedig az utolsó mondást az *Augustai Confessio* és az *Concordia* majd hasonló formán tanítják. Ezzel vajon mire izgattatnak, kinek szerencséjek nem találkozik, és vagy beteg társok, vagy távol vagy? Ha mindennap egyszer enni s innya kell embernek, meggyen az szükségesb dologban?

Második rendbéli bizonyságok azok, melyek megmutatják, hogy Luther az ő követőiben bűn nélkül valónak jelenti az bujaságot. Az Morgók írják, hogy igazán mondatik Luther fajtalanlás mesterének, ha titkon vagy nyilván azt mondotta, hogy nem bűn az paráznaság. Ezt pedig, noha titkon, de vastagon és sokképpen tanította Luther, mint az *Kalaúz*-ban sok jelenségekkel megbizonyítam. Rövideden emezek az bizonyítások kútfejei: I. Amire ember törvénnyel nem köteles, abban, ha általhágja sem vétkezik. (Rom. 4. v. 15. 1. Joan. 3. v. 4.) Az Luther tanítása szerint, az keresztyén ember köteleztetik törvénnyel, az hatodik parancsolatnak megtartására. Tehát az Luther tanítása szerint annak általhágásában nem vétkezik. Második része abból kitetszik, mert Luther tanítása az, hogy minden törvény, még az *Decalogus* is elrontatott, és az keresztyén embert semmi törvény nem kötelezi. II. Amit ember szabad akarat nélkül cselekedik, abban véték nincsen, mint az *Kalaúz*-ban megbizonyítottam. Az Luther tanítása szerint ember az paráznaságot, gyilkosságot szabad akarat nélkül cselekeszi, mivelhogy ő tanítása az: hogy mindenek elváltozhatatlan kételenségből lesznek. III. Ami teljességgel lehetetlen, abban nem vétkezik ember, és büntetést sem érdemel érette. Luther pedig és az *Concordia* lehetetlennek tartják, hogy ők valamit az Isten törvényében megtartsanak. IV. Amit Isten ő maga cselekszik mibennünk, az nem érdemli az Isten haragját, mint másutt megmutatám. Az Luther vallása szerint azt is, amit gonosznak mondunk (ilyen pedig az paráznaság), Isten cselekeszi az emberben, mint az *Kalaúz*-ban megláthatod. V. Amely cselekedet embert meg nem rútítja,

sem el nem kárhoztatja, annak eltávoztatása nem szükséges. Az Luther tanítása szerint, az ő híveit azok az bűnök sem mocskolják bé, melyek az pápistákat elkárhoztatják, mint az ő saját írásából feljegyeztem. VI. Amit Isten emberben bűnnek nem tart, mivelhogy az ő ítéleti igaz és csalatkozhatatlan, abban vétek nem lehet. Az Luther tanítása szerint pedig az törvény ellen való cselekedeteket sem tartja Isten bűnnek, az Luther hívekben, mint az *Kalaúz*-ban megbizonyítám önnönmagokkal.

Mindezekből kitetszik, hogy Luther alattomban erősen tanította, hogy az paráznaságban vétek nincsen. És ezek az igaz okok, melyekért írtam, hogy Luther az bujaságra szabadít.

AZ MORGÓK FELELETI MEGROSTÁLTATNAK

Szokások szerint az Morgók csakugyan hamisságokkal akarnak kifeselni ezekből az bizonyosságokból. Hamisság azért, amivel nemcsak itt, de az egész írásban számtalanszor kérkednek, hogy ők az *Kalaúz*-t szemlátomást földhöz verték. De ez csak *persuasio*, melyet az könyökérvágással kell gyógyítgatni; kérkedékenyen jó vitézt, sokat kodácsoló tyúokban szaporán tojót nem láttam.

Hamisság az is, hogy magam sem tagadom, hogy hamis káromlásokkal gyaláztam az ti rendeteken valókat. Mert ebben bizony engemet lelkiesméretem nem vádol. Tudománytokról és magatok viseléséről azokat írtam, amiket magam olvastam az ti tanítótok írásiban.

Hamisan hazudtoltok és embertelenítetek engemet, hogy fel nem jegyzem, mely helyen találtam az ti tanítástokban, hogy az fajtalanság vagy gyilkosság tibennetek bűn ne legyen. Mert az imént említett helyeken feljegyeztem az *Kalaúz*-ban tulajdon szavait Luthernek, melyekből sokképpen kihozzatik ez az dögletes tudomány.

Hamisság az is, hogy én az Leidensis János példájával bizonyítottam Luthernek paráznaságra szabadító tudományát. Sőt, az Luther tanításából írtam, hogy származott az Leidensis latorsága, mint nemrégén is említém. Nem is neveztem az *Kalaúz*-ban Leidensist luther prédikátornak. De ha annak neveztem volna is, nem oly nagy vétek lött volna, mivelhogy Leidensis az Luther fundamentomán épített és őtőle vett eredetet tanítása.

Az első rendbéli bizonyosságokra ereszkedvén az Morgók, elsőben tisztességeket akarják elveszteni, ha Luther tanította, hogy szabad az szolgálóleányt asszonya ágyába fektetni. De bizony rajta vesznek. Mert magok is megvallják, hogy Luther szavai amazok: *si domina nolit, veniat ancilla*; ha az asszonya nem akarja, jöjjön szolgálóleánya.

Hamisság az is, hogy Luther az Szentírásnak Asvérus idejében történt példájára magyarázat szerint jutván hozzászól, mi okból lehetett, hogy Asvérus Vasthi helyett Esztert vette. Mert Luther nem az Asvérus históriájának magyarázásában forgott, hanem az házasságról prédikált, midőn az keresztyéneket felszabadítja az Asvérus követésére. Maga az Asvérus cselekedeti nem méltó példára, hanemha ti is elűzitek feleségeket, ha egyszer-kétszer vacsorára hívod, és kimarad.

Hamisság az is, hogy az Krisztus eklézsiája lágyítást téssen az más házasságra, mikor igen elgyűlölnek egymást az házasok. Mert noha ezeket lakóul egymástól elválasztja, de azt nem cselekedheti az eklézsia, hogy társának éltéig újabb házasságra bocsássa az házasokat, mint ezennel meghallod.

Hamisság az is, hogy Luther ezzel az szolgálóleánynak engedelmeivel fajtalanságot nem enged, mivelhogy azt kívánja, hogy ember elváljék előbb feleségétől, és azután elvegye szolgáját.

Ez azért merő hamisság, mert az végbement házasságnak kötele az keresztyének között holtig fel nem szabadulhat; és az mit Isten egybekötött, ember azt el nem választhatja. Azért egyáltalában mondja Urunk, hogy minden, valaki feleségét elbocsátja és mást vészen, paráználkodik (Lucae 16. v. 18.). Ismét: Valaki elbocsátja feleségét és mást vészen, házasságtörést cselekeszik (Marci 10. v. 11.). Mivelhogy pedig vannak igaz okok, melyekért együtt nem lakhatnak az házasok, azt írja Szent Pál, hogy ha együtt nem laknak, házasság nélkül maradjanak; végezetre Krisztus Urunk Szent Máténál nemegyszer mondja, hogy valaki feleségét egyébként elhagyja az házasságtörés kívül, és mást vészen, paráználkodik. Holott Krisztus Urunk csak egyedül az házasságtörést mondja elégségesnek az örökös elválásra, noha ideig egyéb okokból is távol lakhatnak: akkor is pedig, mikor házasságtörésért elválnak, ha újabban akarnak házasodni, Krisztus Urunk azt mondja, hogy paráználkodnak. Kiből világosan megtetszik, hogy Luther mindannyi helyen paráznaságra szabadít, valamennyin megengedi, hogy az engedetlenségért, lopásra való tanításért, meghidegült természetért, távollételeért és egyéb hasonló dolgokért, más társot keressen az ember. És mivelhogy, ti Morgók, nem akartok efféle dolgokban semmit hinni Szentírás nélkül, mutassátok meg, hon szabadított arra az Szentírás, hogy ezekből az okokból újabb házasságra menjete. Bezzeg Szent Ágoston külön tanácsot ad annak, akinek házastársa vakmerőjül engedetlen, kiről én is szólék az tót kovácsok ellen.

Hamisság az is, hogy Szent Pál efféle elválásokat javallana, midőn azt írja, hogy ha az hitetlen elmégyen, ám menjen. Mert az Szent Pál szavainak folyásából és az régi doktorok magyarázásából kitetszik, hogy Szent Pál az pogány és keresztyén személy között való házasságról szól, és ha az pogány elmégyen, felszabadítja az házasságot. De az keresztyén házasságokat, kiket Isten egybeadott, semmi úton bokros házasságra nem ereszti, sőt azt parancsolja, hogy ha együtt nem lakhatnak, házasság nélkül maradjanak. Magyarországon úgy vagy, hogy elelein, midőn még a pogányságnak üszöge füstölgött, meg nem büntették az asszonyt, ha férjhez ment urának elbűdosása után; de azután, midőn az Evangélium igájához törek nyaka nemzetségünknek, az házasságtörés miatt elváltaknak sem volt szabad megházasodni.

Hamisság az is, hogy Luther az házasság nélkül való életet lehetetlennek nem mondotta. Mert Luther közönségesen szól mindenekről, valakik férfiak és asszonyemberek, és oly lehetetlennek mondja egymás nélkül léteket, mely lehetetlen, hogy az férfiú ne légyen férfiú. *Ut non est in meis viribus situm, ne vir non sim, tam non est mei juris, ut absque muliere sim.* Azt is mellé írta, hogy az ételnél, italnál, aluvásnál szükségesb az együttléte. Kiből megtetszik, hogy Luther nemcsak azt tanította, amit tanít az Szentírás, tudniillik hogy Istennek malasztja nélkül tisztán nem élhetünk, hanem sokkal is tovább ment az dologban.

Hamisság az is, hogy ha ezekből az Luther tanításiból valaki okot venne az fajtalanságra, azt nem az Luther tanításának, hanem csak az emberek túrhetetlenségének kellene tulajdonítani. Mert jóllehet, nem mindjárt kárhoztatjuk, akinek szavából okot vészen valaki az gonoszra: de ha ki oly dolgot tanít és elhitet, mely az ő saját ereje szerint felszabadít, bátorít, nódít az gonoszra, bezzeg azt méltán nevezzük gonoszra tanítónak, mint ám midőn az kígyó Évának azt mondá, hogy meg nem hálnak, sőt jobb állapotra jutnak, ha az almába harapnak. Minthogy azért Luther oly dolgokat tanít, melyek vagy elválás után újabb házasságra, azaz merő fajtalanságra szabadítanak, vagy sokakat izgatnak az feslettségre, méltán mondhatjuk az ő tanítását gonoszra vivőnek.

Hamisság az is, hogy magammal ellenkezem, midőn egyfelől azt írom, hogy megengedi az eklézsia az papok házasságát, mint az görög papoknak módjával meg is engedte; másfelől

pedig azt mondom, hogy az papnak jámbor felesége nem lehet, fogadása után. Ebben azért semmi ellenkezés nincsen. Mert házasságra nem mehet az pap, valamíg fogadásának kötelessége fennmarad. De az eklézsia ezt az kötelességét felszabadíthatja, mint az *Luther-Concordia* is megvallja, és azután megházasodhatik. *Qualitercunque enim quis se obliget voto, semper intelligitur excepta autoritate superioris, ut patet De jurejurando, cap. Venientes.* Azért *distingue tempora, et concordabis scripturas*: tégy választást az időben, és kitetszik, hogy ellenkezés nincs írásomban.

Végezetre sokképpen egybeelegyítettett hamisság vagyon abban is, ami mellé jámborságokat kötik az Morgók, mint azelőtt tisztességeket kötöttek vala. Az *Kalaúz*-ban baromhoz illendő tudománynak írtam vala, amit Luther taníta, tudniillik hogy ételnél, italnál, aluvásnál szükségesb az különböző nemnek együttléte, és ugyan lehetetlen enélkül lenni. Ezután azt mondám, hogy majd hasonlót tanít az *Augustai Confessio* és az *Luther-Concordia*, fel is jegyzém az könyv karéjára, hon kelljen ezeknek szavait felkeresni. Mert az *Kalaúz*-ban (fol. 334.) találtnak az *Augustai Confessio*-nak huszonegyedik articulusának szavai, melyekben az házasság nélkül lételt bűnnek és lehetetlennek nevezi. Azon *Kalaúz*-ban (folio 356.) az *Concordia* szavát is feljegyzém. Ezek így lévén, az *Csepregi mesterség* meghazudtolá az Morgókat, kik azt írták, hogy fel nem jegyzettem, mely helyen tanít az *Confessio* majd hasonlót az Luther írásához.

Most azért az Morgók először abban nem igazat tanítanak, hogy én az *Concordia* szavait említém, nem az *Augustai Confessio*-ét. Mert igazán az *Augustai Confessio* szavait hoztam elő, abból pedig az editióból, melyet az *Concordia*-ban írtak az lutheristák. De ezek az szeles Morgók, habahurjaságok miatt, eszekbe sem vették az én írásomnak módját. Másodszor, az is hamisság, hogy az *Augustai Confessio*-nak huszonegyedik articulusában nincs semmiféle, amit én az *Kalaúz*-ban (fol. 334.) említettem, hanem abban az articulusban csak az szentek tiszteletiről vagyon szó. Hogy megértsétek Morgók, az *Augustai Confessio*-nak huszonegy articulusánál több nincsen; de ebben az huszonegyediknek végében, nagy, hosszú *dicentes* vagyon az pápisták *abususirúl*, gonosz szokásirúl. Azért az *Kalaúz*-ban feljegyzettem, melyik paragrafusában, részében kelljen az előhozott szókat keresni. Kit hogy eszetekbe nem vettetek, csudának nem tartom, mert az harag hályog békötötte szemeteket. De én a tanács: másszor szemesbek legyetek azokban, amihez kötitek jámborságtokat.

Ezekből kitetszik, mely sovány és éretlen fogásokkal akartak kifeselni az Morgók, azokból az első rendbéli bizonyságokból, melyekkel az *Kalaúz* megbizonyította az Luther tanításának feslettségét; és hogy azoknak nagyobb részére egy kukkot sem mondhattak.

Az második rendbéli bizonyságoknak egyéb részeit siketségre veszik az Morgók, csak az ötödik és hatodik erősségre kottyantnak egy tetemes hamisságot, azt tudniillik: hogy nem cégéres bűnökről, hanem csak az jó cselekedetekben való fogatkozásról mondják ők azt, hogy ezeket Isten bűnnek nem tulajdonítja. Ez azért csavargás, mert egy az, hogy az Szent-írásból kellene megmagyaráznotok, mi légyen Isten előtt cégéres és cégértelen véték; más az, hogy vallástok szerint, minden véték örök kárhozatot érdemel. Ha azért az jó cselekedeteknek fogatkozásit, melyek pokolt érdemlenek, elfödi, avagy cégérét bévonván, látni sem akarja az Úristen, miért nem földné bé az több vétkeket is? Annak fölötte az *Concordia* nemcsak azokról az fogatkozásokról szól, melyek az jó cselekedetben vannak, hanem közönségesen minden bűnökről. *Propter fidem in Christum non imputatur nobis, quod deest impletioni legis. Peccatum Deus in nobis non vult imputare.* Luther is oly vétékről szól, melyekért az hitetlenek pokolra vettetnek. Mert azt írja, hogy ha az kegyes lutherista nagyobb gonosszást cselekeszik is, hogysem amelyért egyebek elkárhoznak, ő ezzel csak meg sem mocskoltatik: sőt ha az hívő ember paráználkodnék, sem volna bűn őbenne, mert semmi egyéb véték

nincsen az hitetlenségnél. Ezek és több hasonló mondások tovább vetik az célt, hogysem az Morgók írása. És bizonyára, ha igaz amaz fundamentom, melyet mindnyájan tanítotok, tudniillik, hogy ember csak az hit által igazul és kedves Isten előtt, szemlátomást követközik, hogy mindaddig tiszta és igaz Isten előtt az ember, valamíg hitetlenségbe nem esik, és így az augusztai hitük ne féljenek, hogy az gyilkosság, részegség vagy fajtalanság miatt, lelkek meg-rútíttassék, mivelhogy az benne való hit tisztán tartja őket, *sola fides justificat*.

Látád, keresztyén olvasó, mely eszeveszett, rossz feleletekkel mentegetik magokat az Morgók, és mégis úgy triumfálnak az nyertességben, hogy csaknem eszek fordul örömkben: engemet pedig mindenféle böcsületlenséggel gyaláznak. De csak kár, gonosz ördög, hogy morgasz, mert ugyan engedned kell az igazságnak.

AZ KALAÚZ BOTRÁNKOZÁST NEM SZEREZ SENKINEK

Minthogy az első csatán szégyent vallának az Morgók, segítő sereget rendelnek, hogy az *Kalaúz*-t megnyomhassák, és két dologgal vádolják az *Kalaúz*-t: botrántoztatással és hazugsággal. Azért szóljunk rend szerént mind az kettőről.

Hamisság azért, hogy okokat keres az *Kalaúz*, melyekkel oltalmazza az bordélyokat. Mert noha említettem az *Kalaúz*-ban, mivel mentik magokat, akik sok gyilkosságnak és egyéb vétkeknek távoztatásáért elszenvedik efféle rossz helyeket: de azért nyilván írtam, hogy győzhetetlen bizonyságok arra visznek, hogy efféle susnyaságot nem kell megengedni.

Hamisság az is, hogy én fogom reátok, hogy aprólék dolgokért az házasságat felszabadítjátok. Mert nem régen hallátok az Luther tanítását, melyben az maga vonogatásért, távollétéért és több efféle dolgokért, szabad menedéket ad az új menyegzőre.

Az Szentírásnak amaz mondását: *Os vulvae non satiatur*, nem az *Kalaúz*-ban, hanem más írásomban hoztam együtt elő. Ezt az Morgók bakbüzű éktelenségnek nevezik. Mit csudálod tehát, keresztyén olvasó, ha ezek az én írásomat káromlyák, kik az Szentlélek Isten szavait is gyalázzal illetik?

Az is merő balgatagság, hogy én azzal botrántozást szerzek, midőn az ti tudománytokból származott, gonosz erkölcsök gyümölcsét feljegyzem. Mert esszerént Szent Pált is vádolhatnátok, mivelhogy az Rómabéliekhez írt levelében az nemzetségeknek undok vétkeit írásba foglalta.

Abban is rosszul mentik Luthert az Morgók, hogy erőtlen embertől elválasztja feleségét. Mert jóllehet, aki természet szerént hideg volt az házasság előtt, az nem alkotmatos az házasságra; de ha az szent házasságnak végbemenetele után, vagy vénség és betegség miatt, vagy emberek metszéséből és egyéb történetből megerőtlenült az ember, bezzeg az Luther tanácsát nem szabad követni. Mert az Isten szavából hallók, hogy az végbement házasság fel nem szabadulhat. Az Luther szavai pedig határozás nélkül, mind az kétféle hidegségre szolgálnak: és aminémű bizonyossággal erősíti mondását, tudniillik, hogy az más fél gerjede, annak egyaránt helye vagyon mind az két rendbéli állapotban.

Végezetre az is merő hamisság, hogy gonoszra izgatjuk az embert, midőn azt tanítjuk, hogy az gonosz gondolatok és indulatok bűn nélkül vannak, ha ember helyt nem ad nekik, és ellenek tusakodik. Ezt nemcsak mi tanítjuk, hanem Szent Jakab apostol és Szent Ágoston is, mivelhogy abban vétek nem lehet, amit ember akarátja ellen szenved. Annak okáért szinte mint mikor Krisztus Urunkat kísértvén az sátni, istentelen gondolatot ada eleibe, tudniillik, hogy az

ördögöt imádná, semmi vétek nem esnék Urunktól ebben az gondolatban, mivelhogy ellene tusakodnék: úgy az Krisztus tagjainak sem árt az gonosz indulat, csak ellene álljanak. Ezzel pedig az tanítással nemhogy szabadság adatnék az gonosz indulatok engedelmeire, de sőt inkább azok ellen való bajvívásra izgattatunk. Hamisan írják pedig az Morgók, hogy ha az indulatokban vétek nincsen, nem szükség Istent kérni, hogy ezeket megoltssa. Mert az kísértetnek és az világi szerencsétlenségnek szenvedése sem vétek, de minthogy gyakran az mi gyarlóságunknak ok adatik ezekből az vétékre, méltán kérjük az Miatyánkban, hogy kísértetbe ne vitessünk és az gonosztól szabaduljunk.

Az is merő gyermekség, amit megfejtethetlen erősségnek tartanak az Morgók: Ha az gonosz indulatok Isten törvénye ellen vannak, minthogy bizonyára amaz parancsolat ellen vannak: *Non concupisces*: tehát bűn nélkül nem lehetek; ha pedig Isten törvénye ellen nincsenek, mint lehetnek gonoszok? Felelet: Miképpen mikor Isten tiltja az gyilkosságot, nem tilt egyáltalában minden öldöklést, mert szabad törvénnyel, szabad igaz hadakozásban, szabad az elkerülhetetlen maga oltalmában embert ölni; hanem az tilalomnak értelme az, hogy maga tulajdon indulatjából, törvénytelen és kételenség nélkül, mást meg ne öljünk: azonképpen mikor az *concupiscentiát* tiltja az Úristen, nem azt parancsolja, hogy semmi indulatot ne érezzünk, az ördögnek vagy testnek kísértetivel teljességgel mentek légyünk, hanem szabad akaratból bevett gonosz vágyódásokban ne részesüljünk. Azért amit az Úristen tilt, abban bezzeg vétek vagyon, és annak elkerülésére az Istennek malasztjával tehetségünk is vagyon, tudniillik, hogy szabad akaratunkkal helyt ne adjunk az gonosz indulatoknak. De hogy kísértetekből való indulatokat ne érezzünk, azt az Isten sem tiltja és tehetségünkben sincsen. Efféle indulatokat pedig, melyeket akaratunk ellen, bűn nélkül szenvedünk, gonoszoknak azért mondjuk Szent Ágostonnal, mert az bűnből eredett ezeknek dőlcsége és embert gyakran bűnre is visz. Azért szokott módjok szerint, hamisan és lelkiismeretek ellen vádolják botránkoztatással az *Kalaúz*-t az én Morgóim.

HAMISAN HAZUDTOLJÁK AZ *KALAÚZ*-T AZ MORGÓK

Gyalázatos álnoksággal élnek az Morgók ebben az vádolásban. Mert jóllehet az *Kalaúz*-ból előhoznak némely mondásokat, de teljességgel elhallgatják: mi okon? minémű alkolmatossággal? mely erős fundamentommal? írtam azokat. Ezt pedig azért cselekedik, hogy az együgyűk, eleit és utolját nem értvén mondásomnak, könnyebben idegenséget vehessenek tanításomtól.

Elsőben azért hamisan hazudtolnak engem az Morgók, hogy az Luthertől felvetett fundamentumokból, az fajtalanságot is büntelennek írtam az lutheristákban. Mert ezt az Luther tanításából igaznak mutatám nemrég. Az Morgók ravaszságit is, melyekkel ezaránt cigánykodnak, ugyanottan megrontám. Hogy pedig ti az jó cselekedeteket mocskos rútságoknak ítélvén, mégis szükségeseznek ítélitek az üdvösségre, nem csuda: mert az magatokkal való ellenkezés mindennapi kenyér közöttetek.

Hamisság az is, hogy az *Kalaúz* nem igazán írta, hogy az ti vallástok fundamentoma szerint, nagy szabadság adatik minden feslettségre. Mert az *Kalaúz*-ban bőségesen és csaknem régen elégségesen megbizonyítam ennek az mondásnak igazságát. És én bizony nem látom, micsoda tartóztatása lehet az gonoszságnak abban, aki ezeket elhiszi: I. Hogy ő soha olyat nem cselekeszik, akiben nem vétkezik, és kárhozatot nem érdemel. Azért annyiból mindegy, akár jót és akár gonoszt cselekedjék, hogy mindenikkel poklot érdemel. II. Hogy heába igyekezik az jóra, mert az Isten törvényében semmit meg nem tarthat. III. Hogy ugyan nem is köteles az Isten törvényére. IV. Hogy az jó cselekedetek nem szükségeseznek az üdvösségre. V. Hogy Isten

taszítja embert az gonoszra; és szabad akaratja nem lévén embernek, kételen véle, hogy vétkezzék. Ezek mind az luther vallásnak ágbogai, meg is mutattam az *Kalaúz*-ban, mint bátorítják az gonoszak ezekkel magokat, minden szabadságra. De ti csak csélcsapással akartok efféle mellől elmúlni.

Cigányság az is, hogy az *Kalaúz* hamisan mondotta Luthert derék eszközinek, az mi szerelmes hazánknak török torkába esésének. Mert az *Kalaúz* megbizonyítja, hogy Luther az török ellen való hadakozást erősen tiltotta; sőt, hogy az ötödik Károly császár erejét az török hatalmával megrontaná, Saxóniából izgattaték Szolimán Magyarország ellen. Erős bizonyságokkal megmutatta mindezeket az *Kalaúz*, ti pedig, szemtelen Morgók, csak hallgatással múltok el az bizonyságok mellől. Hol azt írjátok, hogy vannak az lutheristák között is, kik serényen viaskodnak az török ellen: azt én sem tagadom; de ezt nem az Luther tanításának köszönöm, mely azt tartja, hogy Isten ellen tusakodik, aki harcol az török ellen. Erre néző szavait Luthernek igazán előhoztam az *Kalaúz*-ban: de ti erre is, mint baglyok, csak füleltek, maga ha igaz emberek volnátok, ha cigányul nem járnátok, siketségre nem kellett volna ezeket vennem.

Csontos-tetemes hamisság az is, hogy az *Kalaúz* fogja reátok, hogy ti oly hitből várjátok üdvösségeteket, mely együtt lehet minden bűnnel. Mert ahol az *Kalaúz* ezt mondotta, igaz okát is adta mondásának, melyben ti belé sem mertetek kapni. Ha hamisak nem volnátok, fel kellett volna írnotok, mi okon, és minémű fundamentommal írtam ezt felöletek: de maszlagosok vagytok, eszesen semmihez nem szóltok. Ti tanítjátok azt, hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthatunk, és hogy az mi jót cselekeszünk is, merő rútság és utálatosság Isten előtt. *Nemo non certissimus esse debet, se semper mortaliter peccare. Omnia quae in te sunt, sunt prorsus culpabilia peccata & damnanda. Quanta Dominus in lege sua a nobis exigit, quorum tamen NIHIL nos praestare possumus. Legem NUNquam facimus.* Ezekből nyilván következik, hogy az ti üdvösséges luther hitetek együtt lehet minden törvényszegéssel. Holott azt írjátok, hogy az jó cselekedeteket ti igen javalljátok: ámbár úgy légyen, de jusson eszetekbe, hogy ezek az töletek javallott jó cselekedetek, mind poklot érdemlő rútságok. *Opus bonum optime factum est veniale peccatum secundum misericordiam, mortale secundum justitiam Dei.* Én is bezzeg efféle poklot érdemlő lutherista jó cselekedetekkel mondom, hogy együtt lehet az ti igazító hitetek.

Merő balgatagság az is, hogy az római hitet hamissá hagyom, midőn Tertullianus után azt írom, hogy ha hamis volna is az keresztyén vallás, mely az gonoszságot erős tilalommal zabolázza, mégis jobb volna az emberi társaságra annál az tudománynál, mely minden gonoszra taszigál. Ezt én nem magam elméjéből mondtam; ennek fölötté hával szóltam, és semmiképpen hamisnak lenni nem engedtem az mi hitünket. Sőt, Tertullianussal *a destructione consequentis ad destructionem antecedentis*, abból erősítettem annak igazságát, mert hamisság nem lehet az több tudományoknál hasznosb és szükséges tanítás. De az Morgók, mint baglyok, napvilágnál sem látnak, hanem csak haboznak mindenben.

Méltatlan hamisolják azt is, hogy az lutherista tanítók ördög iskolájából eredett tudományt hirdetnek. Mert senki Luther előtt nem tanította, hogy az mise bálványozás, hanem ezt elsőben az ördög hiteté el Lutherrel, és őutána ez mai napig azont károgják az martinisták. Hogy pedig ezt Luther az ördögtől tanulta, az maga saját írásából megbizonyítani az *Kalaúz*-ban. Azért nemcsak kísértette Luthert az ördög, mint Krisztus Urunkat, hanem ugyan el is hitette véle mint tanítványával, amit akara. Bezzeg, ha eszek volna az Morgóknak és bíznák magokat, azokat az igaz okokat kellett volna megbontogatniok, melyekkel erősen megbizonyítám, hogy ezt az misérül való káromlást, sőt egyéb fundamentomit is vallásinak, ördögtől tanulta Luther. De minthogy ezt csak ingyen nem is igyekeztek felforgatni, meg kell vallaniok, hogy midőn az misét káromolják, ördög iskolájából költ hamisságot állatnak.

Amit pedig beszéltek tudományokról, hogy ezt az próféták vallották, az apostolok tanították, az evangelisták leírták: az csak hagymázban fekvők tépelődése. Mert valamiben mitőlünk különböztök, azokban egy bűtű sincs az Szentírásban, mint elébb is mondtam.

Noha pedig azt én is vallom, hogy az ördög néha kételenségből igazat mond: de az Szent Athanázios tanácsa szerint, akkor sem kell vele társalkodni, hanem az Urunk példájára kell nézni, ki még akkor sem hagyja szólani, mikor őtet dicsírné.

Az is szemtelen hamisság, hogy nem igazán írtam, hogy az község előtt sok tanításokat ki nem merik fakasztani az martinista prédikátorok. Mert ezt én nemcsak kardéra írtam, hanem példáját is mutattam. Az *Concordia*-ra megesküsznek az prédikátorok. Abban pedig, mint kárhozott tanítás megvettetik, hogy az jó cselekedetek szükségesek az üdvösségre. Hitben tévelygőnek neveztetik, aki azt mondja, hogy az igazulás csak az hit által vagyon, de azért jó cselekedetek nélkül nem üdvözülünk. Annak fölötté ugyanezen *Concordia*, Luthernek az Galatabéliekhez írt levélnek állatásával, azt is helyén hagyja, hogy ha ki elhiszi, hogy hit által üdvözülünk, de azt is melléje veti, hogy meg kell az Isten törvényét tartani: ez ilyen ember teljességgel megtagadja az Krisztust.

Ezek az ti vallástoknak ágbogai, mint az *Kalaúz*-ban tulajdon írástokból feljegyeztem. De azért senki közületek ezt az község előtt nem meri beszélni, hanem azt kiáltjátok: hogy aki jót cselekeszik, az üdvözül.

Azonképpen, noha az *Augustai Confessio* tanítja, hogy az hit dolgaiban tőlünk nem különböz; az *Concordia* pedig azt parancsolja, hogy lefektünkben és felköltünkben az szent kereszttel magunkat megjegyezzük, és az Miatyánkat azon végezzük: De szabadíts gonosztól, Amen. Ezeket és több efféle dolgokat egy tök seréért ti az község előtt ki nem fakasztanátok. Látjátok azért Morgók, hogy én itt is józanon és igaz példáknak bizonyági után szólottam. Ti pedig csalárdul cselekedtetek, az én bizonyágimat elhallgatván.

Hamisan és cigányul írjátok én káromlásomnak, hogy ti az evangeliomot annyira böcsülitek, mint Terentiust. Mert ezt én Luther után hoztam elő, és Lutherre igazítottam, tulajdon szavait feljegyezvén, melyekben azt beszéli, hogy ők, noha az evangeliomot pattogatják, ezt semmi-vel nagyobbra nem böcsülik Terentiusnál.

Az is tudatlan paraszt hamisság, hogy én az Szentírást nem böcsülöm, mivelhogy azt írtam, hogy az Isten úgy íratta az Szentírást, hogy az eretnekek okot vehessenek ebből az vizálykodásra. Ezt bezzeg én írtam, Tertullianus szavaival, kiben semmi káromlás, semmi hamisság nincsen. Mert jóllehet, ha ki azt mondaná (ezt akarnák pedig, amint alítom, énreám kenni az Morgók), hogy avégre íratta Isten az Bibliát, hogy ebből veszedelmes tudományok követköznének: merő hamisat mondana. De aki csak azt mondja, hogy az Isten látta s tudta, hogy az emberi gonoszság okot vehet, sőt üdövel okot is vészen veszedelmére az Szentírásból, mint szinte önnönmagából is Krisztusból: ebben semmit nem káromkodik, hanem tagadhatatlanul igazságot mond. Vajon nem tudta-e Krisztus Urunk, hogy Calvinus amaz szókból: *Ez az én testem*, hamis tévelygést támaszt? Avagy nem előzhette volna-e meg az ő hamisságát, ha nyilván azt mondotta volna, hogy nem az ő testének jelét adja, nem szól figurákkal? Eredj s kérd meg ő szent felségétül, miért nem akart így szólani?

Hamisság az is, hogy káromkodtam, midőn azt írtam, hogy nemcsak az régi keresztyének, de az zsidók, törökök, abesszinusok szabott testi sanyargatásokat, böjtöket, imádságokat, adakozásokat cselekednek: az mostani újságoknak pedig semmi efféle szabott gyakorlási nincsenek, hanem csak az egy prédikációhallás. Ez oly igaz, hogy az Morgók sem tagadhatják: hanem engem farizeus csemetéjének neveznek, hogy efféléket várok ötőlök.

Végezetre, hamisan írják az Morgók, hogy noha én egyfelől azt vitatom, hogy az régiek írásából kell az régi dolgokról szólnunk: de másfelől az régiek írását megvetem, kik bizonyosságot tésznek, hogy nyolcadik János pápa csecses-fáros asszony volt. Mert én ez dologban is azoknak mondtam, hogy kell hinnünk, kik akkor éltenek, midőn ennek az asszony-pápának lenni kellett volna, és nem azoknak, akik kétszáz esztendővel utólban írtak.

Ezekből akárki megtapasztalhatja, hogy az Morgók dörgölődése csak merő hiúság, cigányság, hamisság: és az *Kalaúz*-t egy punctban meg nem érhetik, akár mint iparkodjanak is.

AZ MORGÓKNAK HIVOLKODÓ PÁNTOLÓDÁSIRÚL

Ha valami derék dolgot vettek volna eleikben az én bajnokim, és abban tudós emberhez illendő bizonyosságokkal viaskodtak volna, kedvem volna nékem is az íráshoz. De hogy egy vagy két gazembernek enyelgésin és merő sült bolond álmodozásin kell akadoznom, vagy tűröm vagy tagadom, de nem szinte gyönyörködöm benne. Mindazáltal: *Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur*, úgy kell az táncot járnom, amint fűjják nótáját. Az Morgók azért írásoknak utolsó részében azon mesterkednek, hogy az *Kalaúz*-nak hitelit és böcsületit lecsöpüljék: kiben annyit nyerne, mint ez ideig az többiben. Lássuk rend szerént, mit morognak.

AZ KALAÚZ MÉLTATLAN SENKIT NEM RÁGALMAZ

Első rágalmazás. Az *Kalaúz* előhozta Bornemisza és Bőjthe írásából az luther prédikátorok latorságát. Itt először az Morgók engem pirongatnak, hogy sem deákul, sem magyarul nem tudok. Mert egyszer írásomban magyarul, és egyszer deákul vétkeztem az grammatika ellen; azért calefactorhoz igazítanak, hogy magyarul tanuljak. Felelet. Ilyen az bolondság: az üveget is gyémántnak tartja.

Az deák szóban való esetet ami illeti, válaszok vagyon az Solnaiaknak arról; noha hazudják az Morgók, hogy ezt csak elfüleltem, nem tudván magamat menteni. Az magyar szót azmi illeti: mesterek lesznek az Morgók, ha elhitethetik, hogy magyarul nem tudok. Ennyi írásban egyszer, vagy az írónak és nyomtatónak fogyatkozásából, vagy magam gondolatlanságából, ha egy vétek esett az szólásban, bátor mondom nagy dolog. Az eszes olvasó pedig tudom meggondolja, mely igyefogyott embereknek kell azoknak lenni, kik effélében kötődnek.

Azután azt mondják az Morgók, hogy nem igazán írom, hogy Bornemisza az ő rendin való prédikátoroknak latorságáról emlékezik abban az könyvben, hanem mindenféle rendeknek esetit és késértetit írja. Boldog Isten! Minémű gyermeki fogásokban akadoznak ezek az sajtárok. Ha azt írtam volna, hogy csak az prédikátorokról írt Bornemisza, az ő könyvében, patvarkodhatnának. De én azt nem írtam, hanem azt mondtam, hogy Bornemisza *Ördögi késértet*-ről írván, emlékezik az ő rendeken való prédikátorok latorságáról: és fel is jegyeztem igazán, kikről és mi módon emlékezik, nem egyébért, hanem hogy az papok ganéjában piszkálók körmét megkocznám: és mivelhogy megmutattam vala, az lutherista hitnek fundamentomiból, mely nagy szabadság vétethetik az gonoszságra, példával is ennek gyümölcsét megismértetném. Tudom hogy Bornemisza (noha az Morgók vagy feledékenységből, vagy eltekelt ravaszságból az könyv szélire *Kalaúz*-t jegyeznek, mintha ebből vették volna az előszámlált eseteket) papokról is emlékezik: de effélére válaszok vagyon az *Kalaúz*-ban.

Sajnálják az Morgók, hogy Bőjthének tanúbizonyságát az prédikátorokról előhoztam, nemcsak az Sárvárótt nyomtatott versekből, hanem ugyan az Sopron, Zala és Vas vármegyei prédikátorok saját írásából is: és azt akarják, hogy reájok bizonyítsam ezeket. Szép dolog volna, ha az káptalan és király embere, kik az más ember vallását előhozzák, arra kényszerítenének, hogy megbizonyítsák, amit más vallott. Magamtól én egy szót nem mondtam sem Klaszekovicsra sem Kevire, kiket sohasem láttam, azt sem tudtam, ha élnek-é vagy megholtak. Titkot és magamtól gondoltat reájok nem írtam: hanem azmint közöttetek nyomtatott könyvben találtam, úgy jegyzettem fel jámborságokat. Bogár volt-é Bőjthe, és titeket, míg attendestek volt, hon hordozott a ganéjban, nem tudom. Azt sem tudom, ha visszahazudta, amit írátok *Concordiá*-tok előtt, hogy reátok kiáltott, tudniillik, hogy fejenként lopók, paráznák, gyilkosok vagytok: mert semmi gondom nincs maszlagoskodástokra. Elég hogy itt egy nagy hazugságban maradtok, midőn engem írtok rágalmazónak azért, hogy igazán feljegyzettem, amit tireátok mondtatok az ti gondviselőitek. Ha szinte hamis vádlások volnának is, amiket Bőjthe és Bornemisza reátok okádtak, ugyan nem lennék én ezzel rágalmazó, hanem ha az evangelistákat is rágalmazóknak mondjátok, mivelhogy felírták Urunk ellen való rágalmazásit az zsidóknak.

Második rágalmazás. Tagadja az *Csepregi mesterség*, hogy sok jezsuitáknak egyenlő munkájokból készítettett az *Kalaúz*. Ebben (ha igaz nem volna is, maga merő igaz) micsoda rágalmazás legyen, nem látom. Hogy pedig német könyvet is írtak *Kalaúz* néven: és hogy azmit Luthernek ördögi munkával fájzásáruól írtam, azt más emberek írásában olvastam: azzal még fülét körméhez nem vonszátok, és meg sem bizonyítjátok, hogy sok jezsuiták munkájával készítettett az *Kalaúz*. Mint szinte azzal sem, hogy sok fő tudós ember írásiból tanultam és vettem, amit az *Kalaúz*-ban írtam: mert ugyanis újjomból nem szophattam, sem anyám méhéből nem hozhattam magammal. Az ti *Concordiá*-tokról írt Bellarminus; summáját írásának elő is hoztam az *Kalaúz*-ban. De azki ezzel egybeveti azokat, melyeket én írtam az *Augustai Confessió*-ról és *Concordiá*-ról az *Kalaúz*-ban, megtapasztalhatja, hogy le nem írtam Bellarminust. Hogy pedig az *Kalaúz*-nak minden részei egybekötöttettek és abban nem mindenütt hoztam mindent elő, hanem amiről egy helyen szólottam, másutt arra igazítottam az olvasót, dicsíretire s nem gyalázatra méltó.

Harmadik rágalmazás. Az *Csepregi mesterség* nem igaznak írja lenni, hogy én az bordélyokat oltalmazom: Az Morgók azt hazudják, hogy noha szájjal ócsárlom, de szívvel-lélekkel oltalmazom. Erről ezelőtt kétszer is emlékeztek vala. És mivelhogy magok sem tagadják, hogy én efféle ocsmányságot nem oltalmaztam, nem írásomból és szavaimból, hanem mint valami szűvizsgálók: szívemből, lelkemből tesznek ítéletet, azaz csélcsapnak.

Negyedik rágalmazás. Az *Csepregi mesterség* hazugságnak írja, hogy midőn az prédikátorokat intettem, hogy jó fűvő szelekben el ne higgyék magokat, akkor őket fenyegettem. Az Morgók sem mondhatnak ez ellen semmit, hanem másban üttetik szavokat, és azt írják, hogy az *Kalaúz* kéri azon az embereket, hogy az hazug hírhordozásban rántsák meg az prédikátorok száját. Ezt ők fenyegetésnek és fenekedésnek tartják, és énbennem keresztyéni szelídséget kívánnak. Én pedig akármely okos ember ítéletire hagyom, ha fenyegetés-é az, mikor tapasztalható *famosus libellus*-ok írásában zabolázást kívánnak.

Ötödik rágalmazás. Az *Csepregi mesterség* hamisságnak mondja, hogy Szent Pál (2. Thessal. 2.) így szólana: *Revelabitur ille iniquus Antichristus*, mert nincs Szent Pálban kiírva az Antichristus neve. Itt az Morgóknak csaknem eszek fordul mérgekben. Egyszer azt mondják, hogy Szent Pál az bűn fián és ez iniquuson Antichristust ért, aminthogy az *Kalaúz*-ban magam is megvallám. Maga nem az a kérdés, hogy ha magyarázat szerint az Antichristusról kelljen-é érteni az Szent Pál szavát? Hanem csak az, hogy Szent Pál kiírta-é az Antichristust? Az

Morgók az Szent Pál szavainak előhozásában az Antichristust ugyan kiírták, maga bizonyos, hogy ezt Szent Pál ki nem írta. Másszor azt mondják, hogy én megengedtem, hogy az Szentírásban bétakarva, minden szükséges dolgok megvannak: tehát, mivelhogy az Antichristus isméreti is szükséges, az Szentírásban kell ennek is lenni. De ez sem illeti az dolgot; mert én azt nem mondtam, hogy az Antichristusról való tudomány nem találta az Szentírásban: hanem csak azt, hogy Szent Pál az említett helyen ki nem írta az Antichristus nevét. Azért végre igazat mondanak az Morgók, hogy nem kellett volna az Szent Pál szavai közé írni az Antichristus nevét, hanem kalitkában kellett (volna) tenni *parenthesissel*.

Hatodik rágalmozás. Az *Csepregi mesterség*-ben olvasták, hogy az prédikátorok nem mervén az *Kalaúz*-ba harapni, egy sajtár sóczét tosztak elő. Erre azt mondják, hogy az sajtárok meg is írták, hogy pokolra vivő *Kalaúz* az én könyvem. Mintha ám egy ilyen kottyantással igen megharapdáltatnék az *Kalaúz*. Graverus Albertnek, hogy deákságban kemencefűtőjévé akartok tenni: köszönöm, de nem tetszik az szállás; kiűzzetek bár valamikor, deákság kérni hozzátok mégyek. Bocatiustól írástok, hogy irtózom és bottal sem tudnak reáhajítani, hogy feltégyek véle. Nem volt okom, miért kellett volna véle feltennem; mert szitkos verseknél egyebet ellem nem okádott, melyekre szitkokkal felelhettem volna. Jóllehet egyéb okát is adtam Alvincinek, miért nem illik véle egy gyékényre ülnöm.

Hetedik rágalmozás. Az *Csepregi mesterség*-ben vagyon, hogy az *Kalaúz*-t két vagy három cikkelyben turkálják az prédikátorok, azaz egy erdőt két vesszőszál kivágással ligetessé akarnak tenni. Ebben egyéb fortélyt nem találnak, hanem hogy elébb egy álló fához hasonlítottam az *Kalaúz*-t, melyet egy csapással le nem dőjthetnek. Boldog Anya! Bezzeg nagy derék rágalmozás ez, hogy azon egy dologra, két helyen két hasonlatosságot hozok! Talán Krisztus Urunkat is megtorkoljátok, hogy az mennyországot együtt mustármaghoz, másutt kincshez hasonlítjátok?

Nyolcadik rágalmozás. Az *Csepregi mesterség*-ben az vagyon, hogy ha annyit tud az deáksághoz is, mennyit az igazmondáshoz az sócze, bár elhagyja az sajtárságot, és ásóhoz, kapához nyúljon. Erre azt mondják, hogy azoktól sem irtóznak, mikor reájok kerül. Engemet pedig herének neveznek, hogy az más keresményét rágom. De valaki engem ismer, tudja, hogy az henyélés és heresség hozzám nem illik; mert noha nem ások, kapálok, de amely hivatalba Isten engem rendelt, abban többet munkálkodom, hogysem akarnáják az Morgók.

Kilencedik rágalmozás. Az *Csepregi mesterség* mondja, hogy sokan rágták az én botom végét, de fogok tört benne. Erre az Morgók azt mondják, hogy én magamat ne tegyem az több pápista tudós emberekhez, kikhez képest olyan vagyok, mint az csilyán az liliumhoz. De hallod-e, jámbor, ezzel nékem bizony nagy örömet mondasz. Mert nemcsak ismerem és vallom, de akarom és szüből örülöm, hogy az én Uram házában sokképpen tudósba vannak énnálamnál.

Tizedik rágalmozás. Kérkedik az *Csepregi mesterség*, hogy az *Kalaúz*-ban egy hamisságot sem találtak az Morgók. Kire azt mondják, hogy ők immár sok hamisságot mutattak abban. Én pedig az olvasók ítéletre hagyom, ha mutattak-e vagy nem? Bizony az én ítéletem szerint csak egyet sem mutattak az tipográfus estin kívül. Aminémű heábavaló fecsegessél béboronálják az Morgók ezt az cikkelyt, feleletet nem érdemel: mert csak szófiaszók és oktan ugatások.

IGAZ-É, HOGY PÁZMÁNY PÉTER NEM PÁPISTA?

Ördögösöknek tartalak benneteket, ha elhitetitek, hogy én az Római Eklézsiának fia és tagja nem vagyok. De hogy megismértessék az Morgók, hogy ők az hamisat hamisan meg tudják bizonyítani: négy bizonyossággal erősítik, hogy én pápista nem vagyok.

I. Bizonyosság. Azért mondja magát pápistának Pázmány Péter, mert az pápákkal egy hiten vagyon: maga Gelásiust, az ő nagyapját nem követi: sőt fecskének nevezi. És ha válogatás nélkül az pápák hitit akarja követni, ariánus légyen: mert Liberius az volt. Felelet. Balgatagság minden dolgotok. Amely Gelásiust én követni nem akartam: római pápa nem volt, mint az *Kalaúz*-ban feljegyeztem, ugyanott, ahová ti mutattok; kit szemlátomást való cigánysággal ti eltitkoltok. Azt sem mondtam, hogy azért vagyok pápista, mert minden pápáknak tetszését követem, hanem azért, mert azon hiten vagyok, melyen az pápák voltak. Az pápák, mondom; mert amit egyenlő értelemmel az pápák tanítottak: amit az conciliomokkal egyetemben elvégeztek: sőt még azt is, amire az pápák kötelezték az keresztyénséget: abban követem az pápákat. Ha pedig valaki közülök az eklézsiának tanítása ellen maga vélekedésében megbotlott, azt bezzeg nem követem. Ezeket én eléggé megmagyaráztam az *Kalaúz*-ban, de metszesz, ha az méreg békötötte szemeket az Morgóknak, hogy semmit ne lássanak. Nézd két példáját vakságoknak. Azt írtam vala Libériusról, hogy Athanasiust nem hitiért, hanem erkölcséért kárhoztatta; ugyanezen írta Bellarminus, az Morgóktól feljegyzett helyen. Az Morgók pedig ezt úgy fordítják, mintha azt mondtam volna, hogy Libériust erkölcséért kárhoztatták volna. Azonképpen megmutatám, hogy Szent Cypriánust, Augustinust és az több szent püspököket pápáknak nevezték. Az Morgók bizonyítják, hogy ezek pápák nem voltak, mert ahon az római pápák lajstromát felírom, ezeket az pápák számában nem helyheztetem. Maga ha az Morgóknak eszek volna, magoknál volt értelme, hogy az római pápák közé nem illett számlálni azokat, kik római pápák nem voltak.

II. Bizonyosság. Pázmány Péter az ekléziát azok gyölekezetinek mondja, kik igaz hittel és az sacramentumok egyességével egybefoglaltatnak; az pápáról pedig nem térsen emlékezetet. Az több pápistákkal ellenkezik itt Pázmány: mert azok azt is hozzáírják, hogy egy főpásztortól kell az ekléziának bíráttatni. Felelet. Én is hiszem és tanítom, hogy az római pápának gondviselésére bízott az eklézia. Ezt hogy némelyek az ekléziának definíciójában helyheztetik, én pedig kihagytam, innen vagyon: mert Canisius nemcsak az ekléziának természetit és mivoltát nézte, hanem azt is, amint közönségesen kell ennek lenni; én pedig ki akartam hagyni azt, ami nélkül valamely időben megmaradhat az eklézia, úgymint mikor az pápa halála után, egy ideig üres az római szék. Azért az pápa főbbségéről és gondviseléséről való tudományunk mindegy. Az definíciókat pedig az dialektikusok nem egyaránt fondálják, hanem *interdum per essentialia, interdum adjungunt proprietates*.

Amit Annos pápáról kabolgyáskodnak az Morgók, arra azelőtt válaszok volt. Az is ugyancsak balgatagság, hogy az éntőlem adatott definíció szerint addig az ekléziában nem lehetek, míg meg nem házasodom. Mert az definíciónak nem oly értelme vagyon, hogy minden időben, minden sacramentomban, mindennek kelljen részesülni, hanem hogy éljen ki-ki azzal az sacramentommal, mely őhöz illik.

Hogy pedig Calvinust sem sokkal különben írtam szólani az ekléziának természetiről: azzal Calvinista nem lettem. Mert noha Calvinussal semmiben nem akarok cimborálni, valamit őbenne kárhoztatott az eklézia, de amit igazán mondott, abban ötet nem ócsárlom. Azt hiszem, te sem szégyenlesz Mahomettel cimborálni abban, hogy férfiú nélkül fogantatott Krisztus.

De lásd, keresztyén olvasó, ezeknek az mód nélkül való rágalmazásra rohant gonosz embereknek istentelenségeket. Együtt az magyar *Imádságoskönyv*-ben előhozám, mint s hogy imádkoznak az törökök az ő olvasójokon. Ezek az Morgók azt fogják reám, hogy én kiáltok Allát: és csaknem törökké téznek érette; mintha törökké kellene annak lenni, aki az törökök szavát, erkölcsét, szertartását említi és história szerént feljegyzí. De aki igazán nem vádolhatja ellenségét, efféle bolondságokat kell keresgetni. Azonképpen azt sem egy helyen mondtam írásomban, hogy aki egy vagy két dologban egyez valakivel, azt nem mindjárt mondhatjuk amazzal egy hiten lenni. Mert az török és zsidó egy Istent hiszen velünk egyetemben, de azért ugyan nincs egy vallásban velünk. Ezt az Morgók nagy gondolatlanságnak tartják, és azt akarják, hogy aki az törökkel egy Istent hiszen, annak tagadni kell az Szentháromságot. Maga bizony ez csak csupa bolondság. Mert az istenségben az természetnek egyessége és az személynek háromsága vagyon. Egyez bezzeg az török és zsidó velünk az természetnek egyességében: de az személynek különbözőségében elszakad tőlünk. Az elsőt javalljuk öbennek, mint Szent Pál az pogányokban: az másikat kárhoztatjuk. De az Morgók csak kottyanthassanak valamit, nem törődnek rajta, ha jól esik-é vagy bolondul.

III. Bizonyosság. Pázmány sem az régi, sem az mostani pápistákkal nem egyez sok dologban: tehát nem pápista. Az régiekkel nem egyez. I. Mert azt írja, hogy *Glossa Juris Canonici* sok tévelygéseket tanított. II. Mert nem hiszi, hogy az purgatóriumban lévőket ördögök kínozzák; maga az régi pápisták Legendája ezt tanította. III. Mert azt írja, hogy megbotlott Irenaeus, Cypriánus, Tertullianus. Ne kiáltson tehát az lutheristákra, ha az régiek írásit válogatva veszik bé. Az mostani pápistákkal hogy nem egyezek, így bizonyítják: I. Zakariástól említett víz nélkül való, tót Pázmány, limbusról magyarázza: Costérus ezt nem értheti az limbusról. II. Gretsérus feleletit előhozván Pázmány azt írja, hogy ebben nagy akadék vagyon: azelőtt pedig azt írta vala, hogy egy kis tévelygéssel elveszti ember az hitet. III. Noha nem az *Kalaúz*-ban, de más könyvében, Telegdi Miklóssal és Monoszlói Andrással egyet nem akar érteni.

Felelet. Ha eszekbe vették volna az Morgók azt az két dolgot, melyet az *Kalaúz*-ban eléggé megmagyaráztam, soha efféle kábaságra nem jutottak volna. Első az, hogy az hitnek egyessége fel nem bontatik, ha oly dologban nem egyeznek, melyről az Szentírásban vagy az anyaszentegyház végezésében nyilvánvaló tanúságunk nincsen. Sőt bár végezés légyen is valamiről, ha vakmerőség nélkül, gondolatlanság vagy feledékenység miatt, különbet tanít valaki, azzal még fel nem háborodik az hitnek egyessége. Második az, hogy akármely tudós, fő ember légyen is az apostolok után, csak az maga saját autoritásával elégséges hitelt nem szerezhet tanításának: Hanem amit az anyaszentegyháznak vallásából tanítanak, és amiben egyeznek közönségesen az régi, szent doktorok, azt bezzeg tartozunk követnünk.

Azt mondom azért, hogy ha az Morgók el akarták hitetni, hogy én nem vagyok pápista, nem egy vagy két emberrel való egyenetlenséget kellett volna keresni: sem oly dolgokban való különbözőést vadászni, melyekről szabad vélekedni; hanem az római eklézsiától elvégzett dolgokban kellett volna szakadást mutatni írásomban: kit hiszem Istent, sohasem mutathatnak.

Annak okáért az *Glossá*-tól sok dologban különbözök: de olyakban, melyeket öbenne nem javallott az római eklézsia. Azért ezzel nemhogy kiesném az pápistaságból, de sőt inkább igenis pápistának mutatom magamat. Az purgatóriumban ördögöktől kínoztassanak-é az lelkek vagy különbben, nem tudjuk: az eklézsia sem tett erről végezést; azért szabad erről vélekedni. Irenaeust, Cypriánust, Tertullianust oly dologban mondom, hogy megbotlottak, melyben az ő vélekedéseket megvetette az pápista eklézsia. Az lutheristákat sem tiltjuk, ha efféle dolgokban megvetik valamely ember tetszését, melyben az eklézsiával nem egyez. Costérussal való különbözőségem az hit dolgát nem illeti, mint elébb megmondám.

Az Gretsérus feleletiben akadékot mondtam, azt az ellenvetést, melyet elő is hoztam. Az Morgók pedig nagy bolondul az akadékon tévelygést értenek. Az Telegdi és Monoszlói dologrúl ezelőtt bővön szólottunk. Azon pedig nem szükség most disputálnunk, ha az keresztyén hit abban álljon-é, hogy az Istennek hozzánk való kegyelmében bízunk: *An fides sit certa fiducia de misericordia Dei?* Mert az katolikusoknál elvégzett, bizonyos dolog, hogy az igaz hitnek mivolta ebben nem áll. Azért sem Telegdiben, sem egyebekben nem javallhatom, ha különbet tanít. Azt ne csudálják az Morgók, hogy helyén nem hagyom, hogy aki az *perseverentiát*, jóban végig megmaradást kéri, kétség nélkül megnyeri. Mert midőn Urunk azt mondja, hogy valamit kérünk Istentől, megnyerjük, ezt az messaliánusokkal és enchitákkal úgy nem értjük, hogy egyedül az imádság elégséges legyen az üdvösségre, minden egyéb eszköz nélkül: mivelhogy bár egyszer-kétszer, sőt százszor, ezerszer szüved szerént kérjed is üdvösségedet, de ha meg nem kereszteltettél, ha minden gonoszságra vetemedel, az egyszeri vagy kétszeri imádságod üstöködnél fogva mennybe nem viszen. Az Urunk szavát azért úgy kell értenünk, mint az több Szentírás megmagyarázza: tudniillik ha az imádság mellett az több szükséges dolgokat el nem mulatjuk.

IV. Bizonyosság. Oly axiomákat, kerek mondásokat ejt Pázmány, melyekkel az pápista doktoroknak és magának is, Szentírás nélkül való bizonyítást kétesse teszi: kiből megtetszik, hogy ő nem pápista. Ezt azzal erősíti: mert az *Kalaúz*-ban az vagy, hogy senki egy oly nincsen az eklézsiának *privatus* doktori közül, kihez úgy köteleznők hitünket, hogy semmiben az ő tetszésétől el ne mehessünk. Tehát, amit vagy maga írt Pázmány, vagy *privatus* doktorokból bizonyított az *Kalaúz*-ban, szabad véle, ki hiszi s ki nem.

Felelet. Itt is cigányság dolgotok. Mert ha éppen előhozátok volna, amit írtam, helye nem lőtt volna bolondságtoknak. Azt írtam, hogy senkihez *privatus* doktorhoz nem kell az igaz hitet kötelezni: de azt is emellé vetettem, és erős bizonyosságokkal állattam, hogy az eklézsia doktorinak közönséges értelme nem egyéb, hanem az eklézsiának értelme. Sőt, ha valamiről kevesen emlékeznek is az doktorok, de arról szólnak, mint ő idejekben az egész eklézsiától bevett dologrúl, és ezért őket az több doktorok meg nem torkolják: ezt is úgy kell tartanunk, mint az eklézsia vallását. Most is azt mondom azért, hogy az hit dolgaiban se énhozzám, se más akármely doktorhoz sem kell embernek magát kötelezni különben, hanem ha az *privatus* doktorok tanítása egyez az eklézsiával, melynek az Úristen megígérte, hogy az pokoltól le nem nyomattatik.

Mindezek az sok temérdek gorombaságok után, nagyon púposkodnak az Morgók, mintha az *Kalaúz*-t leverték volna. Sőt egyebütt is sokszor nagy triumfussal tombolnak, mintha mind az diófaig övék volna. Intik pedig, kéri, és nehult ugyan halálos bűnnek fenytéke alatt tiltják az emberek, hogy az *Kalaúz*-t ne olvassák. Nehéz a dér az békának. Az marja béleket az Morgóknak, hogy az *Kalaúz* alkalmason felnyitotta szemeket az embereknek: azért igazsággal fel nem érvén, gazsággal, trágársággal akarják azt meggyölöltetni. De hiszem Istent, hogy aki ezt az én feleletemet megolvassa, nagyobb hitelt ad ezután az *Kalaúz*-nak, melyben ily nagy epeséggel, hárman egybecimborálván, nem találtak csak egy hamisságot is.

AZ KALAÚZ-RÚL ROSSZ ÍTÉLETET TETT EGY ESZEFORDULT DE KAN

Nincs vesztegetni való üdöm, hogy ennek az harmadik számárnak enyelgésén sokat mulathassak. Nem is érdemli, hogy csak olvastassék is az tudatlan De kannak moslékja. Mindazáltal, hogy ő is eszébe végye bolondságát, rövideden tekintsük meg minden gazságát.

Minthogy bagoly is bíró földében, az harmadik Morgó három dologgal szentenciázza s kárhoztatja az *Kalaúz*-t. I. Hogy sok helyen álmot hüvelyez és embertelen gyermekséget beszél. II. Hogy minden rendeket szidalmaz, kiért mindenektől böcsületlenséget érdemel. III. Hogy teli aprólékos, gyermekjátékokkal. Lássuk rend szerént mindeniket.

Első vádolás. Kilenc példával bizonyítja, hogy az *Kalaúz* álmot és embertelen gyermekséget beszél.

I. Példa. Csúfos szószaporítással egy friss házat, szép vetett asztalokat épít együtt az *Kalaúz*. Másutt csudálkozik az égett bor páráján, és az bolhának szemérűl, szájárúl elmélkedik.

Felelet. Vajha meg nem rombolnátok írásomat, hanem igazán kiírnátok: mit? mi végre? minémű okkal és alkolmatossággal írtam, kevés módokat volna az rágalmazásban. Az ékes épületnek hasonlatosságából bizonyítja Eusebius, hogy az világ ékességének alkotó Istene vagyok. Én is az Eusebius nyomdékát követvén, az látható állatoknak szépségéből, az láthatatlan Istennek igaz ismételre akartam vinni az emberi okosságot: úgy, hogy nemcsak az hitnek engedelmségéből, hanem az okosságnak vezérléséből is kinyilatkoznék az Istenség. Ez, ha tinálatok gyermekjáték, az Istent is megfeddjétek az gyermekségről, mivelhogy Szent Pál írja, hogy az pogány bölcsenek az Isten megmutatta magát az világi állatokból. Az borsöprű párán én nem csudálkoztam, hanem ennek hasonlatosságával magyaráztam, mint emeltetik az felhő az levegőégben. Hogy pedig az legkisebb és alábbvaló teremtetett állatban is, az Istennek bölcsességét álmélkodva magasztaltam, ne csudáld. Ezent cselekedte Szent Ambrus és Szent Basilius. Minap itt Prágában, egy kivájt és fedeles kupa módjára csinált borsszemet láttam, melyben elefántcsontból csinált ötszázhet pohárka volt, mindeniknek az széli aranyozott volt. Ezen én sokkal inkább csudálkoztam, hogysem mikor az prágai palotában száz öreg kupát láttam. Miért ne csudáljam tehát az Istennek bölcsességét, mely egy legkisebb élő állatban annyi sok, külső-belső mozgásra, táplálásra, szaporodásra való tagokat formála?

II. Példa. Azt írja az *Kalaúz*, hogy egy holt emberfejet Boldogasszony imádsága elevenen tartott addig, míg meggyónék. Maga ezt Bonfinius hihetetlennek mondja.

Felelet. Ezt én írtam, de csak úgy, amint az *Magyar Krónika*-ban olvastam. Mert az régi dolgokról históriából kell embernek szólani. Bonfinius pedig ezt kétséssé nem teszi; sőt *miraculum*-nak, isteni csudának nevezi, mely emberi mód és természet folyása szerént *incredibile*: mint szinte, hogy az tevének töfokon általbúvását emberi mód szerént lehetetlennek mondja Urunk, noha Istenre nézván lehetséges.

III. Példa. Az *Kalaúz* mondja, hogy az apostolok Krisztus Urunk után indulván, minden javokkal együtt feleségeket is elhagyták: most pedig, ha valamely egyházi embert magokhoz akarnak édesgetni az új tanítók, menyecskékkel fenyegetik, és az hitegetés asszonyemberen fordul meg.

Felelet: Ezt csak az tagadja, aki soha közöttetek nem forgott, veletek nem beszéllett, és szökött papok vagy barátok példáját nem látta.

IV. Példa. Azt írja az *Kalaúz*, hogy Luther az sibisolival megrakta plundráját.

Felelet. Ha igaz ember volnál, ki kellett volna írnod, mi okból és ki után írtam ezt. Staphylus írta, hogy mikor Luther ördögöt akarna üzni, úgy megszorongattaték, hogy nadrágját is elokádná féltében. Ezt Staphylussal egyetemben Lindanus, Brendenbachius, Alanus, Feuarden-tius, Reginaldus, Pantaleon és egyebek írták. Ezek után én is feljegyeztem, hogy Csepregen is bűzi légyen apjok plundrájának. Nemigen tiszta bezzeg, hogy ilyen szaros próféta után indultatok, de nem én bűnöm, ha nyelve alá nem tette volt az pince kulcsát.

V. Példa. Azt írja az *Kalaúz*, hogy az luther vacsorához az volna legalkalmasb, aki oly részeg korában járna az Coenához, hogy az pohár felhajtás után arcul okádná minster uramat.

Felelet. Itt is elhallgatod, nagy cigánysággal, mi okból írtam ezeket. Luther írja, hogy ember akkor vagy legjobb készülettel az Úrvacsorájához, mikor legrosszabbul készült ehhez. Ebből mondám következni, amit te említesz. Ha te még annál is rosszabb készületet tudsz gondolni, ámbár azzal menjete vacsorátokra. Bezzeg effélét, ha oly soványon és csak magam fejétől írnék, mint ti előállatjátok, magam tennék törvényt ellenem: de ti álnokságtok és az szegény község bámitására való cigányságtok, hogy az én mondásimnak sem eleit és utolját, sem okát és eredetét, sem fundamentomtól és bizonyágát nem merítek említeni; mert ha ezt feljegyeznétek, kitetszenék farka rókánknak.

VI. Példa. Az *Concordia* könyvét mosléknak nevezi az *Kalaúz*.

Felelet. Méltán is nevezi; mert sok bizonyságokkal annak gázságát és hamisságát megtapasztaltatta.

VII. Példa. Gyermekké teszi magát Pázmány. Mert azt írja, hogy Luther nyakába rántják az bűdös berhét: és jó kedvvel kell szenvedni, ha házából kivonszák feleségét, prédára vetik marháját.

Felelet. Aki ezt csak így nézi, amint előhozod, gyermekségnek ítélheti. De ha felírnád, mi okon? mi móddal? minémű fundamentommal? írtam ezeket, az ti bolondságtokon álmélnakodnék. Magyarázván együtt, mely esztelenül szoktak az lutheristák bizonyítani az Szentírással, többi között hozám azt is elő, hogy Luther az török ellen való hadakozást tilalmasnak lenni azzal bizonyítja, mert Krisztus Urunk hagyása, hogy az gonosznak ellene ne álljunk. Ezután mondám osztán, hogy lássa Luther, mint jár, ha ebből az bölcs magyarázatból azt kezdik kihozni, hogy jó kedvvel kell venni, ha feleségét kivonszák, marháját elprédálják. Ezt mondtam, és ezért meg nem szégyenlem magamat, hanem ha a kettő közül egyiket megbizonyítod: vagy hogy Luther efféle esztelen bizonyágot nem támasztott az törökkel való hadakozásnak tilalmára; vagy hogy ezen nyomon és formán az is meg ne bizonyodjék, amit én említek.

VIII. Példa. Azt írja Pázmány, hogy semmi perseléssel szalonna nem lészen az kuvaszból, értvén ezen az jámbor prédikátorokat.

Felelet. Nem találád. Mert én ezt nem az jámbor prédikátorokról írtam, hanem az *famosus libellus* szerző és hamis hírhordozó latrokról, kiknek hazugságok sokszor markokban tapasztaltatott, de ugyan nem tudnak az szégyenhez. Ha te efféléket tartasz jámbor prédikátoroknak, legyenek tieid jámborságokkal egyetemben.

IX. Példa. Magyarinak azt írta Pázmány, hogy megérdemlenéje, ha záp tyúkmonnyal hajigálnák.

Felelet. Írd fel, ha jámbor vagy, azt is; mi okból? minémű dologban való tudatlanságáért? mi formán? írtam ezeket, és akkor káromlyad, ha lehet, írásomat. Hogy pedig mind itt s mind azelőtt azt írtátok, hogy engem az főemberek *fabula mensae*-nek, udvari játékosnak tartnak, tudom bizonynyal, hogy az magatok rendin való főemberek is, kik engem ismérnek, szégyenleni fogják szemtelenségteket.

Második vádolás. Négy példával akarja elhitetni, hogy az *Kalaúz* minden rendeket gyaláz.

I. Példa. Azt írja, hogy ez világi fejedelmeknek annyi közü vagy az egyházi dolgokhoz, mint Ozának az temjénezéshez. Felelet. Egyéb bizonyságok között azzal erősítettem, hogy az ekléziában egy főpásztornak kell lenni, mert enélkül közönséges gyülekezet nem szolgáltat-

nék, sem az pásztorok között való egyenetlenség el nem végeződhetnék. Annak utána az régi szent doktorok és császárok szava után mondtam, hogy nem ez világi fejedelmek tisztja az hit-igazgatás. Azért Constantinus azt monda az Nicaenumbéli gyülekezetben, hogy az császárok az püspökök ítéleti alá vetették magokat az hit dolgában: *Deus vos sacerdotes constituit et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi*. Theodosius és Valentinianus az Ephesumbéli gyülekezetnek azt írják: *Nefas est, qui sanctorum Episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis se se immiscere*. Azt is feljegyzém, hogy noha Constantinus az Nicaenumbéli gyülekezetben volt, de addig csak le sem ült, míg az püspökök meg nem engedték, hogy köztök lehessen: kit azután minden császár követek, úgymond Eusebius. Ezek így lévén, azt mondtam, hogy amely fejedelem az egyházi birodalmat magának akarja foglalni, úgy cselekszik, mint Oza. Ezzel pedig nem gyaláztatnak az fejedelmek: mert amint Szent Ambrúsból mondtam, és Calvinus is igen javallja; nincs nagyobb dicséreti az fejedelemnek, mintha azt mondhatni felőle, hogy az anyaszentegyháznak fia: és nem az eklészia felett vagyon, hanem ennek igaz tagja. Az közönséges gyülekezeteknek egybehívását, ami illeti, nincs itt hely, hogy arról szóljunk: Bellarminusra igazítlak. Csak azt jegyzem fel, hogy hamisan említéd Eusebius históriájának tizedik könyvét. Ruffinus első könyvét akartad említeni, melyet (amint mondtam), az *Egyházi História*-nak tizedik könyvének nevez Ruffinus. De az Ruffinus szavát hamisan hozod elő; mert Ruffinus csak azt írja, hogy az papok végezéséből hitta Constantinus egybe az püspököket: *Tum ille ex sacerdotum sententia concilium convocat*. Te pedig úgy beszéllesz, mintha magátúl és maga hatalmával cselekedett volna valamit. Hogy pedig az egyházi emberek az világi gyűlésekben légyenek, abban semmi illetlenség nincsen, mint másutt megmondtam. Nem is hallottam még eddig, hogy senkit egyházi embert, kitzsigáltak volna az gyűlésből: de tinéktek, azt hiszem, jobb postátok vagyon, ki azt is megviszi, ami sohasem volt.

II. Példa. Azt írja az *Kalaúz*, hogy az uraknak nem engedik az hit barázdálását.

Felelet. Arról vala szó, hogy az Szentírásban mély és nehéz értelmű dolgok vannak. Azért, ha csak egy közmesterségben is apród esztendőt kell tölteni, minekelőtte ebben valaki tudós légyen, az isteni dolgoknak értésére nagyobb üdö és szorgalmatosság kívántatik. Azért akiknek más hivatalja vagyon, hogy azok barázdálják az hitet, nem szenvedjük mi katolikusok. Hanem azt akarjuk, hogy vagy úr vagy szegény ember, de az anyaszentegyház ítéletihez szabja magát az Szentírás értelmében. Ezt mondtam, és ebben semmi ellent nem tartnak az katolikus urak. Sőt magok is ezt hiszik és vallják: kérd meg tőlök, ha nem hiszed. Tudom, hogy ezt földesuraknak ti nem meritek mondani. Mert Luther tanítása az, hogy az Isten nem hagyta az egyházi doktorokra és gyülekezetekre az hitről való ítéletet, hanem az községe: és az pásztor tartozik az ő juhainak ítéletit követni: kit sok helyen annyira megtartnak az prédikátorok, hogy amit prédikállani akarnak, előbb az magistratushoz kell vinniek.

III. Példa. Az prelátus urakat sem böcsüli az *Kalaúz*. Mert Telegdi Miklóst és Monoszlóit, alattomban luthereknek meri nevezni.

Felelet. Ezekről az *Kalaúz* nem is emlékezik. Más könyvemben is soha, sem felszóval, sem alattomban ez jámbor főembereket nem kárhoztattam. Ha pediglen feljegyzed, hol kérkedtem én azzal, hogy minden bölcsességet elnyeltem, ám ottan ment ember légy az hazugságtúl. De soha azt én sem nem írtam, sem nem ítéltam. Tudom, hogy amit keveset tudok, csak ezered-része annak, amit nem tudok. De itt három dolgot akarok tőled érteni, melyről emlékezel. I. Melyik együgyű lutherista férfi vagy asszony volt, aki engem az Szentírásban megfogott? Ha jámbor vagy s nem hazudsz, írd meg, mely helyen? micsoda dologban? fogott meg. II. Volt-e eszed, mikor abban akadoztál, mint férjen össze két mondásom, tudniillik: hogy az Haffenreffer könyvéből tudós ember nem tanulhat, és hogy az tudós emberekkel el akarja

hitetni Haffenreffer az léleknek embertől nemzését. Nem érted-e csak azt is, hogy más az, mit ő akar, s más az, mit véghezvihet. Te is akarhatod, hogy az töröknek mind nyaka szakadjon, de azért el nem hiheted az eszes emberrel, hogy erre tehetséged legyen. III. Akarnám érteni tőled, minémű zsinórral mérted meg az én elmémet és tudományomat, hogy oly bátran bizonyt mersz azon mondani, hogy én csak meg sem értem az Meisnerus könyveit. Talán magadról ítélisz engemet? Ám meglátod: *liberae sunt opiniones hominum*.

IV. Példa. Minden egyéb rendeket böcsületlenül nevez és közönségesen gyaláz az *Kalaúz*.

Felelet. Itt sem találod az igazat. Mert én közönségesen semmi rendet nem gyaláztam: hanem afféle eszeveszett asszonynépeket, tetves sajtárokat, éretlen katonákat vagy műveseket, kik az Szentírás értelmében annyit tulajdonítnak magoknak, hogy ebben az régi szentektől és az eklézsiától nem akarnak hallgatni: sőt ezt lapockázni, és tanításában meg merik torkolni. Efféléről vala szó. Effélék pedig minémű tisztességet érdemlyenek, ő maga Krisztus Urunk előnkbe adja, midőn megparancsolja, hogy az anyaszentegyházról nem hallgatókat pogányoknak és nyilván gonoszoknak ítéljük. Nem igazán írod pedig, hogy az községet eltűntük az hit dolgairól való ítéletről. Mert az *Kalaúz*-ban világosan írtam és megbizonyítottam, hogy minden keresztyén embernek ítéletet kell tenni az igaz hitről. De ennek az ítéletnek nem olynak kell lenni, hogy az anyaszentegyházról ne függjön, és annak értelmével s magyarázatjával szembeszálljon: hanem hogy ehhez hallgasson és ettől függjön. Ezeket jó bizonyságokkal megmagyaráztam az *Kalaúz*-ban, de ti csak lesütitek erre hosszú fülötöket, és hejábavaló szószaporítással bétöltitek az papirosat.

Harmadik vádolás. Öt példával bizonyítod, hogy az *Kalaúz* teli gyermekjátékkal.

I. Példa. Azzal akarja elhíttetni az *Kalaúz*, hogy igaz az ő tudománya, mert az kalendáriumban bé vagy on írva az szentek innepe: és az hónapokat böjtelő, böjtmásnak szokták nevezni. Maga, úgymond, ha az régiség tenné igazzá az hitet, Plato és Aristoteles igazabb hitű Pázmánynál, mert régiebb az planétáktól vétetett nevek az napoknak. És az régiségben nem az magyarok megtérésére, hanem az apostoli üdöre kell nézni.

Felelet. Mondom én, hogy agyad kívül röpi az te eszed. Együtt az *Kalaúz*-ban azt mondtam, hogy az lutheristák ítéleti szerént is, sok szent emberek voltak az pápista hitben; maga ha az pápistaság oly iszonyú bálványozás volna, mint ők szörnyítik, senki abban szent nem lehetett volna. Ha pedig az pápista hitben szentek voltak, mivelhogy csak egy az üdvösséges hit, következik, hogy egyéb vallásban szentség és üdvösség nem találhatik. Ezt egyéb bizonyságok között azzal is erősítém: Mert ha az kalendáriumot elővesszük és megtekintjük azokat, kiket az keresztyén világ szenteknek tartott az apostolok után, augustai vagy helvéciai confessio-nistát ott nem találunk, hanem csak pápistákat. Ezt írtam. Te erre egy kukkot sem felelsz. Másutt azzal bizonyítottam az új tudományok hamisságát: mert az apostoli igaz hitnek meg kellett világ végéig maradni és igaz pásztorok által hirdettetni. Az mostani hóharmatok nem voltak ezelőtt száz esztendővel. Ezt több bizonyságok között azzal is erősítettem: mert egy lelkipásztort sem nevezhetnek, aki ezelőtt száz esztendővel valamely városban vagy faluban hirdette volna az *Augustai Confessio*-ban foglaltatott tudományt. Ezt, hogy világosan megmagyaráznám, vetém utána, hogy ha nem új az lutherista tudomány, adják valami oly jelenséget az ő óságoknak, minéműt mi adhatunk az mi hitünk régiségének. És hogy messze ne menjek: Magyarországon az hónapok neve megjelenti, hogy negyvennap böjtöt tartottak az mi eleink. Az vasárnapok nevei: *Reminiscere*, *Invocavit*: előnkbe adják, hogy misét mondtak, mert ezeket az neveket az *Introitus*-nak első szavaiból vették. Az régi szentegyházak, oltárok, sekrestyék, érsekségek, egyszóval ezer efféle jelenségek megmutatják, hogy az mi religióink nem mostani. Állassanak az lutheristák efféle jelenségeket, ha régi az ő vallások.

Ez az, mit írtam az *Kalaúz*-ban, kit ha így előhoztál volna, örömet érteném feleletedet. Most pedig semmit az dologhoz nem szólasz. Mert én az mi hitünk régiségét nemcsak az magyarok megtéréséig, hanem az apostolokig vittem, ahol helye volt: és csak magán az régiségből nem is bizonyítottam hitünk igazságát. Mert egy az, hogy ott én nem az mi hitünk igazságát állattam, hanem az ti újságtok hamisságát ostromlottam. Más az, hogy csak példájul hoztam ezeket az jelenségeket elő, hogy ti is valamit hasonlót mutassatok. Harmadik az, világosan megmondottam, hogy az régiség csak magán nem elég az igazsághoz, mert az pogányok is régiséggel oltalmazták hamisságokat. Azért soha én így nem argumentáltam: Régi, tehát igaz. Hanem az dolog kettő. Első. Az Úristen megígérte, hogy az apostoloktól felállatott eklézsia és igaz vallás világ végéig tart, és ennek mindenkor tanító pásztori lesznek. Azért valamely vallásról megmutathatjuk, hogy volt oly üdő az apostolok halála után, melyben sem követői, sem vezéri és oltalmazói nem voltak: bizonyosan tudjuk, hogy annak hamisnak kell lenni. Második. Az régiségből csak úgy bizonyíthatjuk igaznak valamely ekléziát, ha ezeket és ezekhez hasonló dolgokat megbizonyíthatunk felőle, tudniillik: hogy az apostoloktól vett tudományt el nem változtatta; hogy valamely üdőben nem volt azon kívül más eklézsia, melybe tartoztak bémenni az emberek. Ezek mind nagy bővön megvannak az *Kalaúz*-ban, de nem meritek igazán előállatni mondásimat, mivelhogy nem tudtok ellene moccani.

II. Példa. Fejthetetlen erősségnek tartja Pázmány azt, hogy ha az Luther hiti nem új, mutassanak egy falut, egy házat, ahol ezelőtt száz esztendővel hirdettetett volna. Maga az egy kacsinkát nem ér. Mert az zsidók is Krisztus ellen és az apostolok ellen régiséggel hadakoztak. Szent Ágoston és az több régiek gyalázzák az pogányokat, hogy régiséggel akarták hamisságokat igazzá tenni. Nagy tudatlanság Pázmánytól, hogy az régiséget száz esztendőhöz kötötte. Ahol arra kényszerít minket Pázmány, hogy mutassunk Luther előtt bár csak egy embert, ki velünk egyezzen. Erre azt mondjuk: hogy elég, ha Krisztusra mutatunk. Ha emberre kell mutatni, az apostolok, evangelisták és ezeknek hív tanítványi mind azt vallották, amit mi. Végezetre, mutasson az *Kalaúz* egy embert, aki Loyola előtt mindenben egyetértett volna Bellarminussal, Valenciával, Pereriussal: és mivelhogy ennek szerét nem teheti, ne darázskodjék mireánk is. Mert szinte mint ő azzal nemzetségtelen nem leszen, ha tizedízig ösit elő nem számlálhatja, mi sem ítéljük szükségesnek, hogy eleinket lajstromba írjuk. De vajon nyere-é benne az *Kalaúz*, hogy hosszú pórásra köté az pápákat? Az darócos Szent Pétert, bár az skófiomos világi pompára szaggatók közül kihagyja. Azt pedig eléggé nem győzi csudálni De Kan, hogy abban az katalógusban az prófétákat, az evangelistákat nem írtam, sem az több apostolokat, hanem csak Szent Pétert. És azzal fejezi bé írását, hogy tisztességet nem vallok az pápák lajstromával, mert ezek közül hittől szakadtak, fajtalanok, sok gonoszságba merült emberek voltak. És magok is az pápisták, úgymint Adrianus, Petrus Cluniacensis, Clemangius, Scaliger, Vicelius megvallják, hogy Luther előtt sok gonosz szokások másztak vala az ekléziába, melyek jobbítás nélkül szűkölködtek. Pázmány is megvallja, hogy sok tévelygés pozsog az pápák dekrétomában, melyeket nemrégen rudazott ki Manriquez. Azért, bár ezután azt ne beszéljék az pápisták, amit ezelőtt merészen beszéllettek, tudniillik, hogy az pápa, avagy az Gyöleközet nem vétkezhettek, mert Pázmánytól értjük, hogy ez nem úgy vagon. Mindezeket De Kan béboronálván azt írja, hogy nincs Pázmánynak igaz hiti. Mert annak van igaz hiti, ki az pápákkal és az ő dekrétomival egyetért. *Kalaúz* (fol. 176.) Pázmány nem ért egyet az pápák tévelygő dekrétomival: *ergo*.

Felelet. Nem tudok mit mondani egyebet efféle temérdek bolondságokra, hanem hogy az Úristen az igaz hitnek elvesztése után, ezeket is elvette az tévelygő tanítóknak. Mert ha ezek volna, soha ily balgatagságban nem törnék fejeket. Azért, hogy ezen kezdjem el. Merő bolondság azon csudálkozni, hogy az római pápák katalógusában nem írtam az prófétákat, evangelistákat, és Szent Péter kívül az több apostolokat. Ez szinte oly csuda, minthogy az

római császárok katalógusába első Mátyás királyt nem írtam. Bolondság lött volna az pápák katalógusába írnia azokat, kik pápák nem voltak. Hogy pedig Szent Péter darócban járt, és az egyházi szolgálatban skófiomot nem viselt, akarnám tudni, honnan tudod? Ha csak ujjodból szoptad: eb higgye!

Azt sem tekéletesen fogod reám, hogy én az pápák dekrétomában és az szent gyölekezetek végezésében tévelygéseket mondtam pozsogni. Eb szavát szólod. Soha ezt én nem hittem, nem írtam. Amely helyet emlitem az *Kalaúz*-ban, ott nem az pápák és concilomok végezéséről vagy szóról, hanem annak az *privatus* embernek esetiről, aki glossát írogatott az pápák dekrétomára. Ha te azt mondanád, hogy az *Glossa ordinaria Bibliorum* megbotlott sok dologban, és valaki reád fogná, hogy az Bibliában mondasz hamisságokat lenni: aránzd-e, ha szájad ízi szerént szólana? Azért minálunk az bizonyos, hogy az pápa az gyölekezettel együtt hamisat nem taníthat. Az is bizonyos, hogy az dekrétomnak glossálója hamisat taníthat. Sőt azt sem tagadjuk, hogy az pápák is, az magok vélekedésiben, megcsalatkozhatnak. Annak okáért, nem mind pápák dekrétominak tartjuk azokat, melyeket Gratiánus az pápák írásból egybehordott, hanem vannak azok között némely pápáknak *privatae opiniones*. Arról pedig az hazugságon fondált argumentumról, mellyel engemet az igaz hittől meg akarsz tolvajlani, azelőtt szóltam. Ha én az pápák vallásától elszakadnék, méltán kárhoztatnátok engemet; de azzal, hogy az pápák hagyásából kirudazott vélekedésit az *Glossá*-nak megbélyegezem, el nem szakaszthattok engemet az pápáktól.

Hogy jobban megértsed azt az erősséget, mellyel fejthetetlenül megrontatik az lutheristaságnak hamissága, azt kell eszedbe vened, amit nemrégén mondek, tudniillik: hogy magán az újságból nem következik az tudománynak hamissága, mert az Krisztus Urunk tanítása, az Újtestamentom, akkor, mikor elsőben kezdetett, új volt. Az régiség sem elég az igazságnak megmutatására, mint azon Szentírás helyeivel és Szent Ágoston szavaival megmutattam az *Kalaúz*-ban, melyet az De Kan emleget. Az lutherista hamisságot tehát abból mutattam meg: mert az Krisztus Urunktól felépített igaz eklézsia világ végéig tart; igaz tanítók s pásztorok által legeltetik; kiből következik, hogy nem igaz hitű eklézsia az, mely az apostolok idejétől fogva mindenkor meg nem maradt, és igaz pásztorokkal nem tündöklött. Hogy pedig az luther eklézsia az apostolok után minden üdőben így meg nem maradt, több bizonyságok között azzal erősítettem: mert ha az Luther hiti ezelőtt száz esztendővel találtatott valahol, mivelhogy az hit hallásból vagy szóról, az hallás pedig az lekipásztorok tanításából, mutassák meg az egyházi vagy világi históriákból, az régi templomok falaiból, az közönséges szokásból valami jelenségét annak, hogy ezelőtt száz esztendővel, azaz Luther előtt valamely üdőben, valahol, valaki ezt az lutherséget tanította. Ez az én bizonyításom, melyet ha igazán előhoztál volna, akartam volna hallani feleletedet. Mert most amit károgasz, az dolgot nem illeti.

Először azért az zsidók nem jól bizonyítottak Urunk ellen az újsággal: mert magán az újság nem teszi hamissá az tudományt, holott kiváltképpen az Ótestamentomnak változását az Isten megígírte vala. De abból az újságból, mely azután lött, minekutána felfogadta az Isten, hogy az ő eklézsiája el nem fogyhat, méltán és helyesen bizonyíthatjuk hamisnak lenni azt a tudományt, mely nem volt mindenkor az Krisztus fogadása után.

Másodszor. Az pogányok is hamisan bizonyították tudományoknak igazságát az régiséggel. Mert az régiség csak magán, bizonyos jele nem lehet az igazságnak.

Harmadszor. Nem igaz, hogy én az régiséget csak száz esztendőhöz kötözöm, mikor azon kérlek, hogy mutassatok az históriákban csak egy embert, ki ezelőtt száz esztendővel azt hitte volna, amit ti. Mert ezt én nem avégre mondom, hogy csak száz esztendőhöz szabnám az régiséget, hanem hogy az ti újságokat megmutassam, mely sok vénasszonynál idétlenb.

Negyedszer. Nem igazán mondád, hogy Krisztus és az apostolok azt vallották, amit ti. Mert abban, amiben ti mitőlünk elpártoltatok, egy punctot sem tanított Krisztus és az apostolok, mint ezelőtt nemegyszer mondtam. Válassz csak egyet, melyet legalkalmasabbnak ítélsz az ellenünk való tudománytokban, és mutasd meg, hogy az Krisztus az ő szent apostoli azt tanították, és bár nyertes légy, de meglásd, hogy Krisztussal és az apostolokkal bizonyíts, nem az te magyarázatoddal vagy consequentiáddal. És hogy célt tegyek, melyre lövöldözz: mutasd meg az Krisztus és apostolok szavaiban, hogy csak két sacramentum legyen; hogy az házasság nem sacramentum; hogy purgatórium nincsen; hogy nem szabad kérni Boldogasszonyt az értünk való könyörgésre. Ezek bizony sohult az apostolok írásiban nincsenek.

Ötödször. Loyola előtt, akarod hogy valakit mutassak, aki egyetértett Bellarminussal, Valenciával. Mutatok jó szívvel, és hogy Szent Aquinásról, Bonaventuráról, Antoniusról ne emlékezzem, rend szerént az római pápákat, az régi conciliomokat, az szentatyákat mutatom, kik az hit dolgában egyeztek mindnyájan. Az szerzetes rendtartásban és az hit dolgain kívül való elmélkedésekben nem szükség, hogy egyezzenek mindnyájan, mert ezekben *unusquisque in suo sensu abundat*.

Hatodszor. Ha az eleidnek nemzetségét meg nem mutathatod, sem lesz zabigyermekek. De azt hiszem, te magad is eszedbe vészed, hogy az Krisztustól épített eklézsiának állapítja azt nem szenved, hogy ennek jelensége úgy eltemetessenek, mint az te eleidnek nemzési, mint az *Kalaúz*-ban sokképpen megmutatám; lásd meg, ha nem restelled, mert ezt ennyiszor előhozni nem akarom.

Hetedszer. Az pápák előszámlálásában gyalázatot nem vallok: mert ha ki közülök gonosz életű volt, avagy maga vélekedésében megbotlott, csak annyira esik az nekünk kisebbségünkre, mint az apostoli rendnek, hogy Júdas elárulá és Szent Péter megtagadá Krisztust.

Nyolcadszor. Nem tagadom én is, hogy az ekléziában sok gonosz erkölcsök, fogyatkozott szokások bécsúszhatnak-mászhatnak, melyek jobbítás nélkül szűkölködnek: de azt tagadom, hogy az hitben való tévelygés bécsúszhasson az ekléziába.

III. Példa. Azzal vádol (úgymond) minket az *Kalaúz*, hogy egymással visszat vonszunk: maga ebben az pápisták is torkig úsznak.

Felelet. Az *Kalaúz*-ban megmondám, hogy az római ekléziának fiai között avagy oly dologról legyen visszavonyás, melyről szabad vélekedni: avagy gondatlanságból származik az egyenletlenség, mivelhogy amiben hamisat tanít valaki, nem veszi eszébe, hogy abban az ekléziával ellenkezik. De efféle ellenkezések leszállításában könnyű mód legyen az ekléziában, mint az *Kalaúz*-ban is feljegyeztem, tudniillik az anyaszentegyháznak méltósága. Azért kinek-kinek az maga üdvösségéről való bizonyos-lételről Catherinusnak és egyebeknek gondolatlanságából legyen az különbözés. Arról pedig szabad vélekedni, hogyha csak az eklézia hagyása kötelez-e az negyvennapos böjtre és egyéb efféle dologra. Ahol pedig azt írja Baglyunk, hogy én azokkal visszat vonszok, kik az isteni kegyelemnek erejét összevetik az mi szabad akaratunknak együttvaló munkálkodásával: nem találja az igaz mondást, mint megláthatni az *Kalaúz*-ban.

IV. Példa. Azt írja Pázmány, hogy Boldogasszonytól ők csak azt kérik, hogy imádságával nyerjen kegyelmet Istentől. Ez merő cigányság; mert az *Hortulus*-ban Boldogasszonynak azt mondják, hogy nem tudnak kihez folyamni, hanem Boldogasszonyhoz, aki Krisztussal egyelőjül erős.

Felelet. Nagy dolog, hogy nálunknál is jobban tudod, mit kérünk mi suttozva Boldogasszonytól. Nemcsak én, hanem Bellarminus és mindnyájan az katolikusok azt mondják, hogy az szentekhez akárminémű szókkal bocsátott imádságoknak is csak az értelme, hogy Isten előtt

való imádságokkal segítsenek minket. Van-e azért orcád, hogy máskülönbet fogsz reánk? Nyilván te nem tudod, mi vagyon szívünkben. Az *Hortulus*-ban van-e vagy nincs olyan formájú imádság, aminéműt te emlegetsz, nem tudom. Azt tudom, hogy aki mindenképpen egyenlő hatalmúvá tenné Boldogasszonyt Krisztussal, igen nagyot botlanék. És jóllehet ha akarnám, jó értelemre lágyíthatnám azokat is, az *Hortulus* szavait, de abban nem munkálkodom, hogy akárki mondását oltalmazsam, hanem az eklézsiának igaz tudományát, tehetségem szerint, magyarázom.

V. Példa. Sok megtörtént dolgot tagad az *Kalaúz*, úgymint, hogy Pater Cotonus ölette volna meg az galliai királyt. Az jezsuitáknak vétkeket aminémű levelekkel menti, azokon az pecséteteket nem láttuk.

Felelet. Ezek csak álmöhüvelyezések. Ha Cotonus ölette meg az galliai királyt, mi az oka, hogy az megöletett király fia, úgy mint prédikátorát és gyóntatóatyát, nagy böcsületben tartja Cotonust. Azt hiszem, te az kőszegi barlangban inkább tudod, mi történt Galliában, hogysem az királyfi és királynéasszony. Hogy pedig az nyomtatás közé pecsétet nem nyomtattam, megbocsásd; nem tudtam, hogy ez világon oly bolond találtatnék, aki ezt fogná kívánni. De ha pecsétet akarsz, némelyeket azokban az levelekben látni, szerét tészem kedvedért, csak értsem akaratodat.

Tudom az tévelygők szokását, kik igazsággal elő nem vihetvén dolgokat, hamissággal és álnok mesterséggel viaskodnak. Ez az oka, hogy immár egy-néhány rendbéli prédikátoroknak szemtelenségeket megmutatván, noha megrekedtek hamisságok oltalmában, de szájok nyílt az káromkodásra. Azért *pasquinosokkal*, *famosus libellusok*-kal és hamis titulussal katolikus emberek neve alatt kibocsátott goromba, csúfos, rossz könyvekkel akarnak minket rágalmazni, szidni.

Mivelhogy azért az világi törvények szerint is tisztessége vesztettek az *famosus libellus* szerzői, nem illik, hogy feltégyek vélek, és az üdvösségre néző dolgokkal elegyítsem efféle *infamis* emberek írásnak hamisítását és széltül elragadtatott, igazságtól üres szóknak dorgálását. Hanem arra igaz emberségemre kötöm magamat, hogy ha hitünk ellen írnak, kész vagyok az római igaz hitnek oltalmazásához. Akarnám is, ha az Morgók, elhagyván morgásokat, megfelelénék ez rövid írásra. Örömet látnám, mint takargathatnék ennyi sok száz gázságokat, hamisságokat.

Finis
Soli Deo Gloria.

**RÖVID FELELET KÉT KÁLVINISTA KÖNYVECSKÉRE
MELYEKNEK EGYIKE OKÁT ADJA, MIÉRT NEM FELELNEK
AZ KÁLVINISTA PRÉDIKÁTOROK AZ *KALAÚZ*-RA?
MÁSICA *ITINERARIUM CATHOLICUM*-NAK NEVEZTETIK**

Nyomtatott Pozsonyban
Anno MDCXX

**MIÉRT NEM FELELNEK AZ KÁLVINISTA
PRÉDIKÁTOROK AZ *KALAÚZ*-RA?**

OKA ÉS RENDI AZ KIS ÍRÁSNAK

Az elfolyt 1618-ik esztendőnek végében, Erdély felé, egy előhasú kálvinista prédikátor, név nélkül, fertály héján két árkus papíroskára mázlott írásocskával csiripele az igaz hitre vezérlő *Kalaúz*-on; és mint az róka, sok ugrásival az fennakadott kolbászt el nem érvén, elhiteté magával, hogy madzag volna, és nem méltó rajta kapdosni: úgy ez is az róka, látván, hogy sem írta sem szelencéje nincs az választételhez, bizonyt mond rajta, hogy méltatlan az *Kalaúz* feleletre, és nem érdemi, hogy valaki annak eltörlésére spongyát szerezzen. Sőt, hogy az *Kalaúz* ellen felímelyedett bélinek gyomroskodását nyilvánban kiokádja, azon szabódik, hogy az *Kalaúz*-hoz hozzá sem nyúlhat az Istenfélő, igaz, csendes lelkiismeretű ember; de ha kezébe vette volna is, kés-kételen pad alá kényszeríttetnék vetni. Maga egy kevés vártatva azt írja, hogy várakozzék csak az *Kalaúz*, nem marad ütetlen; támaszt Isten oly embert, ki őtet leshelyeiből kiugratja. Mit beszéllesz balgatagság? Ami nem érdemel feleletet, arra akartok-e üdő múlva felelni? Az Istennek kell-e arra embert támasztani, amit méltóságokhoz illendőnek ti nem ítéltetek? Lásd mi jő ki belőle, ha eddig köztetek senki nem találkozott méltó, az *Kalaúz* feleletire, hanem Istennek kell hozzányúlni és azt véghezvinni, amit ti bizonyotokra mondotok méltatlannak lenni. Ha az Isten méltónak ítéli, hogy embert támasszon az feleletre, hová léssen a ti bizonyotok?

De kérlek, valaki léssen, aki megfelel jövendőben az *Kalaúz*-ra, istenfélő, igaz, csendes lelkiismeretű ember léssen-e vagy nem olyan? Ha istenfélő, igaz ember léssen, az ti mondástok szerint, ha kezébe vette volna is az *Kalaúz*-t, kés-kételen kényszeríttetik pad alá vetni, és így meg nem felelhet reája. Ha pedig istenfélő, igaz, csendes lelkiismeretű nem léssen, aki megfelel, azt hiszem, magad is látod, hogy hitelt nem érdemel felelése. Végezetre, ha igaz, amit az ötödik okban olvasok, hogy lehetetlen az *Kalaúz*-ra való felelet az szitkozódásnak kárhozatja nélkül: tehát, akit Isten az *Kalaúz*-nak megfelelésére támaszt, azt az szitkozódásnak kárhozatjára támasztja. Maga a Szentírásnak folyása szerint, ördög szokta embert az gonoszra felindítani s támasztani.

Az Szentírás mondja, hogy az kettős lelkű ember állhatatlan minden dolgaiban; azaz, valaki mást tettét külsőképpen, hogysem amit ért és ítél belsőképpen, egy nyomban nem járhat, hanem amint szavával lelkiismeretét arcul veri, úgy egyik szavát az másikkal gyakran szembe szokteti. Akárki is látja, mi legyen oka, hogy az *Kalaúz*-ra nem feleltek, hanem, mint az macska az meleg kását, csak távul kerengitek; de ki nem akarjátok fejezni, mi marja béleteket,

hanem *non causam pro causa*, az nem okot okul vetitek, hogy efféle csélcspapásokkal meggyűlöltetvén az *Kalaúz*-t, elidegenítsétek az embereket annak olvasásátul, mivelhogy abból igen könnyen eszébe veheti az együgyű ember is, az ti vallástoknak hamisságát.

Az bizonyos, hogy semmivel nagyobb hitelt és böcsületet nem adhattanak volna az kálvinista prédikátorok az *Kalaúz*-nak, semmivel az ő prédikátori erkölcsöknek hamisságára és álnokságára vetemedettségét világosan ki nem nyilatkoztathatták volna, mint azzal az írásocskával, melyben okait adják: Miért nem érdemel feleletet az *Kalaúz*? Mert először, oly alávaló, rossz okait adják hallgatásoknak, melyeken az gyermek is nevethetne. Másodszor, sok szitkokat és magoktól álmodott vagy álnokul gondolt rágalmazásokat fognak az *Kalaúz*-ra (mintha ezekkel terhelné az ellenkezőket), melyek az *Kalaúz*-ban nem találtnak. Harmadszor, ha mind igazak volnának is azok az okok, melyeket előszámlálnak, azzal csak egy puntban sem sértődnek meg az hit dolgairól való tanítása az *Kalaúz*-nak; mivelhogy mindazokban az okokban is egy cikkelyt nem említnek, melyben valami hamis tanítás volna, hanem csak az írásnak módját és formáját, rendit és kemény szavait forgatják. Ezekben, ha valami vétek esett is, csak az tudományon ne akadozhassanak, elhittem, az istenes embernél könnyen ment lészen az *Kalaúz*. És bizonyára temérdek gondolatlanság az prédikátoroktól, ha azt ítélték, hogy ezzel az kis írásocskával elidegeníthetik az okos embereket az *Kalaúz*-nak olvasásátul. Mert az eszes ember, eszébe vévén, hogy az *Kalaúz* Szentírásból, az régi eklézsiának és szent doktoroknak tanításából, az emberi okosságnak erős bizonyosságiból, az luther és kálvinista vallásnak gyökerét kiszaggatja, és az római igaz hitnek fundamentomit erősen állatja; másfelől látván, hogy ez az kálvinista könyvecske semmit az Szentírásból, semmit az régi doktorokból nem bizonyít, sőt csak hozzá sem mer kezdeni, hogy az *Kalaúz* tanítását valamiben megrontaná: igen könnyen meggondolhatja, hogy csak prókátori *exceptiók*, az prókátorok tétovázása, *ad meritum causae* nem illenek.

Noha azért az *Kalaúz*-nak efféle dibdáb írásocskák semmit nem árthatnak, de mindazáltal hogy az emberek felnyissák szemeket és eszükbe vegyék, mely nyilvánvaló hiúságokkal és hamisságokkal szokták az kálvinista prédikátorok az emberek elméjét mind az hit dolgaiban, s mind az világi állapotban felzavarni és ellenkezésre gerjeszteni, rövideden három részre osztván írásomat, megfelelek az prédikátorok hallgatásának okaira.

Első részében az első és második okot; második részében az harmadik és negyedik okot; harmadik részében az ötödik és hatodik okot megrostálom, és egynéhány szóval igaz okait is kifejezem az új pythagorikusok hallgatásának.

AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK ELSŐ ÉS MÁSODIK OKÁRÚL

Hogy az *Kalaúz*-ra meg nem felelnek az kálvinista prédikátorok, első okát azt adják: Mert semmi oly dolgot nem forgat az *Kalaúz*, melyre ezerképpen, megcáfolhatatlanul nem feleltenek az ő doktorok. És az *Kalaúz* az pápistáknak könyveiből iminnen-amonnan toldoztatott öszve. Annak fölötté az is mellé járul, hogy amiről az *Kalaúz* ír; első, második és harmadik részében, azokról Hieronymus Zanchus, Philippus Morneus, Thomas Martonus és Calvinus János sokat és nagy jól írtanak.

Veszem eszembe hon jártok; azt akarnátok talán, hogy az *Kalaúz* is újító volna, új tudományt hirdetne?! Jó idején protestált arról az *Kalaúz*, hogy az ő eleinek nyomdokiból ki nem lépik; járt és törött úton akar járni, és nem az pókot, mely maga beleiből szövi hálóját, hanem az méhet akarja követni, mely az virágokról imitt is, amott is szedegeti mézét. Tudjátok-e azt, hogy az apostolok által kinyilatkoztatott tudomány után újságot nem szabad az eklézsiában

híntetni, mint nyilván kitetszik az Szentírásból (ad Rom. 16. v. 17. Galat. 1. v. 8. Haebraeorum 13. v. 9. 2. Ioan. 1. v. 10.). Azért nemhogy gyaláznak tartaná az *Kalaúz*, hogy az előtte valóktól vett tudományt hirdeti, de sőt ezt nagy dicsőretnek véli. És nemcsak Szent Ágostonnal, de Szent Pállal is bátran mondja: *Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium*, az elébb megmondott dolgokat újonnan írnia nem restellem, minthogy ezekre néktek szükségtek vagyon.

Holott azt írtátok, hogy ezerképpen megfeleltek ezekre az ti doktoritok. Ha jól megszámláltátok, talán nem szinte ezerképpen, hanem csak kilencvenkilencféleképpen feleltek. Eszetekbe vehetitek az *Kalaúz*-ból, hogy az ti doktoritok írási forgottak annak kezében, aki az *Kalaúz*-t írta, és ahol olyas feleletet talált, elő is hozta, és annak helytelenségét valóban megmutatta.

Bizonyos vagyok benne, hogy tudva s szántszándékkal el nem titkolta, ha valamely előállható feleletet talált írástokban. De az ti doktoritok feleleti nagyobb részre szitkok, káromlások és csélcsepő habozások.

Írtak-é az ti doktoritok az Istenről és az keresztyén hitnek igazságáról? Nem bánjuk, sőt amit jól írtak, dicsírjük. Ugyanis, amint az *Kalaúz* mondja, nincs oly rossz könyv, melyben valami jó nem találtatnék. Fontban vetni, ha az ti doktoritok írási jobbak-é, vagy az *Kalaúz*-é? nem kicsiny mesterség. Ti minthogy az füstöt is meg tudjátok mérni, talán az írástok velejét is font számban foghatjátok. Abban bizonyos vagyok, hogy aki az *Kalaúz*-t írta, azokat az titőletek említett könyveket sok kálvinista prédikátornál szorgalmasan olvasta. Mert ti csak nevezni sem tudjátok az magatok doktorit. Philippus Mormeust, Thomas Martonust emlegetitek; maga az elsőnek neve nem Mormeus, hanem Philippus Mornayus, Plessiaci Dominus; az másik sem Martonus, hanem Mortonus, mely Mortonus az katolikusok írást rossz és megvesztegetett citációkkal, szóváltoztatásokkal, visszacsigázott értelmekkel marcongotta, melyek semmit az *Kalaúz*-ra való feleletre nem szolgálnak.

De mi szükség ennek az első oknak erőtlenségét sok szóval meggyőzni? Holott magok is, az kálvinisták, mindennapi cselekedetekkel ennek helytelenségét kinyilatkoztatják. Vajon s mennyin és mennyiszor igyekeztek az kálvinista prédikátorok az község előtt megfajteni és eltörögetni azokat az erős bizonyosságokat, melyekkel az katolikusok az ő tudományokat meghamisítják? Mindazáltal naponként, minden prédikálásokban, ugyanazon fejtegetéseken akadoznak, kit nem kellene mívelni, ha azmit egyszer megmondottak, azt másszor nem volna szabad előhozni.

Második okát, melyért nem méltó feleletre az *Kalaúz*, azt adják, mert soha szem olyan könyvet semmiféle nyelven nem látott, kinek az margóján annyi *vide supra*, *vide infra*, lásd oda feljebb, lásd oda alább volna, mint az *Kalaúz*-ban. Ezerkétszázhatvanháromszor igazít oda feljebb s oda alább, annyira megtanulta tapogatni az felit és az alját. Efféle *vide supra*-val s *vide infra*-val ki veszekednék?

Kérlek, valaki vagy, állj meg itt egy kevéssé és vedd eszedbe az kálvinista prédikátorok tudatlan gondolatlanságát, fajtalanságát és esztelenségét. Tudatlan gondolatlanság az, hogy soha szem nem látott oly könyvet, kinek az margóján annyiszor volna írva *supra et infra*, mint az *Kalaúz*-ban. Mert az kálvinista Bibliában, melyet Tremellius kibocsátott deákul, sőt az Molnár Magyar Bibliájának szélén is, sokképpen, többször vagyon írva az *supra*, *infra*, hogysem az *Kalaúz*-ban. Az Molnár Magyar Bibliájának csak az Mózes könyveinek karéján, nagy könnyen, háromszázharminckétszer számláltam ezeket az szókat: *supra*, *infra*; sőt, azon Magyar Bibliának két rövid *caputjának* az szélén, úgy tetszik, ezt az két szót: *supra*, *infra*, huszonkilencszer találtam. Ha azért sokkal többször találtatik az ti Bibliátokban ez az két szó: *supra*, *infra*; mit mondjunk az ti tudatlan és vakmerő bátorságtokról, mellyel azt vitatjátok,

hogy szem nem látott könyvet, melynek margóján az *supra, infra* annyiszor volna, mint az *Kalaúz*-ban?

Fajtalanság az, hogy ezekből az szóból: *supra, infra*, nem tudom micsoda *feli és alja* tapogatósról gondolkodást vésznek az prédikátorok. Aki miben tudós, abban gyanós; és az szűnek teljes voltából szól az nyelv is. Kár, hogy az Molnár Bibliájának eleire vagy utoljára nem függesztették ezt az elmélkedést glossa gyanánt, hogy az ifjak tudnának miről gondolkodni, mikor az Biblia szélén annyiszor látják az *supra, infra* szókat. Pfuj, szemtelenek! Miért nem szégyenlítek az isteni dolgokról való írástokban is szívetek járását elegyíteni?

Esztelenség az, hogy amiért az *Kalaúz* dicsíretet és böcsületet érdemlene, azzal akarják az prédikátorok méltatlanná tenni. Az igazságnak oly természeti vagyona, hogy magával mindegyez. Az hamisság pedig olyan, mint az elődott söprű. Annak okáért az Szent Bibliának karéján igen sokszor egy könyv az másikra, egy caput más caputra mutat, avégre, hogy annak szépen egybeszótt-font igyenessége és magával egyező tanítása világosan kitessék. Ennek fölötte, egy hely az másiknak értelmére világosságot adhat; amit együtt rövideden említ az Írás, azt másutt bővebben megmagyarázhatja. Azért, hogy mindenüvé ne kellessék beírnia mindeneket, és hogy azonegy dolog sokszor elő ne kerüljön az Írásban: hasznos és ugyan szükséges is, hogy egyik hely az másikra mutasson. Ezek az okok, melyekért az Isten könyvében és az világi tudós emberek írásiban is, igen gyakran más helyre igazít az könyv szélén való jegyzés. Ugyanezen okokból mutat az *Kalaúz* is sokszor másuvá. Az kálvinista könyvekben, elhittem, efféle egybecsatlott és kötözött írást nem láttak az prédikátorok; mert mind hitek s mind írástok olyan, mint az széltől ide s tova hányatott polyva, melyet nehéz egybekötözni. Nem kétlem azért, hogy az előhozott két oknak hamisítását megolvassván az prédikátorok, magok is szégyenleni fogják, hogy ily rossz okokkal akarnak elmúlni az *Kalaúz* mellől.

AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK HARMADIK ÉS NEGYEDIK OKÁRÚL

Meg akarván sokasítani számát az okoknak, azonegy okot kettővé csinálják, és harmadik és negyedik okát hallgatásoknak ezt adják: Mert hajunk szálait felborzasztó, gyalázatos szitkozódásokkal és néhult pajkoshoz illendő, parázna beszédekkel rakva az *Kalaúz*. Azért nem méltó, hogy hozzányúljon az istenfélő ember. Más az, hogyha valaki oldozni kezdené az *Kalaúz* csomóit, szitkait vissza kellene adni. Azért, hogy az szitkozódásoknak kárhozatjában ne leledzenék valaki, nem érdemel feleletet az *Kalaúz*. Ugyanis hogy nyúlhatna istenfélő ember ahhoz, holott csak bolondnak mondaná is valaki atyjafiát, méltó érette az Gychennának tűzére. Hogy pedig ne láttassanak ezeket csak kardéra mondani, nagy hosszú lajstromot írnak az *Kalaúz* szitkairúl.

Nemrégén lettek ily szentekké az kálvinista prédikátorok; azelőtt nem iszonyodtak ennyire az morgástól. Kérlek, keresztyén olvasó, tekintsd meg az *Kalaúz*-ban, mely iszonyú, rút, gyalázatos szitkokkal rágalmazza az kálvinista prédikátorok az lutheristákat, kiket közönségesen vérszopóknak, majmoknak, számároknak, ebeknek, szemteleneknek, Isten tudná megmondani miknek nem neveznek. Az *Tigurina Confessio*-ban is, melyet az *Kalaúz* előhoz, álmélkodásra méltó szörnyűségeket szórnak Lutherre. Beza, Calvinus több társaival egyetemben, minémű gyalázatos szitkozódásokkal mocskolják az katolikusokat, feltalálod az *Kalaúz*-ban.

De hogy azokra igyenesen megfeleljünk, amiket előhoznak e két okban, négy dolgot mondok.

Először. Nem tagadom, az *Kalaúz*-ban sok rútságok és éktelenségek vannak. De azokat az kálvinista és lutherista prédikátorok tanításából, erkölcsökből, és nyomtatva kibocsátott könyvökből hozza elő az *Kalaúz*, mint megláthatod az *Kalaúz*-ban (III. fol. 344. skk.). Szent

Pál apostol az Rómaabélieliekhez írván, és egyéb helyeken is az Szentírás; számtalan rút, undok, fertelmes vétkeket számlál elő. De ezekkel az Szentírás meg nem rútíttatik, hanem az istentelenek gonoszsága gyaláztatik. Az *Kalaúz* is, az Szentírásnak példáját követvén, meg akarván mutatni, minémű gyümölcsöt teremtsen az hamis tudomány: ugyanaz Luther és Calvinus követő prédikátorok írásából, sok susnyaságot feljegyzett és az ő szavokból következő éktelenségeket kifejezett, melyek nem az *Kalaúz*-t rútítják, hanem az új tudományok gyümölcsét rágalmazták.

Másodszor. Úgy veszem eszembe, hogy az kálvinista prédikátorok nem tudják, mi légyen az vétkes és tilalmas szitok; mivelhogy minden kemény szót láttatnak veszedelmes szitoknak tartani. Az Urunk szavát is (úgy tetszik) arra akarják vonni, hogy egyáltalában kárhozatot érdemel, valaki felebarátját bolondnak mondja vagy egyéb kemény szóval illeti. Maga az dolog sokkal különben nagyon. Mózes az Izráel népét bolond és esztelen népnek mondá: *Popule stulte et insipiens*. Szent Pál az galatabélielieket és az világi bölcseket bolondoknak híja: *O insensati Galatae, sic stulti estis*. Isaiás az fejedelmeket (Isa. 19. v. 11. 13.); Jeremiás az egész zsidó népet (cap. 4. v. 33., cap. 5. v. 21., cap. 50. v. 36., cap. 51. v. 17.). De mit mondjak? Ő maga az kegyes Jézus nemcsak az írástudókat és farizeusokat nevezi bolondoknak (Matt. 23. v. 16., Luc. 11. v. 40.), de az maga tanítványainak is azt mondja: Ó, bolondok és késedelmes szüvűk. Ha az egyéb kemény szókat megtekintjük, az próféták és apostolok, sőt maga is Krisztus Urunk; csuda mely nehéz szókkal illették az gonoszokat. Isaiás az zsidókat lator, házasságtörő, parázna, hazug magúnak nevezi. *Vae genti peccatrici, semini nequam. Semen adulteri et fornicariae, filii scelesti, semen mendax*. Jeremiás az zsidóságot szemtelen kurvának mondja (cap. 2. v. 20., cap. 3. v. 3.). Szent István az zsidókat árulóknak, gyilkosoknak, Szent Pál Elimast ördög fiának (Act. 13. v. 10.). Önnönmaga pedig, az mi Üdvözítőnk, mennyiszor nevezi az írástudókat, farizeusokat, saducacuosokat parázna, lator nemzetségnek. (Matt. 12. v. 39. cap. 16. v. 4. Luc. 11. v. 29.). Másutt kígyóknak és viperakígyók fajzásának (Matt. 23. v. 33.), sőt ördög fiainak mondja őket lenni (Ioan. 8. v. 44.). Júdást ördögnek (Ioan. 6. v. 70.), Heródest rókának (Luc. 13. v. 32.), az farizeusokat képmutatóknak (Matt. 23. v. 13.). És az egész Szentírás, de legfőképpen az próféták, telik efféle nehéz szókkal.

Azt kérdelem azért az kálvinista kiáltóktól, hogy ha ezeket vétkes, tilalmas szitkoknak tartják-é? Vajon ezekért az nehéz szókért, méltatlannak ítélik-é az Isten könyvét, hogy valaki hozzányúljon? Kálvinista prédikátorok, így vegyétek eszetekbe! Aki megérdemli, azt ha kemény szókkal illetjük, nem haragból, nem gyűlölségből, nemcsak avégre, hogy gyaláztassék, hanem hogy megtörődjék, megszégyenüljön és megjobbuljon, avagy, hogy mást gonoszságával el ne csaljon, egyszóval: *non animo conviciandi, sed ex zelo et amore, ut duritia feriat, molliatur*: nem kell efféle kemény szókat vétkes és tilalmas szitkoknak hinya, hanem avagy méltó és igaz feddésnek, avagy orvosló és meggyógyító dorgálásnak. Ugyanazont mondhatja tehát ezaránt az *Kalaúz* maga mentségére, amit Szent Epifaniusz és Szent Irenaeus. *Si alicubi propter zelum adversus haereses et ad avertendos lectores, exacerbati dixerimus aliquos deceptores aut circulatores: ignoscite. Ipsa enim necessitas adversus certaminis doctrinas talem sudorem nobis afficit, ut lectores avertantur, et per contradictionis nostrae vehementiam, libertatem nostram ostendamus. Utilius eos diligimus, quam ipsi semetipsos. Quae enim est a nobis dilectio, salutaris est, austero medicamini similis, absumens improbiorem et superfluum vulneris carnem. Elationem enim illorum et inflationem evacuat.*

Noha azért az együgyűeket szelíd lélekkel parancsolja Szent Pál, hogy tanítsuk, de mikor az eláltalkodott tanítókról szól, azt hagyja, hogy ezeket kemény szókkal dorgáljuk: *increpa illos dure*. Önnönmaga is, az Szentlélek, néha ebeknek nevezi őket (Philip. 3. v. 2.), néha barmoknak (Jud. v. 10.), ragadozó farkasoknak (Matth. 7. v. 15.), Krisztus kereszti ellenséginek (Philip. 3. v. 18.). Mit mondjak az szentatyákról? Halljad Szent Irenaeus mártírt, miképpen

böcsüli az hamis tanítókat: *O pepones, sophistae vituperabiles. Polycarpus Marcioni dicenti sibi: cognoscis nos? Respondit: cognosco te Satanae primogentum.* Az lutheristák pedig csakugyan, Magyarországon nyomtatott könyvekben is, mint böcsüljék az kálvinistákat, kérlek, lásd meg az *Kalaúz*-ban.

Ez világon nagyobb vétek nincsen az hamis tanítók vétkenél; mert az több vétkekkel ember csak maga lelkét veszti el; ha felebarátját megsérti, csak külső, elmúlандó és veszendő dologban sérti meg, úgymint marhájában, jószágában, böcsületiben, életében. De az hamis tanító sok emberek lelkét viszi magával örök kárhozatra. Azért, minthogy ennél iszonyúbb és ártalmasb vétek nincsen, bizony, ha az gyilkosságért, lopásért, fertelmességért szabad embert nemcsak kemény szóval illetni, de kemény büntetéssel is ostromozni: sokkal szabadabb az hamis tanítókat szóval dorgálni.

Harmadszor. Az kálvinista prédikátorokban az ellenünk dühödött feneség úgy eloltotta az okosságnak szikráját, hogy minden írásokban tapasztalható hamis költsékekkel akarják az katolikusokat gyűlöltetni. Egy lajstromot írnak az *Kalaúz* szitkairól, de oly gondolatlanul, oly bolondul, hogy nagyobb részre abban nem igazán az *Kalaúz* szavait, hanem az magok toldalékjával megfoltozott mondásokat, és így az magok fikcióját, szavát és gondolatját írják. Ennek bizonyítására egyéb nem kívántatik, hanem hogy az ember felkeresse az *Kalaúz*-ban azt az levelet, melynek számát lajstromba jegyzik az kálvinisták, és megolvassa az *Kalaúz* mondását, s egybevesse az lajstrom szavával; ottan megtapasztalja, hogy nagyobb részre különben találtnak az *Kalaúz* mondási, hogysem amint reáfogják. Avagy ha azon szók vannak is az *Kalaúz*-ban, de azok nem az *Kalaúz* szavai, hanem vagy Luther, vagy egyebek könyveiből hozattak elő. Avagy ha az *Kalaúz* saját szavai, oly bizonyos és nyilvánvaló okai vannak mondásinak, hogy az kálvinisták magok sem tagadhatják méltó s illendő voltát.

Lássuk egy néhány példáját ezeknek:

Első szitok (III. fol. 143.) Manichaeus, Luther, Calvinus. Felelet. Minthogy az *Kalaúz* nyilván megmutatta, hogy vallásoknak egy néhány cikkelyiben követik Luther és Calvinus Manichaeust: nem ok nélkül mondhatta volna, hogy némely vallásoknak cikkelyiben manichaeisták Luther és Calvinus. De nem igaz, hogy az *Kalaúz* (III. fol. 143.) Manichaeusnak nevezné Luthert és Calvinust. Hanem ott az Szent Ágoston szavai hozatnak elő, melyekkel meggyőzi Manichaeust, hogy valaki az anyaszentegyháznak hitelt nem ad az Szentírás magyarázásában, az evangeliumnak bevételeiben sem adhat hitelt, és így az egész keresztyén tudományt bizonytalanná kell tenni. Jelentvén azért az *Kalaúz*, hogy az Szent Ágoston bizonyosága szinte úgy szolgál Luther és Calvinus ellen, mint szinte Manichaeus ellen: ahol Szent Ágoston Manichaeust említi, különböző és öregb bötűkkel, *parenthesis*be az Luther és Calvinus nevét utána írta az *Kalaúz*; ezzel jelentvén, hogy az Szent Ágoston szavait az névváltoztatással, erősen és helyesen Luther és Calvinus ellen fordíthatni, kit az kálvinisták magok sem tagadhatnak, és aki megolvassa azt az Szent Ágoston mondását, könnyen megtapasztalja. Noha azért az *Kalaúz*-ban egymás után vagyon az Manichaeus, Luther és Calvinus neve, de nincs egybefoglalva, hanem *parenthesis*be, külön és öregb bötűvel vagyon írva az Luther és Calvinus neve. Annak okáért ez az három szó: Manichaeus, Luther, Calvinus *copulalva*, egybefoglalva nem lévén: semmi *enunciatiót*, semmi *oratiót*, *sententiát* nem szerez, és így szitok sem lehet benne.

Második szitok (III. fol. 263.): Ördög tojta és kotlotta hamisság az kálvinisták vallása. Felelet. Nem igaz, hogy ezek az szók az *Kalaúz*-ban volnának azon az helyen. Mert semmiféle vallást nem nevezvén és nem *specificálván*, csak *in genere* az ördög tojta és kotlotta hamisságról mondja az *Kalaúz*, hogy szentségre nem viszi embert. Az kálvinista vallásról emlékezet ott nincsen; hanem az álnok kálvinista prédikátorok magoktól írták az *Kalaúz* szavaihoz az

kálvinisták vallásának emlékeztet, hogy az emberek az *Kalaúz*-nak gyűlölségére indíthatnának az prédikátori hazugsággal.

Harmadik szitok (III. fol. 280.): Pokolbéli ördög volt tanítója az kálvinisták eleinek. Felelet. Ez sem igaz, mert ott az *Kalaúz*-ban, nevezet szerint, nincs emlékezet az kálvinistákról, hanem csak ilyen *generalis titulus* vagyon írva: Az új tanítók első mestere az ördög volt. Ládd-é, hogy itt nevezet szerint az kálvinistákról, avagy az ő eleikről nincs emlékezet?! Ládd-é, hogy csak az új tanítókról vagyon szó? Ha jámborok volnának az kálvinista prédikátorok és az *Kalaúz*-ban szitkot akarnának mutatni szórúl szóra, ígírül ígíre kellene az szitkozódó mondást előhozni. Mert aki az maga agyából gondolt, vagy konzekvenciákkal kisotult szókat hozza elő, nem nevezheti ezeket más ember szitkainak. Hogy pedig az Luther és Zvinglius tanítómestere az ördög volt, oly nyilván megmutatta az magok saját vallásokból az *Kalaúz*, hogy senki, szemtelenség nélkül, nem tagadhatja.

Negyedik szitok (III. fol. 297.): Luther az ördöggel hált; és mikor ötet az ördög kísírti, azt mondja néki: csókold meg az alsó pofámat. Még egy bűnomet elhagyta; az lomposban szartam volt egyszer etc. Felelet. Úgy hozzák ezeket elő az kálvinista prédikátorok, mint az *Kalaúz* maga szavait. Az *Kalaúz* pedig ezeket Luther szavainak mondja lenni; igazán is feljegyz, mely könyvnek melyik foliusából írta ki ezeket az Luther mondásit. Az álnok prédikátorok nem tagadhatták, hogy ezek Luther mondási; mégis, hogy elutáltassák az *Kalaúz*-t, úgy hozzák elő az Luther ocsmányságit, mintha mindezeket az *Kalaúz* fogná Lutherre. Ez-é az jámborság? Ez-é az igazság és szemérmetesség? Vaj, prédikátorok, prédikátorok, ez világi szégyennel immár nem gondoltok, de bizony az Isten megszégyení az igaz ítélőszék előtt benneteket.

Ehhez teljességgel hasonló cigányság vagyon az legutól helyezett szitokban. Az prédikátorok *Kalaúz* szitkának nevezik, amit (III. fol. 708.) ír, tudniillik, csuda, hogy tőzeggel vagy lágy tehénírral bé nem mázolja az kálvinista prédikátorokat. Maga ezeket az *Kalaúz* Calvinus írásából hozza elő, ki az prédikátorok sok rútságit felírván, imígyen szól: *Ego vulgi mirror patientiam, quod non eos luto et stercoribus mulieres et pueri operiunt.*

Másszor is ugyanezen lajstromban hasonló cigánysággal élnek. A *Kalaúz* (III. fol. 711.) Calvinusról ezt írta: Az maga ítéleti szerint is, minden erkölcs az kálvinistáknak undok rútság etc. Ezt, hogy ím gyűlölséges volna, ha az *Kalaúz* magától mondaná, három helyen is hozzák elő az prédikátorok: az könyvnek elein, utolján és közepin. De nagy álnokul elhallgatják, hogy ezt az *Kalaúz* csak úgy hozza elő, mint Calvinusnak saját, tulajdon vallását. Annak okáért, amely levelét az *Kalaúz*-nak említi az lajstrom, abban Calvinusról ez vagyon írva: az maga ítéleti szerint is, minden erkölcsök az kálvinistáknak csupa undok rútság etc. De hogy az prédikátorok az Calvinus szavát *Kalaúz* szitkának nevezhessék, elhagyják amaz szókat: *az maga ítéleti szerint is.* Megmutatta pedig az *Kalaúz* bőségesen, hogy Luther, Calvinus és az több újítók, közönségesen azt tanítják, hogy az embernek minden jó cselekedete, havas asszony ruhájához hasonló undokság, erre csigázván nagy hamisan az Isaiás mondását.

Hasonló cigányság vagyon abban is: Az Beza szavait Schlussemburgius lutherista superintendens írásából hozza elő az *Kalaúz* (III. fol. 548.), hogy tisztább az ő latrának alfele az lutheristák szájánál. Ezt is az hamis prédikátorok úgy említék, mintha az *Kalaúz* szitka és nem az Beza mosdatlansága volna.

Végezetre az váradi prédikátor, Újfalvi Imre szavát hozza elő az *Kalaúz* (IV. fol. 353.), hogy az debreceni superattendens Antikrisztus. Ezt is *Kalaúz* szitkának írják az prédikátorok.

Ötödik szitok (III. fol. 307.): Az nagyurak vagy elaprósodtak, vagy elvesztek, mind magok, mind maradékjok s mind nemzetségek. Ezt két helyen hozzák elő az prédikátorok és azt írják,

hogy az ő nagyuraikról írja ezt az *Kalaúz*. Az veszedelmen pedig, úgy tetszik, az örök kárhozatnak veszedelmét értik.

Felelet. Nem igaz, hogy ezek az szók ilyen formán az *Kalaúz*-ban találtnának. Nem szól az *Kalaúz* generaliter, közönségesen az urakról. Hanem előszámlálván azokat az urakat, kik vagy mindnyájan, vagy nagyobb részre katolikusok valának, de azért az Mohács hada után az püspökségeket erővel elfoglalták, úgymint: Török Bálintot, Czibak Imrét, Bodó Ferencet, Petusit Gáspárt, Szerecsen Jánost, Priny Pétert. Úgy fejezé be szavát: Hány úr vagyon Magyarországon azoknak maradéki közül, kik az püspökségeket elragadozták? Vagy megaprósodtak etc. Ládd-é, hogy nevezet szerint csak azokról az püspökségeken kapdosó urakról szól az *Kalaúz*? Veszed-é eszedbe, hogy nem az kálvinista nagyurakról emlékezik? Mert nemcsak Czibak Imre, de az több is, nagy részre az régi, igaz, *catholica religioban* holtak meg. Nem is az örök kárhozatnak veszedelméről szól az *Kalaúz*, hanem ez világi elveszésről. Mert ugyanis ezek közül ki kard miatt, s ki hogy veszett el. Hogy pedig maradékok és familiájok avagy nemzetségek nagyobb részre elfogyott, különben nem tagadhatja senki, hanem ha ezeknek fiait, leányit vagy unokáit megmutatja. Úgy járnak azért ezek az urak, mint Luther mondja; hogy járnak, valakik az egyházi jószágon kapdosnak; tudniillik, mint az saskeselyű, mely az Jupiternek áldozott húspan elragadván, az hússal együtt tüzet is vőn fészkébe, mely mind fészket, s mind fiait s magát megemészté.

Hatodik szitok (III. fol. 312.): Az Isten evangeliomát pajtákban, csűrökben és disznó almokban prédikálják az kálvinisták.

Felelet. Nem igaz, hogy az Isten evangeliomát emlékezetbe hozná ott az *Kalaúz*. Az sem igaz, hogy az kálvinistákat megnevezné. Nem igaz az is, hogy egyáltalában disznó alomban mondaná, hogy prédikálnák. Hanem azt mondja, hogy *csaknem* disznó alomban. Nem az *Kalaúz* szavai azért azok, melyekben ennyi változás vagy. Amit pedig az *Kalaúz* mondott, nem szitok, hanem kézzel tapasztalható, merő igazság, tudniillik, hogy ahol elhatalmazott az Zvinglius kovásza, mint Váradon; az templomokat elrontván, csűrben prédikálnak és csaknem disznó alomban. Aki ebben kételkedik, tekintse meg Váradon az sok szép szentegyházak helyét, és menjen osztán az prédikálócsűrbe is, kiveheti kétségét. Ismértem oly embert Mátyusföldén, ki midőn az kálvinista vacsorához akarna járulni, melyet egy ganéjos udvaron, asztalt emelvén, osztogatott az prédikátor: az felmetélt vacsorai kenyeret egy rakás lágy tehén-írba ragadá az szél; az prédikátor nem akarván mocskolódni, ott hagyta az kenyeret. Ezen úgy megütközék ez az jámbor, hogy akkor békét hagyván az ilyen vacsorának, azután megismervén az igazat, visszatérek az eklézsiába.

Hetedik szitok (III. fol. 313.): Vallásuk moslék.

Felelet. Ki nem fakasztják, kiről mondotta ezt az *Kalaúz*; de minthogy az előtte való álmodott szitokban az kálvinistákról vala szó, kétség nélkül ezt is ugyanazokra vonszák az prédikátorok. Nem igaz, hogy ezt az kálvinistákról mondaná az *Kalaúz*. Mert nincs is ott emlékezet az kálvinistákról, hanem csak Calvinusról, ő magáról. Az sem igaz, hogy az feljegyzett helyen az vallást nevezet szerint említené az *Kalaúz*. De azért ne várják az prédikátorok, hogy az Calvinus tudományát az katolikus doktorok böcsületesen említsék; élet kútjából kifolyó szép, tiszta víznek bizony sohasem mondják az Calvinus vallását. Az *Kalaúz*-nak ötödik könyvében bőségesen meg vagyon mutatva, hogy az keresztyén hitnek ágazatiban csak egy sincsen, melyet Calvinus fel nem forgatna. És hogy egyéb dolgokról ne szóljak: hová lehet annál szörnyebb tudomány, mint mikor el akarja hitetni, hogy az Isten taszítja és kételeníti embert az gonoszra? hogy az Isten *authora*, szerzője, alkotója az emberek gonoszságának? Efféle tanítások nemcsak moslék nevet érdemlenek, de másképpen is nagyobbat.

Nyolcadik és kilencedik szitok (III. fol. 339.): Tudományok ég és föld döglesztető gonoszság, Epicurus disznaihoz illendő, dögletes fertelmesség. Ezt nemcsak az lajstromban írták az prédikátorok, hanem az előljáró levélben is nagy gyűlölséges *exaggeratiok*kal forgatják.

Felelet. Nem igaz, hogy ezek az szók ilyen formán az *Kalaúz*-ban volnának. Nem az tudományról, hanem az gonosz, feslett, istentelen erkölcsökről mondja az *Kalaúz*, hogy ég és föld döglesztető gonoszságok. Azonképpen Epicurus disznaihoz illendő fertelmességnek nem az tudományt, hanem azokat az cselekedeteket nevezi, melyeket Luther, Calvinus, Bornemisza Péter és egyebek, az magok rendin valókról, nyomtatott könyvekben, világ elejébe terjesztettek és rész szerint az *Kalaúz* szóról szóra elő is számlál. Olvasd meg, keresztyén ember, azokat az feslettségeket, melyeket az Bornemisza könyvéből feljegyzett az *Kalaúz*, és ítíld meg, ha szitok-é vagy tiszta igazság az *Kalaúz* szava?!

Tizedik szitok (III. fol. 342.): Pápa ganéjában turkáló, nyelvés prédikátorok.

Felelet. Senkit nem nevez az *Kalaúz*, semmi valláson és tudományon valót nem specificál. Az prédikátorokra is universe, egyaránt mindnyájokra nem terjeszti szavát. Akik nyelvekkel szünetlen az pápák gyalázatját forgatják, azokról szól. Lássá, aki olyan és az vegye magára. Azért nincs az *Kalaúz* szavában nagyobb szitkozódás, mintha az lopót lopónak mondanád.

Tizenegyedik szitok (III. fol. 345.): Az tanító csordák futkozási.

Felelet. Nem igaz, hogy ezeket így írná az *Kalaúz*. Nem említi az tanítókat, hanem csak imígyen szól: ilyen ördögi rútságokat beszél az ő csordáinak futkározásiról Bornemisza. Olvassa meg akárki, amiket ott Bornemisza írásból előhoz az *Kalaúz*; és ha maga is barmok csordájába illendő rútságoknak nem ítíli azokat, bár bűnhődjék az *Kalaúz*.

Igazán mondom, szánom az üdöt és papirosát vesztegetni az több gázságoknak rázogatasára. Ezekből könnyű ítéletet tenni az több felől is. Bizonyosan mondhatom, hogy valaki egybeveti az *Kalaúz* szavaival az szitoknak nevezett mondásokat, megtapasztalja e kettőnek egyikét: avagy hogy igaz és elégséges okát adja az *Kalaúz*, melyért megérdemlik az reájok süttött bélyeget azok, akikről keményben szólott; avagy hogy az prédikátorok nem igazán, hanem változtatva hozzák elő az *Kalaúz* mondásit.

Az *Kalaúz* azokról szól, kik neveket eltitkolván írásokban (hogy bátrabban szemtelenkedhessenek), az ártatlanokra hamis és gyalázatos híreket költnek, és ha kezekben kapják is hamisságokat, nem szégyenlik. Mert az magyar mondás szerint: az perzseléssel szalonna nem lészen az kuvaszból. Ezekhez az szókhöz magok jókedvűből hozzáírják az prédikátorok az szitkok lajstromába ezeket az szókat, az kálvinista emberből, mintha az *Kalaúz* közönségesen az kálvinistákat kuvaszokhoz hasonlítaná.

Ugyanazon név nélkül írt könyvekben ember-szólókat ördög katonáinak híja az *Kalaúz*. Az prédikátorok ennek az mondásnak eleibe függesztik ez két szót: az kálvinista tanítók.

Másutt azt írják, hogy az *Kalaúz* szavai ezek: Az kálvinisták fajtalanok, buják. Maga az *Kalaúz* nem is említi ott az kálvinistákat; hanem az Szentírás szavaiból hozza elő, hogy az hamis tanítók fajtalanok.

Ismét. Az *Kalaúz* írja, hogy az álorcát le kell vonni az Sátán hívségére esküdt Zopyrusokról. Itt is az *Kalaúz* szavaihoz írják az prédikátorok az kálvinistákat.

Viszontag az bábákról szól együtt az *Kalaúz*. Hozzáírjak itt is az prédikátor nevét, mely az *Kalaúz*-ban nincsen.

Másutt az *Cósta sóczékat* említi az *Kalaúz*. Ott is az prédikátor nevét az *Kalaúz* szavaihoz toldják.

Végezetre, ahol az *Kalaúz* némelyeket özvegy ürgékhez hasonlít; ahol kacagásra gondolt trágárságnak nevez valami bolond beszédet; ahol azt írja némely szomszédokról, hogy hitrül hitre változnak; ahol az tettetésképpen való katolikusokat férgeseknek nevezi, és sok egyéb helyeken is az prédikátorok magoktól hozzáírják az *Kalaúz* szavaihoz az kálvinisták nevét; mintha az *Kalaúz* nevezet szerint, az kálvinistákról írná mindezeket. Maga az feljegyzett helyeken az kálvinistákat nem is említi az *Kalaúz*. De régi szó amaz: *Conscius ipse sibi de se putat omnia dici*.

Az több hamisságok között cégéres az is, amit az *Kalaúz*-ra fognak az prédikátorok, hogy Nyíri Báthori Istvánról írná, hogy Aërius eretnek vallását követte. Maga ezek az szók az *Kalaúz*-ban nincsenek; hanem az *Kalaúz* előhozván Epiphaniusból, hogy Aërius vasárnap böjtölt, szombat előtt való napon (azaz pínteken) evett, az könyv szélire írta az *Kalaúz*, hogy az Nyíri Báthori István ezt mívelte. Tudja pedig azt sok jámbor, hogy ő szegény, vasárnap ebéden húst nem ett, hanem csak halat; pínteken pedig ebéden húsnál egyebet nem hoztak asztalára.

Ezekből megtetszik az prédikatori okosság, eszesség és szemérmetesség. Többet nem szólok, az keresztyén olvasónak ítéletre bízom az dolgot.

Negyedszer és utolszor azt mondom, hogy ha kedvem volna hozzá, ebből az egy árkus és három fertály papírosra nyomtatott kálvinista írásocskából, melyre most felelek, nagyobb számú szitkokat írhatnék én lajstromba, hogysem amennyit az egész nagy *Kalaúz*-ból felvadásztak az prédikátorok. Vajon nem szitok-é, mikor azt írják, hogy az *Kalaúz* (vagy inkább aki azt írta) Isten tisztességének káromlója; Isten tiszteletinek kisebbítője; az próféták és apostolok írásokból álló tiszta, igaz, keresztyén vallásnak gyanóssá tévője; az hivatalos prédikatori tisztnek mordálója; az keresztyén hallgatóknak böcsületes személyének megsértője; az ártatlan életnek megcsúfolója; az jó hírnévnek megsebhetője; az egész keresztyénségnek elszenvedhetetlen gyalázója. Nem szitok-é, mikor Veresmartit pribéknek nevezik? Mikor azt írják, hogy az fogyaték magyar nemzet az Isten nevéért, az tiszta, igaz vallásért gyűlölség alá vettetett? Hogy azon magyar nemzetség az aranyalma, jó békesség szeretetért gyűlöltetik? Vajon micso-da, ha nem szitok, mikor azt jelengetik, hogy az *Kalaúz* az Isten dücsőségét láb alá tapodtatja; az eklézsiának méltóságát, az keresztyének tisztességét letapodtatja; patvaros vádolásokkal jár; az *Kalaúz* setéségnek veszedelmes, sűrű bokrai között tévelyeg, régi penészes iszákú, mordáló, puha, lágy, dagályos szitkokkal ékesített; vesztő peri vagyon; fertelmes szitkú? Az jezsuitákról pedig azt feszegetik, hogy azok nem szeretik az békességet; nem igaz haza fiai; nem böcsülik az urakat; nem igaz atyafi szeretők; megbeszélhetetlen lelki ellenkezésben vannak az kálvinistákhoz; azoknak az föld színéről való eltörléseknél egyéb hátra nincsen az jezsuiták értelme szerint. Mindezek az sok iszonyú, szitkos, de hamis káromkodások, csak szinte az előljáró levelében vannak e kálvinista rövid írásnak, noha mindenesztül is fertály héján félárkus papírosra nyomtatott ez előljáró levél. Hátha mind feljegyzenők az több részeiben való morgódásokat? *Perdere si quis in his dignabitur otia curis*. Mégis, ezek az nagy, szelíd szavajárású prédikátorok az más szemében keresnek szálkát.

AZ KÁLVINISTA HALLGATÁSNAK ÖTÖDIK ÉS HATODIK OKAIRÚL

Ötödik okát hallgatásoknak azt adják az prédikátorok, mert az *Kalaúz* az ő hitek és személyek gyalázására oly tanúkat hoz elő, kik nekik ítélői; maga nem lehet senki bíró és tanú azon dologban. Ezeket pedig, az ítélőket, megnevezvén: Suriust, Cochlaeust, Reginaldust, Feuardentiust említik, kik minthogy pápista emberek voltak, nem lehetnek tanúk; mert az pápák törvénye szerint is az vádolót nem veszik bizonyságul.

Ez sem ok, hanem tétovázás; mert az említett tudós emberek bizonyosságát az *Kalaúz* nem az hit dolgainak erősítésére, hanem az ő idejekben történt és lött dolgoknak feljegyzésében szokta előhozni, *ad faciendam fidem historicam*. Sohult az *Kalaúz*-ban nem találtam, hogy az kálvinista vallást azzal hamisította volna, mert Surius, Cochlaeus ezt hamisnak mondotta. Gyermekek is látja, hogy ez nem volna elégséges bizonyosság. Az *Kalaúz* egyébként nem tudhatta az őelőtte vagy őtőle távol lött dolgokat, hanem azoknak írásából, kik jelen voltak, kik akkor éltek, kik látták vagy egyébképpen, bizonyos úton tudták az dolgokat. Efféle meglőtt dolgokat, mikor sokan egyaránt írnak, kiváltképpen ha *in recenti memoria* lévén az dolog, senki ellene nem mert szólani, meggyőzöttetvén az valóságtól, és ha egyébaránt szavahihető, akik írták: nem látom, miért nem kellene efféle tanúkat *ad faciendam fidem historicam* előhozni. De ha itt oly eszesek vagytok prédikátorok, mondjátok meg, kitől kell tudnunk és értenünk az religio változásának kezdetin lött dolgokat? Aminémű *exceptio*val ti éltek az katolikusok ellen, azonnal élhetünk mi is, az kálvinisták és lutheristák ellen. Azért senkinek semmit ne higgyünk-é az meglőtt dolgokról? Ebben az rossz kis írásban az kálvinista prédikátorok Sleidanussal bizonyítanak az pápa ellen. Miért nem szabad nekünk is szavahihető emberekkel bizonyítanunk az lött dolgokat?

De más az dolog. Ha szinte az előszámlált tanúk szavaira meg nem feleltek volna is az kálvinista prédikátorok, azokon kívül eleget találhattak az *Kalaúz*-ban, amire felelni kellett volna. Mert az *Kalaúz*-nak ezredrésze sem lehet, amit ezekkel bizonyít. Jóllehet, sokszor nem is azért említi ezeket az *Kalaúz*, hogy bizonyítson vélek, hanem azoknak írásra igazítja az keresztyén olvasót, bővebb tanúságnak okáért.

Hatodik és utolsó okát hallgatásoknak azt adják, mert ha megfelelnek az *Kalaúz*-ra, otthon azzal vádoltatnának, hogy minden háborúság indításnak az kálvinisták okai. És mintha csigára vonták volna őket, úgy esküsznek, szabódnak, az Istent ez világ és az angyalok előtt szentül hívják bizonyosággul, hogy soha ők az ő urokat pártütésre nem izgatják.

Rövid szóval erre azt mondom: Először csak fogás ez is; mert ennek előtte mennyit írtak az kálvinista prédikátorok az katolikusok ellen, szám nélkül való könyvekből megtetszik. Ha akkor nem féltek az háborúság indító névtől, elhidd, hogy most sem attól tartnak. Más az, hogy aki egyházi tisztinek s hivataljának kötelessége szerént, az ellenkező vallásoknak fogatkozását úgy megmutatja, amint érdemlik: senki azért háborúság szerzőnek nem mondhatja őtet; sőt egyezés kívánónak kell ezt tartani, mivelhogy az hitben való szakadásokat igyekezik rontani, hogy az keresztyéni egyezés felépüljön.

Azért csak egyéb praktikákkal az kálvinista prédikátorok pártolkodásra és fejedelmek ellen támadásra ne izgatnák az urakat, az hit dolgairól való írásokkal nem gondolnánk. De ez világ előtt tudva vagyon, mit mívelt Alvenci Péter, kálvinista prédikátor az Bocskai támadásakor; és az Bocskai halála után is, mikor felkené Homonnay Bálintot, hogy az Bocskai helyét meg ne hagyná hűlni. Foktúti Máthé, kálvinista prédikátor az hajdúkat mint lázasztá Erdély ellen, az gyermekek is tudják. Hogy Báthory Gábort, az erdélyi fejedelmet megölék, az váradi kálvinista prédikátor, Decius István tanácsolta reá azokat, akik felsózák nyavalyást, mint ugyanazok közül egyiknek szájából hallottuk, akiket reábiztatott az prédikátor az gyilkosságra. Ez ősszel támadott háború előtt, Bethlen Gábor eleibe, szinte Telegdig futamodék Alvenci Péter midőn itt kinn, immár mindeneket elvégzett volna az pártos cinkosival, és sok istenkedésével s biztatásával, Magyarországra hozá az fejedelmet. Mikor Gróf Turn Bécs mellett vala, az érsek-újvári kálvinista superattendens futá és forralá az háborút, melyet országunkban látunk. Meg nem nevezem ki volt, de sok főemberrel megbizonyíthatom, hogy egy felföldi kálvinista főember nagy, erős hitre mondotta, hogy ő az prédikátoroknak prédikálásából vette eszébe, hogy háborúság leszen; sokkal előbb, hogysem az erdélyi fejedelem kiindult volna Erdélyből; és mihent az prédikációról hazament, ottan meghagyta az szolgálinak, hogy több zabot adjanak

lovainak, mert bizonyosan hadba kelletik menni. Efféle dolgokért méltán és igazán panaszkodunk az prédikátorok ellen, hogy minden zűrzavarnak, pártolkodásnak és észveszésnek ők az okai.

Másodszor azt igazán mondhatjuk, hogy ez az kálvinista könyvecske, melyet Erdélyből Magyarországra terjesztettének, nem egyéb volt, hanem az következő támadásnak harsogó trombitája avagy fellobbanó fáklyája. Mind az írásocskának elején, mind végén és közepin, nagy hamis és magoktól költött, de fölötte gyűlölséges dolgokat fognak az prédikátorok az katolikusokra, csak azért, hogy az ő követőjüket megbékélhetetlen gyűlölségre indítsák ellenünk. Mire néznek vajon, midőn az *Kalaúz*-ra fogják, mintha azt mondaná, hogy az kálvinisták élete örök halálra, kárhozatra méltó latorság; tudományok Epicurus disznaihoz illendő, dögletes fertelmesség; az kálvinista nagyurak mind elvesztek. Ezeket és több efféléket azért fognak nagy hamisan az *Kalaúz*-ra, hogy haragra és gyűlölködéssre indíttassanak az kálvinisták. Az jezsuitákról azt írják, hogy az jezsuiták éjjeli és nappali gondolatjoknak, igyekezeteknek, tanácskozásoknak fő vége: az kálvinistáknak az föld színéről való eltörölések. És hogy ők kibeszélhetetlen lelki ellenkezésben vannak az kálvinistákhoz. Mindezek és az negyedik okra való feleletben előhozott mérges beszédek nem egyébre néznek, hanem hogy az katolikusok és kálvinisták között hiteles bizodalom ne lehessen, hanem az gyanúság, idegenség, gyűlölség gerjedezzen, kikből könnyű az észveszésnek és zűrzavarnak támadása.

De ez most maradjon ebben. Elhittem, hogy az istenfélő, értelmes olvasó eszébe veheti ezekből, mely mód nélkül való okokkal akarnak az *Kalaúz* mellől elmúlni, és azt gyűlölségben hozni az prédikátorok. Maga bizony nem ezek, hanem sokkal különbek az igaz okai, melyekért a felelethez nem kezdenek. Első oka az lehet, mert lehetetlen, hogy vagy Luthert, vagy Calvinust, vagy az *Augustai* és *Helvéci* *Confessió*t megmenthessék, az sok temérdek hamis, ellenkező és nyilván helytelen mondásoknak gyalázatjává, melyeket az *Kalaúz* ezeknek saját mondásiból bőségesen előszámlál. Azért avagy ezek mellől hallgatással kellene elmúlni, avagy ugyan nyilván meg kellene vallani, hogy sokszor rútul megestek, és egyebeket is veremre vezettek az *Confessiók* és az új hitek pátriárkáik. Ezzel pedig mely bizonytalanná tétessék az új tudományok dolga, elégségesen megmutatta az *Kalaúz*. Második oka az lehet, mert oly cikkelyi vannak az kálvinista vallásnak, melyeket nem örömet terjesztenek az prédikátorok mindenenk eleibe; félvén, hogy az község el ne idegenedjék ezeknek hallhatatlan nagy szörnyűségektől, melyeket az *Kalaúz* rend szerént előszámlál. Harmadik oka az lehet, mert az igazság ellen, noha tusakodhatik, de győzedelmet nem vehet az emberi elmélkedés. Látván azért az kálvinista prédikátorok, hogy az *Kalaúz* győzhetetlen bizonyosságokkal megmutatta az idegen vallásoknak hamisságát, és az pápista hitnek tekéletes igazságát: jobbnak alították, ha az eszten ellen nem rugódoznak. Attól tartanak, hogy ha csak valami kákombákomot mondanak az *Kalaúz* ellen, nagyobb cégért emelnek tudományok gyalázására. Azt is tudják, hogy akik még eddig az *Kalaúz*-ban kaptanak, szégyent hoztak fejekre. Azért nem hertelenkednek, hanem csak azon mesterkednek, hogy az *Kalaúz*-t meggyűlöltessék, akárminémű költött mesterséggel is, látván és értvén, hogy az *Kalaúz*-ból könnyen megismérhetik az emberek az igazságot és az hamisságot. Ezek és több efféle okai lehetnek, melyekért nem akarnak bajlódni az *Kalaúz*-zal az atyafiak. Kiket hogy az Úristen megvilágosítson, és mind ez világot igaz egyezésre hozzon, alázatos szívvel kérem ő szent felségét. Amen.

UTAVESZTETT ÚTMUTATÓNAK ÚTRA VEZETÉSE

EZ ÍRÁSOSCSKÁNAK RENDI

Sok rossz írást és eszeveszett papíros mocskolást olvastam az új tanítóknak, de nem említém, hogy gazabb szelességet láttam volna, mint minap egy magyar könyvecskében. Aki írta ez nyálaskodást, sok helyen jelenti magát prédikátornak; de nem akarta, hogy nevét tudjuk. Írását *Itinerarium*-nak nevezi, magyarázván, mit jegyezzen az *Itinerarium*, azaz (úgymond) nevezetes vetekedés. Mely magyarázattal jelenti, hogy az maga könyvének első szavát és felfüggesztett titulását sem érti. Mert, bárcsak az Molnár *Vocabularium*-ában tekintett volna is, megtanulta volna, hogy az *Itinerarium* nem nevezetes vetekedést, hanem úton járásnak megírását jegyzi. Az egész könyvben pedig semmi rendet és methodust nem tart, részekre és caputokra nem osztja beszédét, tétováz mindenben, egybeszűr, zavar mindeneket; és mint az majom, noha emberi hasonlatosságot követ, de ugyan kitetszik, hogy ő majom; úgy ez is az Alvincihez írt levelek formáját akarván követni, majmoskodását cégérezi.

Célja írásának az, hogy elrontsa és erőtlenné tegye azmit ezelőtt tizennégy esztendővel Magyar István ellen megbizonyított vala Pázmány Péter, tudniillik, hogy az lutherista és kálvinista vallás új, és csak minap támadott.

Noha pedig semmi sincs ebben az útvesztő *Itinerarius*-ban, mely derék feleletet érdemlene, mindazáltal nagyon *sollicitálja* az *Itinerarius*, hogy az felelettel ne késsünk. Azért, hogy kérése heába ne légyen, Istenemet segítségül híván, rövideden megfelelek, ilyen két ok alatt. Először, hogy azon dolognak gyakor előhozásával nem akarván senkit fárasztani, ahol szükséges lészen, bővebb tanúságnak okáért az *Kalaúz*-ra igazítok. Másodszor, hogy mosdatlan szitkait, csúfos trágárságit, szeles cselcsapásit az *Itinerarius*-nak magán hagyom, és ezekkel nem mocskolódom. Nemcsak az jezsuiták, de az egész egyházi rend ellen, csuda mely epésen morog és káromkodik az *Itinerarius*. Úgy tetszik, az ő felelt gerjeszteni akarta arra az üldözésre, melyet most szenvednek az egyházi emberek. De ígynket Istenre bízván, és egy *hazudsz*-szal ezeket mind megfejtván, csak ahhoz szólok, ami illeti az tudományt és vallást.

Azért írásomat három részre osztom. Elsőben megvizsgálom, ha lutherista volt-é vagy kálvinista, aki az *Itinerarius*-t írta. Másodszor megmutatom, hogy méltán mondatik újnak az Luther és Calvinus vallása. Harmadszor igen rövideden szólok azokról, amivel terheli az *Itinerarius* az római eklézsiát.

LUTHERISTA-E VAGY KÁLVINISTA AZ *ITINERARIUS*?

Nehéz ítéletet tenni felőle, mi jaratbéli légyen az *Itinerarius*: Augustából jöjjön-é vagy Helvéciából. Hogy sem Luthert, sem Calvinust nem követi szüvel, hanem csak szájjal; ilyen jelen-ségit adja.

Először. Az lutherista és kálvinista nevet egynéhányszor gyalázatos névnek mondja. Kiből megtetszik, hogy Luthert és Calvinust vagy személyekben, vagy tanításokban, vagy mind az kettőben gyalázatosnak tartja. Mert ha valamelyikben gyalázatosság nem volna, miért kellene gyalázatosnak lenni, ha azok, akik az Luther és Calvinus tudományát követik, lutheristáknak és kálvinistáknak neveztetnek?

Másodszor. Az *Itinerarius* Luthernek és Calvinusnak az hitrül való tanításban csak annyi hitelt és böcsületet ad, mint Mahometnek, sőt, mint az pokolbéli ördögnek. Mert amely nevet azelőtt gyalázatosnak mondott vala, azután magára vészi. Nem bánjuk (úgymond), hogy

lutheristáknak és kálvinistáknak neveznek bennünket. Mi móddal akarja pedig viselni ezeket az neveket, így magyarázza: ezzel az meghatározással, tudniillik, amennyiben azoknak az jámbor doktoroknak írás szerént való értelmét javalljuk. Azt hiszem, hogy az *Itinerarius* Mahometnek, sőt az ördögnek is béveszi szavát, amennyiben javallja ezeknek írás szerént való értelmeket. Annak okáért, ha az *Itinerarius* azért nevezi magát lutheristának vagy kálvinistának, mert ezeknek írás szerént való értelmeket javallja: ugyanezen okból mahometistának és ördögistának is híhatja magát; mert hiszem, hogy Mahometnek, sőt az ördögnek is írás szerént való értelmét meg nem veti.

Harmadszor. Az *Itinerarius* Calvinust és Luthert rút gyalázatokkal szinte az földhöz veri. Azt írja Calvinusról, hogy az *Institutio*-ban egyebeknek közönséges értelme szerént mond némelyeket keresztyéni szeretetből. Erre (úgymond) egy példát hozok elő. Az mennyei boldogságban való garádcsookról az *Institutio*-ban követi az közönséges értelmet; nem azért, mintha javallaná és az volna néki saját értelme, hanem hogy az ő idejébéli némely tudós emberekkel ne láttatnék összekapni. Mely felől való értelmét azután nyilvánossággal megmagyarázta (in caput 12. Danielis). Vedd eszedbe, mi fekszik ezalatt. Magyarul ez annyit téveszt, hogy Calvinus az isteni tudományról írván, sokszor nem mondja ki igazán, amit javall, hanem barátságért eltitkolja hitit, és azt írja, amit maga sem tart igaznak. Nem szólok most arról, hogy egyéb dologban is, de legfőképpen az hit dolgaiban, senkinek nem szabad hazudni; azt sem hozom elő, hogy még az apostolok írásnak is böcsülete és méltósága felforgattatnék, ha csak egy dologban hazugságot írtak volna is. Csak azt mondom, hogy ha én kálvinista volnék, és azt az *Itinerarius* mondását olvasnám, magamba szállván, így gondolkodnám: Ím, értem, hogy Calvinus barátságért, lelkiismereti ellen olyakat írt és mondott, melyeket maga sem hitt. Azért mint tudjak ítéletet tenni felőle, mit mond gyomorból, és mit hazud barátságért? Talán szinte azt hazudja barátságért, amit én igen igaznak alítok? Továbbá ki tudja, talán az kálvinista prédikátorok is az Calvinus hajójában eveznek, és gyakran barátságért azt is hazudják, amit nem hisznek? Vajon mivel tudósok, mivel tisztább s jobb lelkiismeretük ezek Calvinusnál? *Non est discipulus supra Magistrum*; alma nem esik messze fájától. Ha megtanulták Calvinustól az ő tanítványi, hogy néha az megismert igazság ellen, barátságért mást taníthatni: mint tehessek én abban választást, mikor hazudnak barátságért az prédikátorok, hogy valakit meg ne bántsanak, és mikor mondanak igazat? Halljad, kérlek, mit szól Calvinus azon az helyen, ahol az *Itinerarius* szavaként, ítéleti ellen, barátságért beszél. *Quod scripturae docent, ab omni controversia exemptum apud nos esse debet. Nempe sicut varie Deus sua dona sanctis in hoc mundo distribuens, eos inaequaliter irradiat, ita non fore aequalem gloriae modum in coelis, ubi dona sua coronabit Deus.* Látod-é, hogy Szentírás tanításának, vetekedés kívül vettetett bizonyos dolognak mondja, hogy az mennyei boldogságban inaequalitas vagyon? Ezt pedig abban az könyvben írja, melyről az *Itinerarius* is azt vallja, hogy Calvinus az maga confessióját libris Institutionum, igazán megjegyezte. Miért mondja tehát az *Itinerarius*, hogy ezt Calvinus nem javallotta?

Luthert hasonlóképpen böcsüli az *Itinerarius*, midőn azt írja, hogy ő némely dolgokat háborodott elmével, emberi indulatoknak gyarlóságától viseltetvén, kiváltképpen disputálás szerént tanított; és efféléket csak citálni és előhozni sem akarja az *Itinerarius*. Értem hon jársz: azmi néked nem tetszik, Luther azt mind háborodott elmével írta. Csak akkor volt eszén, mikor az te szájad ízi szerént szólott. Mondd meg, ha jámbor vagy, miből ismerjük meg, mikor írt háborodott elmével vagy csendes okossággal? Mivelhogy azért így lecsöpüli az *Itinerarius* mind az két pátriárkát; azt ítélem felőle, hogy sem az lutheristaság, sem az kálvinistaság nem fért fogára.

Negyedszer. Ha lutherista vagy kálvinista volna az *Itinerarius*, nem alítom, hogy egy akolban rekesztené, egyenlőképpen az lutheristákat és kálvinistákat: azaz nem javallaná, sem nem

oltalmazná egyaránt mindkét vallást. Mert világ előtt nyilván vagyom, hogy ez az két vallás sokban ellenkezik egymással. Az *Itinerarius* pedig egyaránt igaznak mondja mind az kettőt. Az könyvünk titulusában egyaránt evangelikusoknak nevezi az lutheristákat és kálvinistákat. Azután is nem egy helyen, mind az lutheristákról s mind az kálvinistákról azt mondja, hogy igazán tanítanak. Bezzeg Bártfán Severinus Sculteti, Kassán Graverus Albert különben beszéllenek, mint az *Kalaúz*-ban megláthatod.

Ezekből az jelenségekből én azt ítélem az *Itinerarius* felől, hogy noha az catholica igazságnak ostromlásában egyez az kálvinistákkal és lutheristákkal; noha külsőképpen valamelyiknek társaságához adja magát: de valóban és voltaképpen, két szék között földön marad, és arra az állapatra jutott, melyre kell jutni minden okos embernek, mihent az régi, igaz, catholica eklézsiától elszakad, és amelyre írja Luther és Calvinus, hogy az ő követői jutottanak, tudniillik, hogy semmit sem hiszen, vagy csak azt hiszi, ami néki tetszik, és senkivel ez világon hitiben és vallásában nem egyez. Ilyen emberrel kell viaskodnunk.

MÉLTÁN MONDATIK ÚJNAK AZ LUTHER ÉS CALVINUS VALLÁSA

MINT BIZONYÍTTATOTT MAGYARI ELLEN AZ MOSTANI VALLÁSOKNAK ÚJSÁGA

Magyari István, ubiquista prédikátor, az ország romlása okairól írván, erősen vitatja, hogy az ő vallások nem új. Erre megfelelt Pázmány Péter 1603-ik esztendőben, és az többi között két bizonyossággal megmutatta, hogy igazán mondatik az lutherista és kálvinista tudomány újnak, mivelhogy az apostolok idejétől fogva soha egy ember nem találtatott, aki Lutherrel vagy Calvinussal egyezett volna azokban az articulusokban, melyekben ezek mitőlünk különböznek.

Első bizonyosság ilyen vala. Ha nem új az ő vallások, tehát Luther és Calvinus előtt tanítóknak kellett lenni, kik azt az vallást hirdették; mivelhogy az Szent Pál mondása szerént: az igaz hitnek tanítók által kell hirdettetni. Hallgatóknak is kellett lenni, kik az tanítók oktatását vették és követték. Gyöleköző helynek is kellett lenni, melyben az Isten igéje hirdettetett, és az sacramentumok szolgáltattak. Nem nevezhetnek pedig az atyafiak csak egy tanítót vagy egy tanítványt, aki az ő fantáziájakat Luther előtt hirdette volna; nem mutathatnak egy várast, egy falut, egy templomot, melyben gyöleközetek lőtt volna. Tehát csak álmodat hüvelyeznek, mikor vallásokat régivé akarják tenni.

Az bizonyosságnak második része, *longa inductione*, azoknak előszámlálásával bizonyíttatott vala, kiket az régiek közül magok pártjára akarnak vonni az atyafiak, megmutatván, hogy azok közül egy sincs, aki Lutherrel vagy Calvinussal azokban az articulusokban egyezne, melyekben ezek elszakadtak az római eklézsiától. Illyricus Flaccus 1556-ik esztendő tájban egy könyvet írta: *Catalogum testium veritatis*. Ezt a *Catalogus*-t 1608-ik esztendőben Simon Goulartius húsz könyvre osztá, és nagy appendixszel felfűv. Ioannes Vophius nagy könyvet írta: *Lectio memorabilium centurias sedecim*. Ezek csak abban mesterkedtek, hogy az régi, nagy üdőkben lutheristákat és kálvinistákat találjanak. De mind Magyari ellen s mind az *Kalaúz*-ban megmutattatott, hogy egy sincs azok közül, akiket emlegetnek, kit méltán magok mellé vonhassanak, ez három okért. Első. Mert akiket emlegetnek, azok közül sokan csak az ő idejekben élő egyházi emberek életét, erkölcsét, pompáját, kevélységét rágalmazták: az római eklézsiának hitit és tanítását javallották, és ennek engedelmességében szakadás nélkül éltek s

megholtak, sőt sokan ezek közül püspökök, papok, szerzetes barátok voltak. Második. Mert noha azok közül némelyek egy, két vagy három dologban az római eklézsia ellen tusakodtak, de feljegyzik az régiek, minémű cikkelyben volt az viszálykodás; az több dolgokban az római eklézsiaival egy értelemben voltak. Hogy pedig valakit lutheristának vagy kálvinistának nevezhessünk, nem elég egy, két vagy három cikkelyben való egyezés; mivel ha ez elég volna, mind zsidót, tatárt, törököt, ariánust, visszakeresztelőt, libertinust, atheust lutheristának és kálvinistának mondhatnánk, holott ezek is, nem egy vagy két dologban, hanem sokban egyeznek az Luther és Calvinus vallásával. Harmadik. Mert tudni való, hogy mind lutheristák s mind kálvinisták elei nem lehetnek ugyanazok, mivel az lutheristák és kálvinisták egymással ellenkezvén, számtalan dologban visszat vonsznak. Tehát akik az lutheristáknak régi pásztori és tanítói voltak, azok nem lehetnek az kálvinisták pásztori és tanítói. Azokat pedig az régieket, kiket az atyafiak emlegetnek, szinte úgy maga elei közé számlálja Illyricus, mint Volphius; Hunnius, mint Mornayus; sőt Dávid Ferenc, Muncerus és egyebek szinte oly színesen magok eleinek mondhatják ezeket, mint az lutheristák. Ugyanis csak azért, hogy valaki az pápát szidta és gyalázta, az misét, az indulgentiákat megvetette: miért kell inkább lutheristák, hogysen ariánisták vagy mahometisták eleinek mondani?

Második bizonyság ilyen vala. Az ellenközö atyafiak nem egyébért vitatják, hogy az igaz anyaszentegyház lenyomattathatik, elrejtethetik, láthatatlanná tétethetik, és hogy az régi patek is mindnyájan eltévelyedtek, hanem csak azért, mert magok látják, hogy amely eklézsia és amely tanítók Luther előtt voltak, azok ötölök különböztek, sőt vélek ellenkeztek. Azért, hogy minden tévelygéseknek egy barlangot csináljanak, melyben egyaránt mind Luther, Calvinus, Dávid Ferenc, Muncerus lappanghassanak, azt vitatják, hogy az eklézsia Luther előtt láthatatlan volt, az Antichristus előtt az pusztában bútt volt. De meg nem magyarázzák, mely nap vagy mely esztendőben bútt el az eklézsia; az Késmárk havasán bujdoklott-e vagy Kalotaszegben? Ki volt annak neve, akitől úgy megijedett volt? Miért kellett ennyi ideig lappangani? És mint tudhatjuk: ha ez az bujkáló nyáj lutherista, kálvinista, davidista, muncerista, libertinista, atheista madár volt-e?

Bővebb és külön szóval, de ezen értelemmel írt vala Magyar ellen Pázmány Péter. Ezek közül némelyekre mond valamit *Itinerarius*, némelyekre semmit sem. De minekelőtte feleletit megrostáljuk, egynéhány hívságit lássuk.

AZ *ITINERARIUS*-NAK EGYNÉHÁNY HÍVSÁGI

Nagy részre le kellene írnom az *Itinerarius*-t, ha minden hívságit és hazugságit lajstromba akarnám írnia. De mi haszna ezen üdöt mulatni? Például egynéhányat feljegyzek.

Nem igazán írja az *Itinerarius*, hogy mi katolikusok nem merjük bizonyos formájú argumentomba előállatni bizonyságinkat. Merthogy egyéb könyvekről ne szóljak, az *Kalauz*-ban inkább minden bizonyságok az újítók ellen *sylogistica forma*-ban állanak.

Az sem igaz, hogy amely dilemmát az *Itinerarius* formált, abban légyen veleje az Pázmány Péter bizonyságának. Csak jelensége sincs annak az rossz dilemmának az Magyar ellen való írásban. Hanem az *Itinerarius*, mint valami játékos, alakot csinál magának és azzal játszik. Azon pedig nem mulatok, hogy azt az dilemmát az dialektikusok regulái szerént, semmirekellőnek mutassam, mert ezt az gyermek is eszébe veheti.

Hamisság az is, hogy az Luther és Calvinus tudományának újságát azzal bizonyítjuk; mert az jezsuiták ezt világ hallására bátran kiáltják; és hogy Pázmány Péternek első propositioja, melyet az dialektikusok majornak neveznek, emez: Valamely tudományt az jezsuiták világ

hallására újnak kiáltnak, új tudomány az. Ha ezt az Pázmány Péter írásában valahol feltalálja az *Itinerarius*, ment légyen az hazugságtúl. Azért csak majmoskodás, valamit az magátúl csinált rossz bizonyiságnak fejtegetésében nyálaskodik az *Itinerarius*.

Az is hamisság, hogy valaha Pázmány Péter ilyen syllogismust csinált volna: Valamely tudomány csak 1517-ik esztendőben kezdetett, új tudomány az. Az Luther és Calvinus tudománya akkor kezdetett. Ergo etc. Írta azt Pázmány Péter, hogy ezerötszáztizzenhét esztendeig soha egy ember nem volt olyan vallásban, mint az Luther és Calvinus követői. De hogy az Luther és Calvinus tudománya akkor kezdetett, azt sohasem mondotta. Mert az Calvinus tudománya sokkal azután csírázott; sőt az lutherista vallásnak is akkor csak igen vékony zsengeje volt, éppen ki nem költ volt, holott azután sok esztendőig misét mondott, csuklyát viselt maga is Luther.

Hazugság az is, hogy Pázmány Péter Magyar ellen (fol. 30.) megvallja, hogy az paterek voltak, némely írások szerént, azon az valláson (Lutherén, Calvinusén), de efféle írások az pátereknek igen homályosok. Ebben semmi sincs; mert amely helyt feljegyez az *Itinerarius*, ott ezt írja Pázmány Péter: Az régi szentatyák felől bízvást mondom, soha senki közülök nem volt, ki Lutherrel vagy Calvinussal egyetértett volna azokban az dolgokban, melyekben ezek tőlünk elszakadtak. Nem mondom, hogy az szentatyáknak némely homályos mondásit magok oltalmára elő nem hozzák. Mert miképpen még az Krisztust tagadók is az Szentírást hozzák oltalmokra, és annak valamely homályos mondásával, mintegy hályoggal akarják az emberek szemét békőtni, noha ez nyilván ellenkezik vélek: azonképpen ezek is, az szentatyáknak némely homályos mondásit előhozhatják. Ítélje meg akárki, ha ezekkel az szókkal megvallja-é Pázmány Péter, hogy az paterek némely írásokban az Luther és Calvinus vallásán voltak.

Hazugság az is, hogy az pápisták ellopták az Tízparancsolatból az második parancsolatot, mely az faragott képeket tiltja, és csak kilenc parancsolatjok vagyon az pápistáknak. Azért az *Itinerarius* jezuita számárságnak nevezi, hogy az paráznaságnak tilalmát hatodik parancsolatnak tartják. Mi az Tízparancsolatból semmit ki nem hagyunk; éppen valamint az szent könyvekben találjuk, úgy hisszük és tartjuk. Hanem az dolog ebben vagyon. Az Szentírás előnkbe adja az Tízparancsolatot, de számra nem osztja, fel nem jegyzi, melyik légyen az második vagy harmadik parancsolat, azaz meg nem mondja, hol végeződjék az első parancsolat és hol kezdessék az második; mert ha ezt megjelentené, semmi különözés nem volna az dologban. Azért noha mindnyájan az Tízparancsolatot minden igéjével és bötűjével helyen hagyjuk s tanítjuk, de mint kellésék osztani az Tízparancsolatot, különözés vagyon az tudósok között. Az zsidók, úgymint: Josephus, Philo, sőt az keresztyének közül is némelyek az második parancsolatot, az képek csinálásának és tiszteletinek tilalmán kezdik, és az tizedik parancsolatban foglalják az felebarátunk feleségének gonosz kívánságát. Másfelől Clemens Alexandrinus (6. Stromt.), Szent Ágoston (Quaest. 7. in Exod. Epist. 119. cap. 11.), Szent Hieronymus (in Psal. 32.) és közönségesen az hívek, az faragott képekről adott parancsolatot az első parancsolat cikkelyének tartják; kilencedik parancsolatnak az felebarátunk feleségéről való tilalmat számlálják. De akár egyik s akár másik módon osztassék számra az Decalogus, azzal meg nem lopattatik az Tízparancsolat, sem az Szentírás meg nem sértetik.

Ehhez hasonló hazugság az is, hogy az pápisták tanítása szerént nem jó a Szentírást deák nyelven kívül semmi nyelvre fordítani; nem is kell engedni, hogy az egyházi rend kívül egyéb emberek olvassák az Isten könyvét, és hogy az község közül aki tudakozik az hit dolgáról, átok alá vetik az pápisták. Ezek mind igen temérdek hamisságok. Mert az római eklézsia senkit el nem tilt az Bibliának igazán fordításától és keresztyéni józansággal való olvasásától. Mely dologról nem szükség, hogy az *Kalaúz*-nak tanítását itt leírd; akinek kedve tartja, bővebb tanúságot vehet abból.

Az is hasonló hiúság, amit másutt fecseg. Vennék el csak az uraságot az mostani püspököktől s adnák az evangélikusoknak, nem taláztatnék csak egy is közülök, aki örömet kálvinistává vagy lutheristává nem lenne. Azt is ezután veti, hogy az Ballarminus írásából észébe vette, hogy Bellarminus csak csúfolja az pápistaságot. Elhitted-é, úgymond, hogy Ballarminus tudós ember lévén, olyan ostobául és mosdatlanul szólana affelől az eklézsia felől, melyet igaznak hinne? Vajon ganéjnak, hajhulladéknak és gonosz nedvességeknek nevezné-e? Hit, reménység és minden belső jóindulat nélkül valónak mondaná-e az őbenne vitézkedőket? Ez csak csélcsepás. Úgy tetszik, ebben az Bethlen Gábor háborújában, mind érsekeknek, püspököknek, papoknak jószágát elfoglaltatok. Úgy tetszik, egy-néhányat meg is öltetek az papokban, hogy ím, az kálvinista prédikátorokhoz nem akartak búcsúra menni. De hála Istennek, egy püspök vagy pap sem lött lutherista vagy kálvinista. Az hamis prédikátorok, mivelhogy csak ez világi alkolmatosságot ásítják, másokat magokról ítélnék. Távuly légyen, hogy mi Istennek ez világi jókért szolgáljunk. Az Isten országát keressük; ha az Úristen ígíreti szerént *adjicit caetera*, az külső alkolmatosságot is hozzáadja, dicsírtessék az ő szent neve; ha elveszi jószágunkat, azért is légyen áldott az ő szent neve, csak lelkünket megtartsa. Bellarminusról való ítéletiből *Itinerarius*-nak megtetszik, mit kelljen hinni néki, midőn az régieket luthero-kálvinistákká akarja tenni. Azok is olyan kálvinisták voltak, mint Bellarminus. Nem igaz pedig, hogy az római ekléziát gyalázatosan említené. Mert az *Itinerarius*-túl előhozott szavaiban is azt mondja, hogy *in Ecclesia inveniuntur omnes virtutes, fides, spes, charitas*. Nem is hasonlítja az egész ekléziát és annak minden tagjait ganéjhoz, hajhulladékhoz; hanem csak azokat, kik noha külsőképpen az igaz ekléziához kapcsolják magokat, de magok vétkével az ekléziának belső és lélek szerént való egyezségétől elszakadnak.

Temérdek tudatlanság az is, hogy Irenaeus Vitalis pápa felől szól, hogy akkor tétetett az római gyöleközethez mesterévé az ördög. Az *Itinerarius* írja, hogy ez az Vitalis pápa hatszázhatvan esztendőben élt. Irenaeusról pedig azt mondja, hogy élt anno Domini 179. Mint írhatott tehát Irenaeus Vitalis pápáról?

Az sem igaz, hogy Gratianus (II. Quaest. 3. cap. Absit) azt írja, amit beszél *Itinerarius*. Az glossában is az úgy nem taláztatik, amit ő mond; jöllehet mind ott s mind egyébutt az régi glossában sok alkolmatlanságok vannak, mint az *Kalaúz*-ban feltalálod.

Az sem igaz, hogy Bonifacius idétt Phocas által adatott az római pápának az közönséges püspök neve. Mert az *Kalaúz*-ban megláthatod, hogy az dolog sokkal különben vagon.

Az is temérdek hamisság, hogy Pázmány Péter az Krisztus Jézus érdemét nem az bűnnek bocsánatjára valónak tanítja, hanem az gonoszszágnak cselekedetire ingerlőnek mondja. Ha Pázmány Péter ezt mondotta, nagyot esett és hamisat mondott. De ha jámbor vagy; hol és minémű szókkal tanította ezt Pázmány Péter? Hazugságát más hazugsággal támogatja *Itinerarius*. Azt írja (úgymond), hogy az Krisztus érdeme által hatalmunk vagon mind az jóra s mind az gonoszra. Ezt pedig az Pázmány Péter írásában Magyarai ellen (fol. 141.) mondja, hogy feltalálta. Ez csak káromló rágalmazás; mert soha semmi effélét Pázmány Péter nem írt s meg sem gondolt; sőt azon foliuson, melyet az *Itinerarius* említ, nem egyszer mondja, hogy az embernek szabad akarátja elégséges magátul az gonoszra, az jóra pedig az Istennek malasztjával gyámolittatik. Az Magyarai ellen írt könyvnek említett foliusa ezeken az Szent Ágoston szavain kezdetik. *Quid valeat liberum arbitrium non adjutum, in Adam est demonstratum. Ad malum sufficit sibi, ad bonum non, nisi adjuvetur*; és mindjárt utána veti, hogy ezt vallják az katolikusok. Ugyanazon foliuson előhossa és javallja Szent Ágostonnak ilyen mondását. *Liberum arbitrium ad peccandum valet, ad bonum non valet, nisi gratia Dei fuerit adjutum*. Ugyanazon foliuson azt is írja, hogy az ember megvetvén az Istennek malasztját, gonoszt cselekeszik; és hogy az Istennek malasztjával erő adatik embernek az gonosznak eltávoztatására

és az jónak megcselekvésére. Erős fantáziájának kell lenni az prédikátoroknak, ha ezekből az mondásokból azt akarják kisatolni, hogy az Istennek malasztja gonoszra ingerli az embert. Nyílván az *Kalaúz*-ban sok bizonyságokkal megerősítette azt Pázmány Péter Calvinus ellen, hogy az Isten nem ingerli, sem izgatja embert az gonoszra; és hogy az Krisztus érdeme által adatott malaszt arra való, hogy ember üdvösséges jót cselekedjék.

De ki győzné mind előszámlálni ennek az útavesztett *Itinerarius*-nak hamis mondását? Térjünk az elkezdett dologra és lássuk, mit felel azokra az bizonyságokra, melyekkel hallók, hogy megmutatta Pázmány Péter az lutherista és kálvinista vallásnak újságát?

ELSŐ FELELETI AZ *ITINERARIUS*-NAK

Arra néz az első felelet, hogy ha az apostolok idejétől fogva Luther és Calvinus idejéig senkit nem mutathatnának is, ki azt tanította s vallotta volna, amit ők: mindazáltal ebből ki nem sülne, hogy az luthero-kálvinista vallás új volna, vagy hogy nekik eklézsiájok és doktorok minden időben nem lőtt volna. Ezt az éles elméjű *Itinerarius* így magyarázza. Bátor úgy volna is, hogy 1517-ik esztendő forgásában senki olyan értelemmel az üdvösségnek tudományát, az Szentírást nem prédikállotta és magyarázta volna is (mint Luther és Calvinus), azért az ő tudományok új nem volna, hanem ha mind új léssen, akinek az emberek újonnan jutottak ismételre. És így új léssen az ég és az csillagok, mert azoknak forgásának tudására későn jutottak az emberek; új léssen Amerika, új léssen az Istennek próféták által kijelentett akaratja, mert ez az özönvíz után egynéhány esztendővel íratott meg. Azért az Luther és Calvinus tanítása eredetire, magára, remekére képest nem új, hanem oly régi, mint az világ, Ádámmal együtt, kinek prédikáltatott paradicsomban, hogy az asszonyállat magva törí meg az kígyónak fejét. Noha az emberek közé való érkezésre és értelemre képest új lehet. Azért Luther és Calvinus által kezdetett az pápa országának setétségében nyilván és bátran hirdettetni az Luther és Calvinus tudománya, nem új mindazáltal.

Ennek pedig az kalvino-lutherista remeknek (csuda, hogy nem törzsöknek) hon s minémű eklézsiája volt, így magyarázza. Kétképpen gondolkodhatunk az igaz eklézsia felől, fundamentomára képest és az embereknek társasága s gyölekezeti szerént. Fundamentoma az eklézsiának Krisztus, mely magában mindenkor fínyes. Az emberek gyölekezetihez képest az eklézsia felől kétképpen elmélkedhetünk. Először Istenre, másodsor az eklézsiának gyölekezetiben levőkre képest. Istenre képest mindenkor fínylik az vitézkedő eklézsia, mert Istennél nyilván vagyón száma azoknak, kik az eklézsiának tagjai. Magokra képest belsőképpen fínylett az eklézsia, amennyiben tudják magokban, hogy ők Istennek igaz anyaszentegyháza, és vallást is tésznek arról Isten előtt magokban. De külső, tettetes vallás szerént nem mindenkor fínylett egyaránt az eklézsia, mert néha külső, veszendő dolgokért inkább hittenek az emberek az hamisságnak, hogysen az igazságnak.

Ugyanezen remeknek lelkipásztorirúl és doktorirúl szólván, azt mondja, hogy az eklézsiának pásztori az próféták, evangelisták és apostolok írási. Ha ezekhez oly tanítókat kötsz, kik élő nyelvekkel mindenkor tettetesen és foganatosan prédikállottak légyen az apostolok ideje után 1517-ik esztendeig, oly hamis az te okoskodásod, mintha azt mondanád, hogy az Messiás nem Augustus idejében született, hanem amikor Isaias prédikállott.

Ez az első felelet az *Itinerarius*-nak, melyet nagy dolog, ha maga értett.

Hogy az utolsó cikkelyen kezdjem el; Szent Pál nyilván írja, hogy az hit hallásból vagyón, az hallás prédikálásból, az prédikálás Istentől küldetett tanítók által. Tehát különben nem terjedhet s meg sem maradhat az igaz hit, hanem élő nyelvnek foganatos prédikálása által. Annak

okáért avagy az igaz hit teljességgel elfogyott az apostolok halála után, avagy ha megmaradt, az élő nyelvvel prédikáló pásztoroknak foganatos prédikálásának is meg kellett maradni. Továbbá ugyanezen Szent Pál írja, hogy az Úristen nemcsak apostolokat, prófétákat és evangelistákat rendelt az ő ekléziájának építésére, hanem ezeken kívül pásztorokat és doktorokat is, hogy építsék az ekléziát, mindaddig, valamíg mindnyájan Krisztus eleibe megyünk. De erről az *Kalaúz* bővön szólt, megmutatván egyéb bizonyságok között Calvinusból és az *Augustai Confessio*-ból is, hogy soha semmi üdőben az eklézia prédikáló doktorok és pásztorok nélkül nem lehetett. És bizonyára, ha az apostolok ideje után 1517-ik esztendeig, élő nyelvvel prédikáló tanítók minden üdőben nem voltak, hamisnak kell annak lenni, amit második feleletiben vítat *Itinerarius*, hogy minden seculomban Lutheró-kávinista tanítók voltak.

Az ekléziáról amit beszél *Itinerarius*, az is csak arra néz, hogy ne kellessék az apostolok után minden üdő forgásában, bizonyos külső gyöleközetet mutatni, mely az Luther és Calvinus tudománya szerint tanított volna. Azért megvallja az *Itinerarius*, hogy külső, tettetes vallás szerint nem fnylett mindenkor az Luther és Calvinus ekléziája. Maga ha minden száz esztendő forgásában nevezetes tanítói lettek volna az calvino-lutherista vallásnak (minthogy az második feleletben ezt vítatja az *Itinerarius*), külső vallás szerint is elégségesen fnylett volna az ő ekléziájok. Az pedig merő balgatagság, hogy akik külsőképpen ez világi, veszendő dolgokért inkább hittenek az hamisságnak, hogysem az igazságnak, azokban belsőképpen fnylett az eklézia, és tudták magokban, hogy ők Istennek igaz anyaszentegyháza. Mert valaki külsőképpen megtagadja az igazságot és követi az hamisat, nem lehet Krisztus tagja, Krisztus jegyese. Mivelhogy aki szüvel hiszen az igazulásra, szájjal kell vallást tenni az üdvösségre; és valaki Krisztust megtagadja az emberek előtt, megtagadtatik Krisztustól az Atya előtt. Mely dologról bővebb tanúságot vehetsz az *Kalaúz*-ból, holott az is megbizonyított, hogy az hitben tévelygők nincsenek az Krisztus ekléziájában, és hogy az igaz ekléziának különképpen is, minden üdőben láthatónak kellett lenni. Azért, mint az Szentírással és szentatyák tanításával, s mind az igaz okossággal ellenkezik, hogy valaki külsőképpen az török vagy zsidó vallást kövesse, mindazáltal Krisztusnak igaz ekléziája lehessen.

Végezetre, amivel mentegeti *Itinerarius* az ő hitinek újságát, az csak kábaság. Mert ha igaz, hogy 1517-ik esztendő forgásában senki olyan értelemmel az üdvösségnek tudományát és az Szentírást nem prédikállotta s nem magyarázta, mint Luther és Calvinus, szemlátomást következik, hogy az ő tanítások új. Mivelhogy azt híjuk újnak, azmi azelőtt nem volt, és most kezdetik. Az *Itinerarius* instanciái semmirekellők; mert az tudománynak újságából nem következik, hogy az is új légyen, amiről új tudomány találtatik. Azért midőn az emberek elsőben megismérték az csillagoknak bizonyos forgását, mikor elsőben Indiát vagy Amerikát feltalálták, mikor az Isten elsőben megjelentette az Szentháromságot: az csillagok, Indiák és az Szentháromság újak nem voltak. De ezeknek ismérői, látása és hitele új volt. Azonképpen tehát, noha az embernek megigazulása, az purgatorium, az megdűcsöült szentek nem újak; de mikor ezekről olyat tanított Luther és Calvinus, amit azelőtt az keresztyén eklézia nem hallott s nem tanított: kétség nélkül új volt az ő vallások és tanítások; szinte mintha valaki ma kezdene ezekről olyat tanítani, amit senki ezelőtt nem hirdetett, az régi dolgokról új tudományt tanítana.

Mikor pedig az ő vallásának régiségét támogatja *Itinerarius*, hogy ennek fundamentoma az paradicsomba vettetett, midőn Isten azt mondá, hogy az asszonyi állatnak magva megtöri az kígyó fejét, maga sem tudja, mit beszél. Mert ugyanezent mondhatja Dávid Ferenc, Muncerus, Flaccius, az ubiquisták és egyebek is, valakik elhitték azokat az Istentől mondott igiket. Végezetre; ha igaz, hogy az pápa országának setétségében Luther és Calvinus által kezdetett hirdettetni az ti vallástok, nyilvánvaló, hogy új az ti tudománytok; mivelhogy ha Luther kezdette, tehát őelőtte nem volt, mert azt ő nem kezdhette, ami őelőtte is volt.

MÁSODIK FELELETI AZ *ITINERARIUS*-NAK

Második feleleti *Itinerarius*-nak az, hogy Urunk születése után mindenik seculumban, azaz mindenik száz esztendőben lutheristák és kálvinisták voltak, valakik igazán tanítottak, azaz nem egyebet vallottak, mint Luther és Calvinus. És nagy, hosszú lajstromban előszámlálja, kik voltak minden seculomban luthero-kálvinisták: de Volphiusból és Illyricusból írja le, akiket emleget, mert *Itinerarius* az előszámlált tanúk írásiban talán soha csak egyet sem olvasott. Mindazok közül is, akiket efféle katalógusok emlegetnek, egy nem volt, kirúl igazán mondhassák, hogy calvino-lutherista lőtt volna.

Hogy egyenként mindenikről ne szóljak, mivelhogy ez igen unalmas és haszontalan volna, rövideden, négy erős bizonyossággal, könnyű ezt megmutatni.

Első bizonyosság. Ha ezek az lajstromban írt bizonyosságok az lutherista vallásnak tanúi voltak, kétség nélkül a kálvinistaságnak követői nem lehettek; mint szinte most, aki lutherista, az nem lehet kálvinista, sőt ellenkezni kell az kálvinistával. Nincs pedig színesb és tettetesb oka az lutheristáknak, mellyel magok eleivé tehessék inkább az előszámlált tanúkat, hogysem az kálvinistáknak; annak okáért az *Itinerarius* is egyaránt, mind az két fél eleinek nevezi azokat, kiket lajstromba jegyzett. Ha azért egyiknek nincs nagyobb oka, hogysem másiknak, miért nevezhesse azokat maga eleinek, nyilvánvaló, hogy sem egyik, sem másik elei nem voltak.

Második bizonyosság. Akiket az luthero-kálvinisták lajstromában írt az *Itinerarius*, fel is jegyzette, minémű mondásért vonsza ezeket az maga céhibe. Egy, két vagy legfeljebb három cikkelyt említ, melyben alítja, hogy övélek egy értelemben voltak. Ha egy, két vagy három dologban való egyezés elégséges, hogy valakit lutheristának vagy kálvinistának mondhassunk: tehát az törököt, zsidót, tatárt, ariánust, anabaptistát lutheristáknak és kálvinistáknak mondhatjuk, mivelhogy ezek is egynéhány dologban az római eklézsiának tanítása ellen egyetértnek az luthero-kálvinistákkal. Ezt világosan így magyarázom. Az *Itinerarius* Erigenát azért számlálja az calvino-lutheristák elei közé, mert az misét megvetette; némely oxoniai akadémikusokat azért, mert az pápához való engedelmességet és az baráti szerzetet nem javallották; Leo Isaurust és Claudius Taurinensist azért, mert az képeket nem szerették; Berengáriust azért, mert az Krisztus testét tagadta az úrvacsorában. Ha ezekért luthero-kálvinistáknak mondhatni őket, tehát az törököt, zsidót, tatárt is írjuk mind a calvino-lutheristák lajstromába, mivelhogy ezek is mind egyaránt hiszik és tanítják az előszámlált vallásokat. Továbbá, holott az említett cikkelyekben nemcsak az calvino-lutheristák, de az ariánusok, anabaptisták, flaccianusok, libertinusok egyetértnek Erigenával és az többivel: honnan tudja az *Itinerarius*, hogy luthero-kálvinisták voltak ezek, nem ariánusok vagy libertinusok?

Harmadik bizonyosság. Aminémű tanúit régiségeknek előhozza, azok nagy részre pápák, cardinálok, érsekek, püspökök, papok, barátok voltak. Szent Gergely, kit az *Itinerarius* Luther-lajstromba helyeztet (fol. 288.) pápa volt. Franciscus Zabarella, kit (fol. 363.) az katalógusba jegyzett, cardinál volt; (fol. 111., 327. etc.) érsekeket emleget. Barátot sokat ír lajstromában: Ioannes Duns Scotust (fol. 109.), Nicolaus Lyrát és Occamot (fol. 111.), Arnulphust (fol. 100.), Robertust (fol. 311.), Smaragdust (fol. 324.), Frater Felixet (fol. 333.), Marianus Scotust (fol. 330.), Gratianust (fol. 332.) és egyebeket, kik mind barátok voltak. Nem tudtam, hogy régen calvino-lutherista pápák, cardinálok, érsekek, barátok voltak. Kár hogy most nincsenek; díszes volna az lutherista-kálvinistaság vélek, jelesben, ha olyan öltözetben járnának az prédikátorok, mint az fatalpú barátok. De hadd járjon az tréfa. Akik olyan szerzetben, olyan regula és szertartásban éltek holtok napjáig, mint ma élnek az franciscanus barátok, hogy azok calvino-lutheristák voltak, nehéz elhiteni az eszes emberekkel.

Mert bár úgy légyen, hogy némelyek ezek közül valamely dologról, melyet az eklézsia még akkor teljességesen nem definiált volt; alkalomatlanul vélekedtek; avagy az emberi elmének gyarlósága, tudatlansága, sőt bár ugyan vakmerősége miatt is, valamiben vétkeztek: mindazáltal szinte holtok napjáig úgy éltek, mint az mai barátok: az római eklézsiának egyezségében maradtak, sacramentomival éltek, hitinek *publica professio*-jával egyeztenek; mint lehettek tehát calvino-lutheristák?

Negyedik bizonyság. Aminémű tanúkat Volphiusból és Illyricusból előszámlál *Itinerarius*, azok öt karban vannak, kik közül mindazáltal egy sincsen, aki Lutherrel vagy Calvinussal az hitben egyezett volna.

Első karban azok vannak, kik holtok napjáig az római eklézsiában éltek és annak papjai és doktori voltanak; nem is szólottak az római eklézsiának hiti, vallása és tanítása ellen; sőt ezt mind holtig követték; hanem szidalmazták és gyalázták az ő idejekben élő gonosz egyházi személyeknek feslett erkölcsét, életét, pompáját, magok-viselését. Az *Itinerarius*-ból megtetszik, hogy ilyenek voltak Arnulphus (fol. 100.), Sarisberiensis (fol. 101.), Gyraldus (fol. 105.), Gualterus (fol. 106.), Robertus Lincolniensis (fol. 107.), Robertus Corbeiensis (fol. 311.), Platina (fol. 316.), Valla (fol. 347.), Sevaldus (fol. 108.), Orem (fol. 112.), Hampolus (fol. 113.), Armacanus (fol. 114.), Mandevillus (fol. 117.) és sokan egyebek, kiknek szavokat az feljegyzett foliusokban előhossa *Itinerarius*. Ezeket ha calvino-lutheristáknak kell tartani, mivelhogy az pápák és egyéb egyházi emberek feslettségét megírták és gyalázták: Bornemisza Pétert is pápistának kelletik mondani, mivelhogy az ördögi kísértetről írt könyvében az kálvinista és lutherista prédikátorok csintalan életét bő beszéddel megírja. De az *Kalaúz*-ban feltalálod, hogy az pápák életének rágalmozása senkit nem téssen calvino-lutheristává.

Második karban azok vannak, kik az fejedelmeknek akarván kedveskedni, vagy egyéb indulatból, az római pápának hatalmát és méltóságát fölöttébb meghatározták; ilyenek az *Itinerarius*-túl előhozott obscurus emberek: Gilbertus (fol. 104.), Brito (fol. 105.), Bacconus (fol. 109.), Bacontorpius (fol. 110.), Occam (fol. 111. etc). Ezeket sem tehetjük luthero-kálvinistákká, hanem ha az törököt, zsidót, tatárt, ariánust is lutheristává tesszük, mivelhogy ezek is egyenlőképpen az pápa hatalmát tagadják.

Harmadik karban azok vannak, kik egy, két, három dologban valamit affélét tanítottak, amit az luthero-kálvinisták. Ilyenek amaz régen kárhoztatott eretnekek, kiket *Itinerarius* emleget: Leo Isaurus (fol. 306.), Claudius Taurinensis (fol. 309.), Berengarius (fol. 328.), Vicleph (fol. 344. et 114. etc.), és egyebek is ezeken kívül. De amint elébb is mondtam, egy vagy két, három dologban való egyezésért, ezeket magokéva nem tehetik, hanem ha Mahometet is apjoknak fogadják. Mert Leóval és Claudiussal egy értelemben Mahomet is gyűlölte az szentek képét. És talán ez az oka, hogy az *Itinerarius* Színán basa cselekedetivel akarja az képeket meggyűlöltetni. Noha amely históriát előhoz, nagy bizonynyal érttettem az szentmártoni apát úrtól, hogy csak álom. Berengariushoz hasonló volt Mahomet a misének megvetésében; Vicleph-fel egy nyomban járt Mahomet az pápa méltóságának, az szentek tetemének, az misének tagadásában.

Negyedik karban Krisztus Urunk és az apostolok vannak. Mert az *Itinerarius* az első száz esztendőben Urunk születése után, senkit egyebet nem nevez, aki luthero-kálvinista lőtt volna, hanem Krisztus Urunkat és az apostolokat. Mondásának egyéb bizonyságát nem adja, hanem az evangelistákból Krisztus Urunknak egynéhány szép mondásit előhossa, melyeket elhittek az calvino-lutheristák. Okoson cselekeszi az *Itinerarius*, hogy Clemens Romanust, Dionysius Areopagitát, Ignatiust, Cletust, Anacletust és egyebeket, kik első seculumban írtnak, nem említi, tudván, hogy ezeknek írások igyenesen ellenkedik az calvino-lutheristasággal. De azt igen bolondul cselekeszi, hogy luthero-kálvinistává akarja tenni Urunkat, és az ő apostolit, az

egynéhány előszámlált szókért, melyeket mind az római eklézsia, s mind az ariánusok, anabaptisták és ubiquisták szinte úgy igaznak hiszik, mint az calvino-lutheristák. Nem is érdekel keresztyén nevet, valaki csak egy igéjét is megveti az evangelisták és apostolok mondásának.

Ötödik karban vannak az régi paterek, kik közül egynehányat említ az *Itinerarius*; de csak egy sincs azok közül, kinek írásából megmutatta volna vagy valaha megmutathatná, hogy luthero-kálvinisták löttek volna. Példájul egynehányat lássunk.

Polycarpuson, Quadratuson, Aristidesen kezdi el. Hogy ezek calvino-lutheristák voltak, csak azzal bizonyítja, mert ezek azt tanították, amit az apostoloktól tanultak. Ha ez eszesség, nem tudom mi legyen a szelesség.

Justinust, Irenaeust, Clemens Alexandrinust említi, és azzal bizonyítja ezeknek luthero-kálvinistaságokat, mert az Szentírást igen dicsírlik, és abból mondják, hogy kell állatni az igaz tudományt. De efféle mondásokkal el nem vonhatja mimellőlünk ezeket az szenteket. Mert az *Kalaúz*-ban bőségesen megmutatódott, hogy az Szentírásnak tekéletes méltóságát az római eklézsia mindenkor hitte és tanította. Ugyanottan az Irenaeus és egyéb doktorok mondási megmagyaráztattak. Ha Clemens az eklézsiát az választottak gyöleközetinek nevezi; mert az választottaknak egyéb gyöleközeti nincs az eklézsiánál, noha míg ez földön vitézkedik ez az választottak gyöleközeti, közibe elegyednek az veszedelemnek is edényi.

Az több doktorok írásival is ehhez hasonlóképpen bizonyít. Egy vagy két mondásokat előhozá, melyben tetszhetnék, hogy árnyéka volna az luthero-kálvinistaságnak. De mindezeket az szent doktorok mondásit *in propriis materiis* Bellarminus és az több katolikus doktorok előhozták, s megmutatták, hogy az paterek szavaiban heába vadásszák az calvino-lutheristaságot, mert az régi mondás szerént: *ubi non est*, ott ne keresd! Ezt hogy világosan megtapasztald, halljad, minémű okból vítatja *Itinerarius*, hogy Szent Ágoston és Szent Gergely calvino-lutheristák voltak.

Szent Ágostonból három mondást hoz elő, melyből ki akarja hozni, hogy ő is az luthero-kálvinisták lajstromába való. Első mondás: Amaz szókat: Ezen az kösziklán építem eklézsiát, Krisztusról és nem Szent Péterről magyarázza Szent Ágoston. De ez tudatlanság. Mert az Magyar ellen írt könyvben és az *Kalaúz*-ban megmutattatott, hogy azt az magyarázatot is helyén hagyja Szent Ágoston, melyet Szent Ambrus követett, tudniillik, hogy az Urunk szavát Szent Péterről értsük. Második mondás: Az másvilágon pokolnál és mennyországnál több hely nincsen. De az *Kalaúz*, Szent Ágostonnak tulajdon szavaiból megbizonyította, hogy az másvilágon csak olyan harmadik helyt nem ismért Szent Ágoston, melyben az emberek örökké maradjanak. Noha ugyanazon *Kalaúz*, világos írásiból Szent Ágostonnak, megmutatta, hogy ő az purgatoriomot szinte úgy hitte, mint mi. Harmadik mondás: Az megholt szenteket és az angyalokat nem akarja Szent Ágoston hogy imádjuk, vagy nekik templomokat építsünk. Ez is Magyar s Gyarmathi ellen és az *Kalaúz*-ban megmagyaráztatott. Szent Ágoston az megdűcsöült szenteket szinte úgy kérte, hogy érette imádkozzanak, mint szinte mi, kit az maga saját szavainak előállatásával megbizonyított az *Kalaúz* (IV. fol. 260.). Az imádról azt tanította, hogy ez kétféle: egyik csak az Istent illeti, melyet nem szabad teremtet állatnak adni; másik az szentekhez is hozzáférhet. Erről is Szent Ágostonnak tulajdon szavait előhossa az *Kalaúz* (IV. fol. 568.), és az Magyar ellen írt könyv is (fol. 162.). Az templomok és oltárok építését ami illeti, ezeket bezzeg csak Istennek építjük, de amint Szent Ágoston szól *in memoriis Martyrum*, avagy amint Szent Damascenus mondja: *in sanctorum nomine templa Deo exstruimus*.

Szent Gergely pápát csak azért írja az calvino-lutherista katalógusba *Itinerarius*, mert az ő idejében való papok és egyházi emberek tunyaságát és egyéb fogyatkozását feddi. Az konstancinápolyi pátriárkát Antichristus előjárójának mondja, mivelhogy magát közönséges püspököknek hitta. Tudta jól *Itinerarius*, hogy az papok életének feddése senkit calvino-lutheristává nem tész. És nemcsak az *Kalaúz*-ban, de abban az Magyarai ellen írt könyvben is, melyen szegezget, olvasta vala, minémű értelemben feddi Szent Gergely az konstancinápolyi pátriárkát, hogy az közönséges püspök nevét, felfuvalkodásból, magára vonta. Mindazáltal az *Itinerarius* erővel akarja másra csigázni az Szent Gergely szavait.

Az katolikusok bezzeg nem így bizonyítják az szent doktorokból tudományoknak régiségét, hanem vagy elővesznek valamely régi szentatyát, úgymint Szent Ágostont, Ambrosiust, Gregoriust etc. és ennek írásból szórúl szóra előhoznak bizonyos mondásokat, az közbevetett articulusoknak bizonyítására, mint megtetszik *ex Confessione Augustini, Confessione Hieronymi, Confessione Ambrosii, Confessione Gregorii etc.*, mely könyvek mindenek kezében forognak. Vagy pedig rend szerént elővesznek minden vesződő articulusokat, és az görög s deák paterek írásból, minden seculumban világos szókat, nagy hosszan leírnak, melyekben az római eklézsiának vallását tanítják és írásba foglalják, mint megláthatod Jodocus Coccius-ban, *Thesauri Catholici, tomis duobus*, Bellarminus, Valentia, Genebrardus, Canisius és egyéb tudós emberek írásiban.

AZ RÓMAI EKLÉZSIÁT MÉLTATLAN TERHELI AZ *ITINERARIUS*

Imitt-amott hulladozva, amint torkára bőfögött, az *Itinerarius* három dologgal vádolja az római ekléziát. Először, hogy tanításában sokképpen különbözik az apostoloktól, sőt ellenkezik is vélek. Másodszor, hogy sok dologban új és nemrégén találtatott tudományt hirdet. Harmadszor, hogy istentelenséget és isteni káromlásokat tanít. Kemény vádolások, de csak merő sült káromlásból állanak. Rend szerént mindeniket rostáljuk meg.

AZ SZENTÍRÁS ELLEN NEM TANÍT AZ RÓMAI EKLÉZSIA

Első vádolását az *Itinerarius* imígyen kezdi. Egynéhány száz dolgot mutathatunk, melyekben Krisztustól és az apostoloktól úgy különböznek, mint az víz az tűztől. Előszámlálván pedig ezeket, egynéhány százszor megfajtott kábaságokat emleget.

Első, második, harmadik ellenkezésnek mondja, hogy az pápisták az szenteket segítségül híják. Mind Magyarai ellen s mind az *Kalaúz*-ban megbizonyított, hogy ebben az Szentírással nem ellenkezik az római eklézsia. De elég az *Itinerarius*-nak, hogy ő kimondja amit gondol, nem bajlódik azzal, hogy mondását meg is bizonyítsa. Ha jámbor vagy, mutass egy bötűt az Szentírásban, mely azt tartaná, hogy az szenteket nem szabad kérni, hogy érettünk Istennek imádkozzanak, és magam megmentlek az hazug névtől. De sohasem mutathatsz, ha megfakadsz is, mint az *Kalaúz*-ban megbizonyodott. Az pedig merő hazugság, hogy mi az szenteknek misét mondunk. Mert az *Kalaúz*-ból megtanulhattad, hogy az áldozat csak egyedül Istent illeti.

Negyedik és ötödik ellenkezést abban veti, hogy az pápának papi fejedelemségét tanítjuk, és az egyházi emberek cancellariusok, consiliariusok, electorok, főispánok lehetnek. Ezek micso-da mondásával ellenkeznek az Szentírásnak, fel nem jegyzi; elég hogy *ipse dixit*, ő azt akarja s úgy kell lenni. *Satis pro imperio*. Lásd meg az *Kalaúz*-ban, mely erős fundamentoma vagon

az Szentírásban az római pápa méltóságának. Az egyházi rendnek világi méltóságát az *Liber Concordiae* igen helyén hagyja. Angliában az kálvinisták sem futnak tőle. Anno 1605-ik egy könyvet nyomtata Londinumban Mortonus Tamás: *Apologiam Catholicam*; az könyvnek ajánló levelében ilyen titulust helyezett: *Reverendissimo Dom. Dom. Richardo Bancrofte Archiepiscopo Cantuariensi, Angliae totius Primati ac Metropolitae etc.* Ládd-é, hogy felveszik az kálvinisták is az tisztességet, ahol kaphatják!

Az hatod, hetedik, nyolcadik és kilencedik ellenkezések előállatási csak merő hamisságok. Nem igaz, hogy az mi tanításunk szerint az Szentírásnak méltósága az eklézsiától vagyon. Mert az *Kalaúz*-ban egynéhány helyen megbizonyított, hogy az Szentírásnak méltósága Istentől vagyon, kinek szavait magában foglalja. Noha mielőnkbe az eklézsia adja az Szentírást, melynek Istentől méltósága vagyon. Az sem igaz, hogy az pápisták tagadják, hogy az Krisztus áldozatja használna különben, hanem ha mindennap őérette az pap az Krisztust megöli és áldozza. Soha senki az katolikusok közül meg sem gondolta, hogy az Krisztus megöletné az papoktól az misében. Soha senki nem mondotta, hogy az Krisztus áldozatja különben nem használ, hanem ha az pap érettünk mindennap áldozik. Mert noha az egyházi személynek áldozatja sokat használ; de csak szinte ehhez nem köteleztetett az Krisztus áldozatjának haszna, melyet az penitencia-tartás, az isteni szeretet, hit, reménység és egyéb istenes cselekedetek által magunkhoz kapcsolhatunk.

Hazugság az is, hogy Becanus avagy Mariana azt írná, hogy amely királyok és fejedelmek az római pápának nem akarnak engedni, és birodalma alatt lenni, akárkinek is szabad azokat megölni, mind fegyverrel s mind étetéssel; és aki ezt cselekeszi, olyan munkájának üdvösséges jutalmát vészi. Soha senki ezt az katolikusok közül nem írta. És mivelhogy Becanus ő maga megfelelt régen erre az káromkodásra, melyet az *Itinerarius* mások után írkált, az maga saját szavait halljad. *Dupliciter fieri potest, ut aliquis sit tyrannus: I. ratione tituli, ut si absque ullo jure armis principatum invadat vel occupet, sicut Turca regna Orientis et alia; II. ratione administrationis, ut si qui est verus princeps, tyrannice administret principatum, onerando subditos injustis exactionibus etc. Qui est tyrannus priori modo (qualem inter Christianos hoc tempore neminem scio), potest a quovis subdito interfici, si aliter ipsius jugum excuti nequeat, sicut Judit sustulit Holofernem etc.* És minekutána ezt megbizonyította volna, utána veti: *Qui autem est tyrannus posteriori modo, non potest a subditis interfici, ut definitum est in Concilio Constanciensi Sess. 15.* Ezt is mind az Szentírásból s mind okos-ságból megmutatja. Marianarúl imígyen szól: *Joannes Mariana non disputat de regibus et principibus, sed de aperto hoste et tyranno, qui rempublicam injuste invadit et occupat. Quaerit enim, an liceat tyrannum veneno occidere? Pro parte affirmativa producit quaedam argumanta, quorum unum est tale. Ferro licet interficere, ergo et veneno. Quid interest ferro an veneno perimas? Concludit ex propria sententia: Negamus hostem veneno interfici jure. Hic videmus duplicem fraudem commissam a Calvinistis: una est, quod quae Mariana de tyranno seu injusto regni invasore disputat, transferunt ad reges et principes; altera est, quod haec verba: „Quid interest ferro an veneno perimas?” ponant quasi essent authoris, cum author dicat, tyrannum veneno interfici non posse.*

Temérdek hamisság az is, hogy mi az egyházi embereket pajkosoknak és parázna ágyasúknak engednők lenni; avagy hogy Szent Pállal ellenkeznek az egyházi személyeknek nőtelen élete. Mely dologról, minthogy az *Kalaúz*-ban elégséges tanúság vagyon, nem szükség most szót szaporítanunk.

Ezekén kívül másutt az *Itinerarius* két dolgot emleget, melyben vallásunkat Szentírással ellenközőnek vítatja. Egyik az, hogy amit sacramentomnak hiszünk lenni, nem engedjük, hogy azzal mindnyájan éljenek. Mert az házasságtól az papokat, az *ordot*ól, avagy egyházi rendnek

sacramentomától az hallgatókat eltiltjuk. Maga az igaz sacramentommal minden keresztyén embernek élni kell, az Krisztus parancsolatja szerint. Vevé eszébe az *Itinerarius*, hogy azt kezdjük kívánni tőle, hogy megmutassa: hol parancsolta Krisztus, hogy az igaz sacramentommal minden keresztyén éljen; és minthogy erről az Szentírásban egy szót sem találta, nagy esztelenül így bizonyítja mondását. Az igaz sacramentomnak, tudniillik az keresztségnek és úrvacsorájának vétele nélkül (ha valami akadály abban nem leszen), nem üdvözülhet ember. Nem ez az *major propositio*, melyet meg kell vala bizonyítani az *Itinerarius*-nak. Nemcsak az keresztségről és úrvacsorájáról vala szó, hanem generaliter, közönségesen minden sacramentomról. Azért *a parte ad totum* semmirekellőül argumentál az *Itinerarius*: Az keresztséggel és az úrvacsorájával élni kell minden keresztyénnek; *ergo* az több sacramentomokkal is. *Nego consequentiam*. Vesd meg magad az tippanon, és bizonyítsd meg ezt az konzekvenciát. Soha szerét nem teheted, ha gondolkodásban elolvasztod is agyad velejét. Jóllehet magad is utat nyitottál, melyen elkerülhetni az te bizonyításod nyilát. Mert csak úgy ítéled az keresztségét és úrvacsoráját is szükségesnek, ha valami akadály abban nem leszen; ugyanis *sola fides sufficit ad salutem*, és az hívek fiaai keresztség nélkül is üdvözülnek, az kálvinista vallás szerint.

Másik dolgot, melyben az Szentírással ellenkeznek az katolikusok, így említi: Az pápisták az *Tridentomi Concilium*-ban azt tanítják, hogy akármint ígírje Isten az ő igéjében, hogy kegyelmes ő az penitenciatartó bűnösnek és bűnét megbocsátja, de mindazáltal ne higgyen ember annak, hanem mindenkor kételkedjék üdvössége felől; és az könyv szélire írja, hogy az *Tridentomi Concilium* tanítja (sessione 6. cap. 9.). Ez bezzeg prédikátorhoz illendő hazugság. Soha senki ezt az katolikusok közül nem tanította, mint az *Kalaúz*-ban megláthatod. Az *Tridentomi Concilium* pedig az *Itinerarius*-túl említett helyen ezen szókat írja: *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem respicit, de sua gratia formidare et timere potest*. Egy kevésé azután ismét így szól: *In Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Veruntamen qui se existimant stare, videant, ne cadant, et cum timore ac tremore salutem suam operentur*. Ezekből megtetszik, hogy hazudott az *Itinerarius*, mikor az *Tridentomi Concilium* tanításának mondotta, hogy ne higgyen ember annak, akármint ígírje Isten az penitenciatartó bűnösnek bűne bocsánatját. Soha ezt sem az *Tridentomi Gyöleközet*, sem senki az katolikusok közül nem tanította. Mert amint az *Kalaúz*-ban megmagyaráztatott, és az *Tridentomi Gyöleközet* szavából is hallók, az magunk gyarlósága és fogyatkozása, s nem az Isten ígíretinek kétes volta szerzi az emberben, hogy félelemmel és rettegéssel keresse üdvösségét. Abban is hazud az *Itinerarius*, hogy az *Tridentomi Gyöleközet* azt akarja, hogy mindenkor kételkedjünk üdvösségünk felől. Mert sőt az *Concilium* szavából azt hallók, hogy erős reménységünknek kell lenni, az mi Istenünk segítségében. Az *Kalaúz*-ban pedig ennek bővebb magyarázatja vagyon, melyet nem szükség leírnom.

SEM ÚJSÁGOT, SEM KÁROMLÁST NEM TANÍT AZ RÓMAI EKLÉZSIA

Második vádolása az *Itinerarius*-nak az, hogy az római eklézsia új tudományokat tanít. Előszámlálván az újságokat, először azt mondja, hogy mi az anyaszentegyháznak nevezetű, böcsületű csak az pápára, cardinálokra, papi rendből álló gyöleközetre szabjuk; annak társaságából minden külső renden valókat, császárokat, királyokat, hercegeket, urakat kirekesztünk. Magyarul mondván: ez merő hazugság. Mert valakik az igaz hitnek és sacramentomoknak egyezségével egybefoglaltattak, azok mind tagjai az eklézsianak. Noha azért, amit valamely concilumban elvégeznek az eklézsianak pásztori, azt az anyaszentegyház végezésének mondjuk, de ezzel az eklézsianak egyezségéből ki nem rekesztjük azokat, kik az conciliomban

nem voltak. Mint szinte ország végezésének mondjuk, amit gyűlésben végeznek az statusok, de ezzel az ország tagjai közül ki nem rekesztjük azokat, kik az gyűlésben nem voltak.

Mást azt mond újságnak az *Itinerarius*, hogy az római pápának nagy hatalmat tulajdonítunk; és azt kívánja, hogy csak hármat mutassunk, kik ezelőtt háromszáz esztendővel ezt az hatalmat vallották volna. Itt is az *Itinerarius* nem igazán hozza elő az pápa hatalmáról való tanításunkat. Az *Kalaúz*-ban nem három emberrel, hanem az keresztyénségnek sok régi, fő doktorinak írásival megbizonyított az római pápának méltósága, melyet közbevetés nélkül mindnyájan az katolikusok néki tulajdonítanak, Azmi illeti az világi fejedelmeken való birodalmát és hatalmát a pápának, arról a katolikusok között is különböző vélekedések vannak. Nem kell pedig az vélekedések alá vetett dolgokat az hit dolgaihoz elegyíteni. Jóllehet, amiket a katolikusokra fog *Itinerarius*, nem említem, hogy olyan (által) szókkal olvastam volna, tudniillik, hogy az pápa az imperiumnak vicarius, helytartója, hogy akárminémű tisztviselőket tisztre emelhet, azonokat tisztből levethet. Ezek csak *Itinerarius* gondolati, nem mi szavaink és tanításink.

Azt is csak hazugul fogja reánk az *Itinerarius*, hogy az pápisták tanítása szerint: az római pápa Krisztus ellen sáfárkodhatik az Szentírásnak dolgaiban. Senkit nem nevez, aki ezt mondotta volna, azt alítván, hogy mint az prédikálószerékben az együgyű, tudatlan község előtt bátran beszélhet efféle temérdek hazugságokat, nem mervén senki torkába verni mondását, úgy az könyvírásban is liber baro lehet. Mi bezzeg ezt nem mondjuk, magok is az pápák ezt nyilván ellenzik, mint feltalálod az *Kalaúz*-ban.

Újságnak mondja az *Itinerarius* az miseszolgáltatásban az aranyas pohárt, aranyas tálnyért és drága öltözetet; az negyvennap böjtöt, az barátok szerzetit, az képeknek templomban helyheztetését, az kenyérnek és bornak elváltozását az úrvacsorában, az egy színnek vételét, az egyházi emberek nőtelenségét. De tudva, hamisan és lelkiismereti ellen mondja ezeket új dolgoknak. Mert ha egyebűnnen nem, csak annak írásból is, aki ellen az *Itinerarium*-ot faragta, mindezeknek régiségét megtanulhatta.

Hogy arany- és ezüstedényből szolgáltatták az régiek az úrvacsoráját, nyilván mondja Szent Ágoston (In Psal. 113. Concio. 2. et lib. 3. cont. Cresconium cap. 29.), és több régi, fő emberek, kiket Pázmány Péter az *Magyar Imádságos Könyv*-nek negyedik részében, az misében való ceremóniákról szólván, feljegyzett. Az negyvennap böjt, mely nem újság legyen, feltalálod az *Kalaúz*-ban. Az barátok szerzetiről lásd az *Kalaúz*-t (III. fol. 580. sk.). Az képeket, hogy eleitől fogva templomokban tartották az hívek, megmutatta az *Kalaúz* (Epist. 1. cont. Alvin. IV. fol. 723.), mely dologról így ír Szent Gergely: *In locis venerabilibus sanctorum depingi historias, non sine ratione vetustas admisit.* Az kenyérnek elváltozásáról az úrvacsorájában lásd az *Kalaúz*-t (IV. fol. 429. skk.), az egy színnek vételéről (IV. fol. 440. skk.), az egyházi emberek nőtelenségéről (Epist. 3. ad Alvinci IV. fol. 761.). Ezeken az helyeken megmutattatott az régi, szent doktorok írásból, hogy az előszámlált dolgok az hívek között eleitől fogva hirdettettek.

Harmadik vádolása az *Itinerarius*-nak az, hogy istentelenségeket és isteni káromlásokat tanítanak az katolikusok az pápának méltóságáról. Ezt bizonyítja *ex Consilio, quod incipit, Divo ordini Fratrum minorum, Bellamero, Betorio, Busto, Bursato, Busdrago, Zamoriensi.* Én igazán mondom, ezeket az csuda nevű emberek írásit nem olvastam; talán *Itinerarius* az gyakor olvasással ugyan elkoptatta ezeknek minden írásokat, *scilicet.* Aminémű mondásit ezeknek előhossa, noha azoknak nagy részét jó értelemmel magyarázhatnók; de mi szükség ebben fáradnunk? Ha az római udvar kedvéért ezek közül valaki igen elment az pápa méltóságának *exaggeratioj*-ban, azt az *Itinerarius* sem az katolikusok közönséges értelme közé nem számlálhatja, sem az hit dolgaihoz nem elegyítheti. Nem tartozunk minden *privatus*

embernek és *obscurus glossator*nak szavát magunkra venni és azt oltalmazni; holott nemcsak az *Kalaúz*-ban, de az Gyarmathi ellen írt könyvben is bővön megmutattatott, hogy *Juris Canonici glossatores* sokszor igen elmentek az regula mellől.

Ezekből megtetszik, mely tiszta és igaz lelkiismerettel viselik magokat az kálvinista prédikátorok, mikor az katolikusok ellen írnak. Hogyha pedig nyomtatott írásban ily nagy szemtelenséget nem szégyenlenek, gondold meg, mit nem kérődnek prédikálásokban? Az Atya Mindenható Úristen, az közbenjáró Jézus Krisztus érdeméért adjon Szentlelket mindeneknek, hogy az igazságot megértvén, az hamisságnak veszedelmes tőriből kifeseljének. Amen.

**KEMPIS TAMÁSNAK KRISZTUS
KÖVETÉSÉRŐL NÉGY KÖNYVEI,
MELYEKET MAGYARRA FORDÍTOTT
PÁZMÁNY PÉTER ESZTERGOMI ÉRSEK**

Viennae Austriae, Ex Officina Typographica
Matthaei Formicae Anno MDCXXIV

**A MAGYARORSZÁGBAN LEVŐ KERESZTYÉNEKNEK
ISTENTŐL MINDEN JÓT KÉVÁNOK**

Az isteni tiszteletnek főbb és Isten előtt kellemetesebb részét abban helyeztetik a keresztyén doktorok, hogy a tekéletes erkölccsel és jó magunk viseléssel kövessük azt, akinek szolgálatjára köteleztetünk. Summa religionis est, imitari quod colas, úgymond Szent Ágoston. Lactantius pedig így szól: Religiosissimus cultus est, imitari. Sőt a pogány Seneca is azt írja, hogy eléggé tiszteli Istent, aki követi: Satis Deos coluit, quisquis imitatus est. Annak okáért int Szent Pál mindeneket, hogy az Istent kövessék: Estote imitatores Dei.

Ennek az isteni követésnek kívánságát gerjeszteni és útját mutatni akarván az Atyaisten, emberi természetben öltözteté szent fiát, hogy az ő vezérlése és tanítása által megtanulnók, mint kelljen követni Istenünket. Azért Szent Pál nem egyszer int, hogy Krisztust kövessük: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Maga Krisztus azt mondja, hogy aki őtet követi, nem jár setéségben. Mert miképpen az ígélet földében menő zsidók eleibe éjjel égő oszlopot, nappal fényes felhőt rendelt vala Isten útmutatásra: úgy a mennyei boldogságra sietőknek Krisztust rendelte vezérlőül; ki nemcsak tanításával, hanem példájával is kalaúznak lenne a tekéletes erkölcsökre.

Erről a Krisztus követéséről, és a csalárd világnak megutálásáról, ezernégyszáznegyvenegy esztendőben Kempis Tamás, Canonicus Regularis Sancti Augustini négy rövid könyvet írt, együgyű szókkal, de csuda nagy lelki bölcsességgel; mely könyvről merem mondani, hogy aki ezt szerencsére felnyitja, és egy részét, mely elibe akad, figyelmesen megolvassa, lelki vigasztalást és isteni szolgálatra való gerjedezt vészen.

Noha pedig ezt a könyvet régen minden keresztyén nyelvekre, sőt még török nyelvre is fordították, de én ez ideig nem láttam, hogy valaki azt magyarul kinyomtatta volna; maga én a Biblia után nem olvastam könyvet, melynek előtte ezt nem ítéltém volna fordításra méltónak. Azért, a hívek vigasztalására, magyarra fordítám e könyvecskét. Igyekeztem azon, hogy a deák bötűnek értelmét híven magyaráznám; a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedeztettnék, hanem oly kedvesen folya, mintha először magyar embertől, magyarul íratott volna. Adja a mennynek, földnek Istene, hogy valakik ezt olvassák, lelki vigasztalással gerjedezzenek naponként az isteni szolgálatra, Amen.

AZ ÚR KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL ÉS E VILÁG HIÚSÁGINAK MEGUTÁLÁSÁRÓL

Aki engem követ, setétségben nem jár, úgymond az Úr. Ezek Krisztus szavai, melyekkel int, hogy az ő szent életét és erkölcsét kövessük, ha akarunk valóban megvilágosíttatni, és minden lelki vakságtól megszabadulni. Azért legnagyobb és szorgalmasab igyekezetünk a Krisztus Jézus életének elmélkedésében légyen.

A Krisztus tanítása minden szentek tanítását felülmúlja, és akiben szentléleknek ajándéka volna, ebben elrejtett mannát találna. De sokszor történik, hogy némelyek az evangéliumnak gyakor hallásából kevés ájtatosságot és lelki gerjedezést éreznek; mert nincs a Krisztus lelke benne. Aki pedig teljesen és édesdeden akarja érteni a Krisztus igéjét, szükség, hogy egész életének folyását igyekezzék ahhoz szabni és alkalmaztatni.

Mi haszon a Szentháromságról mély elmélkedéssel veteledned, ha alázatosság nélkül lejenedsz, kiért a Szentháromságnak kelletlen lészesz? A mély elmélkedések bizony szentté és igazzá nem tésznek; hanem a tekéletes élet téssen Isten előtt kedvessé. Inkább kívánom magamban a töredelmességet érzeni, hogysem ennek mivoltát általérteni. Ha az egész Bibliát bötű szerint tudnád, és minden bölcsék mondását elmédben kapcsolnád is: mit használna az Isten szereteti és malasztja nélkül? Hívások hívásai, és csak azon hívások mindenek az Isten szereteti és egyedül nékie való szolgálat kívül. Ez a derék bölcsességnek sommája: hogy e sovány és csalárd világot megutálván, a mennyei boldogságra áhítozzunk és siessünk.

Csak merő hívás azért a veszendő gazdagság keresés és abban való reménység helyheztetés. Hívás a tiszteket vadászni, és magas polcokra felemelkedni. Hívás a testnek kívánságit követni és olyakra vágyódni, melyekért végre kemény kínokkal kell lakolni. Hívás hosszú életet reménleni, és a szent életre kevés gondot viselni. Hívás csak a jelenvaló életre figyelmeznii, és a következőre nem tekinteni. Hívás csak azt szeretni, ami hertelenséggel elmúlik, és oda nem sietni, ahol örökkévaló öröm találtatik.

Megemlékezzél gyakorta ama közmondásról: hogy meg nem elégszik a szem látással, a fül sem töltetik bé hallással. Azon igyekezzél tehát, hogy szüvedet a láthatandó állatok szerelmétől elfogjad, és a láthatatlanokra fordítsad. Mert akik érzékenységeknek legeltetése után járnak, megfertéztetik lelkiismereteket, és Isten kedvéből kiesnek.

EMBERNEK ALÁZATOS MAGA ISMÉRETIRŐL

Minden ember természet szerént kívánja, hogy tudós, bölcs légyen; de isteni félelem nélkül mi haszna a tudománynak? Bizony sokkal jobb renden vagyon dolga az alázatos pórnak, mely Istennek szolgál, hogysem a felfuvalkodott filozófusnak, ki magáról elfeletkező, az ég forgásában töri fejét. Aki magát voltaképpen isméri, nagyot magáról nem alít, és az emberi dicsőretben nem gyönyörködik. Bár e világnak minden titkait tudnám is, ha Istennek szeretetiben nem taláttatnám, mi haszna volna Isten előtt, ki engemet cselekedetemből fog ítélni?

Szűnjél meg a tudománynak mértékletlen kívánságától, mert ebben nagy elmecsavargás és csalatkozás taláttatik. A nagy tudományú bölcsék szem előtt akarnak forogni, és tudósoknak mondatni. Sok dolgok vannak, melyeknek tudása keveset, vagy ingyen semmit sem használ a léleknek. Nagy balgatag pedig, aki egyébre figyelmező inkább, hogysem üdvösségére nézendő dolgokra. A sok beszéd nem tölti bé lelket; de a tekéletes élet megnyugotja szüvedet, és a tiszta lelkiismeret nagy bizodalmat ád Istenhez való folyamásra.

Mennél többet és jobban tudsz, annál súlyosb ítéleted leszen abból, ha szentebb életet nem viselsz. Tehát fel ne fuvalkodjál semminemű mesterségedben vagy tudományodban; hanem inkább rettegj a néked adatott girának számadásátul. Ha néked úgy tetszik, hogy sokat tudsz és mélyen általértesz: tudva légyen nálad, hogy, sokkal több vagyon hátra, amit nem értesz. Igen fenn azért ne héjazz, hanem inkább tudatlanságodat megvalljad. Miért akarod magadat valakinél nagyobbnak tartani, holott sokan bölcsőbbek találtnak, és a törvényben tudósbak náladnál? Ha valamit hasznoson akarsz tudni és tanulni, azt kívánjad, hogy isméretlen légy és semminek tartassál.

Ez a legnagyobb és hasznosb lecke, hogy ember magát igazán megismérje és megutálja. Nagy bölcsesség és tekéletesség az, midőn ember maga felől semmit nem alít; egyebek felől pedig mindenkor jót és nagyot tart. Ha másnak nyilvánvaló esetit látnád, vagy képtelen cselekedetét értenéd is: magadat nálánál jobbnak nem kellene vélned, mert nem tudod, míg lehetsz állhatatos a jóban. Mindnyáján gyarlók vagyunk; de te senkit magadnál gyarlóbbnak ne alíts.

AZ IGAZSÁGNAK TANÍTÁSÁRÚL

Boldog, akit az igazság magán tanít, nem árnyékok és elmúlándó szózatok által, hanem volta-képpen, amint magában vagyon. A mi vélekedésünk és értelmünk gyakran megcsal minket, és rövidet lát. Mit használnak a titkos és homályos dolgokban akadozó sok fortélyok, melyeket ha nem tudsz sem pirulsz érettek az utolsó napon? Temérdek gorombaság az, hogy hátra-hagyván a hasznos és szükséges dolgokat, magunk kinyén, haszontalan, sőt ártalmas dolgokra figyelmezőnk, és szemünk lévén sem látunk.

Vajon s mi gondunk nekünk a teremtetett állatok nemére és különböző természetire? Akinek az örök ige szól, sokféle vélekedésekből kifesel. Egy Igétül vagyon eredeti mindeneknek, ezt hirdetik minden állatok; és ez ama Kezdet, mely minékünk szól. Senki e nélkül értelmes nem lehet, sem igazat nem ítélni. Aki mindeneket ebben az egy Igében foglal, mindeneket erre igazít és ebben szemlél: állhatatos lehet az ő szűve, és az Istenben csendesen nyugodhatik. Oh, én Istenem, tekéletes igazság, tégy egyé engem teveled az örökkévaló szeretetben. Unalmas nálam nagy gyakorta a sok dolgok olvasása és hallása; mert csak tebenned vagyon éppen, valamit én szeretek és kívánok. Hallgassanak minden bölcsék, csendességben légyenek minden teremtetett állatok a te színed előtt, és csak te egyedül szólj nekem.

Mentül inkább megvónsza magát ember, és lelkében együgyűíti, annál több és mélyebb dolgoknak végére mehet fáradság nélkül, mert mennyből vészen világosságot. A tiszta egy-gyű és állhatatos lélek sokféle dolgokra nem oszol és nem szakadoz; mert mindeneket Isten tisztességére cselekszik, és azon igyekezik, hogy mindenekben a maga tulajdon kedve keresésétül megszűnjék. Ki bánt és ki háborgat téged egyéb a tennen szűvednek meg nem öldöklött vágyódásánál? A tekéletes és ájtatos ember elrendeli először magában minden dolgait, melyeket külső cselekedetivel véghez kell vinni; és nem ezek vonják őtet a vétkes indulatoknak kívánságira, hanem inkább ő igazítja ezeket az igaz okosságnak rájárára. Kinek vagyon súlyosb bajvívása, mint annak, aki magát meg akarja győzni? Ez volna bezzeg a mi dolgunk, hogy magunkon diadalmat vennénk, naponként vastagodnánk, és a jóban elébb-elébb mennénk.

E világi életben minden jó mellett vagyon valami fogyatkozás; és semmi elmélkedés nincs homály nélkül. Az alázatos magad isméreti bizonyosb út Istenhez, hogysem a világi tudományok vizsgálása. Nem kell vétkesíteni a tudományokat, vagy akármely dolognak csekély

isméretit is, mert ez magában jó, és Isten ajándéka; de azért mindenkor feljebb kell böcsülni a jó lelkiismeretet és a szent életet. Mivel pedig sokan inkább igyekeznek tudósok lenni, hogysen szentül élni: innen vagyon, hogy gyakran megcsalatkoznak, és vagy semmi hasznot nem téznek, vagy igen keveset.

Vajha olyan szorgalmatosok volnánk a bűnöknek kiirtásában és a jóságos erkölcsöknek béoltásában, mint a mély kérdéseknek indításában; nem volna bezzeg ennyi gonoszság és botránkozás a községben; a klastromokban sem volna ennyi feslettség. Bizony, ha eljő az ítélet, nem kérdik, mit olvastunk, hanem mit cselekedtünk; sem azt nem vizsgálják, mely módosan beszéltünk, hanem mely szentül éltünk. De mondd meg, kérlek, hol vannak most amaz urak és doktorok, kiket jól ismertél, mikor éltek és tudományokban virágoztak? Immár az ő koncok egyebekre szállott; és nem tudom, ha vannak-é csak emlékezetben is? Életekben láttattanak valaminek, most csak nevezetben sincsenek.

Jaj s mely hamar elmúlik e világ dücsősége! Vajha ezeknek életek egy nyomban járt volna tudományokkal: bezzeg jól tanultak s jól olvastak volna. Mely sokan gonoszul vesznek e világon az hívságos tudomány által, kik az isteni szolgálattal keveset gondolnak! És mivel-hogy inkább akarnak nagyon púposkodni, hogysen alázatosságban maradni, ez az oka, hogy semmivé lészen minden gondolkodások. Valóban nagy, akiben nagy szeretet vagyon. Valóban nagy, aki maga előtt kicsiny és semmire böcsüli minden böcsületes tiszték méltóságát. Valóban eszes, aki ganéjnak tartja valami e földön vagyon, csak Krisztust megnyerhesse. És bizony valóban tudós, aki Isten akaratját cselekszi és maga kívánságát hátrahagyja.

A CSELEKEDENDŐ DOLGOKNAK ESZES RENDELÉSÉRŰL

Nem kell sem minden szónak, sem minden indulatnak hinni; hanem okosan, tapogatva és hosszú várakozással, Isten szerént kell minden dolgot megfontolni. Jaj s gyakran hamarébb mondunk és hiszünk gonoszat egyebekről, hogysen jót; oly gyarlók vagyunk. De a tekéletes emberek nem könnyen hisznek minden csacsogásnak; mert tudják, hogy az emberi gyarlóság hajlandó a gonoszra, és könnyen botlik beszédében.

Nagy bölcsesség az, hogy cselekedetünkben ne habahurjálkodjunk és vakmerőül a mi magunk tetszéséhez ne ragaszkodjunk. Ezen bölcsességnek az is egyik része, hogy akárkinek szavát el ne higgyük; sem a hallott és elhitt dolgokat ottan más ember fülében ne röpítsük. Bölcs és lelki emberrel tartsad tanácsodat; és inkább akarj náladnál jobbtól tanulni, hogysen a magad agyának találmányi után járni. A tekéletes élet Isten szerént bölccsé és sokakban látottá s forgottá teszi embert. Mentül valaki magában alázatosb és Istenhez engedelmesb, annál bölcsőbb és csendesebb mindenekben.

A VISSZAFORDULT ÉS KERESZTÜL ÁLLOTT KÍVÁNSÁGOKRÚL

Mihelyen az ember helytelenül kíván valamit, ottan mindjárt nyughatatlan magában. A kevély és telhetetlen soha meg nem nyughatik; a szegény és alázatos szívű emberek nagy békeségben élnek. Amely ember magát valóban meg nem törte, hamar késértetben esik, és meggyőztetik akármi kicsiny és alávaló dolgokban.

Aki lélek szerént gyenge és néminemüképpen még testi ember, hajlandó az érzékenységek alávetett dolgokra, nehezen vonhatja el teljességgel magát a földi kívánságoktól. Annak okáért sokszor megszorodik, midőn ezektől magát elfogja; könnyen is bosszonkodik, ha ki akadoz dolgaiban. Ha pedig hozzájut, amire vágyódott, mindjárt vádoltatik lelkiisméretinek furdalásától; mert az ő hertelen indulatját követte, ki nem hasznos a lelki csendességre, melyet ő keregett. Annak okáért a mód nélkül való indulatoknak elleneállásával, és nem azoknak való szolgálattal találta a szívnek valóságos csendessége. Nincs azért állhatatos békesség a test után indult, vagy a külső dolgokban merült ember szívében; hanem csak az isteni szolgálatban buzgó szívű, lelki emberben.

A FELETTÉBB VALÓ BARÁTSÁGNAK ELTÁVOZTATÁSÁRÚL

Meg ne jelentsd minden embernek szíved titkait, hanem bölcs és istenfélő emberrel közöljed dolgaiddat. Ifjakkal és külső emberekkel ritkán nyájaskodjál, Gazdagoknak ne hízelkedjél, és ne forogj örömet nagy urak körül. Az alázatosokkal és együgyűekkel, az ájtatosokkal és igyenes erkölcsűekkel társolkodjál, és oly dolgokról traktálj, melyekből épület származhassék. Asszonyemberek között ne forogj; hanem közönségesen minden tekéletes asszonyállatot Istennek ajánlj; csak az Istennek és az ő szent angyalnak kívánjad gyakorlatos nyájasságát; az emberek ismeretséget pedig elkerüljed.

Atyafiúi szeretettel illik hogy légy mindenkhez; de a felettébb való barátkozás nem hasznos. Sokszor történik, hogy az esméretlen személynek jó híre-neve futamodik; de az ő jelenléte elcséréli az emberek ítéletét. Néha azt alítjuk, hogy igen tetszünk egyebeknek, a vélek való társalkodásból; maga inkább kiesünk kedvekből, a bennünk megjegyeztetett fogyatkozott erkölcsök miatt.

A LELKI BÉKESSÉGNEK MEGNYERÉSÉRÚL ÉS A JÓBAN VALÓ NEVEKEDÉSNEK IGYEKEZETIRÚL

Szép lelki csendességben maradhatnánk, ha magunkat nem akarnók egyebek szavaiban és cselekedetiben avatnunk, melyekre nekünk semmi gondunk nem volna. Ugyanis miképpen maradhatna csendességben, aki más dolgaiban ártja magát? Aki ugyan alkalmatosságot keres a világi foglalatosságokra? Aki igen gyengén és ritkán száll magában? Boldogok az együgyűk, mert nagy lelki békeességben élnek.

Mi az oka, hogy némely szentek a tekéletes és istenes elmélkedésben ugyan elragadtattak? Mert ők, e világi kívánságoktól teljességgel el igyekezvén fogni szívöket, öldöklötték magokat: így teljes szívvel Istenhez ragaszkodhattak, és nagy lelki szabadsággal gondot viselhettek magokra. Mi igen sokat engedünk indulatinknak, és a veszendőkről igen szorgalmatoskodunk. Efelett csak egy rendbéli fogyatkozásunkat is ritka, hogy tekéletesen meggyőzzük; elvéte gerjedeünk arra is, hogy naponként a jóban nevekedjünk: innen vagy, hogy sem hevek, sem hidegek, hanem csak igen lágy melegek vagyunk.

Ha magunknak valóban meghóltunk volna, és szívünket akármiben nem köteleznők, úgy bezzeg az isteni dolgoknak ízt éreznők, és a mennyei elmélkedést valami részből megkóstolhatnók. De egészen minden derék akadéunk csak az, hogy a gonosz indulatoktól és hajlandóságoktól szabadosok nem vagyunk; nem is igyekezünk, hogy a szent jámboroknak tekéletes

nyomdokait kövessük. Ha mikor pedig valami kicsiny bántásunk esik, igen hamar elhagyjuk magunkat, és emberi vigasztalásokhoz folyamodunk.

Hogyha férfiú módra igyekeznénk a bajvívásban helytállani, bizonyára az Istennek mennyből adatott segítségét érzőnk; mert ő kész segíteni a bajnokokat, kik az ő kegyelmességében vetik reménységeket. Ugyanis azért ad okot a harcolásra, hogy diadalmasok lehessünk. Ha csak a külső szertartásokban helyezettjük a szent és szerzetes életnek tekéletességét, hamar vég lesz a mi ájtatosságunkban. Azért, ugyan a gyökérben vágjuk a fejszét, hogy a romlott indulatokat kiirtván, lelki csendességgel bírassunk.

Ha minden esztendőben csak egy vétket kigyomlálnánk is, bezzeg hamar a tekéletességre jutnánk. De inkább gyakran azt tapasztaljuk magunkban, hogy megtérésünk elein jobb és tisztább életet viseltünk, hogysen egynéhány esztendővel szerzetességünk után. Ami buzgóságunknak és jóban való gyarapodásunknak naponként kellene nevedekni; de most nagy dolognak tetszik, ha ki az első ájtatosságnak valami részét megtarthatja. Ha elsőben egy kicsinnyé megerőltetnők magunkat, azután nagy könnyen és vígan mindeneket megcselekedhetnénk.

Nehéz a szokott dolgot elhagyni, de még ennél is nehezebb az embernek maga akaratja ellen valamit cselekedni. De ha csak aprólékosokban sem győződ meg magadat, vajon s mikor vehetsz győzödelmet a bajosb dolgokban? Jó idején eleit vedd első indulatidnak, és a gonosz szokásokból kitanulj, hogy naponként lassan-lassan nagyobb akadékod ne légyen. Vajha meg gondolnád, mely nagy csendességet szerzenél magadnak, és mint megvigasztalnál egyebeket, ha magadat jól viselnéd. Elhittem, hogy szorgalmatosb volnál a jóban való nevededésre.

A KÍSÉRTETEKNEK ELLENE ÁLLÁSÁRÚL

Valamíg e világon élünk, nyomorúság és kísértet nélkül nem lehetünk. Innen vagy az írás Szent Jóbnál: Kísértet az embernek élete e földön. Azért mindennek a kísértetekben szorgalmatosnak és az imádságban vigyázónak kellene lenni, hogy az ördög helyt ne találja a megcsalásra, ki soha nem szunnyad, hanem kereng-forog, keresvén kit bényeljen. Nincsen oly szent és tekéletes ember, kinek valamikor kísérteti nem volnának; mert lehetetlen, hogy teljességgel kísértet nélkül maradjunk.

Mindazáltal a kísértetek gyakran igen hasznosok, noha terhesek és kedvünk ellen valók; mert ember a kísértetben megaláztatik, megtisztíttatik és megtaníttatik. Minden szentek nyomorúságokon és kísérteteken mentek által, és nevedtek a jóban. Akik pedig el nem viselhették a kísérteteket, megvettettek és elfogyatkoztanak. Nincs oly szent szerzet, sem oly titkos rejtek, ahol kísértetek és kedvünk ellen való dolgok nem találhatnának.

Mindaddig sem lehet teljességgel bátorságos ember a kísértetektől, valamíg e földön él; mert magunkban vagyunk, ahonnan kísértetünk, mivelhogy bűnben születettünk. Mihent egy kísértet és háborúság megszűnik, ottan más találkozik; és mindenkor vagyunk mit szenvednünk, mert a mi boldogságunknak javátul megfosztattunk. Sokan kerülnek a kísérteteket, de annál inkább belélesnek. Csak a kerüléssel ezeken győzödelmet nem vehetünk; de tűrés-szenvedéssel és igaz alázatossággal minden ellenséginknél erősebbekké lehetünk.

Aki csak kívül kerül a kísérteteket, és gyökerét ki nem irtja, kevés hasznát vészi; sőt hamarabb hozzájárul a kísértetek, és rosszabbul lesz a dolga. Lassan-lassan, tűréssel és várakozással, Isten segítsége veled lévén, jobban győzödelmet vészesz, hogysen a magad keménységével és alkotmatlan törődésével. Gyakran élj tanáccsal a kísértetek idején; és a

kísírtetben lévővel keménységgel ne bánjál, hanem inkább vigasztalással támogassad, szinte mint magaddal kívánnád, hogy bánának.

Minden gonosz kísírteteknek kezdeti az állhatatlan elme, és az Istenben való bizodalomnak csekélysége. Mert szinte mint a hajó kormányos nélkül haboktól ide s tova hanyatlik: úgy amely ember lágy, és elkezdett dolgait félbenhagyja, sokképpen kísírgettetik. Tűz próbálja meg a vasat: az igaz embert pedig kísírtet. Gyakran magunk sem tudjuk, mire érkezhetünk; de a kísírtet kimutatja, kicsodák és micsodák vagyunk. Vigyázni kell azért, legfőképpen a kísírtetnek első ostromiban; mert az ellenség könnyebben meggyőzetik, ha elménk kapuján őtet bé nem bocsátjuk, hanem még a küszöbön kívül, mihelyen kolompoz, ellene állunk. Azért mondotta egy valaki: Idején vedd eleit nyavalyádnak, mert a megrögzött betegség ellen haszontalan a késő orvosság. Ugyanis először csak egy puszta gondolat tűnik szűvedben; azután erős képezés és elmélkedés; végre gyönyörködés, gonosz indulat és eltekéllett szándék: és így teljességgel becsúsz-mász apródonkint az ellenség, mikor egyelőben mindjárt ellene nem tusa-kodunk. És mentül több ideig tunyálkodik valaki az ellenállásban: annál inkább erőtlenedik önnönmagában; az ellenség pedig őellene vastagodik.

Némelyek az ő megtéréseknek elein nagyobb kísírteteket szenvednek, némelyek életek vége felé, némelyek pedig teljes életek folyásában próbáltatnak. Sokan elég gyenge kísírteteket éreznek, az Istennek bölcs és kegyes gondviselése szerint, ki az embernek állapotját és érdek-mét nézi, és mindeneket az ő választott fiainak üdvösségére rendel. Annak okáért kétségben nem kell esnünk, mikor kísírtetünk: hanem annál buzgóságosban kell Istenünknek könyörögnünk, hogy minden szenvedésünkben méltóztasson segíteni; ki a Szent Pál mondása szerint, oly előmenetet ad a kísírtetekkel, hogy azokat elviselhessük. Alázzuk meg tehát lelkünket az Istennek szent kezei alatt minden kísírtetben és háborúságban, mert ő az alázatos szívűeket megszabadítja és felmagasztalja.

A kísírtetekben és háborúságokban próbáltatik meg az ember, mennyiben jobbold; ezekben nagyobb érdeme vagyon, és az ő belső jósági világosan kinyilatkoznak. Nemigen nagy dolog, ha ájtatos és serény az ember, midőn semmi bántása nincsen; de bezzeg, ha a háborúságnak idején békességgel tűr és szenved, nagy reménység lehet előmentében. Némelyek nagy kísírtektől megmenekednek, és naponként való aprólékos esetektől gyakran meggyőzetnek; hogy erre nézve megaláztassanak és magokban ne bízzanak a nagy kísírtetekben, kik az aprólékokban ily erőtlének és gyengék voltak.

A SZERETETBŐL SZÁRMAZOTT CSELEKEDETEKRŐL

Semmi világ javáért, senki kedvéért nem kell gonoszt cselekedni: noha szűkölködő atyánkfia hasznáért szabad a jót néha elhagyni, vagy más nagyobb jóra fordítani; mert ezzel a jó cselekedet el nem rontatik, hanem jobbra változtatik. Szeretet nélkül haszontalan a külső cselekedet: valami pedig szeretetből származik, akármely kicsiny és egyébaránt elvettetett légyen is, mind gyümölcsössé lészen; mert az Isten inkább nézi, minémű indulattal ki mit cselekeszik, hogysen azt, amit cselekeszik. Elég sokat cselekeszik, akinek nagy szereteti vagyon. Sokat cselekeszik, aki valamit jól cselekeszik. Jól cselekeszik pedig, aki inkább szolgál a közönséges társaságnak, hogysen a maga akaratjának. Gyakran, ami szeretetnek látszik, csak az testnek és vérnek indulatjából származik; mert a természet szerint való hajlandóság és a mi tulajdon akaratunk, az jutalomnak reménysége és alkalmatosságunknak kívánsága ritkán maradnak ki dolgainkból.

Akinek igaz és tekéletes szereteti vagyon, semmiben maga hasznát nem keresi, hanem mindenkben Isten tisztességét kívánja; senkire nem irigykedik, mert magát illető örömet semmiben nem vadász; nem is kíván magában vigadni, hanem az Istenben; és minden jóknak felette az örök boldogságot szomjúhozza. Senkinek semmi jót nem tulajdonít, hanem egészen Istenre hárít minden jókat, kívül eredet szerint mindenek származnak, és akiben minden szenteknek utolsó, boldog nyugodalmuk vagyon. Ah, bezzeg akiben csak egy szikrája volna is az igaz szeretetnek, bizony hívsággal rakvának érezné minden javait e földnek!

A JÓ SZERZETESNEK FOGLALATOSSÁGIRÚL

Minden jóságos cselekedetekkel bévelkedni kell az igaz szerzetes életének, hogy belől is olyan légyen, mineműnek láttatik külsőképpen emberek előtt: sőt sokkal több jónak kell belől lenni, hogysem ami kívül látszik; mert az Isten reánk szemlél, kihez nagy böcsülettel kell lennünk, valahol járunk-kelünk, és anyagi tisztaságban kell az ő szent színe előtt magunkat viselnünk. Mindennap meg kell újítanunk a jóra eltekéllett szándékunkat, és úgy kell serkegetnünk magunkat a buzgó szeretetre, mintha csak ma kezdenők magunkat az isteni szolgálatra adni; és így óhajtsunk: Uram Isten, segélj az én jó igyekezetemben, és a te szent szolgálatodban. Engedd, hogy ma és most kezdjek tekéletesen a te szolgálatodhoz, mert semmi, amit e koráig cselekedtem.

Igyekezetünknek mértéke szerint vagyon a jóban való előmenetelünk; és valóban szorgalmatosnak kell lenni, aki öregbedni akar az szent életben. Ha még az is gyakran megcsökönik, aki nagy igyekezettel valamit eltekéllett: mint jár tehát, aki ritka és igen lágy igyekezettel szándékozik? Jóllehet sokképpen történik az elvégezett szándéknak félbenhagyása és kárvállás nélkül alig múlathatunk el akármi kicsinyt is szokott foglalatosságinkban. Az igazak igyekezeti inkább függ az Isten segítségétől, hogysem a magok bölcsességétől; azért ők is Istenben helyheztesik bizodalmodkat mind elkezdett dolgokban, mert az ember szándékát Isten vezérli; nincs is embernek hatalmában az ő dolgának véghezvitele.

Ha néha az isteni szolgálatért vagy felebarátunk javáért, szokott foglalatosságunkat elmúlatjuk, azt ismég könnyen helyreállathatjuk; de ha magunk megúnásából vagy tunyaságból könnyen akármit elmúlatunk, elég vétkesen cselekeszünk, és kárát valljuk. Bár minden tehetségünkkel igyekezzünk is, de azért sokban könnyen megfogyatkozunk; mindazáltal ugyan mindenkor valamit bizonyost kell előttünk viselnünk, és legfőképpen azok ellen, amelyekben nagyobb akadéink vannak. Mind külső-belső magunkviselését meg kell vizsgálnunk és jó rendre kell szabnunk, mert mindenik hasznos a jóban való előmenetelre.

Ha magadra szüntelen nem vigyázatsz, bárcsak néha szállj valóban magadba; és legalább napjában egyszer, úgymint reggel vagy este. Felköltödben elrendeljed és este megrostáljad, mint viselted magadat azon a napon beszédedben, cselekedettedben és gondolatidban; mert netalán ezekben gyakran megbántottad Istenedet és felebarátodat. Ember módon felfegyverkezzél az ördögi próbák ellen. Zabolázd meg a torkosságot, és minden testi vétkes indulatokat könnyebben megzabolázatsz. Soha ne légy mindenestül hivalkodásban; hanem vagy olvass, vagy írj, vagy imádkozzál, vagy elmélkedjél, vagy a közönséges jóért valamit munkálkodjál. A kézi munkához pedig módjával kell nyúlni, és nem egyaránt kell mindeneknek ezeket felvállalni.

Nem kell egyebek előtt mutogatni, amit közönségesen nem szokás mívelni; mert az embernek magától választott jó cselekedetét jobb szem kívül és rejtekben véghezvinni. Attúl pedig

megójjad magadat, hogy a magad jókedvéből választott dolgokra serény lévén, a közönséges szokásokra meg ne restülj; hanem épen és híven véghezvivén azt, amivel tartozol és amire téged köteleznek, ha üdöd vagyon hozzá, ájtatosságod szerént tégy eleget magadnak is. Nem mindnyájan egy dologba foglalhatják magokat, hanem ennek egyféle s amannak másféle dolog inkább szolgál; sőt az üdőnek alkalmatossága szerént különféle ájtatosságokhoz vagyon kedvünk. Mert némely dolgoknak innepnapon érezzük nagyobb ízit, némelyeknek pedig köznapokon. Egyféle dologra vagyon szükségünk, mikor kísértetünk; másra pedig, midőn békeségünk és csendességünk vagyon. Másféle gondolatok tetszenek, mikor szomorúk vagyunk; másfélék pedig, mikor az Úrban örvendezünk.

Az jeles fő innepekben meg kell újítanunk az isteni szolgálatban való serénységünket, és a szenteknek érettünk való esedezését nagyobb buzgósággal kell kívánnunk. Minden jeles innepnapon úgy kell életünket rendelnünk, mintha e világtúl akkor búcsút vennénk, és amaz örökkévaló innepre költöznénk. Annak okáért szorgalmatos készüllettel illik a szent napokon lennünk, ájtatosb erkölcsökben foglalván magunkat, és minden jó rendtartásokat keményben megtartván, mintha az Istentől csakhamar kellene fáradtságunk jutalmát vennünk; ha pedig ebben haladék történik, készületlen voltunknak tulajdonítsuk és arra vessünk, hogy még méltók nem vagyunk arra a nagy dicsőségre, mely az elvégzett üdőben megjelenik mibenlünk, és igyekezzünk jobban készülni kimúlásunkhoz. Boldog az a szolga, kit midőn eljövend az ő Ura, vigyázásban talál: bizony mondom tinéktek, hogy minden javait őreája bízza.

AZ EGYEDÜLLÉTELNEK ÉS HALLGATÁSNAK SZERETETIRŰL

Alkalmatos üdőt keress a magadban való szállásra, és az Istennek jótéteményiről gyakran gondolkodjál. Hagyj békét a hívságoknak, és oly dolgokat olvasgass, melyek inkább töredelmeséget szereznek, hogysem elmefáradtságot. Ha a hivolkodó beszélgetésektől és haszontalan futosástól, ha az újságok és hírek hallásától megvonszod magadat, elég alkotmados üdőt találsz az üdvösséges elmélkedésekre. Ama nagy szentek, ahol módját ejthették, igen elkerülték az emberekkel való nyájaskodást, és rejtkehelyeken igyekeztek az Istennel élni.

Egy valaki azt mondotta: Valamikor emberek között voltam, kárommal tértem vissza; kit mi is gyakran érzünk magunkban, midőn sokáig trécselünk. Sokkal könnyebb hallgatni, hogysem a szólásban módot tartani. Könnyebb otthon vesztég lenni, hogysem kívül forgódván, magát eléggé megőrizni.

Aki azért belső és lelki tekéletességre akar jutni, szükség, hogy Jézussal egyetemben a sokaság közül félreálljon. Senki szem előtt bátorságosan nem forog, hanem csak az, aki örömet magát elrejt. Senki nem szól bátorságosan, hanem csak az, aki örömet hallgat. Senki bátorságosan másnak feje és előjárója nem lehet, hanem csak aki örömet függ mástól. Senki nem parancsol bátorságosan, hanem csak aki jól megtanulta az engedelmességet. Senki nem örvendez bátorságosan, ha jó lelkiismeretnek bizonyosságát magában nem érzi. Mindazáltal a szentek bátorsága mindenkor együtt járt az isteni félelemmel; nem is hagytak hátra semmit szorgalmatosságokban és alázatosságokban, arra való képest, hogy im nagy lelki jókkal és isteni ajándékokkal tündöklöttek. A gonoszok bizakodása pedig kevélységből és magavetésből származik, és végre maga megcsalásán végeződik. Soha e világon éltedben teljes bátorságot ne ígír magadnak, akármely szent szerzetesnek és ájtatos remetének láttassál is.

Akik jobbaknak ítéltettek az emberektől, sokszor nagyobb veszedelemben forgottak a magokban való nagy bizakodásért. Azért sokaknak hasznosb, hogy teljességgel üresek ne légyenek a

kísírtetektől; hanem gyakorta ostromoltassanak, hogy felettébb el ne bátorodjanak, és így kevélységre ne vetemedjenek, se pedig a külső vigasztalásokra szabadosan ne hajoljanak. Oh, mely tiszta lelkiismerettel bírna, aki e világon nem kapdosna, és elmúlándó vigasságot soha nem vadászna! Oh, mely nagy békességben élne, aki minden haszontalan szorgalmatoskodást hátrahagyna, csak üdvösségére néző isteni dolgokról gondolkodnék, és minden reménységét Istenben helyeztetné!

Senki sem méltó a mennyei vigasztalásokra, valaki magát szorgalmatosan nem gyakorlotta a lelki törödelmességben. Ha szívbeli törödelmességet kívánsz, szállj bé a te szüved rejtekében, rekeszd ki a világnak zenebonáját, az Írás mondása szerint: A ti ágyatokban, úgymond, szívbeli törödelmességgel légyetek. A cellában találod azt, amit kívül gyakorta elvesztesz. Úgy léssen kedves a cella, ha gyakran abban maradsz; de ha ezt ritkán őrzöd, igen megúntatja magát. Ha a te megtérésed kezdetin jól hozzászokol a cellában lakáshoz, azután szerelmes lakóhelyed és kedves vigasztalásod léssen. Az istenes lélek hallgatásban és csendesen lételben nevedik minden jószágokban; ebben megtanulja a Szentírás titkait, ebben találja fel a könnyhullatásnak folyamat, melyekben minden éjjel megmossa és tisztogatja magát, hogy annál barátságosabban nyájaskodhassék az ő teremtetőjével, mennél távolban vagyon a világi zenebonátul.

Aki azért megvonsza magát az ő ismérőitől és barátitól, Isten közelget ahhoz az ő szent angyalival egyetemben. Jobb embernek rejtekben lenni és magára gondot viselni, hogysem magáról elféltkezvén, csudákat cselekedni. Dicsíretes dolog a szerzetes emberben, midőn ritkán sétál kinn; kerüli a szem előtt forgást és nem örömet szemléli az embereket.

Miért akarod látni, amit nem szabad kívánnod? Elmúlik e világ és annak kívánsági. Vágyódik a test az ide s tova való járkálásra; de minekutána az óra elmúlik, mit nyersz egyebet lelkiismereted terhénél, és szüvednek sokfelé szakadásánál? A víg kimenetel gyakran szomorú hazajövetelen végeződik; és az estveli vigasság szomorú reggelre válik. Így minden testi örömnél kezdeti kedves; de a végén megmardos és megöl. Mit láthatsz másutt, amit helyedben nem látnál? Nem előtted-é az ég, a föld, és a több elementumok? Hiszem ezekből vannak alkotva minden teremtetett állatok.

Láthatsz-é valahol valamit olyat, aki sokáig állandó lehetne az ég alatt? Azt hiszed talán, hogy kedved telik? Arra sohasem juthatsz. Ha mindenek szemeid előtt volnának is: mi hasznod egyéb benne, a heábavaló látásnál? Emeld fel szemeidet Istenhez magas mennyben, és könyörögj önéki vétkeidnek és fogyatkozásidnak bocsánatjáért. A hívőknek hadd a hívságokat: te pedig azokra figyelmezz, melyeket Isten néked parancsolt. Zárd bé magadra ajtód, és hívd hozzád a te szerelmes Jézusodat; maradj övéle a te celládban, mert másutt nem találsz olyan csendességet. Ha ki nem léptél volna, nagyobb lelki békességben maradtál volna. Mihelyen új hír hallásokban kezdesz gyönyörködni, szükség, hogy ottan szívbeli háborúságokat kezdj szenvedni.

AZ EMBERI NYOMORÚSÁGNAK SZEMLÉLÉSÉRŐL

Ugyancsak nyavalyás vagy, valahol vagy, s valahová fogod fejedet, ha Istenhez nem folyamolsz. Mit háborogsz, hogy ím, kedved s akaratod szerint nem esik minden dolgod? Vajon s kicsoda az, akinek minden kívánságában kedve telik? Sem én, sem te, sem egyéb senki e föld színén ezzel nem dicsekedhetik. Senki sincs e világon keserűség és búsulás nélkül, sem király, sem pápa. Kinek vagyon legjobban dolga? Bizony annak, aki Istenért valamit szenvedhet.

Sokan a gyengék és erőtlenek közül azt mondják: Bezzeg boldogságban él ez vagy amaz ember! Lá mely gazdag, mely nagy úr! Mely hatalmas és böcsületes! De tekinthetsz-e csak a mennyei jókra, meglátod, hogy mindezek a világi jók csak semmik, bizonytalanok, sőt igen terhesek; mert ezeket törődés és rettegés nélkül nem bírhatni. Nem abban áll embernek boldogsága, hogy e világi jókkal bővelkedjék; mert elég embernek amivel szükségét bééri. Bizony elég nyavalya e világi élet. Mentül inkább igyekezik ember a lelki életre, annál kelletlenb néki e világban élte; mivelhogy jobban-jobban érzi és világosban látja a romlott emberi természetnek fogyatkozását. Mert hogy enni, inni kell embernek; hogy aludni és ébren lenni; hogy nyugodni és fáradni, és a természetnek egyéb szükségai alá kell vettetni: bizony nagy nyavalya, és az ájtatos embernek kész nyomorúság, ki örömet ment és szabados akarna lenni minden büntül.

Mert valóban megterhelhetik e világon a belső ember a testi szükségeknek gondviselésével. Innen vagy, hogy Szent Dávid nagy fohászkodással kéri, hogy megmenekedhessék efféle akadékoktól; imígyen szólván: Uram, szabadíts meg engem az én sokféle szükségimből. De jaj azoknak, kik csak meg sem ismerik nyavalyás voltokat. Annál is nagyobb jaj azoknak, kik ugyan szeretik ezt a nyavalyás állapotot és elmúlándó életet. Mert sokan, akik kézi munkájokkal, sőt koldulásokkal alig érik be szükségeket, annyira e világhoz ragaszkodnak, hogy ha mindenkor itt élhetnének, mennyországgal keveset gondolnának.

Bezzeg bolond és hitetlen szívű emberek azok, kik oly igen e földhöz ragaszkodnak, hogy minden eszek, kedvek csak a testiekre veszett. De szegények végtére károkkal megtanulják, mely elvetett semmi volt, amit oly igen kedvellettek. Az Istennek szenti pedig, és az Úr Krisztusnak ájtatos baráti, kevés gondot viseltek a testnek kedvezésére, és a világ előtt kellemetes dolgokra. De minden reménységek és igyekezetek a mennyei jókat óhajtotta; minden kívánságok az örökkévaló és láthatatlan jókra gerjedezett, hogy a látható dolgoknak szereteti valahogy el ne ragadná és le ne vonná az alávalóságokra. Édes atyámfia, ne hagyd magadban meghúlni a lelki előmenetelre való bizodalmat, míg üdöd és órád vagy, hozzá!

Miért akarod napról napra halogatni szándékat? Kelj fel, s mindjárt kezdj hozzá, és mond ezt: Most vagy ideje a munkának, most vagy ideje a harcolásnak, szinte most vagy ideje magam jobbításának. Mikor gonoszul vagy dolgozol, és nyomorgattatol, akkor vagy üdöd, hogy Isten előtt érdemelj; mind tűzön-vízen által kell menned, s úgy jutsz a kedves nyugalomra. Ha magaddal nem tusakodol, vétkeidet meg nem bírhatod. Valamíg ezt a gyarló testet viseljük, vétek nélkül nem lehetünk, sem bánat nélkül nem élhetünk. Örömet akarnánk megnyugodni minden nyavalyától; de minthogy elvesztettük bűnünkkel az ártatlanságot, az igaz boldogságtól is megfosztattunk: szükség tűrnünk, szenvednünk és az Isten irgalmasságát várunk, mindaddig, valamíg elmúlik e csalárd világ, és a halandóság megemésztetik az élettől.

Bezzeg nagy az emberi gyarlóság, mely mindenkor hajlandó a vétkekre! Ma meggyónod bűneidet, holnap ismét azon vétkekbe esel. Egy órában reátekélléd magadat, hogy ez többé nem leszen: és egy óra múlva szintén úgy megesel, mintha elébb semmi jó igyekezettel nem lettél volna. Azért méltán megalázhatjuk magunkat, és magunknak nagyot nem tulajdoníthatunk, mivelhogy ily gyarlók és hajlandók vagyunk. Hamar is elveszthetjük azt tunyaságunkkal, amit az Istennek malasztjával nehezen és nagy fáradsággal találtunk.

Mint leszünk még végre, ha ily idein így elhagytuk magunkat? Jaj nekünk, ha úgy akarjuk magunkat a nyugalomnak adni, mintha immár békeesség és bátorság volna, holott magunkviselésében csak nyoma sem tetszik a szentségnek. Bezzeg nagy szükségünk volna rá, hogy újonnan taníttatnánk a jó erkölcsökre, mintha csak most kezdenénk az isteni szolgálathoz; talán így reménység lehetne jobbulásunkról és lelki előmenetelünkről.

A HALÁLRÚL VALÓ ELMÉLKEDÉSRŐL

Itt igen hamar vég leszen dolgodban; meglásd azért, mint vagy el benne: ha ma él ember, holnap elenyészik; mikor pedig szem elől elvétetik, hamar feledékenységben mégyen. Oh, mely nagy az ember szívének tompasága és keménysége, hogy csak a jelenvalókról gondolkodik, és a jövőkre gondja nincsen! Minden cselekedetében és gondolatában úgy kellene magadat tartanod, mintha e napon vagy órán meg kellene halnod. Ha jó lelkiismérettel bírnál, nemigen rettegetne a halál. Jobb volna a büntül távol járnod, hogysem a haláltól futnod. A halálhoz ha ma nem vagy kész, holnap mint lesz merész? Bizonytalan e mai nap; és mint tudod, hogy reád kél a holnap? Mi hasznunk hosszú életünkben, holott ily kevés jobbítás vagyunk erkölcsünkben? Jaj, s nem mindenkor jobbít a hosszú élet; sőt gyakran öregbíti vétünkünket. Bárcsak egy nap viseltük volna jól magunkat e világon. Sokan számlálják esztendeit megtéréseknek; de gyakran kevés láttatja vagyunk jobbulásoknak. Ha rettenetes a halál: talán a hosszú életben nagyobb veszedelem talál. Boldog, aki mindenkor halála óráját szeme előtt tartja, és készül naponként az istenes halálhoz. Ha láttál valaha halálra vált embert: meggondold, hogy azon úton kell néked is elmenned.

Reggelt ha éred, azt gondold, hogy estvét nem érsz. Ha pedig béestvéleszel, reggelt ne ígírd magadnak. Készen légy tehát mindenkor, és úgy élj, hogy soha téged a halál készületlen ne találjon. Sokan hertelen és véletlenül meghalnak, mert az embernek fia abban az órában eljő, melyben ingyen nem alítanak. Mikor amaz utolsó óra eljövend, sokkal különbet kezdesz ítélni az egész elfolyt életeredül; és igen megbánod, hogy oly rest és tunya voltál.

Bezzeg boldog és eszes az, aki életében igyekezik olyan lenni, aminemű halálakor kíván találtatni; mert nagy bizodalmat ad a jó kimúlásra e világnak tekéletes megutálása, a jó erkölcsökben való előmenetelnek buzgó kívánsága, a fenyítékben való életnek szereteti, a penitenciának sanyarúsága, az engedelmességnek gyorsasága, maga kívánságának elhagyása, és a Krisztus szeretetiért akárminemű nyomorúságnak felvállalása. Míg egészségben vagy, sok jót cselekedhetel; de ha megbetegszel, nem tudom mit mívelhetsz. - Kevesen jobbulnak betegségekben; és akik zarándokságot gyakran járnak, szentté ritkán válnak.

Ne bízzál barátidban és atyádfiaiban, se elébb ne halogasd üdvösséged dolgát; mert vélekedésednél hamarabb elfeledkeznek terólad az emberek. Jobb most idején magadra gondot viselned, és Isten eleibe sok jót bocsátanod, hogysem egyebek segítségéhez támaszkodnod. Ha te magad most magadért nem szorgalmazkodol, vajon s jövőben kinek leszen gondja tereád? Most vagyunk a drága üdő; most vagyunk az üdvösség kereső üdő; most vagyunk az igen kedves üdő. Jaj, s hogy jobban nem költöd ezt az üdőt, melyben örök életet nyerhetnél! Eljő az üdő, midőn a te életed jobbítására egy napot vagy egy órát kívánsz; de nem tudom, ha megnyerheted.

Ihon, édes atyámfia, mely nagy veszedelemből kifeselhetsz, mely nagy félelemtől szabadulhatsz, ha mindenkor félelemben lésszel, és szemed előtt forgatod halálodat! - Úgy igyekezzél most élni, hogy haláloz óráján örülhess inkább, hogysem retteghess. Most kezdj meghalni e világnak, hogy akkor élni kezdhes Krisztussal. Most utálj meg mindeneket, hogy akkor szabadon mehess Krisztushoz. Most sanyargassad testedet a penitenciatartással, hogy akkor bizonyos bátorsággal lehess.

Oh, bolond, mit ígírsz magadnak hosszú életet, holott egy bátorságos napod sincs e világban! Vaj ki sokan megcsalatkoztak, és véletlenül kiragadtattak a testből! Mennyiszer hallottál ilyen szokat: Ám amaszt levágták, emez vízben holt, amannak nyaka szakadt, amaz étel közben megdermedt, amannak játék közben lett vége? Ki tűz, s ki fegyver miatt, ki döghalál, s

ki tolvaj miatt veszett. Így mindeneknek a halál végét éri, és az emberek élete, mint egy árnyék, hertelen elmúlik.

Ki emlékezik csak meg is rólad holtad után? Avagy kicsoda imádkozik éretted? No, édes atyámfia, no: most cselekedjél, valamit cselekedhetel; mert csak azt sem tudod, mely órában meghalsz, és azt sem tudod, mi talál holtod után. Míg üdöd vagy, addig gyűjts állandó gazdagságokat; üdvösséged kívül semmivel semmit ne gondolj, csak az isteni dologra vigyázz; most szerezz jóakarókat, a szenteket, tisztelvén őket és az ő jó cselekedeteket követvén, hogy mikor kimúlansz e világból, azok tégedet befogadjanak az örökkévaló hajlékokban.

Szarándok és jövevény számban viseljed magadat e földön, és úgy, mint akinek semmi közi nincsen e világi dolgokhoz. Szabadságban és Istenhez mindenkor felemelve tartsd szüvedet, mert itt nincs maradandó várasod. Mindennapi imádságodat és óhajtásodat, könnyhullatásiddal egyetemben, oda feligazítsd, hogy holtod után a te lelked boldogul Istenhez juthasson.

A JÓ BÉKESSÉGES EMBERRŰL

Elsőben magadat tartsd békelességekben, akkor osztán egyebeket is békéltethetsz. A békelességszerető, csendes ember hasznos az alkalmas tudósnál. A háborodott elméjű ember a jót is gonoszra vonzza, és könnyen gonosznak hiszi. A jó és békelességszerető ember mindeneket jóra magyaráz. Aki csendes békelességekben vagy, senkire nem gyanakodik. Akinek pedig nincs helyén szüve és felháborodott, különb-különb gyanúságoktól hordoztatik; maga sem nyugszik, mást sem hágy nyugodni. Gyakran olyat mond, amit el kellene hallgatni; és azt elmúlatja, amit hasznos volna cselekedni. Igen szemes abban, amire egyebek kötelesek; de azt könnyen elnyegi, amivel maga tartozik. Elsőben is azért a magad jobbítására igyekezzél; úgy osztán méltán figyelmezhetsz felebarátod jobbulására.

Igen jól tudod a magad cselekedetét mentetetni és szépíteni; de az egyebek mentségét nem akarod bévenni. Méltóbb volna, hogy vádolnád magadat, és felebarátodat mentenéd. Ha azt akarod, hogy egyebek viseljék a te terhedet, te is felvállald a más terhét. Nézd, mennyire távol vagy még az igaz atyafiúi szeretettől és alázatosságtól, mely nem tud senkire haragudni vagy bosszonkodni, hanem csak magára! Nem nagy dolog a jókkal és szelídekkel nyájaskodni; mert természet szerént tetszik ez mindeneknek, és ki-ki örömet békelességekben marad, és azokat inkább kedveli, akik övéle tartják; de hogy a kemény és visszafordult, vagy a fenyték ellen rugóldozó és velünk ellenkező emberekkel békelességgel élhessünk, az bezzeg Istennek nagy ajándéka, és felette dicsőre és emberséges cselekedet.

Vannak olyak, kik magok is csendességben élnek, egyebekkel is békelességet tartanak. Olyak is találkoznak, kik magok sem nyughatnak, és egyebeknek sem hagynak békét; másokat megterhelnek, de magoknak mindenkor nagyobb terhekre vannak. Vannak viszont, kik magokat békelességesen viselik és igyekeznek azon, hogy egyebeket is békelességre vigyenek. Mindazáltal ebben a nyomorult világban teljes békelességünk az alázatos szenvedésben áll inkább, hogysem a mi akaratunk ellen való dolgoknak elkerülésében. Aki jobban tud tűrni, nagyobb békelességekben marad; az ilyen ember maga ellen diadalmas, világnak ura, Krisztusnak barátja, mennyországának örököse.

A TISZTA SZŰVRŰL ÉS EGYÜGYŰ SZÁNDÉKRŰL

Két szárnyon emeltetik fel ember a földtől, tudniillik az együgyűségen és tisztaságon. Az együgyűségnek szándékunkban, a tisztaságnak kívánságunkban kell lenni. Az együgyűség Istenhez szándékozik; a tisztaság őtet megfogja s megkóstolja. Semmi jó cselekedet néked akadékoskodást nem szerez, ha belől az illetlen kívánságoktól ment léssz. Ha egyébre nem igyekezel, és mást nem keresel, hanem csak az Istennek kedves akaratját és felebarátod hasznát: belső szabadságban örvendezhetsz. Ha a te szűved igyenes úton járna, minden teremtetett állat életednek tüköre és szent tudományoknak könyve volna. Nincs oly kisded és elvetett teremtetett állat, melyben az Istennek jóvolta nem tündöklenék.

Ha te belsőképpen jó és tiszta volnál, bezzeg mindeneket akadékoskodás nélkül látnál és jól általértenél. A tiszta szűv általhatja az eget és a poklot. Aki minémű belől magában, olyan ítéletet tészon külsőképpen. Ha e világon vigasság vagy, az a tiszta szívű embernek birtokában vagy; és ha valahol ínség és lelki szorongatás vagy, azt legjobban érzi a gonosz lelkiismeret. Mint a vas, midőn tűzben tétetik, elveszti a rozsdát és teljességgel tüzes lésszen: úgy az ember, midőn teljességgel Istenhez térül, a restségből kiöltözik és új emberré változik.

Mihent emberben meg kezd hűlni a lelki buzgóság, mindjárt irtózik akármi kis munkától, és örömet kap a külső vigasztaláson. De mikor tekéletesen meg kezdi magát győzni, és emberül kezd az Isten útján járni, akkor csak semminek alítja, amit annak előtte súlyosnak tart vala.

A JÓ LELKIISMÉRETNEK VIGASSÁGÁRŰL

A jámbor embernek dücsősége a jó lelkiismeretnek tanúbizonysága. Légyen jó lelkiismeretű, és mindenkor víg léssz. A jó lelkiismeret sokat elviselhet, és igen víg az ellenkező gonosz szerencsében is. A gonosz lelkiismeret mindenkor retteg és nyughatatlan. Édesdeden nyugodhatol, ha lelkiismeretű nem vádol. Különben ne vigadj, hanem csak mikor jót cselekedsz. Soha nincs igaz örömök, sem belső békességek a gonoszoknak; mert az Úr mondja: hogy békességek nincsen az istenteleneknek. Ha szinte azt mondják is: Békességben vagyunk; semmi gonosz nem száll reánk, és ki mer ártani nekünk? Ne higgy nekik; mert hertelen felgerjed az Istennek haragja, és semmivé tétetnek az ő cselekedetek, és az ő gondolatjok elvesznek.

A háborúságokban dicsekedni nem nehéz azoknak, kik Istent szeretik: mert ez a Krisztus keresztiben való dicsekedés. Rövid dücsőség az, mely embertől adatik és elvétetik. A világi dücsőséggel mindenkor együtt jár a szomorúság. A jámborok dücsősége nem emberek szájába, hanem magok lelkiismeretiben vagy. Az igazak vigassága Istenről és Istenben vagy, örömök az igazságról. Aki az igaz és örök dücsőséget kívánja, nem gondol a világi dücsőséggel; és aki a világi dücsőséget űzi, vagy ezt szűből nem utálja, bizonyos jelenségét adja, hogy a mennyi boldogságot tekéletesen nem szereti. Nagy lelki csendessége vagy annak, aki az emberek dicsőretivel és szidalmával nem gondol.

Könnyen meglegszik és csendesedik, akinek tiszta lelkiismereti vagy. Szentebb azzal nem vagy, ha dicsőretet; sem alábbvaló, ha gyaláztatol. Aki vagy, ugyancsak az vagy: nagyobbak sem mondathatol annál, aminémű vagy Isten előtt. Ha meggondolod, mi vagy belől magadban, nem gondolsz azzal, mit szólnak felőled az emberek. Az ember színedet, az Isten szűvedet látja. Az ember csak a külső cselekedetet nézi; Isten pedig az igyekezetet fontolja. Bizonyos jelensége az alázatos léleknek, ha mindent jól cselekedsz, és maga felől keveset tart. Nagy

tisztaságnak és belső bizodalomnak jelensége, midőn ember a teremtetett állatoktól semmi vigasztalást nem kíván.

Aki semmi külső bizonytságot maga mellé nem keres, megtetszik, hogy teljességgel Istenre hagyta magát; mert a Szent Pál mondása szerént, nem az kellemetes, aki magát ajánlja, hanem akit Isten dicsér. A lelki embernek állapata az, hogy belsőképpen Istennel járjon, kívül illetlen kívánságtól kötve ne tartassék.

A TERMÉSZETNEK ÉS AZ ISTEN MALASZTJÁNAK KÜLÖNBÖZŐ INDULATIRÚL

Fiam, szorgalmatosan reá vigyázz a természetnek és a malasztanak indulatira, mert igen alattomban és ellenkezőképpen indulnak; egyebek a lelki és belől megvilágosított emberek kívül csak alég választhatják meg ezeket. Mindnyájan jót kívánnak, és szavokban s cselekedetekben valami jóra néznek; innen vagy, hogy a jónak színe alatt sokszor megcsaltnak. A természet álnok, sokakat magához vonson, törbe ejt, megcsal, és mindenben magát veti célul. De az Istennek malasztja együgyűven jár, és eltávoztatja még a színét is a gonosznak, csalárdságot nem forgat, és mindeneket Istenért cselekeszik, kiben mint utolsó végben nyugszik.

A természet kedvetlenül hal meg, nem örömet nyomorog, nem örömet győzetik meg, nincs jó kedvvel más ember birtoka és igája alatt. Az Isten malasztja pedig igyekezik a maga öldöklésére, elleneáll az érzékenységek vágyódásinak, kívánja, hogy más birtoka alatt legyen, akarja, hogy meggyőzessék, nem igyekezik maga szabadságával élni, örömet fenyték alatt tartatik, és nem kívánja, hogy parancsoljon valakinek, hanem mindenkor az Isten birtoka alatt akar élni, maradni és lenni, és az Istenért kész minden emberi birodalom alatt meghajolni. A természet maga hasznáért munkálkodik, és arra figyelmeztet, mi haszna lehet neki másbúl; a malaszt pedig nem arra vigyáz, ami magának hasznos és alkalmas, hanem inkább arra, ami sokaknak előmenetekre vagy. A természet örömet vészi a tiszteletet és böcsületet; a malaszt pedig minden tisztességet és dücsöséget híven Istenre fordít.

A természet retteg a szégyenvallástól és gyaláztól; a malaszt pedig örvendez, mikor Krisztus nevéért kisebbséget szenved. A természet szereti a henyélést és test nyugotást; a malaszt pedig nem lehet hivolkodó, hanem örömet munkálkodik. A természet szereti a cifrát és csinoságot, irtózik az alávaló és temérdek öltözettől; a malaszt pedig gyönyörködik a köz és alázatos öltözetben, nem áll kopott, goromba posztóban öltözni. A természet a mulandókra figyelmeztet, örül a földi nyereségnek, szomorkodik a kárvalláson, megháborodik egy kis bosszú beszéden; de a malaszt az örökkévalókra figyelmeztet, nem ragaszkodik az elmúlandókhoz, meg nem háborodik a kárvalláson, meg nem keseredik a kemény szón: mert az ő kincsét és örömet mennyországban helyezettette, ahon semmi el nem vész.

A természet sokat kíván, örömesben vészen, hogysem ád, a maga tulajdonát szereti; a malaszt pedig könyörületes és közönséges, nem keresi tulajdonát, kevéssel megelégszik, boldogabbnak ítéli az adást, hogysem a vételt. A természet hajlandó a teremtetett állatokhoz, a maga testéhez, a hiúságokhoz és szóbeli nyájaskodáshoz. De a malaszt Istenhez vonson és a jószágos erkölcsökhöz; ellene mond a teremtetett állatoknak, megveti e világot, gyűlöli a testi kívánságokat, megzabolazza az elmecsavargásokat, szégyenli a szem előtt forgást. A természet örömet vészi a külső vigasztalást, mellyel érzékenységi gyönyörködjenek; de a malaszt csak Istenben akar vigadni, és mindenekfelett a minden jónak kútfejében gyönyörködni.

A természet nyereségért és maga hasznáért cselekeszik mindent, semmit ingyen nem mívelhet, hanem jótéteményért vagy hasonló jót, vagy nagyobbat, vagy dicséretet és kedvet akar nyerni, és azt kívánja, hogy az ő cselekedete vagy adománya nagyra böcsültessék. A malaszt pedig elmúlándót nem keres, az egy Istennél egyéb jutalmat bérül nem vár, nem is kíván a világi szükségére többet, hanem csak amennyi ötlet az örökkévaló jóknak megnyerésére segítheti.

A természet örül barátinak és atyafiainak sokaságán, dicsekedik nemes helyén és nemes nemből születésén, kedveskedik a hatalmasoknak, hízelkedik a gazdagoknak, örvendez magához hasonlóknak. A malaszt pedig ellenségit szereti, barátinak sokaságában fel nem fuvalkodik, születésének helyét vagy nemzetségét nem böcsüli különben, hanem ha azokban nagyobb jóságos erkölcsök találtattak; inkább kedvez a szegénynek, hogysem a gazdagnak, inkább szánakodik az ártatlanon, hogysem az hatalmason, örvendez az igazmondónak, nem a csalárdnak, inti a jókat, hogy az Isten ajándékait szomjúhozzák és igyekezzenek az Isten fiához jó erkölcsök által hasonlatossá lenni. A természet, hamar panaszolkodik a fogyatkozásról és alkalmatlanságról; a malaszt vastagon eltűri a szegénységet.

A természet mindeneket magához koporít, magáért viaskodik és feddődik; a malaszt pedig mindeneket Istenhez térít, akitől vagyon eredendő származások, semmi jót magának nem tulajdonít, magáról kevélyen nagyot nem alít, nem verseng, maga tetszését a más ítéleti feliben nem veti, sőt minden tetszésben és értelemben az örök bölcsesség és az Isten ítéleti alá veti magát. A természet titkokat akar tudni és újságokat hallani, tekintetes akar lenni és sok dolgokban forgani, azt kívánja: esmeretségben légyen és olyakat cselekedjék, melyekből dicséret és csudálgodás származik. De a malaszt nem gondol az újságokkal és hiúságok értésével, mert efféle kívánságok a régi romlott állapotból származnak, mivel semmi új és állandó nincs a földön. Azért arra tanít a malaszt, hogy az érzékenységeket megzabolázzuk, a hiúságos dicsekedést és mutogatást eltávoztassuk, ami bennünk dicsíretre és csudálgozásra méltó, azt alázatosan elrejtjük, és minden dolgokban, minden tudományban hasznos gyümölcsöt és az Isten dicsíretét és tisztességét keressük; nem akarja, hogy vagy maga, vagy cselekedete dicsírtessék, hanem azt kívánja, hogy felmagasztaltassék Isten minden ajándékiban, aki mindeneket csupán csak maga szerelméből adott.

Ez a malaszt természet felett való világosság és Istennek kiváltképpen való ajándéka, a választottaknak bélyege, az örök üdvösségnek záloga, amely embert a földiektől a mennyei dolgoknak szerelmére emeli, és testi emberből lelki emberré változtatja. Azért mennél inkább lenyomatik és meggyőzetik a természet, annál bőségesb malaszt adatik, és a belső ember Istennek újabb látogatási által naponként az Isten ábrázatjára megújítatik.

HOGY A FELSÉGES DOLGOKAT ÉS AZ ISTENNEK TITKOS ÍTÉLETIT NEM KELL VIZSGÁLNI

Fiam, ne vetekedjél a mélységes dolgokról és az Istennek titkos ítéletiről: Mi légyen oka, hogy emez így elhagyatik, amaz oly nagy szentségre magasztaltatik? Miért nyomorgattatik emez annyira, amaz pedig annyira felemeltetik? Ezek megelőzik az emberi okosságot; és semmi elmélkedés vagy vélekedés meg nem vizsgálhatja az Isten ítéletét. Mikor azért efféléket bocsát szívedben az ellenség, vagy a nyughatatlan vizsgálók erről tudakoznak tőled, ama próféta mondását feleljed: Igaz vagy Uram, és igaz a te ítéleted. És amazt: Az Istennek ítéleti igazak, megigazodtak őmagokban. Az én ítéletimet rettegni kell, nem vizsgálni; mivel emberi elmével megfoghatatlanok.

A szentek érdeméről se tudakozzál vagy vetekedjél, melyik másiknál szentebb? Vagy melyik nagyobb mennyországban? Effélékből gyakran haszontalan perlekedések és vetekedések támadnak; nevelik is a kevélységet és a hiúságos dicsekedést, melyekből származnak az irigységek és visszavonások, midőn nagy kevélyen ez ama szentet, amaz a másikat akarja feljebbvalóvá tenni. Efféléket tudni és vizsgálni haszontalan, és a szenteknek sem kedves; mert nem vagyok én a visszavonásnak, hanem békességnek Istene, mely békesség inkább függ az igaz alázatosságban, hogysen a maga-felmagasztalásban.

Némelyek buzgó szeretetből inkább vonsznak ezekhez a szentekhez, hogysen amazokhoz; de ez inkább emberi indulatból vagyon, hogysen isteni szeretetből. Én teremtettem mind egyig a szenteket, én adtam malasztot, én adtam dücsöséget nékik. Tudom én mindeneknek érdemét; én előztem meg őket az én áldomásomnak édességével. Én esmértem világ kezdetinek előtte kedvesimet, én választottam ki őket a világból, nem ők választottak engem. Én hívtam malasztommal, hozzám vontam irgalmasságommal, és sokféle késérteteken átalvittem. Én öntöttem szívőkben nagyságos vigasztalásokat; én adtam a végig maradást; én koronáztam meg az ő tűréseket.

Én tudom, közülök kicsoda első és utolsó; én őket mind egyig böcsülhetetlen szeretettel kedvelem. Engem kell minden szenteimben dicsírni; engem kell mindennekfelett áldani és tisztelni minden szentekben, kiket ily dücsőségesen felmagasztaltam és öröktől fogva elválasztottam, minden előljáró érdemek nélkül. Aki azért egyet a legkisebb szenteim közül megutál, a nagy szentet sem tiszteli; mert én alkottam mind a nagyot s mind a kisedet. És aki gyaláz valamely szentet, engem gyaláz, és mind egytől egyig azokat, akik mennyben vannak. Azok mindnyájan egyek a szeretet kötelében, egyetértenek, egyet akarnak; mindnyájan egy végre szeretik egymást. Mégpedig (ami nagyobb), engemet inkább szeretnek, hogysen magokat és a magok érdemét. Mert magokon felül ragadtatván és maguk szeretetén kívül vitetvén, mindenestül az én szeretetemre sietnek, melyben nyugodalmasan örvendeznek. Semmi ettől őket el nem vonhatja, se le nem nyomhatja; mert örök igazsággal teljesek lévén, az elolthatatlan szeretetnek tűzével lángolnak. Szünjenek meg azért az szentek állapotjáról való versengéstől a testi és földi emberek, kik csak a maguk vigasságát tudják kedvelni; és nem az örök igazságnak tetszése, hanem a magok indulatja szerint vagy elvésznek a szentek dolgaiban, vagy hozzá toldanak.

Sokakban vagyon a tudatlanság, és azokban főképpen, akikben kevés világosság vagyon és ritkán tudnak valakit tekéletes lelki szeretettel kedvelni. Effélék, természet indulatjából és emberi szeretetből, emehhez vagy amahoz vonsznak; és amint viselik magokat az itt alatt való dolgokban, úgy gondolkodnak a mennyei dolgokról is. De egymáshoz vethetetlen különbség vagyon azok között, amit a fogyatkozott emberek gondolnak, és amit az Istentől megvilágosított szentek magasságbeli jelenésből szemlélnék.

Elkerüld azért, fiam, azoknak vizsgálását, melyek felülhaladják a te tudományodat; hanem inkább arra vigyázz, abba fáradj, hogy az Isten országában bárcsak legkisebb lehess. De bár valaki tudná is, ki légyen szentebb vagy nagyobb mennyországban: mit használna ez a tudomány, ha ebből magát meg nem alázná, és az én nevemnek nagyobb dicsőírtire nem igyekeznék?

Sokkal kedvesb dolgot cselekeszik Isten előtt, aki vétkeinek nagy voltát és jóságos erkölcsének fogyatkozását szemléli és meggondolja, mely távol vagyon a szentek tekéletességétől, hogysen aki az ő nagyobb vagy kisebb állapotokról vetekedik. Jobb a szenteket ájtatos könnyörgéssel és könnyhullatással engesztelni, és az ő dücsőséges esedezéseket alázatos elmével kérni, hogysen az ő titkokat haszontalan tudakozással vizsgálni.

A szentek igen megelégedtek állapotjukkal, ha az emberek meg tudnának elégedni, és hívságos beszédek meg tudnák fogni. Nem dicsekednek a szentek tulajdon érdemekben, mert magoknak semmi jót nem tulajdonítanak; hanem éppen nékem tulajdonítanak mindent, mivel véghetetlen szeretetemből adtam mindent nekik. Oly nagy isteni szeretettel és bővelkedő örömmel megtöltetnek, hogy semmi héjával nincs dücsőségek, semmi fogyatkozás nem lehet boldogságokban. A szentek mennél nagyobb dücsőségben vannak, annál alázatosabban magokban, énhozzám pedig annál közelebb és nékem kedvesebbek. Azért vagyon írva, hogy koronájokat Isten eleiben letették, és leborulván a Bárány előtt, imádták az örökkön-örökkévalót.

Sokan tudakoznak azon, kicsoda nagyobb mennyországban, kik nem tudják, ha csak a legkisebbek közé bévétetnek-e mennyégben? Nagy dolog, aki legkisebb lehet mennyországban; holott mindnyájan nagyok, mert mindnyájan Isten fiainak neveztetnek és azok is lesznek. Aki ott legkisebb, ezernél jobb; És a százesztendő bűnös meghal. Mikor azért azt kérdenék a tanítványok, ki volna nagyobb mennyországban? Ilyen válaszok lén: Ha meg nem tértek, és olyanokká nem lészek, mint a kisdedek, be nem mentek mennyországba. Jaj azoknak, kik magokat a kisdedekkel jó kedvekből meg nem alázzák; mert a mennyországnak alacsony ajtaja nem szenved, hogy odamehessenek. Jaj a gazdagoknak is, kiknek vigasztalások vagyon; mert mikor a szegények bémennek az Isten országában, ők kinn maradnak nagy jajgatással. Örvendeztetek alázatosok, és vigadjatok szegények, mert tiétek az Isten országa; úgy azért, ha igazán jártok.

A SZENTSÉGNEK NAGY MÉLTÓSÁGÁRÚL ÉS A PAPI RENDRŐL

Ha angyali tisztaság és Keresztelő Szent János szentsége találtnék benned, úgysem volnál méltó, hogy ezt a szentséget vennéd és kezeden forgatnád. Mert nem emberi érdemnek kell azt tulajdonítani, hogy a Krisztus szentségét ember szenteli, kezében fogja, és az angyalok kenyerét eledelül vészi. Nagy titok ez, és nagy méltósága a papoknak, kiknek az adatott, ami nem engedtetett az angyaloknak. Mert csak az anyaszentegyházban törvény szerint szentelt papoknak vagyon hatalmuk az áldozásra és Krisztus testének szentelésére. A pap ebben Isten szolgálója, ki Isten igéjével él, Isten parancsolatja és rendelése szerint; de Isten ebben fő ok és láthatatlan cselekedő, kinek hatalmában vagyon, valamit akar, és meglészen, valamit parancsol. Többet kell a mindenható Istennek hinned ebben a felséges szentségben, hogysem a magad érzékenységeinek vagy egyéb látható jelenségnek. Azért félelemmel és nagy böcsülettel kell ehhez járulnod. Magadra vigyázz, és eszedbe vedd, egyházi ember, micsoda szolgálatra választattál a püspök kezének reád vetésével. Íme, pappá lettél, a szolgálatra felszenteltté: meglásd, hogy híven és ájtatosan mutasd Istennek az áldozatot, mikor annak ideje vagyon, és magadat feddhetetlenül viseljed. Nem könnyebbítetted terhedet papságoddal, hanem szorosabb fenyítéknek kötelével szorítottattál, és nagy szentségnek tekéletességére köteleztettél. A papnak minden jóságos erkölcsökkel ékesítettnek kell lenni, és egyebeknek jó életre való példát kell adni. Az ő gyakor társalkodásának nem a köznéppel, hanem mennyekben az angyalokkal avagy a földön tekéletes emberekkel kell lenni.

Mikor a pap a szent ruhákban öltözik, Krisztus képét viseli, hogy Istent magáért és az egész községért alázatosan kérje. Öltözetinek mind első s mind hátulsó részén kereszt vagyon, hogy a Krisztus szenvedéséről szünetlen emlékezzék. Előtte keresztet visel a papi öltözön, hogy a Krisztus nyomdokát szorgalmasan szemlélje és serényen kövesse. Hátulsó részei is az öltözetnek kereszttel jegyeztetik, hogy valami ellenkezést mástól szenved, szelíden tűrje

Istenért. Előtte keresztet visel, hogy a maga bűneit könnyhullatással mosogassa; hátul pedig, hogy egyebek vétkét is szánakozva sirassa; és eszébe vegye, hogy az Isten és bűnös ember között mint közbenjáró helyheztesztett; azért meg ne szűnjék az imádságtól és szent áldozattól, valámíg Istentől kegyelmet és irgalmasságot nem nyer. Mikor a pap áldozik, Istent tiszteli, az angyalokat vígasztalja, az anyaszentegyházatot építi, az eleveneket segíti, a holtaknak nyugodalmat szerez, magát pedig minden jóban részessé teszi.

**A SETÉT HAJNALCSILLAG UTÁN BUJDOSÓ
LUTHERISTÁK VEZETŐJE,
MELY ÚTBAIGAZÍTJA A WITTENBERGAI AKADÉMIÁNAK
FRIDERICUS BALDUINUS ÁLTAL KIBOCSÁTOTT FELELETIT
A KALAÚZ-RA**

Nyomtatta Bécsben a Kolóniai Udvarban
Formika Máté MDCXXVII. esztendőben

OKA ÉS CÉLJA ENNEK AZ ÍRÁSNAK

Mitül fogva Isten az én méltatlanságomat nagy kegyelmességéből egyházi hivatalra választotta, egyéb feltett célt szemem előtt nem viseltem, hanem hogy az én Uramnak kedveskedjem, az ő igazságát, vékony tehetségem szerint oltalmazzam, terjesszem: és a hitben megcsalattakat útbaigazítsam. Azért sem gyűlölségtől, sem hiúságtól nem viseltetvén, csak az egy igazság ismeretire függesztvén szememet, Anno 1613, nyomtatásban kibocsátottam vala egy könyvemet, *Igazságra vezérlő Kalaúz* neve alatt. Azóta mind zsibogtak, és őrlődve kígyókövet fújtak a lutheristák, hogy erre valamit feleljenek: de mivel az igazságnak hatalmas ereje zabolán hordozta őket; ezideig hallgattak: hanem, amint Balduinus írja, a szegény Thurzó Györgyné, a *Kalaúz*-t az egész Wittenbergai Akadémiának küldvén, nagy költséggel szorgalmaztatta, hogy valamit írjanak ellene. Miképpen azért a zsidók *pecunia copiosa*, sok pénzádással hazudtatának valamit a Krisztus koporsója őrzőivel; de olyat, mely maga kimutatá hamisságát; mivel aluttokban lett dolognak mondák, ami sohasem volt: úgy a Balduinus pennáját megélesíté a magyar arany, és a Collegium Theologicum erszénye telvén, közönséges cimborával íranak valamit a *Kalaúz* ellen; de olyat, hogy rossz igyeknek cégéres fogyatkozását azzal csúfsággá tették, és nyilván ismértették. Mert somma szerint a Balduinus könyve három részre oszlott: egyikben szitok, másokban hazugság, harmadikban tudatlan balgatagság foglaltatik.

Csiripeltek ezelőtt is imez-amaz tudatlan sóczék a *Kalaúz* némely cikkelyin, aprólékos papirosacsákban: de most immár a Luther successora, avagy helytartója, Balduinus; a lutherista Rómának, azaz Wittenbergának teljes Akadémiája, azaz, minden tudós bölcseinek sokasága nyúlt a dologhoz; és hosszú írással igyekezett a *Kalaúz* rontására. Mindazáltal, légyen áldott az Úr neve, nemhogy valamiben meggyőzték és erőtlénítették volna a *Kalaúz* bizonyosságát; de sőt azok kötelének feselhetetlen csomóiba vergődvén, nyakokra fojtották és oldhatatlanokká csinálták ezeket: úgy, hogy a wittenbergai felelet nem egyéb, hanem a *Kalaúz*-ban írt igazság vastagítása, az új tudományok (talán nem annyira az oltalmazók tudatlanságából, mint az igyek és vallásnak fogyatkozásából) győzedelmes rontása. Azért magamról bizonyoson írom, hogy ha lutherista volnék, megolvasván a Balduinus könyvét, katolikussá lennék: annyira kitetszik a Balduinus mentegetéséből a lutherista hamisság.

Ezt a *Kalaúz* ellen való írást, a wittenbergai doktorok *Phosphorus*-nak, azaz *Hajnalcsillag*-nak nevezték, jelenteni akarván, hogy a boldogtalan lutheristáknak még fel nem költ ezideig az igazság napja; hanem most kezd Wittenbergából, Észak felől, Hajnalcsillagok támadni. Noha ez sem csillag, hanem *ignis fatuus*, afféle bujdosó, kisdéd fényeskedés, mely néha a régi

istállóban szokott villámodni; vagy inkább reves tőkének setétben fejrkedő világocskája. Mert igazság szerint írom, hogy az egész könyvben egy tekintetes feleletet, egy tudós ellenvetést nem találtam: hanem csak gyölvész gázságot és sokszor lecsöpültetett káromkodást tapasztaltam.

Ebben azért az egész írásban Balduinusnak minden mesterkedése két dologban áll. Először: Nemcsak hamisan és lelkiismereti ellen hozza elő a mi vallásunkat; de a *Kalaúz* bizonyságát is foltonként, szakadozva, és inaszakadtul említi, ki nem írja, amiben vagy on velleje és derék ereje ezeknek: azért nem is felel sok helyen, amire kívántatnék; hanem hosszú, hiúságos prédikálással, bizonyág nélkül való szószaporítással tölti a papirosát: úgy, hogy méltán órála mondhatjuk, amit Anaximenesről a régiek: *Verborum flumen, mentis gutta*; szók folyóvize, ésnek cseppje. Másodszor: A pápák életéről, Róma városának feslettségéről, a jezsuiták, barátok, és több egyházi rendek magaviseeléséről, régen megposhadt históriácskákat ottan-ottan előugrat; melyeket írva hagytak vagy Illiricus, *in Catalogo testium veritatis*; vagy Balaeus, *in Centuriis*; vagy Volfius, *in Centenariis: sedecim lectionum memorabilium*; vagy Hasenmüllerus *in Historia Iesuitica*; vagy Plessaeus, *in Mystero iniquitatis*; vagy több ezen pórásra fűzött trágárok. Ezeket az aggnő beszédekert oly gyakran mustráltatja, hogy csak igen véznán maradna potrohos, rút könyve, ha effélével nem hasasítaná.

Noha pedig az ilyen költéseket sokan meghamisították, nevezet szerint Gretsérus, a Hunnius *Labyrinthusa*, a Hasenmüller *Históriája*, a Mornaius *Mysteriumja* ellen való bölc írásiban: de mégis a wittenbergai rabbinus azon régi bakot nyúzza, és sokszor főzött paréjokat újabb lében feladja.

Ezekre nézve talán szükséges nem volna az új felelet, a régi káromkodásokra; hanem *silentio et contemptu*, hallgatással és pad alá hagyítással kellene választ adni. De mivel az együgyű község csak azzal is megtartózik az igazság követésétől, hogy hallja a *Kalaúz*-ra való feleletnek emlékezetit; meg nem rostálván ennek helyes vagy helytelen voltát: Hogy az én szerelmes hazámnak, tisztem és hivatalom szerint, ezaránt is szolgáljak, rövid írásommal megrázogatom a wittenbergai feleletet: úgy azért, hogy félretéven Balduinusnak mosdatlan szidalmit, káromkodásit, hívságos szószaporításit, bizonyág nélkül való nyálaskodásit, nem ide illendő, hanem más helyre tartozandó vetekedésit, melyekre sok helyen okot ád, hogy a feltett céltől elvonaszon; csak azt viszem próbakőre, amiben a *Kalaúz*-t mardossa, és az igaz római vallást vétke-síti.

Nem olvastam, aki dühödebbül morgolódnék írásában, mint Balduinus: ki mikor lelkiismereti szerint meggyőzetik, és nem tud hová lenni, ördögi káromkodásokkal csikorgatja fogait, és ugyan okádja a szitkot. Engem is, száma nélkül gyalázatosan említi, Esavitának, Veteratornak, ördögnek, Sycophantának, és elő nem győzném számlálni írásának minden levelében, mennyiszer illetlenül nevez: úgyannyira, hogy a szitkokat letörölnék a Balduinus könyvéből, kicsiny hasa maradna temérdek dorsálójának. De noha ő morog, engemet morgó társul nem vészen, mivel én az ő szitkait dicsíreteknék tartom, mert ha valami világi dologban dicsekednem kellene, úgy tetszik, abban dicsekedném, hogy a farkasok reám ordítanak, a lelkek hóhéri ellenem agyarkodnak.

És jóllehet deákul is tudok, de mivel a *Kalaúz*-t a magyarokért, magyarul írtam, annak oltalmát is magyarul akarom írni, nemzetemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert ha másnak szabad a magyar könyvre deákul felelni; engem sem tilthat senki, hogy magyarul ne írjak a deák könyvre.

ELŐLJÁRÓ LEVELÉBEN MIVEL VÉTKEŚÍTI A *KALAÚZ*-T BALDUINUS

Írása kezdetit, tapasztalható hamisságokkal ékesíti Balduinus. I. Könyvének első titulusában, azután Előljáró levelében háromszor, és egyebütt nemegyszer írja, hogy én immár cardinál-ságra emelttem. Mind Isten, s mind világ tudja, hogy én cardinál nem vagyok. Ítélje meg azért, akinek esze vagyon, ha ettől kell-e titkosb dolgokról igazat várni, aki ennyiszer, ily nyilvánvaló dologban, ilyen bátorsággal hazud. Azt is hamisan prófétálja, hogy én a cardinál-ság méltóságától tartóztatván, kétség nélkül, választ nem írok az ő feleletire. Mert, egy az, hogy én cardinál nem vagyok: más az, hogy ha volnék, annál inkább köteleztetném az igazság oltalmára. (Írtam ezt a könyvet 1627-ik esztendőben, cardinállá lettem 1629-ben.) Mikor a Balduinus könyvét olvastam, sokszor álmélkodtam, micsoda orcával és bátorsággal mert oly éktelen hazugságokat, oly ostoba feleleteket, oly esztelen bizonyításokat könyvében írni, és szem eleibe bocsátani? De itt vészem eszembe, micsoda reménység viselte: azt vélte, hogy vagy megutálom, pököm az ő írásának méltatlanságát, és próbára nem viszem; vagy elunom bolondságival mocskolódnom, és válasz nélkül bocsátom. De kivegye ebből kétségét: mert míg Isten egy foltját tartja az én fogyatéknak, semmi munkát és fáradságot nem kímélek az igazság oltalmától.

II. Azt írja Balduinus, hogy én úgy dicsekedem *Kalaúz*-omban, mintha minden pápista doktorok tartoznának nékem udvarlani. Effélét én sem írtam, sem gondoltam. Sőt a *Kalaúz* Előljáró levelében nyilván mondtam, hogy amit írok, nem magam gondoltam: hanem a régiek fegyverházából vettem. Mert én a tanítvány nevet (melyet viseltek elein a keresztyének), mindenkor szerettem. És minthogy a jó pap holtig tanul, én is, valamíg élek, az anyaszentegyház doktoritól tanulni akarok.

Én szóm az, hogy sokat gyűlölségesen reánk fognak az új prédikátorok, melyeket mi nem tanítunk: azért nem kell őtőlök venni, mit hiszen a római eklézsia; hanem mitőlünk kell ezt érteni, mert mi tudjuk másnál jobban, mi vagyon szívünkben; el sem titkoljuk vallásunkat. Ha azért valamely minister különbet beszél a mi vallásunkról, hogysem amit mi írunk, és mondunk; el kell hinni, hogy hazud. Erre nézve a *Kalaúz*-nak első nyomtatásában azt írtam, hogy ha különbet beszélnek a prédikátorok a mi vallásunkról, hogysem amit ebben a könyvben találsz; tudjad, hogy hazudnak. De ezt nem azért írtam, hogy az én írásomnak mindenekfelett nagyot tulajdonítanék; hanem csak azt akartam, amit második nyomtatásban világosan kifejeztem, hogy nem a mi ellenséginktől, hanem mitőlünk kell érteni, mit hiszünk.

Akarnám, ha a *Kalaúz*-nak második nyomtatását tekintette volna Balduinus: mert abban nemcsak sok dolgokat bővebben és világosan erősítettem; de ahol eszembe vehettem, hogy a gonoszság vagy tudatlanság megütközhetnék igazmondásomban, nyilvánban igyekeztem magyarázni értelmemet. Azért, ebben az írásban is, mikor a *Kalaúz*-ra mutatok, ezt a második nyomtatást említem.

III. Nem igazán írja, noha sok helyen írja Balduinus, hogy én a *Kalaúz*-ban, tagadom a misét Isten engesztelő áldozatnak lenni. Mert világos szókkal, mind az első, s mind a második nyomtatásban sokszor írtam, és erős bizonyságokkal állattam, hogy a mise igaz és Isten engesztelő áldozat. De erről a hazugságról majd többet szólunk.

IV. Azt sem találja, hogy én a pápista doktorokkal ellenkezem: mert a hit dolgaiban, és anyaszentegyház végezésével erősített igazságokban, miközöttünk nincs semmi ellenkezés. Nem is említ, s hiszem Istent, sohasem említhet Balduinus efféle dolgokban ellenkezést közöttünk.

V. Nem üti a tárgyat Balduinus, mikor azt írja; hogy én a lutheristákat hamisan költött dolgokkal terhelem. És noha igyekezik azon, hogy ezt példákkal bizonyítsa, de heáiban fárad. Mert semmit nem írtam az új vallásokról annál egyebet, amit magam szemeimmel olvastam. De mégis, hogy hamisságban kapja a *Kalaúz*-t.

Először azzal kárhoztat, és két helyen kárhoztat; hogy amit az Augustai Confessio apologiája mondott, azt én a Concordia könyvnek tulajdonítom. A maga szemetét sem isméri Balduinus. A Concordia könyvben foglaltatik az Augustai Confessio, az Apologia, a Luther Catechismus, és több efféle moslékok. Azért, mikor a Concordiából előhoztam, hogy a lutheristák tanítása szerint minden jó cselekedetek tisztátalanok; a könyv szélire felírtam, hogy ezt a Concordia az Apologiában tanította. Nem eszes tehát Balduinus, mikor engem bűnösít, hogy amit a Concordiából előhoztam, az Apologiában találhatik: mert az Apologia is a Concordiában vagyon; és a könyv szélén, nevezet szerint az Apológiát említettem.

Másodszor azt írja, hogy én fogom Lutherre, hogy minden jó cselekedetet bűnnek mond; hogy a törvénytartásra kötelességünket nem ismeri; hogy a jó cselekedetek szükséges voltát tagadja; hogy magát ördögtől tanulnak hirdeti, és arra mutat, hogy ezeket különben lenni ezután megmutatja. Minthogy másuvá mutat ennek bizonyítására, én is oda halasztom ennek mentségét: és a *Kalaúz* harmadik könyvének oltalmazásában megmutatom, hogy merő igazság, amit én írtam. Azért akarva sem szerezhett volna Balduinus nagyobb hitelt a *Kalaúz*-nak, minthogy minden mesterkedésével sem találhatott oly mondást, melyet a *Kalaúz* hamisan hozott volna elő.

VI. Egyéb dolgokból kifogyván Balduinus, engem akar tudatlanná tenni. De az én tudatlanságom a római hitnek igazságát meg nem sérti. Azért, mivel magam sem tartom igen tudósnak magamat, bár rajtam maradjon a tudatlan név, csak maradjon helyén az igazság.

Első példáját tudatlanságomnak egynéhányszor azt adja, hogy együtt, Judit helyébe, ki Holofernest megölte, Zsuzsannát írtam. Másutt, előhozván, hogy Josuének engedett Isten; Josué helyébe Gedeont írtam. Ezt így csúfolja: *Observet Lector, quam bene versatus sit in Bibliis, qui pro Josua, Gedeonem substituit*. Bizonyos, hogy amely eb csonton rágódik, húst nem kaphat. Azért Balduinus sem kapdosna efféle aprólékon, ha nagyobb fogyatkozást találna írásomban. A *Kalaúz* első nyomtatásában vagy a nyomtatónak hertelenségéből, vagy a magam pennájának futamatjából, Judit helyébe Zsuzsannát nyomtattak. De a más nyomtatásban ezt megjobbították, minekelőtte Balduinus erről intett volna. Mint esett, hogy a Josue helyett Gedeont nyomtattak, nem tudom. Azt tudom, hogy okom nem volt, miért kellett szántsándékkal a nevet változtatnom: oly jövevény sem vagyok a Bibliában, hogy Josue és Gedeon között nem tudnék választást tenni. Jusszon eszébe Balduinusnak, az olvasóhoz szóló praefatio végében mit ír: Senki oly szemes nem lehet (úgymond), hogy a nyomtatásban valahol meg ne ütközzék. Ezt kellett volna Balduinusnak az én írásomban meggondolni. Ha ilyen fogyatkozásokat vizsgálnék én a Balduinus könyvében, lajstromot írhatnék. De *Elephas non capit muscam*. Mindazáltal, hogy eszébe vegye magát a Wittenbergai Sinédrium, tekintse meg, ha Isaiásnál találja, amit az Akadémiának Előljáró Levele ilyen pompával állat: *Vaticinium extat apud Esaiam, cap. 54. Suscitabo super oves pastorem unum*. Ezechiél próféta írásában vannak ezek a szók; Isaiásnak 54. részében nem találhatunk. Azt mondjuk-e tehát az egy feledékenyséért, hogy mind tudatlanok a wittenbergai teológusok?

Második példáját tudatlanságomnak három helyen is azt említi Balduinus; hogy Achabot szentek közé számláltam. És azt írtam, hogy Saulnak üdvössége felől jó reménységben volt Dávid, mikor bőjtölt érette. De itt is heáiban haboz, Achab személyét szentek közé nem számolom; sanyarú penitenciájának cselekedetét, méltán a szentek cselekedeti közé írom, mivel a Szentírás mondja; hogy Isten ezért a sanyargatásért megtartóztatta haragját. Luthert kellett

volna Balduinusnak bélyegezni: kinek tanítása szerint az istentelen Achab mennyországba vitetett, mert azt mondja, hogy mikor valakiről a Szentírásban olvassuk, hogy az atyákkal elaludt, azt kell érteni rajta, hogy mennyországba ment. Achábról pedig ezt olvassuk. Tehát a Luther szavaként, Achab üdvözült. Saul felől írtam, hogy Dávid reménlette megtérését: akarnám érteni, mivel tudná Balduinus ezt hamisítani.

Ezek az előljáróban, legerősebb viadalra rendelt harcolói Balduinusnak, melyekből az okos ember ítéletet tehet, a több lézengő bizonyítások gázságárul.

A HARMADIK KÖNYVNEK HARMADIK BIZONYSÁGÁRUL

Az Úr Krisztus által kiterjedett igaz tudománynak világ végéig meg kell maradni és hirdettetni. Azért, valamely tudomány az apostolok után újonnan fakadott, és azelőtt nem hirdettetett a keresztyénségben: bizonyos, hogy abban igazság nem lehet. Mivel azért a lutherista és kálvinista tudomány nem régen kezdetett: bizonyosok lehetünk, hogy nincs azokban igazság.

Ezeket sok erős jelenségekkel állattam a *Kalaúz*-ban. De Balduinus csak csekély feleletekkel akar elmenni mellőlök. Hiúságos szószaporítást, hazudozást, káromkodást félretévén, velejét lássuk feleletinek.

Először azt írja, hogy az ő hitek régiségére elég, hogy a próféták és apostolok írásival egyez. Nem azért igyenesen a Szentírára, mintha ebben valamely cikkely találatnék azok közül, amiben tőlünk elszakadtak, mert amint elébb mondtam, a próféták és apostolok írásiban semmi sincs az ő tanításokban: hanem ezzel az írásokat, magok elmékedéséből, magok tetszése szerint magyarázván, senkit ennek igaz értelméről meg nem bírálván, véghetetlenre tegyék a visszavonyásokat. Lehetetlen pedig, hogy a próféták és apostolok írásával egyezzen az a tudomány, melynek az apostolok idejétől fogva világ végéig, tanító doktori és pásztori nem maradnak, mivel a próféták és apostolok azt írták, hogy a Krisztus országában soha az igaz pásztoroknak és tanítóknak szünete nem lészen.

Másodszor: A Szentírásban olvassuk, hogy a pokol kapuja soha meg nem győzi a Krisztus eklézsiáját; és valamíg mindnyájan Krisztus eleibe megyünk, mindaddig doktori és pásztori lésznek az eklézsiának. Ezekből következik, hogy amely gyölekezetnek vagy tudománynak valamely üdőben szünete volt, és újonnan kezdetett az apostolok ideje után hirdettetni, nem lehet igaz.

Erre Balduinus azt írja; hogy a rész szerint való eklézsia eclipsist szenvedhet és elnyomathatik: de a közönséges eklézsiáról mondja Krisztus, hogy az igazságtól el nem eshetik, és az ördög ereje meg nem győzi. Azután azt írja, hogy az eklézsiának mindenkor megmaradásából nem következik, hogy az igaz tanításnak is mindenkor meg kellett maradni, mert Isten meg szokta tartani az eklézsiát, külső és nyilvánvaló egyházi szolgálatok nélkül.

Sohult a Szentírásban legkisebb jelenségét sem adta Isten, hogy a közönséges eklézsia külső egyházi szolgálatok nélkül megtartassék. Sőt sok világos tanításokkal különbet jelentett, mint elébb megmutatók. Mert Szent Pál írja, hogy építő s oltalmazó doktori, pásztori lésznek az eklézsiának, mindaddig, valamíg mindnyájan Krisztus eleibe megyünk. Tehát világ végéig építik, és a hamis tudományok szelétől oltalmazzák az egyházi szolgák a Krisztus nyáját. Az is Szent Pál szava, hogy az igaz hit Isten igéjének prédikálásából vagyon. Az úrvacsorának szolgáltatását oly szükségesnek mondja Krisztus, hogy aki nem eszi a Krisztus testét, nem lehet élete. A keresztyénség is úgy kívántatik, hogy aki vízből és szentlélekből újonnan

születik, mennyországba nem megyen. Azt kérdelem azért: Vagyon-e hit akkor az eklézsiában, mikor az Isten ígéje nem prédikáltatik? Vagyon-e ott lelki élet és keresztyénség, ahol keresztyénség és úrvacsorája nem szolgáltatik? Avagy lehet-e külső egyházi szolgálat nélkül az Isten ígéjének hirdetése vagy a keresztyénség?

Meggyőzetvén Balduinus a nyilvánvaló igazságtól, visszahazudja előbbi szavát: és igazán írja, hogy a Krisztus ígéreti szerént mindenkor prédikáltatik az evangéliom világ végéig, noha némely helyeken néha megszűnik a külső egyházi szolgálat; úgymint Jeroboám alatt Samariában; az ariánusok idétt, napkeletnek sok részében.

Amit Balduinus beszél a szentatyák tanításának hitelessége ellen, azokról ezelőtt szólottunk; nem szükség újabban azont leírnunk.

Harmadszor: Azt kívánjuk a pártosoktól, hogy ha nem új az ő tudományok; mutassák meg: Kicsoda? Hol? Mikor tanította azt a tudományt, melyről Luther azt írja, hogy ezt egyedül ő kezdte tanítani?

Balduinus, minekelőtte erre felelne, pirongat engemet, hogy a Luther szavait csak addig írtam le, ahol azt mondja; hogy mikor ő ezt a visszavonyást kezdte, legeltette őtet a község szele. De ő sem írja ki, mit akart, hogy ehhez hozzáírjak. Nem is tartozom leírni, amit Luther mondott. Azután megengedi, hogy a Luther tudománya a régi atyáktól különbözött, mint a magdeburgiak feljegyezték: Mert az atyák emberek voltak, megcsalatkoztak. De ebből nem következik - úgymond -, hogy új a Luther vallás: mert ha új tudomány volna ami az atyáktól különböz; következne, hogy az atyák előtt nem volt régi tudomány. Nagy dolog, ha meg nem hézagult a Balduinus feje, mikor ezt írta. Ennek a konzekvenciának semmi színe és látszatja nincsen: mert az atyák előtt is régi lehetett az a tudomány, melyet az atyák követtek, és amelytől elszakadott Luther, mikor az atyák tanítását hátravetette és újságát hintette.

A derék kérdésre kettőt felel: Egyiket; hogy ha senkit nem nevezhetnek is, aki övélek egyetértett, elég hogy ők az apostolokkal egyetértenek: mert az eklézsia gyakran megfosztatott az igaz tanítóktól. Ennek helytelensége immár megbizonyodott: mert soha az eklézsia igaz pásztorok nélkül nem volt; soha egy pontban meg nem mutatják a lutheristák, hogy amiben tőlünk különböznek, abban az apostolokkal egyeznek. És ha ennyi száz esztendő forgásában csak egy tanítót sem nevezhetnek, aki vélek egyezett a tudományban: világos jelensége, hogy mostan fakadott újság az ő vallások.

Másikat azt feleli, hogy: Sokakat nevezhetnék, kik az ő vallásokat követték; mert valakik Luther előtt a pápát superiornak, magoknál feljebbvalónak nem ismerték, a mi eklézsiánkhoz tartoztak. Azután azt írja, hogy: Nem kell oly embert keresni, aki mindenben egyezett az ő vallásokkal; azért nem avégre emlegetjük - úgymond - a régieket, mintha azt akarnók mutatni, hogy ők mindenben egyeztek a mi tudományunkkal: hanem csak azt akarjuk állatni, hogy Luther előtt sokan a pápa ellen viaskodtak. Azt is ezek mellé veti, hogy az ő pásztorok közül mártírok voltak Luther előtt Husz János, Prágai Jerónimus, Viclef János; noha *Illi quoque in multis a nobis discrepant*, ezek is sok dolgokban különböztek a lutheristáktól.

Ezekből kitetszik, 1. Hogy magok vallása, hogy nem nevezhetnek csak egy embert is az apostolok idejétől fogva, ki egyezett az ő tudományokkal. 2. Hogy merő bolondság a lutheristák dolga, mikor azokat emlegetik, mint magokfélüket, kik a pápának ellene mondtak és a lutheristákkal egyéb ágazatokban ellenkeztek. Mert nem az a kérdés, ha voltak-e régentén, kik a pápára támadtak? mivel erről semmi kételkedés nem lehet: hanem azon tudakozunk: Ha voltak-e Luther előtt, akik olyan *Doctrinae Corpus*-t, tudományt, vallást, szertartást követtek, mint Luther után követnek az újítók? És hogy senkit ilyent nem nevezhetnek, nyilván vallja Balduinus. Hogy pedig egy vagy két dologban való cimborálás, nem elégséges a hitnek egyes-

ségéhez, ilyen szókkal tanítja Balduinus: *Calviniani in quibusdam contra papatum nobiscum sentiunt; unitas tamen fidei nostrae et illorum, inde probari non potest. Et papista nobiscum in multis contra calvinistas consentiunt.*

Mivel azért a *Kalaúz* harmadik bizonyosságának erejét fel nem bonthatná Balduinus, hazugsággal akar lábot kapni. Hazud abban, hogy Szent Bernárd a pápa elsőségének ellene mondott. Mert a *Kalaúz*-ban leírtam a Szent Bernárd szavait, melyekkel a római pápát minden püspökök fejedelmének, pásztorának, Szent Péter successorának nevezi. Az is hazugság, hogy a görögök tagadják a purgatóriomot, kárhoztatják a halottakért való áldozatot. Mert aki rácokat és oláhokat látott, tudhatja, hogy ők a purgatóriomot nem tagadják, és a halottakért való imádságokat felette gyakorolják. Azt sem igazán írja; hogy én fogom Lutherre, hogy az ő tanítása szerint az atyák halálok óráján, régi vallások mellől elállván, lutheristákká lettek. Ezt én nem fogtam Lutherre: hanem maga szavait felírtam; melyekkel állatja, hogy az atyák, és nevezet szerint Szent Bernárd, halála óráján az igazságról vallást tett; azaz - amint Balduinus magyarázza -, a hitnek igazulásáról, lutherista tudományt követett; és amint ő szól: *Iamiam morituri, doctrinam nostram amplexi sunt.* Az sem igaz; hogy én bánom, mikor az igazság bizonyosságának lajstroma közé írák a Lucifer ördög levelét: mert a *Kalaúz*-ban semmi bánatomat e dologról nem jelentettem, sőt megengedtem, hogy ilyen böcsületes tanúval, úgymint a pokolbéli ördöggel, erősíttessék a lutheristaság.

Mindezekből világosan kitetszik, hogy a *Kalaúz* harmadik bizonyossága erejében marad; és annak csak legkisebb cikkelyét fel nem bonthatta Balduinus.

A HARMADIK KÖNYVNEK TIZENEGYEDIK BIZONYSÁGÁRÓL

Mivel az Isten könyve, a Szent Biblia, kormánya és igazgató zsinórja az üdvösség útjának: nem lehet, hogy abban a gyölekezetben isteni igazság lehessen, mely ennek könyveit, bötűjét és igaz értelmét bizonytalanná, kétségessé teszi. Ezt cselekeszik mindnyájan, akik elszakadtak a római vallástól. Mert semmi bizonyos utat és módot nem mutathatnak, melyen az igaz, szent írásokat és azoknak igaz bötűjét s értelmét megismérhessük, mivel az anyaszentegyháznak tanúbizonyosságát kétségessé teszik, azt hirdetvén, hogy ez megcsalathat, és tévelygésre juthat. Ezt a *Kalaúz*-ban igen bőven és nyilván magyaráztam. De Balduinus csak üti-véti a dolgot; és sem magával, sem az igazsággal egy nyomban nem jár.

A SZENT KÖNYVEK ISMERÉSÉBEN MI MÓDOT AD BALDUINUS

Először azt írja, hogy ők azt nem tanítják, hogy hinni nem kell, amit az Írásban nyilván nem olvasunk. Mert dogmata, a hit dolgai, némelyek *explicite*, maga neme szerint; némelyek *implicite*, *per bonam consequentiam inde eruendo*, bétakarva és jó követkekezéssel kihozva találtnak a Szentírásban. Ez eddig jól vagyon. Mi is ezt állatjuk. Menj tovább, Balduine, és mutasd meg a Szentírásból: Hány a szent könyv? Melyek azok? És hogy oly épen maradtak, mint elsőben írattnak? Itt megakad Balduinus: és azt írja; hogy ezek nem hit ágazati, hanem históriák; melyeknek igazságára elégséges az eklézsiának tanúbizonyossága. Nem szükség újban itt leírnunk, amit ezelőtt bővségesen írtunk ez ellen.

Azt kérdezzük az újítóktól: Ha megcsalathat-é az eklézsia, mely előnkbe adja a szent könyveket, vagy nem? Mert ha megcsalathat, nem bátorságos tanítása: ha meg nem csalathatik;

nemcsak a Szentírásról, hanem egyéb dolgokról való tanítását is bátorságosan vehetjük. Erre azt mondja, hogy: *Ecclesia visibilis tota errare potest, quia ex hominum grege collecta est, qui erroribus sunt obnoxii*; a látható eklézsia mindenestül eltévelyedhetik. Noha - úgymond -, soha nem történt, hogy az eklézsia a hitnek derekas dolgaiban tévelygett volna, mivel ennek ígértetett a szentlélek, mely minden igazságra vezérli, és a pokol kapui erőt rajta nem vesznek. Ezekben Balduinus magával ellenkezik. Mert ezelőtt ilyen szavait hallók: Az eklézsia nemcsak tévelyeghet, hanem sokszor nagyban tévelygett. A közönséges gyölegezetekről is nemegyszer írja, hogy *in errores inciderunt*. Más az, ha Krisztus ígérte, hogy az eklézsiát szentlélek vezérli, és a pokol meg nem győzi: tehát valamely lehetetlen, hogy Krisztus hazudjon, oly lehetetlen, hogy az eklézsia tévelyeghessen. Végezetre; ha soha nem tévelygett, és az ördögtől le nem nyomtatott az eklézsia: Miért mondá Balduinus ennek előtte, hogy néha az egyházi szolgák elfogynak; és akkor a keresztyén tudomány az apostolok és próféták írásiban marad? Így jár, aki elugrik az igazság mellől: hol egyet mond, hol mást; nem tudja miben állapodjék.

Másodszor: Az Ótestamentum könyveinek ismertetiről és számáról I. Azt írja, hogy az Ótestamentum könyveit az evangélisták és apostolok írásokban említvén, erősítették. És mivel az Eszter könyve nem említették az Újtestamentomban, azért hagyatott ki a szent könyvek lajstromából. De ez hiúság: mert Abdias, Sofonias, Esther, Threni, Ecclesiastes, Cantica Canticorum nem említettnek az Újtestamentomban: mindazáltal, senki ezeket kétségessé nem teszi. És noha Szent Pál Epiménides, Menander, Aratus poéták szavait előhossa, de azzal szent írássá nem teszi. Több dolgokat forgattam a *Kalaúz*-ban, melyeket nem szükség leírnom. II. Azt írja Balduinus, hogy Esdras csinálta az Ótestamentum könyveinek lajstromát. Ezt a Cánont Isten erősítette: mert Szent Pál írja, hogy a zsidókra bízott az Isten ígéje. Vagyon vélekedés, hogy Esdras szerzette az Ótestamentum lajstromát: de erről bizonyost nem mutathatnak. És ha bizonyos volna is, hogy ő csinálta a Cánont; az anyaszentegyház bizonyosága nélkül nem tudhatni, ha épen úgy maradott-é, amint Esdras csinálta. Az pedig merő bolondság, hogy Szent Pálból akarja bizonyítani ezt a Cánont. Mert Szent Pál a szent könyvek lajstromáról és számáról egy bötűt sem szól: hanem csak azt írja hogy a zsidókra bízottak az Isten szavai. Hány és micsoda könyvekben légyenek foglalva az Isten szavai, egy bötűvel sem jelenti.

Sok szentatyákat emleget Balduinus: kikerül azt írja, hogy: *Canonem Hebraicum approbant*, erősítik a Zsidó Kánont. De hamisan emlegeti: mert bizonyos, hogy a keresztyének között eleinten sem volt teljes hite a Zsidó Kánonnak. Szent Jerónimus írja, hogy a Zsidó Kánon ellen, a Nicaeabéli Gyölegezet, Szentírás közé számlálta a Judit könyvét. És amit erről károg Balduinus, azt régen megfektette Gretserus (Tomo 1. Defens, Bellar. fol. 190.). Azonképpen Szent Ágoston, Isidorus és egyebek, a Zsidó Kánon ellen, Szentírás közé számlálják a Machabaeus könyvét. És amint ezelőtt nem egy helyen mondtam, a zsidóknak annyit hiszünk, mikor a Machabaeusok könyvét megvetik, mint mikor az evangéliomot kárhoztatják.

Minekelőtte tovább menjünk, láss szép dolgot! Jerónimus, Epifánus, Damascenus szavait említettem a Zsidó Kánonról. Balduinus azt feleli; hogy Jerónimus *ex vulgi opinione haec scribit. Epiphanius, Damascenus, ex opinione vulgi loquuntur*, csak a község vélekedéséből írják ezeket a szentatyák. Szent Jerónimus írja, hogy a Nicaeabéli Conciliom Szentírás közé számlálta a Judit históriáját. Balduinus azt feleli; hogy Szentírásnak mondja, de a Kánonba nem írja. A Cartágóbéli Conciliomot és Szent Ágostont említettem, hogy a szent könyveket úgy írják lajstromban, mint a Tridentomi Gyölegezet. Balduinus azt mondja, hogy a Cartágóbéli Kánon fattyúnak tetszik. Szent Ágoston, *generalis sensu vocabuli Canonici*, csak közönséges értelemmel nevezi mindazokat a könyveket Canonicusoknak. Szép glosszák ezek. Valami nem tetszik Balduinusnak a szentatyákban, mind felforgatja ezekkel a feleletekkel, ha

bolonddal beszél: de az eszes ember, efféle balgatagságoknak helyt nem adhat. A Cartágóbéli Végezésnek igaz voltárul aki érteni akar, olvassa Gretserust (Tomo 1. Defens. Bellar. lib.. 1. de verbo Dei. cap. 7. fol. 89. 93.), holott azt is meghamisítja, amit forgat Balduinus Szent Ágostonról, mintha ő a Canonicum szót máskülönb értelemben vette volna. Abban pedig nagyot hazud Balduinus, hogy Szent Ágoston a Machabaeusok második könyvét a Szentírás könyvei közül kirekesztette. Mert azon a helyen nyilván Szentírásnak nevezi, és utána veti, hogy a zsidók azt a könyvet nem úgy böcsülik, mint a Mózes és próféták írásit; de azt az anyaszentegyház bévette.

Azt írtam vala a *Kalaúz*-nak első nyomtatásában, hogy Luther a Judit könyvét tragédiának, a Tóbiásét komédiának, a Jób históriáját fabulának nevezi. Balduinus vitatja, hogy semmit abban nem vétkezett Luther, amit Judit és Tóbiás könyvérül mondott. Jóbrül pedig csak azt mondotta; *quod formam habet fabulae*, hogy beszéd formájú. Nemcsak azt mondotta Jóbrül, hanem, amint Gretserus bőven előhossa, azt is mondotta: 1. Hogy Jób úgy nem szólott, amint írják, hogy szólott. 2. Hogy úgy írták a Jób könyvét, mint a Terentius a komédiáit. 3. Hogy ő nem hiszi, hogy mindazok úgy lettek, amint a Jób könyvében íratlak. Lucianus sem szólhatna ennél gyalázatosban a Szentírásról.

Harmadszor: Az Újtestamentom könyveiről azt írja Balduinus, hogy amely könyvek indubitati, kétség nélkül eleitül fogva bévétettek, azok igaz szent írások. A Szent Jakab, Júdás, Szent Péter második leveléről, Szent János második és harmadik leveléről, némelyek kételkedtek. Azért ezekről Luther is kételkedett. És a Szent Jakab levelét szalmának nevezte a Szent Pál írásához képest. Ez is merő hiúság: mert noha a Balduinus írja, hogy a zsidókhoz írt levél, és a Szent János látása, bizonyos szent írások: mindazáltal feljegyzettem a *Kalaúz*-ban világos szavait Eusebiusnak, hogy ezekről is kételkedtek régenten némelyek. A régi tévelygők pedig majd minden könyveit a Szentírásnak kétségessé tették. Honnan, és mint történt, hogy elein némelyek kételkedtek valamely szent könyvről, megmagyaráztam a *Kalaúz*-ban. Mely bolondul cselekeszi Luther, hogy szalma levélnek nevezi a Szent Jakab írásit, és a több evangéliomokat Szent Jánoshoz képest lecsöpüli; megláthatod Gretserusnál.

Azt is forgatja Balduinus, hogy Szent Pál az ő leveleire jelt vetett. De nem tudjuk bizonyosan, micsoda jel volt az; nincs is most afféle jel az ő levelein. Ha volna is, csak a Szent Pál írásira szolgálna, nem a több szent könyvekre.

Mikor minden csavargásból kifogy Balduinus, útra tér, és azt írja: *Non negamus, ex testimonio Ecclesiae nos habere, Epistolas esse eorum quorum praeferunt nomina, verum Primitivae*; hogy a régi eklézsiának bizonyosságából tudjuk az apostoli írásokat. Ezzel érted volna meg ezelőtt; nem kellett volna másutt nyargalódnod. Megmutattam pedig ennek előtte, hogy ha a mostani eklézsiának bizonyágtétele kétséges, a régi eklézsiátul sem tanulhatunk bizonyost. És amint a *Kalaúz*-ban mondám, az apostolok halála után, egész kétszáz esztendő forgásában, senkit nem találunk, aki lajstromban írta volna mind az Ó-, s mind az Újtestamentom könyveit.

A SZENTÍRÁS BÖTŰJÉNEK BIZONYOS VOLTÁRUL MIT BESZÉL BALDUINUS

Mivel az apostoli kézírások elvesztek, és csak más kézzel íratott könyvekkel élünk; méltó kérdés: Honnan lehetünk bizonyosok, hogy fogyatkozás, változás, hamisítás nélkül írták ki a mostani könyveket? És mint tudhatjuk, melyik fordítása bizonyos a Szentírásnak?

Elsőben: Azt írja Balduinus; hogy csak egy fordítása sem lehet a Bibliának, melyben tévelygések nem volnának: azért a lutheristák fordítási közül egy sincs elégséges, és egy fordításhoz sem köteleztetünk; hanem csak a zsidó és görög bötű bizonyos: *Scimus, nullam dari posse Versionem, in qua non aliqui relictis sint errores. Fatentur nostri, nullam versionem, etiam nostrorum hominum, sufficientem esse. Ad nullam versionem, ob infinitam illam varietatem, alligari potest Ecclesia.* Ebből világosan következik, hogy semmi bizonyost nem hihetnek a Szentírásból a lutheristák. Mert a vétkes, elégtelen, és bizonytalan fordításokból bizonyost nem vehetünk: és ha azoknak hiszünk, meg kell csalatnunk. A zsidó és görög bötűből, annál inkább bizonyost nem tudhatunk: mert egy az, hogy ezeket a nyelveket kevesen tudják: más az, hogy akárki mely tudós legyen is ezekben a nyelvekben, de ha *dari non potest*, nem lehet, és ennyi tudós emberek fáradozása után ezideig nem volt oly fordítás ezekből a nyelvekből, mely bizonyos lehessen: bolondság nékem vagy néked, akárki légy, azt reménlenünk, hogy mi azokból a nyelvekből bátorságost vehessünk. És így kételkedéssel, bizonytalansággal megrakodván a lutheristaság, arra jut, amit Luther monda; hogy ők a Szentírást nem nagyobbra böcsülik, mint Terentiust vagy más világi autort. Mely mondást említvén Balduinus, nagyot hazud. Mert azt írja; hogy panaszkodik azon Luther, hogy a világ csak úgy böcsüli a Szentírást, mint Terentiust: de nem mondja, hogy valaki a lutheránusok közül csak így böcsüli a Szentírást. Maga Luther, magárúl és követőirül szól: *Nos, qui Evangelii veritatem iactamus, nihilo pluris illam, quam Terentii sententiam aestimamus.*

Másodszor: Aminémű hamisságát említettem Luthernek a bibliafordításban, mentegetni akarja Balduinus. És azt írja; hogy a Szent János leveléből azért hagyta ki az Atyának, Fiúnak, Szentléleknek emlékeztet: mert amely görög könyvvel élt, abban nem találta. Ezt maga gondolta Balduinus: de nem elég mentség, mert meg kellett volna tekinteni a több könyveket; és az egész keresztyénségnek tekélt egyezését nem kellett volna egy vétkes könyvért hátravetni.

Hogy Isaiásnál isteni nevét Krisztus urunknak kihagyta Luther, és hatalmast írt helyében; nem mentődik, hanem vádoltatik azzal, amit Balduinus ír, hogy más könyvében az Isaiás mondásában megtartotta az isteni nevet; sőt a zsidó szónak tulajdonságából bizonyította, hogy ha másutt hatalmast jegyez is a zsidó szó EL: de Isaiásnál Istent jegyez. Ha ezt tudta Luther, miért hogy az Isaiás textusában nem így fordította ezt a szót?

Megengedi Balduinus, hogy a Róma-béliekhez írt levélben magátúl adta Luther a Sola, Tantum, vagy Non nisi szokat az Isten szavaihoz. Menti azzal; mert a német szónak tulajdonsága úgy kívánta; és a Szentírás szavainak értelme azt hozta. De bizonyos, hogy ezek a toldalékok nélkül, értelmesen fordították a katolikusok németül a Szent Pál szavait; amint eszében veheti, valaki németül tud. És bár úgy volna is, hogy a Szent Pál mondását aszerént kellene érteni, amint a Sola magyarázza: ugyan nem volt szabad a bötű közé, mint Isten szavát írnia, amit Isten nem mondott. Itt is megvallja pedig Balduinus ama lutherista mentséget, melyrül elébb emlékezék, hogy egynéhány nyomtatásokból kihagyták ama szót: *Nur*, noha az 1543-ik esztendei nyomtatásban találta.

Hogy Luther kihagyta a Szent Péter leveléből ama szokat: *Per bona opera*, és Szent Márkból amazokat: *Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra*; azzal menti Balduinus, hogy abban a görög könyvben, melyből Luther a Bibliát fordította, ezek a szók nem voltak. De amint mondám, ez nem elég mentség.

A több vesztegetésit Luthernek, melyeket feljegyeztem a *Kalaúz*-ban, nem vizsgálja Balduinus: hanem engemet utálatosan hazudtol, azért, mert azt írtam, hogy Béza meghazudtolja Erasmust, ki azt írta, hogy a görög könyvekben, és Theofylactusnál nem találta Szent Márkban ama szók: *Quod si vos non dimiseritis*. És azt írja Balduinus, hogy én Bezát e

dologról meg nem olvastam. De én nem hazudtam, és igen olvastam a Béza mondását; kinek könyve ím, előttem és ekképpen ír, szórul szóra: *Annotat Erasmus, in plerisque Graecis Codicibus totum hunc textum non addi, et a Theofylacto etiam non legi. Nos tamen in plerisque vetustis Exemplaribus reperimus, atque adeo in Theofylacto Romano.* Ezek a Béza szavai. Ítélje meg akárki, ha nem hazudtolja-e ezekkel Erasmust. Azt is ocsmány szitkozódással tagadja Balduinus, hogy a Luther fordításában, Szent Máténál elhagyatott ama szó: *Enim*. És noha a Luther német Bibliájának mostani nyomtatásiban (vers, 35.) ez a szó megvagyon, mivel Balduinustól nemegyszer hallók, hogy a Luther írásnak nyomtatásiban sok változás történt: de azért most is ugyanazon helyen (vers. 42.) ez a szó: *Enim, Mert*; kihagyatott a Luther német Bibliájából, a, régi bűtűnek folyása ellen.

A SZENTÍRÁS ÉRTELMÉRŐL MINT HABOZ BALDUINUS

Nemcsak bátorságos utat nem mutat Balduinus, melyen az írásnak igaz értelméről bizonyosok lehessünk: de a magok magyarázatát is, melyeket a *Kalaúz*-ban csúfoltam, csak igen gazul mentegeti. A *Kalaúz*-nak első nyomtatásában előhoztam vala, hogy Luther Szent Pétert fanatikusnak, eszelősnek nevezi; Szent Pált eretnek névvel gyalázza. Boldogasszonyról azt írja, hogy Gábiel angyaltól félt, hogy meg ne szeplősitse. Krisztus urunkról a *Liber Concordiae* azt mondotta; hogy tréfált, mikor az alamizsnálkodást dicsírte. Ezeket Luther mondásinak isméri Balduinus: de azt írja, hogy Szent Péter nem volt fanatikus, hanem attonitus, nem zsák, párnahéj; mind egyik s mind másik szó eszefordultat jegyez. Szent Pálról azt írja, hogy ötlet Luther csúfságban és pakocsában nevezte eretneknek. Én nem tudtam, hogy csúfos társai Luthernek az apostolok, azért nem vettem tréfára a Luther szavát. Ezután ottan az egész Luther-tudományt tréfának tartom. A több mondásokat nem menti, hanem dicsíri: csak a Concordia szavairól azt írja; hogy *Sententia haec, tantum recitatur*; csak előhozatik az a vélekedés, a Krisztus tréfálásáról. Maga, ő maga vallja másutt Balduinus, hogy nemcsak előhossa, hanem oltalmazza a Concordia ezt az éktelen mondást, ezekkel a szókkal: *Haec interpretatio non est absurda*.

Tovább méggyen Balduinus; és oltalmazni akarja a Szentírás szavainak hamis csigázását, melyekkel az újítók támogatják tanításokat:

I. Luther így eszeskedik: Krisztus parancsolja, hogy a gonosznak ellene ne álljunk: Tehát nem szabad a török ellen hadakozni. Ezt a gyermek is látja, hogy nem arra való; azért Balduinus sem igyekezik a konzekvenciát erősíteni: hanem azt mondja, hogy csak a pápa akaratjából indított hadakozást tiltja Luther; mely dologról elébb szólánk.

II. Luther ilyen bizonyyságot támaszt: Krisztus a végvacsorán mindeneknek mondotta, hogy azt cselekedjék az ő emlékezetire: Tehát minden keresztyén prédikálhat. Aki pedig prédikálhat; ugyanazon kereszttelhet, úrvacsorát szentelhet és osztogathat, bűnt oldozhat, áldozhat. Tehát minden keresztyén, még az asszonyember is - pap. Balduinus megvallja, hogy Luther szava; hogy Krisztus mindeneknek mondotta a végvacsorán, hogy azt cselekedjék az ő emlékezetire; és hogy nem egyéb ez az emlékezet, hanem az Isten igéjének prédikálása. Mégis engem pironogat, hogy Luthert költött dologgal terhelem. Nem is igyekezik azon, hogy színt adjon ennek a bolond okoskodásnak: mert semmi úton meg nem mutathatja, hogy Krisztus mindeneknek mondotta ama szókat: *Hoc facite*; vagy hogy a *commemoratio*, prédikálás; vagy hogy aki prédikálhat, annak az úrvacsora szentelésre, bűnoldásra, áldozásra hatalma legyen.

III. Luther így okoskodik: Krisztus mondja, hogy az ő juhait az ő szavát hallják: tehát elveszi a püspököktől, doktoroktól, conciliomoktól a tudományról való ítéletet, és közönségesen minden keresztyénnek adja. Azért prédikálhatnak a doktorok és pásztorok: de tartoznak azzal, hogy a juhok ítéletéhez hallgassanak, és annak engedjenek. Erről a bolond bizonyításról azt írja Balduinus; hogy jól bizonyít azokból a Krisztus szavaiból: *Nec profecto inepta est probatio e Christi dicto, ut ut eam rideat ineptus Esavita*. Ítélje meg, akinek esze vagy, ha ez nem bolondság.

IV. Így bizonyít másutt Luther: Krisztus mondja, hogy egy szükséges, tudniillik a hit: tehát a szakramentumok nélkül ellehetünk. Ezt, minthogy semmi színe nincsen, nem is mentegeti Balduinus: hanem csak azt írja; hogy Luther a szükségnek idején mondja, hogy szakramentumok nélkül lehetünk. De akármit tanítson Luther; a kérdés arról vagy: Ha következik-e a Krisztus szavaiból, amit Luther kihoz? És ha megoldad is agya veleje Balduinusnak, ezt a következtetést helyesnek nem mutathatja.

V. Hunnius és Calvinus így bizonyítanak: Isten ígérte Ábrahámnak, hogy az ő magvának Istene leszen: tehát a keresztyének gyermeki keresztség nélkül is üdvözülnek. Panaszolkodik Balduinus, hogy Hunniust Calvinus mellé fogom. De mit tehettem, ha mindketten azon bizonyossággal éltek? A keresztyének magzati üdvözüljenek-e keresztség nélkül? ezelőtt meghallók: most csak a Szentírás szavain fondált következésről vagy szó. Azt ígérte Isten Ábrahámnak, hogy az ő magvának Istene leszen. A kérdés az: Ha az Isten ígértit a test szerint való magról kell-e érteni? Vagy azokról, kik lélek szerint Ábrahám fiai, az ő hitnek követésével? Kikről emlékezik Szent Pál (Galat. 3. ver. 7, 9.). Ha a test szerint való magról értjük: bizonyos, hogy az ígértet nem azt jegyzi, hogy az Ábrahám magva mind üdvözül. Mert Jákob és Esau Ábrahám magva vala: de azért Esau megvetteték, és a mostani zsidók is elvesznek. Azért ama szó: A te magvadnak Istene leszek; nem azt jegyzi, hogy mindnyájan üdvözülnek az Ábrahám maradéki. Ha pedig a lelki fiakról magyarázzuk Szent Pállal (Rom. 4. v. 13, 14. Cap. 9. v. 6, 7.), nem a testi származásból, hanem az igaz hitnek követéséből vagy ez a származás: és akkor kezdünk Ábrahám fiai lenni, mikor az ő hitben kezdünk részesülni. A keresztyének kisdedi pedig, nem az anyjok méhéből, hanem a keresztségből kezdenek hívek lenni: *Quis nesciat, Credere esse Infantibus, Baptizari; Non Credere, Non Baptizari?* - úgymond Szent Ágoston. Tehát ők nem születnek szentül, hanem a keresztségben szenteltetnek.

VI. Mivel a Szentírás Istentől tanultaknak nevezi a keresztyéneket: ebből nagy bolondul Luther az iskolák kárhoztatását állatta; Melancton akaratjából pedig, Wittenbergában az iskolákat bétévék. Balduinus azt írja: hogy ennek bizonyítására én csak két hazug embert állatok: Suriust és Serariust. De nem igazat mond: mert én Erasmust, Coclaeust és az altenburgi lutheristákat is említettem. Nem igazán hazudtolja pedig Suriust és Serariust: mert maga erősíti nagy részre, amit ezek írnak. Mivel megvallja Balduinus, hogy Luther keményen szólott az akadémiák ellen; és hogy Carolostadius, társaival egyetemben, a wittenbergai város iskoláját bétette: és kenyeret kezdetek árulni benne, mert a város népével elhitették, hogy haszontalanok az iskolák; és urunk parancsolta, hogy mestereknek ne neveztessünk. Elég ez arra, hogy megtelessék, mely bolond magyarázatokat és következtetéseket faragnak az új tanítók.

VII. Calvinust hoztam elő, ki ama mondásból: A bűnnek zsoldja halál; azt állítja, hogy minden bűn halálos, és legkisebb gonosz indulat is pokolra méltó.

Balduinus azt sem tudja megfejtetni, amit erre mondtam: magát is úgy békeveri, hogy nem tudja mit beszél. Mert noha megvallja, hogy nem minden bűn halálos; és hogy nem minden bűn nemzi a halált: de azért azzal fejezi be, hogy minden bűn természet szerint halálra méltó. Felakasztaná vagy pokolra taszítaná talán Balduinus fiát, ha egy almát lopna vagy egy gyermeki hazugságban találtatnék.

A SZENTÍRÁSRÚL VALÓ TUDOMÁNYÁT A RÓMAI EKLÉZSIÁNAK MINT GYALÁZZA BALDUINUS

Szokása szerint Balduinus vagy hazugul költött dolgokkal terheli a római eklézsiát, vagy némely privátus doktorok írását (igazán-é vagy hamisan? ő lássa!) előhozván közönséges vallássá teszi, amit egy-két ember beszéllett. Maga elébb is mondám, hogy egy valaki mondását nem kell közönséges tudománnyá tenni. Azért ha Petrus Soto azt írta, amit Balduinus mond, hogy semmirekellő a Szentírás: rosszul írta. A Pighius szavait nem igazán hozza elő Balduinus: melyeket Gretserus régen megmagyarázott.

Tudva hazud abban Balduinus, hogy a jezsuiták iskolájában Tamás Aquinást olvassák: de nem oly könnyen találni, hogy Szentírás könyvét olvasnák. Mert valahol Aquinást olvassák, mindenütt a Szentírást is olvassák. Aki nem hiszi, akármely akadémiát tekintsen meg, különben nem találja.

Nem igaz, hogy a római eklézsia csonka-bonkának, elégtelennek mondja a Szentírást; mint ezelőtt megmutattuk. Az sem igaz, hogy én ellenkezem a jezsuitákkal, mikor azt írom; hogy a Szentírásnak méltósága Istentől vagy, nem az eklézsiától: noha az eklézsia mutatja, melyik a Szentírás. Mert amint ezelőtt mondám, maga sem tagadja Balduinus, hogy ez a katolikusok vallása.

Hazud abban is, hogy a Biblia olvasását tiltjuk; és hogy a Tridentomi Gyölekezet ezt a tilalmazást erősíti. Mert előbb megmutatók, hogy különben vagy a dolog, és az említett helyeken, a Tridentomi Conciliomban, egy bötű sincs arról. Az sem igaz, hogy *Lectio Scripturarum, divinitus omnibus praecepta est*; mindeneknek parancsoltatott a Szentírás olvasása. Mert parancsolat arról nem taláztatik, hogy minden ember olvasni tudjon és olvasson. Azért maga is visszahazudja ezt Balduinus másutt, így írván: *Nemo nostrum adeo stolidus est, ut ad lectionem Bibliorum alliget quemquam, etiam qui literas legere non potest.*

Hazud abban is, hogy a pápa a Szentírásban való barbarizmusokat kanonizálta. Mert sőt azt parancsolja a Tridentomi Conciliom, hogy mennél jobbítva lehet, úgy nyomtassák a Szentírást; *Vulgata editio, quam emendatissime imprimatur.* És noha vannak oly szók és oly móddal ejtett szólások, melyek most szokatlanok: de azokhoz hasonlókat taláztatnak a régi fő írókban; mint Gretserus és Albericus Gentilis megmutatták.

Nem igaz, hogy a mi Bibliánkban, Judicum 11. v. 2. *Adultera*-t olvasunk, *pro Altera*. Nem igaz, hogy Proverb. 16. v. 11. *Saeculi* íratott, *pro Sacculi*. Vádolja több fogyatkozásokkal és hamis fordításokkal a mi Bibliánkat. De mivel azokat egyenként megmentették, Bellarminus (Controvers. 1. lib. 2. cap. 12, 13, 14.), Gretserus (Defensione Bellarmini, eodem loco), Jacobus Gordonus (Controvers. 1. de Verbo Dei. cap. 18, 19.) és egyéb sok szentírásmagyarázó tudós emberek; nem szükség azoknak oltalmazásában üdöt töltenünk. Vegye elő azoknak feleletit Balduinus, és ostromolja, ha lehet!

Végezetre: Azt beszéli Balduinus; hogy a pápisták sok dolgokat Szentírás ellen tanítanak, és azt három példával akarja bizonyítani: 1. Mert a Szentírás mondja, hogy nem igazulunk cselekedetből: a pápisták ezt kárhoztatják. Merő hazugság, hogy mi ezt kárhoztatnók: sőt hisszük, és tanítjuk, hogy senki nem igazul cselekedetinek érdeméből. 2. Mert a Constantiai Gyölekezet a pohár tilalmában, nyilván ellene mond Krisztusnak. Ezt is nyilvánvaló hazugságnak mutatók ennek előtte. 3. Száma nélkül hozza azt elő Balduinus, hogy a Tridentomi Conciliom átok alá veti Szent Pált azért, hogy a *concupiscentia*-t bűnnek mondja. Ez is szemtelen hazugság. Mert a Tridentomi Conciliom nem Szent Pált átkozza; hanem azt, aki hamisan magyarázza a Szent Pál szavait. Bűnnek nevezi Szent Pál a *concupiscentia*-t, gonoszra való hajlandóságot és vágyódást. Szent Ágoston azt mondja (ugyanis az ő szavait

írta a Tridentomi Gyölekezet végezésében), hogy nem azért mondatik bűnnek, mintha valóságos bűn volna: hanem azért, mert bűnből vagy onnan ered, és bűnre viszen; úgyhogy csak akképpen mondatik bűnnek a *concupiscentia*, mint a görög szót görög nyelvre; a szép írást jó kéznek nevezzük: *Concupiscentia, vocatur Peccatum; non utique quia peccatum est, sed quia peccato facta est: sicut scriptura, manus dicitur, quod manus eam fecerit. Peccata autem sunt, quae secundum carnis concupiscentiam, illicite fiunt.* Miképpen azért Évát csontnak nevezi a Szentírás, mert csontból lett; a Mózes vesszejéből lett kígyót vesszőnek; a vízből lett bort víznek mondja: úgy nevezi bűnnek az eredendő vétkekből délcegedett, testi kívánságokra vágyódó hajlandóságot. De ebből a nevezetből szintén úgy nem következik, hogy valóságos bűn legyen; mint nem következik, hogy Krisztus vagy az aranyborjú, és a bűnökért való áldozatok vagy csapások bűnök, noha Krisztus urunkat Szent Pál bűnnek nevezi; Mózes az aranyborjút, Oseas a bűnért való áldozatot, Zachariás a bűnért való csapásokat bűnnek hívja.

Hogy pedig a *concupiscentia* magán nem bűn, ha az ő indulatinak szabad akaratból nem engedünk, nyilván jelenti Szent Jakab, ki azt írja; hogy kísért, vonson, édesget a magunk hajlandósága: de akkor szüli a bűnt, mikor megfogyanodik, azaz kedvünk készen hozzá: mikor pedig megteljesedik, halált hoz. Holott Szent Jakab a *concupiscentia*-t az ő indulatinak javallásátul, és teljesítésétul megválasztja; és a bűnt, nem a *concupiscentia*-ban, hanem az ő kísértetésének vételében helyhezeti. Ennek felette a gonoszra való hajlandóság, és ennek indulati megmaradnak az igen szent emberekben is valamíg e világon élnek; mint Szent Pál maga példájából tanítja (Rom. 7. v. 1, 5, 17. 2. Corinth. 12. v. 7.). De azt is melléje adja, hogy noha efféle indulatok vannak az igazakban: mindazáltal *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo*, semmi kárhozatra való nincs őbennek, mert efféle indulatok, nem ő cselekedetek, hanem a benne való gyarlóság: *Nunc autem, non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.* Amit nem mi cselekeszünk, azt senki nekünk nem tulajdonítja: amit akaratunk ellen szenvedünk, abban vétünk nem lehet, mert: *Si nolumus, non peccamus; nec praecipit Deus homini, quod est impossibile humanae voluntati:* Ha nem akarjuk, nem vétkezünk; és Isten sem kívánja tőlünk, ami lehetetlen. Tovább: A keresztségben megtisztulunk minden bűnünktől, kimosatunk minden rútságból; úgyhogy az újonnan születés után: *Non remanet aliquid, quod non remittatur*, Semmi nem marad bocsánatlan. Mivel azért a *concupiscentia* megmarad a keresztség után: következik, hogy ez magában nem bűn; hanem, amint Szent Ágostontól hallók, az a bűn, amit ennek izgatásából, törvény ellen, akaratunk szerint javallunk.

Ez a Conciliom Tridentinum, ez a Szent Pál tanítása. Aki pedig a *concupiscentia*-t magán, valóságos bűnnek mondja, a nyilvánvaló szent írásek ellen, azt kárhoztatja a Conciliom. Azért itt is megbotlott Balduinus, és hamissággal akarta terhelni az igaz tudományt.

A KALAÚZ-NAK NEGYEDIK KÖNYVE ELLEN MIT MOND BALDUINUS

Valamely gyölekezetnek publica confessiója, közönséges vallása és tanítása hazugsággal, hamissággal terhes: annak a gyölekezetnek nincs igaz hite, mivel az igaz hit Isten szaván, azaz: csatlakozhatatlan igazságon fondáltatik. A lutheristák Alkoránja, közönséges vallása, az Augustai Confessió, vagy amint Balduinus szól: Liber Symbolicus, melyre esküsznek a lutherista tanítók, mikor az ő módjok szerint egyházi rendre emeltetnek, hazugsággal és hamissággal rakva. Nincs tehát igaz hit a lutherista gyölekezetben. Ezt a csomót, hogy megoldja Balduinus, hazugsággal, szitokkal, bolondsággal tölti a papirosát: és mivel igazán nem

mentheti confessióját, merész kiáltással, tudatlan habozással, csintalan gazsággal akar kifeselni a kelepceből.

Úgy vagyon, szánom a jó órákat, ily rossz ember balgatagságiban töltenem: de mivel *Sapientibus et insipientibus debitor sum*, meg kell a bolonddal is ismertetni bolondságát, hogy eszesnek ne láttassék. Szitkait szélre bocsátom, hazugságit számokra nem foglalom: mert azoknak száma sincsen, és ezen írásnak második s harmadik részéből megtetszik; mely tömötten tolonganak a Balduinus írásiban a hazugságok. Nyargalódó és más helyre tartozó veteke-désit is, melyeket akárhová elegyít, félreteszem: csak a dolognak velejét rostálom.

AZ AUGUSTAI CONFESSIÓNAK HAZUGSÁGIRÚL

Minekeltötte az első hazugságról szól Balduinus, azon törődik, amit a palatinális kálvinisták írásából előhoztam. De én védő nem lések közöttük. Nem bánom; hazudtolják egymást, és mind a két részen maradjon a hazug név. Embertelenül reám fogja; hogy magam vallom, hogy szitkos gyalázatokkal megtöltöttem könyvemet. Ezt én nem mondtam: nem is szitokkal, hanem igazsággal rontottam az Augustai Confessiót. Azért oly igaz ez, minthogy a luther hit mindenkor prédikáltatott e világon; noha ideig a pápista tévelygésektől elnyomatott. Ha ideig elnyomatott: tehát nem mindenkor prédikáltatott. Ha elnyomatott: tehát nem az a hit volt, melyet a pokol kapuja meg nem győzhet. Ha pedig mindenkor prédikáltatott: miért nem mutatnak egy falut, melyben Luther előtt prédikáltatott az Augustai Confessiónak tudománya? Egy embert, aki ezt hitte és hirdette volna?!

Első és sokszor újított hazugsága az Augustai Confessiónak; hogy a pápisták az igazulást és bűnbocsánatot magok cselekedetinek érdeméből várják. Mert a pápisták közönséges confessiója a Tridentomi Gyölekezet, szórul szóra így tanítja: Soha a bűnök meg nem bocsáttatnak különben, hanem ingyen, Isten irgalmából, Krisztusért. Azért mondatunk ingyen igazulni: mert sem hit, sem cselekedet nem érdemli az igazulás ajándékát. Érdemlő oka az igazulásnak a Krisztus Jézus. Ím, hallod, hogy ingyen, ajándékon, Isten irgalmából, Krisztus érdeméből adatik az igazulás, és hogy ezt semmi cselekedettel nem érdemljük. Balduinus is felírta, hogy ez a Tridentomi Vallás. Azért ha Balduinus igaz ember volna, ha versengésre nem vetemedett volna, örülni kellene, hogy igazat vallunk. De nem azt míveli: hanem izzad, morog, kiált, mindenfelé kap, hogy fügelevelet kapjon, mellyel fedezze nyilvánvaló hazugságát confessiójának. Erővel reánk fogja, hogy nem azt hisszük, amit mondunk: és a saxoniai ser füstiben szédelegvén feje, nem értheti a mi tanításunkat. Privatus emberek szavait is emlegeti; azt alítván, hogy valaki valamit írt, az mind közönséges tudomány, és azt tartozunk oltalmazni. Sommában: Három dologból akarja állatni, hogy igazat mondott az Augustai Confessió; és hogy mi nem azt hisszük, amit ír a Tridentomi Conciliom.

Először azt mondja, hogy Durandus, Bellarminus és egyebek, az igazuláshoz való készületet nevezik *Meritum congrui*-nak. Ebből ki nem sül, hogy a pápista hit szerint, cselekedettel érdemljük az igazulást. Mert egy az; hogy sem akiket Balduinus nevez, sem senki más katolikus doktor azt nem írja, hogy *Meritum condigni*, méltó érdem lehessen emberben az igazulásra. És a *Kalaúz*-ban feljegyeztem, hogy a *Meritum congrui*-ról való tudomány, nem közönséges vallás, nem bizonyos tudomány; némelyek iskolai vélekedése, melyet sokan ellenzenek. Más az; hogy akik így szólottak, ezt az érdemet nem tulajdon és valóságos méltó érdemnek nevezik: hanem mint a képet, írott embernek szoktuk mondani, *cum addito diminuyente*: úgy az ilyen érdemet, illendő érdemnek nevezik, mert csak olyan érdem ez, mint a szépen kérő

koldusról szoktuk mondani, hogy megérdemli az alamizsnát: noha nem úgy érdemli, mint aki szegődésből kapálta szőlődet.

Másodszor azt forgatja Balduinus, hogy a pápista hit szerint, imádsággal, alamizsnával készül ember a bűnbocsánathoz: tehát nemcsak a Krisztus érdeméből bocsáttatik a bűn. Cornelius imádsággal és alamizsnával készítették az igazuláshoz: de ezzel nem érdemlette az igazulást. Noha azért csak Krisztus érdemli igazulásunkat: de azt Balduinus sem tagadja, hogy ez a Krisztus érdemének gyümölcse nem száll azokra, akik semmit nem mívelnek, hanem azokra, akik hisznek, és bűnökből kitérnek.

Harmadszor azt beszéli Balduinus, hogy a pápista hitű szerint érdemli ember az igazságnak és boldogság koronájának öregbülését. Ez-é - úgymond -, ingyen venni a bűn bocsánatját? Hiszen vakság ez, hogy választást nem tud tenni a wittenbergai superintendens az első igazulás és az igazságban való nevedezés között! A bűn bocsánatját és az igazulást, emberi érdem alá nem vetjük: de aki igaz, jobban igazulhat, a Szentlélek Isten segítségével, istenes életet viselvén.

Ez veleje a Balduinus feleletinek; noha sok kerülő szókkal takargatja ezeket, hogy semmit nem mondván láttassék valamit mondani. De semmi festéssel nem fedezheti az Augustai Confessió hazugságát. Azért ha Istentől nem származhatik a hazugság; bizonyos, hogy az Augustai Confessió nem Istentől, hanem a hazugság atyjától eredett.

Második hazugság; hogy hamisan vádoltatnak a lutheristák, a misének elhagyásával: mert megtartják szokott ceremóniákkal; attúl megválva, hogy német énekeket elegyítenek közibe. Ez is nyilvánvaló hazugság. Mert ha a misén azt értik, amit Balduinus mond, tudniillik a lutherista mód szerint való úrvacsora szolgáltatást; hazugul mondja a confessió, hogy ennek elhagyásával vádoljuk őket, mert ennek elhagyásával senki nem vádolhatta őket, mivel igen nyilván vagyon cselekedetek: Ha pedig a misén érti a pápista hit szerint való isteni szolgálatot; hazugul írja, hogy ezt ők el nem hagyták. Az sem igaz, hogy a misében *Usitatas Ceremonias*, a szokott ceremóniákat megtartják; *praeterquam quod*, attul válvá, hogy német énekeket mondanak, mert az Elevatiót, a Cánont és több szokott részeit a misének elhagyták.

Harmadik hazugság; hogy a pápista hit szerint Krisztus eleget tett az eredendő bűnért: de a több halálos és bocsátandó bűnök, a mise által bocsáttatnak meg, az ember szívének jóindulatja nélkül: és amit Balduinus szól a szakramentomokról, közönségesen, *ne quidem bonum motum cordis requiri*. Ez sem igaz: azért Balduinus ezt hazugsággal oltalmazza: I. Azt írja, hogy én hazugságnak mondtam, hogy a misében elevenekért és holtakért áldozik a pap. Ezt én soha hazugságnak nem mondtam, mert ez merő igazság: hanem azt mondtam hazugságnak, amit a confessió ír; hogy közönséges vélekedés az, hogy a mise elvégzi bűnét eleveneknek és holtaknak, minden jóindulat nélkül. Ezt bezzeg hazugul fogják reánk. II. Azt hazudja; hogy noha mondjuk, hogy Krisztus minden bűnért eleget tett, de különben hiszünk. Isten ám Balduinus, aki szívünket látja. III. Hazud abban is; hogy Tamás doktor tanítja: *Christum pro originali peccato tantum satisfacisse*, hogy csak az eredendő bűnért tett eleget Krisztus: mert sem ő, sem senki egyéb ezt nem tanítja. És amely szavait Szent Tamásnak előhossa Balduinus, abban sincs ama TANTUM. IV. Hazugul írja; hogy Bellarminus és a Tridentomi Conciliom tanítása szerint: A mise letörli az elevenek és holtak bűnét. Mert noha tanítjuk, hogy a mise által Istentől sok üdvösséges jókat és megtérésre való segítséget nyerhetünk; de hogy a mise törlené le a bűnt, nem tanítjuk, hanemha csak olyan formán akarnánk szólani, amint Szent János írja, hogy ember megszenteli magát. Amely katolikus doktorok írásit előhossa Balduinus, azok is csak eszerént magyarázzák a misének hasznát; amint Balduinus ő maga ilyen szókkal előhossa: *Veniam impetrat, hoc est, gratiam*

contritionis. De erről majd többet szóljunk! Nemhogy mentené azért Balduinus a confessio hazugságát, de hazugsággal öntözi, hogy szaporodjék.

Negyedik hazugság; hogy Szent Gergely előtt emlékezetben nem volt a lassú és nem közönséges mise. Balduinus erre azt írja, hogy ők a *privata missa*-n azt értik, amely solitarie, magán mondatik, a község részesülése nélkül. Hogy pedig ilyen mise nem volt Szent Gergely előtt, azzal bizonyítja: mert egyházi végezés az, hogy bűnhődjék, aki jelen vagy az áldozaton, és nem kommunikál. De nem így vagy: mert amint azt az egyházi végezést magyarázza a glossza, amely pap megszenteli az Urat, arról szól Calixtus, hogy tartozik kommunikálni. Sóter pápa sem egyébként parancsolja, hogy jelen legyen valaki, mikor a pap misét mond, hanem hogy ha mi nyavalyája történnék a papnak, legyen segítsége; és hogy legyen, aki felelhessen a papnak.

Bizonyos dolgokat írtam a *Kalaúz*-ban a szentatyák könyveiből; melyekkel megmutattam, hogy templom kívül, *privata domus*, házakban is miséket mondtak: és hogy egy templomban, nemcsak egy közönséges misét, hanem több lassú miséket szolgáltak. Kire nézve nemcsak egy oltár volt egy templomban, amint kellett volna lenni, ha egy közönséges misénél többet egyszersmind nem mondhattak. Ezekre Balduinus azt írja; hogy nem tudja, ha beszédek-é vagy históriák, amiket a régi atyák írásból előhozok. De végre meggondolván, minémű böcsületes, szent emberek szavait említettem, azt írja; hogy *suo loco relinquit*, mind helyén hagyja azokat. És így itt is, hosszú fecsegésivel, meg nem mutathatná igazságát a confessio szavának.

Ötödik hazugság; hogy a házasságra a természet és az Isten törvénye kötelez. És hogy a pápisták kényszerítik az ifjakat fogadástételre, minekelőtte ítéletet tehessenek a fogadásról. Nem tagadja Balduinus, hogy nincs az Isten könyvében oly törvény, mely mindeneket házasságra kötelezzen. Azért írja, nem egy helyen, hogy öközöttök is vannak, kik egyházi hivatalt házasság nélkül viselnek: mert senki a házasságra általában nem köteles. Azt is megvallja, hogy a Tridentomi Conciliom parancsolatja szerint sem erővel, sem tizenhat esztendő előtt nem szabad professiót tételni. De azt adja hozzá; hogy tizenhat esztendő nem tudhatja a tiszta életnek terhét. Nagy dolog, hogy tizenhat esztendő leány férjhez mehet, gyermeket szülhet, és annyi esze nincsen, hogy ítéletet tehessen a szüzességről.

Hatodik hazugság; hogy Szent Ágoston idétt a klastromok, szabad iskolák voltak. És Joviniánus előtt a papok, barátok nem köteleztettek a házasságtalan életre. Ezek ellen Szent Ágostonnak világos szavait leírtam a *Kalaúz*-ban. Balduinus azt feleli: I. Hogy a Psalmusokra írt magyarázat nem Szent Ágostoné, mert Possidius sem emlékezik arról. Ez nem igaz: mert amint Bellarminus igazán írta, Possidius *in Indiculo* emlékezik erről az írásról; és mindnyájan egyeznek abban, hogy az a könyv Szent Ágostoné. Nemcsak a zsoltár magyarázatját pedig, hanem egyéb könyveit is említettem Szent Ágostonnak, melyekben sokszor írta, hogy kik fogadást tettek, nem szabad azután házasodni. II. Azt írja Balduinus; hogy Szent Ágoston, *facultatem dedit exeundi e monasterio*; megengedte, hogy kimehessenek a klastromból: mert Possidius írja, hogy az ő klastromából püspökségre és egyéb egyházi tisztre bocsátotta az Isten szolgálait. Mai napon is, a barátok klastromiból püspökségre és plébániákra sokakat bocsátanak; de ezzel a klastromok fogadás nélkül való szabados kollégiommokká nem válnak. III. Azt írja; hogy Szent Ágoston semmit nem tudott a klastromi fogadásról; és nem arról szól, hanem *de proposito spontaneo*, a jó szándékról, melynek megtartását javallja; de nem kárhoztatja, aki meg nem állja. Ennek hamisítására egyéb nem kell, hanem a Szent Ágoston szavainak olvasása, melyeket előhoztam a *Kalaúz*-ban. Mert azt mondja; hogy ha az apáca férjhez megyen, *Christi adultera*, Krisztus házassága rontója; és elkárhozik, mivel hitit megszegte. Ha a frater a klastromban fogadást tett, mennyországba nem mehet, elhagyván a klastromot.

Ezeket és több hasonló dolgokat feljegyeztem Szent Ágostonból; melyek Balduinust hazugságban hagyják, confessiójával egyetemben.

Szent Basilius írja, hogy akik Istennek szüzességeket profiteálták, ígérték, ha megcsaltnak a testi gyönyörűségtől; fajtalan vétkeket a házasság tisztességes nevével fedezik. Erre Balduinus azt írja; hogy azon a helyen emlékezet nincs a szüzesség fogadásáról. Ítélje meg, aki nem bolond, ha nincs-e arról emlékezet ezekben a szókban: *Cum Dominó Virginitatem professae sint*.

Hetedik hazugság; hogy Szent Ágoston és Cypriánus a szüzesség fogadása után való házasságot megengedték. A *Kalaúz*-ban megmutattam, hogy a szentatyák megválasztják a professiót és propósitomot; a fogadást és szándékozást. Azokról, akik professiót, fogadást tettek; nyilván írják, hogy kárhoznak; és az ő esetek, nagyobb a házasságtörésnél. Azoknak pedig, kik csak szándékoztak és igyekezetben voltak, megengedik a házasságot. Ezt magok szavaival erősítettem. Balduinus azt feleli; hogy ezzel szavait Szent Ágostonnak előhossa a confessió, azok ő szavai: és ezzel a hazugságtól megmenekedik. De nem úgy vagyon. Mert a confessió azt hazudja, hogy Szent Ágoston azoknak házasságát hagyja helyén, kik *votis violatores*, fogadások szegői. Maga Szent Ágoston ezekről azt írja; hogy kárhoznak, ha fogadásokat megszegik. Azért Szent Ágoston csak azokról szól a confessióban előhozott helyen, kik szándékoztak, noha még fogadást nem tettek, mert ezek most is a novitiatusból kimehetnek, és házasodhatnak.

Nyolcadik hazugság, hogy a pápistaságban a hitről és Krisztus érdeméről emlékezet sem volt: hanem csak a cselekedetről. Szent Tamás Aquinas szavait előhozván, ennek hamisságát megmutattam. Erre Balduinus elsőben azt írja; hogy igaz a confessió szava: mert a pápisták azt tanították, hogy a szakramentumok hit nélkül igazítanak: Máriának tulajdonították a mi váltságunkat. Ezek káromkodó hazugságok: mert semmit effélét a római eklézsia nem tanított. Ha ki valamit helytelenül szólott, ő lássa mit mondott; mi csak a közönséges vallást oltalmazuk. Azután azt írja Balduinus; hogy a hitet a pápisták is emlegették: de oly hitet; mely közönségesen vészi minden szavát Istennek. Bezzeg ilyen a mi hitünk; mindenre kiterjed, valamit Isten mondott. Ám lássa Balduinus, ha a luther hit nem vészi minden szavát Istennek. Ama bolond persuasiót pedig, mellyel minden lutherista maga üdvösségét hiszi, másutt megrázogatjuk; nincs itt annak helye.

Kilencedik hazugság: A pápista papok arra esküsznek, hogy az evangéliomnak tiszta tanítását nem hirdetik. Ilyen esküvést sohult nem mutathat Balduinus: hanem azt írja; hogy ők az evangéliomi tanításon a magok vallását értik. Én sem hazuttolnám a confessiót, ha csak azt írná, hogy mi a lutherista vallást nem tanítjuk: de hogy mi az evangéliom tanítása ellen esküszünk; azt igazán mondom hazugságnak, mert én csak arra nézek, amit a szó magában foglal.

Tizedik hazugság, hogy a gyónásban minden bűnt elő kell számlálni: és meg nem bocsáttatik, ami elő nem számláltatik. Balduinus ezt azzal toldja; hogy a Tridentomi Conciliom minden halálos bűnök számlálását kívánja. De ez is hazugság: mert amint elébb hallók, maga Balduinus vallja, hogy mi a gyónásban csak azok a halálos bűnök számlálását kívánjuk, melyek embernek eszébe jutnak.

Tizenegyedik hazugság; hogy a lutherista tanításban semmi újság nincsen; semmiben nem ellenkeznek a Catholica Ecclesiával, sem a rómaival, amennyire ez a régiek írásból isméri. Erre Balduinus azt feleli, amit elébb is egynehányszor; hogy aminémű volt Szent Ágoston, Ambrus, Jerónimus idétt a római eklézsia, attúl nem különböznek. De megmutattuk immár, hogy attúl a római ekléziától különböznek, mely Szent Ágoston idétt volt; és hogy teljes-

ségesen újság a lutherség. Ennek felette akarnám tudni, melyik volt az a Catholica Ecclesia, melytől írja a confessió, hogy ők nem különböznek a hit dolgaiban, csak hagyjon el valami kevés új abusúkat, melyek a kánonok ellen vannak? Volt-e más valamely gyökekezet, a rómain kívül, mely akkor Catholici, Közöséges Ecclesia nevet viselt vagy érdemlett, melynek újonnan gondolt abusúit elhagyni kívánták?

A több hazugságokat nem szükség egyenként előhozni: mert egy az; hogy Balduinus a *Corpus Doctrinae*-t nem isméri Symbolicusnak, hitekhez tartozó írásnak. Más az; hogy a nyilvánvaló hazugságokat, csak hazugsággal hálólja. Azért ugyan szórja reánk a hazugságokat: mert azt írja, hogy a pápa a maga végezését Szentírásnak mondja, száz kurvát enged a papnak, csak meg ne házasodjék. Az eretnekeknek tett fogadást, tanítja, hogy meg nem kell tartani. Hirdeti azt is, hogy a házasságban, Isten kedvében ember nem lehet. Aki feleségével hál, azt a templomba nem bocsátják, hanemha előbb vízben megmosódik. Ezekhez hasonló számtalan bolond beszédekkel akarja mentegetni Balduinus a lutherista hazugságokat, melyeket nem is méltó előhozni.

AZ ÚJÍTÓK ELLENVETÉSI POZDORJÁK

Panaszolkodik azon Balduinus, hogy az ő bizonyításokat csak gyengédeden, és amint akarom, úgy állatom elő. De ő sem ad új erőt bizonyágának: és az olvasó ítéletre hagyom, ha erejében nem emlitem az ellenkezők bizonyágait.

I. Megengedem, hogy a Szentírás két helyt említ: de olyant, melyben örökké kell maradni. Erre Balduinus azt írja: *Est Mera Petitio principii*. Maga a dielektikusoknál, nem aki felel, hanem aki bizonyít, *Petit principium*.

II. Az is bár úgy légyen, hogy Lázár és a Krisztussal feszítettett penitenciatartó lator, igyenesen Isten színének látására jutottak: Abból nem következik, hogy minden embernek hasonlóképpen lészen dolga. Mert mi sem tagadjuk, hogy sokan purgatóriom nélkül dicsőségben vitetnek. Hazud pedig abban Balduinus; hogy én, a Krisztus mellé feszítettett latrot, mindjárt az égben, és nem a limbusban vitetettnek írtam. Mert paradicsomban, azaz boldog állapotban, Isten színének látásában volt, a Krisztus ígreti szerént, halálának napján; noha Krisztusnak mennybemenetele előtt mennybe nem vitetett: hanem amint a mennyei angyalok paradicsomban, azaz mennyei boldogságban vannak, mikor itt e földön közöttünk forognak is: úgy az Isten színének látásával boldog volt az a lator is; noha mennybe nem vitetett Krisztus Urunk mennybemenetele előtt.

III. Szent Jánosnál azt kiáltja az angyal; hogy mostantúl fogva megnyugosznak munkájoktól, akik Istenben megholtak. De először: Némelyek a munkán értik a világi gondos foglalatosságokat, törődéseket, testi fáradságokat, melyektől megnyugosznak a halottak. Ebből semmi színnel nem következik a purgatóriom romlása. Másodszor: Némelyek a másvilági teljes nyugalomról magyarázzák az angyal szavát. De csak az igen tekéletes emberekről vagy mártírokról értik, kik tisztulás nélkül, igyenesen mennyországban vitetnek. Mert hogy efféle tekéletes szentekről légyen a szó, kimutatják amaz igék: *Qui custodiunt mandata Dei, et fidem Jesu: Beati mortui, qui in Domino moriuntur*. Végezetre némelyek azt írják; hogy ott, az utolsó ítéletnek idejéről vagy on szó: és minekutána azt mondotta volna Szent János, hogy akik imádták a Bestiát, pokolra vettetnek: úgy kiáltja az igazakról az angyal; *A modo quiescant, immár nyugodjanak*. Balduinus erre semmit nem mond feleletre méltót.

IV. Újítja azt Balduinus, amit elébb is mondott nemegyszer; hogy az igazak csapási és világi nyomorúsági. *Plagae et calamitates*, nem büntetések. De erről elébb szólánk.

V. Szent Ágoston sokszor ostromolja és rontja a Pelágus tévelygését: ki azt alította; hogy amely kisdetek keresztség nélkül meghalnak eredendő bűnben, azok mennyországban nem mennek; de poklra sem vettetnek; hanem másutt, valami harmadik helyen maradnak. A Szent Ágoston erősen állítja; hogy mennyországon és poklon kívül harmad hely nincsen, ahol ember örökké maradjon. De azért soha azt Szent Ágoston nem mondotta, hogy ideig tartó hely nincsen, melyben némelyek szenvednek. Sőt minden írásban, gyakran és állhatatosan vallotta a purgatóriomot. Azért nem régen hallók Balduinustól, hogy Szent Ágoston a purgatóriomot nyilván tanította.

EPILOGUS EZ ÍRÁSOSKÁNAK BÉFEJEZÉSE

Ím, halljátok, Édes Magyarim, mint felelnek a mi írásinkra az új hitfaragók: nem a köz tudatlanok pedig, hanem az egész lutheristaságnak színe és eleje: a Wittenbergai Akadémia, és fő *superattendense*. Hamisság, költés, csúfolás, szitok, csavargás, hiúság minden feleletek. Nincs is egyéb módjok, az igazságnak fojtóson nyakokba vetett idegének oldozgatásában. Mert ha az agyok veleje mind füstben mégyen is a nagy elmélkedésben: de soha a Szentírásban csak egy cikkelyt sem találnak azokban, amiket ellenünk vitatnak.

Azért ne menjetek, Édes Magyarim, okatlanul, mint a szarvon kötött marha, az örök kárhozatnak mészárszékibe! Ne higgyetek vakul a nyelves prédikátoroknak: nyissátok fel szemeteket; lelketekre vigyázzatok: mert bizony veremre visznek benneteket az új tanítók!

Adja a mennynek, földnek teremő Istene, a közbenjáró Krisztus Jézus érdeméért, hogy mindnyájan egy akolban, egy hitben és vallásban szolgáljunk ő szent felségének! Ámen.

**BIZONYOS OKOK
MELYEK EREJÉTŰL VISELTETVÉN
EGY FŐEMBER AZ ÚJ VALLÁSOK TÖRÉBŐL KIFESLETT
ÉS AZ RÓMAI EKLÉZSIÁNAK KEBELÉBE SZÁLLOTT**

Nyomtatták Pozsonyban
MDCXXXI. esztendőben

AJÁNLÓLEVÉL

Cardinal, Pázmány Péter, esztergomi érsek; az Nemzetes és Nagyságos
Poppel Éva asszonynak, az Tekintetes és Nagyságos Bottyáni Ferenc özvegyének,
Istentől üdvösséges jókat kíván az újesztendőben.

Az Kegyelmed világi urasággal tekintetes állapotja nem szenved, hogy kedveskedhessem földi jókkal, mivel ezekkel, Isten áldásából, bővelkedik Kegyelmed. Egyházi hivatalom pedig arra indít, hogy Istentől reám bízott kicsiny értékem szerint, lelki dolgokban, és az örök üdvösség útjának mutatásában, meg ne vonjam szolgálatomat.

Annak okaért, egy rövid írásocska lévén kezemben, azzal akarám Kegyelmedet az újesztendőben ajándékozni. Erre pedig, a kised írásra okot ada minap egy főrenden való ember levele: melyben nagy szorgalmatossággal tudakozódik, más nagyembertől: Honnan és mi okból indíttatott régi vallásának elhagyására. Ezt a levelet nékem hozá, akinek szólott. Hogy a jámbort munkától megmenteném, pennámat kapám, és rövideden, a sok ezer közül csak nyolc okot foglalék írásocskában. Mivel pedig egyebek is kívánták ezeket látni, és a leírásban sok csorbák estek: nyomtatónak adám, hogy prés alá vegye.

Ezt a kevés munkát, a Kegyelmed böcsületes nevének ajánlom. Kérvén azon Kegyelmedet, ne restellje megolvasni. Elhiszem, ha figyelmetesen olvassa, nem csudálkozik ezután, ha az értelmes emberek kimosdanak a Luther és Calvinus mételyéből. Kire, hogy a Szentlélek Kegyelmedet segítse, alázatosan kérem Istenemet. Elhiszem, hogy gonosz néven nem veszi Kegyelmed ezt az én kívánságomat. Eszébe jutván, hogy amely Isten arra kötelezett, hogy felebarátunkat szeressük, mint magunkat, azt kívánja tőlem, hogy amely hiten kívül üdvösséget adatni nem hiszek, azon hitet kívánjam mindeneknek. És azt mondjam Szent Pállal: Kívánom Istentől, hogy mindnyájan, akik ezeket hallják, olyanok légyenek a mai napon, mint magam.

Tartsa és áldja meg Isten Kegyelmedet minden jókkal!

Írtam Nagyszombatban 2. Februarii.

EGY FŐEMBERNEK LEVELE: MELYBEN OKAIT ADJA VALLÁSA VÁLTOZTATÁSÁNAK

Meghitt, régi, jóakaró Uram s Atyámfia! Tekéletes jóakaratból írt leveledet, nagy néven és illendő böcsülettel vettem: melyben nem kevés csudálkozásodat jelented, hogy religiómat változtatván, Szent Péter hajójába, a római eklézsiának kebelébe jöttem. Mert ha a lutherista vagy kálvinista vallásban gyengén gyökerezett ember megtántorodott volna, azon csudád nem volna. De hogy én, aki úgy megvastagodtam és erősödtem volt előbbi vélekedésimben, hogy azok gyökerének, szívem gyökerével kellett volna kiszakadni belőlem, új világosságra tértem: azt minden várakodásod kívül esett dolognak jelented, és álmélkodással nem győződ. Kívánod pedig érteni tőlem bizonyos okait, melyektől viseltetvén, erre bírtam magamat.

Igazságot írok, mint meghitt Atyámfiának, hogy magam sem győzőm csudálkozással ezt a szent változást, melyet magamban tapasztalok. Mert ha valaki a pápista hittől valósággal iszonyodott, és annak követésétől irtózott: merem mondani, hogy azok közül nem voltam utolsó. És ugyan lehetetlennek ítélt, hogy belém oltatott és szívemhez gyökerezett vallásmat, akármely erősség is megmozgathatná, nemhogy kiszaggathatná.

De amely Isten, Szent Pált, az igazság rontásának legnagyobb igyekezetiben, mennyei fényességgel illetvén, mássá változtatá: véghetetlen jóvoltából, Szent Fiának érdeme által, kegyelmességét nyújtván énreám is, szemeim hályogát elvevé, és az ő igazságának csudálatos fényességére, mintegy üstökön fogva hozza. Mert még az igazságnak valóságos ismereti után is, senki ne ítélje, hogy könnyen és hirtelen lett ez a változás: Számptalan lelki tusakodásim, kimagyarázhatatlan sok akadékim és tartóztatásim voltak. Mennyiszer forgott elmémben, hogy késő volna nékem hitet cserélnem, mert immár vén pribék lennék?! Hányszor ütközött elmémbe, mit mondanak az emberek felőled! Mely rút, mely gyalázatos neved léssen? Ki azt fogja ítélni, hogy reménységért, előmenetelért, kedvért cselekeszel: és kereskedel a hittel! Ki bolondultnak és csekély okosságúnak hirdet. Mindnyájan pedig, kikkel előbb barátságosan éltél, idegenek léznek: állhatatlan, változandó, hajlandó, forgandó neved léssen.

Mindezeket az akadékokat és több, sok tartóztató köteleket elszaggata az Isten Szent Lelke: és arra vezérle, hogy az ismert igazság követésében, minden emberi tekintetet, minden világi gondolatot hátravessek. Mert az ég alatt lévő, dücsőségmutató, akármi fényességek, tisztességek, értékek csak elmúlandó hiúságok; és a mennyieikhez képest árnyékok, melyekért az lélek üdvösségét aki szerencsétlenni, egész okosságátul megfosztatott. Nem is jó pedig az üdvösségről való gondviselést csak a készülő fűvásra halasztani, halál órájára vontatni: mert reménységünk kívül elmetszik sokszor az élet kötelét.

Azért félretévé minden egyéb tekintetet, és csak a megismért igazságnak új világosságára függesztvén szemeimet, titkolás nélkül akarám, hogy világ előtt tudva lenne megtérésem.

Mivel pedig kívánod érteni, micsoda okoktól viseltettem ebben az változásban; nem szegem kedvedet: hanem a sok és rövid írásban nem férő, fontos okok közül, melyek engemet izgattak, indítottak és az előbbi vallásomtól búcsúzásra és elválásra bírtak, egynéhányat leírok. Kérlek, azoknak olvasásában viseld úgy magadat, mint bíró az ítéletben: Tedd félre egy kevés az idegenséget és kedvezést! Elszánt és tekélt ítéletet ne vígy az olvasáshoz; hanem a dolog mivoltából tégy utoljára törvényt! Légy egészségsben!

ELSŐ OK

MERT AZ LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA VALLÁSOK KÖZÜL SEMMI SINCS AZ SZENTÍRÁSBAN

Gyermekségmentől fogva azt csepegtették vala belém tanítóim, hogy ők semmit azon kívül nem hisznek, nem tanítanak, amit Isten Szent Könyvében előnkbe adott: ők csak azt irtogatják és tisztogatják a sok emberi találmányoktól, melyekkel a pápisták bővelkednek. Nincs is egyéb közbevetések a pápistákkal, hanem hogy ők a Szentírást állatják; annak tanítását tisztán osztogatják: azonkívül semmit hinni nem akarnak. A pápisták pedig a Szentírással nem gondolnak, csak a pápák végezési és leleményi helyben maradhassanak.

Ezt amely bátran hallottam hirdetni, oly bátran hittem: és arra gondolkodásomat nem is fordítottam, hogy ennek igazságát vizsgálásra bocsátanám; mivel ezt kérdésbe sem ereszthető igazságnak tartottam. Hanem egykor, egy pápista ember előtt ezen dolgot beszélgetvén, ilyenképpen kezde szólani:

Jó Uram! Hogy megértsed a római eklézsia oly igaznak hiszi, valami a Szentíráásban foglaltatik, hogy ha az lenne is, ami lehetetlen, hogy Szent Pál, a több apostolokkal együtt, vagy az Istennek szent angyali, ellenkezőt tanítanának a Szentírással: azokat is megátkozná és helyt nem adna tanításoknak. Mert valamely igaz, hogy Isten nem hazudhat: oly igaz, hogy valami az Isten könyvében vagyon, merő igazság; ami ellenkezik azzal, hamisság. Azért ha valamely pápa Isten ígéje ellen tanítana, bátran és nyilván azt mondanák a római hiten valók: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus*: Istennek engedünk; az emberi tévelygést nem hallgathatjuk. Kire nézve, magok is a pápák, írott törvényekben hagyták, hogy Szentírással ellenkező dolgokban senkinek nem kell engedni; és hogy nem szabad a pápáknak olyat rendelni, ami Szentírással ellenkezik: hanem csak oly dolgokról tehetnek végezést, melyek fel nem bontják és nem ellenzik az Istentől jelentetett igazságot.

Tovább: Azt mondá, hogy szemfényvesztés és csak költés, mikor az lutherista és kálvinista prédikátorok azzal színlik és kelletik tanításokat, hogy amit ők hirdetnek, mind a Szentíráásban olvasták. Mert arról az igazság oly távol vagyon, hogy sőt mindazok közül, amiben ellenkeznek a pápistákkal, se nagyot, se kicsit, csak egyet sem találnak a Szentíráásban: Mind csak magok gondolatja és találmánya. Együl-egyig csak fabulák, költések, valamiket vitatnak a pápisták ellen. És ha csak egyet azok közül a Szentíráásban olvasnak, minden tartóztatás nélkül, mi is mindjárt kárhoztatni fogjuk a Szentírással ellenkező tudományt.

Ezek nékem igen szokatlan és csudás mondásoknak tetszének. Azért elhülék belé, és mondám: Mit beszéllesz? Hiszem én a tanítók prédikálását sokszor hallgattam: de minden szavok után Szent Pált, Szent Pétert nevének nevezték; az evangéliomokat gyakran emlegették; azokból feszegették és hasogatták tanításokat. Magam is pedig utánok forgattam a szent Bibliát, és nem találtam különben, amint hirdették.

Monda a pápista ember: Ha annyiszor hallottad és olvastad a Bibliát; ihon az Isten Könyve: Kérlek, forgasd reá a leveleket és mutasd meg: Hol vagyon írva, hogy purgatórium nincsen? A halottakért imádkozni és alamizsnát adni nem hasznos? Csak két sacramentum vagyon? Az úrvacsora szolgáltatása nem áldozat? A dücsöült szenteket nem szabad azon kérni, hogy Istennek könyörögjenek érettünk? Egyedül hit által igazulunk? Ezeket vagy ezeken kívül, akármit egyet azok közül, amiben ellenkeztek a római eklézsiával, keresd fel a Szentíráásban. És mihent csak egyet ilyent találsz, nyertes vagy; megmutattad, hogy nem igazat tanít a római eklézsia.

Gondolkodásra vém a dolgot: És mikor emlékezésemet egynéhányszor ébresztettem volna, hogy eszembe juttatnám, ha mit efféle az Isten könyvében olvastam volna, semmire sem emlékezhetém. Mondám azért: Igaz, hogy bötű szerént az Szentírásban nem olvastam; nem is vitatjuk, hogy ezek ilyen világos szókkal találtassanak a szent Bibliában: De azért okoskodással, tudós diskurzussal, kellemes konzekvenciákkal kihozzák a dialektikában forgott bölcsek mindezeket az Isten szavaiból.

Nagyot fohászkodék itt a pópista ember, és mondá: Vedd eszedbe, kérlek, mint játszottanak, és mint a bialt, orrodnál fogva hordoznak téged a prédikátorok. A magok okoskodásinak fajzását, konzekvenciájok csinálmányát, gondolatjok alkotmányát Isten ígéje gyanánt adják elődbe; és azt kívánják, sőt meg is nyerték tőled, hogy Isten szava és tanítása gyanánt böcsüljed, amit ők gondoltak, faragtak és a Szentírásból hogy már kikotlottak: azaz bálványozóvá tettek; magokat veled Isten gyanánt tiszteltették, mikor a magok gondolatját és tanítását isteni tanításnak hitették, és Isten szava gyanánt böcsültették veled.

Tovább: Ha a Szentírásban nincsenek a luther és kálvinista vallások, hanem csak emberi okoskodásokkal satultatnak és facsartatnak konzekvenciák által, ebből két dolog következik szemlátomást: Először, hogy nem a Szentírásban foglalt igazságról, hanem a prédikátorok okoskodásának helyes vagy helytelen voltáról vagyon minden közbevetés közöttünk. Mert mi katolikusok semmit abban hátra nem vetünk, valami az Isten könyvében írva vagyon: hanem azokat éppen mindenestül igaznak valljuk. Azért soha a prédikátorok oly mondását a Szentírásnak elő nem állatják, melyet mi megvetnénk: hanem amit ők a Szentírás szavaiból magok agyaskodása szerént ki akarnak facsarni, csak azt nem javalljuk. És így immár minden vetekedésben csak a prédikátorok okoskodásáról vagyon kérdés. Ha helyes-é vagy horgas? Ítélje meg minden okos ember, ha ilyen nagy szakadást és visszavonást kelljen-é támasztani a prédikátorok konzekvenciái és emberi okoskodási miatt, minéműt látunk az eklézsiában? És ha illendő-é lelkünk üdvösségét emberi okoskodásokra függeszteni? melyekért én csak a kisujjom ízeckéjét sem vetném szerencsére. Másodszor következik, hogy mindazokban, amiket efféle konzekvenciákkal erősítenek, semmi bizonyos nincsen. Mert a konzekvenciának jóvoltán építetik annak igazsága, amit okossággal kihoznak a Szentírás szavaiból. Tehát csak annyira lehetünk bizonyosok a kihozott dolgok igazságáról, amennyire bizonyosok vagyunk a konzekvenciának fogyatkozás nélkül való jóságáról. Annak jóvoltát pedig Isten ígéből nem tudhatjuk. Mert noha a világ bölcsei sokat írtak és versengettek a konzekvenciákról: de azokról a szent Bibliában tanúságot nem adott Isten, hogy megismérhessük: mikor jók vagy rosszak? Ha azért az újítók hitinek fundamentoma szerént nem kell hinni, amit a Szentírásból meg nem bizonyíthatni: világos, hogy a prédikátorok konzekvenciáinak hitelt nem kell adni; mivel ezeknek jóvolta a Szentírásból nem bizonyodik.

Végezetre: Nyilván megmutathatjuk, hogy egyenként mindazok a konzekvenciák semmire-kellők, valamelyeket ellenünk állatnak a protestánsok.

Hogy a dolog példából világosb légyen: Mikor állatni akarják az újítók, hogy a dücsölt szenteket nem szabad azon kérni, hogy érettünk imádkozzanak; vajon azt nem így bizonyítják-é: Egy a közbenjáró Krisztus, ki magát mindnyájunk váltságáért adta. Tehát a szentek esedező közbenjárók nem lehetnek?! Ennél bolondabb konzekvencia nem lehet. *A dicto secundum quid, ad dictum simpliciter*: Mert Szent Pál világosan és nyilván a megváltó közbenjárást tulajdonítja egyedül Krisztusnak: noha másképpen, Mózeset közbenjárónak nevezi. És valaki felebarátját kéri, hogy Istennek imádkozzék érte, esedező közbenjáróvá teszi az embert Isten előtt. Együl-egyig ilyen helytelenek minden egyéb konzekvenciájok.

Ezeket én, szívem dobogva hallgatván, mondék a pápista embernek: Nem jut most eszembe, mit mondjak. De magam is gondolkodom, és nálamnál tudósokkal szólok; meglátod, leszen válaszd.

Ezzel egymástól elválánk. És magamba szállék; s kezdém vizsgálni: minémű bizonyításokkal szoktuk állatni, hogy a dücsöült szenteket nem szabad azon kérni, hogy érettünk könyörögjenek? Mivel ostromoljuk egyéb tudományit a pápistáknak? És világosan feltalálám, hogy nincsenek sohult a Szentírásban a római eklézsia vallásával igyenesen ellenkező mondások: hanem csak emberi okoskodásokkal és konzekvenciákkal viaskodunk azok ellen. Azután egynéhány rendbéli tudós prédikátorokkal beszéltem; és kértem, hogy mutassanak bárcsak egy oly mondást a Szentírásban, mely igyensen ellenzene valamely pápista vallást. Soha csak egyet sem mutathatának. Hanem arra fakadtak ki, hogy ők dedukálják konzekvenciájokkal, szillogizmusokkal, emberi okoskodásnak következésével erősítik tanításokat.

Eszembe vêm azért, hogy a sok hiúságos dicsekedések és Szentírás mutogatások csak álorcázások: de voltaképpen semmi tudományokat Szentírással nem bizonyítják, hanem csak emberi okoskodással erősítik a lutheristák és kálvinisták. Azt is meggondolám, mely bizonytalan és csalatkozások alá vettetett az emberi okoskodás. Ezekből azt hozám ki, hogy különben bátorságos nem lehetek annak igazságában, amit okoskodással kihoznak a Szentírásból, hanem ha abban bizonyos lések, hogy a prédikátorok csalatkozhatatlanok efféle konzekvenciák és következesek csinálgatásában. És mivel ezt a prédikátorok sem hiszik magok felől: azt találám rajta, hogy általkodott vakmerőség nagyobb nem lehet, mintha lelkem üdvösségét és örök boldogságom vesztését imilyen-amolyan prédikátorok konzekvenciájára függesztem.

Ez azért első ok, melyért elébbi vallásomat meg kelle vetnem. Mert noha mindnyájan az újítók azt hirdetik, hogy semmit azon kívül nem kell hinni, amit Isten a Szentírásban tanított; noha azzal dicsekednek, hogy ők csak az Isten igéjének emberi lelemények rozsdájától megtisztított, finom igazságát tanítják: de mindazáltal, épen és teljesen minden vallások és tanítások, mely a pápistákkal ellenkezik, Szentírás kívül való: úgyhogy azokban csak egy sem találatik az Isten könyvében; hanem mind csak prédikatori találmányok és emberi okoskodásnak bizonytalan konzekvenciáin építettett vélekedések.

A pápisták dolga nem így vagyon. Mert ők azt hiszik és tanítják, hogy ha szinte írva nincs is némely tudomány a Szentírásban: de ami az apostoli üdöktől fogva bévétetett a keresztyén világtól és eklézsiától, azt úgy tartozunk hinni, mint hisszük, hogy azok a levelek, melyek Szent Pál neve alatt nálunk vannak, nem olyanok, mint akikről maga írja, hogy ő nevére írtak mások is leveleket; hanem ugyan valósággal Szent Pál írási: és hogy ezek oly épen maradtak, amint Szent Pál írta. Azonképpen, ha valamit ki kell a Szentírásból konzekvenciák által hozni: bizonyos mód vagyon a pápistáknál, melyből tudhatni, hogy csalatkozhatatlan az ő konzekvenciájok; tudniillik: mikor az anyaszentegyháznak közönséges ítéleti ezt javallja, mert a Krisztus *assecuratio*ja szerént az ördög ereje és csalárdsága győzedelmet nem vehet az eklézsián, hogy azt hamisságba ejthesse. Tehát amely dolgokat az eklézsia kihoz a Szentírásból, nem lehet azokban hamisság.

MÁSODIK OK

MERT BÁTORSÁGOS, HOGY A PÁPISTA HITBEN ÜDVÖZÜLHETÜNK

Mind a lutherista s mind a kálvinista tanítók egyező értelemmel hiszik és hirdetik, hogy a pápista hitben, sőt a barátok állapotjában szent emberek voltak. Nemcsak Luther Márton (Lib. De Votis Monasticis); hanem az *Augustai Confessiának Apologiája*, melyre esküsznek a luther prédikátorok, egynéhány helyen szentnek nevezi Szent Ferencet, ezeknek a mostani faltalpú barátoknak Isten után apját, és szerzetes állapotjuk rendelőjét. Hasonlóképpen Bernárdot és Domonkost, barátokat és új barátszerzeteknek indítóit, szenteknek nevezi ugyanazon *Augustai Confessiának Apologiája*, melyet *Liber Concordiae*-ban foglaltak. Calvinus is szentnek nevezi Bernárd barátot. Ezeknek nyomdokiba lépik a wittenbergai superattendens, Fridericus Balduinus, a *Magyar Kalaúz* ellen írt könyvében, és nyilván vallja, hogy a pápista hitben sok szentek voltak, és hogy ő nem meri kárhozatni a pápistaságban élt régi eleit: *Multos vere sanctos fuisse in papatu, facile concedimus. Majores nostri vixerunt in regno Antichristi, quos damnare volumus.* És azt soha csak egy lutherista vagy kálvinista tanító sem merte mondani, hogy az apostolok idejétől fogva Luther Mártonig mind elkárhoztak, kik a pápához hallgattak. Nem is fér egybe az Istennek sok nyilvánvaló ígretével, hogy a Krisztus tagjai és anyaszentegyházának fiai, ennyi sok esztendők forgásában, teljességgel kigyomláltattak, és elfogyatva lettek volna. Mennyország kapuja bététetvén, hogy senki sem üdvözült volna, mindannyi sok száz esztendők folyásában, melyekben a pápához hallgattak, akik keresztyén nevet viseltek, és a római eklézsiától vévén sacramentomokat, azzal egy isteni szolgálatot gyakorlottak, annak engedelmessége alatt éltenek.

Így lévén azért, hogy a régi jámbor eleink a pápista vallásban üdvözültek, és a barátok szentek voltak: nem valami gyanakodó vélekedéssel, hanem tapasztalható igazságnak erejével, két dolog következik ebből.

Első: Hogy amely vallásban és baráti állapotban szentek lehettek és üdvözülhettek a régiek; bátorságos, hogy abban mi is szentek lehetünk és üdvözülhetünk; ha erkölcsünk megfelel vallásunknak. Mert nagyobb kegyetlenség és rettenetesb személyválogatás annál nem lehetne, mintha az Úristen azért a hitért minket kárhoztatna, melyben eleinket szentségre és mennyei boldogságra magasztalta.

Másik: Hogyha a pápista hitben valaki szent volt és üdvözült: bizonyos, hogy igaz a pápista hit, és azonkívül senki szent nem lehet, senki nem üdvözülhet, senki igaz hitet nem követhet, mert Isten szava amaz: *Sine Fide impossibile est placere Deo*; Igaz hit nélkül lehetetlen, hogy valaki kedves légyen Istennél. Mert *Justus ex fide vivit*; az igazak lelki élete hit nélkül nincsen. És *Qui non crediderit, condemnabitur*; aki igaz hiti nélkül vagyon, elkárhozik. Tehát lehetetlen, hogy szent légyen és üdvözüljön egyéb, hanem akinek igaz hiti vagyon: Tehát igaz hitben voltak: Szent Ferenc, Szent Bernárd, Szent Domonkos barátok; mivel szentek, azaz Isten előtt kedvesek voltak.

Azonképpen Isten szava az, hogy miképpen egy Istennél, egy Keresztségnél több nincsen: úgy egy igaz hitnél több nem lehet. Ha azért a pápista hit igaz hit volt, minthogy annak kellett lenni, ha őbenne szentek voltak: bizonyos, hogy annál több igaz hit nem lehet.

Ez a gondolkodás úgy meggyőzte elmémet, hogy a pápista hitnek követésében semmi tartózkodásom nem lehetett. Mert azt én bolondnak ítélem, valaki az örök üdvösség dolgában elhagyja a bizonyost a bizonytalanért, és bátorságosb utat nem követ. Bizonyosb pedig és bátorságosb abban a hitben lenni, melyben mindnyájan vallják, hogy szent és Isten előtt

kedves lehet s üdvösségre juthat ember; hogysem azt követni, amiről sokan elhiszik, hogy veszedelemre viszen. Mi és velünk a lutheristák, azt hisszük, hogy a kálvinista vallásban nem üdvözl, hanem örök kárhozatra jut ember. A kálvinisták, velünk egyetemben, ugyanazont mondják a lutheristák állapotjárul. De velünk egyetemben a lutheristák és kálvinisták hiszik, hogy üdvözültek sokan a pápista vallásban. Micsoda vakság tehát elhagyni a bizonyost a bizonytalanért?!

Némelyek, szelídséget akarván mutatni, azt mondják, hogy ők senkit nem ítélnék, nem kárhoztatnak: sőt elhiszik, hogy mind lutherista, pápista, kálvinista üdvözülhet, ha tekéletes életet visel Isten előtt. De aki ezt elhiszi, elsőben a Szentírással ellenkezik, mely csak egy üdvösséges hitet ismér. Másodszor oktanul cselekszik, ha így is a bátorságosb utat nem követi és pápistává nem lészen; mert a maga hiti szerént is üdvözülhet a pápista hitben. Azért ha ezt követi, nem eshetik üdvösségének elvételébe. Ha pedig egy hiten kívül senki nem üdvözl, minthogy ez Isten szava: maga vélekedésének kockájára veti örök üdvösségének elvesztését, valaki a bátorságosb utat nem követi.

Ezt, az én lelkem indító okot, egy tudós prédikátor eleibe támasztám nemrégén; ki azt mondá, hogy ő sem hiszi, hogy Isten az emberi nemzetet úgy elhagyta volna, hogy Luther előtt egy-néhány száz esztendőök folytában, a pápa országlása alatt, senki üdvösségre nem jutott volna. De akik akkor üdvözültek, noha külsőképpen a pápista gyölekezethez hallgattak, belsőképpen az Istennek láthatatlan eklézsiájában voltak, és abban üdvözültenek.

Erre a választ készen tartván, azt mondám: Először: Olvastam én is a Bibliát, a régi szentatyák írásit is tekintettem; de nem emlitem, hogy nevezetít találtam volna ezekben az *invisibilis ecclesianak*, hanem az új hittel ezt az új nevet ti találtátok. Úgy tetszik az Ótestamentomban, ha nem többször, negyvennyolcszor; az Újtestamentomban száztizenegyszer olvastam az eklézsia nevét; de sohult nem jelent láthatatlan sokaságot. Sőt mindenütt oly gyölekezetet jegyez, mellyel szólhatunk, melytől tanulhatunk; *Dic Ecclesiae*, melyet Krisztus püspökök igazgatására és gondviselésére bízott; *Posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: melyben egyebekkel együtt társalkodhatunk; *conversari in Ecclesia*. Ki szólhat azzal, vagy ki igazgathatja azt, ami láthatatlan. Ennek felette, az Apostoli Cselekedetben, a Szent János Látásában sokszor említetik emez vagy amaz városban lévő eklézsia: és mindenik láthatónak mutattatik. Ha azért a rész szerént való eklézsiák láthatók voltak: hogy lehetett az egész eklézsia láthatatlan? Végezetre: senki azt nem tagadhatja, hogy az apostolok idétt látható gyölekezet volt a hívek eklézsiája. Tehát a Szentírásból tudjuk az eklézsiának láthatóságát. Hogy pedig azután láthatatlanná változott, sohult nem olvassuk. Sőt mivel Krisztus nem egy-néhány esztendőkre, hanem maradandó formával rendelte, hogy az eklézsiának megmondhassuk bántásunkat; ahogy az eklézsia püspökök által igazgattassék (mert ugyanis mindezekre nagyobb szükség vagy az apostolok halála után, hogysem ő éltekben), következik, hogy az eklézsiának láthatósága világ végéig tart.

Másodszor: Hogy Krisztusnak e földön nem volt és nincsen, nem is lészen világ végéig láthatatlan eklézsiája, nyilván mutatja a Szentírás: I. Mert Szent Pál írja, hogy a hit hallásból vagy, a hallás Isten igéjének prédikálásából, a prédikálás Istentől küldetett tanítók által: Tehát valahol igaz hit vagy, ott az Isten igéjének prédikálása és lelkipásztorok szolgálatja vagy. A Krisztus eklézsiájában igaz hit vagy, mert ha az nem volna, ördög barlangja, nem Krisztus nyája volna. Tehát a Krisztus eklézsiájában Isten igéjének prédikálása és igaz tanítók szolgálatja vagy. Valamely gyölekezetben pedig ezek vannak, az láthatatlan nem lehet. Mert akik prédikálnak és akik hallgatják a prédikálást, azok egymástól elrejtve nem lehetnek.

Hasonlóképpen: Keresztség nélkül nem lehet keresztyénség: ahol pedig keresztség szolgálatik, ott látható gyölekezetek vagy azoknak, akik keresztenek és kereszttetnek.

Végezetre: Az úrvacsorának szolgáltatása mindaddig tart az eklézsiában, míg el nem jő Krisztus, *Mortem Domini annuntiabitis donec veniat*: tehát mindaddig látható leszen.

II. Mert a Krisztus eklézsiája Krisztus teste (Ephes. I. v. 22., 23.). Ez pedig a test nem egy tag, úgymond Szent Pál, hanem sok különböző tagoknak egyezségéből áll. Tehát csak ott lehet a Krisztus eklézsiája, ahol sok különböző tagoknak egyezése vagyon. Valahol pedig sok különböző tagok egyeznek, lehetetlen, hogy az a sokaság láthatatlan légyen.

III. Azt írja Szent Pál, hogy a különböző tagoknak különböző tiszti, hivatalja és szolgálatja vagyon az eklézsiában. Némelyek pásztorok és tanítók, kik mindaddig építik és a hamisságtól oltalmazzák az ekléziát, míg Krisztus eleibe jutunk. Lehetetlen, hogy az a gyölekezet láthatatlan légyen, melyben a községet tanítják, őrzik, oltalmazzák a hamisságtól, hanem ha azt ítéled, hogy a juhász oly juhokat őrizhet, melyeket nem láthat.

IV. Az ellenkezők egyenlőül tanítják mindnyájan, hogy a Krisztus eklézsiája nem egyéb, hanem oly gyölekezet, melyben az Isten igéje igazán tanítatik, a sacramentumok tisztán szolgáltatnak. Ez ha úgy vagyon, lehetetlen, hogy a Krisztus eklézsiája láthatatlan légyen: mert ahol az Isten igéje tanítatik, keresztség és úrvacsora szolgáltatik, láthatóságnak kell ott lenni.

Harmadszor: Ha a pápistaság hamis bálványozás volt (amint vitéjtátok), ne hidd, hogy igaz hitű és nem képmutató s hitáruló volt az a lutheránus, aki a pápa birodalma alatt szintén úgy viselte magát, mint a több pápisták. Mert ha a pápisták sacramentomival élt, azoknak tanítását hallgatta és minden isteni szolgálatját gyakorlotta: noha belsőképpen mást javallott; szinte olyan volt, mintha most valamely lutheránus török közé menne, megmetszelné magát, és mindenben a Mahomet törvényéhez alkalmaztatná isteni szolgálatját, religióját. Efféle képmutatók Krisztus előtt utálatosok. Mert aki emberek előtt szégyenli az igazságot, megtagadja azt Krisztus az Atya előtt. És aki szüvel hiszen, ha üdvözülni akar: *Ore fit confessio ad salutem*, szájjal is vallást kell az igazságról tenni.

Mindezeket azért megfontolván, megerősödöm abban, hogy ha bátorságosan akarom üdvösségem dolgát rendelni, ki kell költöznöm a Luther és Calvinus aklából és a Szent Péter hajójába kell mennem.

HARMADIK OK

MERT A HIT DOLGAIRÚL BIZONYOST NEM TUDHATNI A LUTHER ÉS CALVINUS TÁBORÁBAN

Fondamentomul vetik azt egyenlőképpen a Luther és Calvinus követői, hogy a hit dolgaiban egyebet nem kell hinnünk, hanem amit Isten a Szentírásban előnkbe adott. Azt pedig hallani sem akarják, hogy írás kívül, *Traditum Dei Verbum*, Isten igéje találatnék.

Ez ha így vagyon, világosan következik, hogy ők semmit bizonyosan és keresztyén hittel nem hihetnek, hanem csak valami gyanakodó vélekedéssel.

Először ezt bizonyítom: A Szent Biblia mondásit és azokat a dolgokat, melyeket hitünk eleibe ad a Biblia, nagyobb, erősebb és bizonyosb hittel nem vallhatjuk, mint azt valljuk, hogy a Bibliában foglalt könyveket Isten íratta emberek által: és hogy oly tisztán, épen maradtak, amint Isten íratta. Mert egész és teljes oka, miért hisszük igaznak, ami a Bibliában vagyon, nem egyéb, hanem hogy bizonyosan hisszük, hogy Isten tanításából, igazgatásából, vezérléséből íratott a Bibliának minden könyve: és oly tisztán maradt, amint Isten íratta.

Ebből következik, hogy amely csalatkozhatatlan és tekéletes isteni hittel valljuk a Biblia tanítását: azon igaz hittel és nemcsak gyanóságos vélekedéssel kell azt is hinnünk, hogy mindazokat a könyveket, melyek a Bibliában vannak, Isten íratta, és oly épen maradtak, amint Isten íratta. És ha ezt bizonyos hittel nem hisszük, semmit a Biblia tanítási közül bizonyosan nem hihetünk.

A luther és kálvinista vélekedés szerint lehetetlen, hogy ezeket bizonyosan higgyük. Mert ők azt vallják, hogy bizonyos, csalatkozhatatlan és isteni hittel nem hihetünk egyebet, hanem csak amit a Szentírásban találunk. De a Bibliában nem találjuk írva, vagy nevezet szerint egyenként vagy közönségesen a Bibliának minden könyvéről, hogy azok Istentől íratlak; és oly tisztán s épen maradtak, mint azt Isten íratta. Tehát azt bizonyos hittel nem vallhatjuk. Második része az erősségnek azzal bizonyodik: Mert sohult senki a Szentírásban nem olvasta, hogy a Bibliában foglalt könyvek együl-egyig mind Istentől íratlak és tisztán s épen maradtak.

De bár a Bibliában azt olvasnók is, hogy a Biblia Isten ígéje; sőt bár a Biblia könyveinek száma és lajstroma írva volna is: arról az írásról, melyben ez a lajstrom taláztatnék, ugyanazont mondhatnók, hogy írva nincsen, hogy azt Isten íratta. És így vagy arra kell jutnunk, hogy a keresztyén hitnek első és legderekabb tudományát (tudniillik, hogy a Bibliában foglalt könyvek Isten szavai; és hogy oly épen és tisztán maradtak ennyi üdő forgásában, mint Isten íratta), tradícióból és nem írott Bibliából vett Isten szavából hisszük. És így nem igaz, hogy semmit keresztyén hittel nem tartozunk hinni, amit Szentírásban nem olvasunk. Vagy ha a lutheristák és kálvinisták felvetett fundamentomát helyén hagyjuk: bizonyosan nem hihetjük, hogy a Biblia és annak nevezet szerint minden könyvei Isten szava, és tiszta épségben maradt. Ezt pedig, ha bizonyosan nem hisszük, azokról sem lehet bizonyos hitünk, ami a Bibliában tanítatik. És így a Luther és Calvinus követők vallása szerint semmit ők bizonyosan nem hihetnek.

Másodszor: Itt is azt fundamentomul kell vetnünk, hogy a Szentírásban foglalt igaz tudomány, a Szentírásnak igaz értelmében áll. Mert a bötű (igaz értelem nélkül) megöl; és amint Szent Péter szól: veszedelmet szerez, ha hamisan értetik. Azért az Isten szava csak abban az értelemben Isten szava, melyben Istentől mondatott. Ebből következik: hogy a hit dolgaiban bizonyost nem tudhatunk, valámíg a Szentírás igaz értelmének bizonyosan végére nem megyünk. Mert a Szentírás értelméről támadott különbözésben nagyobb bizonyosság nem lehet, hanem csak olyan, amely bizonyosan tudjuk, hogy ez és nem amaz a Szentírásnak igaz értelme. Az Luther és Calvinus követők nem mutatnak, és hitek szerint nem is mutathatnak csalatkozhatatlan módot a Szentírás bötűje igaz értelmének ismérétre: mivel oly írásmagyarázót nem nevezhetnek, mely annak igaz értelmét tévelyedhetetlen igazsággal taníthassa. Mint ezekből kitetszik:

I. A Szentírás önnönmaga meg nem magyarázza mondásinak értelmét. Krisztus mondotta: Ez az én testem. Ezek oly világos szók, hogy akárki megértheti. De minémű értelemben kelljen ezeket venni, nem oly könnyű megítélni. Mert a Szentírás meg nem mondja, ha a szókat maga ereje szerint, csak tulajdon értelemben kelljen-e venni; vagy *figure*, szokatlan és titkos jegyzés szerint. És ha tulajdon erejekben kell a szókat hagyni, meg nem magyarázza a Szentírás: mint kelljen érteni, hogy Krisztus kenyeret vett kezébe, és azután maga testének mondotta, amit kezében tartott. Bezzeg ha a Szentírás valahol azt mondaná, hogy a testen test jelét kell érteni; vagy hogy a testen kenyérrel együtt testet kell magyarázni; vagy hogy a Krisztus szavának erejével a kenyér testté változik: semmi közbevetés nem volna, mivel mindnyájan az Isten magyarázatján megállanánk. De világosan kifejezett szókkal, efféle magyarázat nincs a Bibliában.

Amit ezekről az Urunk szavairól mondék, azont mondom minden egyéb szentenciákról, melyek értelméről visszavonás vagy. Mert azok közül csak egyről sem olvassuk világos magyarázattal kifejezve a Bibliában, minémű értelemmel kelljen afféle mondást venni: *proprie* vagy *figurate*; tulajdon jegyzésekben-é vagy mást árnyékozó értelemben vétessék a szók folyása.

II. Ki-ki maga oly írásmagyarázó nem lehet, hogy meg ne csalatkozhassék és meg ne csalhasson. Mert a keresztyénségben első dolognak írja Szent Péter annak tudását, hogy *propria interpretatione*, magunk tulajdon értelme szerint nem magyarázhatni a Szentírást. Mivel ez nem embertől, hanem Istentől eredett; senki pedig az Isten dolgát nem tudja, hanem csak az Isten. Nem is lehetne annál nagyobb balgatagság, mintha valaki azt ítélné, hogy kinek-kinek maga tetszése csalatkozhatatlan mutatója a Szentírás értelmének.

III. Az eklézsiának tekéletes hitelt nem adnak a Luther és Calvinus hadai. Mert nyilván vitatják, hogy *errare potest*, el-eltévelyedhetik, megcsalathatik az eklézsia. Azért általjában helyt nem adnak az ő tanításának. Méltán is cselekszik, ha az eklézsia hamisat taníthat. Mert honnan tudjam, hogy akkor nem tanít hamisat, mikor az Írást magyarázza. Valaki pedig elhitheteti magával, hogy az eklézsia hamisat taníthat az Írás magyarázásban, semmit bizonyosan nem hihet. Mert így gondolkodhatik: Ím, hallom, hogy *Ecclesia potest errare*; tévelygésre, hamis vallásra juthat és vihet az anyaszentegyház: mentül inkább én, egy ember lévén, tévelyghelek?! Ki tehet és honnan, vagy miből tehet valaki engem bizonyossá, hogy mind én s mind az eklézsia, melyben vagyok, tévelygésre nem jutottunk?

Bezzeg a római eklézsiának fiai nem így haboznak. Megadják a Szentírásnak az ő böcsületét, és elhiszik, hogy az a hit dolgainak igazgató zsinórja és csalatkozhatatlan mértéke: de nem magán egyedül a bötű, sem a mi tulajdon értelmünk szerint való magyarázatja: hanem azokkal a több regulákkal, mértékekkel együtt, melyeket maga a Szentírás mutatott. 1. Mikor azt parancsolta, hogy nemcsak az írott tudományt kövessük, hanem amit szóval előnkbe ad a tradíció. 2. Mikor azt hagyja, hogy pogánynak tartsuk, aki meg nem nyugszik az anyaszentegyház tanításán. Mert ezek által kell megtanulnunk igaz értelmét és magyarázatját a Szentírásnak.

Azért akik a római pápához hallgatnak, a Krisztus hagyása szerint járván, csalatkozhatatlan tanítótól értik, melyek a szent könyvek, és mint kelljen azokat magyarázni. Mert világos szókkal parancsolja Krisztus: hogy ha valamiben megbánt és háborít felebarátunk (minthogy igen megbánt, aki hitünket és vallásunkat kárhoztatja), feddjük meg elsőben. Ha nem fog rajta, vessük az eklézsia eleibe dolgunkat. Aki annak szavát nem fogadja, aki meg nem áll annak ítéletin, pogánynak tartsuk. Assecurál pedig és bizonyossá téssen, hogy ezt az ekléziát az ördög ereje meg nem győzi és tévelygésbe nem ejti. Mert ez az igazságnak oszlopa, ezt az igaz pásztorok világ végéig építik és oltalmazzák a hamis tudományok forgószeleitől.

Azért miközöttünk, mind tudós, mind tudatlan, egyaránt megnyugszik azon, valamit az eklézsia előnkbe ad a szent könyvekről, és azoknak igaz értelméről. És ha valaki, akárminémű színnel, szokatlan és azelőtt nem hallott tudományt kezd hintegetni, megtartjuk az Isten hagyását és megpróbáljuk a lelkeket: tudván, hogy sokszor a hamis tanítók apostoloknak mutogatják magokat és az ördög angyallá tűnik. Minek okáért arra a próbaköre visszük, melyet Isten mutatott.

I. Azért valaki újságot kezd tanítani a keresztyénségnek egyenlő értelme ellen, azt minden tartóztatás nélkül megvetjük. Mert ez sokszor s erősen meg vagyunk parancsolva (Galat. 1. v. 5., 9. 2. Joan. v. 10. Rom. 16. v. 17. Philipp. 2. v. 2. cap. 3. v. 16. 1. Timoth. 6. v. 20. Hebr 13. v. 9.).

II. Aki az apostolok idejétől fogva rendszerént következő lelkipásztorok ellen pártot üt, és azoktól elszakad, mindjárt kárhoztatjuk. Mert parancsolatunk vagyon arról, hogy lelkipásztortól hallgassunk (Hebr. 13. v. 17.; 1. Joan. 4. v. 6.).

III. Mihent valami visszavonyás támad, mint az Ótestamentomban, a papok eleibe kellett azt vetni és azoktól várni (Deuter. 17. v. 8., 9.; Jerem. 3. v. 15.; Ezech. 44. v. 15. cap. 23. v. 24.; Aggei 2. v. 12.; Malach. 2. v. 7.). Úgy az Újtörvényben példát hagytak az apostolok, mit kell mívelni. Mert mikor ő idejekben versengés támadott volna, ha meg kelljen-e tartani a Mózes törvényét? Öszvegyölének az apostolok és vének: Elvégezzék, mit kell hinni és követni. Azután is azont cselekedték az egyházi pásztorok, mihent valamely nevezetes tévelygés fakadott; mint a *Nicaenum*, *Ephesinum*, *Chalcedonense Concilium* példájából kitetszik. És valamit az apostoloktól származott lelkipásztorok elvégeztek, azt minden keresztyén ember kételkedés nélkül követte. Mert a községnek legeltetésit Isten efféle pásztorokra bízta (Ephes. 4. v. 12.; Actor. 20. v. 28.; 1. Corinth. 12. v. 28.).

Mivel azért nemcsak a tudósokért, hanem a tudatlanokért is megholt az Úr Krisztus; mivel az igaz hitre mind tudós, mind tudatlan egyaránt köteles, úgy, hogy anélkül lehetetlen valakinek Isten kedvébe és üdvösségre jutni: Isten is mind tudósnak, tudatlannak világos, bizonyos, csalhatatlan utat mutatott az igazság ismételte. Azt tudniillik, hogy a Krisztus Urunktól fondáltatott, az apostoloktól épített és világ végéig lelkipásztoroktól őriztetett eklézsiának tanítását kövessük. Aki azért a keresztyénségben meggyökerezett: mihent eszébe veszi, hogy az apostoli üdöktől fogva, kézről kézre adott tudomány ellen tusakodik valaki, azt mindjárt ragadozó farkasnak és hitárulónak tartja; úgymint Luthert, Calvinust és utánok lázadott prédikátorságot.

NEGYEDIK OK

MERT A LUTHER ÉS KÁLVINISTA GYÖLEKEZET NEM IGAZI EKLÉZSIA

Igazán írja Szent Ágoston és Cyprianus mártír, hogy Isten annak atyja nem lehet, akinek nem anyja az eklézsia. És valamint a Noé bárkáján kívül senki meg nem tartatott: úgy az eklézián kívül senki nem üdvözülhet. Krisztus Urunk is pogánynak mondja, valaki megveti az anyaszentegyház egyezségét szófogadatlan szakadásával. Mivel azért az eklézsia Krisztus teste: valaki az eklézián kívül vagyon, annak feje nem lehet a Krisztus. Tehát valamint kerüljük kárhozatunkat, úgy kell kerülnünk a hamis ekléziának szövetségét.

Hogy pedig a lutherista és kálvinista gyölekezet nem igaz eklézsia, így bizonyítom:

Lehetetlen, hogy az a gyölekezet Krisztus ekléziája légyen, melynek az apostolok idejétől fogva, minden üdőben, tanító doktori, pásztori, gyölekezeti nem voltak. Mert Szent Pál világos szókkal írja: hogy Isten az ekléziában szintén addig, míg mindnyájan eleibe megyünk, tanító doktorokat és pásztorokat tart, kik építsék és őrizzék az ekléziát. Azonkívül Szent Pál írja, hogy hit nem lehet prédikálás nélkül és Istentől küldetett lelkipásztorok nélkül. Tehát ahol hit vagyon, tanítóknak kell ott lenni. A Krisztus ekléziája pedig hit nélkül nem lehet: tehát soha tanítók nélkül sem maradhat. Végezetre ő maga, Krisztus azt igéri, hogy soha a pokol erőt nem vészen az ő ekléziáján. Nagy erőt venne pedig, sőt olyat, kinél nagyobb nem is vehetne, ha minden tanító pásztorit elfogyatná az ekléziának; ha Isten ígéjének hirde-

tésétül, keresztség szolgáltatástul, úrvacsora osztogatástul megfosztaná. Az is Szent Pál szava, hogy mindaddig marad az úrvacsora osztogatása az eklézsiában, míg eljő Krisztus az ítéletre.

Tagadhatatlan igazság pedig az, hogy Luther előtt, ezer esztendőnél tovább, senki, csak egy doktora, lelkipásztora és tanítója nem volt a lutherista vagy kálvinista vallásnak. Mert ha minden nemzetségek, tartományok, városok históriáit, minden egyházi doktorok írásit által-olvassuk is, sohult egy embert nem találunk neveztetni, ki ilyen hitben és vallásban lett volna, mint a lutheristák vagy kálvinisták. Ha különben vagy, bárcsak egyet nevezzenek: Quis? Ubi? Quando? Ki volt? Hol volt? Mikor volt? aki ilyen tudományt követett volna.

Illyricus és hasonló csúfos emberek neveznek egynéhány régieket, kik közül egyik egyvalamely dologban ellenkezett a pápával és a római vallással; másik másban vont visszá, és így neveznek olyakat, kik egy vagy két, három dologban egyeztenek a Luther vagy Calvinus maradékival. De merő bolondság azt ítélni, hogy akik a pápát szidalmazták, akik egy, két, három dologban egyeztenek a Calvinus vagy Luther új gyölekezetivel, azok kálvinisták vagy lutheristák voltak. Mert a török sok dolgokban ellenkezik a pápista hittel, melyekben egyez a kálvinistákkal: úgymint, hogy a pápát nem hiszi Krisztus vicariusának; az úrvacsorát Krisztus testének nem vallja; a képeket és ereklyéket pöki s megutálja. De azért két vagy három dologban való egyezésért a törököt kálvinistává nem tehetni. Ennek felette, akiket emlegetnek, azok egyszersmind lutheristák és kálvinisták nem lehetnek, noha aminémű vallásokért ezeket lutheristákká akarják tenni, ugyanazon vallásokat a kálvinisták is javallják.

De mi szükség ezen múltunk? Ő magok a lutheristák és kálvinisták azt vitatják, hogy láthatatlan és elrejtve volt Luther előtt az ő eklézsiájok. Ez annyit téshen, hogy nem mutathatnak csak egy várost vagy falut, ahol Luther előtt prédikállott, keresztelt és egyéb isteni szolgálatot gyakorlott volna az ő eklézsiájok. Ha azért Luther és Calvinus előtt úgy meggyőzte az ördög az ő eklézsiájokat, hogy azt senki nem láthatta, sohult annak templomi, tanítói, sacramentom szolgáltatói nem találhattak, sem keresztség és úrvacsora szolgáltatás; sem Isten igéjének hirdetése nem volt benne: nyilvánvaló, hogy nem olyan az ő eklézsiájok, minéműnek mondotta Krisztus az igaz eklézsiát. Mert hová lehet az ördögnek nagyobb győzedelme valamely gyölekezeten, mint mikor azt úgy lenyomja, hogy sohult tanítója, temploma, sacramentom szolgáltatása ne maradjon? Ismeretlen és láthatatlan légyen?

Mivel azért ebből és egyéb sok jelekből megtapasztalám, hogy nincs igaz eklézsia a Luther és Calvinus követőknél: ha lelkemet veszteni nem akartam, ki kellett közülök állanom; tudván, hogy az igaz eklézsián kívül nem adatik üdvösség.

ÖTÖDIK OK

MERT A RÓMAI EKLÉZSIÁNAK IGAZSÁGA TAGADHATATLAN

Bizonyos, hogy az apostolok idétt a római eklézsiában tekéletes, igaz hit és tudomány volt. Mert ezt Szent Pál írva hagyta, mikor azt mondotta, hogy ő egy hitben vagy a rómaiakkal: *Per eam, quae invicem est, fidem vestram et meam*. Azt is ehhez adta, hogy a római hit az egész világon prédikáltatik, hogy a rómaiak teljesek szeretettel és minden isteni tudománnyal. Végezetre azt mondja felölök, hogy az engedelmességek jó híre, neve bétöltötte a világot: és kéri Istent (vagy jövődöli), hogy az ő lábok alatt megrontassék az ördög.

Ezt azért az apostolok idejében meggyökerezett, igaz hitet soha annak utána el nem változtatta, és új hamisságokkal nem mocskolta, nem eretnekítette a római eklézsia: mint szemlátomást kitetszik az egész egyházi históriák és egyéb tudós, szent emberek írásinak folyásából.

Az Isten juhaira vigyázó pásztoroknak mindenkor oly szorgalmatos gondviselése volt arra, hogy ha ki újságot és hamisságot kezdett, mely azelőtt nem hallatott, ottan ellenzették, és az apostoli parancsolat szerint kárhoztatták, aki valamit az ellen hintetett, amit eleitül fogva tanultak vala. Annak okáért Irenaeus, Tertullianus, Theodoretus, Epiphanius, Philastrius, Szent Ágoston és az egyházi historikusok írva hagyták a keresztyénség kezdetitül fogva az idejekig: kik? mikor? miben? kezdetek szakadást; melyért őket az eklézsia eretnekek lajstromába írta.

A szent püspökök és pásztorok, mihent efféle farkast érzettek, ki a hitnek tiszta forrását fel akarta zavarni, és a Krisztus juhait igyekezett elragadni az egyszer megállapodott igazságtúl, mindjárt megszólaltak, könyveket írtak, gyölekezeteket hirdettek, átkokat kiáltottak, bölcs írásokkal harcot állottak, számkivetést, mártíromságot szenvedtek az igazságért. Ugyanis ha ezt nem cselekedték volna, fosztva maradtak volna az igaz pásztorságtúl, és árulói lettek volna az igazságnak. Azért csak egy faluban támadott hamisságot is feljegyzettek, hamisítottak, kárhoztattak, senkinek ebben nem kedveztek.

Mind ennyi sok eretnekségek lajstromában, ennyi históriákban, conciliomokban, szentatyák írásiban senki, soha azt nem említi, hogy a római eklézsia valaha, valamely tévelygést kezdett vagy követett volna: Soha senki nem jelentette, hogy valamikor változtatta volna azt, amit Szent Pétertül, Páltul tanult vala. Most is, senki meg nem mondhatja: mi üdőben? ki által? micsoda ágazatban tett változást a római eklézsia? Maga ha oly nagy változást tett, mint az új tanítók hírellek, tudni kellene: mely üdőtájban? mely esztendő forgásában? ki által? mint és miben? lett a változás; mely titkon nem lehetett. Mert a közönséges hitnek, szokásnak, szertartásnak ellenkezése, változása titkon nem lehet: mivel hirdetni, tanítani, szokásba venni újonnan valamit nem lehet oly titkon, hogy az emberek meg ne sajdítsák.

A római pápáktúl némely rendtartásban különböztek néha a püspökök: úgymint a húsvét ülésében Szent Cyprianus; a keresztelésnek némely ceremóniáiban Szent Ambrus. A római pápák közül némelyek feslett életük voltak; némelyeknek magánvaló, alkalmatlan vélekedési voltanak. Mindezeket beírták az históriába; feddették és ellenzették soká a fogyatkozásokat és gonosz erkölcsöket. De hogy a római eklézsia a hitben valami változást tett volna, soha senki, csak gyanúságképpen sem említette. Maga ha ily sok és ily nagy dologban változtatást tett az apostoli tudományban, mint a lutherista és kálvinista tanítók feszegetik: hihetetlen, hogy ennyi sok historikusok közül senki erről ne emlékeznék; ennyi sok szent és vigyázó püspökök közül senki ellenkezője nem találkoznék. Mert ha a pogány és ariánus császárok dühösködésétül nem féltek a keresztyén tanítók, hanem ellenek állottak, írtak és holtig viaskodtak: mennél inkább a római eklézsiának ellene állottak volna, ha valamiben hamisra hajlott volna? Holott ezer és több esztendő forgásában nem olvassuk, hogy senkit a római pápa halállal büntetett volna, véle való ellenkezésért.

Bizonyos tehát, hogy a római eklézsia el nem hajlott attúl az igazságtúl, melyet az apostoloktól szopott; el nem változtatta első hitit: hanem az apostoli írások bötűjével együtt, az apostoli értelmét úgy tartotta, amint az apostoloktól vette. És így, aki üdvözülni akar, ahhoz kell magát kapcsolni, azzal kell egyetérteni.

HATODIK OK

MERT A LUTHERISTA ÉS KÁLVINISTA HITNEK HAMISSÁGA NYILVÁNVALÓ

Azt kérdelem a Luther és Calvinus követőitől: Ha azelőtt és akkor, mikor szakadását kezdette Luther és Calvinus; volt-e világon igaz hit és igaz eklézsia vagy nem volt? Válasszanak e kettőben, és akármelyiket mondják, szemlátomást kitetszik, hogy hamisság, amit hisznek.

I. Ha a Luther és Calvinus szakadása előtt igaz hit és igaz eklézsia volt a világon: nyilván következik, hogy attól való szakadás, melyet Luther kezdett, hamisság, mert hamisnak kell annak lenni, ami elszakad az igaz hittől, és ellenkezik az igaz eklézsiával: mivel oly lehetetlen, hogy a hitnek ellenkező tanítási igazak légyenek, mely lehetetlen, hogy Isten hazudjon.

II. Ha azt mondják, hogy a Luther és Calvinus támadása előtt nem volt igaz hit és igaz eklézsia e világon, hanem a hamisság elborította volt a földkerekségét: nyilván következik, hogy a Luther és Calvinus követői istenkáromló hamisságot hisznek, azaz igaz vallásban nincsenek.

Mert Krisztus Urunk azt erős fogadással ígérte, hogy amely ekléziát ő épített, az ellen a pokol erőit nem vészen; azaz meg sem győzi, ellene sem állhat. Az is Krisztus szövetsége, hogy nemcsak az apostolok élteig, nemcsak egy vagy két esztendeig, hanem *omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi*; minden napokon, szinte világ végéig, véle marad az eklézsiával. Sőt a minden igazságra vezérlő Szentlelket is örökké véle hagyja. Mely ígéretek bételjesítését magyarázván Szent Pál, hogy mindaddig *donec occurramus*, míg a közönséges feltámadásban mindnyájan Krisztus eleibe jutunk, pásztorok és doktorok lesznek a Krisztus eklézsiájában, kik azt építik és oltalmazzák minden hamis tudományok ragadó szelétől.

Válasszanak azért a Luther és Calvinus követői a kettőben: Ha a Luther szakadása előtt volt-e világon igaz hit és igaz eklézsia, és attól szakadással vált el Luther: tehát hamisság az ő szakadása. Ha azt mondják, hogy akkor szinte kifogyott volt a világból az igaz hit és igaz eklézsia, hanem Luthernek kellett újonnan felépíteni: meghazudtolják Krisztust, az ő ígretit igaznak nem vallják; azaz átokra és kárhozatra méltó tudományt hisznek. Mégis én ott maradjak ám, ahol ily nagy vakság vagyon?

HETEDIK OK

MERT A LUTHER ÉS CALVINUS KÖVETŐI HAMIS KÖLTÉSEKKEL GYŰLÖLTETIK A RÓMAI EKLÉZSIÁT

Kifogyott az igazságból, valaki hamissággal akarja elővinni dolgát. A pápisták gyűlöltetésében pedig közönségesen oly sok rossz és gyalázatos fogásokkal élnek a Calvinus és Luther maradéki, hogy ha azok úgy volnának, ég alatt utálatosb hamisság nem lehetne a pápistaságnál.

Vége nem lenne, ha mind előszámlálnám, amit erről mondhatnék. De csak három dolgot lássunk:

I. Azt fogják a pápistaságra, és azzal gyűlöltetik a község előtt, hogy a kenyeret imádják és kemencében sült Istenek vagyon.

Ennél hamisabb gyalázást az ördög sem gondolhatna. Mert mi nem a kenyeret vagy a kenyér színt imádjuk, hanem Krisztust, aki a sacramentomban jelen lenni hiszünk. Ha azért szabad volt Krisztust imádni, mikor e földön járt (mint a mágusok, a meggyógyult vak és egyebek imádák), valaki elhiszi, hogy a sacramentomban vagyon Krisztus, nem tagadhatja, hogy őtet imádnia a sacramentomban, noha testi szemmel őtet nem látja. Mert Krisztus Istenségét sem látták testi szemmel, akik őtet imádták; de mivel hittel Istennek vallották, isteni imádással tisztelhettek. Ez volt pedig eleitül fogva szokás a keresztyénségben, hogy imádták Krisztust a sacramentomban. Szent Ambrus így szól: *Carnem Christi, hodie quoque in Mysteriis adoramus*. Szent Ágoston szavai ezek: *Nemo illam Carnem manducat, nisi prius adoraverit. Non solum non peccamus adorando, sed peccamus non adorando*. Aranyaszájú Szent János ilyenképpen ír: *Hoc corpus etiam iacens in praesepio, Magi cum multo tremore adorarunt. Imitemur ergo vel barbaros. Tu non in praesepe vides, sed in Altari*.

II. Azzal gyalázzák közönségesen a pápistákat, sőt ugyan bálványozóknak kiáltják érette: hogy a feszület és egyéb fakép a pápisták Istene; azt imádják; attúl várnak üdvösséget és segítséget.

Nem lehet ennél szemtelenb hamisság. Mert az egész római eklézsiának vallása a képekről ilyen szókkal adatik előnkbe a *Tridentini Concilium* végezésiben: *Imagines Christi, ac Sanctorum, retinendas, eis que debitum honorem et venerationem impertiendam: non quod credatur inesse aliqua in iis Divinitas, vel Virtus, propter quam sint colendae; vel quod ab eis sit aliquid petendum; vel quod fiducia in imaginibus sit figenda; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant. Ita ut, per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus, Christum adoremus, et Sanctos veneremur, quorum similitudinem gerunt*. A képekben nemhogy Istenséget, de semmi értelmet, erőt, tehetséget nem ismérünk; semmit azoktól nem kérünk, semmit nem várunk. Mikor a képek előtt imádkozunk, nem a képeknek könyörgünk; mikor süveget vetünk, térdet hajtunk, nem a tőkének és festéknek, hanem annak tészünk tisztességet, akit a kép jelent.

Szinte csak azt míveljük tehát, amit az Istennek szent prófétái: Mikeás, Izaiás, Dániel, Szent János cselekedtek, mikor Isten ezek eleibe, levegőégből formált külső és látható képet és ábrázatot mutatott. Mert noha leborultak a látható ábrázat előtt: de azért nem imádtak egyebet, hanem az Istent, akit az a külső kép jelentett.

Miképpen azért a Jézus nevét hallván, süveget vetünk, térdet hajtunk, a Szent Pál hagyása szerint: de azért nem a szót tiszteljük, hanem amit a szó jegyez. A Bibliát is böcsülettel tartjuk, de nem a téntát, papirosát böcsüljük, hanem azt, akinek szavai vannak a Bibliában. Úgy mi is a képeket emlékezetre tartjuk: a szentegyházak ékesítésére és csinosságára tartjuk; a szentek böcsületire tartjuk; ájtatosságnak serkegetésére tartjuk; Krisztusnak és az ő szenvedésének, vagy egyéb isteni dolgoknak eszünkbe juttatására tartjuk. De úgy, mint Isten tilalmazta a képek csinálását, azaz illetlen, babonás vagy bálványozó tiszteletre és imádásra semmiféle képet nem csinálunk, nem tartunk. Bálványt sem csinálunk, azaz oly Isten képét, aki Isten nem volt; vagy oly képet, melyet isteni tisztelettel illessünk. Noha, mint a Salamon templomában, angyal képek voltak, úgy a mi templominkban, sok képek találtnak.

III. Azt hirdetik a pápistákról, hogy Boldogasszonyhoz többet bíznak, hogysen Krisztushoz. Azon kéri őtet, hogy parancsoljon Krisztusnak, mert ő anya, és parancsolhat fiának. A több szenteket is, mint régen a pogányok, különb-különb gondviselésre osztották, és azoktól kéri, várják minden segédelmeket.

Ez is merő hamisság. Mert mi, Boldogasszonynak és a szenteknek segítségérül egyebet nem vallunk, hanem hogy őtőlök csak azt kérhetjük, amit ez világon élő szolgatársunktól szoktunk kérni: tudniillik, hogy imádkozzanak érettünk; segítsenek bűnből felkelésre, őrizzenek büntől

és veszedelmektől, Istenhez bocsátott könyörgésekkel. Ha azért abban nem volt bálványozás, hogy Szent Pál azon kérte a híveket, hogy segítsék őtet imádságokkal: nem lehet abban is vétek, ha csak azt, és nem egyebet kérünk mi is a dücsőült szentektől.

Hogy pedig egy csapással ledöjtsük az ellenkezők káromlásait: azt kell eszünkben tartanunk, hogy a szentek tiszteletiben és segítségül hívásában csak arra kell nézni, amit az anyaszent-egyház követ és javall. Ha ki magától valamit magánvaló elmélkedéséből írt és mondott, arra nem kell nézni: Mert ugyanis vagy bolondság, vagy gonoszság volna azt mind az eklézsiára fogni és közönséges értelemnek ítélni, amit valaki maga értelméből írt vagy mondott. Azért a szentek tiszteletiben és segítségül hívásában, valamit valaki azon kívül írt, ami az ekléziának *publica et communi*, szokott és közönséges imádságiban vannak: azt nem ismerjük közönséges vallásnak, annak oltalmát magunkra nem vállaljuk, annak hitelére és követésére senkit nem kötelezünk, annak megvetéséért senkit nem kárhoztatunk. Soha pedig az eklézia úgy nem imádkozott Boldogasszonynak, hogy parancsoljon Istennek; hanem hogy könyörögjön Istennek érettünk. Sőt bizonytal tudom, hogy el nem szenvedné az eklézia, hogy ilyen formán imádkozná közönségesen a hívek. Mert jóllehet, talán mentegethették az ilyen kemény mondást, hogy csak a Boldog Szűz könyörgésének hatalmas erejét jelenti; miképpen az Josue imádságának erejét azzal ismérteti a Szentírás, hogy Istent engedni mondotta az ember szavának. De mikor ember világosan szólhat, nem illik, hogy efféle kemény és botránkozásra hajlott szólásokkal éljen.

Azonképpen soha az ekléziának közönséges tanítása a szenteknek tiszteket nem osztott. Ha kik privátim megismérték igaz próbákkal, hogy némely szenteknek némely dolgokban, kiváltképpen való segítsége fénylik (mint Szent Ágoston írja Epist. 137. Szent Felixről), senki nem tiltja, hogy azokat efféle dolgokban segítségül ne híjja. De azért, ha ki afféle experientiát nem hiszen, ha különb-különb segítséget nem vár némely szentektől, azért őtet senki nem kárhoztatja. Mert efféle dologról semmit az eklézia nem végezett. Nincs azért okosságok azoknak, kik mihent valami könyvben valamit találnak, mindjárt azt kiáltják, hogy ez a római eklézia hiti.

Ezekben és több hasonló dolgokban, bizonyosan tudom, hogy a protestánsok (vagy tudománytévők) hamisan vádolják a római ekléziát, és csak reáfogják, amit meg sem gondolt. Kiből nyilván eszembe vészem, hogy nem igazán járnak a Luther és Calvinus követői.

NYOLCADIK OK

AZ ÚRVACSORÁNAK KÉT SZÍN ALATT VÉTELÉT OK NÉLKÜL ÁLLATJÁK A SZAKADOZÓK

Nagy szeget ütött az is fejembe, hogy noha leggyakrabban és legszívesben forgatják a Luther és Calvinus maradéki, hogy a Szentírás ellen osztogatják a pápisták egy szín alatt az úrvacsoráját: de ebben derekas fundamentomot nem mutatnak. Mert a pápisták nem tagadják, hogy Krisztus két szín alatt osztogatta szent testét, véré a végvacsorakor, hanem csak azt tanítják; hogy Krisztus arra nem kötelezett mindeneket, hogy két szín alatt vegyék az Urat. Ezt pedig ilyen világos jelenségekkel állatják.

Először: A Krisztus példája magán, parancsolat nélkül, nem kötelezi a híveket. Mert Szent Pál és Szent János egyenlő értelemmel mondják, hogy vétek ott nincsen, ahol törvényszegés nincsen. Másképpen azért a Krisztus példája nem kötelez arra, hogy minden ember házasság

nélkül éljen, csak egyszer, csak vacsora után, csak férfiaknak adassék az úrvacsora; noha Krisztus csak úgy adta: azonképpen a két szín vételére sem kötelez csak magán a Krisztus példája, ha erről parancsolat nem adatott.

Másodszor: Krisztus nem parancsolta, hogy minden ember két szín alatt vegye az úrvacsorát. Ezt így bizonyítom:

Elsőben: Ama parancsolat, *Igyatok ebből mindnyájan*, nem kötelez mindeneket közönségesen; hanem azokat illette, kik a végvacsorán Krisztus asztalánál voltak. Ennek három igen világos bizonyosságát találom a Szentírásban: I. Mert Szent Márk megmagyarázza, kik legyenek *Omnes*; azok mindnyájan, kiknek mondotta Krisztus (parancsolva-é, vagy kínálva, nem vizsgálom), hogy igyanak; azt írván: *Et biberunt ex eo omnes*, és ivának mindnyájan abból. Mely mondból kitetszik, hogy Krisztus csak a jelenlévő apostoloknak mondotta, hogy mindnyájan igyanak. Mert ha egyebekre is terjedett a Krisztus szava, nem mondhatta Szent Márk, hogy mindnyájan ittak abból a pohárból. Azért Krisztus, eldarabolván falatonként a kenyér színét, külön mindenik tanítványnak osztogatott abban; de az egy pohárban el nem oszthatá szent véré, azért monda, hogy: Mindnyájan igyanak abból a pohárból; és ketten, hárman azt mind meg ne igyák. Miképpen ha egy kis ital malozsát ad gyermekinek valamely atya, azt mondván, hogy abban mindnyájan igyanak; csak azt jelenti, hogy ha egyik mind megihatná is, de csak annyit igyék, hogy jusson mindeniknek. Ezt más szókkal világosban jelenté Szent Lukács, mikor azt írta, hogy a pohár-adásban Krisztus így szólott: *Accipite et dividite inter vos*; Vegyétek és osszátok el tiközöttetek; kik, tudniillik, jelen vagytok. Mert ama szó *vos*, ti, csak a jelenlévőkre szolgálhat. II. Nemcsak azt mondja Krisztus, hogy igyanak mindnyájan a pohárból: hanem nevezet szerént és mutatásképpen, *ebből* a pohárból mondja, hogy igyanak: *ex hoc*, melyet nékik ada: Tehát ama szót: Igyatok ebből mindnyájan, csak a jelenvaló apostoloknak mondotta; és nem azoknak, kik nem ihatnak abból a pohárból, melyet akkor Krisztus eljegyeze ama mutató igével: *ex hoc*, ebből. Bizonyos pedig, hogy mi abból a pohárból nem ihatunk, melyet *pronomine demonstrativo* mutata akkor Krisztus; mert ki tudja, vagyon-é és hol vagyon most az a pohár, mely akkor Krisztus kezében volt? Következik azért, hogy ama szókat: Igyatok ebből mindnyájan, nem mindeneknek mondotta Krisztus. III. Szent Pál a Corinthusbéliekhez írt levelében, előszámlálván az úrvacsorájáról, ami közönségesen illeti a községet, épen és helyesen kihagyja ezeket a szókat: Igyatok ebből mindnyájan. Ha mindeneknek és nemcsak apostoloknak mondotta Krisztus, hogy abból a pohárból igyanak: sem feledékenységből, sem gonoszságból ki nem hagyta volna Szent Pál ezeket a szókat; ott kiváltképpen, ahol arra felel, hogy úgy adja a hívek eleibe a sacramentom dolgát, amint Krisztustul vette. De azért hagyá el, mert azt csak a jelenvaló apostoloknak mondotta Krisztus, és nem illetett mindeneket közönségesen. Vagy ha nem úgy vagyon, adják okát, miért hagyta el ezeket a szókat Szent Pál apostol?

Másodszor: Ama mondas: *Hoc facite*, ezt cselekedjétek: nem kötelez mindeneket a két szín vételére. Mert ezt a szót az evangelisták közül egyedül Szent Lukács említi: a több evangelisták elő sem hozzák. Szent Lukács pedig csak a kenyér színnek adása után írja, hogy Krisztus ezeket a szókat mondotta, a pohár-adás után nem említi.

Szent Pál ezen szókat előhossa a kenyér szín adás után: de a pohár után sokkal különb formán szabja a közönséges sokasághoz a Krisztus szavait. Nem mondja azért általjában: *Hoc facite*, ezt cselekedjétek: hanem *Hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem*: Ezt míveljétek, valamennyiszer isszátok, az én emlékezetemre. Mely mondással nem parancsolja a pohár vételét: hanem csak módját mutatja, mint vegyük, mikor vesszük. Szinte, mint mikor valakinek azt mondjuk: valamennyiszer bort iszol, mértékletesen igyál; nem parancsoljuk a boritalt, hanem módját mutatjuk, mint kell innya, ha bort akar innya.

Végezetre: Mikor Krisztus az apostoloknak azt parancsolja, hogy azt míveljék, amit ő mívele: *Hoc facite*; arra kötelezé, hogy ők is vegyék, megáldják, egyebeknek osztogassák az úrvacsorát. És amint a *Tridentomi Conciliom* mondja, ezekkel a szókkal papokká szentelé az apostolokat: hatalmat adván nékik, hogy mindazokat cselekedjék, amit ő cselekvék. Krisztus pedig vevé, megáldá, osztogató az úrvacsorát. Tehát az apostoloknak is mindezekre ada hatalmat, mikor azt monda: *Hoc facite*. Ugyanis, ha ezek a szók által Krisztus hatalmat nem adott, sőt parancsolattal nem kötelezte az apostolokat és utánok következő egyházi rendeket, hogy megáldják és osztogassák az úrvacsoráját: másutt nem olvassuk, hogy hatalmat adott és kötelességet rendelt annak gyakorlására, amit ő cselekedett a végvacsorán. Az is pedig igen bizonyos, hogy Krisztus nem parancsolta mindenknek, hogy azt míveljék, amit ő mívelt a végvacsorán, hanem csak az egyházi szolgáltnak, kiket illeti az Úr Testének szentelése és osztogatása. Vagy ha azt mondják az ellenkezők, hogy minden férfinak és asszonyembernek parancsolta Krisztus, hogy azt mívelje, amit ő mívelt a végvacsorán: engedjék meg, hogy minden asszonyember és szekérvezető vegye, áldja, osztogassa az Úr Testét. Ha ezt meg nem engedik: higgyék el, hogy Krisztus nem mondotta mindenknek, hogy azt míveljék, amit ő mívelt a végvacsorán.

Kitetszik ezekből, hogy sem a Krisztus példája, sem parancsolatja nem kötelez minden embert a két szín vételre. Azért nem kellene az ellenkezőknek arra kényszeríteni mindeneket, amire Krisztus nem kötelezett. És hogy azt is el ne titkoljam: mindnyájan a Luther és Calvinus követői azt vitatják, hogy mi az Isten parancsolatit meg nem tarthatjuk, hanem azokat miérettünk megtartotta Krisztus, és az ő engedelmsége elég nékünk. Mindazáltal az egyházi emberek házasulásáról és az úrvacsorának két színben vételéről parancsolatot álmodnak, és nemcsak megtartják, de azoknak megtartását üdvösségre szükségesnek mondják. Noha több parancsolatok teljesítése nélkül üdvösséget ígérnek.

Több okaim voltak, melyek a lutherista és kálvinista vallástól búcsúztattak: de most azoknak számlálásával nem akarlak terhelni. Hanem azon Istent, mely engem az iszonyú setéségből és veszedelemnek útjából az ő csudálatos és gyönyörűséges világosságára hozott, alázatos buzgósággal kérem, hogy elvegye a hályogot szemeidről, és hozzon az örök boldogságnak ingyenes útjára. Amen.

EPILOGUS

Hogyha azért embernek nem kell a hit dolgaira vakmerőül és balgatagul hajolni, hanem bizonyos okoktól viseltetni, melyekkel mind Isten, mind világ előtt mentsége lehessen, és a maga lelkének csendességét megnyerhesse; mivelhogy aki hamar hiszen, állhatatlan és hamar megcsalatik: Hogyha Szent Pál igazán mondotta, hogy a mi engedelmségünk okos legyen, azaz bizonyos okoktól értelmesen vitessék ember az Istentől kinyilatkoztatott igazság hitelére: bizonyára az előszámlált nyolc okok közül csak magán mindenik oly világos, hogy az okos ember azoknak erejétül viseltetvén, ha az emberi nemzet ellenségétül, vétkeinek igaz érdeme szerint, meg nem vakíttatott: a Szentlélek Istentől megvilágosíttatván, könnyen az igazság ismételre juthat, és az új vallások töreiből kifeselhet. Mert ugyanis, hogyha semmit azokban, amiket a kálvinisták vagy lutheristák hisznek, vallanak és tanítanak a római eklézsia ellen, a Szentírásban nem találnak, hanem csak a magok tetszése okoskodásával, magyarázatival, konzekvenciáival bizonyítják azokat; ha az újítók magok agyaskodásából koholt, új és idegen értelmek, semmi megcsalatozhatatlan authoritással meg nem bizonyodik; ha a Szentírásban nem olvassuk; ha a Szentírás bizonyoságot nem téssen arról, hogy nem heányos, hanem igaz és

jó az ő értelmek és konzekvenciájok, melyet a keresztyénség öelöttek nem hallott, sőt azzal ellenkezőt tanítottak a régi szentek, kik az apostoloktól vették a Szentírást és annak értelmét; ha végezetre az ellenkezők magok megcsalatozhatatlanok nem lehetnek, micsoda okok ereje tanácsolja, hogy vélek tartsad? Mi lehet, kérlek, ami téged abban a vallásban bátorságossá tehet, melyben a hit dolgairól semmi bizonyost nem tudhatni? Melyben semmi bizonyos út és mód nem adatik a Szentírás igaz értelmére és a vizálykodások leszállítására: mely megvetvén, amit a régi szentek tanítottak, amit az eklézsia bévett, amit a közönséges keresztyénség kedvellett, amit az iskolák javallottak, a prédikálószekek hirdettek, a sokaság, szentség, csudatételek, eklézsia, szentatyák méltósága hitelessé tettek: semmi egyéb fundamentomon nem építetik, hanem Luther, Calvinus etc. Sőt inkább kinek-kinek maga tetszésén és lágy agya velején? Mert akármit hányjad, vessed elmédet, akárhová fordulj, arra fel kell fakadnod, hogy minden hited fundamentoma a Szentírás, de úgy, ha magad léssesz annak bizonyos magyarázója, és amit te értesz, azt értette legyen a Szentlélek, és így a magad értelmét nevezed tiszta Szentírásnak, Isten ígéje gyanánt böcsülöd, ami a Szentírásban nincsen.

Annak okáért, valaki vagy, aki ilyen hiszemben vagy, az örökkévaló üdvösségedre, melyet vársz, kérlek és kényszerítlek; legyen gondod magadra és lássad, mely veszedelmes kockára veted lelkedet, és csalárdul vettetett, hamu alatt való tűzön jársz: hamis hamunak mondom az Isten ígéjének és a tiszta evangéliomnak szép színével befödöztetett vallásodat, mely alatt fekszik ama tűz, mely akit egyszer elfog, soha el nem hagyja, örökké égeti, valamíg tart a pokol, valamíg él az Istenség. Akkoron megátkozod azokat, kik téged megcsaltak, és a te mesteridet, kiktől abba a nyomorúságba vitettél; átkozod magadot is, hogy az új tudománynak olyan esztelenül, szorgalmatos meghányás-vetés nélkül, fejet, fület hajtottál és elszakadtál attúl a hittúl, melyben a régi szentek üdvözültek: kiket látván, megháborodol iszonyú félelemmel, és csudálkozván a véletlen szabadulásnak hirtelenségén, mondd magadban, bánkódván, de későn, és a lelked szorongatása miatt fohászkodol (Sap. 5.). Ezek, akiket valaha csúfnak tartottunk: mi balgatagok, az ő életöket bolondságnak alítjuk vala; ímé, mint számláltattak Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsok. Azért tévelyedtünk el az igazság útjáról és az igazság világossága nem fénylett nekünk és az értelem napja fel nem támadott nekünk. Isten, aki bír az emberek szívével, világosítsa elméd sötétségét, lágyítsa keménységét, hogy ahhoz a valláshoz ragaszkodjál éltedben, amelyet halálod óráján akarnád, hogy tartottad volna, és amelynek igaz okát adhatod, mikor a Krisztus ítélőszéki előtt fogsz állani. Amen.

**A RÓMAI ANYASZENTEGYHÁZ SZOKÁSÁBÓL
MINDEN VASÁRNAPOKRA ÉS EGYNÉHÁNY INNEPEKRE
RENDELT EVANGELIOMOKRÚL PRÉDIKÁCIÓK,
MELYEKET ÉLŐ NYELVNEK TANÍTÁSA UTÁN ÍRÁSBAN FOGLALT
CARDINAL PÁZMÁNY PÉTER
ESZTERGAMI ÉRSEK**

Nyomtatták Pozsonyban
MDCXXXVI. esztendőben

A KERESZTYÉN OLVASÓKHOZ

Kívánságtok szerint való áldásokat terjesszen Isten reátok!

Mikor prédikációm kibocsátásáról sokan szorgalmaztatnának, és magam gondolkodnám, két dolog sokáig függőben tartotta tanácskozásomat. Első az volt: Ha isten tisztességére és a magyarországi anyaszentegyház épületire szükséges-e, hogy amit élő nyelvemmel hirdettem, azt rendbe hozván és kiterjesztvén, nyomtatásak?

Bezzeg ha elégséges számú papok volnának, kik prédikálásokkal taníthatnák a községet: úgy tetszik, szükségtelen volna a magyar nyelven való prédikációk nyomtatása. De látom az Isten igéjének éhségét: Látom, hogy a papok szűk voltaért nem adhatunk mindenüvé egyházi embereket; hanem licentiatúsokra kell bíznya sok helyeket, hogy postillát olvassanak. Néhult azok sem lévén, világi böcsületes főemberek (örök dücsöséggel jutalmazandó dicsíretes példával vagy magok olvasnak, vagy másokkal olvastatnak cselédjek előtt nyomtatott postillákat, és megteljesítvén a Szent Ágoston kívánságát, házok népe között, püspöki tisztet viselnek). Az is szemem előtt forog, hogy a plébánosok nem egyaránt tudósok, nem is egyaránt bévesek jó könyvekkel, és így a prédikáció csináláshoz sem egyaránt érkeznek.

Azért úgy találám, hogy pásztorságom tisztihöz illendő, és sokakra nézve hasznos vagy szükséges, hogy prédikációim nyomtatásátul ne kíméljem fáradságomat. Kiváltképpen olyanok lévén ezek a prédikációk, melyeket nemcsak prédikálószerkben, hanem azon kívül, a szerzetes és egyéb egyházi vagy világi emberek, lelki vigasztalásokra és tanúságokra, mindennap olvashatnak. Mert noha elmeélesítő iskolai vélekedéseket és vetekedéseket, melyek a lelki épületre nem szükségesek, írásomban nem elegyítettem: de nagy részre, amit az iskolai teológiában, erkölcsünk igyengetésére, akaratunk gerjesztésére, a jóságok és vétkek ismerésére alkalmasnak ítéltem, iskolai tanításból prédikálószerkbe hoztam. A prédikátorok eleibe pedig minden keresztyéni jóságokról, minden gonosz vétkekről, minden rendek és állapotok kötelességéről, annyi tanításokat és intéseket adtam, hogy ha amit egy helyen mondtam, azt okosan más vasárnap előhozzák, sok új prédikációkat csinálhatnak.

Magam gondolatit és újamból szopott dolgokat nem írok. Isten könyvéből, az anyaszentegyház doktorinak írásiból vettem tanításimat. Lopva semmit sem vettem: mert valaki írásában valami jót találok, enyím. Az anyaszentegyház pásztori írásához oly igazsággal nyúlok, mint a közönséges kutak tiszta vizéhez. Qui furetur, aliena aufert: Verbum autem Dei non est alienum. Nem kell tehát azt várni, hogy olyat mondjak, amit előttem senki nem mondott. Mert

igazán írja Salamon, hogy semmi újság nincs e földön. Mindazáltal az is igaz, hogy soha annyi könyv nem lehet, hogy többet ne írhasanak a hívek tanítására. És amint Seneca írja, a sok írások tengeréből egybeszedni, értelmesen megválogatni, rendbe hozni, helyesen kimondani a régi bölcséktől ismert igazságokat: új munka és mi dolgunk. Nem is kisebbedik, sőt bőcsületesb az igaz tudomány, ha mások is azont tanították: mivel abból tetszik, hogy nem emberi találmány, hanem isteni tudomány, amit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok. Azért követem a szabados elmélkedésekben azokat, kik előttem írtak: de magamnak is megengedem, hogy valamit hozzáadjak, változtassak, elhagyjak; mert nem szolgáljak, hanem egyezőjök vagyok a régieknek.

Ennek felette, mivel Szent Pál azt írja, hogy nemcsak egyszer, hanem sokszor kell azonegy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének, én is. Szent Ágostont követvén, azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek. Mert maga Krisztus a templom bőcsületéről, a világi szorgalmatosságok távoztatásáról, a mennyei kincsek gyűjtéséről, az alázatosok felmagasztalásáról és egyéb üdvösséges tanúságokról, csaknem azon igékkel, azon igazságot több helyeken említette. Szent János evangelista, mennyiszer újíttotta a szeretet ajánlását, feljegyezzük ezután. Ha valaki panaszkodik ellenem, hogy annyiszor azont mondom, azt felelem, hogy mindaddig feddenem kell azon bűnöket, míg az emberek meg nem szűnnek tőlök. Mert kötelességem erőltet, hogy azoknak is megmondjam az igazat, akiknek nem tetszik. És minthogy ki-ki magán nem akar igazat hallani, ottan csak a közönséges dorgálásokat hallgassák. Én amit írtam, lelki haszonért, nem fülgyönyörködtetésért írtam. Annak okáért sem ékesen szólásra, sem egyéb cifrára nem szaggattam: hanem amit üdvösségesnek ítéltam, együgyű szókkal gyakran előhoztam; noha távoztattam, vékony tehetségem szerint, hogy unalmat ne szerezzek az olvasónak.

Második tanácskozó gondolkodásom arról volt: Ha csak egy rövid prédikációt nyomtassak-e minden vasárnapra? Mely kevesebb mendemondát szerezne a szabados ítéletű emberekben: és ha nem egyébbel, rövidséggel olvasásra édesítené az embereket. Mert aki röviden prédikál, ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hágy a hallgatókban: ha sovány és unalmas prédikálása, nagy könnyebbség, hogy hamar felszabadítja a hallgatókat.

De gondolkodásom után azt végezém, hogy ami prédikációmban készen vagyon, azt adjam a nyomtató prés satuja alá. Bezzeg ha ifjúságomban szándékoztam volna prédikációim nyomtatására, másképpen rendelhettem volna írásimat. De noha nem mondhatom ezeket a prédikációkat hamar műnek, mely hammas szokott lenni; mivel csak a nyomtatása is három esztendőt kívánt: mindazáltal azt sem mondhatom, amit Zeuxis egy képről, melyet azért írt sokáig, mert sokáig akarta hogy maradó legyen, mert harmincesztendei prédikálásom után kezdettem gondolkodni a nyomtatásról. Akkor pedig vénségemmel együttjáró sok nyavalyáim és köteles foglalatosságim nem engedtek üdöt és erőt, hogy elől kezdjem munkámat; hanem azt kellett ékesgetnem és kibocsátanom, ami vagy készen, vagy üszögében volt. Innen vagyon az is, hogy némely napra csak egy prédikációt írtam, némelyekre egynéhányat.

Hogy pedig hosszabbak némely prédikációk és nem rövideden, csak futva szaladtam az üdvösséges dolgokról, oka az: mert: sem prédikálásomban, sem írásomban nem arra igyekeztem, hogy csak tanítsam, micsoda jó, micsoda gonosz. Hanem hogy elsőben, mindenféle erős okokkal meggyőzzem az okosságot a jóságok követésének és a vétkek távoztatásának szükséges voltáról. Azután, mivel tudtam, hogy nem abban áll a keresztyéni tekéletesség, hogy tudjuk, hanem hogy kövessük a jót, és a gonoszt távoztassuk. Azon voltam, Isten segítségével, hogy az emberek akarátja édesedjék a jóra, idegenedjék a gonosztól, és se gonoszt, se felettébb valót ne kívánjon. Ehhez pedig bévebb írás kívántatik, hogysem a pusztá, sovány tanításhoz. Mert könnyű az emberek eleibe adni, mit kell cselekedni: de nehéz meggyőzni az

értelmet, hogy hasznos, szükséges ennek így lenni. Annál is nehezebb felindítani az akaratot, hogy kívánja és cselekedettel teljesítse, amivel tartozik. Azzal pedig, hogy hosszabbak a prédikációk, bírsággal senkire nem vetik, hogy mind megolvassa, amit egy napra írtam: hanem kedve szerént, ki mennyit akar, annyit olvashat benne. És eszében tartsa, hogy miképpen rövidnek kell a törvénynek lenni, úgy akinek kívánságát jóra akarjuk indítani, nem elég eleibe adni kötelességét, hanem erős okokkal meg kell győzni értelmét, gerjeszteni kell akaratját. Mert nem abban áll a prédikációnak üdvösséges haszna, hogy ember nagy részre vagy mindenestül elméjébe foglalja és előmondhassa, amit hallott vagy olvasott: hanem hogy okossága meggyőzősség és akaratja vastagodjék abban, hogy híven, serényen, állhatatosan teremtető-jének, és vagy meggyógyuljon, vagy alkalmatosb légyen a gyógyulásra.

Mivel azért Isten kegyelmességéből kezetekbe bocsátom, Keresztyén Olvasók, az én csekély írásimat: nagy dologrúl akarlak rövideden tudósítani.

NÉGY DOLOGRÚL TUDÓSÍTTATNAK AZ OLVASÓK

I. Noha az Isten könyvéből a régi szent atyák és világi tudósoknak tanításából, sokat deákul írtam: mivel sokszor nagyobb és kedvesb ereje vagyon mondásoknak abban a nyelvben. De különb és kisebb bötüvel nyomtatták a deák szókat. Úgy rendeltem pedig azoknak magyarul írt formáját, hogy aki deákul nem tud vagy aki a község előtt deákul nem akar olvasni, csorba nem esik a magyar írásban; hanem úgy foly, mintha a deák szók közbevetve sem volnának. Azt is adom tanácsul, hogy akik ebből a könyvből olvasnak a község előtt, kihagyják a deák mondásokat, és csak azt olvassák, ami magyarul vagyon. Mert haszontalan és unalmas a község előtt sokat deákul olvasni, mivel a közbevetett deák szók kiverik inkább az együgyűk elméjéből, hogysem beléoltanák a tudományt. A prédikáció is nagy résszel rövidebb lészen, ha a deák mondások elhagyatnak.

II. A mostan támadott tévelygések ellen, mivel bévségesen írtam a *Kalaúz*-ban és egyéb harcoló könyveimben: nem akarom itt kétszerezni írásimat; hanem azokrúl ritkán és rövideden emlékezem a prédikációban.

III. A paradicsomrúl olvassuk, hogy nem szűkölködött külső öntözés nélkül. Esővel sem nedvesített: mivel magában lévő forrásból elégséges nedvességet vehetett. Az anyaszentegyház is, minden isteni tudományokkal és szent példákkal bévelkedik. Azért a pogány bölcsek tanítására vagy példájára nem szorult. Mindazonáltal, mivel Krisztus egy bálványozó Samaritanus példájából ismértette, kicsoda felebarátunk, és mint kell ahhoz való szeretetünket mutatnunk; Szent Pál a pogány bölcsek mondásit sokszor előhozta írásiban, és Aratus, Menander, Epimenides verseivel ékesítette tanítását. A szentatyák is követték az apostoli nyomdokot. Én is, noha a pogányok rossz fabuláit és hívságos vagy ártalmas csevegésit írásomba nem elegyítem, de ahol keresztyén emberhez illendő jóságokrúl és dicsíretes erkölcsökrúl, tisztességes mondásokat és cselekedeteket találtam, azokat előhoztam. Nemcsak azért, hogy édesítsem és ékesítsem ezekkel tanításomat, mivel Szent Ágoston mondása szerént: az igen szükséges eledelnek ízt kell adni az emberek finnyásságáért, hanem ilyen nagy okokért főképpen.

Első ok: Mert valami igazság vagyon a pogányok könyveiben, Isten tanításából vagyon. Minden pogány bölcsek (úgymond Tertullianus) a próféták kútjából ittak. Onnan öntözték elméjek soványságát. Onnan vették, amiben hasonlók tanításinkhoz. Pitagorasrúl azt írja Plutarchus, hogy az egyiptomi bölcsektől tanult. Szent Ambrus azt mondja Platorúl, hogy a Mózes törvényének és a próféták mondásinak tanulásaért Egyiptomba fáradott.

Azért miképpen az Izráel fiai arany- és ezüstedényektől megfosztván Egyiptomot, az Isten Sátorát nem rútították, hanem ékesítették azokkal: úgy, amit igazán mondtak a pogány bölcsek, azt, mint sajátunkat, magunk épületire fordíthatjuk. És ha Dávid, kivéven a bálvány fejéből az aranykoronát, abból csináltatott királyi koronát; miért nem élhetnénk mi is a pogányoktól vett szép tanúságokkal, erkölcsünk ékesítésére?

Második ok: Mert nagy vigasztalására vagy a keresztyén léleknek, mikor látja, hogy a természetbe oltott okosság vezérléséből azt tanították a pogányok a jó erkölcsökről, amit a keresztyénség kíván tőlünk. Szent Kelemen írja, hogy a pogány bölcsek tanítása olyan, mint a vadfa, melybe ha jó ágat oltunk, kedvesebb gyümölcsöt hoz; mivel a vadfa gyökere bévebben vonzza a föld nedvességét, vastagabb lévén a szelídfánál: gyümölcse pedig megszelídül az oltott ágtól. Úgy a világi filozófia édes gyümölcsöket nevel, ha az isteni tudomány ága beléoltatik. Mózes az Isten mennyei bölcsességgel áldotta: mégis a pogány pap, Jétro tanácsát és tanítását örömet vette és követte az Isten népének vezérlésében. Ki tilthat minket is, hogy a jót a pogányok írásából ki ne szedjük?

Harmadik ok: Mert vastagon sarkantyúzza és esztenezi a keresztyén lelket az a gondolat, hogy szegyen abban hátramaradni, amiben látja a pogányok serény példáját. A szelíd fügefá mellé vad fügefát ültetnek (úgymond Szent Basilius), hogy gyümölcse le ne hulljon; úgy a gonosz hitűk példájából erőt veszünk a jóra. Mert ha értjük a pogányok józanságát, igazságát, tisztaságát: a vadfa mellett vastagodunk a jóban.

Negyedik ok: Mert ha az ördög Szentírással harcolt, hogy Krisztust megejtse: méltó, hogy mi is a Góliát kardját Isten Sátorába vigyük, és azzal hadakozzunk a gonoszság ellen. Szabad volt Salamonnak a pogány Hirámtól fákat venni, melyekből templomot épített Istennek. Mennél szabadabb, Isten tisztességére és erkölcsünk jobbítására fordítani, ha mi jót találunk a hamisság között? A királyoknak nincs méltóságok ellen, hogy a jobbágyok, a szakácsok, a lovászok szolgálatját vészik, és szükségeket ezek által véghezviszik. Tehát az anyaszentegyház tudománya sem homályosodik azzal, hogy a pogányok bölcsessége szolgál néki.

Nincs oly rossz kert, melyben valami hasznos fű nem volna. Nincs oly rossz könyv, melyben semmi jó nem található. Azért a tövis közül kiszaggatjuk a rózsát, a sárból kimossuk az aranyat; ami jót a pogányok írásiban találunk, épületünkre fordítjuk. És a Szent Jeronimus tanácsát követvén, úgy bánunk a pogányok tanításával, mint Isten parancsolta, hogy cselekedjenek a zsidók, ha pogány asszonyt akarnak venni. El kell haját beretválni, körmét vagdalni, ruháját változtatni, hogy se hamisság körmeivel meg ne sértse; se hívságos szók hajával, és fabulák csintalan öltözetivel meg ne mocskolja az igazságot; hanem előbb kitisztuljon hiúságiból. És azt mindenkor szemünk előtt kell viselnünk, hogy csak a Krisztus szava gerjeszti mennyei melegségre a szíveket: minden építés hiábavaló, melyet Isten nem nevel.

Negyedik ok: Esztendőkkkel, törődésekkel és sok betegségekkel terhes állapotom nem biztat, hogy a szentek innepire rendelt prédikációkat elkészíthessem és kibocsáthassam. Azért egynéhány innepekre készen lévén prédikációim, azokat is ki hagytam nyomtatni, hogy szakadozott papírosokon el ne vesszenek. Akik pedig ezt az én írásomat olvassák, azokat igen kérem, Isten előtt engem imádságokkal segítsenek, és fogatkozásimat könnyhullatásokkal mosogassák.

A KERESZTÉNY PRÉDIKÁTOROKHOZ INTÉS

Igazán világ prédikátorának nevezhetjük a mi Istenünket: mivel világ kezdetitől fogva, az egek és minden teremtetett állatok által, Istenségének hatalmát és bölcsességét hirdette. A Szentháromság második személye azért küldetett a világra, hogy hirdesse az evangéliomot prédikálásával. Azért mondja szükségesnek, hogy prédikáljon, mert erre küldetett. Apostolinak is azt parancsolta, hogy minekutána tüzes nyelvet vesznek, egész világon mindenütt prédikálják az Isten igéjét. És jaj nekik, ha nem prédikálnak.

Szentséges dolog a keresztség szolgáltatása, de Szent Pál azt írja, hogy ötlet Krisztus nem kereszteni, hanem prédikálni küldötte. Azért másokra bízván a keresztelést, Isten igéjének hirdetésében foglalta magát. A szegények táplálása oly kedves Istennél, hogy az utolsó ítélet sentenciáját, az irgalmasság cselekedetiben határozta. Mindazáltal az apostolok illetlennek találták, hogy a szegények segítéséért a prédikálást elhagyják: hanem másokra bízván a fogatkozottak gondviselését, magok prédikáltak. Mert a prédikátor Isten trombitája, mennyei titkok sáfára, angyali kenyér osztogatója.

Mivel azért nemcsak böcsületes, hanem lelkek üdvösségére szükséges dologban forgódtok, valakik a prédikálószekekből tanítotok: intlek és kérélek, sőt a nagy Istenre kényszerítlek, hogy szorgalmatosok legyetek hivatalotokban.

Sok munka, nagy okosság, temérdek tudomány, és mindennekfelett nagy isteni malaszt és tekeletesség kívántatik a prédikáláshoz. Híres orátor volt Cicero, mégis mindenkor rettegve kezdett a szóláshoz. Sőt mikor egy nap a Tanácsban kellene szólni, örömeiben szabadossá tette szolgálját, ki hírt hozott, hogy holnapra haladott a törvény. Augustus császár, valamikor a Tanácsban szólott, otthon leírta, és papírosból olvasta, amit akart mondani. Ha ezek a világi dolgokról ily félve beszéllettek; mentül inkább a lélek üdvösségében járó dolgokról rettegve kell szólni?

Először azért szorgalmatos tanulással készüljete a prédikáláshoz. És ha Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit: ti is a prédikációt ne futóféltben hanem hosszú ideig való jobbításokkal készítséte. A bölcs parancsolatja és Szent Jeronimus tanácsa, hogy; amit tanítani akartok, azt magatok sokáig és jól tanuljátok. Mert igazán írja Plutarchus, hogy: a hirtelen szólás teljes hiúságokkal, és valaki készületlen prédikál, üti-véti a dolgot; sem elei, sem utolja szólásának, csak haboz, egybe zűr-zavar mindeneket; akármit akárhol előhoz és ki nem tud gázolni hosszan nyújtott beszédiből. Ne bízzék azért senki elméjében, mert soha jól nem prédikál, aki jól hozzá nem készül. Aki pedig jó készülettel tanít, Isten áldását veszi, és egyebeket vastagítván, maga kövéredik: mivel aki jól tanít, maga is tanul és mennyei áldomásokkal hízik lelke.

Másodszor: Azon legyetek, hogy miképpen a prédikátorok mestere, cselekedeti példájával tanított elsőben, azután nyelvével: úgy ti se legyetek csatornák, melyeken átfoly a víz, hanem teli kutak legyetek, hogy magatok bévségéből másokat is itassatok. Mert igazán írja Cyprianus mártír, hogy: haszontalan az igaz tanítás, ha a cselekedet elrontja a tekeletességet. Sőt senki nagyobb kárt nem téshen az emberek erkölcsében, mint aki különben él, hogysen tanít.

Azért, édes atyámfia, lelki tanítók, először magatok igyatok az élet kútjából; azután folyjanak egyebekre vizetek. Mert jaj azoknak, kik, mint Sámson oroszlánja, szájokban hordozzák a mézet, melynek ízit nem érzik; satulják a mustot és bort nem isznak. Azt a tanítót böcsüli nagyra Isten, aki cselekeszi, amit tanít, és mind nyelvét, mind pennáját szíve gyökerének

téntájába mártván, úgy szól, amint szíve járása vagyon. És amaz okos pásztort követi, aki aminemű színű gyapjút kívánt juhainak, olyan példát adott eleikbe.

Azért intlek és kérlek, prédikátorok, hogy magatok életével és példájával hitelessé tegyétek, amit tanítotok. És amint Szent Jeronimus szól: Cselekedetedet ne hazudtolja tanításod: mikor tanítasz a templomban, senki azt ne gondolhassa: Miért nem miveled, amit tanítasz? Ne mondják azt rólad: mást gyógyít, maga rühes. Aki rak, s ront, azaz: épít nyelvével, ront életével, olyan, mint aki egy kézzel Istenhez vonson, mással visszataszít. Vagy, mint amaz anya, mely vigyázva szoptatja, aluttában megöli gyermekét. Éktelen, mikor a nyelv felségesen beszél, és a kéz hivolkodik. Tudták a Lacedaemon várasiai, hogy a szép mondás elveszti hitelét, ha feslett embertől ered. Azért az erkölcstelen embertől adott tanácsot mással mondatták ki, hogy a szép mondást, az ember erkölcsének rútsága meg ne mocskolná, és a község nem a szép szó után járna, hanem a jó erkölcsök példáját követné.

Merő igazság, hogy az emberek többet hisznek szemeknek, hogysem fülöknek. És a tanító erkölce inkább izgat, hogysem szava. Azért hasznosb a tanító, kit inkább csudálnak az emberek, mikor látnak, hogysem mikor hallanak. Ilyen volt Socrates a pogányok között, mert erkölcséből többet tanultak, hogysem szavából. Azért mondotta Aristides, hogy Socrates szavából semmit nem tanult, erkölcséből sokat. Ilyen volt Origenes, kinek erkölce olyan volt, minémű tanítása. Ilyen volt Szent Basilius, kiről olvassuk, hogy tanítása mennydörgés volt, mivel erkölcsi villámlások voltak.

Némelyek szépen és sokat szólnak, de fel nem gerjesztenek, mert magok nem égnék. Az isteni bölcsesség édességét másnak ássák, magok nem kóstolják. Meg nem gondolják, hogy nem szólásra, hanem tekéletes cselekedetekre tanít az igaz bölcsesség: és a Szent Jeronimus mondása szerint: az Isten szolgálai tisztí nemcsak az, hogy szentül szóljanak, hanem hogy szentül éljenek. És úgy szóljanak a vétek ellen keményen, a veszedelmek ellen szívesen, a szerencsétlenség ellen bátorságosan, a világi tisztességekívánás ellen gyalázatosan, hogy mindnyájan eszekbe vegyék, hogy azt érzik magokban amit mondanak.

Bezzeg Keresztelő János magában égett, és azért fényeskedett egyebeknek. Illyés tűz volt, azért voltak szavai lángok. Az ótörvénybéli papi fejedelmen nemcsak urim, azaz: tudomány, hanem tumim, azaz: igazság is találtatott. Mert a mennyei tanításokkal együtt fényleni kell a tekéletes erkölcsnek, mivel a Krisztus mondása szerint: Aki életében feslett, bízvást és fogatatoson nem hirdetheti a jót. Annak okáért a tanítóknak erősen meghagyatott, hogy minden tekéletes erkölcsökre magok légyenek példák. Mert jaj azoknak, kik másoknak szűrnék, magok szomjúhozna: tanítanak másokat, magokat nem tanítják, és amint Szent Dávid szól: Igazságot hirdetvén, magok feslettségben úsznak.

Úgy vagyon, a világon semmi nincs fogyatkozás nélkül. Vannak a tengernek habjai, a földnek indulási, az egeknek felhői, a holdnak és napnak fogyatkozási, a tűznek füstjei. Nem lehet a rózsa tövis nélkül, a méz sonkoly nélkül, a búza polyva nélkül, a bor söprű nélkül, sőt az arany sem terem föld nélkül. Az emberek között is minden hivatalban vannak botrányozások. Halat szálla nélkül, úgy nehéz embert találni vétek nélkül. De ha a jó pénzt örömet vesszük, noha mocskos a fizetómester keze, ha meg nem vetjük az egészséges orvosságot, noha beteges doktortól rendeltetik; ha a tiszta jó bort kedvesen isszuk a földedényből; ha Illyés próféta örömmel vette a kenyeret, melyet a bűdös varjú nyújtott: nem okosság az igaz tanítást kedvetlenül venni azért, hogy vétek nélkül nincs, aki előnkbe terjeszti. Mert Isten ítéleti az, ki mint él magában: a keresztyén ember hivatalja, hogy az igaz lelkipásztor tanítását vegye, ha mi megvető vagyon erkölcsében, azt ne kövesse. Mert ha király levelét hozzák, nem vizsgálja, aki eszes, micsoda pennával és melyik deák írta? Hanem arra vigyáz, mi vagyon a levélben! Mi se cirkáljuk annak életét, aki szól, hanem Istentől hálaadással vegyük, ha számár által oktat is. És

aki a tanítók erkölcsét követi inkább, hogysem tanítását, azt Szent Ágoston olyan bolondnak mondja, mintha valamely útonjáró nem akarna tovább menni, mivel útmutató kő tovább nem mégyn.

Harmadszor: Két nagy fogyatkozást tapasztaltam az ifjú prédikátorokban, melyeket igen kell kerülni az istenfélő tanítónak:

Egyikét azt, hogy a tanításban nem teszik célul a hallgatók lelki hasznát. Nem azon vannak, hogy hasznos és gyümölcsös tanításokat adjanak, hanem hogy elméjük, tudományok, ékesen szólások mutogatásával dicsekedjenek és magokat csudáltassák. Azért nem arra igyekeznek, hogy tanításokat a hallgatók értelméhez szabják, hogy a tridentomi közönséges gyölekezet rendelete szerint, azokra tanítsák a községet, amiket szükség tudni, és világos értelemmel megmutassák a bűnök veszedelmét, az örök kárhozat rettenetességét, a mennyei boldogság dücsőségét, a keresztyéni tekéletes erkölcsök böcsületességét. Nem abban fáradnak, hogy Jákobbal az juhok eleibe színes vesszőket terjesztvén, szép bárányokat neveljenek, és a sok szentek példáit előhozván, különböző jó erkölcsökre gerjesszék hallgatóikat. Hanem hegyes kérdéseket, haszontalan vizsgálásokat, fülgyönyörködtető csúfságokat vagy fabulákat, sovány és száraz gondolatokat forgatnak, és azt vadásszák, hogy a község őket csudálja, dicsírje. Az ilyen tanítórúl mondja a szentlélek, hogy házasságtöréssel fertézteti az Isten igéjét. Mert a Szent Gergely mondása szerint a házasságtörő nem magzatot, hanem gyönyörűséget keres. Valaki azért tanításban nem azon fárad, hogy Istennek fiaikat szüljön, hanem hogy maga tudományát mutogassa és abból magasztaltassék: házasságtörője az Isten igéjének.

Az igaz lelkipásztornak tekéletes dicséreti az, hogy tanításával a hallgatók szívéből a hamis vélekedések kivagdaltassanak, a bűnök undoksága megismértessék az igaz penitenciára és a mennyei jók kívánására a lelkek gerjedjenek és az ő tanítása után fohászkodások, töredelmes sírások, bűnből kitérések következzenek. Bezzeg az ilyen tanító szentül és mélyen általértette hivatalját és Szent Pállal azt mondhatja: hogy hallgatói közül csak az vígasztalja őtet, ki a tanításkor bűnein bánkodik. Vaj adná Isten, hogy sok olyan tanítók volnának, mint akiről írja Seneca, hogy teli reménységgel, teli tekéletes kívánságokkal és minden világi jóknak utalásával, valaki ennek tanítását hallgatja.

Nem okos, amely tanító abban gyönyörködik, hogy a község őtet dicsíri. Mert igaz a Plutarchus szava, hogy: gyakran azok kedvesek a községnél, kik semmirekellők a tudósoknál. Sőt amint Szent Jeronimus szól: nem abban áll a keresztyénség, hogy láttassunk, hanem hogy legyünk. És nem tudom mint esik, de látom, hogy kedvesbek a világ előtt, akik nem tetszenek Krisztusnak.

Azért a tanító eszében tartsa, hogy Krisztus megátkozta a fát, melynek gyümölcse nem volt, noha levele és árnyéka béven volt. És hogy az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek. A szép orcának kendőzés nem kell. Az isteni tudomány felsége cifra szók nélkül, maga szépségével kelleti magát. Arra vigyázzon tehát a lelki tanító, hogy hasznos és szükséges dolgokat hirdessen, és eszében tartsa, hogy minden haszna tanításának csak az, hogy az emberek kitérnek bűnökből és szentül élnek. Ne mondassák azt a keresztyén tanítórúl, amit némely pogány orátorról, hogy elég szava vagyon, de kevés veleje. Nem ajakán nőtt, hanem szívében gyökerezett szókat mondjon.

Nem veszedelmes orvosnak tartanók-e, aki betege előtt lantot verne és éneklésével akarná gyönyörködtetni fülét; orvosságokat pedig (mivel azoktúl a beteg iszonyodik) nem adna nyavalyáinak gyógyítására! Ilyen ártalmasok a prédikátorok, kik csak szólásnak ékességével, vagy magok álma és elmélkedések beszélgetésével, vagy igen mély és szokatlan, de haszontalan tudományokkal viszkettetik a hallgatók fülét: a lelki gennyedtséget pedig meg sem illetik.

Másik fogyatkozást tapasztaltam az ifjú tanítóknál, hogy a dorgálásban gondatlanok. Az egyházi és világi fejedelmek vétkeiket feddeni oly helyen, ahol efféle fejedelem nincsen, haszontalan hiúság: mert azzal senki nem jübül, hanem csak gyűlöltetnek a fejedelmek. Annak okáért, noha nem fér az igaz tanítóhoz, hogy hallgatói fogyatkozásait fedezgesse vagy azokra hunyorítson, de ha botránkozás távoztatása különbet nem kíván, nem okosság a prédikációban nagy embereket nevezet szerint feddeni. Kiváltképpen ha félő, hogy a feddés gyűlölséget, nem jobbulást indít benne. Hanem a bűnt kell gyaláznia: annak gonoszságát, büntetését, veszedelmét kell mutogatni, mert így könnyebben és hasznosban megismeri és jobbját vétkeit az elesett ember. Azt is tanácslom, hogy mikor valamely jóságot dicsír a prédikátor vagy valamely vétkeket gyaláz, úgy szóljon, mint Plutarchus, hogy mivel Isten segítségével, ezektől a gonoszoktól üresek a hallgatók és jóságokkal bevesek, jóban való vastagítás és a hallgatók jámborságának dicsírése, amit hallanak. Mert sokszor ártalmas azt jelenteni, hogy némely vétkek eláradtak vagy némely jóságok elfogytak a hallgatóknál.

Igazán, mondták a pogány bölcsek, hogy vannak olyan emberek, mint a gyomor, melybe akármely jó szagú, drága eledelt töltsenek, bűdös ganéjjá teszi: azért akármely szent és üdvösséges tanításból okot vesznek a prédikátor gyalázására. De ezekkel nem kell gondolni hanem a jóságok magasztalásában és a vétkek dorgálásában keresztyéni szabadsággal kell élni. Csak arra vigyázzon a tanító, hogy emberek nevezése nélkül dorgálja a bűnöket, és azt mondhasa, ha valaki megindul, amit Szent Jeronimus mondott: Nevezet szerint senkit nem illetem, a bűnök ellen szólottam. Valaki azért neheztel reám, magáruul vallást téssen, hogy része vagyok a bűnben. Mikor a szabó megüti az asztalt, az olló kimutatja magát; mert noha őtet nem illelik, de ottan megcsordul. Úgy akinek hol fáj, ott tapogatja, akármely gyengén illelik is.

Végezetre, hogy a bűnök gyűlölségére vagy a tekéletes jóságok szerelmére másokat felindítson a prédikátor, kívántatik, hogy: oly szent indulatot gerjessen magában, minéműt akar oltani a hallgatók szívébe. Mivel Isten erejéből, nem a prédikátor szólásából vagyok fogantatva a jó tanításnak, tartozik azzal a tanító, hogy imádkozzék előbb, hogysem tanítson. Mert zenghet az ékes szó fülünkben, de fogantatos nem lehet a jóságokra, hanem ha isteni malasztal belénk oltatik; mivel imádság nyerhet erőt a jó példának és szónak. Azért a prédikátor, egyéb reménységet félretévé, csak az Isten áldásától várja gyümölcsét tanításának. Az Isten irgalmát pedig könyörgéssel nyerje. Kívántatik, hogy célját és határos végét tanításának csak azt tegye, hogy Isten dicsírtessék, és a hallgatók lelki jóságokban öregbedjenek. Jaj, ki bolondok, akik a prédikálásból magok dicsírését keresik, akik a fülhöz és nem szükhöz szólnak, akik újságokat és haszontalan vizsgálásokat feszegetnek, melyeket gyakran magok sem értenek, és csak arra való, hogy a tudatlan községgel csudáltassák magokat! Azt írja Szent Bernárd, hogy: akiknek Isten a prédikálásra girát adott és a magok dücsöségét keresik azzal, amivel Isten tisztességét kellene terjeszteni, olyanok, mint a bálványozó zsidók, kik az Istentől adatott aranyból Baalt csináltak. Nem arra kell nézni a jó tanítónak, hogy őtet csudálják, hanem hogy az ő szavai tüzek légyenek, melyek jóra izgassák a késedelmesekeket. Erős nyilak légyenek, melyek a szívek keménységét megszaggassák.

Aki többet akar érteni a keresztyén prédikátor tisztiról, olvassa Szent Ágostont. Én ezekkel megelégedvén, kérem Istenemet, adjon szentlelket az igaz tanítóknak, hogy oktathassák a Krisztus juhait, üdvösséges tanításokkal.

AZ UTOLSÓ ÍTÉLETNEK RETTENETESSÉGÉRŐL

Keresztyén hitünknek ágazatja tartja, hogy amely Krisztus alázatos születésével, gyarló és kereszt alá vettetett testben e világra jött váltságunkért: világ végén, nagy hatalommal és dücsőséges felséggel, másodszor jó hozzánk; hogy törvényt látván, megítélje és utolsó sentenciájával érdemek szerint boldogítsa vagy kárhoztassa az embereket. Az első jövetelben elrejtetett az ő színének dücsősége: utálatosnak és minden embereknél alábbvalónak tetszett. De a másik jövetele az Atyaistennek dücsőségével teljes léssen. Az első jövetelben egy бүдös istállóban, egy alkalmatlan jászolban volt helye. De a másik jövetelben királyi székben, fényes felhőben láttatik. Az első jövetelben ökor és számár volt udvarlója, de a másik jövetelben, valamennyi angyalok vannak mennyországban, mind körül forognak. Az első jövetelben csak Mária és József voltak mellette, de a másik jövetelben sok ezer szentek szolgálnak néki. Sőt amint Zakariás mondja: valamely szentek voltak világ kezdetitől fogva, mind véle lésszen, assessorai lésszenek, hogy ítélőszékben ülven ítéljék a gonoszokat. Az első jövetelben oly szelídnek látszott, mint a bárány, ki csak száját sem tátotta öldöklői előtt. De a másik jövetelben olyan léssen, úgymond Ozseás, mint az oroszlán vagy medve mikor elragadják kölykeit. Tekintete emésztő láng, szava kétélű pallas, nyelve emésztő tűz léssen. Az első jövetelben nem kiáltott, nem feddődött, nem volt kedvetlen és háborgó. De a másik jövetelben verekedő léssen, és akkor kezdetik az ő haragja. Mert mindaddig tűr és szenved: akkor osztán ordítva szól, mint a szülő asszony fájdalmában. Azaz: valamennyi ostonnal csapkodta Isten a világot, mikor tüzzel, vízzel, karddal, éhséggel és döghalállal rontotta; mindazok csak türesek és hallgatások ahhoz képest, amint kimutatja haragját az utolsó ítéletben.

Erről a két jövetelről emlékezteti e mai napon az anyaszentegyház az ő fiait, mikor advent első vasárnap, az utolsó ítéletről olvas evangéliomot. És bizonyára felette szükséges, hogy mind a két jövetelről együtt emlékezzünk. Mert hogy az első jövetelnek alázatossága meg ne kisebbítse bennünk isteni felségének böcsületit; hogy az első jövetelben mutatott irgalmasság bizodalma az isteni félelmet ki ne gyökerezze szívünkben; hogy az ítéletnek rettenetessége kétségbe ne ejtse gyarlóságunkat; hogy a szeretetnek és félelemnek duplázott kötelével vastagban vonassék akaratum az isteni szolgálatnak serénységére: igen kívántatott mind a két jövetelnek egybekapcsolása.

De mivel ebben a rövid órában mind a kettőre nem terjeszthetjük tanúságunkat: másszorra hagyván az első jövetelnek mélységes titkait, szóljunk csak a második jövetelnek, az utolsó ítéletnek súlyosságáról. És minthogy előljáró jeleit az ítéletnek másszor megmagyaráztuk, két dologra határozom mostani tanúságunkat: Elsőben az ítélő bíró előtt való számadásról szólok. Másodszor az utolsó sentenciának és törvénymondásnak rendit említem: hogy ezekkel mind az üdvösséges félelemre, mind a szent életnek szorgalmatosságára, fogatoson indíttassék lelkünk. Légyetek hallgatásban.

Noha mind az ítéletnek előljáró jelei, mind az Úr Krisztusnak dücsőséges jövetele kimutatja, mely félelmes és rettenetes az utolsó törvény: de az számvétel és sentencia, mellyel a törvény végeződik, sokkal világosban ismérteti.

Első félelmes dolog az utolsó ítéletben az, hogy a felséges Isten minden titkos bűneinket és elrejtett álnakságunkat világ eleibe terjeszti, hogy mindenek bizonyági legyenek az ő igaz ítéletinek. Azért mihent Krisztus szép, fényes felhőben azon a helyen megjelenik, melyen e világban fáradozott és munkálkodott, tudniillik az Olajfák hegyén, amint Zakariás próféta jelenti. Ezen hegy alatt, a Josafát völgyében egybegyűjtetnek, úgymond Joel próféta, minden nemzetségek: nagyok és kicsinyek, urak és szegények, királyok és nemtelenek, valakik világ kezdetitől fogva voltak. Mindeneknek a Krisztus ítélőszéki eleibe kell állani, és valamit

cselekedtek, mind ítéltre vitetik. Amit gondolunk és elménkben képezünk, amit elszánunk és végezzük magunkban, amit szólnak és mívelünk, azt az Isten cikkelyenként minden körülálló részeivel számtartó könyvébe írja és feljegyzi. Nem papírosból csinált könyvbe, mely megéghessen, szakadozhasson, hanem két állandó könyvbe írja.

Első könyv az Isten emlékezésének változhatatlan tudománya. Azért mondja Szent Dávid, hogy: legkisebb fogyatkozásunk Isten szeme előtt vagy, Isten könyvébe íratik. És ha meg nem számlálja, aki lopásra vagy egyéb latorságra mégyen, hányszor lépik: de Isten lépésünket is számban vészi és írton írja könyvébe. Mi fel nem írjuk minden dolgainkat, de felírja az, aki mind tanú s mind bíró lesz.

Második könyv a mi tulajdon lelkiisméretünk. Mert az Isten mondása szerint: a mi bűneink vasvesszővel íratnak szívünkbe, mint valami könyvbe. És noha most bétéve vagy ez a könyv, és nem látszanak a sok rútságok, melyeket beléje írunk: de az ítéletkor megnyitja Isten ezt a könyvet. Mert Szent Pál apostol azt mondja hogy mindnyájan általláthatók leszünk, mint a kristály, fényesek leszünk, mint a tükör: úgymond minden embernek szüve és lelkiisméreti voltaképpen megismertetik mindenektől, és mindennek a maga gondolati vádolói és bizony-sági lesznek maga ellen. Minden cselekedetünk olyanok lesznek akkor, mint a fényes nap, melyet mindnyájan egyaránt látnak, mivel az Istennek jelenléte világossá teszi a setétségben elrejtett dolgokat, és kinyilatkoztatja a szüveknek magában tartott titkos tanácsit.

A házban levegőig sűrűn teli apró porocskákkal, de ezeket különben nem látjuk, hanem amely lyukon beszolgál a verőfény sugára. Télben a hó mind ganéjt s mind tiszta földet befedi; de mihelyt a verőfény elolvastja a havat, mind rútsága s mind szépsége kitetszik annak, ami befedetett volt: úgy az ítéletkor kinyilatkoztatja Krisztus, amit most nem látunk. Nincs oly rejtett titok, mely akkor ki ne tudódjék, mert kinek-kinek vádolója a maga saját vétke lesz, úgyhogy a Sibilla mondása szerint, mindeneknek minden cselekedetek, mindenek előtt nyilván lesznek.

Ezek ama két könyvek, melyekről Dániel mondja, hogy megnyitják az ítéletkor, és amint Szent János írja, ezekből a könyvekből ítéltetnek az emberek cselekedeti, aszerint, amint ezekben írva találhatik. Nem talál bezzeg akkor Ádám fügelevelet, mellyel mezítelenségét fedezgesse, és ha most valami színnel mentegetjük is vétkeinket: de mihent Isten eleibe kerülünk, mezíteleneknek ismérjük magunkat. Mert az Isten minden fajtalan undokságokat, minden rút gyalázatokat, minden titkos csalárdságokat és szemérmes vétkeket délszínre hoz, és szem eleibe terjeszt. Azért Ezekiel próféta azt kiáltja, hogy minden fajtalanokat előállat, mezítelen vetkeztet, szemfény alá veti minden gyalázatos kisebbségeket, hogy pironkodjanak egész világ előtt, kik Isten előtt nem szégyenlették undokságokat. És amint Szent Basilius írja: Mindenek úgy mutatódnak, amint voltak; mintha minden cikkelyek és körülálló dolgok egy táblán kiíratottak volna.

Gondold meg, keresztyén ember, mit éreznek akkor magokban a bűnös emberek, mikor megtekintik, hogy egész világ előtt Istennek angyali előtt, legtitikosb vétkei kitudódnak? Mikor fejek felett látják az igaz bírónak haragját, mellettek a vádoló Sátánnak agyarkodását, alattok a szája-nyitott pokolnak rettenetességet; és eszekbe veszik, hogy el nem rejtezhetnek, el sem futhatnak, mentséget sem találnak. Mikor meggondolják, hogy a bíró mindenható, kinek ellene nem állhatnak; hajolhatatlan, kit meg nem engesztelhetnek; véghetetlen bölcsességű, kit meg nem csalhatnak.

Boldog Isten, mely nagy píronság, minémű gyalázat lesz, mikor ennyi szem előtt orcánkra térülnek undokságink! Találkoznak oly balgatag szemérmesek, kik inkább akarnak örök kárhozatra jutni, hogysem a gyónásban, egy ember előtt nagy titkon kimondják ocsmányságokat.

Mi leszén tehát, mikor az egész világ előtt mindenek kinyilatkoznak? Vajon ha most a prédikációban közületek egy jó hírű-nevű személynek valamely nagy titkos és szemérmes ocsmány vétjét szemére vetnék, nem halna-e meg szégyenletében? Mi leszén tehát, mikor mindenek előtt kitudódik vétünk? Édes atyámfia, mikor az ördög, a test, a világ kísztet gonoszra, jusson eszedbe, hogy az egész világ előtt tudva leszén, amit mívelsz, és ezzel a gondolattal fojtsd meg a gonosz kísérteteket.

Az igazak vétkei kitudódnak bezzeg akkor, miképpen most az Evangéliumból, Szent Péter, Szent Pál, Mária Magdolna és egyebek vétkei világ eleibe terjesztetnek: de ebből semmi szégyen és szomorúság, semmi gyalázat és kisebbség az igazakra nem fordul. Mert miképpen a harcon és tengeren való veszedelmes állapotokból mikor kimenekedünk, örömmel gondolkodunk és beszélgetünk azokról, úgy a világi fogatkozásoknak emlékezeti szemérmet nem szerez a szentekben, sőt örvendeznek azon, hogy az ő sebhelyeknek látásából a mennyei orvosnak bölcs kegyelmessége dücsőíttetik: kimondhatatlan vígasságok leszén azon, hogy penitenciát tartottak, hogy bocsánatot nyertek, hogy az üdvösségnek nyugodalmára jutottak. Látják, hogy az esésekből az Istennek irgalmassága és igazsága ismértetik, a Krisztus halálának méltósága dicsírtetik. És mivel az ő rút sebek helye az ártatlan báránynak drága vérével megmosatott és zománcztatott, minden rútság távul vagyton tőlök. A gonoszoknak pedig nagy kínokra leszén, hogy azokat mennyországban látják, kik nagyobb vétkekben találtattak, de penitencia által kitisztultak: holott ők restségek vagy gonoszságok miatt, bűnökben bűzhödtek.

Második rettenetes dolog az utolsó ítéletben: az igaz bírónak sentenciája. Mert minekutána kinyilatkoznak és megismértetnek minden emberek cselekedeti: miképpen a teremtéskor elválasztá Isten a világosságot a setétségtől; miképpen az Izráel fiait kétfelé szakasztá az Áldásnak és Átkozásnak hegyén: úgy az igaz pásztor elválasztja a juhokat a kosoktól; amazokat jobb felől, ezeket bal felől helyezteti; amazok Krisztus eleibe ragadtatnak a levegőégbe, amint Szent Pál írja, ezek pedig a földön hagyatnak. Oh, mely nagy szégyennel, sőt dühösséggel és irigységgel földhöz veretnek akkor a gonoszok, mikor fejek felett látják, akiket most láb alá tapodnak! Vajon mint gondolod, hogy mond amaz úr, ama dúsgazdag, mikor látja, hogy alacsonyb szolgája, elvetettebb rabja eleibe állapodik? Akkor teljesedik bé, amit a bölcs monda a gonoszokról, hogy ezen a hirtelen változáson megrémülnek és ordítással azt kiáltják: Ihon, akiket mi csúfoknak tartottunk, Isten fiai közé számláltattak. Mi tehát útavesztett balgatagok, heába bolyongottunk és fáradtunk a hamisság útján. Az igazak pedig kimondhatatlan vígassággal teljesek lesznek.

Akkor osztán Krisztus az igazakhoz fordulván, víg és kegyes ábrázattal, így szól nékik: Jöjjetek én atyámnak áldottai, bírjátok az országot, mely világ kezdetitől megkészítettet néktek. Oh, szép szók! Oh, dücsőséges igék! Oh, boldogok, akiknek ezek a szók mondatnak! Melyek annyit tésznek, mintha így szólana nékik a Krisztus Jézus: Édes fiam, mivel az én szómat és hivatalomat hallottátok, mikor a szent életre, mikor az én követésemre hítalak; most immár jöjjetek, és dücsőségemben részesüljete. A sárkányok fészkeből, a párducok barlangjából, a világi sok veszedelmekből és inségekől, jöjjetek a koronára és jutalomra. Ti, akik énvelem megmaradtatok kísértetemben, akik engemet követtetek erkölcsökben, jöjjetek énhozzám, hogy ott legyetek, ahol én lézek. Ti vagytok az én atyámnak áldotti, mert nem földi jókkal, hanem minden lelki és mennyei áldomásokkal teljesek vagytok. Megmásolhatatlan áldomással, örökkévaló áldással, mindenekkel, valamiket kívánhattok, teljesek lesztek ennek utána. Azért, mivel az Isten áldása gazdagítja embert, bírjátok a mennyországot.

Oh, áldott ország! Oh, véghetetlen ország! Nem földi ország, mely változandó, múlandó, kevés ideig tartó, és mindenkor sok félelemmel és fáradsággal bajvívással rakva, hanem:

nyugodalmos, állandó, örökké maradandó mennyei ország. Mindnyájan királyok lesznek, akiknek ezt az országot adja Krisztus, és azért mondja Szent Pál, hogy országra híja Krisztus az övéit, mikor azt ígéri, hogy valakik győzedelmet vesznek a bűnökön, azokat királyi székibe ülteti, fényességes koronát térsen fejekbe, úgy, hogy ömagok nagy vígan azt mondassák, amit Szent Jánosnál olvasunk, hogy ők uralkodnak a földön. És noha ily sokan bírják azt a királyságot: de mindnyájan megleégesznek és nyugodalmos bátorságban lesznek. Mert az az ország véghetetlen, gazdagságinak sokaságával és birodalmának határával. A mennyei királyoknak egy szívők, egy akaratjuk, egy kívánságok leszén, és a tekéletes szeretet által ki-ki úgy örvendez egyebek dücsöségén, mint tulajdon magáén. Azért nem csuda, hogy egy országban mindnyájan királyok lehetnek. Oh, ki nagy bolondság, ily nagy dücsöséget megvetni, e világ gazáért! Oh, mely nagy vakság a mennyei királysággal nem gondolni, hanem e földi koldusságon akadozni!

Okát mondja Krisztus, miért adja ezt az országot választottinak: Mert éheztem, szomjú-hoztam, mezítelen voltam, fogva voltam az én szegényimben, koldusimban és ti segítettetek engemet. Látjátok-é, keresztyének, mely kicsiny dologgal nyerhetitek üdvösségeteket? Értitek-e, mely könnyű az ítélobírónak sentenciáját lágyítanotok? Adjátok alamizsnát a szegényeknek! Meg ne utáljátok a szűkölködőket, sőt keressétek őket, mert ők fogadnak titeket az örök hajlékokba! Oh, áldottak az irgalmasok, kik ily nagy irgalmasságot nyernek az utolsó napon!

Az igazak törvénye után, Krisztus nagy haraggal és kemény tekintettel a gonoszokhoz fordul, és amint Ézsaiás írja, miképpen szoktak a harcon kiáltani, miképpen a szülő asszony fájdalmi között szokott ordítani: úgy szól nekik. Ezt a szózatot rettenetes mennydörgésnek, kétélű pallosnak, emésztő tűznek nevezi a Szentírás. És amint Krisztus urunk előnkbe adta, ezek lesznek a rettenetes szók: Menjetek el tőlem, átkozottak, az örök tűzbe, mely készítettett az ördögnek és az ő angyalinak!

Oh, szörnyű és szomorú sentencia, melyben az örök kárhozatnak kínja foglaltatik! Ti átkozottak minden áldásoktól megfosztattok: mennyországból kirekedtek, Istennek színe látására nem juthattok, Isten szerelmétől és dücsöségétől távul lesztek, és ezeknek reménységétől teljességesen megüresedtek. Átkozottak! Én tiérettetek emberi testbe öltöztem, sok nyomorúságokat szenvedtem, gyalázatos halállal megölettem; valamit kellett üdvösségetekért cselekednem, megcselekedtem. Ti pedig, embertelen latrok, jóvoltomért bosszúsággal illettetek, irgalmasságomat nem vettétek, árulóim voltatok. Sokszor hítalak és kezem kiterjesztve jártam utánatok, de mint az áspiskígyók, bédugtátok fületeket. Az átkot szerettétek, és nemcsak külső cselekedettel átokba öltöztetek, hanem, mint a vizet, úgy ittátok az átkot, mely ugyan csontotokba avatott. Azért átkozott a ti lelketek, mely vékezett; átkozott testetek, mely társ volt a gonoszban; átkozott minden érzékenységetek, mely szolga volt az istentelenségben. Menjetek el tőlem! Örökké ellégyetek szerelmem nélkül, melyet megutáltatok; barátságom nélkül, mellyel nem gondoltatok; mennyei boldogságimnak folyami nélkül, melyeket e világ moslékáért hátravettettek. Menjetek el éntőlem, aki minden vigasztalásnak, életnek, dicsőségnek kútfeje vagyok, és maradjatok örökké vigasztalás nélkül, könnyebbség és nyugalom nélkül.

De hová mennek, uram, ha tetőled elmennek? Az örök tűzbe és tömlőcbe, hogy ott nem tíz vagy húsz esztendeig, hanem testestől lelkestől örökké égjenek és kínlódjanak: hogy akik testeket Isten akaratja ellen kínyeztették a földön, kedvek ellen kínoztassanak a tűzben. Akik az ördöghöz ragaszkodtak, véle barátokztak, néki szolgáltak életekben; azokkal együtt légyenek a kárhozatban: akiket követtenek bűnökkel, ezekkel együtt kínlódjanak pokolban. És mivel a véghetetlen Isten ellen vétettek, véghetetlen légyen kínjuk.

Oh, tűz! Oh, örökkévaló tűz! Mely rettenetes a te emlékezeted! A szent doktorok mondják, hogy a mi tűzünk olyan a pokol tűzéhez, mint az írott tűz a valóságoshoz. Mindazáltal, aki a

mi tűzünkben esztendőtt élne vagy bárcsak egy napot, mely szörnyű kín volna! Ki maradhat tehát közületek az örök égésben? Keresztyének! Mikor erről a tűzről gondolkodom, nem csudálom, hogy a régi szentek barlangokban rekeszkedtek, holtok napjáig kemény penitenciát tartottak, vízzel, kenyérrel éltenek. Sőt azt csudálom, hogy mindnyájan ezt nem cselekedeztek: mert nincs e földön oly kín és oly gyötrelem, melyet teljes életünkben viselnünk nem kellene, az örök tűznek eltávoztatásáért. Egyik ujjoddal nyúlj a tűzhöz egy kevésbé, lásd, mint tűrheted. Hát az ördög társaságában, sőt rettenetes hóhérságában, mint maradsz az örök tűzben?

Okát adja Krisztus ennek az iszonyú sentenciának. Mert éheztem (úgymond) az én szegényimben és ennem nem adtatok; szomjúhoztam és innom nem adtatok; jövevény, mezítelen, beteg voltam és engemet nem segítettetek. Keresztyének! Semmivel úgy meg nem ismértette Isten a bűnök ellen való haragját, mint ezzel a kárhoztatás okával. Minden bűnök között legkisebbnek tartják ez emberek a jónak elhagyását, és a mostani gonoszságban merült világnak szokása szerint, aki el nem vonsza erővel, tolvajul, kóborlással a másét, hanem csak a magáét takar-gatja, azt ugyan szentnek tartják. De ládd-é, Krisztus az ítéletben nem említi ama cégéres vétkeket, hanem csak azokat számlálja, melyeket az emberek eszekbe sem vesznek, vétkeknek sem tartanak: hogy ebből megértsük, mennyel inkább kárhoztat a nagyobb vétkekért. Ha az irgalmas Istennek igaz ítéleti örök pokolra méltónak találja az adakozásnak elmúlatását, ha azért maga elől elveti, ördögökhöz hasonlatosokká teszi az kárhozottakat: mit ítél a ragado-zásról, nyúzás-fosztásról, szegény emberek vére szopásáról? Ha örök tűzre veti, aki ruhát nem ad a mezítelennek, ételt nem ad a szűkölködőnek: mit mivel azzal, aki tagolja, sebesíti, öli, fosztja atyafiát? Aki tisztességét kisebbíti, ágyasházát fertézteti felebarátjának? Ha ily sanyarú kinnal bünteti, aki felebarátjának halandó testét nem táplálja: vajon mivel ostromozza azokat, kik a lélek veszedelmét nem szánják, sőt hamis tanításokkal, gonosz példájokkal, vétkekre való ingerlésekkel lelkeket vesztenek? Végezetre, ha így ostromozza azokat, kik elmúlatják a szegények segítségét: mint bünteti azokat, kik igyenesen Isten ellen vétkeznek, hitetlenségben, babonában, káromlásban, szentegyház-rontásban és több hasonló vétkekben?

Ki tudná megmondani, mely szörnyű dühösséggel, mely iszonyú ordítással, mely keserves szűfoggással jajgatnak, siránkoznak a gonoszok, hallván az örök átoknak sentenciáját? Júdással együtt földre dőlének a zsidók, mikor azt mondá nekik Krisztus: Én vagyok! Mit mivel mikor ítél, ha ezt cselekedte, mikor ítéltetett? Mentül inkább leomolnak a gonoszok, mikor ezt az Isten Fiának mennydörgését hallják? Ki tudná meggondolni, minémű fogcsikorgatással és dühös haraggal erősítik és magok fejére kiáltják ezt az átkot, melyet Krisztus urunktól hallanak? Megátkozzák a napot, melyen születtek, az emlőt, melyet szoptak, az órát, melyben vétkeztek. A lélek gyalázza és iszonyú ordítással szidalmazza a testet, melynek kedvéért és gyönyörűségéért örök kárhozatra vettetik, és keserves sírással azt mondja neki: Oh, te ezer átokra méltó, utálatos, rút test! Nem társom, hanem áruló ellenségem voltál, ki engemet Isten haragjába hoztál! Oh, átkozott test, mely semmit nem akarál szenvedni: böjtöléssel és egyéb sanyargatásokkal nem akarád engesztelni Istenedet! Átkozott légy örökké, aki engemet is átkozatba ejtettél. Viszontag a test szörnyű átkokkal rútalmazza a lelket, hogy őtet szájára bocsátotta, zabolán nem hordozta, okossággal nem vezette, hanem balgatagul kedvezvén neki: mind magát, s mind testét elvesztette.

Akkor a fiak, úgymond a bölcs, átkozzák az atyákat, kik őket kényesen nevelték, kedvekre bocsátották, gazdagon hagyták, és kincsekkel veszedelemre vitték. Az atyák átkozzák a fiaikat, kiknek hogy értéket hagyassanak, magok lelkét elvesztették. Az anya leányát, leánya anyját, az ura feleségét, felesége urát átkozza, pöki, fogával, mint dühös eb, rágja; hogy oka és eszköze volt kárhoztatjának. Ettől a gyűlölséges átkozódástól soha meg nem szűnnek, és a bölcs mondásaként: csak jó szóval való vigasztalások is soha nem lészen.

Mikor ily siralmas átkozódásokkal kárhoztatják magokat a gonoszok, felkiált az Isten angyala: Pokolbéli hóhérok, ragadjátok a gonoszokat, hogy az Isten dücsőségét ne lássák, akik a szentek földjén latrul éltek. Szálljon reájok a halál, és elevenen menjenek pokolba. Ezekre a szókra megnyílik a föld, mint Córe, Dathán, Abiron alatt, és elevenen pokolra vettetnek.

Igaz ítélő, szent Isten, itt vágj, itt égess engem, hogy örökké ne égess! Itt ostorozzad bűneimet, hogy örökké ne ostorozzad! Édes Megváltóm, ki énérttem átokká lettél a keresztfán, magadra vévén a törvénynek átkát, hogy engem a bűnnek és örök büntetésnek átkától megmentenél: nyújtsd most irgalmasságodat, hogy reám ne szálljon a te haragodnak átkozatja!

Keresztyének! Rettenetes az Isten kezébe akadni. Félelmes az ítéletnek várása, úgymond Szent Pál. Azért, noha Szent Jób azt mondja, hogy az ő szüve teljes életében semmivel nem vádolta őtet: mindazáltal szünetlen félt az Isten ítéletétől, mint feje felett lévő tengeri haboktól. Szent Pál azt írja, hogy: semmi vétket nem ismer magában, de mivel Isten, aki őtet ítéli; nincs bátorsága. Szent Dávid mennyiszer kiáltja: Ne menj, Uram ítéletben a te szolgálóddal! Rettegtem én mindenkor a te ítéletidől. Ama jámbor Szent Agathon remete, mikor halálának óráján reszketne, és kérdenék okát félelmének: Különb, úgymond, az Isten ítéleti, és különb az embereké. Az Isten ítéletében az igazak is alig üdvözülnek. Mint maradnak tehát a gonoszok? De ez a világi feslettségnek gyökere; ez az üdvösség dolgaiban való restségnek kútfeje; ez minden fogyatkozásnak eredete, hogy ezt az utolsó ítéletet, eleven hittel nem hisszük. Mert ha hinnők, úgy rendelnők életünket, hogy akkor bátorságosok lehetnénk. Ébredjetek, keresztyének és ne vétkezzetek! Mert amint Boëtius írja: Nagy kötelességünk vagyon a jámborságra, mivel a mindent látó bírónak szeme előtt forog cselekedetünk. És amint Szent Ágoston írja: Akármelyikünk cselekedetire úgy vigyáz, mintha egyébre nem volna gondja. Ha most magunkat megítéljük, nem ítéltetünk. Azért tegyünk törvényt magunkra, vétkecsüsk magunkat, sirassuk most bűneinket, hogy akkor ne sírjunk, mikor a világ előtt bűneink kitudódnak, mikor az utolsó sentencia kiadatik: hanem az igazakkal örüljünk és vigadjunk örökkön-örökké. Amen.

MELY ÜDVÖSSÉGES A MAGUNK ISMÉRÉSE

Természet hajlandósága hozza minden embernek a tudásnak kívánását. Azért az emberi elmének sugára örömet vizsgálja nemcsak a föld színén látható állatok természetét, hanem a földben temtetett erceknek, sőt az egekben helyeztetett csillagoknak erejét és tulajdonságait. És miképpen Salamon addig nem nyugodott, míg a legkisebb füvecskén kezdvén, a legnagyobb fák, barmok, repülő, csúszó és úszó állatok mivoltát és mineműségét által nem értette elméjének nagy voltával: úgy a több emberek értelme telhetetlen, nemcsak a régen lett dolgoknak, hanem a természet titkainak és felséges dolgainak általértésében.

De közönségesen abban vétkezünk, csaknem mindnyájan, hogy amit legszükségesebb tudni, arról nem tudakozunk. Mert kicsoda közölünk, ki magába szállván, igazán akarná tudni és érteni: Kicsoda ő? Ki tudakozik magától: Ki vagy? Minémű vagy? Mind természeted állatjában, mind erkölcsödre és magadviselésére nézve?

Hallátok az evangéliomban, mely szorgalmatosan, mely sokképpen tudakoznak a farizeusok Szent Jánostól: Te ki vagy? Illyés vagy-e te? Próféta vagy-e te? Hát mi vagy? Ki vagy? Mit mondasz? Mit keresztelsz? Akik ennyi különböző formán, ennyi kérdéssel vizsgálták a más állapotját, magoktól csak lágyan sem kértették: Hát te, ki vagy? Minémű vagy? Mennyi vétkekben bűzhödöl? Mennyi fogyatkozásokkal terheltetel? Mert miképpen a szem egyebeket lát, magát nem látja: úgy a mi értelmünk elterjed ugyan sok dologra. Egyebekről örömet kér-

dezi: Emez micsodás? Amaz minémű? Nevetve nézi más hátán az iszákot, orcáján a mocskot: de maga ismerésére nem fordul, sőt mint az igen rút emberek tükörbe nem néznek, hogy éktelen ábrázatjokat ne lássák: úgy az emberi gyarlóság, nehezen fordítja szemét a maga fogyatkozásainak szemlélésére. Azért csaknem mindnyájan olyan csúfosok vagyunk, mint Thales, ki az eget vizsgálván, lába előtt nem látta a vermet, melybe esett.

Tudakozván Chilon filozófus: Micsoda tudomány legjobb és hasznosb? Azt felelé Apollo: Ismérd magadat, és tudjad ki vagy! Tanítván ezzel, hogy a tudás kívánságának belénk oltott vágyódását leghasznosban foglaljuk a magunk ismerésében. Az anyaszentegyház, mikor a hosszú böjt első napján hamvat hint fejünkre, és azt mondja: Emlékezzél, ember, hogy por vagy és porrá léssz: nem egyébért cselekszi ezt, hanem hogy magunkat megismérjük. Isten ő maga, mikor azt parancsolta, hogy magunkat szemléljük, magunkra vigyázzunk, mikor az eset után Ádám után azt kérdezte: Hová estél? Mikor azt mondotta neki: por vagy és porrá léssz; nem egyebet akart, hanem hogy magunkat ismérjük, tudjuk mik voltunk, mivé lésszünk. Mikor a próféták azt mondták, hogy mindnyájan olyanok vagyunk, mint a sár a fazekas kezében; és hogy nincs oka a pornak a kevélységre: nem egyébre néztek, hanem hogy magunkat ismértessék velünk. Amely beteget meg akar gyógyítani Krisztus, azt kérdezte tőlök: Mit akarnak? Tudta, hogy egészséget kívánnak, de azt várta, hogy ismérjék és megvallják nyavalyájukat. És talán azért nem gyógyított egy bolondot is, mert a bolond nem isméri nyavalyáját, sőt okosnak alítja magát. Krisztus pedig csak azokat akarta orvosolni, akik magok nyavalyáját megismérték.

Nem csuda, hogy ily sokképpen jelentette Isten, mint kívánja, hogy magunkat ismérjük: mivel ennél hasznosb és üdvösségesb tudomány nem lehet. A több tudományok felfűjnek és kevélylő tésznek, ez megalázza kevélységünket. A több tudományok nélkül mennyországba juthatunk: de senki nem üdvözülni, ha magát nem isméri: mivel a kedves jegyesnek is azt mondtotta Isten, hogy: ha magát nem isméri, véle együtt nem lakhatik, nem nyájaskodhatik: hanem ki kell üzetni házából és barmokhoz illendő vétkek útjára kell szakadni. Végezetre: Jobb és dicséretesb, aki isméri magát, hogysem aki érti és tudja az eget forgását, a csillagok erejét, a több teremtett állatok micsodasságát és tulajdonságát, mivel a magunk ismereti megfojtja a kevélység mérgét, belénk oltja az isteni félelemnek mennyei bölcsességét; az alázatosságnak tekéletességét szívünkbe gyökerezteti, és miképpen Isten a földet, mint erős fundamentumra, a semmire rakta: úgy a keresztyéni alázatosság, mint feneketlen mélységre ásatott fundamentumon, semmiségünknek ismeretén építetik.

Hogy azért voltaképpen tudjuk: Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Hová megyünk? És ebből az ismeretből igaz alázatosságra juthassunk: jer, szálljunk magunkba, és ki-ki közülünk kérdeje magát: Te ki vagy? Azaz: Mi voltál? Mi vagy? Mivé léssz? Mert nemkülönben, hanem ezeknek értéséből juthatunk magunk ismeretire.

Én is azért ennek a három dolognak magyarázására igyenesítem a mai tanításomat. Kérlek, ne járjon magatoktól távol gondolkodástok, ha ismerni akarjátok magatokat.

Úgy tetszik, könnyű embernek magát megismérni: mivel magunk terhének únakozásával tudjuk és akarva sem titkolhatjuk magunktól, hogy sok testi, lelki fogyatkozásokkal és naponként való nyavalyákkal nehezítettünk. Mindnyájunkban magva és gyökere vagyunk minden gonosz vétkeknek. A hajlandóság, erőtlenség, gyarlóság, jóra való késedelmes restség lenyomja bennünk a jó igyekezetet. Ki nem érzi magában testi nyavalyáinak sokaságát? Jóra való gyengeségét? Az elkezdett jókban állhatatlan változásit és mindennapi vétkek fogyatkozásait? Noha ezeket érezzük és fájlaljuk, mindazáltal igazán felelt Thales filozófus, kitől mikor kérdenék: Mi volna legnehezebb? Azt felelé: hogy legnehezebb a magunk megismerése. Azért Istennek kíváltképpen való segítsége és áldása nélkül, senki magát úgy nem ismerheti, amint

üdvösségre szükséges. Innen vagy, hogy Szent Jób alázatos buzgósággal könyörgött Istennek, hogy mutassa meg és ismértesse véle fogyatkozásait, bűneit, gonoszságait. Mert nem elég azt tudni, hogy gyarlók, halandók, bűnre hajlandók vagyunk: hanem ezeket úgy kell tudni, hogy a magunk ismérői által vétkeinket tisztítsuk, életünket szent erkölcsökkel ékesítsük, világi hiúságos dücsőségek kívánságait zabolázzuk, a nagyravágyódást serény igyekezettel eloltsuk. Istenünket féljük; attúl, aki jobbíthat és vastagíthat, buzgó szível segítséget és oltalmat kérjünk.

Annak okáért, ha üdvösségesen akarjuk tudni: kik vagyunk? Elsőben Istenünket kell alázatosan kérnünk, hogy lelki szemeinket felnyissa és a magunk ismértire értelmünket világosítsa. Azután józan és szorgalmatos gondolkodással meg kell tekintenünk micsodásságunkat és mineműségünket. Azaz: nemcsak természetünk alacsonyságát, hanem erkölcsünk fogyatkozásait is kell értenünk.

Kétképpen lehet ez magunk ismérői: Vagy egybevetéssel, úgy, hogy az Istennek felséges méltósága és az egyéb állatok természete mellé vetvén mivoltunkat, abból tegyünk ítélet magunkról: Vagy egybevetés nélkül, mint magában vagy, úgy szemlélvén természetünk állapotját, életünk forgását, végét és erőtlenségünk fogyatkozásait.

Ha egybevetjük az isteni felséggel magunkat: micsodák vagyunk őhozzá képest? Megmondja Szent Dávid, mikor azt énekli: Teelőttem, Úristen és tehozzád képest az én állatom, mivoltom és természetem olyan, mint semmi. Kire nézve Szent Pál nemcsak magáról mondja, hogy semmi, hanem mindenekről bátran írja, hogy akár mint alítsák magokat: csak semmik. Mert valami Isten kívül vagy, semmi őhozzá képest, kinek neve az, hogy Vagy. Azért a széles világ Isten előtt olyan, mint egy csepp harmat, mint semmi és hiúság. Mert az Isten bölcsessége végtelen; sőt Isten ő maga a bölcsesség. Az Isten jósága határozatlan, sőt maga a jóság. Ereje mindenható, tehetségének vége nincsen. Mi pedig, tudatlanságnak tengeri, gonoszságának örvényi, erőtlenségnek és minden fogyatkozásnak feneketlen mélységi vagyunk.

Állj meg itt, ki-ki vagy, és gondold meg: Mi vagy te a széles világon élő emberekhez képest? És ha okosságod vagy, megérted, hogy olyan vagy, mintha nem is volnál ennyi sokaság mellett. Menj tovább és gondold meg, hogy valakik voltak, vannak és lesznek, mindazok Isten előtt olyanok, mint hiúság és semmi! Ebből tégy ítéletet: Mi vagy te Istenhez képest? És feltalálod, hogy akárki légy: semminél semmibb vagy.

Menjünk elébb, és Isten mértékében, Krisztus szentséges életének fontjában mérjük meg erkölcsünket! Lássuk, ha heányosok nem vagyunk!

Jaj, mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk, mely haragosnak a mi szelídségünk, mely felfuvalkodottnak a mi alázatosságunk, mely kegyetlennek a mi irgalmasságunk, mely gyarlónak a mi erősségünk, ha a Krisztus tükörébe nézünk! Oh, mely száraznak találhatik a mi sírásunk, mely képmutatónak töredelmességünk, mely fösvénynek adakozásunk, mely torkosnak böjtölésünk, mely változónak állhatatosságunk, mely szófogadatlanak engedelmisségünk, ha Krisztus Urunk erkölce mellé állanak!

A mennyei angyalokhoz képest vajon micsodák vagyunk mi, férgekcskék? Az angyalok testetlenek, halandóságtúl mentek, hatalmasok, gyorsak, igazak: mennyei boldogsággal teljesek. Mi pedig, rothadandó bűdös testben öltöztünk, halandóságunk nyavalyáival mindenfelől megkörnyékeztettünk: erőtlenek, gyarlók, késedelmes restek, veszedelemmel határosok, félelemmel és tudatlansággal teljesek vagyunk. A forgandó és változó üdőnek prédái, a szerencsének játéki, az állhatatlanságnak képei, a nyavalyáknak tárházi vagyunk. Gondolatunk csalatkozó, tanácsunk vakság, szólasunk hiúság, kívánságunk ocsmányság: értelmünk olyan az isteni

dolgok látására, mint a bagoly szeme a nap sugári nézésére; a világi dolgokban, amit tudunk, ezered része annak, amit nem tudunk.

Szent Ágoston írja, hogy az oktan állatok érzékenységek erejével sokképpen megelőznek minket. Mert nincs közülünk oly messzelátó, mint a sas; oly erős, mint az oroszlan; oly gyors, mint a nyúl; oly jó szagló, mint a vizsla. Az oktan állatok öltözve születnek. Magok oltalmazására nekik a természet fogat, szarvat, körmöt vagy gyorsaságot adott, mellyel veszedelmek előtt szaladnak. Mihent születnek: járnak és úsznak, természetek szükségére való eledelt munka nélkül találnak, sőt betegségek orvosságát is mester nélkül ismerik. Minket a természet fegyvertelenül és mezítelen vetett a sok veszedelmek közé. Öltözetünket juhoktól, bogaraktól, barmoktól kell várnunk: hogy kenyeret ehessünk, száz különböző munkával kell fáradnunk, és az elégséges nem volna, ha oktan állatok segítsége nem járulna szántásunkhoz. Eledelünk és táplálásunk halak, madarak, barmok halála nélkül nem lehet. Azért hogy mi egynéhány esztendőtl éljünk, sok ezer halállal mehet végbe. És mikor születünk, semmit nem tudunk, semmit nem mívelhetünk magunk javára valót. Végezetre az oktan állatok közül sokan két- és háromszáz esztendőtl élnek: a mi életünk rövid határra zsinóroztatik. Mivel pedig magokra való gondviseléssel is megelőznek minket az okosságtalan barmok, a Szentírás sok helyeken arra igazít, hogy a hangyáktól, gólyáktól, fecskéktől vegyünk értelmet és okoskodjunk.

Mit mondjunk tovább? Vajon az érzékenységtelen állatok nem győznek-e meg sok dolgokban? Az egek nagysággal, szépséggel, felsőbb hellyel; az elementumok hatalmas cselekedetekkel; a virágok jó szaggal, szépséggel, mellyel a Salamon ékességét is megelőzik; az öreg fák virággal, gyümölcscsel, sok ideig tartóssággal; a hó fehérséggel; a gyémánt és egyéb drágakövek fényességgel sokképpen megelőznek minket.

Ez az egybevetés kimutatja alacsonyságunkat. De ha másra való tekintet nélkül, mivoltunkat és állapotunkat szemesen vizsgáljuk, nyilvánban ismérhetjük, kik vagyunk. Azért tekintsd meg: Mi voltál? Mi vagy? Mi leszel?

Először ne mástól, hanem magadtól kérdjed: Ki vagy te? Mi voltál? Miből lettél? És jusson eszedbe, hogy öröktől fogva semmi voltál, és magadtól örökké semmi lettél volna: hanem Isten, ingyen nyújtott kegyelméből, mindenható erejével semmiből teremtette az eget, földet és az emberi nemzetet. Teremtésünk után is, magunktól semmik vagyunk, mert: ha szünetlen nem tartana Isten, ha csak szemeit elfordítaná rólunk, mindjárt semmivé lennénk. Nem úgy teremtett Isten minket, mint a mesteremberek építik a házat, faragják a széket. Mert minekutána a mesteremberek elvégzik a munkájukat, nem tartják, nem őrzik alkotmányokat; melyek állandóságokban maradnak, mesterek gondviselése nélkül. De mi úgy vesszük Istentől lételünket, hogy szünetlen az ő hatalmas kezével tartatunk. És miképpen ha a setét házból kiviszik a gyertyát, ottan elfogy és megszűnik benne a világosság; miképpen a szó, csak addig tart, míg szól valaki, mihent a szólástól megszűnik, ottan elfogy a szó és semmivé lészen: úgy mi mindnyájan semmisedünk és elfogyunk, ha megvonsza kezét tőlünk az Isten. Azért nemcsak Szent János volt szózat, hanem mindnyájan, magunktól és magunk erőtlenségéből semmik voltunk; Istenhez képest semmik vagyunk; és ha Istentől nem tartatnék lételünk, minden szempillantásban oly semmivé lennénk, mint voltunk a teremtés előtt, mikor nem voltunk.

A mi testünket nem akará Isten közbevetés nélkül semmiből teremteni, mint teremté lelkünket, hanem elsőben földet alkota, azután földből sárt csinála, és abból építé az első ember testét. Hogy pedig nemcsak a lábunkkal tapodott föld, hanem nevünk is emlékeztetne eredetünkről: Ádámnak, azaz földnek nevezé Isten az embereket. Deákul is *homo*, *ab humo*; a mi nevünk földtől vétetett, és emlékeztet, hogy földből vagyunk eredete testünknek; föld lakosi vagyunk, és végre földdé leszünk.

De a sár és semmi csak nagyatyák és ősök a testalkotásban. Közelebb való származása az anyák méhéből, mely szemérmes. Mint a tejet kifejik és megoltják: azonképpen mondja a Szentírás, hogy vérből és oltómagból származik testünk. Tíz hónapig egy setét, bűdös rejte-be, egy ganéjos, rút tömlőbe rekesztetünk, melybe nem juthat semmi világosság sugára, semmi vigasztalás szózatja, semmi kedves ételek, italok vidámítása: hanem amit köldökén magához szíhat anyja véreből, azon síndik és nevelkedik a gyermek. Ilyen tiszta és fényes palotában fogantatnak a hatalmas királyok, mikor első pompával világra jönnek.

Ebből a tömlőből kiköltözésünk, azaz születésünk, anyánk szaggatásával, halálos fájdalommal és gyakran halálával szokott lenni. Nem elég, hogy szünetlen nehézségeket, fájdalmakat, ájulásokat, nyughatatlanságokat szerzünk terhességében szülénknek: hanem mint a viperák, megöljük vagy holt számban hagyjuk születésünkkel. Azért erre nézve is, mind Keresztelő János, mind ő maga Krisztus, méltán nevezhette az embereket vipera módon születetteknek.

Iszonyúság látni, píróság meggondolni, szégyen kimondani; minémű éktelen, mezítelen, erőtlen, rút állapattal születünk. És természet izgatásából érezvén nyavalyánkat, első szónk és beköszöntésünk: sírás, jajgatás, melyek előljárói és jelenségi következő sok nyomorúságinknak. És ha anyánk méhében sok és nagy veszedelmekben forgottunk, születésünk után, mintha dajkáink volnának a sok betegségek és fájdalmak, mindenfelől megkörményeznek, úgy, hogy sokkal többen vannak, kik kisdedkorokban meghalnak, hogysem akik emberkort érnek.

Ha tovább akarod érteni: Ki vagy? és Mi voltál? Tekintsd lelked állapotját, fogantatásod és születésed napján. Szent Dávid azt írja, hogy: Hamisságokban és bűnökben fogantattunk. Mert noha kiben-kiben csak egy az eredendő bűn, de mivel az gyökere és forrása a több vétkeknek, méltán bűnök sokaságának nevezi azt Szent Dávid, és azt mondja, hogy: Anyánk méhében, minekelőtte Istent ismérnök, elidegenedtünk tőle, és pokolra méltók voltunk: születésünk erejéből harag fia, veszedelem taplója voltunk. Ha azért, mint a dajkák testi rútságunkat, úgy az Isten irgalmassága a keresztség fürdőjében Szent Fia vérével meg nem mosogatta volna lelkünket: örök veszedelemben és kárhozatban maradtunk volna. És noha szent malasztjával kitisztít ebből a veszedelmes lelki nyavalyából, de megmarad a gyarlóság, mellyel gyermek-ségünkötől fogva minden gonoszra haljandók vagyunk, és könnyen aláesünk, ha Isten erejével nem őriztetünk.

Ihon érted, mi voltál: Elsőben semmi, azután föld és sár, végre ganéj között fogantatott, számtalan nyomorúság alá vettetett, eredendő bűnnel kárhozatot érdemlő voltál. Szólatlan kicsinységedet, mint okatlan állat, csak tested táplálásában és vastagításában töltötted, felserdült gyermekségedet játékban, ugrásban, bolondoskodásban fogytad. Tekintsd immár, ha mindezekben vagyon-e kevélykedés-nemző és nevelő okod? Nincs-e alázatra és gyalázatra méltó nagy okod? De menjünk tovább!

Másodszor: Akarod-e tudni: Immár most ki vagy? és mi vagy? Semmiből lett semmi. Mert magadtól mindjárt semmi lennél, ha Isten nem tartaná létedet.

Ennek felette akár tested, akár lelked állapotját tekintsed, veszedelem, rútság, fogyatkozás minden dolgod.

Ha fát gyümölcsérül ismérünk: nézzed, mennyi rútság származik orrod-ból, szájadból, egyéb részeidből. Aranyszájú Szent János a mi testünket szarzsáknak és bűdös kamaraszéknek nevezi, és mikor igen jóllakunk, abban fáradunk, úgy mond, hogy több ganéjt csináljunk. Nézzed, mennyi bűdös ganéj, takony, nyál, vizelet takaroszik testünk-ből! Mennyi szenny, serke, tetű származik ebből, és eszedbe veheted: ki-ki vagy, ha az eget éred is fejeddel, hogy olyan vagy, mint egy bűdös perváta; mert a te tested bűdösségek műhelye, mely megbűzhöti, valamit magába vészen. Annak okáért a Szentírás nagy gyalázással szól a mi testünkről, hogy

ennek gyűlölségére és utalására indíttassunk. Ezt sárból csinált cserépháznak nevezi, lelkünk tömlöcének mondja, lélek kötelének hija; és valamíg a testben vagyon lelkünk, kötözött és vasba veretett rab a neve. Végezetre, a testet koporsónak nevezi a Szentírás, mikor az embereket koporsóban lakóknak mondja, mert noha, mint a koporsó, kívül szépnek látszik a test, de belül bűdös, rútsággal teljes.

Ha csak bűdösségét nyelnők a testnek, kínját nem éreznők, tűrhető volna. De annyi keserves fájdalmokkal terheltetik, annyi szörnyű kínokkal gyötörtetik a halandó test, hogy semmi gonosztévőt a hóhérok úgy nem vallatnak, mint kínozzák a testet magából származott nyavalyái.

Az orvosdoktorok több betegséget találtak az emberi testben, hogysem napot az esztendőben, és a sok újítás miatt, még most sem értek véget a nyavalyák számlálásában. Mert nincs oly ízecske, nincs oly részecske testünkben, melynek magánvaló nyavalyái és keserves fájdalmi nem volnának.

Nem szólok ama lassú, de orvoslás nélkül halálos betegségekről, melyeket Szent Gergely számlál, mikor azt írja, hogy az embernek teljes élete betegség. Mert ha az éhség étellel, a szomjúság itallal, a fáradtság nyugalommal, a nyugalom munkával, a vigyázás álommal, az álom vigyázással, a hívség hidegítéssel, a fázás melegítéssel nem orvosoltatik: megöli az embert. Hanem a kólika, köszvény, arena, szemfog, fő-, gyomorfájások és egyéb betegségek oly gyakran és oly keservesen kínoznak, hogy sokszor emberrel az életet megúntatják és kíváncsítják a halált véle, mert orvosságnak és könnyebbségnek látszik a halál a kínokhoz képest. Úgy vagyon, nem mindnyájan egyaránt részesek a betegségekben, de azért senki teljességgel ment nem lehet tőlök.

Nem elegek a testnek rothadóságából származott keserves fájdalmak, és az ellenségek vagy fenevadak dühösségi kínzásunkra; hanem magunk szántsándékkal bajt és bűt szerzünk magunknak. Azt írja a bölcs, hogy minden ember, születése napjától fogva haláláig, nehéz igát visel: sok gondolatokkal, rettegésekkel, várakodásokkal terheli magát. A bosszúság, irigység, bizonytalan habozás, versengés, fejünkre várt halál félelme mindeneket úgy háborgat, hogy éjjeli álmot is megszakasztanak. És noha ezek hétszerezsek a gonoszokban, de minden részből üresen nem marad senki tőlök. Mert a bánat, szorgalmatosság, gond, félelem, reménység, unatlan esztenez mindeneket. Akinek gazdagsága nincsen, bánkódik; akinek vagyon, félve és rettegve őrzi. Akinek méltóságos tiszti nincsen, vágyódik; akinek vagyon, megúnakodik a gond és fáradtság alatt. Akinek fiai nincsenek, bánja magtalanságát; akinek vannak, nyughatatlankodik, hogy jól hagyja őket. Egyszóval, teliden teli ember a sok nyavalyával. És ha valami kis öröme vagyon, egy pontnyi, mert: ha azt a sok fájdalmak és törődések mellé vetjük, olyan, mintha egy csepp bort öntenél egy serleg vízbe.

Talán azt mondod, hogy sok jó is vagyon benned. Úgy mint: tagjaid erőssége, húsod szépsége, ifjúságod ékessége, érzékenységed gyönyörűsége, gazdagságod bővsége, bölcsességed, böcsületes állapotod, tisztet, birodalmad. Mert ugyanis ezek csalják és földhöz foglalják az emberek kedvét.

Valaki ezt mondod, kérlek, gondold meg, mennyi fogyatkozásokkal és veszedelmes szorongatásokkal elegyítették ez a kevés jó? Damoklesz hízelkedő szókkal magasztalá egy királynak boldogságát, próbáltatni akará a király véle ezt a boldog állapotot. Azért aranyágyba, drága váncosokra fekteté, pohárszékeket rakata, szép étkekkel megtölteté az asztalt, kedves illatokkal pároltatá a házat; és mikor királyi módon szolgálnának néki, boldognak alítja vala magát Damoklesz. Azonban a padláson egy hegyes tört bocsátának feje felibe, melyet vékony lószőrre függesztettek vala. Ezt látván Damoklesz elhala, és nemhogy enni, de moccanni sem mervén, sok könyörgéssel úntatá a királyt, hogy abból a boldog állapotból kiszabadítaná.

Ezzel ismérteté a király, mennyi félelmek és rettegések, mennyi veszedelmek és fogyatkozások vannak a világi boldogságban, és mely igaz, amit egy poéta mondott, hogy vékony cérnán függ az embernek minden állapotja. Mely igazságot sokkal előbb jelentett a szentlélek, mikor Mózes által azt mondotta: hogy a mi életünk függőben vagy, és mikor nem vélünk, akkor leszakad. Bezzeg, ha ezt voltaképpen értenők, szinte mint Damoklesz, reszketve félnénk a közel való romlástól, és a rövid gyönyörűségnek nem örülnénk, melyből végetlen veszedelem következik.

De bár tiszták és elegyítés nélkül volnának is a világ javai: oly rövidek mindezek, és oly veszendők, hogy szeretést nem érdemlenek. Mert az erőt és szépséget egy hideglelés elfogyatja, a gazdagságot egy szikra megemészt, a felséget egy óra földhöz veri. Azért sűrűbb és világosb hasonlatosságokkal előnkbe nem adhatta a szentlélek életünknek és javainknak mulandó hiúságát, mint mikor azt mondotta, hogy a mi világi életünk és minden állapotunk olyan, mint a kevés ideig tartó pára, mely hamar elenyészik. Olyan, mint a kemence füstje, mely késedelem nélkül eloszol. Olyan, mint a tajték, mely egy szelecskétől elszaggattatik. Olyan, mint a szél, mely menten mégyen és vissza nem tér. Olyan, mint a virág, mely hamar meghervad és szárad. Olyan, mint az árnyék, mely ha délig nő, délest apad, és azon állapotban soha nem marad. Olyan, mint az álom, mely csak rövid hiúság. Egyszóval igazán írja Seneca, hogy ha egybeveted amennyit éltél, azzal, amennyi ideig azelőtt nem éltél; ha az örökkévalóság mellé térszed, amit te hosszú életnek tartasz: csak olyan ez, mint egy pont és semmi.

Tűrhetők volnának ezek a bűdös test fogyatkozási, de ezeknél nagyobb gonosz vagy benne. Mert ez minden bűnnek műhelye, minden gonosszágnak izgatója. Összeesküdt a test az ördöggel a lélek veszedelmére, és az ő kívánsági szünetlen harcolnak a lélekkel, úgy, hogy nem egyéb a halandó test, hanem fegyvere a mi ellenségünknek: ki szemeinkkel harcol, hogy bujaságra vigyen: torkunkkal, hogy részegessé tegyen: hasunkkal, hogy dobzódásra vigyen: nyelvünkkel, hogy sok egyéb vétkekre taszítson. Emellett barátság színe alatt a szegény lelket kötve tartja és lenyomja.

Erre nézve parancsolja Isten Szent Pál által, hogy a testnek ne kedvezzünk, kívánságinak ne engedjünk, hanem eszünkben forogjon, hogy nem a test szolgálatjára teremttünk: és valaki ennek igen kedvez, rabságban vagy. Azért mint szolgát, úgy tartsuk a testet; mint a számárt, úgy ostorozzuk és határában tartóztassuk, a szolgának uralkodást ne engedjünk, hogy kárhozatra ne jussunk. Mert bizonyos igazság az, hogy semmi jó nincs abban, aki testét igen szereti: azért is végre el nem kerül a kárhozatot.

De menjünk tovább! És ha ennyi fogyatkozás vagy testünk állapotjában, erőnk és tehetségünk minémű, jer, lássuk! És kérdjük magunktól: Micsoda munkára vagy elégséges? Minemű erőd vagy? Mit cselekedhetel? És ha magunkat meg nem akarjuk csalni, bizonyosan megtapasztaljuk, hogy semmi-tehetők, semmi-erejük vagyunk.

Mert először: A természetnek akárminémű munkájára sincs tehetségünk az Istennek segítése és velünk munkálkodása nélkül. Nemcsak Istenben élünk és vagyunk, úgymond Szent Pál, hanem őbenne mozgunk, ő segítségével lehet legkisebb mozdulásunk: ő az, aki minden cselekedetünket velünk együtt cselekeszi. És miképpen a fejsze vagy fűrő semmit nem metszhet emberi mozdítás nélkül; miképpen a penna nem írhat ujjaink igazgatása nélkül: úgy a teremttett állat semmit nem mívelhet Isten segítése és velünk együtt munkálkodása nélkül. Mert csak egyedül Istenben vagy oly hatalom, mely segítő nélkül valamit mívelhet: mi pedig nem láthatunk, nem járhatunk, nem szólhatunk, nem mozdulhatunk, ha Isten ezekben velünk együtt nem munkálkodik. Nem is kell azt gondolni, hogy ha Isten a bűnös cselekedeteket velünk együtt cselekeszi, ő is bűnbe esik: mert nincs magán a cselekedet mivoltában bűn, mivel külső cselekedetre nézve a hadakozó jámbor bűn nélkül úgy megöli az embert,

mint a lator gyilkos; a hagymázban fekvő úgy arcul veri apját, mint az istentelen fiú; a jámbor házas úgy él feleségével, mint a fajtalan latrával; a halálra éhező úgy elveszi marháját, mint a lopó. Kiből megtetszik, hogy a külső cselekedet magában bűn nem lévén, Isten azokra segítheti embert vétek nélkül: mert a vétek emberben vagyon, aki szabad akarva törvény ellen cselekeszik.

Másodszor: A jó erkölcsös és üdvösséges cselekedetekre oly erőtlene vagyunk, hogy magunktól azoknak meggondolására sem érkezünk, ha természet folyása és rendi felett nem segít Isten; aki kezdi és végbeviszi, ami jó bennünk vagyon; aki az akarást és véghezvitelt szerzi bennünk. Azért veszedelmünk és gonoszságunk magunktól vagyon: segítségünk Istentől, akitől vesszük, valami jó vagyon bennünk. Mert miképpen a szem nem láthat világosság nélkül, a test nem élhet étel nélkül, az erejeszakadt beteg nem járhat segítő nélkül, a kő fel nem mehet külső erő nélkül: úgy Isten segítése nélkül üdvösséges jót nem mívelhetünk, az ő vonása nélkül öhozzá nem mehetünk.

Három szép hasonlatossággal ismérteti a Szentírás ezt a mi fogyatkozásunkat. Először azt mondja, hogy a szőlővesszőnek termése nem lehet, ha a tőnek erejéből és nedvesítéséből nem vastagodik, sőt a venyigéből nemhogy ágast vagy gerendát, de egy szeget sem csinálhatni. Azonképpen mibennünk semmi haszonra és jóra való nincsen, ha a Krisztus malasztja és segítése nem gyámolít. Másodszor azt írja Szent Pál, hogy mi olyanok vagyunk, mint a letörött oltóágacska, mely soha nem gyümölcsözik, hanem ha a gyökeres fába oltatik, és a gyökér nedvességével elevenedik. Harmadszor: Szent Dávid azt mondja, hogy Istenre néző dolgokban olyan a mi lelkünk mennyei harmat nélkül, mint a száraz föld eső nélkül. Azért, miképpen az első teremtésben a föld haszontalan és üres volt, azaz erő sem volt benne, mellyel hasznos termést hozhatott volna; és Isten sem teremtett vala fát vagy fűvet benne, hanem sovány, kopár és semmirekellő vala: ekképpen a mi lelkünk minden jó gyümölcs-hozásra elégtelen és haszontalan, ha mennyei malaszttal nem vastagodik magtalansága.

Ha azért valami jót cselekeszünk, nem miénk az, hanem Istené, akinek erejével munkálkodunk. És igazán mondhatjuk Istenünknek: Tiéd, Uram és tetőled vettük, valamivel kedveskedünk néked. Ha jutalmazod szolgálatunkat, magad ajándékit ajándékozod. Mert miképpen József az ő atyafiainak pénzen ada búzát, de pénzt is ada, mellyel búzát vásárlottak: úgy a te kegyelmességed reásegített a munkára, hogy szegődésedet megteljesítenéd.

Akarod-e mégis tovább tudni: ki vagy cselekedettedben? Ha eredetted és születésed, ha természetted és tehetséged fogyatkozási tekintetessé nem tehetnek, talán cselekedetid méltóságosba tehetnek? De jaj, mely fogyatkozottak a mi cselekedetink! Ha az Isten irgalma nem tartana, miként Sodorna, elvesztünk volna. Ha zabolán nem hordozná Isten a Sátánt, hogy teljes erejét reánk ne fordítsa; ha erőtlenségünket nem vastagítaná; ha veszedelmünk okait nem távoztatná: régen pokolban kínlódnék a mi lelkünk. Mert valamely bűnbe esett valaki azonba esnék akárki, ha Istentől nem oltalmaztatnék. Azért minden ember úgy szólhat magáról, mint Szent Ágoston: Uram, e világ bűneit mind én cselekedtem volna, ha a te oltalmad nem tartóztatott volna. Ami jó bennem vagyon, tetőled vagyon: amikor állottam, te erőddel állottam: mikor elestem, magamtól estem, és örökké sárban hevertem volna, ha te fel nem emeltél volna, és minekutána felállattál, ismét mindjárt elestem volna, ha te nem tartottál volna.

Ilyen a mi erkölcsink magunktól. Azért cselekedetünkkel semminél is alábbvalók lehetünk, mivel tekéletes igazság, amit az igazság tanított, hogy: Jobb volna nem születni. Azaz semmiségben maradni, hogysen bűnbe esni, és abban megkeményedni.

Mózes akkor vevé eszébe, hogy rút szennyedékekkel poklos keze, mikor kebelébe nyúla. Jer, mi is nyúlunk belső rejtekébe szívünknek, és elsőben gondoljuk meg, hogy az egész világ vagy a testi gyönyörűségeket, vagy a szemmel látott gazdagságokat, vagy a felső és böcsületes állapotokat szomjúhozza, üzi, kergeti. Annaira elragadtatnak pedig ezeknek kívánságával az emberek, hogy hanyatt-homlok minden bűnökre mennek érettek. Juttassuk eszünkbe azért, mennyiszer és mely sokképpen vétkeztünk ezekben. Oh, ember! Isten téged a keresztségben megmosogatott, fiává fogadott, lelki áldomásokkal felékesített. Te pedig, mint ama tékozló fiú, meg nem gondolván, hogy veszni kell annak, aki Istentől eltávozik; bűnöd és gonoszságod által elhagyván Istenedet, eltávoztál tőle, mennyei gazdagságát eltékozlottad, Istennek szentelő malasztját és barátságát elvesztetted. Lelkedet ördög szolgálatjába, sőt rabságába ejtetted, Istent ellenségül vetted: minden érdemedet és győjteményidet, melyet ifjúságodtól fogva kerestél, megfojtottad, úgy, hogy örökké elvesznek és haszontalanok lesznek, ha lelkeddel együtt, Isten irgalmával nem eleveníttetnek. Ennek felette, miképpen Ádámot Isten minden állatok urává tette, de egy bűnnel minden állatok szolgája lőn, és mindjárt a bűn után Ábelt juhásztorrá, Káint szántó béressé kelle tenni: úgy te, a tékozló fiúval oktan állatok pásztora, sőt, mint Nabukodonozor, oktan állathoz hasonló lettél, hasad és hasad alja kedve-kereséssel.

Ha igaz tehát, amit Szent Bernárd írva hagyott, hogy nincs az ember orrában oly nehéz szagú, poshadt dög, mely бүдös Isten előtt a бүнös lélek. Valaki magát ismeri és cselekedetinek rúttságát szemléli: eszébe veheti, hogy a magunktól származott cselekedetek nem дүcsösёges dicsёretet és jutalmazó fizetést, hanem szégyent és gyalázatot érdemlenek, azért úgy nézi magát, mint a бүдös дёгёт, melyбёл szűnetlen folynak a gonosz бүнök rútsági.

Így gondolkodott bezzeg Dávid király, mikor magát holt ebhez hasonlította: jelentvén ezzel, hogy mint a holttest egyebet nem szerez бүдössёgnél, úgy Isten segítsége nélkül, бүнös vétkeknél egyéb nincs mibennünk.

Vaj adná Isten, hogy mindnyájan így ismérnök vétkeinket. De jaj, s meg jaj, ki sokan vannak olyanok, mint aki azt mondotta: Gazdag vagyok és nincs semmi szükségem! Noha nyomorult, szegény, mezítelen és vak volt. Nincs orvossága a betegségnek, ha meg nem ismértetik. Legveszedelmesb a hagymáz, melyben a beteg nem érzi betegségét, hanem csácsog és örül nyavalyáján. Menjünk tovább!

Harmadszor és utolszor: sokkal inkább ismérhetjük magunkat, ha megtekintjük: Mi leszen vége a világ tömlöcében való nyavalygásoknak?

Mert először: Ha most értékes állapotban vagyunk, bizonytalan, mire jutunk holtunk napjáig. Nézd ama hetven királyt, az Adonibezek asztala alatt; kezek, lábok nélkül mint kapdosnak eb módra a koncon! Tekintsd a Saul király testét felakasztva egy kőfalon! Lássad Julius császárt a templomban huszonnégy halálos sebben; Caligulát harminchárom vágással megölve; Világ-bíró Sándort, Tiberiust, Trajanust, Constantinust méreggel végeződve! Jusson eszedbe, hogy Valens egy házikóban megége, Gordianus felakasztaték, Pertinax és Maximus feje kopjahegyén hordoztaték, Niceforus Focas, mikor ágyában aludnék, megölették. Több sok hatalmas fejedelmek ilyen véletlen veszélyekkel veszték. Sokan rabságra, sokan koldusságra, sokan egyéb nagy nyavalyákra jutottak a hatalmas emberek közül. Azért rajtunk is történhetik, ami máson történt, és bizonytalan végünk félelemnek rettegésével kínoz.

Ha testi állapotunk ily bizonytalan, sokkal félelmesb a lélek dolga és következhető szerencsége. Most állunk-e? Nem tudjuk, ha holnap el nem esünk. Most Isten kedvében vagyunk-e? Nem tudjuk, ha végig állandók leszünk, ha a pokol tüzét elkerüljük? Azért jövőre nézve, minden dolgunk félelem és szomorú rettegés.

Másodszor: Ha idején meg nem halunk, a vénség rajtunk, melyet a bölcs kínok idejének nevez. Mert a vénség szünetlen betegség, melyben szemeink homályosodnak, hallásunk siketedik, szaglásunk és ízlésünk tompul, illetésünk nehezül. A köhögések, szemfolyások, taknyosságok, fájdalomok, erőtlenségek, ízetlen ételek, szakadozott aluvások, mindennapi kenyér a véneknél. Sőt az elmének élessége, az emlékezésnek eleveensége, az okosságnak világossága vagy meghomályosodik, vagy megfogyatkozik a vénségben. Azért, noha mindnyájan kívánjuk a vénséget, de a bölcs mondása szerint, valaki arra jut, igazán mondja, hogy nem tetszik néki.

Harmadszor: Semmik ezek ahhoz képest, hogy kimondotta Isten a bűn után sentenciánkat, és bizonyosan meg kell halnunk. Véletlen és váratlan jó sokszor a halál, és nem tudjuk, hol? mikor? minémű? halálunk lészen. De bizonyos, hogy közel vagyunk és jöttön jó, soha semmit nem késik. Azért teljes életünket kínozza a halál félelme. És úgy tetszik, könnyebb volna a halált szenvedni, hogysem ennyi ideig, óránként a halál félelmétől szorongatni. Kire nézve mondotta ama nagy császár; hogy jobb egyszer általmenni a halálon, hogysem attól minden nap rettegni.

Mikor immár közelgetni kezd a halál, előljáró vitézit küldi, hogy szállást készítsenek: a sok és nehéz fájdalomokat, melyek a kedves étkeket epévé, a gyönyörűséges italokat keserű ürömmé változtatják. És mikor szemeid elfordulnak, dobog melled, rekedez röhögő torkod, fogaid megfeketednek, orrod megvékonyodik, vakszemed béesis: eljő maga a halál, és erővel kiviszi testedből a lelket. Úgy marad a test, mint a tőke, érzékenység, mozdulás, szépség nélkül. Mihent kimégyen a lélek belőle, oly iszonyú, hogy legkedvesb fiának vagy házastársának holttestét sem nézheti ember iszonyodás nélkül. Nem is tartja senki tovább házában a holttestet, hanem amíg tisztességesen ki nem adhat rajta. Halál után minden dögnél büdösebb az ember teste, ha hamar föld alá nem tetetik. Ott is, sem nemesség, sem gazdagság, sem bölcsesség meg nem mentheti, hogy meg ne bűzhödjék, és amint Szent Jób írja: apja, anyja a rothadás és férgek. Vagy a bölcs írása szerint: kígyóknak, férgeknek öröksége lészen. Azaz: undok férgékké, férgek eledelévé, végre porrá lészen. És ki-ki vagy, akár mint gyengéltesséd testedet, de földbe tetetik, legalacsonb rendű emberek lába alá vettetik, és akiket semmire böcsüllöttél, azok járnak hasadon. A fák között nagy különbözés vagyunk míg meg nem égnek. De mihent hamuvá fordulnak, semmi választás nem lehet közöttök. A szegény és gazdag, ifjú és vén, király és csordapásztor tetemi között semmi különbség nincs a halál után.

Negyedszer: Ennél is retteneteseb, hogy a halál után a szegény lélek mindenektől elszakadván, amiben gyönyörködött; egyes-egyedül vitetik az igaz ítélő Isten széki eleibe: kinek bölcsessége előtt semmi titkolva nem lehet, sem hízeltetéssel meg nem csalatik, sem ajándékokkal, sem könyörgéssel, sem rettentéssel nem hajol; hanem igazán és voltaképpen minden gondolatról, szólásról, cselekedetről, elmúlatásról számot kíván. Prókátora és bátorítója ott nem lészen a léleknek, hanem csak az ő cselekedeti követik, és azok szerint ítélik örök kárhozatra vagy boldogságra.

Meghallád ember, te ki vagy, mi voltál, mi vagy, mivé lész. Megtanulád, hogy semmiből és sárból lettél, ganéjfészkekben fogantattál, sok rútságokkal és nyavalyákkal környékeztettél, sok vétkekkel mocskoltattál, végre is tested ganéj és férgek eledele lészen, és ki tudja, talán lelked pokol tüzének üszöge lészen? Vajon ezek felfuvalkodott kevélységre izgatnak-e? Vajon illik-e, hogy bíborban, bársonyban tartassék a ganéj? Hogy arannyal és drágakövekkel fényesítsék a sár? Hogy válogatott étkekkel hizlaltassék a férgek eledele? Hogy tisztékben és böcsületekben telhetetlenkedjék a bűnök gyalázatjával bűzhödött gennyedtség? Ki ne nevesse, ha a ganéj első helyeken vetekedik? Mi közü a sárnak a cifrához? A rút féregnek a nagy böcsülethez? Ha föld vagy, láb alá való vagy: magasb helyt nem érdemelsz a földnél. Vajha igazán

ismérnök magunkat! Vajha meggondolnók: Mik voltunk? Mik vagyunk? Mivé leszünk? Elfelejtünk bezzeg a kevélységet, és azt kívánnók, hogy ezt a sárt megtapodják, ezt a bűnök gyalázatjával rútítottatott férget semmire böcsüljék. Mert noha külső cselekedetben ki-ki tartozik magát úgy viselni, mint hivatala és méltósága kívánja, de emellett arra köteles, hogy maga alacsonyságát ismerje, magát minden böcsületre méltatlannak ítélje, maga erőtlenségét, maga sok vétkét szeme előtt hordozza és mindenekben magát megalázza.

Szent Isten, nyisd meg lelki szemeinket, hogy ismerjük magunkat! Elsőben pedig az én elmémet mennyi fényességeddel világosítsd, hogy amit mondtam és valóságos igazságnak ítélek, azt ne csak értsem és tudjam, hanem azokból magamat megalázzam, méltatlan voltomat érezzem: hogy miképpen megdicséred a maga megalázó Keresztelő János, úgy minket is megdicsírsz Szent Atyád előtt, Amen.

A KERESZTYÉN ÖZVEGYASSZONY TÜKÖRE

Az frigy szekrénye mind a pusztában bujdosó zsidók sátorában, mind a városban épített Salamon Templomában, úgy állott két kerubin között, a szekrényre fordították, és arrúl el nem fordították orcáikat a kerubinek. Csaknem hasonlóképpen, mikor Isten Izsaiásnak dücsőséges jelenéssel megmutatá magát, két szeráfin állott az Isten széki mellett, és kiterjesztvén szárnyokat, dücsőítették és magasztalták a nagy Istent.

Úgy tetszik, Keresztyének, Szent Simeon és Anna, kikről az evangéliom emlékezik az Új-testamentum szekrényének kerubini, és az emberi testben megjelent Istennek szeráfini, kik az emberré lett Istennek csudálatos titkait nemcsak nézték és szemlélték, hanem nekünk is felséges szókkal jelentették.

Simeonról írják, hogy mikor Izsaiás prófétának hatodik részét olvasná, ahol írva vagyon, hogy egy szűz fiat szül; látván, hogy a zsidó szó: hehalma, férfiútul elrejtetett leányt jegyez, és nem értvén, mint lehessen, hogy a leány férfi nélkül szüljön: angyal által megjelenteté Isten néki, hogy addig meg nem hal, míg azt a szüzet szemével nem látja, aki férfi nélkül szül. Mikor azért Boldogasszony ölében szent fiát látta volna a templomban, és Istennek titkos tanításából megismérte volna, majd ugyanazon szókkal felkiálta, melyekkel Jákob, mikor Józsefet látá: Örömet meghalok immár, hogy téged láttalak.

Boldogasszonyról azt jövendölé Simeon, hogy amely fájdalmakat nem érzett szülésében, megkóstolja fia halálában. És annyival keservesbek lesznek a lélek-sértegető fájdalmak fegyveri, mennyivel nagyobb volt anyai szerelme Krisztushoz. Akkor pedig sok szűvek gondolati kinyilatkoznak, mert a Krisztus szenvedésében megismértetik a zsidók irigysége, a pogány tisztartók dühössége, az apostolok gyengesége, a József, Nicodémus és több tekéletes férfiak és asszonyok állhatatos hívsége.

Krisztus urunkról azt mondá Simeon, hogy: Sokak romlására, sokak felkelésére tétetett. Senkit lelki romlásra és veszedelemre nem taszít Krisztus. Sőt azért jött, hogy mindeneket segítsen és üdvözítsen. Minden léleknek veszedelme magától vagyon; segítsége és üdvössége Istentől. Azért Isten senkinek tört és kelepécét nem vet, senkinek kárhozatját nem kívánja: De ha a nap fényétül, mellyel a viasz lágyul és a vászon fehéredik, megkeményül a sár és megfeketedik a szerezsen; ha amely virágról mézet szednek a méhek, arról a pókok mérget győjtenek; amiből terjéket csinálnak a jámbor gyógyítók, abból halálos italt készítenek a gyilkos árulók; ha amely fából egyház épületire gerendát faragnak, ugyanazonból akasztófát csinálnak; végezetre, ha amely kösziklához nyugodalmason támaszkodnak a fáradtak, fejeket ront-

ják abban a tántorgó részek: Mit csudáljuk, hogy Krisztus, aki nekünk isteni bölcsesség és dicsőség: a zsidóknak botránkozás, a pogányoknak bolondság, mindeniknek botránkoztató kőszikla?

Noha azért a lélekromlás nem Krisztustól, hanem az emberi gonoszságtól vagy, de ugyan sokféle romlást szerzett Krisztus e világon, sokak fejét egybetörte. Elrontotta a Salamon Templomát és Jeruzsálem városát: úgy rontotta pedig, hogy nem hagyott egy torony benne, melyet fundamentumból ki nem hánytak; egy ember, kit rabságra nem vittek; egy ház, melyet meg nem égettek; egy szűz leány, melyet meg nem rontottak; egy asszony, melyet meg nem gyaláztak. Elrontotta a zsinagógát, mert nem hagyott ennek országot, melyben uralkodjék; várost, melyben parancsoljon; királyságot, kitől hallgasson; prófétát, kitől tanuljon; hadat és hadnagyt, kitől oltalma légyen. Elrontotta a zsidók áldozatit és innepit: a ceremóniák sokaságát, az isteni szolgálatok pompáit, a Mózes törvényének ígét. Elrontotta a farizeusok képmutatását, melyben dicsekedtek; méltóságát, mellyel parancsoltak; tudományát, mellyel csalogattak; fősვნისება, mellyel lopogattak. Elrontotta a hegy tetejéről kéz nélkül vált kövecské a bálványozást, mely a világot részegítette; a hamis isteneket úgy földhöz verte, hogy azoknak nevei és emlékezeti feledékenységre menének. Elrontotta a hitetlenséget igaz tanításával, a kevélységet alázatosságával, a dühösséget szelídségével, a torkosságot bőjtölésével, a bujaságot tisztaságával.

Méltán mondja tehát Simeon, hogy sokaknak romlására tétetett ez, akinek neve rontó, fosztó, de sokaknak felkelésére is. Mert ha elrontotta a zsidók hitetlenségét: felépítette az anyaszentegyháznak győzhetetlen bástyáját. Ha ledöntötte a bálványozást: felemelte az igaz isteni tiszteletet. Ha kigyomláta a hamisságot: újonnan plántálta az igazságot. Ha elvagdalta a bűnöket: béoltotta a tekéletességeket. Ha megromtotta az istenteleneket: bűnökből kihozta és megszentelte az igazán hozzátérőket. Azért nemcsak az volt a Krisztus tiszti, hogy szaggasson, rontson, tétovahányjon; hanem hogy új épületet készítsen, új oltványokat szaporítson.

Végezetre azt mondja Simeon, hogy Krisztus jel: de oly jel, melynek ellene mondatik. Mint az özönvíz után az égi szivárványt jelöl adá Isten, hogy immár békességet szerzett az emberrel: úgy az istállóban született Krisztust jelöl adá az emberi nemzettel való békességnek. Innen vagy, hogy a mennyei angyalok békességet hirdetvén a pásztoroknak, azt mondták, hogy jele ennek a békességnek az istállóban találtatott gyermek. Jelzáslóul adta Isten Krisztust, úgy mond Izsaiás, mely alatt bátorságosan vitézkedhessünk. De az emberi gonoszság ellene mondott ennek a jelnek: sőt a Jeremiás szavaként, lövöldözésre emeltetett tárgynak tartja, melyet hitetlenségével és gonosz életével, mint mérges nyilakkal, lövöldöz. Mert Isten mondja, hogy akik gonoszul élnek, kegyetlenül általlövik őtet.

Mindezekből mélységes tudományokat és üdvösséges intéseket vehetnénk. De mivel az evangélium oly bévséges dicsérettel emlékezik ama böcsületes Anna özvegyasszonyról; hogy úgy tetszik, tükröl akarta Isten őtet az ájtatos özvegyasszonyok eleibe adni: én is a mai tanúságunkat csak arra határozom, hogy a Szentírásnak és régi atyáknak tanítása után a Szent Anna példájából megértsük és tanuljuk, mit kíván a keresztyén özvegyasszony hivatalja és rendi. Legyetek figyelmesek!

Kiváltképpen való nagy gondja volt minden üdőben Istennek az özvegyasszonyokra. Az Ótestamentomban azt parancsolta, hogy az özvegyek és árvák gyámoltalanságából senki bátorságot ne vegyen arra, hogy nekik ártson. Mert ha ki azoknak vét: Hozzá kiállnak és meghallgatom őket, megharagszom reátok és karddal büntetlek magatokat; feleségteket özvegységre, gyermekteket árvaságra juttatom. Annak okáért a zsidók romlásának okai közül fő helyen számlálja a Szentírás, hogy az özvegyek törvényét elő nem vették, és igazat nem

szolgáltattak nekik. De magát arra köti Isten, hogy ha a bírák hátramaradnak tisztekben, magára veszi az özvegyek igyét; maga lesz az özvegyek ítélőmestere.

Az apostolok idejében megírja Szent Lukács, mely nagy tekintet volt az özvegyekre: kiknek hogy asztalokra és egyéb szükségekre gondviselés lenne, hetet választának, szentlélekkel és bölcsességgel teljes férfiakat, kik közül egyik Szent István vala, hogy az özvegyasszonyokra vigyáznának. Szent Pál apostol is erős parancsolattal kötelezi Timoteust, hogy tisztelje az özvegyeket, kik igazán özvegyek, és ha meghaladják a hatvan esztendő, az egyház javaiból adjanak elégséges táplálást nekik. Végezetre, az özvegyasszonyok állapotjáról és oktatásáról nemcsak egész könyveket írt Szent Ambrus, Szent Ágoston, Tertullianus és egyebek; hanem ő maga, Szent Pál, bévséges tanításokat adott magokviseléséről. Ezeknek nyomdoka után könnyű nekünk is az igaz és böcsületes özvegyasszonyok tisztit és köteleességét megmutatnunk, és magokviseléséről tanúságot adnunk.

Mivel az özvegység hitese és házassághoz köteles társának halálából következik: az özvegységnek küszöbén vagy első garádicsán eszén kell járni a keresztyén özvegyasszonynak. Vannak oly magafeledettek, kik, noha nem tettetik, de oly örömmel látják férjek halálát, mintha nehéz és szomorú igát vetettek volna ki nyakokból, mikor urok kötelétül és birtokátül megmenekedtek. Azért szüből örülnek a nyert szabadságnak, kincsnek és birodalomnak. De ezek igen eszefogyottak: mert ha amely hajónak elveszett kormányosa, nem szabados, hanem pusztá, és szelek hányására s habok rontására bízott. Az asszonyember is, férjének gondviselése nélkül, minden nyavalyák habjaiban forog. Azért nem érdemli a tekéletes asszony nevet, valaki férjét úgy nem szereti, mint magát; valaki az igen fás vagy darabos erkölcsű urának is inkább nem kívánja éltét, hogysen holtát.

Annak okáért az istenes özveggy férjének halálát szüből sirassa nemcsak az emberekért, hogy meg ne szólják, mintha urát nem szerette volna; hanem azért főképpen, hogy kedves gondviselőjétül megfosztatván, gyámoltalan árvaságra jutott. Bolond kiáltásokkal pedig, haja szaggatásával, éktelen éneklésekkel ne cégéreztesse esztelenségét az okos asszony, mert tudják mindennek, hogy ezek csak piacra és szem eleibe készített pompák, melyek elolvadnak, ahol őket senki nem látja, nem hallja.

Mikor a bánatnak első ütközetiben egy vagy két nap múlik, vigasztalást végyen az özvegyasszony: de nem azoktól, kik biztatják, hogy holt ember helyébe elevent szereznek, és hogy immár is elintézték, kinek adják; hanem isteni vigasztalásokkal vidámítsa keseredett szüvét.

Elsőben: Meggondolja, hogy Isten adta volt a jámbor férjet, és ismét visszakívánta tőle, ami övé volt. Azért minden özveggynek parancsolja Isten, amit Ezekiel prófétának ilyen szóval hagyta: Ne sirasd, úgymond, szemed fényénél kedvesebb házastársodat, mert én vagyok, aki elvészem téled. Isten akaratja ellen nem tusakodhatni: tanácsit nem vizsgálhatni. Azért ha bolondság és embertelenség azon bánkódni, hogy a kölcsön adottat visszakérik tőlünk: nem illik keresztyén emberhez, hogy háborogjon Istentől engedtetett kedvesének visszakéréséért: hanem inkább hálákat adjon, hogy eddig nála hagyta, amit idejében elkívánhatott volna.

Másodszor: Tükörül tartsa előtte és kövesse, amit Szent Dávid cselekedék kedves fiának halálakor. Böjtöt böjtölt, földre borult, míg a gyermek beteg volt. Mihent tudtára adák, hogy megholt, felkele; megmosdék, ruháját változtatá, templomba méne, Istennek hálákat ada, és azután elfogyatá királyi ebédét. Csudálkozván ezen az udvari főrendek: azt felelé nekik, hogy míg élt a gyermek, reménylette, hogy talán Isten könyörül és meggyógyítja. Most immár, úgymond, miért sanyargassam magamat? Vajon visszahozhatom-e őtet? Én megyek inkább őhozzá, de őtet vissza nem várom. Ezt kell minden értelmes embernek követni, hogy heábavaló törődéssel ne fogyassa magát.

Harmadszor: A Szent Pál szavait eszébe forgassa, ki azt írja, hogy nem úgy kell a keresztyén embernek szánakodni halottján, mint azoknak, kik jobb életet nem hisznek: hanem tudván, hogy az ő halottja betegségében úgy készült halálához, mint keresztyén emberhez illik; teljes bizodalommal légyen, hogy a siralom völgyéből mennyei boldogságba jutott. Azért nem méltó az ő javán és dicsőítésén bánkódni. Sőt tudván, hogy el nem vesztette kedvesét, hanem előbocsátotta; oda pedig, ahová mindnyájan igyekezünk: örülni kell azon az istenes özvegynek, hogy rövid nap múlva együtt leszen férjével az örök életnek vigasságában.

Negyedszer: Megemlékezzék arról is, amit a bölcs mondott, hogy sírányozással vissza nem hozza halottját, és annak nem használván, maga életét, egészségét fogyatja szomorúságával. Azért békét hagyván a sírásnak, azt gondolja, hogy az ő holt ura így szól neki: Látod-e, én mint jártam tegnap? Ma terajta lehet a szer: rövid nap utánam várlak. És ezzel a gondolattal a tekéletes életnek buzgóságára és világ utalására serkengesse magát.

Békét hagyván tehát a heábavaló törődésnek, arra fordítsa gondolatját, hogy állapotja szerint tisztességesen eltakarítsa a hideg testet.

De ne kövesse azoknak kábaságokat, kik mindeneket a temetés pompájára költvén, holtig való adósságba esnek: hanem abban mutassa urához való igaz szeretetét, hogy lelkét segítse; azaz adósságát megfizesse, ne átkozzák holtá után az árosemberek, a szegényeket ruházza és táplálja, hogy imádkozzanak érte; istenes dolgokra rendelt testamentumát végbevigye, hogy könnyebbítse lelkét.

Urát eltakarván, azt ne mívelje, amit jaj, sok özvegyek, kik urok félelmével gátoltatott gonoszságokat titkolják házasságokban, de kiöntik özvegységekben! Hanem meggondolja, hogy sokkal nagyobb szentség és tekéletesség kívántatik az özvegyasszonyban, hogysen a házasszemélyben, mert akinek ura vagyon, Isten és férje között megosztatott: szolgálatot kétfelé kívánnak tőle. Azért nemcsak arról kell gondolkodni, mint találja kedvét Istennek, hanem mint lehessen kellemetes férje előtt. De akinek férje nincsen, csak arra kell vigyázni, hogy Isten előtt kedvet találjon, testi és lelki szentséggel: minden erkölcsét és magaviselését annak akaratjához szabja, aki ura helyett magára vette özvegységének gondviselését. Ha annak előtte testét szépegette az ura szemének: özvegységében lelki ékességeket keressen, mert csak ezek téstik őtet széppé és kedvessé Isten előtt. Ha öltözetekkel ékesgette magát elébbi állapotjában: özvegységében öltözetivel és magaviselésével megmutassa, hogy külső öltözetekkel senkinek kedvét nem keresi, szemét senkinek nem gyönyörködteti. Ha lakodalmokkal, játékokkal, táncolásokkal és egyéb nyájaskodásokkal vigasztalta elébb magát; özvegységében gyakor böjtöléssel, Istennel való nyájaskodással és imádkozással töltse idejét. Egyszóval: ruházatjában, házának öltözetiben, asztalának és szolgáknak tartásában, emberek között való létében, és egyéb mindennemű cselekedetiben megismértesse, hogy világi gyönyörűségét mindenestül ura koporsójába temette, és immár csak Istenre és üdvösségre vagyon gondja.

Nem szóval, hanem cselekedettel tanította az özvegyasszonyokat a mai evangéliomban említett Szent Anna: miben kell életét foglalni, mint kell erkölcsét rendelni az istenes özvegyasszonynak.

Elsőben: Dicsíri az evangéliom őbenne a szemérmetes, tiszta életet, mind leány korában, s mind özvegységében. Mert azt mondja, hogy tisztaságát épen és szűzen tartotta házasságáig, és akkor volt vége szüzességének, mikor törvény szerént való férjével meglelt menyegzője. Özvegységéről pedig azt mondja, hogy nyolcvannégy esztendeig ette az özvegy kenyeret. De ily hosszú üdők folyásában oly szentül viselte magát, hogy minden emberi nyájaskodástól elfogván kedvét, szünetlen a templomban lakott, és Istennek ájtatossággal szolgált. Igazán

ehhez az Aser leányához illik, amit Mózes monda az Aser áldásában: Ifjúságához hasonló volt özvegyiségben vénhedett tisztasága.

Zsidó József írja, hogy a Salamon Templomának külső falához ragasztva három rend kamarák voltak egymás felett. Mindenik renden harminc cella volt; azaz mindenestül kilencven. Mindeniknek széle, hossza egyarányú volt, huszonöt singnyi; magassága húszsingnyi. Ezekben ájtatos és világi gondoktól s nyájaskodásoktól elszakadott asszonyok laktanak, mint a Szentírásnak történeti megmutatják. A Salamon Templomának hasonlatosságára építtetett vala a másik templom, melyben hasonló cellák voltak. Azokban, írják, hogy neveltetett Boldogasszony. Ugyanazon cellákban töltötte özvegyiségét Anna asszony: mert hogy tisztábban és nagyobb gyakorlással szolgált Istennek, a szentegyháztól el nem távozott; hanem mint most az apácák nálunk, bérekesztve ott lakott. Kire nézve Szent Cyrillus Anna asszonyt szerzetes és istenes apácának nevezi.

Méltán távol akart lenni az emberi társalkodástól, aki tisztán akarta özvegyiségét viselni: mert amely özvegyasszony gyakran férfiak között forog, veszedelem kívül nincsen. Azért amaz okos Juditról azt olvassuk, hogy házának felső részében, felfelé való titkos kamarában bérekesztve lakott szolgálóleánnyal. És nem ok nélkül, csak szolgálóleányt említi a Szentírás, mert halljad, mit ír Szent Jeronymus: Gyenge dolog, úgymond, az asszony tisztaságának híre: és mint a virág, kicsiny szelecskétől meghervad. Tudok sokakat, kik megvonták magukat, kinn nem forognak, betéve tartják ajtajokat: de azért gyalázatos hírben kevertettek a szolgálókkal; kik gyanúságba estek vagy cifra öltözetekkel, vagy a titkon való szerelemnek bizakodásából származott kevélységgel; mely a szolgatársokat úgy tartotta, mint szolgákat.

Másodszor: Említi az evangélium Anna asszony böjtölését. Mert amely özvegyasszony tisztaságát akarja őrizni, szükség, hogy testét zabolán hordozza és ostor alatt tartsa. Az igen jól tartott test olyan, mint a délceg ló, mely ha nem sanyargattatik, nyakát szakasztja a rajta ülőnek. Azért Szent Pál apostol azt írja, hogy ő ostorozza és megkékíti testét; szolgálatra tanítja, hogy engedjen a léleknek: mert talán ha ezt nem mívelné, elkárhoznék. Judit asszonyról olvassuk, hogy ágyékán ciliciomot hordozott, és szombatok s egyéb innepek kívül teljes életének minden napjain böjtölt. Bezzeg ez nem kálvinista böjt volt. Mert sem abban nem állott, hogy semmit nem ett volna, mivel emberi erő el nem viselheti, hogy csak innepnapokon egyék; sem abban nem állott, hogy tobzódás nélkül evett, mert szombat és innepnapokon sem dőzsölt vagy zabállott: hanem mértékletesen ett és ivott Judit asszony, noha akkor nem böjtölt.

Ez volt eleitől fogva a keresztyének szokása, hogy nemcsak böjtökkel, hanem ciliciommal és magok testének vereségével oltalmazták a tisztaságot: mert jól tudták, mint a szolga, úgy a test, ha kedvére és kényességben tartják, hátrarúg és vakmerőképpen tusakodik az ellen, akinek engednie kellene.

Eszekben tartották a Szent Pál mondását is, hogy: Amely özvegyasszony kedvére tartja testét, gyönyörűséggel mulatja idejét; meghólt, noha eleven; azaz: hírében, nevében, tisztességében, böcsületiben meghólt az emberek előtt: Isten előtt pedig, noha teste eleven, de meghólt lélek szerint, mivel a lelki élettől megfosztatott.

Siénabéli Szent Katalinról olvasom, hogy mindennap három ízben, fél óráig vaslánccal verte testét. Szent Erzsébetről, magyarországi király leányáról írja Surius, hogy esztendő-által minden pénteken, a hosszú böjtben pedig mindennap, sugárvesszőkkel szaggatta gyenge testét. Mit mondjak Szent Margitról, országunk királyának szerelmes leányáról? Minden éjjel kétszer verte testét; és néha tövises vesszővel. Ezek tudták, mint kell a szüzességet őrizni: mint kell a testet engedelem alatt viselni, mint kell Istennek kedveskedni. De most, a mi boldogtalan üdönkben, oly gyengék vagyunk, hogy efféle szokatlan dolgokat nehéz csak elhinnünk is: mert

meg nem gondoljuk, hogy az Isten országát erővel kell nyernünk; azaz: magunkon erőszakot kell tennünk, kedvünket meg kell szegnünk, magunkat meg kell sanyargatnunk, ha el akarjuk kapni a mennyországot. És valakik Krisztushoz tartoznak, meg kell magok testét feszíteniek, kívánságainak öldöklésével.

Harmadszor: Azzal dicsíri az evangéliom Anna asszonyt, hogy éjjel és nappal, szünetlen könyörgésekkel és imádkozásokkal szolgált Istennek. Szent Pál apostol is, mikor az özvegyasszonyok leckéjét kiadja, előszámlálja, hogy fiait és unokáit jól nevelje, cselédjére jó gondot viseljen. Mert amely özvegyasszony háza népére gondot nem visel, a hitet megtagadta, és alábbvaló a pogánynál. De mindenekfelett azt parancsolja, hogy az özvegyasszony éjjel-nappal imádkozásokban és könyörgésekben foglalja magát.

Az özvegyasszonynak, egyéb sok világi keserőségi között, két bajos keresztje vagyon. Egyik a testnek viaskodása, mert nehéz ellenni a szokott gyönyörűségek nélkül, melyeknek emlékezetivel eszteneztetik. Másik a gyakori szomorúság és unakodás, melyet szerez a magánlétel és szokott nyájaskodások elhagyása. Üdvösségesb forrás nincsen, mellyel a testnek tüzei megoltassanak, mint az imádság. Gyönyörűsegesb nyájasság nincsen, mint az Istennel való beszélés az imádkozásban. Fogatosb orvosság nincsen, mellyel minden nyavalyák meggyógyulnak, mint a könyörgés. Azért ha vigasztalásra vagyon szüksége az özvegyasszonynak: beszéljen Istennel és megvigasztaltatik. Ha ellenségétől ostromoltatik: kérjen segítséget Istentől és megszabadítottatik. Ha kedvetlensége vagyon magánlétéből: járuljon Istenhez és egyedül nem lészen. Egyszóval, az imádságban minden nyavalyáinak orvosságát, minden siralminak vigasztalását, minden fáradságának nyúgodalmát, minden nehézségének könnyebbségét találja az istenes özvegy.

Úgy tetszik, ezekből megtanulhatják azok, akik valóban özvegyasszonyok, mint kell özvegyéseket viselni. Nem ok nélkül emlékezem nevezve azokról, kik valóban, és nemcsak nevezettel özvegyek: mert Szent Pál teszi ezt a különbséget az özvegyek között. És azoknak erkölcsét is feljegyzi, kik csak névvel és gyászruhával özvegyek. Azt írván felőlők, hogy ezek: fajtalanok, hivolkodók; házról házra járók, csácsogók, illetlen beszédűk, vizsgálók, nyughatatlanok. De ezekről most nem szükség szólani: elég, amit Szent Pál mondott rólok hogy eleven halottak.

Hanem egynéhány szóval lássuk, mint kell az özvegyasszonynak gondolkodni újabb házasságról. Bizonyos, hogy Isten nem tiltotta, sőt megengedte, hogy az özvegyasszony férjhez meheszen. Mert Szent Pál nem egy helyen írja, hogy: Amely asszonynak ura megholt, felszabadult kötelessége; ahhoz mehet, akihez akarja. Sőt az ifjú özvegyeknek (ha hitek és fogadások nem kötelezi az özvegységre) ugyan tanácsolja Szent Pál, hogy férjhez menjenek. Ha magokban annyi erőt és isteni malasztot nem ismernek, hogy tisztán éljenek: jobb férjhez menni, hogysen magát megégetni.

Noha ez így vagyon: de e mellett az is bizonyos; hogy Isten népe között böcsületes volt mindenkor az özvegy állapot. És miképpen a papi rendre nem választottak olyat, kinek egy feleségénél több lett volna: azonképpen az özvegyasszonyok közül a templom szolgálatjára csak olyakat választottak, kiknek egy férjknél több nem volt. Judit asszonyt is, a többi között azzal dicséri a Szentírás, hogy az egy uránál többet nem ismert, noha százhusz esztendeig volt az ura házában. Aki nagyobb, Szent Pál apostol azt írja, hogy noha férjhez mehet az asszony ura halála után; de azért boldogabb lészen, ha özvegyen marad, az ő tanácsa szerint. És ugyanottan: Az özvegyeknek, úgymond, azt tanácslom; jó nekik ha így maradnak, és kétfelé nem oszolnak, hanem csak Isten kedve keresésére figyelmeznék. Szépen írja Szent Jeronimus egy úri asszonynak, hogy: Ha fiai vannak és férjhez mégyn, nem lészen szabad őket szeretni; sőt ha őket nem gyűlöli, úgy tetszik, most is az apjokat szereti, és így lopogatva kell nékik

szükségeket megadni. Testamentomot pedig olyat tétetnek véle, mellyel gyermeki torkát megmetszi. Ha annak is gyermeki vannak, akihez mégyen, annál nagyobb veszély, úgymond, mivel: ha enniak adsz, és megbetegednek, méregosztogató neved: ha semmit nem adsz nekik, kegyetlennek ítéltetel.

Mindazáltal ha valamely özvegy nem akar a Szent Pál tanácsán járni, ám ottan csak arra vigyázzon, hogy atyafiai híre és akarata nélkül magát el ne adja. És ne menjen valami játékos, részeges, fajtalan ifjúhoz, hanem józan és igyenes erkölcsű embernyi embert keressen! Mert ezerszer jobb holtig özvegyen maradni, hogysem éretlen nyalkához menni.

Adja az Úristen, hogy ennek az evangeliomi Szent Annának üdvösséges példája és a szentatyák szép tanítása megfogadjék és gyökeret verjen az özvegyek szűvében, és az örök életnek boldogságában gyümölcsöt hozzon! Amen.

A FIAKNAK ISTENES NEVELÉSÉRŐL

Értelmünk tanítására és akaratunk izgatására nincs annyi ereje a füllel hallott tanításnak, mint a szemmel látott példának. Mert a látott dolgok hatalmasbak akaratunk indítására, hogysem amit csak mások nyelve után értünk. Azért mondja Seneca, hogy hosszú és nehéz mindent törvényből és parancsolatból tanulni: hamar és foganatos a jó példából való okoskodás.

Innen vagyon, hogy a lelket szerető Isten nem elégedett sem azzal, hogy szép tanításokkal fülünkbe rágta hivatalunk kötelességét, magunkviselésének formáját, erkölcsünk reguláit vagy igyenesítő rendit; sem azzal, hogy parancsolatinak fenyítékével, büntetésinek rettentésével, ígéretinek édesgetésével engedelmességre és tekéletes erkölcsök gyakorlására esztenezte akaratunkat: hanem hogy példából tanulnók a tekéletességet; és nemcsak füllel hallanók, hanem szemmel látnók, mit kell cselekednünk: Elsőben cselekedettel, azután élő nyelvének oktatásával tanított minket az Úr Krisztus.

Innen vagyon, hogy gyermeki állapotban is maga példájából akará ismértetni a szülékkel, mint viseljenek gondot gyenge és hajlandó gyermekek kicsinységére: mint szoktassák őket templomba; mint édesítsék az isteni dolgok gyakorlására; mint neveljék fenyíték alatt engedelmességben; mint foglalják őket minden jóságok tekéletességében. Mert noha Krisztusnak nem volt szüksége arra, hogy valakinek birtoka alatt neveltessék, és egyebek rendelkezésével igyenesítsék erkölcsét; de hogy életének zsengejét és ifjúságának nevedékenységet a gyermekek nevelésének oktatására például adná; azt akará, hogy anyjának gondviselése alatt lenne, attúl vitetnék a templomba, az által vezettnék az isteni szolgálatok gyakorlására.

Mivel azért szükség a szüléknek érteni kötelességeket és hivataljokat gyermekek nevelésében; én is a mai napon, egyéb tanúságokat elhagyván, két dologról szólok. Először megmutatom, hogy a szülék tartoznak lelkek vesztése alatt gyermekeket jól nevelni. Másodszor, Krisztus Urunk nevelésének példájából, négy cikkelybe foglalom, ami legszükségesebb a gyermekek nevelésében. Kérem Istenemet, hogy ily hasznos tanúsnak fogadják legyen a szülékben.

Mind fiaknak és szüléknek magános javára, mind a közönséges jóra nézve kívántatik a gyermekeknek istenes nevelése. Mert a fiaknak mind örök üdvösségek és világi állapotjuk; mind Isten s mind emberek előtt való böcsületek; mind tekéletes vagy feslett erkölcsök a gyermeki neveléstől függ. Azért valamely szükséges a tej kiseddkorunkban, oly szükséges a jó nevelés: mert ha anyánk melléből szopjuk a tejet, mellyel nevededik gyengeségünk: a gyer-

mekségből erednek azok az erkölcsök, melyekkel tündöklük vagy romlik öregemberi állapotunk.

Az országoknak és városoknak sincs semmire nagyobb szükségük, mint az apród-esztendősek jó nevelése. Mert sem az eláradott gonoszságnak kiirtására, sem a jó erkölcsök béoltására, sem a bölcsességek és tudományok gyökerezésére, sem a több belső csendes állapotok virágzására fogatosb eszköz nem találta a gyermekek oktatásánál: miképpen ártalmasb és veszedelmesb dolog sincsen az ifjúságnak vagy tudatlanságban, vagy vásott, feslett erkölcsökben nevelésénél.

Jól értették ezt a pitagoreusok, mikor azt mondták, hogy a gyermekek nevelése fundamenta az ország javainak: mert az ifjak neveléséhez hasonló a több erkölcsök. A Mithilénai városiakról írja Eliánus, hogy amely ellenséget meggyőzván, rabságban és romlott állapotban akartak tartani, nem szenvedték, hogy fiokat szabados tudományokra taníttassák: hanem azt akarták, hogy rosszul, parasztul, szabadoson nevelvén, szolgai erkölcsökhöz szokjanak. Izaiás próféta is, a zsidók veszedelmének előjáró okait és jeleit adván, azt mondja; hogy nincs lelki tanító, nincs gyermekoktató közöttük. Mintha azt mondaná, hogy: veszni kell az országnak, mely ebben a két dologban megfogytokozik.

Annak okáért Isten a Szentírásban szép, édesgető ígéretekkel, hatalmas parancsolatokkal, kemény fenyegetésekkel esztenezi a szüléket, hogy szorgalmatosok légyenek az ő szülöttök nevelésében. Ha fiaid vannak, úgymond, oktassad őket; míg gyengék, addig hajlítsd meg őket. Ha leányid vannak, őrizzed az ő testeket, és ne mutass víg orcát nekik. Szent Pál ezen dolgról így szól: Atyák, neveljétek fiaitokat fenytékben és isteni félelemben. És minekutána arra intette volna az özvegyasszonyokat, hogy fiokat, leányokat jól neveljék, mert ez kedves Istennél: azzal fejezi be szavát, hogy akinek gondja nincs ezekre, megtagadta a hitet és pogánynál alábbvaló.

Jutalmát is mutatja Isten ennek a fáradságnak, mikor azzal biztatja az anyákat, hogy ne restelljék fiók nevelésének munkáját, mert az asszony üdvözülni a fiak szülése által, ha megmarad a hitben, szentségben, józanságban, és Isten szerént neveli gyermekit. Az Ótörvényben, mihent megparancsolá Isten a maga tiszteletinek rendit mindjárt utána veté a fiak tanításáról való törvényt; és azt parancsolá, hogy ezekre minden ember megtanítsa gyermekit. Jelentvén ezzel, hogy a maga tiszteleti után semmit inkább nem kíván, minthogy gyermekét jól oktassa ember.

Akik ebben az oktatásban megfogytokoznak, nemcsak magok fejére pálcát csinálnak; mivel a gonosz fiak szomorúsággal, bánattal, haraggal, gyalázzal töltik szüléjüket, mint a Szentírás mondja: de Isten is megmutatja erős ostromozásával, mely igen bánja ebbéli feledékenységeket. Hélinek két fiának emliti a Szentírás, kik sok latorságokba merültek: Az ő atyjok, előhívatván, megdorgálja őket; Isten büntetésével fenyegeté, és inté, hogy megszűnjenek: de meg nem zabolázá, meg nem bünteté Isten törvénye szerént, ki azt parancsolta, hogy akinek tobzódó, szófogadatlan, fajtalan fia vagyon, és atyai intését füle mellől bocsátja: kövekkel verjék agyon. Héli meggyőzetvén az atyai szeretettől, megelégedék a lágy dorgálással. Azért Isten így szól a neki: Noha azt mondtam, hogy a te nemzetségeden marad örökké a papi méltóság: de mivel inkább böcsüllötted fiaidat, hogysem engemet, szemed előtt egy nap mind a két fiadat megölöm, papi méltóságtól megfosztom nemzetségedet: magadat is megöllek. Úgy is lön. Mert a két fiát levágák, magának nyaka szakada; csak azért, hogy tudta vétjét fiainak és meg nem büntette, noha intéssel szólította őket.

Tanuljanak az atyák, és ne ítéljék, hogy hivataljoknak eleget tésznek, ha hébe-hóba lágy beszéddel intik fiokat. Plutarchus írja, hogy mikor Diogenes látta volna, hogy egy gyermek mohón eszik, a mesterét veré pofon a gyermek vétkeért. A Lacedemon városbéli tanács egy

feslett gyermek vétkeért atyját bünteté. Így az Isten Hélit ostromozá fiainak gonoszságáért: mert ő vétke volt, hogy rosszul nevelte és zabolárul nem itatta fiait.

Nem sokkal különb példát ada Isten Dávid királyban. Az ő első fia, Amnon, nagy éktelenséget cselekvék a királyi házban. Erőszakot tén hűgán: és mikor ezt meghallotta volna Dávid, noha igen megkeseredék rajta; de azért nem akará megszorítani a fiát, Amnont, mert igen szereti vala. Nem akará szomorítani fiát, de Isten valóban megszorítá őket: mert Amnont Absalom megölé, magát is Dávidot országából kikergeté, és így fia által ostromoztaték, fiára való gondviséletlensége. Nem szükség erről több régi és messzünnen keresett példákat számlálni: naponként látjuk, mely nyilván bünteti Isten azokat, kik fiokat, leányokat gondviséletlenül nevelik; mert a gonoszul nevelt gyermekek magok állanak bosszút szüleiken: háborgatván, keserítvén, gyalázatokban hozván őket.

Mely kedves Isten előtt, mikor ember jól oktatja fiait, szép példával előnkbe adja a Szentírás. Mikor Isten el akará veszteni Sodomát, Gomorrát, azt mondá; hogy Ábrahám-tól nem titkolhatja, amit akar cselekedni. De vajon miért? Mert tudom, úgymond, hogy az ő fiainak megparancsolja, hogy igazak légyenek és Isten útjáról el ne térjenek. Ihon, Ábrahámnak egyéb szép, istenes jószágáért hallgat, és annyira böcsüli fiainak jó tanítását, hogy ez egy dologért, titkát el nem rejtheti tőle.

Szent Jóbról, minekutána azt mondotta volna az Írás, hogy jámbor, tekeletes volt, és nem találattott hozzá hasonló a földön: ennek az ő tekeletességének példáját akarván adni, nem emlékezik sok irgalmasságiról és egyéb jószágiról, hanem csak hozza elő, mely szorgalmatos gondot viselt fiaira, leányira: kikben, noha szép, atyafiúi szeretetet és külső erkölcsöt látott; noha semmi feslettséget benne nem sajdított: mindazáltal félvén, hogy szívökben ne vétkeznének, mindennap áldozott Istennek érettek, mert tudta, hogy hasznosb maradék nélkül meghalni, hogysen istentelen fiaikat hagyni, és jobb egy istenfélő magzat ezer gonosz fiúnál.

Ha semmi parancsolatot nem adott volna Isten a fiak neveléséről, a természet oltotta a szülékbe szülöttekre való jó gondviselésnek szikráját: és az okosságnak vezérlése arra viszi őket, hogy akiket szültek, azokat őrizték és jól neveljék. A fiaikat, leányokat Szent Jeronimus házasság viráginak nevezi. Tehát, mint a virágot őrizni kell, hogy el ne hervadjon, úgy azokat is vigyázásban kell nevelni, hogy meg ne rosszuljanak. A fiak, Istentől adatott kincs és gazdagság, úgymond Aranyszájú Szent János. Tehát, mint a kincset őrzik, és öregbítik az emberek, a fiaikat is szorgalmatosan kell minden jóban öregbíteni.

Méltán írja tehát Szent Ambrus, hogy: Barmoknál oktanbak, akik gyermekeket jól nem nevelik, mert ha a medve nem szánja fáradságát, hanem goromba kölykeit addig nyalogatja, míg valami formát nem ad nekik: miért nem kell embernek hasonló bajlódást felvenni gyermekének neveléséért? Aranyszájú Szent János tovább mégyn, és azt meri mondani, hogy: Amely atyák jóra nem tanítják gyermekeket, vétkesbek azoknál, akik kicsiny korokban megfojtják őket: mert ezek csak testeket ölik meg, de amazok testestül-lelkestül örök halálra vetik. Végezetre, a szentlélek azt mondja, hogy minden kegyetlen, oktan állatnál vadabbak, akik gyermekeket jól nem nevelik, hanem úgy bánnak vélek, mint a struccmadár, kiről Szent Jób írja, hogy leteszi tojását, és azután semmi gondja nincs reája, mintha övé sem volna.

Tekintsük meg immár; mi kívántatik a gyermek jó neveléséhez? Nemcsak parancsolattal, hanem maga gyermekségének példájával akara Krisztus erre tanítani. Mert noha keveset írtak az evangelisták a mi üdvözítőnk gyermekségéről: de azért négy tekintetes dolgot említ Szent Lukács a Krisztus nevelésében, és ezek legszükségesebbek a gyermekek feltartásában. Elsőt, az ő szent anyjának és (üdüre, szeretetre, gondviselésre nézve) atyjának jó példáját. Másikat, a kisdéd Jézusnak isteni szolgálatra való szoktatását. Harmadikat, a doktorokkal és életemes,

jámbor mesterekkel való nyájaskodását. Negyediket, az ő szent anyjának alázatos kérdésével, néminemű dorgálását; és fiának birtoka s hatalma alatt való nevelését. Ebben a négy dologban függ bezzeg az ifjúságnak jó nevelése is. És noha mind Plutarchus, mind Quintilianus, mind egyéb régi bölcsek sokat írtak és okoskodtak e dologról: de valamit elmélkedtek és írtak, mind e négy dologon fordul meg.

Először azért, aki jó erkölcsben akarja nevelni magzatját, szükség, hogy annak magaviseléséből gonosztságot ne tanulhasson neveletlen gyermeke: hanem jó példájával tekéletességre vezettessék. Krisztus Urunk szüleiről azt írja Szent Lukács, hogy szokások szerint, minden esztendőben felmentek Jeruzsálembe. Csak a férfiaknak parancsolta vala Isten, hogy esztendőben háromszor Jeruzsálembe menjenek: Húsvétre, Pünkösdre és a Sátorok innepére. Azt fogadta vala pedig, hogy ő leszen addig házörzőjök, míg Jeruzsálemben járnak. Az asszonyokat nem kötelezte erre a munkára: de azért, azt írja Szent Lukács, hogy az urunk szent anyja felment esztendőnként és a kisdéd Jézust ezen jó szokásban nevelte.

Nem elég, hogy valaki jóra igazgassa gyermekét szavaival, hanem akit jól akarnak nevelni, példával tanítsák, hogy azt mondhassa üdövel az ő gyermekek, amit Salamon mondott: Példából tanultam a tekéletes erkölcsöt. Mert a Szent Gergely mondása szerint: Parancsolat gyanánt esik a tanítás, mikor azt cselekezzük előbb, amire mást tanítunk. És amint Szent Bernárd írja: Könnyen elhitethetjük, amit akarunk, ha példánkkal azt könnyen mutatjuk. Aki jót tanít és különben cselekeszik; egy kézzel Istenhez vonzza, mással visszaszítja az embereket: és olyan, mint amaz asszony, mely nappal szoptatta, s éjjel megnyomta és megölte gyermekét. Azért írja Seneca; hogy káros emberek nincsenek, mint akik különben élnek, hogysen tanítanak. Kellemes dolog, ha az atya böjtre, józan és tiszta életre inti fiát; maga pedig szemtelenül tobzódik, latorkodik!? Igen illik, hogy az anya dorgálja fiát szitkozódásért; ő pedig azon feddésben szitkozódjék és példájával tanítsa a szitkot?! Igazán mondja egy poéta: Amely atya jámbor fiakat akar nevelni, jámbornak kell lenni: mert alma nem esik messze fájátúl; a bagolynak nincsenek sólyom fiai; hanem amint ember embert, barom barmot nemz: úgy a jó atyák nevelnek jó fiakat.

Szent Jeronimus, tanítván Laeta asszonyt, mint kell gyermeket nevelni: Ne lásson, úgymond, a gyermek tebenned vagy az apjában olyat, amelynek követésében vétek legyen. És megemlékezzetek szülék, hogy példatokkal inkább taníthatjátok gyermeketeket, hogysen szavatokkal: mert a gyermek, amint a majmocsák, amit látnak, hallanak, azt ábrázzák, követik. Annak okáért égig magasztalja a Szentírás ama jámbor Eleazárt, ki inkább szörnyű kínokkal megöleté magát, hogysen olyat cselekednék, melyből a fiak botránkozást és szabadságot vennének a törvényszegésre.

Arra inti Plutarchus az atyákat, hogy tükörök legyenek cselekedetekben fiok előtt, mert: ahol az üdös emberek szemtelenek, szükség, hogy ott az ifjak szemérem nélkül legyenek. És amely szülék feslettek: tanítják és tanácsolják fiokat a gonoszra. Azért az atyák és anyák szemérmesbek legyenek kisdéd fiok előtt, hogysen akármely ember láttára: A gyermekre nagy tekintetnek kell lenni. Azért ha éktelen akarsz cselekedni, zabolázzon meg fiacsád jelenléte.

Álmélkodva olvasom, mely nagy gondviselések volt a régi pogányoknak e dologban. Aristoteles azt mondja, hogy: Minden szitkozódásnak és éktelen beszédnek oly távul kell lenni a gyermekes háztúl, hogy a gyermekek ne halljanak semmit effélét. Mert az éktelen szólásból hamar szabadság vétetik az éktelen cselekedetekre. Aki pedig, úgymond, a gyermekek előtt rút szókat ejtene, azt a Tanács pálcával büntesse. És mindjárt utána írja, hogy a rútat nem kell hallania a gyermeknek: látni sem kell; azért éktelen képeket nem kell eleikbe helyeztetni. Sőt azt olvasom a régi írásokban, hogy mikor Rómában erkölcsre vigyázó volna, kiveté a Tanácsból Manliust, csak azért, hogy hajadon leánya láttára megcsókolá feleségét. Szent Jeronimus

azt kívánja, hogy az ifjúság ne értse az undok szokat: szinte mintha zsidóul szólanának előtte, úgy ne tudja öregkorában is, mit mondanak.

Bezzeg elköltünk ezekről. Régen egynéhány esztendő házasok sem tudták, amit most egy gyermek beszél. De ki az oka? Az atyák és anyák, kiktől idején minden szitkokat, minden ocsmányságokat úgy megtanulnak, hogy azokhoz képest kardéra tudják a gyermekecskék is a hajdú szitkokat.

Nem merném mondani, ha Szentírásban nem olvasnám: közönségesen a szülék gonoszsága oka a fiak, leányok gonoszságának. Mert miképpen Gieziről fiakra szálla a poklosság, úgy az atyák, anyák feslettsége maradékjokra terjed, és a gonosz atyáknak latrabb fiai vannak. Azt pedig régi példabeszédnek mondja Ezekiel próféta, hogy minemű az anya, olyan a leánya. Melyre való képest, Isten ő maga nagy csudának mondja, hogy a Córe fiai el nem sillyedtek, mikor atyjok elsillyedt. Mert úgy szokott lenni, hogy a feslett ember gyermeki azon verembe sillyednek, melybe estek szüléi. Innen vagy, hogy Isten a fattyú fiak maradékit tized ágig és ízig nem engedte, hogy a templomban szolgáljanak, mert közönségesen sok vétkek találtnak effélékben. És én nem említem, hogy azok közül, akiket az anyaszentegyház szentek lajstromába vett, csak egy is lett volna, aki házasság kívül született volna. Mert noha lehetséges, hogy ezek közül is jók válnak, de közönségesen az istenfélő atyák-, anyáknak szokott jó magzatjok lenni. Erre nézve mondja a Szentírás, hogy ha valakit nem ismersz; fiát, leányát nézzed: ezekből magát megismérheted. Mert a fiak gonoszsága bizonyossága a szülék latorságának. Miképpen azért a vadfátul vagy a gyümölcsinek vadsága: úgy derék oka, miért az ifjak ily feslettek, a szülék feslettsége. Mert noha a fiak lelkét az Istennek mindenható ereje semmiből teremti: de miképpen a testnek állapotja, úgy a természetnek hajlandósága igen függ a szüléktől. Mivel azért a testnek a lélekkel oly egyezsége vagy, hogy a léleknek cselekedeti a szomorú és víg állapotban, a szégyenlésben és félelemben, a haragban és szeretetben testre hatnak és azt elváltoztatják: úgy viszont a testnek indulati gyakran és könnyen utána vonszák a lélek akaratját. Innen vagy, hogy a testnek hajlandóságára fordul gyakran a fiak erkölce. És amint Plutarchus írja, mikor Diogenes egy bohó, részeges ifjat látott volna, azt mondá neki: Ifjú, részeg volt az apád, mikor te fogantattál. Plátó pedig nemcsak Törvényben írta, hogy a részeg atyák fiai vétkesek: hanem ennek erős okait is adja.

Másodszor: Aki hivataljának eleget akar tenni, és jól akarja nevelni gyermekét, ne elégedjék azzal, hogy jó példát ad és meg nem botránkoztatja: hanem idején isteni szolgálatra, ájtatosságra, lelki dolgokra szoktassa és oktassa kisded gyermekét. A mi üdvözítőnkkel gyermekségében szokássá vétette az ő szent anyja, hogy az Isten házába örömet menjen, és ott örömet maradjon. Sámuel kisded korában adák szüléi a templomba, hogy soha el ne távoznék az isteni szolgálattól.

Ki tudná előszámlálni, mennyi fogyatkozás vagy e dologban a mostani emberek között? A szülék, minthogy csak a testet adják fioknak, nagy gondot viselnek gyermekek testére. Ha egy kis nyavalya éri; magát megsérti, minden dolgát elhagyja az anya és fiát siratja, kérleli, orvosolja. Ha bal kézzel nyúl az étkezhez fia, úgymond Plutarchus; ha tekinteti, ha állja és dereka hordozása nem esik díszesen; ha egy hajaszála jól nem áll fejében: ottan megdorgálja és mindaddig pirongatja, vesztegeti szegény gyermeket, míg kedve szerint nem esik a dolog. De emellett, ha rest az isteni szolgálatban, ha csácsogó, ha szerelmeskedik és egyéb vétkekbe esik: nem érzik a szülék oly keservesen efféle lelki nyavalyájakat. Vaj ki kevés anyák vannak olyak, mint a Makabeusok anyja; ki inkább akarta, hogy egymás után szörnyű halállal megölessék hét fia, hogysem csak egy bünt cselekednének Isten ellen. Bezzeg a mostani szülék, arra gondot viselnek, hogy világi jószágot keressenek és hagyjanak gyermekeknek: de ezredrészét munkájoknak abban nem foglalják, hogy jó erkölcsben és tekéletes jámborságban

hagyják őket. Maga Isten azt parancsolja, hogy az atyák mindenkinek előtte isteni félelemre tanítsák fiaikat. Fiaid vannak-e? Úgymond: gyermekkorokban, míg lágyak és hajlandók, mint a gyenge vesszők: tanítsad és igyengessed őket. Mert miképpen a mostan született gyermek tetemét addig kell igyengetni, míg gyengék, hogy görbén ne maradjanak; a viaszra addig kell nyomni a pecsétet, míg lágy: úgy az emberek tekéletességének forrása és gyökere a jó nevelés. És ha ebben vétek esik, szinte úgy járunk, mint aki elsőben egy kevésbé kitér az útból: ki mennél tovább mégyn, annál inkább tévelyeg és távozik az igaz útról.

Aristoteles nagy okoson így szólt: A jó nevelés abban áll, hogy kicsiny koruktól fogva szokjanak a gyermekek azon örülni és bánkódni, azt szeretni és gyűlölni, amit szeretni vagy gyűlölni méltó. Minden gonoszunknak oka az, hogy kicsiny korunktól fogva, atyánktól és egyebektől, az arany és ezüst szeretése oltatik belénk. Méltán csúfolja egy bölcs ember az Athénas lakosít: mert mikor azt mondotta volna Apolló nekik, hogy ha jámbor polgárokat akarnak nevelni, ami legjobb, azt öntsék a gyermekek fülébe: aranyat öntének fülökbe; noha bölcs tanításokkal és erkölcsök dicsíretivel kellett volna a kisdedek fülét tölteni, mert minden gonoszságnak gyökere az, hogy gyermekségüktől fogva hamis vélekedéseket csepegtetnek belénk.

Halljuk, hogy a böcsületet, értéket, nemességet, szépséget, gazdagságot, tisztet, friss öltözetet, jó lakást csudálják, magasztalják szüléink: azért belénk avik ezeknek böcsülése és kívánása. Nem így anyák, nem így! Igaz keresztyéni gondolatokat és kívánságokat oltsatok és csepegesetek kisded gyermekiek szívébe! Azt hallják gyakorta töletek, hogy hiúság, veszedelem, lélek kárhozat a világon kapdosni, az ő javaiban zabállani: árnyék, álom, semmi a földi uraság és gazdagság: gyalázatos, veszedelmes, gyűlölséges a részegség, hazugság, fajtalanság és világi kevélység: csak az boldog, aki Istent féli; csak az dicsíretes, aki gyermekségétől fogva üdvösségét keresi: csak az okos, aki az örök kárhozatot elkerüli. Semmit ne dicsérjen tehát az anya fia előtt, hanem csak amit Isten dicsír, csak ami üdvösségre viszen; hogy a gyermek kisdedkorától fogva azt kívánja és keresse, amit hallott, hogy dicsírt és néki kívánt édesanyja. A galliai Szent Lajos király anyja, Blanca, kisded fiának édes csókolási között sokszor mondotta azt; hogy inkább akarná holtát, hogysem egy halálos bűnbe estét. Mely anyai szók oly mélyen gyökerezének Szent Lajosba, hogy teljes életében maga is azont kívánta magának.

Bezzeg ha efféle ítéleteket jól meggyökereztetne fiacskájában az atya s anya, csaknem ugyan természetévé válnék benne a tekéletes erkölcs. Plinius írja Mitridates királyról; hogy étetéstől félván, orvosságok vétele után mindennap mérget ett, és annyira hozzászokék a méreghez, hogy mikor a rómaiak fogságába esett volna, a rabság sanyarúságát kerülván, méreggel akará életét végezni: de semmi méreg nem árthata neki. Ha azért a természet ellen való dolgokban is ily nagy ereje vagyon az idején kezdett szokásnak: mentül inkább a jóban meggyarapodnának az emberek, ha ifjúkorokban őket jól oktatnák és tanítanák a szülék! De amint mondám, gyakran az atyáknak fiok testére vagyon csak gondjok, nem jámborságára: és gazdagon akarván őket hagyni, meg nem gondolják, hogy hasznosb volna, ha alamizsnájokkal Isten kegyelmét nyernék nekik. Mert Isten szava az, hogy az atyák alamizsnája feledve nem leszen.

Ha szabad volna, azt kívánnám efféle gondviseletlen szüléknek, hogy úgy járnának, mint Lucretius nevű főember jára a fiával, kirúl azt írják, hogy gyermekségében kezdván feslett erkölcsét, naponként öregbedett latorságiban: végre a törvény halálra ítélé gonoszsági miatt. És mikor a pellengérhez vinnék, erősen kezdé kérni az atyját, hogy hozzája menjen, hadd vegyen utolsó búcsút tőle. Oda méne az atyja, és mintha meg akarná csókolni, hozzáhajol a gonosz fiú, és bételjesítván, amit a bölcs mondott: amely gyermeket szájára bocsátanak, megszégyeníti szüléit: elharapá orrát az apjának, mondván neki: Te ölsz meg engemet, mert ha feslett erkölcsömet gyermekkoromban ostromoztad volna, erre igyem nem jutott volna. Így teljesedék ezen, amit a bölcs monda: a gonosz atyáról panaszolkodnak a fiak, mert őmiatta jutnak

gyalázatra. E világon is gyakran panaszkodnak, de a másvilágon a kárhozott atyáknak egyik kínjuk az lészen; hogy nagy átkozódásokkal szemekre vetik a fiak, hogy gondot viseltek a kincsgyűjtésre és fiok gazdagságára, de jámborságokról nem szorgalmatoskodtak. Azért ők hamisan keresvén, fiok latrul költvén az atyai keresményt, mindketten örök kárhozatra jutottak.

Aki azért lelkével nem akar fizetni fiáért, úgy tanítsa őtet, amint Szent Jeronimus mondja; hogy esküdni ne tudjon, hazugságot szentségtörésnek tartsa, semmi bűnt ne alítson kicsinynek. Bezzeg ha hozzászoknának, hogy a bűntől irtóznának a gyermekek, nem volna nehéz a tekéletes élet. Mert amint Platón mondja; hogy az emberek között ritkán történik atyák ölése, koporsók rontása és hasonló nagy vétkek: nem egyéb oka, hanem hogy ezektől gyermekségünkől fogva kezdünk iszonyodni és irtózni.

Harmadszor: Nem elég a fiak neveléséhez a szülék példája és jóra tanítása; de arra is gondjok legyen, hogy jó tanítómesteri, jó társai legyenek a gyermeknek: és oly emberektől neveltesse, olyakkal nyájaskodjanak, kik el ne oltsák azt a jó szikrát, melyet a szülék oktatása beléjük oltott. Valának Jeruzsálemben sok különböző gonosz tanítók, kikerül Szent Lukács emlékezik; alexandriai, ciliciai, ázsiai bölcsek. Ha ezek között neveltetett volna is Krisztus, nem fogott volna semmi rozsdá az aranyon: de a mi példánkra, nem ezek között, hanem az Isten Templomában, doktorok között akara gyermekkorában találtatni.

Szent Jeronimus azt parancsolja Laeta asszonynak, hogy ha maga nem neveli gyermekét, oly dajkát válasszon, mely részeges, buja, nyelven ne legyen. Plutarchus azt kívánja az atyáktól, hogy amely gyermekekkel társalkodik kisedd fiok, jó erkölcsük legyenek: mert egy gonosz példa, egy feslett beszélgetés sok gonosztságot olthat a gyermek szívébe: melyre nézve tiltja Aristoteles, hogy ne hagyják a szolgák között forogni a gyermekeket mert azoktól szolgálhoz illendő erkölcsöt tanulnak.

Mindenekfelett kívántatik, úgymond Plutarchus, hogy tekéletes erkölcsű tanítóra bízassék a gyermek oktatása. És ezekben fogyatkozottaknak mondja, kik oly ember gondviselése alá adják fiokat, kire lovokot sem bízák. Gondolatlanságnak nevezi Aranyszájú Szent János; hogy falunkat és szántóföldeinket szorgalmatos vigyázóra bizzuk: fiaink gondviselését utolsó dolognak tartjuk. Bezzeg különben gondolkodott Antoninus Pius császár, ki nagy messzünnen Rómába hívatá Apolloniusz filozófust, hogy fiának, Marcus Antoninusnak gondviselésére és tanítására bírná. Lacedemon városában sem volt szabad senkinek fia nevelésére és tanítására mestert választani, hanem válogatott tanácsos emberek voltak rendelve, kik erre vigyáztak; és oly tanítókat rendeltek, kiktől jó erkölcsöt tanulna az ifjúság. Mert miképpen aki szép írásra akarja tanítani a gyermeket, nem elég azt mondani neki, hogy szépen írjon; hanem szép írást ad eleibe, hogy annak példáját kövesse: úgy a tanítónak jó intése keveset használ, ha maga erkölcsével tükört nem mutat. Nincs is annál veszedelmesb dolog, mint mikor attól vészen gonosz példát a gyermek, akitől jót kellene tanulni. Világbíró Sándort az ő atyja Aristotelesre bízta, úgymint mesterére, és azt írta levelében, hogy fiának létezésénél inkább akarja, hogy Aristoteles idejében lett, és őtöle tanulhat. De mivel elébb Leonidasra bízott volt Sándor; azt írja Szent Jeronimus, hogy ettől tanulta vétkeit, és kiváltképpen a részegséget, melyben sok barátit megölte.

Tudták a régiek, minémű hasznos, hogy a gyermekek jó mesterektől taníttassanak; és hogy sokszor több jó származik ebből a keresztyénségre, hogysem a prédikálásból. Azért a papok tanították régen a tudományokat. Origenesről dicsőre emlékezettel írja Szent Jeronimus, hogy grammatikát, retorikát, aritmetikát és minden filozófusok tudományait tanította, hogy a több tudományokkal egyetemben a Krisztus hitet terjesztené. A Tridentomi Közönséges Gyűlekezet is eszébe vevén, mely szükséges és hasznos, hogy a gyermekek jó tanítóktól

vezéreltessenek, erősen megparancsolta a püspököknek és káptalanoknak, hogy erre szorgalmatos gondjok legyen: és nemcsak tudós, de istenfélő és jó erkölcsű mestereket szerezzenek az ifjúság eleibe, kiktől semmi éktelenséget ne halljanak és ne lássanak. Sőt még a könyvek is, melyekben valami rútság van, tiltva legyen nálok.

Azt írja Szent Jeronimus, hogy a zsidóknál nem volt szabad az ifjaknak harminc esztendő előtt olvasni sem Canticum Canticorum, sem a Teremtésről írt könyvnek és Ezekiel próféciainak első részeit, hogy valami botránkozást ne vennének tudatlanságok miatt ezekből. Ha az ifjaktól még az Isten Könyve is megtiltatott, mikor félelmes volt, hogy ezekben meg ne ütközzenek: mentül méltóbb, hogy ama sok hitvány énekek, ama fertelmes poéták tilalmazva legyenek! Tisztességtelen, utálatos, barom embereknek tartanók, akik olyan ocsmányságokat beszélgetnének, aminémük könyvekben vannak: mit mondjunk tehát azokról, kik ezeket írva adják? Holott sokkal ártalmasb efféléket könyvbe írni, hogysem szóval mondani: mert sokan, emberektől való szeméremből elfutnának, bédugnák fülöket, ha azt mástól hallanák, amit magok szemérem nélkül könyvekben olvasnak. Cicero azt írja; hogy az Epicurus könyveiben De Summo bono oly csintalan vagy fajtalan dolgok vannak, melyek az ifjakat megbotránkoztatathatják. Azért tanácsolja, hogy megégessék vagy letöröljék belőle, ami illetlen. Lacedemon városában megtilták az Archilochus verseit, mert fajtalanságra indíthatják vala az ifjakat. Messinából és Rómából kiűzék, akik fajtalan dolgokra tanították az ifjakat. Augustus császár Pontusba küldé Ovidiust, a Szerelmről írt három könyvért. Méltán feddi tehát Szent Ágoston azokat, kik Terentiust olvassák a gyermekek előtt: mivel ebből majd alig tanulnak egyebet, mint kell szóval, adománnyal, tréfákkal, ígérettel kerítővé lenni. Szent Gergely pápa kemény szókkal dorgálja Desiderius püspököt, hogy grammatikát tanítván, a pogány Jupiter dicsíretit olvasta. Vajon mennyivel inkább dorgálná azokat, kik ocsmány könyvek olvasásával fertelmességre tanítják és vonzák az ifjúságot? A régi atyák Heliodorust, a tricensis püspököt levették püspökségéből, hogy egy könyvet írta, Aethyopica: melyben noha nyilvánvaló ocsmányság nincsen; de oly szerelmes dolgok vannak, hogy botránkozást adhatnak az ifjúságnak.

Boldog Isten! Vajon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi üdönket látnák? melyben akárminémű rendbéli emberek azzal mutogatják éles elméjüket, hogy undok virágénekeket irkálnak, melyeket mind gyermekek s mind leányasszonyok kardéra tudnak, és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek?! Vaj ha meggondolnák azok, akik effélében mutogatják, nem tudom ha elméjüket-e vagy latorságokat, hogy mind az ő lelkek ad számot azokért a gonosz gondolatokért és indulatokért, melyek efféle énekek hallásából következnek! Bizony béfálnák a sípot és jobb dologban foglalnék elméjük élességét. Mert ha annak, aki egy kisdedit megbotránkoztat, jobb volna malomkövet kötni nyakára és vízbe vettetni: minémű nagy kárhozatot hoz fejére, aki lator énekivel ennyi számtalan lelket botránkoztat?! Mennyiszer történik, hogy egy rossz versből vagy egy ocsmány énekből holtig való latorsága következik sokaknak?! A régi keresztyének, mikor az igazságra térültek, nemcsak az ártalmas és veszedelmes könyveket, de a hivalkodó, szem-fül emberek gyönyörködtető írásokat is mind megégették; amint Szent Lukács írja. Most is azt kellene mívelni: és nemcsak az eretnekségre tanító könyveket, melyeket senki engedelem nélkül házában nem tarthat, átok nélkül; hanem minden hivalkodó és veszedelmes énekeket s könyveket úgy meg kellene vonni az ifjúságtól, hogy csak neveket se tudná.

Negyedszer és utolszor: A jó szülék tisztí az, hogy fiokat szájokon hordozzák, megrántsák néha a zabolát, fenyítékben neveljék: és mikor megérdemlik, ne kedvezzenek, ne engedjenek, hanem dorgálják és ostorozzák őket. Tudta jól Boldogasszony, hogy Krisztus Urunk semmi fogyatkozást, semmi vétket nem ejthet dolgaiban és cselekedetiben. Annak okáért nem is feddette őtet semmiben. De mégis, mikor elmaradott tőlök, a mi tanúságunkért, noha nagy

alázatossággal, nagy szelédséggel, okát kérte szent fiától cselekedetinek: Fiam, mit cselekedtél így velünk? És az Istennek bölcsessége szüléjek birtoka alatt neveltetett.

Vannak oly atyák és anyák, kik úgy bánnak fiokkal, mint a majmok. Ezekről írja Plinius, hogy mikor megkölykeznek, igen gyönyörködnek kölykökben, és szeretkekben addig fogdossák, forgatják, nyalják, faggatják, hogy ugyan megölik végre. Ezek is, szeretkekben, addig kínyeskedtetik és gyengéltetik fiokat, hogy szerelmek miatt elvesztik lelkekben és erkölcsökben. A Szentírás pedig ugyan kötelezi az atyákat, hogy sanyargassák fiokat. Ne kíméljed, úgymond a bölcs, fiadtúl a vesszőt: mert a vesszőtől meg nem hal; sőt ezzel szabadítod lelkét a pokoltól. Vagyon valami bolondság minden gyermek szívében, melyet egy sugár vesszőcske kikerget belőle. Azért aki kíméli a vesszőt, gyűlöli fiát.

A természet tövisek közé rekeszti a gyenge rózsát; nem azért, hogy szaggassa, hanem hogy oltalmazza. Az atyák dorgálása efféle tövis: oltalmazza, nem hervasztja a fiakat. Azért a Szentírás áldásnak nevezi az atyák dorgálását. Mert noha Jákob, halála óráján, erős szókkal feddé Rubent, Simeont és Lévit: mindazonáltal azt mondja az Szentírás, hogy minden fiát magánvaló áldomásokkal áldotta, és így a jó fiaknak áldás gyanánt kell venni az atyák rongálását. Hallhadsza, mely rettenetes példával és ő idejében történt dologgal adja ezt előnkbe Szent Gergely pápa. Itt, úgymond, egy ember vagyon, kit mindnyájan ismértek. Ennek mintegy öt esztendő fia vala, kinek nyelvességében gyönyörködven, kedvére tartotta. Azért fenytékben nem lévén a gyermek: szitok, átok, káromlás gyakran forog vala szájában. Ezelőtt három esztendővel megbetegedék a gyermek: és mikor az apja ölében tartaná, megrémült hirtelen; és apja ölébe bujdoxván, kiáltani kezdett, hogy az apja segítené, mert valami szerezcsenek jöttek érette, kik el akarják vinni; és mindjárt, régi szokása szerint, átkozódni kezdé, és úgy mulék ki e világból. Így bünteté Isten a gonosz fiat: így akará az atyával ismertetni, mely nagyot vétkezett, hogy gyengéltetésével kárhozatra vetette fiacskáját.

Mennyin vannak efféle atyák és anyák, kik meg nem dorgálják, sőt nevetéssel hallgatják, mikor szitkozódik kisded fiok: és nemcsak torkába töltik a bort, biztatván, hogy ígyék, mert az apja is ezzel kereste, ami nincs; de ugyan gyönyörködnek latorságában: és katona gyermeknek, furcsa, gyors elméjűnek ítélik, ha mihent nyelvét tudja mozgatni, jól tud szitkozódni. Néha pedig ugyan biztatják, hogy vagy anyját, vagy mást megszidogasson! Mennyin vannak, kik leányokat táncolásra és nyájasságra izgatják! Ezek csaknem magok kezével áldozzák ördögnek gyermekeket. Bezzeg a Szentírás nem arra tanít, hogy nevetve halljad gyermeked csintalanságát; hanem azt mondja: Ne neved fiacskáddal, mert ebből nagy szabadságot vészen a gyermek, és végre néked vásik fogad belé. Mert aki mást megszidogat gyermekkorában, magadat gyaláz öregkorában. A Lacedemon Tanácsa egy gyermeket megölete, mivel játékban a fecskefiak szemét szokta vala kivájni. Azt találák az okos emberek, noha kegyetlenül; hogy ha megöregbedik, az emberekkel is ezent cselekeszi. Hanno, látván Annibálnak gyermeki erkölcsét, azt adá tanácsul, hogy félelemben neveljék. Mert ha azt nem cselekszik, nagy kára következik Carthágónak őmiatta. De mivel szót nem fogadának, őmiatta lön pusztulása és utolsó romlása a városnak. Noha azért meg kell az atyáknak tartani a Szent Pál parancsolatját; hogy fiokat mód nélkül és felettébb ne háborgassák, se haragra ne indítsák; el ne essék szívök, és el ne kedvetlenedjenek minden dolgokban: de mindazáltal, mint a gyermeklovat, nemcsak püszögetni kell és simogatni, hanem mikor kívántatik, vesszőzni és ütögetni is kell; és sokképpen fogdosván, szájára nem kell eresztetni.

De elég ez a mai tanúságunkra, noha ennek a dolognak hasznos és szükséges voltához képest mind kevés valamit mondottunk.

Megtanulátok azért, mely nagy kötelességek vagyon a szüléknek, hogy gyermekeket jól neveljék: mely sanyarú ostorival szokta Isten látogatni az atyáknak ebben való tunyaságát;

mivel ebből függ minden rendeknek és állapotbéli embereknek jó magaviselése. Meghallátok a Krisztus gyermekségének példájából, hogy aki jól akarja magzatit nevelni, először magát kell például adni. Másodszor, tejjel együtt kell az isteni félelmet és a bűnök gyűlölségét csepegetni a gyermek szívébe. Harmadszor, minden gonosz társaságtól és feslett erkölcsű tanítótól el kell vonni. Negyedszer, félelemben kell tartani, és meg kell vesszőzni benne a gonoszságot.

Immár kíváncsiak, hogy minden atya és anya meggondolja, amit Szent Jeronimus és Arany-szájú Szent János mondtak, tudniillik, hogy: Nem kevés érdeme vagyon Isten előtt, aki fiát jól neveli, miképpen nem kevés büntetése vagyon annak, aki ebben gondviseltlen. Mivel még a fia vétkeinek terhét is ő hordozza. Mert jóllehet, ha az atyák úgy viselik e dologban magokat, amint illik; nem hordozzák fiok terhét. De ha el nem járnak tisztekben, magok vétkeivé teszik fiok gonoszságát. Mert mikor valakit tanításoddal jobbíthatsz, akkor a hallgatás annyi mint az akarás. Tanítsad azért fiadat és megvigasztal téged, mind e világon, s mind az örök boldogságban gyönyörködtetvén lelkedet. Két engedjen mindnyájunknak az Atya, Fiú, Szentlélek Úristen. Amen.

A RÉSZEGSÉGNEK VESZEDELMEKES UNDOKSÁGÁRÚL

Sokan siralmokra, szomorúságokra, kárvallásokra örömet elhíják Krisztust, és amint Szent Dávid mondja: Mikor halálos ágyokban vannak, keresik az urat és jó reggel hozzá folyamodnak: de kevesen vannak, kik örömökre, lakodalmokra, menyegzőjőkre híják Krisztust, szent anyjával és tanítványival egyetemben, mint Cána Galileában hitták vala. Hanem mint a zsidók a pusztában, jóllakások és táncok között meghízáván és kövéredvén, elhagyják az Istent: úgy a világi menyegzősök tobzódásokkal, részegségekkel, csintalan táncolásokkal kirekesztik Krisztust, ki csak oly menyegzőt tisztelt jelenlétével, melyben a bor idején elfogyott. Most pedig az emberek nem tartják jóllakásnak, ha vendégestül a gazda meg nem részegszik: nem ítélik boldog örömnak vagy szerencsés menyegzőnek, melyben mindnyájan nem tántorognak és számtalan részegséggel Isten haragját nem gerjesztik: mert minden örömök és vigasságok húsétel és borital. Azért ha valaki barátságot akar szerzeni vagy újítani, egyes itallal és részegséggel kell annak meglenni. Ha örvendetes nyájaskodásban vigasságot akar mutatni, részegség nélkül az nem lehet. Ha valakinek fiat ad Isten, innya kell: ha kivészi a világból, a torban itallal kell a keserűséget kimosogatni: ha valamit kell végezni, részegséggel kell pecsételni a végezést. Azért sovány és ízetlen embernek tartják, aki gyakor pohárok mellett hosszú köszöneteket nem tud mondani: aki más ember részegítésére újabb formákat nem tud találni. Egyszóval, kicsinytől fogva nagyig, azon vannak mindenek, hogy lakodalmokban a bor el ne fogyjon; hanem az undok kérődések bűdösségével, Krisztus Urunk kirekesztessék vigasságokból.

Vajha az Úristen oly kegyelmességgel megáldaná az én értelmemet és nyelvemet, mint a Xenócrates filozófus nyelvét megszállotta vala! Kirül azt írja Laërtius, hogy mikor iskolájába részegen bétántorgott volna Polemo nevű ifjú, oly szép és erős okokkal inté őtet a részegségnek gyűlölségére, hogy azután tekéletes erkölcsökben nevededett. Vajha, mondok, Isten énhozzám is oly kegyelmességét nyújtaná, és az én tanításomnak oly erőt adna; hogy mindnyájan, akik jelen vagytok, megértvén a részegségnek ártalmas voltát, a részegségtől örök búcsút vennének, és soha ennek utána Krisztust lakodalmatokból ki nem rekesztenének!

Tudom, mely nehéz a megrögzött szokásból és csaknem természetté vált erkölcsből kivenni az embereket; kiváltképpen abban az országban, melyben az emberek pincetokok; és kiknél az

élet csak ital, nem élet. De két dolog bátorít, hogy ne ítélem haszontalannak mai munkámat. Első, mert az Ézsaiás mondása szerint az Isten ígéje akármely sovány földbe hintessék, üresen és haszontalanul vissza nem tér; hanem talál valamely szegeletet, ahol gyökeret vés, és gyümölcsöt terem. Második, mert Szent Ágoston írja, hogy oka, miért ily igen részegeskednek az emberek, nem egyéb; hanem, hogy kicsiny vétkeknek vagy ingyen bűnnek sem ítélik a részegséget. Ezért pedig (úgymond), a tudatlanságért a papok adnak számot az ítélet napján, ha szünetlen nem hirdetik: minémű nagy vétkekbe esik a részeg ember.

Azért hogy ezt a tudatlanságot sokak szívéből kivegyem; hogy magamat Isten előtt mentsem; hogy a részegség, mely a lakodalmokban dicsírtetik, gyaláztassék a templomban, és a hívektől megutáltassék, mai tanúságunkat ilyen korlátba rekesztem: Először megmutatom mely nagy vétkek és kárhozatra méltó bűn a részegség. Másodszor előszámlálom, mennyi sok Isten ellen való vétkek, mennyi külső-belső nyavalyák származnak a részegségből. Harmadszor megmondom, mely gyalázatos és utálatos esztelenség magában a részegség, bár ugyan semmi egyéb vétkek ebből ne eredne is. Ezeket elvégezvén, tanúságunknak vége leszen.

Két ellenkező eretnekséget olvasok a boritalról. Egyik a boritalt teljességgel tiltotta, és azt tanította, hogy a bor ördög találmanya, és ennek kóistolásával megfertéztetik és bűnössé leszen ember. Ezt tanította Manichaeus, amint Szent Ágoston írja; az Encratiták, amint Epifánusz feljegyzí; és egy Severus nevű tévelygő, akit Szent Ágoston említ. Másik eretnekség nemcsak a bort tiltotta, de sőt részegségre szabadította az embereket, mert azt vitatta, hogy semmit nem vétkezik, aki megrészegszik. Ezt tanították az Agapéták, kiknek egy Agápe nevű asszonytól volt eredetek. De mind a két tévelygést egyaránt kárhoztatja az igazság, mely a két hamis vélekedés között igyenes úton, közeparánt szokott járni.

Először azért bizonyos, hogy Istennek minden teremtett állati nemcsak jók, hanem igen jók. Nevezet szerint a keveses boritalra ugyan inti Timoteust Szent Pál apostol, hogy ezzel gyomra vastagodjék és betegsége enyhíttessék. Ő maga, Krisztus, hozzánk hasonlítván magát, a bűnön kívül bort ivott; kiért boriszák volt neve a gonoszoktól.

Szépen magyarázza a bölcs a borital hasznát: A bor nem részegségre teremtett, hanem hogy embert vigasztalja. A mértékletes borital léleknek és szűnek vidámsága: léleknek és testnek egészsége a józan ital. Erre néztek a deákok, mikor a szőlőt csaknem életnek nevezték. A Szentírás is azt mondja, hogy mind Isten s mind emberek előtt gyönyörűsége a bor: de kiváltképpen a búban, bánatban epedett szűvet vigasztalja, erősíti, vastagítja. Azért parancsolja Salamon, hogy a bánkódó és keseredett szíveknek bort adjunk, hogy igyanak, feledkezzenek bánatjokról és nyugodjanak utána; mert az okos ember, úgymond, kevés borral megelégszik és utána nyugodalmason aluszik. Aristoteles summában foglalván hasznát a józan boritalnak, azt mondja, hogy a bornak mértékletes itala a gyomor emésztését segíti, a szűvet vigasztalja, agya velejét embernek vastagítja, nyugodalmas álmat szerez, az emlékezetet és okosságot öregbíti, az értelmet vastagítja, a külső érzékenységeket tisztítja: és embert mély dolgoknak elméldésére alkalmatossá teszi. Miképpen azért a mértékletes eső a földet gyümölcsözteti és a gyümölcsöt érleli, a felettébbvaló záporok pedig mindent lecsöpűlnek, elmerítnek, elrothasztanak: úgy a bornak kevese mindenre hasznos, a soka ártalmas.

Plato azt parancsolja, hogy tizenhét esztendő korig a gyermek bort ne igyék és tüzet tüzhöz ne adjon. A vénemberekről pedig azt írja, hogy borral éljenek, mert ez orvosság a vénségben: mivel a hideg testet és a vért melegíti és vastagítja, a szomorúságot vidámítja. Azért a deákok ugyan példabeszédbe vették, hogy a bor teje a vénembernek. Azaz: miképpen a gyermek tejjel tápláltatik, úgy aki másodszor gyermekké kezd lenni a vénség miatt, borral kell azt táplálni. De mértékletes borral! Nemcsak azért, hogy az ifjakat jó példákkal oktassák; hanem azért is,

mert méreg a sok bor nekik; és amint sok példák bizonyítják, a vénemberekre hirtelen és véletlen halált hoz a sok borital.

Noha azért józan italja a bornak szabad és hasznos, de bizonynyal és keresztyén hittal tartozunk hinni, hogy örök kárhozatra méltó véték a részegség, úgy, hogy lelki halálba esik, valaki szabad akarattja szerint vagy torkosságból, vagy nyájasságból, vagy kedveskedésből meg-részegszik. Ezt Szent Ágoston sok erős bizonyságokkal állatja. Hozza elő a Szent Pál szavait, hogy a fajtalanok, bálványozók, házasságtörők, lopók, részegesek Isten országába nem mennek. És azt mondja: Látod-e, hogy egy pórázra fűzi, egyaránt pokolra íteli és mennyből kirekeszti a részegséget, a több cégéres, rút vétkekkel? Látod-e, hogy a részegesek kétszer fizetik a bor árát: pénzekkel a korcsmárosnak, lelkekkel az ördögnek.

Nemcsak a részegeskedést, azaz gyakor és szokássá vett részegséget; hanem a magánvaló részegséget is hasonlóképpen kárhoztatja; a bálványozással és gyilkossággal egyenlő büntetésre méltónak mondja Szent Pál, midőn a részegséget test cselekedeti közé számlálja, és azt veti utána; hogy valaki effélét cselekeszik, Isten országát nem bírja.

Ha valamely nagynevű és tudományú orvosdoktor egy füvet vagy étket mutatna és azt mondaná: Ezt meg ne egyétek, mert bizonynyal meghaltok tőle: azt hiszem, senki nincs közölünk, aki meg merné enni. Isten, a mi lelkünk orvosa és ura, Szent Pál által azt mondja, hogy mennyországba nem mennek, örök halállal halnak, valakik tudva és akarva részegségbe esnek. Mindazáltal ennyi részegség uralkodik köztünk!

Ugyanezen Szent Pál, írván a róma-béliekhez, így szól: Vessük el a setétség cselekedetét: mint nappal, tisztességesen járjunk: nem tobzódásban és részegségben; nem fajtalanságban és gyűlötségben. Ihon itt is egyenlőképpen setétség cselekedetinek nevezi és egymás mellé köti a részegséget és fajtalanságot; azzal fejezván mondását, hogy igen jó ellenni a bor és hús nélkül. Másutt azt írja, hogy akik részegek, éjjel részegek: mi pedig, kik napszínre jutottunk, józanok legyünk, mintha nyilvánban mondaná, hogy a pokolbéli setétséggel megkörnyékeztetett ördög hatalmába esett, valaki megrészegszik. Annak okáért Szent Péter a híveket ilyen szókkal inti: Atyámfiak, elég az elmúlt üdő a pogányok akarattja töltésére, kik bujaságban, részegségben, tobzódásban, italban és bálványozásban jártanak. Ihon hallod, pogányokhoz illendő dolognak nevezi Szent Péter a részegséget. Szent Pál apostol pedig ennél is világosban így szól: Ha valaki közületek fajtalan életű, szitkozódó, bálványimádó vagy részeges: ezzel csak együtt se egyetek. Mely mondásban nemcsak egy igába fogja, szokása szerint, a részegséget a bujasággal és bálványozással: de mint nyilván kiátkozott embert és rühes juhot elválasztja a hívek társaságától a részeges embert.

Ki győzné előszámlálni, mennyiszer tiltja a Szentírás a részegséget? Mennyiszer fenyegeti a részegeket? Mennyiszer int mindeneket a szorgalmatos vigyázásra, hogy szívök sok itallal és részegséggel ne terheltessék? Mennyiszer fenyegeti és keserves jajszókkal rettentí a részegeket? Jaj néktek, úgymond Izsaiás, kik reggel keltek a részegeskedésre! Jaj néktek, kik erősek vagytok a részegeskedésben és győzedelmesek a boritalban. És hogy megismértetné a részegségnek undokságát, utána veti büntetését. Mivel, úgymond, csak jóllakásnak estetek, országtok rabságra adatott, a népnek színe leváगतott: és mindezek felett a pokol határ nélkül felnyitotta torkát. Holott nyilván jelenti Izsaiás, hogy a részegség nemcsak világi nyomorúságot, de pokol torkát érdemli.

A régi szent doktorok mit nem írnak a részegség ellen? Nem egy óra vagy nem egy nap kellene, ha ezeket elő akarnók hozni: hanem hónapok és esztendőek volnának szükségesekek. Aranyszájú Szent János azt írja, hogy a részeg ember eleven testben holt lelket hordoz. És miképpen a halottnak nincs érzékenysége: úgy a részeg embernek nincs semmi jó indulattja.

Azért méltán mondhatjuk őróla; hogy neve az, hogy él, de megholt. Mert ha Szent Pál azt mondja a kedve szerént élő özvegyasszonyról, hogy holteleven: sokkal inkább mondhatni azt a részegségben élő emberről, kit bálványozónak nevez, mert hasát inkább szereti, hogysen Istent.

Az emberi okosság is kárhoztatja a részegséget. Mert ezáltal ember nem valami külső gazdagságtól, hanem okosságtól és emberségtől fosztatik. Ezáltal számtalan gonoszságokra, éktelen vételre, veszedelmes esetekre vitetik. Ezáltal kivéttetik ember erkölcséből és természetéből, és a szelídek fenékké, a csendesek haragosokká, a mértékletesek bujákká lesznek.

Végezetre, ha egyéb veszedelmes éktelenség nem volna a részegségben, csak azért is kárhozatot érdemlene, hogy ezzel ember oly állapotra viszi magát, melyben ha vagy emberi esetből, vagy véletlen történetből, vagy gonoszakarójának szándékából halála lenne; amint naponként látjuk, hogy történik; nincs módja, sem tehetsége a részeg embernek, hogy Istenhez térjen: hanem minden reménység nélkül, örök kárhozatra vettetik. Egyéb bűnök nem veszik el embernek okosságát és értelmét: azért ha ezekbe esik is ember, minden szempillantásban Istenéhez térhet, bűnét megbánhatja és üdvözülhet. De a részegség elveszi embernek esztét; úgy, hogy se bűnről, se Istenről, se üdvösségről ne gondolkodhassék. Azért ha akkor valami veszedelme következik, nincs mód és reménység üdvösségéről. Mivel azért aki veszedelemre veti lelkét, elvész: kétség nélkül veszedelmes és majd minden bűnőknél ártalmasab a részegség.

Minekelőtte tanúságunknak második részéhez kezdünk, és a részegségnek veszedelmes gyümölcsét számláljuk; hogy senki magát meg ne csalja; egy dolgot kívánok, hogy mindnyájan eszünkbe vegyünk: tudniillik, hogy nemcsak az vétkezik, aki megrészegszik; hanem valaki vagy szép szavával, vagy kínálásával, vagy köszönetésével, vagy egyébképpen okot ad másnak a részegségre, szinte oly bűnt vall, és oly kárhozatot érdemel, mintha önnönmaga részegednék meg. Ha nem érted mi okból és minémű fundamentomból mondom ezt, hallgass reá, majd megérted! Ezt először veszem Szent Pál írásából, ki a bűnökről szólván azt mondja: Nemcsak azok érdemlik a halált, kik ezeket cselekeszik, hanem akiknek akaratjából és tetszéséből más ezeket cselekeszi. A világi törvény szerént: akik cselekeszik és akik akaratjából cselekeszik a gonoszt, egyenlő büntetést érdemlenek. Másodszor: A Szentírás nemcsak azokat fenyegeti, kik megrészegednek, hanem azokat is, kik mást italra kísztetnek. Azokat, akik téged szeretnek, ne kísztessed boritalra. Habakuk próféta pedig azt kiáltja: Jaj annak, aki barátját borral kínálja, de epével elegyíti; megrészegítvén őtet, hogy mezítelen csúffá tegye. Azonképpen Izsaiás jajt kiált nemcsak azok fejére, kik részegeskednek, hanem azokra is, kik mást részegségre ingerlenek. Harmadszor: Ezt az igazságot a régi szentek értelméből vészem; kik nemcsak nyilván tanítják, hogy aki mást megrészegít, halálos bűnbe esik; hanem ezt a természetnek okosságából erősítik. Szent Ágoston együtt így szól: Aki mást kényszerít boritalra, nem oly nagyot vétkeznék, ha barátja testét fegyverével vagdalná; mennyit vétkezik, lelkét megölvén a részegség által! Ha azért nagyot vétkezik, aki barátját vagdalja; ha tolvajnak mondatik, aki pénztől vagy egyéb drága marhájától megfosztja: mennyivel nagyobbat vétkezik, aki a részegség által, mint egy tüzes tolvaj, felebarátját értelmétől, okosságától, emberségétől megfosztja, és kárhozatra méltóvá teszi? Másutt ezen szent doktor imígyen ír: Valaki barátját megitatja, az legnagyobb ellensége: mert testét egészségében megsérti, lelkét pedig ugyan megöli. Mentül jobb volna tehát azt, amit mással kellen megitatsz, szegényeknek osztani, hogy a test is tápláltatnék mértékletes itallal, a léleknek is váltság szereztenék irgalmassággal. Kellemes barátság, hogy mást jó akaratból megrészegítesz?! Ha meleg üdőben lovad megizzad és innya akar, nem szenveded; megrántod a száját, hogy el ne vessessed egészségét. Ha pedig látod, hogy barátod felgerjedett a sok bor miatt, inkább erőlteted, hogy igyék; és amitől barmodat elfogod, arra kényszeríted barátodat; nagyobb gondod lévén lovad egészségére, hogysen barátod életére, üdvösségére. Ne adjon Isten senkinek ilyen barátot:

mert akik megrészegetnek, nem barátink, hanem tolvajink: és jobb volna martalócok kezébe akadni, hogysem efféle kegyetlenek asztalához ülni. Szent Ambrus ezen dologról így szól: Nincs mentségetek, kik vendéget hívtok, mint barátokat, és úgy bocsátjátok el, mint ellenségeket. Jobb volna földre öntened borodat. Mi gyönyörűséged a haszon nélkül való kárban? Felebarátodat öröme hívod, és halálra kényszerítet: ebédhez ülteted, és koporsóba viszed: borral kínálad, és méreggel tartod; mert mind méreg az, ami árt embernek. Ezek így lévén, Empedocles halálra ítélte a gazdát, ki azt mondotta vendéginek, hogy: Igyanak vagy fejekre töltik a bort. Elköltünk bezzeg arrúl, hogy a más ember részegítését ilyen gyalázatos bűnnek ítélnék az emberek, mint hallók, hogy ítélték a szent doktorok. Dicsekednek most az emberek, mikor valakit megrészegetnek. És még az asszonyok is megmutatják ebben mesterségeket. Mert mikor valakit különben meg nem részegethetnek, elmégyen kisasszonyom, egy pohár bort köszön másra; és kicsinnyé megkredenciázván vagy a pohár szélit megcsókolván, éppen megitatja mással: és így meg nem részegezik asszonyom, de szinte olyan lélek veszedelembe esik, mint aki megrészegeült. Annak okáért a régi szentek csudálatos kemény szókkal tiltják és feddik a fejedelmekért és jóakarókért való részegekedő köszöneteket, úgymint pogányoktól vett gonosz dolgokat. Mert a pogányoknál szokás volt, hogy barátjokért és fejedelmek jó szerencséjéért boritallal áldoztak az ördögnek. Az ilyen pogány szokásról, mellyel az ördög részegegre csalogatta az embereket; halljad mit ír Szent Ágoston: Azt, úgymond, minden okvetetlen kívánom tőletek, és az Istennek rettenetes ítéltre kényszerítlek; hogy mikor lakodalmot szerzetek, amaz utálatos szokást hátrahagyjátok, hogy ketten vagy többen, kedvvel vagy kedvetlenül nagy pohárt köszöntök. Ezt azért, mint ördög mérgét, kipökdössétek lakodalmatokból: mert ez az átkozott szokás pogányoktól származott. És valaki ezt maga vagy más lakodalmában szenved, ne kételkedjék abban, hogy akkor ördögnek áldozik. Szent Ambrus, minekutána előhozta volna, hogy az asztalnál legelőször apró pohárokkal kezdik el a csatát, mint valami martalékokkal: azután a derék harcok kezdetnek, nagyobb pohárokkal; és abban mesterkednek, hogy egyik meggyőzze másikat. Mikor az étket elszedik és azt tudnád, hogy immár fel kell kelni: akkor hozzák elő a dandárokat és a faltörő pattantyúkat. Végre ezt veti utána: Ki tudná, úgymond, előszámlálni, mennyi kötelességeket találnak a boritalra? Igyunk császár egészségére! És aki ezt meg nem issza, nem szereti a császárt. Igyunk hadainak győzedelméért, fiainak egészségéért! És azt ítélik, hogy efféle könyörgések Istenhez hatnák?! Oh, emberi bolondság, hogy a részegeget áldozatnak ítéli!

Ha szabad volna nékem ezekhez valamit adnom, azt mondanám, hogy nemcsak bolondság, hanem istencsúfolás efféle részegekedésre gondolt köszönetés: mert tudjátok, hogy gyűlöletes Isten előtt a részegegség, mégis, mint valami kedves dologgal, ezzel akarjátok, hogy már ötet engesztelni: azaz meg akarjátok ötöt csúfolni. Annak is, aki egészségéért isznak, nemhogy használna, de nagyot árt efféle köszönet. Mert aki tudja, hogy egészségéért részegekedő köszönetéssel élnek, és ellene állhatván, nem ellenzi: bizonyos, hogy Isten haragját és átkát érdemli, és ki tudja, talán a több vétkek között, egyikért azért rontotta és pusztította Isten a mi szegény hazánkat, hogy az ő szabadulásáért annyi részegető köszönések lettek; hogy ha egy nagy völgybe vinnék a török császár erejét, és reáeresztenék azt a bort, melyet sok részegekedésben megittak Magyarország szabadulásáért: nem kellene semmi vízőzön a török veszedelmére; mind borban halnának. De ha számár rívás nem hallik mennyországban, a részegegre vívó imádság és álmodás sem hallik egyébképpen, hanem csak azok büntetésére, kik így találnak okot a részegegre. Noha azért a józan és tisztességes köszönetben, melyet az emberek megkívánnak, nincs fogyatkozás; miképpen az étellel való kínálás is tisztességesen meglehet. Noha az sem árt, ha ital közben javát kívánjuk valakinek. De mikor efféle köszönetést avégre cselekeszi valaki, hogy megrészegetse és mértékletesség ellen való italra kötelezze barátját; bezzeg akkor a köszönet nincs halálos bűn nélkül; sőt ördögnek való áldozás és istencsúfolás nélkül.

Lássuk immár, mennyi gonoszság és veszedelem származik a részegségből. A Szentírás mondja, hogy miképpen a tűz meglágyítja a kemény vasat, úgy a részegség minden gonoszságra hajlandóvá teszi embert. Mert ebből származik minden gonoszság és keserűség. Másutt azt mondja, hogy a részeg olyan, mint a tenger közepin kormány nélkül való hajó, melyet valahonnan fúj a szél, könnyen elragadja: úgy nincs kormánya a bornak, és a részeg ember az ördög kísértetivel úgy ragadtatik minden gonoszra, hogy ellene sem állhat a bűnnek, aki részeg, mivel eszét elveszti. Azért mondja Szent Ambrus: El kell a részegséget távoztatnunk, mert oly állapatra viszen, melyben a bűnt el nem távoztathatjuk. Aranyszájú Szent János azt írja, hogy semmit az ördög úgy nem szeret, mint a részegséget: mert tudja, hogy ez a gonoszságok anyja és kútfeje. Szent Ágoston azt tanítja, hogy a részegség és az eretnokség egyedül nem jár: mindenik kapitány és sok vétkeket vonson utána. Nevezet szerint a hitetlenséget részegségből írja Szent Ambrus származni: A részeg, úgymond, anyja a hitetlenségnek; azaz, aki örömezt részegeskedik, könnyen megtagadja igaz hitét. Mely dologról szörnyűséges példát olvasunk Tertullianusban. Ő idejében a pogányok egy Pristinus nevű keresztyént tartottak fogva a keresztyén hitért. Amely reggel bíró eleibe és onnan mártíromságra kelle menni, sokat ívék, hogy a borszesszel vagy erőt venne a kínok győzedelmére, vagy megtompulna és szédülne azoknak nem érzésére. De mihent a harchelyre jutta; Krisztust megtagadá, a hitét elhagyá. Tanuljanak ebből, akik mód nélkül itatják a halálra szentenciáztaikat, melyből sokszor kárhoztjuk következhetik; vagy azért, hogy halálos bűnben taláztatnak; vagy azért, hogy a bornak füstje miatt oly töredelmes szűvel nem lehetnek, amineműt kívánna az életnek utolsó szököllője. És a több okok között talán azért nem akará Krisztus a keresztfán megkóstolni a drága jó bort, hogy megtanulnók: nyavalyánk könnyebbségét nem borból, hanem Isten segítségéből várni.

Noha pedig az Eratostenes filozófus mondása szerint; a bor olyan, mint a tűz; ahová akad, minden jót megemészt: de főképpen két veszedelmes vétkeknek kútfeje a részegség, tudniillik: a bujaságnak és háborúságnak.

A Szentírás mondja, hogy a részegség szülője, gerjesztője, nevelője a fajtalanságnak, házasságtörésnek és mindennemű bujaságnak. Meg ne részegedjete, úgymond Szent Pál, borral, melyben fajtalanság vagyon. A bölcs pedig így szól: Bujaagra indító a bor, és mihent meg-részegszel (úgymond), amely idegen asszonyt szemed lát, azt szűved latrul kívánja. Mert a borral gőzölgő has hamar fajtalanságra tájékozik. És valahol a részegség taláztatik, bizonyosb, hogy ott a fajtalanság uralkodik. Azért akármit mondjon, de én nem hiszem, úgymond Jeronimus, hogy tisztán él, aki részegeskedik. Annak okáért, írván Eustochiumnak a szüzesség megtartásáru, így szól: Ha én valamit értek, ha valamit próbáltam: első tanácsom az, hogy a Krisztus jegyese a bort, mint mérget távoztassa, mert a bor gyújtogatója a bujaságnak: olajat önt a tűzre, aki bort ad az ifjúnak; kirúl Izsaiás azt mondja, hogy gerjede a bortul.

Ugyanezent teli torokkal kiáltják a pogány bölcsek. Sőt példabeszéddé vették, hogy: Bor nélkül fázik a bujaság. Halljad Pliniust: A részegség, úgymond, minden jószágot számkivetésbe kerget, és undok bujaság az ő haszna, akkor valamely asszonyt lát, szemeivel vásárolja.

Adná Isten, hogy kevesebb példánk volna errúl. De tudjuk, hogy Lótót a részegség vivé a maga leányira; és amit Origenes írja: Akit Sodorna meg nem csalhatott, megcsalta a részegség: akit a kénköves tűz meg nem férhetett józan korában, asszonyember tüzétul megégettett részeg korában. Dávid király jóllakás után esék házasságtörésbe. Mert a Tertullianus mondása szerint: A bujaság toldalékja a jóllakásnak. Holofernes részeg korában gerjede a Judit szerelmére. Szörnyű dolgot említ Szent Ágoston abban a prédikációban, mellyel a történt dolog napján tanította a községet. Itt, úgymond, Hippo városában, Cyrillus nevű becsületes embernek egy fia lévén, azt igen szerette, és nagy kedvén, szabadságban nevelte; azaz: gyermek-

korában akasztófát készített néki, mert noha részegséget és bujaságot űzne, meg nem verte, nem dorgálta érette. Mi lén belőle? Ez mai napon megrészegedvén a gonosz fiú, bételjesíté, amit a bölcs monda; hogy amely gyermeket akarátjára bocsátnak, megszegyeníti anyját: erőszakot tett nehézkes édesanyján. Ez nem elég! Anyja házasságának rontása után megölte édesapját, aki oltalmazni akarja vala felesége tisztességét. Végezetre két hajadon húgainak szüzességét akarván rontani, hogy engedni nem akartak, halálos sebekkel vagdalta fel őket. Oh, átkozott részegség, mely minden szemérmet, minden félelmet, minden kötelességet ki-rekeszt az ember szívéből! Okoson cselekedtek a perzsák, kikről azt írja Plutarchus, hogy lakodalmokban le nem ültették feleségeket, hanem csak a gonosz asszonyokat: mert a részegségnek nincs zabolája.

A régi pogányok eszekbe vévén, hogy a részegséggel együtt nem lakhatik a tisztaság; kivált-keppen a gyarló edénytől, az asszonyoktól, annyira tiltották a részegséget, hogy a rómaiak csak kóstolni sem hagyták nekik a bort. Sőt úgy megölték az asszonyt, ha bort ivott, mintha házasságot tört volna. Metellusról írja Valerius, hogy egyszer hazamenvén, feleségét úgy találá, hogy bort ivott: ugyanottan mindjárt agyonverte, mintha házasságtörésben kapta volna, és senki csak meg sem feddé érette. Plinius írja és példákkal bizonyítja, hogy a római polgárok megölték feleségeket, ha boritalban kapták. Ezeket nem egyébért cselekedték a Tanácsos emberek, hanem hogy a boritalt éktelenbnek és veszedelmesbnek ítélték az asszonyemberekben, hogysen a férfiakban: és nem hihették, hogy tiszta életű lehessen a boriszák asszony. Ezent jelenti a Szentírás, imígyen szólván: Nagy istenharagja, nagy gyalázat a részeg asszony: az ő fertelmes volta el nem fedeztetik. Mert miképpen Aranyszájú Szent János mondja: Nincs utálatosb a részeg asszonynál, mely mennél gyengébb edény, annál rútabbul romlik. Sőt azt bátorsággal írja, hogy valamely asszony részeges, kurva is a részegséggel együtt.

Az Ótörvényben a papoknak renddel kellett hónaponként szolgálni a templomban. És mivel akkor Isten tőlök nagy tisztaságot kívánt, erősen megparancsolá, hogy életek vesztese alatt bort ne igyanak, valamikor az Isten Sátorába mennek; valamikor a népet tanítani akarják; valamikor törvényt tesznek. A nazaraeusokat is tilalmazta a boritaltól. Sőt amint Szent Jeronimus a Cheraemon írásból előhossa: a pogány papok közül is sokan hústól, bortól megtartóztaták magokat, hogy a bujaságot eltávoztatnák. Annak okáért boros papokat, úgymond, az apostol kárhoztat, a törvény szidalmaz. Erre nézve az eklézsia törvényiben sokszor parancsoltatik, hogy a kockás és részeges pap levettessék minden tisztiből és méltóságából, ha meg nem akar jobbulni. Adná Isten, hogy azt ne mondhatnók mi is, amit Szent Ágoston: Ami gonoszabb, úgymond, az egyházi emberek között is, kiknek tiltani kellene a részegséget, találkoznak kik kényszerítnek egyebeket az italra. De akik ilyenek, ha meg nem jobbítják életeket, mind magokért, mind egyebekért, örök kárhozatra vettetnek.

Végezetre, ugyanezen bujaságnak eltávoztatásáért tiltják e világi bölcsek az ifjaktól a boritalt. Galenust halljad: A gyermekeknek csak kóstolni sem kell a bort, mert ostobákká teszi fejeket. Az ifjoknak keveset és jól vizezve kell adni: mert ha béven isznak, fajtalanok lesznek. Plato azt kívánja, hogy tizenkét esztendőös korig a gyermek ne tudja ízit a bornak, hogy tüzet tűzhöz ne adjon. Aristoteles hasonlóképpen tilalmazza a bort a gyermekektől.

Nemcsak fajtalanságnak, de szitkozódásoknak, pántolódásoknak, versengéseknek, kötődéseknek, vagdalkozásoknak, gyilkosságoknak oka és eredeti a részegség. Azért mondja a bölcs: Zűrzavar szerző a részegség. Mert miképpen aki valamely meredek helynek szélén áll, akár-mely kicsiny taszítással nyakra-főre mégyen alá: úgy a részeg ember, kicsiny bosszúsággal felindítatik; sőt akármely kis dologból okot vészen, nemcsak hogy feleségét, szolgáját rútolja, üstöközze, hanem hogy egyebekkel is pálcára, kardra keljen. Kinek jaj? - úgymond Salamon - Ki háborog? Ki esik gyakran verembe? Kin lesznek mód nélkül való sebek? Nem azokon-é,

kik részegeskednek és tanulják a pohárok üresítését? Másutt azt mondja, hogy a bor szívet ad: de erejét elveszi embernek, hogy magával sem bír, nemhogy mást meggyőzne.

Nem szükség a részegségből történt észvesztésnek példáit számlálni: mindennap eleget láthat, aki a részegesek között forog; holott az asztalok és pohárok röpdösnek az emberek fején; vagy amint Szent Jeronimus szól: pohárok, iccék nyilakká változnak és a torok nedvességét véres aggyal száraztják. Sok példákat hoz Plutarchus elő azokról, kik részegségekben más ember feleségén vagy leányán kapdostak, és megölettek. A régi bölcsek a bor istenét Bacchust, öreg szarvakkal írták; de kezébe lágy vesszőt, thyrsust adtak. Ezzel jelentvén, hogy hamar szarvat vészen, aki bort iszik. Mert jó legény a bor, és ha a részegnek annyi ereje volna, mennyi bátorsága, sok rossz dolgok következnenek: de csak thyrsus vagy kezében. Tudjátok-e, miért tiltá Isten oly erősen Sámson a boritaltúl? Azt hiszem azért, mert ha a nagy erőhöz a boros garázdaság járult volna, senki békével nem maradhatott volna tőle.

A részegek háborgása más, nagy, veszedelmes vétkekből árad; tudniillik, hogy ők semmit nem tudnak titkolni; hanem a bor tüköre szívőknek. Azért valami szívőkben vagyon, kifecsegik. És ugyan példabeszéddé vált, hogy: Borban az igazság. Bacchust, a bor istenét Libernek, szabadosnak azért híják, mert azoknak, akik megisszák a bort, oldozva vagyon szabados nyelvek, nyitva szívők. Azért miképpen Noét, test szerént mezítelenné tévé a borital: úgy a részeg ember szívet és akaratját tartóztatás nélkül kinyilatkoztatja. Nincs ott titok, ahol a részegség uralkodik, mert igaz a közmondás: Ami a józan ember szívében, az a részeg ember nyelvén vagyon. És miképpen a must felforrja és kihányja, valami rúttság a hordó fenekén találtatik: azonképpen az ember szívének titkát kihányja és napfényre hozza a részegség.

Ki győzné előszámlálni a több vétkeket, melyek a részegségből származnak? Egy csomóba köti azokat, és egyszóval előnkbe adja a Szentírás: A bor és az asszonyember az igen okos embert is elszakasztja Istentől. És amint Oseás mondja: A bor és részegség elveszik az ember szívet: azaz annyira megtompítják a lelki és isteni dolgokra, mintha sem szíve, sem esze, sem értelme nem volna. Mert a Szent Jeronimus mondása szerént; aminthogy két úrnak nem szolgálhatunk, úgy borral és szentlélekkel telik nem lehetünk.

Nem csuda tehát, keresztyének, hogy a mi boldogtalan üdönkben semmi jobbítást nem látunk az emberek életében, akármennyit kiáltsanak a tanítók; mivel mindnyájan a részegségnek és tobzódásnak adták magokat: mert ezek megtompítják az isteni dolgoknak értelmére szívünket, és teljességgel elfelejtetik Istent velünk. Azért panaszkodik Izaiás, hogy a részegség miatt értelem nélkül maradtak, akik elnyeletek a bortól, és nincs kit tanítson az istenes életre; hanem ha csecsszópo gyermekeket, kik még a bort nem kóstolták. Mert ezeken kívül mindeokról azt mondhatjuk, hogy: a bor miatt mindnyájan maszlagosokká lettek. Nagy dolgot, de bizonyost mondok: Soha a mi országunkban semminemű rend között, igaz keresztyéni ájtatosságot és jó rendtartást, szép isteni áldomásokkal egyetemben nem érhetünk, valamíg a részegeskedéstől meg nem szününk. Mert nem lehet, hogy hasunk borral, lelkünk szentlélekkel teljes legyen.

Ha megtekintjük nemcsak ezeket az Isten ellen való bűnöket, melyek a részegségből áradnak, de azokat is a világi nagy károkat és veszedelmeket, melyek öbelőle származnak: nyilván kitetszik a részegségnek undoksága.

Először: Országok és városok romlásának nagy oka a részegség. Nincs, úgymond Plato, oly döghalál, mely az országokat annyira ronccsá vesztegesse, mint a részegség. Mert sok nemzet-ségek sokáig oltalmaztattak a szolgálat igájátúl, és végre a részegség miatt rabbá lettek. Az részegség, úgymond Seneca, győzhetetlen erős nemzeteket ellenség kezébe ejtett: sok eszten-deig oltalmazott városok falait megnyitotta, és akik harcokon győzhetetlenek voltak, bor által

meggyőzettek. Példánk e dologban Boldizsár király, kit Darius Babyloniából ki nem vett volna, ha a részegségnek békét hagyott volna. Példánk Benadad, ama harminckét királlyal egyetemben, kiknek erős hadait kevesedmagával meggyőzé Acháb; mert azelőtt a bortúl meggyőzetett vala Benadad. Példánk Holofernes, minden hadaival, kit részegségében egy asszony megronta; vagy inkább egy ember részegsége ily erős seregeket elveszte. Cyrus úgy vén diadalmat a szkítiai hatalmas királyokon, hogy félelmet tettetvén megfutamodék; de táborát sok jó borral teli hagyá: és eszébe vévén, hogy a szkíták megrészegedtek, reájok üte és egy lábíg levágá. Ezent cselekedé Grimoaldus a galliai király hadával Olaszországban. Mi üdönkben hasonló mesterséggel vágatá le Guisius herceg Galliában a németeket.

Azért nem ok nélkül cselekedték a régi gallusok, kikről Julius császár azt írja; hogy nem szenvedték, hogy bort igyanak a vitézlő népek; azt ítélvén, hogy a bor miatt elvesznek az országok. Plato erős törvénnyel tiltá az athenasbélieket, hogy mihent hadakozni kezdenek, bort ne igyanak, valamíg hadakoznak; és valamíg tisztet viselnek. Ugyanezen törvényt követék a Carthago és Lacedemon városiak. Ezen szokás volt a crétabélieknél is. Sőt a rómaiak decretoma is azt tartotta, hogy amely vitézlő ember megrészegszik, kivessék a seregből. A rechabiták, minthogy sátorban laktak, soha bort nem ittak. Most is a török, mikor táborban vagyon, bort nem hordoz. Solon törvényben írta és Athenasban megtartatott, hogy ha a tisztviselő részegségben találtatik, minden kegyelem nélkül megölessék: mivel részegségével szerencsére veti a közönséges jót. Ezent jelenti a Szentírás, mikor így szól: Ne adj, ne adj bort a fejedelmeknek; hogy el ne feledkezzenek hivataljokrúl, és részegségek miatt a közönséges gondviselést hátra ne hagyják, az országot veszedelemre ne hozzák. Plato azt parancsolja; hogy a tisztviselők és vigyázók soha meg ne részegedjenek, mert csúfos dolog, ha az őrzőnek őrzőt kell adni. És ha a kormányos, akármely kevés ideig magakívül vagyon, nem lehet veszedelem nélkül a hajó.

Adná Isten, hogy a mi országunkban is az urak, azt az üdőt, melyet részegeskedésre vesztegetnek; azt a pénzt, melyet torkokra tékoznak, ország javárúl való tanácskozásra és közönséges jónak oltalmára fordítanak: minden ember elhiggye, hogy jobban volna dolgunk. És vakmerőség nélkül merem mondani; hogy eleitül fogva minden veszedelmünknek oka volt az uraknak és tisztviselőknek éjjeli-nappali részegeskedése.

Másodszor: Magán kinek-kinek számlálhatatlan kárt, fogyatkozást, nyavalyát szerez a részegség. Sok helyen olvassuk a Szentírásban, hogy valaki a bort megissza, meg nem gazdagul: mert valamit talál, feneketlen, lyukas zsákba tölti; gyomrán általtölti és pilulát csinálván, ösítül keresett szép értékiből elnyeli, megissza és kiokádja minden javait.

Ennek felette belső érzékenységit és okosságát embernek lenyomja a részegség: megfojt minden jóra való indulatokat, úgy, hogy bár attúl ne várj eszes tanácsot vagy böcsületes és tekintetes igyekezetet, aki részegségnek adja magát. Mert amint Aranyszájú Szent János írja; a részeg elméje és akaratja olyan, mint az erős déren megfagyott és meggémberedett ember, és a testet semmiben nem segítheti. Azért mikor vacsorán volna egykor Romulus, és borral kínálnák, azt mondaná; hogy nem ihatik, mert holnap nagy dolga lészen. Jelenteni akarván ezzel, amit Horatius írt: Hogy a tegnapi jóllakás lenyomja a lelket, és ugyan földhöz szegezi. Ezt az elmének oktalanságát jelenti a Szentírás, mikor azt mondja némelyekről, hogy a bor miatt értetlenekké lettek. Mert Isten szava, hogy az ember szívét elveszi a bor, úgy, hogy se okos tanácsot, se valami nagy igyekezetet, melyhez szív kellene, ne várj a részegestül: mivel az Aristoteles mondása szerént: A sok ital megtöri elméjét és okosságát embernek; meglágyítja férfiúhoz illendő serénységét.

Továbbá: az ember testét teljességgel elrontja, fogyatja és nyavalyákkal megrakja a részegség. Azért magával hordozza büntetését, maga hóhéra annak, aki őtet gyakorolja: úgy, hogy nehezebb a részegséget üzni, hogysen azt eltávoztatni.

Sommában foglalja Szent Basilius és Szent Ágoston a részegségnek gyümölcsét, és azt írják, hogy nemcsak a másvilágon kínoztatnak a részegesek, hanem itt kezdetik nyavalyájok, mert szemfájással, főszédelgéssel, sok nehéz nyavalyákkal sanyargattatnak. És részegségekkel számtalanán rövidítik beteges életeket, melyet egészségesen tovább tarthatnak józansággal. Azért írta a poéta, hogy a borral vész el szépsége és egészsége a testnek. Mert a Plinius írása szerint ebből vagyon a rút, halavány szín; nyaka, mint az indiai tyúknak, hólyagos; feje fájdalmas, keze reszket, orcája rezes, véres szeme; dohos és kamorszék szagú szája a részegesnek. Mindezekon kívül oly szörnyű nyelv- és torokszáradás vagyon rajta, hogy nemcsak pokolban, a tobzódó gazdaggal, hanem itt is szomjúsággal büntetődik a részeges torok. Azért, mint a vízkórságos, úgy a részeges, mennél többet iszik és inkább gerjeszti borral máját, annál inkább szárad torka, annál inkább italt kíván; mentül többet szolgál telhetetlen gyomrának, annál inkább sarcoltatik attúl: úgy, hogy Falaris sem kínozhatná szörnyebben akármely gonoszságáért az embert; mint a bor kínozza a részegeseket: kólikával, köszvénnel, egyéb kínokkal. Azért ha jól gondolkodunk, nem mód nélkül beszélt ama spanyol barát, aki látván, hogy Németországban sokszor a részegségről vádolják vala magokat a gyónásban; nem tudván mi légyen a részegség, meg akará próbálni: és addig ivék, hogy fejébe méne a bor. Forogni kezdte a ház véle, nem kezdé bírni az ina: kettőzni kezdenek mindenek szeme előtt, gőzölgöni kezdte feje, és csak alig méne az ágyra, elaluvék. Felserkenvén, tehát csaknem hasad ketté feje, ímelyeg gyomra: harmadnapig sem lén jó belé. Akkor nagyon fogadta, hogy aki ezután meggyónja részegségét, egyéb penitenciát nem ád néki, hanem hogy ismét megrészegüljön: mert ily kevés örömmek elég büntetése a részegségből származott sok nyavalya.

Holott azért ennyi sok gonosz származik a boritalból, kövessük a Szentírás parancsolatját, és ne nézzük a bor színét. Ne csak azt gondoljuk, hogy gyönyörűséges az ő itala: hanem vegyük eszünkbe, hogy olyan, mint a halászhorgon az etető: kedvesen nyeljük, de végre mint a mérges kígyó, nemcsak lelkünket, hanem testünket is megmardossa, és gyógyíthatatlan mérget ereszt belénk. Mert az Isten szavaként: a sok bor sárkányepe és áspiskígyók gyógyíthatatlan mérge. Mivel akik ahhoz szoktak, hogy isznak s okádnak, azok elesnek, úgymond Jeremiás. Mert a Szent Ambrus mondása szerint, egyéb méregből kigyógyulnak sokan: de aki a részegséghez szokott, ki nem gyógyul, hanem megrövidül életek és üdőnap előtt meghalnak. Méltó is, hogy akik gonoszsággal megölik lelkeket, test szerint megrövidíttessék életek. Azért magával hordozza a részegség büntetését.

De ha a részegség semmi gonoszságra és veszedelemre nem vinne; csak azzal is, hogy cégére a bolondságnak oly gyalázatos dolog, hogy okos embernek nem ítlhetni aki ebben gyönyörködik. És ha a sok borital dohossá teszi az ember száját: böcsületit és tisztességes nevét is megbüdösíti és egyéb jóságokat megrútít. Példánk ebben Világbíró Sándor, kirúl azt írja Curtius, hogy noha sok jó volt benne, de részegségével azokat mind megmocskolta. Azért az okos emberek mindenkor oly gyalázatosnak ítlték a részegséget, hogy még mostan is Spanyolországban nemhogy egyéb böcsületes tisztekre, de csak bizonyágtételre sem vészik be, akire bizonyodik, hogy részeg volt. Rómában pedig kivetették a Tanácsból és tisztességvesztésre ítlték, akit részegen láttak: nem ítlvén méltónak, hogy a közönséges jóra gondot viseljen, aki a részegséget nem utálja. Ugyanis ha csekély embernek tartjuk, aki gondviseletlensége és tékozlása miatt szép uraságít elvesztegetvén koldulásra jutott: mentül gyalázatosb, aki nem pénzét vagy jószágát, hanem értelmét, okosságát, emberségét elveszti és magát akarva barommá teszi.

Az oktan állatoktól okossággal különböz ember, és ezzel előzi a barmokat, melyek erősséggel és érzékenységgel meggyőzhetnek minket. A részegség esztől fosztja embert és erkölcsében s magaviseelésében bolonddá, csúffá, disznóbarommá teszi. Azért mondja Salamon, hogy elfogta a boritaltúl magát, hogy a bolondságot elkerülné. Tekintsd, úgymond Szent Ambrus, mely csúfos a részeg ember! Ruhája nincsen, holnapi kenyere nincsen, és úgy beszél, mintha király volna. Épít, vásárol, akinek annyi pénze nincsen, hogy a megitt bor árát megfizethesse. Míg részeg, addig gazdag, vitéz, tudós, bölcs, szép, mindennel béves: énekel, tapsol, táncol, sok napi fáradságát egy órában elnyeli: senkit nem böcsül, akárkihez hasonlóan tartja magát: feje szédeleg, szeme kettőzik, ina tántorog, gyomra kérődik, torka okadozik, nyelve akadoz: emberek csúfja, gyermekek nevetsége mindenben. Ha ki maszlaggal vagy bolondító itallal ilyen állapotra hozná felebarátját, vajon nem méltó volna-e, hogy életével fizetne? Tehát jól és okosan felele Cyrus Astyagesnek, ki ötet borral kínálja vala; hogy mérget nem iszik. Ebben pedig a pohárban, hogy mérleg legyen, abból tudja: mert minapi lakodalomban látta, hogy valakik ebből ittak, sem eszek, sem jártányi erejek nem maradt.

Aranyszájú Szent János tovább mégyn és azt írja; hogy a részeg alábbvaló a disznónál és egyéb barmoknál. Mert az oktan állat többet nem iszik annál, amennyi kell, ha mind e világ kínálna is. Efelett egy disznó sem hever úgy rútságiban, nincs semmiféle oktan állat oly magafeledett és magával jó-tehetetlen, mint a részeg ember. Ezzel nem elégszik Szent Basilius, hanem azt írja, hogy a részeg nemcsak barom és baromnál rosszabb, hanem bálványvá változik, és amit a bálványokról mond a Szentírás, benne találhatik. Lába vagy, de nem járhat; szeme, füle vagy, nyelve, keze vagy, de sem szólhat, sem hallhat, sem érzékenysége erejében nem marad: hanem amint a részeg maga mondja: ha igen verik sem fájlalja, ha hurcolják sem érzi. A tőkétől azért, és bálványtól nem különböz.

Ennél is nagyobb mond Chrysostomus; tudniillik, hogy ördögtől szállott a részeg ember. Végezetre, ember teljességgel bolonddá teszi magát a részegséggel. Mert ha járását, ha szavát, ha cselekedetét tekinted, nyilván látod, hogy semmiben nem különböz a bolondtól, és oly éktelen minden erkölcsében, hogy akik részeg embert látnak, csak meggondolják, hogy ők is olyanok, mikor megrészegednek; méltán elidegenednek a részegségtől. Laërtius írja, hogy mikor Anacharsist kértették volna: Mint távoztathatja ember a részegséget? Úgy, úgymond, ha a részeg embernek undok és éktelen indulatit, szeme előtt viseli. Azért a Lacedemon városiak, hogy fiokat a részegségtől idegenítenék, a szolgálkat megrészegítették: ezeknek rút, csintalan énekléseket és táncokat nevetséggel nézetvén a gyermekekkel, intették őket; hogy hasonló gyalázatot eltávoztassanak. Sőt magok is, a Lacedemon városiak, mikor lakodalmat üztek a Lycurgus törvényéből, igen részeg szolgát vittek közikbe: ennek nevettek, ezt csúfolták, ennek példájából távoztatták, amit másban pöktek, gyűöltek. Jól mondja azért Aranyszájú Szent János, hogy a részegség szabad akarat szerint való ördög: bocsánat nélkül való nyavalya: emberi nemzetnek gyalázatja. Azért aki részegség által az emberi természetet oktan állathoz hasonlítja; méltó volna, hogy a Szent Pál parancsolatja szerint senki véle ne ennék, se nyájaskodnék. Adná Isten, hogy mint egyéb vétkeket, úgy a részegséget szégyenlenék az emberek, sőt megbüntetnék. És mikor az utcákon heverő vagy garázdálkodó részeg találának, a pelengéknél józanítanak meg. Pittacusról írja Laërtius, hogy aki részegségében valamit vétkezik, kétképpen büntetessék. Belisarius is, mikor a táborában két részeg ember gyilkosságot cselekedett volna, nyársba vonatá őket. Okát adván: mert a részegség magán büntetést érdemel, ha ebből más gonosz nem következik is. Megértők mindezekből, hogy Isten ellen való nagy bűn a részegség, mely kirekeszti a boldogságból, ha idején ki nem tér és penitenciát nem tart. Megtanulók, hogy nemcsak aki megrészegszik, de aki mást megrészegít is, olyan bűnt vall, mintha maga részegednék. Meghallók, hogy rút fajtalanságok, iszonyú

visszavonyások, betegségek, nyavalyák és egyéb fogyatkozások áradnak a részegségből: és hogy az emberből bolondot, sőt barmot, sőt ördögtől szállott bálványt csinál.

Meggyünk tehát immár? Mégis a közönséges szokáshoz szabjuk-e magunkat? Mégis az előbbi részegeskedésben menjünk-e el? Oh, mi balgatangok, ha azt cselekedszük! Oh, boldogtalanok, ha meg nem szününk! Ha egy doktor a betegnek azt mondaná: Meg ne edd amaz étket, mert meghalsz tőle! Hozzá sem nyúlna, látni sem akarná. Ihon a szentlélek azt kiáltja: aki meg-részegedik, Isten országát nem bírja. Mindazáltal ennyi véghetetlen részegeskedéseket látunk naponként, minden rendek között; és amely boldogságnak megnyeréséért Krisztus Urunk harminchárom esztendeig fáradott e világon, azt mi egy óráig való vigasságért, egy ital borért elhagyjuk. Oh, esztelenség! Oh, vakság!

Ha mi valamely szolgánkra derék dolgot bízunk, nem tűrhetjük, ha megrészegszik. Mi pedig, kikre azt bízta Isten, hogy az örök dücsőséget szorgalmatosan keressük és nyerjük, mintha csak mulatságnak okáért volnánk e világon, csak boritalba merülünk. Vajon amit mi szolgánk-ban el nem szenvednénk, elszenvedi-e Isten azt mibennünk? Oh, mely illetlen, hogy amely szájjal az Istennek szent testét veszik a keresztyének, azt okádásra fordítsák a részegség által, és minden disznóakolnál utálatosba tegyék! Jobb volna, úgymond Szent Ágoston, hogy amely bort a részeges, fajtalan, utálatos életű emberek eltékozzanak házukban, a kapu előtt álló szegényeknek adatnák. Mert a többi között azért kiált a Szentírás jajt a részegekre, hogy ők vígan lakván, elfeledkeznek az nyomorultakról. Mentül nagyobb áldása lenne annak a menyegzőnek, melyben a bor elfogyna, de Krisztus jelen volna; hogysesem amelyet számtalan vétkekkel és Istennek kirekesztésével szolgáltattunk?

Adná Isten, hogy a Szent Pál kívánsága szerint, emberek előtt is böcsületlenek, utálatosok, kiátkozottak volnának, valakik megrészegednek vagy mást megrészegítenek! Talán így, akiket az örök veszedelemnek félelme meg nem tartóztat, emberektől való szemérem megzabolázza.

De hallom, mit mond a részeges: Nem innám, úgymond, de ha barátomat hívom hozzám, s jól nem tartom, embertelennek ítéltetem. Nem innám, de reám köszönik főemberek: ha meg nem iszom, kész garázda támad belőle, és felbomlik a barátság. Némelyek azt is mondják, hogy a melankóliát ki kell mosni jó borral.

Szépen békíti ezeket a fogásokat Szent Ágoston: Ne légyen, úgymond, barátod, aki téged Isten ellenségévé akar tenni. Ha vagy ötlet, vagy magadat megrészegíted: ember barátod lészen, Isten ellenséged. Meggondold azért, ha illendő-e, hogy Istentől elszakadj és részeg emberhez ragadj? Ha ő innya akar, hadd igyék; vesszen egyedül, ne vesszetek ketten! Ha pedig valaki a boritalra kísztet: vagy azt feleld neki, hogy nagyobb úr, aki tiltja a részegséget: vagy azt mondjad, hogy ha bolond nélkül szűkölködik, kíméljen meg téged, más bolondot keressen! Tovább mégyen Szent Ágoston, és azt mondja: Ha arra jutna a dolog, hogy azt mondanák: vagy igyál, vagy meghalsz! Jobb, hogy tested józanon megölessék, hogysesem lel- ked részegen elkárhozzék. Azt veti ezek után, hogy ha valakit megölnének, azért, hogy innya nem akart, mártír lenne, mint Eleazar, kit azért ölének meg, hogy disznóhúst nem akart enni.

Végezetre, aki igazán akarja vigasztalni szomorúságát, nem borral kell azt öntözni, hanem a lelkiismeretet kell tisztán tartani. Azután Istenhez és az örökkévaló dolgokhoz kell ragasz- kodni, hogy azt mondhassa, amit Szent Dávid: Megemlékeztem az Úrról és megvigasztal- tattam. Ha kárvallás, ha gyalázat, ha fiadnak vagy házastársodnak halála szomorít: Emlékezzél Istenről, emlékezzél az örök boldogságról, és azzal vigasztald szüvedet. Csak álom, csak árnyék, csak játék az egyéb vigasság, és hamar elmúlik: állandó és tekéletes vigasság az, mely Istentől származik.

Bezzeg, aki mindezeket józan elmével meggondolná és jól szívébe foglalná, könnyű volna megvonni magát a részegségtől. Aki pedig ezeket füle mellől akarja bocsátani, annak én azt mondom, amit Szent Ágoston: Atyámfiai, mikor ezeket mondom néktek, magamat mentem Isten előtt. Valaki azért szót nem fogad, és vagy maga részegeskedik, vagy mást itat: az ítélet napján mind magáért, mind egyebekért örök kárhozatra ítéltetik. Kitül oltalmazzon mindnyájunkat az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.

A KERESZTYÉN URAK ÉS SZOLGÁK TISZTIRÚL ÉS AZ ALACSONYRENDŰ EMBEREK SZENTSÉGÉRŐL

Igazán mondták a világ bölcsei, hogy a csudálkozás gyakran tudatlanságból származik. Mert aminek okát és módját nem tudjuk, azon szoktunk csudálkozni. De az is igaz, hogy néha tudatlanság nélkül csudálkozást indít bennünk a dolog nagysága: vagy azért, hogy tekintetes, nagy dolognak ítéljük, amit csudálunk; vagy azért, hogyha magában nem nagy is, de arra nézve, akiben vagy, nagynak alítjuk, mint némely gyermekekben csudáljuk az okosságot, mivel ilyen üdösökben nem szokott ennyi élessége lenni az elmének. Ezekre nézve írta Aristoteles, hogy a nagy tudományú és nagyszívű emberek kevés dolgon és ritkán csudálkoznak: mert a tudatlanság nem vert fészket benne, és akármit nagynak nem ítélnék, mivel nem a község vélekedéséből böcsülik a dolgokat, hanem a magok nagy voltából. Azért amint magok ritkán csudálkoznak, úgy arra is vélve bocsátkoznak, hogy dicsíretekkel valamit csudáltassanak.

A mi üdvözítőnk, mennyei bölcsességgel teljes lévén, semmit nem csudált azért, hogy annak okát és módját nem látta volna: hanem a dolognak szokatlan nagy volta szerette, hogy a százados hitin és tekéletességén csudálkozott. Mert noha Boldogasszonyban, Keresztelő Jánosban és az Apostolokban nagyobb hit volt, hogysem a századosban, de miképpen a kézi munkával élő szegény özvegyasszonyról azt mondá Krisztus, hogy többet adott a templomhoz, mikor egy fillért adott, hogysem a gazdagok, kik sok pénzt adtak; mivel az özvegy mindenét odaadta, mert néki annál több sem volt: azonképpen a századosban csudálatosban fénylettek a sok szép jóságok, hogysem ha másban lettek volna. Mert ez értékkel, böcsületes tiszttel és méltósággal tekintetes volt. Ritkán lakik pedig együtt ezekkel az alázatos ájtatosság. Ez hadakozó vitéz ember volt, mely hivatalban közönségesen kegyetlenek és irgalmatlanok az emberek. Végezetre, pogányságban nőtt, nevedett ember volt: azért őbenne a hit, az alázatosság, a nyomorult, beteg szolgára való nagy gondviselés tekintetesbek voltak, hogysem ha másban lettek volna.

Először azért ez a csudálatos százados vallást tett a Krisztus személyének felségéről, mikor ama szent ígéket mondotta, melyeket őtöle tanult az anyaszentegyház, és az Urunk szent testének vétele előtt mindennap újítja: Uram, nem vagyok méltó, hogy békéj az én hajlékomba. Sőt amint Szent Lukács írja, nem maga személyében, hanem a zsidók vénei által járult Krisztushoz, azok által könyörgött szolgájáért. És a többi között az zsidók azt mondták Urunknak; hogy ez a százados szereti a zsidókat és zsinagógát építtetett nekik. Miért nem ment ő maga Krisztushoz, ilyen szókkal jelentette: Csak arra sem ítélem (úgymond) méltónak magamat, hogy szemed eleibe menjek, nemhogy valamit kérjek tőled.

Másodszor: A Krisztus erejének isteni hatalmáról is vallást tett, mikor azt mondotta, hogy nem szükség Krisztusnak az ő házához fáradni, mert távollétében egy szavával meggyógyíthatja betegét. Mintha azt mondotta volna: Nemcsak Jairus, de a te kedves szolgálód is, Mária, jelenlétedet kívánták, hogy betegeket meggyógyítsad: de én egy szavad erejével megelégszem:

elhittem, hogy ha az eget és földet egy parancsolattal teremtetted, minden nyavalyákat egy igéddel meggyógyítasz.

Nem elégedék ezzel a vallással a százados; hanem a maga állapotjának alacsonyosságából vészen erre bizonyítást: Én (úgymond) szabados úr nem vagyok, uram vagyon, uram után parancsolok a vitézeknek. Mindazáltal csak szóval parancsolok, és meglészen, amit hagyok. Te tehát, szabados ura és Istene lévén a világnak, mennél inkább parancsolhatsz a halálnak és betegségnek. Oh, csudálatos nagy hit! Oh, hallatlan alázatosság, mely az Isten Fiában is csudálkozást indíthatott!

Sok szép, üdvösséges lelki oktatásokat vehetnénk a százados hitinek és alázatosságának tüköréből. De azokat más üdöre hagyván, mivel mind a századosnak beteg szolgájára való szorgalmatos gondviselése, mind az alatta való vitézek szófogadó engedelmsége, melyet az evangéliom előnkbe terjesztett; okot ad az uraknak szolgálóihoz és a szolgáló rendnek urokhöz való kötelességek magyarázására. Én is a mai tanúságunkért, mind az urak, s mind a szolgák tisztirúl és hivataljárúl szólok rövideden. Legyetek hallgatásban!

Az Istennek bölcs gondviselése és atyai kegyessége azt rendelte, hogy az ő népe között, az anyaszentegyház tagjaiban különböző hivatalok és állapotok légyenek. Mely különbözősnek szépen egybeszerkesztett rendessége sokkal nagyobb csudálkozást érdemel, hogysen a Salamon udvara népének tekintetes állapotja.

Mint az égben nap, hold és csillagok vannak, melyek nagyságban, szépségben és erőben különböznek egymástúl; de különbözőssekkel az eget ékesítik, a földet pedig benne való állatokkal legeltetik; mint az ember testében sokféle tagok vannak, melyek szépséggel együtt hasznoson szolgálnak egymásnak, és noha egyik böcsületesebb másiknál, de mindenik oly szükséges a több tagoknak, hogy akármelyik nélkül nemcsak éktelen, de sok alkalmatlan fogyatkozásokkal csonka az egész test; mint a táborban és városban sok felsőbb és alacsonyb tisztetek vannak, mert eszeveszett sokaság, nem tábor és város volna, ha azokban mindnyájan egyenlők volnának: hasonlóképpen a bölcs Isten azt akarta, hogy a világon élő emberek között különböző rendek és hivatalok légyenek. Mert ha mindnyájan urak volnának; ha mindnyájan a tudományok tanúságában vagy a mennyei dolgok elmélkedésében tölténék életüket, ki fáradna a testi táplálás megszerzésében? Ha mindnyájan kézi munkával élnének, ki tanítaná a mennyei és világi bölcsességeket? Ki viselne gondot az országos dolgokra? Ki szolgáltatna törvényt? Mert a bölcs mondása szerént, noha a szántó-vető, noha a kőműves, a kovács, a fazekas, oly szükségesek, hogy ezek nélkül nem lehet város: de ezek törvényt nem tehetnek, tudományokat nem taníthatnak.

Úgy rendelte tehát Isten az emberek állapotját, hogy egymás terhét hordozzák, és ne találtassék senki e világon, ki vagy lelki, vagy testi segítséget ne adhasson egyebeknek, ne vehessen egyebektől. Nem akarta Isten, hogy senki oly légyen, ki egyebek segítsége nélkül ne szűkölködjék, ki minden terhének viselésére elégséges légyen: hanem azzal akarta az alázatosságot és egymás szeretetét bennünk gyökereztetni, hogy fők és lábak, urak és szolgák, gazdagok és szegények légyenek; de külön-külön mindennek szüksége légyen más egyebek segítségére. És miképpen a szarvasok, mikor valamely nagy vízen általúsznak, szarvokkal terhelt fejeket az előtte úszók hátára tészik; a legelső pedig megfáradván, elmarad, és az utolsónak hátára hajtván fejét, annak segítségével könnyebbíti fáradságát: úgy az embereknek, akármik légyenek, a világi munkák között segíteni kell egymást, és aki legelsőbb, a legutolsóbbitól is könnyebbiséget vehessen; hogy így kéz kezet mosson és segítsen.

Ha állapotokban, értékben és gazdagságban mindnyájan egyenlők volnánk, csak egy mesterember sem találtatnék: mert a szegénység cselekedtetni, hogy oly művet tanuljanak az emberek,

melyből táplálást nyerjenek. Ha pedig gazdagok nem volnának, kik nagyobb és közönségesb dolgokra vigyáznak, nem vehetnék a szegények hasznát mesterségeiknek. Azért noha a gazdagoknak nagyobb szüksége vagyon a szegényekre, mert ezek a földdel bánnak, a baromtartásban fáradsz: ruhákat, házakat, ételt, italt készítenek; a föld gyomrából aranyat, ezüstöt vájnak, azt megtisztítják és pénzzé verik; egyszóval a gazdagoknak semmiük nem volna, ha a szegényektől nem volna: de azért a szegények sem lehetnek a gazdagok nélkül. Mi mellett szántana, kapálna; min vásárolna a szegény ember, ha pénzt nem kapna a gazdagoktól? Ki hozná bé hazánkba az idegen marhákat, melyekre szükségünk vagyon? Ki szolgáltatna igazságot, ki szerezne bátorságot a prédáló tolvajoktól, ha mindnyájan bérese és kapások volnánk?

Isten rendelése tehát, hogy különbözőség legyen közöttünk; hogy szegények és gazdagok legyenek e világon; hogy mindnyájan egymást segítsük: ki pénzzel, ki munkával, ki okos gondviseléssel. Ebből a szükséges különbözőséből vagyon, hogy ki úr és ki szolga közöttünk; ki parancsol, ki enged. És ezek között kétfelé osztatik a világ terhe, mely a munkát és gondviselést nézi: úgy, hogy egyik hivatal egyik részét viselje, másik másikat, és ha a szolgálók külső munkával terheltetnek, az urakat gondviselés fárasztja.

Mivel azért Isten akarja, hogy ki úr, ki szolga legyen, lássuk először az urak kötelességét és tisztit. Azután a szolgálók hivatalját és magokviselésének szükséges állapotját.

Három dologgal tartozik az úr szolgálójának, sőt birodalma alatt lévő jobbágyságának is. Először; hogy cselédjét szeresse, lelkekre gondot viseljen, istenes életre oktassa és vezesse őket. Másodszor; hogy testi szükségekben és fogyatkozásokban őket gyámolítsa, segítse. Harmadszor; hogy vétkekért őket dorgálja és büntesse.

Elsőben azért köteles az úr, hogy jámbor szolgálóját szeresse, mint a százados azt a szolgát, melyért könyörgött Krisztusnak. Mert mint drága ember, nagyra böcsüllötte azt. Világosb és hatalmasb szókkal ki nem mondhatta a szentlélek; mint kell a jámbor szolgát szeretni, mint mikor azt parancsolta, hogy ha értelmes, hív szolgánk vagyon, úgy szeressük, mint magunk lelkét és életét: úgy bánjunk véle, és böcsüljük, mint édes atyánkfiát. Nemcsak azért kell a jámbor szolgát szeretni és böcsülleni, hogy jól és hasznoson szolgál: hanem azért is, hogy Isten őérette sok jókkal látogatja az ura házáat. Mihent Jákob a Lábán házába méne, mihent József a Putifár szolgálatjára juta: megáldá Isten a gonosz urakat, a jámbor szolgálókért.

Hogy a jámbor szolgálók szeretésére taníttassanak az urak, a Szentírás azt mondja; hogy atyjoknak hitták régen urokat a szolgálók. Seneca is azt írja; hogy a régi rómaiak az urat cseléd atyjának, a szolgálókat társoknak nevezték. Mert a szolgálók (úgymond) olyan emberek, mint mi; úgy fogantatnak, úgy születnek, úgy vésznak lélegzetet, mint mi. Azért kegyeres társaink, alacsony barátink, sőt szolgatársink, akik nekünk szolgálnak.

Arra kötelezi a cselédes embert az atyai nevezet, úgymond Szent Ágoston, hogy noha a világi jókra nézve különben tartja fiát, hogysé szolgálóját: de az isteni szolgálatot, a mennyország nyerését ami illeti, abban egyenlőképpen minden cselédjére, mint fiaira, gondot viseljen!

Az uraknak azért első és legnagyobb kötelességek az, hogy az alattavalókat jóra tanítsák és izgassák. Reá vigyázzanak, hogy erkölcsöket keresztyén hitek regulája szerént rendeljék. Mert nem keresztyénség, hanem törökség volna, ha csak testi szolgálatját vennők az alattunk valóknak, és lelkekkel nem gondolnánk.

Minekokáért, akinek cselédje és jobbágya vagyon, szeme előtt viselje, mely drága Isten előtt akármely ember lelke: mivel amint Krisztus mondja: Heáavaló mind az egész világ egy lélekhez képest, melyet semmin el nem cserélhetni. Mert egy lélek veszedelme nagyobb kár az egész világnál, és aki ember méltóságát érti, nem ítheti, hogy az egész világ egy lelket érhet: mivel Isten a lélekért emberré lett, és sok fáradságok után életét váltságáért adta. Ha azért

Szent Pált izgatta és ébresztette a lelkek keresésére az a nagy szeretet, mellyel Krisztus a lelkeket megváltotta; a jámbor gazda is tartozik, hogy minden házanépét isteni félelemre, szent életre izgassa: és amint Szent Ágoston szól; ha Istent szeretitek, mindeneket, de főképpen házatok népét gerjesszétek isteni szeretetre és hívjátok a szent életre. Sőt azt kívánja Szent Ágoston, hogy külön minden gazda, cseléde között egyházi tisztet viseljen: azaz tanítsa, oktassa, intse Isten félésére és tisztelésére alatta valóit. Mert hitetlen és pogánynál alábbvaló, aki háza népének lelki üdvösségére gondot nem visel.

Egyébkor is tehát, de főképpen mikor jeles innepek közelgetnek, egybegyűjtse cselédét a gazda, és úgy szóljon nékik, mint Jákob pátriárka háza népének: Jó fiaim, ha ki közületek bálványt emelt Isten ellen szűvében, térjen Istenhez, tisztítsa ki lelkét a szent gyónás által, végyen tiszta és szent öltözetet magára: és jertek velem együtt az Isten házába, hogy áldozunk és szolgálunk ott néki.

Nem elég a szép szó. Példával kell az alatta valókat jámborságra vinni. Mert igazán mondotta Solon, hogy mind a ház, mind a város jó rendben lészen, ha az előljárók jó példát adnak. Erre nézett Szent Pál, aki mennyei nyelven a jó példaadást izgatásnak, késztetésnek, esztenezésnek nevezte, mellyel a jóra indíttatunk.

Nemcsak keresztyéni szeretetre, hanem magok hasznára nézve is azon kell lenni az okos uraknak, hogy istenfélő, jámbor szolgálkat tartsanak. Mert az szolgál híven és igazán embernek, aki igazán szolgál Istennek. És lehetetlen, hogy híve légyen embernek, aki igaz hívséggel nem viseli magát Istenéhez. Az okos urak azért feslett és erkölcstelen szolgálkat ne szenvedjenek udvarokban! Nemcsak azért, hogy a szolgálk vétkeisége az urát is gyalázzani szokta; mert ama közpélda szerént: gyakran olyan a szolgálk, minémű az úr; hanem azért is, hogy bátorságosan nem bízhatnak az urak azokhoz, kik Istennel és az ő szent parancsolatival nem gondolnak. Sőt ezekről méltán mondhatni, amit a régiek szoktak mondani a gonosz szolgálkról, hogy annyi ellenséget tart ember házában, mennyi lator szolgálkat. Mert akit a pokol félelme és az Istennek jóvólta nem tartóztat a gonoszságtól, sokkal inkább nem tartóztatja ura akaratja. Azért a Nagy Konstantinus császár atyja, hogy szolgálkat megpróbálná és a férgesét kihányná, parancsolatot ada, hogy valaki közülök a pogány isteneknek nem áldozik, szolgálkatja nélkül ellégyen. Akik elbúcsúznak inkább, hogysem Istent megbántanak, azokat Konstantinus igen megdicsíré és nagyobb tisztekre emelé: akik pedig Krisztust elhagyák urok kedvéért, gyalázatos szókkal udvarából kiűzé: mert nem méltók, úgymond, hogy az Isten árulók szolgáljanak a császárnak, mivel igazak nem lehetnek embernek, akik nem igazak Istennek. Ugyanerre nézett Szent Dávid, mikor azt mondotta, hogy amely szolgálkat jóvá nem tehetett, azt házában nem szenvedhet. Méltán is, mert az ilyen ember egyebeket megvesztegethet, és maga sem lehet igaz szolgálk.

Másodszor: Tartozik az úr gyámolítani, oltalmazni és segíteni a szolgálkat és jobbágyokat. Akiket Isten uraságra emelt, azoknak Szent Gergely azt parancsolja, hogy ne nézzenek arra, amiek vagyon, hanem azt tekintsék, micsodák magok. Mert noha ők értékesbek, nemesbek és tisztek hivataljában böcsületesbek a szolgálknál: de természetekben hasonló, sőt egyenlők, akármely alacsony szolgálkhoz. Azért miképpen aki lovat vészen, pokrócát levéteti és csak magán szemléli a lovat: úgy a nagy szerencséjű és főrendű embernek tanácsolja Seneca; hogy félretegye a pénzt, jószágot, méltóságot, amint magában vagyon, úgy szemlélje magát. Ha ezt cselekeszi, általérte, hogy a szolgálk csak szerencsével különböznek tőle, nem természettel.

A keresztyén urak ennél tovább menjenek az igaz hitnek tanítása után, és meggondolják, hogy nem illik azokat megutálni vagy alávalóknak ítélni, kiket Isten fiaivá fogadott; kiknek a mennyei boldogságot ígérte; kikért Krisztus szent vérét kiadta. Noha azért a világ javaival bévesebb az úr, de a Krisztus váltságára, az üdvösséges jókra nézve semmivel nem jobb leg-

alacsonyb szolgájánál. Sőt talán a szolga kedvesb, kellemetesb Isten előtt, és nagyobb dűcsőségre emeltetik mennyországban.

Ezeket meggondolván az úr, ne terhelje szolgáját, mint barmát, felettébb való munkával: hanem eszébe jusson, hogy Isten fegyverrel, döggel, éhséggel fenyegeti az urakat a szolgák rongálásáért: és hogy az egyiptombélieket azért rontá sok csapásival; mert mód nélkül terheltek az alattok való zsidókat. Annak okáért, elsőben az Isten parancsolatja szerént, épen, igazán és üdöhalogatás nélkül megadja a szolgák fizetését; tudván, hogy a több égbe kiáltó bűnök között egyik, a szolgák és művesemberek fizetésének megtartása. Másodszor, az okos asszony példáját kövesse: illendő táplálását, ruházatjával együtt megadja szolgálóinak. Harmadszor, a Szent Pál hagyását szeme előtt viselje: ki mikor azt parancsolta volna a szolgáknak, hogy úgy szolgáljanak uroknak, mint Istennek; utána veti: Ti is, urak úgy viseljétek szolgátokhoz magatokat, mint Isten az alatta valókhöz. Nem bánik úgy velünk az Isten, mind kegyetlen tirannus, hanem, mint kegyes atya: szeretettel, szelídséggel, kegyesen, irgalmason parancsol: senkit ereje felett nem erőltet, szolgálóinak szükségére gondot visel, fogyatkozásit és tudatlanságait nagy tűréssel szenved. Ez a példa, melyet követni kell az uraknak.

De valamit e dologról mondhatnánk, rövid szóval így foglalja summában Seneca: Alattad valókkal úgy bánjál, mint akarnád, hogy bánnék véled, aki náladnál feljebbvaló. És amit szolgálóddal cselekeszel, gondold meg: Ha jó volna-e néked, ha teveled azt cselekednék az előtted járók? Üdvösséges, szép tanúság ez, melyet Krisztus urunk világos szókkal előnkbe adott, mikor azt parancsolta, hogy amit kívánunk, hogy egyebek cselekedjenek vélünk, azt cselekedjük másokkal. És amit egyebektől nem örömet szenvednénk, azt egyebekkel ne míveljük. Más szókkal, de hasonló értelemmel tanítja Szent Pál ezen dolgot, mikor azt parancsolja, hogy az urak ne kegyetlenkedjenek a szolgákon, hanem eszékbe jusson, hogy nekik is urok vagyon mennyekben. Ismét: Urak, megadjátok a szolgáknak, amivel igazság és szegődés szerént tartoztok: képesen és illendőül viseljétek magatokat hozzájuk; megemlékezvén, hogy néktek is uratok vagyon mennyekben, és amint bántok a szolgákkal, úgy bánik Isten veletek. Ez volt bezzeg, amivel Szent Jób tartóztatta magát, hogy ne rongálná szolgálóit. Mert eszében forgatta, hogy azon Isten teremtetten a szolgát, mely az urat. És mint ő a szolgálókat, úgy Isten őtet megsanyargatja, ha elhagyja hivatalja határát.

Noha egyéb szükségésekben is, de főképpen betegségeken, úgy kell a szolgálókat segíteni, mint segítette a százados: ki midőn emberi orvoslásokból kifogyott volna, és látná, hogy halálra vált szolgálója, nem nyúla hiúságos babonákhoz, hanem Istentől kerese utolsó segítséget neki. Nem bánék úgy szolgálójával, mint amaz istente: len Amalecita, kiről azt mondá Dávidnak a szolgálója: Mihent megbetegedém, az útnak veszni hagya engem az én uram. Nemcsak a keresztyéni szeretet és igazság kívánja a beteg szolgálóra való gondviselést, de az urak hívségére is semmi inkább nem indítja az alatta valókat, mintha betegségek idején, elsőben lelkekre viselnek gondot; hogy Istennel megbékélvén, készen találtsanak a halálnak véletlen órájátul; azután testek szükségét és orvoslását megadják. Semmivel úgy magához nem kötelezte Világbíró Sándor alatta valóinak hívségét és engedelmisségét, mint a betegek körül való irgalmassággal. Egykor a tűznél ülven, beteges vitézét fázódva látá: felugrék mindjárt királyi székiből, és abba ülteté szolgáját, hogy melegednék. Mikor Lisimachust a harcon megsebesítették volna, hirtelen ruhát nem találának, mellyel békötnék sebeit, Alexander leránta maga fejéről a patyolatot, és ezzel kötözteté sebeit. Efféle cselekedetekkel mindenek hívségét úgy magához láncozá, hogy senki nem kíméllette fáradságát és életét szolgálatjátul.

Harmadszor: Az urak kötelessége azt kívánja, hogy a szolgák vétkét büntetés nélkül ne hagyják: vagy azért, hogy a gonoszok jobbuljanak: vagy azért, hogy egyebek félelemmel tartóztassanak. Vigyázni kell azért minden gazdaembernek cselédje erkölcsére, hogy senki Istent

vagy felebarátját meg ne bántsa; senki szavával vagy cselekedetivel botrányozást ne adjon. Mert ha a gazda elnyegi és hallgatja alatta valóinak gonoszságát, magáévá teszi vétkeket: sőt dajkája és nevelője lésszen a gonoszságnak, melyet el kellett volna távoztatni, mivel aki ütetlen hagyja a gonoszt, bűnökre izgatja az ártatlant. Te azért, akire Isten cselédet és jószágot bízott, eszedben tartsd, hogy egy ember lopásáért a Józsue hadát megveré az Isten: és azzal ismerteté, hogy a bűn olyan, mint a mirigy, mely a közel valókat megmérgezi. Arról se feledkezzél, hogy noha Héli lány dorgálással tilalmazta fiait a bűntől: de mivel erősebb írral nem kötötte és gyógyította őket, mind magának, mind fiainak, mind a zsidó nép közül harmincezer embernek meg kelle érte halni. Azért úgy viselj gondot házad népére, hogy az alattad valók gonoszságát el ne nyegjed, hanem megdorgáljad és büntessed: mert a te lelkesen keresi Isten, ha tudva szenveded a gonoszt házadban.

Miképpen azért tilalmazza Isten, hogy ne bántsa senki az igaz szolgát: azonképpen megparancsolja, hogy szájára ne bocsáttassék a szolga, hanem az úr megadja kenyerét, megvárja munkáját, és amellet fenyítékben tartsa, zabolán hordozza. Ha pedig oly gonosz a szolga, hogy a szó nem fog rajta: fogsággal, tömlöccel, vereséggel is kell őtet jobbítani.

De a fenyíték és dorgálás módjában az úrnak arra kell nézni, amit a bölcs mondott; hogy ne legyen, mint az oroszlan; ne ordítson; ne szitkozódjék; ne kegyetlenkedjék; ne rontsa, hanem jobbjítsa az alatta valókat. Némely urak könnyen, akárminémű gyanúságból fellobbannak, megdühödnek, kiáltnak, éktelenül szitkozódhatnak, gyalázatos szókkal élnek; és nem okosságtól, hanem haragos, indulatoktól viseltetnek. Isten pedig azt parancsolja, hogy a szolgák ellen haragból, bosszúból, hirtelen indulatból valami nagyot ne cselekedjék senki. És elkerülje, hogy mikor a szolgák vétékét dorgálja és jobbítani akarja, nagyobb vétékbe magát ne keverje.

Nem lehet annál bolondabb dolog, mintha Istent megbántod haraggal, szitkoddal, türehtelenséggel, azért, hogy téged megbántott szolgád, mintha magad bűnével kellene orvosolnod a mások vétékét: mintha bűnnel és Isten bántásával kellene kötnöd a magad sérelmét: mintha mást dorgálván, magadat dorgálásra méltóvá kellene tenned; és Istent megbántván, magadat is meg kellene háborítanod szolgád gonoszságáért. Nem illik, úgymond Epictetus, hogy szolgádnak annyi hatalmat adj magadon, hogy akkor búsulj és törődjél, mikor ő akarja; mert ha féltő marháddal nem hagyod bírnia szolgádat; ha testeden hatalmat nem adsz neki: micsoda okosság, hogy lelkeddel bírnia hagyjad, hogy akkor háborogj és búsulj, mikor ő akarja? Azért ha szolgád vétkezik és kárt teszi, úgy nézzed, mintha más ember szolgája másnak tenne kárt.

Végezetre, az okos úrnak nem kell mindjárt rongálni és büntetni a szolgát, mihent vádoltatik: hanem; meg kell a dolgot volta szerént érteni. Sokan a vádolók közül álnokok; sokan vagy irigyek, vagy haragtól és gyűlölségtől viseltetnek, és néha magok költik, amivel egyebeket vádolnak; néha öregbítik körülálló részeit a lett dolognak. Jól végére kell tehát menni, minekelőtte hitelt adjon ember a vádolásnak és büntetéshez kezdjen. A büntetésnek sem kell tüzes haraggal, dühös szókkal, ocsmány szitokkal lenni: mert az okosságnak és mértékletes cselekedetnek ellensége a harag. Nem is kell egy lében főzni és minden szolgát egyaránt feddeni vagy büntetni. Mert az értelmes szolgának szó is vereség, és a magaböcsülő, emberséges embernek a lány és szelíd intés elég dorgálás. Az alacsony és csekély okosságú rendeket keményebb dorgálással és gyalázatokkal is kell néha ébreszteni hivataljokra. De a böcsületes úrnak arra szeme legyen, hogy maga kezével ne verekedjék; hanem ha szükséges nagy okok különbet kívánnának, mások által vigye az úr végbe a büntetést. És megemlékezzék, hogy a büntetésnek mértékét a véték mellé kell vetni, és nem szabad a határt meghaladni, hanem a bűnnek nagy vagy kicsiny voltaához kell szabni a büntetést.

Meghallók az urak kötelességét: lássuk immár a szolgák és egyéb alacsony renden valók hivatalját. És hogy sokat rövid summában foglaljunk, úgy tetszik, főképpen két dolgot kíván a

jámbor szolgák kötelessége. Egyiket azt, hogy amely állapotban Isten őket helyhez-tette, azzal megelégedvén, szentül és tekéletesen viseljék abban magokat. Másikat, hogy híven, igazán és böcsülettel engedjenek uroknak, és reájok bízott dolgokban eljárjanak.

Először azért a szolgarend, a jobbágy és a művesember eszébe juttassa, hogy Isten, aki úgy rendelte a világ állapotját, hogy felső és alsó rendek, urak és szolgák, gazdagok és szegények légyenek: és hogy kinek-kinek közölünk oly állapotot rendelt az Istennek bölcs gondviselése, melyet lelkünk üdvösségére alkalmasbna tudott. Azért Isten akaratjára hagyván ki-ki magát, megnyugodjék és csendes elmével megelégedjék az alázatos állapottal, melyben helyhez-tetett, és abban igyekezzék szent életet viselni.

Szent Pál apostol Corintusba írván, azt parancsolja, hogy minden ember abban járjon és maradjon, amire Istentől hivatott: mert nem szerencsére és kordéra, hanem isteni választásnak sorsából vagyon mindnyájunk állapotja. Azért ha Isten téged szolgai állapokra rendelt, ne gondolj véle, hanem azzal megelégedjél, amiben Isten hagyott, és azon légy, hogy a szolgai állapotban Isten fiainak szabadságára juthass tekéletes erkölcsöddel. És mivel az anyaszent-egyház olyan, mint a rendelt sereg, melynek erős volta abban áll, hogy minden ember meg-tartsa helyét: arra köteles minden, hogy ahová állatta Isten őtet, ott maradjon és szolgáljon.

Négy kiváltképpen való nagy okai vannak, miért kell az alacsony állapotú embereknek hivataljokban megnyugodni. Elsőt Szent Pál említi. Mert Isten az, aki őket ilyen állapotban ren-delte. Azért méltó örömmel venni, amit Isten adott. Szabad a fazekasnak a sárból olyan edényt csinálni, minéműt akar: mentül inkább az emberek közül szabad Istennek kit gazdaggá, s kit szegénnyé, kit úrrá, s kit alacsony munkássá tenni. Semmivel nem tartozott Isten senkinek közölünk: tehát elég jóság tőle, ha kisdéd és alacsony ajándékot ad is. Szabad volt, ha nem teremtett volna: tehát elég irgalmasság, hogy teremtett és oly rendbe állatott, melybe néki tetszett. Szükséges azért, hogy a teremtő rendelését, ki-ki nagyobbra böcsülje a maga kívánságánál, és alkalmasbna; és megelégedjék az állapattal, mellyel Isten őtet látogatta. Másik ok az; mert mind urak, mind szegények, Isten szolgái. Azért írja Szent Pál: A szolga Isten szabadosa, az úr Krisztus szolgája. Ha szolgák vagyunk, abban kell magunkat foglal-nunk, amiben urunk akarja. Mert nem az a jó szolga, aki azt míveli, ami tetszik néki, bár igen jót míveljen is, hanem aki ura akaratját követi. Annak okáért zúgolódás nélkül abban kell járni mindennek, amire Isten rendelte. Harmadik ok a mi testünk tagjainak példájából vétetik. Látjátok-e, úgymond Szent Pál, mennyi sok részek vannak testünkben? Egyik tag a másikra nem támad, hanem segítik egymást, és noha egyik felsőbb, másik alacsonyb, egyik böcsüle-tesb, másik szemérmetesb rész: de mindenik az ő helyével és állapotjával megelégszik, abban szolgál a több tagoknak, amire rendeltetett. Mi mindnyájan teste vagyunk az Isten országának. Azt cselekedjük tehát, amit a testi tagok: ki-ki állapotjában és hivataljában szolgáljon Istennek és egymásnak. Vaj ha meggondolnók mindnyájan, hogy bűneinkkel azt érdemlettük, hogy ördög tagjai és pokolország polgári lennénk! Vaj ha eszünkbe juttatnók, mely érdemetlenek és méltatlanok vagyunk, hogy a Krisztus országának, az ő anyaszentegyházának tagjai legyünk: bizony nem fájlalnók az Isten népe között alacsony állapotunkat, sőt boldogságnak ítélnők, hogy utolsó és legkisebb részei vagyunk a Krisztus testének, az anyaszentegyháznak. Vaj ha értenők, hogy ha az alacsony állapotban szentül élünk, eljő az üdő, melyben királyságra emeltetünk, és a napnál fényesbek leszünk: bizony nem törödnénk azon, hogy úrrá és királlyá nem tett Isten minket; hanem hálaadással dicsírnők őtet, hogy testének részévé tett, és meg-nyugodnánk gondviselésének bölcsességén, melyet magunk hasznánál és böcsületinél nagyobbra kell böcsülnünk. Igazán mondja Epictetus, hogy e világon úgy vagyunk, mint komédiában, melyben nem az viseli jobban magát, aki királyi személyt visel, hanem aki díszesben megfelel hivataljának. Azért minden dicsíretet érdemlünk, ha amiben Isten helyhez-tetett, abban jól járunk. Negyedik ok az: Mert ha a világi jókban kevesebb része vagyon is a

szolgának, a szegény jobbágnak, a kézi munkával élő művesnek; de a lelki és mennyei jókban nagyobb része lehet, ha Isten akarátja szerént jár hivataljában. Mikor kicsiny és nagy jó vagyon előttünk, könnyű a nagynak elnyeréséért a kisdéd jót elhagyni: senki nem nehezteli, ha az üveget gyémántért, a cserépet aranyért elhagyja. Mivel azért a világi nagy állapotok a mennyei boldogsághoz és lelki jókhoz képest csak múlandó árnyékok és álmok, nem kell ezekkel gondolni, csak amazokat elnyerhessük.

Nem ok nélkül cselekedte az anyaszentegyház, hogy a szentek lajstromában mindenféle művesemberek és minden rendbéli paraszt munkások közül sok és nagy szenteket számlált, mert ezzel akarta mutatni, hogy nincs oly kisdéd hivatal, melyben szentségre nem juthat az ember. Krisztus Urunk sem ok nélkül akart e földön szegény kézimunkás és művesember állapotjában élni; kire nézve ötet az emberek *Fabernek*, *Asztalosnak* hitták. Sőt amint Jeremiás írja, jobbágy állapotban élt, és nemcsak születésekor a rovótúl béíraték, de azután adót fizete a császárnak. Egyszóval: merő szolgai állapotban élt a világon. A világi fejedelemségben és uraságban szinte oly szentül és tisztán élhetett volna Krisztus mint az alacsony állapotban; szinte oly kedvesen böcsülhetett volna az Istent, mint a szegénységben: de példájával akarta elhitetni, hogy a világi föbbséget és értéket nem kell nagyra böcsülleni, a lelki és mennyei jókhoz képest. Vastagítani akart mindeneket, hogy ne gondoljanak a földi jókkal, csak a mennyei boldogságban légyen részek, mely minden világi jóknál végetlenül nagyobb: a több aprólékos fogyatkozásokat jó kedvvel szenvedjék, csak a poklot elkerüljék.

Az urak és szolgák állapotjáról szólván Szent Pál, nem egy helyen írja, hogy noha a világ előtt különbözés vagyon és válogatás közöttök: de Isten előtt lelki és mennyei dolgokra nézve nincsen az ilyen állapotokra tekintet: sem úr, sem szolga nincs Isten előtt, hanem csak a jámborságra vagyon tekintet. Nem kap Isten a hatalmas nemességen, hanem az alacsony jámborságon.

Ne zúgolódjék azért a szolga vagy jobbágy és művesember, hogy Isten ötet nagyobb állapotra nem emelte, hanem azzal elégedjék, amiben vagyon. Eszébe jusson, hogy okosság és jóság, ha amit kételen és akarátja ellen viselni kell, azt jó szível és Isten előtt érdemmel viseli. Az is előtte forogjon, hogy a világi szegénységben lelki jókkal bévelkedőbb lehet az ő uránál; nagyobb dücsöségre is juthat mennyországban. Végezetre, meggondolja, hogy az Isten bölcsessége sokakat szegénység által viszen mennyországba, kik elkárhoztak volna a gazdagságban. Azért arra igyekezzék, hogy ha kicsiny is az Istentől néki adatott gira, azzal igazán kereskedjék, és életét szentül viselje, hogy a szegény állapotból mennyei királyságra jusson. Gyakran esztenezze magát a Tóbiás szavaival, hogy noha most nyomorult életet visel, de sok javai lesznek, ha Istent féli, ha a bűnt eltávoztatja, ha jót cselekeszik. Mert ugyanis bolondság és boldogtalanság volna, ha a világi nyomorúsággal másvilági kárhozatot kincsezne magának a szegény ember.

Másodszor: Aki szolgálatra állott, elhitesse magával, hogy szabadságát eladta. Azért a maga alkalmatosságát, kedvét, akarátját hátra kell hagyni ura szolgálatjáért, és arra kell vigyázni, hogy maga hasznát és dögát letapodván, oda fusson, ahová küldik; nemcsak külső javainak kárával, de néha vére hullásával is.

Ezt nemcsak magával viseli a szolgai állapot, hanem Isten ő maga erős parancsolattal hagyta. Szent Pál magyarázván, minémű szent és tiszta engedelmességgel, mely nagy hívséggel tartozik ki-ki szolgálai urának. Elsőben azt parancsolja, hogy úgy engedjenek az uroknak, mint Krisztusnak és mint a szűvek-látó Istennek; nem úgy, mint embernek. Mely mondással arra tanítja Szent Pál a szolgákat és jobbágyokat, hogy ne úgy munkálkodjanak, mint a barmok, csak külső igának vonyásával: hanem felemeljék szívöket, és meggondolják, hogy Isten rendelése a felső és alacsony állapotok különbözése. Azért Isten ellen tusakodik, aki

előttejárójának rendelkezésével ellenkezik. Minekokáért a világi urak parancsolatjában az Isten parancsolatját kell szemlélni: Istennek kell engedni, mikor az úrnak engednek. Másodszor azt kívánja Szent Pál, hogy külső, belső félelemmel engedjen a szolga. Azért akik a szolgák igája alatt vannak, tartoznak, hogy urokat minden böcsülettel tiszteljék, mert istenkáromlás volna (úgymond), ha különbet cselekednének. Féljen a szolga, hogy urát zúgolódással, rágalmazással, kedvetlenséggel, mentegetésekkel, restséggel vagy szófogadatlansággal meg ne háborítsa: sőt ha eszébe vészi, mit kíván az ura, megelőzze a parancsolatot! Mert unalmas szolga, aki soha magától nem mozdul, hanem esztenezést vár mindenkor. Eszébe jusson a szolgának, hogy Szent Dávid, az ura köntösének egy kis prémeckéjét elmetszvé, mellye verve megbáná cselekedetét: mert illetlen böcstelenség volt az ura ruhájának csak kis részecskéjét is metélgetni. Harmadszor arra kötelez Szent Pál, hogy ne színre szolgáljon a jámbor szolga, azaz: ne csak akkor legyen serény, igaz és vigyázó ura dolgában, mikor látják és utánavigyáznak; ne csak ura jelenlétében mutassa hívségét, mint akik csak kedvet és világi jutalmazást keresnek: hanem minden helyen, minden dologban oly igazán viselje magát, mintha ura látná, mert azt kívánja a legnagyobb Úr, aki mindenütt jelen vagy; aki látja mit mível, és kedveli az igaz szolgát. Bezzeg ilyen szolga volt József, aki az ura tisztességét távollétében is úgy oltalmazta, mint szeme fényét; és inkább tömlőre adta szabadságát, életét kockára vetette, hogysen ura távollétében gonosz asszonya kívánságának ura gyalázatjával engedne. Negyedszer, szükségesnek mondja Szent Pál, hogy a szolga és jobbagy vígan, készakarva és nem vonakodva fáradjon ura dolgában: mivel Isten akaratját cselekeszi, mikor urának igazán szolgál, és Istentől vészi a mennyei boldogságnak örökségét jutalomul. Mely mondással arra tanítja Szent Pál a szolgákat, hogy ha földi uroktól kevés fizetések vagy, ne törődjenek rajta, se a szolgálatban meg ne fogyatkozzanak: mert magára vette Isten a jámbor szolgák jutalmazását, ha őérette oly igazsággal szolgálnak uroknak, mint Istennek ő magának.

Végezetre: Szent Péter azt parancsolja, hogy nemcsak jámbor és jó erkölcsű uraknak, de a gonoszoknak és fesletteknek is engedjen a szolga: békességgel tűrje a szomorításokat és sanyargatásokat, melyekkel ura dühössége és darabos erkölcstelensége őtet rongálja; sokszor büntetést vévén azért, amiért jutalmat érdemlett volna. Mert Isten ajándéka az, ha morgás, zúgolódás nélkül, büntelen szenved Isten kedvéért a szolga.

Az okos szolgának azon kell lenni, hogy istenfélő urat válasszon, kitől jámborságot tanulhasson; nem akitől vagy igaz hitinek vallásában, vagy erkölcsének tekéletességében kísértésék, vagy vesztegettesék. Eszében tartsa, aki szolgálatra áll, hogy Krisztus meg nem gyógyította volna a százados szolgáját, ha urának jámborságára nem tekintett volna. Azt is meggondolja, hogy sokszor az urak gonoszságáért megbünteti és elrontja az alatta valókat: miképpen olvassuk a Szentírásban, hogy a Fáraó és Abimelech szolgáit és cselédjét utolsó veszedelemmel akarta ostromozni Isten, urok bujaságáért. Végezetre, az istentelen gonosz urak sokszor oly szolgálatot kívánnak, mellyel lelkét veszti a szolga, ha enged; életét és állapotját szerencsételi, ha nem enged. Azon legyen tehát, hogy jámbor urat keressen. De ha gonoszra találkozik, keresztyéni szelídséggel és békességgel engedjen néki, valámíg Isten akaratjával ellenkező gonoszságot nem parancsol.

Isten törvényének kötelezése az, hogy inkább engedjünk Istennek, hogysen embernek. Azért ha oly dolgot parancsol és kíván az úr szolgájától, mellyel Isten megbántódik: a szolga kötelessége, hogy abban ne engedjen; hanem elsőben alázatossággal azt mondja, amit Szent Péter és Szent János mondtak azoknak, kik törvénytelen dolgot kívántak tőlök: Uram, ítíld meg magad, ha méltó-e, hogy néked engedjek inkább, hogysen Istennek? Nagyobb úr az Isten tenáladnál: többel tartozom teremtőmnnek, megváltómnak, hogysen néked. Ha egyszer megismérteti magát a jámbor szolga, és urával elhitesi, hogy sem reménységgel, sem félelemmel és adománnyal oly dologra nem vitetik, mely az Isten törvényével ellenkezik: noha talán

elsőben idegenséget szerez, de bizonyos, hogy böcsületire fordul. És megtapasztalván az úr, hogy szolgája senki kedvéért gonoszt nem cselekeszik, sokkal nagyobb hitele leszén előttte, és illetlen szolgálatot nem mer utána kívánni tőle. Ha pedig oly istentelen volna az úr, hogy tisztességes mentségét szolgájának bé nem venné, és illetlen szolgálatra kötelezné, akkor a Szent Bernárd tanácsát kell követni: Jobb halált szenvedni és mártíromságra jutni, hogysen, a gonoszban engedni.

Mindezekből megtanulták a jámbor szolgák és alacsony állapotbéli emberek, mint kell viselni magokat, hogy Isten előtt kedves és üdvösséges légyen szolgálatjok. Nincs oly esztelen ember, ki azon munkával aranyat áshat, mellyel ganéjt; azon pénzen drága marhát vehet, melyen hulladékot: drága marhát ne vegyen inkább, hogysen hulladékot. Te, szolga! Te, kézi munkával élő szegény ember! Mely külső fáradságot viselsz, ne nézz abban csak a külső fizetésre és kisded nyereségre: hanem arra igyenesítsed fáradságodat, hogy azzal a munkával melyet cselekeszel, mennyországot nyerjed: Istenért és az ő akaratjának teljesítéséért cselekedjed munkádat! És mikor dolgozhoz kezdesz, mikor immár fáradsz, emeld fel Istenhez lelkedet, és mondd azt szűvedben: Uram, te tudod, mi hasznos és üdvösséges nékem, te helyezettéél engem ebbe a kisded állapotba, hogy szolgálatommal és kézi munkámmal tápláljam életemet. Megelégszem és megnyugszom, édes Istenem, a te akaratodon. Teéretted, a te kedvedért eljárók dolgomban, és ha nagyobbra nem érkezem, ezzel az alacsony munkával kedveskedem néked.

Ha így munkálkodnak a szolgák és művesemberek, minden munkával aranyat ásnak, drága kincset vásárolnak: mert minden munkájoknak jutalma leszén az örök boldogságban. Ha pedig efféle szent indulatok nélkül, csak mint a barmok, testi fáradságot üznek, kedvet Isten előtt nem találnak: Lelki és mennyei fizetést nem vésznek fáradságokkal. Ah, mely nagy bolondság, haszontalanul vesztegetni, amin mennyországot vehetnének! Ne így, keresztyének, ne így: hanem, a külső munkákat és fáradságokat Isten kedvéért cselekedjétek, hogy Istentől vehessétek az örök boldogságnak fizetését! Amen.

A KRISZTUS HAJÓJA, AZ IGAZ EKLÉZSIA, GYŐZHETETLEN

Nem csuda, ha a tengeri habok és rettenetes szelek idestova hányták, sőt csaknem tenger fenekére merítették azt a hajót, melyen Jónás próféta Isten előtt akart futni, hogy parancsolatinak teljesítését elkerülje. De méltó csudálkozásra, hogy amely hajócskában Krisztus nyugszik, és az apostolok eveznek, tengeri háborútól ostromoltatik, haboktól tétova hányattatik, sőt úgy elborítottatik, hogy immár teli kezdene lenni vízzel a hajó, és veszőfélben vala benne lévőekkel egyetemben.

Ennél is méltóbb csudálkozásra, hogy Krisztus, kinek híveire oly gondviselése vagyón, hogy mikor aluszik is, reájok vigyáz; úgy tetszik, semmi gondot nem visel hajócskájára, hanem amint Szent Márk írja: a hajó végén, a kormányos helyére feküdt. És noha amint maga mondja, a földön annyi helye nem volt, ahová fejét lehajtaná, noha sem azelőtt, sem azután nem olvassuk, hogy valaha vánkossra feküdt volna; de mikor az apostolokkal egyetemben a veszedelmek közepin forgott hajója, vánkoscára hajtotta fejét, hogy mélyebben és édesdedben alhassék. És szinte utolsó veszedelemig nyugodott. Akkor a tanítványok megrémülván, felköltötték, és nemcsak kérték, hogy megszabadítsa őket, mert elvesznek: hanem amint Szent Márk írja, ugyan panaszkodással mondták néki: Mester, nincs-é gondod reá, hogy im, elveszünk?

Megszűnik csudálkozásunk, ha eszünkbe vesszük, mivégre cselekedte ezt üdvözítőnk. Mert a veszedelemnek nagy voltából Isten erejét és hatalmasságát ismértette, mellyel az igen félelmes háborúkban is épen tarthatja kicsiny hajócskáját, és parancsolván a tengeri haboknak, megmutatta, hogy ő amaz igaz Isten, aki uralkodik a tenger erején, és határt vet, melyen által nem mehet dagadott habja, hanem az ingyenes fövenyben megütközik, és romlik. Azért miképpen Krisztus a betegségeket parancsolattal és üdöhaladás nélkül meggyógyította: úgy a tenger szeleit és habjait egy fenyítéssel, szempillantásban megcsendesítette. Nem nyújtotta vesszejét, mint Mózes, nem könyörgött, hanem mint Úr szolgájának, mint teremő teremtetett állatjának, parancsolt a tengernek. Megfenyegeté, avagy amint Szent Lukács írja, megfedd a szelet, a tengernek mondá: Hallgass! Ne zúgj! És mindjárt nagy csendesség lőn a forró tengeren. A szent írástudó doktorok nemcsak csudát, hanem példát ismérnek ebben a Krisztus hajócskájának habok ellen való győzedelmében. Azt mondják, hogy a világ a tenger. Mert miképpen a tenger vize sós és szomjúságunkat meg nem oltja; miképpen a tengerben sok veszedelmek és különböző monstromok, oktan formájú állatok vannak; miképpen a tengerben az öreg halak megeszik az aprókat: azonképpen a világnak minden javaiban vagy on oly ízetlenség, melyért ezekkel kívánságunk meg nem elégedhetik: veszedelmek és éktelenségek e világon egymást érik és naponként látjuk, hogy a szegények megemésztetnek a gazdagoktól.

A hajón az anyaszentegyház mondják jegyeztetni. Mert miképpen a hajó sok, de szépen egybegyalult fákból építetik és egy főgondviselőtől igazgattatik; miképpen annak eleje és utolja keskenyebb, közepi szélesben terjed; miképpen a hajónak alsó részei erősen bé vannak csinálva, hogy a víz által ne mehessen rajta, az ég felé pedig nyitva vagy on; miképpen hajó nélkül senki a tengeren által nem mehet: azonképpen az eklezsia sok különböző rendekből és szerzetekből áll, egy főpásztornak gondviselésével vezetetik: kezdetin és az Antikrisztus üldözésében végefelé megszorítottatik; noha egyéb üdőkben a világ szélességével vetekedik. Végezetre az eklezsia világi jókra nem vetemedik: azok szerelmét kirekeszti, mennyország felé, a lelki jókra nyitva tartja kebelét: és senki a mennyei dicsőségnek partjára nem evezhet, ha az anyaszentegyházban nem találattik.

Azt akarta azért ismértetni Krisztus, hogy noha az őtőle épített eklézsianak hajója sokszor úgy hanyattatik a haboktól, mintha elaludt volna, és gondot reá nem viselne kormányosa; mintha immár szintén elmerülne veszedelme között, de azért: soha ez hajó el nem török, soha el nem merítettetik, soha meg nem győzetik. Mert vitorlájának árbócfáján a kereszten Krisztus emeltetik fel: a hajóvégen az Atya kormányos: az orrát az Szentlélek igazgatja: tizenkétevezői a tizenkét Apostolok.

Az anyaszentegyház ellen felindult habok között nagy vigasztalása, nagy bátorítása ez a híveknek, hogy akár mint hanyassék az anyaszentegyház, el nem merülhet. Egyszer Julius császár öltözetit változtatván, hogy meg ne ismernék, sietséggel akara egy kis hajón átal menni a tengeren: oly fergeteg és szélvész támadta, hogy a habok között kétségbeesvén a kormányos, elveté az evezőt. Akkor megismérteté magát Julius, és megszólítá a hajósmestert: Ne félj! Császárt és az ő szerencsáját hordozod. Ottan nekibátorodék a kormányos: kapá evezőjét és szép békességgel átal méné a tengeren. Sokkal nagyobb bátorsága vagy on a Krisztus hajójában lévőeknek, akár mely nagy habok között; mikor még meggondolják, hogy abban a hajóban vannak, melyet Krisztus jelenlétével és csallhatatlan ígéretinek győzhetetlen vasmacsájával úgy megerősített, hogy akár mint dühösködjék az ördög, akár mint hízelkedjék a világ, soha azt le nem nyomhatják. Mert a Krisztus országa mozdíthatatlan mind állapotjában, s mind tanításának erősségében, és tüzes kőfalak az ő bástyái, melyeket senki meg nem hághat.

Hogy azért ebből tekéletes vigasztalásunk légyen a világi habok között, e jelenvaló órában megmutatom, hogy noha az igaz anyaszentegyház mindenkor keresztek, rettegések, üldözések

alatt vitézkedik: mindazáltal sem a pogányok kegyetlensége, sem az eretnekek csalogatása, sem a hamis atyafiak versengése ezt meg nem győzheti: hanem mindeneken hatalmat vészen és győzedelmének nyereségével vagy megrontja, vagy engedelmességre hódoltatja ellenségét. Ha egy kevésse hosszabban nyújtom tanításomat, kérlek, gonosz néven ne vegyétek, mert a dolognak nagy volta azt kívánja.

Mikor Isten ismértetni akará a vitézkedő eklézsiának minden üldözések és ördögi incselkedések ellen való győzedelmet, azt írja Szent János *Titkos látás*-ának tizenkettedik részében, hogy az égen nagy jelt mutata: egy asszonyt, melyet a Nap megkönyékezett: a Hold lába alatt volt: fejébe tizenkét csillagból kötött koszorú tétetett. Ez mikor nagy kínok és jajgatások között szülné fiát, eleibe állott hétfejű és hétszarvú sárkány, mely a csillagoknak harmadrészét farkával földre vonta és áhítózza várta, hogy az asszony elhozza fiát; melyet ő elnyelhessen. De mihent az asszony szüle, Isten eleibe ragadtaték fia. Az asszonynak pedig saskeselyű szárnyak adatának és pusztába röpködni. Látván a sárkány, hogy megcsalatott reménységében: nagy folyóvizet bocsáta torkából, hogy elmerítene az asszonyt, de nem ártotta neki.

Ezt a csudálatos jelenést, noha lelki értelem szerént sokan Krisztus urunk szent anyjáról értik és magyarázzák: de sokan, a régi szentek, bötöszerént az anyaszentegyházról értik a fájdalommal szülő asszonyon. És azt mondják, hogy az eklézsia asszonynak nevezetik. Vagy azért, hogy igen gyengének és erőtlennek látszik az emberek szeme előtt, vagy azért, mert a mennyi vőlegénynek jegyese lévén, őtöle vészen fiának nemzésére való magot. Melyre nézve a Szentírás sok helyen nevezi Krisztust az anyaszentegyház mátkájának vagy vőlegényének. Sőt az emberek között való házasságot jelének mondja annak a csudálatos házasságnak, mely a Krisztus és eklézsia között vagyon. Melyben a menyasszony mátkájától születik, akkor mégyen férjhez, mikor a vőlegény meghal: akkor esik teherbe a földön, mikor férje mennyországban magasztaltatik.

Ez a menyasszony az állhatatlan Holdot lába alá tapodja: mivel az isteni tudománynak tiszta hirdetésében nem változik, mint a Hold, hanem abban állhatatos tekeletességgel marad. Nappal - írja Szent János -, hogy környékeztetett az eklézsia: nemcsak azért, mivel Krisztusban öltözött, kit a Szentírás igazság napjának nevez; hanem azért is, mert a melegen sült napon világi háborúságok jegyeztetnek; mint ő maga magyarázza Krisztus, a verőfénytől kiszáradott vetemény példájában. Noha pedig nyughatatlan háborúságok keserűségekkel epesztik az eklézsiát; noha a szülésnek, mellyel Istennek fiait hoz, keserves fájdalommal szünetlen szorongattatik; noha a pokolbéli sátánnak szájátátott dühösködése rettegteni; noha ama hatalmas ellenség, ki farkának erejével az égi csillagok harmadrészét levonhatta, minden vizeit a gyenge asszonynak árasztotta: azaz a pokolnak minden erejét és mesterségét ellene öntötte, és ugyan tárgyul és lövőcéllul tette, melyre mind a pogány császárok hatalmassága, mind az eretnekek incselkedése nyilait lövöldözte, de semmit neki nem ártottak, mert szárnyat adott Isten az ő jegyesének, hogy az ördög lövöldözését és ellene támasztott habjait elkerülhesse.

Ezt az anyaszentegyháznak győzhetetlen erejét más hasonlatossággal adja előnkbe Krisztus. Fondamentomul teszi, hogy: bolond, aki házat fövényen épít, mert a szelek, esők és folyóvizek könnyen felforgatják alkotmányát. Azután azt ígéri, hogy ő nem épít földön, hogy alját megássák, sem fövényen vagy jégen, hanem: kősziklára rakja és építi, avégre, hogy ha beléütköznek a habok, meg ne mozdíthaták annak fundamentomát, hanem inkább a habok romoljanak el. És fogadást teszi, hogy erőt, hatalmat, győzedelmet nem vészen a pokol rajta, bár minden erejét és hatalmasságát, mely az ő kapuján kijöhet, ellene bocsássa is. Hová lehet ennél világosb ígélet? Hová lehet ennél az Isten mondásánál állandóbb erősség? Ha az Isten nem hazudhat; ha az igazság meg nem csálhat; ha Krisztus álnokságot nem mondhat: meg

nem győzheti, le nem döntheti, el nem fogyathatja az ördög ereje azt az ekléziát, melyet Krisztus földön létében épített.

Szent Pál ezen igazságot két mondással vastagítja; együtt azt írja, hogy az anyaszentegyház oszlopa és erőssége az igazságnak. A Dárius három elmés komornyiki sok vetekedéssel vizsgálák és vitaták: Mi volna erősebb mindenneknél? Egyik azt állatta, hogy a bor, mert meggyőzi és lábárúl leveri a királyokat. Második azt mondotta, hogy a király leghatalmasb. Zorobabel az asszonyembert ezeknél hatalmasbnak mutatta, de azzal fejezte mondását, hogy: mindennekfelett győzedelmes az igazság. Ezen állának meg az egész perzsiai bölcsek, és azt kiálták, hogy az igazság nyertes. Mert noha ideig elrejtetik, de kivergődik és győzedelmet vészen ellenkezőin.

Ha igazságnak oszlopa és erőssége az eklézia: tehát valamíg igazság léssen, addig kell az anyaszentegyháznak lenni. Mert akinek oszlopa ledől és erőssége leomol, el kell annak romlani. Azért ha elomol és romol az eklézia, elfogy és elvész az igazság. Ha pedig az igazság erősebb mindenneknél, ha meggyőz mindeneket: bizonyos, hogy az igazságnak erőssége, az eklézia, soha senkitől meg nem győzetik.

Másutt azt írja Szent Pál, hogy a Krisztus testének, az ekléziának építésére doktorokat és pásztorokat rendelt, kik a tudományok szelének tétova ragadásátúl, a hamisság csalárdságinak körülvételétül addig oltalmazták, míg mindnyájan a választottak, Krisztus eleibe jutnak és tekéletes állapotban helyheztesznek. Ha világ végéig építői és őrzői lésszenek az ekléziának, tehát semmi erő ezt meg nem győzi, semmi hatalmasság ezt le nem dönti, semmi csalogatás ezt meg nem tántorítja, semmi tévelygés ezt meg nem fojtja. Mert mit építenének, mit őriznének világ végéig a doktorok és pásztorok, ha világ vége előtt vége volna az ekléziának?

Nincs talán az Isten könyvében semmi gyakrabban és világosabban mondásokkal írva, mint amit Gabriel angyal monda Boldogasszonynak; hogy a Krisztus országának vége nem léssen, soha nem szaggattatik királyi birodalma, örökké megmarad országa, és az Isten igazságát minden nemzetek előtt hirdeti. Ha a pokol habjai, ha a világ szelei, ha az álnok tévelygők csalárdsági meggyőzték és kigyökereztek valaha az igaz ekléziát: mindezek a sok szép ígéretek elolvadtak és az igazmondó Istennek szavai meg nem teljesedtek. Kit hogy csak gondolkodásba fogjunk is, oltalmazzon az igazságnak Istene!

Ki győzné előszámlálni, mely szörnyű kínokkal, mely iszonyú kegyetlenségekkel dühösködtek, nem egynéhány apró emberek, hanem világbíró, hatalmas római császárok; nem egy esztendeig, hanem egész háromszáz esztendőök forgásáig, hogy zsengéjében és virágjában kigyomlátnák és elfogyatnák a Krisztus ekléziáját? De eltekélett szándékokat végbe nem vihették.

Nem akará az Isten bölcsessége, hogy emberi erővel és hatalommal terjedjen az anyaszentegyház. Minek okáért, noha Tiberius császár a Római Tanácsot nagy igyekezettel akarta bírnia, hogy a több istenek közé vegyék és tiszteljék Krisztust; de aki nem szenvedé, hogy az ő szekrénye Dágon mellett álljon, magát sem akará a pogány istenek lajstromába íratni, és reá nem segíté Tiberiust, hogy szándékát végbevigye.

Viszontag, hogy az Istennek hatalmassága világosan tündöklenék, nekiveté a gyöplőt a világbíró, hatalmas pogány császároknak, hogy ne csak eszket és tehetségeket, de dühösségeket is az anyaszentegyház romlására fordítanak, és a tizenkét együgyű apostoloktól épített, tizenkét kúfallal és tizenkét kapuval erősített várost, az anyaszentegyházat; tizenkét erős persecutióval, tizenkét hatalmas császárök ostromlanák; világi hatalmokat és elméjeket arra fordítván, hogy gyökerestül kiszaggassák és elfogyassák az ekléziát.

Első lén Nero császár, aki mértéktelen kegyetlenségét és császári hatalmasságát az eklézsiának rontásán mutogatta. Mert minekutána édesanyját, Agrippinát, kedves tanítóját, bölcs Senecát megöleté: dühös erkölcsének indulatját követvén, egy éjjel sok helyen meggyújtatá és kiégeté nagyrészt Róma városát; csak azért, hogy a lángnak fényességében gyönyörködtetné szemét. Ezzel gyűlölséget és gonosz nevet szerze magának a sokaságnál. Azért hogy színesben eltitkolná gonoszságát, a keresztyénekre fogá, hogy gyújtogatók, égetők. És mintha maga szennyét azzal lemoshatná: tűzzel-vassal és ujonnan gondolt szörnyű kínokkal kegyetlenkedék a keresztyéneken. Sokakat vadak bőrébe varratott és ebekkel szaggattatott, sokakat fenyőszurokkal mázoltatott és fáklya gyanánt éjjel utcánként égettetett.

Nero halála után egy kis pihenése volt a keresztyénségnek. De ismét Domitianus, Trajanus, Adrianus, Antoninus, Septimius, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, Diocletianus, Julianus császárok oly keserves üldözésekkel sanyargatták az ekléziát, mintha nyereségért vetekedtek volna: ki tud szörnyűsebb kínokat gondolni? Azért világ kezdetitől fogva semmiféle vallás nem volt, melyért ennyien és ilyenek, javokat és életeteket ily sok keserves kínok között fogyatták volna, mint a keresztyén hitnek bizonyításáért fogyatták a szent mártírok.

Nem elég az emberi nyelv azoknak a kegyetlen öldökléseknek számlálására, melyekkel az anyaszentegyházat farsztották üldözői. Mert minden városok bírái és tanácsi, minden vitélző rendek előjárói, minden tartományok gondviselői fejedelmi semmit Isten előtt kedvesbnek, a hatalmas császároknál böcsületesbnek nem ítélvén, mint a keresztyének rontását, fogyatását. Az volt jobb és böcsületesb közöttök, aki kegyetlenebb volt a keresztyének ellen. Azért egész seregeket, roppant városokat, sőt tartományokat irgalmatlanul kínoztak. Minden ércek bányái, minden városok tömlöci teli voltak láncozott keresztyénekkal. Sokszor húsvét innepében, mikor egybegyülekeztek a keresztyének, egyszersmind reájok rontották a helyt, és elevenen eltemették a sokaságot. Sokszor egész városokat lakosival egyetemben megégették a keresztyén vallásért.

A halálok és kínozások nemét és hallatlan kegyetlenségét ki tudná előszámlálni? Némelyeket mézzel békenték és legmelegebb verőfényre kötözték, hogy a legyektől kínoztatnának. Némelyeknek körmök alját, sőt férfiúságát és alfelét hegyes nádakkal kilyuggatták. És hogy a kínnal egybefoglaltatnék a gyalázat és szemérem; a böcsületes asszonyokat egy lábokon felfüggesztették merő mezítelenül. Sokakat egybevont erős, fiatal fák ágaihoz kétfelé kötöttek, és úgy szaggattak darabokra. És ugyan lehetetlen (úgymond Eusebius), hogy a kínozások nemét és hallatlan kegyetlenségét kimondhassuk. Mert semmi üdöre, semmi rendre és nemre nem volt tekintet: kisdedeket, császári vérből származott urakat, gyenge szüzeket, apró gyermekcskéket egyaránt öldöktettek: kit tűzzel, kit vízzel, kit fegyverrel vesztettek. És reá néztünk (úgymond Eusebius), hogy a sok keresztyének ölésében, a fejszék, melyekkel nyakaztattak, megtompultak, sőt eltörték, a hóhérok elfáradtak. De az anyaszentegyház bajnoki annyira nem únták a szenvedést, hogy mihent valamely keresztyénre halálos szentenciát mondott a bíró, mindjárt sokfelől előugrándozván az Isten hívei, magokat keresztyéneknek kiáltották; a halál szentenciáját vígan és nevetve hallották; az utolsó kimúlásukig énekelve hálákat adtak, hogy Isten őket méltókká tette a szenvedésre. Egyszóval: az egész földet megáztatta a mártírok vére, az eget virágoztatta sokasága, a templomokat ékesítette temetőhelye, szenvedések napjától nevezeteket vettek az egyházak: egészség-nyerések sokasodnak a mártírok temetőhelyeinél.

Hogy a több mártírokról ne szóljunk: Urunk halála után háromszáz esztendőök forgásában, Szent Pétertől fogva Sylvester pápáig, aki Constantinus első keresztyén császár idejében ült Rómában; valamennyi római pápa volt, vérével pecsételte és halálával erősítette az anyaszentegyháznak győzhetetlen állandóságát. Mert noha mindenekelőtt tudva volt, hogy valaki abban az időben római pápaságra emeltetik, mártíromságra, azaz kegyetlen kínozásokkal végeződött

halálra választatik. Mindazáltal senki közülök azelőtte valónak halálával vagy a maga fejére várando kínokkal meg nem tartóztatott, hogy a Krisztus hajójának kormányához ne nyúlna. Sőt mint az elefántokról mondja a Szentírás, hogy vért látván, édesedtek a harcoláshoz: úgy a szent jámborok halála és szenvedése gerjesztette az emberek szívét a szenvedésre.

Ez az isteni erő, itt ismértetett az Isten keze. Mert a Gamaliel mondása szerint, ha emberi hatalmasságon fondáltatott volna a Krisztus eklézsiája, ennyi sok üldözéssel földhöz veretett volna. Miképpen tudjuk az egyházi históriákból, vagy vérontás nélkül, kevés esztendő alatt, akármely eretnek gyülekezet eloszlott és fogyott. Mert a fattyúágak mély gyökeret nem vernek. És ki kell gyökereztetni minden plantának, melyet a mennyei Atya nem ültetett. Egyedül az Isten házának ígértetett ez az erősség, hogy a pokol kapujától meg nem győzetik, az üldözések között el nem fogyattatik.

Két dolgot csudálnak a régi atyák az anyaszentegyház üldözésében. Egyiket, hogy akik dühösködtek az eklézsia ellen, nagyrészt azokat világ szerént is megrontotta Isten. Mert Nero maga lén hóhéra magának. Domitianus maga házában hét halálos sebbel végezteték ki e világból. Maximinus ágyában öleték meg. Aurelianus maga vitézítül felmészároltaték. Decius egy harcon sárba tapodák és elevenen temeték. Valerianus rabságba esék és a perzsiai király nyakára téven lábát, onnan ült lova hátára. Julianus nemcsak kegyetlenséggel, hanem csalárd-sággal is üldözé az eklézsiát. Elfogá a keresztyéneket, hogy ne tanulják, se tanítsák a bölcs tudományokat, hanem tudatlanságban maradjanak. Izgatá és öregbíté az arianosok tévelygését: nemcsak szabadságot adván nekik, hanem a világi filozófiából gyűlöltetvén a Szentháromság-ról való tudományt. És végre látván, hogy sem adománnyal, sem szép szóval nem hajolnak a keresztyének, fogadást tén a pogány isteneknek, hogy ha meggyőzi a perzsát, gyökerestül kivagdalja a keresztyénséget. Hadba méne: egy mennyei dárdával átalvereték úgy, hogy maga eszébe vévén, kitől lett büntetése, halála óráján vérével markát megtöltvén, és az égre hajítván, azt kiáltotta: Meggyőztél, galileabéli Jézus! Az ő bölcsei pedig azzal káromkodtak, hogy nem jól hirdetik a keresztyének a Krisztus türhetőségét, mert Julianusban csak az elszánt üldözést sem szenvedhette.

Ezekből kitetszik, hogy igazán megteljesítette Isten, amit Zakariás által mondott, hogy az eklézsia olyan az üldözőknek, mint a részeg embernek az alacsony ajtó, melyben aki boros, fejét rontja: vagy mint a nagy kő, melyet aki helyéből ki akarja mozditani, megszakad, aki beléje ütközik, megsérszik.

Másikat azt csudálják a régi szentek, hogy a sok ideig dühösködő üldözésekben nem fogyott és nem kisebbedett, sok százezer keresztyének halálával az eklézsia, hanem miképpen az özönvizek, mennél inkább nevedtek, annál feljebb emelték a Noé bárkáját; miképpen a zsidókat mennél inkább sanyargatták Egyiptomban, annál inkább szaporodtak: úgy az iszonyú öldöklések, melyek egyéb országokat pusztaságba ejtettek volna, az anyaszentegyházat építették, szaporították. Magva volt, úgymond Tertullianus, a mártírok vére, a keresztyénségnek: és ha egy szem búzának földbe vetése sok szemet szaporít: a keresztyén bajnokok vére hullása sokasította a hívek számát. Úgy vagy jó termése a szőlőnek, ha megmetszik: a Krisztus kertje is akkor szaporábban virágozik, mikor jól megnyesetik. Ha a Mózes csipkéje noha égett, de el nem égett: az anyaszentegyház is az üldözések tüzével meg nem emésztetik, hanem fényeskedik és tisztul, mint az arany. Nem ok nélkül mondja a szentlélek az ő jegyesérül, hogy az ő termete hasonló a pálmafához. Mert a pálmafából csinált gerendára akármennyi terhet rakjanak, alá nem hajol, hanem a terh ellen felemelkedik és boltozatot csinál. Az anyaszentegyház sem nyomatik alá, akárminemű kínok és üldözések terhével, hanem felemeltetik.

A világi országok és birodalmak vérontáson kezdetnek, emberek ölésivel terjednek, sokak halálával öregbednek; de azok vérével, kik elvesztik országokat. Egyedül a Krisztus országának

tulajdona az, hogy csak annak vérén építettett, aki első fondálója volt; mivel az Krisztus vérével nyerte és nem ellenségnek, hanem maga fiainak halálával terjed és nevededik. A világi vitézeket zsoldos fizetéssel, ellenség javainak prédájával, nyereségek gazdagságával szokták egybegyűjteni és harcra édesíteni. Ha ki pedig zsoldot kiáltatván, azt hirdetné, hogy valaki zászló alá adja magát, mindenekelőtt gyűlölséges léssen: sok nyomorúságok, fogyatkozások, gyalázatok, keserves kínok után szörnyű halállal öletik: vajon találkozna-e, aki erre a hópénzre magát zászló alá kötelezné? Egyedül Krisztus az, aki azt hirdette, hogy valaki az ő szolgálatára mégyen, gyűlölséges léssen minden emberek előtt: úgyhogy aki őtet megöli, azt alítja, hogy kedves szolgálattal tiszteli az Istent. Ilyen ígérettel gyűjtötte, ilyen édesgetéssel nevelte Krisztus az ő ekléziáját.

Hogy sok dolgokat summában foglaljunk: Aki az anyaszentegyház törtékeit olvassa, nyilván látja, hogy többen térnek a Keresztyén Hitre, látván a mártírok szenvedését, hogysem prédikálásokat hallgatván: és akiknek gyémánt szívű keménységét az Isten ígéjének verője meg nem rontotta, a mártírok vére meglágyította. Mert valaki látta (úgymond Szent Jeronimus) a kínok között való állhatatosságot, mindjárt gondolkodásába tűnt, hogy ennyi kínokkal nem oltalmaztatná a hamisság. Azért miképpen ama Szent István apátúr minden üldözőit segítőknek tartotta: úgy az anyaszentegyháznak szolgáltak a kínozók. És ha a tűz tisztítja az aranyat, a reszelő hegyesíti a vasat, a malomkő liszté teszi a búzát: az anyaszentegyházat is fényesítette, élesítette, Krisztus asztalára készítette az üldözések kegyetlensége.

Keresztyének! Mit tanuljunk ezekből? Két dolgot. És ezzel végezem el. Egyikét: azt tanuljuk, hogy ezek a mostani új gyölekezetek, melyek a római vallásnak egyezségétől elszakadtak, akár Augustai és Helveciai Confessio-nak, akár Lutherista és Calvinista vallásnak, akármi egyébnek neveztesse, nem igaz ekléziák: nem a győzhetetlen hajóba valók. Mert Luther Márton előtt, ezer és több esztendő forgásában, nemhogy egy ország vagy város, de csak egy ember sem volt, ki a hit dolgában és egyházi rendtartásban azt követte és tanította volna, amit Luther ezerötszázötven esztendőben kezdve elsőben egyedül hirdetni. Hányják fel az egyházi és világi törtékeit, forgassák fel minden régi üdők folyásában történt dolgokat: olvassák által minden írást az életemes embereknek: tekintsék meg az országok és városok szabadságit, törvényit, szokását, első fundamentumit: és ne többet, csak egyet mutassanak, aki valaha ezt az ő vallásokat hitte és követte volna; aki ennek oltalmáért egy csepp vérént ontotta volna; aki ennek hirdetésére egy templomot épített volna, egy iskolát fundált volna! Nevezzék meg: Ki volt annak neve? Hol lakott? Mely üdőben élt?

Törődtek és fáradtak ebben sokan. Egész könyveket írtak erről: mindazáltal egyet ez ideig nem találtak, nem nevezhettek, aki Luther előtt azt hitte és hallotta volna, amit ők tanítanak. Említnek némelyeket, kik a képeket elvagdalták: neveznek olyakat, kik az oltáriszentségben jelen lenni Krisztust nem hitték: számlálnak afféléket, kik a római pápát gyűlölték, szidalmazták: olyakat is találnak, kik a baráti szerzetet és az apácák szüzességét káromlották.

Szent Isten! Hová gondolkodnak ezek az emberek? Azt hiszik-e, hogy valaki egy vagy két dologban egyenlő értelmet követ vélek, éppen és teljességesen az ő hiteken vagyon? A török, tatár, zsidó, kazul és egyéb pogány népek az előszámlált dolgokban azt hiszik, amit az új tanítók, mert azok is pökik a képeket, nevetik az oltáriszentséget, gyűlölik a római pápát, csúfolják a barátok és apácák állapotját: tehát ezeket is írják a magok hitin valók lajstromába! Voltak bezzeg az üdők forgásiban egy vagy más dologban akadozó tévelygők, kik a Krisztus hajójára lövöldöztek. De hajójok elmerült, magokkal temették tudományokat, és az elfogyásból kitetszett hamisságok. Azoknak elrontatott vélekedését újítani nem egyéb, hanem a maga hamisságát szem eleibe terjeszteni.

Akik okosbak az elszakadott válogatók között, eszekbe vévén, hogy heában ott keresni, ahol nincsen; nem tagadják, hogy senkit nem nevezhetnek az apostolok után, kivel egy nyomban járnának: hanem azzal dicsekednek, hogy ők az apostolokkal egyeznek. És ezzel megelégszenek, mert az apostolok után elnyomatott és láthatatlanná tétetett az eklézsia. Azért nem csuda, ha az apostolok után nem mutatnak előttök járókat.

Ezzel a felelettel teljességgel megadják magokat, és vallást tésznek, hogy ők nem a győzhetetlen eklézsiának csemetéi, nem az elmerülhetetlen hajónak lakosi. Ha valamely üdő folyásában lenyomatott és elenyészett az ő gyülekezetek. Tehát győzhetetlen nem volt, hanem a pokol ereje diadalmat vett rajta. Ha tanító doktori, ha keresztség szolgáltató pásztori nem voltak: tehát nem volt igaz hit nálok, mert a Szent Pál tanítása szerint; Isten igéjének hirdetése nélkül nem lehet az igaz hit. Tehát nem nyert senki üdvösséget az ő gyülekezetekben, mert valaki a szent keresztség által vízből és szentlélekből újonnan nem születik, mennyországba nem megyen. Nem tudom hová légyen az olyan elrejtett eklézsia, melyben sem igaz hit, sem üdvösség reménysége nem lehet. Senki abban ne maradjon, ha veszni nem akar, hanem abban az erős és számtalan üldözések ellen győzedelmes római eklézsiába menjen, melyben éltek és üdvözültek, valakik az egész keresztyénségtől szenteknek neveztetnek; és amely ennyi vér és halál között szünetlen egymás után következő pásztorokkal fényeskedett.

Másikát: azt tanuljuk, hogy noha a Krisztus hajóját semmi habok el nem boríthatják: de azért szükség, hogy mi is annak oltalmára vigyázzunk. Valamíg a pusztában hordozák a zsidók az Úr Szekrényét, mindenkor úgy körülvették és úgy őrizték azt, hogy kellő közeparánt helyhez-tetvén, fegyveres kézzel strázsáltanak körül hatszázezeren. Nékünk is fejenként, mind egyházi, s mind világi embereknek, vigyáznunk kell az anyaszentegyház oltalmára. Mert noha Isten az eklézsiának tekéletes állandóságot ígért: de azzal ki nem rekesztette az emberek gondviselését. És ha felfogadta, hogy az anyaszentegyház meg nem győzetik, azt nem ígérte, hogy emez vagy amaz része le nem döntetik. Azért mitőlünk is kívántatik, hogy ha az apostolok Krisztus Urunkat serkegették és buzgó könyörgésekkel kérték, hogy oltalmazza hajóját: szübbeli könyörgéssel esedezzünk Istenünknek, hogy az ő hajójára vigyázzon, és a benne valót atyai gondviseléssel oltalmazza a világ habjai között. Ha azokból a hajókból, melyeken Jónás és Szent Pál eveztek, kihajigálták az okos vezetők a nehéz terheket, hogy könnyebbedvén a hajó, fenn járna és el ne merülne: mi is rakjuk le ama nagy terhet, a mi sok bűneinket, melyekért sanyargatja és hellyel-hellyel is fogatja Isten az ő igaz tanításának gyülekezetit. Végezetre, ki-ki közülünk igyekezzék, hogy cselédje és hozzá tartozó szolgálói vagy jobbágyi, sőt véle társalkodó baráti a Krisztus hajójába, az igaz római hitnek vallására hozassanak. Káin szava az, hogy ő nem őrzője atyjafiának. Nem szabad senkinek ezt mondani, mert Isten nemcsak a papoknak, hanem minden embernek parancsolta, hogy gondot viseljen atyjafiára. Sőt akárki légyen, de ha alattvalóknak és kiváltképpen házi cselédjének lelkére gondot nem visel: hititagadó és pogánynál alábbvaló. Nem elég tehát, hogy te abban az eklézsiában vagy, mely az apostolok idejétől fogva mindenkor győzedelmesen megmaradott, hanem azzal tartozol, hogy akik birtokodban vannak, azokat is arra bírjad, hogy ők is abban legyenek. Mert ha Isten az utolsó ítéletnek kemény szentenciáját átokkal adja azokra, kik testi szükségekben nem segítettek felebarátjokat, mentül inkább kárhoztatja azokat, kik lelki szükségekben és utolsó veszedelmekben nem segítik alattavalókat? Keresztyének! Lelketek vesztésében jár, nemcsak hogy magatok ebben a hajóban maradjatok, mely minden üdőben, minden habok között állhatatosan maradt: hanem hogy egyebeket is intéssel, tanítással, fenyítéssel, jó példával ennek az igaz eklézsiának társaságába hozzatok. Melyre segéljen mindeneket az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.

A BUJA FAJTALANSÁGNAK VESZEDELMESSÉGÉRŐL

Közönséges szokása volt a prófétáknak, hogy mikor a bűnösöket dorgálták és életek jobbítására akarták hozni; hathatós tanításnak okáért hasonlatosságokkal ismértették vagy a bűnök súlyát, vagy az érdemlett ostromozások szörnyűségét. Náthán egy paraszt példa által ismértette Dáviddal vétkének terhét és büntetésének nehézségét. Ézsaiás a zsidó népnek gyalázatos rabságát szemmel látott példával akarván mutatni, mezítelen járt az utcákon, és azt kiáltotta: Így viszi fogságba a zsidókat Asszíria királya. Jeremiás nyakát láncokkal terheltetvé, azt prófétafván, hogy így köti a zsidókat a Babilon királya. Ezekiel néha a Jeruzsálem képét ostromlotta, néha kötözve mutatta magát, néha ganéjt rágott, néha felesége halálát siralom nélkül nézte. Mert hogy a zsidók szívébe gyökerezne a félelmet: eleven példával mutogatta, mire jutnak, ha bűnökből idején ki nem térnek.

A próféták mestere, az Úr Krisztus azt mondja, hogy ő is, amint megjövendöltetett, úgy cselekedett, és példák által tanította a sokaságot. Több sok hasonlatossági között nevezetesen a mai evangéliomban említett példa, melyben nemcsak az Isten igéjének és a mennyei tudománynak hasznát és méltóságát ismérteti, mikor ezt mennyei magnak nevezi, és sok gyümölcscsel bévelkedőnek mondja, ha jól vétetik. Nemcsak előnkbe adja a magvetőnek szorgalmatos fáradságát, ki minden kímélés nélkül, alkalmas és alkalmatlan helyekre szüntelen hinti a jó magot; nemcsak megmutatja, mint lehet ez a jó mag gyümölcsös; tudniillik ha a szorgalmatos halláshoz járul a megtartás és békességes tűrés; hanem okát is adja: Miért haszontalan a jó magnak három része, és csak negyedrésze gyümölcsözik? Mert azt mondja, hogy sem a vetőnek fogyatkozása, sem a magnak erőtlensége nem oka ennek, hanem az emberek vétke, a földnek soványsága és alkalmatlansága szerzi, hogy gyümölcstelen marad a mennyei magvetőnek fáradsága.

Három rendbéli földet említ Krisztus, melyben fogyatkozás vagy. Első és legrosszabb az út mellett való föld, melyben meg nem foganodik és ki sem kél a jó mag, hanem eltapodtatik vagy ragadtatik. Ezen az útfélen való földön azok értetnek, kikről a Szentírás nem egy helyen mondja, hogy oly nyitva és őrizetlen szívek minden gonosz indulatokra, mint az országútja, melyet bé nem árkoltak, sem sövényeztek. Azért isteni félelemnek tartóztatása nélkül jó s mégyen rajta minden gonoszság: és fenekére jutván a gonoszságnak, utálják és bé sem veszik az isteni tanítást. Másik föld a kösziklás, melynek nincs sok földje, és noha gyorsan kikél ebben a mag, de mivel gyökere és nedvessége nincsen, elszárad. Ezek, akik örömet hallják az isteni tanítást, meg is indul sokszor szívek és jószándékokat téznek, de régi szokások úgy megkeményíti a gonoszra, hogy gyökeret nem verhet benne a kizsendült jó mag, hanem akármely kised kísértettel ottan kiszárad. Az ilyeneket a Szentírás kemény szívű embereknek nevezi és erős fenyítéssel lágyítja őket. Harmadik föld tövises, melyben a tövisek megfojtják a jó magot, hogy ne gyümölcsözzék. Ő maga, Krisztus magyarázván micsoda a tövis, azt mondja, hogy nemcsak evilági sanyarúságok lyuggató és sebesítő tövisek, hanem a család gazdagság és egyéb gyönyörűségek kívánsági. Ha az első rossz földben a jó mag eltapodtatik és a másikban elszárad: ebben a harmadikban megfojtatik és gyümölcsöt nem hozhat.

Mindezekből sok üdvösséges tanulságokat vehetnénk, de másszorra hagyván a több dolgokat; mivel semmi vétek nincs az emberi nemzetben, mely úgy kigyökerez minden jót, mint a testi buja gyönyörűségek, a kacér és tisztátalan fajtalanóságok: ez jelenvaló órában megismértetem az illetlen és éktelen, buja gyönyörűségnek veszedelmes rútságát, avégre, hogy ártalmát ismervén ennek az emberi nemzet tiranussának: békélhetetlen gyűlölség és idegenség nevedekdjék bennünk, a tiszta életnek pedig böcsületes követésére felgerjedjen lelkünk. Először azért megmutatom, mely gyűlölséges Isten előtt, mely veszedelmes lelkünknek és testünknek a bujaság. Másodszor előszámlálom: mi módon és micsoda eszközök által kell a bujaságot megoltanunk

és a tiszta életben gyökereznünk. Adja az Atya mindenható Isten, Szent Fia érdeméért, hogy miképpen ez a mai tanításunk minden embereknek és rendeknek szükséges, úgy mindenek szívébe hatván, hatalmas gyökeret verjen.

A mi életünk e földön oly vitézkedés, melyben az örök életért és a tekéletes erkölcsökért szünetlen bajt vívunk. De sem gyakrabban, sem hosszabb, sem veszedelmes harcolásunk nincsen, mint a bujaság ellen, a tisztaság oltalmáért. Ezt jelenti Szent Péter, mikor azt írja, hogy a testi kívánságok nem csatáznak, hanem hadat viselnek a lélek ellen. Mert minekutána az eredendő igazságnak bástyáját eltöré az első embernek, nem csalatkozásból, hanem egy asszony szerelméből lett esete; vagy idején, vagy későn, mindnyájan érzik a testi indulatoknak sértegető esztenit. Kínozza az ifjakat, de Salamont vénségében bolondoztatta. Megejti a bölcseket, de a tudatlan parasztokat is csalogatja. Háborgatja a gazdagokat, de az igen fogyatkozott koldusokat sem hagyja ütetlen. Nemcsak az úri palotákat, de az alacsony hajlékokat is ostromolja: nemcsak a párnán, de a szalmán is újíttja kísértetét. És miképpen a tűz megmelegíti és olvasztja a hideg és kemény vasat: úgy a szerelem az igen erőseket is meglágyítja és tüzesíti.

Azért írja Szent Ágoston és Jeronimus, hogy ha oly szent vagy, mint Dávid, oly bölcs, mint Salamon, oly erős, mint Sámson: azzal el nem kerülöd a fajtalanság nyilainak lövöldözését. Paradicsomból asszonyember ejté ki az embert. Vitézebb bajnok az anyaszentegyház táborában nem volt Szent Pálnál, Szent Ágostonnál, Szent Jeronimusnál, Szent Benedeknél, Szent Ferencnél. Ezeknek is gondot adott a bujaság izgatása. Panaszolkodik Szent Pál, és szabadulást kíván a testnek esztenezésétül, mely ötet arcul csapdossa. És testének lelkével ellenkező indulatit érezvén, boldogtalannak nevezi magát a szünetlen bajvívásért. Szent Ágoston sírva említi, hogy nem tud kifeselni a testi kívánságok köteléből. Szent Jeronimus lelki fájdmával panaszolkodik, hogy böjtökkel fonnyasztott testében is illetlen kívánságok lángoltak: és noha teste a pusztában lakott, de gondolatja sokszor a római leányok táncát nézte. Szent Benedek mezítelen testét sűrű tövisben szaggatta. Szent Ferenc havak közé fagylalta, hogy a bujaság indulatit oltanák és kigyökereznék.

Nincs azért oly szerzetes szent rekesz, melyben ez a kísértet be ne lopja magát. Nincs oly istenes ember, kit meg ne próbáljon. Sőt mivel az ördög a legjobb falatot kívánja, a pusztai vadakat kedvesben vadássza, és nem annyira gondol egyéb itallal, mint az Ígéret földének Jordán vizével. Innen vagy, hogy azokat inkább ostromolja a bujaságra, kik Istennek kedvesb szolgálatjára igyekeznek. És néha, testi-lelki vitézek közül legerősebbeket megejtett a testi gyönyörűség. Mert ennek nemcsak külső izgatói, hanem testünkbe gyökerezett taplói és gerjesztői vannak, melyek nemcsak kisértetik, hanem ugyan utánok vonszák akarátunkat.

Hogy ezt a házi ellenséget Isten segítségével meggyőzhessük, hogy diadalmat vehessünk ebben a mindennapi harcban, mely addig tart, míg tart halandó testünk; melyben ritka a teljes győzelem. Jer, lássuk cikkelyenként, mint gyűlöli Isten a bujaságot és mennyi sok lelki-testi veszedelmekbe ejti embert.

Nemcsak sokszor és erősen tilalmazza Isten a fajtalanságot, és megjelentette, hogy aki ezt a tilalmat átlaghágja, Isten megutálja, mert a Szent Jób mondása szerint: Nincs Istennek része abban, aki fajtalan gondolatokkal a rothadandó, bűdös test kedvéért Isten kedvét megszegi. Nemcsak meghirdette a Szentlélek, hogy valaki házasság kívül testi bujaságnak akárminémű gyönyörűségét űzi, Isten országába nem mégyen, hanem örök halálra vettetik, és amint Szent János írja: kénköves tűzben lészen lakása. De azt is erősen meghagyta, hogy neve se említessék az Isten szolgálói között a paráznaságnak és fertelmes vétkeknek. Mert noha a több vétkek is utálatosok Isten előtt, de a paráznaságot tulajdon néven akarván nevezni a Szentírás, sok helyen tisztátalanságnak, fertelmes mocsoknak, gyalázatos kisebbségnek nevezi.

És hogy a nagytűrhető Isten megmutatná, mint gyűlöli a fajtalanságot, mely által legtöbben esnek az örök kárhozatba: Világ kezdetitől fogva semmi bűnt szörnyebb és rettenetesebb csapásokkal nem ostromozott, mint ezt. Voltak gyilkosságok, voltak veszedelmes visszavonások, voltak lopások, tolvajlások, voltak bálványozások e világon: de csak a fajtalanságért bánta Isten, hogy embert teremtett: csak azért bocsátott özönvizet közönségesen az egész világra, mert az asszonyemberek szerelmével minden test megfertéztetett vala.

Üdöjártára elfeledkezék az emberi gonoszság erről a szörnyű büntetésről, és újabban fajtalanságba merülve Sodoma a szomszéd városokkal egyetemben. Mit mívele Isten? Kénkö tüzesőt bocsátá a városokra és kicsinytől fogva nagyig, minden marhájokkal egyetemben, elevenen megégeté a fajtalanokat. Mert miképpen megparancsolta vala Isten, hogy amely oktan állattal fajtalanodik a férfi vagy asszony; az is, a barom is megölessék: úgy ő maga megégeté, nemcsak a gonosztévőket, hanem azokat is, amiből okot és alkalmatosságot vettek testi gyönyörűségekre a paráznák.

Jut eszetekbe, hogy egy paráznaságért huszonötezer embert vágata le Isten a Benjamin nemzetségéből? Pál apostol rettentí a híveket a paráznaságtól, azzal az erős csapással, mellyel Isten büntette népét a pusztában. Vétkezének némelyek a Moab leányival. Mit mívele Isten? Mind egyig felakasztatá a nép fejedelmét. Még ezenfelett huszonháromezer embert öle meg a fajtalanságért. Szörnyű halállal ölé Onan, mivel férfiúságának magvát földre bocsátá. Dávidot fia halálával és minden ágyasának fertéztetésével ostromozá egy paráznaságért: sőt azt jövendőlteté, hogy a vérontás és fegyver soha meg nem szűnik házában azért a bűnért. Naum próféta által is azt mondja, hogy a hadok, országpusztulások és egyéb szörnyű romlások jutalmi és fizetési a bujaságnak.

Mindezek a kemény büntetések ismértetik, mint utálja és gyűlöli Isten a paráznaságot. Azért szünetlen eszünkbe jusson, amit Szent Pál mondott, hogy mitőlünk Isten bévségesb tekéletességet kíván, hogysen az Ótörvénybéliektől. És ha azokat így ostromozta, súlyosb csapásitól kell félnünk, ha az Újtestamentomban nyújtott kegyelmességét megbántjuk. Látván tehát, hogy ennyi sok romlást és veszedelmet hozott eleitől fogva az emberi nemzetre az utálatos bujaság, valaki veszni nem akar, azt eltávoztassa.

Két erős okát adja Szent Pál, melyért méltán gerjed Isten haragja a fertelmesekre. Első az: Mert a mi testünk Krisztus tagja. Ebből azt hozza ki, hogy aki paráználkodik, elszakasztja a Krisztus testét, és kurvák testévé teszi. Nagy vétek volna, ha a királynak egy valamely tagját elvágná valaki. Átkozott vétekbe esének a zsidók, mikor a Krisztus testét tövises vesszőkkel és hegyes szegekkel szaggatták. Igen megbántá Istent Boldizsár király, mikor az isteni szolgálatra csinált templomedényit egyes italra fordítá, melyért azon éjjel megöleték. Hát mit érdemel, aki elszakasztja Krisztustól az ő testét és undokságra adja? Másik oka az: Mert a mi testünk Szentlélek temploma. Valaki pedig az Isten templomát megfertézteti, elrontja az Isten, mert szent az ő temploma. Kétszernél többször nem olvassuk, hogy verekedett Krisztus földön jártában. Akkor is csak azokat verte, kik a templomot böcstelenséggel illették. Prédikálásának kezdetin, mindjárt a Kána galileabéli csuda után, a templomba méne és ostorral veré ki onnan a kalmárokat. Halála előtt, virágvasárnapi processio után a templomba méne és kikergeté a kereskedőket. Aki egyebekkel nem verekedett, aki több vétkeket szóval orvoslott: ihon látod, hogy verte, csapta, üzte, kergette azokat, kik a kőből épített templomot illendő böcsületben nem tartották. Mit cselekeszik tehát azokkal, kik az Istennek élő templomát nem isteni áldozatra rendelt állatokkal, hanem undok fertelmességekkel mocskolják? Ha ki a templomban paráználkodik, úgymond Szent Ágoston, iszonyú szentségtörő volna. Meglásd azért, hogy a te testedet, mely Isten temploma, meg ne fertéztess!

Az Isten haragjával együtt két ártalmas veszedelmet hordoz magával a fajtalanság. Első az, hogy nemcsak egyéb vétkeknek, de a hitetlenségnek is szüléje és dajkája. Mert oly bölcs ember nincsen, kit Istentől el nem szakaszt a bujaság, mely minden lelki jóságoknak mérge és pusztítója. Ezt jelentette Szent Jób, azt írván, hogy oly tűz a bujaság, mely megemészt és gyökerestül kiforgat minden jókat. Szent Dávid ellenségein sem szokott vala bosszút állani; Sault, Absolont, Semeit nem akarta elveszteni, noha sokat vétettek néki: de mihent parázna-ságba esék, Uriást, tekéletes hív szolgáját gyilkosul megöleté. Kiben volt annyi tudomány és bölcsesség, mint Salamonban? De minekutána vénségében asszonyemberek szerelmébe elegyedék, elhagyá az igaz Istent, bálványok után indula, és a bölcsességnek szekrénye, a mennyei tudománynak tárháza arra juta, hogy maga azt mondaná: Bolondabb vagyok min-deneknél, emberi okosság nincs bennem. És igazán megismérteté példájával, hogy: mint a részegség, úgy a fajtalanság megfosztja embert esztétül és csúffá s bolonddá teszi. Jusson eszetekbe, minémű balgatagságra juta Sámson a Delila szerelmével. Egynéhányszor megcsalá és élete veszedelmébe hozá őtet az asszony: mindazáltal utoljára bolondul elárulá magát; szabadságával együtt szemét elveszté és végre játékos bolondot csinálnak belőle. Ítild meg tehát: Ha nem nagy okkal nevezi a fajtalanságot a Szentírás insanianak, merő sült balgatagság-nak? Ha nem igazán mondják venusnak, azaz esztelennek a bujaság vezérét és gerjesztőjét?

A moabiták asszonyemberek által megcsalák és hitek tagadásával pogány istenek tiszteletire vivék a zsidókat. Jason, hogy pogány törvényre és hitetlenségre vonná az Isten népét, azon kezdé dolgát, hogy a fajtalanságnak szabadságot ada; sőt iskolát nyita, mert jól tudta, hogy a bujaság esztelenné teszi embert, és minden vétkekre hanyatt-homlok viszi. Jaj, s üdönkben történt dolog, hogy egy angliai, Henricus Octavus király fajtalansága szép, gazdag, hatalmas országát az új tévelygések örvényébe meríté.

Második veszedelem a fajtalanságban az, hogy könnyű ebbe esni: de oly nehéz belőle ki-tisztulni, hogy közönségesen gyógyíthatatlanok, akik ebbe merülnek. Szent Jób, minekutána leírta volna a buja ember erkölcsét, végre rettenetes szókkal azt mondja: hogy szinte pokolba kíséri őtet gonoszsága, és Istentől irgalmat nem nyer. Miért vajon? Mert a bujaság tövise minden jó intéseket, minden üdvösséges tanításokat megfojt és kigyomlál. Akár az emberek külső tanítása, akár a szentlélek belső izgatása hintsen jó magot a fajtalan emberbe: megutálja, megveti és vagy hallani nem akarja, vagy meg nem fogja, vagy meg nem fontolja és elméjébe nem oltja.

A Szentírásban olvassuk, hogy mikor Szent Pált fogva tartaná Félix, a római császár tiszt-tartója, egyéb dolgokban hallgatta Szent Pált, de mihent a tiszta életéről kezdett szólani, elküldé előle. Mert az Ozseás próféta mondása szerént: csak gondolatjokat sem fordítják arra, hogy Istenhez térjenek, akikben a fajtalanságnak lelke vagyon; mivel úgy elfogja minden gondolatjokat és kedveket a bujaság gyönyörűsége, hogy az isteni dolgokra nem fordítják elméjüket. Melyre nézve Isten azt kívánta, hogy még a szent házasságnak szabados gyönyörű-ségétől is elfogják magokat, akik szorgalmatosok az isteni dolgokban, és részesülni akarnak az Isten házában kenyérében.

Nem ok nélkül nevezi tehát Szent Péter a fajtalanságot szünhetetlen bűnnek. Mert mint a tűz, úgy a fajtalanság soha nem mondja, hogy elég eddig: közönségesen halál oltja el az ő tűzét. Mert a fösvényesség és bujaság oly két vérszopó nadály, mely mindenkor azt kiáltja: többet, többet; és igen igaz a bölcs szava, hogy: soha a fajtalan ki nem fárad gonoszságából, hanem mindvégig vétkezik.

Ezt a fajtalanságnak orvosolhatatlanságát szép hasonlatossággal adja előnkbe a szentlélek, mikor azt mondja: Aki házastársán kívül más személlyel vétkezik, jele, hogy Isten haragja vagyon rajta, mert igen mély, de szoros verembe esik. Mintha azt mondaná: addig őrizked-

jetek, míg el nem estek, mivel ha ki nem jöhet a mély és szoros kútból, aki egyszer beléesik. A bujaságot is nehéz elhagyni, mert ebben a vétékben a szokás természeté válik. Azért ha az Isten lakodalmába hívatik a buja ember, nem menti magát, hanem általában mondja: nem mehetek, mert a bujaságba merültek úgy lehetnek jókká, ha a szerecsen bőrét, a párdúc tarkaságát változtathatja.

Igaz, hogy amely Isten a babiloni kemencében megtartotta a szent ifjakat, nagy kegyelmes-ségével némelyeket kihoz ebből a mély kútból; szentségre juttat némelyeket a feslettség után, hogy efféle példákkal a kétségbeeséstől oltalmazza az emberi gyarlóságot. De az is igaz, amit Szent Ambrus írva hagyott, hogy könnyebb olyakat találni, kik tisztaságokat épen tartották, hogysen akik annak vesztese után igazán megtértek. Azért aki üdvösségét szereti, úgy őrizze magát a fajtalanságtól és minden illetlen testi gyönyörűségtől, mint örök kárhozattól.

Mi szükség előszámlálni, mennyi gyalázatba és kárba hozza embert a bujaság, mint rontja és veszti embernek tisztességét, értékét, egészségét, életét? Salamon írja, hogy nemcsak drágálatos lelkét veszti, hanem gyalázatot és undokságot gyűjt maga fejére a fajtalan. Melyet Salamon maga példájával ismertetett, mert órála mondja a Szentírás, hogy: Bujaságával megmocskolta dücsőségét. És valaki feslett életet visel, mint az útfélen való ganéj, minden ember pöki, tapodja. És akármely szépség, melyet a fajtalanság mocskol, olyan, mint a sárban heverő disznó orrára függesztett aranyperec. Mivel azért Istennek kiadott törvénye az, hogy aki undokságot szeret, olyan undok, mint amit szeret. Aki az undok, bűzhödt testet, aki a paráznaságnak gyalázatos rútságát szereti, maga is mindenek előtt gyalázatos lészen.

Javokat és gazdagságokat mennyin vesztegetik, mint a tékozló fiú? Mennyin jutottak fő állapotból csaknem koldusságra a fajtalanságért? Isten szava az: Aki fajtalan személlyel társalkodik, elveszti jószágát. Azért int a bölcs, hogy szüvedet bujaságra ne fordítsad, hogy magadat és jószágodat el ne vesztegessed.

Nem győzik előszámlálni a világ bölcsei, mennyi alkalmatlanságokkal és betegségekkel tölti és terheli az ember testét a bujaság. Némelyek azt írják, hogy szárazsítja, fonnyasztja és erejét fogyasztja a testnek. Azért sem az atléták vagy küszködő bajnokok, sem a tábori vitézek nem közelgettek asszonynépekhez. Egyebek azt mondják, hogy elerőtlenedik, hamar megvénhedik, üdő előtt meghal a buja ember. Aristoteles szava, hogy a kacérok szeme meggyengül és foly, végre megvakul. Aëtius fogfájásokat mondja, hogy szerez a bujaság, és próbálnak írja, hogy sokkal nagyobb fajdalmokat érez a fogvájó, ha a testi gyönyörűséget üzi. Cornelius Celsus kézben, lábban mondja, hogy köszvényet szerez a bujaság, és inti a köszvényeseket, hogy megtartóztassák magokat, ha gyógyulni akarnak. Ennek jelenségére azt mondja Galenus, hogy a heréltek nem szoktak köszvényesek lenni. Azt is ehhez adja Celsus, hogy a kórságnak, vízi-betegségnek, vesefájásnak, kólikának nagy oka a bujaság; sőt ez maga sem egyéb, rövid kórságnál. Egyszóval mindnyájan igaznak mondják, amit Szent Pál írva hagyott, hogy a buja ember a maga teste ellen vét, azt megemészti, megerőtleníti, elfogyatja: és amint Pliniussal együtt Valerius Maximus írja: annyira elfogyatja, hogy Cornelius Gallus és Titus Aetherius szörnyű halállal holtak fajtalanságok cselekedetiben.

Meghallátok mely káros, mely veszedelmes és utálatos Isten előtt a fertelmesség. Kérlek, tanuljátok meg azt is, mint kell ennek a dögletes betegségnek oltalmazó orvosságokkal eleit venni és azt eltávolztatni. Először: Kívántatik, hogy megismervén a bujaságnak éktelenségét, attúl iszonyodjunk és a tiszta életet nagyra böcsüljük. Jusson eszünkbe, hogy az Isten tárházában semmi kincsnek annyi böcsi nincsen, mint a tiszta életnek. Annak okáért az Isten fia szűz anyátúl akara születni: minden testi gyönyörűségek nélkül, szűzen akara élni. Apostolit arra inté és intésével arra vivé, hogy feleségeket elhagyván, még a szabad és engedett szent házasságtól is elfogák magokat. És nemcsak igazán mondotta a pogány poéta, hogy a mennyben

lakó Istennek kedves a bujaság nélkül való tisztaság: hanem az is bizonyos, amit Tertullianus írt, hogy: Valahol Isten vagyon, tisztaság vagyon ott. Mert úgy szereti Isten a tisztaságot, hogy majd mintha csudálkozva kiáltja: Oh, mely csudálatosan szép a tiszta emberek fényessége! Azért nemcsak e földön angyalokhoz hasonlók, de a mennyei boldogságban is, egyebeknél felségesb helyen lesznek, Krisztushoz közelebb járnak, vígasságosb éneket mondanak, akik szűzen maradtak. És a jelen való életben is sok testi-lelki jókat ígér Isten azoknak, kik az Isten országáért lélek szerént magokat megmetszették. Mert miképpen Mózes levágtatván az ígért földnek lakosait, a szűzek életét megtartá: úgy Isten kiváltképpen oltalmazza a tiszta élető híveket.

Ezeket tehát előttünk viselvén, jusson eszünkbe az is, hogy a tiszta élet Isten ajándéka, és különben meg nem tarthatni a test indulatit, hanem ha Isten azokat megzabolazza. Azért csak az jut a tiszta életre, kinek Isten ezt ajándékozza. Gyarlóságunkat tehát megismervén, Isten előtt magunkat igen megalázzuk és buzgó könyörgésekkel azt kiáltjuk Szent Ágostonnal, hogy: Mivel tiszta életre kötelez ő szent felsége, csak segítsen arra, amit parancsol, bár azt parancsolja, amit akar. Mert Isten segítségével gyönyörűségessé lehet, hogy a rút gyönyörűségekűl elfogja ember magát, melyek nélkül, úgy tetszett elébb, hogy nem lehetett.

Másodszor: Jól meggondoljuk, mely nagyra böcsüllötték, mely szorgalmatosan őrizték, mely erős orvosságokkal oltalmazták a tisztaságot a régi keresztyének, sőt a pogányok is.

Nagy Szent Gergely írja, hogy mikor egy asszonyembernek emlékezésével testi indulatokra gyulladozna Szent Benedek: mezítelen vétkezék és a tövises, csalános bokrok között addig hevére, míg minden teste vérben úszna: és így, testi sebeivel orvoslá belső indulatit.

Szent Bonaventura írja, hogy Szent Ferencnek térése után, még a test rugóldozott. Azért akarván eloltani belső tűzét, téli üdőben, sok havat egybehempelygetvén, mezítelen közikbe feküdt, és fagyos testének hidegségével oltotta a buja indulatok melegségét.

Szent Bernárd télben fagyos vízbe ugrék, mihent a testi indulatok gyulladozásit érzé: és torkig ülven a vízben, addig fagylalá magát, míg a testet lelkének engedelmességére hozá.

Szent Macarius hat egész hónapig merő mezítelen, a szúnyogok sokasága között maradt, hogy a testnek indulatit, melyek sértegették, kiszívnák a férgek.

Egy szent remetérül olvassuk, hogy mikor izgatnák a testi indulatok; eszébe jutván, hogy pokol tűzére vettetik, ha Istent megbántja, azt monda magában: Megpróbálom elébb, ha a pokol tűzét elszenvedhetem; és az égő gyertyára nyújtá ujját. Addig égeté, míg a test megszeledüle a fájdalommal. És felkiálta: Ha ily keveset nem szenvedhetek, miért kell a pokolnak örök tűzére vetnem magamat egy rövid gyönyörűségért?

Egész könyveket írhatnánk azokról a szent férfiakról, kik sanyarú vereséggel ostorozták, vasláncokkal, vigyázással, böjtökkel sanyargatták testeket, hogy a fajtalanyságot elkerülnék. De mindazokat elhagyván, egy böcsületes Nicétás nevű ifjúnak csudálatos cselekedetét említem. Ezt mikor Decius császár a keresztyén hitből szörnyű kínokkal ki nem téríthetné, azt gondolá, hogyha szüzességét elveszteti, könnyen hitit is megtagadtatja. És látván, hogy egyéb incselkedés nem fog rajta: egy szép, árnyékos kertben puhított lágy ágyra hanyattá fekteték a szent ifjat; hogy onnan fel ne ugorhatnék, gyenge selyemszélekkel úgy az ágyhoz kötözték, hogy tagjával ne bírna. Mikor mindnyájan eltávoztak volna tőle, egy szép, de tisztátalan menyecske hozzájárula, ölelgetésivel, édes beszédével, és oly illetésével, melyeket szemérem kimondani: izgatni kezdé a szent ifjat, hogy megindítván, reáfekünnék, és akit kínokkal meg nem győztek vala, fajtalanysággal meggyőznék. Medgyen a Krisztus vitéze ilyen veszedelemben? El nem futhatott, el sem taszíthatta a gonosz személyt, mert kötözve volt! Mit mívele tehát? Oh, csudálatos találmány! Oh, isteni léleknek mennyei bölcsessége! Foga közibe szorítá nyelvét,

kettéharapá, apróra rágá, vérrel együtt a veszett asszonynak orcájára pöké: és magában nagy fájdalommal, az asszonyban iszonyú rémuléssel, megoltá az illetlen indulatokat! Égig magasztalja ezt a cselekedetet Szent Jeronimus, és méltán! Mert ezzel a szent ifjú megmutatá, mennyire kell böcsülleni a tisztaságot, mely nagy kárral is kerülni kell a fajtalanságot.

De talán csak férfiakban találtatott ez a tiszta életnek böcsülete? Nem úgy vagyon. Az istenfélő leányzók és asszonyok nem kisebb sanyarúságokat szenvedtek, hogy tisztaságokat oltalmaznák. És hogy azokról ne szóljak, kik Judit asszonnyal szünetlen ciliciumot hordoztak; kik mindennapi vesszőzéssel és koplalással szelídítették testek délcegségét. Egy alexandriai gyenge szűzről olvasom, hogy mikor egy csintalan ifjútól szorgalmaztatnék, megkérde tőle: Mit szeret leginkább benne? A legény a szemét nevezé. Kapá késit a leány, és szemét kikerekítvén; légyen tiéd ez - úgymond -, és légy el nálam nélkül. Hasonlóképpen, mikor Szent Brigittát sokan szeretnék és kéretnék, hosszú imádságokkal könyörge, hogy Isten őtet úgy megrútítsa, hogy senki szeme ne kapjon rajta. Meghallgatá Isten és egyik szemét kivakítván, nagy rút kelíst ada helyébe. Ezek bezzeg igazán Isten szolgálói voltak: inkább akartak fél szemmel és rútított ábrázattal mennyországba jutni, hogysem kétszemmel és ép testtel pokolra vettetni.

Csuda találmány volt, amelyről emlékezik Bonfinius. A foro juliomi hercegnek szép két leánya vala. Mikor az avarok megvették volna Forum Julium városát, félvén a szűzek gyalázattúl, gyenge tyúkfiak nyers húsát mellyek alá rakák. Ezek megbűzhödvén, oly iszonyú dögbűzük lének a leányok, hogy akik közel mentek hozzájuk, alig várták, hogy kiszaladhassanak. És kiterjedvén híre, mely bűdösök a leányok, tisztán maradának.

De hogy Nicétas meg ne előzze a szűz leányok találmányát: azt írják a régiek egy keresztyén leányról, hogy mikor ezt a pogány császár parancsolatja arra nem vihetné, hogy Krisztust elhagyván, bálványozzon: egy vitélző ifjúnak adák, hogy erőltetéssel szüzességét megrontsa. Mikor együvé rekesztették volna, kérni kezdé a legényt, hogy erőszakot ne tégyen rajta: és azt ígéré, hogy ha kérését meghallgatja, oly kenetet ád, hogy soha semmi fegyver meg nem sérti testének kenetett részét. Ezt pedig bár ne higgye, míg őrajta meg nem próbálja. Kapa ezen a legény, és felfogadá, hogy szűzen marad, ha ezt a nagy titkot véle közli. A leány csakhamar egy kis viaszat faolajjal egybeolvaszta, és azzal jól megkené a maga nyakát, mondván a legénynek, hogy kardját vonja ki, és mennél nagyobb erővel lehet, úgy vágja. Csapá a legény, és egy csapással elvágá nyakát a szűznek: ki inkább akará életét, hogysem szüzességét elveszteni.

Efféle példákat gyakran szemünk előtt kell viselnünk, hogy egyebek cselekedetinek szemléléséből gerjedjen bennünk a tisztaság oltalmának és fertelmesség távoztatásának tekéletes kívánsága.

A szentatyák ezek mellé sok orvosságokat rendelnek a bujaság kigyökerezésére és a tisztaság oltalmára. Nevezet szerint ezeket:

Először: Hogy a testet gyengén ne tartsuk, hanem a fát elszedjük, ha a tüzet meg akarjuk oltani. Ostor és zabolá kell ahhoz, hogy a testet száján hordozzuk: és ellenségünknek adunk fegyvert, ha kedvére tartjuk a testet. Azért Szent Pállal sanyargassuk és ostorozzuk ezt, mert aki az engedetlen szolgát gyengélteti és kényére tartja, hátrarúgóvá és engedetlenné teszi. Ennek felette sok gonoszra tanít a hivalkodás és lelki szegénységre jut, aki hivalkodik. Azért szükség, hogy a testet munkára fogjuk és gyakorta fáradassuk, ha tétovázástúl akarjuk oltalmazni. Eszünkbe jusson az is, hogy a borban bujaság vagyon, és sokan megestek a boritalból, kik erősen állottak józanságokban.

Másodszor: Aki testét őrizni akarja a bujaságtól, minden vigyázással őrizze szívét, mert a szüüből származik minden fajtalanság. És ha a szüben meg nem gyökerezik, ki sem fakadhat a vétek. Tehát a gonosz gondolatokat és éktelen indulatok szikráit ne hagyjuk szívünkben fellobbanni, hanem idején, míg kisdedek, mielőtt fakadoznak, oltjuk el és gyomláljuk ki elménkből. Mert ha erőt vesznek, csaknem lehetetlen elleneállani a természet hajlandóságának, mivel ha több vétkek csalogatnak, de a testi indulatok édesgetés után ugyan elvonszák, akit megfoghatnak. Azért jó reggel, pázsitjában, fűvében letapodjuk; mielőtt felkelnek megfojtjuk a gonosz gondolatokat. Jusson eszünkbe, hogy Isten és az ő angyali reánk néznek: azért amit egy böcsületes ember láttára nem mernénk gondolni vagy cselekedni, az Isten szeme és színe előtt gondolatunkba se vegyük. Megemlékezzünk, hogy ha Abiut megöle Isten csak azért, hogy idegen tüzet vitt az oltárra; inkább megbüntet minket, ha az Isten tüzet és szerelmét eloltjuk szívünkben és jajtalan tüzet rakunk helyébe. Meggondoljuk azt is, hogy majd megrothad ez a bűdös test, melynek kedveskedni akarunk, majd eljő a számadás, és ha a testnek engedünk; testünket, lelkünket pokolra vetjük. Végeztet eszünkbe jusson, hogy ha József a Putifar feleségének szorgalmaztatását urának hozzája mutatott jó akaratjával megzabolázá: mennél inkább illik, hogy a mi teremő, megváltó és szentelő Istenünknek sok jótéteményi megtartóztassanak minket, hogy az ő testét és templomát meg ne fertéztessük. Efféle gondolatokkal kell elnyomni az éktelen gondolatokat.

Harmadszor: A szemünket őrizet alatt tartsuk, mert egy nézés sokszor egy veszély, és igaz mondás, hogy: Amit nem szabad kívánni, nem szabad szemlélni. Ablakon szokott a léleklopó behágni. A szem szokta tolvajlani a lelket, mert olyat mutat kívül, ami belől megrútit. Azért int a bölcs, hogy a leányt és asszonyt ne szemléljük, mert tekintetekből lobban a gonosz kívánság; és amint Ezekiel írja: megbotránkoztat látása. Elég példánk ebben Dávid, Sámson, Zsuzsánna vénei, a Putifar felesége, Sichem; kik egy látásból megestek, veszttek. Pédánk Holofernes, kit egy tekintet fogságba ejte, megöle. Azért aki szemét meg tudja őrizni, erős kösziklán lakik. Aki szemét őrizetben nem tartja, ha tisztán marad is teste, parázna lehet lelke. Erre nézett Szent Jób, mikor kötést tett szemeivel, hogy tekintettel okot ne adjon asszonyrúl való gondolatra. Erős vitéz volt Szent Jób, szembe mert víjni az ördöggel: de nem merte szemét függeszteni egy asszonyra, mintha mérgező nyilak volnának az asszony tekinteti, hogysen az ördög dühösségi.

Negyedszer: Aki tisztán akar élni, távol kerülje a más nemnek nyájaskodását. Mert ha meg nem éget a kebledbe tett eleven szén; ha mezítláb a tűzön járhat; ha megilleshet a lágy szurkot, kezéd mocskolása nélkül; ha malomban lehetsz, hogy liszt ne ragadjon ruhadra: ámbár elhiggyed, hogy a férfi és asszony veszedelem nélkül együtt nyájaskodhatik. A több ördögi kísérteteknek ellene kell állni. A bujaságrúl a Szentírás sok helyen azt mondja, hogy elfussunk előtte. A József vitézi elfutva lének diadalmasok, József futva marada tisztán. Mert hogy a tűz meg ne égessen, legjobb távol menni tőle. Hogy a förtőben kevert ember meg ne sárosítson, legjobb elkerülni, mert ha véle küszködöl, bár meggyőzzed is, megmocsoktatol. Azért futva, nem harcolva kell a bujaságot győzni. És ha a gyertyát kőfalhoz ragasztod, bár meg ne égesse is a falat, de megrútitja. Elhidd, hogy aki szereti és nem távoztatja a veszedelmet, elvész benne.

Sok több orvosságokat számlálnak a lelki tanítók ennek az undokságos vétkek távoztatására. És kiváltképpen az oltáriszentség gyakorlását; mivel abban vagyon a szüzességnemző bor. A buzgó és ájtatos imádkozást, melyrúl azt olvassuk, hogy megoltalmaz a kísértetektől. A Krisztus kínszenvedésének emlékezetit, mert ha Urias szégyenlette feleségéhez mentét, mikor Joab táborban feküdt; illetlenb, hogy mi gyönyörködünk a Krisztus keresztje alatt.

De mivel mindezeknek magyarázására egy rövid óra nem elégséges, itt vetek véget mai tanúságunkban. Azon kérem a keresztyéneket, juttassák gyakran eszükbe, hogy Isten mindenütt jelen vagyon: látja és szemléli, mit cselekeszünk. Meggondolják, mely nagy kínokat szenvedett a mi édes Üdvözítőnk tisztaságos szent teste a keresztfán, hogy a mi testünket Istennek szentelje. Szemek előtt viseljék, mely nagy boldogság vesztesével jár a rövid gyönyörűség: mely végetlen kínokkal fizetik a kárhozottak a bujaság örömét. És mivel a bölcs mondása szerént: egy óráig tartó kínlódás elfelejtethet akármely nagy testi gyönyörűséget: az örökkévaló kínnak emlékezeti fojtsa meg bennünk a bujaságot, hogy a testi gyönyörködések tövisét kigyomlálván, az isteni tudománynak jó magva örök életre gyümölcsözzék bennünk. Melyre segítsen az Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Amen.

A FÖSVÉNYSÉG GONOSZSÁGÁRÚL

Ha az isteni bölcsesség meg nem magyarázná, micsoda az ártalmas tövis, melynek hegyességével szaggattatik lelkünk; és Istentől belénk vettetett üdvösséges tanítások és szent indulatok magvának foganatos nevedése megfojtatik: ki hinné, hogy tövis a gazdagság? Nem ok nélkül cselekedte Krisztus, hogy a mai evangéliom példáját a község előtt nem akarta fejtegetni, hanem titkon, csak tanítványi előtt magyarázta. Mert annyi világosság nem volt a világ fiaiban, hogy ezt, az Isten országának titkát, megfoghatták volna.

Kérdd meg a világszeretőket, ha tövis között kínlódnak, tövissel lyuggattatnak a gazdagok? Meglátod, ha azt nem mondják, hogy puhán ül és minden alkalmatossággal béves, aki gazdag. Mert pénzen ember mindent vehet: azért mindenek engednek a pénznek. A pénz mértéke mindennek; minden emberek munkái és fáradsági pénzre néznek. A pénz sok nyavalyátúl oltalmaz, és amit ember okossággal végbe nem vihet, pénzzel végbeviszi. Gazdag feleséget, hív szolgát, jó barátokat, nemességet, szépséget ad a pénz. Ha beteg vagy: drága orvosságokkal megtarthatod életedet, oly betegségben, melyben a szegény meghalna. Ha éhezel: jó étked és drága italod vagyon, mikor pénzed vagyon. Ha mire szükséged vagyon: világ végérül is meghozhatja a pénz. Ha nyugodalmot szeretsz: megszerzi azt a gazdagság, mely azt cselekeszi, hogy mikor te nyugodalmasan aluszol vetett ágyadban, szolgálid fáradnak és izzadnak, hogy ételednek és egyéb szükségednek alkalmatosságit megszerezzen. Végezetre, ha a gazdagságra tekintet nem volna, még a királyoknak sem szolgálna senki: hadba nem menne és az országot nem oltalmazná senki: kereskedést nem indítana és idegen országok javait másuvá nem terjesztené senki.

Ezeket fontoson meggondolván a poéta, felkiált: Polgárok és minden rendek! Első gondotok legyen, hogy pénzt keressetek! Azután könnyű mindenre szert tennetek. Nem ok nélkül nevezetik deákul a gazdag: *Dives quasi Divus*, csaknem istennek: mivel mindene vagyon. Nem heába mondatnak a kincsek segítőknek, mert mindenre reásegítnék. *Facultas* neve deákul a gazdagságnak: azaz szabadság, vagy *quasi facilitas*, könnyebbítő; mert minden szabad a gazdagnak; valamit akar, könnyen végbeviszi a gazdagsággal. Végezetre, nemcsak a természet szükségére hasznos a gazdagság, hanem sok tekéletes jóságok gyakorlásában módot ad. Mert sem bévkező, sem alamizsna osztogató, sem nagyságos dolgokban tekintetes végbevívó nem lehet, akinek gazdagsága nincsen.

Ez az Ádám maradékinak szívökhöz gyökerezett és elméjébe avott vélekedés a gazdagságról. És mivel nem látják a méz alatt a mérget, a virág között a töviset: nem értik, amit Szent Ágoston igazán mondott, hogy minden világi gazdagság szárnyereség, mely megrútítja a hozzá

nyúlókat. Innen vagy, hogy mindnyájan, kicsinytől fogva nagyig, a fősvénységet és pénzgyűjtést űzik.

De tagadhatatlan igazság, amit Krisztus mond az evangéliumban, hogy a világ gazdagsága vagy, amint Szent Máté és Szent Márk magyarázza: a gazdagság csalárdsága és szorgalmatos keresése, azaz a világ javainak rendetlen és fősvény kívánsága, keresése és megtartása keservesen lyuggató tövis, amely a mennyei jó magot megfojtván, minden lelki veszedelembé ejti embert.

Ezt hogy valósággal értsük és a fősvénységet, mint pokolbéli mérget gyűlöljük: Istent segítségül híván, ebben a rövid órában először megmutatom, hogy veszedelmes gonoszság a fősvénység, mely a világi gazdagságnak mértéketlen keresetire gerjeszti embert. Másodszor rövideden megmondom: mint kell a lelki szegénységnek boldogságát megtartani a világi gazdagságok között. Kérlek, értsétek és megfogadjátok, amit hallotok.

Erős parancsolattal kötelez Isten, hogy a fősvénységet távoztassuk. Szemeteket felnyissátok - úgymond -, vigyázva őrizkedjétek, nemcsak egy vagy kétféle cselekedetűl a fősvénységnek, hanem minden fősvénységtől, úgy, hogy minden erkölcsötök fősvénység nélkül legyen! Hogy pedig ezt csak gyenge tilalomnak ne gondolnók, sok helyen azt mondja a Szentlélek, hogy: A fősvények Isten országát nem bírják, részek sem leszen a Krisztus dicsőségében. Annak okáért azt kívánja Szent Pál, hogy még a nevét se tudják a keresztyének a fősvénységnek. És ha valaki tanálkoznék a keresztyének között, aki fősvény, azzal egy asztalnál se együnk: azt ismérni se akarjuk, nemhogy véle nyájaskodjunk.

Hogy megértsük, mit tilalmaz Isten, mikor ily keményen tiltja a fősvénységet: fundamentumul kell vetnünk, hogy nem tiltatik általában a világ javainak és értékének keresése; nem parancsolja Isten, hogy gazdagságot ne bírunk. Mert a gazdagság magában nem vétke; sőt amint a bölcs írja és Szent Jób példája megmutatja, Isten áldása. A szegénység sem kedves Istennél, csak magán. Azért mondja a bölcs, hogy: Jó a gazdagság, melyet lélek sérelme nélkül keresnek, latorság pedig az istentelenek szegénysége. Ábrahám, József, Dávid, Szent Jób és egyéb istenfélő királyok és urak gazdagok voltak és nagy szentek voltak, kikben teljesedett igazán a Salamon mondása, hogy: Hasznosb a bölcsesség a gazdagsággal együtt, mert sok istenes dolgokat bölcsességgel végbe nem vihettek volna, ha a gazdagság mellette nem lett volna.

Azt sem parancsolja Isten a fősvénység tilalmával, hogy ember ne kívánja és ne keresse a világi értéket. Mert abban vétke nincsen, ha ember vigyáz, hogy megszerezze, ami vagy természeti táplálására és oltalmazására szükséges, vagy hivataljának és állapotjának illendő viselésére kívántatik. Azért Szent Pál ugyan parancsolattal kötelez, hogy fáradjunk és szert tegyünk arra, hogy magunk táplálása meglévén, szűkölködőket segíthessünk.

A fősvénység azért nem egyéb, hanem rendetlen, módatlan, mértéktelen kívánsága, keresése, megtartása a világi jóknak. Kétképpen lehet pedig ez a rendetlenség. Először: Ha egyebek kárával, bosszújával, alkalmatlanságával keresünk vagy tartunk értéket. Ez nemcsak fősvénység, hanem hamisság: mert vagy lopás, vagy tolvajlás, vagy csalás elegyítettik a fősvénység mellé. Másodszor: Ha mások kára nélkül keressük vagy tartjuk javainkat, de igen nagy kívánsággal ragaszkodunk a világi jókhoz, azokat felettébb szeretjük, nyughatatlan gonddal és szorgalmatossággal keressük vagy őrizzük: és kedvünket s fáradságunkat úgy fordítjuk a pénzkeresésre, hogy a mennyei és lelki dolgokra elégségesen nem vigyázhatunk, és a nagy szorgalmatosság miatt lelki csendességünket felbontjuk, Istenhez való édes indulatink ájtatosságát eloltjuk. Az ilyen kívánságban és pénzkeresésben vagy, tulajdon neme és állatos mivolta a fősvénységnek, melyet Isten tilalmaz.

A töviset, ha terjesztett tenyerünkön tartjuk, nem lyuggat: de ha szorítjuk, vért bocsát és annál nagyobb fájdalmat szerez, mennél inkább szorítjuk. Azonképpen, gazdagsággal bírni vagy értéket keresni, nem gonosz: de gonosz ahhoz ragasztani szívünket: gonosz azt felettébb való szorgalmatossággal keresni: gonosz azt a lelki és mennyei jóknál nagyobbra böcsülleni és annak keresésében többet fáradni, hogysen a lélek üdvösségnyerésében. Mert Isten azt parancsolja, hogy ha reánk foly is a gazdagság, szívünket ahhoz ne kapcsoljuk. És hogy módjával s ne igen szorgalmason keressük a gazdagulást; tudván, hogy nem a sok munka, hanem Isten áldása teszi embert gazdaggá. És ahol Isten áldása nincsen: szárnyára kél és véletlen elrepül a gazdagság.

Hogy a fősvénységtől idegenítse Isten az embereket, egyéb ártalma között három veszedelmes gonoszságát számlálja. Első gonoszság az, hogy a fősvénység egyedül nem jár, hanem mint fejedelem a bűnök között, több istentelen vétkeket, mint késérő szolgákat vagy előtte bocsát, vagy utána vonszon. Sőt mint kútfeje és gyökere a több vétkeknek, valakibe férkezik, azt minden gonoszsággal bétölti. Ezt ilyen szókkal tanítja Szent Pál: Akik gazdagok akarnak lenni, kísértetekbe, ördög töréibe, sok heábavaló és ártalmas kívánságokba esnek, melyek embert halálba és veszedelembe merítik, mert: gyökere minden gonoszságnak a gazdagság-kívánság. Nem mondja Szent Pál, hogy akik gazdagok, ördög törében vannak; hanem akik gazdagságot kívánnak. Mert a gazdagság nem vétek, hanem annak rendetlen kívánsága és keresése, mivel a gazdagság kívánsága oly tör, mellyel az ördög megfogja és veszedelemre viszi a lelket. Nem egy vagy két vétkek, hanem minden gonoszságok gyökerének nevezi ezt Szent Pál, mert mint a gyökérből sűrűn és bokrosan fakadnak az ágak, úgy a fősvénységből minden vétkek nevednek.

Először: Nincs oly hamisság és csalárdság, nincs oly uzsora és hazug mesterség, nincs oly lopás és tolvajlás, melyet a pénzkeresésben meg nem próbál a fősvény. Mert Isten szava, hogy: Igaz nem lehet, valaki az aranyat szereti. És valaki hamar akar gazdagulni, bűn nélkül nem marad. Sőt nyilvánvaló szókkal mondja a Szentlélek, hogy: Valaki meggazdagul, bűn nélkül nem marad. Mert a hamisság *Mammoná*-ja vagy hamisan kerestetik, vagy hamisságra viszen. És a Szent Jeronimus mondása szerint: Minden gazdag hamis vagy hamisról szállott reá gazdagsága. És mivel nehéz, hogy a gazdagsággal együtt ne járjon a kevélység, torkosság, kegyetlenség, bujaság vagy egyéb vétek; felkiált a bölcs és azt kérdi: Kicsoda a gazdag, aki makula nélkül maradt? és a pénz után nem ment? és reménységét a kincsbe nem vetette? Valaki ilyen csudát cselekedett: azaz természet folyása ellen való csudának kell tartani, ha ki gazdagságot bírhat vétek nélkül.

Másodszor: Nemcsak kegyetlen és embertelen a fősvény, mivel sem barátján, sem atyjafián nem könyörül, és magának rossz lévén, senkinek nem jó: hanem ennek felette, nincs oly igazság és szentség, melyet pénzen el nem ad. Nincs oly fogadás és kötelesség, melyet fel nem bont adományért. Mikor a bölcs azt mondotta volna, hogy nincs nagyobb gonoszság a pénzszeretésnél, okát adja: mert aki a pénzt szereti, nemhogy egyebet el nem adna, de maga lelkét is eladja. És ha a fősvény Júdás az Isten fiának vérét és életét eladá harminc pénzért: ne kételkedjél, hogy áruba bocsát mindent a fősvény ember.

Tisztviselőket akarván Isten rendelni népe közé, megparancsolá Mózesnek, hogy nemcsak a törvénynek ítélsére, de egyéb gondviselésekre is oly embereket válasszon, kik fősvények ne legyenek; sőt akik gyűlölik a fősvénységet. Jelentvén ezzel, hogy semmi tisztet jól nem visel, valaki lelkét a fősvénységtől nem üresíti. Mert a fősvény és ragadozó kiöltözik az emberségből, fenevad oroszlánná, ragadozó farkassá léssen, és nemcsak a máséból él, de úgy nyúzza az alattavalókat, hogy másszorra semmit nem hágy: gypajával együtt bőrét is levonja a juhoknak.

Ennek felette, erős parancsolattal tiltja Isten a bírakat és fejedelmi embereket, hogy az ajándékon ne kapjanak. És nemegyszer mondja, hogy az ajándék az igen okos embereket is megvakítja, úgy, hogy a törvényben különbet mondnak annál, amit mondanának, ha ajándékot nem vennének. Mert igen igaz a bölcs mondása, hogy az ajándék kitolja a bírák szemét és némákká teszi. Mert ha győzedelmes is, aki sokat ajándékozik, de lelkét veszti annak, aki elveszi az ajándékot. Igazságszerető és igen szemes vala Dávid, de egy kevés ajándékkal úgy béköté szemét Siba, hogy ártatlan Mifibosetet jószágátul megfosztá. Bálac ajándékkal vévé reá Balaámot, hogy az Isten népét meg akará átkozni. Delila ajándékért elárulá Sámson. A Krisztus koporsójának őrzőit ajándék hazudtatá. Mikor Isten okát mutatja a zsidó nép romlásának, többi között azt mondja, hogy ajándékot vettek a bírák. Ezzel azt akarván ismertetni, hogy hamis törvényt tettek. Mert világos szókkal jelenti a Szentírás, hogy az ajándék-vétel pórázon viszi közel utána a hamis törvénytételt. A Sámuel próféta fiai (úgymond) fősvények voltak, ajándékot vettek, felforgatták az igazságot, hamis törvényt mondtak. Mikor a Szentírás hamis bírót akar említeni, csak azt mondja, hogy ajándékért ítél, azaz: annak mond jó törvényt, akinek nehéz a keze. És általában személyválogatás nélkül lopóknak mondja Isten a bírakat, akik az ajándékot szeretik, mert kilopják az igazságot az országból, ellopják javait azoknak, akik perelnek.

Azért bírák, bírák, megfogjátok kezeteiket az ajándéktúl. Jusson eszetekbe, amit Szent Jób mondott: Tüzet viszen házába, mellyel felperzseli hajlékát, valaki az ajándékot örömet veszi. Meggondoljátok, hogy Isten átka vagyon azon, aki ajándékot vészen, hogy az ártatlant károsítsa. Ne biztassátok azzal magatokat, hogy meg nem csal az ajándék: Mert a Szentlélek nem a közemberről mondja, hogy béköti szemét az ajándék, hanem az igen okosról: nem akárki szavát mondja, hogy elváltoztatja az ajándék, hanem hogy az igazakkal mondat különbet, hogysen mondanának ajándék nélkül. Bezzeg Dániel nem akara ajándékot venni Boldizsár királytúl, mert igazat akara mondani néki. Sámuel is, bíróságának sok esztendeje után azt akará, hogy a király törvényt lásson reá, ha soha senkitül legkisebb ajándékot kívánt. És az egész nép bizonyosságot mondott, hogy soha senkitül ajándékot nem kívánt, csak egy cipellős érő ajándékot sem vett senkitül. Tudta bezzeg ez a szent jámbor, hogy csak az a bíró él tisztességében, aki gyűlöli az ajándékot. Mert sem gyalázatosb, sem gyűlölségesb dolog nincs a bíróban az ajándékvételnél. Azért akármely nagy okossága, ékesen szólása, tudománya, vigyázása, szorgalmatoskodása légyen az ítélőbírónak, de mindezeket megmocskolja és magát gyalázatosná teszi, mihent az ajándékot meg kezdi várni. Nem is illetheti senki nagyobb gyalázattal a bírót, mint aki ajándékkal édesgeti: mert senki a bírót nem ajándékozza, hanem aki oly ítéletben vagyon felőle, hogy vagy megfojtja és tartóztatja igaz ígyét, ha meg nem keni kerekét; vagy hogy hamisságát igazná teszi adományért. Azért a bírót ajándékozni annyi, mintha szemébe azt mondanák: tudom, hogy hamis bíró vagy, és ezt azért adom, hogy vagy nékem hamisat ne tégy, vagy hogy másnak hamis szentenciát mondj. Isten ő maga azzal állatja ítéletinek igaz voltát, hogy ajándékot nem vészen. Ezzel értenünk adja, hogy nem lehet igaz bíró, valakit a kéz inkább elhitet, hogysen az ok: valaki füléből kiesik a szó, ha az arany alá nem nyomja: Egyszóval, valaki ajándékot vészen a peresektül.

Értette ezt Justinianus császár: azért erős törvénnyel megtiltotta, hogy az ő tisztviselői közül senki, semmi ajándékot el ne végyen. Sőt azon kívül, ami ételre és ruházatra szükséges, pénzen felvásároljon, sem ingó, sem állandó marhát, valamíg tisztben vagyon. Adná Isten, most is volna virágában ez a törvény: nagyobb helye volna az igazságnak.

Harmadszor: A fősvénység hitit és keresztyén vallását elveszteti emberrel, Istenét megtagadhatja véle. Szent Pál írja, hogy a fősvények a hitben megtévelyednek és tévelygésre jutnak. Nem szükség most azokról emlékeznünk, kik reménlett gazdag püspökségekre vagy egyéb értékre nem juthatván, bosszúból eretnkségeket kezdettek vagy követtek. De a fősvénységről

közönségesen azt írja Szent Tamás, hogy mivel az igaz hit erősen tilalmazza a hamis kereskedést, az uzsorát és ragadozást: a fősvény ember nem akarván ezektől megszűnni, hogy kétségbe ne essék, oly hamis, tévelygő vélekedéseket gondol, melyek mellett fennmaradhasson üdvösségének reménysége. Látja, hogy ha igaz a szentlélek tanítása, mellyel az uzsorát ki-rekeszti mennyországból, reménység nem lehet üdvösségéről. Azért hogy az uzsora mellett reménységét fenntarthassa: vagy titkon szüvében hamisságot gondol és követ, mintha szabad volna, ami nem szabad: vagy végre hogysem meggyónja és elhagyja az uzsorát, hogysem visszaadja a hamisan keresett marhát, külsőképpen is kiugrik a Szent Péter hajójából, és azokat a tévelygéseket követi, melyek a gyónástúl felszabadítják. Adná Isten, hogy sok efféle példát ne láttunk volna.

A fősvény emberben azért a pénz szerelme és böcsülése elsőben eloltja az isteni dolgok szerelmét, és mint a sűrű tövis megfojtja a mennyei intéseknek és tanításoknak magvát, hogy foganatjuk ne lehessen benne. Azután annyira a pénz szerelmének édesedik lelke, hogy inkább akar Isten és igaz hit nélkül, hogysem pénz nélkül lenni. Szent Jeronimus magyarázván okát annak, hogy mikor Nabugodonozor a bálványt felemelteté, csak fejedelmeket, urakat és főrendeket hívata képe imádására, a köznép közül senkit nem hívata: Azt mondja, hogy ennek nemcsak az volt az oka, mert tudta a király, hogy ha az első főrendek megcsaltnak, könnyen utánok vonszák a községet; hanem az is, mert a gazdagokat, kik javokat féltették, könnyebb volt megejteni, mivel a fősvény gazdagok inkább bálványt imádnak, hogysem kincsektől megfosztassanak. Annak okáért, mikor Salamon azon könyörge Istennek, hogy néki ne adjon gazdagságot, okát adja kívánságának: Mert talán a gazdagság Istentagadásra vinne.

Szent Pál nemegyszer írja, hogy a fősvénység bálványimádás. Először azért, mert a pénz-szerető a pogányok kiszűtésére könnyen megtagadta Krisztust és bálványoknak áldozott, mivel inkább akarta pénzét, hogysem lelkét megtartani. Másodszor azért, mert a fősvény a pénzből Istent csinál. Inkább szereti, böcsüli, szorgalmatosban keresi az aranyat, hogysem Istent. Reménységét, bizodalját, melyet Istenbe kellene helyheztetni, gazdagságába helyhez-teti; azt alítván, hogy fogyatkozása nem léssen, ha pénze léssen; de ha Istennek szolgál, nyomorúságra juthat, mintha kevesebbet segíthetne Isten a pénznél. Aki pedig aranyba veti reménységét és kézi munkájának köszöni értékét, azt mondja Szent Jób, hogy az Istent megtagadja.

Mivel azért ilyen sok és nagy vétkek szüléje és gyökere a fősvénység, ítélje meg akárki, ha nem méltán mondotta-e a Szentlélek, hogy semmi gonoszság nagyobb nem lehet a fősvénységnél: mert nemcsak hazáját, hanem az igazságot, a maga lelkét, sőt Istenét elárulja és eladja a pénzért. Ez egy a fő okok közül, melyért a fősvényre nem bízhatnak semmit bátorságosan a világi fejedelmek. Ez az oka, hogy magok is a fősvények, irtóznak ettől a gyalázatos névtől, és akik legfősvénybek sem akarják a fősvény nevet viselni: hanem természetek ellen megerőltetik néha magokat, és kedvek ellen költenek, hogy fősvénynek ne ítéltesse. Azon pedig felette mesterkednek, hogy álorcát adjanak fősvénységeknek. Így cselekedtek a Bél papjai, elhitetvén a királlyal, hogy Istenekre költik, amivel magok töltöznek. Így cselekedtek a zsidó papok, kiknek hogy több ajándékok jutna, elhitették a fiakkal, hogy jobb Istennek bemutatni, amit szűkölködő atyák táplálására akartak adni. Mennyin vannak, kik ország szükségének színe alatt töltöznek! És amint Cato mondotta: Az apró lopók vasban járnak: a nagy lopók arany láncban.

Második ártalmas gonoszsága a fősvénységnek az, hogy valamint a pokol meg nem telik, úgy a fősvény szeme és kívánsága telhetetlen, meg nem elégedhetik. Valaki zabolán nem hordozza kívánságát, soha nyugalma nem lehet. Feneketlen zsák azért a gazdagságkiváns és a fősvénynek soha elég pénze nincsen. Erre nézett a poéta, mikor azt írta: Annál inkább neve-

kedik a pénzkívánás, mennél inkább sokasodik a pénz. És akinek nincs, inkább nem kívánja, hogysen akinek vagyon, mert akinek sok vagyon, keresetinek vége nincsen. Azért mint a vízibetegnek, annál inkább nevededik szomjúsága, mennél inkább iszik. Aki forráságban vagyon, nem könnyebbedik, hanem gyullad, ha bort iszik. A gyomorfájó kínoztatik, nem segítetik, ha sokat eszik. Úgy a fősvény kívánsága annál inkább nevededik és gerjed, mennél inkább néki kedvez. Mert nincs oly nagy kincs, mely az ember lelkét elégségesen megnyugossza, sőt mely igen ne terhelje. Mivel azért a világ aranya és ezüsti nyugodalmot nem szerezhethet: innen vagyon, hogy a fősvénység oly vérszopó nádály, ki unatlan több-több fogyhatatlan törődésre és nyughatatlan fáradozásra erőltetvén, azt kiáltja: Hozton-hozz, meg se állj! Micsoda bolondság tehát ennek a kegyetlen hóhérnak szolgálni? ily szünetlen munkával gyötrődni? Ha gazdagok akarunk lenni, fősvények ne legyünk! Mert a világ bölcseinek igaz mondása az, hogy a fősvény mindenkor szűkölködik. Mivel aki a pénzt szereti, nem meri elkölteni és így nem övé, amije vagyon, mint nem övé, amije nincsen. És mivel nem az szegény, akinek kevés vagyon, hanem aki többet kíván; igazán azt mondhatja minden fősvény gazdagságára nézve, amit Amán monda; hogy úgy tetszik, semmije nincsen, mikor minden jókkal teljes. És efféléket Szent Dáviddal éhező és szűkölködő gazdagoknak nevezhetünk.

Nem volt az Egyiptom fogságában oly kemény palléra a zsidóknak; nem volt oly nyugodalom nélkül fárasztó hóhéra a babilóniai rabságnak, mint a fősvénynek az ő maga vágyódása. Azért akinek okossága vagyon, ilyen kegyetlen, nyughatatlan és telhetetlen pallérnak vagy hóhérnak rabságát nem viseli.

Harmadik veszedelme a fősvénységnek, hogy a világ szerént is sok retteget, nyughatatlankodást, szűszorongatást hordoz magával, mert mikor a fősvény torkig vagyon gazdagságiban, akkor leginkább szorongattatik: izzad és minden törődések reárohannak. Ami ennél nagyobb, sokszor a fősvénység utolsó romlást és veszedelmet hoz emberre, sőt maradékira és egész nemzetségére. Sokakat elvesztett az arany, ezüst, és a királyok szívét is kifordította. Mennyi hatalmas fejedelmek voltak, kik egyébaránt kedvesek lévén, csak a fősvénységért gyűlölségessé, gyalázatossá lettek és elvesztek? Nem akarom itt Marcus Crassust említeni, kinek olvasztott aranyat töltöttek szájába, ezt mondván: Aranyat igyál, mivel mindenkor aranyat szomjúhoztál. A siracusai Dienesekről sem szólok, kiket a ragadozó fősvénység oly gyűlölségbe ejtett vala, hogy fejek tisztítását sem merték másra bízni, félvén, hogy torkokat megmetszik; hanem vagy magok eleven szénnel perzselték szőröket, vagy édes leányokkal ollóltatták. Ptolomeus királyt sem hozom elő, kiról Valerius azt írja, hogy nem bírt gazdagságival, hanem a gazdagság bírt övéle: neve király lévén, pénz rabja volt.

Jusson eszetekbe, mint jára Achan. Fősvénységtől viseltetvén a Jerikó prédájában elrejte holmi aprólékot, kiért Isten nemcsak magát, hanem fiait, leányit, barmait, sátorit és minden marháját tüzzel emészteté. Ezzel a rettenetes példával ismértetvén, hogy aki gyűlöli a fősvénységet, hosszabbítja életét; fogyatja, aki fősvény. Mit mondjak Saulról? Az Amalecíták javaiban ami szép és jó vala, magának tartá. Ezért a fősvénységért Isten őtet szeme elől elveté, királyságából letaszítá, életét elfogyatá. Giezi az arannyal együtt a Naamán poklosságát nyeré. Júdás az erszényért akasztófára juta. Ananiást Safírával egyetemben megölé a fősvénység, Ilyen végek vagyon a fősvényeknek.

Csudálkozunk néha, hogy a fősvény atyák gazdagságából sok fiak csaknem koldusságra jutnak. Maga ezen nem méltó csudálkozni, mert Isten szava az, hogy maga házát rontja, aki fősvényül keresett marhát hágy; mert gyalázatot épít, aki fősvénységből épít: a kövek is a falból romlást kiáltanak. A fősvény ember építése azért olyan, mint a szűféreg építése. Fogyatja, erőtlentíti, rontja a szű azt a gerendát, melyben lakóhelyt választ. Azonképpen törí és rontja házát, aki fősvény keresettel építi. És ha az egy fősvénységért az egész zsidóságot

ostorozta Isten, nem kell kételkedni, hogy a sok ragadozók és szegénység-nyúzóknak gonosz-ságáért gyakran országos büntetéseket bocsát. Erre nézve mondja a bölcs, hogy egy fősvény uzsorás vagy ragadozó, egész országra romlást hozhat.

De hogy véget vessünk a mai tanúságunkban, lássuk röviden, mint kerülhetik el az értékes emberek, hogy tövis ne legyen gazdagságok, és meg ne fojtsa benne a jó magot.

A mi édes Üdvözítőnk a község előtt legelső és igen hosszú prédikációját, melyet Szent Máté ötödik, hatodik és hetedik részében evangéliomának írva hagyott; azon kezdette és legelől a boldogságok között azt helyeztette, hogy boldogok a lelki szegények. Jutalmat ígérve a lelki szegénységnek, azt mondotta, hogy ezeké a mennyország. Azért nemcsak jövőben az Isten országának boldogságát veszik, de immáris az övék az Isten országa; mivel nagy nyugalomban uralkodnak a világ javain, melyeknek szolgálnak a fősvények. Ebből kitetszik, mely méltán írta Szent Pál, hogy nagy kereskedést indít, aki ájtatosan megelégszik azzal, amivel beéri szükségét, mert országot, és nem földi, hanem mennyei országot ígér Krisztus a lelki szegényeknek.

Nem a szegényeket mondja Krisztus boldogoknak mert a boldogsághoz és a mennyország nyeréséhez nem oly szükséges a szegénység, hogy e nélkül üdvösségre ne juthassunk. Nem kívánja Isten, hogy gazdagságot ne bírj, csak azt akarja, hogy félelem nélkül bírd, mintha ma kimennél belőle, azaz: annyi gondod legyen reá, mint a vendégfogadó házra, melyben egy óráig nyugszol. Ez a lelki szegénység: efféle szegényeket nevez Krisztus boldogoknak: ezeknek ígéri a mennyországot. És ebből kitetszik, hogy sem szegénynek, sem gazdagnak része nem lehet mennyországban, ha része nincs a lelki szegénységben. Erről a szegénységről emlékezik a Szentírás, mikor parancsolja, hogy szegények legyünk. Erről szól a gazdag király, mikor magát szűkölködő szegénynek nevezi: mivel a külső gazdagság között oly üres volt kedve a világ javaitól, mintha övé sem volnának. Mert amint Szent Pál szól: mindentől elfogja kedvét, aki igazán Isten országának keresésére igazítja akaratját, és azt mondja Senecával: Semminek tartom a világ javait, mind jó néven vészem, valamit ad Isten, de ha választhatok benne, ami könnyebb és nem oly bajos, azt inkább választom.

Három dolog kíváncsít ehhez a lelki szegénységhez, mely módját és mértékét mutatja, mint kell embernek nagy érték és gazdagság között szentül és tisztán maradni.

Először: Szükség a lelki szegénységhez, hogy ha külsőképpen értéke és bévséges javai vannak is embernek; de szíve, akaratja, kívánsága üresen maradjon annak szerelmétől. Ne legyen olyan, mint kiket Isten gazdagságok emberének nevez, azért, hogy nem övék a gazdagság, hanem ők a gazdagságé, azaz: kik nem urai a gazdagságnak, hanem rabjai, és mint alávaló szolgák, úgy fáradnak, számárkodnak a gazdagság keresésében és oltalmazásában. A lelki szegény pedig semmi kincshez felettébb való szeretettel nem köti szívét; nem vágyódik sokra; a szorgalmatosságok tövisével nem szaggattatik javainak szaporításában: hanem megelégszik azzal, amit Isten adott. Azt is pedig, amivel bír, úgy nézi, mintha övé sem volna. Mert meg-gondolván, hogy mint egy álom, úgy múlnak a világ javai: úgy él ezekkel, mintha nem élne vélek. Élnek bezzeg e világ javaival a lelki szegények, de mint útonjárók a vendégfogadók házi eszközivel. Tudják, hogy nem itt vagyon hazájok, és hogy majd ki kell ebből a szállásból költözniük. Azért mint másét, úgy nézik, amivel élnek és a régi szentekkel azt kiáltják: Én itt útonjáró jövevény vagyok.

Végezetre, szívök állását úgy rendelik a lelki szegények, hogy ha megfosztatnak javuktól, Isten akaratján megnyugosznak; Isten kezéből a szegénységet jó néven veszik, és amint Szent Pál mondja, nem kevélykednek, nem bizakodnak kincsekben, hanem azt tartják igaz gazdag-ságnak, ha bévelkednek jó cselekedetekkel; ha jó fundamentomot vetnek a jövő boldog-

ságra. Sőt meggondolván, hogy mindnyájan Isten koldusi vagyunk, mindennapi kenyeret őtőle kérünk: oly mértékletesen és takarékoson élnek javokkal, mintha koldusok volnának. Nagy mondás ez, de Szent Dávid szava, ki magáruul bátran mondotta, hogy ő, noha király, de szegény és koldus.

Másodszor: A lelki szegénységhez kívántatik, hogy ember minden gazdagságát oly tekélet és elszánt akarattal bírja, hogy inkább mindenét elveszti, hogysem Istent annak keresésével vagy tartásával megbántsa. Eszében tartja, hogy jobb az igaz ember kevese, hogysem a gonoszok gazdagsága. Azért, mikor oly állapotra jut a lelki szegény, hogy el kell mindenét veszteni vagy Istent meg kell bántani: minden javait úgy tartja, mint ganéjt; oly könnyen megválnak tőlök, mint a bűdös rútságoktól. Ilyen lelki szegénységre kötelez Isten mindeneket, mikor azt mondja, hogy ő tanítványa nem lehet, aki őérette mindenét el nem hagyja. Mert nemcsak kedvünket el kell szakasztanunk a világ gazdagságától, de mikor Isten bántásának távoztatására szükséges, tartozunk mindenünket elveszteni inkább, hogysem vétkezni. És készen kell mindenkor akaratumknak lenni, hogy semmi javáért a világnak Istent meg ne bántsuk, hanem inkább mindenünket elveszessük.

Harmadszor és utolszor: A lelki szegénység kívánja, hogy akinek sok vagyon, ne éljen gazdagságával maga kedvére és akaratja töltésére, hívságos multságokra, haszontalan cifrákra és épületekre; ne űzze a drága, kedves étkeket, a friss öltözeteket: hanem amit vagy szüksége, vagy méltóságos állapotjának illendő díszessége kíván, azt megszerezvén, a többiből segítse a szűkölködőket. Mert Szent Pál írja Timóteusnak, hogy ne csak tanácsolja, hanem parancsolja a gazdagoknak, hogy könnyen adakozzanak és Istentől vett javokat közöljék a szűkölködőkkel.

Bezzeg igazán lelki szegények azok a gazdagok, kik ilyenképpen bírák gazdagságokat. Ilyen szegényeket szeret Isten. Ezeknek a gazdagság nem tövis, hanem örök boldogság záloga: mert az ilyen gazdagok mind a fősvénységet, mind abból áradott vétkeket és nyughatatlanságokat elkerülvén, a mennyei boldogságra jutnak. Melyben részeltessen minket is az Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Amen.

AZ ÖRDÖGI KÍSÉRTETEKRŐL

Az világi sok ínségek, nyomorúságok és rettegések között veszedelmesb és félelmesb keresztje nincsen az istenfélő embernek, mint az ördögi kísértetek. Mert a testi nyavalyák és betegségek, a külső fogyatkozások és kárvallások nem érik a lelket, csak kívül kolompoznak. De ez ördögi kísértetek a lelket sértegetik: annak veszedelmét keresik, azt taszigálják Isten haragjába és örök kárhozat torkába.

Ez az oka, hogy mikor Szent Jóbnak minden jószága felprédáltaték, minden teteme sok fekélyekkel kínoztaték: békességes türéssel, csendes elmével szenvedte; csak azt mondván, hogy amit Isten adott, visszaveheti, mikor kedve tartja. De mikor Szent Pált a kísértetek sértegették, azt jelentette, hogy kész volna testi halállal megmenekedni tőlök. Azért keserves szókkal imígyen kiáltott: Óh, én boldogtalan ember, ki szabadít fel engem ennek a halálnak testétől?

Ezen a veszedelmes harcon, ezen az ördögi kísértetek tüzén által kell menni minden embernek. Mert ez a föld harcoló hely, a mi életünk vitézkedés, vagy a hetven zsidó fordítása szerint *tantatio*, kísértet. Azért senki sem volt, nem is lészen senki kísértetek nélkül. Sőt mennél szorgalmasban akar ember szolgálni Istennek; mennél tekéletesb és szentebb életet

akar viselni, annál több és nagyobb kísérteti vannak. Ezt ismérteté Krisztus maga példájából. Mert mihent megkeresztelték és a Szentlélek galamb képében reá szálla, ottan a pusztába méne; nemcsak azért, hogy az emberi társalkodástul távozván, nagyobb csendességgel imádkozzék Istennek: hanem azért is, hogy az ő ártatlan testét kemény böjtöléssel sanyargatná. És ímé, akkor s nem előbb járula hozzája a kísértő; akkor és nem előbb kezdé őtet esztenezni. Tanítani akart ezzel édes Üdvözítőnk, hogy valaki az isteni szolgálathoz kezd, vigyázzon és hozzá készítse lelkét a kísértetekhez. Az ördög nemigen ostromolja a gonoszokat, kik őellene nem tusakodnak: mivel Szent Pál mondása szerint ezek fogva tartatnak az ördögnek minden akaratjára. Azért nem ostromolja, akit harc nélkül bírhat: nem ingerli, akik magoktúl futnak. Innen vagy, hogy a gonoszságba merültek csendesen és kísértetek háborgatási nélkül láttatnak élni: mert nem tusakodnak a testi indulatokkal, nem ellenkeznek az ördögi izgatásokkal; hanem bajvívás nélkül engednek, és jó kedvekből arra hajolnak, amit az ördög kíván. Ezek bezzeg a test és lélek között viszálykodást nem éreznek; az ördögi kísértetek bajvívásában nem fáradnak: mert nincs oly lélek benne, mely ellenezné a gonosz indulatokat és a legnagyobb kísérteteket sem tartják kísértetnek, hanem kedvek szerint való gyönyörűségnek.

Láttad-e valaha, mely bátran úszkálnak a halak, mikor hálóba kerítették, de még a parthoz nem közelgettek? Szemlélted-e, mely vígan eszik a madarak a szemet, mikor nyakok a törben vagy, noha még reá nem fojtódott? Mindaddig sem érzik, hogy fogva vannak, míg tovább nem igyekeznek menni: de ha megindulnak, akkor veszik eszükbe, hogy megrekesztettek. Így vagy dolga az embernek. Valamíg enged a gonosznak, és az ördög sugallását követi, nem vészi eszébe rabságát: de ha életét akarja jobbítani; ha az ördög rabságából fel akar szabadulni, akkor érzi a kísértetek szorongatását. Mert mint fáraó a zsidó népet, úgy az ördög az ő rabjait akkor fárasztja leginkább, mikor birtokából ki akarnak menni.

Nem így vagy az igazak dolga: szünetlen harcot tartnak az ördöggel. És az ugyan közönséges igazság, hogy valaki Isten előtt kedves, szükségképpen kívántatik, hogy kísértetek által próbáltassék. A Salamon templomában sem pöröly és kalapács, sem fejsze és egyéb vasszerszám-verés nem hallatott: mert ott kinn mindenestül egybegyalulták és finomították a köveket. A mennyei Jeruzsálemben sem lesznek ütések, verések, faragások: mert itt e földön veretnek, töretnek, igyenesítetnek azok az eleven kövek, kiknek Isten házában kell fényeskedni. Azért úgy bánik Isten e földön az ő híveivel, mint az Izráel fiaival: kiket bévívén az ígért földébe, noha fáraót elsillyeszté, de egynéhány nemzetet közöttök tarta, hogy ezek által tanítaná és próbálná Izráelt. A választott hívekben is hagy mindenkor valami kísértetet, hogy ezáltal tanítsa és próbálja őket.

Úgy vagy, hogy az Istennek atyai kegyessége az ő választottiban a kísértetek által sok hasznot szerez; mert miképpen a Noé bárkáját le nem sillyesztették, sőt annál feljebb emelték a vizek, mennél inkább nevedtek: a zsidó nép is annál inkább szaporodott, mennél inkább sanyargattatott fáraótul. A jó szőlő annál gazdagban gyümölcsözik, mennél jobban metszetik. A tenger annál inkább tisztul, mennél nagyobb szelektül és haboktúl fenekestül felforgattatik, kihányván minden dögöt és rútságokat, melyeket csendes üdőben fenéken tartott. Úgy az igazak lelke felemeltetik Istenhez, öregbedik a mennyei jókban, tisztítatik gyarlóságtul, mikor kísértetik. De azért igen félelmes és veszedelmes a kísértetek harcolása, melyben nem testi élet fogyatása, hanem lélek kárhozása forog.

Mindnyájan tudjátok, keresztyének, miért akará a pusztában Krisztus ártatlan testét ily kemény és hosszú ideiglen való böjtöléssel és koplalással sanyargatni: Mert ezzel első atyánk torokosságát és a mi sok tobzódásinkat magában ostorozta, szenvedésével Isten haragját enyhítette. Mivel azért Ádám a gyönyörűségek paradicsomában megbántá Istent: Krisztus a pusztában akart ezért szenvedni. Mivel Ádám az ördög szavának engede: Krisztus ez ellen

bajt akar vinni. Mivel Ádám a tiltott eledelt megkóstolá: Krisztus a szabados eleséggel sem akara élni, hanem negyven egész napig étlen imádkozott éjjel-nappal érettünk, és mint erős bajnok, Istennel szembeszállott és az ő haragját tartóztatta, hogy reánk ne szakadjon.

Miért akart kísértetni Krisztus? azt is tudjátok: mert a Szent Pál tanítása szerint, azért akarta Krisztus érzeni a kísérteteket, hogy magán próbált harcokból tudna szánakodni gyarlóságunkon. A szent doktorok azt is mondják, hogy a mi biztatásunkra és vigasztalásunkra szenvedte Krisztus, hogy ördög-imádásra kísértetnék. Tanítván ezzel, hogy akármely iszonyú káromlásokat és Isten ellen való zúgolódásokat bocsásson az ördög szívünkbe: de csak tusakodjunk azzal, szántszándékkal annak helyt ne adjunk, bűnünk abban nem leszen, mint Krisztus Urunkban vétek nélkül volt az ördög sugallása. Végezetre Szent Ágoston azt mondja, hogy példájával akart Krisztus tanítani: mint kell az ördögi kísértetek ellen viaskodni, mint kell ezeket meggyőzni. Azért akara, úgymond, kísértetni a mi Urunk, hogy az ördögi kísértetek győzedelmére közbenjárónk lenne; nemcsak segítséggel, hanem példával: és őbenne, mint egy kösziklában, kivonatnék éli az ördög fegyverének, hogy hathatós ne lenne ellenünk.

Én is azért a jelenvaló órában, a mai evangéliom folyásából megmutatom: micsoda mesterséges csalárdságokkal szokott élni a Sátán az ő kísértetiben, és mint kell ezek ellen győzedelmes viaskodást tartani.

Azt parancsolta vala Isten az Ótestamentomban, hogy a papi fejedelem engesztelni akarván Isten haragját, előszámálja az Izráel fiainak minden gonoszságát; azoknak átkát egy bakra adja, ezt kiűzze a pusztába. Keresztyének! Nem egyebet példázott ez az árnyék, hanem amaz ártatlan bárányt, melyet Keresztelő János ujjal mutatott, hogy ez elveszi a világ vétkeit. Mert kezes lévén érettünk, vállára vette az emberi nemzettől érdemlett átkot, és az Ézsaiás mondása szerint: Isten őreá rakta mindnyájunk gonoszságát, hogy azokért megfizessen. Mihent Szent János kimondá a szentenciát, hogy Krisztus az, ki magára vette a világ vétkeit; mindjárt kiűzé őtet a lélek a pusztába, mint bűneinkkel terhelt bakot, hogy bajt víjon az ördöggel. Dávid idejében negyven egész napig sok isteni káromlással és a zsidóságnak gyalázásával keresé bajnokot Góliát. A pokolbéli ördög nem negyven napig, hanem teremtestől fogva négyezer esztendeig keresett bajvívót, de senkit magához foghatót nem talált, mert a széles világot úgy elgyőzte vala, hogy világ fejedelmének, világ istenének neveztetnék, kinek mindnyájan fejet hajtottak vala. Azért senki nem találkozott oly erős, aki szembeszállván, győzedelmet vehetett volna ezen a sívó-rívó oroszlánon, ezen az iszonyú sárkányon: hanem egyedül a mi Dávidunk, a pusztába vitetett Krisztus; bajt állá ennek a Góliátnak, és nemcsak erős harccal megrontá hatalmát, de család mesterségét is megismérteté.

Igen erős, igen hatalmas az ördög, és ha Isten szabadjában bocsátaná az emberekre, esztét vesztene az egész világnak: az emberek jószágán, testén, lelkén csudálatosképpen dühösködnék. De mivel Isten az ő hatalmát zabolán tartja, és nem ereszti szájára: kevés kárt tehet hatalmával; hanem család mesterségek által igyekezik rontani az embereket. Innen vagy, hogy az ő tulajdon nevei nagy részre csalárdságot jelentnek inkább, hogysem hatalmat. A mai evangéliumban Tentator, Kísértő és Satanas, azaz ellenkező kígyó nevet visel. Másutt az ő neve Daemon, felfuvalkodtató tudományú, és Diabolus, Accusator, Vádoló. Egyébütt Áspiskígyónak vagy Basiliscusnak mondatik. És mikor Szent János az ő győzedelmét megírja, nem mondja, hogy fogával és körmével szaggatta, hanem hogy farkával vonta az égből a csillagokat: azaz incselkedésével, mert ugyanis azért neveztetik incselkedőnek.

Mivel azért a Szent Ágoston mondása szerint: az ördögök fejedelme volt, aki Krisztus Urunkkal, legnagyobb bajnokkal, szembeszállott a pusztában. És minden erejét, tehetségét kimutatta ebben a harcban, hogy ezután tudva lenne nálunk minden álnoksága. Annak okáért ebből a bajvívásból tanuljuk meg az ördögi kísértetek mesterségét, hogy könnyebben el-

kerülhessük. Amennyire eszembe vehetem, úgy tetszik, három család mesterségét ismérteti az ördög a Krisztus ellen támasztott kísértésben.

Első család mesterség az, hogy miképpen a jó hadviselő meg akarván valamely várat venni, előbb megnyargalja körül, és jól megszemléli, mely felől erőtlenn, honnan löheti és ostromolhatja könnyebben bástyáit. Az orvosdoktor is nem kezd addig a gyógyításhoz, míg a beteg állapotját jól meg nem érti, és ahol nagyobb bontakozást arányoz, ott kezdi gyámolítani a természetet. Ezen formán az ördög sokszor megkerüli az embert, minden állapotját megszemléli, üdőt, alkalmatosságot vár: és ahová hajlandónak isméri, ahol leggyarlóbbnak és erőtlennek látja, ott kísérti. Úgy vagy, hogy az ember szüve járását az ördög nem látja, mert csak Isten aki szüveket vizsgál; de azért külső indulatinkból, erkölcsünkben, hajlandóságunkból és testünk állapotjából megsajdítja: mire hajolhatunk könnyebben, mire vihet az alkalmatosság vagy szükség, és a magunk fegyverét fordítja reánk. Amire könnyebben vihet, abban rejti el törét, abban veti meg kelepcejét. Azért írja Szent Gergely, hogy a szelíd természetű embereket nem izgatja bosszúálló gyilkosságra; a fősvényt nem ingerli szerelmeskedésre, mely sok költséggel jár; a bujákat nem kísérti pénzgyűjtésre: hanem aki mire hajlandó, indulati és erkölcs szerint, arra taszigálja, amire könnyen mehet, abban ostromolja. Nem is kap akármikor emberbe, hanem alkalmatosságot vár, melyben szándékát elvégezze. Igen szent és tiszta életű vala Lót, kit a Sodoma várasának undoksága meg nem fertéztethete, de részegségében leányit ejté teherbe. Szent Dávid úgy került a gyilkosságot, hogy még aki őtet halálra kereste, azt sem akarta megölni, mikor könnyen megcselekedhetett volna. De az ördög látván, hogy paráznasága miatt elméje megháborodott, az ártatlan Űriás ölésére vivé őtet. Szent Péter is a kertben megvagdalkozék Krisztusért, de a palotában egy leány szavára meztagsadá őtet.

Krisztus Urunkban semmi gonosz indulatokat, semmi rendetlen vágyódásokat, semmi illetlen képezéseket és gondolkodásokat nem talált az ördög: hanem a hosszú böjtölés után éhezését látván; mivel az ő ártatlan teste ételt kíván vala, abban kísérté őtet, hogy a torkosságnak kedvezne; és mint Asvérus király, hatalmát tobzódó lakodalmában mutogatá; úgy a mi Urunk isteni hatalmát nem böjtöléssel és testi sanyargatással, hanem hastöltéssel ismértetné, és arra nekünk is nyomot hagyna.

Második mestersége az ördögnek, hogy noha minden bűnre és gonoszságra ő ingerli s viszi embert, mert az ő fuvallási gerjesztik a bennünk való taplót és holt szentet a vétkek fellobbanására; és azért mondja Szent János közönségesen minden bűnokról, hogy ördögtől vagy, aki bűnt cselekszik. Mindazáltal egy elsőben nem kísérti embert nyilvánvaló nagy gonoszságokra, mert jól tudja, hogy hirtelen és elsőben senki nem lészen igen gonosz. Azért világosságnak angyalává tünteti magát: lassan kezd dolgához. Egy elsőben nem izgat cégéres nagy vétkekre, hanem csak kisdolgozókán viszen által: azt is szép ruhába öltözteti vagy szükségnek, vagy Szentírás szavainak, vagy egyéb lágyító festéknek színe alatt nyújtja elő. Ha el akar vonni a böjtöléstől, azt forgatja, hogy erőtlenn vagy és a böjt megárt egészségednek. Ha tiszték kívánságára izgat, azt mutogatja, hogy abban az állapotban sokat szolgálhatsz a közönséges jónak. Egyszóval, mint a halász horgát kedves eledellel befedi; aki mérget akar adni, azt nádmézben elegyíti: úgy az ördög szint ad incselkedésnek, és azzal akarja holmi kisdolgozókra vonni az embert. De ahol a tű hegyét általöltheti, utána vonzza a töfokot és a temérdek fonalat. Mert aki nem gondol a kevéssel, aláesik. És nincs oly kicsiny véték, mely nagyvá ne nevedjék, ha ki nem vagdaltatik, mert a vétkek összefoglaltatnak, mint az lánc karikái, és egyik szem utána vonzza a több gonoszságok sokaságát.

Megértetek az evangéliom bötűjéből: mely kicsiny, és úgy tetszik, szükséges dologra akará az ördög Krisztus Urunkat venni bajvívásának kezdetin. Aki megéhezett, hogy egyék, és nem valami torkosság gyűjtogató eledeleket, hanem csak természet táplálására szükséges száraz

kenyeret egyék; hogy nem ragadományból, nem hamis kereséséből, hanem maga erejéből szerzettet egyék: vajon mi gonosz abban? Csak ezt akará elsőben az ördög végbevinni. Azután egy hívságos magamutogatásra és szükség kívül való csudatételre akará Urunkat vinni, tudniillik, hogy a templom oromzatjáról alábocsátkozzék, és mindenek láttára mutassa meg magát, hogy emberi erő felett a levegőégen is hatalma vagyon. Ezt pedig nem száraz beszéddel akará hitetni, hanem amint a hittől szakadt újítók Szentírás szavaival csalogatnak, hogy az anyaszentegyházból nyakunk szakadtára aláugorjunk: úgy az ördög Szentírás bűtűjét igaz értelmű kívül forgatja Krisztus ellen, mert a Szentírás utunkban, nem aláugrásunkban ígéri az Isten oltalmát. De a mi édes megváltónk tanítani akarván, hogy mikor az ördög apró fogyatkozásokra, sőt testünknek szükséges táplálására kísztet is, veszedelemre kísztet: megveté az ördög sugallását; tudván, hogy az ördög a kis dologból garádicsot akart csinálni nagyobb gonoszának végbevételére: minthogy a harmadik kísértetiben kifakasztá, mire mégyn a gyengén kezdett és Szentírással kendőztetett kísértetek vége. Elsőben szükséges táplálására ingerlé Krisztust. Azután azt kíváná, hogy nyakra-főre vesse magát a szentegyházról. Ezen meg nem állá, hanem utoljára azt sugallá, hogy leboruljon és imádja az ördögöt. Ládd-e, mely messze veti a Sátán kísértetinek célját? Ládd-e, a kicsiny kezdetnek mely veszedelmes vége vagyon? Azért ha Szentírást mond is, csálni akar: ha templomba viszen is, alá akar vetni. És nézd, mely erős fegyverekkel viaskodik: először szép szóval int, azután Szentírást támaszt csalárdsága mellé, végre az egész világ gazdagságát mutogatja, arany golyóbissal lövöldöz, mindent ígér.

Harmadik mestersége az ördögnek az, hogy temérdek hazugságokkal színesíti csalárdságát. Szent Lukács írja, hogy az ördög egy szempillantásban megmutatá Krisztusnak az egész világ országát, és azt mondá: Ezek mind nékem adattak, és akinek akarom, annak adom. Azért, ha engem imádsz, ezek mind tiéd lesznek. Látod-e, minémű szemtelen hazugsággal kelletti magát? Nem tiéd, Sátán, amit mutogatsz! Mert Istené a föld és annak teljessége. Csak Isten, aki által a Királyok bírják országokat. Nem adatik egyébtől a hatalom, hanem Istentől. Mégis azzal dicsekedik a Sátán, hogy övé a föld és kedve szerént osztogatja az uraságokat, akinek akarja. Ilyen hazugsággal csalá meg első szüléinket, mikor azt ígéré, hogy Istenhez hasonlók lesznek, mihent a tilalmas gyümölcsben esznek. Ilyen hazugsággal, és amint a bölcs szól, csúfos babonával viszi verembe ama szegény bolond babonásokat, kik holmi rossz írások és majmoskodások által akarnak az ördög segítségével világi jókat nyerni. Végezetre minden bűnökre hazugsággal veszi az embereket: hazud minden ígéretiben. Sokat ígér, de egyebet nem ad, hanem rághatatlan és emészthetetlen követ, és azt akarja, hogy mi tegyük ezt kenyérre; úgy együk, mint a kedves eledelt. Ugyanis ha ennyi embert megcsal ígéretivel, noha kinnál egyébbel nem fizet: mit nem mívelne, ha a boszorkányoknak és egyéb ördögi szövetségben lévőknek gazdagságot adhatna!

De lássuk immár, mint kell az ördögnek család kísérteti ellen viaskodnunk. És noha erről sokat szólhatnánk, de a Krisztus példájában úgy tetszik, hogy két dolgot találok, mely legszükségesebb és alkalmas az ördög ellen való harcok győzedelmére.

Elsőben: Szükség, hogy magunk erőtlenségét megismervén, Istenhez támaszkodjunk, fegyvert és teljes segítséget őtől várjunk. Mert bizonyos, hogy ha magunk gyarlóságához bizakodunk, megesünk. Erre akara Krisztus Urunk tanítani, mikor az ördögnek mind a három kísértet nem egyébbel, hanem csak Isten szavainak hatalmával rontá és győzé. A Saul fegyverével, noha szép fényes vala, nem mere Góliát ellen viaskodni Dávid; hanem, amint maga mondá: fegyvere és pajzsa az Isten neve és hatalma vala. Az ördöggel való hadban erőtlenség és haszontalan minden emberi csinálmányok fegyvere. Ez az oka, hogy amaz erős bajnok, Szent Jób nyilván írta, hogy semmi segédelmet magában nem talál oltalmára. Azért valaki maga vigyázásának, szorgalmatosságának, okosságának, bölcsességének tulajdonítja az ördöggel való

bajvívásnak győzedelmét: méltán megaláztatik és elhagyatik, hogy másszor az Istennek dűcsőségét el ne lopja, és magának ne tulajdonítsa. Szent Dávid, mikor az ő lelkének isteni szeretettel bévelkedő gyönyörűségében volt, nagy bátorsággal mondotta, hogy soha immár ki nem mozdul állapotjából. De megvoná Isten kezét és mindjárt megesék. És mivel Istentől hallá, hogy akik őbenne bíznak, azok járnak az áspis- és baziliskuskígyón, azok tapodják az oroszlánt és sárkányt, azok szabadulnak az ördögtől: bezzeg azután zsoltárának sok helyein azt kiáltotta, hogy innen tova úgy viseli magát, mint a tyúkfiak, mikor a kányát látják: az Isten szárnyának árnyékátul várja szabadulását.

Hasonlóképpen lén dolga Sámsonnak. Víg énekléssel kezde dicsekedni, hogy egy számár állacsontjával ezer embert megölt: mindjárt oly szomjúság jöve reá, hogy meg kell vala miatta halni. Akkor észére jöve és azt kiáltá: Úristen, te adtad ezt a győzedelmet nékem. Mihent megadá Istennek az ő dűcsőségét, mindjárt könyörüle Isten rajta, és a számár zápfogából vizet fakasztta.

Ha azért nyertesek akarunk lenni az ördöggel való viaskodásban, szüntelen előttünk forogjon, hogy heában őrizzük szívünk rejtekét, ha Istennek hatalmas ereje azt nem őrizi. És hogy nem elég a mi vigyázásunk, noha az is kíváncsít: hanem a Krisztus mondása szerint, a vigyázás mellett szüntelen kell Istent kérnünk, hogy ő adjon győzedelmet.

Ebből nemcsak nagy vigasztalást, hanem az ördöggel való harcolásra nagy bátorságot vehetünk. Mert nem magunk erejével, hanem Istennek hatalmas segítségével viaskodunk, ki igaz fogadással kötötte arra magát, hogy erőnk felett nem hágy kísértetni; hanem mikor nevededik a kísértet, öregbedik és sokasodik az ő segítségének is bévelkedése. És oly zabolán hordozza az ördögöt, hogy teljes dühösségét nem ereszti reánk: hanem határozva és csak mérték szerint, mint a Szent Jób példájából nyilván kitetszik. Annak okáért bátorít mindeneket Szent Pál, hogy félelem nélkül viaskodjanak az ördöggel, mert Isten fegyverébe öltöztvén, isteni hatalomnak erejével harcoltok, úgymond, az ördög csalárdsági ellen, nem a magatok erejével. És úgy gondolkodjatok, hogy Krisztus meggyőztvén az ördögöt, megkötözte. Olyan az ördög, mint a láncra vetett komondor: ugathat, csalogathat, szorgalmaztathat, de ha akarva hozzája nem közelgetsz, meg nem marhat, mert erejét megkötötte Isten, és vagyon aki mellettünk vagyon és oltalmaz, hogysem aki ártani akar: több a segítség mellettünk, hogysem az ellenség. És miképpen Krisztust nem taszítá az ördög a magas helyről, hanem ingerlé, hogy maga vesse alá magát: téged sem vethet alá, ha te nem akarod. Erre nézve ő maga az ördög így panaszkodott Szent Antal előtt: Miért átkoznak engem az emberek? Magokra vessenek, ha elesnek, mert semmit én nekik nem árthatok, hanem ha magok akarva alám adják magokat.

Másodszor: Az ördög ellen való győzelemre szükséges, hogy akármely kisdéd és akármely színes dolgon kezdje kísértetiti az ördög, helyt ne adjunk néki, hanem mindjárt a kísértetek első kezdetinek elleneálljunk: a rókafiakat, míg kisdeded, megfojtsuk; a Babilon fajzásit, míg aprók, kőhöz verjük. Igazán írja a bölcs: egy szikrát meg nem oltasz, egész házadat felperzseled. A városnak igen kicsiny része a kapu, de ha azt elfoglalja az ellenség, oda vagyon az egész város. És aki legkisebb dologban szállást ad az ördögnek, hamar elfoglalja éppen az embert. Azért int Szent Pál, hogy csak legkisebb helyt se adjunk az ördögnek, mert ha beférkezik, nehéz kiadni rajta. Ha egyszer engedsz néki, reád szokik és tovább-tovább vonson. Mert Isten szava az, hogy egyik bűn másikat vonzza utána. És mint a vízibeteg, mennél többet iszik, annál többet kíván inni: úgy a bűnbe esett ember bűnnel bűnre szomjúságot szerez.

Ez az oka, keresztyének, hogy valakik írtak a lelki dolgokban való előmenetelről, azt leginkább és leggyakrabban állatják, hogy a kísértetek kezdetin álljunk ellene az ördögnek, és az apró fogyatkozásokat szorgalmasan távoztassuk. Mert bizonyos, amit Szent Jakab írt, hogy ha mindjárt elleneállunk az ördögnek, elfut, és ha a kisdéd fogyatkozásokat eltávoztatjuk, nagy

vétkekbe nem esünk. Ha valakit a régi, igaz római eklézsiának kebeléből el akar vinni az ördög, azt hiszed-e, hogy mindjárt elsőben arra csalogatja, hogy megcserélje az igazságot a Luther vagy Calvinus tanításával? Meg se gondold azt! Hanem elsőben elhitei véle, hogy nem nagy dolog böjtben a húst megenni. Azután arra viszi, hogyha innepnap misét, prédikációt nem hallgat, nem sokat árt. Tovább a gyónást egyszer egy okból, másszor másból elhagyatja véle, és így lassan-lassan a tévelygések örvényébe ejti. Atyámfiak! Csak a legkisebb helyt se adjatok magatokban az ördögnek. Ha azt sugallja, hogy böjtközépig megedd a húst, ne engedj néki! Mert jó az embernek ha húst nem eszik, úgymond Szent Pál. Dániel, mikor Istent akarta engesztelni, három egész hétig húst és bort nem kóstolt. Nem szabad az anyaszentegyház törvényét megszegni, mert ha a Rechabíták atyjok hagyására soha bort nem ittak: mennyivel méltóbb, hogy mi ottan csak kevés ideig tartóztassuk magunkat a húsételtől, anyánk hagyására. Nem szabad a te húsételeddel az együgyűket megbotránkoztatnod. Mert soha húst nem enném, úgymond Szent Pál, ha ebből megbotránkozik felebarátom. Azért ha Isten szolgája akarsz lenni, azt mondja Szent Pál, hogy böjtlőnöd kell! Sőt mikor azt mondotta volna, hogy ő nagyobb szolgája Istennek, hogysem a több apostolok: többi között okát azt adja, hogy ő sok böjtöt szenved. Mintha azt mondaná, hogy annál nagyobb szolgája vagy Istennek, mennél többet böjtölsz. Elleneálljunk azért az ördög csalogatásának, akár nagy, akár kicsiny dologra kísztessen. És miképpen Krisztus Urunknak az angyalok szolgáltak bajvívása után, úgy minket is, ha győzedelmesen viaskodunk, nyugalomra visznek az angyalok. Melyet engedjen mindnyájunknak az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Ámen.

AZ ÉTELLEN VALÓ DOBZÓDÁSNAK VESZEDELMESEK ÁRTALMIRÓL

Az emberi nemzet gyökerét paradicsomban, egyéb vétkekkel együtt, torkossággal férgesítette elsőben az ördög. Mert addig mutogatá Éva anyánknak a tilalmas gyümölcs szépségét; addig dicsére gyönyörűséges ízt; addig köszörelé torkát és nyelvét; addig viszketteté gyomrát; addig hitegeté kívánságát és csalogatá akaratját, hogy beléharapa a veszett asszony: együtt az almával a pokol horgát elnyelé, az ördögi mérget bészívá, mely az egész emberi nemzetnek fogát megvásolván, keserűségének ártalmas ízt most is szájunkban hagyta. Azért a torkosság, mellyel testünknek kedvét keressük és mértéktelen dobzódással hizlaljuk, mint östől maradt betegség, úgy belénk oltatott, hogy valamint testünket le nem tehetjük, míg élünk; úgy a torkosságnak eszetenél és perzselésénél üresen nem maradhatunk, hanem házi ellenségünket táplálván, mindennapi bajvívásunkkal ellene tusakodunk.

De mivel a második Ádám, az új világ atyja, a Krisztus Jézus azért jött e földre, hogy elrontsa az ördög alkotmányát: úgy rendelé teljes életének folyását, hogy a torkosságnak és dobzódásnak gyökerét megszáraztaná példájával és józanságra vezetne tanításával. Azért ha prédikáláshoz akart kezdeni: negyvennap böjtöléssel szárazította ártatlan testét. Ha imádkozni tanított: nem egyebet, hanem kenyeret parancsolt, hogy Istentől kérjünk testi táplálásunkra. Azt is pedig mindennapit, azaz nem innepnapra süttött, szép zsemlyét, hanem közkenyeret, melyhez könnyebben és gyakrabban juthatunk: akarván ezzel is oktatni, hogy táplálásunkkal megelégedjünk; torkosságunk gyönyörködte edelt ne kívánjunk. Ha erkölcsünket törvényével igazgatta: azt hagyta, hogy sok étellel és részegséggel ne terheltecssünk. Ha lakodalomba ment: oly helyre ment, ahol a bor idején elfogyott. Ha szomszjúhozott: epét és ecetet kóstolt, mely kedvetlenítette, nem édesgette torkát. Ha enni akart: egy darab sült halacszkával és lépesmézzel elégedett. Ha vendéglette a sokaságot: öt árpakenyérrel és két halacszkával vendéglette; noha csak a férfiak is ötezren voltak, asszonynépek és gyermekeken kívül. Másszor hét kenyérrel és

egynéhány halacskaival, gyermekek és asszonyokon kívül négyezer embert vendéglett. Sohult drága étkekkel, különböző nyaláncságokkal nem vendéglette követőit.

Hogy azért mi is a józan és mértékletes életet megtanuljuk; hogy torkunkat zabolára fogjuk és hasunkat a szükségnek circalomjára vegyük: mai tanúságunkat a torkosság veszedelmének és a mértékletes józanság szépségének ismertetésére határozom. És elsőben megmutatom, hogy kemény parancsolatokkal tilalmazta Isten a dobzódást, úgymint kárhoztató vétket. Másodszor megmondom, mint büntetődnek - mind itt s mind a másvilágon -, akik hasoknak és torkoknak szolgálnak. Harmadszor a mértékletes életnek böcsületit említem rövideden. Legyetek figyelmetesek, és amit hallotok, oltátok szüvetekbe, vegyétek erkölcsötökbe!

Az írástudó doktorok azt tanítják, hogy a torkosság, ételnek-italnak rendetlen és módatlan mértéktelensége. De hogy most a nagy italnak vétkeességéről ne szóljunk, mivel erről másutt volt tanúságunk: ételbéli torkossággal ötképpen vétkezik ember, noha nem mindenkor halálos vétkekkel.

Először: Ha ki parancsolatnak tilalmazása ellen eszik valamit. Így vétkeztek első szüléink, a tiltott gyümölcs ételében, így vétkezett ama próféta, kinek Isten parancsolta vala, hogy Béthelben ne egyék. Ugyanezen vétekben részesek, akik vagy fogadások ellen, vagy az anyaszentegyház tilalma ellen esznek valamit. Mert Isten parancsolatja az, hogy amit néki fogadunk, megteljesítsük. És hogy az anyaszentegyház szavát szófogadással vegyük. Másodszor: Vétkezik, aki szüksége és természeti ereje felett sokat eszik: mert ebből vagy egészségének ártalma, vagy lelki dolgainak akadékjá szokott következni. Ilyenek voltak ama balgatók, Straton és Neocles, kik versenyt ettek. Harmadszor: Vétkezik, aki szokatlan, gyenge, drága, gyönyörködtető nyaláncságokra vagy csemegékre szaggat; nem egészsége oltalmáért, hanem torka gyönyörködtetéséért; és hogy az újonnan gondolt ételektől a sok zabálás miatt megúnakozott és fáradott gyomrát ébressze és izgassa a telhetetlen ételre. Ilyen vétekben volt részek a Heli pap fiainak; kiknek émelygett gyomrok az áldozatokban főtt húsról: hanem, hogy magok szája íze szerint, kedvesben főzetnének, nyersen vonták el az áldozatot. Ilyenek voltak a zsidók is, kik nem elégedvén a mennyei kenyérrel: torkosságra való eledelt kívántak. Ilyenek (úgymond Szent Jeronimus) most is sokan vannak. Parasztházban születtek, alig tölthették ugató gyomrokat közkenyérrel, de egyházi állapotról jutván, a zsemlyét sem szeretik: sok nyaláncságokkal keresik kedvét torkoknak. Vitellius császárról írja Suetonius, hogy egy vacsorán kétezer halat, háromezer madarat feladatott. Egy iszonyú nagy tálban csak fécánok és pókák agyavelejét, menyhalak máját és indiai madarak nyelvét vitték asztalára. Heliogabalus szólni tanult madarak nyelvéből csináltatott étkeket. Mit mondjak Cleopátráról, ki harmadfél-százezer arany érő fülgyöngyöt olvasztott el, és azt adá Antoniusnak egy falatban? Negyedszer: Vétkezik, aki többször eszik, hogysé illenék az üdöt nem tartván az ételben, valamikor eszébe jut, ottan zabál és nyalakodik. Így vétkezett Nero, déltől fogva éjfélig egyvágban rágódván. Vitelliusról írja Suetonius, hogy egész napot ételben töltött: mert a felestökömöt ebéd, az ebédet ozsonna, az ozsonnát vacsora érte asztalán. És hogy gyomrát üresítené, egynéhányszor okádott napjában. Claudius császár, mikor Pisóval asztalhoz ülhetett, egész két napot s egy éjelt, tágitás nélkül, étel-italban töltött. Ötödször: Az étel módjában lehet vétek, mert a torkosságban nem annyira kell arra nézni, mit eszik ember, mint az étel módját. Az ördög Ádámot almával csálá, Krisztust száraz kenyérrel kísérté, Ézsaut lencsével veszté. Azért, aki mohón és nyaláncsón eszik; aki elméjével ételre vetemedik és abban csak gyönyörködést keres; aki nem szükségére, hanem torok gyönyörködtetésére; nem az élet megtartására, hanem a test kedvére néz ételben: kétség nélkül vétek vagyon dolgában. Mert noha Isten az eledelbe gyönyörűséget elegyített, és lehetetlen, hogy aki kedvvel eszik, kedves ízek gyönyörűségét ne érezze: de lehetséges az, hogy nem teljességgel ezért a gyönyörűségért együnk: nem mindaddig együnk, míg a gyönyörűség volna. Vétkeznek tehát, akik azért élnek, hogy egyenek, nem azért esznek, hogy

éljenek: kiknek gyakorta nyelveken forog ama minden öröm a húsétel és borital, azért együnk-igyünk, majd meghalunk. Ebben vétke volt Filoxenusnak, ki azt bánta, hogy oly hosszú torka nincsen, mint a gólyának; hogy tovább tartana az elnyelt falat íze és gyönyörűsége: és azt gyakran mondotta, hogy mennél drágább az éték, annál jobb ízűnek tetszik.

Úgy eláradt és közönségessé lett most a torkosság, hogy noha némelyek a részegséget bűnnek tartják, de az ételben való mértéktelenséget vétkeknek sem alítják: azért lakásoknak idejét, mértékét, módját a torkok és gyomrok kívánságára hagyták. De a Szentlélek a dobzódást veszedelmes bűnnek hirdeti. Minekutána azt mondotta volna Szent Pál, hogy a test cselekedeti nyilván vannak: a fajtalanság, bálványozás, harag, gyilkosság, részegség, ételi dobzódás; azt veti utána: akik efféléket cselekesznek, Isten országát nem bírják. Mert akik Krisztus hívei, testeket megfeszítik, vétkeivel és kívánságival egyetemben. Látod-e, hogy a paráznasággal, gyilkossággal és egyéb undok vétkekkel egy pórázra köti Szent Pál az ételben való torkosságot? Vészed-e eszedbe, hogy Isten országából kirekeszti, Krisztus hívségétől elszakasztja, aki az ételben testének kívánságát követi?

Ugyanezen Szent Pál erősen parancsolja, hogy a setéség cselekedetét eltávoztassuk. Számlálván ezeket a cselekedeteket, előlveti az ételben való torkosságot, mintha azt mondaná: mivel első romlása embernek ételből esett, először is ételben kell embernek magát megmértékelní, azután a fajtalanságot távoztatni. Itt is a cégéres vétkek között fő helyt ad Szent Pál a dobzódásnak, és azt pokolbéli setéségből áradott gonoszságnak nevezi. Noha testünkre gondot kell viselnünk, de tilalom alatt vagyom, hogy ez a gondviselés ne légyen a test kívánsága szerént, hanem az okosságnak és az Isten törvényének mértéke szerént.

Nagyobb és hatalmasb rútsággal nem bélyegezheti a torkosságot, mint Szent Júdás apostol bélyegezte, ki elsőben nagy jajt kiált azokra, kik Káin, Bálaám és Kóre nyomdokán járnak. Azután magyarázza, kik legyenek ezek. Ezek, úgymond, akik ételekkel mocskoltatnak, félelem nélkül lakoznak, magokat legeltetik. Tudjátok jól, hogy Káin gyilkos, Bálaám bálványozó, Kóre pártütő volt. Azt mondja azért Szent Júdás, hogy a dobzódók ezek után indultak, ezeknek útjokon járnak. Mert gyilkosa magának a torkos ember, mivel betegség vagyom a sok ételben: és sokan meghalnak torkosságokért. Bálványozóknak és Krisztus kereszti ellenségének nevezi Szent Pál azokat, kik hasoknak szolgálnak, mert ezeknek hasok istenek, végek veszedelem. Végre, aki testét hizlalja, lelke ellen pártoltatja: miképpen aki ezt sanyargatja, lelkének engedelmissége alá holdoltatja. Mivel azért ennyi gonoszság foglaltatik a dobzódásban, méltán parancsolja a bölcs, hogy ne légyünk mohók az ételben, ne öntsük minden kedvünket arra: hanem a mértékletességet kövessük ételünkben.

Tovább azért is tilalmas a dobzódás, mert bár ugyan sok szép jóságok legyenek is emberben, de mihent a torkosság közikbe akad, mint Ézsaut, kiforgatná minden áldásiból, úgy az ember lelkéből kirekeszt minden tekéletes erkölcsöt. Azért írja Szent Gergely, hogy az asszíriai király konyhamestere rontotta el Jeruzsálemet és a templomot, mert mibennünk a has a konyhamester, ki ha erőt vészen, minden jóból kiforgatja embert, és minden gonoszságok magvát belénk hinti. Azért mondja a bölcs, hogyha engedsz kívánságidnak, örömet szerzesz ellenségednek. Mennél inkább zsírosítod a földet, annál inkább neveli a beléesett magvakat: a mi testünk is annál sűrűbben kiomol minden gonoszságra, mennél inkább kövéredik a jóllakással. Az Izráel fiaival egy jóllakás mind elfelejteté, valami csudatételt látták, valami kegyelmeségét vették vala az Istennek, és mihent megtelék hasok, játszani kezdenek, azaz amint Szent Pál magyarázza: bálványozának, és Istent elhagyván, aranyborjút imádnak. Ládd-e, mire viszi embert a dobzódás? A bálványozást játéknak tartja a teli has, és mihent meghízik, ottan hátrarúg.

Sok rút vétkek valának Sodomában: mindazoknak gyökere a kenyéretelnek bévsége volt, azt mondja az Isten. Szent Dávid házasságtörésbe esék, mert ebédi jóllakása után szemlélé Betsabeét. Aki szolgáját gyengélteti, fejére neveli; aki testét jóltartja, száján nem tarthatja. Mert a Szent Jeronimus mondása szerint: a teli has fészke és forrása a bujaságnak. És nincs oly nagy tüze az Etna hegyének, mint az ifjú ember velejének, mikor jó étkekkel és borral felgyújtatik. Erre nézve írja Tertullianus, hogy a torkosság toldalékja a bujaság. Azért vagyon a has végén a szeméremtest. A bévséges ételen mégyen alá a fajtalanság, és csuda, ha torkosság nélkül találtatik a kacérság. Mihent első szüléink torkosságba esének, mindjárt kitetszék a testek szemérme. Méltán fogja tehát egymás mellé Szent Pál a böjtöt és a tisztaságot: mert a fajtalanság útítarsa a torkosságnak és majd csak hasveréssel hidegedik.

Végezetre: A természet törvénye és az igaz okosság vezérlése arra mutat, hogy rút éktelenség az eledelek torkossága. Vajon micsoda az éhség? Egy betegség, mely ha sokáig tartana és gyakran orvosságokkal nem enyhíttetnék, megölné az embert. Ennek a betegségnek orvossága az étel. Annak okáért úgy kell az eledelhez nyúlunk, úgymond Szent Ágoston, mint az orvosághoz. Bolondság volna, ha az orvosságokat torkosságért, és a doktorok mesterségéből adatott jó ízekért enné valaki, és nem az egészségért. Tehát az eledelt sem kell egyébért venni, hanem testi táplálásért, és így se többet, se különbet ne együnk, hanem ami és mennyi szükséges és alkalmas táplálásunkra. Tovább: A természet az oktan állatoknak nagy száját adott: az embert nagyságához képest minden állatok között legkisebb szájjal ékesítette. Ismértetvén ezzel is, hogy ha az oktan állatok az ételben telhetetlenek is (noha a disznótól megválva azok sem oly mohón zabálnak), de az emberben a száj nem dobzódásnak, hanem mértékletes szükségnek eszköze. Erre nézve a pogány bölcsek is a természet vezérlésétől tanítatván, feltalálták azt, hogy nem emberhez illendő a dobzódás, és akik utat nyitottak a torkosságra, megbüntették. Azért aki az étkeknek különböző ízadásárúl könyvet írt vala, nemcsak könyvét megégetteté Severus császár, de magát is érdeme szerint akarta büntetni, ha el nem szökött volna.

Ha a dobzódás büntetését megtekintjük, három rendbéli csapásit találjuk. Első magátúl a torkosságtúl származik, mint gonosz fának ártalmas gyümölcse. Másik Isten haragjából árad e világon. Harmadik a másvilágra tartatik.

A torkosság maga büntetője és hóhéra a dobzódóknak, kik a kevés gyönyörűséget sok kínokkal fizetik. Elsőben azt írja a bölcs, hogy aki vendégeskedő jóllakásokban gyönyörködik, meg nem gazdagul; sőt fogyatkozott állapotra jut, mert valami hozzájő, azt feneketlen zsákon által kamaraszékbe tölti, és a jóllakások által gazdag örökségek elröpülnek, mint ezt gyakor példákban látjuk.

Ennek felette a torkosság mérge a testnek, melyet sok betegségekkel hamar elfogyat, mert a sok étel megterheli és betegségbe ejti a testet: sőt ember életét rövidítvén, kifogyatja a világból. Amely hajóra több terhet raknak, hogysen amennyit viselhet, lenyomja és elsillyesztí: úgy a mi testünk veszedelembe esik, ha sok étellel terheltetik. Ki tudná előszámlálni: mennyi betegségek nevedednek a torkosságból? Honnan vagyon a kösvény és kólika? Honnan a szem- és főfájások? Honnan a sok nedvességek, ha nem a mértéktelen ételből, italból? Akik parasztétellel laknak, mindenkor erősebbek: a falusiak a városiaknál, a szegények a gazdagoknál alkalmasbak a munkára, későbbben fáradnak el, ritkábban betegeskednek, könnyebben szenvedik a hideget. Világ teremtésétől fogva, úgymond Szent Jeronimus, az özönvízig húst nem ettek az emberek, megelégedtek a füvekkel és gyümölcsökkel, melyeket Isten rendelt valának. Akkor leghosszabb ideig éltek, és egészségesen éltek az emberek. Azután a halat és húst megengedé Isten, és ottan megrövidüle az emberek élete.

Nemcsak életét fogyatja embernek a dobzódás, hanem elméjét és okosságát tompítja. Azért mondja Szent Jeronimus, hogy a kövér hasnak hegyes elmélkedése nincsen, mert a kövér hájban, mint annyi sárban elmerült lélek nem a mennyei dolgokról, hanem húsról és kérődsről gondolkodik.

Ki győzné előszámlálni, mennyi ostorival büntette Isten a földön a torkosságot? Ádámot és Évát ételért fosztá meg az ártatlanságtól és világi sok nyavalyákra veté. Az Izráel fiait torkosságért bünteté a pusztában. Heli papot fiaival együtt a torkosságért megölé. Mit mondjak ama prófétáról, kit Isten egy oroszlánnal elszaggattata, csak azért, hogy Béthelben kenyeret ett vala? Egyszer, aki gyomrát étkekben gyönyörködteti, annak mind gyomrát, mind étkét Isten elrontja.

De mindezek semmik, ha a másvilági büntetések mellé vettetek. Mert nemcsak a kárhozottak közönséges kínját érzik a dobzódók, hanem nyelvekben és gyomrokban kiváltképpen való gyötrelmet viselnek. Ama jóllakó gazdagot torkosságáért és a lakodalmokkal együtt járó bűnökért pokolba veté Isten, kirül azt olvassuk, hogy iszonyú szárazságot és szomjúságot szenvedett nyelvében: de egyebet enyhítésére torkába nem töltöttek, hanem kénköves tűzzel teli pohárból itatták. Ennek felette azt írja Szent Dávid, hogy a torkosok, mint az éhségben dühödött ebek, iszonyú koplalást szenvednek, és így a rövid ideig való gyönyörűség, mely a gyomortöltésben volt, örök éhséggel büntetődik. Keresztyének! Az eledelért ne vesszük lelkünket! Jobb, hogy most fogjuk el magunkat a torkosságtól, hogysem örökké éhezzünk és szomjúhozzunk. Úgy ne járjunk, mint Ézsau, ki egy lencse levén eladá áldását, és azután heába ordítá sírásokkal balgatagságát. Azt ne cselekedjük, amit Lisimachus király, ki mikor Erdélyben a szomjúság miatt ellenségének megadta volna magát, eloltván egy itallal szomjúságát, sírva felkiálta: Ah, mely kevés gyönyörűségért vesztém királyságomat és szolgálatra juték! Késő azután efféle sírányozással élni, ha most meg nem zabolázzuk torkunkat. Azért járuljunk édes Istenünkhöz és a bölccsel imádkozzunk: Uram Atyám, életem Istene, vedd el tőlem a hasnak kívánságát, hogy étellemmel haragodat fejemre ne hozzam!

A mértékletes élet szüléje minden istenes jószágoknak. Ez a szemérmességet oltalmazza, nyelvünket zabolán tartja, a zenebonákat és észveszéseket eltávoztatja, a fajtalanyságot kigyomlálja, a mennyei és világi tudományokat lelkünkbe oltja. Ez a testi betegségeket könnyebbíti, a teliséget üresíti, az életet hosszabbítja, mert a Szent Leo mondása szerint: mindennapi próba mutatja, hogy a sok étel elménket tompítja és az étkek gyönyörűsége testi egészségünk ellensége. Azért énekli az anyaszentegyház mindennap az áldott böjtben, hogy a mértékletes étel testünknek-lelkünknek használ: mert a bűnöket megfojtja, a lelket felemeli, tekkéletességet és örök jutalmat szerez.

Innen vagy on, hogy az Isten kedves szolgálai minden üdőben gyakorlották ezt a mértékleteséget. Krisztus Urunkról nem olvassuk, hogy valaha húst ett volna. Szent Jakabról pedig Eusebius bizonyosan írja, hogy soha húst nem ett. Keresztelő Szent János sem kenyérral nem élt, sem borral. Dániel próféta sok ideig kenyeret, húst és bort nem kóstolt. Az egyiptomi barátokról írja Szent Jeronimus, hogy kenyérral és füvekkel éltek, főttet enni bujaságnak alították. Pauláról azt írja, hogy csak olajt is nehezen szenvedett étkében, bort pedig betegségében sem kóstolt. Aselláról pedig azt írja, hogy tizenkét esztendő korától fogva kenyérről és sónál egyebet nem ett, hideg víznél egyebet nem ivott.

Tovább: Mikor az Isten haragját enyhíteni és ostorát távoztatni akarták a hívek: mint egy erős pajzst, úgy vetették Isten eleibe a böjtöt és testi sanyargatást. Illyés próféta, engesztelni akarván Istent, ciliciumba öltözék, koplala, zsákban aluvék. Judit, Eszter, Sára, a ninivebéliek hasonlóképpen ételtől elfogták magokat, és úgy nyertek kegyelmet Isten előtt. Ugyanezent cselekedték az Izráel fiai sok nehéz igyekben.

Végezetre: Gyakorta eszünkben forgassuk, amit Krisztus monda: Boldogok, akik most éheznek, mert megelégtettek. Mennysországból asztalhoz ülteti Krisztus azokat, akik most zabolán hordozzák testeket; és minden gyönyörűséges jókkal bétölti. Dőzsöljenek bátor a világ fiai, lakodalmokról lakodalmokra járjanak bár, akik a mennyi lakodalomra nem igyekeznek.

De jaj s még jaj, ki gonosz vége vagy nemcsak Isten előtt, de világ szerint is, efféle lakodalmoknak. Abszolút jóllakás közben megölő bátyját: Simon Machabaeust, Keresztelő Jánost lakodalom között vették a mészárszékre: Noé a vízözön után, Lóth a Sodoma veszése után jóllakának. Tudjátok mi lőn belőle! Vaj ki sok lelket ejt az ördög veszedelmébe a lakodalmok által! Ott az emberszólás, részegség, táncolás mindennapi dolog. Maga Aranyszájú Szent János nyilván mondja; hogy ahol táncot járnak, bizonyosan ott forog az ördög. Azért jobb a halottas házhoz menni, hogysem a lakodalomba, mert: ha vagy is, ritkán vagy a lakodalom vétek nélkül. Melyre nézve, valamennyiszer a Szent Jób fiai lakodalmot tartottak, mindannyiszor a jámbor atya áldozattal engesztelte Istent; tudván, hogy nagyobb része a világ lakodalmának olyan, amint Szent Júdás apostol írja: mocskosok és isteni félelem nélkül valók.

Ezeket nem azért mondom, hogy minden tisztességes lakodalmot tilalmasnak ítélnék. Távol legyen! Mert Krisztus elment a menyegző lakodalomba, és a tisztességes nyájaskodás, a barátságnak és jóakaratra alkalmas eszköze. Azért szabad embernek vendégséget tartani: nem avégre, hogy kevélykedjék és mutogassa értékét, vagy részegítse barátját, hanem hogy tisztességes nyájassággal gondjait és fáradtságát könnyebbítse, hogy egyebekkel való beszélgetésből vigasságot vegyen; hogy jóakarókat és barátokat szerezzen vagy megtartsa, emberséges gazdálkodásával.

Hogy azért Isten előtt kedves legyen lakodalmunk, nem kötelezem arra a keresztyéneket, amit némely pogány nemzetek cselekedtek: kikerül Herodotus írja, hogy ebéd felett gyakran mutogatták a holt ember koponyáját, és azt kiáltották: Ti is ilyenek lesztek! Azt sem kívánom, hogy étel felett Szentírást olvassanak, mint a kalastromokban. Hanem csak azt kívánom, hogy kövessük mindnyájan Mózes a lakodalmak tartásában. Mikor Jethro Mózeset látogatni ment volna, lakodalmot szerzett neki Mózes, és a zsidó népek eleit elhívva, hogy együtt egyenek, igyanak, vigadjanak. De miképpen? Hogy az Isten színe előtt, azaz oly ájtatossággal, oly szentül, oly feddhetetlenül lakoznának, mint Isten színe előtt. Arra vigyázzván, hogy oly dolog ne essék a jóllakásban, mely az Isten szeméit megbánthassa. Bezzeg az ilyen lakodalmokat nem tiltja Isten, sőt parancsolja: Lakozzanak, úgymond, az igazak; örüljenek, gyönyörködjenek vigasságokban, csak Isten színe előtt: úgy, hogy semmi ne legyen lakodalmokban, ami nem illik Isten szemébe, amivel Isten megbántódjék. Sok helyen parancsolja Isten az ő népének is, hogy vígan lakozzék, de mindenkor hozzáadja, hogy Isten előtt legyen a lakozás. Mert ama régi, együgyű, de igazmondó vers szerint: Akkor lakozik jól ember, mikor Krisztust jelen lenni gondolja.

Utoljára: Gondoljuk meg, hogy nehéz vagy talán lehetetlen, hogy örömről öröme, jóllakásról jóllakásra menjünk, hogy itt is hizlaljuk hasunkat, a másvilágon is teli legyen lelkünk: hogy mind itt s mind a másvilágon kedvünk szerint éljünk. Azt is szemünk előtt viseljük hogy nem okosság bajosan hizlalni azt a testet, mely ezennel férgek eledele lesz, ganéj lesz, mert mindnyájunkra szolgál, amit Izaiás monda, hogy ezennel mind lepleink, mind derékajkánk férgek lesznek. Azért félretétven a hashizlalást, hizlaljuk lelkünket isteni jóságokkal, melyek örökké megmaradnak: a toroknak kedvéért az egész testet pokolra ne taszítsuk! Sőt mikor izgat a torkosság, jusson eszünkbe, hogy a mi szájunk ajtaján az Isten fia jött hozzánk, mikor az úrvacsorában részesültünk; és azt mondjuk Ezechiél prófétával: Bétéve lesz ez az én szájam ajtaja az ördögnek, a bűnnek és az ő taplójának nem adatik ezen útja, mert Isten ment ezen által: és csak arra való lesz ezután, hogy az Isten színe előtt egyem. Mert a Szent Jero-

nimus mondása szerint: aki mennyei kenyeret eszik, nem törődik azon, mely drága étkeket ganéjолjon. Mert ha mind pénzsmával vagy szagos ámbrával főzött étkekkel lakol is: de oly bűdös kamoraszék a te tested, hogy ganéjt csinál mindenből, valami általmégyen rajta.

Mindezekből, atyámfiai, mértékletességet tanuljunk, és úgy nyúljunk mindennapi táplálásunkhoz, mint a szállott várban rekedett emberek szokták a profontot osztogatni. Azok bezzeg nem töltik, nem hizlalják hasokat, hanem szűkös és módjával osztják az eledelt: kinek-kinek csak annyit adnak, amennyi szükség az éhség enyhítésére. Megnyargalta, sőt megszállotta ama sívó-rívó oroszlán a mi várunkat: azért józanok legyünk, vigyázzunk és az ördög horgaira ragasztott eledelt be ne faljuk!

A KRISZTUS SZENVEDÉSÉNEK EGÉSZ RENDIRŰL

Egy pogányról olvastam; hogy mikor ellenségétől meggyőzetván, országának és szabadságának vesztésével rabbá esett volna; egyetlenegy fiát pedig szeme láttára kardra hányták és leköncolták volna, sem jajt nem kiáltott, sem orcáját könnyhullatással nem áztatta: hanem meghajtván nyakát és leütven fejét, mint egy váz és érzékenységtelen bálvány, csak hallgatott. Mikor pedig főember barátját látta volna, hogy koldul: elfakadott sírva és nagy könnyhullatásokkal jajgatott. Kérdék tőle: Miért nem siratja a maga rabságát és fia halálát; siratja barátjának nyavalyáját? Azt felelé, hogy a nap, mikor félszerént melegít szeleket és esőket szerez: de ha lánggal sütnék fényes sugári, megemésztí, amiből esőnek kellene lenni: úgy a bánat, ha csekély és közönséges, könnyhullatást és keserves szókat szerez: de ha mértéktelen, nagy voltával megfojtja szavát és sírását az embernek.

Ez az oka, keresztyének, melyért azt ítélem mindenkor, hogy illendőbb a mi Urunk kínját és halálát hallgató fohászzkodásokkal és ájtatosságra gerjedező szűvel lelki szemeink előtt forgatni és hálaadással tisztelni inkább, hogysem hosszú prédikálással hirdetni. Mert ha Szent Jóbót látván régi baráti ganéjban heverni és kifolyó gennyedtségit cseréppel vakarni; elszaggatták ruhájukat; fejeket hamuval hintették és hét nap s hét éjjel mellette ülven, csak egyet sem szólhatának, szomorúságok és csudálkozások miatt. Nem illendőbb-e, hogy nekünk, kik a Krisztus kereszttől keresztyén nevet viselünk, a mi Urunk számtalan kínja, gyalázása és keserves halála szomorúsággal és csudálkozással megkösse nyelvünket?

Mindazáltal illetlennek találom azt is, ha a mi Urunk Istenünk kínján és halálán meg nem jajdulunk, és amit ő keserves fájdalomokkal szenvedett érettünk, mi azt csak szólásunkkal sem említjük. Croesus, lídiai gazdag király egy harcon meggyőzeték; és mikor az ellenség a király nyakához húzta volna mezítelen kardját: a Croesus fia, ki születésétől fogva néma lévén, soha szót nem adott vala, látván atyja veszedelmét, a nagy bánat és félelem elszaggatá nyelve kötelét, és felkiálta, hogy ne bántsák, mert ez a király. Ha az atyák veszedelme a néma fiakat is megszólaltatja: nem lehet, hogy mi is, a Krisztus szenvedését látván, megnémuljunk. Ha a föld megrendült, a kősziklák megrepedeztek, a fényes nap gyászba öltözött és a világot fekete setéséggel bévonta; ha elszakadozott a templom superlátja; ha megindultak a koporsókban rothadt testek, mikor az igaz élet megöletett, a mennyei bölcsesség megcsúfoltatott, az Isten szenvedett: bizony a köveknél is keményebbek volnánk, ha meg nem indulna szívünk és nyelvünk a mi Urunk szenvedésin.

Tudom, hogy a Krisztus szenvedésének hirdetésére a próféták lelke, az apostolok tüzes nyelve, a tekéletes szenteknek szeretettel lángoló és mennyei fényességekkel tündöklő értelme kívántatnék. Azért, oh, én lelki szemeimnek világosítója; oh, én szívemnek teljes kívánsága,

megfeszült Jézus: mint adhassam én a te fiaid eleibe azokat a véres veritékeket, melyekben úsztál; azokat a könnyhullatásokat, melyekkel kesergettél; azokat a gyalázatokat, melyekkel csúfoltattál; azokat a fájdalmakat, melyekkel terheltettél; azt a szörnyű halált, melyen általméntél, ha te nem lágyítod az én szívemet ájtatosságra; nem vezérled nyelvemet illendő szólásokra; nem világosítod elmémet mennyei fényességgel, nem gerjeszted akaratomat isteni szerelmeddel? A Mózes sátorának felállításához nem merének kezdeni a mesteremberek, míg szentlélekkel meg nem töltetének. Az égő tövishez nem mere közelgetni Mózes, míg le nem veté saruját. Mint merjek én a te keresztfádhhoz közelgetni, fejedben lévő töviskoronádhoz nyúlni, ha te nem igazgatsz engem? Nincs oly nyelv, mely kimagyarázhassa a te haláloednek keserűségét, szerelmednek nagy voltát, váltságodnak bévségét. De Uram, ha a Bálaam szamarának nyelvet adál, hogy az ura nyavalyáját ura eleibe terjessze: adj nékem is oly erőt, hogy a te sok nyavalyáidat és keserves kínjaidat a te néped eleibe adhassam. Az én tudatlan elmém és akadozó nyelvem ne tégyen akadékot a te fiaidnak, az én hallgatóimnak lelki vigasztalásában.

Gondolkodtam arról, hogy a Krisztus szenvedésének csak egy valamely részét vegyem tanúságunkra; tartván attúl, hogy ha a négy evangélistából egybeszedett egész rendit a Krisztus szenvedésének előhozom, talán ezeknek sok volta, emlékezetünket terhelvén, unalmat szerez. Mert rövid üdőben, méltósága szerint, mindeneket ki nem fejezhetni: de ha el nem unta Krisztus annyi óráig való szenvedését, mennyi elfolyt estvéli vacsorátúl fogva másnapi vecsernyekorig; szégyen, ha mi, két vagy három óráig elunakozunk az ő szenvedésének hallgatásában és elmélkedésében. Ha sok helyekre vitetett Krisztus, hogy azokon szenvedjen: gyalázat, ha csak gondolkodásunkkal is restellenénk őutána menni, minden helyekre, melyeken kínoztatott. Ha csak egy tagját sem akarta fájdalom nélkül hagyni a mi váltságunkért: nagy háladatlanság, ha mi ezeknek a fájdalmaknak minden részeit nem akarnók szemlélni; és annyi sok vérhullatásokért egynéhány csepp vizecskét nem adnánk szeméinkből.

Mivel a pokolbéli sárkánynak hét feje vagyon, melynek fulákjával mérgesíti a világot; az emberi gonosszágnak hét forrása és kútfeje vagyon, melyből áradnak minden bűnök; az Isten haragjának is hét edénye vagyon, mely reánk öntetik: Krisztus Urunk is hét helyen akara szenvedni a végvacso-ra után. Először a kertben, ahol vérrel veritékezék és megfogaték. Másodszor az Annás házá-nál, ahol arcul csapdostaték. Harmadszor Kaifásnál, ahol megpökdöseték. Negyedszer Pilátosnál, ahol hamisan vádoltaték. Ötödször Heródesnél, kitúl bolondnak ítélteték. Hatodszor ismét Pilátosnál, ahol megostoroztaték, tövissel koronáztaték és halálra ítélteték. Hetedszer a Kálvária hegyén, ahol megfeszítették. Igen méltó tehát, hogy mi is nemcsak hétszer dicsírjük mindennap az Úr Jézust, ezért a hét helyen való szenvedésért: hanem a mai napon elmélkedéseinkkel mindezekre a hét helyekre, Krisztus után processiót járjunk; és lássuk rend szerint mindenik helyen, mit mívelt és szenvedett Üdvözítőnk.

Első hely, melyben a Krisztus szenvedése kezdetik: a kert. Mert ha az első Ádám kertben kezdé veszedelmünket: illett, hogy a másik Ádám kertben kezdje váltságunkat. Azért vacso-ra után, isteni dicséretet énekle; Cedron patakán általméne; és szokása szerint az Olajfák hegyére, Gecsemani-kertbe juta. Mikor énekmondást és kertbe menést hallasz, ne ítíld, hogy mulatságra és gyönyörűségre ment Urunk: mert ez az ének hattyúéneke, halálnak előljárója. Ez a kert nem ékes virágok, hanem tövisek és szomorú fájdalmak kertje: melyben kifolyó kút a véres veriték; multság, Agonia, a halál gyötrelme; ital, a keserűség pohara. Ez a kert, melyben a mi jegyesünk aratott; azaz fáradságos munkában izzadott, de nem egyebet, hanem myrrát aratott, mely minden keserűséggel teljes.

Szokása volt Krisztusnak, úgymond Szent Lukács, hogy nappal prédikállott, azután az Olajfák hegyére ment és a csendes éjszakát imádságban töltötte. És noha tudta, hogy ha szokása

szerént akkor is oda mégyen, elárultatik Júdástúl, megfogatik és gyalázatokkal terheltetik a hóhéroktúl. Mindazáltal jó szokását félre nem tette félelemből, hanem akarván tanítani, hogy leginkább kell akkor Istenhez folyamni és az imádkozást gyakorlani, mikor fejünk felett a veszedelem: imádkozásának szokott helyére, a Cedron patakán általméne. Nem kedve ellen méne, mint Dávid, mikor Absolon előtt általfuta a Cedron patakán; sem oly gondolatlanul, mint Semei, ki eszébe nem vette, hogy a Cedron-pataknak általlépése életét elfogyatja: hanem tudva, és jó kedvvel méne által a patakon, hogy ott akadjon gyilkosi fogságába. Mert mikor megindula, ezt mondá: Hogy megismerje a világ atyámhoz való szeretetemet, keljetek fel, jertek, menjünk! Nem futott, nem bujdosott Krisztus a halál előtt: hanem tudván, hogy Istennek végezett tanácsából ment ki az ő halála, helyt és üdöt keresett, melyben község zendülés nélkül megfogattassék. És mivel az emberi nemzet veszedelme kertben kezdeték Ádám által: Urunk is kertben kezdé szenvedését: kertben esek fogságba: kertben végezé pályafutását, mikor az ő szent teste kertben temetteték: kertből támadott új életre; hogy ahonnan erede a halál, onnan kezdetnék az élet.

Nem olyan ez a kert, mint az első Ádám paradicsoma, melyben bánatnak és keserűségnek tövise nem találtatott: mert a Gecsemani-kertben csak keserűségek és sértegető tövisek voltak. Azért mihent oda érkezék: megfélemlék, megúnakodék, megszorodék; és azt mondá, hogy halálra szomorú az ő lelke. A külső kínok, akármely nagyok legyenek, belső félelem és rettegés nélkül nem nagy kínok. Annak okáért sok szent mártírok, belső vigasztalásokkal teljesítettven és mennyei látogatásokkal édesítettven, nem érzették külső nyavalyájukat: sőt az eleven tüzeken, mint rózsákon, örvendezve jártak; testek szakadását és vérek serkedezését örömmel nézték. Hogy azért Krisztus Urunk valóságos nagy kínokat érezne, bétevé ajtaját minden belső vigasságoknak: és mivel kezében vala zabolája a félelemnek és rettegésnek, melyek öbenne meg sem indulhattak akarátja nélkül; nékik veté a gyeplőt, hogy egyszersmind az ő szívébe rohanjanak minden rettegő indulatok. Világos gondolatjával általlátván ama szörnyű és keserves kínokkal tetéztetett halált, mely előtte vala: iszonyú rettegés és félelem indula benne. Sok gyalázatos csúfolásit, rettenetes ostorozásit tekintvén: únakodni kezdé; semmihez kedve nem lévén, maga életét is megúnta, mely ennyi nyavalyákkal környékeztetett, úgyhogy magának terhére volna. Végezetre halálos szomorúság fogá szívét, mely megölte volna Krisztust, ha isteni erejével nagyobb kínokra nem tartotta volna életét.

Felette nagy és terhes okai voltak a Krisztus szomorúságának. Mert minden bűnöknek, melyek voltak és lesznek, sokaságát és súlyosságát előtte viselte. Láttá, mennyi sok és nagy büntetéssel ostoroztatnak ezekért az emberek, nemcsak e földön, hanem az örök kárhozatban is. Meggondolta tanítványinak botránkozását, szent anyjának keserűségét, az egész zsidó nemzetnek megvetését. Végezetre ama sok kínját és illetlen gyalázatit egybevetette azoknak háládatlanságival, kik oly könnyen elvesztik az ő sok fáradtságival nyert ajándékot, mely könnyen a vizet kiöntik. A maga testének sanyargatása, a vasszegek lyuggatása, a töviskorona szaggatása, a hegyes dárda sebesítése nem szerzett annyi szomorúságot lelkében, mint az, hogy ennyi sok ezer ember üdvösségének megnyerésére hasznos nem lészen szenvedése. Ebből bezzeg oly szomorúság támadott szívében, melynél nagyobb nem lehet. Mert ha Salamon keservesen siratá munkáját, mellyel maradékinak kincset győjtött, nem tudván, ha okosak lesznek-e vagy esztelenek maradéki: minemű nagy keserűségére volt Krisztusnak, mikor bizonyoson látta, hogy az ő szenvedésének drága kincsét sokan bolondul elhagyigálják?

Mivel azért a bűnnek egyik ostora az, hogy rettegő szívet és szomorúsággal epedett lelket szerez emberben: ettúl az átoktúl akarván menteni minket Krisztus, magára vette ezt is, a szomorúságot, hogy tudna szánakodni nyavalyánkon. És ha az ő szegénységével gazdagodunk, gyalázatival dücsöíttetünk, halálával éledünk: bátorodjunk rettegésével, szívet vegyünk félelmével; úgyhogy se haláltúl, se egyéb nyavalyáktúl ne rettegjünk: hanem ellenségink félelmétől

szabadoson szolgáljunk néki, mert semmitül nem fél, aki Istentül fél: semmin nem retteg, aki lelke veszedelmén retteg.

Mikor azért ilyen félelemmel megindult volna Jézus, azt hagyá tanítványinak, hogy vigyázzanak, imádkozzanak, kísértetbe ne essenek: és egy kőhajításnyira elszakadván tőlök, térdre esék, orcájára borula és imádkozék, mondván: Atyám, mindenek lehetségesek néked. Ha lehetséges, múljék el tőlem ez a pohár. De nem úgy légyen, amint én akarom, hanem amint te akarod.

Nem azt mívelé Krisztus szomorúságában, amit mi szoktunk cselekedni. Mert mi nyájaskodással, vendégeskedéssel, tréfákkal, nevetségekkel akarjuk orvosolni és felejtetni háborúnkat: Krisztus pedig nemcsak tanításával, hanem példájával is arra vezet, hogy veszedelmes igyünkben Istenhez folyamjunk; néki imádkozzunk; segítséget és vigasztalást ötle várjunk: minden dolgainkat az ő szent akaratjára hagyjuk. Ha más alkalmatosb orvosság volna, mellyel szomorúságinkból és kísértetink veszedelméből kiszabadulhatnánk, arra igazított volna Krisztus, ahhoz nyúlt volna maga is.

Ennek felette példát hagyja; mint kell magunkat viselnünk az imádkozásban. Mert ha eltávozik tanítványtól, mikor imádkozni akar, azt adja értenünk, hogy az imádság idején távul legyünk minden külső foglalatosságtól és elménket másuvá fordító társalkodástól. Ha térdre esik és orcájára borul: arra mutat, hogy az isteni felségnek emlékezetivel mélyen megalázzuk magunkat, mikor Istennel szólunk, és szemünket se merjük felemelni öelőtte. Ha minden kérését és kívánságát Isten akaratjára hagyja és azzal ajánlja magát, hogy: ha az ő atyja úgy akarja, kész az ő feje a töviskoronához; készek kezei a vasszegekhez; kész élete a halálhoz, oldala a dárdához.

Ezzel nem egyebet tanít, hanem hogy minden nyavalyánkban és szükséginkben úgy könyörögjünk Istenünknek, hogy a mi kívánságunkat akaratja alá vessük, és ha ő szent felsége üdvösségesbnek ismeri nyavalyánkat, hogysem szabadulásunkat, az ő rendelésén megnyugodjunk: abban bizonyosok lévén, hogy ha valami reánk következik, ily szerelmes atyánk akaratjából, az nekünk üdvösségesb és dicsőségesb. Végezetre, ha Krisztus egész órát töltött az imádságban; ha nem egyszer-kétszer, hanem háromszor imádkozott azon dologért, és annál hosszabban nyújtotta könyörgését, mennél tovább haladott fogamatja. Ezekkel arra oktat, hogy ne csudáljuk, se meg ne szűnjünk, ha hamar meg nem hallgattatunk.

Vannak oly tudósok, kik azt írják, hogy Krisztus nem kérte atyjától testi halálának elmúlását; hanem azon esedezett, hogy ne légyen oly halála, melyért a zsidóság megvettessék: erre nézve nem kéri általában, hogy elmúlják tőle a pohár, hanem hogy ez a pohár, melyből a zsidók romlása következik. Mert nehezebben esett Krisztusnak a maga kínjánál, hogy nem lészen azután Isten népe, amely őtet megtagadja. Némelyek azt mondják, hogy Krisztus csak azon könyörgött, hogy az ő szenvedésének haszna és követése terjedjen egyebekre, használjon mindeneknek, kövessék a mártírok az ő szenvedését. A testi halálnak távozását pedig nem kérte, hanem ha tetszik az atyának: mert általjában Krisztus semmit nem kért s nem kívánt atyja akaratja kívül.

Nem feledkezék el tanítványiról a kegyes pásztor, hanem imádságát is félben hagyá, és hozzájok menván, nagy szelídséggel megdorgálá őket, hogy egy óráig nem vigyázhattak véle: maga vigyázott Júdás az árultatásra, mivel az emberek serénybek a gonoszságra. Inté azért tanítványit, hogy imádkozzanak, mert ha kész is a lélek az isteni dolgokra, de gyarló a test és könnyen meggyőzetik, ha imádságokkal nem vastagodik. És minekutána másodszor imádkozván, ismét álmoson találta volna tanítványit: harmadszor, mint a halálra vált ember, halállal tusakodni és vonakodni kezdett, és ha egyebek hideg verítékkal izzadnak halálok előtt: a

Krisztus szent testéből nagy öreg csepp vérek serkedezének, úgy, hogy ugyan aláfolyanak, és oly bévséggel folyanak, hogy ruhái bé nem ihatták mindenestül a vért, hanem földre folyt és azt is megáztatta.

Oh, csudálatos, hallatlan dolog! Nem lén elég, hogy szemei könnyhullatásával sokszor mosogatta rútságinkat, és öntözte földünket: hanem egész testének minden részeiből vércseppek görgöttek, sőt folyanak, melyekkel oltotta bűneinket; és amint Joel próféta mondotta: öntözte tövisünket. Úgy elszáradott volt a Krisztus szent teste, hogy egyéb nedvesség nem lévén benne, mellyel izzadhatna, vérrel verítékezett. Nem várta, hogy a hóhérok ostora, tövise, vaszege, dárdája vérezze szent testét: hanem belső keserűségnek sújtásával és lelki fájdalomnak szorongatásával bévséges vért onta érettünk. Oh, áldott vér, mely az én váltságomért ontattál! Oh, boldog föld, mely ezzel a drága balsamommal festettél! Föld! Bé ne idd ezt a vért! El ne rejtse ennek kiáltását: mert ez foganatosban kiáltja és kéri nékem az Isten irgalmát, hogysen az Ábel vére kiáltott Káinra bosszúállást! Ah, keresztyének, ne légyen sovány, töviset ne hozzon ezután a mi kertünk, melyet nem verítékkal, mint egyéb kertészek, hanem vérének nedvesítésével zsírosított a mi Urunk.

Nagy szomorúságok, csudálatos szorongatások voltak a Krisztus szüvében, melyek ezt a szokatlan véres verítéket szerzették. És jaj nekünk, ha egynéhány könnyhullatásunkat kíméljük üdvösségünkért; látván, hogy az Isten fia nem kímélte ezért véres verítékét. Ez a mennyei vőlegény az ő jegyesét igen megbüntette, sőt eltávozik tőle; csak azért, hogy harmattal teljes lévén feje, hirtelen bé nem bocsátá őtet. Mit mivel tehát mivelünk, ha őtet szívünkbe nem fogadjuk, mikor véres verítékkal nedves szent feje?

A mindenható Isten, noha sokszor alkalmasb üdöre halasztja híveinek vigasztalását; de azért meg nem veti könnyörgését: hanem vagy megszabadítja nyavalyájoktól, vagy oly erőt és malsztot ajándékoz, mellyel csendesén viseljék terhét kereszteknek. Mivel azért Krisztus sírva és nagy kiáltással könnyögött, eleibe bocsátá az atya, méltóságos kérését. És miképpen a pusztában az ördöggel való bajvívás után angyalokat küld, hogy szolgáljanak néki: úgy a halál félelmének rettenetes harca után mennyei angyalt küld hozzá, aki bátorítaná őtet. Oh, angyalok vigasztalója és erősítője! Mi szükséged volt néked az angyali vigasztalásra? Vajon mit adhatott elődbe az angyal, amit te minden angyaloknál jobban nem tudtál? Ha azt mondotta, hogy Istennek végezett akaratja és próféták jövendölése, hogy haláloddal megváltsad a világot, elrontsd a bűnt, megszenteljed az embert, megigazítsad a bűnösöket, megnyissad az egeket: Jól tudta ezeket Krisztus, és miképpen tehetségében volt, hogy bánkódjék és szomorkodjék, úgy akaratja szerint könnyebbséget és vigasztalást vehetett volna magától. De a mi oktatásunkért, angyaltól akara vigasztalást venni.

Hatalmasb vigasztalása nem lehet embernek, mint mikor meggondolja, hogy Isten akaratjából vagy nyavalyája. Azért megértvén Krisztus atyjának akaratját: vidámon és bátran felkele, és harmadszor tére az apostolokhoz, kiknek megszánván gyarlóságokat, azt mondaná, hogy nyugodjanak.

Mikor Júdás lámpásokkal és szövétnekekkel csak közel jönne; nem rejtezik el Krisztus, mint az első Ádám, noha az éjszakának setétségében félreállhatott volna: hanem tanítványit felserkentvén, eleibe méne Júdásnak, aki jelt adott vala, hogy azt fogják és őrzéssel vigyék a hóhérok, akit ő megcsókol. Előtte menván azért a sokaságnak, melyet kardokkal és dorongokkal küldöttek vala a papi fejedelmek, megcsókolá Krisztust, és mondá néki: Egészséggel, Mester! Oh, isteni ítéletnek csudálatos titka és rejtélyek mélysége! Aki apostollá választatott vala, tolvajok kalauza, Krisztus árulója lett! Sőt ördöggé változott, és mint Józsefet a bátyjai, úgy Krisztust az ő tanítványa harminc ezüst garason eladá. Utálatos kalmárság, gyalázatos árulás lén ez: mert senki nem kérte, hanem maga kínálta Júdás a zsidókat árultatásával. Árát sem

szakasztotta, min adja Krisztust, hanem a vásárlók akaratjára hagyta, és első szóban amit ígérének, azon megállta; kész lévén kevésben is adni, mert csak kótyavetyére bocsátá, mikor azt kérde: Mit akartok adni? Nem szokta senki a vevő kedvére hagyni eladó marhájának árát, hanem ha igen semmirekellő, és azt csaknem ingyen akarja adni. De mivel mi ingyen adattunk vala az ördög fogságába, ingyen kellett Krisztust adni a zsidók torkába. Melyre nézve minekutána Zachariás próféta által azt mondotta volna, hogy harminc ezüst garason böcsüllötték ötöt: panaszkodik azon, hogy ily tisztas, ily kellemes árat szakasztottak, ily kevésre böcsüllötték ötöt. Ámos prófétánál pedig azt mondja, hogy ez a bűn meg nem bocsáttatik nékik: mert drágább volt Samariában egy számarfő, melyet nyolcvan pénzen vettek, hogysen Jeruzsálemben a Krisztus vére, melyet harminc ezüst pénzre böcsüllötték.

Az Ótörvényben az elvetett rabnak és alávaló szolgának díját szabta vala Isten harminc pénzre: és ímé, az Isten fiát is csak ennyire böcsülé Júdás; noha az ő szent fejére öntetett kenetet háromszáz garasra böcsüllötte vala. Melyből megtetszik, mely igazán mondotta a bölcs, hogy gonoszabb nem lehet a fősvénynél, ki Istent is eladja egynéhány pénzen. Vajha adná Isten, hogy most is sokan nagyobbra böcsülének Krisztust, és nem egyszer, mint Júdás, hanem sok ezerszer el ne adnák ötöt, egy kicsiny nyereségért; egy undok gyönyörűségért; egynéhány pénzecskeért. Atyámfiak, aki áll, meglássa, hogy el ne essék. Mert ha Lucifer az égből, Ádám a paradicsomból, Júdás a Krisztus Iskolájából kiesek: nincs senkinek oka a bátorságos bizakodásra; nagy oka vagyon mindennek a szorgalmatos vigyázásra és alázatos félelemre. Aki apró vétkekkel nem gondol, aláesik: mert mint a láncszemek, úgy vonják egymást a bűnők. Júdás elsőben zúgolódék, és megszólá Krisztust, hogy vesztegeti a drága kenetet, melyet teste simítására és jó szagára ki hagyta önteni; mint most is sokan vesztegetésnek tartják, amit az egyházak csinosságára fordítanak. Innen tovább méne, és mivel önála vala az erszény, ellopogatta, amit Krisztusnak és apostolinak táplálására adogattak. Azután eladá Krisztust, kétségbeesék: magának hóhéra lén, felakasztá magát.

De lásd a szelíd Jézus kegyességét: nemcsak azelőtt ki nem rekeszté Júdást tanítványi közül; sőt lábát megmosá, asztalához ülteté, noha immár ötöt elárulta vala: de a kertben is magához bocsátá, meghagyá csókolni magát azzal a kárhozott büdös szájjal, mely ötöt kótyavetyén eladta vala. Szent Isten, ha megöled Ozát, mikor illetlenül nyúla szekrényedhez: miért nem öled meg a vérárulót, mikor csókkal árulja szent fiadat? Jaj, hányszor csókolják most is ilyen formán az Úr Krisztust? Valaki az ő szent testét, véré tiszta és tekéletes gyónás nélkül, igaz és illendő penitencia nélkül vészi, csókkal elárulja, és újonnan feszíti a Krisztus Jézust.

Látván Üdvözítőnk a Júdás szemtelenséget, nagy kegyesen monda néki: Barátom, miért jöttél? Júdás csókkal adod el az Ember fiát? Barátjának mondja, hogy kétségbe ne essék jóakaratjáról, mert ugyanis nagyobb fájdalmára volt Krisztusnak, hogy a Júdás lelkét az ördög kötve tartotta, hogysen a maga megfogása. Azért azt monda néki: Eddig barátom voltál, tanítványom voltál, kenyeresem voltál: most is kész az én részemről a barátság, örömet befogadlak; barátságosan megölellek, barátomnak tartalak, csak akarjad. Te engemet harminc pénzen eladtál: én teéretted életemet adom. De jaj néked, ki a szeretet jelét árultatás jelévé térszed.

Ezeket mondván Krisztus, a poroszlók eleibe méne, és meg akarván ismertetni, hogy ereje és hatalma vagyon maga oltalmára, ha szántszándékkal nem szenvedne; két hatalmas csudát cseleküvék, isteni erejének és irgalmasságának jelenségére.

Elsőt, mikor kérde a sokaságtól: Kit keresnek? És azt felelék, hogy Jézust. Azt monda nékik: Én vagyok. Ezzel a szóval, mint valami rettenetes mennydörgéssel és az ő színének fényességével, mint égi villámlással, leüté inokról, és hanyatt-homlok földhöz veré a zsidókat.

Oh, végetlen hatalom, mely egy szóval lecsöpülhet minden emberi erőt! Ha ezt cselekeszi, mikor ítéltetni és szenvedni mégyen: gondold, bűnös ember, mi leszen, mikor ítélőszékiből azt mondja ellenséginek: Menjete el, átkozottak! Ha az ártatlan bárány szava leveri a farkasokat: mit mivel az ítéletkor, midőn ordítani fog, mint az oroszlán. Mivel azért a mi Sámsonunkat semmi láncok és kötelek meg nem tarthatták; Delilának, a mi bűnös lelkünknek szerelmétől viseltetvén, felbocsátá és talpra ereszté ellenségít. De azok a boldogtalanok nem azt mivelék, amit Tóbiás: ki mikor az angyal véle szóla, földre borula három óráig, és amikor felkele, Istent kezdé dicsírni: hanem megkeményítvén szívöket, mint fáraó, eltekéllett gonosz szándékokat vakmerőül követék: és újonnan azt mondák, hogy a názáretbéli Jézust keresik. Azért Uram akarván ismértetni, hogy nagyobb gondja vagy on híveire, hogysem magára, felszabadítá maga fogására a zsidókat: de megparancsolá, hogy tanítványinak békét hagyjanak. Oh, atyai gondviselés! Oh, isteni kegyesség! Magát nem oltalmazza, tanítványit, mint a kotló tyúk fiait, megmenti a ragadozó kányáktól. Oly hatalmas lén pedig ez a parancsolat, hogy senki nem mere a tanítványokhoz nyúl ni.

Másik csudát a papi fejedelem szolgáljával cselekedé. Mert látván, hogy Péter kardot rántott, és jobb fülét elcsapá Malchusnak, megparancsolá, hogy eltegye kardját: mivel ha néki segítség kellene, kérhetne az Atyától tizenkét sereg angyalt; de meg akarja innya a pohárt, melyet az Atya néki adott. Ezzel tanítván minket, hogy minden ínségünkben és szorongatásunkban Istenre nézzünk, aki ezeket reám bocsátja; és ne bosszankodjunk az emberekre, kik által ostromoztatunk. Ne miveljük, amit az ebek, kik mardossák a követ, és azután futnak; arra nem nézvén, aki nagyította azokat: hanem kövessük Szent Jóbot, kit noha a Sátán és a gonosz emberek sanyargattak, mégis azt kiáltotta, hogy Isten nyúlt ily szoros marokkal hozzája.

Illeté Krisztus a Malchus fülét, és meggyógyítá. Csudát nem akara cselekedni a maga sebei gyógyítására, de csudát mívele ellenségének orvoslására. Oh, csudálatos irgalmasság! Aki ötet halálra kereste, hogy azt megorvosolja, isteni hatalmának csudáját mutatja. Keresztyének, ha a Krisztus nyelvének tanítása nem elégséges, hogy ellenségünk szeretetire indítson, ottan cselekedeti példája vigyen erre. Mert mi sem vagyunk nagyobbak Krisztusnál: és a mi ellenségünk sem lehet ártalmasb Malchusnál, aki Urunkat halálra kereste..

De mivel ezekkel a hatalmas csudákkal meg nem lágyula szívök a zsidóknak, lágy dorgálással feddé őket Krisztus, hogy mint lator kergetni, úgy jöttek érette; és azután hatalmat ada, hogy kedvek szerént cselekedjenek: *Haec est hora vestra & potestas tenebrarum*. Krisztus senkitől semmit nem lopott vala, senkinek semmi kárt nem tett: mégis úgy kergetik, mint latrot: *Cum sceleratis reputatus*, mert miérettünk volt kezes, kik az almalopás után számtalan latorságba keveredtünk. Annak okáért megoldoztatik a setéség ereje, és nem úgy, mint Szent Jóbra, határozva, hanem teljes tehetséggel szabadíttatik az ördög dühössége, hogy kimutassa Krisztuson erejét és mesterségét, kitöltvén őrajta, valamit érdemlett az emberi feslettség.

Ezt a hatalmat vévén az ördög szolgálai, Krisztusra rohanának: ki pálcával, ki ököllel verte ötet: ki haját, ki szakállát tépte: ki istránggal, ki láncokkal kötözte: orcáját ki pökdöséssel, ki csapdosásokkal rútította: mindnyájan gyalázatos szókkal, ocsmány rágalmazásokkal rongálták. Az apostolok pedig (oh, emberi gyarlóság, mely fogyatkozott vagy!) elhagyák ötet és elfutának; mert meg vala jövendölve, hogy mihent a pásztor megüttetik, a juhok elszélednek. Nézzed, oh, én lelkem, az ártatlan bárány körül a sok dühös farkasokat és ordító oroszlánokat! Szemléljed, mint verik földhöz, mint rugdossák, tapodják; mint kötözik ötet; miképpen amely várnak elrontott falain ostromra rohannak a vitézek, válogatás nélkül ölik, vágják, akiket találhatnak: úgy rohanának Krisztusra a zsidók: és mivel a emberi szelídséget átalhagták, azt mondja Krisztus Szent Dávidnál, hogy a kövér bikák szarvokon hányták: ordító oroszlánok és dühös ebek környülfogták ötet. Noha pedig könnyen elszaggathatta volna Krisztus az ő

láncokat, mint elszaggatá Sámson a filiszteusok kötelét: de a mi gonoszságunk kötelét akarván oldozni maga fogságával, örömet szenvedve mindeneket, és szent atyjához emelvén lelki szemeit, ájtatosan kiálta: Ihon, édesatyám, édes Istenem, a bűnösök istrángi megkötöztek engem. Azért irgalmazz a bűnösöknek. Ha megtapodták az emberek a te törvényidet: én tapodtatom őérettek: földhöz veretem, hogy őket felemeljem: megkötöztetem, hogy ők oldoztassanak: dorongokkal rongáltatom, hogy ők vereség nélkül maradjanak. Oh, áldott Jézus, a mi kevélységünk érdemlette, hogy lábbal tapodtassék; nem a te szelíd alázatosságod. A mi kezünket illetik a kötözések, mely a tiltott fához kinyújtatott: de a te szent kezed, melynek illetésével számtalan beteget gyógyítottál, érdemetlenek erre a kemény láncozásra. Kötözd meg, Uram az én kezeimet is, hogy soha ellened ki ne nyújtassanak! Szerelmed kötelét fojtsad szívemre, hogy meg ne oldassék.

Keresztyének! Ha igazán szánakodunk azon, hogy Krisztust illetlenül tagolják és tapodják a zsidók: ah, ne tapodjuk mi őtet! Nyilván írja Szent Pál, hogy letapodják az Isten Fiát, valakik a megismért igazság után szántsándékkal vétkeznek, és annyival nagyobb vétkekkel tapodják, hogysen a zsidók: mert ezek nem tudták kit tapodtak; és ha tudták volna: a dücsőség urát meg nem feszítették volna. Mikor azért az ördög gonoszságra izgat, jusson eszedbe, hogy a Krisztus tapodására kísztet, és ne adj helyt ily nagy kegyetlenségnek! Meg ne tapodjad, aki téged ennyi szenvedésével megszabadított!

Mikor a mi lelkünk szabadítója bűneinkért megfogott és kötöztetett volna: elindulának véle Jeruzsálem felé. Ki tudná előszámlálni, mennyi csúfolásokkal, verésekkel, méltatlan pirongatásokkal, illetlen tréfákkal és káromkodásokkal szorongatták Krisztust az egész úton? Elerőtlenedett, elszakaszkodott vala édes üdvözítőnk az éjjeli nyughatatlanságban és vérrel verítékezésben: azért nem érkezvén a hóhérok sietésével, taszigálták, döfték, húzták, rángatták őtet, hogy hamarébb menjen. És oly nagy volt ez a szenvedés, hogy Szent Dávid csak ezt elégséges oknak mondja, melyért Isten felmagasztalta Krisztust. Oh, szentséges lábak! Most fizetitek az én lábaim gonosz lépését, melyek siettek a gonoszságra. Oh, áldott Jézus! Mely különb ez a Jeruzsálembe menetel a virágvasárnapi pompánál? Akkor pálma- és olajágakat hánytak elődbe, most pálcákkal rongálnak: akkor énekszóval dicsírték, most ezer szitokkal és trágársággal kisebbítenek: akkor a község lábad alá teregette ruháját, most szaggatják rólad vékony öltözetedet. Oh, világi állapot, mely állhatatos vagy az állhatatlanságban! Mely hamar változol! Mely könnyen búra fordítod örömedet!

Második hely, melyben öregbedék a Krisztus szenvedése, Annasnál volt, aki Kaifás ipa lévén, útjokban először őhöz vivék Krisztust. Nagy dagálllyal kezdé Annás kérdezni Krisztust: Mit tanított? és kik voltak hallgatói? Az Isten bölcsessége, mely tizenkét esztendő korában, doktorok között ülve kérdezi vala őket, most Annas előtt áll és kérdeztetik: Mit tud? Krisztus nem akará cikkelyenként számlálni tanítását, tudván, hogy haszontalan, és foganatja nem lenne; hanem csak azt felelé: Én titkon nem suttoztam, a községet nyilván tanítottam: hallgatóimtúl menj végére tanításomnak. Oly bizonyos volt a Krisztus tanításának tisztasága, hogy erről ellenséginek bizonyosságát sem kerülte. És mikor senki nem találkozónék, aki legkisebb makulát említhetne tanításában, megnémula Annas, és nem tudta mit mondani. Azért mint Acháb előtt Michaeast, igazmondásáért arcul csapdosák; úgy a szolgák közül egy, Krisztus Urunkhoz fordulván, teljes erővel arcul csapa őtet úgy, hogy szent orcáján ujjainak helyei pecsételve maradnának, megkékülnének, feldagadnának. Szent Isten, mi dolog ez? Mihent Jeróboam prófétád ellen kinyújtá kezét, ottan elszárad. Ihon a próféták urát egy elvetett szolga arcul veri, és nem tész róla? Aki Mózes ellen felemelé nyakát, a föld elnyelé: és aki szent fiadat gyalázza, veri, békével marad? A Mózes orcájának fényességét nem nézheték a zsidók: és az Isten fiának orcáját csapdossák? Oh, szent és egeknél böcsületesb orca, melyre az angyalok kívánva néznek! Oh, Istennek eleven ábrázatja és természetinek képezése: az én

szemtelen orcámnak, az én gonosz számnak adósságát fizeted ezzel a csapással, mert a te tisztaságos orcád ilyen pofázást nem érdemlett. Kegyetlen és fájdalmas, gyalázatos és kisebbséges volt ez a csapás: mindazáltal nagy békével, zúgolódás nélkül tűré a mi Urunk, és olyan szót sem ejte, mineműt Szent Pál, mikor ötet arcul csapák a papi fejedelem előtt: hanem alázatos szelídséggel csak azt mondá: Ha gonoszul szólottam, mond meg, miben vétettem? Ha jól szólottam, miért versz engem?

Harmadik helyre, a Kaifás házához, Annás kötözve küldé Urunkat; ahol egybegyültek vala az írástudók és vének. Itt azért nemcsak az Urunk keseredett szívének szomorúsága, hanem szentséges testének is kisebbitése és szörnyű veresége, nagy kínokat szerze.

Elsőben a Szent Péter esete, a hamis tanúk és törvénytévők veszedelme nagy bánatot indíta a Krisztus szívében, mivel Szent Péter egyszer egy ajtónálló leány előtt; másszor a tűznél fűtözve, más leány és több jelenlévők kérdésére; harmadszor a Malchus atyjafiának tudakozására megtagadá Krisztust. Nemcsak könnyű szóval tagadá, hanem esküvéssel és átkozással mondá, hogy nem ismeri Krisztust. Így jár, aki felettébb bizakodik és nem kerüli a veszedelmeket. Ha Péter udvarba nem ment volna, ha gonosz társaság közé nem elegyedett volna, ily nagy eset nélkül maradott volna. De mint Ádámot egy asszony, úgy Szent Pétert más asszony, veszedelemre taszítá. Az anyaszentegyház fundamentoma, ki nemrégén dicsekedék, hogy kész meghalni Krisztussal, egy szóra elesik: és nem Góliáttól, hanem egy alacsony ajtónálló szolgálóleánytól meggyőzetik. Akire az anyaszentegyháznak, sőt mennyországnak kulcsa bízott, egy kapu kulcsával bíró, gyenge asszonytól, mint Holofernes Judittól, földhöz veretik. Így szokott lenni; mennél inkább magában bizakodik ember, annál kisebb dologtól meggyőzetik: mert csak cserép az emberben való jóknak fundamentoma, melyet egy kis kövecske egyberonthat. Azért méltó, hogy mindenütt óva járjunk; tudván, hogy cserépedényben nagy kincset hordozunk. És arra teljes tehetségünkkel igyekezzünk, hogy meg ne tagadjuk Krisztust; minthogy cselekedettel megtagadja ötet, valaki bűnben hever.

Ha Krisztus keservesen síra Lázárnak testi halálán: nem kell kételkedni, hogy sokkal inkább szomorkodott Péternek ily nagy romlásán. Mert mennyivel ártalmasb a testi halálnál a lélekveszély, annyival inkább érzette Krisztus a Péter tagadását. De haragjában megemlékezik irgalmasságáról, azért visszafordulván az Úr, szeméit Péterre veté. Nem mívelé, amit némely kegyetlen praelátusok; kik egy vétekért, melybe esik az alatta való, minden jókat földhöz vernek, melyek az egy véteken kívül, fénylenek az elesettben. Egy botlásért inát el nem vágjuk a jó gyermeklónak. És ha Isten tíz igazért megengedett volna Sodomának; ha Dávidért sok gonosz királyokat szenvedett: méltó, hogy egy vétkét elszenvedjük annak, akiben sok jókat tapasztalunk.

Az Úr Krisztus tekintetinek sugára megvilágosítja a Péter lelkét; megolvasztá szíve fagyosságát; megismérteté háládatlanságát és kimenvén az átkozott udvarból, melyben esetinek okát találá, keserves sírással, szörnyű jajgatással és zokogással kezdé átkozni gonoszságát, feddeni háládatlanságát; alázatos könnyhullatásokkal engesztelni kegyes megváltóját. És teljes életében, valamikor kakas szólott, újította ezen siralmas keserűségét: úgy, hogy szünetlen siralmi orcáján csatornát csináltak lecsorgó könnyhullatásokkal; szemei pedig mindenkor véresek voltak a sok siránkozástól. Oh, kegyes Jézus! Oh, irgalmasság tengere! Fordulj hozzánk, ved reánk kegyes szemeidet, és világosíts minket: mert mi is sokszor megtagadunk téged gonosz erkölcsünkkel! Kiért méltó, hogy follyanak a mi szemeink könnyhullatási és mosogassák gonoszságink rútságát.

Ha a Péter esete megkeserítette Krisztust: nem kevesebb szomorúságot szerzett a hamis tanúk gonoszsága, és a Kaifás szentenciája. Oly ártatlan és fegyvertelen volt a Krisztus élete, hogy csak kötésképpen sem tudott az ördög olyat sugallni a hamis tanúknak, amiben ellenkezés

nem találatnék. Azért mind a Zsuzsánna vádolói, úgy ezek meghasonlának és egymást hamisíták. Hallottuk (úgymond) tőle: Én elbontom ezt a kézzel csinált templomot, és harmadnapra mást építek kéz nélkül. Igazán hamis tanúk ezek, mivel a Krisztus mondásának mind szavait, mind értelmét elváltoztatták; mert Urunk csak azt mondotta: Oldjátok el ezt a templomot és harmadnap feltámasztom. Ezt pedig a maga testének templomárul mondotta. Azért egy szóval meghamisíthatja valá Krisztus a tanúk hazugságát. De hogy Ádámnak és az ő fiainak mentegetését példájával kárhozzatná, és ami sok csácsogásunkért hallgatásával eleget tenne, semmi mentséget nem kerese, semmi vádolásra nem felele, kin maga is, Kaifás csudálkozik. És látván, hogy semmi szót nem vehet tőle, Istenre kényszeríté, hogy szóljon és mondja meg: Ha ő Krisztus, Isten fia? Tudta jól Krisztus, hogy életében jár ez a kérdés, és halálra ítéltetik, ha meg nem mondja az igazat. Mindazáltal, mivel Istenre kényszerítették, hogy az Isten nevének böcsületit szívünkbe oltaná, megfelele és azt mondá: Én vagyok. Mely szóra Kaifás elszaggatá köntösét és felkiálta: Káromló ez! A zsidók sokasága is dühösen kiálták: Halált érdemel! Oh, emberi ítéletek, mely gyakorta megcsalatkoztok, kiváltképpen ahol regnál a gyűlölség. Ki böcsülje ezután az emberek ítéletit, holott a zsidók vénei és tudósi káromlónak, halálra méltónak szentenciázák Krisztust? Nagy vigasztalást vehetnek ebből a hívek, mikor az emberek hamis ítéletivel terheltetnek.

Mihent ezt a hamis szentenciát kimondák, mint a dühös ebek, Krisztusra rohanának a zsidók. És mivel inkább igyekeztek az ő gyalázására, hogysem halálára; inkább tisztességét, hogysem életét akarták fogyni: számtalan gyalázattal, csúfolással kisebbíték őtet. Szentséges orcáját tenyerekkel és öklökkel kezdék csapdosni: ki nyakon, ki pofon verte, taglotta őtet, és amit siralom nélkül nem mondhatok: némelyek böcsületes szakállát, némelyek üstökét teli marokkal szaggatták. Ő pedig orcáját el nem fordította a csapások előtt; sőt szakállá tépők eleibe fordította. Úgy vagyon, a Nazaraeus haját nem kellett illetni: de a mi Sámsonunkat arra vitte Delila szerelme, hogy minden haja, szakállá kitepetnék. Ezek felett az ő tisztaságos ábrázatját, melyre az angyalok kívánva néznek; azt az ábrázatot, melyet látni akarván a próféták, óhajással kiáltottak: Mutasd meg, Uram orcádat és üdvözlünk: azt (mondok) a böcsületes, szentséges, felséges orcát, ama rút, utálatos zsidók dohos szájoknak tisztátlan torhájával és undokságos nyálaival úgy megtölték, hogy szakállán, bajuszán rútul elnyúlván a sikeres torhák, aláfolyanak; és a sok arcul csapások miatt megkékölt, megdagadott szent szeme és orcája ki sem látszanék a sok rúttságból. És amint a régi, hiteles írásokban olvassuk, azután is oly igen gyűlölték a zsidók Krisztust, hogy mikor nevét hallották, mindenkor reápöktek. Krisztus pedig, megteljesítvén, amit Ézsaiás mondott: el nem fordította orcáját a pökdösőtől; sőt mint a kemény kőszikla, meg nem mozdult ezeken; meg nem únakodott a szenvedésekben. Oh, napnál és holdnál tisztább orca, mely igen megrútított téged a mi sok tisztátalan vétünk! Áldott légy, Édes Megváltónk, ki örömet megmocsokoltatál a mi tisztulásunkért: örömet gyaláztatál a mi böcsületünkért. Mert ugyanis azért vagyunk mi Isten előtt tisztességben, hogy a te tisztességed böcsületenül gyaláztatott e földön érettünk. Nem akarád, Uram, a te öregbik atyádfiátul, Mózesből maradt zsinagógának magtalanságát házasságodba venni, hanem a pogány nemzetekre fordítád szemeidet. Azért ihon, a Mózes törvénye szerént bánik veled a zsinagóga: megpökdös a bírák előtt, hogy tőled való örökös elválásának jelét adja.

Nem elégedék a zsidók kegyetlensége ezekkel a gyalázatokkal: hanem hogy csúfságos tréfával nevelnék a Krisztus pirulását, és őtet bolonddá tennék; mivel Ádám szeme igen megnyílt vala minden vétkekre: befedék a Krisztus szent szemét és orcáját egy rút darab ronggyal: nem úgy, mint a Mózes orcáját, böcsületért; hanem csúfolásért, hogy ne látná, ki üti arcul: és renddel hozzájárulván, ki pofon, ki nyakon, ki testén csapdosták, nagy nevetséggel, undok trágárságok és szidalmas gyalázatok közben azt mondták; hogy ha próféta, mondja meg: Ki csapta őtet arcul? iszonyodtak kiírnia az evangelisták azokat a szidalmazó, rút szókat, melyekkel azt a

keserves, gyalázatos játékot elegyítették a zsidók: hanem csak azt írták, hogy sokféle káromlásokat mondtak ellen, melyekre nézve ő maga, Üdvözítőnk, azt kiáltja, hogy emberszámba sem tartatott, hanem féreg volt: emberek csúfja és moslékja volt, és a gaz község lábaival tapodtatott.

Az egész éjszakát ilyen siralmas és keserves csúfolásokkal tölték a zsidók. Az ártatlan Jézus pedig mind ennyi szidalmak, vereségek, tépések, tapodások között egyet sem szólott: hanem amint Izsaiás írja, alattomban alázatosan imádkozott ellenségeiért, és minden szenvedésit kedves áldozatul mutatta szent atyjának, váltságunkért. Oh, kegyes Jézus! Oh, édes megváltónk! Áldott légy örökké, hogy bűneink gyalázatit ily sok gyalázattal orvoslottad!

Negyedik helye a Krisztus kínjának a Pilátos házában volt. Mert jó reggel egybegyűlvén a zsidók, elvégezték, hogy halálra adassék Krisztus: és hogy annál kegyetlenebb kínokkal ölethék, a pogányok Pilátos kezébe vivék kötözve. Ezt látván Júdás, eszébe vévén, mely nagyot vétett: és visszavetvén a pénzt a papoknak, felakasztá magát. Így bánik az ördög a gonoszokkal. Nagy örömeiket, szép reménységeket és hasznokat mutogat, mikor őket csalogatja: de azután szörnyű szorongatásával kétségbe ejti, és nagy isteni káromlással elhiteti vélek, hogy nagyobb az ő bűnök az Isten irgalmánál.

Nézzétek, keresztyének, a ti Uratokat bolond ruhában! Nézzétek, mint csúfoltatik Achistúl Dávid: mint játszanak Sámsonnal a filiszteusok! Ki tudná előszámlálni, mennyi süvöltést, hagyigálást, taszigálást szenvedett ebben a bolond öltözetben az Isten bölcsessége? Az innepre felgyülekezett sokaság csudájára futott, mikor az utcákon bolond ruhában hordozták Üdvözítőnket. Számtalan tréfákat és mardosó játékokat szórtnak reá. Egyszóval úgy bántak véle, mint látjuk, hogy bánnak a sült bolondokkal: ki orrát partogatta, ki taszigálta, ki illetlen tréfákkal csúfolta. Oh, szent Isten, mennyire megaláztad magadat! Így kellett a mi kevélységünket megrontani: így kellett a mi balgatagságunkat észre hozni. Aki magát eszesnek tartja, megbolonduljon, hogy eszes lehessen: mert a világi eszeség balgatagság Isten előtt. Mindnyájan balgatagok valánk Isten előtt: de azért láttatik a mi Megváltónk balgatagnak emberek előtt, hogy mi eszesek lehessünk Isten előtt. Oh, áldott Jézus, a te csúfos ruhád gyalázatjával főd be az én rút mezítelenségemet. És ha megbékélék Pilátos Heródeszel, a te kisebbséges szenvedéseden, békéltess egybe most is hatalmas malasztoddal minden visszavonó akarokat. Mi pedig, keresztyének, gyakran emlékezzünk arról, amit Szent Pál tanít, hogy csúffá teszi Krisztust, sőt megfeszíti, aki gonoszul él: és minden kísértetek között forgassuk azt elménkben, hogy nem akarunk Krisztus hóhérei és csúfolói lenni.

Hatodik szenvedő helye Krisztusnak ismét a Pilátos palotája volt. Mert mikor visszaküldé ötöt Heródes, három keserves szenvedést visele. Elsőt, hogy Barabbásnál alábbvalónak ítélték. Másikat, hogy vastagon ostoroztaték. Harmadikat, hogy töviskoronával és egyéb csúfolásokkal gyalázódék.

Eszébe vevé Pilátos, hogy gyűlölségből, hamis vádolásokkal akarják Jézust elveszteni a zsidók: azért minden mesterségét arra fordítá, hogy ötöt megszabadítsa. Mivel azért az innep tisztességére egy gonosztévőt szokott vala elbocsátani a zsidók kérésére: az észvesztő, gyilkos, lator Barabbás és Krisztus között hagyá hogy választást tegyenek, melyik szabaduljon meg. Bizonyoson remélette Pilátos, hogy senki az elevenek öldöklőjét, a halottak támasztója előtt, nem választja. De megcsalá a reménység, mert a balgatag zsidók Barabbásnak kérék az engedelmet. Oh, mely méltán mondhatta Üdvözítőnk, amit Isten Izsaiás által monda: Ah, balgatag község! Ah, tudatlan zsidóság! Kihez hasonlítottatok engem? És kivel vetettetek fontba? Egy gyilkos latornál, egy észvesztő tolvajnál kevesebbire böcsültetek engem? Oh, édes Üdvözítőnk, most bizony méltán mondhatod, hogy elvetett söpreje vagy az embereknek; mikor egy ilyen alávaló latornál, mint Barabbás, alábbvalónak ítéltél. Oh, hamis, csalárd világ,

mely igen megcsalatol ítéletidben! Mennyiszer megvted és kárhoztatod az Isten szolgálait; elő viszed és neveled az ördög cinkosit?! Kicsoda mer ezután zúgolódni azon, hogy mások feljebb böcsültetnek nálánál; látván, hogy az Isten fia Barabbásért hátravettetik? Azt tudjátok-e, keresztyének, hogy csak a zsidók böcsülik ily kevésre Krisztust? Hogy csak ők választják inkább Barabbást, hogysen Krisztust? Adná Isten, úgy volna. De valamennyiszer a világ kedveskedéséért és gyönyörködéséért Isten akaratját megszegjük, annyszor Istent és az ő tisztességét, mennyországot és az örök dűcsőséget hátravetjük és azt kiáltjuk: nem akarom az Istent és az ő országát; nem akarom Krisztust és az ő drága érdemét: hanem ezeknél nagyobb-
ra böcsülöm a világ adományit.

A gyalázatos választás után másodszor és harmadszor is csak heába kiáltá Pilátos, hogy semmi vétket nem talál Krisztusban. Azért más mesterséget gondola, mellyel enyhítse a zsidók szűvét: remélvén, hogy ha igen megvereti Jézust, megesik a kegyetlen zsidók szűve, és nem fogják halálát szomjúhozni. Monda azért a zsidóknak: megvertem és vereséggel megjobbítván, elbocsátom őtet. Oh, kegyetlen szó! Oh, istentelen mondás, mely Krisztus Urunk tisztességét ostorozza! Mit találtál, átkozott bíró, Krisztusban emendálásra, jobbításra valót? Nem volt őbenne semmi vétek: nem volt az ő szavaiban semmi férges. A te gonosz szűvedet emendáljad, mely az emberi félelemért az Istent megbántja. A te elfordult akaratodat emendáljad, mely a zsidóknak kedveskedvén, kárhoztatá, akiben semmi vétek nem találtatott. A te kezedet emendáljad, melyet akár mint mossad vízzel, de ki nem szapulod belőle az ártatlan vért, melyben kezedet mostad.

Megparancsolá azért Pilátos, hogy Jézust megverjék. És ottan minden öltözetit leráncigálák a hóhérok, és annak tisztaságos, szűz, szent testét, ki az egeket csillagokkal, a mezőket virágokkal, az égi madarakat tollakkal öltözteti, merő mezítelen vetkeztetik, a mi szemtelenségünk büntetéséért: mert mi, az Istentől nekünk adatott kegyelemnek öltözetit elvesztvén, utálatos mezítelenségre jutottunk vala: és örökké abban maradtunk volna, ha a Krisztus mezítelensége minket fel nem ruházott és ki nem öltöztetett volna ama rút, mocskos köntösből, melyet a világ nyakunkba vetett vala. Oly nagy szemérmet szerzett ez a mezítelenség Krisztusban, hogy amint tudós szentek írják, midőn a kertben vérrel verítékezett, ennek a mezítelenségnek szégyenleti verte ki a vért minden tagjaiból: mert ha egyebeknek a szemérem orcájára kergeti a vért és ezzel megpirosítja; a Krisztus testén a nagy szemérem minden tagjain általverte szentséges vérét. Hogy azért Ádám atyánknak gyalázatos és szemérmetlen, teljes mezítelenségét befedezné az ártatlan Jézus: azt mivelé, amit ama jámbor fiak, kik leveték magok ruháját, hogy ezzel befedeznék atyjok szemérmes testét.

A mezítelen Jézusnak szent kezeit, amaz alacsony kőoszlopnak vaskarikájához kötözték, melyet Rómában láttunk. Ah, mely nagy különbség vagyon e között és a pusztában a zsidók előtt járó oszlop között. Amott az Isten dűcsűségének fényessége a tűz és felhő között tündöklött: de itt az Isten Fiának ártatlan teste szaggattatik, és mint áldozatra adatott báránynak bőre, levonyatik a sok vereségekkel. Merthogy mi Istentől ne veressünk, az Isten Fia veretik éretünk. És ha mi az ebet szoktuk az oroszlán előtt verni: az Atyaisten mielőttünk a Juda neméből való oroszlánt ostorozza, hogy az ő fájdalmiból megismérjük nyavalyánkat.

Mivel azért Pilátos avégre akarta Krisztust ostoroztatni, hogy rajta megessék szívők a zsidóknak, és halálát ne kívánják: tetétől fogva talpig, nagy marok tüvises vesszőkkel, ázott istrángokkal és ökörbőr ostorokkal addig elvereté, hogy az ő szentséges vére ugyan tócsával állott; és az ő tisztaságos teste szakadozva hullott a földre. És mivel az egész emberi nemzetben semmi ép nem volt: a Krisztus szent testének is minden részei megsebesítettének, melyre nézve írja Izsaiás, hogy emberi szín és ábrázat sem volt rajta. Mindazáltal, mint a bárány, mikor nyírik, száját sem tátotta: hanem az ő szemérmes, szűz testének mezítelenségét orca-

pirulással nézvén, lelkét Atyjához emelvén, azt kiáltotta: Atyám, te tudod egyedül; senki tekívéled nem érti az én orcapirulásomat: és noha szégyennel befedetett orcám; de azért kész vagyok a vereségek szenvedésére.

Szent Isten, ha megszólalál magos mennyből, mikor a híveket kergeté Szent Pál: miért nem szólasz, mikor Szent Fiadat így rongálják a zsidók? Istennek angyali, ha a babilóniai kemencében sérelem nélkül oltalmazátok a szent ifjakat: miért nem oltalmazátok most Uratokat? Én vagyok, Uram, aki vétkeztem: én vagyok, aki loptam, tolvajlottam: az én hátam érdemlette ezeket a vereségeket. Ez pedig az ártatlan bárány, a mi fájdalmunkat hordozza; vereséginek kékjei a mi orvosságunk: Istennel való békességünk az ő ostorozása. Oh, áldott vér, mely énérettem földre folytál, tisztítsd meg lelki nyavalyámat! Oh, szentséges test, mely énérettem így ostorozattál, gyógyítsd meg az én gyarlóságimat! Oh, átkozott bűnök, melyekért ennyit kellett szenvedni az ártatlan Krisztusnak, távozzatok el tőlem! Ha az ártatlan Jézust így megverik bűneinkért: vajon kicsoda panaszkodhatik közülünk, ha mit szenved, gonoszságiért érdemese?

Mikor fáradtig taglották volna Krisztust, és amint némelyek írják: ötezernél többet ütöttek volna rajta; mikor a kegyetlen hóhérok lábokkal tapodták volna az ő szentséges vérét, melynek egy cseppje elég lett volna az egész világ váltságára: eloldák Krisztust az oszloptól. De a nagy fájdalmak és vérontások miatt lábai nem bírván, bágyadva a földre dőle és mindaddig szent vérében úszva, míg a kegyetlen hóhérok felrángatván, imígy-amúgy ruháját reá veték. Mivel pedig a Krisztus szerelme telhetetlen volt az érettünk való szenvedésben: nem azt írták az ő oszlopára, amit a Hercules oszlopára: Elég eddig, ne menjünk tovább! Hanem: Tovább menjünk! Mert tovább a nagy oltár, a szent kereszt.

Azért a Krisztus ellenséginek dühössége új és nemcsak gyalázatos, hanem fájdalmas találmanyt gondola kínzására. Egybegyüle az egész sereg, mivel azt hallották vala, hogy Krisztus királynak mondotta magát, noha semmi jelensége nem látszott királyságának: játszani akarván véle mint bolondot, nagy nevetségekkel és trágár tréfákkal farsangos királlyá tevék őtet. Mivel pedig a királyok bársonyba szoktak öltözni; koronát és királyi istápot viselni, és az emberek térden állva beszélnek vélek. Elsőben egy régi, rossz, kopott, szakadozott, veres bársonyba öltöztették őtet, hogy a mi jegyesünk, aki Heródesnél feír öltözetben csúfoltatott, Pilátustól veres köntösben tréfáltatnék. Nincs nehezebb kínja a böcsöletes embernek, mint mikor megcsúfoltatják. Az Izráel fiait Egyiptomban sok nehéz és rabokhoz illendő szolgálattal terhelék: de mind nehezebb volt, hogy csúfolták őket és ezzel keserítették életüket. Ama kegyes próféta, Eliseus, egyéb dolgokban sokat túrt; de mikor a gyermekek megnevették kopaszságát, megölée érette. Saul és Sámson inkább meg akartak halni, hogysem csúfja lenne ellenséginek. Azért nagy bűn az embercsúfolás, mert a böcsültes ember örömesben szenved a testi sebeket, hogysem a csúfolásokat. Krisztus Urunkban pedig annál keservesebb volt a csúfolás, mennél méltatlanb volt feddhetetlensége a csúfolásra. Mert ha mi csúfoltatunk helytelen mondásunkért vagy balgatag cselekedetünkért, könnyebben szenvedhetjük; bizonyoson ismervén, hogy sokféle cselekedetünk érdekesek a csúfolásra.

Minekutána bársonyba öltöztették volna a mi királyunkat, a tréfárúl keserves mulatságra menének. Mert hogy a Krisztus királysága korona nélkül ne lenne, új és azelőtt hallatlan kegyetlenséggel; hegyes, kemény és hosszú tövisből koronát csinálván, azt nyomák nagy erővel szentséges fejébe. Ah, kegyetlen vitézek! Méltán választá Dávid a döghalált, hogysem a hadat: mert vajon mitül tartóztatja magát a hadi ember, ha töviskoronát nyom a Jézus fejébe? Minemű volt ennek a koronának tövise, sokan láttátok a szent ereklyében. Azért, mivel igen hosszú és vastag volt, mélyen bément az Urunk fejébe, és mint a rostát, úgy meglyuggatván

szentséges koponyáját, iszonyú fájdalmat és sűrűn serkedező vérnek folyását szerezte; úgy, hogy Urunk szent orcáját és nyakát éppen elfogná a vér.

Kegyetlen játék, embertelen tréfa volt ez: mert ha nagy fájdalmat érzünk, mikor egy tövisecske áltáljárja kemény talpunk bőrét: minémű kínzások voltak, mikor ennyi tövisek szaggatták az Urunk fejét? Mennyi tövis volt a koronában, annyi forrási nyíltak a Krisztus vérének. Oh, ártatlan fő, mit vétettél, hogy ily kemény fájdalmokkal kínoztatol? Az Ábrahám keze, Izsák halálára kinyújtva, kardja felhúzza vala; de egy kos a tövis között szarvának akada és felváltá Izsákot. Ez csak parabola, példa volt, úgymond Szent Pál: mert az Istennek igaz haragja miatt veszni kell vala az emberi nemzetnek, ha a töviskoronában kínoztatott Krisztus meg nem mentette volna. Isten átká volt, hogy az eset után a föld töviset nevelt: mert a mi testünkben gonosz vágyódások, kevélységek, fös vénységek és egyéb feslettségek tövisénél egyéb nem nevededett. De elvévé ezt az átkot az Úr Krisztus, mikor a töviskoronát fejébe tevő: mert a mi gonoszságink tövisét, szenvedése tövisével megtompítá. Az apró madaraknak bátorságos oltalma vagyon a ragadozó ölyvek előtt, ha sűrű tövisbe szaladhatnak: mi is, ha a Krisztus koronájában fészket csinálunk, és annak árnyékában lakunk, minden veszedelmek és kísértetek között, bátorságosok lehetünk. Ah, keresztyén ember, fogd el magadat a gonosz bűnök tövisétől: mert valamennyiszer vétkezel napjában, annyiszor töviskoronát tész Urad fejébe.

Keresztyének! Jer, fogadjuk a mi jegyesünk tanácsát, és lássuk a békességszerző Salamont koronázva, azzal a koronával, melyet fejébe tett az ő mostohaanyja, a zsinagóga, azon a napon, melyen a keresztfának ágyán, örök jegyesévé fogadott minket! Bezzeg ez a mi jegyesünk, dücsőséggel és tisztességgel, az ő jóakarátjának pajzsával koronázott minket. De látván, hogy az eszeveszett háládatlanság nem gondol ezekkel a koronákkal, hanem a világi gyönyörűségek rózsakoronáját áhítja, és a kevélység koronája alatt a földi dücsőségekkel részegedik; nem tén rózsakoszorút maga fejébe: hanem töviskoronát választ; hogy a mi kevélységünket magában ostorozza; hogy a mennyei koronát nekünk érdemelje; hogy e világi keserűségek és sanyarúságok koronájának viselésére szívünket vastagítsa, mert senki a dücsőségnek koronájára nem jut, aki töviskoronát nem visel Krisztussal e földön. Ez az oka, hogy a régi keresztyén vitézek megölették inkább magokat, hogysem a római hadak mustrájában rózsakoszorút tennének fejekbe: azt kiáltván, hogy akinek Ura tövissel koronáztatott, nem méltó, hogy rózsakoronát viseljen, és amint Szent Bernárd írja: nem illik, hogy a tövises fő alatt kényes tagok legyenek. És mivel oly hatalmas a Krisztus tövisének gyakor emlékezeti, hogy ezzel könnyen kigyökereztetik a bűnök tövisé, a kísértetek lyuggatása és a világi szorgalmatosságok sértegetése, mely megfojtja a mennyei magot: azért rendelte Szent Péter, és először példájával, azután az egész anyaszentegyház szokásával erősítette, hogy minden egyházi ember, a Krisztus koronájának emlékezetire, pilist viseljen tetején.

Oh, én lelkemnek váltsága; én üdvösségemnek reménysége: Méltó, hogy mind a mennyei szentek, mind a földi fejedelmek szent lábaidhoz vessék koronájukat, mivel te miérettünk töviskoronát viseltél. Méltó, hogy ha Mózes a csipketövisben megismérte az egyiptomi fogságnak szabadítóját; mi is ebben a töviskoronában megismerjük váltságodnak nagy voltát. Mikor a régiek rabot vagy szolgát eladtak, koronázva adták el. Mikor nagy áldozatokkal engesztelték a pogány isteneket, megkoronázták és koszorúkkal fűzték szarvokat a tulkoknak, kosoknak. Mivel azért az Úr Krisztus szolgálai ábrázatban adatik váltságunkért, és áldoztatik üdvösségünkért: méltó, hogy korona adassék fejébe. Nem csuda, ha a fák között a tövis választatott királyságra, mivel ezzel koronáztatott az Isten fia. A koronához királyi pálca kívánatott. És minthogy a világi fejedelemségnek töredelmes romlósága a Szentírásban üres nádnek neveztetik: a Krisztus kezébe is, királyi pálca gyanánt, nádat adának, mellyel ütögették szent fejét, hogy a töviskoronát mélyebben fejéhez szegezzék. És a több sok csúfolások között hihető, hogy azt is mondták: Mint a nád üres és nincs völgye; úgy a te fejed ész nélkül

vagyon, hogy királynak mondod magadat. Országod is olyan, mint a nád, melynek sem ételre való gyümölcse, sem épületre való erőssége nincsen. Oh, édes Üdvözítőnk! Az én lelkem hajlandó, mint a nád: akármely kísértetek szelétől tétova ragadtatik, akármely nyomorúságok alatt egyberomlik: üres, valamíg teveled nem teljes: gyümölcstelen, mert tekéletes erkölcsökkel nem bévelkedik: csak levele vagyon, mert csak szóval tisztel téged. Ne utáld meg, Uram, sőt vedd szent kezébe ezt az üres, töredékeny nádat, hogy megtöltsed és erősítsed a te szent lelked teljességével.

Az újonnan koronázott királyt üdvözleni és ajándékozni szoktuk. Hogy azért semmi csúfolás hátra ne maradjon, térdet hajtván Krisztus előtt a hóhérok, nagy nevetséggel kiáltották: Üdvöz légy, zsidók királya! És ajándék gyanánt szent orcájára undok torhákat pökdöstek. Ah, ki sokan vannak, kik most is csúfolják a Krisztus Királyságát, és egyfelől térdet hajtván, másfelől Krisztusra pöknék: nyelvekkel uroknak és atyjoknak kiáltják; de félelmét és tiszteletét félretézik. Szóval vallják, de cselekedettel tagadják őtet. Testekkel a templomban térdre állanak, de szívökkel fertelmes bűnökben gyönyörködnek. Meghajtják térdeket, de meg nem alázzák kevélységeket.

Azt gondolta Pilátos, hogy ha Krisztusnak iszonyú verésekkel és csapásokkal változott ábrázatját látják a kegyetlen zsidók, megesik szívök. Azért úgy, amint töviskoronával szent feje általlyuggatott, haja, szakálla vérbe fagyott, orcája pökdösésekkel rútított vala; kivívte őtet a zsidók eleibe, és felemelvén a bársonyrongyot, vérbe fagyott testét megmutatá, mondván: Ihon az ember, melyben látjátok, hogy emberi ábrázat nincsen; és talán meg sem ismernétek, ha tőlem nem hallanátok. Azért jusson eszetekbe, hogy ez is ember, mint ti, és elégedjete ennyi szenvedésivel. Ha magát Istennek mondotta, eszébe vette a sok nyomorúságokból, hogy ember. Ha magát királynak hirdette, ím, látjátok, mely csúfos és gyalázatos koronája vagyon királyságának. Oh, felséges Atyaisten! Ha a zsidók azt kiálták, hogy csak reá sem nézhetnek Krisztusra: tekints te szerelmes fiad orcájára! Ha mi vétkezünk: ihon az ember, ki minden akarodat megteljesítette. Ha mi háládatlanok vagyunk: ihon az ember, aki meghálálja minden jótéteményidet. Oh, én édes Üdvözítőm, nem panaszkodhatom, mint ama kórbeteg, hogy emberem nincsen, aki nyavalyámból kisegítsen. Mert te segítő kezedet és hatalmat nyújtod nyavalyáimban, és hogy felemelj esetimből, emberi ábrázatnak szépségéből kiöltöztél.

Semmit nem használa a Pilátos mestersége: mert annál inkább kiáltának a zsidók, hogy felfeszítsék Krisztust, és ha ezt elbocsátja, nem leszen barátja császárnak. Az ördög pedig, látván Krisztusnak csudálatos szelídségét és győzhetetlen türesét, ennyi sok fájdalom és gyalázatok között: gyanakodni kezdte, hogy ez a Messiás, kinek halála a poklot elrontja. Azért rettentő látásokkal arra vivé Pilátos feleségét, hogy urának azt izenné: Nincs semmi dolgod azzal az igazzal. Csudálatos az emberi háládatlanság. Nem kell kételkedni, hogy a zsidók közül, kik a Krisztus szenvedését nézték, sokan sok jót vettek Krisztus Urunktól; sokan az ő tanítását hallgatták; csudatételit látták; sőt magok hasznával érzették: mindazáltal senki nem találkozott mentegetője és vigasztalója. Senki nem lén, aki előállana és ártatlanságáról bizonyosságot tenne, noha ez oly nyilván volt, hogy Júdás, az ő árulója; Pilátos, az ő kárhoztatója; az ördög, az ő ellenkezője, a római századossal együtt: justusnak, igaznak, ártatlannak kiáltották őtet.

Haszontalan lén a Pilátos feleségének intése, mert Pilátos, emberi félelemtől és kedveskedéstől viseltetvén, inkább akará, hogy elfogyjon a Krisztus élete, hogysem ő kiessék ura kedvéből és tisztiből. Azért székből ülén, rútul bémocskolt lelkének mosdatlanságától nem iszonyodván, kezét mosogatja a zsidók előtt mondván: Ártatlan vagyok ennek az igaznak véréért. Ti lássátok! Felkiáltának a zsidók: Mirajtunk és fiainkon legyen az ő vére! Büntetést kérenek fejekre és bűnhődnek minden keresztyén országok szegelyében, mint rabok, és utála-

tos vérarulók. Oh, dücsőséges szent vér, szállj mireánk, és minden maradékinkra: de nem úgy, mint a zsidókra, hogy bosszút állj, hanem hogy mosogass, tisztogass és megszentelj minket.

Pilátos azért szentenciát monda: hogy a zsidók kívánsága és akaratja szerint légyen a Krisztus feszítése. Nagyobb és hathatós szókkal nem jelenthették az evangélisták a hamis bírónak istentelenségét, mint mikor azt írták, hogy Jézust vádolójának akaratjára hagyta. Nem szabad a bírónak a vádolt ember büntetését ellensége kedvére hagyni: mert az igazságszolgáltatásban mértékletesség kívántatik; bosszúúzás nem szenvedtetik. Nem szabad senkit abból ítélni, amit ellene mondanak, hanem amit hiteles bizonyságokkal fejére raknak. Nem szabad halálos szentenciát mondani, melyben oka nem adatik a kárhoztatásnak. De mivel Pilátos egyéb okát nem adhatta Krisztus halálának, hanem hogy irigységből vádoltatott, félelmből szentenciáztatott: inkább hallgatással mulatja, hogysem okát mondja kárhoztatásának. Önnönmaga Pilátos egynéhányszor mondotta, hogy semmi vétet nem talált Krisztusban: de a császár félelmétől és a zsidók nyelvének fenyegetésétől, kiragadtaték az igazságból.

Bírák, bírák! Valahol a félelem és reménység regnál, ott az igazság nem regnál. Nábotot halálra ítélik a hamis bírák, hogy Jezabelnek kedvét találják. Zsuzsánnát kárhoztaták a lator vénék, hogy feslettségeket végbe nem viheték. Krisztust halálra ítéli Pilátos, hogy császár haragját elkerülje, a zsidók barátságát megtartsa. Így szokott lenni: valamely bíró örül az ajándéknak és félelemtől viseltetik, igazat nem ítéltet. Nem kell azért a bírónak azzal gondolni, mit mondanak öfelőle az emberek, hanem azt kell szembe előtt viselni: mint Isten előtt ítélet. Mert a szók csak rettentenek, de a hamis ítélet elkárhoztat. És soha egy mártír sem lett volna, ha az emberek ítéletire és szavára függesztették volna a szentek az ő életek kormányát.

Te pedig, ártatlan Jézus, ki halálra szentenciáztattál, hogy az én lelkem életét megtartanád, oltalmaz engem az örök halálnak érdemlett szentenciájától, a te érdemetlen kárhoztatásoddal. És ha te énérttem a zsidók akaratjára hagyattál; adjad, hogy én is teérettet, a te szent akaratodra hagyjam magamat. Nem kívánom, Uram, hogy szájamra bocsáss és az én akaratom szerint cselekedjél; mert a veszendőket szoktad zabola nélkül jártatni: hanem azon könyörgök, hogy a te szent akaratod teljesedjék bennem, az én tulajdon akaratom ellen is.

Mikor a kegyes Jézus hallotta volna a kegyetlen Pilátos szentenciáját, nagy csendességgel és csudálatos szeretettel atyjához emelvén lelkét, felkiálta: Atyám, mivel egyéb áldozatokkal nem engeszteltetel, hanem azért szabtaid hozzám ezt a testet, hogy áldoztassék: ihon, én Istenem, kész vagyok; teljes akarattal mégyek a kereszt oltalmára. És ezzel a jóakarattal, a Krisztus testének bemutatásával, írja Szent Pál, hogy megszenteltettünk.

Hetedik és utolsó helye Krisztus szenvedésének a Kálvária-hegy volt. Mihent kimondá Pilátos a szentenciát, a zsidók, mivel inkább kívánták a Krisztus halálát, hogysem a magok életét; és abban helyhezgették országok megtartását, ha Krisztus életét elfogyathatják: nagy örömmel és tapsolással megköszönék a szentenciát és kegyetlen dühösséggel ragadván Krisztust, sok döfölések és pökdösések között leráncigálák róla azt a bársonyköntöst, melyben csúfoltatott vala. Amely selyemöltözetet a Heródes és Pilátos udvarában Krisztusra adtak, ugyanottan hagyá: tanítván, hogy mikor halálhoz közelgetünk, a világnak hagyjuk, ami a világé, és ne találtassék rajtunk más ember ruhája, mert jaj annak a léleknek, mely más ember marháját házában hagyja! Ebben pedig, a bársonyruhának levonásában, megújulának a Krisztus sebei és vérontási: mert a fejébe nyomtatott töviskorona megmozdították, és ki beljebb nyomaték fejébe a tövis közül, ki ugyan fejében törék. A sok vereségekkel sebesített tagjai, a keményedett vérral ruhájához ragadtak vala: azért minden sebek megújulának a vetkeződsében.

Minekutána a maga ruhájába öltöztették Krisztust, miképpen Izsáknak hátára adák a nyaláb fát, melyen égő áldozatul kellett emésztetni: úgy Krisztusnak vállára adák azt a nagy, nehéz,

hosszú keresztet, melyen kellett áldoztatni; hogy a sok vereség, vérontás és nyughatatlanság miatt elerőtlenedett teste ezzel is terheltenék. Sokkal nagyobb lelki vidámsággal, hogysen Szent András, megölelé, csókolá és üdvözlé Krisztus a keresztet: tudván, hogy ez a Dávid kulcsa, melynek súlyát vállára kellett venni, ha meg akarta nyitni mennyországot, mely egy fakulccsal bészegeztetett vala Ádám atyánktúl. Ez ama fejedelemségnek királyi pálcája, melyet Izsaiás a Krisztus vállán látott: ez ama királyi szék, melyből kellett uralkodni a Messiásnak: ez az igaz Messiás zászlója, mely alatt kellett vitézkedni minden szenteknek.

Vállára vevé Krisztus nagy kedvvel a szent keresztet; miképpen Jákob, keresztül tévén kezeit megáldá a József fiait: úgy Urunk is áldomást vete a felemelt kereszttel híveire, hogy a kereszt zászlója alatt, kereszt által vennének minden sacramentomokat, valakik a kereszttől kereszttyén nevet vettek. És miképpen a Jákob kereszti alatt Manassestül elvételtek és Efraimnak adaték az első méltóság: úgy a Krisztus kereszti alatt, az istentelen zsidók méltósága a keresztvényekre szálla.

Ki tudná megmondani, mely nagy fájdalmakat érzett a mi Urunk, mikor vereségekkel sebesített vállán ily nehéz terhet kellett vinni? Mikor a nagy, hosszú keresztnek földön hurcolt vége minden kőben megütöközvé, és ottan-ottan a töviskoronában akadván, beljebb verte és újította sebeit; mennyiszer tántorította, mennyiszer ejtette térdére és orcájára Krisztust a nehéz gerenda; mennyiszer döfölték, rívogatták, taszigálták, kötélén hurcolták az ő fáradott és szakaszkodott testét a hóhérok, hogy elébb indítanák? Krisztus Urunk pedig, két lator között, úgy, hogy előtte is, utána is egy lator járna, mintha ezek feje lett volna; sok kiáltások és rágalmazások között, nagy orcapirulással, nagy alélva csak alig léphetvén, öntözte szent vérével Jeruzsálem utcáit. Végre látván a zsidók, hogy jártányi ereje sincsen, nemhogy terhet viselhetne; nem azért, hogy könnyebbítnék terhét, hanem hogy siettetnék feszítését; erővel, hatalommal kényszeríték Simon Cyrenaeust, a Sándor és Rufinus apját, hogy utána vinné a keresztet. Ah, ki sokan örömet mennek Krisztus után a mennyegzőbe vagy a Zachaeus lakodalmába! Ah, ki sokan jó kedvvel eszik a lépes mézet a tanítványokkal! De jaj, ki kevesen vannak, kik a Krisztus keresztit és gyalázatos szenvedését jókedvvel vállalják! Előttünk mégyen a mi Urunk; a súlyos keresztet hátán viseli, és azt kiáltja, hogy aki véle akar uralkodni, vegye fel a maga keresztjét és kövesse őtet.

Keresztyének! Jóakarát kívántatik a Krisztus szolgálatjához, mert az Isten házában nem úgy szolgálnak, mint a rabok, kedvetlenül és zúgolódással; sem úgy, mint a béresek, fizetésért és világi haszonért: hanem mint a kedves fiak, örömmel és csak Isten kedvéért. Kívántatik az is, hogy a magunk keresztjét viseljük, nem a másét, mint ez a Cyrenaeus. Mert nem elég a keresztet nézni, a sanyarú életet prédikállani vagy egyebeknek parancsolni; azaz csak abban fáradni, hogy egyebeknek keresztet készítsünk: hanem a magunk életét szentül kell rendelni és a világi sanyarú galibákat örömmel kell viselni. Végezetre kívántatik, hogy Krisztust kövessük a keresztviselésben, és ha az ő szentséges teste mindenestül keresztre feszítettett és holtig ott maradt; a mi gonoszságunk is mindenestül megfeszítessék és megölessék!

De igen vélte: találkozik, aki úgy ne viselje, mint Simon, a Krisztus keresztjét, mert nagyobb része a világnak ellensége a Krisztus keresztinek: kinek hasok istenek és gyalázatos erkölcs dühösségek. Nem úgy, keresztyének, nem úgy! Menjünk ki mi is Krisztussal a Kálváriára, részesüljünk az ő keresztinek sanyarúságiban: megszán minket és megvigasztal, mint amaz ájtatos asszonyokat, kik mikor őtet siratnák, elfeledkezvén maga sok nyavalyáiról, azt hagyá nekik, hogy ne sirassák őtet. Nem tiltja a sírást, hanem megtanít min kell sírnunk, mikor a Krisztus szenvedését látjuk. Engem, úgymond, ne sirassatok: hanem ha engem akartok vigasztalni, sirassátok a magatok bűneit, mert legnagyobb terhem, mely alatt földre esem, a ti bűnötök, oka szenvedésemnek a ti álnokságtok. Meggondoljátok azért, hogy ha énbennem, aki

nyers és gyümölcsöző, szép, zöld fa vagyok, akiben semmi aszúság és fogyatkozás nem találtatott, ily keservesen ostromozza Isten a ti bűnötöket: mint lészen dolga az aszú fának, melyben a szeretet gyökere megszáradott; az igazság levele elhullott; a tekéletes életnek minden gyümölcse megrothadott? Ha a mások bűnéért ily sanyarún ostromoz Isten engemet: mit kell annak szenvedni, aki maga vétkeivel terhes? Ha így bánik Isten szerelmes fiával: mit fog művelni az áruló szolgálával? Oh, én kemény szívem, ha bűneid siralmára nem indít a te Urad sok kínja, indítson ottan azoknak félelme, melyeket szenvedned kell gonoszságidért, ha idején ki nem térsz ezekből.

Immár tehozzád jutottunk, oh, áldott Kálvária: mely noha annak előtte gonosztévők kínjára rendeltettél és veszendők mézárszéke voltál; noha a sok bűdös testek miatt, melyek az akasztófákról és keresztekéről leszakadoztak, iszonyatos voltál: de minekutána a te ganéjodat illeté az ártatlan Jób, a Krisztus Jézus templommá változtál, és az egész világról nagy fáradtságokkal, sok veszedelmeken, sereggel mennek a te szentségedet látni az igaz keresztyének. Nincs semmi bűdösség immár benned; sőt temjénnel illatoztatol: nem gonosztévő latrok, hanem Istennek kedves szolgálói laknak rajtad: senkit meg nem ölnek, de sokat örök életre elevenítenek benned.

Mikor azért erre az ördöggel való utolsó bajnívásnak mezejére érkezék nagy fáradva Krisztus, mindjárt eszébe juttatja, hogy azon a hegyen temettetett az első Ádám; azon a hegyen bűnhődtek a gonosztévők: és nagy szeretettel bémutatá kész voltát szent Atyjának, hogy Pelicanus módjára, vére öntözésével élesztetni akarja az Ádámban elesett emberi nemzetet. Ugyanis azért akara Krisztus a gonosztévők teste között szenvedni, hogy mint az Elizeus teste, a holt tetemeteket illetván, életre hozá: úgy a Krisztus testének erejével, a bűnösök elevenednének.

Szokás volt, hogy a halálra ítélt embernek jó italt adtak erő és bátorság szerzésért, melyről emlékezet vagyon Ámos prófétánál. Azért Krisztus Urunkat is jó illatú drága itallal kínálák, de el nem vevé. Kin a hóhérok bosszankodván, mivel jó italt nem akara, epét elegyítenek az italba, és azzal kínálák: melyet megkóstola. Oh, áldott Jézus! Mely drágán esik néked a mi torkosságunk! Mi ettük a vadszőlőt és a te fogad vásik belé: a mi bűneink epéje keserítette a te szent szájadat, mikor a zsidók szőlejek epéjét megkóstolád. Légyen, Uram a te epéd emlékezése az én torkosságom zabolája. És ha Tóbiás halának epéje testi szemet világosított: a te italod epéje nyissa fel lelki szemeinket, hogy értsük, minémű italt érdemlett a mi szájunk, és ennek isméretivel torkosságunkat zabolázzuk.

Mivel az emberi nemzetnek örök veszedelemtől megtartója nem borral, mint Noé, hanem hozzánk való szerelmének nagy voltával megrészegeedett vala: mezítelen vetkőzödék, hogy az első Ádám gyalázatos mezítelenségét befödöznék. Mert a kegyetlen hóhérok iszonyú fájdalommal leráncigálák szent testéhez fagyott véres ruháját, megmozgatván ezzel a keserves koronának hegyes tövisét, és noha minden fájdalomnál nehezebben esett a mezítelenségnek szemérme, de a mi lelki mezítelenségünk gyalázatját inkább érezte, hogysem a maga kisebbségét. Nem elégedék azzal Krisztus, hogy kiöltözzék maga akaratjából, és teljességgel Atyja kedvére hagyá akaratját: hanem a Kálvária-hegyen, szűz, szent testét is mezítelen feszítetté keresztfára. Tanítani akarván, hogy valaki a Krisztus kereszttel a szent szerzetekben viseli, először maga akaratjából kiöltözzék: azután külső javaitól üresedjék. Dávid, Isten előtt mezítelen énekle: Izsaiás Jeruzsálemben mezítelen prédikála, Saul addig prófétála az Isten szolgálói között, míg mezítelen marada: mihent köntösét felvéve, ottan megüresedék a prófétálás lelkétől, és azután gonoszul vesze. Jaj tehát azoknak, kik a mezítelen Krisztus után indulván, ismét felöltöznek a világ culájába.

Eljövén az üdő, melyben ki kellett nyomni az igaz szőlőt a kereszt satuján: a földre dőjtött keresztre hanyattá fekteték a mezítelen Jézust, és miképpen Ádám kinyújtá kezét a tilalmas

gyümölcs lopására: úgy a mi váltságunk a keresztnak oltárára terjeszté szent kezeit; és mint Izsák a rakás fa tetején, nagy engedelemmel nyakára várta atyja vágását: úgy az ártatlan Krisztus szelíd és engedelmes szüvel, minden idegenség nélkül várta a hóhérok szegezését. Ragadván azért a kegyetlen hóhérok bal kezét, mely szívéhez közelebb vala, temérdek vasszeggel, nagy öreg pöröly ütésivel a fához szegezték. Oh, felséges Atyaisten! Oh, végtelen bölcsességű szent Isten! Ha a Salamon templomában nem akarád hogy pöröllyel illetnének csak egy követ is: mi dolog, hogy a szentlélektől építettett templom, ily kegyetlen pörölyözéseket szenved? Ragadák a több hóhérok jobb kezét Krisztusnak, és mind azt, mind a két lábát általlyuggaták és szaggaták temérdek vasszegekkel. Annak okáért, miképpen a világ kezdetin a földi paradicsom, négy igen szép és bévséges forrással nedvesítettett és gyümölcsössé tétetett: úgy a mi édes Üdvözítőnk négy mélységes sebeiből, lelkünk mosogatására és gyümölcsözésére négy bévséges, de véres kútfejek áradának. Oh, áldott Jézus! Mely méltán mondatol fájdalmak emberének! Mivel ennél nagyobb fájdalmak nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sűrűséges inai és apró csontocskái megszaggyattatnak és egyberontatnak; melyre nézve minden fájdalmi között leginkább azt emlegeti Krisztus, hogy kezeit, lábait általlyuggaták, és annyira kicsigázták tagjait, hogy megszámlálhatták minden csontjait. Valaki nem hiszi, mely nagy kín és fájdalom a kezek és lábak szegezése, könnyen eszébe veheti, ha történetből egy tőhegy mégyen körme alá. Oh, dücsőséges kezek, melyek az eget, földet alkották! Oh, áldott lábak, melyek előtt a halál és ördög elfutamodnak! Micsoda szegek, micsoda sebek ezek, melyek titeket szaggattak? Az én kezeim gonoszsági, az én indulatim álnoksági szerzették ezeket a fájdalmakat. Oh, felséges Atyaisten! Nézz ezekre a te szent fiad sebeire és fájdalmira, melyeket az én bűneim orvoslásáért szenvedett! Fogadd kegyelmesen ezt az áldozatot: és ennek érdeméért bocsásd meg sok gonoszságimat!

Ilyen kegyetlenül keresztfához szegezvén Jézust, hogy bételjessednék a próféták jövendölése; két gonosztévő lator között, mintha ezeknek előljáró kapitánya lett volna, felemelék, azaz feltámaszták a Jákob lajtorjáját, melyen mennyországba hághassunk: kimutatók az áldott fát, melyen igazság szolgáltatik: felállaták amaz érc kígyót, mely nem a testi sebeket gyógyítja, hanem a pokolbéli kígyók mérgét oltja és a lelki sebeket orvosolja: felemelék a Noé bárkáját, melyben a bűnök özönvizétől megoltalmaztatunk: megmutatók a Dávid kulcsát, mellyel az egek kapui megnyitvatnak: az Úr Krisztus zászlóját megereszték, mely által diadalmason vitézkedjünk: végezetre, Isten eleibe emelék az aratás zsengejének marok búzáját, mely a világ éhségét elvenné.

Mikor a nehéz keresztfának végét aláereszték a mélyen ásott verembe, iszonyúképpen megrokkana a Krisztus szent teste, és a szegek helyei nagyobbulván, megújítják a fájdalmakat. Oh, dücsőséges Jézus! Oh, én lelkem szeretője! Mely nagy változást látok benned! Akinek mennyországban angyalok udvarolnak, akit e földön a szent apostolok tisztelnek, most a Kálvárián latrok között függesz! A bűnösök helyén, bűnösök között, bűnösök kínjával gyaláztatol! Elvesztéd életedet, hogy mi éljünk: elvesztéd emberek előtt tisztességedet, hogy megnyerjed Isten előtt böcsületünket. Oh, áldott kereszt! Azelőtt gyalázatos voltál, latrok vállán hordoztatál: de azolta, hogy a Krisztus testét illetéd, királyok koronáján és minden szentek homlokán fényeskedel. Igazán te vagy ama drága fa, melynek magassága felséges, levele szépséges, gyümölcse édességes: mert tebenned minden ember eledelt talál: ágaidon az égi madarak fészke lehet: árnyékon alatt minden hévségben és égháborúban oltalom találtatik. Oh, keresztfára magasztaltatott, áldott Jézus! Mivel azt fogadád, hogy mindeneket hozzád vonszasz, mikor felemeltetél a földtől: vond hozzád a mi akaratunkat, hogy kiálthassuk Szent Pállal: Én is Krisztussal megfeszültem, a világi kívánságoknak.

Úgy bánék Pilátos Krisztussal, mint a világ szokott cselekedni: mely, ha tisztességeket ad is, de keresztekkel terheli. Pilátos a keresztfára feszített Krisztus feje felibe zsidóul, görögül,

deákul tisztességes titulust függeszte: Názáretbeli Jézus, zsidók királya. És noha a papi fejedelmek könyörgöttek, hogy ne nevezze Krisztust zsidók királyának, hanem hogy ő zsidók királyának mondotta magát: de semmit nem nyerének, mert Isten akaratja volt, hogy a Krisztus királyságát a pogány fejedelmek hirdessék.

A keresztfán alatt a Krisztus felső ruháját négy darabra metélék és magok között feloszták a hóhérok. Belső köntösére pedig, melyen varrás nem volt, sorsot vetének, hogy beteljesednék a Szent Dávid próféciaja. A keresztfán mellett nagy sokaság állott, a papi fejedelmekkel egyetemben: ezek fejeket tekergetvén, sok átkozódással, káromlással, nevetéssel csúfolták a megfeszült Jézust. Némelyek azt mondták: Nosza, most mutasd meg hatalmas erődet! Ha igazak és nem szemfényvesztések voltak csodatételid, szállj alá a keresztfáról, gyógyítsd meg sebeidet! Most látszik, mely hívságos dicsekedés volt, hogy harmadnap megépítéd a templomot; mivel magad testét sem tudod megmenteni a keserves kínoktól! Ha Isten fia vagy, ha Izráel királya vagy: lássuk tehetségedet és hatalmadat! Egyszóval, hogy a Krisztus tisztességét, szavának hitelét, csodatételének böcsületit földhöz vernék, semmi szitkot és gyalázatot el nem hagytak, hanem arra fordították mesterségeket, hogy a Krisztus tanítása hiúságnak, csodatétele szemfényvesztő tettetésnek ítéltessék, a keresztfán való szenvedésből.

Nincs oly cégéres lator, nincs oly gonosztévő gyilkos, nincs oly halálos ellenség, kin az emberek ne szánakodjanak, mikor utolsó kínját és halálát nézik. Mert a természet hozta, hogy ellenségünk halálán is megszorodunk. Azért Szent Dávid keservesen siratá Saul halálát, noha tudta, hogy éjjel-nappal életét szomjúhozta. Julius császár, látván Pompejusnak holttestét, sok könnyhullatásokkal kesergé ellenségét. Csak egyedül Krisztus, aki igazán mondja, hogy mindnyájan, akik látták, szidalmazták, tréfálták, fejek mozgatásával csúfolták őtet. De addig mozgatták fejeket a zsidók, hogy elszédülének, és miképpen az első gyilkos Káin, reszketeges fejű és félelmes bujdosó lén e földön: úgy ők is, a Krisztus halála után, rettegők és tétova bujdosók a mai napig.

Te pedig, oh, áldott Jézus, dicsírtessél mindörökké; hogy sem az ördög kísztetésére le nem ereszkedél a templom oromzatjáról; sem a zsidók szidalmára és csúfolására le nem szállál a keresztfáról; félben nem hagyád váltságunkat: hanem hogy bételjesítenéd a prófeciákat; hogy meggyőznéd az ördögöket; hogy megölnéd haláloddal a halált; hogy megváltanád a bűnösöket: állhatatosan, halálig a keresztfán maradál. És ezzel példát adál, hogy aki veled akar uralkodni, senki szavára és csúfolására le ne szálljon a szent szerzetnek és keresztyéni tekéleteségnek keresztfájára.

Ily sok kisebbségekre és gyalázatos szidalmazásokra egyet sem szólott az ártatlan bárány. Mert noha a keresztfán hétszer szólott és oly csudálatos szentségekkel tündöklő ígéretet szólott, melyek magok szerint egész prédikációt kívánnak: de maga mentségére, rágalmazóinak torkolására semmit nem szólott: hanem amint testének fájdalmas kínját, úgy böcsületinek kisebbsítő szidalmazását hallgatással tűrte, csendes elmével viselte.

Ezeket a Krisztus kínjainak iszonyúságit és az Isten fiának keserves szenvedését nem tűrheték tovább az egek, és minthogy nem vala, ki befédné Urunk mezítelenségét vagy gyászolná halálát, miképpen a jámbor szolgák, urok halálán fényes ruhájokat elhagyigálják és szomorú feketébe öltöznek: úgy a nap és hold, az égi csillagokkal egyetemben megvonák fényességüket, és az egész földet szörnyű setéségre öltöztetvén, befedezék a Krisztus mezítelen testét. Ugyanis, ha az Izráel fiainak sanyargatásáért kiterjesztvén Mózes az ő kezeit, három napestig iszonyú setéséget bocsátott Egyiptusra: méltó volt, hogy mikor az Isten fia szent kezeit a magas keresztfán kiterjesztette, hat órától fogva kilenc óráig, az egész világ setéségben hagyaték. És ha meghosszabbodék a nap, mikor Isten előtt kedves bajvívását végbevivé Józsué, méltó volt, hogy a Krisztus szenvedésekor megrövidülne a nap, és üdő előtt bésétetédnek; hogy a

kegyetlen zsidóktól tovább ne kínoztatnék az élő Isten. Te pedig, oh én lelkem, mit gondolsz ilyenkor? Siratják és gyászolják Krisztust az egek, noha nem őérettek szenvedett; nem az ő váltságokért áldoztatott. Te pedig, akinek bűneiért kínoztatik, akinek váltságaért feszítetik, nem siránkozol-e? Ha a Krisztus szent testének szakadási, ha az ő keserves kínjainak sokasági könnyhullatásra nem indítanak és gyászba nem öltöztetnek téged: mint reményled az ő vakságában és feltámadásának örömében részedet?

Keresztyének! Természetünk hozta, hogy mikor kedvesünk meghal, annak utolsó szavait és cselekedetét mélyen elménkbe oltjuk. Méltó azért, hogy a mi lelkünk szeretőjének utolsó cselekedetét megtekintsük, és ha az ő életének példájából minden tekéletes életre tanúságot vettünk: az ő halálából a mesterségeknek mesterségét, a jó kimúlásnak módját, igazán megtanuljuk. Tudván azért Krisztus, hogy éppen megteljesítette, valamit isteni rendelésből a próféták jövendöllöttek; látván, hogy az ő szent Atyjának haragja megenyhődött; hogy az ördög meggyőzetett; hogy a világ váltságának ára teljesen megfizettetett: megkóstolván a spongyában és izsópban neki nyújtatott ecetet, nagyon felkiálta. Micsoda kiáltás volt ez, megmagyarázza Szent Pál: Erős kiáltással, úgymond, és keserves sírásokkal könyörge az ő szent Atyjának; és azután fejét lehajtván, kibocsátá lelkét: hogy mint a Noé bárkájából kibocsátott galamb, hírt hozna és jelt adna az Istennel való békességről és a harag özönének szűnéséről.

Mi dolog ez, Édes Üdvözítőm? Sírva, kiáltva, imádkozva, fejed hajtva adod ki lelkedet? Oh, végetlen szeretet! Oh, böcsülhetetlen kegyelmesség! Nem sirattad, Uram, nem sirattad magadat, hanem az én sok bűneimet. Nem kesergetted kinszenvedésidet, hanem az én gonoszágimat. És mivel születésedben nem volt bölcsőd; életedben nem volt házad; halálod óráján sincsen inged: hanem ágyad a kemény keresztfá: vánkosit a vasszegek: superlátod az egek. Semmi kedvet, semmi könnyebbséget nem kerestél testednek: hanem csak Istenhez kiáltottál, csak könyörgöttél; és fejedet meghajtván, igaz engedelmességgel az Isten akaratjára kibocsátád lelkedet. Ezt kell a keresztyén embernek halála óráján követni; nem a test kedvét keresni; nem a világon kapdosni, hanem Istenhez kell folyamni: bűnünk bocsánatját sírással tőle kérni: az ő szent akaratjához mindenenek alkalmaztatni.

Oh, én kemény szívem! Mikor epedsz meg bánatodban, ha akkor nem bánkódol, mikor a te Istened meghal éretted? Nézd, oh, én lelkem, a te Megváltód holttestét a keresztfán! Látod-e, mint béestek szent szemei; megkékültek szent orcái; megmerevedtek hideg tetemi; megfelekedtek szent tagjai; lábbal tapodtatik földre folyt szent vére? Folyjatok én szemeim könnyhullatási, ha vérrel folynak a Krisztus sebeinek forrasi! Szerelmes Uram, Édes Megváltóm; a te szent halálod oltalmazzon engem az örök haláltól.

Ha urunknak világra jövetelét látván a mennyei angyalok mindnyájan alászállottak magas égből és alázatosan imádták őtet, amint Szent Pál írja; ha a pusztában való bajvívása után angyali seregek küldettek a Krisztus szolgálatjára; sőt ha a koldus Lázár halálán jelen voltak az angyalok: kétség nélkül, mihent a testtől elvált a Krisztus lelke, minden mennyei angyalok jelen voltak az ő szolgálatjára, és örömdücsölésére.

Keserves halálának utolsó órájában is megismérteté isteni hatalmát a mi Urunk, öt rendbéli csudálatos cselekedetekkel. Mert mihent kibocsátá lelkét, a templom superlátja, felső részétől fogva végig alá kétfelé szakada: azaz, szent fia halálát érezvén az Isten, elszaggatá ruháját, mint a zsidók keserves állapotjokban szoktak vala cselekedni: a föld szörnyen megindula: a kősziklák megszakadozának: a koporsók megnyilatkoznak és sok szentek testei feltámadának, kik megjelentek sokaknak a Krisztus feltámadása után.

Miképpen Mózes, az ő orcájának fényességét befedé a zsidók előtt, úgy Isten az Ótörvényben rejtezett Istennek neveztetett: ködben és setét folyhőben jelent Mózesnek: a pusztában bujdosó

zsidók előtt is sátorát nappal setét felyhővel bévonta. A Salamon templomának pedig belső részében egy superlát függött, melyen által nem láthatott a község a templomnak szentebb helyére. Mindezek azt példázták, amit Szent Pál mondott, hogy a szentek útja nyitva nem volt; homály, árnyék, fedezett példa volt az Ótörvénynek minden szentsége: az emberek bűnei közbevetődven, elszakasztottak Istentől mindeneket. De mikor Krisztus meghala, elszakada a fedél: megnyilatkoznak az Isten titkai: beteljesedének a példák. Az Ótestamentomban, aki vétkezett, egy tiszta és makula nélkül való bárányt, egy ártatlan, szelíd galambot, egy valamely más állatot kellett megölni; azaz a bűnösért büntelennek kellett szenvedni. Fedél volt ez: de elszakadt a Krisztus halálában és kinyilatkozott, hogy a mi bűneinkért, annak az ártatlan báránynak kellett szenvedni, mely egyedül találtatott makula nélkül. Ezen formán, minden egyéb áldozatok, rendtartások és ceremóniák homályi fényességre hozatának, mikor elszakasztá Krisztus azt a superlátot, mely Istentől minket elszakasztott vala. Keresztyének! Ha elszakadt a templom superlátja, szakasszuk el mi is azt a fedelet, melyről írja Szent Pál, hogy az emberek szívében szokott lenni. Ha szeméremnek fedele vagyok lelkedben, mely az igaz gyónástól elvonszon: szakaszd el ezt a fedelet, és tiszta, tekéletes gyónás által békéljél meg Istennel! Ha egyéb vétkek fedele vagyok szíveden: szaggasd el, mert az Isten színet nem láthatod különben.

A föld megindula, mikor meghala Krisztus. Ah, Keresztyének! Ha az érzékenységtelen föld is megrendül, mikor a szelíd Krisztus meghal: vajon minémű rettegése lesz a bűnös embernek akkor, mikor eljő ítélni és amaz átkot kimondja: Menjetek el, én Atyám átkozotti, az örök tűzre! Most az ideje, hogy sok bűnök terhével súlyosított lelkünk megmozduljon a Krisztus halálán, és annak érdemével kegyelmet nyerjen.

Mivel az igaz köszikla, a Krisztus Jézus, kétfelé válék, mikor az ő lelke kiszakada testéből: a kemény kösziklák is megrepedezének. Oh, kimondhatatlan keménység, ha szívünk meg nem lágyul az isteni szeretetre! Nem a kövekért holt meg Krisztus, és a kövek meghasadoznak: mi pedig, kikért vérét ontotta, mint a kövek, meg nem indulunk szenvedésén! Nehezek vagyunk bűneink súlyával; hidegek vagyunk imádkozásinkban; szárazok vagyunk ájtatosságunkban; kemények vagyunk irgalmatlanságunkban; sok egyéb dolgokban hasonlóak vagyunk a kövekhez: abban különbözünk, hogy urunk halálán meg nem repedezünk. Ha az ostorozások pörölyének kemény ütései meg nem törnek; ha az isteni vigasztalásoknak gyönyörűségei forrási meg nem lágyítják szívünket: lágyítsa ájtatosságra és isteni szeretetre keménységünket a Krisztus halála. Ha a bűdös baknak egy csepp vérével a kemény gyémánt megromol: Krisztusnak ennyi sok vére törje meg gonoszságba merült és keményült akaratomkat!

Semmivel inkább nem ismértette Krisztus, hogy ő volt halála a halálnak, és az élet megadója, mint azzal, hogy szent halála óráján sok koporsók megnyilatkoztak, sok holttestek feltámadtak, melyeket ennyi esztendő forgásában a halál fogva tartott. Oh, Édes Megváltóm! Oh, Édes Üdvözítóm! Látják a te fényes szemeid, hogy megholt az én bűnös lelkem, mikor gonoszságával tetőled, ki igaz élet vagy, elszakadt. Tudja a te mélységes bölcsességed, hogy olyan vagyok, mint a színes koporsó; melynek noha külső tette fénylik, de belől csak bűdös döggel bűzhödik. Azért könyörülj rajtam, és elevenítsd lelkemet szent haláloddal!

Mikor a földindulást és a több csudákat látta a római százados, felkiálta: Bizony ez Isten fia volt! Bizony ez az ember igaz volt! Nem csuda, ha Péter az apostolok előtt megvallá, hogy Krisztus Isten fia: de hogy ez a pogány vitéz olykor térszen bizonyosságot az Krisztus istenségéről és ártatlanságáról, mikor Pétertől megtagadtatott; mikor a zsidóktól vádoltatott; a körülállóktól csúfoltatott; a latrok között kínoztatott: azt bezzeg oly csudának ítéltük, minthogy a kösziklák meglágyultak. A százados példáját követé az együgyű község, mely a Krisztus szenvedésének nézésére gyűlt vala. Mert ez is mellét verve és rettegve ment haza.

Vége vala immár a Krisztus életének, de nem lén vége szenvedésének. Mert nemcsak a Mózes törvényének rendelkezéseire, hanem a húsvétnek és a szombatnak böcsületiért, ugyanazon nap le akarván venni a keresztekre a testeket, megronták szarát a két feszített embernek, hogy meghaljanak. Mikor látták volna, hogy Krisztus immár megholt, csontjait meg nem törék, hogy az Írás bételjesednék: hanem hogy bizonyosbak lennének halálában, egy a vitézek közül, általveré dárdájával oldalát, melyből vér folya ki váltságunkért, víz folya keresztelezésünkért.

Oh, áldott Jézus, mely bévkezü, sőt tékozló vagy, szent véred kiontásában! Egy csepp véred elégséges volt az egész világ váltságára: de hogy bévséges lenne fizetésed, és ahol bévelkedett a bűn, annál inkább bévelkednék a kegyelem: kiadád mindenestül testedben széjjeloszlott véredet, mikor megostoroztattál: agyad veleje körül valami vér találtatott, mind kinyomá a töviskorona: az erek vérét éppen kibocsáták a vasszegek érvágási, csak a szüved vala hátra, és ímé, azt is általverik, annak is vérét bocsátják. Méltán mondhatod immár, lelkünk szeretője, az emberi nemzetnek ama drága szókat: Megsebesítetted, édes jegyesem, megsebesítetted az én szívemet. Ah, áldott seb! Ah, dücsöséges nyílás! Nem egyéb, keresztyének, a Krisztus oldala sebe, hanem egy száj, mely az Isten szeretetét hirdeti: egy ajtó, melyen az oltalom városába és a Noé bárkájába mehetünk, hogy a veszedelmektől szabaduljunk: egy kőhasadék, melyben bátorsággal nyugodhatunk. Ebbe a hasadékba híja Krisztus a híveket, mikor azt kiáltja: Galambom, jöjj a kőlyukakba, jöjj a kőhányások hajlékába! Kicsoda ez a kő, ha nem az, akiről Szent Pál írja: Krisztus a kőszikla. Micsodák a lyukak, ha nem a szegek helyei? Micsoda a kőhányások hajléka, ha nem a dárda helye, mely oly tágas vala, hogy Szent Tamás egészen kezét beletehetette, noha csak ujját bocsátotta a szegek helyébe.

Keresztyén ember! Hadd el a világ hajlékit, az ördög vendégfogadóit: lakjál ebben a kősziklában, mint egy galamb: csinálj itt fészket lelkednek! Ha bűneid rettegtenek: fuss a Krisztus oldala nyílásába, és eszedbe vévén, hogy nagyobb az Isten irgalma, hogysem a te vétked, megbátorodol. Ha az Isten haragját fejed felett látod, menj bé az igaz kőszikla szakadásába, és megszűnik rettegésed. Ha az ördög és világ kísérteti ostromolnak, szaladj a kősziklahasadásba, és megüresedel félelmedtől. Ha a világi keresztek és sanyarúságok szorongatnak, ha ellenséged prédára keresnek: röpjél a kőlyukba és oltalom alatt léssesz. Mert ha a szent mártírok bátorsággal nézték testek szakadását, örömmel látták vérek folyását: abból volt, hogy az lelkek a Krisztus sebeiben lakozott, és a kősziklától megkeményedett, mint a kőszikla. Annak okaért, bátran azt kiáltották, amit Szent Jób: Uram, állass melléd engem, sőt fogadj bé szent sebeidbe, és nem félek, akárki támadjon ellenem: mert erős váram és győzhetetlen bástyám nékem a te szent sebed. Végezetre, ha bűneid sokaságával terheltetel és lenyomatol: szaladj ebbe a Krisztus oldala sebébe, mert ha Szent Tamás, hitetlenből hív lett, mihent kezét bocsátotta a Krisztus oldalába: te is mindjárt Krisztus galambja és jegyese léssesz, mihent az ő oldalában fészket szeresz.

A kőszikla vizet ada, mikor Mózesről megütteték: a mi kősziklánk oldalából is, természet felett, víz folya vérrel együtt, noha egybe nem elegyedének, és ennek emlékezetire, az áldozat kelyhébe vizet és bort elegyít az anyaszentegyház. Ez a víz, melyről Szent János írja, hogy bizonyosságot téssen a Krisztus Istenségéről. Mert ha az ő lelkének nagy kiáltással való kibocsátása oly erős bizonyosság volt, hogy erre nézve a százados Isten fiának ismeré őtet: az ő oldalából kifolyó vérnek erejét is arra terjeszti Szent János, hogy mi is abból isteni hatalmát elhiggyük. Ez a víz, melyről Izsaiás jövendöllött, hogy az üdvözítő forrásból örömmel meríttetik: ez oltja meg szomjúságunkat: ez mosogatja rútságunkat; és mint Naamánt a Jordán vize poklosságától, úgy megtisztít minket a keresztségben gonoszságinktól. Ez a víz, melyben ha Judit meg nem feredett volna, Holofernest meg nem győzte volna. Ez a Dávid forrása, melyről jövendöllött Zakariás, hogy a bűnöket elmossa. Oh, áldott Jézus! Igazán másik Ádám, kinek oldalából építetik nem egy gyarló és veszedelemre vivő Éva asszony; hanem a te igaz

jegyese, az anyaszentegyház, melyben makula nincsen. Hálákat adok néked, hogy az én oltalmamért, szent oldaladban hajlékot csináltál. Adjad, édes Megváltóm, hogy azok között ne találtsam, kik az utolsó ítélet napján sírva nézik ezt a te szent oldalad nyílását, melyben lakni nem akartak!

Sokszor csudálkozva gondolkodtam, mi az oka, hogy feljegyezték az evangélisták: mit műveltek és mit mondtak az Urunkkal feszített latrok és a keresztfá mellett lévő népek; a Krisztus szent anyjáról pedig egyebet nem írtak, hanem hogy a keresztfá mellett állott? Vajon azért-e, hogy a szeplőtelen szűz semmit nem szólt, mert a keserves sírások száját befogták és szavát megfojtották? Vagy azért, hogy az evangélisták szót nem találtak, mellyel kimagyarázzák az ő keseredett szívének bánatját? Ama nevezetes képíró, Timanthes, felírván Ifigeniának megöletését, a körülállók szomorú ábrázatját leírta; az atya orcáját csak befedte: mivel annyit nem bízott mesterségéhez, hogy bánatjának nagy voltát kiábrázhatná orcáján. Ezen formán az evangélisták egyebek szavait, fohászkodásait, mellemek verését feljegyezték: de Boldogasszonyról csak hallgattak. Ugyanis ki tudná megírni: mit mondott, mit gondolt az Isten anyja, mikor fiának, Istenének szenvedését látván, általölelte a keresztest, és szent fiának lecsorgó, drága vérenek öntözésével fejét nedvesítette?

Vakmerőség volna, ha én azokat merészen vizsgálni, amiket az evangélisták le nem akartak írni: de azt bátran merem mondani, hogy nagyobb és keservesb szorongatások majd alig voltak a szűz szívében, minthogy az ő szent fiának holttestét le nem merte venni a keresztfáról. És ha merte volna is, nem volt lajtorjája, melyen felhágná; nem volt fogója, mellyel a szegeket kivonná; nem volt vize, melyben megmosná; lepedője, melybe takarná; földje, melybe eltemetné fiának hideg testét. Ki gondolhatja, mely nagy szívdobogást szenvedett az édesanya, mikor egyfelől, meggondolván, hogy az éjszaka reáborul, a nagy innep esti beérkezett; a Pilátos udvarában senki nincs ismerője, ki által a holttestet elkérhetné; pénze sem volt, mellyel a temetésre való szükségét megszerezné: másfelől, a holttestet keresztfán hagyni nem akarta; félvén, hogy a zsidóktól gyalázatokkal ne rongáltatnék; illetlen és éktelen helyre ne vettetnék; az égi madaraktól ne szaggattatnék. Azért anyai szeretete arra izgatá, hogy a testnél maradjon: az éjszakának félelme azt tanácsolta, hogy elmenjen. És nem kétlem, hogy az ártatlan Zsuzsanna szavaival felkiáltott: Mindenfelől inségben vagyok. Felséges Isten, ha a Mózes testét magad eltemetéd; ha még a gyilkos Jezabel testét sem hagyád temetlen: viselj gondot szent fiad testére, és ne szenvedjed, hogy a földnek Ura egy kis földet ne találjon temetésére!

Mikor így törődnek a szent szűz, felindítá Isten az arimatiai gazdag főember szívét, ki merészen bémene Pilátoshoz, és megnyeré, hogy eltemethesse a Krisztus testét. Azért együtt Nicodémussal, ki száz font drága kenetet vásárolt vala, levevék a Krisztus testét a keresztről: drága kenettel megkenék: lepedőbe köték és egy kertben dűcsőséges új koporsóba temeték, mely arimatiai József koporsója vala, mert úgy illett, hogy akinek életében hajléka nem volt, holta után más ember koporsójába temettetnék.

Meghallátok, keresztyének, az Urunk szenvedését: csak az kíváncsít, hogy mindnyájan kövessük az Isten jegyesét, ki az ő szerelmes Megváltójának keserves kínját egy csomóba kötötte, ezt mindenkor szeme előtt viselte; mindenkor kebelében hordozta és szerelmének kezeivel szívéhez szorította. Ezzel vigasztalta nyavalyáit, ezzel mértéklette jó szerencséit, ezzel engesztelte Isten haragját, ébresztette maga késedelmességét.

Oh, élet megadója! Oh, halál rontója, Krisztus Jézus, ki hogy engem az örök kárhozatnak ítéletitől megmentenél, Pilátostól megítéltétől és halálra kárhoztattál; hogy engem felemelnél, megaláztattál; hogy engem megmentenél, halálra adattál; hogy engem böcsüllenél, meggyaláztattál; vigyáztál, hogy engemet nyugosztanál; böjtöltél, hogy engem mennyei dűcsőséggel

elégítenél; fáradtál, hogy engemet könnyebbítenél; egynéhány pénzen eladattál, hogy én megváltatnám; megfogattál, mint gonosztévő; csúfoltattál, mint bolond; megszentenciáztattál, mint országháborító; megölettél, mint nyilvánvaló gonosztévő, hogy énérettem, mint kezes, megfizetnél; mint szószóló, könyörögnél és nékem, mint bíró, megengednél. Nem fordítád el füleidet rágalmazóid kiáltásait, szent szájadat a keserves epétől, szent orcádat a pökdösésektől. Nem vonád el szent fejedet a töviskorona előtt; el nem rántád kezedet, lábadat a vasszegek előtt. Oh, én lelkemnek váltsága! Oh, én életemnek gyönyörűsége! Az én szemeim szemlélték a tilalmas gyümölcsöt és a te szemeid fedetének bé érette. Az én lábaim mentek a fához, kezeim nyúltak az almához, és a te kezéd, lábad szegeztek a kereszthez. Az én szájam ízlelte a tiltott gyümölcsöt, és a te szájad keseredett érette. Én loptam és téged akasztanak fel érette. Enyim a vétek és tiéd a büntetése. Nincsenek, Uram, az emberi nyelvnek oly szavai, melyekkel ezeket megköszönhesse. Nincs az emberi akaratnak annyi tehetsége, hogy ezeket meghálálhassa. Hanem a te végtelen kegyességed előtt földre borulva, azt a vért, melyet énérettem kiontottál; azt a halált, melyet énérettem szenvedtél, sírva és zokogva terjesztem elődbe és alázatos buzgósággal könyörgök Szent Felségednek, hogy ennyi sok és nagy szenvedésid ne legyenek énbennem haszontalanok. Ámen.

A KRISZTUS FELTÁMADÁSÁNAK ÖRVENDETESSÉGÉRŐL

Minekutána az Istennek győzedelmes bajnaka, a zsidó népnek fényes csillaga, a tekéletességnek eleven tüköre, Szent Dávid, hazájának és nemzetségének szabadulásáért, ama felfuvalkodott Góliáttal megharcolván, diadalmason visszatért volna: azt olvassuk, hogy az egész zsidóságnak minden városból seregekkel mentek eleibe; nemcsak a férfiak, hanem az asszony-népek és gyenge szüzek is: kik énekelve, táncolva, dobokkal, sípokkal zengedezve, Dávidot nagy dicséretekkel, sok szép hálaadásokkal magasztalták. Hasonlóképpen mikor Judit a Holofernes fejét Betuliába vivé, a papi fejedelem és az egész község eleibe menván, szép dicsőítő énekekkel, vígan üdvözlötték őtet; mivel őáltala megszabadultak vala ellenségek torkából.

Ha ily nagy dűcsőséggel és vigassággal fogadta az Isten népe azokat, kik csak gyarló és halandó ellenségtől; csak földi és rövid ideig tartó fogságtól; csak mulandó gyalázattól, ínségtől szabadították nemzeteket: vajon minémű vigassággal, micsoda énekkel méltó nekünk fogadnunk a mi szabadítónkat; ki nem Góliátot és Holofernest, hanem az ördögöt, halált, örök kárhozatot megrontotta és szent halálával, mélységes sebeivel felszabadította fogságunkat? Vajon nem méltó-e, hogy a Szent Dávid szavai, melyeket mai nap az anyaszentegyház minden isteni szolgálatiban szám nélkül énekel, ki ne szakadjanak szájunkból; hanem szünetlen kiáltsuk: Ez a nap, melyet az Úr szerzett; örvendezzünk, jer, vigadjunk ez napon! Ez a nap, mely a Sámson meséjét megfejtette: mivel a telhetetlen halál torkából, gyomrából az igaz kenyér Krisztus; az erős fegyveres hajlékából, a pokolból, az édes Jézus kiadatott. Ez a nap, melyen a Noé bárkájából kiröpült galamb olajágot hozott: mivel a keresztfán kibocsátott lelke Krisztusnak, feltámadása után, gyakor köszönetiben, békességnél egyebet nem forgatott szájában. Ez a nap, melyen az ártatlan József, minekutána atyafiaitól olcsó pénzen eladaték és a fertelmes zsinagógától hamisan vádoltaték, a halálnak tömlőcéből felemeltetett, halhatatlansággal ruháztatott és az egész világnak urává tétetett. Ez a nap, melyen Jónás a cethal gyomrából, a halál torkából harmadnapra kiokádtatott; hogy őáltala nem Ninive városa, hanem az egész világ megoltalmaztatnék. Ez a nap, melyen az igaz Dániel, ama régi sárkányt egy falattal megölte és az oroszánok barlangjából sérelem nélkül kijött. Ez a nap, melyen a mi Sámsonunk elszaggatta a kötelet, melyet Deliláért, az emberi nemzet szerelméért, halandó

testére vett vala és Gáza várasának kapuját elrontván, szabadosan kiment a fogságból. Ez a nap, melyen a Mózes vesszeje, noha kígyónak tetszett, de megemésztvén ellenségi erejét, szép tiszta vesszővé változott. Ez a nap, melyen az Isten népének ellensége, Aman, megszágyenedett, és a mi Mardocheausunk királyi felséggel tiszteltetvén, csillaga feltámadott az Isten népének. Végezetre: Ez a nap, melyen a földbe vettetett mag szépen zöldellik, béven gyümölcsözik. Azért ez a nap, melyet az Úr szerzett. Örvendezzünk és vigadjunk ez napon!

Hogy jobban értsük ennek a napnak vigasságos dücsöségét, rövid szóval megmutatom, mely örvendetes volt ez a nap a régi szentatyáknak, magának Krisztusnak, a mennyei angyaloknak, a szeplőtelen szűz Máriának és végezetre az egész emberi nemzetnek. Legyetek figyelmesek a hallgatásban!

A régi atyák örömének nagy voltát, hogy megértsük, két dolgot kell eszünkbe vennünk, melyekről a Szentírásban világos tanúságunk van. Elsőt, hogy a Krisztus halála előtt senki oly szent és Isten előtt kedves nem volt, ki a mennyei boldogságban részesült volna. Mert amint Szent Pál mondja, meg nem nyilatkozott a szentek útja, míg az első sátor fennállott: hanem a Krisztus vére által új út nyitott, melyen Isten házába mehetünk. Ezent jelentette Krisztus, mikor azt mondotta, hogy senki mennyországba nem ment, hanem az ember fia. Mert a Dávid kulcsának tartott az, amit a *Te Deum laudamus*-ban éneklünk; hogy meggyőzvén a halál fullánkját, megnyitá híveinek a mennyei boldogságot. Másikat, azt tanítja a Szentírás, hogy tömlöcben voltak, foglyok voltak, akiket Krisztus felszabadított halálával. Te szabadítottál (úgymond Zakariás) a foglyokat a testamentum vérével. Szent Péter pedig azt írja Krisztusnál, hogy a fogságban lévő lelkeknek prédikált: és amint Szent Pál írja, a megszabadított foglyokat mennybe vitte magával. Annak okáért előszámlálván Izsaiás a Krisztus jövetelének gyümölcsét, többi között így szól: Azért küldetett, hogy a rabokat felszabadítsa, és a setéségben lévőket megvilágosítsa.

Valamennyi szentek voltak tehát Krisztus előtt, el nem vették az ígért boldogságot; hanem amint őmagok szólanak: pokolra mentenek. Úgy van, hogy nem kínoztattak, mint a kárhozottak, hanem amint Lázárról mondá Ábrahám, vigasztalások voltak, mert a jövő boldogság reménységével tápláltattak, noha csak messzünnen nézték az ígért boldogságot, amint Szent Pál írja: távol köszöntötték a jövő szabadulást. Ezek a köszöntések ama buzgó fohászkodások voltak: Mutasd meg, Uram a te irgalmasságodat és a te üdvözítődöt küldd el hozzánk! Költsd fel, Uram hatalmasságodat és jöjj el, hogy megszabaduljunk! Egek harmatozatok, felhők csepegjete, hasadatok meg egyszer egek, és jöjjön el az üdvözítő!

Ha az Isten szolgálóinak e világi rövid élet hosszúnak látszott, a mennyei boldogság kívánása miatt, és nyughatatlan vágyódással óhajtván kérték eloszlásokat, felszóval kiáltván: Kicsoda szabadít meg engem ettől a halál testétől? Jaj nékem, hogy ennyire halad zarándokságom! Ha, mondok, ezeknek ily gyötrelmekre volt az haladott reménység, könnyű meggondolnunk, minémű nagy kívánsággal várták a fogoly szentek, ennyi száz, sőt ezer esztendő forgásában a Krisztus jövését.

Mihent azért a Keresztfán elválék testétől a Krisztus lelke: a *Credo*-ban azt valljuk, és Szent István az ő prédikációjában világosan azt hirdette, hogy poklokra szállott; vagy amint Szent Pál apostol szól: a földnek alsó részeire szállott. Oh, végetlen irgalmasság! Oh, kimagyarázhatatlan alázatosság! Szinte a poklig megalázta érettünk magát az élő Isten. Csak egy szavával kimenthette volna Krisztus a szentatyákat fogságokból, mint Lázárt kiszólítá koporsójából: de miképpen a mi váltságunkat nem akarta különben végbevinni, hanem maga személyének testesülésével és emberi természetének kinszenvedésével: úgy a szentek tömlöcébe maga akart menni; személye szerint akarta foglyait látogatni, vigasztalni, hogy ebben is eleget tenne a próféciának, mely azt tartotta, hogy önnönmaga hozza ki a kötve tartott foglyokat a tömlöcből.

Azzal, hogy Krisztus pokolba ment, nem kisebbedett az ő méltósága: mivel nem úgy ment oda, mint rab és fogoly, hanem mint szabados a halottak között. Mert a Szent István szavaként: megoldotta a pokol fájdalmát, és lehetetlen volt, hogy ő ettől tartóztatva lenne, sőt ő fosztotta meg a pokol fejedelmét, amaz erős fegyverest, győzelmének pompájában bátran és nyilván vitte fogságba. Azért a poklot megharapta, mert Ozseás által így szól a halálnak és pokolnak: Te befalsz engemet, mint a Dániel sárkánya a néki készített falatot, de én is elharapok benned jó darabot, a szentatyák lelkeinek szabadításával: a fogolytartót pedig fogollyá tészem. Azért nemhogy kisebbitené, de magasztalja a Krisztus méltóságát a pokolra való szállás: és annyira magasztalja, hogy Szent Pál okát adván, miért emeltetett ily nagy dűcsőségre Krisztus, ezt a pokolra való szállást adja fő okul.

Noha minden haladék és ellenállás nélkül, egy szempillantásban ment Krisztus a szentatyák tömlőcébe: mindazáltal, Szent Dávid, ennek az alámenetelnek dűcsőséges pompáját emberi mód szerint említvén, azt mondja; hogy a Krisztust késérő angyalok előljáró sokasági felszóval kiáltották: Emeljétek fel, fejedelmek, kaputokat, hogy bemenjen a dűcsőség ura! Amonnan azt kérdették: Kicsoda ez a dűcsőség ura? Az angyalok azt felelték, hogy ez az erős, hatalmas és hadakban győzedelmes úr. Azért bánjanak véle, nyissák fel a kaput, hogy a dűcsőség ura bemenjen. Másodszor is azt kérdék amonnan: Kicsoda ez a dűcsőség ura? És azt felelék az angyalok, hogy hatalomnak ura, a dűcsőség ura. És mindjárt Krisztus Urunk egybe-rontá a rézkapukat, eltördelé a vasrudakat, és bémenvén a tömlőcbe, ottan paradicsommá lén a setét tömlőc, mihelyen oda érkezék üdvözítőnk, bételjesíté, amit régen ígért vala: Alászállok a föld mélységébe, minden halottakat megtekintek, és megvilágosítom azokat, kik az Úrban reménylettek. Azért mennyi dűcsőségnak fényességével megvilágosította mindjárt az atyák lelkét; szent színe látásának boldogságában részesítette és a tömlőcöt mennyországgá változtatta.

Ki tudná meggondolni, mely nagy öröm és vigasság volt ebben a változásban? Szem nem látta, fül nem hallotta, gondolat fel nem érheti azt a vigasságot, mellyel megtölték a patriárhák, próféták és egyéb számtalan szentek az ő urok színe látásából. Azért leborulván mindnyájan Krisztus előtt, nagy örömmel és hálaadással kiáltották: Méltó a megöletett bárány örök dűcsőségre, minden tiszteletre és méltóságra.

Krisztus Urunk, hogy ezt a szentatyák vigasságát gerjesztené, a tömlőcbe lévő lelkeknek prédikála. Nem adja előnkbe a Szentírás, minémű prédikáció volt ez: de bizonyos, hogy vigassággal, örömmel, biztatással volt teljes. Előhozta az Atyaistennek szeretetét, ki szent fiát fogoly szolgálíért adta. Megjelentette az ő maga kínját és fáradságát, melyekkel őket megváltotta. Megismértette a boldogságnak nagy voltát, melyet nekik szerzett. Azért teljes örömmel, tekéletes vigassággal, gyönyörűségek patakinak áradásával bételjesítette őket. A Krisztus Urunk vigasságát és a mai napon való örömét, ki tudná előszámlálni?

Először: Mivel a lelkeket igen szereti, látván a sok ezer atyák lelkeit, melyeket felszabadítván fogságokból, dűcsőségében részesíté: kimondhatatlanul örült, hogy ily szép és kedves seregeket kivett a pokol torkából; úgyhogy az Izsaiás mondása szerint, látván az ő halálának ily nagy jutalmát, ennyi sok régi szentek boldogulását, megtölt és megelégedett örömmel. És talán a Jákob pátriárcha szavait örvendetesen mondotta: A keresztfának istápján egyedül mentem által e világon, és ímé, két roppant sereggel térek vissza, a természet és az írott törvény alatt való szentekkel.

Másodszor: Kimondhatatlan öröme volt Krisztusnak, az ő szentséges testének böcsületin és mennyei boldogságán. Mert mihelyt pokolból kijöve, mindazokat a megszabadult sok ezer lelkeket, igyenesen a koporsóhoz vivé: szentséges holttestét, mely akkor is az isteni személynek egyesülésétől meg nem fosztatott, megmutatá nekik; olyan szörnyű, keserves állapotban,

oly torhás pökdözésekkel, oly vereségek kékeivel, oly iszonyú sebekkel, mint a zsidóktól hagyatott vala. Melyet a szentatyák látván, megismerék, mely drágán esett Krisztusnak az ő váltságok: és mindnyájan a szentséges test előtt leborulván, üdvözlék, dicsőíték, kimagyarázhatatlan hálaadásokkal köszönék az ő sok fáradságát és szenvedését. És mindjárt a Krisztus lelke is nagy örömmel szent testét megeleveníté, sokkal nagyobb fényességbe öltözteté, hogysen a Tábor hegyén, színeváltozásakor, és Isten fiához illendő dicsőséggel felékesíté. Ha az igazak testei feltámadás után fényeskednek, mint a nap: mennél nagyobb méltósága volt a Krisztus testének, az isteni személlyel való egyesülésből; mennél bévségesben érdemlett minden mennyei áldásokat sok szenvedésével, annál nagyobb volt ennek a szent testnek dicsősége: úgyhogy a Szent János mondása szerént, az Isten országának fényességes napja a bárány lészen. Oh, mely nagy öröm volt ez, mikor a töviskorona virágokká; a csúfoló bársony köntös dicsőségnak öltözetivé; a zsidók káromlái angyali dicséretekké változnak; mikor a csúfoló zsidók térdhajtása helyett a szentatyák lelkei imádták őtet; az ostor, szeg, kereszt, töviskorona helyett fényességgel, gyorsasággal, hathatósággal, szenvedhetetlenséggel ruháztaték a Krisztus szent teste?! Ha öröndetes a vitézlő embernek bajvívás után győzedelme; ha gyönyörűséges tél után a kikelet; tengeri háborúk és hosszú zarándokságok után a kívánt haza: könnyű meggondolni, mely nagy öröme és vigassága volt Krisztusnak, mikor az ő pályafutása és erős bajvívása után boldog dicsőségbe öltöztette szent testét. Azért öröndetes vigassággal éneklé akkor Krisztus, amit Szent Dávid megjövendőllött vala: Felmagasztallak téged, én Atyám, mert hozzád fogadtál engem és elfogyattad az én ellenségim vigasságát. Kihoztad az én lelkemet a pokolból, az én siralmimat öröme fordítottad. Elszaggattad az én zsákomat és környölvettél engem vigasságokkal. És hogy az ő kegyelmességét bévségesben közlené szolgálíval; hogy nagyobb reménységet adna feltámadásunkról: sok szentek testét megeleveníté és halottaiból örök életre feltámasztá; kik meg is jelentek sokaknak, és a Krisztus testének dicsőségét szolgálatjokkal ékesítették.

Részek volt a mennyei angyaloknak is ebben az örömben. Szent Pál apostol írja, hogy mikor Isten másodszor béhozta fiát a világra, parancsolatot adott az angyaloknak, hogy mindnyájan imádják őtet. Akkor hozta Isten az ő szent fiát másodszor a világra, mikor halottaiból feltámasztotta, mert - a Szent Pál mondása szerént - a Krisztus feltámadása új születés volt. Ha azért, mikor halandó testben, nagy kínokra jöve első születéskor, oly nagy örömmel éneklék az angyalok a *Gloria in excelsis*-t: mennyivel öröndetesb volt ez a másik születés, el kell hinni, hogy annyival nagyobb vigassággal imádták, és dicsőítették Üdvözítőnket az ő szent angyali. Ha egybevetjük azt a bajvívást, mellyel negyvennap böjtölése után Krisztus meggyőzé a Sátánt, azzal az utolsó győzedelemmel, melyben a világ fejedelme kiűzeték birodalmából: úgy tetszik, hogy amaz csak csatája vagy kiseded martalékja volt ennek az utolsó ütközetnek: mégis, amaz első viadal után, az Isten angyali Krisztus Urunk szolgálatjára jövének, és dicsőséges győzedelmét ékesíték forgolódásokkal. Tehát mentül inkább az ő feltámadásának örömén jelen forgolódtak.

Miképpen azért az utolsó feltámadáskor az emberek tétova hányatott tetemité és porocskáit egybehordatja Isten: azonképpen, hogy a mi Üdvözítőnk szent teste teljes épséggel lenne, mint halálának előtte vala, az angyalokkal felszedeté azt a szentséges vért, mely szenvedésének idején kiontatott vala. Azért az angyalok a Gecsemáni-kertben, a Pilátus udvarában, a Kálvária hegyén, Krisztus Urunk szent vérét nagy böcsülettel és alázatossággal egybegyőjték; amely vért az utcákon és a kereszt alatt a hóhérok lábait tapodtak vala, azt az angyalok nagy tisztán felszedék; minden csepp vérnek felvételével dicsőítván és hálaadással magasztalván a Krisztus szenvedését és nagy szeretetité. Sőt mivel az Isten szavaként, csak egy hajsza sem vész el a hívek fejről: valahol a gonosz zsidók a Krisztus haját és böcsületes szent szakállát kitepték és szaggatták, mind egyig azokat is nagy tisztelettel egybeszedték, és a Krisztus

testében helyére tették; imádván és áldván azt a vért, mellyel az emberi nemzet bűnei elmosattak, és a Lucifer esetivel megüresedett angyali karok újonnan bétöltettek.

A szeplőtelen szűz Máriának mely nagy öröme volt a Krisztus feltámadása napján, emberi nyelv ki nem mondhatja. Úgy vagy, az evangélisták fel nem írták, mint jelent meg szent anyjának Üdvözítőnk: vagy azért, hogy ők csak azokat a jelenéseket akarták említeni, melyekből a Krisztus feltámadásáról törvényben is bizonyosság lehetett; és mivel a világi törvény szerint az anyának fia mellett gyanús bizonyítása, ezt elő sem hozták: vagy azért, hogy ha Krisztus Magdolnának, Péternek, Tamásnak megjelent, nyilvánvalónak ítélték az evangélisták, hogy sokkal inkább szent anyját megvigasztalta; és ez okon nem akartak erről szót szaporítani. Mert ha Sámson először is anyjával kóstoltatá a lépes mézet, melyet az oroszlán torkában talált vala; ha a nap mihent felkél, először is a legmagasabb hegyekre terjeszti sugárit: el kell hinni, hogy Krisztus Urunk is, feltámadásának örömét és pokol torkából kijött dücsöségét, először is szent anyjával közölte, aki Urunk szenvedésekor legközelebb állott a keresztfához, és legnagyobb keserűséget érzette szent fia halálának. Azért az Istennek fogadása szerint, aki társ volt a szenvedésben, társnak kellett lenni a vigasságban. Sőt az írástudók azt vélik, hogy legfőképpen a Boldogasszony vigasztalásáért sietett oly igen Krisztus a feltámadással; hogy amennyire a próféciák sérelme nélkül megrövidíthette harmadnap halálának óráját, annyira megrövidítette. Mert meg vala írva, hogy harmadnapig lészen halva: de ennek a három napnak elsőjén, későn estefelé holt meg; harmadnapján igen reggel támadott fel: estve volt a siralom, reggel az öröm. Az oroszlánról írják, hogy fiait úgy hozza, mintha halva volnának, és harmadnap ordításával ébreszti és eleveníti őket. A szeplőtelen szűz, az ő szent fiát, harmadnap sok sírásával és zokogó óhajtásával sietteté a feltámadásra.

Azért amely angyal hirdette a Krisztus fogantatását, hihető, hogy feltámadáskor ugyanazon Gábiel angyal ment nagy örömmel Boldogasszonyhoz, és víg énekléssel mondotta: Mennyeország királynéja, örvendezz, Alleluja, mert a te méhed gyümölcse, Alleluja, feltámadott, mint mondotta, Alleluja. Él a te fiad, József, és uralkodik; nem Egyiptomban, hanem az egész világon. Ezzel a hírral megteljesedvén az áldott szűz lelke mennyei vigassággal, örömdetes könnyhullatásokkal kezde éneklenni: Magasztalja az én lelkem az Urat, és örömmel röpdös az én szívem az én üdvözítő Istenemben. Mert megmutatta az ő karjának erejét: lehányta a hatalmasokat birodalmokból, és felemelte az alázatosokat.

Mikor ezeket mennyei elmélkedésben merülve éneklé Boldogasszony, bémene azonban Krisztus három nagy és dücsőséges sereggel: a mennyei angyalokkal, a kiszabadult lelkekkel és az emberi testben újonnan feltámasztott szentekkel, és az ő szent anyját nagy kegyesen megölelvén, gondolhatatlan vigasságokkal megteljesíté, az ő testének dücsöségét megjelenté, szenvedésének gyümölcset, a sok ezer régi szentatyákat renddel megmutogatá néki. Ezek pedig mind egyig, nagy böcsülettel az Isten anyja előtt leborulván, üdvözlék, áldák, dücsöíték azt a méhet, azt az emléket, mely az ő váltságokat hordozta, nevelte: és sokkal nagyobb és méltóbb okból azt kiáltották néki, amit Juditnak az zsidók: Te vagy az Isten országának dücsösége: Te vagy öröme Izráelnek: Te vagy az emberi nemzet böcsülete: Te általad lett a mi váltságunk és ellenségünk romlása. Azért soha el nem fogy a te dicsőretek az emberek szájából. Bételjesedett, amit magad jövendöllöttél, és boldogítanak téged minden nemzetségek mindörökké. Az áldott szűz pedig, ama más Máriának, a Mózes húgának szavait nagy vígan énekelte: Énekeljünk az Úrnak, mert dücsőségesen felmagasztaltatott. Ezenközben szerelmes fiának, teremő Istenének szent sebe helyeit ájtatosan csókolgatván, szünetlen kiáltotta: Szép vagy immár, édes szerelmem, szép vagy. Elmúltak a vereségek kékjei: megszáradtak könnyhullatásidnak folyami: megszűntek szent vérednek forrási. Épen és tekéletesen szép vagy, és szépen maradsz mindörökké.

Az emberi nemzetnek, oh, mely nagy öröm adatott a mai napon! Első örömünk az, hogy ezen a napon nyilatkozott ki, hogy a Juda nemzetségéből való oroszlán győzedelmet vett ellenségünk: halálon, bűnön, ördögön, hogy szolgálhoz és rabhoz illendő félelem nélkül szolgáljunk ezután Istenünknek, mivel ellenségünk kezéből megmenekedtünk. Teljes életében bajt víjt és viaskodott ezek a gonosz bajnakok ellen Krisztus. És noha ezeknek erejétől meg nem ijedett, sőt bátorságosan ellenek állott, vélek szembeszállott; noha ellenségit megijesztette, mert nincs oly fenevad, mely meg nem retten, mikor az oroszlánordítást hallja: mindazáltal, midőn az ellenségekkel harcolt, sok sanyarúságot és fáradságot érzett; sok sebeket vett; végre halált szenvedett; úgyhogy szinte feltámadásáig báránynak tetszett inkább, hogysen oroszlánnak: és amint holttestének koporsója bépecsételték a zsidóktól; úgy az ő hatalmassága hét pecsét alatt rejtve tartaték - úgymond Szent János -, mert születése, környülméletése, kísértete, világi fáradsága, szenvedése, halála, temetése eltítkolták és pecsét alatt tartották az ő erejét: hanem feltámadása elszaggatá a koporsó pecsétit, és megnyilatkoztatá, hogy mind a keresztfára, mind pokolba, mind koporsóba, préda keresni ment a mi oroszlánunk. A keresztfán elszaggatá és szent vérével letörlé azt a bűnnek és haragnak adóslevelét, melyet Ádám atyánk adott volt a Sátánnak, mikor ennek akaratját követvén, Isten parancsolatját, kedvéért általhágtá. Pokolba szállván, elrontotta az ördög hatalmát és megláncozta az ő dühösségét: elrontotta - úgymond Szent Pál - halálával a halál urát, az ördögöt. Koporsóba tétetvén, kiszaggatá a halál fullánkját, úgy, hogy az ő feltámadása után méltán csúfolhatjuk a halált: elnyeletett, hiszem, a halál a Krisztus győzedelmével. Hol vagyon most a halál fullánkja? Hol vagyon foga, győzedelme? A halálnak halála leszek, úgymond Krisztus. Győzedelmet vett a Judának oroszlánja, és amint Szent Péter írja, feltámadása által elnyelte a halált; hogy a boldogságnak örökösi lennénk. Mindezek a hatalmas ellenségek győzedelmi ezen a napon tetszettek meg. Melyre nézve méltán mondhatjuk: ez a nap, melyet örömünkre teremtett az Úr. Örvendezzünk és vigadjunk ez napon!

Nem ok nélkül rendelte Krisztus, hogy azon a napon lenne feltámadása, melyen világ kezdetiben, legelőször a világosságot teremtette, és amelyet deákul *Dies Solis*, papnak napjának neveznek. Mert ezzel azt akarta jelenteni, hogy olyan a Krisztus országában az ő feltámadásának dücsösége, minémű e világban a világosság. A világosság a fenevadakat megrettenti és az embereket munkára ébreszti, úgymond Szent Dávid. A világosság oly nagy vigasztalására vagy az embernek, hogy aki ezt nem látja, semmi öröme nem lehet annak, úgymond Szent Tóbiás. A világosság nélkül semmi szépsége nem látszik e világnak és benne való drága marháknak: mert a világosság, amivel valami megmutattatik. A világosság nélkül semmi gyümölcse nincsen a földnek, és ez okon haszontalan és üres volt mindaddig a föld, valamíg Isten a világosságot nem teremtette. Az embernek minden munkája világosság által lehet: mert mikor béesteledik, senki nem munkálkodhatik. Ah, keresztyének, a Krisztus feltámadása a keresztyénség világossága. Mikor meghala Krisztus, setétség lén az egész világon; nemcsak külső, hanem belső setétség, tudatlanság, hitelenség, vakság. Azért mondja Szent Pál: azelőtt setétségek voltak, nem értették az isteni dolgokat. Még az apostolokról is azt olvassuk, hogy a Krisztus keresztyének és szenvedésének dücsöségét meg nem foghatták: mert a feltámadásnak világossága nélkül a keresztyén hitnek szépsége meg nem ismért: a Krisztus győzedelme ki nem tetszett: a feltámadásnak reménysége nem fényeskedett: az örök boldogságnak keresése nem gyakoroltatott.

Szent Pál apostol, minekutána azt mondotta volna a rómagabélieknek, hogy Krisztus, embersége szerint, a szentlélektől formáltatván, Isten fiává választatott: ezt, a Krisztus feltámadásából mondja, hogy megismértetett. Athénas városában bátran hirdette, hogy Krisztus leszen ítélő-bírája az egész világnak: ezt azzal bizonyítván, mert az Isten elégséges hitelt szerzett azoknak, amiket tanítnak az apostolok, a Krisztus feltámadásával. Mintha azt mondaná Szent Pál: A

Krisztus feltámadásának világossága megismértette, hogy valami Krisztusban képtelennek látszott, igen illendő volt; valami gyarlónak tetszett, igen erős volt. Ez rettentí a gonoszokat, úgymint a koporsó őrző vitézeket; vigasztalja az igazakat, gerjeszt munkára mindeneket, és elhitei vélünk, hogy jobb a Krisztus keresztinek gyalázatját viselni, hogysen a Fáraó leányának fogadott fia lenni, és minden gazdagságinak örökségéhez jutni.

Másik örömünk a Krisztus feltámadásából az, hogy ezen a napon reménység adatott feltámadásunkról és testünk dücsöségéről. Mert amely Isten feltámasztotta a mi fejünket, Krisztust, megeleveníti a mi testünket is; mivel az ő lelke mibennünk vagyon: és amint Szent Pál írja, a mi elvetett testünket megújítja, az ő dücsőséges testének fényességére. A mi Üdvözítőnk a Szentírás Dávid gyökerének nemegyszer nevezi, mert jóllehet emberi természet szerint Dávid gyökeréből származott vesszőnek virága volt Krisztus, amint Izsaiás nevezi: de az isteni személynek egyesülésére nézve, Krisztus volt gyökere Dávidnak, sőt az egész emberi nemzetnek; és ahhoz képest nevezi magát szőlőtőnek, minket pedig szőlővesszőnek. Igyekeztek azon a zsidók, hogy ezt a gyökeret kifeszegessék, és azért mondták: Jer, szaggassuk ki gyökerestül őtet az élők földéből, hogy neve se maradjon! De ezt végbe nem vihették, mert igen mélyen oltatott volt az isteni személynek egészségébe: hanem kívágák őtet, de ki nem ása. Azért a gyökér megmarada, és a feltámadás után megvirágzott az ő teste, és amint Izsaiás mondja; miképpen az elvágott fa gyökeréből sűrűbben nevednek a vesszők, úgy a Krisztus halála által, az egész emberi nemzetnek újulása lén. Kivágatik bezzeg a halál fejszéjével a mi testünk is: de mivel a mi gyökerünk a Krisztus: él, ismét megújul, a feltámadásnak kikeleti eljövén, sőt az Ozseás próféta mondása szerint, a maga feltámadásában, úgymint életünk gyökerében, feltámasztott minket Krisztus. Annak okáért megszabadította az emberi nemzetet a halál rettegetéséről, mely annak előtte egész életünket szolgai félelemben tartotta, mert az ő feltámadása után a halál csak álom és nyugalom, mely után ismét felébredünk: és erre képest, nem rettegetéssel, hanem kívánva várjuk a jó halált.

Mivel azért ez a nap ily örvendetes Krisztusnak, az ő szent anyjának, az angyaloknak, az egész emberi nemzetnek: mi is vigadjunk ez napon! Nem úgy, mint a gonoszok, kik a gonoszságban, az ocsmány életben örvendeznek: hanem amint Szent Dávid mondja, azon örüljön a mi szívünk, hogy az Istent féli, őtet szereti, őnéki szolgál. Nem akarja Isten, hogy testi vigassággal szenteljük a húsvétet: azért kovásztalan, sovány pogácsával kell élni húsvétban. Nem testi kovászt tilt Isten mitőlünk, hanem a bűnök kovászát, és azért parancsolja, hogy húsvét innepében lakozzunk oly tiszta, igaz szentségben, melyhez ne légyen elegyítve semmi gonosz vétek. És levetkezvén a régi emberből, erkölcsivel egyetemben, új életbe öltözzünk: hogy miképpen Krisztus lepedőjét koporsóban hagyván, fényes, halhatatlan, gyors testtel jött ki a koporsóból; mi is, Krisztussal feltámadván lélek szerint, ne légyünk olyanok, mint Lázár, kinek kezei kötözve, teste lepedőbe takarva volt, feltámadása után is: hanem a régi Ádám köntösit, gonosz és feslett erkölcsünket elhagyjuk, új életben járunk: fényesek légyünk, jó erkölcsöknek tekeletességével: halhatatlanok légyünk, a halálos vétkekre vissza nem térésünkkel: gyorsak légyünk, a jónak követésében és a gonosznak távoztatásában! Melyet engedjen nekünk az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Ámen.

AZ IGAZSÁGRÚL ÉS BÍRÁK KÖTELESSÉGÉRŐL

Értvén az apostolok, hogy szerelmes atyjok és igazságtanító mesterek elmégyen tőlök, annyira megkeseredének és szomorodának; hogy kedvek és nyelvek bánattal megkötöztetvén, csak meg sem kérdeheték Krisztust: Hová megyen? De a kegyes Jézus, szánakodván tanítványi törődésén, a mai szent evangéliomban két hatalmas vigasztalással gyámolítja őket.

Először azzal, hogy az ő elmenése után, vigasztaló szentlélek adatik nekik. Mert noha nem idegen a szentlélek Krisztus Urunktól, hogy véle együtt nem maradhatna: de Istennek bölcs rendelése volt, hogy amíg Krisztus el nem távozik és mennybe nem megyen, addig a szentlélek láthatóul, és bévséges áldomásának teljességes kiöntésével az apostolokra ne szállhasson. Azt akarta Isten, hogy ha a jelenlévő Krisztus Istenségét sok csudák által megismérte a világ: a szentlélek Isten hatalma is kitudódjék azokból a csudatételekből, melyek a világ térésében fénylettek. Ezek pedig a csudák, Krisztus jelenlétében, nem emelték volna az emberek értelmét a szentlélek ismételten: sőt minden csudákat a jelenlévő Krisztusnak tulajdonítottak volna. Azért hogy megismérették a szentlélek, illet Krisztusnak elébb eltávozni tanítványitúl, és azután küldeni a szentlelket; ki nemcsak belső indításival vigasztalná az apostolokat, hanem külső csudákkal is isteni hatalmát megmutatná.

Másodszor, a szentlélek jövetelének csudálatos hasznaival vigasztalja Krisztus az apostolok szomorúságát. És két dolgot mond, hogy végbeviszen a szentlélek: egyiket az apostolokban és az anyaszentegyházban, kiket minden igazságra tanítja. Mert noha Krisztus mindenekre megtanította az apostolokat, valamiket akkorbéli állapotjuk kívánt és elviselhetett; de mivel sok és mélységes nagy titkai vannak az isteni bölcsességnek, melyeket nem érthettek akkor az apostolok; eljőve a Szentlélek, minden igazságra megtanította és úgy oltalmazta őket, hogy semmiféle hamisságtól meg ne győzzetnének. Másikat, a világ térítésére és a Krisztus dicsőségének ismerésére, azt viszi végbe a Szentlélek; hogy az apostoli prédikálás és isteni csudák által megnyitja a világ szeméit. És három nagy dolgot elhitet véle, melyek a Krisztus méltóságát kinyilatkoztatják és a bűnösök megtérését szerzik.

Elsőben: A Szentlélek meggyőzi és feddi a világot bűneiről, és elhiteti, hogy mindnyájan bűntorkába és veszedelem örvényébe estek; úgy, hogy éppen az egész világ gonoszságba sillyedt, mert oly kegyetlen dühösség, oly ocsmány fertelmesség nincsen, melynek ott cégére nem volt, ahol a bűnöket Isten gyanánt tisztelték. Azért mivel veszedelmes betegség nincsen, mint mikor valaki, nem ismervén nyavalyáját, orvosságot sem keres; vagy ha keres, nem tudja, mivel kell gyógyítani betegségét. A világ térésére és jobbulására nemcsak kíváncsi, hogy az emberek ismernék veszedelmes betegségeket és lelki romlásokat; hanem hogy ennek orvosságát a Krisztus hiti által keressék: bizonyosok lévén, hogy bűnben és örök halálban maradnak, valakik Krisztusban nem hisznek, mert bűnök tisztulásának eredete és kútfeje a Krisztusban való hitben vagyon.

Másodszor: Meggyőzi és feddi a Szentlélek a világot az igazságról. Elhitetvén mindenkivel: nemcsak hogy igaz és ártatlan volt az Úr Krisztus, de: azt is, hogy a világban nincs igazság; mivel annyi hamis ítéletekkel terhelte és gyalázta Krisztust, kit az Atya mennyei dicsőségbe fogadott. Mert a világ őtet részegesnek, ördögösnek, bolondnak, bűnösnek, országháborítóknak, csalártnak ítélte: tolvajok között, mint latrot és Isten átkába esett, keresztfára akasztotta. De mikor az apostoli tanítás által megismérették a Szentlélek, hogy Krisztus az Atyának mennyei dicsőségébe vitetett: nyilván elhitte Krisztusnak tekéletes igazságát, és a világ szentenciájának hamisságát.

Harmadszor: Meggyőzi és feddi a Szentlélek a világot az ítéletről. Merthogy az embereket félelem és szorgalmatosság zaboláján hordozza, elhiteti, hogy Krisztus, aki hamisan ítéltetett a

földön, igaz szentenciát mond az utolsó ítéletben: és aki a világ fejedelmét, a pokolbéli Sátánt kevélységeért kárhozatra vetette, a világ bűneit is, noha most eltűri, de el nem szenved, hanem igazsággal megítéli. És ezzel az igaz ítéletnek emlékezetivel, minden gonoszságtól elvonsza, minden jóra igazítja az embereket.

Ezek a nagy hasznok, ezek az üdvösséges gyümölcsök, melyeket magával hoz a szentlélek. Ezekre nézve örülni kellett az apostoloknak a Krisztus távozásán, melyből a Szentléleknek ilyen üdvösséges áldomási származtak. Ezekből sok üdvösséges tanúságokat vehetnénk, mert megmutathatók: mely bizonyosan vezérli a Szentlélek, minden igazságra az ekléziát, hogy hamisságra ne vitessék; mely szükséges az igaz hit, mellyel ember a bűnöktől tartóztatik, és az igazuláshoz készítettik; mely szörnyű ítélettel szentenciázza Krisztus a világ gonoszságait, ha a mennyei angyal, egy kevélységért, ördöggé változtatta. De ezeket másszorra hagyván, a jelenvaló órában szólok csak az igazságról. És elsőben az igazság mivoltát és böcsületes hasznát rövideden említvén; azután megmutatom, minémű cselekedetekre kötelez az igazság közönségesen mindeneket, de kiváltképpen az ítélőbírákat. Mindeneknek szükséges és üdvösséges, amit mondok. Azért méltó, hogy mindnyájan figyelmesek legyetek a hallgatásban.

Az igazság neve három értelemben vétetik:

Először: Igazságnak mondatik az istenes élet és minden jóságok tekéletessége. Ilyen értelemben szólott Krisztus, mikor Keresztelő Jánosnak azt mondotta: Illik, hogy megteljesítsünk minden igazságot, azaz minden jóságot, melyet Isten parancsol és kíván tőlünk. Ezen értelemben szól Krisztus, mikor azt mondja: Ha inkább nem bévelkedik a farizeusok igazságánál a mi igazságunk, mennyországba nem mehetünk. Mert megmagyarázza, hogy az igazságon nem egy magánvaló jóságot, hanem az istenes cselekedetek sokaságát kell érteni. Ilyen értelemmel, az igazság magában foglal minden jóságokat, melyek szükségesek az Isten előtt való szent életre és igazulásra.

Másodszor: Az igazság közönségesen mindazokért a jóságokért vétetik, melyekkel megadjuk Istennek, szüléinknek, magunknak, amivel tartozunk. Igazán írja Aristoteles, hogy Istennek, szüléinknek és jóra tanító mesterinknek annyit nem adhatunk, amennyivel tartozunk. Mert semmik voltunk, és senki felőlünk nem gondolkodott, mikor Isten szüksége és alkalmatossága nem lévén benne, jóvoltából kihozott semmiségünkéből, és drága sok ajándékival ékesítvén, naponként tenyerében hordoz és oltalmaz mindeneket. Ezért vajon mit adhatnánk egyenlőt Istennek, akinek semmi fogyatkozása, semmi jobbulása nem lehet; akié valamit néki adhatunk? Azonképpen a szülék, együtt az első és fő alkotó Istennel, okai létünknek és semmiségünkéből való kihozásunknak. Az ő gondviselő fáradságok, és rettegetésekkel teljes vigyázások nevel, őriz, oktat akkor is, mikor vagy nem ismérjük, vagy kedvetlenül vesszük környülünk való szorgalmatos nyughatatlanságokat. Mindezekért lehetetlen, hogy senki szüléinek hasonló jókkal hálaadó lehessen. Végezetre, mivel az emberben a nevedékeny és érzékeny életnél és cselekedetnél, mely az oktan állatokban is egyenlőképpen találhatik, böcsületesb az okosság és értelem cselekedete, mely tulajdona az emberségnek. A mesterek minket arra a bölcs és értelmes életre tanítanak, mellyel méltóságosbak vagyunk a barmoknál. Innen vagy, hogy akik okos életre tanítóink, azoknak egyenlő eleget nem tehetünk. Mindazáltal nemcsak szüléinknek, mesterinknek, urunknak; böcsülettel, engedelemmel és szolgálattal tartozunk, hanem: Istenünkhöz, magunkhoz és felebarátunkhoz is sok kötelességünk vagy, melyeknek eleget kell tennünk.

Istennek tartozunk főképpen azzal a három dologgal, melyet maga Mózes által előnkbe adott: engedelmisséggel, szeretettel, félelemmel. Elsőben kötelesek vagyunk, hogy mindenben Isten akaratját kövessük: parancsolatnak engedjünk. És azért cselekedjünk mindeneket, mert Istennek így tetszik: ezt kívánja, erre kötelez. És készek legyünk inkább életünket letenni,

hogysem Isten akaratját magunk vagy egyebek akaratjáért, hátrahagyni. Másodszor: Szeretettel tartozunk Istenünknek, mert ha szeretjük az embert, aki magában jámbor és hozzánk szeretetet jótéteményekkel mutogatja: mennél inkább tartozunk szeretni Istenünket, aki végtelen jó és öröktől fogva szeretvén minket, jótéteményinek árvizével teli töltött, és örök boldogság reménységével édesgetvén, arra kötötte magát, hogy őrállója és feje felett vigyázó oltalma, annak, aki őtet szereti: és efelett mindeneket kötelez, hogy nem ímmel-ámmal, nem tunyán és puhán, hanem a szorgalmatosságnak legfőbb erejével szeressük Istenünket: nem egy vagy két napig, hanem valamíg élünk, mindaddig szeressük őtet. Harmadszor: Azt mondja Isten ő maga, hogy félelmet kíván tőlünk. Nem szolgálai félelmet, mellyel a világi ostromozás vagy a másvilági kárhozat rettegése tartóztat a bűnöktől és jóra izgat: hanem fiúi szent félelmet, mellyel ember azért fél a bűnöktől, mert ezek Isten akaratjával ellenkeznek és megbántják a teremtet, megváltó, üdvözítő Istent.

Magunknak tartozunk elsőben azzal, hogy a lélek úgy bírja, vezérelje és izgassa a testet, hogy szükségét megadván, délceg rugódózásra, vágyódási után, ne bocsássa: hanem sanyargató böjtölésekkel, szelídítő ostromozásokkal, kívánságinak fojtogatásával, parancsolatok korlátjában tartsa, és kedvére a testet nem bocsátván, az okosság és törvény zabolájáról itassa. Mert aki felettebb kinyezteteti és kedvére neveli testét: hátrarugóvá és lélekveszedelem szerzővé teszi. Másodszor, tartozunk azzal, hogy bűneink sokaságát és súlyát ismervén, se Isten, se felebarátunk ellen ne zúgolódjunk, fogytakozott és nehéz állapotunkban. Megbánt-e felebarátunk? Jusson eszünkbe, hogy mi Istenünket többször és nagyobb vétkekkel bántottuk: azért megérdemlettük sokszor, hogy bűneinkért fujtogassunk felebarátinktól. Nem enged-e szolgánk vagy alattunk való? Megemlékezzünk, hogy mi számtalanszor nem engedtünk Istenünknek; azért méltó, hogy ezzel büntetődjék engedetlenségünk: mivel Istennek háládatlanok voltunk, igazán ostromoztatunk mások háládatlanságával. Egyszóval: minden kárunk, bosszúságunk, fogytakozásunk között magunkat vádoljuk, magunkat ezekre, sőt nagyobbakra, méltónak ismérjük! Mert ha csak egy halálos bünt örök kárhozattal jutalmazhat Isten: mentül inkább efféle csapásokkal sanyargathatja sok vétkeinket? Ha semmit Isten ellen nem vétkeztünk volna; ha sem büntetésért, sem tisztulásért, hanem csak maga kedvéből bocsátana Isten külső nyavalyákat szolgálóira: senkinek semmi hamisat nem tenne, mert az élet és létel Ura, szabad, ha semmivé teszi, amit semmiből teremtett. Mennél inkább nincs okunk, hogy Istenre panaszoljunk nyomorúságink között, akitől sokkal többet érdemlettünk gonoszságunkkal.

Harmadszor: Az igazság neve oly bizonyos jóságot jegyez, mellyel felebarátunknak megadjuk, amivel tartozunk. Ez nem egyéb, hanem vastag és tekélett akarat, mellyel felebarátunknak hagyjuk és adjuk, ami övé: arra nézve, hogy tisztességes kötelességünknek eleget tegyünk. Ez az igazság, egy ama négy nevezetes jóságok közül, melyek (mint a négy folyóvizek paradicsomot) gyümölcsöztetik a hívek lelkét. És méltán sarkjóságoknak neveztetnek: mivel mint az ajtó sarkakon, úgy forog ezeken tisztességes életünk. Ezokról mondja a bölcs, hogy azoknál hasznosb nincs semmi az emberek életében.

Ezt a jóságot magasztalja a Szentírás, mikor azt mondja, hogy az országokat igazság tartja. Igazság építi a királyi széket, melynek két oszlópa vagy: az igazság és irgalmasság, melyek nélkül akármely erős birodalom elromol. Mert kedvesb Isten előtt az igazságszolgáltatás, hogysem a tulkok áldozása.

Az igazság erejét ismérteti és dicsíri a Szentlélek, mikor azt mondja, hogy az igazság, mint a tenger örvénye, elsillyeszteti a gonoszságot: és mint a tengerből a folyóvizek, úgy az igazságból áradnak minden jók. Az igazság, mint a sebes víz árja, eldöjti és elrontja a hamisság alkotmányait. Mivel azért az igazság minden jóságok kútfeje; minden boldog állapotok anyja és dajkája, aki minden dolgaiban az igazságot követi, szereti azt Isten. És mivel az Isten szeretete

nem üres és hivolkodó, hanem bévséges jókkal adakozó, sok javainak áldomásival teljesíti Isten az igazságkövetőt; evilágon hosszú életet, a másvilágon örök dücsőséget adván neki. Azért mondja a Szentírás, hogy abban áll nagy része a lélek üdvösségének, hogy az igazságot szentül oltalmazzuk. Isten is bizonyossá tett, hogy felmagasztalja, és sok mennyei jókkal áldja az igazságszeretőket.

Ezekre a sok és nagy jókra nézett a bölcs, mikor az igazságot ajánlani akarván azt parancsolta, hogy az igazság drága kincséért halálig viaskodjunk és annak oltalmában senkitül semmit ne féljünk: mert magára vette Isten, hogy bajt ví mellettünk az igazsággyűlölőkkel és győzedelmet szerez az igazság oltalmazóinak. És hogy világosban értenők, mint böcsüli Isten az igazságot, még a gyalázatos akasztófát is áldottnak és boldognak nevezi, mivel őrajta igazság szolgáltatik.

Ennek a jóságnak szükséges voltát és hatalmas, nagy hasznát abból ismérteti Szent Ágoston, hogy a nagy országok nem egyebek, hanem nagy latorságok, ha igazság nincs benne. És amint egy pogány bölcs írja: egy országban és városban, sőt egy házban sem maradhat az emberek között barátságos nyájaskodás, igazság nélkül. Azért valahol az igazság nem virágzik, ott egyéb nem lehet gyűlölködésnél, viszálykodásnál, háborgásnál, utolsó romlásnál.

De lássuk, mint kell az igazság törvénye és tisztí szerént erkölcsünket rendelnünk. Az igazság cselekedeti kétfélek: Némelyek közönségesen mindeneket illetnek: Némelyek a bíróság és egyéb tisztviselő személyekben kívántatnak.

Elsőben: Közönségesen minden embert két dologra kötelez az igazság.

Egyikre arra, hogy senkinek törvénytelen és igazság kívül kárt ne tegyünk: se személyében veréssel, vagdalással, öléssel: se tisztességében és hírében nevében; szitokkal, rágalmazó szólással, csúfolással, hamis tanúbizonyossággal: se marhájában és kölső javaiban; lopással, tolvajlással, csalással, hamis kereskedéssel. Egyszóval az igazság törvényének sommája az, hogy soha senki ellen azt ne cselekedjük, amit nem akarunk, hogy más míveljen velünk: senkivel úgy ne bánjunk, amint nem akarjuk, hogy bánják más velünk: hanem a Krisztus parancsolatja és az igazság rendelése szerént mindenben úgy viseljük felebarátunkhoz magunkat, amint kívánjuk, hogy egyebek cselekedjenek velünk. Ezt pedig oly tisztán kívánja Isten, hogy még azokat sem akarja hogy károsítsuk és gonoszért gonosszal terheljük, kik megérdemlenék, ellenünk vétkezvén. Mert azt írja Szent Péter, hogy Isten azért híjt minket a keresztyén hitre, hogy gonoszért gonosszal, átkozódásért és gyalázásért átokkal és gyalázattal ne fizessünk: hanem Krisztust kövessük, aki mikor átkoztatott, nem átkozódott; mikor szenvedett, nemhogy másképpen bosszút állott volna, de nem is fenyegetődött.

Szent Isten! Mely méltán mondhatjuk Izsaiás prófétával: Jaj, ki messze ment tőlünk az igazság! Tapodásra és láb alá valónak tartják az emberek az igazságot. Azért nem talál helyt közöttünk, talpra nem állhat, elő nem mehet, mert: ahol helye volna az igazságnak, ott a hamisság üldögél. Mennyi verekedések, vérontások, gyilkosságok esnek naponként, nemcsak az utakon fosztogatóktól, hanem egyéb rendű emberektől is! A jövők-járók tolvajlási mindennapi kenyér. A lopás oly köz, mintha tisztességes kereskedés volna: mert sokan csak azt nem lopják el, amihez nem férnek. A kereskedők mesterséges csalárdságirúl, a vitézlő rendek ragadományirúl nem prédikációkat, hanem egész könyveket és lamentációkat kellene írunk. Mit mondjak az urakról? Sokan a szolgák igaz bérét meg nem adják, hanem esztendeig biztatással, más esztendeig reménységgel, harmad esztendeig fenyítéssel tartván őket; végre dühös neveket költik, és kikergetik üres kézzel. Sokan az árosembereknél annyi adósságot szereznek, hogy utolsó szükségre juttatják őket. Meg nem gondolván, hogy nemcsak Isten előtt kárhozat érdemlő hamisság, mikor ember meg nem adja a hitelben felvett marha árát; hanem világ előtt

igen gyalázatos, akiről azt mondhatják, amit Seneca írva hagyott, hogy: Sokat bír, de sokkal adós; szép háza vagyon, de más pénzével építette; színes udvara vagyon, de az adósságit meg nem fizeti; ha megadja, amivel adós, semmije nem marad.

Mindezekben minémű nagy bűn vagyon, kitetszik csak abból is, hogy a Szentírás a vérontást és adósság meg nem fizetést hasonló bűnnek mondja. És nemcsak a gyilkosságot és a sodomiták bűnét, de az adósság meg nem fizetést, és a szegények sanyargatását égbekiáltó bűnnek nevezi a Szentlélek, azaz oly éktelen és kegyetlen bűnnek, mely titkon nem lehet, és mentséget nem talál Isten előtt.

Másikra, arra kötelez mindeneket az igazság, hogy ha személyében vagy tisztességében, vagy javában és értékében valakinek kárt teszünk: nem elég, hogy megszűnjünk a kártételtől; hanem az igazság törvényéből tartozunk, hogy felebarátunknak visszaadjuk és megtérítsük minden kárát és miattunk lett fogyatkozását. Ha valakit személyében törvénytelen megsértettél: tartozol megfizetni, valami költ a gyógyításra, valami nyereséget elmúlatott sérelme miatt, valamit szenvedésének keserű kínjáért illendőnek ítélni. Ha hamis költéssel vagy titkos vétek hírleléssel tisztességét, hírét-nevét megmocsokoltad felebarátodnak, köteles vagy, hogy visszamondjad hazugságodat és minden lehetséges úttal, előbbi jó hírét-nevét felebarátodnak helybehozzad! Ha kárt tettél marhájában, meg kell elégítened a kárvallott embert minden haladék nélkül, értéked és módod lévén az elégtételre.

Ezt a Szentírás világosan tanítja, azt parancsolván, hogy mindeneknek épen megadjuk, amivel tartozunk: úgyhogy senkinek egyébbel adósok ne maradjunk, hanem csak azzal, hogy egymást szeressük. Az Isten előszámlálván hosszú lajstromban a károkat, melyeket egymástól szenvedhetünk, nevezet szerint törvényben írta: mely kárért, mit kell visszatéríteni. Ezekiel próféta által azt hirdeti, hogy aki Istentől bűnbocsánatot akar nyerni, tartozik, hogy valami ragado-mány nála vagyon, visszaadja. Mert sem tartani, sem kóstitolni nem szabad a lopott marhát.

Innen vagyon, hogy mihent Krisztushoz tére Zachaeus, üdöhalasztás nélkül azt mondá és cselekvővé, hogy valakit megkárosított, négyannyit adott érte. Világos törvény az is, hogy amit mástól nem örömet szenvednénk, azt mással ne cselekedjünk; és amint akarnók, hogy mások bánnának velünk, úgy bánjunk másokkal, holott kiváltképpen arra köteleztetünk, hogy felebarátunkat úgy szeressük, mint magunkat. Senki közülünk nem akarná, hogy javaitól megfosztassék: ki-kí azt kívánja, hogy ami marhája elveszett, visszaadassék. Szükség tehát ezt követnünk egyebekkel is.

Isten parancsolta, és amint Szent Ágoston írja, annak a népnek parancsolta, melyért még akkor halált nem szenvedett Krisztus, hogy ha vesztett marháját megtaláljuk, akármely isméretlen embernek, híven őrizzük, és feltalálkozván ura, megadjuk. Erre néző csudálatos példát kétszer említ Szent Ágoston. Mikor, úgymond, Szent Ambrus püspök idejében Mediolanumban valék, egy igen szegény, de jó lelkiisméretű keresztyén ember az utcán oly erszényt talála, melyben, ha jól emlétem, kétszáz pénz volt. Elméjében tartván az Isten parancsolatját, írást ragasztta, hogy aki pénzt vesztett, ilyen helyen keresse. A káros ember nagy sírással hozzá méne: jelét adá, hogy övé az elveszett erszény; megmondván, minémű az erszény és mennyi pénz benne. Azért halogatás nélkül kezébe adá az erszényt, aki megtalálta vala. Ilyen tekéletes jámborságért hálaadó akarván lenni a kárvallott ember, tizedét nyújtá a pénz visszaadónak. De ez el nem vevé. Tízet akara adni, azt is visszaveté. Öttel kínálá, de ahhoz sem akara nyúlni, azt mondván, hogy néki semmi hálaadással nem tartozik: mert ő csak azt cselekedte, amire Isten törvényével köteleztetett. Amaz elhagyítván az erszényt: ha semmit nem akarsz venni, úgymond, én sem akarom az erszényt elvenni, mert én is azt mondom, hogy nem vesztettem semmit. Ilyen csudálatos versengés után, elvén egynéhány pénzt a szegény jámbor, de mindjárt a koldusoknak osztá. Ez volna bezzeg a keresztyéni igazság példája. De jaj, mely messze

estünk most ezektől! Maga ha üdvözülni akarunk, meg kell adnunk, ami másé. Mert igazán és bölcsen írja Szent Ágoston, hogy a bűn meg nem bocsáttatik, ha ami másé, meg nem adatik, mikor vagyon, miből megadni. És ha az utolsó ítéletben örök kárhozatra vettetik, aki magáéból nem segítette szűkölködő felebarátját: sokkal inkább megszentenciáztatik, aki hamisan elveszi és megtartja a másét.

Nem halasztja Isten mindenkor másvilágra azok büntetését, kik hamisan bírják a másét: mert a hamis keresetből épített házak kőfalai bosszúállást kiáltanak; és valakik a másén kapdosnak, mindenkor fogyatkozásban vannak. Mert nincs szaporája a bitangnak: nincs Isten áldása a hamisan keresetten. Azért naponként látjuk, hogy aki miben vétke, abban büntetődik. A prédából győjtött, prédára kél. Aki a Nábót szőlejét erővel bírja, a Nábót szőleijében nyalják az ebek véré. A hamisan keresők maradéki utálatosok, hamar elvesztegetik mindeneket és mindenkor gyalázatban forognak; igaz lévén a bölcs mondása, hogy a hamisan keresett érték olyan, mint a mennydörgés és a záporosók árja, melyek hamar elmúlnak.

Adná Isten, hogy mindnyájan értenék ezt, és amint kívánják maradékok böcsületit és megmaradását, úgy igyekeznének, hogy keveset hagyjanak inkább, de igaz marhát, hogysem hamis keresményt!

Tudom, hogy nemcsak kedvetlen, de sokszor haszontalan, a hamis emberek előtt az igazságról szólni. De ha felnyitják szemeket, akik hamisságban merültek, példákban tapasztalják, hogy az igazság örzi, oltalmazza és későn következő maradékokra szállítja a kevés igazán keresett: az igazságtalanokat pedig romlás és fogyatkozás követi, mert ritkán jut harmadízre a hamis keresmény, ritkán nyomós, aki hamissággal tölti dolgát. Méltó tehát, hogy mindnyájan megálljunk a bölcs hagyásán, és ne fáradjunk a gazdagságok hamis keresetiben: mert ebben nincs semmi haszon, lélekveszedelem és minden szerencsétlenség követi a hamisságot.

Másodszor: Vannak oly cselekedeti az igazságnak, melyekre nem kötelesek mindnyájan, hanem csak a bíróságban és egyéb tisztben lévőket illetik. Ezeknek az igazság szolgáltatásáról sok és erős parancsolati vannak, de főképpen három dologra kötelesek.

I. A bírák és tisztviselők tartoznak azzal, hogy a gonosztévőket illendő büntetésekkel sanyargassák: vagy azért, hogy őket megjobbítsák; vagy azért, hogy a szemmel látott büntetés félelmével egyebeket a gonosztól tartóztassanak. Mert némelyek úgy elmerültek és vakultak gonoszságokban, hogy csak kemény büntetésekkel jutnak eszekre és életek jobbítására. A tudatlanok pedig, látván a gonoszok büntetését, okosságot tanulnak. Azért nemcsak ő maga, a kegyes Jézus, kétszer is kiostorozta a templomból a kufárkodókat; hanem erős parancsolattal kötelezte Isten a bírakat, hogy akik gonoszságokkal megérdemlik a halált, megöljék: mert avégre adott Isten kardot a bírák kezébe, hogy büntessék, akik gonosz életek undokságával egyebeket botránkoztatnak, károsítanak és nyughatatlanságokkal fárasztanak. Azért mint Isten előtt kedves cselekedetet említi Szent Dávid a Zsoltárban, hogy idején megölette a gonosztévőket, hogy kigyomlálna minden gonoszságokat az Isten várasából. Szent Jób azzal dicsekedik, hogy fegyvere és öltözte az igazság volt, és a hamisak agyarát egyberontván, kivonta fogok közül a prédát. És hogy értenők, mely kedves Isten előtt a gonoszok büntetése: azt mondja a Szentírás, hogy Isten elvevé haragját az Izráel fiairól, mikor Józsué megöleté a lopót, mikor Finées általveré a parázna zsidót.

Két csudálatos dologgal ismértette Isten a Szentírásban, mely igen ellene vagyon, és mely veszedelmes a bírának, ha meg nem büntetik a gonosztévőket, hanem kegyelmesség színe alatt megengedvén nekik, újabb gonoszságra okot adnak. Mert a régi pogány bölcs mondásaként: új gonoszságra édesget, aki elszenvedi az elébbit. Akik meg nem büntetik a gonoszokat, a jámborokat akarják károsítani.

Egyik dolog az, hogy mikor Acháb meggyőzte volna Benadádót, a Szíria királyát, ki sokszor nagy hadakkal és vérontásokkal háborgatta a zsidókat; százezer embert hadából levágván, Benadádót egy kamorába szorítá. De bizakodván Benadád, hogy igen kegyelmes fejedelmek az Izráel királyi: követek által kegyelmet kére és nyere fejének. Mihent Acháb elbocsátá Benadádót, egy a próféták közül agyonvágatá magát és véres fővel Acháb eleibe menván, így szóla: Mivel elbocsátottad, aki halált érdemlett, életeddel fizeted annak életét: néped romol az ő népe szabadulásáért. Mert nem egyéb a gonoszságot büntetés nélkül hagyni, hanem a gonoszságok taplóját gyújtogatni. Hasonlóképpen jára Saul: nem öleté meg Agagot, az Amaleciták királyát, kiért Isten őtet királyságtúl megfosztá; Agagot pedig Sámuel próféta koncrúl-koncra vagdaltatá. Erre nézve parancsolja a Szentírás a bírónak, hogy szeressék az igazságot, és minden egyéb külső tekintetnél nagyobbra böcsüljék, mert ha ebben megfogyatkoznak; mennél hatalmasbak, annál nagyobb csapásokkal ostromoztatnak.

Másik dolgot, mellyel ismérteti Isten, mint bánja, mikor a gonosztévők büntetéssel nem zaboláztatnak, ilyen szókkal adja előnkbe a Szentírás: Az országokat Isten egy nemzettől más nemzet birtokába ejti, az igazság fogyatkozásáért, a bosszúságok, gyalázatok, csalárdságok sokaságáért. Olyan az igazság az országban, mint a kormány a hajóban. Ha a kormányt igazán nem tartja a hajósmester, minden veszedelmek lepik a hajót. Úgy amely országban a gonosztévők büntetés nélkül maradnak; gyilkosságok, ragadozások, minden istentelenségek eláradnak, melyekért veszedelemre bocsátja Isten az országot. Azért, ti bírák, kikre bízott az országok drágább kincse, erősebb bástyája, szükségesb oltalma, az igazság: ha veszni nem akartok, ha Isten és emberek előtt igaz, jó hírt, nevet akartok viselni: igazságszeretetből, igazat szolgáltatassatok!

Tudom, hogy a Szentírás tiltja a felettébb való keménységet az igazságszolgáltatásban, és nyilván parancsolja a bírónak, hogy a bűnök nagysága szerint légyen a büntetés, és negyvennél többet ne üssenek a vétkes emberen. Tudom, hogy a bírónak meg kell emlékezni, hogy ő is ember, és vétkes ember: kit ha mikor amabban vétett, amit maga tud, érdeme szerint büntetett volna Isten; talán-talán nagyobbat érdemlett volna. Mivel sokszor a kis lopót a nagy lopók felakasztják: sokszor aki sokat lop, aranyláncot visel, aki keveset, kenderkötélen függ. Azt is szeme előtt kell viselni a bírónak (mivel ugyanis az egyiptomiak felnyílt szemet írtak, mikor bírót jelentettek), hogy minden cselekedetinek bizonyosága az Isten: ő látja szűve járását, és ha emberek előtt titkoltatik, Isten előtt nyilván vagyon a fejtett gyűlölségek vagy egyéb indulatok célja. Azért ha valakit büntetni kell, kövesse a bíró Biast, ki sírva mondott szentenciát a gonosztévőre. És mikor kérdenék, miért sír: nám megszabadíthatja, ha szánja a bűnös embert? Azt felelé, hogy sírással eleget téssen az emberi természetén való szánakodásnak, szentenciával az igazságnak. Így a bíró a más ember vérért szűkön költse, mint a magáét: eszében tartván, hogy embernek embert nem kell tékoznia. Valahol vékony gyanúság vagyon az ártatlanságról, senkit meg ne ölön, verjen, tömlöcözzön! Mert azt mondják a törvénytudók, hogy gyanúságért és kétes bizonyosságért senkit nem szabad megölni, mert az emberhalálban törvényújítás és jobbítás nem lehet. Minek okáért valamikor kétség vagyon a dologban, jobb száz bűnöst elbocsátani, hogysen történetből egy ártatlant kárhoztatni.

Erre nézve emlékezetre és dicsíretre méltónak írják a régiek az Areopagiták cselekedetét, kik nem tudván eligazodni egy dologban, inkább akarák függőben hagyni a büntetést, hogysen képtelent cselekedni. Egy özvegyasszony férjhez méne: a másik ura megölé az első urától való fiát, hogy annak örökségét bírhatná. Az anya búsultában megölé a gyilkost. Egyfelől azért, meggondolván a bírák, mely nagy oka volt az asszony búsulásának; másfelől nem akarván büntetés nélkül szenvedni a dühös asszony gyilkosságát; szentenciát mondanak, hogy száz esztendő múlva jöjjenek elő, akkor kimondják a törvényt. Nem dicsírem ezt a szentenciát, mert Isten törvénye szerint más szentenciát kellett volna mondani; de azt javallom, hogy

amiben el nem tudtak igazodni, inkább akarták függőben hagyni, hogysem az igazságot szerencsére vetni. Helye vagyon azért a bírák kegyelmességének a bizonytalan és kisded vétkekben, de ha nyilvánvaló veszedelmes, nagy vétkekről győztetnek, nem szabad mindenkor a bíró kedve szerént kegyelmet adni.

II. Sok és kemény fenytéssel kötelezi Isten a bírákat, hogy semmi ajándékot ne vegyenek azoktól, akik dolga előttök forog: mert oly okos, oly igaz ember nem lehet, kit meg nem vakít és hamis törvénytmondásra nem viszen az ajándék. Mert nemcsak a pogány bölcsek szava, hogy eladja szabadságát, aki ajándékot vesz, hanem Isten is azt mondja, hogy oly hályog az ajándék, mely a bírák szemét megvakítja: oly golyva, mely bédugja torkokat és némává teszi. A Demosthenes és Demades nyavalyáját szerzi az ajándék. Mert ezek, a peresektől nagy ajándékokkal lekötötten, azt tették, hogy torokgyék vagyon rajtok, azért keszkenőkkel nyakokat bétékervén, hallgattak. De egy igazságszerető eszébe vevé a mesterséget és felkiálta, hogy ezeket ezüstgyék bántja és ezüst akadott torkokon.

Senki egyébért nem ad a bírónak ajándékot, hanem hogy kedves szentenciát vegyen. A Szentlélek is minden szűvek állását látván, nyilván mondja, hogy a bíró azért vészen ajándékot, hogy valami ösvényecskét találjon a törvény rejtekiben, melyen a hamisságot általvigye. Annak okáért sokszor a Szentírás, akarván ismertetni a bírák hamisságát, azt mondja, hogy ajándékot vettek. Ezzel jelentvén, hogy a bírákban válhatatlanul együtt jár az ajándékvétel a hamissággal. Erre nézve mondja Ámos próféta, hogy ellenségi az igazságnak, valakik ajándékot vesznek.

Az ajándékot vevő bírák büntetéséről szólván a Szentlélek, azt mondja, hogy: Ha szép kőházakat építenek, benne nem laknak: ha jószágokat szereznek, hasznában nem gyönyörködnek; hanem az ő vétkekért Isten az országot is pusztaságra juttatja. Másutt a Szentírás világos szókkal mondja, hogy ha rabunknak hamisat teszünk, meg nem adván néki, amivel tartozunk: rabságra és utolsó veszedelemre vet Isten minket.

Bezzeg igaz bíró volt Mózes, ki Isten előtt azt merte mondani, hogy csak egy rossz számárt sem vett soha senkitől ajándékon. Tekéletes igazság volt Sámuelben, ki tiszta orcával mondhatta a zsidóságnak, hogy ha valakitől valami ajándékot vett, megadja mai napon.

De mivel ezen dologról más prédikációban szözlöttünk, most hagyjuk ebben. Csak intem és Istenekre, lelkekre kényszerítem a bírákat, ha mennyországba akarnak menni, ne mocskolják kezeket az ajándékkal, mert az jut a mennyei lakóhelynek magosságába, aki minden ajándéktól üresen tartja kezét. És mivel Isten sem többször, sem keményebb szóval nem tilalmazta a hitszegést, hogysem az ajándékvételt; egyaránt távoztassák mindkettőt a bírák: gyakran szemek előtt viselvén azt a jajt, melyet Isten Izsaiással kiáltott az ajándékvévő bírákra.

III. Noha tanácsolja Krisztus, hogy ha lehet senkivel ne pereljünk (Matt. 5. v. 40.), mert ritkán lehet bűn nélkül a törvénykedés. Mindazáltal, hogy törvényt vehessünk, mikor igazságunk vagyon, Isten ő maga bírákat rendelt. De kiadta a bírák törvényt, melyek mellől ha eltávoznak és valakinek kárt tesznek, nemcsak vétkeznek, de mind a bírák, mind a prókátorok igazság törvényével kötelesek, hogy akit vagy gonoszságból vagy tudatlanságból kárba hoztak, azt megelégték.

Elsőben: Azt kívánja Isten a bíráktól, hogy ha eszékbe vészik, hogy nincs annyi bátorságok vagy tudományok, hogy az igazságot tisztán szolgáltatthassák: fel ne vegyék a bíróságot, veszedelemre ne vessék üdvösségeket.

Másodszor: Azt parancsolja Isten a bíráknak, hogy személyválogatás nélkül; szegénynek, boldognak; jövevénynek, földinek; ellenségnek, atyafinak; egyaránt szolgáltatassák az igazságot. Te bíró! Ne nézd a szegény személyét, ne böcsüljed a hatalmasokat! Isten nevében és

helyében tésttek törvényt, vagy inkább Isten, aki tiáltalatoz törvényt szolgáltat: azért, mivel Isten előtt nincs személyválogatás, ti se nézzetek senki személyére, mikor törvényt tésttek! Mert csak tudnotok sem jó, kicsoda, akinek igye előttetek forog: elég, ha a dolgot értitek, melyet meg kell ítélni. És ne véljétek irgalmasságnak, ha szánakodván a szegényeken, meglágyítjátok a törvényt: mert azzal tartoztok, hogy ha egyébbel segítitek a nyomorultakat, de a törvényben kegyelem nélkül igazat ítéltetek.

Nem ok nélkül nevezi a Szentírás az igazságot fontnak, és akit Isten megítél: igaz fontba veti. A kápirók sem ok nélkül írnek fontot az igazság kezében. Miképpen a fontban különbség nincs abban, ha arany vagy fa, vagy kő, amit fontba téstnek; nem mutatja a font jószágát vagy hasznát annak, amit belétesznek, hanem csak súlyát és nehéz voltát: úgy az igaz ítéletben semmire nem kell nézni, hanem csak a dolog igazságára.

Athenásban a bírák éjjel, setétben vagy superlát bévonva tettek törvényt. Nem szenvedték, hogy neveken neveztessenek a peresek, avégre, hogy a bírák, nem tudván kicsodák perelnek, csak azt hallanák és arról tennének ítéletet, amin nem alkhattak. A Thebas várasiaa a bírák képét vakon és kéz nélkül írátták: példázván, hogy sem keze az ajándékra, sem szeme a személyválogatásra nincs az igaz bírónak. Sőt ugyan törvényekben írák, hogy bíróságot nem viselhesse, valaki tíz esztendő előtt el nem hagyta a kereskedést: mivel a fősvénység a kalmárkodókhoz ragad, a bírósághoz pedig alkalmatlan.

Harmadszor és utolszor: Kívántatik a bíráktól, hogy minden haragot és barátságot, sőt a magok akaratjának kedvezését is félretévén, részenként minden cikkelyét a vádolásnak és mentségnek, megrostálják: a bizonyságokat, leveleket, gyanúságokat egybeveassék: üdőt adjanak a mentségre, mert az üdő sok igazságot megismértet: vagy amint Gellius írja, az igazságot az üdő szüli és kimutatja. Bizonyos, hogy ahol az atyafiség és barátság uralkodik, igazság ott nem szolgáltatik. Mivel amint az anyának, akármely sekélyes, rút gyermek szépnak látszik: úgy annak, akit szeretünk, minden gonoszása semminek látszik. Bizonyos, hogy harag nem téssen igaz törvényt, mert akinek szívét elfogta a sárgaság, mindent sárgának íté. Akiben harag uralkodik, nincs abban okosság. Bizonyos, hogy aki maga akaratjának igen kedvez, úgy jár, mint Boldizsár király, kit Isten több vétkei között azért vert földhöz, mert nem nézvén az emberek érdemére, kedve szerént, akit akart megöletett, akit akart felmágasztalt, akit akart meggyalázott. Azonképpen amaz istenes ifjú azzal pirongatá a tirannus bírót hogy hatalma lévén, azt míveli, amit akar: nem néz az igazságra, hanem a tehetség és erő az igazság mértéke.

Nem olyanok az istenes, jámbor bírák. Tudják, hogy az Isten ítéltőszékiben ülnek, és hogy nem emberek törvényében ülnek, hanem Isten képében tesznek ítéletet. Azért tartoznak Istent követni a törvénytételben. Az Isten hatalma és ereje teljes igazsággal. Nem nézi, mit cselekedhetik mindenhatósága, hanem azt: igazsággal határozza. És hatalmas erejéhez illetlennek ítéli, hogy azt büntesse, aki nem érdemli: csendesen, halkan és minden háborodott indulatok nélkül téssen ítéletet. Nem hirtelenkedik, hanem amit a bíráknak parancsolt az Írásban, tudniillik, hogy mindenek dolgát és igyét jól meghányják-vessék, mindeneket meggondoljanak: azont cselekeszi ő maga, és amint szól az Írás; mint a fősvény a pénzt, kétszer-háromszor is megforgatja, hogy megtessék vétke vagy jósága: úgy az Isten sokszor meghányja-veti a dolgot, minekelőtte büntető szentenciát mondjon. Ádámot addig nem bünteté, míg szájával meg nem vallá vétkét. Mikor Sodomát meg akará égetni, noha mindeneket tudott és látott, és a sok nagy, cégéres gonoszságokat nyilván látta: mindazáltal példával akarván tanítani a bírákat, hogy akármely nagy vádolásoknak se adjanak helyt, míg jól végére nem mennek; azt monda, hogy maga oda mégyen, meglátja, ha úgy vannak-e, amiket kiáltanak Sodomára. Mikor a Bábel tornyát építették az emberek, látta Isten mind munkájukat, mind mire arányoznak; de

nyelvek büntetésével nem siet, hanem oda menvén, látni akará, mit mívelnek. Mert noha az igazság egyik kezében mezítelen kardot írnak, de más kezében font vagyon, mellyel előbb megmérje, ha heányos, akit kell vágni. Mikor Boldizsár királyt meg akará rontani Isten, elsőben szám szerént megolvassa, valamit cselekedett, azután fontba veté, és mikor úgy találtatott volna, hogy nem igaz garatos, és heányos lévén, a mértéket meg nem üti, azután ada szentenciát, hogy életét és országát elveszesse. Krisztus Urunk is, minekelőtte kárhoztatná a lopó szolgát, azt mondá neki: Nem jót hallok felőled; de azért senki szavára meg nem büntetlek, hanem akarom látni számadásodat: helyt és üdőt adok mentségedre.

Ezeket kívánja Isten, hogy kövessék a bírák. Ne mérjék akaratjokkal vagy hatalmokkal a törvényt, hanem igazság fontjával! Ne hirtelenkedjenek, hanem mint Világbíró Sándor, mikor a vádolót hallgatta, bédugta egyik fülét, hogy azt épen a magamentő számára tartsa. Úgy a bíró a vádoló szavát, azaz maga igyében, maga mellett való bizonyítását bé ne vegye, hanem a más félt értse. Valaki az egy fél szavára törvényt téssen, bár szerencsére igazat ítéljen is, hamis bíró. De efféle ítéletekben sokszor úgy járnak az emberek, mint Dávid, ki mikor a Siba vádolására jószágátul megfosztotta volna Mifibosetet; azután meghallgatván a más félt, eszébe vevé csalatkozását: de ugyan károson marada az ártatlan Mifiboset, a király ítéletinek hirtelenkedéséből.

Azért, bírák, azt az igazságot, azt az ítéletet kövessétek, melyre a szentlélek tanította a világot, és eszetekben tartsátok, hogy amint ti ítélitek az embereket, úgy ítél Isten titeket. És noha Isten azt nem cselekeszi, amit Cambyzes, ki megnyúztatván a hamis bírót, bőriből csináltatott ítélőszéket; hogy valamikor abban ültek a bírák, eszekbe jutna, mit kell várniok, ha jól nem ítélnek. De az ítélőszék alatt pokol tüzét gyújtotta, és azzal fenyegeti Isten a bírákat.

A BŰNEK RÚTSÁGÁRÚL ÉS VESZEDELMÉRŰL

Bölcs Platónak Timaeus nevű könyvében olvastam, hogy mikor egy a görögök közül dicsekednék, hogy önálok vagyon fészke és lakása a bölcsességnek, minden jeles tudományokkal egyetemben; mosolyodván, aki jelen volt, az egyiptomi pap, azt mondotta: Ti, görögök, mindenkor gyermekek vagytok, senki nincs vén közöttetek. Okát adá: mert noha (ügymond) a jó erkölcsökrül ékesen beszéltek, de mint a gyermek, meg nem becsületek, amit dicsírtek, hanem állhatatlan, változó, gyermekhez illendő magatok-viselése torkig úsz a feslettségben.

Igazán és méltán mondja Salamon mirólunk: mert noha eszes, öreg emberhez illendő tudományunk vagyon az Isten törvényében, de életünk viselése és erkölcsünk rendelése merő gyermekség. A gyermek álorcátul, váztul és hívságos árnyéktul úgy fél, hogy csak ki nem üti a nehézség: a tűztul, késtül, víztul semmit nem tart, sőt gyönyörködve hozzájuk kapdos. Aprólék alakokat, bábokat és holmi marconaságokat csudálva néz és sírva kíván: a szép köntöst pedig mocskolja, a hasznos jókat semmire böcsüli. Így vagyon a mi állapotunk. Azt csudáljuk, azon kapunk, amit semmire kellene böcsüllenünk: attul félünk, rettegünk, mint legártalmasabb gonosztól, amitül heában tartunk. A gazdagságot, tisztességet, egészséget úgy böcsüljük, hogy szorgalmatosan keressük és oltalmazzuk, mintha semmi ezeknél jobb nem volna. A kárvallástul, betegségtul, haláltul úgy rettegünk, mintha semmi ezeknél ártalmasb nem volna. De jaj! Ami igazán jó, tudniillik a szent élet, arra nem vágyódunk; a bűnt, melyet egyedül, általában gonosznak nevez Krisztus, távoztatni nem igyekezünk, maga a bűn forrása és kútfeje minden egyéb gonosznak: mivel enélkül sem halált és betegséget, sem egyéb fogyatkozást nem kóstitunk volna.

Arra jutott a mi gyermeki esztelenségünk, hogy a bűnt gonosznak sem ítéljük; hanem mint választott jót, kedveljük: vagy ha gonosznak ismérjük is, álmosok és restek vagyunk annak távoztatásában; kedvetlenek és késedelmesek orvoslásában. Hanem olyanok vagyunk mindnyájan, mint vagy Ádám, ki mikor vétkezett, nem siratta bűne gonoszságát, hanem maga mezítelenségétől rettegett: vagy Káin, ki nem törődött azon, hogy Istent megbántotta, hanem hogy megöli őtet, aki találja: vagy Saul, ki nem azt siratta, hogy vétkezett, hanem hogy országátul megfosztatik. Mi is, nem a bűnök rútságátul iszonyodunk, hanem annak vereségítul rettegünk.

Kicsoda közülünk, aki oly iszonyodva retteg a bűntől, mint a betegségtől, haláltól? Aki úgy serénykedik, és nyughatatlan gondolkodásával álmát szakasztja a bűnök távoztatásában, mint a gazdagság- és tisztség vadászásában? Aki úgy megijed és elhül félelmében, mikor bűnbe esik, mint megrémül, ha kincsét ellopják, házát felgyújtják, hírét, nevét meggyalázzák? Bezzeg ezek távoztatása felébreszt álmunkból, és minden fáradságra, költségre serkeget; de a bűnök távoztatásáért vagy lemosásáért kicsoda vállal ennyi fáradságot? Gyermekek vagyunk a jónak és gonosznak ítéletiben.

Okos vén ember volt bezzeg Szent Pál, mert jóllehet kisdéd korában gyermeki gondolkodási, okoskodási, szólási voltak; és amint maga írja, kisdéd korában a világ elementominak szolgált: de azután kimosdott a gyermekségből: a világi jókat, melyeken mi így kapunk, ganéjnak tartotta: a bűnt, mely az isteni szeretettől elvonszon, oly ártalmasnak ismérte, hogy minden nyavalyát és fogyatkozást kész volt szenvedni, annak távoztatásáért. A halált, melytől mi ennyire iszonyodunk, kívánva kívánta, és nyereségnek alította: a világi nyavalyákat és sanyargatásokat, melyektől mi ennyire futunk, dücsőségnek ítélte, és azt kívánta tőlünk is, hogy egyszer valaha kikeljünk a gyermekszámból. Félretegyük a gyermeki vélekedéseket, és nem a vázoktól vagy álorcáktól, hanem az igaz gonosztól féljünk, mely lelkünket Istentől elszakasztja.

Hallók a mai evangéliomban, hogy az esztelen juhocska kibujdosott a pásztori gondviselés alól, és a pusztában fenevadak között, veszedelmesen csavargott. A Krisztus juhának farkasok közé bujdosása a bűn: ezzel magának romlást, pásztorának fáradságot, az angyaloknak szomorúságot szerez az esztelen juh. Azért hogy megismérvén a bűnnek veszedelmes ártalmát, állhatatos gyűlölségét szívünkben plántáljuk, és a gyermekségből kiöltöztvén azt tartjuk gonosznak, ami igaz gonosz; ettől úgy fussunk, mint a kurtakígyó mérgétől. Ez jelenvaló órában két dologról szólok. Elsőben megmutatom, minémű veszedelmes lelki károkba, sőt okossággal és természetünkkel ellenkező balgatagságokba hozza embert a bűnök ártalmas gonoszsága. Másodszor, szólok a büntetésekről, melyekkel ostromozza Isten a bűnösöket, hogy ezekből a bűnnek mind nehéz súlyát, mind veszedelmes kárát értvén, irtózzunk tőle. És ha gyarlóságból megbotlottunk, késedelem nélkül kifeseljük a bűnök köteléből.

Mózes, egyik könyvének egy részecskéjében, hatvan vagy hetven szörnyű átkot és rettenetes veszedelmet írt lajstromban, melyekkel fizet Isten a bűnökért. Tudniillik: döghalált, hadat, rabságot, bujdosást, pusztulást, kedvesek halálát, mindenféle betegséget, szörnyű éhséget, melyben fiokat, leányokat, sőt a szülőasszonyok ocsmányságát édesdeden megeszik; iszonyú gyalázatot, mikor feleségek, leányok kisebbségét szemekkel nézik. Minekutána hajsza-felállató ostorit a bűnnek előszámlálta volna Mózes, azt veti utána, hogy ezeken kívül, számtalan nyomorúsággal rontja a bűn az embereket; kik oly reszkető szüvel, oly szörnyű félelemmel élnek, mintha minden órában meghalnának.

Ezek, és hasonló testi károk kívül, a bűnnek négy kiváltképpen való lelki kárát említi a Szentírás. Tudniillik, hogy embert megfosztja szabadságától és rabbá teszi: megfosztja okosságától és baromhoz hasonlítja: megfosztja életétől és halállal öli: megfosztja Istenétől és minden veszélybe meríti.

Első kár a bűnben az, hogy megfosztja embert az Isten fiának drágalatos szabadságától, és szolgálává, sőt rabbá teszi. Igazság szava, hogy valaki vétkezik, eladja szabadságát, bűnök szolgálója, ördögök rabja lesz, kétképpen.

Egyképpen azért, mert aki vétkezik, akarva és mint szegődve kötelezi magát a bűnök és ördögök szolgálatjára. Innen vagy, hogy a Szentírás eladatott embernek mondja, aki bűnnel terhes. Eladattak a bűn kótyavetyéjén, mely mondást magyarázván Szent Ágoston azt írja, hogy valaki vétkezik, eladja lelkét az ördögnek, világi gyönyörűségek édességén. Szent Isten! Hiszem, nagy gondatlanság ez! Ha ki feleségét, gyermekét, atyját, anyját egynéhány pénzen a kegyetlen pogányok rabságára adná, mely fene és kegyetlen oktalanságnak ítélnék? Mi pedig - ah vakság! -, valamennyiszer vétkezünk, annyiszor a keresztségben Istennek adott lelkünket kinnal fizető tirannus, pokolbéli ördög rabságára adjuk. És min adjuk?! Azt mondja Isten, hogy ingyen adjuk, mert nemhogy elegendő, de csak képes ára sem találtatik e földön a mi lelkünknek és üdvösségünknek. Azért szemetlen, vak árosoknak nevezi Isten azokat, kik lelkekkel kalmárkodnak. A réz, arany, ezüst között nem tud a vak választást tenni, és könnyen rézen adja, amit aranyon kellene adni: úgy aki lelkét bűnök által ördögnek adja a világi jókért, semmin adja, mert minden világi jók és gyönyörűségek semmik a lélekhez képest.

Másképpen, ördög szolgálója és rabja lesz a bűnös ember, mert harcon meggyőzetik: akitől pedig valaki meggyőzetett, annak rabja. Azért ördög rabja, valaki szabad akarva meggyőzetik a bűntől. Innen vagy, hogy a Szentírás az ördögöt világ fejedelmének, vezérének, sőt istenének nevezi: és azt tanítja, hogy a gonoszak ördög törében fogva tartatnak.

Igazán rabságba esik, aki bűnbe esik: mert ha a rabot meg szokták kötni, teli azzal a Szentírás, hogy a gonoszság fogságba ejti embert, és bűnök rabszójával, sőt láncával kötni. Ha a rabot setét tömlőbe szokták tenni: a bűnösökről azt olvassuk, hogy a setétség kötelével és láncával kötöztetnek. Ha a rab azt míveli, amit ura akar, csak ott jár, ahová bocsátják: a bűnös ember is ördög akarátja szerint viseli magát, a bűn törvénye szerint, egy bűntől másra mehet, de üdvösséges jóra magától nem mehet. Mert miképpen az ember kútba vetheti magát, de maga erejével onnan ki nem jöhet; miképpen a láb megmocskolhatja magát, de meg nem tisztíthatja, hanem kézzel kell azt mosogatni: úgy a mi lelkünk ördög tömlőcébe, bűnök rútságába ejtheti magát, de szabadságra és tisztaságra csak Isten keze hozhatja. Azért a bűn rabsága annyival gonoszabb, hogy a testi fogságból vagy pénzen megváltozhatunk, vagy barátink kérésére felszabadulhatunk, vagy tömlőcrontással elszaladhatunk: de a lelki fogságból senki magát vagy barátját meg nem szabadíthatja; hanem csak a nagy Isten kegyelme tehet jót véle.

Szent Isten! Mint szeretik az emberek a szabadságot?! Mint iszonyodnak testi rabságtól?! De a lelki fogságtól, az ördög rabságától, mely kevesen rettegnek!? Maga a rabság, világi fogság után, a pokol tömlőcébe viszen.

Második kár a bűnben az, hogy esztől és okosságától megfosztja embert: és noha külső ábrázatját nem változtatja, de erkölcsében és cselekedetiben, mint Nabugodonozort, oktalanná és baromhoz hasonlóvá teszi. Azt hiszem, ha nem többször, háromszázszor nevezi a Szentírás a bűnös embert vagy insipiensnek, esztől üresnek, vagy okosság és tanács nélkül valónak, vagy kába sültbolondnak, vagy értetlennek, vagy szű nélkül valónak, vagy baromnak és okatlan állatnak. A régi poéták mondták, hogy a szerelmeskedők esztelenek, és a harag rövid

bolondság. A tékozló fiúrúl olvassuk, hogy akkor tért magához, mikor a bűnből kitért; mert azelőtt, maga kívül, ész nélkül volt. Szent Dávid akkor mondja, hogy megtalálta szívét, mikor Istenhez fordult: mert azelőtt szíve nem volt. A kevélyeket Izsaiás részegeknek nevezi, mert eszeket megitták. Szent Dávid és Salamon írják, hogy ember a bűn által oktan barmokhoz hasonlítottat, mert miképpen Ádám a bűn után külsőképpen oktan állat bőrébe öltözék: úgy a bűn által belsőképpen, oktan állatok erkölcsébe öltöznek a gonoszak. Szent Péter esztelen barmoknak nevezi a tudatlan káromlókat: Krisztus Urunk rókának mondja Heródest, farkasnak a hamis tanítót, lelkek öldöklő kegyetlenségéért: ebeknek neveztetnek, akik szitkosok és mindent ugatnak, vagy akik okádásokra visszatérnek: disznók az undok fertelmességek rútságában heverők: kacér ménlovak, akik nyerítnek felebarátjuk feleségére: oroszlán neve az engesztelhetetlen haragúnak: számarok a rest és tunya gorombák: viperák a titkon mardosók: sárkányok a nyilván kegyetlenkedők: áspisok a haragtartók: öszvérek a hörcsökösök.

Ne csudáljátok, keresztyének, ha bolondnak és baromnak neveztetik, aki bűnbe esett; mivel a Szentírás a bűnt esztelenségnek nevezi. Erre nézve a pogány bölcs azt írja, hogy aki vétkezik, annyi okossággal bír, mint aki részeg. A részeg tétova tántorog; jövődőt nem gondol; szédeleg feje; előtte való veszedelmét nem látja: úgy aki vétkezik, a pokol veszedelmét nem látja, bűnei rútságát meg nem gondolja.

Ha látnád, hogy egy tisztas, megőszült öreg ember minden jószágát és uraságát egy cseresznyeszemen, egy golyóbison, egy törött üvegdarabon eladná: vajon eszesnek ítélnéd-e? Bolond volnál, ha azt bolondnak nem ismernéd. Ezt és ennél nagyobb cselekedik, valaki lelkét és üdvösségét ördögnek adja, akármi rossz világi gyönyörűségért. Ha egy értékes ember disznók ólába menne; azokkal egy valóból ennék; egy seppedék rútságban heverődnék: vajon nem eszefordultnak mondanád-e? Ilyen minden tékozló fiú. Ha valaki urának és koronás királyának egyetlenegy szerelmes fiát megpökdösné, megölné, és mindazáltal nemhogy elfutna, de félelem nélkül, nagy bátorsággal sétálna a király szeme előtt: vajon nem azt ítélnéd-e, hogy ennek nincs esze, mivel nem érti maga veszedelmét? Ezeket és ezeknél nagyobbakat cselekedik minden bűnös ember: mert a Szent Pál mondása szerint, az élő Isten fiát, a Krisztus Jézust, újabb megfeszíti, megcsúfolja, sőt megtagadja és szent véré megmocsokolja: mindazáltal oly bátran és félelem nélkül forog az Isten szeme előtt, mintha semmi haragot nem érdemlène.

Oktalanság ez, keresztyének! Azért nem elégszik Isten azzal, hogy a bűnöst baromhoz hasonlítja, hanem azt mondja, hogy a baromnál is ostobább. Mert a tehén megisméri jótett gazdáját; a szamár tudja istállóját és reátart a jászolra, melyből enni adnak: de a bűnös ember meg nem isméri Istenét, és őhozzá nem siet. A fecske és gólya tudja idejét, mikor és hová kell a hideg vagy meleg előtt menni: a bűnös ember nem tud lelkére vigyázni; veszedelmét nem tudja távoztatni. A hangyácska gondot tud jövődőre viselni, és akkor takar, mikor annak ideje, hogy télben ne éhezzék: a bűnös ember semmit nem takar a másvilágra, hogy ott meg ne fogyatkozzék. Azért nemcsak barmok közé veti embert a bűn, mint Nabugodonozort, hanem barmoknál is oktanbá teszi: és ha Balaám számártúl tanult, minden bűnös ember oktan állatok tanítványa lehet.

Harmadik kár és természettel ellenkező gonoszság a bűnben az, hogy nemcsak testi életünket rövidíti, és amint azután meghalljuk, nem hágy annyit élnünk, mennyit természet rendi és folyása szerint élhetnénk, hanem lelki halállal megöl. Mint a mennykő, épen hagyja a szablya hüvelyét, vasát elolvasztja: úgy a bűn, ha a test életét el nem fogyatja is, de a lelket bizonyosan megöli.

Szentírás szava, hogy aki vétkezik, ellensége lelkének; és aki szereti a gonoszságot, maga lelkét gyűlöli. Aki hazud vagy haragszik, megöli lelkét: amely lélek vétkezik, meghal, mert a

bűnnek tulajdona, hogy megöli a lelket. Innen vagy, hogy Krisztus a tékozló fiat holtnak nevezi; Szent Pál a szabados életű özvegyasszonyról azt mondja: eleven halott. Szent János a bűnbe merült püspökről azt írja, hogy noha neve eleven, de valósággal megholt. Ilyen halottak voltak, akikről Krisztus mondja, hogy holtakat temetnek a halottak, kik az istenes élettől megfosztattak, mert amit Zsuzsánna mondott, minden emberen teljesedik: Ha vétkezem, úgy-mond, az léssen nékem halálom.

Oh, iszonyúság! Oh, természetellen tusakodó kegyetlenség! Magunk lelkének halálos ellensége, sőt gyilkosa vagyunk, valamikor vétkezünk. Tudjátok-e, miért nevezi a Szentírás feltámadásnak, újonnan-születésnek, halálból életre hozásnak az igazítást? Azt akarja ismertetni, hogy aki bűnben vagy, nem él, ha fel nem támad. Saul egy esztendőnek mondatik, mikor királlyá lett. Mert Isten előtt csak akkor élünk, mikor szentül élünk. Arra nézve mondják a gonoszok, hogy mihent születtek, ottan vége lett életüknek: mert mihent vétkeztek, ottan szörnyű halállal holtak, mint az első atyák.

Semmi ellenség annyit nem árthat, mennyit ártunk magunknak, mikor bűnbe esünk. Valamennyi ördögök vannak, mind reánk támadván sem ejthetnének oly kárba, mint magunk károsítjuk magunkat a bűn által. Iszonyodnánk, ha ki magát felakasztaná vagy általverné: mikor vétkezünk, nagyobb kegyetlenséggel megöljük lelkünket, mert Isten a mi lelkünk élete, Krisztus lelki életünk. Azért akkor élünk, mikor azt mondhatjuk, hogy Krisztusban élünk, mibennünk él Krisztus. Mivel pedig a bűn elszakaszt és távol ejt Istentől: igazán lelki halálnak mondatik.

Nemcsak megöli lelkünket a bűn, és mint a dögöt, érzékenységtelen bűdösségbe ejti: hanem semmivé teszi. Salamon írja, hogy akárki mely nagy méltóságban légyen, de ha gonosz életet visel, semminek tartatik. Szent Pál magáról mondja, hogy ha szeretet nincs benne, ő maga semmi. Mikor bűnbe esék Szent Dávid és Szent Jób, azt mondák, hogy semmivé lettek. Ezekiel Luciferről azt írja, hogy semmivé lett. A pogány nemzetségekről azt mondja Eszter, hogy nincsenek. Szent Péter az istentelen népet nem-népnek nevezi, mert a Szent Ágoston mondása szerint csak az ember, aki Isten akarata szerint jár. Embernek sem kell tartani, aki Isten kedvében nincsen. Ez az oka, hogy akit Isten kiszabadít a bűn fogságából igazulás által, azt a Szentírás új teremtetten állatnak nevezi: mert a bűn által semmivé léssen, újonnan kell teremtetni, hogy Isten fia lehessen.

Ha azért ellenségünkötől őrizkedünk; ha gyűlöljük, aki életünket fogyasztani akarja: mentől inkább iszonyodnunk és futnunk kell a bűntől, mely nem testünket, hanem lelkünket megöli és Isten előtt semmirekellővé teszi.

Negyedik kár, és mindezeknél nagyobb, sőt mindezeknek gyökere és forrása az, hogy a bűn Istentől elszakaszt. Az igazak lelkében úgy lakik Isten, mint a király országában; mint kormányos hajójában; mint a nap a világban; mint mester iskolájában. Azért világosítja mennyei fényességekkel; igazgatja, oktatja üdvösséges bölcsességekre; oltalmazza, mint tűzbástya, minden veszedelmektől. De mihent bűnével Istentől elszakad valaki, olyan, mint az ország király nélkül; hajó kormányos nélkül; világ nap nélkül; az iskola mester nélkül; a város kerítés nélkül.

Amely lélek Isten kedvében vagy, Istenben lakik, és Isten őbenne, mert a teljes Szentháromság az igazakhoz mégyen, és lakóhelyt nálok szerez. Mivel azért Isten minden jó, és csak ő egyedül jó: minden jóval bévelkedik az igaz ember lelke, míg Isten benne vagy: és mint a folyóvíz mellett plántált rózsza, teljes minden szépséggel. De mihent Isten kiköltözik belőle, úgy marad, mint amely várost felprédálták: azaz minden épületi leomolnak; minden szépségi kitakartatnak: a házak helyén tövis, csalánok nőnek: lakosi kígyók, békák lesznek, mert egy

órában minden mennyei ékességektől megfosztatnak, minden ördögi rútsággal megtelnek, akikből Isten kiköltözik. Azért jaj annak, akitől Isten eltávozik!

A Szentírás nemcsak azt mondja, hogy aki vétkezik, Istent megutálja, megveti, semminek tartja, semmire böcsüli, megszorítja, megháborítja, keserűségre indítja: hanem azt is, hogy nem lakik Isten a bűnös testben: elszakasztja Istent tőlünk a bűn. Az is Isten szava, hogy távol legyen Isten a gonoszaktól, kik mivel Istent haragra indítják: Isten is gyűlöli őket, és úgy gyűlöli, hogy tisztaságos szemeit csak reá sem fordíthatja gonoszságokra.

Ez azért a bűnnek legnagyobb kára és gonoszsága, hogy elszakaszt Istentől. Ennek éktelenségét ilyen szókkal magyarázza a nagy Isten: egek csudálkozottak; egek kapui pusztultak és omoljatok el rettegetekben, mert két gonoszt cselekedett az én népem: elhagyott engem, élővíz forrását, és szakadozott kutakat ásogatott, melyekben víz nem maradhat: azaz éntőlem eltávozván, hiúság után járnak: hasokat teszik Istenekké: gazdagsággal bálványoznak: kevélységgel Istent eltagadják, magoknak tulajdonítván, ami Istené. Egyszóval, minden cselekedetek istentagadás: mert azt mutatja, hogy Istennél nagyobbra böcsülik a világi jókat.

Kimondhatatlan vakság, megfontolhatatlan gonoszság, egek csudájára méltó balgatagság ez! Mert kit vetünk meg, mikor vétkezünk? Az élő Istent, aki minden jók forrása, akitől vettük életünket és minden javainkat, kinek gondviselésével naponként tápláltatunk, kinek ígéretiből örökkévaló jókat várunk. Kicsodák, akik Istent ilyen szemtelenül megvetik? Alávaló fergecskék, rothadó, bűdös dögök; kik Istenhez képest semmik és semminél alacsonbak. Mert ha a világ kereksége és a nemzetek sokasága, mint semmi, olyan Isten előtt: mi tehát, e világnak ily kicsiny részecskéi, vajon micsodák vagyunk Istenünkhöz képest? Mégis naponként Istenünkre támadunk, őtet ellenünk haragítjuk!

Ha igaz, amit a pogány bölc írva hagyott, hogy annál nagyobb a vétek, mennél böcsületesb, akit megbántunk; és halált érdemel, aki fejedelmét megüti, noha egyebekkel való verekedés nem oly félelmes; ha igaz, amit Ulpinianus mondott, hogy annál nagyobb a bosszúság, mennél alábbvaló személytől ered; ha a háládatlanság súlyosítja a vétket, mellyel jótett urunkat búsítjuk és haragítjuk: ki nem látja, mely igazán mondják a teológusok hogy végetlenül nevedik gonoszsága az Isten ellen való véteknek, az előszámlált három okból?

De vajon micsoda tekintetes nagy dologért veti meg Istenét a bűnös ember? Egy szóval felel erre a Szentírás, és azt mondja, hogy semmiért. Micsoda a mi életünk, melynek oltalmáért Istent megbántjuk? Semmi. Semmik, úgymond Szent Jób, az én életem napjai, semmik a mi életünk esztendei, sőt állatunk is semmi. Micsoda a mi gazdagságunk, melynek kincsezéséért vétkezünk? Semmi. Semminek ítlém a gazdagságokat, úgymond bölc Salamon: ki az aranyat sárga fővenynek; az ezüstöt sárnak nevezi, és azt veti utána, hogy ha minden jókkal gazdag az ember, de ez mind semmi, Isten előtt való kedvesség nélkül. Micsoda a világi tisztesség és dücsőség, melyért ennyi bűnök szaporodnak? Ez is semmi. Maga mondja Krisztus, hogy az emberi dücsőség sovány semmi. Micsodák mindazok, amikben gyönyörködnek, vigadnak, örvendeznek és vétkeznek az emberek? Mind semmik. Ti mindnyájan (úgymond az Úristen), csak a semmiben örvendeztek; magatok is semmiből vagytok; amiben munkálkodtok, az is semmi: átkozott, aki azokat választja.

Felette súlyosítja az Isten ellen való vétek gonoszságát, hogy ilyen veszendő és mulandó semmiért megvetjük Istent. Szidalmazzuk Júdást, hogy harminc garasért eladta Krisztust; pökjük és rágalmazzuk a zsidókat, hogy az egyiptomi fokhagymáért a mennyei mannát; ama gyilkos Barabbásért Krisztust hátravetették; gyalázza Szent Pál, és fertelmesnek nevezi Ézsaut, hogy egy kevés hitvány lencse ételért eladá méltóságát, és az elsőszülött áldomását. De mindezeknél szemtelenb a mi dolgunk, mert valamikor vétkezünk, az élő Istent semmiért

hátravetjük; azaz ötletteljességgel semmire böcsüljük, semminek tartjuk. Ezt sajnálja Isten ilyen szókkal: a fiú tiszteli atyját, a szolga urát: azért ha én atyátok vagyok, hol az én tisztességem? ha uratok vagyok, hol az én félelmem?

Ama szép fejér hölgyről írják, hogy ha mikor kergetői előtt szalad, ha sárra talál, reá nem mégyen: inkább megöleti, hogysem megmocsolja magát. Vajha valóságosan értenők, mi is a bűnnek veszedelmes rútságát, bizony azt kiáltanók: meghalok inkább, hogysem bűnnel mocskoltassam. Ilyen tiszta vala bezzeg ama tekéletes és állhatatos, vén jámbor Eleazár, kit mikor kísztetnének, hogy csak tettesse bár, hogy disznóhúst eszik, és megmenekedik a haláltól, azt mondja a Szentírás, hogy gondolkozni kezd: de félbenszakasztván gondolkodását, hamar és kerek választ ada; hogy kész elébb meghalni, sőt pokolra vettetni, hogysem Isten ellen véteni. Mert a bölcs mondása szerint, oly veszedelmes a bűnnek halála, hogy jobb annál a pokol. Ezt meggondolván Szent Anselmus, azt mondotta, hogy inkább menne bűn nélkül pokolba, hogysem egy halálos bűnnel Istent megbántaná. Aranyszájú Szent János, noha a pokol kínjait retteneteseznek mondja, de azt veti mellé, hogy mindeneknél rettenetesebb a bűn, mellyel Istent megbántjuk. Tehát akinek esze vagy, inkább választja, hogy pokolba menjen, hogysem bűnt cselekedjék, mellyel az Isten színe látásától kirekedjen. Tertullianus pedig, az egész keresztyénség nevével, azt kiáltja: inkább akarunk kárhoztatni, hogysem Istentől elszakadni. És a pogányokkal bizonyítja, hogy nehezebb a keresztyénnek a bűn, hogysem a halál, mert nagyobb kínnak tartották a keresztyén asszonyok, ha bordélyba vitettek, hogysem ha oroszlánok torkába taszítottak. Szent Dávid pedig ugyan pokolnak nevezi a vétet: ettől való szabadulást, pokolból menekedésnek.

Ezek így lévén, nem lehet nagyobb bolondság, mint azt hinni, amit a keresztyén vallás előnkbe ad; és úgy élni, amint közönségesen élünk. Elhinni, hogy a bűn oly ártalmas, oly rút, oly veszedelmes; mindazáltal ebbe oly könnyen és gyakran keveredni. Vallani, hogy a bűnnel Isten ellenségi leszünk, és annak távoztatására ily kevés gondot viselni. Bizonyosan tudni, hogy ezért pokolba kell menni, és ettől nem irtózni.

De lássuk immár, mely nyilván ismérteti Isten a bűnnek gonoszságát, a keserves ostorozások súlyosságával. Első vétet Luciferben találtaték: kit Isten teljes bölcsességgel, tekéletes szentséggel ruházván, maga hasonlatosságának bélyegével megjegyze, és mennyei paradicsom gyönyörűségébe helyheztetvén, minden drágakövek szépségével felékesíté; úgyhogy semmi üres nem találtatott benne, hanem minden jókkal teljes volt mindaddig, valámíg vétetbe nem esett. De mihent felemelkedék szépségében, és azt kezdé mondani: a csillagok fölibe emelem királyi széket, a testamentom hegyére ülök Észak oldalában, hasonló lések a felséges Istenhez; Isten Luciferben és az ő követőiben vétet látá: mindjárt, késedelem és irgalmasság nélkül, szabadulás reménysége nélkül pokolra veté kevélységéért, és amint Szent Péter írja: az angyalokban sem szenvedé a bűnt, hanem pokol kötelivel levonata a kárhozat kínjaira, örök rabság kötöztetésével setétségre taszítá, és mint a mennykő, oly sebességgel aláesék mennyországba, a csillagok harmadrészával, melyet Lucifer farka után vona. Azért egy vétetkel, a csudálatos szép angyalok utálatos ördögökké lének: sőt amint Ezekiel szól, semmivé lének és semmik léznek örökké. Oly iszonyú kínokkal büntetődnek pedig, hogy noha az Ördögök erővel és minden hatalommal megelőzik az embert; de mégis, el nem viselhetik a rettenetes kilétet: hanem iszonyú haraggal és dühös ordítással nyögnek alatta, mert szüntelen szemek előtt viselvén, honnan estek és mire jutottak; látván, hogy nincs reménység a kegyelemben, hanem örökké elvesztek: rettenetes türhetetlenséggel átkozzák magokat és az élő Istent.

A világi okos és kegyelmes fejedelmek nagy vétet is megengednek, mikor az, ki vétkezett, nagy méltóságú: mikor egyszernél többször nem botlott: mikor sokan vannak, kiknek egyaránt kellene büntetődniek: mikor a büntetésből nagy romlások és ártalmas vészesek következ-

hetnek. Úgy tetszik az emberi gondolkodásnak, hogy ezekből a tekintetekből, és főképpen az utolsóból, illetet volna a végtelen irgalmú Istenhez, hogy az angyali méltóságnak és sokaságnak megengedett volna. Mert látta és jól tudta, hogy ha a bűnös angyalok pokolra vettetnek és ördögökké lesznek, nemcsak megejtik és veszedelemre viszik az első embert; hanem annak teljes maradékát átokba hozzák: sok ezer lelkeket magokkal kárhozzatra vonszanak, és elvégre önnönmagát, az Isten fiát, szörnyű kínokkal megölik. Azért ily nagy veszélyek és iszonyú romlások távoztatásáért, úgy tetszenék nekünk, hogy irgalmazni kellett volna az első esetnek.

De különb az Isten ítéleti, és igazságnak törvénye. A bűnök futamatját első kezdetin meg akarát gátolni: ismertetni akarát, mely gyűlölséges öelötte, és mennyi ostromozásra érdemes csak egy felfuvalkodott vágyódás is. Azért kegyelem nélkül, örök és orvosságtalan kárhozzatra veté az angyalokat egy vétekért, és bétevé irgalmának ajtaját, hogy ez soha nyitva ne találhatnák az ördögtől. Ah! Mennyiszer érdemlettük mi ezt a csapást? Ha egy vétekért így fizetnének nekünk, mennyiszer kellene pokolra jutnunk? Áldott légy, szent Isten, hogy kegyelmesen cselekedsz velünk és szent fiad érdeméért várod és segíted gyarlóságunkat. Mi pedig, keresztyének, gyakorta meggondoljuk, amit Szent Péter írva hagyott; hogy ha Isten az angyalok vétkeit el nem szenvedte: a több bűnösök veszedelme sem szunnyad: utánok jár, és ha meg nem térnek, megrontja őket.

Másod vétek Ádámban és Évában találtaték: kiket Isten igazságban teremte: gyönyörűség paradicsomába helyhezteté: minden állatok urává rendelé. De az ördög kísztetéséből, a tilalomfa gyümölcsét, Isten hagyása és parancsolatja ellen megkóstolák. Ezért Isten őket, minden lelki áldásoktól megfosztván és szégyent érdemlő mezítelenségben hagyván, halálra szentenciázá: paradicsomból kikergeté, rettenetes átkokra és keserves fáradságokra kárhozzatá. Ha az Ádám és Éva büntetésén végezödött volna az Isten haragja, tűrhető volna; mert végre, hosszú penitencia és keserves kínlódás után kiszabadítá az Isten az első embert bűnéből: de azoknak esete után, valakik természet szerint Ádámtól származunk, eredendő igazság nélkül, bűnben születünk, harag és örök kárhozzat fia i vagyunk: úgy, hogy ha az Atyaisten szent fia vére hullásáért a keresztségben ki nem mosogatna rútságunkból; csak azért az első bűnből reánk áradott vétekért, örökösön ördög rabságában kellene maradnunk. Ennek felette azzal az első bűnnel a halál bájöve a világra: mindnyájan testi halálra adatunk azért az első bűnért, és valamennyi nyomorúságok, romlások, betegségek, törődések voltak világ kezdetitől és lesznek világ végéig; valamennyi kínokat és szörnyű halálokat gondolt az emberi elme, mind annak az egy bűnnek zsoldja, bére és jutalmazása. Ah, mely szörnyű dolog Isten kezébe akadni! Kicsoda nem reszket az Isten ítéletitől? Vajon, keresztyének, mit érdemel a mi sok gonoszságunk, hogy egy alma étel, egy engedetlenség, ilyen büntetésre volt méltó?

Ki győzné számlálni az Isten csapásit és rettenetes büntetésit, melyekkel ostromozta Sodomát, Gomorrát; rontotta fáraót Egyiptommal; fogyatta özönvízzel az emberi nemzetet? Az országok és nemzetségek romlási, változási honnan vannak, ha nem a bűntől? Amaz Isten nyilainak: az éhségnek, kardnak, döghalálnak rettenetessége honnan vészen erőt, ha nem a bűntől? Ha a föld sovány és gyümölcstelen: a föld lakosi gonoszságától vagyon. Ha magtalanul maradnak az úriemberek: a bűnért maradnak, mint Abimelech példájával a Szentírás bizonyítja. Ha az Isten kedves gyermekeit elszedi atyáknak: köszönjék bűnöknek, mint Dávid, szerelmes fia halálát. Ha sok úri ágak elfogynak és emlékezetekkel együtt a földről letöröltetnek: a Szentírás a bűnt adja okul. Ha betegségek szorongatnak: köszönjük bűneinknek. Ha üdönk előtt meghalunk: okát a bűnre veti a Szentírás. Egyszóval: minden világi csapások és romlások nem egyebek, hanem a bűnök veszedelmes voltának mutatói és igaz ostromozási, mert a bűn oly tűz, mely mindenünket megemésztí gyökerestül.

Mindezeknél nyilvánban mutatta Isten a bűnök veszedelmét azzal, hogy noha ezen a földön ennyiképpen veri és sanyargatja a gonoszságot: de a nagy irgalmú és könyörülő Isten igazsága szerint a másvilágon örök kínnal és pokol kárhoztájával ostromozza azokat, kik bűnökből ki nem térnek. Nem elégségesek minden világi csapások egy bűn ostromozására. És mivel Isten törvénye az, hogy a bűnnek mértékéhez szabassék az ostromozás: ha a kárhozottak büntetése végetlen, szükség, hogy a bűnök gonoszságának is végetlen mértéke legyen; mivel a bűnös ember minden halálos vétkekkel elszakad a végetlen jótól, és megbántja Istennek végetlen méltóságát.

Végezetre, ezeknél nagyobb jelenséggel ismértette Isten a bűnök ellen való haragját és azoknak szörnyűségét, mikor Szent fiát nem maga érdeméért, hanem hogy a mi bűneinkért kezessé tette magát: oly sok nehéz kínokra adta. Ha olvastad az evangéliomban a Krisztus Urunk fáradságát, inségít, szenvedését; ha hallottad, hogy a mi bűneink terhe alatt vérrel verítékezett a kertben; ha Pilátus, Heródes, Kaifás előtt csúfoltatását, pökdöstetését, arculcsapdosását, ostromoztatását, töviskoronáit szemlélted; ha gondolkodásoddal felmentél Kálváriára, és a keresztfán a latrok között szörnyű halálát nézted a Krisztus Jézusnak; ha az ő szent oldalának tátott sebét meggondoltad: jusson eszedbe, hogy ezek nem egyebek, hanem a mi bűneink ostromozási! Mert az irgalmas Isten szent fiára rakta álnokságinkat és övéle szenvedtette érdemlett kínjainkat: a mi bűneinkért sebesítettett, a mi vétkeinkért megöletett. Felséges, mindenható Isten! Ha a zöld fának így vagydon dolga, mint lészen az aszúnak? Ha a mi bűneinkért ily keservesen sanyargattaték az ártatlan bárány, mint fizetünk mi magunk gonoszságinkért? Ez a tükör, keresztyének, melyben nézhetjük a bűnök gonoszságát: ebből tudhatjuk, mely kíméletlen bánik Isten a bűnök ostromozásában. Ha egy király, egyetlenegy fiának háta megé bújt ellenségét, fiának oldalán által lőné, és megölné fiát, hogy elfogyatná ellenségét: könnyen érthetnéd, mennyire gyűlölte azt az ellenséget. Vedd eszedbe tehát Istened haragját bűneidre, mivel ezeket szent fia halálával sem szánta kigyomláni. Ha egy okos doktor sok munkával egybeszerzett drága orvosságokat rendel valamely betegség ellen, tudod mindjárt, hogy nagy és veszedelmes betegséget orvosol. Látván azért, hogy a te bűneidet Isten fia vérével orvosolja Isten, ennek drága és böcsös nagy voltából ítéletet tehetsz a bűnnek veszedelméről.

Ihon, atyámfiak, meghallátok, minémű károkba és okossággal, sőt természettel ellenkező galibákba jutunk, mikor bűnbe esünk. Megtanulátok, mely súlyos verésekkel ostromozza az Isten igazsága a gonoszságot. Jer, szálljunk magunkba immár, és életünk esztendeit egyenként, lelki keserűséggel forgassuk elő emlékezetünkben! Nézzük, mely sokszor, mely iszonyú vétkekbe estünk! És azokon kívül, amiket mi magunkban ismerünk, gondoljuk meg, mennyi titkos álnokságink vannak, melyeket magunk sem látunk; noha az Isten fényes szemei állallátják! Vajon nem azt mondhatjuk-e, hogy hajunk szálát, sőt a tenger fövenyét felyülhaladják bűneink sokasági? És noha a szentlélek izgatásából sokszor megbántuk, sirattuk gonoszságinkat, sokszor Istent megkövettük: de ismét, csakhamar okádásunkra tértünk, elébbi rútságunkban heverődtünk. Mindazáltal az Isten irgalmassága megvont keziját és felhúzott karját mind ez ideig tartóztatván, térésünket várta. Ha a halandó emberekhez úgy viselnők magunkat, mint Istenhez; ha ily sokszor, ily nagyban vétenénk ellenek; ha ennyiszer követnők, ennyiszer békéllenénk és ismét ennyiszer bosszantanók s megvetnők őket: senki barátunk nem lehetne, senki velünk nyájaskodni nem akarna, mert csak végetlen, és egyedül Istenhez illendő tűrés kívántatik ahhoz, hogy ennyi rosszaságot elsenvedhessen.

Szent Dávidról olvasom, hogy teljes életében az Isten törvényét meg nem törte, az Urias dolgán kívül: még azt is írja Zsoltárában, hogy emlékezvén bűneiről, minden éjszaka öntözte, sőt mosta hálóágát könnyhullatásával. Mi tehát medgyünk, kik teljes életünket bűnökben töltöttük? Nagy az Isten irgalma, keresztyének, senkit el nem vet szeme elől, valaki hozzá tér. Azért jer, boruljunk földre a tékozló fiúval! Jer, verjük mellünket a Publicanussal, és kiáltsuk

a nagy irgalmú Istenhez: Uram, légy irgalmas, nékem bűnösnek! Vétkeztem, Uram: nem vagyok méltó, hogy az eget nézzem, és tőled irgalmat nyerjek. De mivel hatalmasságodat irgalmazással és bűnök bocsátásával ismérteted főképpen: légy irgalmas az én bűneimnek! Bocsáss meg, hogy téged, hatalmas teremtőmet, kegyes atyámat, természet szerint való földesuramat haragra indítottalak, és a világi mulandó árnyékokért elhagytalak. Megérdemlettem, Uram, hogy aki téged ennyiszer elhagytalak, elhagyassam tőled. Méltó vagyok mindazokra a büntetésekre, melyekkel vagy az áruló angyalt, vagy az emberek között legnagyobb bűnöst ostromoztad. De nagyobb a te jóvotad az én gonoszságomnál. Mint esztelen juhocska, elszakadtam tőled, elbujdostam előled, elfáradtam és szakaszkodtam balgatag csavargásomban. De keress fel, Uram engem, és végy válladra: vígy vissza a te kegyelmed kebelébe! Mutasd igaznak, amit mondtak az írástudók; hogy te a bűnösöket magadhoz fogadod, az elesteket felemeled, az elveszteket felkeresed, a betegeket meggyógyítod, a halottakat feltámasztod. Felséges Atyaisten! Tekints a te Krisztusod orcájára, és mivel őbenne az én álnokságimat keservesen ostromoztad, elégedjék meg ezzel haragod, és ígéreted szerint, a Krisztus vérenek tengerébe merítsd minden bűneimet! Amen.

A GYILKOSSÁGRÚL ÉS HARAGRÚL

A felséges Isten ingyen való kegyelmességéből, az emberek oktatására, vigasztalására és felmagasztalására két testamentomot tett; melyekben jelentvén hozzánk való nagy jó kedvét, nemcsak előnkbe adta, mit kíván tőlünk, ha Isten örökös akarunk lenni; hanem mind testi sok javait és áldomásit, mind lelki ajándékot és mennyei boldogságának dücsőségét híveinek rendelte. Az egyiket nevezi Szent Pál atyáknak adott, Első Testamentomnak, másikat Újtestamentomnak, és sok szóval számlálja ezeknek különböző állapotit.

Először azt mondja, hogy a testamentom erősítésére kívántatik annak halála, aki testamentomot téssen: mert az ember akaratja mindaddig forgandó, míg a halál el nem metszi változandóságát. Az Első Testamentom borjúk és ürök vérével erősítettett: de halála nem következvén annak, aki testamentomot szerzett, addig tartott, míg el nem jött az ígértetett Messiás: azután megaggott, elváltozott, elfogyott. Az Újtestamentomot pedig maga vérével és halálával úgy megerősítette Krisztus, hogy el nem változik: soha más testamentom nem szereztetik.

Másodszor azt mondja Szent Pál, hogy Krisztus jobb testamentomot szerzett, melyben jobb örökségek ígérete vagyon. Az Ótestamentomban nyilván és gyakrabban, mind ígéretek, mind fenyegetések, világi jókon és ostromokon végeződtek. A jámboroknak tejjel-mézzel folyó föld; boros, olajos föld; bévség, békesség, gazdagság ígértetett. A törvényszegők döggel, karddal, éhséggel, rabsággal fenyegettettek. Ritkán és homályban említettett a mennyei boldogság, mint mikor Isten azt ígérte Ábrahámnak, hogy ő maga leszen nagy jutalma hívségének.

Az Újtestamentom pedig nem világi gazdagságokat, hanem mennyországot ígér. Arra tanít, hogy a világ javait semminek tartsuk: a földi fogatkozások, gyalázatok, szorongatások között, arra a jóra nézzünk, melyet mennyországban készített Isten, szeretőinek.

Harmadszor azt mondja Szent Pál, hogy az Ótestamentom, mely a Sinai hegyen adatott; maga erejéből és tulajdonságából, a Krisztus által adatott malaszt nélkül, szolgálai félelemmel tartotta fenyték alatt az embereket. Innen vagyon, hogy a törvény égő hegyen, villamások, mennydörgeések, trombitaharsogások között adatott, és a népnek oly félelmet szerzett első hirdetése, hogy Mózes rémülve és reszketve nyúlt a törvény tábláihoz. A sokaság pedig esedezett Istennek, hogy ne szóljon nekik, mert meghalnak féltekben.

Az Újtestamentomban pedig a Szentlélek malasztja fiúi szeretetet és bátorságot gerjeszt, hogy az emberek bizodalmas szível atyjoknak híhassák Istent, és fiúi szabadsággal, szeretetből, nem kételenítő rettegésből, viseljék a könnyű terhet, a gyönyörűséges igát.

Negyedszer azt mondja Szent Pál, hogy Isten az Ótestamentomot kőre íratta és úgy adta a kemény szívű népnek. A pusztában sok mindennapi csudákat látott a zsidóság: a manna mindennap égből esett, és szombaton meg nem bűzhödött, de azon kívül másnapra nem maradhatott: negyven esztendeig az Izráel fiai ruhája meg nem kopott, saruja el nem szakadott, hogy talpok meg ne törődnék: és így szükség volt, hogy a nevedékeny ifjak ruhája és saruja vélek együtt nevedeknék. Ezenkívül sok több csudákat láttak a fáraó veszedelmében a Veres-tenger elválásában, a kösziklák vízáadásában, az égi tüzek, mérges kígyók, földnyílások ostromozásában. Mindazáltal oly köszívők volt, hogy tizenöt holnap alatt, tízszer támadtak arcul Istenre, tízszer zúgolódtak ellene. Azért méltó volt ilyen kemény nyakúknak, kemény kőre íratott törvényt adni.

Az Újtestamentom ígéretit, adományit és parancsolatit pedig embernek lágy szívébe írta a Szentlélek: elrontotta a köszívet és oly gyenge szívet adott híveinek, mint az olvasztott viasz; hogy ájtatosan és édesdeden engedjenek az Isten akaratjának. Azért mennyivel böcsületesb a lélek a téntánál, az ember szíve a kötáblánál: annyival felségesb az Újtestamentom a régínél.

Végezetre azt mondja Szent Pál, hogy méltó volt az Első Testamentomot elváltoztatni, mert erőtlen volt a bűnök mosására; haszontalan volt arra, hogy a lelki igazulást megszerzené: mert lelkiismeret tekéletességére és Isten előtt való igazulásra senkit nem vitt a törvény, mely olyan volt, mint árnyék. És azért hirdette Mózes befedett orcával a törvényt, mert az isteni titkok homály alatt jelentettek az Ótestamentomban és mindnyájan ábécé tanuló gyermekek voltak.

Az Újtestamentom pedig isteni erő, mely tekéletes szentségre és boldogságra viszi az embert. Nem mondja Szent Pál, hogy az Ótestamentomban Istennek szerelmes fiai és tekéletes szolgálai nem voltak: mert voltak, de nem a törvény erejéből, hanem az Újtestamentom szerző Krisztus kegyelméből és érdeméből voltak. Mivel ha Szent Jób feltámadását és Isten színe látását a Megváltó erejéből várta: az ótörvénybéli szentek is Krisztusból merítettek égisz szökölő vizet, és azokra az ígéretekre néztek, melyeket távol láttak és köszöntöttek. Mert Krisztust rendelte Isten a régi bűnök bocsánatjára: őáltala gyógyultak a zsidók, mikor a felemelt kígyóban szemlélték: ő áldoztatott azokért a bűnökért, melyek az Első Testamentom idejében lettek.

Ezt az Újtestamentom felséges méltóságát adja előnkbe Krisztus a mai evangéliomban. Mert mindjárt az apostolok választása után, egybegyőjtven a sokaságot, eleikbe adá: minémű életet és erkölcsöt kíván az Újtestamentom, és hogy ezt szabados, tágas, lágy és világi gyönyörködésekkel bévelkedő útnak senki ne ítélné, azt monda, hogy: sokkal tekéletesb jóságot és tisztaságot kíván az Újtestamentom, hogysem a régi. Mert ha a törvény tiltotta a gyilkosságot: Krisztus a haragot és szitkot is kárhozat alatt tilalmazza. Ha a törvény kárhoztatta a parázna-ságot: Krisztus nemcsak arra kötelez, hogy a testet cselekedettől, hanem hogy a szívet buja kívánságtól, a szemet fajtalan tekintettől megfogván, kívül-belül tiszták legyünk. Megengedte-e a törvény, hogy ember feleségét megúnván, elbocsássa? Krisztus arra kötelez, hogy házasságtörésnél egyébért, senki feleségét el ne űzze: akkor se mehessen más házasságra az elűzött asszony. Tiltotta-e a törvény a hamis esküvést? Krisztus azt hagyja, hogy maga kedvén, szükség kételenítése nélkül, senki, semmi formán ne esküdjék! Megengedte-e a törvény, hogy kárunkért megkárosítsunk másokat, és szemért szemet tolassunk, fogat fogért vonassunk? Krisztus azt kívánja, hogy készek legyünk (ha a szükség béhozza) arcucsapást és ruhánk levonását békességgel szenvedni inkább, hogysem Istent megbántsuk. Azt parancsolta-e a törvény, hogy felebarátunkat szeressük, gyűlöljük ellenségünket? Krisztus azt hagyá, hogy szeressük és segítsük ellenségünket!

Ilyen tekéletes igazságot, ilyen tiszta, szent életet kíván Krisztus az Újtestamentom örökösítől. És noha mindezekből mélységes tanúságokat vehetnénk, de most egyéb dolgokat elhagyván, elsőben megmutatom, mely veszedelmes véték a gyilkosság. Másodszor a haragról szólok; megmagyarázván elsőben: minémű haragot tilalmaz Isten, azután ártalmas gonoszságát és zabolázásának módját rövideden megmondván, vége lészen mai tanúságunknak.

A bűnök ártalmi között nem utolsó veszedelem az, hogy egyedül magán nem járnak a bűnök, hanem egybeláncolatnak és egyik a másikat utána vonzza. Miképpen aki a vasláncnak egy szemét húzza, a több szemek utána csúsznak: úgy a bűnök egymáshoz enyveztetek és külön, magánosan nem járnak. Sőt miképpen az állóvízbe ha egy kövecskét vetünk, elsőben kisdéd kerekded szűrűt indít; azután szélesben terjed a víznek kerekded mozdulása: úgy a kisdéd bűn kezdeti sok és nagy gonoszságot kerekít utána, ha idején el nem metszetik kötele. Végy példát erről! Szent Dávid ebéden jóllakék, étel után aluvék: azután hivalkodva sétála: szemét egy asszonyra veté; azt megszereté, megnehézkésíté. Hogy titkon lenne gonoszsága, Uriást, az asszony férjét megrészegíté: végre, hogy az egy embert az Amon fiai fegyverével megöletné, sok ártatlan vitézit farkaskaszára vetteté.

Tudván a nagy Isten, hogy a kisdéd vétkek nagy bűnökre vonszanak; miképpen Ádámot nemcsak attúl tiltá, hogy a tudomány-fának gyümölcséből ne egyék, hanem (ha Éva anyánk nem hazudott) attúl is, hogy azt ne illesse. Miképpen a zsidóknak nemcsak azt parancsolá, hogy húsvétban kovászoszt ne egyenek, hanem hogy kovász se légyen házokban, mivel kovászok lévén házokban, könnyen okot vehettek volna a kovászos kenyér ételére: azon formán, hogy Krisztus a gyilkosságtól elfogja szolgálait, nem elégedik az emberölést ítélet és kárhozat fenytékével tilalmazni: hanem azt is, aki felebarátjára megharagszik, ítéltre méltónak mondja; aki pedig szitokkal illeti, pokol tüzére kárhoztatja. Mert azt akarja, hogy nemcsak a gyilkosságot, hanem annak gyökerét és okát: a haragot és veszekedést távoztassuk, mivel ezek szoktak emberölésre taszítani.

Méltó is, hogy minden utak bévágassanak, melyek a gyilkosságra visznek: mert a bűnök között, melyekkel felebarátunkat bántjuk, károsb és ártalmasb nincs a gyilkoságnál. A kevélység letapod és földig csöpül egyebeket: de a gyilkosság életektől fosztja a földre tapodtakat. A fösvenység külső javainkon kapdos, életünk alkalmatosságát ragadozza: de a gyilkosság életünket fogyasztja. Az irigység mardossa és rága böcsületünket: de a gyilkosság nem marja, hanem elvágja életünk kötelét. A több bűnökben vagy gyönyörűség, vagy haszon vagyon, mellyel megvakul az emberi kívánság a bujaságra, lopásra, ragadozásra: de a gyilkosságban semmi gyönyörűsége és haszna nincs a gyilkosnak, hanem csak a megöletett ember kára vagyon. Azért helyesen neveztetik a gyilkosság ördögi bűnnek: méltán híja Krisztus a gyilkosokat ördög fiainak és követőinek. Mert miképpen az ördög szünetlen kerengéssel és fáradtsággal bűnre és örök halálra viszi az embereket; noha a más kárában nincs semmi haszna és gyönyörűsége; sőt maga kínját öregbíti azzal, hogy kárt szerez másnak: úgy a gyilkosságból haszna és gyönyörűsége nincsen a gyilkosnak; kára pedig és büntetése nagy vagyon, mint ezennel meghalljuk.

De ha egyébbel nem büntetődnek is, lelkiismeretinek belső furdalásával és rettegésével úgy kínoztatik minden gyilkos, mint Káin, kiről olvassuk, hogy rettegett, mintha valakit elől-utól talál, fejére húzta volna fegyverét, és meg akarná ölni: mivel amely ártatlan vért ontott, égbe kiáltott ellene, és a Szent János látásából tudjuk, hogy a megöletett ember lelke büntetést kér Istentől a gyilkosra. Erre nézve mondták a régiek, hogy az őlt ember lelke éjjel-nappal háborgatja a gyilkost, és azt kiáltja, hogy mindenütt a gyilkossal jár és gonoszságának emlékezetivel kínozza őtet.

Rettenetes példák vannak erről. Mikor Theodoricus király megöleté az ártatlan Simachust és Boëtiust, hamar megbáná kegyetlenségét, mert asztalára egy öreg halfejet hozván, úgy tetszék néki, hogy az öletett emberek feje tétetett eleibe: azért megrémülván, reszketni kezdett, és ágyba esván, hirtelen megholt. Plutarchus azt írja, hogy mikor Bessus megölte volna atyját, a fecskék kiáltottak reá, és kinyilatkoztatták gonoszságát. Mikor Ibycust a latrok megölték volna, a darvak ostromolván a gyilkosokat, megvallották magokkal, hogy a darvak állanak bosszút az Ibycus haláláért, melyért meg is öletének. Azt is Plutarchus írja, hogy Pausanias egy leányt megöletvén, éjjel-nappal kínoztatott: mert a leány, álmában is eleibe állott és azt mondotta néki: Jöjj törvénybe! És szemlátomást eleibe menvén a leány lelke, halállal fenyegeté őtet, és mindjárt szörnyű halállal vesze. Nero, minekutána anyját megölé, sokszor mondotta, hogy anyja képétől szünetlen veretik és égettetik. A macedoniai Filep király megölé Demeter nevű fiát: azután soha semmi nyugalma nem volt, mivel a megölt fia képétől iszonyú kínlódási voltak. Mindezeknél retteneteseb, amit Cromérus írva hagyott: Az ifjabbik Popielus lengyel király, felesége tanácsából, egynéhány főurat méreggel megöle. A holttestekből oly sok és nagy egereket támaszta Isten, hogy sem víz, sem tűz, sem erős kőfalak és őrző vitézek szorgalmatossága meg nem őrizhették a gyilkost: hanem feleségével, gyermekével egyetemben az egerektől megemésztetek. Így bünteti Isten e földön is a gyilkosokat. Az is próbált dolog, és a bírák sokszor abból isméri a gyilkost, hogy megindul a holttest vére, mikor hozzá közelget a gyilkos.

Ezeket szemek előtt viselvén a rómaiak; mikor Cloeliust éjjel megölték volna, minthogy két fiánál egyéb senki nem hált házában, azokra gyanakodtak. De megértvén a bírák, hogy akik reggel a házba mentek, a két fiát aluva találták; minden gyanúságtól megmenték őket: azt ítélvén, hogy el nem alhattak volna a gyilkosság után. Mert a gyilkosok nemcsak nyugodalmason nem alhatnak: de rettegés nélkül lehelletet sem vehetnek.

Mivel azért ily nagy véték a gyilkosság: mind a természet törvénye, mind az Isten parancsolati erős fenytékkal tiltották és kárhoztatták az emberölést.

Természet törvénye tanítja, hogy másnak ne cselekedjünk, amit nem akarunk, hogy egyebek cselekedjenek velünk. Mivel azért életünk oltalmának és megtartásának kívánságát a természet nemcsak mibélénk oltotta, hanem az oktalan állatokba is: nemhogy kívánnók mástól megöletésünket, de szorgalmason kerüljük, ami életünk ártalmára lehet: és ember kész elveszteni mindenét, élete megtartásáért. Nem is volt soha oly tudatlan és törvénytelen pogány nemzet, mely a természetben íratott törvényből nem tudta volna a gyilkosság tilalmát. Azért ama vak pogányok, kik Jónást a tengerbe veték; minekelőtte szabadulásuk utolsó eszközére lépnének, mindent megpróbálának. Elsőben könnyebbíték a hajót marhájok kihányásával, imádkozának, és mikor a Jónás vallásából végére mentek volna, hogy ő oka a tengeri háborúnak: úgysem hirtelenkedének, hanem magától kérdének tanácsot: Mit míveljenek véle? És hozzájárulván maga tetszése, hogy vízbe vessék; mégsem akarák kivetni, hanem erős igyekezettel evezének, hogy parthoz juthatnának. Végre Istentől nagy kiáltással bocsánatot kérdének, hogy ártatlan vért ne keressen rajtok: és úgy veték Jónást a tengerbe. Ihon, mely sokképpen tartóztatta a természet törvénye a gyilkosságtól azokat is, kik írott törvényt Istentől nem vettek. Tudták ezt a természet törvényét azok a pogányok is, kik mikor látták volna, hogy a hajótörés után egy kurtakígyó ragadott a Szent Pál kezére, azt mondták: gyilkosnak kell ennek lenni, kit a tengeri romlás után, Isten bosszúállása követ a földön is.

A Mózes törvénye előtt nemcsak tiltotta Isten a gyilkosságot, hanem a tilalom okát és a vétkezők ostorozását is kinyilatkoztatta. Mindjárt az özönvíz után, hogy az emberek vérhez ne szoknának, hanem iszonyodnának a vérontástól: erősen megtiltá, hogy senki vért ne egyék. Amellett azt parancsolá, hogy akár ember légyen, akár oktalan állat, aki embervért ont, vére

ontassék érette: mert Isten képe az ember, és ha gyaláztatnak tartják a világi fejedelmek, mikor valaki elszaggatja vagy égeti képeket: Isten is maga gyalázásának és bosszúságának tartja, ha ki az ő képét szaggatja, vagdalja.

A Mózes törvényében a vértelt tiltotta Isten: a vérrel élő sasokat, héjakat, ölyveket és több ragadozó madarakat sem akarta hogy megegyék vagy áldozatul bémutassák, hogy az ember vérének kíméléséért, minden vértől idegenednének. Efelett az embervér ontását és ölését sokszor erős parancsolattal tilalmazta Isten; kötelezván a gondviselőket, hogy a gyilkost megöljék, irgalmasság nélkül. Noha pedig annak, aki akarátja ellen, történetből megölt valakit, rendelt Isten oly várást, melybe fusson bátorságért, és ártatlanságát megmutatván, nem elébb, hanem mikor a papi fejedelem meghal, felszabaduljon: de aki akarva megölt valakit, nem szenvedte, hogy sohult bátorságosan maradhasson; hanem azt parancsolta, hogy az oltártól is elvonassék és megölessék. Nemcsak a gyilkost parancsolta pedig megöletni: hanem azt is, aki megötötte felebarátját, igyekezettel, hogy megölje.

Ki győzné előszámlálni, mennyi súlyos ostorival ismértette Isten, mint gyűlöli a gyilkosságot? Acháb királyt és feleségét Jezabelt, ebekkel szaggattatá azért, hogy Nábotot megölték. Az nem volt elég: hanem Achábnak minden maradéki megöletének az egy gyilkosságért. Dávid megöleté Uriast az ellenséggel: Mi lén haszna? Nemcsak fiai öletének érette, hanem az egy ember haláláért, valamíg a Dávid maradéki el nem fogytak, mindenkor fegyver és vérontás volt közöttök. Sőt Isten azt sem akarta, hogy Dávid építsen templomot néki, mivel sok vért ontott. Ámos próféta által azt mondotta Isten, hogy egyéb bűneit Damaszkusznak megbocsátja: de azt el nem szenved, hogy Galaádot kegyetlenül öldöklötté.

Az Újtestamentomban rettenetesb büntetését jelenti a szentlélek a gyilkosságnak. Mert azt mondja, hogy a világi büntetések nem elégségesek a gyilkosság ostorozására, hanem a mennyei boldogságból kirekesztetnek, akik embert ölnek, és örök kárhozat tüzére vettetnek. Mert minekutána Isten emberré lett, és nemcsak atyafiságunkba öltözött, hanem minket fiaivá fogadott és élő templomivá szentelt a keresztségben: nagyobb éktelenség vagyon most az emberölésben, hogysen azelőtt. És ha Gedeon kegyetlenül felmészároltatta a Madian királyit, azért hogy atyjafiát megölték; ha Jóab megöle Abnert, mivel atyjafiát Asaelt általverte: vajon Isten elszenvedi-e vétkeit az ő fia és atyjafia gyilkosinak?

Szabad a fejedelemnek és bírónak törvény szerént megöletni a gonosztévőket, noha amint elébb hallók, azoknak is fösvényen kell az embervért költeni, mert istentelen rút dolog, ha ember embert játékban megölet. Szabad a vitézlő embernek az igaz hadban megölni ellenségét. Sőt mikor valaki törvénytelen életünket akarja fogyni, ha más módot nem találunk magunk oltalmában, szabad megölni a reánk támadott gonosz embert. De nem szabad, hogy valaki mást megöljön bosszúból: nem szabad, hogy maga kezével és hatalmával büntesse, akit bírónak kell büntetni; mert nem magunktól, hanem bírótól kell annak megöletni, aki megölte atyánkfiát vagy marhánkat felprédálta. De akik az okosság vezérlését tekintetesben követték, vagy törvénytől halálra rendelt ember kínját is siratták, mint Vespasianus császár; vagy a szentenciára kézírást is vetvén azt mondták: mint akarnám, ha írni nem tudnék, mint Nero császár; vagy papi fejedelemséget kívántak, csak azért, hogy a halálra ítélt emberek szentenciáját írásokkal ne erősíthetnék, mint Titus császár. Mikor Periklesnek halálos vonakodásában némelyek az ágya mellett, suttogva, vitézkedésit és éles elméjét dicsírnék, azt monda, hogy azok semmik: de legnagyobb az ő cselekedetiben az, hogy senki ömiatta gyászba nem öltözött. Theodosius császárra mikor panaszolkodnának jóakarói, hogy ellenségi közül senkit meg nem büntetett, azt felelé: Nemhogy megölnék valakit, de ha lehetne, a holtakból is eleveneket csinálnék.

Így irtóztak a nagy emberek még törvény szerént való ölésétől is az embereknek.

Nemcsak a gyilkosságot tiltotta Isten, hanem a haragot is; melyből (egyéb gonoszságok között) sokszor emberhalál következik. A harag nem egyéb, hanem magunk oltalmának és gonoszunk távoztatásának serény és bátorságos kívánása. Ez magában nem vétkes, ha az igaz okosság és Isten törvénye célját által nem hágja. Sőt ezt az akadémikusok erősség köszörü és élesítő kövének; Aristoteles a jóságok sarkantyújának nevezték. Plato a haragot lelkünk inainak hitta: mivel ennek erejével hordoztatnak és oltalmaztatnak egyéb javaink, és senki e nélkül veszedelmekre nem rohan a hadakozásokban, mert a mértékletes harag segítője a bátorságnak és erősségnek.

Bűn nélkül vagyon tehát a harag, mikor igaz okosságból, illendő mértékletességgel, magunk oltalmára vagy a gonoszak büntetésére izgat. Azért parancsolja Isten, hogy megharagudjunk, mikor illik, de ne vétkezzünk: azaz ne hagyjuk az okosságot meggyőzetni és háborottatni a haragtúl: ne kívánjuk a gonoszak büntetését csak bosszúállásból: érdem felett való sanyargatást ne szerezzünk másnak: ne egyébtől, hanem attúl kívánjuk az ostromozást, akinek törvényes ereje és hatalma vagyon a gonosztévőn. Az ilyen harag nemcsak bűn nélkül vagyon, de sokszor bűn nélkül el nem múlhatik. Mert a gonoszakat meg kell büntetni, hogy azok példájából egyebek jobbuljanak. Azért noha Mózes minden embereknél csendesb és szelídebb volt, mindazáltal, látván a zsidók aranyborját: igen megharaguvék és a kőtáblákat elrontá. Elizeus nagy haraggal dorgálá az Izráel királyát, hogy háromszornál többször nem ütötte a földet. Maga is a kegyes Jézus nagy haraggal nézte a zsidók keménységét.

A harag azért olyan az emberben, mint a házban az őrző komondor: mely mikor a lopókat ugatja és kergeti, tisztinek megfelel; ha cselédünket vagy barátunkat mardossa, agyonverésre méltó. Olyan a harag mibennünk, mint az országban a vitézlő ember; ki ha ellenségtől oltalmaz, dicsíretes; ha az ártatlan községet vesztegeti, büntetést érdemel. Azért szabad haragudni felebarátunk vétkére, hogy megjobbuljon; hogy büntetésének példájával egyebek tartóztassanak a vétkektől. Szabad törvény szerént illendő büntetést kívánni károsítónknak: szabad birodalmunk alatt lévő vétkeket mind kemény dorgálással, mind ostromozással sanyargatni: szabad elleneállani, aki meg akar károsítani. De aki arra haragszik, aki nem vétett; aki törvénytől nem vár, hanem maga hatalmával akar bosszút állani; aki nem igazságszeretetből, hanem bosszúból kíván gonoszt felebarátjának; aki zabolán nem viseli haragját, hanem az okosságot meghagyja háborítani: nemcsak vétkezik, hanem az emberségből levetkőzik; okatlan medvék és oroszlányok erkölcsébe öltözik: szeme fényes, mint a kígyónak; foga csikorog, mint az erdeinek; színe, mozdulata, szava és egyéb cselekedete olyan, mint a bolondnak. Mindezek felett, aki haragszik, abban három belső indulat vagyon. Először: Vagy azt itéli, hogy mástól megbántatott és gyaláztatott. Efféle vélekedésekkel legbévesbek a világ tisztsége kívánók: mert a harag kevélység szülötte, és mint Aman, úgy a több kevélyek, halálos kisebbségnek tartják, ha süveget nem vetnek előttök. Vagy másban oly illetlen és éktelen erkölcsöket lát, melyekért ötet gyűlölségre és büntetésre méltónak isméri; úgymint: részegeskedést, bujaságot, tékozlást. Másodszor: Aki haragszik, tűrhetetlenség vagyon benne, és könnyen búslakodik maga bántódásán vagy egyebek feslettségén. Azért mondja Aristoteles, hogy a harag nem lehet bánat és tűrhetetlenség nélkül. Noha tűrhetetlen lehet, aki nem haragszik, mikor bosszút nem kíván: de nyavalyáját nem csendes elmével, hanem háborodott keserőséggel szenved. Harmadszor: Aki haragszik, kívánja annak büntetését, akitől sérelme és szomorúsága következett. Mert a harag nem egyéb, hanem bosszúállás kívánása.

A romlott természetben kedvünk ellen is futamodnak első indulatok a bosszúság kívánásra, de azokban vétek nincsen, ha akaratunkkal elleneállunk és pázsitjában megfojtjuk: azaz, ha meg nem győz a harag, mert csak akkor veszítjük haraggal lelkünket, mikor elszánt akarva, magunk erejével és hatalmával, rendetlen és törvénytelen bosszút kívánunk állani valakin.

Ezt a haragot sok helyen tiltja Isten: Méltatlan viseli a keresztyén nevet, úgymond Szent Pál, aki csak egy napig is haragot tart atyjafiára: mert minden keserűségnek, haragnak, bosszúságnak, kiáltozásnak távul kell lenni a keresztyénektől, kik azzal tartoznak, hogy megengedjék egyebek vétkeit, miképpen Isten megenged nekik. Azért, keresztyének, a más haragjának helyt adjatok: a gonosztól meg ne győzessetek, hanem jóval győzzétek a gonoszt. Ha éhezik ellenségetek, enni adjatok. Végezetre, ugyanazon Szent Pál, a gyilkosság, bujaság, bálványozás közé számlálván a haragot, pántolódást, visszavonást; azt mondja, hogy Isten országába nem jutnak, valakik ezektől nem oltalmazzák magokat. Krisztus Urunk is a mai szent evangéliomban azt hirdeti, hogy nemcsak a gyilkosság méltó ítéltre, hanem a harag is. Jelentvén ezzel, hogy azon szentenciát és büntetést érdemel a harag, melyet a gyilkosság ellen kijelentett az Isten parancsolatja.

És bár arról ne szóljunk, hogy semmi vétek nincs, melyet az emberek inkább gyűlölnék, melyért inkább megutálnak akárkit, mint a harag. Mert a harag magva minden veszekedésnek, versengésnek, gyanúságnak, idegenségnek. A Szentírás sok és nagy okait adja: miért kell a haragot szorgalmasan távoztatni.

Először azt mondja, hogy életünk és egészségünk fogyatása a harag; mert a harag nemcsak elváltoztatja a test állapotját, hanem üdönnap előtt vénséget szerez, egészségünket megsérti, életünket rövidíti és fogyatja. Mert a haragban szívünk körül megmelegszik a vér, az epe megmozdul, és felforradván, elsőben megtelik sárvízzel a gyomor; azután a vér közé elegyedvén, minden tagunkat elfutja, minden vérünket megkeseríti. Ebből lesznek a főfájások, köszvények, kólikák, kezek-lábok elesési. Minekokáért a Schola Salernitana, tanítván az angliai királyt, mint kell oltalmazni egészségét, legelől azt tanácsolja, hogy a haragot és bosszú-törődést úgy távoztassa, mint a veszedelmes mérget. Mert némelyekben a harag a vér forrásával és kiáltással megszaggatta az ereket, és vért pökve megholtak, sokakat betegségbe ejtett. Valerius Maximus írja Sulláról, az egyházi históriák Valentinianus császárról, hogy haragos kiáltásokkal megszakasztották mellyek erét, és vért okádva megholtak. Erre nézve, ha nem a mértékletességért, de életünk és egészségünk oltalmáért, távoztatni kell a haragot. Mivel azért többet árt a harag, hogysem a bosszúság, melyért haragszunk: nem okossághoz illendő, hogy nagyobb kárral orvosoljuk kevesebb alkalmatlanságunkat, hogy egy terhből kettőt csináljunk; nemcsak bosszút szenvedvén, hanem haraggal és terhelvén magunkat. Igazán írja Plutarchus, hogy ha nem haragszunk és nem kiáltunk, hamarébb és jobban végbeviszük minden dolgainkat. És jobb a mások vétkeit elhallgatni, hogysem a mások jobbulásáért magunkat haraggal keseríteni.

Másodszor: Azt tanuljuk a Szentírásból, hogy minden tekéletes jóságot és istenes igazságot megfojt a harag: minden gonoszságokkal teli tölti embert, mert a haragos minden bűnökre hajlandó. És amint Salamon kétszer is írja, a harag ajtaja és kútfeje minden versengéseknek, verekedéseknek, átkozódásoknak, gyilkosságoknak. Azért nem ok nélkül mondja a bölcs, hogy a harag bűnökre és veszedelmekre döjti a szíves embereket. Mint amely követ a hegytetőn elindítanak, meg nem tarthatni: úgy akit a harag elragad, minden gonoszságon általmégyen, valámíg a veszedelmek fenekét nem éri. Nem is volt az emberi nemzetnek károsabb dőge a haragnál, mely ennyi vért ontott, ennyi várasokat rontott, ennyi országokat pusztított, ennyi nemzetségeket fogyatott. Azért a harag egyéb vétkeknél ártalmasb, mivel a több vétkek kísztetnek és taszigálnak a gonoszra: a harag nyakra-főre taszít. A több vétkek ellenkeznek az okossággal: a harag megfoszt az okosságtól. Plutarchus a harag távoztatására két dolgot mond igen szükségesnek: Egyiket, hogy aki magában isméri a haragos természetet, őrizkedjék és távoztassa, amennyire lehet, valami okot ad a haragra. Másikat azt, hogy mint a ló szájába, nem akkor vetünk zabolát, mikor fut: úgy a haragot azelőtt tartóztassuk, minekelőtte elragad.

Harmadszor: A Szentírás gyalázatos és mindenekelőtt gyűlölséges vétkeknek nevezi a haragot. Azért miképpen a csendesen tűrő embert csudáltatja, és azt hirdeti, hogy böcsületesb, aki magát meggyőzi, hogysem aki ellenségét földhöz veri és erős várásokat megvészen: úgy a haragosok barátságát és vélek, mint mirigyeseikkel együttjárását, erősen tilalmazza; nemcsak ezért, hogy dögletes betegségek ragadósságát reánk ne kenjék, hanem hogy dühösségek meg ne ártsanak életünknek.

Igazán írja Seneca, hogy noha a község csudálja és tiszteli a bátor embereket, a szelídeket rosszaknak tartja, de az ilyen ítélet nem állandó, hanem első tekinteten végeződik. Mert ha látjuk, hogy nem rosszságból, hanem magok győzedelméből és belső csendességből vagyon, hogy a nagy emberek meg nem haragusznak gyalázójokra: csudáljuk, szeretjük, égig magasztaljuk tekéletességeiket. Julianus császárból inkább csudálták a bölcses, hogy győzedelme után a Pompejus leveles ládáját megégette, nem akarván tudni, kik voltak ellenkezői, hogysem a harcokon való bátorságát. Antigonusból a királyi felségnél nagyobbra böcsülik, hogy sátora előtt beszélgető vitézi szitkait hallván, csak azt mondotta: menjetek tovább, hogy a király ne hallja szavakat. Filep királyból, egyéb cselekedeténél bévebben dicsérik, hogy mikor az athenasbéli követektől kérdené: miben kedveskedhetnék nekik? és az egyik azt felelte volna, hogy akassza fel magát: meg nem indula rajta. Augustus császár birodalmának felségét tekintetessé tette a maga meggyőzésével: mert azt, aki gyalázatos dolgokat írt vala maga és felesége ellen, meg nem bünteték.

De bár ne szóljunk a pogányokról! Vajon nem nagyobb csudára és dicsőíretre méltó volt-e Dávid, mikor Saul nem bántotta; sem a barlangban, köntöse szélét elmeteszvén; sem a táborban, feje mellől poharát és dárdáját elvivén, hogysem mikor a medvéket és oroszlánokat szaggatta? Kicsoda közülünk, aki nem inkább csudálja és dicsőíti Szent Istvánt, hogy térdre sem esett, felszóval sem kiáltott, mikor magáért imádkozott, hanem mikor ellenségiért?

Negyedszer és utolszor azt mondja a Szentírás, hogy a harag megháborítja az ember okosságának lelki szemeit, hogy semmit úgy ne lásson, amint vagyon, hanem akármely kicsiny szócskát, akármely gyenge káromskát halálra való haragra méltónak ítél; mint Jónás, ki azt vélte, hogy egy árnyékért halálra haraghatik. Azt is világos szókkal jelenti a Szentírás, hogy bolonddá teszi embert a harag. Azért valamit haragból cselekeszünk, esztelenül cselekedszük: és csak bolondnak való a harag. Azzal idegeníti a bölcs a haragtól: mert a haragnak helye, úgy mond, a bolondok szíve. Szent Jób valóban és bizonyos bolondnak nevezi, akit a harag kínozott.

Nem ok nélkül mondták a régiek, hogy a harag rövid bolondság, mely magával nem bír: a tisztességet és kötelességet nem nézi: az okosságnak és tanácsnak helyét nem ad: emberrel magát rontatja, hogy mást vesztesen. És gyakran nevetséges bolondságot cselekedtet emberrel. Xerxes a tengert pálcával verette; az Athos hegyének levél által parancsolta, hogy könnyű munkával, nagy köveket hagyjon töretni, mert ha ezt ellenzi, letöreti és tengerbe meríti. Nem csuda tehát, hogy olyan külső jeleket látunk a haragudt emberben, minéműket a bolondokban: mert tekintete kegyetlen, szeme villámlik, járása haboz, foga csikorog, színe halvány, járása éktelen, kiáltása szörnyű és oly rút ábrázatba öltözik a haragudt ember, hogy sokan magokat tükörben nézván, mikor haragudtak, eliszonyodtak magok rúttságán, és haragjokat letették.

Azt írja Galénus, hogy gyermekkorában látott egy embert, mely ajtaját hirtelen fel nem nyithatván, úgy megharagudt, hogy dühös eb módjára mardosta a kulcsot; rugdosta az ajtót; végre tüzes szemmel, tájékozódó szájjal, éktelen kiáltással égbe fordulván, az isteneket szörnyű szitkokkal átkozta. Ezt látván Galénus, úgy eliszonyodott a haragtól, hogy soha azután nem láttatott haragudni. Mert félt attól, hogy bolonddá ne legyen; mivel nincs a bolondságra átalább út, mint a harag. És sokan haragjukban örökös bolondságba estek. Példánk ebben Saul

király, kit az ártatlan Dávid ellen való harag arra vitt, hogy mint ördögtől szállott esztelen, elsőben Dávidot, azután Jonatást, által akarta verni dárdájával.

Ennyi testi nyavalyákkal és lelki romlásokkal terhes vétek győzedelmére, sok és nagy orvosságokat adtak; nemcsak az isteni tudományok mélységével világosított doktorok, hanem a természet oktatása után járó külső bölcsék is.

Elsőben: Mindenekfelett a szentlélek Isten segítségét kell alázatos könyörgéssel kérnünk, és szünetlen zörgetéssel oly malasztot nyernünk, mely az emberi indulatok rendetlenségét zabolára fogja és megtartóztatja.

Másodszor: Ha igazán meg akarjuk győzni a haragot, mélyen szívünkbe oltuk, és mindenkor szemünk előtt viseljük; hogy valamit az emberektől szenvedünk, mindazt, és annál nagyobbat érdemlettünk. És a Krisztus mellé feszített szent Latorral azt kiáltuk minden bántódásunkban, hogy nem annyit érdemlettünk, amennyit szenvedünk másoktól, hanem sokkal többet. Bűneinkkel érdemlettük, hogy minden teremtetett állat reánk támadjon, gyalázzon, sanyargasson. Mikor azért valaki háborgat és rágalmaz; Istenhez emeljük szívünket, és azt kiáltuk: Kegyes Atyám és Teremtőm! Előbb vétettem én teellened, hogysem én gyalázkodnám: érdemlett büntetésem ez nékem, hogy emberek által ostorozol: azért mindenkiben akaratom legyen. Mert tudom, hogy haragod eszközi minden teremtetett állatok, melyek engem sanyargatnak. Tudom, hogy mint a lapta, annál feljebb ugrik, mennél keményben földhöz üttetik: úgy az emberektől szenvedett kevés bosszúság felemel engem. Bezzeg ha ezt a tekéletes igazságot keresztyéni indulatokkal elménkben viselnők, könnyű volna a harag dühösségét megfojtanunk.

Harmadszor: A harag győzedelmére igen alkalmas, hogy az első indulatok ellen álljunk, és mihent serkedezni kezd a harag, megfojtsuk: mert aki meg nem oltja szikráját a haragnak, temérdek tűz gerjed belőle. Azért mihent érezzük, hogy haragra indító gondolatok fakadoznak bennünk, mindjárt istenes jó gondolatokra, ájtatos indulatokra fordítsuk elménket. Mert elaluszik a harag tüze, mihent élesztő fáját elfogyatjuk. Minden vétkekről, de főképpen a haragról, igaz amit Seneca írva hagyott, hogy könnyebb elein megfojtani és kirekeszteni a haragot, hogysem akkor bírnia véle, mikor bébocsátottuk.

Negyedszer: A harag győzedelmére igen hasznos a hallgatás és üdölvontatás. Szent Dávid azt mondja, hogy mikor megbúsult, lakatot vetett szájára; és mindaddig nem szólott, míg a felforrott vér meg nem hidegedett. És mihent valaki bosszúval illette őtet: úgy hallgatott, mint a néma. Szent Jób is azt mondja, hogy mikor őtet gyalázzal illették: hallgatott és ki sem lépett küszöbén. Azért ha nyelvünket tisztán kell tartanunk a hideglelésben, sokkal inkább haragunkban. Mert legnagyobb orvossága a haragnak, hogy üdőt vontassunk: megenyhődik a harag magától, csak mikor haragszunk, hirtelen bosszút ne álljunk. Plutarchus azért írja, hogy a római fejedelmek előtt erősen összekötöttetett vesszőt és fegyvert hordoztak, hogy amíg azt oldozták, ideje lenne a harag enyhödésének. Dicsírik Architast és Socrátest, hogy haragudván szolgáljukra, azt mondták, hogy megvernék őket, ha nem haragudnának. Plato, mikor szolgáljára megharagudt volna, Speusippusnak mondá: Verd meg ezt, mert én igen haragszom! Athenodórus azt adta tanácsul Augustus császárnak; hogy mikor megharagszik, addig ne szóljon, míg a görög ábécének huszonnégy bötűjét el nem mondja: és az üdő alatt az okoságtól végyen tanácsot.

Mindezeknél tovább ment Szent Dávid: mert mikor azt mondotta volna, hogy semmit nem szólott háborodott haragjában: utána veti, hogy kívül hallgatván, belől istenes gondolatokkal fojtogatta a harag indulatit: a maga régi fogyatkozásiról megemlékezett, melyekkel érdemlette a kárt vagy becstelenséget, melyért kezdett haragudni. Az örök kárhozat kínját eszébe juttatta,

melyet a harag érdemel. Azt is elméjében forgatta, hogy mindazok, amiért ember háborog, csak hiúságok és semmik az örökkévaló jókhoz képest, melyeket elveszt az ember dühössége.

Ezek az igaz és keresztyéni módok, melyekkel a haragot ki kell gyökereznünk. Azért ha valaki hamisan gyaláz és rágalmaz: vagy azt mondjad Epictétussal, hogy nem tudta minden fogatkozásodat, mert sokkal több gonoszt mondhatott volna. Vagy jusson eszedbe, hogy bolondság azok szaván megindulni, kik magokat gyalázatosná téstik, mikor mást rágalmaznak. Vagy meggondold, hogy ha te vétke nem vagy, gonosz, aki ellenséged. Ha meg nem bocsátasz annak, aki vétett, gonosszá leszel haragoddal. Vagy arról emlékezzél, hogy kötelességünk szerint, gonoszért gonosszal, szitokért szitokkal nem fizetünk, ha keresztyéni hivatalunknak meg akarunk felelni és az örök kárhozatot el akarjuk kerülni.

Ha valaki kárt tést, azt mondjuk: ennél drágább marhán is megvenném lelki csendességemet. Nem akarom, hogy más bírjon indulatimmal. Akinek hatalmat nem adnék javaimon, arra nem bízom, hogy felzavarja, mikor akarja, csendességemet.

Ha valakitől megbántódunk, ne csak azt nézzük, mit szenvedünk, hanem mit cselekedtünk másokkal? És mivel amit másban feddünk, azt a magunk kebelében feltaláljuk. Mikor mástól megbántódunk, azt mondjuk magunknak: Sokszor én is ezent cselekedtem mással; most fizetik a kölcsönt. Igazság szerint mérnek oly mértékkel nekem, mellyel másnak mértem.

Ennek felette, ha igaz, amivel gyaláz ellenséged, azt cselekedjed, amit mívelnél, ha ki megmutatná, hogy sáros a ruhád vagy orcád: eltörlenéd a sárt, megköszönnéd a jó intést. Úgy ha méltán szólnak ellened: megismérd vétkeidet, és azon légy, hogy megjobbítsad erkölcsödet. Ha hamissal vádol valaki: csak úgy nevedd, mint a gazdag, mikor őtet szegénynek mondja a koldus.

Ha hatalmasb és náladnál nagyobb, aki vétett ellened: magadnak kedvezz, okot ne adj nagyobb galyibádra, mert veszedelem nélkül haragot nem üzhetni az előljárókkal. Ha pedig alacsonyb, aki vétett; mint oroszán, apró kuvaszkák ugatásán meg nem indul: te se haragudjál náladnál alábbvalóra. A nagy emberek bosszút nem állanak, mert nem érzik, hogy megsértették. Ilyen volt Cato, kit nem ismervén egy közember, arcul csapa, mikor megtudta volna, ki légyen: bocsánatot kére. De Cato azt felelé: nem említem, hogy valaki engem megütött; mert miképpen az egekbe nem érkeznek a fellegek és fergetegek, melyek alacsony részét háborgatják a levegőégnek: úgy a nagy emberek csendesen maradnak; mert amely okok adatnak a haragra, azokat békességesen magokban elrejtik. És Socratessel csendes orcával vannak mindenkor. Nem ezt mívelik a csekély emberek: mennél valaki gyarlóbb és erőtlénb, annál könnyebben fog rajta a harag. Innen vagy, hogy az asszonyok haragosbak a férfiaknál, a betegek az egészségeseknél, a vének a nyers embereknél, a nyomorultak a boldogoknál. Ezek sokszor magoknak szereznek okot a haragra; vagy hamis gyanúságokkal, vagy aprólék dolgok nagyravitelével; és mint a hörcsökös lovak, akármely hiúságon felindulnak. Ami gonoszabb, hogy ne láttassanak ok nélkül haragudni: a harag hamissága vastagítja benne a gyűlölséget. Nincs azért jobb orvossága a bosszúságnak, mint az elfelejtés: és sokkal könnyebb harag nélkül tűrni, hogysen tűrhetetlenül haragudni. De ez a világ bolondsága, hogy inkább akar gonosz lenni nagy bajjal, hogysen kedves nyugodalommal követni a jóságokat.

Ezeket értvén, keresztyének, ne csak a világ példájával bátorítsuk magunkat a harag győzedelmére: hanem az szelíd és alázatos Krisztus Jézus és az ő szent apostoli forogjanak tükörül előttünk: azokban szemléljük, mint kell magunkat viselnünk. Szídták, átkozták, gyalázták, kínozták ezeket: mint bárányok, csendesen szenvedtek mindeneket. Ha Pythagoras hegedűszóval enyhítette a haragot; mint Dávid hárfával a Saul dühösségét: enyhítse a mi haragunkat a Krisztus szava és fenyegetése. Ha nagy része a világnak enged az ördögnek, aki haragra izgat,

noha egyéb jutalmat nem mutat a gyehenna tüzénél: engedjünk mi Üdvözítőnknek, aki sokkal könnyebb, hasznosb, gyönyörűsegesb dolgot parancsol: a haragtávoztatást. Engedelmmünk fizetésében pedig nemcsak világi csendességet, hanem örök életet ígér. Melyben részeltessen mindnyájunkat az Atya, Fiú, Szentlélek. Amen.

A NYELVNEK VÉTKEIRŐL

A farizeusok és írástudók oly tekintetes erkölcsöket mutogattak, melyek tulajdon nemek szerint, ha idegen rútságokkal nem mocskoltattak volna, dicsíretet érdemlettek. Mert a farizeusokról azt írja Zsidó József, hogy a hivolkodó nyájaskodásoktól elfogták magokat: nem gyengéltették és kényeztették, hanem sanyarún tartották testeket: engedelmesek voltak a gondviselőknél: a véneket böcsüllötték: senkivel nem pántolódtak: kemény szóval senkit nem sértegettek. Az írástudók eleiről, kiket esszénusoknak neveztek, azt írja azon József, hogy egymás között nagy szeretettel éltek: a világi gyönyörűségektől, mint mérgektől, iszonyodtak: szerették a tiszta életet: gazdagságon és egyéb világi jókon nem kapdostak: a haragot mértékre fogták: minden ígéreteket úgy teljesítették, mintha arra esküvéssel köteleztettek volna: soha nem esküdtek, mert tekéletlen embernek ítélték, akinek hitele nem lehetett esküvés nélkül.

De a szívizsgáló Krisztus ezeknél nagyobb igazságot és tekéletesb jóságot kíván a mennyei boldogságra választott híveitől. Mert noha kívül fényes volt a farizeusok és írástudók igazsága: de belől négy veszedelmes vétkek és fogyatkozások férgével vesztegettettek.

Először: A farizeusok magok cselekedetiben helyhezítették üdvösségek reménységét, bűnök tisztulását és Isten előtt való igazulások nyerését. Maga senki egyéb a közbenjáró Krisztusnál a bűnökért eleget nem tehet és igazulást nem nyerhet. Mert Krisztus érdeme, hogy bűneink veszedelméből és kárhozat torkából kihozatván, a mennyei örökség reménységére és bizodalmas várására emeltettünk. Krisztus a szegletkő, melyen égig nevelkednek a lelki épületek. Krisztus a Dávid gyökere, mely élteti a nevedékeny ágakat: ő a felnyílt kút, melyből ered a víz, mely Isten országába lövellik: ő a tenger, melyből minden jó folyamok áradnak.

Másodszor: A farizeusok külső gonoszságokat távoztattak; de belső vétkek ellen nem harcoltak: kívül szépek voltak, mint a koporsók; belől poshadt döggel bűzhödtek; külső színnel ájtatosságot mutattak, szübbeli tisztaságra nem igyekeztek. Maga a Krisztus szolgálóinak dűcsőségek és tisztaságok belől vagyon, mert minden dűcsőségek a jó lelkiismeret.

Harmadszor: Vége és célja a farizeusok igazságának az volt, hogy lássák és dicsíriék őket az emberek. Ha alamizsnát adtak, trombitás ment előttök, ki öszvehíttá a sokaságot, hogy láttassék, mint adakoznak. Ha imádkoztak, utcákon imádkoztak, hogy mindnyájan reájok fordítsák szemeket. Ha böjtöltek, meghalványították orcájokat, hogy mutogatnák sanyargatásokat. Krisztus pedig azt parancsolja, hogy a jót ne azért cselekedjük, hogy láttassunk az emberektől; hanem ki-ki lelkiismeretire nézzen: ne várjon mástól dicsíretet.

Negyedszer: A farizeusok egyebeket megutáltak és magokhoz képest semminek tartottak. Maga a Krisztus igazsága azt kívánja, hogy semmi cselekedetünkben fel ne fuvalkodjunk, hanem Istenre hagyjuk azoknak fontolását és jutalmazását.

Sok dolgokat számlál Krisztus, Szent Máténak ötödik részében; melyekben kívánja, hogy a keresztyének igazsága meggyőzze és feljebb haladja a farizeusok igazságát. De a mai szent evangéliomban azt mondja, hogy nem elég a pokol kínjának elkerülésére, hogy embert nem

ölünk és haragot nem tartunk: hanem a csúfolódó szokat és rágalmazó szitkokat is el kell távoztatnunk, ha a pokol tüzében nem akarunk égni.

Azért mivel ártalmas vétkek mennek által az ember nyelvén: ez jelen való órában, mennél rövidebben lehet, megmagyarázom: mennyi sok és veszedelmes vétkekbe keveri embert a kis darab húsocska, ha zabolán nem viseltetik.

Plutarchus írja; hogy mikor az egyiptomi király az áldozatra rendelt tuloknak legjobb és legrosszabb részét visszakívánta volna: Pittacus a nyelvet küldé vissza. Azonképpen mikor Amasis király Biastúl azt kívánta volna, hogy a vágómarhának oly részét küldje néki, mely mind jobb, mind rosszabb; a nyelvet küldé, mert a nyelvek szólása sok kárt és hasznót szerez. Anacharsist is, mikor kértették volna: micsoda az emberben jobb és gonoszabb? Azt felelé, hogy a nyelv. Ezent jelentette Salamon, azt írván, hogy mind élet, mind halál a nyelv hatalmában vagyon. Az egyiptomi bölcsek is erre néztek, mikor az áldozat között azt kiáltották: a nyelv jó szerencse, a nyelv ördög: azaz minden jónak, minden gonosznak forrása és gyökere a nyelv.

Tagadhatatlan, hogy a nyelv nemcsak szükséges, de felette hasznos emberben. Először; mert ezáltal jelentjük egymásnak gondolatunkat, tanácsunkat, igyekezetünket, szándékunkat. Mivel szüből származik a szó: a nyelv a szűnek csapja. Azért amivel szívünk bévelkedik, az foly nyelvünkre; és miképpen a nyelv szárazságán és égésén a szűnek forróságát isméri az orvosok; úgy a nyelv szólásából tudhatjuk, mi vagyon emberben: mert amit szívünk akar, nyelvünk azt emlegeti. Nyelv nélkül tehát sem egymás között való nyájasságunk, sem egymástól való tanulásunk nem lehet. Másodszor; életre és eledel nyelésre szükséges a nyelv: mivel ez aki forgatja és fogunk alá taszigálja az étket, melyet mikor a fogak elégségesen megörlöttek, egybehempelygeti és a gyomorba taszítja. Harmadszor; a nyelv érzi és megválasztja az ízeket: azért a gyomornak kóstolója, mely megisméri a hasznos és kedves vagy unalmas és ártalmas eledelt. Negyedszer; mindezeknél böcsületesb, hogy a nyelv isteni tiszteletnek temjenezője: mert avégre adatott a nyelv, hogy ezzel dicsídjük és hálaadásokkal magasztaljuk Istenünket. Azért a bölcs nagy jutalmazásnak mondja, hogy Isten néki nyelvet adott, mellyel őtet magasztalhassa. Másutt azt írja Salamon, hogy a tudós nyelv oly drága edény, melyben minden lelki orvosságok találtnak. Mert ha kik hidegek az isteni szolgálatra: a szép szó és istenes intés, mint a tűz, felgerjeszti őket. Ha kik tunyák és késedelmesek a jóra: az értelmes szók esztenek, melyekkel felébred puhaságok. Ha ki szomorú, és búsulási között megepedett; a helyesen és módjával ejtett mézes szók megédesítik a lelket, megvastagítják a csontokat. Ha ki sovány az isteni dolgok értelmében: a jámbor nyelve, kifolyó szép forrás; melynek öntözésével nevededik a mennyei bölcsesség. Erre nézve Isten mennyországban aranypereccelel ékesíti a szentek nyelvét.

Az ígért földnek minden jókkal bévelkedő teljességét azzal jelentette Isten, hogy ezt mézzel és tejjel folyónak nevezte. Azonképpen, hogy a nyelvnek javait summában foglalná, azt mondotta; hogy a jó nyelv alatt méz és tej vagyon. A nyelv, ha oktat, tudatlanságtól szabadít: ha énekel, gyönyörködtet: ha dorgál, jobbít: ha biztat, szüvesít: ha bátorít, vigasztal: ha fenyeget, tartóztat. A nyelvnek köszönjük, hogy a vad és oktalan módon élő emberek városok társaságába szállottak és emberi életet tanultak. A nyelv oka, hogy a bölcs tudományok terjedtek. A szentlélek, mikor világ tanítóivá rendelte az apostolokat, nyelveket adott nekik, hogy az isteni tudományt terjeszthessék. Végezetre, a nyelvnek köszönhetjük, hogy sok országok romlástól, sok igyefogyott emberek kétségbeeséstől megmenekedtek. Mert az okos nyelv egészség, és ha a gonosz nyelv elrontja a városokat; a jó nyelv áldása neveli és felmagasztalja az országokat. Azért bár minden érzékenységek, minden egyéb tagok egybecimboráljanak, sem cseleked-

hetnek annyi jót az ember lelkében, mennyit egyedül a nyelv. Tehát a testi tagok között jobb nincs emberben a nyelvnél.

Annak okáért, Isten ő maga, úgy megböcsüllött a nyelvet, hogy mikor Páduai Szent Antal, halála után harminckét esztendővel; Szent Bonaventúra, kimúlása után százhatvan esztendővel, felvételnének, hogy testek böcsületesb helyre vitetnék; noha egyéb tagok porrá lettek volt, de nyelvek oly nyersen és épen taláztatott, mintha akkor lett volna halála a szent jámboroknak. De jaj, mely ártalmassá, és mennyi veszedelmek örvényivé tette az emberi gonoszság, ezt az Istentől adatott böcsületes tagot?! Mert a szólást hazugságra, szitokra, hamis hitezésre; az ételt és ízlést dözsölésre, dobzódásra, részegeskedésre fordította. És annyi gonoszságok raját helyezettette a nyelvbe, hogy nemcsak minden tagoknál ártalmasb: hanem, úgy tetszik, nem ok nélkül kívánta ama filozófus, hogy bár mindnyájan némák volnánk, kevesebb taplója volna a gonoszságnak. És talán Krisztus azért fohászkodott mélyen, mikor a némát meggyógyította; mert látta, hogy gyógyulása után több bűnök veszedelmében forog, hogysem némaságában. Mert oly ostor a nyelv, hogy senkit nem kímél; mindeneket csapdos, sebesít, kékít. Oly mérges az ő sértegetése, hogy amint a Világbíró Sándor hízelkedője mondotta; ha meggyógyul is a káromló nyelvek sebesítése, de a sebhely megmarad, és mint az arculvágás, rútítja a tiszta orcát.

Bévségesen és szörnyű igékkel magyarázza Isten, Szent Jakab által, a nyelvnek gonoszságát: mert annak ártalmát, nyolc veszedelmes tulajdonságokkal ismérteti.

Először: Azt írja Szent Jakab, hogy a nyelv tűz. Miképpen azért egy kis szikra nagy erdőt megéget: úgy a nyelv iszonyú romlásokat szerez. Szikra volt, úgymond Szent Jeronimus, amaz istentelen Arius; de mivel hirtelen el nem oltották, az egész világot megperzselte. Gonoszak ajakin tűz jő, mely házakat, városokat, országokat gyűlölségekre, versengésekre, hadakozásokra gerjeszt. Egy nyelves ember oly egybeveszést szerez a nagy fejedelmek között, melyet sok tanácsos nagy emberek sem tudnak leszállítani. A tűz hamar terjed, erősen éget; és úgy megemészt mindent, hogy helyre nem hozhatni ártalmat: hasonlóképpen a gonosz nyelv, mint égő kemence, hamar éget, és oly vastagon éget, hogy helyére nem hozhatja barátjának jó hírét, melyet szava füstivel és koromjával megfeketített.

Másodszor: Azt mondja Szent Jakab, hogy a nyelv minden gonoszságnak egybegyűjtetett sokasága: mert nincs oly gonoszság, melyet vagy el nem hitet, vagy nem oltalmaz, vagy magán végbe nem viszen a nyelv. Honnan vannak a sok gyűlölségek, ha nem a nyelvek rágal-mazásából vagy hízelkedéséből? A prókátorok csavargó fogási, a bírák hamis szentenciái, a tanúk hitetlensége; a gyilkosok, a hadakozások a gonosz nyelvek tanácsából és szóhordozásából áradnak. Mert miképpen a fene ló zabola nélkül; a nagy hajó kormány nélkül: úgy az ember minden veszélyre ragadtatik, ha a nyelvét meg nem zabolázza. Ennek felette a nyelv vétkei között sok vagyon, mely csak magán minden vétkek gonoszságát egybekapcsolja. Mert annyi gonoszság vagyon a hízelkedésben, mennyi bűnökre édesgeti és vonzza embert. A hazugságban, szitokban, rágalmazásban mindenféle vétkek rútítási taláztatnak. És hogy többre ne szóljak, magán egyedül az átkozás egyszersmind minden gonoszságokat magában foglal: mert aki felebarátjának vagy fiának, leányának azt mondja: Isten szakassza nyakadat! Mennykő üssön! Akasztófán száradj! Ördög elvigyen! Harag, gyűlölség, gyilkosság, lopás, gyalázás, fia, leánya öldöklés és több gonosz vétkek taláztatnak az egy átkozásban. Mert aki gonoszt kíván, bár azt ne cselekedje is, Isten előtt annak a gonosznak vétkével terhes: mint nyilván jelenti Krisztus Urunk, mikor azt mondja; hogy aki asszonyt lát gonosz kívánsággal, parázna-ságba esett. Azért mindnyájan ellegyetek efféle átkozások nélkül: tudván elsőben, hogy az átkozódók Isten országából kirekesztetnek; aki pedig mennyországot elveszti, minden jót elveszt. Másodszor, hogy az átkozódásban foglaltatnak minden vétkek. És Isten sokszor az

atyák, anyák átkát megteljesíti vagy a fiak, lányok vétkéért; vagy a szülék büntetéséért; vagy egyebek oktatásáért.

Harmadszor: Azt mondja Szent Jakab, hogy a nyelv megmocskolja, rútítja az embert minde-
nestül, úgy, hogy semmi tiszta nem marad benne. Miképpen a morgásért, a Mózes húgának
testét, elrútítja a poklosság: úgy a fajtalan beszédű, szitkos és hamisság tanító nyelv, az embert
éppen minden részeiben megmocskolja. Mert a gonosz nyelv az emberek fülén bébocsátja
mérgét, és szívét fajtalan kívánságokkal, haraggal, eretnek tudományokkal megvesztegeti és
minden jó erkölcsöktől megüresíti.

Negyedszer: Azt mondja Szent Jakab, hogy a nyelv a mi életünk folyását, mely mint a kerék,
sebesen forog a halál céljához; éppen mindenestül felgyújtja, elperzseli, megégeti. A több
vétek ereje nem terjed egész életünkre, hanem a torkosság gyermekséget; a bujaság ifjúságot;
a fősvénység és tisztesség kívánság vénséget ostromol és mocskol. De a hazug, szitkos, rágal-
mazó, csalogató nyelvnek gonoszsága, az ember életének teljes forgását rútítja: egy házban
lakókat észveszéssel; városokat és országokat veszedelmes hadakozásokkal egybeköszörül: és
mint a puska kereke, mikor megszabad, tüzet vet; a port felgyújtja, a golyóbist kitaszítja, és
azzal megöli, akit talál: úgy a nyelv, meggyújtván a haragot és gyűlölséget, teljes életünket
kínra és veszedelemre fordítja.

Nem elégszik a nyelv egy ember kárával és romlásával, hanem az egymás után született
maradékokban is örökös, békélhetetlen visszavonásokat és veszedelmeket szerez, melyeket
sok emberek vérével meg nem olthatni. Halljad, mely szörnyű szókkal számlálja a bölcs a
gonosz nyelvek romlását: Amely nyelv két ember között észveszést szerez, vagy más előtt
harmadikat rágalmaz: sokakat egy országból másba kerget: kerített városokat ront: úri házakat
fondamentomból kiásat: a sokaságok erejét levágja: erős nemzetségeket eloszlatja: és ha az
ostorütés megkékíti; a nyelvütés a csontokat egyberontja. Boldog, aki befedeti a gonosz nyelv
előtt. Aki pedig Isten ellen nagyot vétett, gonosz nyelvekre talál. Ilyen szörnyű romlásokra
gerjeszti és gyújtja a nyelv a mi életünk kerekét; mely anélkül is, maga forgandóságával,
állhatatlan változásival és a belénk oltott vágyódások tüzeivel, elégséges galyibát szerezhetne.

Ötödször: Azt írja Szent Jakab, hogy mivel gyeheña tüzével égettetik végre, nemcsak a
jóllakó gazdag nyelve, hanem a szitkos nyelv is: ahová viszi embert a nyelvnek gonoszsága,
onnan vagyont gyűjtogatása. Mert oly veszedelmes gyűjtogatásokat szerez, melyek megmutat-
ják, hogy nem földi tűztől, hanem ördögöktől, pokol kemencéjében, pokol lángjával tüzesítte-
tik, és pokol módjára éget a nyelv. Erre nézve mondotta a bölcs, hogy pokol kinya a gonosz
nyelvek rágalmazása: és jobb volna bűn nélkül pokolba vettetni, hogysem bünt is tenni,
pokolra is jutni, a nyelv gonoszságáért.

Hatodszor: Azt írja Szent Jakab, hogy noha oly fenevad, madár, kígyó nincsen, melyet az
emberi vigyázás és szorgalmaskodás lassan-lassan meg nem szelídíthet: de senki a maga
nyelvét meg nem zabolázhatja. Azért azt mondhatjuk a nyelv győzedelméről, amit Krisztus
mondott a tevének tőfokon általmenéséről és a gazdag üdvözüléséről; hogy Isten erejével és az
ő malasztjának segítségével lehetséges, ami emberi erőből lehetetlen.

Igyekezni kell embernek, hogy úgy őrizze száját, mint lelkét; hogy szólásban ne vétkezzék.
Köteles ember, hogy ajtót és lakatot csináljon szájának, és jó zabolán hordozza nyelvét, hogy
halálos esetben ne vesszen. Tartozik ember meggondolni, hogy a természet azért adott egy
nyelvet, két fület, hogy többet halljunk, keveset szóljunk. Mert mint az üres edények inkább
konognak, a lyukasak inkább folynak: úgy a sok szó azokhoz illik, kik okosságtól üresek és
gonoszsággal lyuggatottak. Azt is szemünk előtt kell viselnünk, amit Simónides mondott,
hogy soha meg nem bánta hallgatását, de gyakran szólását. Mert a szók szárnyasok, és mint az

elbocsátott madár, úgy a kimondott szó szabadjában röpdöl és vissza nem hozhatik. Azért dicsírik a históriák Zénót, ki maga nyelvét elharapta és a tirannus szeme közibe pökte, hogy ki ne mondhatná titkát. Gyalázza pedig, és a szentlélektől vezéreltetett próféták és apostolok kívül, hihetőbbnek mondja az igen bolondról, hogysem az igen okos emberről, amit Cicero mondott egy emberről; hogy soha oly szót nem ejtett, melyet vissza kell forgatni embernek, melyekkel ismérteti Plutarchus, mely sok károkat szerez a szapora szólás. Mikor egy barbél hallotta volna műhelyében, hogy az athénasbéliek hadát megverték Szicíliában, futton-futott a tanácshoz a gonosz hírrel: de a hírhozónak sem nevét nem tudván, sem személyét nem mutathatván; azt találák, hogy ő költötte a hírt, és a pellengérhez kötöztették. Azután meg-hozák hírét a vesztésnek, és úgy oldozá meg a hóhér a nyelvés barbélyt. Más szép dologgal ismérteté egy római tanácsos, mely titkon kell tartani, amit ki nem akarunk hírlélni: mert a felesége ötet sok sírással kérdezvén, mi dolog, amit a tanács oly titkon forral? Azt költé, és nagy titkon mondá az asszonynak? hogy egy pacsirta fejében arany koronát láttak, és azon búsulnak, mit jegyez? Az asszony ezt megsúgá szolgálójának, az másoknak: és annyira terjede, hogy mikor a tanácsba érkezék az ura, mindenek tudták ezt a hírt; és tőle kérdezték: ha látta a pacsirtát?

Mindezeket és több tanúságokat méltó eszünkben tartanunk, hogy nyelvünket kötve hordoz-hassuk. De azért csak Isten, aki nyelvünket zsinórra veheti és vétek nélkül vezetheti.

Megismérte a bölcs ezt az igazságot; azért tudakozódik fohászokodva: Kivel kell száját bé-pecsételtetni, hogy nyelve miatt el ne vesszen? Szent Dávid pedig, nyelvének szelídítőjéhez fohászokodván, így kiált: Édes Uram Istenem! A te malasztodat rendeld az én nyelvem őrzésé-re: a te hatalmas kezéd légyen az én ajakim ajtaja, hogy gonosz szókra meg ne nyitassék. Azért Szent Ágoston, nyelvének zabolázásáról szólván, Istenhez kiált: Te parancsolod, Uram, hogy nyelvemet kötözve tartsam: segíts reá, és parancsolj bár, valamit akarsz! Mert ha senki meg nem szelídítheti nyelvét, tégedet kell kérnem, Édes Istenem, hogy megszelídítsed. A ló, ökör, oroszlán meg nem szelídíti magát, hanem embernek kell azokat szelídíteni. Az ember sem szelídítheti magát, hanem Istentől kell várni, hogy megszelídíttessék az ember. Így olvas-suk; hogy mikor Mózeszt a zsidók kövezni akarták; mikor Sárát a szolgálóleány gyilkossággal vádolta: Istenhez folyamodtak; őtőle kértek segítséget, hogy nyelveket megzabolázzák.

Hetedszer: Azt írja Szent Jakab, hogy a nyelv nyughatatlan gonoszság. Mint az eleven kéneső, mindenkor mozog: soha a nyelv meg nem fárad a szólásban, noha az ember állakapcája elfárad. Szent Bernárd igazán írja; hogy a nyelvet a deákok a nyalástól nevezték; mert hízelke-désével nyalogat egyebeket: vagy a kötéstől; mert minden gonoszt egy csomóban kötve visel. Mások azért mondják a kötéstől neveztetni a nyelvet, mert ezt a természet, mint fene kegyet-len vadat, a fogak és ajakak rekeszébe zárította és fogságban tartja. De ennyi rekesz sem elég: mert nyughatatlan gonoszság vagyon a nyelvben. Erre nézve mondotta Eliu, hogy teli szóval: és mint a must elszaggatja a hordót, ha léleklyuka nincsen; úgy szorongattatik ő is. Azért szólok, úgymond, hogy ki ne fakadjon oldalamon, amit akarnék mondani. Ezen nyughatatlan-ságáról szólván a bölcs, inti az embereket; hogy ha mi gonoszt hallanak másokról, ne röpdítsék egyebek fülébe; temessék magokban; ne féljenek, hogy kifakasztja oldalokat: de utánaveti, hogy a nyelvnek nyughatatlansága oly kint szerez embernek, ha hallgat, mint kínlódik az asszony, mikor nem szülhet. És mint akinek nyilat löttek tomporájába, addig nem nyughatik, míg azt ki nem veszik: úgy a szüben rekesztett szó kint szerez, míg ki nem fakad. Erre nézve mondotta Zeno, hogy semmi nincs nehezebb a hallgatásnál.

Nyolcadszor: Azt írja Szent Jakab, hogy a nyelv teliden-teli halálos méreggel. A nyelv fele-barátunk hírét-nevét megrontja: mert többen gyalázkodtak mások nyelvével, hogysem magok gonoszságival. A nyelv sok igyenes erkölcsű ifjak lelkét fajtalan beszédekkel megöli: mert

többeket ejtett fertelmességbe a gonosz szó, hogysem a belső vágyódás. A nyelv egybevesztvén az embereket, sokaknak fogytja életüket: mert nem vesztek annyin fegyver miatt egyéb okokból, mint a nyelv gonoszságáért, mivel alig vagyon oly észveszés és gyilkosság a világon, mely a nyelven nem kezdetik vagy nyelv által nem öregbedik. Azért méltán mondja Szent Dávid; hogy az ember ajakában kurtakígyó mérge vagyon.

A méreg nemcsak hamar és könnyen árt, hanem orvosolhatatlan veszedelmet hordoz magában. A nyelv is hamar és könnyen sért. Mert egyéb vétkek üdőt, munkát, vigyázást, okosságot, alkalmatosságot kívánnak; mivel a lopók, gyilkosok, paráznák végbe nem vihetik gonosz szándékokat, szorgalmatosság és fáradság nélkül. De a nyelv, mint méreg, hamar és könnyen ártalmat szerez. Nem kell ahhoz okoskodás vagy munka, hogy a nyelv ártsen: mert akinek kevesebb okossága vagyon, bévebben kiforr száján az ártalmas szó. Azért a bolondot is okosnak ítéljük, mikor hallgat: aki sokat szól, azt eszesnek nem tarthatjuk, mivel a sok szó bolondsággal jár.

Hogy a nyelvnek ártalmas voltát ennél is inkább ismértetné a Szentírás; nemcsak méregnek, hanem ostornak, éles beretvának, nyílnak, élesített kardnak nevezi.

Ennyi ártalmas gonoszságit, ennyi rettenetes veszedelmit számlálja a Szentlélek az ember nyelvének. Ezzel sem elégszik: hanem, különböző nemeit említvén a nyelv vétkeinek, magán mindenik ártalmát és kemény büntetését előnkbe adja; hogy annál inkább ismértesse a nyelv gonoszságát.

Nem győzném előszámlálni a sok különböző vétkeket, melyek a szólásban vannak. Azért csak azokról a két rendbéli vétkekről emlékezzünk, melyeket megszentenciáz Krisztus, a mai szent evangéliomban: tudniillik a csúfoló gyalázásról és a szitkos rútításról, melyek sértegetik felebarátunk jó hírét-nevét és tisztességes böcsületit.

Először azért azt mondja Krisztus, hogy aki felebarátjának azt mondja raca, nem szükség azt törvényre bocsátani, mintha kétes volna, ha érdemel-e büntetést: hanem tanácsos szentenciát kell fejére várni. Szent Jeronymus azt alítja, hogy ez a szó: raca, annyit téssen, mint külső értéktől és böcsülettől üres: mintha valakit kóczyipór koldusnak neveznénk. Szent Ágoston úgy vélekedik; hogy ez a szó olyan, mint minálunk a jaj, oh, haha: melyek egyebet nem jegyeznek, hanem jelentik fájdalminkat, csudálkozásunkat, vigasságunkat. Azért mint mi, alávalónak akarván valakit jelenteni, szájunk tátva azt mondjuk: hű, bű, bá: úgy a zsidók a racát semmirekellő, rossz ember ismértetésére és csúfolására mondták.

De ez akár mint legyen: bizonyos, hogy csúfoló, gyalázó, kisebbítő, böcstelenséget jelentő szó a raca.

Azt mondja tehát Krisztus, hogy, mennyországba nem megyünk, ha az ilyen szók távoztatásával a farizeusok igazságát meg nem győzzük.

Az embercsúfolás, tréfálás most oly közönséges, hogy sokan azt nem bűnnek, hanem tisztességes mulatságnak és udvariságnak alítják: de Isten, aki meg nem csúfoltatik, azt mondja; hogy utálatos öelötte, aki megcsúfol egyebeket. Minket is arra kötelez, hogy messze járjunk az embercsúfolástól, ha el akarjuk kerülni a pántolódást és szitkozódást: mert a csúfolásból könnyen üstökvonás következik. És hogy értenők, mint gyűlöli Isten az embercsúfolókat, azt mondja, hogy ő kemény ítéletet és súlyos verőket készített a más-nevetőknek.

Gyermekek valának, akik Elizeust, nem hamis költéssel, hanem kopaszságának nevetésével csúfolák: de a tréféért, negyvenkettőt közülök elszaggattata Isten a medvékkel. Megcsúfolá Michol Dávidot, hogy az Isten szekrénye előtt örömében táncolt. Elnyeré a tréfa árát: mert magtalanná tévé őtet Isten a játékért. Nábált, aki Dávidot, mint szökött szolgát megcsúfolá,

tized napra megölé Isten, azért a gyalázásért. És hogy több példákat ne számláljunk: világos szókkal törvényt mondott Isten az embercsúfolókra; hogy valaki mást megnevet, tréfál; meggyaláztatik, mikor nem gondolná.

Mindezeknél két rettenetesb jelenségekkel előnkbe adta a Szentlélek, mely gyűlölséges előtte, aki másokat megnevet és tréfál. Először: Mikor a kárhozott lelkek siralmas búsulását előnkbe adja: mert azon jajgatnak ezek, hogy sokakat csúfoltak, megnevettek. Nem emlékeznek dobzódásokról, fajtalanságokról, ragadozásokról és egyéb vétkekről; hanem az embercsúfolásról: akarván ismértetni, hogy más vétkek nélkül is elég ez a kárhozatra. Másodszor: Gyógyulhatatlan véteknek ismérteti Isten az embercsúfolást. Mert aki a nyelveskedéshez szokott, soha teljes életében nem okosodik: hanem addig csúfolkodik, míg gyógyulhatatlan lészen. Azért parancsolja Isten, hogy se ne oktassuk, se ne dorgáljuk az embercsúfolókat: mert az ilyen intésnek egyéb haszna nincsen, hanem magunkat mocskoljuk, és gyűlölséget szerzünk. Úgy bánik tehát Isten az embercsúfolókkal, mint a doktor a halálra váltakkal: elhagyja és nem orvosolja őket.

Tudjátok-e, mi az oka, hogy Isten így gyűlöli az embercsúfolókat? Nemcsak az, hogy felebarátját megszégyeníti, megszorítja, megháborítja a csúfoló; hanem hogy a csúfolók szava sok és nagy vétkekre viszi az embert. Ha ki részegségtől tartóztatván magát, azt mondja, hogy nem iszik, mert nem szomszúhozik: az udvari trágár, csúfot csinál belőle, és azt mondja; hogy ím, uram is ökörré lett: csak akkor iszik, mikor szomszúhozik. Ha ki szemérmesen viseli magát; ha békességgel szenved bosszúságát; ha gyakorolja a szakramentumokat; játékot csinál belőle az embercsúfoló: és tréfás pirongatásával arra viszi a jámbor ifjat, hogy szégyenli, ha jámborb egyebeknél; és inkább akar rossz keresztyén lenni, hogysen untalan pironkodni. Azért gyűlölséges Isten előtt, aki kicsúfolja felebarátját.

Másodszor: A szitkos nyelvről azt mondja Krisztus, hogy aki atyjafiát bolondnak mondja, megérdemli a gyeheha tüzet. A gyeheha zsidóul Ge-Ennon, Vallis-Ennon, Ennon-völgyet jegyez. Ez a völgy Jeruzsálem előtt volt. Ebben a zsidók, pogány módon, áldozatokra rendelt hegyecskéket raktak, és azokon Molochnak áldoztak gyermekeket, tűz által. Az egész völgyet Tófetnek, azaz dobolásnak nevezték: mivel az áldozások közben víg dobolások voltak benne; noha nemcsak vigasságért doboltak, amint a pogányok szokásáról írja Plutarchus, mikor gyermekekkel áldoztak: hanem azért is, hogy a veszett gyermekek jajgatását senki ne hallaná. Ezt a Tófetet Josias király megfertéztette: és mivel csak a Jeruzsálem kapuja előtt volt, a város bűdösítő dögöket és minden rútságokat oda hordatott. Mind a tüzért tehát, mellyel a gyermekeket égették; mind a bűdös rútságok szemetéért, melyet oda hordottak: oly rút és gyűlölséges volt az a völgy, hogy a kárhozottak kínozására rendelt pokolt Tófetnek és gyeheha tüzének nevezték a zsidók.

Azt mondja azért Krisztus; hogy aki felebarátját bolondnak tartja, nem tömlöcöt és vasat, nem kardot és akasztófát, hanem a pokol tüzét érdemli.

Szent Isten! Ki üdvözülni, ha elkárhozik, aki atyjafiát bolondnak mondja? Ki hinné ezt, ha maga nem mondaná az Igazság? Nagy dolog az, hogy minden hivolkodó szórúl számot kell Isten előtt adnunk, és méltó büntetést szenvednünk. De mennél nagyobb, hogy egy szitokért, mellyel bolondnak mondunk valakit, pokol kínjára kell mennünk! Jaj, mely igen eláradott az emberek között a szitkozódás! Igazán mondja a Szentlélek, hogy bolondok, akik szitkozódnak. És mivel száma nincs a bolondoknak: innen vagy, hogy a szitkozódásnak sincs vége. Bezzeg Szent Mihály arkangyal még az ördögöt sem akarta megszidni, úgymond Szent Júdás apostol: mert noha az ördög méltó minden gyalázatra; de a mennyei bölcsességnek bévségéhez nem illett a szitkozódás. És a bölcs mondása szerint: aki az ördögöt szidja, maga lelkét rútítja. Szent Jakab pedig azt írja, hogy aki felebarátját gyalázza, Isten törvényét, sőt magát

Istent gyalázza: mert az Isten képét és ábrázatját gyalázatos szókkal illeti. Ha azért a lopás vagy tolvajlás büntetésre méltó, mert külső javainktól megfoszt; a szitok és kisebbités nagyobbbat érdemel; mivel minden kincsnél drágább javunktól megfoszt: tudniillik böcsületünkét. És meg nem bocsáttatik vétünk, míg tisztességét meg nem adjuk annak, akit meggyaláztunk.

Nem mondom, hogy ha gondolatlanul, hirtelen indulatból vagy tréfában bolondnak mond ember valakit, halálos bűnbe esik. Azt sem mondom, hogy Illyés, az Acháb vitézit; Elizeus, a csúfolódó gyermekeket; Szent Dávid, az istenteleneket megátkozván vétkeztek; vagy hogy abban vétek lett volna, mikor Krisztus a zsidókat és tanítványit; Szent Pál a Galata lakosait bolondoknak mondotta. Mert elsőben: Mivel egy a belső kívánságnak és külső cselekedeteknek jósága vagy gonoszsága: akit vétek nélkül ostromozhatunk valamely büntetéssel, szabad azt a büntetést néki kívánni: nem gyűlölségből, hanem hogy jobbuljon; hogy ostromoztassék gonoszsága; hogy mások tanuljanak rajta. Másodszor: Akit vétkéért megdorgálhatunk; vagy akinek ellenünk való agyarkodását és rágalmazását különben meg nem zabolázhatjuk, hanem ha bolondságát érdeme szerint torkába verjük: szabad azt szitokkal és egyéb kemény szóval illetni. Nem bosszúból, nem haragból és gyűlölségből, hanem hogy az igazságnak helye legyen; hogy pirongatással észre jöjjenek, akiket gyengébb orvoslással nem segíthetni.

Ezek mind így vannak. De emellett igaz, amit mond az Igazság; hogy valaki haragból, bosszúból, gyalázatért, méltó és illendő szükség nélkül felebarátját bolondnak mondja, pokolra méltó. Oh, szent Isten! Mennyi szitkok, átkok, mennyi káromlások és rágalmazások hallatnak naponként? Az ártatlan gyermekek alig tudnak szólni, és atyjoktól, anyjoktól a szitkokat és mosdatlan, rút beszédeket immár megtanulták. A gyenge leányzók szemtelen szókat hallanak, melyek a szemérmest kimossák szívökből. Olyanok a keresztyének fiai, mint a zsidók gyermeki voltak Esdras idejében: kik annyira elkorcsosodtak volt, hogy a régi szentatyák nyelvén nem tudtak szólni. Most is, senkitől semmi jót nem hall ember; szitokkal, morgással teljesek minden utcák. Ha egy pogány a mai prédikációból hallotta volna, mely szörnyű fenyegetésekkel tiltja Isten az embercsúfolást és szidást; másfelől hallaná az utcákon a számtalan nyelveskedést és emberszólást: nagy dolog, ha vagy a keresztyén tudományt beszédnek nem ítélné; vagy tífelöltek azt nem gondolná, hogy csak azért hallgatjátok: mit parancsol Isten, hogy megmutassátok cselekedettel, hogy abban ti semmit sem hisztek vagy semmit azzal nem gondoltok.

De Keresztyének! Az Isten meg nem csúfoltatik: hanem magatokat úgy csaljátok, amint írta Zsidó József; hogy megcsalta magát Sedecias király: a királynak megmondá Jeremias, hogy Babyloniába fogva vitetik, ha meg nem hódol a babyloniai királynak: Ezekiel pedig azt jövendölé, hogy a király nem látja Babyloniát. Nem tudván egybehozni Sedecias a két mondat, megveté a Jeremiás tanácsát. De későn vevé eszébe, hogy mind a két próféta igazat mondott: mert fogsága után kitolák szemét Sedeciasnak; azért Babyloniába fogva vitetvén, Babyloniát vaksága miatt nem látta. A keresztyének közül is sokan, az Isten irgalmára nézve nem hihetik, hogy egy szitokért vagy egy embercsúfolásért pokolba vettetnek: de mikor a magok szájok vétkéért kárhoznak, akkor fognak későn és haszontalanul, csepp vizet keresni nyelvek hűvösítésére.

Azért, szerelmes atyámfiai, elsőben Istent kérjük, hogy nemcsak őrzőket, hanem ajtókat rendeljen szent malasztjával nyelvünk oltalmára. Azután magunk is vigyázzunk, és úgy őrizzük nyelvünket, mint lelkünket. Féljünk az Isten fenyegetésétől: mert nemcsak a világi és üdő szerint való büntetéssel ostromozza a szidalmazó és emberszólo nyelvek gonoszságát; hanem a pokolnak örökkévaló tüzével is ostromozzuk tehát nyelvünk esetit: és másolhatatlan fogadással arra kössük magunkat, hogy valamennyiszer esküvés, szitok, emberszólás jő ki nyelvünkön; mindannyiszor vagy bizonyos alamizsnát adunk; vagy valami testi sanyargatással magunkat

megbüntetjük. És mindezek felett gyakran eszünkben forogjon, amit Aranyszájú Szent János nem egy helyen feljegyzett: tudniillik, hogy a mi nyelvünk és szájunk oly edények, melyekben Isten eleibe vitetnek a dicsőretek, hálaadások, könyörgések. Azért ha senki nem merné ganéjjal undokítani a tálat, melyben kedves eledel; vagy a supplicatiót, melyben könyörgések vitetnek a világi fejedelmek eleibe: hogy merjük mi az Isten tálaít és könyörgő eszközt, a mi nyelvünket és ajkinkat, undok vétkekkel rútítani? Ha iszonyodunk attól, hogy amely kehelyben az Urunk szent teste, vére volt, azt korcsmára küldjük, és a közitallal mocskoltassuk: ah, ne cselekedjük azt, hogy a Krisztus szent testének, vérenek első ajtaját és tányérját, melyen hozzánk jő az oltáriszentségben; tudniillik, szájunkat és nyelvünket, az ördög és a gonosz bűnök szolgálatjára fordítsuk. Hanem hallgassuk és kövessük annak tanácsát, ki felállván a piacon, erős ígérettel kötö magát, hogy valaki egészséges állapotban és minden jök bévségében, hosszú életű akar lenni: menjen házához, és igazán megtaníttja, mint juthat ehhez. Mikor pedig ily nagy ígérettől édesedvén, mindenfelől hozzá futottak volna; megnyitá a Bibliát, és a zsoltárból ama verset elolvasá: Aki szereti az életet, és jó napokat akar látni: vonja el a nyelvét a gonosztól, és ajaki csalárdságot ne szóljanak! Ennél általabb út nincsen a csendes, békeséges, bátorságos életre: mellyel áldjon meg benneteket az Atya, Fiú, Szentlélek. Amen.

AZ ÉTELLEN ÉS ALUVÁSBAN VALÓ MÉRTÉKLETESÉGRŐL

Nem csuda, hogy Asvéus, huszonhét országnak parancsolván, és birodalmának minden részeiből élést hajtátván, Susa városának királyi palotájában vendégséget tartott: De isteni hatalom csudája, amit az evangéliomból hallánk; hogy Krisztus a pusztában hét kenyérrel és egynéhány halacskával négyezer embert (gyermekek és asszonyok kívül, kik talán többen voltak) megelégitett: és úgy elégitett, hogy több maradt a kenyérben, hogysen elsőben volt: mivel a töredék darabcsákkal hét kosárt teli töltöttek.

Ezzel a csudával nemcsak isteni hatalmát, hanem szolgálaihoz való kegyességét és atyai irgalmasságának gondviselését ismértette Krisztus. Mert megfontolván a sokaság fogyatkozásának minden körülálló súlyosításit, azt mondotta; hogy immár harmadnapja, hogy utána járnak, és az isteni tudomány szomjúsága elfelejtette vélek a testi szükségek gondviselését. Hozzáadta, hogy a pusztában vannak, ahol élést nem találának, ha pénzből fogyatkozások nem volna is. Végezetre, nemcsak a jelenvaló szükségét viselte szeme előtt; hanem meggondolta, mire juthatának, ha étlen visszabocsátaná őket: mert mentekben megszakaszkodnék erejek, és a pusztában kellene veszni, azoknak főképpen, kik messzünnen jöttek. Ilyen okai lévén szánakodásának; és emberi módok nem találattván segítésekben: isteni hatalmával mutatá irgalmaságát, és ennyi sokaságot, ily kevés eledellel megelégitte.

Csudálatos volt ebben a cselekedetben a Krisztus irgalmassága, és hatalma; de a sokaságban is az isteni szolgálat serénysége és ételben való mértékletessége dicsírésre és követésre méltó. Mert akiket megelégitte Krisztus, nem válogattak az eledelben; nem zúgolódtak, hogy különböző drága étkeket és jó borokat nem adott nekik; noha oly könnyen adhatott volna, mely könnyen szaporította a kenyereket: hanem száraz kenyérrel, és kevés halacskával megelégedtek. Ennek felette nem nyújtóztak ágyakban; mert a pusztában derékaljt nem találtak: nem aludtak délig; hanem álmok szakadva, Krisztus után jártak.

Hogy ettől az ájtatos községtől megtanuljuk az étel és aluvás mértékletességét, mai tanúságunkra elsőben; megmagyarázván, miben áll a keresztyéni mértékletesség; megmutatom, hogy ezzel egészségünk oltalmaztatik: életünk hosszabbodik: lelkünk sok gonoszságtól oltalmaz-

tatik: sok jóságokra segítetik. Másodszor: A mértéktelen aluvásnak sokféle kárát előhozván, keresztyéni vigyázásra édesítem akaratunkat. Legyetek figyelmetesek!

A mértékletesség, egy ama négy jóságok közül, melyekben, mint ajtó sarkain, tartatik és fordul az ember erkölcsinek igyenessége. Ezeket említi Salamon, mikor az okosság, igazság, erősség mellé számlálván a mértékletességet, azt józanságnak nevezi. Erre int a Szentlélek, mikor egybekapcsolván a józanságot a vigyázással, azt mondja, hogy: józanon éljünk, és az aluszékonyságot távoztatván, vigyázásban legyünk!

A mértékletesség tisztí és tulajdon cselekedete az, hogy határban és mérték alatt tartsa a testi gyönyörűségekre hajlandó gyarlóságunkat. Mert hogy az emberi nemzet el ne fogyna, azt rendelte Isten elsőben; hogy szaporodás által sokasodjék: és ember sokáig nem élhetvén halandósága miatt, maradéki által világ végéig terjessze az emberi nemzetet. Ebben, hogy ember meg ne fogyatkozzék, gyönyörűséget rendelt Isten a szaporodásban. Másodszor; hogy magán kinek-kinek élete és egészsége megtartassék, nemcsak aluvást, hanem ételt-italt rendelt Isten a táplálásra. És mivel ha az étel-ital keserű vagy ízetlen volna, senki nem ennék annyit, amennyi szükséges táplálására: Istennek kegyes gondviselése azért adott gyönyörűséges ízeket az étkekbe és italokba, hogy ezekkel ember édesedjék a maga gondviselésére; és kedvesen eleget tévén szükségének, megismérné Istenének jóvoltát, ki ennyi különböző kedves eledelekkel magához édesít, hogy szeressük őtet, és hálákat adjunk jótéteményiért.

A mértékletesség azért arra néz, hogy ember ezeket a gyönyörűségeket Istentől rendelt nyomban tartsa: az ételnek mennyiségét, minéműségét, helyét, idejét, módját, végét határban hordozza: avégre egyék, hogy Isten akaratja és rendelése szerint táplálja testét: annyit egyék, amennyi nem ártalmas a léleknek.

Tulajdon jósága az Isten fiainak és az igaz keresztyéneknek, a mértékletesség. Mert az embernek minden vágyódása és érzékenysége, hajlandó lévén a test kedvezésére: megtartóztatni magát attúl, amihez kedve hajt, ami gyönyörködteti az érzékenységeket, amire hajol maga kinyén a természet; és nem világi tekintetért vagy üdö szerént való jókért, hanem lélek üdvösségéért, és Isten tisztességéért tartóztatni: oly nagy dolog, melyet Istennek kiváltképpen való malasztja és mennyei gyönyörűségek reménysége, sőt kóstolása nélkül, senki végbe nem vihet; mert valakik a mennyei boldogságra nem függesztik szívöket, azoknak Istenek hasok: és mennyei jókról kétségbe esvén, fajtalanóságokra vetemednek.

Noha azért a keresztyéni mértékletesség célja és határa az, hogy a tartóztatások sanyargatásával, Isten akaratjának eleget tegyünk; és néki kedveskedvén, a lélek birtoka és engedelmissége alatt zabolán tartsuk a testet: de azért sok és nagy hasznú esztenek vannak, melyek a mértékletességet édesítik.

Első és igen tekintetes, jó gyümölcse a mértékletességnek az, hogy egészségünket őrizi, és életünket hosszabbítja. Embernek testi javai között drágább és kedvesb kincse nincsen az egészséges életnél. Ezt magunkban érezzük; és a Szentírás homály nélkül tanítja: mert azt mondja, hogy az egészség, lélek édessége. Emellett nemcsak azt írja a bölcs, hogy nincs nagyobb öröme a szűnek, mint a hosszú élet: hanem az egészséget egybevetvén minden világi jókkal, azt írja; hogy jobb az egészséges szegény, hogysen a beteg gazdag: minden gazdagságnál jobb a test egészsége.

Olyan az egészség emberben, mint a só, mely ízt ad az étkekben: mert akinek egészsége nincsen, semmi alkalmatosságnak és gyönyörűségnek ízt nem érzi; hanem magának terhes, mindenkhez kedvetlen. Olyan, mint a nap, mely ha nem fénylik, mindenk szomorú setétségben, soványon és vidámság nélkül maradnak. Ugyanis mi gyönyörűsége lehet a betegnek, az ékes öltözetű friss palotában, ha éjjel-nappal kínlódik benne: mikor az egészséges szegény

ember édesdeden aluszik alacsony hajlékában? Mire valók a vetett asztal, a különböző eledlek, a válogatott borok, ha a betegben csömört szerez az étek látása; és a doktor egyebet nem hagy főtt víznél innia: mikor a vastag legény gyönyörűségesen eszi szalonnáját, és édesdeden issza savanyú borát? Mit használ az arany vagy tallérral dagadt erszény, az ágyban kínlódó betegnek: ki minden kincsen megváltaná, ha lehetne, a szörnyű fájdalmat, mellyel a köszvény, aréna, kólika csigázza őtet? Semmivel nem gondol; semmiken nem gyönyörködik; semmit nem kímél, akit kínoznak a betegségek. És úgy tetszik, ottan nem övé, amije vagyon, mihent megbetegszik: mert a doktor erszényét arannyal kell tölteni: a borbély kezét ezüsttel kell kenni: a patikáros műhelyét tallérokka l kell ostromolni. Egyszóval; akármely hatalmas, gazdag légyen ember, mihent megbetegszik, alacsony emberek adózója lészen. És sokan úgy járnak, mint amaz asszony, melyről az evangéliomban olvassuk, hogy orvosokra költötte minden javait, de semmit sem használtak néki.

Ki győzné számlálni a betegek kínját és sanyarúságát? Ki tudná megmondani, mennyi metélések, égetések, keserű italok, utálatos falatok, szemérem miatt ki nem mondható részek kínozásit szenvedik a betegek?

Isten ostorának nevezi a Szentírás, hogy orvos kezébe adatunk: mindazáltal, a betegségnek fájdalmi arra viszik az embert, hogy a doktort szorgalmatosan kerestesse: messzünnen elhozassa: óráját és szempillantását alig várja, hogy láthassa. Mikor házába lépik, szép szóval köszönti: szavát úgy fogadja, mintha Isten parancsolná: dicsíri, köszöni, ajándékokkal jutalmazza kínozásit, mert az élet és egészség megtartása mindent kedvessé téssen. A fősvény kereskedő örömet tengerbe hagyigálja gazdagságát; hogy a hajót könnyebbítvén, életét megtartsa. Aki nek háza meggyullad, veszni hagyja javait, csak magát megmentse: és amint az ördög mondá: mindenét elkölti ember, hogy életét és egészségét megtartsa. Értették ezt a pogány bölcsek. Azért dicsíri Aristóteles, amit az Apollo temploma ajtajára írtak; hogy legjobb a világi jók között az egészség. Erre nézett Plutarchus, nemegyszer írván; hogy minden külső jóknál jobb az egészség; mely nélkül semmi gyönyörűség nem lehet egyéb külső jókban: sőt nagy jóságok gyakorlására is alkalmatlan a beteg ember. Azért az értelmesek a beteg ember életét, életnek sem tartották, mert nem él, hanem sínylek a beteg. És aki betegen él, sokáig vonakodik, sőt a Jeremiás mondása szerint, halál a betegség: és aki betegen él, sokszor meghal. A beteg magával jötehetetlen: mert mint az órában, mikor a vonó megbomlik, minden kerekek forgási megállanak: úgy az egészség bontakozása alkalmatlanná teszi embert, hogy országának vagy felebarátjának szolgálhasson. Sőt az isteni szolgálatokban is sok akadékot szerez a betegség: melyre nézve nemcsak azt parancsolta Isten, hogy ne áldozzanak néki betegséggel erőtlennült tulkokkal; hanem a rühes, varas, sennyedékes papokat sem szenvedte, hogy egyházi hivatalokban forgódjanak.

Tovább mégyen a Szentlélek: és nemcsak azt mondja, hogy az egészség Isten ajándéka és atyai oltalmának gyümölcse; a betegség pedig Isten ostora, mellyel sanyargatja bűneinket: hanem a beteg embernek fájdalmas kínját, únakozott kedvetlenségét, heában való heverését nézvén, azt hirdeti; hogy sokkal jobb a nyugodalmas halál, a hosszú betegségben keseredett életnél. Melyre nézve a régi pogányok, sem a másvilági jobb életet nem ismervén; sem azt nem gondolván, hogy áruló, valaki a kapitány rendelése nélkül kiáll abból a seregből, melybe őtet rendelte előttejárója: noha fejedelemséggel, értékkel, minden világi dücsöséggel bévelkedtek; de csak azért, hogy betegségetől megmenekedjenek, megölték magokat. Julius császárról írja Suetonius, hogy betegessé válván, nem akart élni. Azért eléggé intették, hogy vigyázzon életére: de nem akarván tovább élni, semmit nem vigyázott: inkább akarván megöletni, hogysen betegségben élni. Atticus, hogy megmenekednék betegségétől, éhel ölte magát; könnyebbnek ítélvén maga hóhérságát, a nyavalyánál. Galerius császár, hogy betegesen ne élne, fegyverrel végezte maga életét. Noha ebben nagyot vétettek: de megmutatták, hogy

nem élet az egészségtelen élet: és ahol egészség nincsen, semmi jóban öröm és nyugalom nem lehet.

Ezt a drága kincset, ezt a világ javainak legböcsületesebb gyöngyét, az egészséges életet, sem könnyebben, sem bizonyosan meg nem őrizhetjük, mint a mértékletességgel; mely mindenféle betegségektől vagy oltalmaz, vagy gyógyít. Ezt a Szentlélek világos igékkel tanítja, parancsolván, hogy a mohón való ételtől oltalmazzuk magunkat: mert a sok ételből vannak a betegségek: aki pedig ettől megtartóztatja magát, életét hosszabbítja.

Ezent tanítják a világ bölcsei, kik nemcsak gyalázzák Mitridatest, ki versent ett és kiett akármely éhétő embert: nemcsak pökik Sardanapalust; ki azt akarta, hogy koporsójára úgy írják képét, mintha feje felébe emelt kézzel fittyet hányna; a köre pedig ezeket a baromhoz illendő szókat íratta: Egyél, igyál, bujálkodjál, mert a többi mind csak semmi! Hanem azt hirdették, hogy: Dicsíretes ama régi mondás, hogy az egészség oltalmára és a betegségek távoztatására három dolog leghasznosb: egyik, hogy kelve hagyjuk el az ételt: másik, hogy mértékletes munkát adjunk a testnek: harmadik, hogy bujasággal a magot ne tékozzunk. Azok is közmondások a doktoroknál, hogy aki sokat akar enni, keveset egyék: hasznosb az éték, mely a tálban marad, hogysem amely a gyomrába mégyen. Az okosság és naponként való próba is azt mutatja, hogy csaknem minden betegség, teliségből vagy: azért majd minden gyógyítások a test üresítésén és fogyatásán fordulnak. Mert érvágással, köpölyvel, veritékezéssel levonatnak nedvességink: a purgaciók üresítik gyomrunkat, bélünket és egyéb tagjainkat: a diétával és koplalással füremednek minden részeink. Ez az orvoslás ismérteti, hogy teliségből vannak a betegségek; és azért kell ellenkező üresítéssel helyreállatni az egészséget.

Galénus írja; hogy egészségét megőrzi, aki elkerüli, hogy emésztetlen nyersség maradjon gyomrában. A gyomor nem egyébért hagyja fővetlen és nyersen az étet, hanem hogy az eledelek sokasága vagy ártalmas mineműsége nem szenved, hogy a természet melegsége meggyőzze és eméssze a sok eledelt: azért nagy részre fővetlen marad. Efféle emésztetlen nedvességek az ember bélé, fejét és minden ereket megtöltvén takonnyal vagy más alkalmatlan nedvességgel, melegegyítik és vesztegetik a tiszta vért: és addig sokasodnak az éretlen nedvességek, hogy akármely kised okból, úgymint fáradtságból, hidegből, melegből: forróságokat és halálos betegségeket szereznek. Nem egyéb, hanem csak a mértékletes élet oltalmazza a gyomrot az ilyen ártalmas nyersségektől: mert aki mértékletes, nem terheli a gyomrot sok és gyakor étellel; hanem annyit ad néki, amennyit könnyen és jól megemészthet: azért nem félő, hogy fővetlen oszoljon az étkek nedvessége egyéb tagokra.

Nemcsak a betegségek belső taplóit távoztatja a mértékletes élet: hanem a külső ártalmaktól is vastagon őriz. Mert amely test nem bévelkedik alkalmatlan nedvességekkel, abban sem hideg, sem meleg, sem fáradtság, sem külső dög, nem könnyen szerez nyavalyát. Azért írja Laërtius, hogy noha Athénas várasában gyakran regnált a mirigy: de Socratesnek nem ártott; mivel mértékletes életével, tisztán tartotta testét.

De mi szükség erre messzünnen keresni bizonyosságot? Mindennapi próba mutatja, hogy a vízi-betegséget, köszvényt, kólikát, szédelgést, főfájást, és egyéb betegségeket; vagy mindenestül meggyógyítja a mértékletes élet; vagy úgy megerőtleníti, hogy szenvedhetők lesznek, noha azon betegségek győzhetetlen erőt vesznek, és szörnyű kínokkal öregbednek naponként azokban, kik torkoknak kedvezvén, tobzódnak, dőzsölnek. Azért, noha a pogányok nemcsak a fajtalan Venust, a lopó Mercuriust, a gyilkos Marsot, a házasságtörő Jupitert, hanem a haszizlaló, telhetetlen Bacchust is istennek tartották, és követésre méltónak alították: mindazáltal, akik bölcsességgel tekintetese voltak közöttök, mind tanításokkal tiltották, mind erkölcsökkel kárhoztatták a mértéktelen zabálást, mint életfogyató mérget.

De hogy a pogányokról ne szóljunk: az egyházi históriákban olvassuk Szent Jakab apostolról, hogy Keresztelő Szent Jánost követvén, bort és részegítő italt nem kóstolt, húst soha nem ett. A Szent Márk tanítványi napenyészetig nem ettek, sem ittak: sokan harmadnapban, némelyek hatodnapban egyszer ettek: gyékényen háltak, bort nem kóstoltak: víz volt italok, kenyér mellett só és hisop volt étek. Szent Máté apostolról azt írja, hogy hús nélkül, magvakkal és füvekkel táplálta életét. A régi remetékről Szent Jerónymus írja; hogy bujaságnak tartották, ha ki főttet evett. Akik csak száraz kenyérrel éltek is, azt írja Cassianus; hogy napjában két cipócskát ettek, mely mindkettő sem nyomott egy fontot. És mivel nem volt elég éhségek oltására a két falat cipó; némelyek semmit egy nap nem ettek, hogy másnap a kétnapi profonttal éhségeket enyhítenék. Remete Szent Pál száztizenegy esztendőig élt; száz esztendeig pusztában lakott: az első negyven esztendőben kenyeret nem ett; azután napjában fél kenyérrel élt, melyet a holló hozott. Szent Antal százöt esztendejének kilencvenét pusztában töltötte, vízzel, kenyérrel élvén. Pafnutius kilencven esztendőnél többet élt, noha csak száraz kenyérrel enyhítette éhségét. Arsenius százhusz esztendőig élt; Simeon Stilites százkilencet; Jerónymus nyolcvant; Szent Ágoston hetvenhatot. Nem egyéb volt hosszú életek oka, hanem hogy: a mértékletes ember életét hosszabbítja.

Halhatatlanná nem teheti embert a mértékletesség; mert az éltető nedvesség, valamely későre, de fájdalom nélkül is elszárad bennünk: de az a különbség, hogy akik erejek virágában, a gonosz és nyersen maradott nedvességektől megöletnek, nagy kínok és fájdalmok által végez-
zik életeket; a mértékletes, ért emberek pedig csak elalusznak, mint a tűz, mikor a mécsből kifogy az olaj.

Nem csuda, ha a régi szentek száraz kenyérrel és annak is ily kisded darabocskájával, ennyi ideig éltek: mert úgy nyúltak a test tápláló eledelhez, mint orvossághoz. Senki orvosságot torok gyönyörőségért nem iszik; senki abban többet nem vészen, hanem amennyit a doktor elégnek ítél. Az életnek is a szükség mértéke. Azt cselekeszi tehát a mértékletesség, hogy ember ne egyék gyönyörőségért, hanem szükségért: annyit egyék, amennyit illik, nem amennyit a torok kívánna. Azért kinek-kinek természete, fáradtsága, éhsége szerént annyit kell enni, hogy a gyomor ne terheltessék, hanem könnyen emészthessen. Azt sem mohón kell bévenni; hanem úgy, mint ama szent remete, kirúl mikor kérdenék: Miért eszik jártában? Azt felelé, hogy az ételt ő nem tartja derék dolognak, hanem futóféliben végezhető hiúságnak.

Régi kérdés a tudósok között: Ha a különböző étek sokasága szerez-e ennyi betegségeket? Seneca azt írja, hogy a sok különböző étkek szerzik a sokféle betegségeket. A Sócrates tanácsa is az volt, hogy ha egészségünket szeretjük, elkerüljük azokat az étkeket és italokat, melyek édes ízekkel, éhség és szomjúság nélkül is ételre-italra izgatják a torkot. Nevezetes doktorok szavait és okait feljegyzette Macrobius és Plutarchus: kik azt vitatták, hogy a sok új betegségeket, melyeket a régiek nem érzettek, az étkek különbözősége szerzik. És ha az emberek egyféle étkekkel megelégednének, ennyi betegségek nem volnának. Mert a különböző étkek nemcsak azzal nevelik a gyomor emésztetlen nyersségét, hogy a sok ellenkező természetű eledel közül, ki hamarabb és könnyebben, ki később és nehezebben emésztődven, egyik a másikat megecetesíti a gyomorban: hanem az étkek különbsége azt cselekeszi, hogy kelletlenül többet eszik ember; mert arra találtattak a különböző ízek, hogy ingereljék embert a kelletlen ételre. És így, mind sokasága, mind különböző tulajdonsága az étkeknek, sok és nagy betegségeket szerez.

Vannak tudós orvosok, kik noha a sok ételt ártalmasnak vallják, de az étkek különbözősését nem kárhoztatják: sőt a sovány és csak egyféle étet alkalmatlannak alítják. Látjuk, hogy az oktalan állatok nem torkosságból, hanem természet oktatásából, sok különböző füvekkel, ágakkal, magvakkal, gyümölcsökkel tápláltatnak. A doktorok is, minden orvosságokban, ellenkező

erejű füveket, fákat, érceket, földi, vízi gyökereket elegyítnek. A mi testünknek is különböző részei, különféle táplálást kívánnak: és ami nagyobb, mivel étel nélkül nem élhetünk; az étel pedig gyomorkívánás nélkül merő betegség: úgy tetszik, valami különböző ízekkel izgatni a gyomor kívánását: csak hogy ezt zabolán hordozzuk, és a felettébb való ételt, italt távoztassuk! Mert aki magát tekéletes mértékletességgel zabolán hordozza, a királyi asztalnál sem hágja el a határt: aki pedig túrhetetlen, a káposztaételben is zabállik.

Ezeknek mindenike mond valami igazat, de most azon ne akadozzunk, hanem menjünk tovább!

Második haszna a mértékletességnek az, hogy sok gonosztól oltalmaz, sok lelki jókkal ékesít. Miképpen ha a dobzódás magán nagy véték nem volna is, elég volna a gonoszságra, hogy kapuja és ajtaja sokféle bűnök rútságának, melyek öbelőle származnak; amint másutt megmutatók: azonképpen ha egyéb jó nem volna a mértékletes életben, az elég volna, hogy sok veszedelmes bűnöktől oltalmaz. Mert bizonyos, hogy a teli has könnyen elfeledkezik Istenről, és gyakran úgy jár, mint Lysimachus király, ki mikor a szomjúság miá, ellenség rabságába ejtette volna magát; a vízital után sírva kiáltá: Jaj, ki bolondul cselekedtem, hogy ily kicsiny és rövid gyönyörűségért, ily nagy királyságot vesztek! Mert aki torkát mértékletesség zaboláján nem hordozta: hasáért Istenét megveti; és a Szent Pál mondása szerint, hasát Istenné teszi.

Bizonyos a Szent Bernárd mondása; hogy a kövér hasnak nincs éles elmélkedése. Mert a sok éretlen nedvességek és nyers füstök temérdekségi, melyekkel teli a jóllakók feje, az érzékenységek csatornáira szivárkozáván, úgy bétöltik és megrekesztik az utakat, melyeken a szemre, fülre és egyéb érzékenységekre kellene terjedni az éltető és vidámító, gyenge szelleteknek; hogy üdönnap előtt megtompulnak az érzékenységek. És mikor annyira nevedeknek a sok ételből emelkedett nedvességek, hogy az agyunk velejét hideg taknyokkal megtöltik: egyéb nyavalyák között feledékennyé tésznek: az okosságot megtompítják: az akaratot minden jó igyekezetre megrestítik. Azért mondotta Seneca, hogy aki hashizlalásra adta magát, nem hogy valami tekintetes nagy dolgot cselekednék; de csuda, ha csak bátorságos szót is mondhat. Értette ezt Julius császár: azért mikor intették volna, hogy Dolabellától és Antoniustól őrizze életét, azt mondotta, hogy nem tart az ilyen kövér hasaktól: hanem a Brutus és Cassius halványodott ösztövérsége szerez neki félelmet. Salamon bölcsőbb volt minden embereknél, mihent a jóllakásra adta magát, minden embereknél bolondabbá lett, mert lelkéről, üdvösségéről, Istenéről elfeledkezőn, pogány asszonyok kedvéért bálványok rabja lett, és e mai napig kétségben maradt, ha üdvözült-e vagy örökké elkárhozott? Annibált meg nem győzheték a római hadak: meggyőzték a Capua város jó lakosi; melyekkel asszonyemberi puhaságra juta, mind maga, mind győzedelmes hada. A római birodalmot sem egyéb vesztette, hanem hogy a sok jóllakó nemzetségeket meggyőzőn, azok erkölcsit és jóllakásit Róma megtanulá.

De hogy summában foglaljuk a mértékletes életnek lelki, hasznait, halljuk, mit ír erről Szent Prosper: A mértékletesség - úgymond - józanná, szemérmessé, hallgatóvá, gondviselővé tész, és a hajlandóságokat zabolán viseli: a gonosz szándékokat elkergeti: a bujaság tüzeit eloltja, mert kenyér és bor nélkül meghidegül a test kacérsága. Azért minden szentek mértékletességgel orvoslották testi indulatjokat: tudván, hogy Isten malasztja és segítsége után, foganatosb eszköze nincs a tiszta életnek, mint a mértékletesség sanyargatása. A cilicium, ostorozás, vigyázás, fáradás, külső orvoslások, melyek enyhítik a testi indulatokat: de annak belső okát és forrását egyéb el nem oltja, hanem a mértékletesség; mely megszáraztja és hidegíti a testben lévő nedvességek hévséget, és melegségét, melyekből szoktak nevedezni a buja indulatok.

Mivel azért lelki és testi nyavalyáink ellen nincs jobb orvosságunk, mint a mértékletesség: ezt ne csak böcsüljük, hanem rendelésit úgy kövessük, mint a betegek a doktor hagyását. Az ördögnek első harca az emberrel az étekről volt. És mivel Ádámot arra vivé, hogy egy alma-ételért paradicsomot elveszté: Ézsaut megcsalá, hogy egy tál lencsén eladá örökségét: az Izráel fiaival az egyiptomi bűdös hagymákért mind szabadságokat, mind tejjel-mézzel folyó országokat, örömet elhagyatá. Ennyi győzelmek emlékezetiből, azon harcot újítja szünetlen ellenünk. De eszünkön járunk, és a Krisztus példáját kövessük: ki mikor bajt akart vinnie az ördöggel, elébb negyvennap böjtöléssel erőtlenné ártatlan testét: és azután szóval is kifejezte, hogy oly erős ördög vagyon, melyet különben meg nem győzhetünk, hanem böjtöléssel és imádkozással.

Mikor azért torkosságra izgat a Sátán, úgy gondolkodjunk, mintha Isten ő maga láthatóképpen azt mondaná: mihent a toroknak kedvezsz, halál fia lesz: Isten kedvéből kiesel: ördög rab-ságába vettetel. Bezzeg ha ezt gyakran eszünkben forgatnók, könnyű volna pórázon viselni, sőt mindenestül megfojtani a gonosz kívánságokat. Eszében forgott ez Józsefnek; és azért vett oly dücsöséges győzelmet a testi kívánságok ellen. Pénzen vett rabja volt asszonyának: megszerette és bujaságra ingerlette asszonya: nem egyszer-kétszer ingerlette, hanem oly gyakran és fáradhatatlan ostromlotta, hogy csak egy nap sem hagyta nyugodni az ifjat, untalan rajta kapdosott: oly erős kérésekkel szorgalmaztatta, minémük szoktak lenni egy szép személy édesgetési, ifjú és szolga előtt; kiváltképpen, mikor tisztessége és élete vesztesében járt az engedetlenség. De a szent ifjú megismérteté, hogy aki nagyra böcsüli a jóságot, inkább elveszti tisztességes hírét-nevét, hogysem megsértse lelkiismeretét: azért a lelki halál félelmével meggyőzé József a világi gyalázások és kínozások rettegését. Mert nem tudja a jóságot meg-böcsülleni, aki ezt csak tisztességért követi: mivel az igaz ember elveszti inkább tisztességét, hogysem megmocsolja erkölcsét: és gyönyörűségére vagyon a gyalázat és kisebbség, melyet jámborságával talált.

De mivel a Krisztus vendégi nemcsak vékony ebéddel elégedtek; hanem a pusztában harmad-napig vigyáztak Krisztussal: lássuk rövideden, mely szükséges az aluvás mértéklése.

A gyarló testnek oly szükséges a nyugodalmas álom, mint az étel, ital: mert szünetlen nem munkálkodhatnak az érzékenységek; azért ha aluvással nem nyugodtatnak, megfogyatkoznak. Az emberi elmének is sok szorgalmatoskodásit és búsulását félbemetszi és elhagyatja az álom. Azért írja Cicero, hogy az álom minden vigyázó fáradtságok és gondviselések könnyebbítője. A bölcs poéta tovább mégyen, és az álomról azt mondja, hogy az álom munka könnyebbítő, lelki nyugodalom szerző és az ember életének legjobb része. A rabok vasát, a betegek fájdalmát, a szolgák kötelességét az aluvás könnyebbíti: és amint Aristóteles írja, az aluvástól vagyon, hogy életünk hasonfelében, a nyomorult koldus nem alábbvaló a hatalmas fejedelmeknél: mert sem nagyobb, sem kedvesb állapotja nincs a királynak, hogysem a koldusnak, valamíg alusznak.

Noha ezek igazak: de az is igaz, hogy a felettébb való és mértéktelen aluvás betegségeket, és a drága üdövesztegetéssel egyetemben sok testi-lelki károkat szerez. Azért mondja Salamon; hogy testi-lelki szegénységre jut, aki az aluvást szereti. Ámos próféta pedig, jajt és nagy jajt kiált azokra, kik drága ágyakban, gyenge pelyhek között aluszékonykodnak.

Elsőben azért, miképpen az álom egészséges, ha mértékletes: úgy a sok álom, mind a testnek ártalmas, mind a léleknek és külső gondviseléseknek. Mert a Hippócrates tanítása szerint: mind a sok aluvás, mind a sok vigyázás ártalmas. És kiváltképpen az ifjacról írja Varro, hogy a sok álom megtompítja és a szép tudományokra alkalmatlanítja elméjüket: puhákká és asszonyemberhez illendő gyengéltetésre vágyódókká teszi őket: a testet pedig sok betegségek-hez készíti. Igen megcsalatkoznak tehát, akik egészség kívánásért sokat alusznak; mert azzal

ártalmat szereznek egészségeknek: mivel a sok aluvás felettébb megnedvesít minden tagokat; mint a vigyázás megszárazt. Miképpen azért, ha ki nem hányjuk, hanem a húsban hagyjuk forrani és főni a tajtékot, elveszíti ízét és jóságát az eledel: úgy aki aluszékony, és munkával ki nem űzi testéből a nedvességeket, nemcsak az érzékenységek tompulnak, hanem a betegségek is ágyat vetnek. Rút színű, beteges, ostoba - úgymond Seneca -, aki sokat aluszik. Rútabbak, akik velünk egy városban lakván, éjet nappá, napot éjjé tésznek: éjjel vigyáznak, esznek; nappal hevernek, alusznak.

Másodszor azért ártalmas a sok aluvás, mert aminél semmi drágább nincs a külső jók között, azt heába vesztegeti és tékozolja; tudniillik az üdőt. Méltán nevezik üdvösséges parancsolatnak azt, hogy az üdőt megkíméljük: mert minden egyéb dologban gyalázatos a fösvénység, csak az üdőkímélésben dicsőretek. Seneca azt írja magáról; hogy keveset aludt: szunnyadással megelégedett: az éjszaka részét az olvasásban töltötte: vigyázással fáradott; és félig bémunt szeméit munkában tartotta. Mert ha az álom osztozik velünk, és életünk felét elvonsza: Micsoda okosság volna ily rövid, ily hamar múló üdönk maradék részét heában mulatni? Mely mondással azt jelenti, amit Szent Bernárd világosan magyarázott: életünk idejében egy rész sem vész úgy el, mint amelyet álomban töltünk: mivel mikor aluszunk, olyanok vagyunk, mint holtak; mint tőkék: azt sem tudjuk, ha élünk vagy halunk. Azért ha gyalázatos, aki pénzét és örökségét heában vesztegeti: mennyivel vétkebb, aki a drága üdőt ártalmas aluvásban, haszontalanul tölti? Holott az üdönél tulajdonabb javunk nincsen: az pedig úgy múlik, hogy ha egyéb marhánk elvesz, megtalálhatjuk: de az elmúlt napot senki vissza nem hozhatja.

Keresztyének! Ha kik világi bölcsességet tanulnak, álmokat szakasztják, amint Demosthenesről olvassuk, szégyenlik, mikor valamely műves idejében ébred munkájához, hogysem ők a tanuláshoz. Ha Aristóteles üdőt akarván nyerni a tanuláshoz; mikor szunnyadni akart, egyik kezében rézgolyóbist tartott, mely az alatt való medencébe esvén, zengésével felébresztené; ha a lopók és útálló latrok édes álmokat megszakasztják, hogy elszánt gonoszságokat végbevigyék: mennyivel inkább illik, hogy a mennyei tudományok bölcsességéért, az örök boldogság elnyeréséért, vigyázzunk, és el ne vesztegessük az üdőt, melyet Isten arra adott, hogy abban jól cselekedjünk, mert azután nem leszen üdő, melyben üdvösségünket kereshessük. Nagy szükség vagyon a vigyázásra. A tábori vitéz, ha szunnyad, csak földre heveredik: a halász éjszakákat tölt álom nélkül: a jó pásztor ég alatt talpon virrad; noha csak azért vigyáz, hogy juhait a farkas meg ne szaggassa. Ha az okatlan baromért így vigyáznak: minemű vigyázással kell gondot viselnünk a lélekre, melynél e világon semmi drágább nincsen; sőt az egész világ sem ér egy lelket?!

Ezt jól meggondolván, gyakran azzal serkentsük magunkat, amivel ébresztették Jónást: Mit nyújtózol? Mit mulatod álommal a drága üdőt? Kelj fel, szolgálj Istennek! Amikor órád vagyon a felkeléshez, ne nyújtózzál: serénykedjél, gyorsalkodjál; bé ne hunyjad szemedet; ne aludjál most: mert majd elszakad kötele életednek, és nem leszen üdőd a mennyei boldogság nyeléséhez! Boldog, akit üdvösségkeresésben, akit vigyázva talál Isten: mert azt minden javainak uraságával gazdagítja, és nem adat apostolival száraz kenyeret és kevés halacskaét éhsége enyhítésére; hanem a Bárány Mennyezője lakodalmának mennyei vacsorájához ülteti; és maga kezeivel bévségesen osztogatja boldogságát. Melyre juttasson mindnyájunkat az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Ámen.

MINT KELL EMBERNEK MAGÁT VISELNI BETEGSÉGÉBEN?

Orvosnak nevezi magát Krisztus, midőn Isaias jövendöléséből állatja, hogy Isten őtet azért küldötte, hogy meggyógyítsa, akik töredelmes szűvel vannak, mert ő az egészséget szárnyon hordozza, hogy mindenfelé hamarébb érkezhessék annak terjesztésére. De sokkal különbséggel, renddel orvosolja Krisztus lelkünk betegségét, hogysem a doktorok szokták gyógyítani testi nyavalyánkat. Mert a doktorok semmivel nem bántják és sanyargatják magokat, hogy a beteget könnyebbítsék: hanem az egészségtelen embert gyötrik, kínozzák és koplaltatják, hogy a gonosz nedvességeket emésztessék: izzasztják, hogy párlódással szárasszák nyáláságokat: eret vágnak, hogy kevesítsék és tajtékitül tisztítsák véreket: sütögetik, hogy az ártalmas taknyok folyását másúvá fordítsák: végre italokkal tisztítják, hogy a gyomor sonkolyának sokaságát kimerítsék.

Nem így cselekszik a mi orvosunk, a Krisztus Jézus; hanem mint a dajkát szokták orvoslani, a szopó gyermek gyógyítására: úgy Krisztus, lelki betegséginket akarván orvosolni, magát sanyargatta, hogy mi gyógyuljunk. Életinek minden napjain koplalással fogyatta erejét: sokat izzadott nyughatatlan fáradtságiban: a Gecsemáni-kertben vérrel verítékezett: sok szegekkel, tövisekkel, dárdával, annyi eret vágatott magán, hogy egy csepp vér nem maradt testében. És mivel ellenkező orvoslással gyógyulnak a betegségek: ha mi Ádámban egy fa gyümölcsének kóstolásával megcsömörlöttünk, Krisztus a keresztfán kínjával orvoslott. Ha első betegségünk torkosságon kezdetett, utolsó kína Krisztusnak epe és ecet italon végeződött.

A testi nyavalyákat mely nagy kegyességgel gyógyította Krisztus, megmondja Isaias, mikor azt írja; hogy őáltala a vakok szemei, a siketek fülei, a némák nyelvei megnyilatkoznak: minden nyavalyánkat és fájdalminkat ő veszi el rólunk. Nem úgy pedig, mint a testgyógyítók, kik sok különböző füvek és vizek, porok és pillulák erejével orvosolnak: mert Krisztus néha csak szavával gyógyított; mint mikor a bélpoklosnak azt mondá: tisztulj meg! mikor a halottnak azt kiáltá: kelj fel! Néha szent kezei kinyújtásával, néha sárral elegyítván nyálát, és a vak szemére mázolván: néha csak magán, nyálával illetván. Ilyen gyógyításokkal ismértette, hogy isteni erőből, és nem világi tudományból eredett az ő orvoslása.

A mai szent evangéliomból hallátok, hogy sok különböző cselekedetekkel és ceremóniákkal orvosolta Krisztus a siketnémát. Mert elsőben őtet félrevitte, azután ujjait fülébe bocsátotta: nyálával nyelvét illette: égbe tekintett, fohászzkodott: végre nagyot kiáltott. Mindezekkel a lelki siketség és némaság nehéz gyógyítását akarta ismértetni. Mert aki bédugja fülét, mint az Aspis; és hallani nem akarja az Isten szavát; érteni nem akarja útjainak igazságát; hanem vagy a tévelygő vallások setéségében, vagy a feslett élet örvényében megkeményítette szívét, és füle lévén nem hall: szükségképpen következik, hogy néma is legyen az isteni dicsíretekre, az imádkozásra, a gyónásra; mivel természet folyása szerint, a siket mindenkor néma, és aki semmi szólást nem hallhatott, semmi szólást nem tanulhatott.

Sok szép tanúságokat vehetnénk, mind ennek a lelki némasiketségnek veszedelmes állapotjából; mind azoknak tekéletes szeretetiből, kik ezt a szegény beteget Krisztus eleibe vitték; mind a Krisztus alázatosságából, ki az ő cselekedetét hirdetni tilalmazta; mind a hálaadó község hívségéből: de ezeket másszorra hagyván, csak abban akarom foglalni mai tanításomat, hogy megértsük, és jól megtanuljuk. Mint kell magunkat viselnünk betegségünkben.

Azért elsőben megmondom: mi végre bocsát Isten betegségeket reánk? Másodszor: mint kell a beteg embernek vastagítani magát a szenvedésre? Harmadszor: halálos betegségünkben mint viseljük magunkat, hogy üdvösséges legyen kimúlásunk? Igen szükséges ezeket jól tudnunk: mert örök üdvösségünk vagy kárhozatunk forog abban, hogy jól viseljük magunkat betegségünkben, és utolsó kimúlásunkban.

A mi kegyelmes Istenünk magára nézve azt akarná, hogy mindnyájan ép egészséggel bírnánk; testi-lelki vastagsággal és vidámsággal, örvendetesen szolgálnánk neki. Azért úgy teremtette az első embert, hogy az ártatlanság állapotját megtartván, minden betegség nélkül, egészséges vastagságban maradtunk volna. Az Izráel fiait, mikor Egyiptomból kivitte, noha gyermekek és asszonyok nélkül hatszázezeren voltak: de hogy az ígért földre akadék nélkül mehetnének, és ellenségek győzedelmére vastagok lennének, csak egy beteg sem találtatott közöttök. Mivel azért bizonyos, hogy a test egészsége és vastag erőssége hasznos a mennyei boldogság kerestinek munkájára; az anyaszentegyház épületire; felebarátunk segítségére; hasznos fáradságok viselésére: annak okáért tartozunk mi is azzal, amit Szent Dávid cselekedett, ki azt mondja, hogy Istenre és az ő szolgálatjára nézve megoltalmazza egészségét: mely nélkül sem az iszonyú Góliát káromlásit meg nem fojthatta, sem az Isten népe ellenségit meg nem győzhette. De ezt az egészség őrzést, Istenre és nem magára nézve cselekedte: mivel nem a maga gyönyörűségéért vagy dücsősége terjesztéséért, hanem az Isten szolgálatjára való alkalmatosságért vigyázott egészsége megtartására.

Ha bűneink igaz ostorozása, vagy a betegségekben elrejtett sok drága kincsek osztogatása egészségünk bontakozását nem kívánná, betegség nélkül tartana Isten mindnyájunkat. De ez a mi romlottságunk fogyatkozása; hogy amely egészséget Isten ad, hogy szolgálatjában sérénybek lehessünk, azt bosszontásának eszközévé tesszük. Amely erőnket tekéletes erkölcsök gyakorlására kellene fordítanunk, azt gonosz vétkek, dobzódások, részegségek, fajtalanságok rútságiban fogyatjuk. Mert a mi testünk olyan, mint a délceg ló, mely hátrarúg, mihent meghízik: olyan, mint a gonosz szolga; melyet mihent kinyére gyengén tartunk, hörcsökös és szófogatlan: úgy is viseli magát, mintha azért adatott volna az egészség ereje, hogy erős lenne a részegségre és egyéb feslettségre. Egyszóval; noha a test kötelessége az, hogy a lélektől hallgasson, és annak vezérlését kövesse: de ha erőt vehet, úrrá té teszi magát, és nemcsak nyakason ellenkezik, hanem mint jóltartott, erős szájú ló, tétova ragadja és elrontja a szegény lelket.

Az Istennek atyai gondviselése, akarván választottit efféle veszedelmektől, ha beléestek, megmenteni; ha benne nincsenek, megelőzni, hogy azokra ne jussanak: betegségek által sok ártalmas dolgotól oltalmazza, sok keresztyéni tekéletességekben neveli őket.

Bezzeg ha Istenünk szolgálatjára csak testi munka kívántatnék, mint a kapálásra vagy aratásra: egészségesen tartana Isten mindeneket, mert betegségünkben nem érkeznénk a testi munkákra. De amely szolgálattal kedvet találunk Istennél, lelki munkákat kíván az legfőképpen. Azért nemcsak akkor szolgálunk Istennek, mikor testi fáradsággal munkálkodunk; hanem mikor békességesen tűrünk is: mivel Isten előtt a tűrés tekéletes cselekedet. Innen vagy, hogy sokszor Isten betegségek által terjeszti reánk kegyelmes oltalmát és bévséges áldomását.

Először azért, a betegség Isten tömlőce és fogsága, melybe azért vettetünk, hogy előbbi esetünkért büntetődjünk, vagy nagyobb romlásoktól oltalmaztassunk. A kemény fájdalmak olyanok, mint a kalodák és bilincsek, melyek kötve tartják a testet, hogy sokszor gyakorlott gonoszságira ne nyerítsen. A betegségek olyanok, mint az erős zabolák, melyek a délceg test érzékenységit száján hordozzák, hogy hanyatt-homlok veszedelemre ne ragadtassék lelkünk. Olyanok, mint a Tóbiás halálnak keserves epéje, vagy a laodicaeabéli püspöknek adatott collirium, mely szemeinket felnyitja, mert amit sokszor hallottunk és olvastunk az Isten tanításából, mindaddig sem értjük, míg a nyavalya értelmet nem ad. Ugyanis mikor Istennek igaz ítéleti szerént büntetődünk; akkor tanuljuk meg az igazat; akkor folyamunk Istenhez; akkor értjük az ő tanítását, mikor szomorú igyünkben törődünk. Nézd ama feslett ifjat, kinek minden gondja és gondolatja csak a világi csintalanság! Tekintsd ama gazdagságban telhetetlen dúst, kinek esze, kedve csak az, hogy jól vagy gonoszul gyűjtsön! Ezek részegek, de nem bortúl: azért tántorognak, okádnak; mindent esztelenül és oktalanul cselekesznek, mint részegek.

Hallják az Isten szavait, melyekkel int a jóra, és tilalmaz a gonosztúl; de nem értik. Isten betegséget bocsát reájok; megmondják nekik, hogy gondot viseljenek lelkekre, mert testi évelekről nincs reménység: Akkor eszekre jőnek, és a kemény betegség józanná teszi a lelket, mert noha ember világosban nem látja a világ állapotjának bizonytalan mulandóságát, mint a betegségben. Akkor érezzük, hogy nincs itt maradandó városunk; hanem számkivetés tömlőcében lakunk: és a betegségek verése eltörli a lelki nyavlyákat.

Keresztyének! Nagy ajándéka Istennek a betegség. Mert miképpen az anyaszentegyház zsen-géjében mártíromság által dücsőítette Isten, akiket nagyobb boldogságra akart vinni: úgy a mártíromság szünete után nyomorúságok, nyavalyák, betegségek által vitte a mennyei boldog-ság koronájára, akiket leginkább kedvellett, és mentül valaki nagyobb szentségben élt, annál több és gyakrabban betegségekben kínlódott. Szent Ágoston maga betegségit sok helyen említi, és azt mondja; hogy lábai dagadása és béli szakadása miatt sem járhat, sem állhat, sem ülhet. Szent Gergely azt írja, hogy a köszvények fájdalmiban elszáradott, és ritkán kelhet fel ágyából. Szent Jerónymus, Aranyszájú Szent János, Nazianzénus Basilius, Szent Bernárd, és csaknem mindegyik nevezetes nagy szentek különböző, sok és nehéz betegségekkel sanyar-gattattak, mint életek históriájában olvassuk. Mert mindenféle jóságos erkölcsök nevedeknek, és tekéletessé lesznek a betegség által.

Tudta ezt Szent Pál: azért noha külső betegeket kendő-keszkenői, térdkötői árnyéka által meg-gyógyított: de kedves tanítványát, Timóteust, nem akarta kigyógyítani betegségéből, noha szánta és tanáccsal tartotta; hogy vizet ne igyék; hanem gyomorfájások és gyakorta való bete-geskedések miatt keveses borral éljen. Isteni szeretetnek nagy jelensége és záloga a betegség: a lelki tekéletességnek, békességes tűrésnek, alázatosságnak és Isten előtt való érdemnek tulaj-don eszköze a betegség. Azért nem akarta Szent Pál, hogy ettől üresen maradjon Timóteus. Sőt magáról azt írja; hogy gyönyörködik és dicsekedik betegségiben: mert akkor erős - úgy-mond - az én lelkem, mikor a nyavalyák erőtlénítik testemet. Ugyanis a Szentlélek Istennek természet felett való ereje kíváztatik a fájdalmas betegségek csendes tűréséhez, és békességes szenvedéséhez. Mert ezelőtt sok példából megtanulók, hogy a pogányok erős vitézi, mivel isteni hatalommal nem vastagítottak, a betegségek fájdalmat nem szenvedhetvén, megölték magokat, hogy betegségek-től megmenekednének.

Az Isten szolgálai megismervén, hogy mikor a test kínokkal emésztetik, akkor a lélek ifjúsága erejébe és vastagságába öltözik, és az elvesztett igazságot visszaadja embernek: sok nyavalyák között sem kérték Istent azon, hogy egészségre hozza őket; hanem Szent Jóbbal azon könyörgöttek, hogy ha elkezdette ostorozásit, végbevigye; és kíméletlen sanyargassa őket. Ki adja nekem - úgymond Szent Jób -, amit kérek és óhajtvá várok Istentől? És aki verni kezdett, azzal vigasztaljon, hogy fájdalmakkal sanyargatván, ne kíméljen!

Másodszor: A betegség Isten iskolája; melyben sok és böcsületes, nagy dolgokra tanítja szol-gáit. Vajon miből tanulhatod foganatosban a romlottakon való szánakodást, ha nem a beteg-ségből? Melyben magadban érzett indulatokból eszedbe veszed, mit kíván felebarátod, mikor kínlódik: és amint szereted, hogy látogassanak, vigasztaljanak, könnyebbítsenek tégedet; úgy te is, felebarátodtól meg ne vond segítségedet. Vajon miből tudhatod bizonyoson a világ hiúságát és haszontalanságát, mint mikor megtapasztalod, hogy kincsed és méltóságos tisztod könnyebbséget nem adhat nyavalyáidban? De hogy több sok igazságokról ne szóljak, melyekre a betegségek iskolájában tanít Isten: leginkább ott tanuljuk az imádkozást, és hogy bizodalmunkat egyedül Istenben kell helyheztetnünk. Mert a Szent Dávid mondása szerint; akik egészséges korukban Istentől távul jártak, sietve futnak őhozzá betegségekben.

Oly maga feledett, feslett életű ember nem lehet, aki magába ne szálljon beteg korában, aki mind bűneinek, mind világi állapotjának veszedelmét meg ne tekintse; aki az örök kárhozat

szentenciájátul ne iszonyodjék; aki meg ne tapasztalja nyavalyás állapotjában, hogy sem a testi, sem a lelki romlásokat, az egy Istennél egyéb, nem könnyebbítheti. Azért szükségképpen Istenhez fordítja reménységét: néki esedezik könyörgésével.

Példánk vagyon a Szentírásban, mely jó mestere az imádságnak a betegség. Ezechias király, megbetegedvén, teljes élete folyását, szívének töredelmességével szeme eleibe terjeszté; keserves könnyhullatással könyörge Istennek, hogy érdeme szerint ne büntesse őtet. Amaz istentelen Antiochus, mikor betegségbe esett volna; isteni csapások intéséből, maga isméretire juta. Meggondolá, mennyi gonoszat cselekedett Jeruzsálemben: megvallá, hogy vétkeivel vonta magára a nyavalyát: és aki előbb sem Istennel, sem emberrel nem gondolt, nagy alázatosan kezdett imádkozni. Ugyanis nincs nagyobb orvossága a betegségnek, mint az imádkozás: a hitből származott imádság könnyebbíti és szabadítja a beteget. Arra nézve parancsolja a bölcs, hogy betegségedben meg ne rémülj; hanem Istennek könyörögj, és meggyógyít téged: mert Isten, az őhöz á folyamodó betegeknek ágyokat is megpuhogatja, hogy lágyabban feküdjenek.

Mikor azért a betegségek súlyát érezzük: jusson eszünkbe, mint imádkozott Krisztus, halálos szorongatási idején; és az ő szent példáját követvén, kiáltunk Istenünkhöz: Uram, ha lehetséges, ha üdvösségemre hasznos, könnyebbítsed fájdalmimat: de azért nem az én akaratom legyen, hanem a tiéd! Néha Szent Dáviddal azt mondjuk: Uram, könyörülj rajtam, mert beteg vagyok: gyógyíts meg, mert megbontakozott egészségem! Néha Szent Ágostonnal imígyen szólunk: Uram, vágj, égess bátor e világon, csak örök haragodba ne essem. Néha Szent Jóbbal ekképpen fohászkodjunk: Uram, ha áldomásodat elvettem, miért ne venném jó néven látogatásodat? Te adtad volt az egészséget, te vetted el: úgy lett, amint akartad; legyen áldott mindenben Szent Neved!

Nem elég a Krisztus iskolájában megtanulni, hogy Isten a betegségeket jobbulásunkra bocsátja reánk: hanem abból ismérjük, ki mennyit tanult, ha békességgel szenved a betegségeket. És mivel a Salamon mondása szerint nagyobb böcsületet érdemel, aki maga indulatit meggyőzi, és békességgel tűri nyavalyáit, hogysem aki erős várasokat megvéssen. Lássuk, micsoda vigasztalásokkal kell a beteg embernek békességes szenvedésre erősíteni lelkét. Mert bizonyos, hogy kárt vall, aki betegségében tűrhetetlen: egyért azért, mert hasznát és érdemét nyavalyájának elveszti, békételen tűrhetetlenségével, és csak heában tusakodik Isten ellen, aki őtet betegséggel látogatta. Azért nemcsak nehezíti kínját, de büntetését veszi délcegségének. Másért azért; mert könnyebb a szenvedés, ha csendes elmével Isten akaratjához alkalmaztatja ember magát, és jó lelkiismeretnek vigasztalásával jutalmát várja fájdalminak.

Sok és akármely kemény szívek győzedelmére elégséges okok vannak a betegségek békességes szenvedésére. Én rövideden csak háromról emlékezem, mivel ezelőtt, más tanúságunkban, bévségesben szóltunk mindenféle nyavalyák és galyibák szenvedéséről.

Elsőben: A beteg ember eszében tartsa és elméjéből soha ki ne vesse; hogy bűneinek gyümölcse a betegség, melyet szenved, mert a bűnökért ostoroz Isten minket. Azért jusson eszünkbe, mit mondanak az Izráel fiai nyavalyájokban: méltán szenvedjük ezeket, mert vétkeztünk. Judit asszony is így szóla nyomorgatásiban: Eszünkben tartsuk, hogy ezek a kínok kisebbek bűneink érdeménél! Mi is tehát betegségünkben ezent gondoljuk, és a keresztfára függesztett Szent Jámborral azt mondjuk Istenünknek: Igazán szenvedünk: méltó jutalmát vesszük gonosz cselekedetünknek. Vagy azt kiáltuk Michaeas prófétával: Csendesen viselem az én Uram haragját, mert vétkeztem ellene: Senki ellen nem panaszkodom, mert én vagyok, aki gonoszságimmal magamra vontam a nyavalyákat. Valamit reám bocsátottál, Uram, igaz ítéllettel cselekedted: mert vétkeztem ellened.

Keresztyének! Adná Isten, volna oly közülünk, ki halálos vétkeivel sokszor a pokol kárhozat-ját és kínját érdemlette volna, aki olyan nagy ember! De mivel közönségesen úgy isszák az emberek a bűnöket, mint a szomjú barom a vizet: ha azt mondjuk, hogy nem vétkeztünk, hazudunk. Azért sok titkos és nyilvánvaló vétkeinkkel nem egyszer érdemlettük mindnyájan, hogy a pokol kínjára vettessünk. Mert ha Ádám egy almaétellel; a Sátán egy kevély gondolattal ily nagy romlást érdemlett: mi tehát, ennyi sok mindennapi vétkeinkkel mit érdemlettünk? Mindazáltal Istennek atyai kegyessége nem siet kárhozatunkkal, hanem világi nyavalyákkal, ideig való betegségekkel ostoroz. Ha ezeket bűneink jutalmának ismérjük, és hálaadással vesszük: arra köti Isten magát, hogy kétszer nem ostoroz; azaz pokolban nem kínozz bennünket, ha világi sanyargatásit jó kedvvel és békével szenvedjük. Ha pedig háborgunk, Isten ellen zúgolódunk vagy átkozódunk: kétképpen megront, mind világi kínokkal, mind örök kárhozattal.

Vesd egybe, ha okosságod vagy, a világi legsanyarúbb, keservesb, hosszabb betegséget a pokol kínjával. Ideje a pokol kínjának örökkévaló: a kínok sokasága, különbsége, nagy volta számlálhatatlan. Mert tűzzel és mérges kígyókkal rágatja Isten a kárhozottak nem egy vagy két tagját, hanem éppen minden húsát: ezt pedig minden szünet nélkül, örök üdök folyásában. Mert a kárhozottak örök égetésben laknak: és minden tágitás nélkül, a jeges vízből nagy forróságba vettetnek. Vesd össze, mondok, ezekkel a te betegséged kínjait! Nincs minden tagjaidnak fájdalma: nincs tágitás nélkül kínlódásod: nem tart ezer esztendő betegséged. Tehát a pokol kínjához képest könnyű és szempillantásig tartó a te nyavalyád. Micsoda vakság tehát ezt a kis betegséget békével nem szenvedni, hogy a külső setétséget, a kénköves fürödőt, a tüzes ágyat, a rút ördögök társaságát elkerüljed!? Micsoda háládatlanság, hogy köszönve nem vesszük Istenünktől, mikor ama nagy és örökké tartó kínokat, a rövid ideig valókkal elcseréli? Tanuljunk keresztyének! Tanuljunk Szent Jóbtól, és mikor betegségünkben kínlódunk, azt kiáltuk Istenünknek: Kegyelmes Atyám! Édes Istenem! Vétkeztem, és bizony sok bűnt tettem. De a te irgalmasságod nem ostoroz engem annyira, amint érdemltem: sokkal nagyobb kínokra, sokkal keservesb szenvedésekre vagyok méltó. Azért ezt a keveset békével szenvedem, csak te légy irgalmas bűnös fejemnek. Igaz vagy, Uram, igaz a te ítéleted. Haragodat is irgalmassággal elegyíted, és nem a mi bűnünk mértékére fizetsz nekünk, hanem atyai jóvoltoddal meglágyítod érdemlett kínjainkat.

Másodszor: Jusson eszünkbe, mennyi keserves kínokat szenvedett a mi édes üdvözítőnk a mi vétkeinkért! Bizonyos, hogy a mi bűneinkért sebesített: a mi gonoszságinkért rontatott a Krisztus szent teste. Az is isteni igazság, hogy nagyobb kínokat és keservesb fájdalmakat senki e világon nem szenvedett Krisztusnál. Ehhez képest Isaiás ötet nevezi fájdalmak embe-rének úgy, hogy méltán azt mondhatta; hogy vessük egybe az ő fájdalmait minden egyéb fájdalmakkal, és lássuk, ha ahhoz hasonlót találhatunk. Mert az Ördög, a zsidók, Pilátus, Heródes és ezek vitézi elfogyatták abban dühösségeket, hogy különböző sok és keserves kínokat keresé-nek a Krisztus sanyargatására. Emellett pedig sohult senki nem volt, aki szánakodnék rajta, és vigasztalást nyújtana néki. Mert noha Szent Pál és a több szentek nagy isteni vigasztalásokkal és lelki örömmel teljesítettek nyavalyájok között; de a mi édes üdvözítőnk, iszonyú rettegésben és unakodott szomorúságban hagyatott.

Keresztyének! Mikor betegségek fájdalmival, rettegésivel, szomorúságival megkörnyékeztet-tek, jusson eszetekbe a keresztfára feszített Krisztus Jézus, ki ennyi sok ellenkezéseket szenvedett, és el ne fáradjatok, meg ne fogyatkozzatok lelketekben! Ha a tilalomfa gyümölcse felnyitotta az Ádám szemeit gonoszra: a Krisztus keresztye nyissa fel szemeteket a békességes szenvedésre! Ha a Mózesből mutatott fát keserű vízbe vetették a zsidók, és ottan édessé lett a kóstolhatatlan, sós patak: vesd a te szenvedésid mellé a Krisztus keresztfáját; és úgy meg-édesednek nyavalyáid, hogy azt fogod kiáltani Szent Pállal: kevélykedem betegségimben;

dicsekedem nyomorúságimban, mert így viselem az én uram bélyegét: így hordozom testemen az édes Jézus sanyargatását! Ha igen beteg vagy, ha igen elhagyatol: gondold meg, hogy az Isten fia a te bűneidért ezerannyi fájdalmakat szenvedett, mint a te fájdalmid! Nem méltó-e, hogy te is szenvedj, és ha lehetséges volna, többet szenvedj? Hová lehet nagyobb esztened a békességes tűrésre, mintha meggondolod, hogy a te urad, teremtőd oly csendesen tűrte minden kínjait, mint a bárány, mikor gyapját nyírik; és csak száját sem tátotta gyilkosi ellen? Nem fenyegetődött, nem szitkozódott, nem zúgolódott: hanem reápökdösők és éktelenül csapdosók eleibe fordította szent orcáját. Tehát a Krisztus békességes szenvedéséből mi is megtanuljuk a csendes tűrést. Mert ha békességgel tűrünk, a Krisztus kínjainak egyességében Isten eleibe terjesztjük szenvedésre való kész voltunkat: a tenger vizének keserősége tejjé változik.

Harmadszor és utolszor: Nagy esztenünk a békességes tűrésre, ha meggondoljuk ezt a két dolgot: először, hogy Isten egyaránt gondot visel mindenekre. Egy hajunk szála el nem esik rendelése nélkül: mert ő gondviselése alatt vagyunk: ő igazgat minden járásunkban. Mint anyánk, mint dajkánk, mint atyánk, mint tanítómesterünk, szünetlen reánk vigyáz; hogy miképpen a nap nemkülönben világosít egy embert, mintha egyedül csak azért világoskodnék: azonképpen Isten úgy visel mindeninkre gondot, mintha senkire másra semmi gondja nem volna, és noha minden teremtet állatra terjed az Isten gondviselése; de Szent Pál oly kiváltképpen való gondját mondja Istennek az emberekre; hogy ahhoz képest gondot sem láttatik viselni egyéb állatokra. Másodszor: Hogy noha Isten a bűnt nem cselekeszi, és annak oka nem lehet; mint világosan tanítja a Szentírás: de aminémű kínok, károk, ostromok vannak e világon, azoknak néha magán, néha eszközök által, Isten oka: vagy azért, hogy maga csapdos ezekkel; vagy azért, hogy az emberek gonoszságát nem tartóztatja, hanem reábocsátja, hogy ártsanak. Azért noha a zsidókat az Asszíria királya háborgatta: de Isten azt mondja, hogy vessző és pálca, fejsze és fűrész a király, mely által ő veri az Izráel fiait: az Isten szablyája vagyon azok kezében, akik minket háborgatnak. Jóbot betegséggel rongálá a Sátán: de Isten azt mondá, hogy ő kínozza Jóbot. A kaldeusok elhajták marháját, de nem mondá Szent Jób; hogy amit Isten adott, azt az ördög elvesztette tőle: hanem azt mondá, hogy Isten vette el tőle, mert az Isten szolgálai Isten engedelme nélkül sem az ördög, sem az ő cinkosi hatalmat nem vehetnek. Amely kínokat a Júdas árultatása, és a zsidók gonoszsága készített Krisztusnak, azokat urunk, atyától adott pohárnak nevezi. Mert miképpen a folyóvíz nem folyhat forrás nélkül; a nap sugári nem világosítanak a nap fényessége nélkül; a test nem mozdulhat a lélek nélkül: úgy Isten segítsége nélkül semmi teremtet állat legkisebb mozdulást sem tehet.

Mi is azért, mikor betegségbe esünk, meggondoljuk; hogy a mi kegyes atyánk és irgalmas Istenünk akaratja és rendelése, amit szenvedünk. Oly szokása vagyon Istennek, hogy akiket megutál és örök kárhozatra rendel, azokat szájokra bocsátja, és vesztében hagyván, nem orvosolja; mint az ő prófétái által világosan megjelentette. De akiket szeret, és gyógyítással akarja jobbitani, azokat ostromozza és csapásival sújtogatja. Azért mondja Tóbiásnak és a zsidók sokaságának; hogy betegségekkel és egyéb nyavalyákkal büntette gonoszságokat: mert kedvesek voltak előtte. Azért mondja az Izráel fiainak: Mivel szeretlek titeket, megostorozom bűnötöket. Ugyanis nagy Isten irgalma, hogy bűneinknek nem veti a zabolát, hanem bosszút áll érte: mert valamely fiat szeret Isten, azt ostromozza.

Ezeket meggondolván, ne csak békével, hanem örömmel és hálaadással szenvedjük a mi kegyes atyánk látogatását és orvoslását. És amint másutt mondók, mintha az egek megnyílnának, és azt kiáltaná Isten; hogy ő bocsátotta ezt a betegséget reánk; ő akaratja, hogy hálaadással szenvedjük: úgy megnyugodjunk az ő rendelésén: tudván, hogy Istennek kemény sanyargatásiban sem lehet vétek.

Nem is hagyja Isten a mi szenvedésünket fizetetlen, hanem a békességes szenvedést sokképpen jutalmazza. Azért mondja Szent Jakab: Boldogoknak mondjuk a békességes szenvedőket, mert miképpen a Jób szenvedése mennyei és földi áldásokkal végeződék: úgy a mi szenvedésinket megkoronázza Isten, mind itt, mind az örök boldogságban.

Azt parancsolja azért Szent Pál, hogy nyavalyánkban ne szomorkodjunk: hanem miképpen Krisztus, szeme előtt viselvén azt a nagy örömet, melyre menendő volt a világi kínok által, semminek tartotta a fájdalmakat: úgy mi is, ne csak az ideigvaló szenvedésről gondolkodjunk, hanem arról a boldogságról, melyet Isten készített azoknak, kik az ő látogatásit csendes akaratral és jókedvvel viselik. Micsoda vajon a világi nyomorúság, a mennyei örömhöz képest: egybevetés nem lehet a földi nyavalyák és a mennyei dicsőségek között. Mert valamit e földön szenvedünk, kicsiny és kevés ideig tart: de a dicsőség örökké marad, és terhes minden jókkal. Azért jobb most egy kevéssé szomorkodni, és ezután örökké vigadni. Mennyit fárad és törődik a szántó ember, hogy egy kevés búzát arasson? Mennyit vigyáza, mennyit türe tizen-négy esztendeig Jákob, hogy egy leányt magáévá tegyen? Mi tehát semmit ne szenvedjünk-e a mennyei boldogságért? Ah! Nem tudjuk micsoda az Isten országa, ha ezért minden kínokat örömmel nem viselünk: jobb egy nap az Isten országában, hogysem ezer oly napjai e világnak, melyekben mindenek kedvünk és kívánságunk szerint folynak: mivel a mennyei napon Isten ő maga letöröl orcánkról minden könnyhullatásokat: sem halál, sem bánat, sem fájdalom, sem visszavonyás, sem egyéb alkalmatlanság ott nem léssen. Annak okáért vegyük jónéven, amire Isten köti magát; hogy ha most egy kevéssé ostoroz, de azután örökké vigasztal, csak tűrjünk békével. És eszünkben tartván, hogy a kínok által jól cselekszik Isten velünk: csudálkozással várjuk jó végét nyavalyánknak.

De lássuk rövideden, mint kell a halálos betegségben magunkat viselnünk? Először: Nem tiltom, hogy ember betegségben gondot ne viseljen egészségkeresésre: mert tartozunk, amíg Isten éltet, őrizni és takargatni ezt a haladó testet. Azért ugyan parancsolatot ad Isten a betegeknek; hogy tiszteljék az orvosdokort; azaz engedjenek néki, mert aki megveti és semminek tartja az ő mestersége szerint való rendelését, böcstelenséggel illeti őtet, semmire böcsülvén tudományát. Világosb szóval utánaveti: Adj helyt a doktor szavának, és ne távozzék tőled, mert szükséges az ő gondviselése. Hasonlóképpen az orvosságokról azt mondja a bölcs; hogy azokat Isten teremtette, és az okos ember nem iszonyodik tőlök: mert noha kedvetlenek kóstelásra, de hasznosok gyógyításra. Bizonyos, hogy a beteg embernek nagy kín az orvosságot venni: de azokat úgy kell venni, mint Isten ostorát, mivel Isten maga mondja; hogy aki Isten ellen vétett, doktor kezébe jut; ki őtet keserű és fájdalmas dolgokkal orvosolván, Isten rendeléséből bünteti.

De két dolgot kell távoztatni a betegségek gyógyításában: egyiket, hogy úgy ne járjunk, mint Ochozias vagy Asa király, kik betegségekben nem folyamodtak Istenhez, hanem vagy ördögi babonában, vagy csak orvosok tudományában bíztak; kiért Isten megölte őket: Hanem azt fundamentomul tegyük, hogy semmi tudomány és orvoslás fel nem gyógyít betegségünkben, ha Isten nem ad egészséget; mert minden orvoslás Istentől vagyon: mert nem füvek és flastromok gyógyítanak, hanem Isten ad egészséget mindennek. Azért, miképpen a Noé galambja, nem találta nyugodalmat, hanem csak a bárkában; miképpen Mózes Áronnal nem futának másuvá a veszedelem előtt, hanem az Isten sátorába: úgy mi, betegségünkben, egyéb segedelmünk nem lévén Istennél, őhöz folyamjunk, mert ő fogadta, hogy meggyógyít minden betegségeket. Másikat azt kell távoztatnunk, hogy betegségünkben bűbajos, babonás, varázsló, berbitelő, cérnával mérő, cirkalmazó és egyéb undok boszorkányságokkal gyógyító orvoslását ne keressük! Mert effélék sem Isten hatalmával, sem természet erejével nem gyógyítanak, hanem ördög tehetségével; mellyel ha nyilvánvaló végezéssel nem is, de alattomban szöveget vetettek.

Sokszor és igen erős parancsolattal tilalmazta Isten, hogy efféle varázslóktól, nézőktől, babonásoktól ne tudakozzunk semmi titkot; ne kérjünk és reméljünk semmi segítséget. Általhága Saul ezt az Isten rendelkezését, és az ördögös asszonytól kérde szerencsét: de életével fizette, mert ezért a cselekedetért megölte Isten őtet. Ochozias királynak halált jövődöle Illyés próféta, mivel gyógyulásárul bájosoktól tudakozott: mert nem akarja Isten, hogy az ördögi társaságban részünk légyen.

Másodszor: Mivel a Szentírás parancsolattal kötelezi a gazdaembert, hogy halála előtt elossa és rendelje javait: mihent az okos ember betegségbe esik, úgy gondolkodik, mintha néki mondaná Isaiás, amit Ezechias királynak mondott: Rendeld el dolgodat, mert meghalsz! Azért mivel a betegség nehezülésében, a halál közelgetésének rettegése, a nyavalyák fájdalma, a lélekre való gondviselések úgy elfoglalják az ember elméjét, hogy a testamentomról gondolkodni sem érkezik: nem jó a testamentomot utolsó órára halasztani, sőt jobb attúl idején megmenekedni, és azután mindenestül csak léleküdvösségről gondolkodni. Látjuk mindennap, hogy akik napról napra halogatják testamentomtételeket, testamentom nélkül hálnak meg, és számtalan galyibát hagynak utánok. Mert kevés ember vagyon, ki betegsége kezdetin elhihesse, hogy meghal abban a nyavalyában. Mikor elnehezedik pedig, noha atyjafiai és baráti látják, hogy közel vagyon a halálhoz; de hogy meg ne szomorítsák a beteget, nem merik félelmeket megjelenteni; sőt ítéletek ellen biztatják a beteget gyógyulással: és csak akkor jelentik halála közelségét, mikor immár ereje nincs a testamentomtétele, és okossága megtompult vagy mindenestül megfogyatkozott.

Noha azért az istenfélő emberek nem szokták halálok utánra halasztani, ami jót életekben cselekedhetnek; mivel tudják, hogy Isten ítéletéből úgy szokott lenni; hogy aki életében nem viselt gondot lelkére, azt is elmúlatják holta után maradéki, amit testamentomban lelke könnyebbségére rendel. Mindazáltal a gazdaembert kötelezi a Szentírás, hogy készen tartsa testamentomát. Azt pedig okosan, igazán, irgalmason kell rendelni. Okosan, hogy vesződésre, gyűlölségre, perlekedésre utat ne nyisson maradékinak. Igazán, hogy elsőben, amire köteles, azt rendelje el! Adósságit megfizetvén, és egyéb kötelességinek eleget tévén; azután tégyen szabad rendelkezéseket: elsőben házanépét hagyja jó rendben, azután gondolkodják a külsőkről. Irgalmason, hogy a szegényekről és Isten tisztességéről el ne feledkezzék.

Harmadszor: Legnagyobb és szorgalmatosb gondja legyen a betegnek, hogy a Szentírásban feljegyzett orvosságokkal éljen, testi és lelki gyógyulására. Minden betegségnek két orvosságát találom az Isten könyvében. Egyikről emlékezik Isaiás próféta, mikor azt írja, hogy az éhezőknek kenyeret adjunk; ruhát a mezítelennek; szállást a jövevénynek: és ezzel hamar megtér egészségünk. Tanít ezzel a próféta, hogy mihent betegségbe esünk, mindjárt az irgalmasság cselekedetét megduplázzuk, ha egészséget kívánunk: mert meg nem gyógyulhat, aki nem szereti az igazságot. Másik orvosságot azt adja a bölcs, hogy mihent megbetegszünk, Istennel megbékéljünk és néki könyörögjünk! Fiam - úgymond -, betegséggedben el ne hagyd magadat, könyörögj Istennek; fordítsd el szándékosat minden gonosztól; tisztítsd ki lelket minden bűnből, és Isten meggyógyít tégedet. Mely mondásból azt tanuljuk, hogy a keresztyén beteg első dolga Istennel való békélés, mert azzal tartozik minden ember, hogy megbetegedvén, lelkét oly állapotban helyheztesse, melyben kívánja kimúlását.

Ezzel a készüléttel a halált nem siettetjük; melyre csak akkor jutunk, mikor Isten rendelte: sőt Ezechias példájából tudjuk, hogy az igaz penitenciatartás hosszabbítja életünket. Szentírás tanítása az, hogy a bűnökbe merült emberek élete úgy megrövidítettik, hogy felét sem élnek annak az üdőknek, melyben élniük kellett volna természet ereje szerint. Anastasius császárnak megjelentette Isten ő maga, hogy tizennégy esztendő letörölt életéből, gonoszága miatt, és csakhamar azután a mennykő megütötte. Bernardinus Senensis írja, hogy ő idejében huszon-

két esztendőös ifjat akasztottak fel; és mindjárt a község láttára szakálla nőtt, és hajával együtt megöszült. Isten egy szent püspöknek megjelentette, hogy az az ifjú ilyen vénségre, kilencven-esztendőös korra jutott volna, ha gonoszságáért élete meg nem rövidült volna. Aki azért élni akar, értse Szent Dávidtól, mit műveljen: Amely ember - úgymond -, életét szereti, térjen ki gonoszságából és jót cselekedjék!

Ne halogassa tehát senki betegségében a gyónást: mert ki tudja, ha éri az üdőt, melyet gyónásra intéz. Mennyit ismértünk, akik virradtára halasztották gyónásokat, és virradtát nem érték? Azért noha egészségünkben kellene arról gondolkodnunk, hogy lelkünket tisztán tartsuk: de főképpen betegségünkben vigyáznunk kell, hogy ne késsünk az Istenhez való téréssel; mert véletlenül jó az Isten haragja! Ah, Szent Isten! Mennyin vesztek el, kik azt beszéllették: várjanak, várakozzanak: egy kevéssé nyugszom: egy kevéssé pihenek: azonközben kidőltek a világból és pokol fogságára jutottak!

Ne halaszd tehát betegségedben a gyónást; ne várd az utolsó órát: mert akkor az ördög; tudván, hogy rövid ideje vagyon, minden mesterségét arra fordítja, hogy eszedet veszesse, és lelkedet megháborítván, igaz penitenciára ne bocsásson.

Minekutána töredelmes szível megbánta és gyónta bűneit a beteg ember, és az ő megváltójának szent testét, vérért magához vette: gyakor és ájtatos fohászkodásokat bocsásson Isten eleibe: sokszor kérje a szeplőtelen szüzet és minden szenteket; hogy őérette Istennek könyörögjenek. Ennek felette Isten malasztjával azon légyen, hogy testi fájdalmat hálaadással viselje; és azoknak békességes tűrésével könnyebbítse bűneivel érdemlett kínjait a purgatóriumnak.

Eszébe juttassa azért, hogy Isten az, aki elvégezte halálunk idejét: és rettegésünkkel vagy haláltól való irtózásunkkal nem halasztjuk halálunkat, melyre reá kell mennünk. Azért azt mondjuk, ama szent püspökkel: Ha valaha meg kell lenni, miért nem most? Mit használ, ha kevés ideig halad, de el nem múlik? Jobb akkor meghalni, mikor Isten rendelte és üdvösségemre alkalmasbnak találta, hogysem amikor én gondolnám jobbnak: mert én megcsalhatom, de az Isten ítéletiben fogyatkozás nem lehet. Ki tudja, talán ha most meg nem halnék, ezután vétkekbe esném, és véletlenül bűneimben meghalnék, lelkem veszedelmével?

Azt is meggondolja a beteg ember, hogy a halál ajtaja az örök boldogságnak. És noha kiviszen ebből a rossz világból, melyben ennyi botránkozások, ennyi ínségek, ennyi sok bűnre és veszedelemre vivő okok vannak: de utat ad arra a dücsőségre, melyben Krisztus az ő szentjeivel uralkodik. Vaj ha meg tudnók fontolni, mely nagy dolog az Isten színe látása, és a mennyei boldogság öröme! Bizony azt kiáltanók Szent Pállal: Kívánom, hogy meghaljak és Krisztussal legyek: mert sokkal jobb ottlétem, hogysem világi életem. Féljen a haláltól, aki jobb életet nem ismér, vagy meg nem gondolja a mennyei dücsőség nagy voltát! Rettegjen a kimúlástól, valaki nem hiszi, hogy az Isten Fia eleget tett bűneinkért! Kétkelkedjék az Isten kegyelmében, aki nem olvasta amaz édes szókat: Valamely nap kitér a bűnös ember gonoszságából és penitenciát tart, nem árt néki hamissága.

Efféle biztatásokkal vastagítsa a beteg ember szívét, gyónása után. De arra is szorgalmatos gondot viseljen, amit Szent Jakab által parancsolt Isten: Ha ki - úgymond - félelmes betegségekben vagyon, az anyaszentegyház papjait hívja; kik imádkozzanak és az úr nevében kenjék meg őtet olajjal, és a hitnek imádsága üdvözíti a beteget: megkönnyebbíti őtet az úr, és ha bűnökben vagyon, megbocsáttatnak néki. Mely mondásban a régi atyák és a közönséges eklézsia, a bötűnek tulajdon jegyzése és az ígéknek ereje szerint, azt értik; hogy az utolsó kenet sacramentom. Mert valami szükséges az Újtestamentom sacramentomához, azt minde-nestül a szent kenetben említi Szent Jakab: tudniillik, hogy ebben a materia olaj; forma a

hitből származott imádság; minister a pap; effectus a bűnök bocsánatja. Azért nemcsak testi betegségek gyógyítására rendelt kenet volt ez: mert efféle gyógyítás nem mindeneknek és nem állandóul minden üdők folyására rendeltetett: nem is a bűnöket bocsátotta, hanem csak a testeket gyógyította.

Az utolsó kenetnek három nagy hasznát említi Szent Jakab. Első, hogy az utolsó harcon, melytől függ az örök élet vagy halál, nemcsak a betegségek nyughatatlan törődése; de a léleknek erős rettegési ostromolják a beteg embert: mert szívében a lelkiismeret furdalási; feje felett az Isten ítéleti; a jövőendő állapot bizonytalansága; az ördögök kísérteti; a világon kedvellett javak elhagyása, nagy rettegéseket, szorongatásokat, nehézségeket szereznek. De a legutolsó, és csak halálos betegség idejére rendeltetett szentség erejével könnyebbíti Isten az embert. És amint a tridentomi szent gyölekezet magyarázza, a beteg ember lelkét vidámítja, erősíti: az Isten irgalmának reménységét felébreszti benne, és oly segítségeket nyer Istentől, mellyel a betegség terhét könnyebben viseli, az ördögi kísérteteket kevesebb munkával meggyőzi. Második haszna az, hogy ha a beteg bűnben vagyon, megbocsáttatik neki: nemcsak a mindennapi bocsánandó bűnök; de ha ember vagy a gyónás után halálos bűnbe esett, és elfeledkezett arról; vagy a gyónásnak valami fogyatkozása miatt bocsánatot nem nyert, és tudatlanul halálos bűnben vagyon; vagy gyóntató papot nem talál; vagy megnémul; vagy esztét elveszti; vagy egyéb feledékenységből, melyben vétek nincsen, ki nem tisztult gyónás által a halálos vétekből, noha szánta bánta közönségesen minden bűneit: az utolsó kenet által megbocsátja Isten, a Krisztus érdeméért, bűneit. Ebből megtetszik, mely szükséges, hogy a beteg ember ezt az utolsó kenetet el ne mulassa. Mert sokszor történhetik, hogy örök kárhozatra vettetnék e nélkül: azáltal pedig, Isten kegyelméből, üdvösséget nyerhet. Annak okáért, nagy esztelenség, ha ki abban az órában, melytől függ az örökkévaló állapot, elmúlatja, ami segíthet a bátorságban: nagy gondviseletlenség, ha ki részesülni nem akar azokban a jókban, melyek az utolsó kenet által adatnak: nagy botrányozás, ha a nagy emberek élni nem akarnak ezzel a szentséggel: mert a kisderek szívében szeget ütnek ezzel, hogy az utolsó kenetet nem annyira böcsülik, amint kívántatnék. Harmadik haszna ennek a szentségnek az, hogy ha üdvösségünkre jobb, hogy meggyógyuljunk, test szerént is egészséget ad Isten ez által a szentség által. Azért sokan nem jól gondolkodnak, és azért idegenek az utolsó kenettől; mintha bizonyoson meg kellene annak halni, aki ezt felveszi; maga sokszor ezáltal marad meg ember élete.

De ideje elvégeznünk mai tanúságunkat. Meghallátok, keresztyének, mint kell magunkat viselnünk betegségünkben: mint kell az üdvösséges kimúláshoz készülnünk. De azt eszettekben tartsátok, amit nem egyszer-kétszer, hanem ötször mondott Szent Ágoston: Aki jól élt, gonoszul meg nem halhat. Akár vízben haljon, akár fegyver fogyassa, akár vadak szaggassák a jó életű embert, gonoszul meg nem hal. Azért valaki jól akar halni, jól éljen: azaz mindennap úgy éljen, mintha az volna utolsó napja. Melyre mindnyájunkat segítsen a szent Isten. Ámen.

A FESLETT TÁRSAK ÉS HÍZELKEDŐK BARÁTSÁGA VESZEDELME

Mivel a poklosság ragadó betegség, szorgalmas gondviseléssel akarta Isten távoztatni, hogy a poklos ember másokra ne terjessze szennyedékes rútságát. Azért megparancsolta: másodsor, hogy öltözeti varrásit sok helyeken kifejtse; süveg nélkül, először, hogy a poklos, táboron és városon kívül, egyedül, külön és az egészséges emberektől távol lakjék: hajadonfővel járjon, avégre, hogy mindenek láthassák poklosságát, és elkerülhessék. Harmadszor, hogy ruhájával száját bédugja, mikor valakihez közelget, és dögletes lélegzetivel másra ne ragassza nya-

valóját. Negyedszer, hogy annál inkább tudják ötöt kerülni az egészségesek, kiáltani kellett, hogy ő poklos: azért senki közelne menjen hozzája. Ötödször, hogy a poklosok gyapjából, lenből és bőrből csinált ruházatit megégegessék. Sőt hogy el ne ragadjon a poklosság, ha a poklos háza falain valami jelensége látszik a poklosságnak; elsőben vakolását levakarják; tégláit kiszedik: az ha nem elég, és tarkaság látszik mégis a falon, földig rontsák a házat, és követ, fáját oly helyre hordják, hogy senki ne élhessen véle.

Amely Isten a testi betegség terjedését ennyiképpen megrekesztette; sokkal nagyobb gondviseléssel volt azon, hogy a lelki betegségek, feslett erkölcsök, veszedelmes gonoszságok másokra ne ragadjanak azokról, kik ördögi miriggyel dögleltetnek. De miképpen azoktól, kiknek minden testeket tetétül fogva talpig elfogta a poklosság, nem féltette és tiltotta Isten az embereket; hanem azoktól, akiknek ép testek között imitt-amott tetszett a sennyedék: úgy akiket a gonoszság és Istentelenség éppen elborított, nem oly ártalmas és félelmes azok rúttsága; mivel maga kimutatván éktelenségét, mindeneket elidegenít, valakikben szikrája vagyon az isteni félelemnek. De azoktól kell őrizkedni, kikben sok ép és egészséges jók látszanak: és vagy bölcsességek, vagy tettetes ájtatosságok színével jóakaratot és barátságot szereznek, hogy azután árokra, és sok lelki veszedelmekre vigyenek.

Más üdőben, a mai evangéliomot fejtegetvén, nemcsak arról szóltam; kicsodák az Istentől küldött igaz papok, kiket tartozunk hallgatni: hanem arról is, mely nagy igazsággal kell a gyónásban lelki betegségünket kimutatnunk a pap előtt. Látom azt is, mely üdvösséges tanúságot vehetünk a poklosok példájából; vagy alázatosságra, mivel nem mertek közel járulni Krisztushoz, hanem távol állottak; vagy buzgó imádkozásra, mivel nagy szóval könyörgöttek; vagy engedelmességre, mivel halogatás nélkül mentést mentek a papokhoz, mihent Krisztus oda küldötte őket; vagy Istenben való bizodalomra, mivel nyavalyás poklosok nem kerestek babonát és bájos cédulákat vagy boszorkányok berbitélését gyógyulásokra; hanem igyenesen Istenhez folyamodtak és őtőle vártak segédelmet.

De ezeket most elhagyván, és a poklosok távoztatásának parancsolatit szemem előtt viselvén: megmutatom a jelenvaló órában, először, hogy minden gonoszság ragadó betegség, és megpoklosítja, sőt mirigyesíti az közel járókat. Másodszor, hogy a hízelkedés legnagyobb romlása a jó erkölcsöknek. Azért valaki a hízelkedők dögletes párájával nem akar fekélyesedni, távol kerülje őket: mert ha a tiszta tükört megrútítja az undok lehelet, a jó erkölcsöt is megmocskolja a hízelkedők szava. Harmadszor, rövideden megmondom, mint és micsoda jelenségekből kell megismérni a hízelkedőket. Kérlek, legyetek ébren a hallgatásban!

Igazán írják a világi bölcsék, hogy természet szerint társalkodók az emberek; örömet egymással nyájaskodnak: és vagy lehetetlen, vagy igen nehéz egyebek társasága nélkül élni. Mert akinek barátja nincsen, kivel együtt jó állapotjában vigadjon; kitől szükséges igyében tanáccsal és értékkel segíttessék, boldog állapotban nem lehet. Azért noha igaz, hogy a királyok a világnak két legnagyobb javától üresek; tudniillik, hogy magokhoz hasonló nem lévén országokban, barátságosan senkivel nem élhetnek; és hogy a hízelkedők óhatatlan sokasága között, az igazságnak nincs útja fülökhöz. Mindazáltal nemcsak a szegények, kik egyebek segítése nélkül szűkölködnek; hanem a nagy fejedelmi emberek sem élhetnek vígan és kedvesen, jóakarók nyájaskodása nélkül. Mert bár mindennel bévelkedjék ember: ha nincsenek, kikkel kedvesen beszélgessen; kikre gondjait és gondolkodását bízassa, egész élete megvont, szomorú és kedvetlen.

Noha pedig a barátságos nyájaskodásra mindnyájan hajlandók vagyunk, de főképpen az ifjú emberek kapnak ezen: mivel ért okosságok nem lévén, alig találhatnak egyéb vigasztalást és üdőtöltést, hanem hozzájuk hasonlóknak nyájaskodását. De miképpen semmi erősebben és édesdedben nem viszi embert tekéletes jószágokra, mint a jámbor, szent emberek nyájaskodása; és

a nagy emberek hallgatásokkal is oktatnak, mert csak reájok nézve is sokat tanulunk: Azonképpen semmivel az ifjúság gyakrabban és könnyebben feslett, rút erkölcsökre nem ragadtatik, mint a gonoszok társaságával. Azért parancsolja a bölcs, hogy szent emberekkel barátkozunk: mert hét órálónál többet lát egy istenfélő ember lelke. A gonoszaktól pedig távol menjünk, ha gonoszságba nem akarunk merülni. Mert nem oly hasznos a dögös helyről jó egű földre menni, mely hasznos a gyenge erkölcsűeknek kiszaladni a gonosz társaságból, és jókkal nyájaskodni.

Sok török és hálók, sok vermek és kelepcek vannak, melyekben megfogja és veszedelemre viszi embert az ördög incselkedése. Nincs oly háborodott tenger, melynek habjai, köszikláí és fővenyes iszapi annyi veszedelmet szereznek, mennyi veszedelemben forog a mi üdvösségünk az ördög, világ, test incselkedési között. De mindezekben semmitől úgy nem kell tartani, mint a feslett és erkölcstelen emberek barátkozásától: mivel semmiből hamarébb el nem ragad a latorság, mint a gonosz társakból.

Erre nézett Krisztus, mikor azt mondotta, hogy az igaz embernek veszedelmesb ellensége nem lehet, mint aki őtet atyafiság és jóakarat színe alatt gonoszra vonzza. Azért parancsolja a Szentlélek, hogy minden ember őrizkedjék a szomszédoktól: mert közönségesen csalárdul jár, aki barátságot tettet; igazat nem mond; reátanul, hogy gonoszra vigyen. Eszén járjon tehát minden ember, és meggondolja, hogy sok csalárdságok között lakik. Ennél bévesb és világosb szókkal ki nem mondhatni, mely veszedelmesek, ha feslettek, akiket barátinknak tartunk.

Hogy a gonoszság ragadó, és azokat megmocskolja, akik latrokkal társalkodnak; nemcsak akkor ismérteti a Szentírás, mikor mirigyes dögben lévőeknek nevezi a gonoszakat: hanem mikor világos szókkal mondja is, hogy valaki a lágy szurkot illeti, megrútítja kezét: aki kevélyvel társalkodik, kevélységbe öltözik. Mely mondással jelenti a Szentlélek, hogy noha nehéz és munkás, hogy valakit hosszú tanítással is a jóságos erkölcsökre vigyünk; mivel a természet indulatinak sebes folyása ellen kell eveznünk, mikor jóra vergődünk: de a gonoszra hajlandó természet olyan könnyen elkapja a gonoszságot, mely könnyen vagy a lágy szurok, vagy a korom, gyenge illetéssel is szemfájó lészen; aki rühes kezét fog, munka nélkül meg-rühesedik: úgy aki kevélyvel, vagy egyéb vétékkel rühesedettel forog; el nem kerülí, hanem kevélységbe öltözik.

Ez az oka, hogy a Szentírás sokszor és kemény fenyítéssel tilalmaz a gonoszak társaságától: Elkerüld a haragos ember barátságát; ne járd úton dühössel, mert megtanulod annak erkölcsét és lélek veszedelmet szeresz magadnak! Másutt azt mondja a Szentlélek: Okoskodik, aki bölcs emberrel jár; aki bolondokkal barátkozik, bolonddá lészen. Azért ha édesget téged a bűnös ember, ne engedj néki, egy úton ne járd véle! Ha távol akarsz lenni a bűntől, távol járd a gonosz erkölcsű emberektől: mert ha tüzet tarthatsz kebeledben, hogy ruhádat meg ne perzselje; ha eleven szénen járhat, hogy talpadat meg ne égesse; hidd el bár, hogy a gonoszak társasága között véték nélkül maradhat! Könnyű azok erkölcsökbe öltözni, akikkel nyájaskodol. Mint a testről némely nyavalyák elragadnak illetéssel: úgy a feslett, szomszédjára keni vétékét. Borszerető lészen, aki részegessel lakik. Mint a lassú csepp esők meglágyítják és lyuggatják a kemény követ: úgy meggyőzi a fajtalanok nyájassága az erős férfiakat. A kínyos puhává teszi aprónként társát: a gazdag szomszéd gerjeszti a gazdagság kívánást: a gonosz erkölcsű útítárs a tisztához csiszolja rútságát. Azért arra int Seneca, hogy senki ne bízzék jámborságában, és bátorságot ne végyen a gonoszak barátkozására. Mert mint a mirigyes ember leheleti megbetegít: úgy a gonosz barátság, ha nem kerüljük, veszélybe viszen. Kiváltképpen pedig a gyermekeket el kell fogni a gonoszak barátságától, mert könnyebben ragad azokhoz minden véték.

Ki volt bölcsőbb Salamonnál? De őtet is a bálványozó asszonyok társalkodása vénségében megbolondítá, és bálványozásba ejté. Bölcsességében bizakodván, nem őrizkedék és nem oltalmazá magát, noha világos szókkal megparancsolta vala Isten; hogy az Izráel fiai a pogány népekkel semmi barátságot és frigyét ne vessenek; mert ebből következik romlások. Leányok se vegyék házastársul: mert minden bizonynyal veszedelemre viszik, a barátság és házasság ürügyével. Sőt arra kötelezte Isten választott népét, hogy együtt se lakják a pogány nemzetekkel: hanem azokat irgalmasság nélkül kigyomlálja a földéből; mert veszedelmes együttlétek. Nem fogadának szót a zsidók: hanem egybeelegyedének a pogány népekkel. Mi lén belőle? Megtanulák gonoszságokat. Mert aminémű nagy csuda, hogy a babilóniai kemencében meg nem égtek a három szent ifjak; hogy a csipkebokor lángolt és meg nem emésztetett; hogy a zsidók víz között, Szent Péter víz hátán békével járhattak: oly csuda, mikor a lilium a tövis között épen marad: mikor az édesvíz a tenger sava között ízit megtartja: mikor az eleven állat a tűz közepiben meg nem hal: azaz mikor a gonosz társaság között tisztán marad a jámborság.

Igen késedelmesek vagyunk a jóra: a gonoszt pedig mester nélkül is megtanuljuk. Hát mikor mester találkozik, ki szavával és példájával gonoszra vezet? Akármely igyenes erkölcsű embert megvesztegetnek az ocsmány beszélgetések. Erre nézve törvénybe írta Theodosius császár, hogy a gonoszokkal való társalkodás, közelvaló szomszédja a gonoszságnak. Azért tanácsolja Nepotíanusnak Szent Jerónymus, hogy olyakkal társalkodjék, kikről gyalázat ne ragadjon reá. Mert aki távol akar lenni a vétkektől, távol járjon a feslettektől: mert a kevélység, fös vénység, bujaság elragad a gonosz társakrúl.

Találkoznak olyanok, mint Szent Jób, ki a sárkányok és istentelen pogányok között szent életet viselt; vannak Lóthok, kik fajtalanok társalkodásával meg nem mocskoltatnak; válnak, noha vélte: Tóbiások és Matatiások, kik helytállanak és azt kiáltják; hogy ha az egész világ elhajol is a régi atyák igaz vallásáról, de ők abban maradnak. Tudunk olyanokat is, kik ott sem tagadják el hiteket, ahol az Ördög királyi széket emelt. De azért bátorságosb Ábrahámval kimenni örökségünkből, hogysem Istentelenek között lagnunk. Üdvösségesb Izsákkal idegen és nemigen gazdag feleséget venni, hogysem a Kánaán leányival házasodni. Hasznosb Egyiptomból a pusztákra bujdosni, hogysem a gonoszak társaságából Istentelenséget tanulni. Mert miképpen az okatlan állatok, magokhoz hasonló barmokkal járnak és felesednek: úgy az emberek örömet azokkal nyájaskodnak, kik erkölccsel és állapottal hasonlók egymáshoz. Azokrúl szólnak, beszélnek, amihez kedvek vagyon, mert a szünek teljességéből származnak a szólások. És lehetetlen, hogy a mocskos erkölcsű és rút életű emberek barátságát, rútságnál egyébbl nyerhessük. A Szentírás is csudának mondja, hogy a gonosz Core fiai gonoszul nem veszték atyjokkal együtt.

Akinek barátja fajtalan, attúl éktelen szókat, szerelmeskedő énekeket, mocskos históriákat, buja verseket, kerítésre való nyájas beszédeket kell hallani; mivel egyébrül sem tud szólni. A szóláshoz járulnak a rút példák. Azért a szemérmes ifjú füle, hozzászokik lassan efféle szókhöz és képezésekhez. Azután a természet hajlandósága izgatásiból, ezekhez édesedik az akarat: a szerelemről írt verseket kezdi olvasgatni az ártatlan ifjú. Tovább mégyen, és ami szívében forog, arról örömet kezd beszélgetni. Végte, mivel amit örömet hallunk, azt könnyen cselekedjük: a bujaság förtőjébe heveredik, mint a disznó a sárba.

Ne csudálja senki, hogy a fajtalanok disznó nevet viselnek: mert a Szentírás ehhez hasonlítja őket, mikor azt mondja, hogy a tisztátalan asszony, akármely szép legyen, olyan, mint a disznó, melynek orrán aranypercec vagyon. Régi kérdés volt, miért nem esznek disznóhúst a zsidók? Némelyek azt mondták, hogy tisztelik a disznókat, mivel orrok turkálásával tanították embert a szántásra. Mások azt mondták; hogy féltek a poklosságtól; mert látván, hogy a disznó hasa rühes folyadékokkal rakva; azt alították, hogy poklosok lesznek, akik disznó-

hússal élnek. De Clemens Alexandrinus igazán írja, hogy Isten parancsolatja tartóztatja a zsidókat a disznóételtől. Isten pedig, a disznóhúst tilalmazván, azok társaságát akarta hogy távoztassák, kik az utálatos bujaság posványában disznó módon bűzhödnék. Másutt ezen doktor azért mondja, hogy nem akart Isten az ő népe között disznókat szenvedni; mert ha a disznó minden jó füveket gyökerestül kitúr és elveszteget: a disznóhoz illendő buja fertelmes-ség is kiszaggat minden jót az ember lelkéből: mindenestül testté teszi embert. Mert miképpen a disznó nemcsak minden undok ganéjt megeszik; és egyéb állatok felett gyönyörködik a bűdös sárban és ocsmány helyekben; hanem szemeit úgy a földre függeszti, hogy soha az eget nem látja, hanem mikor hanyattá dőjtik: azonképpen a bujaságra vetemedett ember az égre nem néz; annak elnyerésére nem függeszti kívánságát, hanem ganéjra és undokságra vágyódik.

Aki dőzsölő és hashizlaló nyalakodókkal barátkozik, eszébe sem veszi, hogy hasát Istenné teszi; és torka kedvéért minden ájtatosságot félbeszakaszt: megízeli a kocka-, kártyajátszást, a sétálást, csevegést, hahotát, trágárságot: egyszer is, másszor is a bortól megzajosodik feje, bolond öröme gerjed szíve. Nem jut eszébe, hogy a böjtölés őrző mestere az ifjúságnak, és hogy a kövérség akadék a bölcsességnek, melynek szerzője a karcsúság. Azért idejét, pénzét, böcsületit vesztegetvén, kirekeszti szívéből az isteni félelmet: gyűlöli a mértékletességet: csúfolja a józanságot: csak nevetés, játék, dőzsölés minden dolga. Végre arra jut, amire jutott volt Szent Ágoston, a gonoszak társaságából: aki szégyenlette, ha társaihoz hasonló gonosz-ságot nem cselekedett. És mikor baráti közül valaki dicsekedett feslettségével, pironkodásnak tartotta, hogy ő olyan nem volt. Sőt hazugsággal toldotta gonoszságban való dicsekedését, hogy mennél tisztább volt, annál rosszabbnak ne ítéltetnék.

Ládd-é, mire viszi embert a gonosz társaság? Azért méltán ellenséges barátságnak nevezi Szent Ágoston a gonoszak barátságát. Szent Bernárd gyűlölséges szeretésnek. Aristóteles azt írja, hogy latorság a gonoszak barátsága, mely embert latorrá teszi. Azért vipera mellett fekszik, úgymond Szent Jerónymus, aki gonoszakkal együtt lakik. Mert ha barátod mocskos, akármely tiszta légy, megmocskol, ha megillet. És mind a jók, mind a gonoszak társalkodása szeretésre indít.

Tudta jól Szent Dávid, hogy aki gonosszal lakik, gonosszá lesz: azért sokszor írja, hogy egy úton nem jár a feslettekkel: egy székben nem ül a hívságos rosszakkal: egy házban nem lakik a kevélyekkel.

Isten ő maga parancsolta Lótnak, hogy távol menjen a gonoszak társaságától, ha együtt nem akar vélek égni: Mózással kergeté az ártatlanokat Dátan és Abiron mellől, hogy vélek ne vesszenek. Nemcsak azért kell tehát a gonosz társaságtól futnunk, hogy gonosz erkölcsöt és szennyet reánk ne kenjen; hanem hogy romlásával minket is el ne borítson.

Noha pedig akármely gonoszságba merültek nyájaskodását és társaságát kerülnünk kell; de nevezet szerint két rendbéli emberektől, mint legveszedelmesb dögűl, távol kell járnunk.

Elsők a hittől szakadott prédikátorok, kik édes beszédekkel és az evangéliom szavainak hamisan magyarázott festékével fedezgetik és lélekveszedelemre osztogatják halálos mérgeket. Sok helyen erős parancsolatokkal kötelez a Szentlélek, hogy ezeket messze kerüljük: ne verekedjünk vélek; ne köszöntsük őket; szóba se bocsátkozzunk vélek: mert az ő beszédek, mint a fene rák, gyógyulhatatlan nyavalyát hoz emberre.

Ezt bötű szerint megtartották a régi hívek, mint ezelőtt Szent János, Policarpus és több nevezetes emberek példájából megmutatók; mert azt ítélték, amit ilyen szókkal írt Tertullianus: Valamiket Isten a poklosok távoztatásául parancsolt, példázták, mely szorgalmatosan kell kerülni a hittől szakadott eretnek embereket.

Mások, akiket igen kell kerülnünk: a hízelkedők. Mert jobb az igazak dorgálása, hogysem a hízelkedők csalogatása: jobbak az igazmondók sebesítési, hogysem a hamisak csókolgatási. És miképpen az Isten minden áldozatban megkívánta a sőt, megvetette a mézet: úgy az okos ember inkább kedveli, aki igazmondással csípi, hogysem aki mézes szókkal édesgeti.

Igazán írja Aristóteles, hogy azért gyönyörűsége a hízelkedők társalkodása, mert tettetik, hogy csudálják, böcsülik, szeretik, akinek hízelkednek. Mivel azért természet hozta, hogy kedvesb az embereknél, mikor őket szeretik, hogysem mikor egyebeket szeretnek. Mert miképpen jobb a méltóságos tiszteket érdemleni, hogysem viselni: úgy dicsíretesb, ha szeretésre méltó jóságok találtnak bennünk, hogysem ha mást szeretünk. Mivel azért mindenképpen kellemetes a tisztesség, és mindnyájan kedvelik, mikor őket böcsülik és szeretik: innen vagy, hogy vélte találtnak (még ha találtnak), kik a hízelkedők mézes beszédét megvetik, sőt kik jókedvvel nem veszik. Mert mikor megvettetnek a hízelkedések, akkor is tetszenek: és ha gyakran kirekesztetnek is, de végre helyt találnak. Maga a hízelkedő nem minket szeret, hanem azt, amit halász tőlünk: reménységért hazud: nyelve mézzel és tejjel foly, de szíve sokszor epével teli: szóval böcsületes, és barátságot mutat, de valósággal esztelennek ítél; és vagy csúfol, vagy csalni akar rajtunk. Azért a Szentírás gyönyörködtető Syréná nevet ad nekik: mert mint a Syrénák szép éneklésekkel elaluttyák, azután megfojtják az embereket; úgy a hízelkedők édes beszéde szörnyű veszedelmekre viszi az embereket. Nem is elég a hízelkedés ellen viasszal bédugni fülünket, mint Ulisses társai fülét viasszal siketítette a Syrénák éneklésére: hanem nagy lelki vigyázás és tekéletes akarát kívántatik ennek győzedelmére.

Seneca a hízelkedőt édesgető ellenségnek nevezi. A Szentírás sem egy helyen mondja, hogy akik dicsírnak és boldogoknak mondanak, megcsalnak és nyakra-főre taszítnak a veszedelmekre. Mely mondással kifejezi a Szentlélek, hogy nem olyanok a hízelkedők, mint a halászok, madarászok: mert ezek, sokszor megvetik hálójokat, sokszor horgokat, töröket, lépes vesszőjüket elrakják, és semmit nem fognak: de a hízelkedők nemcsak meg akarnak csalni, hanem valóságosan megcsalnak, és nyakra-főre taszítnak. Mert mesterséges, szép szókkal kereskednek: mézes beszédekkel mérték és érdem felett égis magasztalnak; boldognak mondanak. Ha szólunk, azt kiáltják: Isten szól, nem ember: vagy azt mondják, amit az igen gorombán szóló Valens császárnak mondtak a hízelkedők; hogy Cicero virági folynak ajakunkból. Ha valamit értelmesen mondunk, esküsznek, hogy Plátó és Aristóteles tanulhatna tőlünk. Egyszóval mindent csudálnak, mindent dicsírnak és magasztalnak bennünk; mint a ház tetején forgó vitorlák, oda fordulnak, ahová fúj a szél; mint a kaméleonok, minden színekben tűnnek, mindenképpen tetszéséhez és hajlandóságához alkalmaztatják magokat, noha mint a kaméleon, fejr színt magára nem vehet, úgy a hízelkedőben tiszta igazság nem lehet: mert csalárdul kereskedik, hasznat horgász, szón akarja megvenni, amire szüksége vagy: valahol reménysége nincs a haszonnak, megreked a malom, és nem forog a nyelv kereke; megszűnik a dicsírés. Mert mint a fecskék, nyárban velünk vannak, télben távol járnak: úgy a hízelkedők nem az embert, hanem a jó szerencsét követik, és amint Plutarchus írja, miképpen a tetvek mindjárt kimásznak, mihent elfogy a betegben a vér, mellyel tápláltak: úgy a hízelkedők az értékesen kapdosnak, a szegényektől elröpülnek.

Igazán mondja pedig Szent Péter, hogy a hízelkedők kereskedése magoktól gondolt hamis szókkal vagy. Mert a bűnöket jóságok nevével magasztalják: a bolond pompát bévkezőségnek; a dőzsölést és részegeskedést barátságos társalkodásnak; a kevélységet jó magaviseelésnek; a rút fősvénységet takarékoságnak; a csintalanságot vigasságnak; a buja szerelmeskedést víg nyájaskodásnak; a dühös haragot bátor merészségnek nevezik. Viszont a jóságot vétkek nevezetivel gyalázzák; a bátorságot vakmerőségnek; az erősséget versengésnek; az okosságot félelmes puhaságnak; a szorgalmatosságot fősvénységnek; a szemérmetes tisztaságot paraszt vadságnak híják. Ezzel a mesterséggel a szép névbe öltözött gonoszságok szégyenletit

kimossák emberből, és a jóságok szépségét megmocskolják rút nevekkal, hogy azok kívánását meghidegítsék.

Ki győzné előszámlálni, mennyi kárhozatos vélekedéseket oltott az emberek szívébe az édes beszéd? Mely sok jámborokat fene gonoszságra vitt a hízelkedők mestersége.

Ha látja a hízelkedő, hogy valakit bosszúval illetnek és haragra indítanak: nemhogy csígatná és Isten haragja félelmével oltaná a gerjedező tüzet; hanem azt kiáltja: Méltán haragszol! Ily nagy nemből származott, ily nagyra született, bátor szívű emberhez nem illik, hogy mással hagyja magát tapodtatni: minden igazság szerint tartozik ember oltalmazni tisztességét, melyet aki megmocskol, életre sem méltó. Azért eleink jó híre-neve, magának böcsületes tekintete, szeme előtt forogjon: ne engedje, hogy valakinek vakmerősége őt földhöz verje. Tisztessége oltalmáért kardhoz nyúljon: ellenségét úgy büntesse, hogy mások is tanuljanak, és ne szegezgessenek rajta. Ha most elnyegi és elnyeli ezt a gyalázatot, másszor nagyobbát várjon.

Oh, veszedelmes biztatások! Oh, istentelen tanúságok! Oh, átkozott nyelv, melyből oly tűz, oly versengés támad, hogy a fejedelmekkel is egybeveszti! Efféle szók úgy nékiköszörülnek embert, ha eszén nem jár, hogy nemcsak szabadosnak, hanem tisztességesnek véli az istentelen bosszúállást. Ilyen bolond Persuasióval biztatta Anaxarchus Világbíró Sándort, ki mikor azon siránkoznék, hogy Clitust megölte, azt mondotta néki, hogy minden szabad a királynak: ő az igaznak és tisztességesnek mértéke: mind jó, mind igaz, valamit mível a király. Ezzel az utálatos hízelkedéssel úgy elbátorítá Sándort a gonoszságban, hogy azután tartóztatás nélkül cselekedett mindent.

Ha látja a hízelkedő, hogy valaki hajlandó a bujaságra: szép, lágy beszéddel fülébe rágja, hogy a természet hozta embernek, hogy tisztességes szerelemtől ne légyen idegen; csak az igen vad természetű parasztokhoz illik, hogy a szép nyájaskodásokból kivonják magokat; a planéták és több csillagok, mennyei erejekkel oltanak némely emberekbe szerelmes indulatokat. Mindnyájan barátok nem lehetünk: nálunknál szentebb és tudósb emberek estek a szerelembe: sőt nincs oly állapot, melyben Venus vitézi nem volnának. És mivel ennyien estek ebbe az édes kalitkába: nem oly tisztességtelen ez a vétkecske, hogy embert gyalázatba ejtse. Ez a hízelkedők olaja, mellyel kenik a kereket, hogy a veszedelem útján sebesen menjen. Efféle bolond és ördögi beszédekkel úgy reáköszörüli a hízelkedő a tudatlan ifjat, hogy minden fertelességre hanyatt-homlok rohan. Akarsz-e erről példát? Amnonnak, a Dávid király fiának, egy hízelkedő barátja vala: mikor ennek megjelentette volna az ifjú, hogy a húgát, Thamart igen megszerette: nemhogy intette volna efféle éktelenség távoztatására; de sőt néki biztatá és reátanítá, mint tegye beteggé magát; mint csalja magához húgát; mint tégyen erőt rajta. És ne féljen; mert könnyű a király fiának, ilyen kis dolgot lekötni. Ezzel a bolond biztatással Amnont nyakra-főre taszítá az undok fertelmességre, azután testi-lelki halálra.

Ezekből megtetszik, hogy a hízelkedés minden vétkeket nevel és terjeszt: minden jóságos indulatokat megfojt és eltemet, mert az istenfélőket babonásoknak; az ájtatosokat barátoknak; az igazságszerető jámborokat bolondoknak nevezi. Azért fussatok, fussatok mindnyájan ezektől a dögletes poklosoktól. Dugiátok bé fületeket a hízelkedők szavaira, ha veszni nem akartok! Ti kiváltképpen, kik nagy állapotban vagytok; mert legnagyobb gondja a hízelkedőnek, hogy a fejedelmi embereket vigasztalja hazugságokkal. Ugyanis a fejedelmek szerencsétlensége, hogy egyébbel bévelkednek; de nincs, aki igazat merjen mondani nékik. Senki előttök igazán meg nem mondja, amit javall; hanem azon mesterkednek az udvari szolgák, ki mennél gyönyörűségeben csalja fejedelmét.

Tagadhatatlan, hogy magok vétkesek a fejedelmek, hogy a hízelkedőktől megcsaltnak. Először azért, mert magok leginkább hízelkednek magoknak: és örömet hallják, akik bizonyítják, amit magokról alítanak. Másodszor azért, mert a fejedelmeknél az igazmondás gyűlölséget szerez, és igazat monda Achab előtt Achior, igazat monda Holofernesnek, és halálra szentenciázzák érette. Mert közönséges kívánságok a fejedelmeknek, hogy nekik oly dolgokról szóljanak, melyekhez kedvek vagyon. Azért mikor Sedecias király Jeremiás prófétától tanácsot kérzene; addig nem felele a próféta, míg a király meg nem esküvék, hogy meg nem öleti igazmondásáért. Nézd, mire jutott a világ! Esküvés nélkül nem hihetni a nagy uraknak, hogy az igazmondásért fejüket bé nem törik, életüket el nem fogytatják! És csudálkozunk, hogy a fejedelmek körül mindnyájan hízelkednek? Hogy mint a tükörök, örülnek vagy sírnak; mint az árnyékok mozdulnak vagy állnak az udvari szolgák, urok indulati szerént? Hogy a Cyrus anyjának tanácsából, akik a fejedelmekkel szólnak, selyem vagy gyapot lágy szókkal élnek? És arra jutnak, amit későn eszébe vett Antigonus király, ki mikor a vadászatban elbolyongott volna, egy parasztember házába szálla, és a királyról beszélgetvén, azt mondá a szegény ember; hogy a király jámbor, de rossz gondviselőkre bízta dolgát, maga pedig vadászatban tölti idejét. Másnap, feltalálván fő emberi, és királyi köntösét reáadván, azt mondotta, hogy mióta királyi köntöst visel, soha magáról igaz szót nem hallott, hanem csak tegnap. Annak okáért, senki jobb tanácsot nem adhat a fejedelemnek, mint Demetrius Phaleraeus adott, mikor azt mondotta, hogy könyveket olvassanak: mert amit senki meg nem mer mondani nekik, azt a könyvekben találják.

De lássuk rövideden, mint kell a hízelkedőt megismérni és választani a jóakarótól? Bizonyos, hogy a hízelkedők kedveskedése közel jár a barátságos jóakarathoz. És noha sok jelenségeket adnak a tudósok, melyekből a hízelkedőt megválaszthatjuk barátunktól: de főképpen két dolog ismérteti a hízelkedőt.

Először: Aki mindent kezedre ád, valamit mondasz; mindent dicsír, valamit mívelsz: bizonyos, hogy nem barátod, hanem hízelkedő és veszedelmedre terjesztett háló: vagy amint Diógenes mondotta: mézes kötél, mellyel megfojtnak. Aki igaz barátod, nem dicsír mindent, hanem csak ami jó; amit vétkesnek ismér, azt szabadoson megfeddi. Azért Agesiláus csak azok dicsíretit hallotta örömet, kik mikor kívántatott, rágalmazták sok dolgait. Valaki tehát olyan, mint az echo, és minden szavadat javallja, minden tetszésedet erősíti: bizonyos, hogy hízelkedő; és a mézes szókkal oly dolgokat elhítt nagy emberekkel, melyeket bolondnak sem kellene hinni. Alexanderrel elhíttette a Jupiter papja, hogy ő Jupiter fia; és az egész földet, mint atyai örökséget, neki adta. Demeter királlyal elhíttették; hogy mikor nagy huruttal hánnya a torhát, oly szép hangosságot adott, melynél szebbet a musica éneklések sem szerezhetnének. Ami nagyobb: Roboammal elhíttették az udvari hízelkedők, hogy az ő kisujja nagyobb a Salamon derekánál. Justinianus császárral elhítteté Trebonianus, hogy soha meg nem hal, hanem elevenen mennyországba ragadtatik. Menécrates doktor, egynéhány beteget szerencsésen meggyógyíta: elhíttették a hízelkedők, hogy ő Jupiter Isten, azért leveleiben magát Istennek nevezte. Meg sem olvasván levelét Agesiláus, ilyen választ írt: ilyen oktalanságokra viszik embert a hízelkedők.

Egyszóval, a hízelkedő és jóakaró között oly különbség vagyon, mint a szakács és orvos között. A szakács nem gondol azzal, hogy egészséges vagy ártalmas az éték: csak arra vigyáz, hogy jó ízű és urak szájának kedves legyen, amit készít. Az orvos pedig a jó étektől elfogja embert, ha látja, hogy nehézemésztő, és ízetlen italokat ád, noha egészségesek. Úgy a hízelkedő csak szájízre néz: a jóakaró, igazmondásával ecetet önt fekélyünkbe és tisztogatja sebeinket.

Másodszor: Aki vagy a benned lévő jókat voltánál nagyobbra magasztalja, vagy ollyal dicsír, aki benned nincsen: hízelkedőnek tartsad; és magadról többet ne higgy másnak, hogysem magadnak. Azért aki szemedben dicsír, azt mondjad; hogy hallod, minéműnek kellene lenned, de magadban nem érzed, hogy olyan volnál. És mint Alexander megvallá, hogy sebei fájdalomából isméri, hogy hízelkednek, akik őtet Istennek mondták: úgy az okos ember, magában érzett fogyatkozásoknak többet hiszen, hogysem a füllel hallott hízelkedéseknek. Bezzeg aki igaz jóakarónk, nem szemünkben, hanem hátunk megett; nem barátink, hanem ellenségink előtt; nem költött, hanem valóságos jókkal dicsír.

De ideje véget vetnünk tanúságunkban. Azért kívánom igen, hogy mindnyájan két dolgot tanuljunk mindazokból, amiket hallánk. Egyiket, hogy akármely hasznos, akármely kedves barátkozás legyen, de ha látjuk, hogy veszedelemre vonszon, elvessük és messze vessük tőlünk. Mert ha a Krisztus kötelezése szerint a magunk kezét el kell vágnunk, szemünket ki kell tolnunk inkább, hogysem ezekkel bűnre vitessünk: nem illendőbb-e ellennünk akárki nélkül, hogysem elvesznünk barátságért? Másikat, hogy senki ne tartsa mentnek magát, hogy azért gonosz, mert gonoszok között lakik!

Ha Ábrahámot bálványozó atyja; Józsefet tisztátalan asszonya; Mózes a fáraó udvara gonosz-sága; Jóbot a Hús földének feslett szomszédsága meg nem tántorította, ha sok több szent jámborokat az istentelenek között való lakás el nem ragadott, és gonoszságba nem kevert: most sem rövidült meg az Isten karja. Istent ne kísértjük, veszedelembe akarva ne elegyedjünk: hanem imádkozzunk és vigyázzunk; a gonoszok között is megőriz Isten az utolsó romlástól, Szent Fia érdeme által. Amen.

AZ HALÁLRA

Két erős kötele vagyon Istennek, mellyel akaratunkat magához vonsz és engedelmességre hódoltatja: egyik irgalmasság, kegyelem, szeretet kötele, mellyel lágyan és gyengén édesget-vén, magához vonsz szívünket. Másik igazság, fenyíték, bosszúálló ostromlás vaslánc és bilincse, mellyel az ellene rugódózókat engedelmességre téríti. Azért mondja Oseas által, hogy mind a számkivetett Ádám istrángival, mind a szeretet gyenge kötelével vonsz magához az embereket. A szeretet kötelét Isten ő maga fonta, kötötte, hozzánk való sok jótéteményivel, és kiváltképpen szerelmes fia váltságával. Mert miképpen Isten, semmivel nyilvánban nem ismértette hozzánk szerelmét, mint szent fia szenvedésével: azonképpen semmivel inkább nem gerjed szívünk az isteni szolgálatra és szerelemre, mint a mi kegyes üdvözítőnk kínjainak emlékezetivel. Az Ádám istrángi fonálát Éva anyánk fonta; mivel őtőle volt eredete a bűnnek: Ádám atyánk pedig az ördög mesterkedése és segítsége által kötélverő volt; mert a halál és minden nyomorúság kötelét nyakunkba rántotta. Nem Isten a bűn és a halál oka, hanem az ördög irigységéből jött a halál e világra. Egy ember által jött a bűn, és a bűnből áradott a halál mindnyájunkra: mivel a bűn zsoldja halál.

Úgy vagyon; a szeretet kötele magában erősebb, hogy a fiak szívét kegyes atyjokhoz kötelezze: de mivel a bűn által szolgává lett az ember; mégpedig kegyetlen urak, bűn és ördög szolgájává; innen vagyon, hogy a szolgálai erkölcs beléavott; és inkább félelemtől, hogysem szeretettől viseltetik. Ez az oka, hogy sokszor az Ádám kötele, a szomorú halál emlékezete foganatosb akaratunknak bűnőktől elfogására, és jobban erősítésére: úgyannyira, hogy a bölcs mondása szerint, aki nemcsak hébe-hóban, hanem minden cselekedetiben emlékezik utolsó kimúlásáról, soha nem vétkezik. Annak okáért a régi bölcssek azt hirdették, hogy tekéletes élet halálról való emlékezet. Mózes pedig abban helyezteti az igaz bölcsességet és okosságot,

hogy előnézzünk és utolsó igyünket szemlélvén, gondot viseljünk halálunkra! Mert ennek emlékezeti nemcsak a világi hiúságokat megutáltatja, és felfuvalkodott kevélységünket megalázza: hanem eszünkbe jutván, hogy rövid az üdő, melyben kereshetjük az örök boldogságot, felébreszti és gerjeszti szívünket, az isteni szolgálatok szorgalmatoskodására.

Mivel azért az Ádám kötele ily hatalmason tartja a jóban akaratunkat, és a mai evangéliom egy halottat ad előnkbe, hogy ennek példája, magunk állapotjáról gondolkodtasson: ez evangéliom folyását követvén szólok én is a halálnak három tulajdonságáról: tudniillik, hogy azt semmi úton el nem kerülhetjük; hogy annak óráját nem tudhatjuk; és hogy annak rettegető szörnyűségétől különben szabadosok nem lehetünk, hanem ha szent életet viselünk. Ezeket pedig nemcsak avégre hozom elő, hogy megtanuljuk, minémű készüllettel kell a halált várunk: hanem hogy ennek emlékezetivel, mint erős zabolával, magunkat minden gonoszságtól megtartóztassuk: a világ hízelkedését megutáljuk, akaratunkat Istenünk törvényéhez kötözzük: és oly életet viseljünk, mely a halál félelmén győzedelmes lehessen. Figyelmetesek legyetek, és halál emlékezetit úgy oltsátok elmétekbe, hogy azt soha le ne tehessétek.

Salamon bölcsességgel, Dávid szentséggel, Sámson erősséggel, Absolon szépséggel, Ábrahám engedelmisséggel, Mózes szelídséggel, mind Isten, mind világ előtt tekintetese voltak. A pogányok között Plátó és Aristóteles elmés bölcsességgel tündöklöttek; Cicero és Demósthene ékesen szólással egyebeket megelőztek; Hector és Hercules vitézek voltak; Alexander és Julius győzelmekkel a földet megtöltötték. Ezek és ezekhez hasonló, mindnyájan megholtak. Se bölcsesség és szentség, sem erő és szépség, sem kincs és gazdagság, sem uraság és birodalom, sem ifjúság és hatalom senkit a halál nyilaitól el nem rejthetett; fullánkjától meg nem menthetett. Annak okáért akármely hosszú életű atyákról is azt olvassuk, hogy végre megholtak.

Amely halottról a mai evangéliom emlékezik, idejének virágzó szépségében, ifjúságának erejében volt; özvegy anyának egyetlenegye volt; nemzeti gazdag volt: azért találkoztak ennyi kérésői. De sem idejének ifjúsága, sem anyai gondviselésnek szorgalmatoskodása, sem értéke és gazdagsága meg nem menthette a haláltól.

És hogy régi dolgokról ne szóljunk; akik ezelőtt száz esztendővel; mit száz esztendővel? húsz vagy harminc esztendővel ebben az országban tisztekkel és értékkel fénylettek; akik ebben a városban laktak; ezeken az utcákon jártak; ezekben a házakban éltek; gazdagságokat győjtöttek; vígan ettek, ittak: mindnyájan megholtak. Valakik most itt jelen vagytok, rövid üdő forgásában egytől egyig meghaltok: úgyhogy legfeljebb negyven vagy talán csak harminc esztendő után, egy sem él közületek: száz esztendő múlva pedig azt sem tudják az utánunk valók, ha voltunk-e e világon? Sőt akik most ismernek, holtunk után úgy emlékeznek rólunk - úgymond Szent Jób -, mint álomban látott dologról. Amely házakban most laktok, amely szépséget most bírtok, amely tiszteket most viseltek, azok mind másokra szállanak: kik tirólatok annyit gondolkodnak, mennyit ti gondolkodtok azokról, kik ezeket a házakat építették, és száz esztendő előtt bírták; azaz csak neveteket sem tudják; és mintha soha nem éltetek volna, feledékenységben lesztek.

Tehát elvégezett, másolhatatlan rendelés, hogy egyszer mindnyájan meghaljunk. Testamentomban hagyott örökségünk az, hogy meg kell halnunk. Erre nézve a Szentírás a halált oly útnak nevezi, melyen földre kell menni mindeneknek, valakik földből építettek.

Akik a halál képét írták, formáját úgy rendelték, hogy abból megismértetnék mindnyájunk állapotja. Szem nélkül írván a halált, azt példázták; hogy a halál méltóságra nem néz: személyválogatás nélkül pápát, császárt, ifjat, vént, szegényt, boldogot egyaránt elviszen. Fül nélkül írván, ismértették; hogy senki könyörgését, supplicálását, sívását, rívását elő nem vészi:

a bölcsek okoskodását, az ékesen szólók hitetésit, a prókátorok mesterséges fogását fülébe nem eresztí: senki óhajta, senki jajgatása, senki könyörgő vagy hízelkedő szava nem fog rajta. Meztelen írván, jelentették; hogy semmi szépségen és gazdagságon nem kap: senki kincsét és ajándékát bé nem veszi. Végezetre kezében egy nagy kaszát vágólan írván, és a mellé ilyen mondást függesztvén: Senkinek nem kedvezek; arra mutattak, hogy valamint a kaszás a füvekben válogatást nem téssen, hanem, noha egyik magasabb a másiknál, egyik szebb a másiknál, de egyaránt mind levágja, egy rakásba hányja: úgy a halál nem nézi, hogy emez hatalmasb vagy gazdagb, szebb vagy ifjabb, erősebb vagy bölcsebb: hanem egyenlőképpen lekaszál, földhöz vér, és oly egyarányúvá téssen mindeneket, hogy a holt csontok között megválogatható különbsége nem marad az embereknek. Azért végezésből ment ki: változatlan és múlhatatlan törvény, hogy egyszer mindnyájan meghaljunk.

Szent Pétertől fogva nyolcadik Urbán pápáig, úgy tetszik, kétszázharminckilenc pápa volt. Ha meg nem feledkezem a számlálásban. Julius császártól Constantinusig negyvenkilenc császár volt; Constantinustól a Nagy Károly császárig harminckilenc; Károlytól első Rodolfusig huszonhat; Rodolfustól második Ferdinandig tizenhét: egy sommában, Juliustól fogva százharminc császár volt. Ezeket mind lekaszálta és halomba rakta a halál. Mert szinte olyan minden világi felséges méltóság, mint a Nabugodonozor képe: melynek noha feje arany, keze és melle ezüst, hasa és tompora réz, ina pedig vas volt; de lába, feje és talpa, melyen állott, romlandó cserép volt, és egy kis kövecskével mindenestül földhöz veretett.

Azért ha ennyi tudós, szent, hatalmas, gazdag, nemzetes, győzedelmes emberek megholtak: méltán részegnek, azaz észtől fosztottnak nevezi Isaiás, aki azt alítja, hogy csak egy szempillantásig frigye vagy a halállal.

Nemcsak akkor halunk meg, mikor életünk fottára jutunk: hanem valamíg élünk, naponként halunk; nevedésünkben fotton-fogy életünk: elvesztettük, valami üdönk elfolyt. Azért mondotta amaz okos asszony Dávidnak, hogy mindnyájan meghalunk, és mint a vizek, folyton folyunk. Erre nézve ördögi csalárdságnak nevezi Szent Gergely, hogy ennek a mi folyóvizünknek felső részét megfagylalván, azt tettet, mintha nem folya; mintha veszteg állana: maga a vizek a jég alatt mind folynak.

A halál nem egyéb, hanem életünk elfolyása és fogyása. Mivel azért a mi életünk mindjárt kezd folyni, mihent születünk: bizonyos, hogy mindjárt halni kezdünk, mihent világra jövünk. Erre nézett Seneca, mikor a mi életünket folyó órához hasonlította, melyben folyton-foly, és a fölső üvegből fotton-fogy a por: akkor végeződik az óra, mikor az utolsó por leesik; de az élet régen folyt. A mi életünk is mindenkor fogy: a halálon végeződik utolsó szempillantása. Azért nem jó számtartók - úgymond Szent Ágoston -, akik nevedni mondják esztendőnk, mikor tovább halad halálunk: mert azt kellene mondani, hogy mennél tovább élünk, annál inkább fogynak esztendeink. Mivel életünk kezdete, halálunk eleje, és ottan fogyni kezd, mihent nevedni kezd esztendőnk.

Az üdő és a halál vetten-vészi részeit életünknek. Gyermekségünk elfogy, mikor ifjúságot érünk: ifjúságunk meghal, mikor emberkorra jutunk: megállapodott emberségünk véget ér és elolvad, mikor megvéhnedünk: úgyhogy ez a mindennapi fogyás nem egyéb hosszú halálnál: és mikor vége lészen egész életünknek, vagy inkább egész halálunknak, akkor szününk meg a halástól.

Vaj forogna gyakran elménkben, hogy meg kell halnunk! Bezzeg az lenne belőle, amit Epictetus említ, hogy ez az emlékezet, akaratunk dölyfösségét és emberi gyarláságunk vétkes indulatit könnyen megfojtaná: elszakasztaná vágyódásunkat a világi hívságoktól: és semmihez felettébb nem ragaszkodván, minden állapotban mértékletességet követnénk.

Akarjátok-e érteni, mit téssen az, hogy meg kell halnunk? Annyit téssen; hogy valamit bírunk, valamit remélünk e földön, azt mind el kell hagynunk. Annyit téssen; hogy minden pompáktól és gyönyörűségektől, minden tisztectől és méltóságoktól, minden atyánkfiaitól és barátinktól, minden jószágunktól és gazdagságinktól el kell szakadnunk. Annyit téssen; hogy a léleknek a testből ki kell menni, e világot el kell hagyni: oly útra, oly országba kell lépni, melyben azelőtt nem volt, és nem tudja, ki leszen vezetője, angyal-é vagy ördög? Annyit téssen; hogy ez a test, elsőben egészségtől és erejétől, azután minden érzékenységtől, minden világi édességektől megfosztatik: föld alá tétetik, férgekkel megemésztetik. Annyit téssen; hogy Isten ítélőszéki eleiben kell menni. Oda pedig sem szolgálk és barátunk, sem kincsünk és gazdagságunk nem kísérhet: hanem csak cselekedetünk jönnek utánunk, és azok érdeme szerint vesszük az örök jutalmat.

Ez a halál, melyen által kell mennünk; ennek emlékezetit kell szívünkbe oltanunk, ha szentül akarunk élni. Tudta Ábrahám, mely hasznos a halál emlékezete: azért mihent zárandoksága után letelepedett, első örökséget, temetőhelyt vásárolt: jelentvén, hogy első gondolatja halálról volt, melynek emlékeztivel trágyázta azután való vásárlását. Az írástudók, több okok között, avégre mondják, hogy József parancsolva kötelezte maradékát, hogy tetemét kivigyék Egyiptomból, hogy a halálról emlékeztetné a zsidókat. A régi rómaiak, mikor a fársángi jóllakásokhoz akartak kezdeni, elsőben halottat temettek. Az Egyiptom lakosi, minden lakodalmakban, a vigasság között, holt ember koponyáját és egyéb csontjait tükör gyanánt az asztalra vitték, és eszekbe juttatták a vendégeknek, hogy kevés üdö múlva ők is ilyenek lesznek. Mihent Krisztus urunk Szent Pétert főpásztorságra választotta, és juhait néki ajánlotta: legottan haláláról emlékeztette. Innen vagyon eredete, hogy a mai napig, mihent pápát választanak, egy kis szöszet fellobbantnak előtte, azt kiáltván: Szentséges Atyánk, így múlik a világ dücsösége. Mikor a napkeleti császárokat koronázták, egynéhányféle márványdarabot vittek eleibe, hogy elválassza, melyikből akar koporsót csináltatni. Ezzel intették, hogy evilági országért el ne veszesse a mennyországot. Így vetettek zabolát a fejedelemségből származó kevélységnek; hogy miképpen a páva, lebocsátja kevélyen felemelt farka sátorát, megtekintvén lábát: úgy a királyi méltóságból serkedező dagályt megfojtották a halál emlékezetivel a királyokban. Mert a Szent Jób mondása szerint, mivel a nagy fejedelmek vétkeiket nem merik dorgálni az emberek: a koporsó és halál emlékezetivel felnyílik szemek, hogy magokba szállván, gondolkodjanak jobbulásokról. Bezzeg ezt cselekedte Szent Dávid: mert azt írja, hogy a halál árnyéka között járt: azaz oly közelnek alította halálát, mely közel a test az ő árnyékához. Ezt cselekedte ama hatalmas ötödik Károly császár: ki eszében vévén, hogy semmi úgy nem tartóztatja embert a bűnöktől, mint a halál emlékezeti; sok esztendők forgásában mindenkor egy fedett társzekerben magával hordozta koporsóját, és mivel azt a szekeret legközelebb jártatta magához, sokan azt ítélték, hogy elrejtett drága kincseit hordozta rajta.

Ezzel, a halálnak szünetlen emlékezetivel, úgy meggyőzte magát Károly császár; úgy megutálta világi felségét, hogy császárságát és királyságát letévén, barátok közé, klastromban rekeszkedett, és világi gondoktól üresedvén, halála napjáig az egy isteni szolgálatban foglalatoskodott: példájával erősítvén, hogy könnyen megutál mindent, aki nemcsak néha, hanem mindenkor eszébe forgatja, hogy meg kell halni. Ki kapott inkább e világon, mint Alexander? De mihent eszébe vette, hogy meg kell halni: sok vérhullatással keresett országát megutálá és szolgálai közé osztá. Erre nézett ama tudós ember, aki egy száraz kaponya alá azt írta: Mindent semminek tart, aki ezt gondolja. Mert miképpen Boldizsár királyt, hamis vélekedéséből kimenté Dániel, egy kis hamuhintéssel: úgy az emberek könnyen eszekbe vészik, hogy a világ csak csalogatja és játszództatja őket, ha koporsó porral meghinti szívüket.

Tudjátok-e, keresztyének, mi az oka, hogy az emberek ily szabadoson, sőt feslettül élnek? hogy a bűnökben ily bátran hevernek, bűzhödnek? hogy minden elmélkedéseket és

gondolatjokat csak a világi jókra függesztik? hogy úgy szorgalmatoskodnak, mintha soha meg nem kellene halni; úgy ragaszkodnak a csalárd világhoz, mintha itt volna maradandó lakások; oly bátorsággal vannak, mintha frigyek volna a halállal? Ennek oka az, hogy az emberek elfelejtik halandóságukat. Ha a bűnben bátorsággal gázolnak, oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak. Ha a kevélységtől elragadtatnak, oka az, mert elfeledkeznek halálokról, mert a por és hamu nem kevélykednék, ha meggondolná halandóságát. Ha sokan a világ gyönyörűségiben úsznak, oka az, hogy szemek előtt nem viselik halálokat. Mert ha a moly meg nem sérti a ruhát, mely a holttesten volt: annak a léleknek sem árt a világ incselkedése, mely a halálról gyakran gondolkodik: sőt mint Damocles, megúnja, mint a veszélyt, a világi csalogatásokat. Ha sokan felebarátjokkal veszekednek, és a világi jókon üstököt vonszanak, oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak, mert miképpen a méhek, akár mint viaskodjanak, megcsendesednek, mihent egy marok port vetnek közikbe; úgy mibennünk, porrá létünk emlékezete megoltana minden gyűlölséget. Ha a tűrhetetlenek semmit békével nem szenvednek, oka az, hogy testek rothadásáról elfeledkeznek: mert ezt meggondolván, semmi kárral bosszúra nem indulnának. Mint az Egyiptom lakosi, noha látták, hogy a zsidók kölcsönként gazdag-ságokat elviszik: de egy szót sem szólottak; mert akkor halottokat temetvén, azt kiáltották, hogy előttök a halál.

Nem ok nélkül nevezi zabolának a halál emlékeztet a Szentírás, mikor azt mondja, hogy visszavonatot Sennacherib, mint erős zabolával, az ő vitézi halálának látásával. Ádámnak is ezen zabolát vetette szájába az Isten: és mindaddig állhatatos volt az engedelemben, míg az ördög el nem rontotta ezt a zabolát, ama szóval: Meg nem haltok! Nemcsak zabolája, hanem kormányja életünknek az halál emlékezete.

Aki hajóját jól akarja igazgatni, nem áll a csónak orrán vagy közepin a kormányval; mert így hamar parthoz vagy tőkéhez rontaná bárkáját: hanem a hajónak utolsó végére áll, és onnan igazgatja folyását. Ha mi is csak életünk eleit, azaz nemzetségünket vagy nemes vérünket nézzük; ha életünk középfolyását, ifjúságunkat, erőnket, értékes állapotunkat szemléljük: veszedelmesen evezünk a test csónakjában; hanem életünk utóját tekintjük, az legyen kormányunk! És miképpen Szent Pál azt írja magáról, hogy mindennap meghal: mi is mindennap, ha nem többször, egyszer, gondolkodásunkkal nyújtóztassuk ki magunkat egy koporsóban; úgy, amint halálunk után kinyújtóztatnak, elhervadt és változott, szörnyű ábrázatban; megkékült, rút színben; az iszonyú férgek és undok gennyedtségek között! És mikor így kinyújtóztunk, szólunk ekképpen magunknak: Ilyen állapotra kell jutnom; így kell e világtól és minden javaimtól elválnom; így kell mindenektől elhagyatnom; ennek a rothadandó testnek ekképpen kell bűzhödni. Azért mit kapok a rossz világon? Miért kedvezek a bűdös testnek? Miért nem készülök oda, ahol örökké kell laknom? Nagyobb bolondság nem lehet, mintha a rövid életben örök kínokat keresek.

Nemcsak meg kell halnunk, keresztyének, hanem hamarvaló üdön kell ennek lenni: mert a Szent Pál mondása szerint, rövid az üdő; megrövidültek a mi napjaink; nem élünk most annyit, mint a régiek, nyolc-, kilencszáz esztendőig. Amely bizonyos halálunk, oly bizonytalan annak ideje, helye, órája és módja: betegségből-é vagy hirtelen történetből? gyilkosunk gonoszágából-é vagy téglá esetiből, egy fa dőléséből, egy ház omlásából, egy hajó fordulásból, egy hidromlásból; tűztől-é vagy víztől; imettünk-é vagy aluvásunkban; jártunkban-é vagy játékunkban lészen halálunk? Senki nem tudhatja! És amint édes üdvözítőnk mondja: Mikor ingyen sem gondoljuk, akkor szólítanak ki e világból. Nem tudod - úgymond Seneca -, mely helyen vár téged a halál: azért te ötet mindenütt készen várjad! Minden napot utolsó napodnak ítélj!

Ezt a halál bizonytalanságát a Szentírás példákkal adja előnkbe. Együtt azt mondja, hogy a halál úgy jár, mint a lopó: ki örömet éjszaka, setétben kullog: reáleselkedik, mikor alusznak és vigyázatlan vannak az emberek; és akkor nagy lepteiben, zajgás, csattogás nélkül ballag: nem is az ajtón, hanem ablakon vagy egyéb rejtkehelyen bújik bé. Azért mikor a Szentírás sok helyen lopóhoz hasonlítja a halált; mikor azt mondja, hogy ablakon bújik bé; jelenti a halálnak véletlen voltát, bizonytalan óráját. Másutt azt olvassuk, hogy a halál olyan nekünk, mint a horog a hálnak, a tör a madárnak. Ezzel taníttatunk, hogy a halált sokszor találjuk, ahol nem alítjuk, sőt ahol életet keresünk. Mikor a hal vígan úszik a szép folyóvízben; mikor a madár gyönyörűsége szép ágakon röpdös és kedvesen énekel, azt alítván, hogy szép falattal bétölti gyomrát, táplálja, sőt hizlalja hasát; akkor nyeli el a horgot, akkor fojtja nyakára a tört. Úgy az emberek a gyönyörűségek, tiszték, gazdagságok ágain bátorsággal vigadozván, véletlen esnek a halál törébe. Mennyit ismertünk, kik vígan mentek feküdni, és halva találtattak? Mennyin merültek vízben? Mennyin égtek házban? Mennyin fulladtak meg kedves falatok torkán akadásával? Mennyin veszttek házomlásban, egy szűnyogmarásban, egy tőlyukasztásban? A Szent Jób fiai, mikor vígan lakoztak, akkor dőlt reájok a ház. Mikor Amnon az ő bátyjával, Absolonnal kedvesen vendégeskedett; mikor Mifiboset, a Saul király fia, délest ágyában nyugodott, véletlenül megöletének. Holofernes, a szép Judit kívánságában, álmát halálához ragasztá. Egyszóval: nincs száma azoknak, kik dob-, trombitaharsogással, virgina-, hegedűszóval gyönyörködtetvén magokat, egy szempillantásban kiragadtattak az élők közül, és föld alá nyomattak.

Ez az oka, hogy a Szentírás a mi életünket párának, füstnek, tajtéknak, hamar elhervadó virágnak, árnyéknak, álomnak nevezi. Mert véletlen elmúlik, és oly keveset tart, hogy az Isten kalendárioma szerint senki egy egész napon nem él: mivel Isten előtt ezer esztendő csak egy nap. Senkit nem olvasunk pedig a régi nagy életű emberek közül is, ki ezer esztendeig élt volna. A mostaniak igen sokat élnek, ha száz esztendőt, azaz egy napnak tizedrészét érik: mert közönségesen hetven vagy nyolcvan esztendő utolsó határa az igen hosszú életű embereknek. Ezek a kevés esztendők az örök élethez képest olyanok, mint egy csepp víz a tengerben, egy fövenyecske a föld kerektségében.

Mivel azért ily gyarló és romlandó, ily rövid és mulandó a mi életünk; nemhogy egy napot, de egy órát sem ígérhetünk életünknek. Sőt minden órában azt mondhatjuk Szent Dáviddal: Csak egy lépés, csak egy grádics vagyon énközöttem és a halál között. Mert a bölcs mondásaként: nem késik, és sohult nem múltat, hanem jöttön-jő reánk a szomorú halál. Azért int Szent Jakab, hogy soha azt ne mondjuk, hogy holnap ezt míveljük, amoda megyünk, ott vásárlunk: mert nem tudjuk, mint léssen holnapi állapotunk: hanem így szóljatok, úgymond; Ha élünk, ezt vagy azt míveljük; úgyhogy minden dolgunkról Ha-val kell szólanunk, nem tudván, mit hoz magával a következő nap.

Mondaná valaki: Isten igen kívánja üdvösségünket, igen szereti lelkünket. Mi az oka tehát, hogy elrejtette és titkon tartotta magánál utolsó órákat? Ha tudnók, mikor lenne kimúlásunk, szorgalmatosan hozzá készülnénk; minden egyéb gondjainkat félretennők, és így üdvösségünket bátorságosan megnyerhetnők.

Keresztyének! Istennek atyai kegyelmessége az is, hogy halálunk óráját titkon tartja; mert ezzel ébreszt és esztenez, hogy szentül és jámborul éljünk, a bűnöktől magunkat ójuk: és amint Szent Hilarius szól; utolsó napunk bizonytalansága, függőben lévő várakozásunk szorgalmatoskodását kívánja. Ha tudnók halálunk napját, boldog Isten! mely nagy szabadságban, sőt mely nagy feslettségben élnénk? Most, noha nem tudjuk órákat, mindazáltal, napról napra halasztjuk jobbulásunkat, és bátran merülünk minden bűnökbe. Mit mívelnénk, ha bizonynal tudnók, hogy még tíz esztendőt élünk? Vajon taláztatnék-é, aki kilenc esztendejét világi

gyönyörűségeiben nem töltene, és ördögi szolgálatokban, azaz bűnökben nem foglalná? Semmivel azért nagyobb okot nem adott volna Isten a gonoszságra, mintha tudósított volna holtunk idejéről. Óránkat eltitkolván, azt akarta, hogy úgy éljünk, mintha másnap megítéltetnénk: és amint Szent Ágoston tanít; mikor felkelünk, estvérül bizonyost ne tartsunk; mikor lefekszünk, virrattához ne bízunk: hanem azt bizonynyal higgyük, hogy úgy ítéltetünk, amint utolsó óránkon találtatunk: és ha készületlen tapasztalnak, örökké elveszünk. Azért életünk bizonytalan vége erős eszten az istenes életre, és üdvesség-keresésre. Erre nézve Krisztus Urunk, a halálnak bizonytalan órájából azt hozza ki; hogy mindnyájan vigyázzunk, és mindenkor készen legyünk: mert nem tudjuk napját és óráját; éjjel-é vagy nappal, estvére vagy hajnalban léssen kiszólításunk.

De oh, vakság! Oh, balgatagság! Noha ily bizonytalan az óra, melytől függ az örök állapot, mégis ily feledékenyek és késedelmesek vagyunk az üdvösség dolgában! Ha itt a várasban tíz vagy tizenkét embert halálra ítélték volna, és csak az órát várnánk, melyen a hóhértól megöletnek: vajon ezek mit mívelnének? mit gondolnának? miben foglalnék magokat? Talán kocka-, kártyajátzásban? Talán kacagásban, trágárságban, egymás között üstökvonásban? Efféléket mind félretennének: hanem ha eszek volna, keseredett szűvel, szomorú orcával, könnyhullató szemmel, zokogó szókkal Istentől bocsánatot kérvén, bűnöket megbánván, üdvösségekhez készülnének. És ha valaki közülök játszanék, dobzódnék, jószágért veszekednék: azt sült balgatagnak és eszefordultnak ítélnék. Ilyen a mi állapotunk: mindnyájan halálra ítéltetünk, a bizonytalan órát fejünkre várjuk. Mit míveljünk tehát? Játsozódjunk-, kacagjunk-, dobzódjunk-é? Gyűlölködjünk, és az árnyékvilágon vonakodjunk-é? Oh, esztelenség! Oh, gondatlanság, ha lelkünkre és üdvösségünkre nem vigyázzunk; ha úgy nem élünk, mintha ma kellene meghalnunk! Bezzeg ha eszünkön járnánk, gyakran így kellene magunknak szólanunk: ha ez éjjel megholtam volna, jaj, mint lett volna dolgom? Ha ezen órában meghalnék, micsoda állapotban találatnám? Mint járna az én szegény lelkem, ha most kiszólíttatnám? Vajon nem mennék-é az örök kínra? Jaj ki kevesen vannak, kik efféle gondolkodásokkal, életek jobbítására izgatják magokat!

Akarjátok-é tudni, honnan vagyon, hogy noha némelyek gondolkodnak halálokról, de meg nem teljesedik benne a bölcs mondása; hogy sohasem vétkezik, aki utolsó állapotjáról emlékezik? Oka az, hogy hosszú életet ígérnek magoknak: a halált pedig messze lévőnek alítják. Azért mint a szem, kicsinynek mutatja, ami távol vagyon: úgy a mi szívünk semminek tartja a halált, míg messzinek tetszik. Mikor az ördög bűnre akar vinni, első mesterség az, hogy a halál félelmét kivegye szívünkéből. Ifjú vagy, erős vagy, egészséges vagy; nem dobzódol, nem részegeskedel; mikor annak ideje, orvossággal segíted a természetet: azért még most meg nem halsz: messze még a te célod: üdöd léssen ezután is a jóra. Tudja jól az ördög, hogy senki nem hinné, ha igyenesen azt mondaná neki, hogy meg nem hal; azért ezzel senkit nem biztat, hanem azt mondja, hogy meghal, de nem ezidén, nem ebben a hónapban, nem ezen a napon: és így minden esztendő, hónapot és napot felszabadítván a halál félelmétől, halandóságát elfelejteti emberrel, és halhatatlansággal bátorítja szabados életre. De eszünkbe kell ezt a család ördög mesterségét vennünk; és nem kell úgy gondolkodni a halálról, mintha távol volna. Ha vén vagy: előtted a koporsó, és azért hajol hátad görbesége a föld felé, hogy temetőhelyedet mindenkor szemléljed, mivel a Szent Pál mondása szerint, aki megvénhedett, közel jár a halálhoz: és az ősz haját a régi bölcssek halál virágjának vagy zászlójának nevezték. Ha ifjú vagy: meggondold, hogy több bárányt visznek a mézsárszékbe, hogysen juhot; és egy ötvenesztendő mellett sok ezer ifjú vitetik a temetőhelyre.

Azért mindnyájan szálljunk magunkba, és eszünkön járjunk: mert miképpen a hadban egy vétek veszély, és elől nem kezdhetni: úgy a halálban kétszer nem vétkezhetünk. Egyszer, nem többször halunk meg. Azért orvosolhatatlan vétek, ha bűnben és Isten haragjában léssen halá-

lunk, mert valamely felé dől a levágott fa, örökké ott marad. Annak okáért teljes életünkben elég dolgunk vagyon, ha meg akarjuk tanulni, mint haljunk jól meg. Ificrates, békességes üdőben és bátorságos földön, árkokkal és palánkokkal erősítette táborát; és úgy tartotta rendben népét, mintha igen félelmes helyen volna: avégre, hogy ha véletlen ellenség találná, ama bolond mentséggel ne élne: nem véltem. Mentül illendőbb, hogy a mi vitézkedésünk idejében, mindenkor készen legyünk, és szorgalmatossággal vigyázzunk magunkra; hogy valamikor jó, készen találjon a halál: és az okos szűzekkel úgy várjuk urunk jövőtelét, hogy mennyegzős házába mehessünk.

Bölcs Aristóteles mondása, hogy a halál rettenetesebb minden félelmes dologknál. Azért mikor Ezechiás király hallotta volna, hogy meg kell halni, keserves könnyhullatásokkal úsztatta betegágyát: mikor Saul hallotta volna, hogy másnap meg kell halni, ottan elájula és földre esék: mikor Boldisár királynak tudtára adák kimúlását, a reszketés miá nemcsak ina lantolt, hanem térde egybeveretett. Mert semmi nincs e világon veszedelmesb és rettenetesebb, mint a bűnösök halála. Ennek sok és nagy okai vannak:

Először: A halál oly testi gyötrellemmel mégyen végbe, melynél nagyobb a testhez nem fér. Nagy kínnal jöttünk e világra; noha nem magunk, hanem, mint a viperák, anyánk kínjával, és sokszor halálával: de sokkal nagyobb, és magunk saját kínjával megyünk ki e világból. Mindnyájan láttatok halálra vált embert. Vettétek-é eszetekbe, mint változik hervadott színe; mint hidegül és merevedik lába; mint kékül keze; mint béesnek és a nagy kínok miatt kifordulnak szemei; mint vonódik és keményedik homloka; mint feketül nyelve; mint röhög a mellye; mint vonakodik; mennyit fohászkodik; mint serkedeznek könnyhullatási; mint folynak hideg izzadási; mint fárad a lélegzésben: egyszóval, mint elváltozik, megrútíttatik minden tagja? Ezek a nagy változások, szörnyű kínok jelenségei. És ha minden fájdalom abból származik, hogy a testnek természet szerént való állapota megbontakozik, és a benne való nedvességek mértéke megváltozik; mivel soha semmi kín és fájdalom úgy meg nem bontogatja és el nem változtatja természetünk állapotját, mint a halál, mely éppen és teljességesen mivoltát elrontja, és csaknem tökévé teszi: következik, hogy valamennyi kínokat, betegségeket és fájdalmakat szenvedett vagy szenvedhet a szegény gyarló test, mindazoknál nagyobb és keservesb kínokat érez ember a halálban; úgyhogy minden egyéb fájdalmak, akár sebből, akár kösvénytől, kólikától, kötől származzanak, csak előljárói és martaléki a halálnak. Mert a betegségek egy vagy két tagját: fogát, szemét, lábát, veséjét gyöttrik embernek: de a halál minden kínokat magában kapcsol: minden tagjait és részeit a testnek felbontja és elváltoztatja. Annak okáért rettenetesebb és fájdalmasabb minden világi kínoknál a halál.

Másodszor: A földhöz és e világi jókhoz ragaszkodott ember lelkének kimagyarázhatatlan szorongatási és kínjai vannak a halálban, mikor látja, hogy el kell válni mindazoktól, amiket szeretett; amiben gyönyörködött; amiben reménységét helyhezette: és amint mezítelen jött ide, úgy kell innen kimenni. Ezt meggondolván a bölcs, felkiált: Oh, halál, mely keserű a te emlékezeted annak, aki békével vagyon gazdagságiban; kinek ingyenes útja vagyon mindekben! Mert igazán írja Szent Gergely, hogy amit ember szeret, fájdalommal válik el attúl. Azért a halálra vált ember, eszébe vévén, hogy gazdagságát, kincsét, méltóságát, tisztit, örökségét, jószágát mind el kell hagyni: keserves méreggé változnak akkor minden kedves gazdagsági. Szeme előtt forog, hogy jó barátitúl és atyjafiaitúl, kedves házásátúl és magzatitúl, sok szép nyájasságtúl és barátságos társalkodástúl, sőt az egész világtúl úgy meg kell válni, hogy soha ezekhez vissza nem tér. Az is elméjébe ütözik, hogy az ő teste, melynek gyengéltetésére mindenben kedvezett, oly szörnyűségre jut, hogy sem jó barátja, sem kedves házasa, nemhogy egy ágyban, de egy házban sem maradhat véle: hanem föld alá dugják, és ott a férgek túl elszaggattatik: megposhad és rothad, úgyhogy utálás nélkül reá sem nézhetni. Oh,

mely szomorú és keserves kínokat szereznek efféle gondolatok, a világhoz ragaszkodott ember szívében!

Harmadszor: Retteneteseb gyötrelem vagyok a gonosz életű emberek halálában. Mert mint a gonosztévő, mikor a tömlőben vagyok, mindenkor törődik, gyötrődik: de főképpen, amely nap kivitetik a bírák eleibe, iszonyú rettegésektől szorongattatik és kínoztatik: úgy a bűnös ember, mikor az ajtón vagyok, hogy bírása eleibe menjen, szörnyű félelmeiktől környékeztetik. Eszébe jut akkor, és mint egy tükörben, szeme előtt forog teljes életének számlálhatatlan gonoszsága, szabados erkölce, feslett undoksága. Furdalja és feddi lelkiismereti, hogy az isteni szolgálatban ily restes, az üdvösségkeresésben ily késedelmes volt, és minden esztét, kedvét csak a mulandó világi rosszásra fordította. Teljes életében valami vétkekről penitenciát nem tartott; csoportban, sőt seregben rohannak elméjébe, mint Antiochusnak; és szörnyűképpen szorongatják, mardossák szívét; mivel a halál esztene a bűn. Szent Jób és Szent Dávid, noha megöregedett állapotjuk vétkeiktől nem annyira tartottak, de ifjúságok fogyatkozását rettegéssel említették: és halálokhöz közelgetvén attól tartottak, hogy azokból ne következék veszélyek.

Szent Isten! Mennyin kívánnak halálok óráján egy napot, egy órát azok közül, melyeket most játékkal, mulatsággal, hívsággal mulatnak, hogy abban Istennek kedvét kereshetnék? De sokan úgy járnak, mint ama szegény Chrysaorius, kiről Szent Gergely azt írja, hogy amennyire gazdagsággal, annyira bévelkedett vétkekkel: és halála óráján, látván az ördögöket, kik érette jöttek, izzadással, szörnyű hánkódással kiáltani kezdett: bárcsak virrattig, bárcsak virrattig hagyjatok békét! De nem lén helye esedezésének; hanem azon órában meghala. Mert noha Isten bocsánatot ígér a penitenciatartónak, de nem ígér holnapot a vétkezőnek. Oh, mint átkozzák akkor a gonoszak magok balgatagságát, hogy imádkozásban, szentségek gyakorlásában, bévséges alamizsnálkodásban és egyéb istenes, szent életben nem foglalták magokat? Megnyílik akkor szemek: és megismérik, de későn, hogy hívság és rosszság e földi szorgalmatoskodás; vakság és esztelenség a világi dolgokon való kapdosás.

Mikor pedig a gonosz lelkiismeretű ember így őrlődik, gyötrődik magában, azt ne gondold, hogy az ördög aluszik: mert ha mindenkor kerül, mint az ordító oroszlán, akkor legnagyobb dühösséggel rohan emberre, mikor látja, hogy rövid ideje vagyok: és ha Isten meg nem zabolázza, sok hamis képzésekkel, rettenetes jelenésekkel, színes hazugságokkal úgy megháborítja a gonoszságba merült ember értelmét, úgy elfordítja akarátját, hogy sok iszonyú rettentésével kétségbe ejtheti, noha a szent életű jámborokon nem ad Isten hatalmat a Sátánnak; hanem hatalmas erejével hátraveri és megszégyeníti.

Negyedszer: mindezeknél nehezebb dolog, mely a gonoszokat kínozza az utolsó ütközetben; hogy mindjárt a halál után nem prókátor és gondviselő által, hanem személy szerént, Isten ítélőszéki eleibe kell menni: számot kell adni teljes életéről: örök üdvösségnek vagy kárhozatnak utolsó szentenciáját kell venni. Azért mondja Szent Gergely, hogy méltán retteg akkor a lélek, midőn látja, hogy kevés vártatva olyat talál, amiben örökké marad. Oh, mely szörnyű félelem ez! Nemcsak azért, hogy utolsó és másolhatatlan a szentencia, és senki ennek executióját, kiszolgáltatását nem ellenzheti; nemcsak azért, hogy oly dologról leszen szentencia, melynél nagyobbbról nem lehet; tudniillik az örök boldogságról vagy kárhozatról: de azért is, hogy ily közel, és szinte előtte lévén embernek a törvény órája, nem tudja, ha nyeri-e vagy veszti? És noha lesznek, kik a bűnös testet elkésérik a sírhoz; de senki nem mégyen a bíró eleibe a lélekkel: hanem elhagyatván minden segítségtől, csak a jó és gonosz cselekedeti mennek véle. A Sátán pedig kit Szent János vádolónak nevez, jelen leszen, ki beadja a szegény lelket, mint Zachariásnál olvassuk. Egy szempillantásban vége leszen a törvénynek: bévádol-

tatik, megítéltetik, megszentenciáztatik a lélek, és haladék nélkül executio, igazság szolgáltatik. Azért ettől a szempillantástól függ az örökkévaló állapot.

Ilyen nagy kínokkal, ennyi keserves gyötrődésekkel, ilyen rettegetésekkel és szorongatásokkal teljes azok halála, kik a halált készen nem várják, hanem csak a mulandó világhoz ragaszkodnak; testekre és nem üdvösségekre vigyáznak; gazdagság keresésben, nem istenes erkölcsökben foglalják életüket.

Azok pedig, akik igaz fontban vetik és hívságnak tartják a világot minden kincseivel, becsületivel és gyönyörűségivel; azok, akik itt csak azért élnek, hogy az örök boldogságban helyt szerezzenek és minden gondolatjokat arra fordítják, hogy Istennek kedveskedjenek; azok, akik szívében megholt a világ és elvált kívánságok attól, amivel e rossz világ tartóztatja az emberek kedvét: nem ilyen rettegetésekkel, nem efféle bajos gondolkodásokkal mennek a halálra: hanem víg és csendes elmével várják halálokat; mert noha el nem kerülhetik a halál nyilát, de a halál kínja meg sem illeti őket; hanem amint Szent Bernárd írja: ezek halála jobb minden világi jónál, mert kezdete a nyugalomnak, bátorsága az örök boldogságnak.

Az Isten szolgálói tudják, hogy az ő halálok elrontatik a boldog feltámadással: azért úgy válnak el a testtől, mint az útra menők házoktól. Tudják, hogy a világi élet tengeri habok hányása, és hogy nincs a halálnál egyéb part, ahol megnyugodjanak. Tudják, hogy e földön jövevények és számkivetésben vannak; tudják, hogy a halál ajtaja és kezdete az örök életnek: azért minden kedvek és kincsek, minden atyafiságok ott vagyon, ahol örökké maradnak. Itt pedig úgy laknak, mint maholnap kimenő sellyérek: és eszekben forgatják, hogy nem házok, hanem szállások ez a test, sőt tömlőcök, melynek ajtaját halál nyitja fel. Tudják, hogy itt sok harcok és veszedelmek között vitézkednek, sok munkás fáradságokkal lenyomatnak, sok kísértetekkel ostromoltatnak, és a testnek súlyos terhével nehezítettnek: azért nyereségnek tartják, hogy a világ töreiből kiszabadulnak, hogy a test gyarlóságától megmenekednek, hogy az ördög ostrominak veszedelméből kivitetnek. És gyakran kiáltják Szent Dáviddal: Vedd ki, Uram ebből a fogságból lelkemet: jaj nékem, hogy ennyire hosszabbodik bujdosásom! Oh, mely gyönyörűségesek, Uram, a te hajlékid! Ájulva kívánczik tehozzád az én lelkem. Mert ha kedves a vitéz embernek harc után való diadalma; ha örvendetes a kereskedőnek fáradság után való nyeresége; ha gyönyörűséges az útonjárók hazamenése, az elfáradt munkások estvéli nyugalma, a tengeren hanyatottak partra jutása: az igazaknak is kedves, mikor ebből a halandó test szolgálatjából felszabadulnak.

Az istenfélő szent emberek le nem vetkőznek az emberi gyarlóságból: azért vagyon öbennek is a halál fullánkjának érzékenysége; de orvosságok is vagyon, mellyel annak mérget megfojtják.

Ha a világi élet kívánsága akadoz elméjekben: ottan vagy azt felelik, amit ama jámbor püspök mondott: Ha ezután is meg kell halnunk, miért nem most? Ha halad is egynéhány nappal vagy órával, ugyan reá kell erre a mézárszékre mennünk. Bezzeg ha üdövonatással megmenekedhetnénk a haláltól, volna valami: de amire reá kell menni, mi haszna abban haladékot kívánni? Akit akasztani visznek, kevés öröme lehet abban, hogy üdö múlik, míg messzebb viszik; vagy hogy valamivel hosszabb és kevés grádicsú a lajtorja, melyen fel kell hágni. Mindnyájan útban vagyunk: halálunk helyére menten megyünk: mennyit halad halálunk, annyit nevededik rettegetésünk. Megholtak előttünk, valakik születtek; meghalnak utánunk, valakik a világra jönnek; sem első, sem utolsó nem vagyunk a halál torkában. Azért bolondság attól félni, amit el nem kerülhetsz. Jobb hamar általmenni, és félelemtől megmenekedni, hogysem sokáig rettegni, és ugyan reámenni.

Ha a világi jószágtól nehezteli elválását a gyarló test: azt forgatják elméjében az igazak, amit Szent Pál mondott: Földi házunktól megválván, tudjuk, hogy Istentől építettett lakóhelyünk vagyon mennyekben. Nincs itt maradandó várasunk, hanem e földön azért élünk, hogy örökös boldog várast keressünk. Mivel azért ennek a várasnak kapuján most vagyunk, mikor a halált közel érezzük, nem kell hátramászni vagy a menetelen akadozni.

Ha a világi társaság vagy atyafiság forog a gyarlóság előtt, azt juttatja emlékezetibe az istenfélő ember, amit Szent Lucius mondott halála óráján: Semmi jó nincs e világon, gyarló és fogyatkozott minden társaság: Istenhez menjünk, minden jónak kútfejéhez!

Ha a halál iszonyúsága rettegést indít: meggondolja az istenes ember, hogy a halálban semmi nehezebb nincsen, mint annak félelme. Azért amit kedve ellen is kellene szenvedni; Isten malasztjának segítségével megbátorítja magát, és azt mondja Szent Ambrussal: Jó uram vagy, nem félek a haláltól, mely az én uram eleibe viszen.

Ha a temetés szörnyősége háborgatja elméjét: mindjárt azzal bátorítja magát a jámbor ember, amivel Szent Ignatius: Krisztus búzája vagyok; ha a Krisztus mezejébe, a földbe nem tétetem, nem gyümölcsözöm.

Ha az ítélet félelme rettegteti: úgy szól lelkének, mint Szent Hilarion: Mit félsz, mit rettegsz lelkem? Menj ki! Ennyi esztendeig szolgáltál Istenednek, és nem mersz eleibe menni?

Ha a Sátán kísérti és ostromolja: nem úgy jár, mint az istentelenek, kikről Szent Jób azt írja, hogy mikor a kapun léznek, ott romolnak meg: hanem össze nem vész, mikor a halál ajtaján szólani kell ellenségivel, sőt nagy bátran Szent Mártonnal azt mondja a Sátánnak: Mit zsugorgasz itt, vérszopó bestia? Semmit énbennem nem találsz néked valót.

Egyszóval az a különbség az igazak és a gonoszak halálában, hogy a gonosz kedve ellen, erőszakkal taszítatik ki e világból: az igaz ember pedig bátorsággal, vigasztaló reménységgel várja utolsó óráját. A gonoszoknak keserves a halál emlékezete: az igazaknak kedves, mikor közel érzik halálokat, és vígan ama zsoltárt éneklik: Örvendezek, mikor hallom, hogy Isten házába megyek. Mikor a tiszta életű, jámbor asszony ura távol vagy, szomorú, és bánkódva óhajtja annak visszatérését; ha hallja, hogy jó: felugrik, vigad, helyét sem találja örömeiben. A csintalan asszony pedig akkor tapsol, mikor ura messze vagy; elhűl és reszket, mikor jövetelét hallja. Így az igazak, vígak mikor a jó halál által urokhoz mennek: a gonosz szolgák pedig reszketnek, mert jól vagy dolgoz az istenfélőknek, mikor a halál által a földről mennybe mennek; és úgy mennek, hogy a halál kínja csak meg sem illeti őket.

Mindnyájan kívánják az istenfélők halálát, és óhajtják Balaámmal, hogy az igazak halálában részek legyenek: de arról nem gondolkodnak, hogy az igazak erkölcsét kövessék életükben. Mindnyájan örömet úgy múlnának ki a világból, mint Lázár, csak úgy élhetnének, mint a gazdag. De nem így jár ez: az igazak halálában csak azoknak vagy részek, kik az igazak erkölcsét követik: mert valamely bizonyos, hogy gonoszul meg nem hal, aki jámborul él; oly bizonyos, hogy ritkán végezi jól életét, aki halálígon vontatja gonoszságát. A Szentírásban csak egy latrot olvasunk - úgymond Szent Bernárd -, ki halála óráján megtért és üdvezült: mivel az utolsó órára halasztott penitencia, ritkán igaz penitencia. És ha kiíratta hadából Alexander, aki akkor igazgatta kopjáját, mikor ütközni kellett: Isten is méltán megveti, aki gonoszságát akkor akarja elhagyni, mikor elhagyta ötét a latorság.

Azért, keresztyének, ne halasszuk holnapra jobbulásunkat. Eszünkben forgassuk, amit Szent Ágoston sok helyen, de igen tekintetes szókkal előnkbe adott: Mindenkor készen légy, mert megígérte Isten, hogy bocsánatot nyer, aki életét megjobbítja; de a holnapot senkinek nem ígérte. Holló szava a cras, cras: de eszedbe jusson, hogy a holló kirekedett a Noé bárkájából, és a sírányzó galamb bévétetett.

De ideje, hogy elvégezzük tanításunkat. Sommája a dolognak az, hogy ha jól akarunk meghalni, jól éljünk, és teljes életünk rendelkezésére két kormányt tartsunk: egyik, hogy úgy éljünk, amint halálunk óráján akarnók, hogy éltünk volna. Ha most meg kellene halnod: mint akarnád, hogy viselted volna magadat, rendelted volna életedet; és azt cselekedd most, amit akkor haszontalanul fogsz kívánni. Másik, hogy nem tudván utolsó órákat, úgy éljünk minden órában, mintha akkor kellene meghalnunk. Azért gyakran magunkba szálljunk, és meggondoljuk, micsoda furdalná és nehezítené lelkiisméretünket, ha ezen órában meg kellene halnunk. És ha oly fogyatkozást érzünk, melyet nem akarnók, hogy a halál bennünk tapasztalna, késedelem nélkül, mindjárt kifeseljünk abból: mert - a Szent Ágoston mondása szerint - , amiben találtatunk halálunk óráján, abban ítíltetünk. Azért nem bátorságos, sőt nem szabad oly állapotban lennünk egy szempillantásig is, melyben nem akarnánk meghalni. Ha így élünk, a halál nekünk üdvösségünk útja és kapuja lesz. Kitérjen az Atya, Fiú, Szentlélek mindnyájunknak. Mondjátok mindnyájan: Ámen, Ámen, Ámen.

AZ ISTENI SZERETETRŐL

Minekelőtte Isaiást prédikálni küldötte Isten, akarván tisztítani és prédikáláshoz készíteni nyelvét: egy számvető tüzes pénzt az oltárról fogó közé vévén a Serafin Angyal, azzal illeté ajakát Isaiásnak. Azután parancsolat adaték neki, hogy elmenjen, és hirdesse az Isten akaratját. Adná Isten, hogy az én nyelvemet is, a mai napon ilyen tüzzel illetné az angyal: és amint Isten a laodiceabéli, sem hideg; sem meleg püspöknek parancsolt, azt én vinném végbe; és nyernék tüzes aranyat, isteni szeretettel gerjedező világosságot; mellyel az Isten szeretésének méltóságát és hasznát a keresztyének eleibe terjesztvén, felgyulladna benne az a tűz, melynek gerjesztésére mennyországból földre jött az Isten Fia. Mert ugyan sem egyébért hozott Krisztus jobb kezében tüzes törvényt; hanem hogy szívünket isteni szeretet lángjával vastagon felgerjesztené, és amint Szent Pál szól: Eleven szénnel melegítené hidegségünket.

Ezt a tüzes törvényt hirdeti Krisztus a mai evangéliomban; melyben nemcsak megmutatja, hogy a Messiás, noha emberi természetiben a Dávid fia, de isteni személyében Ura Dávidnak, és az Atya Isten jobbján uralkodik: hanem emellett az Isten szeretéséről adott törvényt is kinyilatkoztatja.

A farizeusok meg akarván Krisztust vagy szavában fogni, vagy hitelében kisebbíteni, azt kérdezik tőle: Melyik a Nagy parancsolat a törvényben? Úgy gondolván, hogy ha valamit a Mózes törvénye kívül mond, vádolhatják, mint aki nem tudja vagy böcsülleni nem akarja a törvényt: ha pedig csak azt mondja, amit Mózes írva hagyott, azt állathatják, hogy Krisztus nem nagyobb Mózesnél, mivel egyebet nem tud mondani; hanem amit Mózesnél tanult: sőt hogy a farizeusoknál sem bölcsőbb, mert csak azt mondja, amit ezek is tanítanak.

Megfelele Krisztus, két törvényt nevezvén, melyek a tízparancsolatban nincsenek foglalva. Sok törvényeket adott Isten a zsidóknak, mert akik azokat szám szerint megolvasták, azt írják; hogy a Mózes könyvében annyi tilalmazó törvény vagyon, mennyi nap az esztendőben; tudniillik, háromszázhatvanöt. Annyi parancsoló hagyás vagyon, mennyi csont az ember testében; tudniillik, kétszáztizennyolc vagy talán ennél is több. Mindezekből a sok számú törvényekből rövid sommát akarván szerezni az Isten, az egész törvény velejét és székét két szóban foglalta; hogy Istenünket és felebarátunkat szeressük!

Mivel azért első és nagyobb parancsolat Isten szeretésére kötelez; én is a mai tanúságunkat arra határozom. Először, hogy amely szeretettel tartozunk szeretni Istenünket, annak mivoltát

és tulajdon cselekedetét megmagyarázom: azt is megmondván, mire köteleztetünk, mikor azt parancsolja Isten, hogy szeressük őtet teljes szüdből, teljes lélekkel és minden erőnkkel. Másodszor, az isteni szeretet felséges méltóságát, kimondhatatlan jóságát, végetlen sok és nagy hasznát, amennyire csekély elmélkedésemet Isten hozzásegíti, kinyilatkoztatom. Harmadszor, megmondom, mely sok és nagy okok indítanak, és izgatnak Istenünk szeretésére. Kérjétek Istent, igazgassa elmémet és nyelvemet, hogy helyesen szóljak. Én is könyörgök, hogy ő szent felsége gerjessze szeretetre szívetekeket.

Nem szoktak az emberek barátságos szeretetet kívánni az alacsony rendektől, kiktől segítséget és vigasztalást nem vehetnek szükségekben. Azért úgy tetszik, elég irgalmasság volna Istenünktől, ha reászabadítaná a fogyatkozott és haszontalan szolgákat, hogy szeressék őtet. De ezzel nem elégszik, hanem parancsolattal kötelez Isten, hogy szeressük őtet; sőt utolsó veszedelemmel fenyeget, ha nem szeretjük. Szeressed - úgymond - uradat Istenedet, teljes szíveddel, teljes lelkeddel, teljes erőddel. És hozzáadja, hogy valaki Istent nem szereti, lelki halálban vagon, és köteles a második halálra, mely az örök kárhozat.

Hogy Isten parancsolattal, hogy legelső és legnagyobb parancsolattal kötelezett szeretésére; elsőben ismérteti azzal, mint kívánja, és mely nagyra böcsüli szeretetünket, melyet mind hagyással, mind fenytékkal akar gerjeszteni. Másodszor, arra kötelezi magát parancsolásával, hogy valamire szüksége vagon erőtlenségünknek, az isteni szeretésnek teljesítésére, azt mind megadja. Minden tekéletes jó Isten ajándéka: mert a mi gyarlóságunk a jónak gondolására sem elégséges, nemhogy az isteni szeretetre érkezhetnék; melyet Isten ő maga önt az ember szívébe. Mivel azért az isteni kegyességhez nem fér sem az, hogy lehetetlen dolgot parancsoljon, lelkünk vesztése alatt; sem az, hogy megvonja parancsolatinak teljesítésére szükséges segítségét: nyilván kitetszik; hogy mikor szeretését parancsolja, arra köti magát, hogy hozzásegít, és az ő részéről fogyatkozás nem leszen, csak eljárunk hivatalunkban, és meg ne fogyatkozzunk az Isten segítsége vételében. Harmadszor, mikor Isten azt parancsolta, hogy szeressük őtet, arra kötötte magát, hogy a mi szeretésünket maga szeretésével megtéríti. Mert az isteni természetnek tulajdona, hogy szereti azokat, akik őtet szeretik.

Álljunk meg itt, keresztyének, és értsük, mely nagy kegyesség ez, hogy Isten akarja, sőt parancsolja, hogy azt szeressük, aki ha nem szeretne minket, minden jótól üresen maradnánk; sőt meg sem maradnánk, hanem semmivé lennénk. Nincs Istennek, sem magunkra, sem javainkra szüksége: csak azért kívánja szeretetünket, hogy áldomásit velünk közölje és javaiban részeltessen: mert isteni gazdagságának tárháza kulcsa a szeretet, és minden javaival teljesíti az őtet szeretőket.

Hogy értsük, miben áll az isteni szeretet, eszünkbe juttassuk, hogy nemcsak a bölcsek, hanem közönségesen minden emberek értelme az, hogy: a szeretet abban áll, hogy akit szeretünk, annak jót kívánunk; örülünk javain; bánkódunk és szomorkodunk ellenkező dolgain. Mert noha a szeretetből sok jótétemények és kedves nyájaskodások származnak; de a szeretet természetes mivolta nem ezekben áll, hanem hogy annak jót akarunk, akit szeretünk.

Akkor szeretjük tehát istenünket, mikor néki jót kívánunk: azaz akarjuk, és örömmel ismerjük, hogy Istennek végetlen méltósága, hatalma, bölcssége vagon: szüdből kívánjuk, hogy nem csak mi, hanem az egész világ, igaz hittel őtet vallja, tekéletes szolgálatokkal tisztelje, akaratját teljesítse, bűnökkel bántódását távoztassa: örülünk azon, hogy Isten dűcsöíttetik és kedves szolgálatokkal tiszteltetik: bánkódunk azon, hogy őtet sokan megbántják, hamis tudományokkal és gonosz erkölcsökkel.

Az isteni szeretetnek három tulajdon mivolta vagyona, mellyel a természet erejéből származott szeretést meghaladja: tudniillik; hogy ezzel Istent maga jó voltáért szeretjük; hogy mindennekfelett és mindeneknél inkább szeretjük; hogy teljes szívünkkel és tehetségünkkel szeretjük.

Először: Azért a világi szeretet jót kíván, de ki-ki azt szereti, ami magának jó; azaz utolsó célja a világi szeretésnek ő maga, aki valamit szeret: és amint a pogány bölcs írja, magunk javára nézve kívánunk jót másoknak.

Nem ilyen az isteni szeretet: mert ezzel ember nem maga javára néz, hanem tisztán és csupán magáért szereti Istent. Ilyen különbség vagyona - úgymond Szent Ágoston - az isteni és világi szeretet között; hogy isteni szeretettel Istent; magunkat, felebarátunkat, Istenért kedveljük. A világi szeretet, melyet Isten tilalmaz, magunk, felebarátunk és egyéb állatok kívánásában nem Istenre néz, hanem haszonra vagy gyönyörűségeire.

Igazán írja Szent Bernárd, hogy noha megjutalmazza Isten a szeretetet, de nem jutalomért kell őtet szeretni, mivel az igaz szerető magát nem keresi. Istent a maga felséges méltóságáért, végetlen jóságáért, szépségeért, bölcsességeért, édességeért kell szeretni: azért kell Istennek jót akarni, mert magában jó, és minden szeretésre, minden szolgálatra méltó. Valaki tehát csak azért szereti Istent, hogy hasznot és jutalmat vegyen tőle: maga hasznát kereső béres, mivel magát inkább szereti, hogysem akit magáért szeret. Bosszúság volna egy böcsületes embernek, ha az ő jegyese, inkább szeretné az ajándék gyűrűt, hogysem az ajándékozót: mennél illetlenb, ha ki az Isten javait inkább szereti, hogysem ő magát; és oly alacsonyon gondolkodik Istenről, mintha különben nem érdemlené szeretésünket, hanem adományért.

Akiben isteni szeretet vagyona, nem azt cselekeszi, amit a világ fiai, kik akkor dicsírik és szeretik Istent, mikor jót cselekszik vélek; és amint a próféta mondja, jóllakás között magasztalják Istent, hogy gazdaggá tette őket: hanem azt kiáltja Szent Dáviddal: Jó kedvemből tisztellek, Uram, téged és dicsírem a te nevedet; nem azért, hogy értéket, méltóságot és egyéb jókat adjál; hanem azért, hogy te jó vagy, és a te jóságod erre méltó. Mert ha te nem hasznodért, hanem jókedvedből szerettél engem: méltó, hogy én is téged magadért szeresselek. Azért áldlak és dicsírlek tégedet, mert jó vagy.

Szabad Istent szeretni azért, hogy teremtet, táplál, megváltott, boldogságot ígért; sőt szükség ezekért szeretni és hálaadással tisztelni őtet. De hogy ez a szeretés csak magán Istenre néző jóság legyen; szükség, hogy ne végezödjék a mi hasznunkon; ne szeressük magán a jutalmat, hanem a jótévő és jutalmazó Istent. Mert nem annyira nézi a szeretet az Isten jótéteményit, mint a maga jó voltát, melyből árad minden jó. Az igazak isteni szeretettel kívánják a magok üdvösségét; óhajtva kiáltják, hogy elszakaszkodik lelkek, az Isten kívánása miatt. De nem annyira magok gyönyörűségéért vágyódnak a boldogságra, mint Isten tisztességéért; hogy őtet bátorságosban és tekéletesben szerethessék, és dicsírhessek abban a boldog állapotban, melyben immár vétekben nem eshetnek. A kárhozattól is isteni szeretettel félnek: mert nemcsak attól tartanak, hogy ne kínlódjanak, hanem tudják, hogy valakik kárhoznak, Istennek káromló ellenségei: és attól iszonyodnak, hogy olyan veszélybe ne jussanak. Egyszóval: az isteni szeretet mindenben Istent nézi, nemcsak az adományt.

Másodszor: A tekéletes szeretet abban áll, hogy mindennekfelett szeressük Istenünket. Ezt tanítja Krisztus, mikor előszámlálván, amiket leginkább szoktak szeretni az emberek, azt mondja; hogy valaki apját, anyját, fiát, leányát inkább szereti, hogysem Istent, nem méltó az ő szolgálatjára. Tovább még: aki apját, anyját, feleségét, gyermekét, atyjafiait, sőt a maga életét nem gyűlöli és el nem veszti inkább, hogysem Istent megbántsa; nem méltó, hogy Krisztus tanítványa legyen. Azért Mózes által Isten azt parancsolta; hogy ha fiad, leányod, feleséged, atyádfia, kedves barátod Istentől el akar szakasztani, és egyébképpen meg nem me-

nekedhetel tőle: törvény szerint ölesd meg, és először is magad üsd agyon! És mikor ennek a parancsolatnak rendi szerint a léviták huszonháromezer embert megöltek volna a bálványozásért, azt mondá Isten nékik, hogy megszentelték kezeket; mert apjokat, anyjokat, fiokat ismérni sem akarták, mikor Isten ellen jártak.

Szent Pál apostol, előnkbe adván, mint kell Istent szeretni mindenekfelett, azt írja a szeretet erejéről, hogy semmi nyomorúság, ínség, éhség, mezítelenség, fegyver, veszedelem, üldözés el nem szakaszthatja őtet az isteni szeretettől: sem halál, sem angyalok, sem világi hatalmas fejedelmek, sem mostani, sem jövődő dolgok, sem erősség, sem felség, sem mélység, sem egyéb teremtettt állat el nem vonhat - úgymond -, az Isten szerelmétől.

Ezzel a mondással nemcsak kifejezi Szent Pál, hogy Istent mindenekfelett kell szeretnünk; úgymint akiben mindenekfelett több és nagyobb jók vannak: hanem megtanít, miben áll ez a mindenekfelett való szeretet. Mert ehhez az kívántatik, hogy mindennél nagyobbra böcsüljük Istent, és eltekéltett akarattal, erős szándékkal készek legyünk inkább mindenünket elveszteni, minden javainktól megválni, minden nyomorúságot és kínt szenvedni, életünket inkább letenni, hogysem az Isten szerelméből kiesni, és őtet halálos bűnnel megbántani. Ez amaz böcsülő szeretet, mely kész az Isten akaratjának teljesítését, minden vesztesévé megvenni. Ez a munkálkodó szeretet, mely gyökere és oka engedelmességünknek, mellyel Isten törvénye szerint rendeljük életünket.

Harmadszor: A szeretet módját Isten ő maga előnkbe adta, mikor azt parancsolta, hogy szeressük Istent teljes szívünkben, teljes lelkünkben, teljes erőnkben: és az Újtestamentomban ezekhez adta, hogy teljes elménkből szeressük.

Teljes szüdből tartozunk Istent szeretni: mert a szívet kétfelé nem szakaszthatni halál nélkül. Azért Isten azt kívánja, hogy egyedül néki adjuk szívünket, az ördögtől pedig minden vigyázással őrizzük. A szívön a Szentírás akaratunk indulatját érti. Mert miképpen testi mozdulásunk eredete a szüdből vagyon, és ha a guta azt megüti, elvész mozdulásunk, úgy az akarat, fő indítója a lelki cselekedeteknek. Mikor azért arra kötelez Isten, hogy őtet teljes szüvel szeressük: azt kívánja, hogy a szeretetnek első és belső indulatja az légyen, hogy valamit szeretünk, Isten akaratja szerint szeressük: semmi szeretésünk ne ellenkezzék övéle.

Teljes lélekkel kell Istent szeretnünk. A Szentírásban az ember élete léleknek neveztetik. Azért mikor Isten azt parancsolja, hogy teljes lélekkel szeressük őtet: arra kötelez, amit Szent Pál világos szóval kifejez; hogy senki magának ne éljen, hanem Istennek; azaz, hogy miképpen az Ótestamentomban az éppen égő áldozatot mindenestül Isten tisztességére égették: úgy az ember, minden életét annak szolgálatjára térítse, aki első teremtetője és utolsó vége életének. És mivel Isten a mi lelkünk élete, úgy engedjen lelkünk Istennek, mint a test enged a léleknek.

Amint Szent Márk magyarázza, teljes elménkkel és értelmünkkel szükség szeretnünk Istent: azaz Istennek: jelenlétét értelmünkkel meggondolván, szent és igaz intencióval, célozással minden cselekedetünket az ő tiszteletire igyenesítsük: elménket és értelmünket abban fárasszuk, mint és hogy keressük, és egyebekkel kerestessük kedvét Istenünknek.

Végezetre, minden erőnket és tehetségünket Isten szeretésére kell fordítanunk, mert méltó, hogy amely Isten erejéből vagyon erőnk legkisebb dologra is, annak tiszteletire és szolgálatjára térítsük, valamit mívelhetünk: úgy, hogy belső és külső érzékenységünket, örömünket, félelmünket, reménységünket, haragunkat, látásunkat, szólásunkat mindenben az Isten törvénye zaboláján hordozzuk; Istent ezekkel meg ne bántuk, hanem az ő akaratja és rendelése szerint vezessük. Végezetre, valamit magunk erejével, valamit jószágunkkal, értékünkkel,

alattunk valókkal cselekedhetünk, Isten légyen vége: őérette, az ő akaratja szerint cselekedjünk mindeneket.

Nem kötelez Isten e földön arra, amire jutunk a boldogságban, mikor Isten lészen mindenben mindenünk. Azért nem kívánja azt, hogy ökívuile egyébre ne fordítsuk elménket és akaratunkat; egyebet ne gondoljunk, ne keressünk, ne szeressünk; sem azt nem parancsolja, hogy szüntelen, mindenkor, valamit gondolunk, akarunk, cselekedünk, isteni szerelemből cselekedjük; sem hogy Isten kívül mást ne szeressünk; vagy hogy őtet mindenkor legnagyobb tehetséggel és igyekezettel szeressük: mert efféle szeretet a földön lehetetlen; hanem akkorra tartatik, mikor az Isten színe látásától és szerelmétől meg nem szűnhetünk.

Mikor azért azt parancsolja Isten, hogy őtet teljes szível, lélekkel, erővel szeressük: arra kötelez, amit közönségesen efféle mondásokkal szoktunk jelenteni. Azt mondjuk némely emberekről, hogy teljességesen tanúságra vagy kereskedésre, vagy részségre adták magokat. Másokról, hogy minden eszek, kedvek csintalanságra vetemedett; vagy hogy mindenestül csak az imádkozásra, templomok gyakorlására, ájtatosságra vagyon gondjok. Efféle mondásokkal csak azt jelentjük, hogy főbb gondjok és gondolatjok ezekre vagyon; úgyhogy egyebekkel nemigen gondolnak, csak ezeket vigyék végbe; vagy hogy egyéb gond és foglalatosság el nem szakasztja a jónak vagy gonosznak gyakorlásától. Ilyen értelemmel mondja a Szentírás Josiasról, hogy Istenhez tért teljes szível, lélekkel, tehetséggel. Mózesnek minden törvénye szerint, Szent Dávidról nem egy helyen olvassuk, hogy teljes szível követte Istent.

Rövideden: Az Istennek teljes szível és tehetséggel való szeretéséhez kívántatik, hogy első és főbb vágyódása akaratunknak, Istenhez légyen, hogy mindenünket inkább elveszessük, hogysen Istenünket halálos bűnnel megbántsuk, hogy minden foglalatosságunk dereka az légyen, hogy Isten kedvében éljünk: parancsolatinak általhágását szorgalmatosan távoztassuk. Ez az Istennek teljes szüből, lélekből, értelemből való szereteti.

Mely szünetlen kell elménkben és erkölcsünkben viselnünk ezt a parancsolatot, Isten az Ótestamentomban kifejezte, mikor azt parancsolta Mózes által; hogy az ő szeretéséről adott parancsolatot, minden ember szívébe kapcsolja: fiainak gyakran eszébe juttassa, úton jártában, házánál ültében, felkelésében, lefektében arról elmélkedjék. És nemcsak kapujára és háza küszöbire írja ezt az egynéhány szót: Szeressed Istenedet! Hanem csomót kössön kezén, mely eszébe juttassa: szeme között mozogjon ennek emlékeztető jele: oly négyszegeletű palástot viseljen, melynek minden szegeletin kötők légyenek; a kötők végén hyacint, azaz tiszta égyszínű kék rojtok legyenek: ezeket valamikor látják, mindenkor megemlékezzenek erről a parancsolatról. Ezekről emlékezett Krisztus, mikor a farizeusokat dorgálta, hogy homlokokra ragasztott emlékeztető jeleket, és kötők rojtját megnagyobbítván, azzal nem gondolnak, amiért ezek rendeltettek.

Keresztyének! Mikor Isten Szent Fia vérével meg nem váltott volt; mikor a Szentlélek által mennyei áldomásit reánk nem árasztotta volt, akkor kívánta, és ily csudálatos találmányokkal ébresztette szeretésünket. Most tehát, ennyi áldomási után, mennél nagyobb serénységet kíván tőlünk a szeretésben!

Hogy azért gerjedjen szívünk az isteni szeretet buzgóságára: lássuk rövideden ennek a szeretetnek méltóságát és hasznát.

Az isteni szeretetnek számtalan méltósági és dücsőséges böcsületi közül csak háromról emlékezem: I. Arról, hogy a szeretet a több jóságoknál nagyobb, sőt minden jóságok hasznosítója és elevenítője. II. Hogy felséges ereje vagyon a szeretetnek: mert övele együtt nem lehet a halálos bűn; hanem azt kirekesztvén, Isten kedvébe juttatja embert, és minden jóságokra

hatalmasul vastagítja az emberi késedelmességet. III. Hogy a szeretet Istennel való barátság, és valami kívántatik az igaz barátsághoz, mind feltaláltatik az isteni szeretetben.

Elsőben azért, Krisztus urunktól azt hallók a mai evangéliomban, hogy első és nagyobb parancsolat, hogy Istent szeressük. Nem azért mondatik elsőnek, mintha legelől íratott volna a törvényben; mert a Szentírásból kitetszik, hogy üdöre nézve elébb költek sok törvények: hanem azért, hogy első és méltóságosb jóságra kötelez: miképpen nagyobb parancsolatnak is azért mondatik, hogy nagyobb és legszükségeseb jóságra viszen. Minden parancsolat vége lévén a szeretet, mivel amit tiltanak vagy rendelnek a több parancsolatok, arra valók, hogy a szeretet meg ne fertéztessék, hanem őriztessék és nevedjék.

Szent Pál ennél is világosban szól: mert emlékezvén a több jóságokról, azt írja; hogy azok között nagyobb a szeretet. Másutt számlálván a szent erkölcsöket, melyekkel világoskodni kell az igazaknak, azt írja, hogy mindenekfelett a szeretetre szert tegyenek. Végezetre, mikor a csudatételekről, a prófétálásokról, nyelveken szólásokról, az apostoli és egyéb egyházi rendek méltóságáról sokat írt volna; akarván a szeretetről szólni, azt mondja: mindezeknél felségesb és méltóságosb utat mutatok, a szeretetet. És hogy világoson ismértesse a szeretet böcsületességét, azt mondja, hogy a szeretet gyökere és fundamentoma a több jóságoknak: a gyökér és fundamentom nevezetivel jelenti; hogy mint a fák és virágok gyökér nélkül fenn nem állanak, nem nevednek, nem élnek, nem virágoznak; mivel mind anyja, mind dajkája a fának a gyökér, melytől származik és neveltetik: úgy a szeretet forrása és kútja minden üdvösséges jónak, mely nélkül semmi szépség, semmi elevenség nincs egyéb jóságokban. Mert amit Szent Jakab mond a hitről, hogy a szeretet cselekedeti nélkül holt hit: ugyanazont mondja Szent Pál a több jóságokról. Mert akárki légyen, ha nyelveken szól, ha prófétál, ha az isteni dolgok mélységes titkait általérte, ha minden hiti vagyon is; szeretet nem lévén benne, semmi. Ha ki minden kincsét szegények táplálására fordítja, ha maga testét tűzre adja is: semmi haszna, szeretet nélkül.

Gondold, minémű nagy jó, amely nélkül ennyi jók, mennyei jutalmat nem vesznek, és Isten előtt semmik?! A Szentírás sok helyen semminek nevezi a bűnben heverőket, kikben szeretet nincsen: mert szeretet nélkül semmik vagyunk.

Tovább mégyen Szent Pál, és a szeretetről azt mondja, hogy a keresztyéni tekéletességnek ez a csomója. Nemcsak az apostoloknak és szerzetes embereknek; hanem általjában: szegénynek, boldognak, tudósnak, tudatlannak, férfiúnak, asszonynak, vitéznek, kalmárnak, parasztnak, nemesnek, valakik üdvözülni akarnak; két dolgot parancsol Isten. Egyiket, hogy szentek légyenek. Erre nézve az apostoli üdőben, közönséges nevezettel, szenteknek hitták a híveket. Másikat, hogy tekéletesek legyünk. Nem kíván Isten e világon olyan szentséget és tekéletességet tőlünk, minéműben leszünk mennyországban: mert az ilyen tekéletességre Szent Pál sem jutott életében; mint maga ilyen szókkal írja: A tekéletes állapotra nem jutottam, hanem azt keresem; noha utána adja, hogy a világi tekéletesség őbenne találtatik.

Tudakoznak a bölcsek, miben áll a világi tekéletesség? És azt mondják, hogy noha a szerzetes emberek fogadási, segítő eszközi a tekéletességnek; de ezekben nem áll a tekéletesség; miképpen a munkára rendelt eszközök nem tészik tekéletes mesterré a művesembert: azonképpen a csudatételek, jóvendőmondások jelenségi lehetnek a tekéletességnek; de nem ezekben áll a tekéletesség, melyre mindnyájan köteleztetünk: hanem az a tekéletesség célja, ami vége a parancsolatoknak; tudniillik a szeretet, mely nélkül egyéb jószág nem hasznos. A szeretetről pedig méltán azt mondhatjuk, amit Midasról a pogányok; hogy valamit illet, arannyá teszi. Egy fillér, egy pohár hideg víz mennyországot ér, ha szeretetből származik: mert az Isten mértékében csak a szeretet nyom fontokat; valami szeretet nélkül vagyon, semmit nem nyom.

Másodszor: A szeretet ereje oly nagy, hogy azzal együtt nem maradhat a halálos bűn; hanem mihent valaki szereti Istent, mindjárt bűnei bocsánatját nyeri, és Isten kedvébe fogadtatik. Ezt a Szentírás világosan tanítja. Mert Isten szava az, hogy valaki szereti az Istent, azt Isten nem gyűlöli, hanem szereti. Azért Isten ellensége nem lehet, aki Istent szereti. Szent Péter azt írja, hogy mindenekelőtt és mindenekfelett arra igyekezzünk, hogy szeretet legyen bennünk: mert a szeretet elrontja és mossa a bűnök sokaságát, és mint Mária Magdolnának, sok bűneink megbocsáttatnak, ha szeretet leszen bennünk. Szent János első levelének negyedik részében azt mondja, hogy valaki szereti Istent, Isten fia, Istenben lakik és Isten őbenne. Azért egyedül a szeretet választja el az Isten fiait az ördög fiaitól.

Nemcsak a bűnök győzedelmében mutatja erejét a szeretet; hanem mint a több jóságok királynéja, magával hordoz és utána vonson minden jóságokat: rendeli és szolgáltatja azoknak minden cselekedetét. Erre nézve Szent Pál azt írja, hogy a szeretet hiszen, remél, tűr, szenved; békességes, kegyes, alázatos; nem haragos, gonoszt nem gondol. Egyszóval, minden jóságok cselekedetét szeretetnek tulajdonítja az apostol: mivel a több jóságok által, mint királyné, szolgálói által, cselekszik minden jót; igazgatja minden jóságok cselekedetét, a szeretet céljára. És miképpen minden parancsolatok arra rendeltettek, hogy azt cselekedjük, amit a szeretet kíván: úgy minden parancsolatok teljesítésében a szeretetre kell nézni, és isteni szeretetért kell mindent cselekedni. Mert Isten parancsolja, hogy vigyázzunk, talpon álljunk, vastagon viseljük magunkat: és mindeneket szeretetben míveljünk; azaz minden munkánkban Istent tegyük utolsó célul: őérette, az ő neve tisztességére igazítsuk minden cselekedetünket.

Hogy értsük, mely nagy ereje vagyon a szeretetnek, a mi gyarlóságunk vastagítására; tűznek nevezi a Szentírás a szeretetet, mely hidegségünket melegíti, az isteni szolgálatok serénységére. Plutarchus a régiek igaz mondásának írja, hogy a szeretet éneklésre és minden egyéb dologra megtanít. Nem is lehet oly sovány természetű ember, hogy mihent szeretetbe esik, úgy ne lágyuljon, mint vas a tűzben. Látjátok, a vas mely kemény, hideg, fekete és nehezen hajló: tegyék tűzbe, megmelegszik, meglágyul, könnyen akármely formára hajol, fényes, mint a tűz: egyszóval, a tűznek minden cselekedetire és égetésére hatalmas erőt vészen. Ekképpen az ember szíve isteni szeretet nélkül hideg és kemény minden jóra: rút, fekete, bűneivel engedetlen a parancsolatokra: mihent a szeretet tüze belécsik, nemcsak megtisztul bűneiből, és a Szentírás mondása szerint oly fényes leszen, mint a tündöklő nap sugára; hanem meg is lágyul Isten parancsolatjának engedelme: és oly hatalmas erőbe öltözik, hogy amit előbb lehetetlennek alított, könnyűnek és fáradság nélkül valónak tartja.

A világi szeretet akármely fáradságos munkák terhét elveszi, mert mind könnyű és gyönyörűsége, valamit szeretetből cselekszünk. Egy anya kisdéd gyermeke körül annyit fárad és nyughatatlanokodik, kiváltképpen betegségében, hogy más idegennek, lehetetlen volna azt elviselni. Akik gyönyörködnek a vadászatban vagy halászásban, annyi futóást felvállalnak, hogy egyebek azokat kinnak tartanak. Jákob egy asszony szerelméért tizennégy esztendeig juhászokodott, és a sok esztendő kevés napoknak tetszettek a nagy szeretetért. Mert miképpen a nyers és ízetlen húst jóízűvé és megehetővé teszi a tűz, mikor megfőzi: azonképpen a szeretet mindennek jó ízt ad, mindent megkönnyebbít.

Ha a világi szeretet ezt cselekszi: szégyen és gyalázat, ha az Isten szeretete meg nem könnyebbít minden munkát. Mert mennyivel jobb és nagyobb Isten a teremtetett állatnál, annyival felsőbb és hatalmasabb az isteni szeretet a világi szerelemnél. Annak okáért, az Isten szolgálói kimondhatatlan sanyarúságokat viseltek a pusztákban és klastromok rekeszéiben: vigyázással, éhezéssel, testek ostromozásával szolgáltak Istennek. A szent mártírok iszonyú kínokkal végezték, és vígan végezték életüket: mert a szeretet édesítette kínjokat, mivel annak, akiben szeretet vagyon, nem nehéz, valamit Isten - kíván tőle. És mihent valaki az isteni

szolgálatok súlyát érzi és sajnálja; bizonyosan szeretetnek fogyatkozása vagy benne. Mert ha a vasat oly erőbe öltözteti a tűz, hogy éget, mint a tűz: az isteni szeretet is oly erőt ad az igaz szeretőnek, hogy fáradtság nélkül fut: valamit mivel, úgy tetszik neki, hogy mind kevés ahhoz képest, amivel tartozik: mert a szeretet nevét sem tudja a nehéz vagy fáradtságos munkának.

Harmadszor: A szeretet méltóságát főképpen az ismerteti, hogy a gyarló embereket Isten barátságosivá teszi. A pogány bölcs azt állítja, hogy Isten emberrel nem lehet barátságos: mert egyenlőség és javok közlése kívántatik a barátsághoz. Mi pedig sem egyenlők nem lehetünk Istenhez, sem javainkban Istennek nem adhatunk, minthogy nincs is Istennek ezekre szüksége. De a szentlélek mást tanít: mert Ábrahámot és az ő maradékát, Isten barátinak nevezi. Az apostolokat barátinak hitta üdvözítőnk: és utat mutat, mint juthassunk Isten barátságába; tudniillik, ha azt cselekedjük, amit parancsol, és ha szeretjük őt.

Amely öt dolgot a világ tudósi kívánnak az igaz barátsághoz, azt felségesben találjuk az isteni szeretetben, hogysem az emberi barátságban. Kívántatik-e a barátsághoz, hogy hasonló és egymástól nemigen különbözök legyenek a barátságosok? Mondhatnám, hogy a szeretet az isteni természet közlése, melyre nézve az Isten nevét viselik az igazak. Mondhatnám azt is, hogy Isten magát megüresítvén, hozzánk hasonló szolgálai ábrázatba öltözött, azért, hogy neki baráti lehessünk. De ezeket bár elhagyjuk: azt mondom, hogy a barátsághoz nem a méltóságbeli egyenlőség kívántatik; hanem, hogy akaratjok egyenlő legyen; egyet akarjanak. Efféle egyenlőséget a szeretet szerez: mert aki szeretettel Istenhez köti magát, egy akarja vagy Istennek. Végezetre: oka, miért a nagy méltóságú emberek nem lehetnek baráti a községnek, az: mert könnyen megbántódnak és hamar bosszút állanak a nagy urak: az alacsonyok hamar megutálják és únják. Ezek az okok nincsenek az Istenben: azért az isteni felség akadékoskodást nem szerez a barátságban.

Szükség-e a barátsághoz, hogy javokat egymással közöljék? Isten nekünk nagy és drága jókat ajándékoz; sőt azt írja Szent Pál, hogy mindenét nekünk ajándékozta: azért Istennek minden javai miénk. Hová lehet ennél nagyobb uraság? Mi nélkül szűkölködik, akié minden isteni jók? A mi javaink és adományaink nélkül Isten nem szűkölködik: mindazáltal, kisdolgunkat és alacsony ajándékunkat nem utálja; hanem azt a böcsületet, tiszteletet, dicsőítet, hálaadást, akaratjának teljesítését, melyekkel neki kedveskedünk, kedvesen veszi, és mivel aki Istent szereti, életét Istennek adta, Isten él az őt szeretőben.

Abban áll-e a barátság, hogy azt nem magunk hasznán, hanem jóságon építsük, és jóvoltáért szeressük barátunkat? Meg nem fogyatkozik ebben, aki Istent szereti: mert Isten sem azért szeret minket, hogy haszna vagy szüksége volna szolgálatunkra; hanem hogy maga jóságát mutassa és áldomását reánk árássa. Mi is a tekéletes szeretetben nem keresünk egyebet Istennél; kinek azt kiáltjuk Szent Dáviddal: Uram, sem égen, sem földön, tekívdél semmit nem keresek: Te vagy az én szívem Istene: Te vagy minden jó és örökségem, és azért szolgáló néked, mert jó vagy. Vedd el, Uram, minden egyéb javaidat, csak magad légy enyim!

Nem lehet-e barátság egymásszeretés nélkül? mivel ha csak egy fél szeretné a másikat, jóakarát volna, barátság nem volna. Ez is feltaláltatik az isteni szeretetben. Mert lehetetlen, hogy az Isten azt ne szeresse, aki szereti őt: mivel maga ígérte, hogy valaki szereti őt, azt ő is szereti.

Végezetre: Ha az igaz barátságban egymás szerelmének tudva kell lenni a szeretőknél: igaz barátság vagy az isteni szeretetben. Mert miképpen Szent Péter mondotta, hogy Krisztus ő maga tudja, hogy szereti őt: úgy mi is olyan okos ítélettel, minémű az emberi barátságban kívántatik, sőt nagyobb, mondhatjuk, hogy szeretjük az Istent. Mert mikor vastag akarással

távoztatjuk, amivel Isten megbántódik; mikor serény indulattal fáradunk abban, amit Isten hagyott: bizonyágtételét érezzük a Szentléleknek, hogy szeretjük Istenünket.

Oh, szent és áldott szeretet, mely annyi jókkal teljesítéd lelkünket; vastagítod gyarlóságunkat; böcsületes méltóságra emeled kicsinységünket, hogy Isten baráti legyünk! Te vagy a több jóságok élete és lelke: mert elevenítéd, és Isten előtt érdemessé tészed azok cselekedetét. Te vagy a mi lelkünk szárnya, mely nélkül örök boldogságra nem röpülhetünk. Te vagy hidegségünk melegítő tüze. Te vagy a bűnök halála, a jóságok gyökere, kútfeje és királynéja. Azért valaki érti és érzi a te jóságodat és hasznodat: ha minden javait éretted adja is, semminek alítja; mert annyi jót talál benned, hogy úgy tetszik, semmit nem ad éretted, mikor mindenét éretted adja, mivel ily nagy jóért keveset ad, aki mindenét adja.

Feneketlen tengerbe bocsátkoznám, ha hosszan elő akarnám számlálni azokat a sok indító okokat, melyek Isten szeretésére izgatják lelkünket: azért, mivel azok sokaságát elmémrel fel nem érem, nyelvemmel ki nem mondhatom; csak kettőről emlékezem.

Először: Nem gyengén édesget, hanem hatalmason vonson a szeretetre, az Isten jóvolta: az akarat jónál egyebet nem szeret. Azért noha sokszor a gyönyörűséges, hasznos és emberek előtt tisztességes jók színe alatt a bűnnek gonoszsága fekszik: de nem a gonoszságot szereti akaratunk; hanem azt a gyönyörűséges és hasznos álarcját, mellyel a gonoszság úgy befedi, mint a halak horga, kedves eledellel.

Ha jóságáért szeretünk akármit; kétség nélkül Istent kell mindenekfelett szeretnünk: mert ő egyedül minden jó: azaz mivel a mindenható Isten erejéből vagy az általa teremtetett állatok jóvolta; szükség, hogy Istenben felségesben találjassék minden állatok java. Mert ha őtől és általa vannak mindennek: szükség, hogy őbenne felségesben legyenek, valamiket másokkal közöl. Ennek felette, a mennyi boldogságban valaki valamit kíván, Istenben találja: mindennek mindene egyedül Isten lészen, mert őbenne minden jó vagy.

Mennyivel nagyobb és böcsületesb jóság vagy Istenben, hogysem a teremtetett állatokban, kétképpen ismérteti a Szentírás. Először azt mondván, hogy Istenhez képest semmi nem érdemi, hogy jó nevet viseljen, hanem Isten egyedül jó. Aminémű színes jók elvonszák Istentől az embert, azok Istenhez képest olyanok, mint a rút, zavaros tócsák, a szép tiszta forrás mellett. Mert sok fogyatkozásokkal elegyítetik minden világi jó: vizes a világ bora, rézzel elegyes ezüsti, kívül piros, de belől rothadt ajándéka. Isten mellett minden szépség rút-ság, minden jóság fogyatkozás. Amennyi különbözés vagy az aranyozott darab fa és a merő darab arany között; annyi és annál nagyobb különbözés találhatik az Isten és egyéb állatok jósága között. Kívül megírhatjuk, arannyal befedhetjük a töredékeny, rút fát; de mélyen, belső része nem arany, hanem szűfészek és rothadás. Másodszor: Azt mondja a Szentírás, hogy a világi állatok jósága olyan Istenhez képest, mint a tenger mellett egy harmatocskas vagy vederből esett cseppecske: azaz, mint semmi.

Mivel azért szeretet nélkül nem lehet akaratunk: ha valamit szeretünk, szeressük azt, akiben minden jót együtt találunk: akiben elegyítés nélkül, tisztán vagy minden jó. Ne járjunk kerengőben a teremtetett jóságok után; imide-amoda ne ragadtassék kedvünk a világ javainak vékony csorgóival, melyekben ezer fogyatkozások vannak: hanem szeressük a nagy, tiszta, a fogyatkozás nélkül való jót, mely egyedül teli tölti kívánságunkat, és ki nem rekeszt senkit szerelmétül; sőt kér, hogy néki adjuk szívünket: parancsolja, hogy szeressük őtet.

Másodszor: Az Isten szeretésére győzedelmesen gerjeszti akaratunkat, hogy szeret Isten minket, hozzánk enyvezte magát, és elébb szeretett ő minket. Igazán írták a világ bölcsei, hogy aki magát szerettetni akarja, szeressen: mert semmivel úgy nem indulunk valaki szeretésére, mintha látjuk, hogy ő szeret.

Az isteni szeretésben nemcsak azt kell meggondolni és böcsülleni, hogy oly hatalmas, nagy felség szeret; hogy alávaló féreg és érdemetlen, sőt gyűlölségre méltó, akit szeret, hogy ingyen, kegyességből, maga haszna és alkalmatossága nélkül szeret: hanem ezeken kívül, négy csudálatos méltóságot kell szemlélni az Isten szeretésében; melyekkel végetlenül megelőz minden egyéb szeretetet. Első, hogy a szeretés, mely Istenben vagyon, nem valami hozzáragadott, melyben változás lehessen; hanem Isten ő maga a szeretet, mellyel minket szeret: és amely szeretettel szereti Isten magát, azon szeretettel szeret minket. Második, hogy mivel Isten ő maga a szeretet; miképpen maga végetlen: úgy amely szeretését mireánk terjeszti, az is végetlen. Azért akármely igaz embert nagyobb szeretettel szeret Isten, hogysem együtt, mindnyájan az emberek és angyalok szeretik az Istent: mert ezek szeretése határozott, nincs pedig egybevetés a végetlen és a rövid határban foglalt között. Harmadik, hogy Isten ő maga lévén a szeretet; miképpen az Isten létének kezdete nem volt: úgy szeretése is mindenkor. Azért öröktől fogva, szünetlen, mindenkor, világ kezdeti előtt szeretett minket: és az ő szeretése minden emberi elmével gondolható örök üdők után is rajtunk lészen. Negyedik, hogy nemcsak nagyságában végetlen, régiségében örökkévaló az Isten szeretése: hanem jótéteményében is csaknem tékozló. Első és legnagyobb ajándék, melyet ad Isten azoknak, akiket szeret, a szeretet: mert igazán írja Szent Tamás, hogy mikor valakit szeretünk, első ajándék, melyet néki adunk, a szeretés: ebből származnak a több ajándékok. Azért a felséges Isten szeretvén minket, isteni szeretetinek végetlen kincsét reánk terjeszti, és ebből, mint gazdag forrásból, számtalan jókat áraszt reánk. Hogy azért nagyobb kötelességünk lenne az Isten szeretésére, nem elégedett azzal, hogy semmiből, hogy ingyen, hogy ily nagy méltóságban teremtett minket: hanem hogy esetünkől felemelne, felettébb való nagy szeretetből, önnönmagát adta érettünk. Oh, mely nagy kötelességünk vagyon Istenünk szerelmére abból, hogy nem prófétát vagy apostolt, hanem a maga szent fiát küldötte váltságunkra! Ha több fiai volnának Istennek, és azok közül egyet érettünk adna; nagy szeretet volna: de egyetlenegy fiát adta, és arra adta, hogy szent vérével életünket megadja, betegségünket meggyógyítsa. Halljad, mint elmélkedik erről Szent Bernárd: Hogy Isten minket egy szavával semmiből teremtett, tartozunk szeretni alkotónkat: mennyivel inkább köteleztetünk azzal, hogy sok munkával, fáradsággal, szenvedéssel megváltozott? Magamért, magammal tartozom Istennek, és kétszer tartozom: mit adjak ő magáért és a Krisztus haláláért? Ha ezerszer Istennek adnám is magamat, mi vagyok én Istenhez képest?

Keresztyének! Az Isten szeretésének mondhatatlan és érthetetlen nagy volta azt kívánja tőlünk, hogy mivel hasonló szeretettel mi őtet nem szerethetjük: ottan csak, amint Isten ajándékából lehet, úgy szeressük. Nem szerethetjük-e Istent természetünk mivoltával, ha nem akaratumk cselekedetivel? Ottan csak akaratumknak minden erejével szeressük őtet; és mind lelkünket, mind érzékenységünket az ő szolgálatjára fordítsuk. Nem lehet-e végetlen állatjában a mi szeretetünk? Ottan csak végetlen légyen annyiból, hogy mindenkor nevedekjék és öregbedjék szeretetünk. Öröktől fogva nem kezdetetett-e a mi szeretetünk? Ottan csak azt a mi régi barátunkat, ki öröktől fogva szeretett, el ne hagyjuk: mert ökövüle minden barátink, árulóink. Azért ha öröktől fogva nem lehetett: ottan csak azután immár örökké maradjon szeretésünk; úgy, hogy soha abból ki ne essünk. Végezetre, nem adhatunk-e mi annyit Istennek, amennyit tőle vettünk? Megelégszik Isten azzal, ha annyit adunk őérette a szegények táplálására, az isteni szolgálatok ékességére, amennyit adhatunk. Sőt ha semmit nem adhatunk; elég néki, hogy jótéteményinek emlékezetivel az ő szerelmére gerjesztjük akaratumkat.

Nem egyebek minden teremtett állatok, hanem fáklyák és égő szövétnekek, melyek gerjesztik és gyújtogatják szívünket az Isten szeretésére. Akármely teremtett állat eszünkbe juttatja, hogy ő Isten ajándéka, melyet szeretetből küld nekünk: hogy nagyobb a szeretet, melyből küldi, az ajándéknál. És ezzel a jótévő és szerető Istenünk szerelmére esztenezi késedelmességünket.

Ismét, valami jóságot, szépséget, édességet kedvelünk a teremtetett állatokban, eszünkbe juttatják, hogy határ felett, vég nélkül felségesben vannak Istenünkben ezek, és ennél több jók: azért egy csepp vízért, a bévséges forrást nem illik elhagynunk.

Úgy kell azért minden teremtetett állatokat néznünk és szeretnünk, mint Istenünk szeretésére izgató eszközöket, és kötelességünkről emlékeztető ébresztőket. Ha az egek szépségét; a nap, hold és csillagok ékességét; a patakok folyását; a mezők gyümölcsét, virágát, álló fáit megtekintjük; úgy gondolkodjunk, hogy mindezek Isten szeretésére édesgetnek: mert kimutatják, mint szeretett Isten minket, kikért ezeket teremtette. Ha a föld gyümölcsével táplál; ha a levegő szellőjével vidámít; ha a víz nedvesít és szép halakkal bévesít; ha a tűz világosít és melegít: köszönjük az Isten szerelmének, melyből ezek származnak, hogy minket Isten szerelmére indítsanak.

Keresztyének! Ne legyünk olyanok Istenünkhöz, mint a Corintus várasiai Szent Pálhoz; kikerül azt írja, hogy mennél inkább szereti őket, annál inkább nem szeretik őket: hanem amely Isten ily felségesen és bévségesen szeretett minket, szeressük azt magáért; szeressük mindennek felett; szeressük teljes lélekből, értelemről, tehetségéből. És meggondolván, hogy csak azokra terjed az Isten kegyelme, akik őtet szeretik: eszünkben forogjon az átok, mellyel a szentlélek kárhoztatja, valakiben szeretet nincsen: Aki ilyen felséges jóvoltáért, ilyen csudálatos szeretetiért, ennyi jótéteményiért nem szereti az Úr Krisztust, átok legyen az Úr eljövetelekor. Mely átoktól oltalmazzon mindnyájunkat a nagy Isten. Ámen.

MINT KELL A KERESZTYÉN LEÁNYT NEVELNI

Keserves panaszkodással említik sokszor a próféták, mely kegyetlen és emberi szelídséggel ellenkező szolgálatokat kíván az ördög azoktól, kiket birodalma alá holdoltat, és engednek neki: Istennek pedig kegyes, könnyű parancsolatit szemtelenül megvetik.

Tudta az ördög, hogy Isten azzal próbálta az Ábrahám engedelmességét, hogy egyetlenegy fiát kívánta tőle áldozatra. Azért követni akarván az Isten hasonlatosságát, melyre vágyódott, mikor azt mondotta: hasonló lések a felségeshez; azt kívánta szolgálaitól, hogy gyermekek megölésével kedveskedjenek neki.

A pogányokat arra vitte, hogy az anyjok jelenlétében, mint a bárányokat, úgy áldozták az apró gyermekeket: és ha megajdult vagy sírt az anya, tisztessége vesztett volt: de azért a fiát ugyan megölték. És hogy az ártatlan gyermek sírása ne hallatnék; dobbal, síppal, kiáltásokkal eltemették a gyermekek jajgatását.

A zsidóknál is sok helyen olvassuk, hogy magok fiait, leányit megölték az ördögöknek: kiöntötték és bálványnak áldozták ártatlan vérének gyermekeknek. És amint Isaias próféta írja, magas helyeket építettek: azokban fiokat, leányokat megégették. Azért a Királyok könyvében sokszor említi a Szentírás azokat, kik tűzre vitték gyermekeket, hogy ördögnek kedveskednének, melyért kemény panaszt téssen Isten a zsidók ellen Ezechiél prófétánál; hogy amely fiaikat Istennek szültenek, ördögnek áldoztak. És az Isten fiai megölettek, hogy az ördögöknek kedve teljék.

Adná Isten, keresztyének, ne volnának most oly hívei az ördögnek, kik fiokat, lányokat neki áldoznák. Nincsenek bezzeg, kik gyermekek teste ölésével kedvét keressék a Sátánnak: de jaj, ki sokan vannak, kik fiok, leányok lelkét veszedelmesben áldozzák, hogysem ha testét

megölnék? Valaki rossz erkölcsökben neveli; isteni félelemre és ájzatosságra nem szoktatja gyermekét, mit mivel egyebet, ha nem azok lelkét ördögnek adja.

Nem elég a keresztyén szülék hivataljára, hogy fiok, leányok betegségében körülök vigyázzanak; orvosokat keressenek; halálokon siránkozzanak, mint a mai evangéliomban említett fejedelem: hanem kötelesek azt érteni; hogy akiket test szerént szülnek, azokat Istennek szülik: és kemény büntetés alatt tartoznak azzal, hogy Isten akaratja szerént neveljék őket.

Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjok: mert iskolákba és udvarokba küldik; lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket. De a leányok nevelésében nagy gondviseletlenség vagyon: mert csinosgatás, ruhacifrázás, gangosan lépés, azaz kevélységre való tanítás minden nevelések. Maga úgy tetszik, igazán írta Aristoteles, hogy a leányok jó neveléséből áll főképpen az országok böcsületes állapotja: nemcsak azért, hogy fele az ország lakosinak asszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagyrészt az asszonyoktól vagyon. Mert akiktől születünk és kisdedségünkben neveltetünk, azoktól szopjuk tejjel együtt az erkölcsöket, melyek az új edényben legtartósbak. Erre nézve merem mondani; hogy teljes életünk tekéletes vagy feslett állapotja az asszony emberek nevelésétől árad: mivel első nyolc esztendőnk, azaz legnagyobb és hajlandóbb üdönket, asszonyemberek gondviselése alatt töltjük. Aminemű vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegetnek, azoknak zsinórja után futamodik a több életünk. Ennek felette a szent házasság csendes állapotja, a leányok nevelésén áll: mert a rosszul nevelt leány menyegzője holtig való galyiba.

Innen vagyon, hogy valakik a pogány bölcsek közül, az országok boldog állapotjáról írtak, úgymint: Aristoteles, Plato, Xenophon; a leányok nevelésére kiváltképpen vigyáztak, és arra való tanúságokat adtak. Az anyaszentegyház nevezetes doktori közül nem tudom, ha vagyon, aki könyvet nem írt volna a leányok neveléséről és oktatásáról: Tertullianus, Cyprianus, Athanasius, Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, Nissenus, Jerónimus, Ambrosius, Fulgentius és egyebek könyvei kezünk között forognak, melyek a leányok nevelését tanítják.

Én is azért, Isten segítségével, az evangéliomban említett fejedelem leányára való gondviselésből okot vévén: ez jelenvaló órában csak azt akarom tanítani; mint kell a keresztyén embernek Istenesen nevelni és minden tekéletességre oktatni leányát, kisdéd korától fogva férjhez adásáig. Nem szólok most arról, amire kötelesek a szülék közönségesen minden gyermekek nevelésében; mert erről immár bévségesen emlékeztem: hanem mivel a leányok nevelésében sok magánvaló tulajdon gondviselések kívántatnak, csak a leányok nevelésére határozom tanításomat.

Ne csudálja senki, ha én, aki soha leányokat nem neveltem, a leányok neveléséről tanúságot adok; meg ne botránkozzék senki, ha az ördög incselkedésit és a világ feslett szokásit világosan említem: mert én semmit magamtól nem mondok; amit a Bibliában és elébb említett szent doktorok írásiban olvastam, azt egybe és rendbe hozom; azaz nem magam gondolatit mondom, hanem a szentlélektől viseltetett atyák írásból egybeszedem és előtökbe terjesztem az igazságot. És mivel a Szent Pál tanítása szerént, ebben a helyben éktelenséget nem illik említeni, hogy a szemérmetesség meg ne sértődjék: mikor a világ szabados feslettségiről emlékezem, többet értsetek azon, amit mondok, és legyetek figyelmetesek.

Igazán írta Plutarchos, hogy kútfeje és gyökere a tekéletes jámborságnak a jó nevelés. Azért a szüléktől nagy vigyázást kíván a gyermeknevelés: mert noha könnyen jóra hajol, ami gyenge; de a velünk nevedett vétkeket nehéz kigyomlálni. Azért azt kívánják a bölcsek; hogy miképpen a kegyetlen medve éktelen kölyköket hoz; de nyelvével, mint gyaluval, kölykeinek külső tagait úgy rendeli, hogy nemcsak szüli, hanem mesterségesen ékesíti fajzásit. Azonképpen a jó szülék, akiket e világra hoztak, azokat nevelésekkel jóra is oktassák: mert nem a

születésből, hanem a nevelésből vagyon a jó vagy gonosz erkölcsünk. Ezt akarván ismertetni Licurgus; azon alamból két agárkölyköt nevelte: egyiket konyhához, másikat vadászathoz szoktatá. Mikor együtt volnának a Lacedaemon várasiai, előhozatván az agarakat, egy tál abárlást, és egy eleven nyulat letétete: egyik agár mindjárt a nyúl után indula, a másik a moslékba kapa. Ezzel hitetvé, hogy a nevelésből vagyon az erkölcsök különbözőése. Annak okáért, miképpen Diógenes, nem az erkölcstelen gyermekeket, hanem tanítóját büntette: úgy a Lacedaemon bírái, nem az egymással veszekedő atyafiakat büntették, hanem az apjokat, hogy nem jól nevelte fiait.

Quintilianus ékesen szóló embert akarván nevelni, gyermekségén kezdi tanítását, és azt kívánja, hogy oly dajkája légyen, aki ékesen szóljon: mert ha annak vétkes szólása a gyermekbe avik, könnyen ki nem tisztul belőle. Szent Jerónimus azt parancsolja az anyáknak; hogy ha tekéletes erkölcsű leányt akarnak nevelni: részeges, fajtalan, haragos, nyelves dajkára ne bízzák gyermekeket: mert bizonyos, hogy nemcsak betegségeket, de sok alkalmatlan erkölcsök hajlandóságát, dajka tejével együtt szopják a gyermekek. Próbált dolog, hogy amely gyermeket disznótejen neveltek, mindenkor sárban akart heverni. És amint Gellius írja, ha kecske tejet szopik a bárány, kemény gyapja lészen: mert a tejnek ereje vagyon az erkölcsök tulajdonságára.

Láttam oly özet, melyet az eb szoptatott, és eb erkölcsöket viselt. Így a részeges, buja, dühös természetű dajkáktól hasonló erkölcsök hajlandóságát szopja az ártatlan gyermek. Annak okáért javallja Szent Jerónimus; hogy ha az anyának ereje és egészsége szenved, maga szoptassa leánykáját.

A természet nem egyébért adott az anyák mellyébe tejet a szülés után, hanem hogy amely vérrel méhekben táplálták magzatjokat, azzal neveljék. Egészségesbek is az anyák, ha magok szoptatnak: mert a tejek bévségét könnyebbítik. És nemcsak a gyermek vastagb és egészségesb azzal a vérrel, melyből alkottatott: hanem az anyák is inkább szeretik, akiket fáradságos bajlódással magok neveltenek. Azért az anya - ha lehet - maga erkölcsét csepegesse leányába: és akit méhében viselt, ölében hordozza; tejjé lett vérével nevelje; első mosolygását és akadozó szólását kedves csókolgatásával bátorítsa. Ha pedig a kételenség más nevelőt kíván, oly dajkát válasszon, mely nemcsak egészséges, hanem erkölcsében is dicséretes légyen.

Mihent a tejtől elfogják, és szólani s járni kezd a leány: futosson és játsszék magához egyenlő üdős leánygyermekkel; de úgy, hogy az anya vagy más megért asszony, reá vigyázzon. Játsszani a férfigyermekekkel, vagy akármely kicsiny korokban is azokat ölelgetni, csókolni ne engedjék a szülők: mert akik társalkodásához kicsiny korokban szoknak, azok emlékezeti és szeretése, aligha holtig nem tart. Azért bölcs Plató törvénnyel parancsolta, hogy hatesztendő korában a leányt a férfigyermek nyájaskodásától elfogják: hasonló leánykákhoz szoktassák.

Mindenekfelett arra kell vigyázni, hogy a gyermek semmi feslettséget ne lászon: mert a gyermeki tudatlanság, amit lát, azt mint a tükör, követésével kiábrázza. Azért nem kell néki olyat látni, amit nem kell követni. Jusson eszünkbe, hogy Eleazar inkább halált szenvedett, hogysen az ifiak előtt tettetné a tilalmas húsételét. Krisztus jobbnak mondotta, hogy malomkövet kössön ember nyakára, és tengerbe haljon, hogysen egy kisdedet megbotránkoztatson. Ama pogány Cato, kivete a tanácsból egy főembert, csak azért, hogy leánykája jelenlétében feleségét megcsókolta: mert bizonyos, hogy parancsolatnak tartják a gyermekek, amit szüléjektől látnak. Azért példabeszéd az, hogy: Anyja minémű, leánya mégolyan.

Ne csak ne lászon, de ne is halljon illetlen szókat a leány: és oly távol járjon a gonosztól, hogy azt ne is tudja. Ne értse a fajtalan szókat; szerelmeskedő beszédeket senki előtte ne említsen:

hanem isteni félelemre és szeretetre gerjesztő históriákat oltsanak elméjébe: ájtatosságot csepegessenek szívébe: estvéli és reggeli imádkozásokra szoktassák akadozó nyelvét: a templomba menésre édesítsék akarátját: a mennyei dolgok böcsülésére vidámítsák értelmét.

Hatesztendő s korban mit kell mívelni a leánynak, megírja Szent Jerónimus, mikor azt parancsolja Laeta asszonynak, hogy leányát, Paulát, ama világbíró Scipiók és Gracchusok maradványát; orsó, rokka forgatásra, szövésre, fonásra, recekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa, hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen, hasznosan tölthesse. Salamon, az okos asszony dicséreti között, elől teszi azt, hogy a szövőtől és lentől nem kíméli kezét. Szent Nazianzus is azt írja, hogy az asszonyok tisztázzák az otthoni életet, Istennel való beszélgetést, orsópergetést. Paradicsomban is azt akarta Isten, hogy az unalmas tunyaság távoztatásáért az ember munkálkodni kezdjen. És ha Augustus császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szőjen, fonni tanuljanak; ha Világbíró Sándor dicsekedve mutogatta a perzsiabeli asszonyoknak anyja és néneje kezével szőtt ingeket: nem okoson gondolkodik, aki úri személyéhez illetlennek véli a szövést, fonást.

Sőt hogy nagyobb kedvet találjon, mind leánykorában szüleinél, mind házassága után szerelmes uránál; szükség, hogy a leány tanuljon étkecskéket főzni. Nem tudom, ha nagyon foganatos dolog, mellyel magát kedvesbé tehesse az asszony, mintha urát betegségében, maga kezével főzött gyenge étkekkel kínálja. Mocskosb az asszonyember keze, mikor más férfiútól szorongattatik, hogy sem mikor az urának való főzésben fazék fogástól kormoztatik: éktelenb a táncban vagy kockajátszásban a leány ujja, hogy sem az ételek abárlásában.

Tudom, a községnek nagy része azt ítéli, hogy nem jó írnia és olvasni tanulni a leánynak; mert félő, hogy az olvasásából gonoszt tanuljon; és olyakat ne írjon, amiket nem kellene. De én üdvösséges dolognak ítélem, hogy a keresztyén leány, mindjárt kisdéd korában vagy értelmes öregasszonytól, vagy életemes jámbor, istenfélő embertől olvasni tanuljon; és a szép dolgok olvasásából, tekéletes erkölcsöket vegyen.

Először: Mert minden időbéli példák arra visznek. A pogányok között nemcsak könyveket írtak, hanem iskolában tanítottak: Corinna, Theano, Diótima, Aspasia és egyebek sokan. Sócrates nemcsak gyakran hallgatta az Aspasia tanítását, de Diótimát mesterének hitta. A keresztyénségben Szent Jerónimus idétt: Paula, Laeta, Eustóchium, Fadiola, Marcella, Furia, Demétrias, Salvia, Herontia és több úri asszonyok, nemcsak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akármely írástudó doktorral vetekedhettek; mint azokból a mélységes bölcs kérdésekből kitetszik, melyek fejtegetését Jerónimustól kívánták. Szent Borbálát Orógenes tanította. Alexandriai Szent Katalin; Eudoxia, Theodósius császár felesége; Hildegardis; Senásbéli Szent Katalin; Elpis, a Boëtius felesége és sokan egyebek, bölcs írásokat hagytanak.

Másodszor: Könyvek olvasása nélkül is megtanulják az emberek a gonoszt: mert a belső indulatokhoz és ördögi incselkedésekhez járulván a mindennapi példák, könnyen megejtik a gonoszra hajlandó természetet, kiváltképpen az ifjúság síkos útján, ha sok szent példák és üdvösséges tanítások olvasásával nem támogatják. Mivel azért, annyi botránkozások között, melyek naponként szemünkbe és fülünkbe ütköznek, senki úgy nem élhet, hogy a gonoszt olvasás nélkül is meg ne tanulja: igen kívántatik minden rendekben, hogy a tekéletes élet példáját és oktatását, szent és üdvösséges könyvek olvasásából bévségesen vegyék; melyekkel az eláradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják. De amint Seneca írja, és nem egy helyen írja; legnagyobb szüksége nagyon erre az asszonyoknak: mert az asszony szelídülhetetlen és mértéketlen, ha bölcsességgel és szép tudományokkal nem ékesítetik, és ezek oktatásával nem szelídítetik.

Harmadszor és utolszor: Nemcsak a táncolástúl, csevegéstül, heáibanvaló játékoktól elvonsza a leányt a tanulás: de a szép, üdvösséges históriák és oktatások olvasása úgy bétölti kedvét és gondolatját, úgy felemeli akaratját a tisztességes élet kívánságára, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat, fáradság nélkül megfojthat pázsitjában.

Soha egy asszony sem vetemedett gonoszságra, hanem csak aki nem értette: mely drága kincs a tiszta élet, mely veszedelmes az emberek szívét és fohászkodó kívánságát maga után vonni; mely gyalázatos a rövid gyönyörűségért holtig való gyalázatot viselni. Ezeket, és ezen kívül, valami tartóztathat a gonosztúl, valami a jóra izgathat, könnyen megtanulja, aki könyveket olvas. Mert miképpen írva hagyta Szent Ágoston, egy fertály óráig való olvasása a Szent Antal életének, teljes életre való szentség tüztét gerjesztette sokakban.

Annak okáért, az én ítéletem szerint, igenis tanulja a gyenge leányka az olvasást: csak arra vigyázzanak a szülék, hogy ne valami hívságot és feslettségét olvasson, hanem imádságos-könyveket, ájtatos tanúságokat, Krisztusnak és az ő szentinek életét. Egyszóval, egyebet ne olvasson, hanem amiből erkölcsét jobbíthassa.

Bolondság az asszonyembernek hadakozó dolgokat olvasni: kárhozat a szerelmes históriákat forgatni, melyekből halálos méregnél, azaz veszedelmes gonoszságnál egyebet nem vehetni. Ah! Mely nagy esztelenség az atyáktól vagy férjektől, ha virágénekeket, szerelmeskedésről írt könyveket adnak feleségek, leányok kezébe! Olajt öntnek ezek a tűzre, mellyel felgerjed a bujaság. Mérget osztogatnak, mellyel megöletik a lélek. És hogy nyilvánban szóljak, akik szerzik, akik éneklük a virágénekeket, országos kerítők, közönséges kutakat mérgecsik. És mivel nem elégedvén magok gonoszságával, egyebeknek tört vetnek; mindazokban a gonosz indulatok vétkeiben részek vagyunk, melyek az ilyen ének hallásból vagy olvasásból gyulladoznak, és nincs oly büntetés, melyet nem érdemlenek.

Menjünk tovább! Idején, gyermekkorában, az ájtatos imádkozáshoz szokják a leány. Estvéli fektét, reggeli öltözetét, szokott könyörgések késérjék. A templomban való menetelhez és a szent mise halláshoz idején szokják. Lelkipásztora vezérlését kövesse, a gyónás és úrvételének gyakorlásában. Arra figyelmes vigyázása legyen, hogy amely szentnek nevét viseli, annak életét elméjébe kapcsolja; és Istentől segítséget kérvén, teljes igyekezettel erőlködjék, hogy nevén való szenti példáját kövesse tekéletes erkölcsökkel: és gyakran eszébe juttassa, mely gyalázatos, ha Szent Katalin, Margit, Borbála nevét viselvén, életével és erkölcsével meg-rútítja a szent nevet. Egyéb szent szüzek históriáit olvasván, azok életének tüköréből maga erkölcsét ékesgesse: kövesse azok alázatosságát, szelídségét, engedelmisségét, szemérmetességét.

De mindenekfelett szüzessége tisztaságát szeme fényénél inkább böcsülje és oltalmazza a leány, mert annál nagyobb kincse nincsen. Az pedig oly dolog, hogy ha egyszer elveszti, másszor fel nem találja. Még a pogányok is nagy böcsülettel tisztelték a szüzességet; mert a Vestális Leányok állapotjából kitetszik; kik előtt minden fejedelmek felköltek, sőt útiutjából is kitértek. A mi ártatlan bárányunk, a mennyei boldogságban szüzeket választott, kik mindenütt utána járjanak, és amaz új éneket mondják, melyet a szüzeknél egyéb, senki nem mondhat. De azért mennél böcsületesb a leány a szüzességgel: annál gyűlölségesb és utálatosb, ha gyalázzal elveszti szüzességét. Mert azzal atyjafiait, édes szüléivel egyetemben, keserves sirásokra indítja és halálos szomorúságba ejti. Vér szerint való jóakaróinak szerelmét gyűlölségre fordítja; mivel azok, mint nemzetségek rútitóját, vérek árulóját pökik és rágalmazták: szomszédi és ismerői gyalázzák, szidják, elkerülik: leánybaráti közül senki nem akar véle szólni, sőt mint a mirigyes emberhez, közel sem mennek: mivel a tisztesség szerető anyák tilalmazták leányokat, hogy ne beszéljenek a szüzesség gyalázó tisztátalannal. Egyszóval

csudálom, hogy ilyen szégyen és gyalázat között; ilyen keserves szomorúságokban és píróságokban élhet a leány, mely egy rút gyönyörűségért, ily nagy gyalázatba ejtette magát.

Ha titkon maradna, és soha ki nem tudódnék is az eset; de a lelkiismeret oly kemény furdalásokkal fárasztja szívét az elesett leánynak vagy asszonyembernek, hogy halált kellene inkább szenvedni, hogysen ennek a házi hóhérnak szünetlen kínt viselni. Ha valaki szemét reáveti: mindjárt szívébe ütközik, hogy talán ért az valamit gonoszságában. Ha látja, hogy súgnak: ottan azt gondolja, hogy az ő vétkéről suttognak. Ha szó esik a feslett életről: azt alítja, hogy őrá példázna. Egy zördülés legyen a házban: azt tudja, hogy kiterjedett dolga, és őreá vigyáznak. Mindenekkel félve beszél: akiről gyanakodik, hogy megsajdította vétkét, retteg mindenkor tőle, hogy szemére ne vesse feslettségét. Egyszóval, halál az ő élete, mely mindenkor retteg, mindenkor kedvetlen és bátortalan. Ezek a belső kíntások, noha a gonosz férfit is sujtogatják; de sokkal inkább a leányt és asszonyt: egyért azért, mert természet szerént félelmesb az asszony. Másért azért, mert sokkal rútabb a fajtalanosság az asszonyban, hogysen a férfiban. A férfiban sok jószágok lehetnek, úgymint: vitézség, okosság, tudomány, mesterség, igazság, tiszta élet. Ezek közül ha egyben megfogyatkozik is, csak legyen a többiben tekintetes: tűrhető. Az asszonyemberben pedig a tiszta szemérmesség oly szükséges, hogy bár se szép, se gazdag, se gondviselő ne legyen; böcsületessé teszi őtet a tisztaság. De ha e nélkül találta; nincsen semmi böcsületes benne. Innen vagy, hogy nemcsak a keresztyénségben, hanem a temérdek vak pogányságban is, sok leányok és asszonyok, tűzzel, vízzel, fegyverrel, istránggal megölték magokat, hogy tisztaságokat megtarthassák.

A keresztyén leányzó, ne csak emberek előtt épen tartsa testi szüzességét; hanem eszében forogjon, hogy Krisztusnak jegyeztetett: azért Isten szemei előtt is, lelke és akaratja szűz és minden fajtalan kívánságoktól üres legyen. Ez pedig nagy és szorgalmas gondviselést kíván. Mert elsőben szükség, hogy Istentől gyakorta kérjen segítséget a tisztaságra: mivel Isten ajándéka nélkül senki tiszta életet nem viselhet. És azt akarja a mi Istenünk, hogy őtet ismérjük szüzesség hadnagyának: mivel ebben a hadban senki győzedelmet nem vehet, Isten oltalma nélkül. Annak utána két dolog kívántatik főképpen, hogy a szűzek makula nélkül viselhessék a tiszta életet; melyek nélkül senki nem remélheti, hogy a test kelepcejét elkerülhesse.

Első az, hogy rejtve és magán maradjon; szem előtt és férfiak között ne forogjon a leány. Oly hatalmat vett az ördög a világon; oly sokan fogják pártját és segítik az ő gonosz szándékát, hogy mihent emberek közé lépünk, minden érzékenységünk ablakán, halál mégyen lelkünkre: mert mindenütt példát látunk a gonoszra, esztent a feslettségre. Azért mindenkor úgy kell vigyáznunk, mint a szállott várban, hogy bé ne lopja magát az ellenség. Sőt mivel az ember élete vitézkedés, minden órában úgy kell őrizkednünk, mintha harcon volnánk. Ha mindnyájan veszedelemben forgunk, mentül inkább a gyenge leány? A Jákob leánya, Dina, látni akára: de megláttaték, és maga tisztessége vesztésével sok száz embernek halált szerze. A zsidóknál a leány neve Alma, azaz elrejtetett: mert addig leány, míg rejtve marad; és amint Plutarchus mondja, legjobb és böcsületesb asszony, akit sem dicsírnék, sem gyaláznak: hanem mint testét, úgy hírét benn tartja; hogy őrá se jót, se gonoszt ne tudjon a szomszéd. Mert a böcsületes asszonynak szégyenlenie kell, ha férfitól dicsírtetik.

Nem kívánoznék bezzeg a leányasszony piacra vagy lakodalomba menni, ha meggondolná, hogy ítélőmesterek eleibe mégyen, kik erkölcséről és tisztességéről törvényt tesznek. És soha magát úgy nem viselheti, hogy kárhóztató szentenciát ne nyerjen. Ha keveset szól vagy hallgat; parasztnak ítélik; szaporább szaváért csácsogó neve. Ha együgyűn beszél, tudatlannak; értelmes szólásért álnok- és csalárdnak mondatik. Ha nehezen felel, rosszul nevelt, ha könnyen szónak adja magát, szerelmeskedő; ha szemérmestesen hallgat, képmutató. Ha szépen

öltözik, kevély; ha az öltözettel nem gondol, ocsmány: ha valahová néz, azt mondják, hogy oda hajol szíve, ahová néz szeme, mivel a szem után jár a szüvek gonoszsága. Egyszóval: soha olyat nem mívelhet a leány, hogy meg ne szólják, meg ne ítéljék, ne kárhoztassák. Ami pedig egyszer reá ragad, könnyen le nem mosatik; csaknem holtig rajta marad. Micsoda okosság tehát, hogy a leány szem eleibe kívánczik?

Otthon üljön, és ha a szükség kívánja, hogy kimenjen, anyjával menjen: és a férfiak között úgy légyen, mintha ellenségi között volna, kik legdrágább kincsétül meg akarnák fosztani. Férfiemberrel, akármely közel való atyafi légyen, egyedül sohult ne maradjon. A Szent Dávid házában Amnon megszeplősíté hűgát, kivel atyul egy volt: Loth a maga leányit, mégpedig kettőt egymás után, megterhesíté. Nem ok nélkül íratta Isten könyvébe ezeket a rút eseteket: hanem tanúságot akar adni, hogy a tisztaság oltalmában senkitül bátorságot nem ígérjen senki magának.

Ennek felette ne szenvedje a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármi okon és módon: mert régi mondás, hogy nem szűz, akit gyakran tapogatnak. Ő is pedig, semmi okkal férfihoz ne nyúljon: megemlékezvén, hogy Isten az asszonyemberben, ura élete oltalmáért sem szenvedte a szemérmetlen illetést. Ajándékokskákat ne küldözzön, se ne vegyen: mert példabeszéd az, hogy az asszony, ha ajándékot ad, magát adja: ha ajándékot vészen, maga árát felvész. Mihent szerelmeskedő szókat kezdenek mondani, azt cselekedje a leány, amit csudálkozva említ Plutarchus, egy Clitómachus nevű, szemérmes jámborrúl: ki mihent szerelmeskedő szókat hallott, felkölt és elment.

Kimondhatatlan bolondságokat látunk néha a leányokban. Némelyek, mintha a házasság reménységétül viseltetnének, ifjú legényekhez adják magokat; és a szép, hízelkedő szónak, ajándékokskának, írogatásoknak és izengetéseknek helyt adván, nyilvánvaló szerelmeskedésbe esnek. Mert igazán írja Nazianzénus, hogy a szeretet kezdeti az egymás szépségének szemlélésén kezdetik: azután egymásra mosolygás, sutlogás, és végre bátorságos nyájaskodás következik. Mivel pedig a szeretet akarva kezdetik, de ha meggyökerezik, akarva mindjárt le nem tétetik: annyira mennek a bolond leányok, hogy csaknem mint férjekkel, oly bátran nyájaskodnak szeretőjökkel. Nem veszik eszükbe, hogy ezzel házasságok szerencséjét bégátolják. Mert mihent eszébe vészi a legény, hogy enged annak, aki nem ura: ottan általérti, hogy házasság után is, könnyen máshoz szokik. Azért nemhogy feleségül venné, de kedve töltése után meggyűlöli és csúfolja. Annak okáért a keresztyén leánynak tudni kell, hogy senkivel nem szabad néki szerelmeskedni, hanem csak férjével. És mikor hízelkedő beszéddel hazudoz az ifjú legény, hogy halálra szereti őtet: bizonyosan higgye, hogy nem őtet szereti, hanem a maga gyönyörűségét, melyet bé akar tölteni. Mint marad azután a szegény leány tisztessége; és ha pokolba mégyen-é vagy mennyországba? semmi gondja arra; csak ő tölthesse kedvét, buja kívánságiban. Azért a keresztyén leány, úgy hallja az ifjak dicsíretit, mint ördög incselkedésit; ajándékot úgy nézze, mint kígyó fullánkít: és ha veszni nem akar, minden tehetségét arra fordítsa, hogy idején kiadjon tisztessége rontására igyekező ellenségén. Mely dologban, adná Isten, volnának sokan oly okosok, mint ama dicsíretes asszony; ki hogy szeretőjét elidegeníténé, bűdös káposztát tartott sok ideig szájában; és az iszonyú rút szaggal úgy elkergette incselkedőjét, hogy azután feléje sem ment; gondolván, hogy természetből oly dohos a szája.

Némelyek a leányok közül elkerülik a szemtelen szerelmeskedést: de eszek, kedvek táncra vész. Ezek is oly közel járnak az esethez, hogy közelebb nem lehetnek. Szent Antoninus írja; hogy ritkán lehet a tánc halálos bűn nélkül. Okát adja Petrarca: Mert senki a táncot csak szökdösésért nem szereti; hanem a kézfogások és szorítások, ölelések és tapogatások, a lassú beszélgetések tetszenek: melyekből olyat tanul az együgyű leány, hogy teljes életében megsíratja.

A pogányok között, noha férfiú módon ugrándozva a testet gyakorlani dicsíretes volt; de a jóllakásban asszonyemberekkel táncolni, gyalázatosnak ítéltetett. Azért dicsíri Plutarchus a perzsákat, hogy mikor részegeskedni és táncolni akartak, feleségeket elküldötték, és feslett életű asszonyokat hívtak: ismertetvén ezzel, hogy az ital és tánc között nem bátorságos az asszony tisztessége. Tiberius császár kiűzte Rómából a táncmestereket; fejek vesztése alatt tilalmazván, hogy senkit táncolni ne tanítsanak. Nagy úriembert kivetett a tanácsból, csak azért, hogy táncban gyönyörködött. Sallustius Catilinának, Cicero Gabiniusnak, gyalázattal szemekre vetették, hogy táncot jártak: mert senki nem táncol, hanem vagy részeg, vagy bolond. Azért okoson cselekedtek az ázsiai követek, kik látván, hogy a spanyolok táncba kerekedtek; megijedtek, és elfutottak; alítván, hogy a táncolók megbolondultak.

A szentatyák csudálatos kemény szókkal tiltják a mennyegzős táncokat. Aranyszájú Szent János, magyarázván, mely tisztességesen szolgáltatnak menyegzőket a szent pátriárkák; azzal magasztalja, hogy nem voltak akkor a menyegzők lakodalmában ördögi táncolások. Másutt azt írja, hogy a tánc nem egyéb, hanem ördögnek mulatságos játéka és pokolra vivő eszköze: mert valahol csintalan táncolásokat látsz, bizonynal higgyed - úgymond -, hogy az ördög ott vagyon. Azért amely asszony táncol, megmocskolja és rútítja az asszonyok nemét. Szent Ambrus nem egyszer írja, hogy a táncolás, társa a dobzódásnak; tréfája a bujaságnak.

Azért az istenfélő keresztyén leány, mint ördögi kísértetet, úgy távoztassa a táncot.

Második szükséges dolog a szüzesség oltalmára az, hogy testének ne kedvezzon, aki szereti a szüzességet: hanem az ifjúság tüzeit szünetlen oltogassa; böjtöléssel, vigyázással, ostorozással és egyéb testi sanyargatásokkal. Azt is tanácsolja Szent Jerónimus, hogy a régi római szokás szerint bort ne igyék a leány, míg férjhez nem mégyen: Jobb - úgymond -, a gyomor szenvedjen, hogysen a tisztaság. Mert nem égne annyira az Etna tüzei, mint gyulladoz az ifjak veleje, mikor a bortól és jó étkektől megmelegsik.

A testi öltözetet, ami illeti, arról törvényt szabott Isten, mikor apostoli által azt mondotta; hogy nem a hajok sodorgatása, aranyak fényeskedése, öltözetek cifrasága ékesíti a keresztyén asszonyt: hanem a szűnek Isten előtt való tisztasága, az ájtatosság és tekéletes cselekedetek. Nem tiltja Isten a tisztességes öltözetet; sőt akarja, hogy az asszonyok ékes öltözetben járjanak: de úgy, hogy szemérmetesen és józanon ékesgessék magokat.

Ne kenje tehát a keresztyén leány orcáját idegen festékekkel; de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne terítse verőfényre festett haját; de boglyoson, csoportoson, korpáson és szennyesen se hagyja fejét. Pézsmaszagokkal ne füstölögjön; de dohosságot se szenvedjen maga körül. Értéke felett drágában ne öltözzék; de amibe öltözik, tiszta legyen. Tükörbe avégre ne nézzen, hogy magát cifrázza; de hogy fején vagy orcáján dísztelen és illetlen valami legyen, megtekintse tükörében magát. És ha szép; eltekélje, hogy meg nem rútítja feslett étellel ékességét: ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölccsel szépegesse magát.

De amellet hatalmas okok és kemény fenytékek alatt tilalmazzák a szentatyák, hogy a keresztyén leány se kendővel ne mázolja, se cifrákkal ne ékesgesse magát. Tertullianus egynéhányszor írja, és őutána Cyprianus, hogy ördög találta és tanította a kendőket; avégre, hogy aki a bűn által megrútította lelkünket; külső festékekkel az Isten alkotmányát ábrázatunkban elváltoztassa. Bizonyos, hogy jót nem tanított a gonoszság mestere. Bizonyos, hogy temérdek gonoszság, az Isten alkotmányát ördögi találmánnyal fedezni. Mert a Szent Cyprianus mondása szerint, minthogy Isten minket maga hasonlatosságára teremtett: Istenre támad, és tudósbnak akarja mutatni magát a teremtnél, valaki az Istentől teremtett ábrázatot, idegen színekkel változtatja. Nem tetszik Istennek, amit ő nem alkotott: magáénak nem tartja a festett bálványt, melyen keze munkáját nem isméri. Egyszóval: A régi atyák azt

jelentik, hogy ördög zászlója és bélyege a kendőzés. Nem is isméri Isten azokat magáénak, kik az ő hasonlatosságát szégyenlik, és ördögi álorcával fedezik; mert akinek nem tetszik az Isten alkotmánya, és azt jobbítani akarja: az alkotót tudatlanságról dorgálja, ördögi toldalékkal vesztegetvén alkotmányát, Isten azt az ítélet napján meg nem isméri, és magától elkergeti, akiben nem a maga képét, hanem az ördög festékét látja.

Tovább: Szent Cyprianus írja, hogy a szüzek, virági az anyaszentegyház kertjének: fényesebb részei a Krisztus nyájának. Azért tudtokra kell adni, hogy a cifra öltözet, a festett orca kurvák és bordélyok zászlója. És amint Tertullianus mondja: testét árulja, és ha vevőt talál, eladja, valaki színét változtatja. Mert ura kedvéért, a házas asszony sem festi magát; hanem azért, hogy a külsők előtt szebbnek láttassék, és a férfiak szemét és szívét, sőt fohászkodását, utána vonja. Ura szeme előtt; természetinek színe forog: mivel a mosdás vagy izzadás után, elolvad a festék. Nem is hon ültében, hanem szem eleibe menésben kendőznek az asszonyok. És ebben világi mód szerint is, esztelenül cselekesznek: mert nemhogy szeretetné, de sőt utálatossá teszi őket a kendő; mely az asszonynak gyenge bőrét összevevonsza, megégeti: fogait oly feketékké teszi, mintha holtszén darabok volnának: lélegzetit megdohosítja: ábrázatját töpörödteti: és ha e világon annál szebb asszony nem volna is, a festék megrútítja. Egyszóval: Nem egyéb a festett orca, hanem ifjak tüze, bujaság taplója, szemérmetlen szűnek cégére.

Azzal mentegetik némely bolondok kendőzéseket; hogy ezzel mátkát keresnek: azok szemének kedveskednek. Ah, ki nagy vakság, ha azt ítélik, hogy a kenőcsét rajtok meg nem isméri! Ki nagy gondolatlanság, ha elhiszik, hogy a festéket szereti, aki személyeket nem szereti! Jobb férjhez nem menni, hogysem oly emberhez menni, kinek inkább tetszik a festék, hogysem a személy. Mert ha bolond volna, aki lovat akarna venni, és nem nézné a lovat, hanem öltözetit; annak sem lehet esze, aki festékét nézi mátkájának, nem tekéletességét. Azért bolondok a férjek, kik feleségekben; a szülék, kik leányokban; a mátkák, kik jegyeseekben szeretik és elszenvedik efféle bűdös kendőzéseket. Mert a természettől adatott színén kívül nagyobb ékessége nincs az asszonynak, mint a tiszta öltözet. Azonkívül egyéb öltözeti és cifrája, rútítása: a többi ördög töre, pokol horga, kárhozat lépes vesszeje: azaz idegen tüzek gerjesztése: bolond ifjak csalogatása: veszedelemnek terjesztett hálója.

A keresztyén leányban nem elég, hogy maga nem vétkezik: tartozik azzal is, hogy másoknak veszedelmet ne szerezzen; ördög eszköze ne legyen, a lelkek kárhozatjára. Mert ha te ment vagy a fajtalan tekintetektől, de egyebeket ingerelsz magad ékesgetésével: lelkedet mocskolod mások vétkével. Boldogasszonyról régi doktorok írják; hogy noha szépséggel mindeneket megelőzött: de erkölce és magaviselése oly ájtatos volt, hogy soha senki az ő tekintetiből, fajtalan gondolatokra nem indult, sőt mint a tüzes vas, megaluszik a hideg vízben; úgy eloltattak minden testi képezések az őreá nézőkben. Ezt kell követni, erre kell igyekezni a keresztyén leánynak, hogy senki veszedelmének eszköze ne legyen cifrájával.

De úgy tetszik, a leányok neveléséről eleget szólánk: két szóval, házasításokról emlékezzünk.

Hogy az emberi nemzet tisztán és szentül szaporodjék; hogy az atyák éljenek fiokban, és az Isten népe világ végéig megtartassék, a házasságot rendelte Isten: és azt hirdette, hogy aki leányát férjnek adja, nem vétkezik, csak Isten szerint legyen a házasság. Tizenhét vagy tizennyolc esztendő korokban tanácsolja Plato és Aristoteles a leányok házasítását; mivel akkor a szülésre és gyermektartásra elégséges erejek vagyon. A férfiak házasulására pedig Aristoteles harminchat esztendőt kíván.

Nehéz iga a házasság. Azért mikor a tudós emberek között az a kérdés támadott volna: Micsoda rend és szerzet terhesb és nehezebb? Némelyek azt mondták, hogy legnehezebb a carthusianusok rendi: mivel mint némák, senkivel nem szólnak: soha, még betegségekben is,

húst nem esznek: közel tíz óráig, éjjel és nappal a templomban énekelnek. Mások azt állatták, hogy sanyarúbb a Szent Ferenc szerzete. De egy, aki minden állapotokat jól megvizsgált, azt mondotta; hogy nehezebb állapot nincs a házasságnál: mellyel holtig köteleztetik ember, és ha rosszul talál házassodni, semmi könnyebbsege nem lehet; tűrni kell és szenvedni. Ez az oka, hogy ha valamiben kívántatik, a házassulásban kívántatik a vigyázás.

A keresztyén leánynak nem szabad férjet keresni vagy házasságról szorgalmatoskodni: hanem édes szüléire bízza magát, kik őtet szeretik; kik a világ állapotját tudván, messzére néznek; és jobban gondolkodhatnak szerencséjéről, hogysen maga a leány; ki otthon rekesztve élven, nem tudja erkölcsét és állapotját a férfiaknak. Sőt mikor a házasságról emlékeznek szüléi, Istenhez emelje szívét a leány, és azt mondja Sárával: Úristen, te tudod, hogy férfiú után nem vettem szívemet. Azért hagyja szüléire igyét: maga pedig szünetlen könyörögiön Istennek, hogy adjon oly férjet, ki őtet Istentől el ne szakassza, hanem tekéletes szent életre vezesse.

A szülék is eszeken járjanak, és úgy válasszanak társot leányoknak, mintha magoknak választanák. Kövessék a Temistocles példáját: kirül azt olvassuk; hogy mikor sok kérői voltak leányának, jámbornak adta inkább, hogysen gazdagnak: inkább akarván oly vőt, aki pénz nélkül, hogysen oly gazdagságot, mely emberség nélkül szükölködjék. Sokan a szülék közül pénznek adják, nem embernek, gyermekek; mivel csak arra néznek, hogy kedvek szerint való vőt találjanak, ki előkelő, gazdag, nemzetes légyen: arra pedig keveset vigyáznak, micsoda alkalmas az ő leányoknak, kinek holtig együtt kell élni jegyesével.

Ebből vannak gyakorta szerencsétlen házasságok; hogy magok hasznára kufárkodnak és kereskednek gyakorta a szülék leányok házasításában. Bezzeg nem ezt mívelte amaz istenfélő Noëmi: ki midőn Rutnak férjet keresne, azt mondotta néki: Édes leányom, nyugodalmat keresek néked, és gondot viselek, hogy jól légyen dolgod. Leányok nyugodalmára, leányok javára nézzenek a szülék, mikor házasítani akarják. És elhiggyék; hogy nagy dolgot cselekesznek, ha leányokat értelmes embernek adják; jól házasítják.

A külső jók között első és legnagyobb tekintet légyen annak erkölcsére és okosságára, akinek akarják adni gyermekeket. Azután értékére és nemzetségére: csakhogy felettébb nagyobbak - én tanácsommal -, ne adja senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni. Idejét és termetét is kell a legénynek nézni: mert ha gyermek, nem tudja megböcsülneni a házasságot: ha igen üdös, egyéb kedvetlenséget is szerezhet; de hihető, hogy hamar özvegységben hagyja feleségét, és árvaságra nevetlen gyermeket.

De mindenekfelett elsőben is a religióra és vallásra nézzen a keresztyén leány: meglássa, hogy a Római Anyaszentegyház engedelmes fia és tagja légyen, akihez mégyen. Mert valamely okokért Isten erős parancsolattal kötelezte választott népét, hogy idegen nemzetek házasságába ne kötelezze magát: azon okok tartóztatják a keresztyén leányt, hogy hamis vallású férjet válasszon: Először: Mindennapi kedvetlenségek, vesződések, háborúságok, idegenségek félelme vagyon a különb vallású férfiútól. Másodszor: A böjtök, innepek és egyéb egyházi parancsolatok megszegésére ok adatik a tévelygő házastárstól. Mert a Tertullianus mondása szerint; aki mellett ördög szolgálja vagyon, Istennek nem szolgálhat, amint kellene: mivel ez akadékot szerez a keresztyéni hivatalokban. Mikor a templomban kellene vigyáznod, fürödőbe viszen: mikor böjtöléssel tartozol, lakodalmat szerez: mikor processióba kellene menned, házi foglalatosságokkal terhel. De ami ezeknél nagyobb: Hittől szakadás félelme vagyon efféle idegen hitű házasságban: mert a szép szó, a szeretet, a fenyegetés, a pántolódás; és ha ezek nem fognak, végre a vereség megcsalja, és hiti vesztésére viszi sokszor az asszonyt. Adná Isten, ezt példákkal ne próbálnók: Valaki nem kerüli a veszedelmet, nyaka szakad benne. Senki magát ne biztassa, hogy efféle veszedelmek őbenne nem lesznek: mert ha Salamont vénkorában az asszonyok szerelme bálványozásra vitte; nincs egy asszonynak is bátorsága,

hogy férjéül meg ne csalassék. És az okos embernek nem kell üdvössége vesztését arra függeszteni; hogy talán efféle veszedelmektől ment leszek: hanem arra kell nézni, ami közönséges szokás efféle dologban. Tehát aki férjhez mégyen: Isten házában, Isten szolgájához menjen! Végezetre: Sok dolgokért elválasztják és új házasságra indítják a mostani tévelygők az embereket: mert vélekedések szerint, oldható az ő házasságok. A Római Anyaszentegyház vallása szerint pedig semmi okon új házasságra nem mehet ember, valámíg él házastársa. Ebből következik; hogy a pápista és kálvinista emberek házasságában nagyobb és erősebb kötelesség vagyon a pápista személyben, hogysen a kálvinistán. Ellenkezik pedig a házasság kötelével, hogy egyik személynek vastagabb kötelessége légyen, hogysen a másiknak. Mít mondjak a fiakról, kiket veszedelmes állapotra szülnék az anyák, ha tévelygőhöz mennek?! Az atyák szavából és példájából egyházi rendek gyalázását; anyaszentegyház szidalmát; az igaz tudomány rágalmazását tanulják a fiak és leányok. Tévelygő mesterek oktatásával veszedelemre vezettetnek és eretnokségben neveltetnek. Azért jobb volna holtig a leánykoszorút viselni, hogysen gyehegnára menendő fiakat szülni.

Meghallátok, szülék, mire kell a leányok nevelésében vigyáznotok. Azért gyakran eszetekbe jusson, amit Szent Pál mondott; hogy a szülék üdvözülnek, ha szentül nevelik gyermekeket: kemény ostromozást szenvednek, ha szájokra bocsátják őket; mint a Héli pap példája kimutatja. Azért ne legyetek olyanok, mint akiket Isten szű nélkül való galamboknak nevez. Ha ki fészkéhez nyúl egyéb madaraknak, hozzácsapdosnak, körüle röpdösnek, és minden tehetségekkel oltalmazták fiokat: a galamb távul nézi; feléje sem mégyen, mikor látja, hogy fiait fészkeből szedegetik: és mihent azokat a konyhára viszik, mindjárt azon helyre tojik; mert nincs szíve és szerelme fiaihoz. Távul légyen ez a vadság a keresztyénektől! Hanem azon igyekezzetek mindnyájan, hogy nevedő leányotokat az ördögnek és világnak incselkedésitől oltalmazván, a mennyei vőlegény házasságának örömébe bocsássátok: és Szent Dáviddal abban dicsekedhesetek, hogy nemcsak magatok lelke Istennek él, hanem maradéktok is néki szolgál. Melyre segítsen benneteket az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.

A KERESZTYÉN VITÉZEK KÖTELESSÉGÉRŐL

Az Ótörvényben némely ájtatos asszonyok; a világi gondoktól és pompáktól elbúcsúzáván, isteni szolgálatra adták mindenestül magokat; és éjjel-nappal az Isten sátorának ajtaja előtt vigyáztak, imádkoztak. Ezek Isten tisztességére akarván fordítani, amivel elébb a világnak kedveskedtek; amely tükörökbe nézvén csinosítani és szépegetni szokták volt magokat, azokat az Isten sátorának ékesítésére fordították. Mózes pedig azokból a tükörökből azt a rézmosdót mindenestül befedette, melyben a papoknak életek vesztése alatt parancsolta Isten, hogy megmosnák kezeket, lábokat, valamikor a sátorba mennének vagy az oltárhoz járulnának.

Azt akarta Mózes, hogy az Isten sátorában oly tükörök légyenek, melyekben a papok magokat nézzék: és ha vagy orcájokon mocskok, vagy öltözetekben szennyek találatnak, meglátván azokat; lemossák és megtisztogassák; hogy Isten eleibe éktelenség nélkül, tisztán és csinoson mehessenek.

Nem hagyta Isten tükör nélkül az anyaszentegyházat: sőt ebben minden rend és hivatal eleibe tulajdon tükört adott, azokat a szent és Isten előtt kedves híveket, kik különböző állapotban éltek, de szentül éltek. Azt akarván, hogy azok erkölcsét szemünk előtt hordozzuk; magunk szépségét vagy rútságát öbenek lássuk: és ha mi fogyatkozás találatik erkölcsünkben, mosogassuk és szépegezzük; hogy Istenünk tisztaságos szemeit éktelenséggel meg ne bántsuk;

magunkat mocskos erkölcsökkel ne rútítsuk. Mert az Újtestamentom szentsége után nem mosdott kezet és testet, hanem tiszta lelket és szent életet kíván Isten tőlünk.

Miképpen a papoknak és világi fejedelmeknek, a szegényeknek és gazdagoknak, az uraknak és szolgáknak, az egészségeseknek és betegeknek, a férfiaknak és asszonyoknak, a szüzeknek és házasoknak, a nemeseknek és kézimunkás községnek tükrül adta Isten azokat a sok szent életű jámborokat, kik ezekben az állapotokban tisztán és tekéletesen viselvén erkölcsöket, szentek lajstromában íratlak: Azonképpen a hadakozó embereknek, az anyaszentegyház oltalmazó bajnokinak, kik színesb és szívesb részei a keresztyénségnek; az Isten és igazság ellen tusakodók rontóinak; az árvák és özvegyek oltalmáért vérekkel kereskedő erős férfiaknak; a vitéz kenyeret évő több sok szentek között tükrül adta, főképpen a magyar vitézeknek, hazánkban, Sabariában született Szent Márton: ki noha a püspöki méltóságban végezte életét; de vitézkedő állapotban nyerte az Istennek titkos jelenésit és világosításit, melyekkel a tekéletes vitézkedésnek és szent püspökségnek felségére emeltetett. Mert mikor Galliában vitézkednék, nemcsak minden katonai csintalanságtól és feslettségtől oltalmazta magát: hanem téli üdőben egy mezítelen emberre találván útjában; és egyebe nem lévén, mivel fedezné fázékonyságát, kapá kardját, kétfelé metszé köpönyegét, felével az elfázódott embert bétakará. És noha ezt sokan társai közül megnevelték: de Krisztus oly kedvesen fogadá, hogy következő éjjel megjelenék néki, a koldusnak adott foltban öltözve, és azt mondá; hogy Márton adta reá azt a köntöst. Ezzel az isteni jelenésnek és tanításnak világosságával felindítatván Szent Márton elhagyá a földi vitézkedést, és életének folyását isteni szolgálatra szentelé.

Mivel azért a vitézségben szentségre jutott Szent Márton; én is e jelenvaló órában először röviden megmutatom; hogy nem tilalmas, hanem böcsületes, szükséges és Isten előtt kedves a módjával való vitézkedés és hadakozás. Másodszor megmondom, mint kell vitézkedni az istenfélő keresztyénnek, hogy lelkét megtartsa és veszedelmes fáradságokkal elegyedett teste szakadásának jutalmát, mennyországban vegye.

Ha abban az ártatlanságban maradott volna ember, melyben Istentől teremtettet; szép békeségben, gazdag nyugodalomban élt volna, mind észveszés, háborgás, hadakozás nélkül. De mihent Isten ellen pártot ütött az engedetlen ember: több ostorok között hadak és visszavonások támadtak, melyek világ kezdetitől fogva voltak, és lesznek világ fottáig. Csak két fia vala Ádámnak, és a gonosz megölé az ártatlant. Csakhamar az özönvíz után, Nemród, Assur és egyéb hatalmaskodók, országokat kezdenek hatalmasul foglalni; és amint a teremtésről írt könyvnek tizenegyedik részében olvassuk, Chodorlahomor sok királyokat meghódoltatott. Azután a világ idejével, nevedtek a hadak gyümölcsi; az emberhalálok, romlások, pusztulások, kegyetlenségek és mindennémű gonoszságok. Mert a hadak kiöltöztetik embert a természet szelídségéből, és minden fene állatoknál kegyetlenbé tészik. Elfelejtetik a vérnek és természetnek hasonlatosságát: az irgalmasságnak kötelességét: a mértékletes életnek tisztaságát. Azért sohult nagyobb és gyakorabb vétkek nem találtnak, mint a táborokban: ott multság és deliásság, amiért a rendes városokban megölik az embereket: ott a húzás-vonás, nyúzás-fosztás, az együgyű ártatlanok nyomorgatása, sőt halálos éhségre juttatása: ott az emberek kínzása, csonkítása, koncolása, gyilkos mészárlása: ott a szüzek rontása, a házasságok törése, a magok és egyebek lelkének örök kárhozatra bocsátása oly nyilván és szégyen nélkül uralkodnak, mintha ezekben vétkek sem volna. Ebből a hadviselő emberek feslettségéből származott, amit írva hagyott Lucanus a római hadakozásokról; hogy nem találtnak a tábori emberekben jóság és tökéletesség. Erre néztek a deákok, mikor *militiam & malitiam*, a hadakozás és gonoszság nevét csak egy kis bötüvel különböztették, mint együtt járó szomszédokat: és mikor *bellum*, a hadakozást vagy undokságnak, vagy *quasibelluinum*, fenevadakhoz illendő dolognak nevezték.

A Szentírás a hadakozó embereket latroknak nevezi; mint a régi deákok a vitézlő emberek színét, kik a hadnagy körül forgódtak, latroknak hitták: jelentvén ezzel, hogy közel jár a vitézkedés a latorsághoz; és nehéz ezeknek egymástól elszakadni.

Meggondolván Szent Dávid, mennyivel veszedelmesb a hadakozás a döghalálnál, inkább választotta, hogy Istentől büntetődjék döghalállal, hogysem hadakozással: melyben az emberi dühösség minden rendtartást felforgat; és válogatás nélkül, bűnöst és büntelent fogyat. Maga pedig, Isten, sok helyen és nyilván íratta; hogy a hadakozást ostorul veti azokra, kik őtet gonosz életekkel haragra indítják: ezekre ő küldi a dühös ellenséget. Mikor pedig haragját megengeszteljük, a hadakozást elrontja és békességet szerez.

A hadakban uralkodó sok gonoszságokra és veszedelmekre nézve nemcsak most a visszakeresztelők, de régen egyebek is azt állatták; hogy keresztyén embernek nem szabad vitézkedni és hadba menni.

Ez nemcsak eretnokség, hanem országárulás. Mert Szent Pál írja; hogy az Isten szentei, úgymint: Ábrahám, Mózes, József és sok istenfélő királyok, igaz hit által országokat győztek: hadakban vitézül forgódtak: ellenségek táborát felverték. Krisztus urunk is, a százados vitézzel szólván; dicsírte hitit, de nem kívánta, hogy a vitézkedést elhagyja.

Mikor minden rendek Keresztelő Jánoshoz menvén, üdvösséges tanítást vettek tőle: hozzájárulának a vitézek is, kérdvén tőle: Mi tehát, mit műveljünk? Nem felelé azt nekik: Hagyjátok el a vitézkedést! Tegyétek le a fegyvert! Maga ezt kellett volna mondani, ha szabad nem volt vitézkedni. És ha Keresztelő János, kérdés nélkül, élete vesztésével meg merte mondani a királynak, hogy nem szabad atyjafiai feleségével lakni: sokkal inkább az üdvösség útjárul tudakozóknak megmondotta volna, hogy veszedelmes állapotjokat elhagyják, ha bűn nélkül nem lehetne a vitézkedés. De nem tilalmazta a vitézkedéstül: hanem arra intette a vitézeket, hogy ragadománytúl és ártatlanok verésétül oltalmazkodjanak. Ha bűn a vitézkedés; ha tilalmas gyilkosság, a harcon esett ölés: mennyivel nagyobb vétek a gyilkosság a lopásnál, annyi-val inkább kellett Jánosnak tilalmazni a harcolást. Bűn nélkül el sem mulathatta, hogy akik őtőle együgyű igazsággal és jó szívvvel kérdeztek az üdvösség útjárul, azoknak meg ne mondaná, hogy örök veszedelemre vivő állapotban vannak. De semmit efféle nem mondott Szent János; nem tanácslotta, hogy elhagyják a vitézkedést: hanem hadakozó emberhez illendő törvényeket szabott: és megtanította, minémű mértékletes igazsággal viseljék magokat, hogy se vereséggel, se félelemmel, se csalárd fogásokkal ne kereskedjenek; se ajándékozásra ne erőltessenek senkit: hanem rendelt fizetésekkel megelégedjenek.

És ki nem látja, hogy ha a kígyók és farkasok, a dühös ebek és medvék ellen oltalmazzuk magunkat: sokkal inkább hazánk pusztító ellenségünkre; lopással és tolvajlással kárunkra igyekező gonoszakra, fegyverrel támadhatunk? mivel ezek gonoszságból ártanak, nem természetek dühösségéből, mint a vadak. Szinte oly szabad volt tehát Dávidnak megölni Goliádot, mint a juhait mardosó medvéket és oroszlánokat. Ha látod, hogy fiadat mardossa a kígyó, juhodat szaggatja a farkas; öljöd, vágod érette: tehát a fejedelem, mikor látja, hogy az ellenség kegyetlenül vágja, fogyattja híveit, csak elhallgassa-e? Természetbe oltatott törvény az; hogy szabad az erőszakot erővel elkergetni.

A hadakozás szükséges gonosz, és arra való, hogy bántás nélkül, békességben élhessenek a jámborok: hogy az ártatlanok oltalmaztassanak: hogy a gonosztévők büntetődjenek és zaboláztassanak. Azért nem gyilkosok - úgymond Szent Ágoston -, nem bosszúállók, akik a hadban embert ölnek: hanem törvényszolgálatotk, és közönséges szabadságotalmazók. És vajon mi lenne belőle, ha szabad nem volna a keresztyén országoknak ellenségekkel viaskodni? Úgy

járnánk fejenként, mint a zsidók; kik nem akarván szombaton harcolni, akkor méne reájok az ellenség, és mint a juhokat ölé, vágá.

Bezzeg a pogányok azzal kárhoztatták, és országrontónak mondták a keresztyén hitet, mintha tilalmazná a hadakozást, mellyel oltalmaztatnak a birodalmak. Erre a bolond ítéltre a Krisztus szavaiból vettek okot, mikor azt mondták; hogy a gonosznak ellene ne álljunk: ha ki arcul csap, ha ki köntösünket elvonja, más orcánkat fordítsuk, más ruhánkat is odaadjuk. De nem vették eszükbe, hogy ezekkel a szókkal nem tiltotta Krisztus a fejedelmektől, hogy hadat ne viseljenek; mert azért adott kardot kezekbe, hogy büntessék a gonoszakat; egyebeket sem fogott el attól, hogy törvénnyel károkat ne keressék, vagy magok oltalmában másnak ne ártsanak. Hanem először, tiltja; hogy haragból és gyűlölségből bosszút ne álljunk. Másodszor, amint Szent Ágoston után írja Szent Tamás; a Krisztus parancsolatja csak arra kötelez, hogy ha szükséges a bűnnek távoztatására a szenvedés, készek legyünk minden gyalázatot és kárt szenvedni inkább, hogysem Istent megbántsuk. De ha bűn nélkül a gonosztévőt megzabolázhatjuk, és az ő rágalmozásából nevedő botrányozást eltávoztathatjuk, nem kell a gonosságra szabados utat adni a gonoszoknak. Erre tanított ő maga, Krisztus. Mert mikor őtet arcul csapá egy szolga, nem fordítá más orcáját; hanem szelíden okát adá, miért nem kellene annak lenni. Ezent cselekedte Szent Pál, mikor pofon ütötték. Úgy kell azért érteni a Krisztus szavát, hogy inkább másszor is arcul csapassuk magunkat; inkább kárunkat duplával szenvedjük, hogysem haragot, gyűlölséget, bosszút üzzünk; hogysem Istent megbántsuk: mert egyébaránt bűn volna, ha mást gonoszra ingerelnénk, és bűnét öregbítenők a vétkesnek.

Bizonyos tehát, hogy szabad az Isten népének hadakozni: de istenes hadakban, a keresztyén-ségért, az igazságért, az ártatlanok oltalmáért. És mikor így hadakoznak, nem ők hadakoznak, hanem Isten. Miképpen azért Szent Pál dicsíri azokat, kik igaz hittel és tekéletes igyekezettel hadakozván rontották az Isten ellenségét: úgy az anyaszentegyház, számtalan vitézlő embereket szentek lajstromába írván, esztendőnként innepekben emlékezeteket megújítja: úgymint Mauritiust, Szent Györgyöt, Achatius, Alexandert, Floriánt, Anastasiust, Gallicanust, Marcellust, Nicostratest, és egész legiókat, hatezeres szent hadakat. Mert miképpen az Ótörvényben azzal szenteltettek a papok, hogy kezeket, lábokat megvéresítették: úgy akik törvényes, igaz hadban Isten ellenségének vérént ontják; Istennek szentelik kezeket. Noha azért sok lelki veszedelmek között forog a vitézkedő ember; és arra nézve Szent Ambrus és Szent Ágoston minden egyházi embernek tanácsolja; hogy házasság és hadakozó tisztek szerzésére ne ereszkedjenek: mivel a házások veszekedése és a vitézlő emberek gonossága azoknak szokott tulajdoníttatni, kik ezekben szerzők voltak. De az is igaz, hogy a vitézlő állapotban szentül élhet ember.

Az egyházi embereket, az anyaszentegyház törvénye eltiltotta a hadakozástól, és azt kívánta, hogy a papok azért menjenek táborba, hogy a bűnöket feddjék és tiltsák, a félelmeseket bátorítsák: a betegeket és sebeseket halálhoz készítsék. De ez az egyházi törvény nem kötelezi a papokat, mikor magok vagy hazájok oltalma szükségképpen kívánja, hogy kardot rántsanak: mert akkor azt cselekedhetik, amit Mózes vagy a Machabaeusok: kik papok lévén nagy hadakat viseltek.

Lássuk immár, mint kell magát viselni az istenes vitéznek, hogy ne csak világi zsoldot, hanem mennyei koronát érdemeljen vitézkedésével.

Három dolgot ír Szent Tamás szükségesnek az igaz hadakozáshoz: Első az, hogy a törvényes fejedelem, ország akaratjából és rendeléséből indítsa és viselje a hadat.

Ha kit azon ország vagy város tagjai közül megbántott vagy károsított valaki, nem szabad maga erejével eleget tenni magának, sőt a Római Törvény király árultatásnak mondja, ha ki

fejedelelem akaratja nélkül népet gyűjt, és hadat indít: mert az ország és váras tagjainak bírāja vagyon, ki igazságot szolgáltatathat. De mikor más fejedelem és ország megbántja a szomszéd fejedelmet; ha emberséges szorgalmaztatásra nem akar eleget tenni: nincs egyéb bíró, aki erőltethesse a vétkest, hanem az, aki megbántódott. Mert miképpen az idegen ember, amely várasban vétkezik, annak bírójátúl ítíltetik; mivel gonoszságával annak hatalmába ejtette magát: azonképpen, amely fejedelem kárt tett a szomszéd fejedelemnek, a megsértetett ártatlan ítílése alá esett; és ez hadat indíthat ellene, hogy kötelességének megfelelően, oltalmazza a közönséges jót, és annak sértegetőit büntetéssel szoktassa csendességre.

Második szükséges dolog a hadakozáshoz; hogy igaz igye és igen szükséges nagy oka legyen annak, aki hadat indít, mert ez az utolsó és veszedelmesb orvosság; melyhez csak akkor szabad nyúlni, mikor egyéb orvosság nem található.

Nincsen veszedelmesb dolog, mint a hamis hadindítás. Mert valami károk és bűnök esnek a hadakozásban, mindazokban részes, mint első és fő ok, aki hamis hadat indít: valamennyi lélek elvesz, az ő lelke ad számot azokról. Azért ha egy gyilkosság, egy lopás, egy ház égetés, egy parázñaság, testi és lelki halálra méltó: mit mondjunk arról, aki ennyi ezer ember mészárlásának; egész országok égetésének rontásának; ennyi számtalan fertelmességeknek oka? Ha egy ember ölesére napfénynél világosb bizonyosságokat kíván a törvény: sokkal inkább egész országok közönséges romlásában járó hadnak nagy és világos okainak kell lenni. És ha csak kicsiny kétség vagyon is a hadakozás igazságában, semmi úton nem szabad hadat kezdeni: mert mikor kétség vagyon akármely dologban, a békességes uraságban lévőnek nagyobb igazsága vagyon. És nagy istentelenség volna, bizonytalan dologért, bizonyos halálra taszítani csak egy embert is, nemhogy annyit, amennyi vész a hadban.

Ha azért kétséges a hadnak igaz oka, hamisság a had indítás, és igazán oltalmazza magát a más rész. Mert törvényben is ártatlannak ítíltetik, aki bizonyoson gonosznak nem mutattatik; akármely nagy gyanúságok legyenek is hozzá.

Igaz okai, melyekért hadat viselhet a fejedelem, ezek: 1. Ha ki tartományát haddal rontja, pusztítja: mert tartozik a fejedelem, alattvalóinak igaz és szükséges oltalmára. Sőt ha ereje és értéke lévén, oltalmazatlan hagyja híveit, úgy vétkezik, mintha maga tenne kárt nekik.

2. Ha ki törvény nélkül, hatalmasul elveszi és vissza nem akarja adni, maga vagy alatta valók javát; kiváltképpen mikor félhet, hogy több és nagyobb károkat téssen azután, ha ellene nem állanak. De ebben azt kell követni, amit Isten parancsolt, és a rómaiak igen megtartottak: előbb békességre kell inteni a kártékonyt, és ha eleget akar tenni hadakozás nélkül, nem szabad kardhoz nyúlni. 3. Ha nagyobb bosszúval illeti valaki a fejedelmet vagy alatta való híveit: mint mikor a Dávid követit gyalázattal illeté Hanon: mikor Dinát elragadá Hemor. 4. Ha az ország és fejedelem ellenségét segíti valaki: vagy társait háborgatja. 5. Ha ki nem adja valaki a gonosztévőt: mint a Benjámin fiai nem akarák büntetésre adni az undok latrot: ha felbontja a végezést: ha ki törökkel, tatárral mégyen valamely országra; bár egyébaránt igaz igye volna is, hamis hadat visel, és igazán ellenállhat minden keresztyén fejedelem: sőt tartozik ellenállani. Oka az: Mert ha vétett, és igazán büntetődik valamely keresztyén ország; de azzal nem tartozik, hogy pogányok rabságába és lelki veszedelmekre hagyja az ártatlan községet vinni: kiváltképpen, holott a kisdedek közül sokan pogányságban neveltetnek. Ezek és a keresztyénségnek egyéb veszedelmi, melyek a török cimborából fakadoznak, elégséges okok, melyekért igazsággal elleneállhatni mindennek, valaki a pogányok segítségével hadakozik.

Noha azért a keresztyén fejedelmek alatt vitézkedő köznépek és fogadott hadak, nem tartoznak vizsgálni: ha igaz vagy hamis okai vannak a hadakozásoknak; hanem amint Szent

Ágoston írja, azt kell ítélni, hogy a fejedelem és az ország, meghányta-vetette a dolgot, és hamisat nem cselekeszik. De ha nyilvánvaló, hogy hamis igye vagyon a hadindítónak, senki nem vitézkedhetik lélekveszedelem nélkül mellette: mivel Isten törvénye, hogy a hamisságkezdők és hozzásegítők, egyenlő büntetést érdemelnek.

Harmadik, az kíváztatik az istenes hadakozáshoz, hogy igazsággal, istenesen, szentül viseltsék a had. Nem elég, hogy igaz igye légyen a hadviselőnek: szükség, hogy a hadakozó törvények szerént, igazán viselje a hadat. Nem gyűlölség-üzés vagy bosszúállás kívánsága; nem préda reménysége vagy ragadozás fősvénysége; nem kegyetlenség dühössége vagy uralkodás kívánsága; nem ország vagy fejedelemség öregbülése igaz célja és vége a hadakozásnak: sőt veszedelmes bűn ezekért hadakozni. Hanem arra kell nézni a hadakozásban, hogy az igazság, az Isten tisztessége, az ország bátorságos békessége oltalmaztassék: hogy a gonosztévők büntetődjenek, és félelem által eszekre jöven, tartózkodások légyen az ártatlanok károsításában. Nem is szabad a hadat tovább vontatni annál, amíg a szükség kívánja. Sőt az Agesilaus és Licurgus törvényét is meg kell tartani: kik ártalmasnak ítélték, ha gyakran és sokáig azon ellenséggel hadakoznak: mert ezzel tanítják és bátorítják a hadakozásra.

De hogy sommában foglaljuk a hadviselésben szükséges dolgokat: az istenfélő vitéznek, ha üdvösségesen akar a hadban forogni, három dologra kell vigyázni: Először: Mint viselje magát Istenéhez? Másodszor: Mit cselekedjék felebarátival? Harmadszor: Minémű készüllettel és móddal rendelje maga állapotját, hogy az ideigvaló vitézkedés örök kárhozonon ne végeződjék.

Először azért a keresztyén vitéznek meg kell ismérni, amit Szent Dávid magában tapasztalt; hogy nem az ő karja és kardja, hanem a seregek Istene hatalma szerzi a győzedelmet: Isten az, aki tanítja a vitéz ember kezét a hadakozáshoz; és sok ezerek veszedelme között pajzsa alatt oltalmazza. Annak okáért nem erőből vagy sokaságból; nem okosságból vagy bátorságból kell a győzedelmet reménleni, hanem Isten segítségéből és oltalmából. Mert a hadak győzedelme nem erőben áll: hanem amit Szent Pál mondott a választásról, azt igazán mondhatjuk a hadi győzedelméről; hogy nem a serénykedésből, hanem annak irgalmából vagyon, kit a Szentírás *Victor*-nak, hadak-győzőnek nevez. Ugyanis, egybeelegyedett, roppant seregekben, mikor, mint az esőt, oly sűrűn szórják a nyilat vagy golyóbist, hogy téged nem talál akármely alávaló ember lövése, hanem az utánad vagy melletted valót; nem a te erőd és bátorságod oka, hanem egyedül az Isten kegyelme: mert magadnak módod abban nincsen, hogy elkerüljed a golyóbist; melyre nézve a táborból méltán kinevetik, ha ki a harcon idestova hajtja a fejét, mintha elállana a golyóbis előtt: maga annyi félelem vagyon együtt, mint másutt: és nem tudván, melyre mégyn a golyóbis, azt sem tudja senki, melyre kell hajolni.

Úgy tetszik, Isaias ötvennyolcszor; hatvannégyszer Jeremias; és amint másutt mondtam, az Ótestamentum kétszázszor nevezi Istent *Sabaoth*, seregek urának. Ezzel ismértetvén, hogy Isten az, aki megveri a hadakat, aki oltalmazza az embereket. Annak okáért, mikor a keresztyén fejedelmek hadat viseltek; elsőben azt cselekedték, amit Constantinusról írva hagyott Eusebius: A harc előtt - úgymond -, böjtöléssel, testi sanyargatásokkal, ájtatos könyörgésekkel engesztelte Istent: megmondván, hogy nem fegyveren és sokaságon, hanem Isten segítségén fordul a nyereség. Theodosiusról írja Szent Ágoston; hogy inkább hadakozott imádsággal, hogysen verekedéssel: mert bizonynal hitte, hogy Isten viseli a hadat. És ha Mózes könyörgése többet használt győzedelmére, hogysen a sokaság kardja; a papok trombitája ledöntötte a Jerichó falait, melyeket emberi erő el nem ronthatott; a Jósafát rendelt seregi előtt, isteni dicsíretekkel énekelvén a papok, egymásra támadtak az Ammon és Moáb fiai, és az Isten népének szeme láttára egy lábíg levágták egymást: nyilvánvaló, hogy az ájtatos könyörgések minden emberi eszköznél erősebbek, a hadak győzedelmére.

Azért a tábori emberek közül, ki-ki magán, szível és nyelvvel, gyakor fohászkodásokkal kérje az Isten segítségét, olyan formán és módon, mint olvassuk a Szentírásban; hogy a harc előtt imádkozott Asa, Jósafat, Ezechias, a Machabeusok és Judit asszony.

A győzelem után is senki fel ne fuvalkodjék; hanem Istennek adjon hálát, és Szent Pállal azt mondja: Hála Istennek, aki győzedelmet adott nekünk, és annak tisztességére fordítsa győzedelmét, akinek segítségével nyerte diadalmát.

Ennek felette a hadviselő generálok tartoznak nemcsak azzal, hogy szabott órákat rendeljenek, melyekben bizonyos lövések jelével mindnyájan imádkozásra indíttassanak: hanem azzal is, hogy a táborban nyilvánvaló cégéres bűnöket ne szenvedjenek, melyekkel Isten haragja gerjed.

Másodszor, az istenes vitéz két dologgal tartozik felebarátjának: egyikkel, hogy kegyetlen ne legyen ellenségéhez. Nyilván parancsolja Isten, hogy az asszonynépeket és szólatlan gyermekeket meg ne öljék a hadban: sőt a gyümölcstermő fákat se vágják ki; mert azok nem hadakoznak ellenünk. Adoni-bézek hetven királynak kezét, lábát kegyetlenül elvagdaltatta: de Isten akaratjából, hasonlóképpen cselekvék övéle Jósue. Másutt is a Szentírásban megmondotta Isten, hogy az Izráel királyára megharagudt, azért, hogy a rabokkal kegyetlenül bánt. Mert miképpen az ellenkezőt kíméletlen kell ostromlani: úgy azt, aki meggyőzetett, irgalmason kell tartani. Bezzeg értette ezt amaz istenfélő Constantinus, kirúl azt írja Eusebius, hogy látván vitézinek felgerjedett indulatját, kik egy lábíg le akarták vágni az ellenséget, megkiáltotta, hogy aranyat ad, valaki elevent viszen. Így az ellenség életét kincsen megváltotta.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény községnek; hogy azt ne verje, ne fossza, ne pusztítsa: hanem a Keresztelő János parancsolatja szerint fizetését költse, és azzal éljen. Ha megszűkül, kövesse Szent Dávidot; ki nem ragadozott, hanem Achimélechtől kéremessel nyert kenyeret. A Nábal juhait sem lopatta, hanem kéremés szerént, jó akaratból kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus írja, hogy a római tábor szélén egy szép ért gyümölcsfa volt: mikor másnap a tábor megindult, egy alma híjával sem volt a fa, mert akkor a hadviselőknek ilyen instructiót vagy ordinantiát adtak a császárok: Ha tisztet akarsz viselni, sőt ha élni akarsz, a vitézek kezét megtartóztatd: senki tyúkját, juhát, szőlejét, gabonáját ne bántsa a szegény embernek: az ellenség prédájából, nem az ország tagjai siralmiból gazdaguljon. Akkor Pescennius Niger egy tyúk lopásért, tíz gyalognak akarta fejét vétetni. És noha megengedte életüket, a sok vitézlő nép kérésére; de tíz tyúkot adatott a kárvallott embernek. Bezzeg aranyüdő volt, mikor ezek a törvények és jó szokások virágoztak; bezzeg nem csuda, hogy akkor a hadak győzedelmesek voltak: de különben fordult most a világ. Ez az oka, hogy akik prédává teszik a szegénységet, magok is ellenség prédái lesznek. Mert Szent Jerónimus és Gregorius mondása szerént: A mi bűneink tészik erőssé és győzedelmessé az ellenséget: azok élesítik ellenünk a pogányok fegyverét.

Harmadszor: Magárúl el ne feledkezzék a hadakozó vitéz. Eszébe jusson, hogy a tábor nem egyéb, hanem halálra menő emberek sokasága. Valakik ütközetre mennek, halálra vált, vonakodó egészségesek: és úgy kell lelkeket Istennek ajánlani; úgy kell üdvösségekről gondolkodni, mint akik halálok óráján vannak. Bolondság volna a földért hadakozni és a mennyországot elveszteni: embereket győzni és bűnöktől meggyőzetni: prédával gazdagodni és magát pokol prédájává tenni: e földön dücsöséget nyerni és másvilágon örökké kínlódni.

Azért a hadban forgó vitéznek oly igazán és szentül kell élni, mint akarná, hogy találtnék halála óráján: oly tisztán kell lelkiismeretét viselni, hogy tudva és akarva Istenét meg ne bántsa. Mert a jó lelkiismeret oly bátorságot ad a veszedelmek között, hogy, mint az oroszán, úgy nem tud félni az igaz ember: a gonosz lelkiismeret pedig rettegő és igen félelmes. Mert a gonosz embernek nemcsak az ellensége, akivel szembeszállott, hanem Isten ő maga, kit

megbántott. De mivel emberek vagyunk és sok gyarlóságokkal megkönyékeztettünk; mikor a hadak egymáshoz közelgetnek, tartozik azzal minden keresztyén, hogy Istennel megbékéljék; és úgy viselje magát, mintha ez volna utolsó órája.

Ez pedig a békélés, mely kétképpen lehet: először, ha helye, ideje és papja vagy; lelki bánattal és alázatossággal meggyónják. Másodszor: Ha ennek alkalmatosságát és idejét elmúlatta, meg ne rémüljön: mert sacramentom nélkül is megbékélhetik Istennel, és bűneinek bocsánatját nyerheti. Isteni szeretetből származott, szübbeli töredelmességgel; mely egy szempillantásban meglehet, kiváltképpen, ha mindennapi gyakorlással ehhez szoktatjuk magunkat.

Hogy megtanuljuk, mint kell ezt az üdvösséges töredelmességet gyakorlanunk: jusson eszünkbe, hogy a bűnös embernek megtérésére szükség, először, hogy gyűlölje és bánja Isten ellen való gonoszságát. Másodszor, hogy a Krisztus érdeme által, bűnei bocsánatját remélje. Harmadszor, hogy magában elszánja és végezze, hogy életét megjobbítja, és a bűnöket eltávolztatja. Ha a bűnöket csak azért bánja és gyűlöli ember, hogy néki ártalmasok, mert ezekkel a mennyei boldogságot elveszti, és lelki veszedelmet, örök kárhozatot érdemel vélek: noha ez a bánat elégséges arra, hogy a gyónás sacramentoma által bűnei bocsánatját nyerje; de sacramentom kívül, csak magán az attritio, nem elég a bűnök bocsánatjára. Hanem hogy contritio legyen, mely sacramentom kívül is Istennel megbékéltet, azért kell a bűnt gyűlölni és bánni; mert Isten ellen vagyunk: mert azzal a felséges Istent, a mi édes teremtető, üdvözítő urunkat megbántottuk.

Annak okáért veszedelmes igyünkben felemeljük lelki szemeinket Istenhez: az ő fölséges méltóságát, és hozzánk mutatott nagy jóvoltát meggondolván, bánjuk, hogy őtet megbántottuk: és bocsánatot kérvén, magunkban elvégezzük, hogy életünket megjobbítván, a bűnöket eltávolztatjuk. És vagy ilyen, vagy ehhez hasonló könyörgést bocsássunk Istenünkhöz: Fölséges Isten! Irgalmasságnak és kegyelemnek atyja! Ki a hozzád térő bűnösöket befogadod, mint Magdolnát és a tékozló fiát: Bánom és szübből kesergem, hogy ellened vétettem, és bűneimmel szent felségedet megbántottam. A közbenjáró Krisztus Jézus érdeméért kérek, légy kegyelmes az én bűnös lelkemnek! Én is a te malasztod segítségével, tekélt szándékkal igyekezem életem jobbítására, és a bűnök távoztatására.

Efféle ájtatos könyörgés után a vitézlő ember keresztyéni bátorsággal járjon el hivataljában: és ha az alattavalókat megtalálja szidni valami vétekért, azon ne törődjék. Mert igazán írja Szent Tamás; hogy akinek hatalma vagyunk arra, hogy a vétkezes embert testi vereséggel büntetheti, vétek nélkül rettentheti, és szégyenítheti szitokkal is.

Az pedig mindenkor szeme előtt viselje, amivel a Negyedik Leó pápa bátorította a keresztyén vitézeket; hogy félelem nélkül harcoljanak: mert aki meghal, Istentől mennyei dücsöségbe vitetik; aki tudja, hogy az igaz hitért, a keresztyénség oltalmáért, hazájának bátorságáért szenved halált a vitéz ember.

Meghallók, keresztyének, az istenes vitézek hivatalját: de eszünkbe jusson, hogy a mi életünk vitézkedés; és amint nem egy helyen mondja a Szentírás: valamíg élünk, mint mezei hadakozók sátor alatt lakunk; és nem veszendő kincsért, hanem lelkünk megtartásáért hadakozunk: azért parancsolja Szent Pál; hogy ki-ki úgy fáradjon, mint Krisztus jó vitéze. Nem arra rendeltetett ez a vitézkedés, hogy embereket öljünk, hanem hogy e világ setétségének fedelmét meggyőzzük: a belső és láthatatlan ellenségeket, a mi saját indulatinkat, fogságban tartsuk. Azért nem testi fegyverrel, hanem igazság és világosság fegyverével úgy harcoljunk, hogy a győzedelmes vitézeknek ígért jutalmat elnyerhessük. Melyre segítsen minket az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.